

Ś Ananda Ramayana

శ్రీమద్వాల్మీకి మహర్షి ప్రణీతంబయిన

శ్రీహరిపరమేశ్వర సంవాదంబును శ్రీరామదాస విష్ణుదాస సంవాదంబునగు

శ్రీమదానంద రామాయణమున

సారయాత్రయాగ విలస జన్మ వివాహ త్తక వట్కాంబాలంకృతంబగు

ప్రథమ సంపుటము.

బ్రహ్మశ్రీ సిద్ధాంతి - శివశంకర శాస్త్రిలవారిచే విరచితంబయిన

ఆంధ్రభాషా త్తకంబగు తాత్పర్యార్థ వివరణంబుతోడ

సద్గ్రంథ ప్రకటన కార్యాధికారులయిన

బ్ర. రా. యం. జి. సుబ్బరాయ శాస్త్రిలవారిచే

చెన్న పురి:

“ఆర్చినియన్” ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రాయితంబై

ప్రకటింపబడినది.

శక. ౧౮౨౪. శుభకృత్సంవత్సర శ్రేష్ఠమాసము.

౧౯౦౨ వ సం.

All rights reserved.

Tel. 1606

W. 46124
1993

615, 1A1
E

విజ్ఞప్తి.

శ్రీమదానంద రామ భక్తులగు సత్పురుషులారా!

ఈ “శ్రీమదానంద రామాయణంబు” ఉత్తరదేశంబున నుషసిద్ధంబై నాగరాట్ట రంబులలో ముద్రాయితంబునై పారాయణ పురాణ శ్రవణదులచే భక్తకోటి సమాగృతంబు నై బరగుచున్నది. మఱియునిది కర్ణాటాది కోన్ని దేశబాషలలో పద్యకావ్యంబులై యొప్పు చున్నది. అయిననిది యాంధ్రలిపితో నీవరకు నెవరును ముద్రించక ఆంధ్రభాషయం దెవరును రచించక యుండడము నొక లోపమేగదా? దీనినెఱింగి ఆంధ్రదేశీయులగు భక్తజనులకు ఏతద్రామ చారిత్రవర్ణ నానందము నొసంగవలయునని బ్రహ్మశ్రీ సిద్ధాంతి శివశంకరశాస్త్రిలవారు ఇప్పుని కొప్పికొని, బృహత్ స్తోత్ర రత్నాకర ప్రథమ ద్వితీయ భాగములను ముద్రించియుండు నాయెడ విశ్వాసము గల్గినవారై “నేను పూనిన ఈశ్రీమదానంద రామాయణ గ్రంథప్రకటన కార్యమును సేపు వహింపుము ఇందుచే సర్వంకప్రకటన కార్యాలయంబను ప్రఖ్యాతితో ననేక సత్పుస్తక ప్రకటనశక్తి నొదవించి శ్రీరామమూర్తి యనుగ్రహించి బ్రోచుగాత” యనిప్రేరించిరి. వారిసత్ప్రేరణచే నికా-ర్యంబునంబూని పనిజేయుచు వచ్చితిని. గొప్పగ్రంథము, అధిక ద్రవ్యసాధ్యముగానఁ దీనికై చందాదారుల సహాయము కావలసేవచ్చు. మహాత్ములు కొండఱు చందాదారులురేవు లేక-న చందాదారులతో జిక్కువడుట యింతలే కాదు. మఱిదానికిం దగినట్లే “శ్రేయాంసి బహువిఘ్నాని” యన్నట్లు నికా-ర్యశునకు విఘ్నములు మెండుగా గల్గుచువచ్చు. అయిననెట్లో శ్రీరామానుగ్రహముచే సమగ్ర పుస్తకము ముద్రాయితంబై వెలువడినది. రసికభక్తాగ్రగణ్యు లానందింతురుగాక.

ఈగ్రంథము గొప్పదిగా నుండుటంబట్టి మూడుసంపుటములుగా నేర్పరపంబడినది. ఇగ్గరింథము నవకాండత్వకంబు. అందు ప్రథమ సంపుటమున పహ్లాండలును, ద్వితీయసంపుటమున రాజ్యకాండ ప్రథమాధ్యాయంబగు శ్రీమదానందరామ సహస్రనామంబును, తృతీయసంపుటమున రాజ్యాదికాండ త్రయంబును గలదు. తద్వితీయచార పరులకు సుకరంబై యుండవలయునని శ్రీమదానందరామ సహస్రనామ మాత్రముతో నేర్పడిన సంపుటము చిన్నదైనను వేదశాస్త్ర తత్త్వవిచారముచే మహత్త్వమునంది గొప్పదియనంబడును.

శ్రీరామభక్తులగు రసికాగ్ర గణ్యులందఱును గురైక గవేషణలై ఇష్టహాగ్రంథ మన ప్రకటన స్థలిత్యాది దోషంబులను మన్నించుచు విషయ ప్రాధాన్యముచే నానందించవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఈ శ్రీమదానందరామాయణముయొక్క- వెల వివరము.

ప్రథమ సంపుటమునకు రూ. 2-0-0 }
 ద్వితీయ సంపుటమునకు ,, 3-0-0 }
 తృతీయ సంపుటమునకు ,, 2-0-0 }

మూడు సంపుటములుగల సమగ్ర }
 పుస్తకమునకు రూ. 6-0-0 }
 వి. పి. లో ,, 6-0-0 }

మఱియు సీసద్గ్రంథప్రకటన కార్యాలయమునందు అప్రకటితులు ప్రాచీనంబులు ను సత్పురుషులైన గానకంబులును ధర్మార్థకామ మోక్షచతుర్విధ పురుషార్థ సాధకంబులు నయిన సద్గ్రంథములనే ప్రకటింపవలయు ననునది ముఖ్యోద్దేశముగా నుండుటచేటి, ప్రకృతమున తత్త్వసంగ్రహ రామాయణంబును ప్రకటించుట సముచితంబనియెంచి దానికై యుద్ద్యమించి యున్నాము. తిన్నామంటే తన హేమను సువ్యక్తపరచుచున్నదిగదా? ఇదియును అంధృతా త్వర్వ వివరణములతో జేరి శ్రీమదానంద రామాయణమునంత కావచ్చుగానున్నది. ఇది సప్త కాండార్థకంబు. “సీత్యంకింధావసీ” ఇత్యాది సప్తవిధకృతరామస్తోత్రములును తత్త్వనిచారం బులును సర్వజనానంద కరంబులై యొప్పుచున్నవి. ఇట్టిది సంగ్రహ్యంబును సంగతిని అతిశ యించి చెప్పుటయేలే! స్వయంస్వకంబు. దీనికై:— విడిచందాలతో మేము శ్రీమదానంద రామాయణ ప్రకటనయందు పడినపాల్లు చాలుగానున్నది. కావున, మొత్తచందాలనే సం గ్రహించెదముగాని విడిచందాలువలదు. అయిన సమగ్రపుస్తకము 200 పాఠములకు తగ్గదు. ఎక్కువైననుసరియె. చందాదారులకుమాత్రము బైండుతోడ వెల 60 రూపాయలు. చందాచే య నిష్ఠముగలవారు మొదట 5 రూపాయలను అడ్వాన్సుగా సమపవలయును. సగముపుస్తక మును ముద్రించి పంపెదము. పిదప 5 రూపాయలనంది తక్కిన సగము పుస్తకమును పంపు దము. శ్రీమదానంద రామాయణమును, ఎన్నిచిక్కులుగల్గినను విడువక సమగ్రముగా ముద్రిం చి యిచ్చినచే ఇక్కార్యాలయమువారు సదుద్ద్యమ నిరతులను సంగతిలో చందాదారులకు సాక్ష్యమై యున్నదిగదా? కావున సీతత్త్వ సంగ్రహ రామాయణ ప్రకటన కార్యమునకు చం దాదారులుగాచేరి సత్పురుషులు సహాయము చేయవలయునని సంప్రార్థించుచున్నాడను.

ఇట్లు

సజ్జన విధేయుడు,

ఎమ్-జి- సుబ్బారాయశాస్త్రి.

సద్గ్రంథ ప్రకటన కార్యాలయం-ఏలూరు.

సాహుకార్ వేట, మ ద రా న్.

శుభకృత్యం॥ }
 శ్రేష్ఠశు ౧౫, }
 శుక్రవారము. }

శ్రీరామానుజముని.

ఆంధ్ర తాత్పర్య వివరణ సహితంబగు

శ్రీమదానందరామాయణము యొక్క

ప్రథమ సంపుట విషయానుక్రమణిక.

౧. సారకాండము.

ప్రథమ స్కందము,

విషయము.

పుట సంఖ్య.

- ౧ శ్రీరామస్తోత్ర మంగళాచరణము. ౧
- ౨ సతాత్పర్యగ్రంథారంభము. ౨
- ౩ శ్రీహర్మి వరమేశ్వర సంవాదము. ౩
- ౪ సవకాంధాత్మ కాండరామాయణమగ్రహర్ణయ ౨
- ౫ సూర్యవంశ పురాణాల వరంపర. ౩
- ౬ రావణుడు బ్రహ్మవలన స్వయరగము నెఱుంగుట. ౫
- ౭ రావణుడు కాశ్యపివాహనుడనకు విష్ణు ముచేయుట. ౩
- ౮ రావణుడు బ్రహ్మకు పరిహసించుట. ౬
- ౯ విధివృద్ధి బ్రహ్మ రావణునికులదేశించుట. ౭
- ౧౦ దశరథుడు కాశ్యపిని ౭౦౦ మంది వత్సులను పెండ్లిదేసికొనుట. ౩
- ౧౧ దశరథుని! సంతాపములేదనకు చింతగల్గుట. ౩
- ౧౨ దేవదాస వయస్థమునతోవృద్ధి దశరథుని రథమున కేగియేసిన చిత్రహాసము. ౮
- ౧౩ కైకేయి! మునిదత్తకావము మఱి వరము. ౩
- ౧౪ దశరథుడు కైకేయి! అవరమిచ్చుట. ౩
- ౧౫ దశరథుని! శ్రవణవధనే కావమువచ్చుట. ౯
- ౧౬ రోమపాదుని చారిత్రము. ౩
- ౧౭ దశరథుడు ఋష్యశృంగుని! కాంధిచ్చి పెండ్లిదేయుట. ౩

విషయము.

పుట సంఖ్య.

- ౧౮ ఋష్యశృంగానుగ్రహముచే సన్నిహిత సాయ సముపచయ్యట. ౧౦
- ౧౯ దశరథుడు వత్సులకాపాయసమిచ్చుట. ౯
- ౨౦ సువర్చలా కాపదిహేసము. ౩
- ౨౧ కాశ్యపినిమిత్రా కైకేయిగర్భధారణము ద్వితీయ స్కందము, ౩
- ౨౨ శ్రీవిష్ణుజ్ఞచే సురులు భూమినవతరించుట. ౩
- ౨౩ శ్రీరామావతారంబు. ౧౧
- ౨౪ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నావతారంబులు. ౩
- ౨౫ శ్రీరామాదులకు రాకకర్మ నాడుకరణాది సంస్కారములకు చేయించుట. ౩
- ౨౬ శ్రీరామాదుల బాల్యదీపం. ౧౨
- ౨౭ శ్రీరామాదులకుపయనంబు. ౩
- ౨౮ శ్రీరామాదుల విద్యాభ్యాసము తృతీయ స్కందము, ౩
- ౨౯ విశ్వామిత్రుడు యజ్ఞరక్షకై రామలక్ష్మణులకు వీరివిధాని పోవుట. ౧౩
- ౩౦ రామలక్ష్మణులకు విశ్వామిత్రుడు శస్త్రాస్త్ర విద్యలవిచ్చుట. ౩
- ౩౧ శ్రీరాముడు తాటకన సుహరించుట. ౩
- ౩౨ తాటకా పూర్వజన్మ వృత్తాంతము. ౩
- ౩౩ శ్రీరాముడు రణయజ్ఞయనకారంబించుట. ౧౪
- ౩౪ శ్రీరాముడు సుదామ ప్రముఖులకు వధించుట. ౩
- ౩౫ మరీచిని సమద్రమున క్రోయ్యట. ౩

విషయము.	పుట సంఖ్య.
3౫ అపేల్కాన మోచనము.	౧౪
3౬ శ్రీరాముడు గంగను దాటుట.	౧౫
3౭ సీతాస్వయంవరమునకు వివాహమైనది రామలక్ష్మణులతో కేడలుట.	"
3౮ జనకుడు రామలక్ష్మణులకు గౌరవాచార్యము నిచ్చుట.	౧౬
3౯ శాపస్వయంవర శపథము	౧౭
౪౦ మారీచర ధనుర్వృత్తాంతము.	"
౪౧ రావణుడు స్వయంవర ధనుర్వందముచే భంగపడుట.	౧౮
౪౨ శ్రీరాముడు ధనుర్వందములపై వచ్చుట.	౧౯
౪౩ స్వయంవర శభాంగముల శ్రీరామ సాక్షి మార్గమునకై మెచ్చికోపయాడుట.	౨౦
౪౪ సీత రామునినే పరిగి గా గౌరవింపించుట.	౨౧
౪౫ శ్రీరాముడు శివధనుర్వందముచేయుట.	౨౨
౪౬ ఫలిభవముగా సీత రాముని కంతమునకు పూరింపడచేసే పంపించుట.	౨౪
౪౭ జనకుడు వివాహమునకు దశరథుడులను రప్పించుట.	౨౫
౪౮ దశరథుడురాగా జనకుడు ప్రార్థించుట.	౨౬
౪౯ సీత భూజాలియైన జవ్వాంతర పృథ్విరాంతమును శతావంతుడు చేప్పట.	౨౭
౫౦ లక్ష్మీ మారుతింగవాసినియగుట.	"
౫౧ లక్ష్మీ నీదప నగ్నియందు వేయ వచ్చుట.	"
౫౨ లక్ష్మీ నీదప నగ్నియందు వసించుట.	౨౮
౫౩ లక్ష్మీ సాంగత్యము హరిశ్చంద్రులనుట.	"
౫౪ లక్ష్మీ యగ్నిమండి వెలువడి రావణుని వేధచే నగ్నిలో దాగి దివ్యపంచరత్నాకృతి సంపాదించుట.	౨౯
౫౫ దానింగొని రావణుడు లంకకేనుట.	"
౫౬ అరత్తుములు కన్యాకృతి నందగా రావణుడు మండ్లిదహించుటచే నామెను వనమున వదలనట్లు జ్ఞుయిచ్చుట.	౩౦
౫౭ పెట్టెలోని కన్యకయొక్క చలుకులను విధి	

విషయము.	పుట సంఖ్య.
రావణుడు చంపబూని మండ్లిదరిచే నివారించబడుట.	౩౧
౫౭ అపేట్టె మిథిలాదేశమునందు పాతిపెట్టుట.	"
౫౮ యజ్ఞముచేయబూనిన బ్రాహ్మణుని కాపెట్టెచిక్కి, అతడు జనకుని కేడుచుట.	౩౨
౫౯ అందుండి వెలువడిన కన్యక సీతయై యనేక నామముల సండుట.	౩౩
౬౦ శ్రీసీతారామాదుల వివాహము హోర్నికాభిషేకము.	౩౪
౬౧ సీత యిక్రవారింటికిం బోవుట.	౩౫
౬౨ పరశురామునిని శ్రీరాముడు జయించి యేరెంచుట.	౩౬
౬౩ శ్రీరాముడుయోధ్యకు వచ్చుట.	౪౧
౬౪ శ్రీరామవతార శ్రేష్ఠత్వము.	౪౨
చతుర్థ సర్గయందు,	
౬౫ శ్రీరామాదుల దీపావళి మహోత్సవము.	౪౩
౬౬ శ్రీరామునికి రాజులతో యుద్ధము.	౪౪
౬౭ శ్రీరాముడు భరత శత్రుఘ్నులను సంజీవనిచే బ్రతికించుట.	౪౬
౬౮ ముగ్ధులనుని శ్రీరామ శృతాంతమును దశరథునికి జెప్పట.	౪౮
౬౯ వృందాకావముచే శ్రీహరికి శ్రీరామవతారము వచ్చుట.	౪౯
౭౦ కైకయొక్క జవ్వాంతర కలహాభ్యాసము	౫౦
పంచమ సర్గయందు,	
౭౧ కార్తికమాస శ్రీవిష్ణువ్రత మహిమ.	౫౬
౭౨ శ్రీరామాదులు మరిల నయోధ్యకు వచ్చుట.	౫౯
౭౩ శ్రీరామాదుల శోభన కల్యాణోత్సవము.	౬౦
౭౪ శ్రీరాములవారి దివసరథ్యావర్తనము.	౬౧
౭౫ దశరథునకు కాశల్యయెదుట శ్రీరాముడు తత్త్వనివేశముచేయుట.	౬౩
౭౬ శ్రీరాములవారు లోకులతో నానందించుట.	౬౬

విషయము.	పుట సంఖ్య.	విషయము.	పుట సంఖ్య.
మన్వ సర్గయందు,		అష్టమ సర్గయందు,	
౭౭ శ్రీరాములకు నారదమని దేవప్రార్థనను విన్నవించుట.	౬౭	౧౦౦ శ్రీరామలక్షణలు శబరికి ముద్రించి ఋష్యమూకగిరి కరుగుట.	౯౧
౭౮ శ్రీరామపట్టాభిషేక ప్రయత్నము.	౬౮	౧౦౧ శ్రీరామలక్షణలను అంజనేయఁడు ఋష్యమూకమునకు తీసికొనిపోవుట.	౯౧
౭౯ శ్రీరామాదుల దండకారణ్య యాత్ర.	౭౦	౧౦౨ శ్రీరామకుమ్రవసఖ్య సభావణము.	౯౨
౮౦ శ్రీరామాదుల అరణ్యచరణము.	౭౩	౧౦౩ శ్రీరామఁడు ముగ్ధిపునః సప్తకమునిచ్చుట.	౯౪
౮౧ శ్రీరామాదులు గుహసత్కారమునంది గంగదాటి మంచి సుప్రసాదములగుట.	౭౩	౧౦౪ వాలిసంహారము.	౯౫
౮౨ చిత్రకూటములో నైంద్రకాశాక్ష భేదనము.	౭౪	౧౦౫ శ్రీరామఁడు వాలికి భవిష్యజ్ఞప్రమాణజేఁగించుట.	౯౬
౮౩ శ్రీరామఁడు భరతునికి నిజపాదుకల విచ్చయనద్రవించుట.	౭౫	౧౦౬ ముగ్ధిపునః కనీరాజ్యమునప్పించుట.	౯౭
౮౪ శ్రీసీతారాముల అత్యాశ్రయమున సత్కారమునందుట.	౭౭	౧౦౭ శ్రీరాముని సీతావిరహవీర్యము.	౯౮
నవమ సర్గయందు,		౧౦౮ రామునిపిల్లకి ముగ్ధిపునః సేవలతోవచ్చిచేరుట.	౯౯
౯౫ విరాధసంహారము.	౭౮	౧౦౯ శ్రీరామ సుగ్రీవుండు సీతాస్వయంవరము పించుట.	౯౯
౯౬ కరదండముగిరి ముక్తిగల్గుట.	౭౯	౧౧౦ హేమపురమున శ్రీరామదారిగానక చిక్కునకుట.	౯౯
౯౭ శ్రీరామాదులకు మునులుచేయు సత్కారము.	౮౦	౧౧౧ సంపాతి కవులకు సీతావృత్తాంతముఁ జెప్పి రెక్కలు మొలచి జనుట.	౧౦౦
౯౮ శ్రీరామఁడు మరల పంచవటికి వచ్చుట.	౮౧	నవమ సర్గయందు,	
౯౯ లక్ష్మణుండు సాంబుని సుహరించుట.	౮౨	౧౧౨ హనుమంతుండు సాగరములంఘించుట.	౧౦౧
౧౦ ఖరదూషణ శ్రీకరాుల సుహరిము.	౮౩	౧౧౩ లంకాప్రవేశము, సీతకు తెదకుట.	౧౦౩
౧౧ శ్రీసీతారాములయొక్క రహస్య సభావణము.	౮౪	౧౧౪ మందోదరి జన్మవృత్తాంతము. గోకర్ణ కుహరైత్రోత్పత్తి.	౧౦౪
౧౨ రావణునితో కూర్మగళ మొరపెట్టుట.	౮౫	౧౧౫ హనుమంతుండు సీతను దర్శించుట.	౧౦౬
౧౩ రావణమూరిచ మంత్రాగారవన.	౮౬	౧౧౬ రావణుండు సీతచే తిరస్కృతుండగుట.	౧౦౭
౧౪ రావణుండు సీతను హరించి జటాయువును జయించి పెడఁచుట.	౮౭	౧౧౭ సీతావిలాపము, శ్రీజటాసాంత్వనము.	౧౦౮
౧౫ ఇంద్రుండు బ్రహ్మజ్ఞచే సీతాదేవికి పాయసము నర్పించుట.	౮౮	౧౧౮ సీతకు రాముడు ద్విక నర్పించుట.	౧౦౯
౧౬ శ్రీరామచారిత్రము ప్రత్యక్ష సిద్ధంబుని పరమేశ్వరుఁడనెరిమియుట.	౮౯	౧౧౯ రావణుండు భ్రాతృకుండై గయ్యానిఁ జెఁపుట.	౧౧౩
౧౭ శ్రీరామచారిత్రము ప్రత్యక్ష సిద్ధంబుని పరమేశ్వరుఁడనెరిమియుట.	౯౦	౧౨౦ రావణుండు వనభంగమునని పానద్రవింఁజ్జించుట.	౧౧౪
౧౮ సీతావిరహ దుఃఖవర్ణనలొ పార్వతికి పరమేశ్వరుండు రామరత్నమును జ్ఞప్తిజేయుట.	౯౧	౧౨౧ రావణుండు అంజనేయుని పద్మాక్షధనవివరములను విన్నవించుట.	౧౧౫
౧౯ కలంధ ముక్తి.	౯౨	౧౨౨ లంకాదహము.	౧౧౬

శ్రీమదానందరామాయములు

విషయము.	పుట సంఖ్య.	విషయము.	పుట సంఖ్య.
౧౨౩ వానరుడు సీత నివృత్తాని జక్కనని భాగం		ఏకాదశ సర్గయందు,	
కుండె విలపించుట.	౧౧౯	౧౪౧ అంజనేయుడు ద్రోణాదిందెచ్చి యుద్ధ	
౧౨౪ గండేంద్రమూర్తిగ గడుదానరాదానమన		బృతులగు కవులను బ్రతికించుట.	౧౪౯
అంతాస్థులగుహిక.	౧౨౦	౧౪౨ రావణశక్తిచే లక్ష్మణమూర్ఖ	౧౫౧
౧౨౫ శ్రీరాముడు మునిగూఠముతో నాంజనే		౧౪౩ అంజనేయుడు కాలసేమింపచేసి ద్రోణా	
యుని గర్వముగడుట.	౧౨౪	దిండిచ్చి లక్ష్మణుని బ్రతికించుట.	౧౫౩
౧౨౬ శ్రీరాముడు సీతావృత్తాంతమునువిని మాను		౧౪౪ విరాటగ మైరావణులు రాకులక్షణుల నవ	
కుంతుని సంతాపించుట.	౧౨౫	హరించుట.	౧౫౫
దశమ సర్గయందు.		౧౪౫ రావణుడు శ్రీరామునిచే తన చావును ని	
౧౨౭ అంజనేయుడు లంక నభివర్ణించుట.	౧౨౭	శ్చయించి చెప్పుట.	౧౫౯
౧౨౮ శ్రీరాముడు వానరసైన్యములతో లంకకు		౧౪౬ మంభకర్ణుడు విద్రోహి యుద్ధమునకు	
వ్రయాగముగట.	౧౨౮	వచ్చుట.	౧౬౦
౧౨౯ రావణుడు ముగ్ధిత్వనితో జేసడుధానము		౧౪౭ లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తున వధించుట.	౧౬౨
చెడి విలపించుట.	౧౨౯	౧౪౮ మూలచనల సహగతుననుచే వైకుంఠ	
౧౩౦ శ్రీరాముడు విభీషణునికి మైత్రితో లం		ప్రాప్తి.	౧౬౫
కారాశ్వును నివృత్తుట.	౧౩౦	౧౪౯ రావణుడు సీతకు మాయజాపి విముఖుం	
౧౩౧ శ్రీరాముడు శరణాగతుడైన సముద్రుని		డై యాగవిష్ణు మనది మరలరగమునకు	
ననుగ్రహించుట.	౧౩౧	వచ్చుట.	౧౬౭
౧౩౨ మానుషుండును శివలింగములం దెచ్చుట		౧౫౦ శ్రీరాముడు రావణుని సంతరించుట.	౧౭౦
కై కాళి వెడలుట.	౧౩౨		
౧౩౩ దింధుని గర్వభంగమునకై యగమృతి ద		ద్వాదశ సర్గయందు,	
క్షిగదిగ్గునకు.	౧౩౩	౧౫౧ సీత యగ్నిప్రవేశము చేసినది తన త్రిగుణా	
౧౩౪ శక్తిండు శ్రీరామునికి లింగోత్పత్తిని వి		త్రక రూపముల శక్తిభావముతోనందుట	౧౭౨
వరించుట.	౧౩౪	౧౫౨ శ్రీరాముడు అమృతవర్షముచే వానరులను	
౧౩౫ శివరామాగ స్త్రోమమావేశమున రామేశ్వర		బ్రతికించుట.	౧౭౩
మహిమ.	౧౩౫	౧౫౩ శ్రీరాముడు సీతాకాశ్యముమీద త్రిజనుకు	
౧౩౬ శ్రీరామనామమునుచే నలుడు సేతువు		వరముల నివృత్తుట.	౧౭౫
ను నిర్మించుట.	౧౩౬	౧౫౪ శ్రీరాముడు సేతువును భజించి సంతా	
౧౩౭ శ్రీరాముడు కవులతోడ లంకకు వెడలి		తితోడ పుష్పకమునెక్కి వచ్చుట	౧౭౬
కుంతుని విడచుట.	౧౩౭	౧౫౫ శ్రీరాముడు విశ్వరూపముతో నందరిని	
౧౩౮ రావణునికి అంగదబుద్ధిపాదము.	౧౩౮	హరింప నాదులచే దుమ్మించుట.	౧౭౯
౧౩౯ ముగ్ధిత్వండు రావణునిము నవహరించుట	౧౩౯	౧౫౬ శ్రీరాముడు సువరివారముగా నయోధ్య	
౧౪౦ రావణునికి మూలకునిబుద్ధిపాదము.	౧౪౦	ను ప్రవేశించుట.	౧౮౦
		౧౫౭ శ్రీరామ వట్టాభిషేకము.	౧౮౧

విషయము. పుట సంఖ్య.

౧౫౮ శ్రీశివగృత శ్రీరామస్తుత్యష్టకము. ౧౮౨

౧౫౯ శ్రీశివశంకరగృత శ్రీరామస్తుతి కందనద్య
సవకము. ౧౮౩

౧౬౦ దశరథుడు శ్రీరామ పట్టాభిషేక మహా
ర్భవముచే యానందించుట. "

౧౬౧ శ్రీరాముడు దండటిది పారితోషికాది స
త్కారములచే మన్నించుట. ౧౮౪

౧౬౨ శ్రీరామునితో సందఱుచు విసూదించు
చుండి తమతమ నెలపులకుం జనుట. ౧౮౫

౧౬౩ శ్రీరాముని రంగయజ్ఞ వర్ణనము. ౧౮౬

త్రయోదశ సర్గయందు,

౧౬౪ మునులుతోడ సంగమ్యుండు శ్రీరామదర్శన
మనకు వచ్చుట. ౧౮౯

౧౬౫ రావణ కుంభ కర్ణాదుల జన్మకర్మ వృత్తాం
తము. ౧౯౦

౧౬౬ రావణ దిగ్విజయాది వృత్తాంతము. ౧౯౫

౧౬౭ రావణుడు కైలాస శిఖరికింద కిచకిచ
లాడుట మొదలుగాగల యువజనులు. ౧౯౬

౧౬౮ వారి సుగ్రీవుల యుత్పత్తివర్ణనములు. ౨౦౧

౧౬౯ కావ్యగ్రస్తుండగు హనుమంతుడు తన బల
మును తానెఱుంగక పోవుట. ౨౦౨

౧౭౦ నూర్యచంద్రగ్రహా నైమిత్తికవిచారము. ౨౦౪

౧౭౧ అగస్త్యుండు శ్రీరాముని ముతించి సత్య
కుండ వెచ్చుట. ౨౦౫

౧౭౨ శ్రీరాముని మానువలీలా విసూచము. "

౧౭౩ సారకాండ పరిసమాప్తి. ౨౦౭

—:—

౨. యా త్ర కాం డ ము.

ప్రథమ సర్గయందు,

౧ వాల్మీకిమహర్షి రామాయణమును రచించుట

. కు కారణ నిరూపణము. ౨౦౯

౨ వాల్మీకి ప్రథమ కవిత్వము. ౨౧౨

విషయము. పుట సంఖ్య.

ద్వితీయ సర్గయందు,

౩ మల్లీశములవారును రామాయణ కార్మము
నక్షత్రలహించుట. ౨౧౩

౪ శివప్రార్థనచే విష్ణుమూర్తి, రామాయణము
సందటికిని పందిపెట్టుట. ౨౧౪

౫ వాల్మీకి వచనము సర్వ కాశ్రు పురాణముల
కును మూలము. ౨౧౬

౬ భగవంతుండు బ్రహ్మపవనశోచిత భాగవత
మూల శ్లోకములు. ౨౧౭

౭ ఆశ్మీకముల కర్ణ నిరూపణము. ౨౧౮

౮ అదిరామాయణము భిమైవోగా సనేక రా
మాయణంబులేర్పడుట. ౨౧౯

తృతీయ సర్గయందు,

౯ రామదాస విష్ణుదాసుల గురుశిష్యత్వము. ౨౨౦

౧౦ సీతాకృత గంగాప్రార్థన. ౨౨౨

౧౧ శ్రీరామలక్ష్మీధర్మతాప్రమాణసన్నాహము. ౨౨౩

చతుర్థ సర్గయందు,

౧౨ ఆర్యవంశ విభవముతో తీర్థయాత్రోత్సాహము. ౨౨౬

౧౩ శ్రీరాముండు దాశో సచ్చటచ్చట విశ్ర
మించుచు వచ్చుట. ౨౩౦

౧౪ శ్రీరాములవారు ముగ్ధలాశ్రమమును ప్రవేశ
శించుట. ౨౩౧

౧౫ ముగ్ధుండు శ్రీరాములకు సరయాత్మత్వ నై
తీంగించుట. ౨౩౨

పంచమ సర్గయందు,

౧౬ శ్రీరాముండు సరయువును గంగలోకలిపి ద
ద్రిగగరమును కల్పించుట. ౨౩౪

౧౭ సీత వృద్ధసరయా గంగా సంగమంబు నా
రాధించి వచ్చుట. "

౧౮ సీతారాములు గంగాసంగమ పూజాదికము
నొనర్చుట. ౨౩౫

౧౯ చుర్రవనముని శ్రీరాముని దప్పించగ్గా కీకటదేశ
ము పుణ్యప్రదంబగుట. ౨౩౬

విషయము.

పుట సంఖ్య

౨౦ కుంభోదరుడైన బ్రాహ్మణుడు వచ్చి శ్రీరామశత్రురమున నిరాశరించుట. ౨౩౭

౨౧ శ్రీరాముడు పుష్కళమునకు వలమునిచ్చి శత్రుయాత్ర పెడలుట. ౨౩౮

౨౨ శ్రీరామధ్వజరథాది చిహ్ననిరూపణము. ౨౪౧

ప్రథమ సర్గయందు,

౨౩ శ్రీరాముడు ప్రయాగక్షేత్రయాత్రనొనర్చుట. ౨౪౨

౨౪ శ్రీరాముడు వింధ్యవాసినిని సారాధించుట. ౨౪౩

౨౫ శ్రీరాముని కాశీయాత్ర. ”

౨౬ శుశ్రేణులను దర్శించుచు శ్రీరాముడు కురల గండ్లకు వచ్చుట. ౨౪౭

౨౭ దశరథుడు సీత యిచ్చిన సీతాపిండములచే సంతృప్తుడగుట. ౨౪౮

౨౮ శ్రీరాముడు గయావాసముచేసి రామగణేశార్చనచుట. ౨౫౧

సప్తమ సర్గయందు,

౨౯ శ్రీరాముడు శ్రీశైలక్షేత్రములనుచూచుట. ౨౫౩

౩౦ శ్రీరాముడు సేతుయాత్రచేసి వచ్చుట. ౨౫౪

౩౧ శ్రీరాముడు శత్రుజహారికి వరమిచ్చుట. ౨౫౬

౩౨ శ్రీరాముడు పశ్చిమ దక్షిణ శ్రేణులను సేవింపి వచ్చుట. ౨౫౭

అష్టమ సర్గయందు,

౩౩ రామదాసుడు విష్ణుదాసుని సంజీవమును పరిచేయుట. ౨౬౦

౩౪ శ్రీరాముడు పశ్చిమశ్రీరథయాత్రచేయుచువచ్చి పుష్కరమును చేరుట. ”

౩౫ శ్రీరామపుష్కళమున విమోచనరార్థాదికము. ౨౬౧

నవమ సర్గయందు,

౩౬ శ్రీరాముడు హిమాలయమున బదరితాశ్రమాదులను చూచుట. ౨౬౩

౩౭ శ్రీరాముడు శైలాసమున దుడుచుచే సత్కరింపబడుట. ౨౬౪

౩౮ శ్రీరాముడు వారిద్వారా దుర్భిక్షర శత్రుయాత్రచేయుట. ౨౬౬

విషయము.

పుట సంఖ్య.

౩౯ శ్రీరాముడు శత్రుయాత్రల సావరించి యయోధ్యకు వచ్చి శుభించుట. ౨౬౬

౪౦ శ్రీరాముడు శకున్త పరివారమును ప్రజలను తృప్తులంచేయుట. ౨౬౭

౪౧ యాత్రాకాండ పరిసమాప్తి. ౨౬౯

౩. యా గ కా ం డ ము.

ప్రథమ సర్గయందు,

౧ పసిమలు లక్ష్మణునికి యజ్ఞోపవీరగణుల నుపదేశించుట. ౨౭౧

ద్వితీయ సర్గయందు,

౨ శ్రీరాముడు వాఙ్మేధయజ్ఞచాటముం బ్రపఠించుట. ౨౭౫

౩ శ్రీరాముల యాదార్య సంతర్పణారాధనము. ౨౭౯

తృతీయ సర్గయందు,

౪ శ్రీరాముని యజ్ఞాశ్వమేధుర్యదిగ్యాత్రచేయుటలో గంగవారి యిచ్చుట. ౨౮౦

౫ శ్రీరాముని యజ్ఞాశ్వమేధము దక్షిణ దిగ్యాత్ర చేయుట. ౨౮౨

౬ పశ్చిమ దిగ్యాత్రచేయుట. ”

౭ ఉత్తర దిగ్యాత్రచేయుట. ”

౮ శ్రీరామాశ్వమేధమున జన సంతుర్రాది విధము. ౨౮౩

చతుర్థ సర్గయందు,

౯ శ్రీరామాశ్వమేధమునకు సుమితరముగా శంకరుండేరించుట. ౨౮౪

౧౦ ఆశ్వమేధ దర్శనమున కరుణులందఱును వచ్చుట. ౨౮౭

౧౧ కుంభోదరుడు వచ్చి శ్రీరామునితో సంభాషించుట. ”

పంచమ సర్గయందు,

౧౨ కుంభోదరమునిశ్చిత శ్రీరాముని. ౨౯౧

[ప్రథమ సంపుట విషయానుక్రమణికా.

విషయము.

పుట సంఖ్య.

- ౧౩ శ్రీరామచంద్రాష్టోత్తర శతనామావళి. ౨౯౪
 ౧౪ తదగ్ధ విచారము. ౨౯౫

మత్తమ సర్గయందు,

- ౧౫ ఆశ్వమేధము చేసిన మేశ్వరునివారాధించుట. ౨౯౭
 ౧౬ యజ్ఞ దీపచర్యవర్ణనము. ,

సప్తమ సర్గయందు,

- ౧౭ విష్ణువ్యాచారోపనిషత్తునివారాధించుట. ౩౦౧
 ౧౮ విష్ణువ్యాచారోపనిషత్తుచరిత్ర విధానము. ౩౦౨
 ౧౯ శివాలయాదులయందును వ్యాచారోపనిషత్తు
 లు. ౩౦౪
 ౨౦ శ్రీవిష్ణువ్యాచారోపనిషత్తునివారాధించుట. ౩౦౫
 ౨౧ శ్రీవిష్ణువ్యాచారోపనిషత్తునివారాధించుట. ౩౦౭

అష్టమ సర్గయందు,

- ౨౨ శ్రీరామశ్యామేధమున నవభృథపన్నాన శసన్నా
 చామ్య. ౩౦౮
 ౨౩ శ్రీరాముడు మునులతోడ నవభృథపన్నాన
 ముఁజేయుట. ౩౦౯
 ౨౪ శ్రీరాముడు ఋషీర్ష్యజలకు దానములు ని
 చ్చుటతో పసిపులకు సీతను దానముచ్చుట. ౩౧౨

నవమ సర్గయందు,

- ౨౫ అయోధ్యాధరయూ రామతీర్థంబుల కుహి
 నుభవవర్ణనము. ౩౧౫
 ౨౬ శ్రీరాముడు యజ్ఞయంత్రమునకు వచ్చుట. ౩౧౯
 ౨౭ శ్రీరామశ్యామేధవిధిపరమాప్తి. ,
 ౨౮ యజ్ఞమునకువచ్చిన దేవీత్రయ సరోత్రము
 లు శ్రీరాములకు సత్కరించుట. ౩౨౦
 ౨౯ శ్రీసీతారాములు యథాపూర్వముగా రాజ
 మందిరముఁజేరుట. ౩౨౧
 ౩౦ దేవదేవారులు నిజనిజవివాసంబులకు శ్రీరా
 ముజ్ఞచే వెడలుట. ౩౨౨
 ౩౧ యుగకాండ విరసము. ౩౨౪

౪. వి లా స కాం డ ము.

[ప్రథమ సర్గయందు,

విషయము.

పుట సంఖ్య.

- ౧ శ్రీరామదాసుండు శ్రీరామస్తవరాజము నకు
 దేలించుట. ౩౨౫
 ౨ శ్రీశివకృత శ్రీరామస్తవరాజము. ౩౨౭
 ద్వితీయ సర్గయందు,
 ౩ శ్రీరాములవారి ముఖపాత్రాశ్రిత భోగమందిర
 వర్ణనము. ౩౩౩
 ౪ శ్రీరామస్తుతిపూజక పక్షిగీతావళి. ౩౩౫
 ౫ శ్రీరాముడు సీతాదేవి సభివర్ణించుట. ౩౩౬

తృతీయ సర్గయందు,

- ౬ శ్రీరాముడు సీతాదేవి సంతానపేటిక నకు
 గ్రహించి యుచ్చుట. ౩౪౦
 ౭ శ్రీరామస్మృతిని సీతాదేవిదేవారాములు
 తత్త్వమును నిరూపించుట. ౩౪౩
 ౮ తత్త్వార్థ విశేష సూచనము. ౩౪౭

చతుర్థ సర్గయందు,

- ౯ శ్రీరాములవారిని పండితులగదాచుట. నిద్రలే
 పుట. ౩౪౯
 ౧౦ శ్రీరాముడు పురాణ శ్రవణానంతరము పూ
 జార్చనంబులకు. ౩౫౦
 ౧౧ సీతాదేవి కాదుధానపు నర్పించి యందరిని స
 త్కరించుట. ౩౫౧

పంచమ సర్గయందు,

- ౧౨ శ్రీరాములకును బ్రాహ్మణులకును సీతవర్ణిం
 చుట. ౩౫౬
 ౧౩ శ్రీరాములవారి భుజించి వచ్చి ధర్మపాలన
 మొనర్చుట. ౩౫౭
 ౧౪ సీతతోడి కోడలవ్రతతోడ భుజించి యుద్యా
 నమునకేలించుట. ,
 ౧౫ శ్రీ సీతారాములు జలక్రిడా మహోత్సవము
 నందుట. ౩౫౮

విషయము.

పుట సంఖ్య.

విషయము.

పుట సంఖ్య.

వక్ష సర్గయందు,

ద్వితీయ సర్గయందు,

- ౧౬ శ్రీసీతారాముల దినచర్యా వర్ణనము. 3౬౨
 ౧౭ శ్రీరావణకీదేవియొక్క కుహాదారకాశనము. 3౬౩
 ౧౮ శ్రీసీతారాముల వివిధక్రీడావర్ణనము. 3౬౪

- ౩ సీతాదేవియొక్క దోహదకీద. 3౯౩
 ౪ సీతాదేవి ౬ నెలల గర్భశీయైయుండగా సీ
 మంత కుహాత్మనము. 3౯౪
 ౫ శ్రీరాముడు సుమేధాజనకులకు రహస్య క
 ర్తవ్యమును చెప్పట. 3౯౫

నప్తమ సర్గయందు,

తృతీయ సర్గయందు,

- ౧౯ వ్యాసులవారు శ్రీరాములవారితో మాటలా
 డి పోవుట. 3౬౭
 ౨౦ శ్రీరాముడు దేవవర్ములకు గోపికలగునట్లు
 పరమొసంగుట. 3౬౯

- ౬ శ్రీసీతారాముల రహస్యాలోచన. 3౯౭
 ౭ శ్రీరాముడు లోకవాస్తవల విచారించుట. 3౯౯
 ౮ శ్రీకేయివందించి సీతచే రావణాంగుష్ఠమును
 వ్రాయిండుట. ౪౦౦

అష్టమ సర్గయందు,

౯ శ్రీసీతారాముల రహస్యవల్లనము. ౪౦౨

- ౨౧ శ్రీరాముడు గుగంధతిక్తి కృష్ణవతార సమయ
 మన సత్యభూతు యగునట్లుపఱచుచుట. 3౭౨
 ౨౨ శ్రీరాముడు పింగలయను గణిశు వరమి
 చ్చుట. 3౭౬
 ౨౩ శ్రీరాముడు సీతామార్గము విచారించుట. 3౭౭

- ౧౦ లక్ష్మణుడు సీతాదేవిని వాల్మీకీశ్రమమువద్ద
 వదలుట. ౪౦౩
 ౧౧ వాల్మీకి మని సీతాదేవిని విశాక్రమంబునకు
 తీసికొని పోవుట. ౪౦౪

నవమ సర్గయందు,

చతుర్థ సర్గయందు.

- ౨౪ శ్రీరాముడు గ్రహణస్థానమునకై కుదుళ్లే
 త్రముననే పోవుట. ౪౦౦
 ౨౫ సీతాగోపానుద్రా సంపాదమున శ్రీరామ
 పౌరుషాభివర్ణనము. ౪౦౧
 ౨౬ శ్రీరాముడు గలుదూరాధుండై యయోధ్య
 కువచ్చి సుఖించుట. ౪౦౩
 ౨౭ విలాసకాండయొక్క ఫలశ్రుతి. ౪౦౪
 ౨౮ విలాసకాండ భరిషమ ప్తి. ౪౦౫
 ౨౯ శ్రీరామ పంచరత్నము. ౪౦౬

- ౧౨ లక్ష్మణుడు సీతయొక్క కృత్రిమ భుజమును
 తెచ్చిచూపుట. ౪౦౫
 ౧౩ శ్రీరాములవారు రహస్యముగాపోయి పుత్రో
 త్సవాసందేమ సండుట. ౪౦౬
 ౧౪ శ్రీరాములవారి శతాశ్వమేధ శ్రయత్నము. ౪౦౮
 ౧౫ శ్రీరాముడు శతాశ్వమేధములనాచరించుట. ౪౦౯
 ౧౬ వాల్మీకి తపశ్శక్తిచే లవుని నిర్మించి సీతాదే
 వి కన్యించుట. ౪౧౦
 ౧౭ వాల్మీకిముని కుశలపులకు విద్యనేర్పి శ్రీరామ
 చరిత్ర సువక్షించుట. ౪౧౧

-----:0:-----

పంచమ సర్గయందు,

౫. జ స్త కాం డ ము.

షడ్మ సర్గయందు,

రహస్య ప్రాభివర్ణనము. ౪౧౨

- ౧ శ్రీరాముడు సీతాదేవి గర్భశీయైనితెలిసివుం
 సనక కుహాత్మనము నందుట. 3౮౭
 ౨ సీతయొక్క ఆరాధన క్రీడాదుహారాత్మనము. 3౮౮

- ౧౮ శ్రీరామ రహస్యప్రాభివర్ణనము. ౪౧౨
 ౧౯ కల్పభేదముచే కాలవ్యత్యాసదోషవరిహరము. ౪౧౮
 వక్ష సర్గయందు,
 ౨౦ వాల్మీకిముని సీతాదేవికి సంయోగకరణ వ్రత
 ము నువదేశించుట. ౪౧౯

విషయము.

పుట సంఖ్య.

- ౨౧ లవుండు శ్రీరాముని యుద్ధానవస్తున పరా
క్రమించుట. ౪౨౧
- ౨౨ శ్రీరాముడు వాల్మీకిని పిలిపించుట. ౪౨౩
- సప్తమి సర్గయందు,
౨౩ నూరవ శ్రీరామాశ్వమేధంబునకు వాల్మీకి స
పరివారముగా వచ్చుట. ౪౨౪
- ౨౪ యజ్ఞ వాటంబున శ్రీరామసభకు కుశలపులు
ప్రవేశించుట. ౪౨౫
- ౨౫ లవుండు శ్రీరామాశ్వమును బంధించి భరతా
దులను జయించుట. ౪౨౬
- ౨౬ లవుండు లక్ష్మణుని జయించుట. ౪౨౭
- ౨౭ కుశుండు నిజపరాక్రమముచే లక్ష్మణునితో
యుద్ధము చేయుట. ౪౩౩
- ౨౮ కుశుండు శ్రీరాములతో యుద్ధము చేయుట. ౪౩౪
- అష్టమి సర్గయందు,
౨౯ యజ్ఞ పథలో కుశలపులు జన్మకాండమును
పాడుట. ౪౩౫
- ౩౦ శ్రీరాముండు వాల్మీకిని సీతాదేవితోడ పిలు
పించుట. ౪౩౬
- ౩౧ వాల్మీకిముది శ్రీరాములవారికి కుశలపులను స
మర్పించుట. ౪౩౭
- ౩౨ విశ్వక్సేని రితి సీతాభుజ మదృశ్యమగుట. ౪౩౮
- ౩౩ సీత భూమిలో గ్రుంగవపుడు శ్రీరాముండు
భూదేవిని ప్రార్థించుట. ౪౪౦
- ౩౪ శ్రీరాముని యాగ్రహము సూర్యకాలక భూ
దేవి సీత సన్నిచుట. ౪౪౧
- ౩౫ శ్రీరాముండు సీతతోడ యజ్ఞతూర్తిజేసి యం
దణిని నెలవిచ్చి వింపుట. ౪౪౨
- ౩౬ కరల సీతారాములు పుత్రులతోడి నయోధ్య
ను ప్రవేశించుట. "
- నవమి సర్గయందు,
౩౭ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులకు పుత్రులు
పుట్టుట. ౪౪౩

విషయము.

పుట సంఖ్య.

- ౩౮ వసిష్ఠులవారు కుశల వాదులకు సామిదికాది
లక్షణంబులను చెప్పుట. ౪౪౫
- ౩౯ శ్రీరాముండు తమలలోడ సరసములాడుట. ౪౪౮
- ౪౦ కుశలపుల యువనయనము. ౪౪౯
- ౪౧ కుశునికి వసిష్ఠులవారు ద్విజగర్వంబుల నుపదేశి
ంచుట. ౪౫౧
- ౪౨ బాలకులు విద్యనేర్చి తీర్థయాత్రజేసి యయో
ధ్య కేతించుట. ౪౫౩
- ౪౩ జన్మకాండ ఫలప్రతి. ౪౫౫
- ౪౪ జన్మకాండవారి సమాప్తి. ౪౫౬

౬. వి వా మా కా ం డ ము.

ప్రథమ సర్గయందు,

- ౧ శ్రీరామశబ్దిధికి భూరిక్తి స్వయంవర లగ్న
పృథిక నంపించుట. ౪౫౭
- ౨ శ్రీరాముండు సపరివారుండుగా భూరిక్తిత్వ
రమును ప్రవేశించుట. ౪౬౦

ద్వితీయ సర్గయందు,

- ౩ శుకల రాజులను శ్రీరామాదులను సమాన
ముతో సభాసీనులంజేయుట. ౪౬౩
- ౪ చంచకాశురుకులు స్వయంవర మంటపము
ను ప్రవేశించుట. ౪౬౪
- ౫ సంధయననాది చంపీక రాజుల సభివర్తింపి
చువుట. ౪౬౫
- ౬ స్వయంవరమున చంపీక కుశుని వరించుట. ౪౭౦

తృతీయ సర్గయందు,

- ౭ శుకలికి స్వయంవర మంటపమున నుపదేశ
రాజుల సభివర్తింపి చువుట. ౪౭౧
- ౮ సుమతియును రాజపుత్రి స్వయంవరమున లవు
నని వరించుట. ౪౭౩
- ౯ కుశలపుల వివాహ మహాత్మవాళి వర్ణనము. ౪౭౪

విషయము.

పుటసంఖ్య.

విషయము.

పుట సంఖ్య.

చతుర్థ సర్గయందు,

సప్తమ సర్గయందు,

౧౦ కలలపులయొక్క వివాహ విధాన మహా
త్వము. ౪౨౮

౨౩ శ్రీరామచంద్రుడు విడువకు కొమ్మగ్గరి ౧౨
వివాహములను చేయించుట. ౪౯౩

౧౧ శ్రీరాముడు సవరివారముగా పూర్వోద్ధతి
లో క్రిడించుట. ౪౩౦

౨౪ బంధు శ్రుతాదులతోడ శ్రీరాముడు కలసి
మెలసి యుంచుట. ౪౯౬

౧౨ శ్రీరాముడు కొడుకులు కొడండ్రలతోడ స
యాధ్యక్షతేలింపించిపెండ్లిమట్టులనుపించుట. ౪౩౧

౨౫ అష్టమ సర్గయందు,
౨౫ కాంతిపూరి కంబుకంఠరాజు తనహుకురికి స్వ
యంకరమును చేయించుట. ౪౯౮

౧౩ పెండ్లి జరిగిన సందర్భములలోని విశేషాన్న
వలులు. ౪౩౨

౨౬ మదనసుందరితో నారదమునికూటాడిపోవుట, ,,
౨౭ మదనసుందరి స్వయంవరవార్తను నారదుం
డు యూపకేతువునకు చెప్పట. ౫౦౦

౧౪ శ్రీరామకౌతర చరిత్రమౌనీలోని కథామార
గము. ౪౩౩

౨౮ యూపకేతువు నెఱుంగి శ్రీరామాదులు చిం
రించుట. ౫౦౨

మంచమ సర్గయందు,

సప్తమ సర్గయందు,

౧౫ శ్రీరాముడు సవరివారముగా సగపూర్తిశ్రమ
మన తెలియచుట. ౪౩౪

౨౯ యూపకేతువు కంబుకంఠుని ప్రోచుట. ౫౦౪

౧౬ శ్రీరాముడు పంచాపుర స్పృశోపరమశకు
వడుట. ౪౩౫

౩౦ శక్రుఘ్నుండు యూపకేతువును విడిచిపండు. ౫౦౬

౧౭ అగస్త్యుడు శ్రీరామునికి పంచాన్నతో నాగ
కన్యకల వృత్తాంత మెఱింగించుట. ,,

సప్తమ సర్గయందు,
౩౧ శ్రీరాముండు మదనసుందరి వివాహమున కే
తెంచుట. ౫౦౭

౧౮ శ్రీరాముడు అక్కన్యకలను విడిచిపండు. ౪౩౬

౩౨ శ్రీరామకంఠాభి వర్ణనము. ౫౦౮

మఘ సర్గయందు.

సప్తమ సర్గయందు,

౧౯ నాగకంఠులు శ్రీరామునిం బ్రార్థించుట. ౪౩౮

౩౩ రామదాసుండు వివాహకాండ మహిమ నభి
వర్ణించుట. ౫౦౯

౨౦ పంచాన్నతో నాగకన్యకల వివాహములు. ౪౩౯

౩౪ వివాహకాండ పరిసమాప్తి. ౫౧౧

౨౧ అమోఘలోని వివాహముగళాలంకార వి
ధానము. ౪౪౦

—:—:—
ఇట్లు సప్తమ పుస్తక విషయానుక్రమము.
సంపూర్ణము.

౨౨ పండితుల పెండ్లిండ్లకు మునుపూర్తయల
ను నిక్కయించుట. ౪౪౧

—:—:—

శ్రీరామాయణము.

ఆంధ్రభాషాత్మక భాష్యార్థ వివరణ సహితంబగు

శ్రీమదానందరామాయణముయొక్క

* ద్వితీయసంపుటవిషయానుక్రమణికా.

విషయము.

పుట సంఖ్య.

విషయము.

పుట సంఖ్య.

౧ శ్రీరామ చట్టాభిషేక చిత్రము.

౫౧౧

౧౨ బి ఆకారాది నామావళితో సంఖ్యనెఱిగి తత్సంఖ్య కనాదు నిర్వచనంబును శుభముగా వెలుంగవను.

౨ శ్రీమద్దేవంకటరామ సవరత్నమాలిక.

౫౧౨

ఇక భాష్యార్థ వివరణమునందలి శ్లోక సేవక నేనవ నలు.

౩ శ్రీవిష్ణువాస శ్రీరామవాస ప్రశస్తి కర్తవ్యము.

౫౧౩

౪ శ్రీరామచంద్ర సహస్రనామ పీఠిక.

౫౧౪

౫ నూతనవచనము.

౫౧౫

౧౩ తత్త్వసంఖ్యా పరిష్కాపము.

౫౧౬

౬ శ్రీ పార్వతీవచనము.

౫౧౬

౨ ద్వాదశా దిక్కులు.

౫౧౭

౭ శ్రీమహా దేవవచనము.

౫౧౭

౩ శ్రీరామహీను.

౫౧౮

౮ శ్రీసప్తకుమార వచనము.

౫౧౮

౪ శ్లాఘ ప్రాశస్త్యము.

౫౧౯

౯ శ్రీవిషాయక వచనము.

౫౧౯

౫ శ్రీరామి ౧౨ దుర్గుణ నిరూపణము.

౫౨౦

౧౦ శ్రీరామ వచనము.

౫౨౦

౬ నుర్వర్ణ విచారము.

౫౨౧

౧౧ శ్రీమహాదేవ వచనము.

౫౨౧

౭ భగవద్వర్ణ నిర్వచనము.

౫౨౨

౧౨ శ్రీ విషాయక వచనము.

౫౨౨

౮ హరినామ మేకలి సంకారకంబు.

౫౨౩

౧౩ శ్రీరామచంద్ర వచనము.

౫౨౩

౯ నివృత్త తపస్సురూపే విచారము.

౫౨౪

౧౪ శ్రీసప్తకుమార వచనము.

౫౨౪

౧౦ నామదేవ శుద్ధీకరము.

౫౨౫

౧౫ శ్రీమహాదేవ వచనము.

౫౨౫

౧౧ దీపోదాత నాయక లక్ష్మ్యలక్షణ సమస్త్య

౫౨౬

౧౬ శ్రీపార్వతీ వచనము.

౫౨౬

యము.

౫౨౭

౧౭ శ్రీమహాదేవ వచనము.

౫౨౭

౧౨ అధ్యైత యోగ విచారము.

౫౨౮

౧౮ భాష్యార్థవ క్షు విజ్ఞప్తి.

౫౨౮

౧౩ శ్రీరామహానామే ప్రణవమనట.

౫౨౯

౧౯ శ్రీరామ శుభాశ్రునామ మంత్రజపవిధానం

౫౨౯

౧౪ సేతురామ లింగప్రతిష్ఠ విచారము.

౫౩౦

౨౦ శ్రీరామ శుభాశ్రునామ స్తోత్రము.

౫౩౦

౧౫ ప్రణవాధ్య విచారము.

౫౩౧

౨౧ శుభాశ్రునామ భాష్యార్థ మంగళాచరణం

౫౩౧

౧౬ వెంకట శుభ్రహృణి పాదురస్థము.

౫౩౨

౨౨ సంఖ్యా క్రమముగా నామ నిర్వచనా

౫౩౨

౧౭ దుష్టస్థు పరిహారోపాయము.

౫౩౩

రంభము.

౫౩౩

౧౮ సర్వదేవాత్మకండు రామకండు.

౫౩౪

* రామనామ నిర్వచనము ౧౮ పుటలు గలవు. ఇ

౫౩౪

౧౯ లీర్ణకర్తాధ్య విచారము.

౫౩౫

శ్రీ తత్త్వాదుములకు యథోచితముగా శ్రుతిస్తోతి పు

౫౩౫

౨౦ భగవంతునికి భక్తలయందు ప్రేమ.

౫౩౬

రాణో వష్టంభకంబగు సర్వవివరణంబు గలదు. చివర

౫౩౬

౨౧ వ్రమాదమే జ్యోతుర్వచనట.

౫౩౭

విషయము.	పుట సంఖ్య.	విషయము.	పుట సంఖ్య.
౨౨ వచ్చాన జన నిరూపణము.	౫౭౮	౪౧ శత్రుత్వాది ౩౯ పద్ధతుల నిరూపణము.	౬౬౪
౨౩ విరాధాస్థలము.	౫౮౧	౪౨ శివస్వరూప విచారము.	౬౬౯
౨౪ వారాయణ శబ్దార్థము.	౫౮౫	౪౩ మత్స్యవతార వర్ణనము.	౬౭౩
౨౫ ఈరావాస్య శాంత్యర్థము.	౫౯౦	౪౪ మారావతారము.	,,
౨౬ శ్రీరామశామఖ్యవర్ణనము.	౫౯౫	౪౫ వరాహవతారము.	,,
౨౭ కాలస్వరూప విచారము.	౫౯౭	౪౬ నారసింహవతారము.	,,
౨౮ సంచత్వరాది వర్ణితులకర్త నిరూపణము.	౬౦౦	౪౭ వామనవతారము.	౬౭౪
౨౯ యుగప్రమాణాది నిరూపణము.	౬౦౨	౪౮ వరశురామావతారము.	,,
౩౦ రసాత్మకుడు భగవంతుడు, మఱి నవరసా		౪౯ శ్రీరామావతారము.	,,
త్వ మండై యన్యగ్రహింతుడు.	౬౦౩	౫౦ శ్రీకృష్ణావతారము.	౬౭౫
౩౧ విష్ణు శివేశ్వరులు.	౬౦౬	౫౧ బౌద్ధావతారము.	,,
౩౨ పాంచరాథేయ సిద్ధిరత్నరశ్మిర భూవనాదులచే		౫౨ శిల్పివతారము.	,,
సిద్ధింబియున్నదనుట.	౬౧౧	౫౩ చతుర్దశవర్ణరామ మంత్రమహిమ.	౬౭౬
౩౩ భగవంతునికి శరణ్యశరీరకర్తవ్యము.	౬౨౯	౫౪ భూహర్షి వివిధమస్త్రము.	౬౭౭
౩౪ వారాయణము శివుండనుట.	౬౩౨	౫౫ శ్రీరామసహస్రనామార్చనశీలిక.	౬౭౮
౩౫ యోగనిరూపణము.	౬౩౫	౫౬ శ్రీరామవిష్ణుసహస్రనామవిలి.	౬౭౯
౩౬ బ్రహ్మచర్యవ్యాపిమహిమ.	౬౩౮	౫౭ శ్రీమదానందరామ దివ్యసహస్రనామావ్యక్తా	
౩౭ భక్తియోగ ప్రాశస్త్యము.	౬౩౯	రాద్యక్షరక్రమానుక్రమణిక.	౬౮౫
౩౮ అమలసంభేదము విష్ణుయధాది స్వరూప విచా		౫౮ వారాయణాది సప్త నామ విర్ణవనము.	౬౯౪
రణము.	౬౪౨	౫౯ పాపమర్త్య పరిహరక సూచన.	౬౯౫
౩౯ శంకరసారాయణాధేయ శ్రుతి స్మృతి సిద్ధ			
మనువిషయ విచారము.	౬౫౫		
౪౦ పాంచభౌతిక పరిశుద్ధమే ఈశ్వరీ మూ			
లకుని తత్త్వ స్వరూపనిరూపణమనానంద			
వంచరత్న నిరూపణము.	౬౫౯		

ఇట్లు శ్రీమదానందరామాయణమున
ద్వితీయ స్థుటల వివరముక్రమణికా
ము గా నున్నది.

శ్రీరామానుజముని

ఆంధ్ర తాత్పర్య వివరణ సహితంబగు

శ్రీమదానందరామాయణము యొక్క

తృతీయసంపుట విషయానుక్రమణికా.

2. రాజ్యకాండము.

విషయము.

పుటసంఖ్య.

ప్రథమ స్కందము,

౧ శ్రీరామచంద్రుడు శుభాశ్రమాదును, ద్వితీయ సంపుటము.

ద్వితీయ స్కందము,

౨ విష్ణుదాసుని ప్రశ్న.

౨౯౭

౩ శ్రీరామచంద్రుడు స్వర్గమునుండి కల్పవృక్షమును తెప్పించుట.

౩౯౮

౪ శ్రీరాముండు శుభరిహరుండుగా దూర్వాశ్రమముని ప్రక్కరించుట.

౪౦౦

౫ శ్రీరామస్వామిని దూర్వానుండునుతింపట.

౪౦౧

తృతీయ స్కందము.

౬ శ్రీరామవతార శ్రౌత్య ప్రస్తావన.

౪౦౪

౭ శ్రీరామపాశశ్రీకృష్ణపాశవిలపింపట.

౪౦౫

౮ శ్రీరామకృష్ణుల కథేంద్రవర్ణనము.

౪౦౫

చతుర్థ స్కందము,

౯ శ్రీరాముండు కాకాసురుని వరంబునిచ్చుచు తద్వశంబులగు కాకలకు శతప్రదర్శనాదిశక్తుల ననుగ్రహించుట.

౪౧౬

౧౦ నూరునుండి పురాంగవల శ్రీరాముని మోహించి వరంబులు.

౪౧౮

౧౧ శ్రీరామదాసుల శ్రీరామనామసంకీర్తన కాలక్షేపాభి వర్ణనము.

౪౨౧

౧౨ శ్రీరాముండు నిద్రాంగవలకు వరముల నొసంగుట.

౪౨౨

విషయము.

పుట సంఖ్య.

౧౩ సీతాదేవి శతకంఠరావణుని సంహరించుట.

౪౨౪

౧౪ మూలకాసురుని జన్మాది వృత్తాంతము.

౪౨౫

౧౫ మూలకాసురుని యుద్ధమున కుక్కురి పరాక్రమము.

౪౨౭

౧౬ బ్రహ్మచేపుండునచ్చి శ్రీరామశస్త్రిని మూలకాసురుని వరమున విన్నవించుట.

౪౨౯

పంచమ స్కందము,

౧౭ శ్రీరాముడు సీతను పిలిచిరిగి వచ్చుకట్టుగ నుదాహరణయుల నంపించుట.

౪౩౦

౧౮ సీతాదేవి దేవియుక్క విరహాది వర్ణనము.

౪౩౧

౧౯ సీతాదేవి దేవతలకు ప్రార్థనలగుట.

౪౩౩

౨౦ సీతాదేవి గయదాహరణై శ్రీరామ శస్త్రి భావమునకేతెంచి వచ్చుట.

౪౩౫

షష్ఠ స్కందము,

౨౧ సీతాదేవి మూలకాసురుని సంహరించుట.

౪౩౮

౨౨ బ్రహ్మ సీతాదేవిని నుతింపట.

౪౪౦

౨౩ విభీషణుండు శ్రీసీతారాక్షాదులను లంకకు గొనిపోయి వేర్కొనుట.

౪౪౨

౨౪ శ్రీరాముండు లంకావిభీషణులకురక్షనిచ్చుట.

౪౪౩

౨౫ సీతాదేవి సంతృప్తిత ప్రతములను సాంగము చేయుట.

౪౪౪

౨౬ యమునాతీరవాసులు లవణాసుర వృత్తాంతమున శ్రీరామశస్త్రిని తెలిపించుట.

౪౪౫

౨౭ శ్రీరాముండు లవణాసురు నిగ్రహంబునకు శక్రమును విసరించుట.

౪౪౬

విషయము.

౬౨ అక్షరస్వరూప సూచనము.

పంచదశ స్తర్యందు,

౬౩ శ్రీరామరాజ్యాభివృద్ధ్యము.

షోడశ స్తర్యందు,

౬౪ శ్రీరామచంద్రుండు తమనకి రాజస్థితి నువనే
శించుట.

• సప్తదశ స్తర్యందు,

౬౫ సేవాధ్యక్షుని రాజ్యవృద్ధ్యము.

౬౬ ఆగస్త్యుండు లభుని కంఠప్రావహన శక్తి
తోపాక్ష్యవహన చెప్పట.

౬౭ దండకారణ్యముయొక్క పురస్కృతాంతము. ౮౫౬
అష్టదశ స్తర్యందు,

౬౮ శ్రీరామసర్వతోధృతరామకర్మదానివర్తనము. ౮౫౯

౬౯ బ్రహ్మపురదానకావ్యాది నిరూపణము. ౮౬౩

ఏకోనవింశత్ స్తర్యందు,

౭౦ శ్రీరామచంద్రునియొక్క ద్విచరాభివృద్ధ్యము. ౮౬౭

వింశత్ స్తర్యందు,

౭౧ వసిష్ఠమునిలభుని శంకేపామును నివారించుట. ౮౭౭

౭౨ శ్రీరాముండు సకావతారమహిమిది విశేషం
చుల నభివర్ణించుట.

ఏకవింశత్ స్తర్యందు,

౭౩ శ్రీసీతాశంకర్యనను నకు శుభదీప్తవ స్త్రీలను వ
చ్చి యామెను సేపించుట.

౭౪ తులసీమణి సీతాశుభిరాగివీచావహము నభివ
ర్ణించుట.

౭౫ లభుండు వసిష్ఠులవారివద్ద శేఖనక్రమమును
విచారించుట.

౭౬ శ్రీరాముండు సుగుగుకు రాధయగునట్లు వర
మిచ్చుట.

౭౭ శ్రీరాముండు శుకల పరివారముతోడ రూప
ద్వయమునంది మహిమ జూపుట.

పుట సంఖ్య

౮౩౧

౮౩౨

౮౩౩

౮౪౧

౮౪౯

౮౫౩

౮౫౬

౮౫౯

౮౬౩

౮౬౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

౮౭౭

విషయము.

౭౮ ద్వైవింశత్ స్తర్యందు, పుట సంఖ్య.
౭౯ శ్రీసీతారామలకు భూరిక్తి పుష్ప ఫలాదుల
సంపించుట.

౮౦ శ్రీనారదచువిక్రత పాపము నధ్యక్షము. ౯౦౦
౮౧ తద్రాభివృద్ధ్యము. ౯౦౧

త్రయోవింశత్ స్తర్యందు,

౮౨ శ్రీమరావందరామానుజవశము చేమాకుండు
మంత్రియగుట.

౮౩ శ్రీమదావందరామాయణ పారాయణముజేసి
లోకులు భవానరధ్యక్షులసంకుటచే యను
లోకము పాడగుట.

చతుర్వింశత్ స్తర్యందు,

౮౪ శ్రీరాముండు యమదూతలను పడమొత్తి సు
మంత్రిని విడిపించుట.

౮౫ నచ్చి చరితిన సుమంత్రిుడు దానర క్షుల
వాచరించుట.

౮౬ దూతలమొరవిని యముండు అమోఘవిహార
దండెత్తుట.

౮౭ శ్రీరామాజ్ఞచే లభుండు రణమున యముని
పరుగెత్తుకట్లుచేయుట.

౮౮ సూర్యుండు లభునివేడి బ్రహ్మప్రేమను శ్రీ
ప్సింది శుమాధానవరయట.

౮౯ శ్రీరాముండు సూర్యదేవుని శంకానింది
యముని కున్నించుట.

౯౦ సుమంత్రిుండు వైకుంఠమునకు పోవుట.

౯౧ శ్రీరాముండు టముకు చేయింది లోకులకు ధ
ర్మముల నెఱింగించుట.

౯౨ రాజ్యకాండ పరిసమాప్తి.

౮. మ నో హ ర కా ం డ ము.

ప్రథమ స్తర్యందు,

౧ మనోహరకాండారంభమునకు గళాచరణము ౯౧౯

౨ శంకేపరామకథాభి వర్ణనము. ౯౨౦

శ్రీమదానందాచార్యమహాయాగముయొక్క-

విషయము. ద్వితీయ సర్గయందు, పుట సంఖ్య.

- 3 శ్రీరాముడు పాదలు మొదలగువారికి బ్రాహ్మణ పదేశముచేయుట. F ౨౯
- ౪ శ్రీరాముడు శత్రువుపదేశము చేయుచుట. F 33
- ౫ శ్రీరాముడు సుమిత్రకు బ్రహ్మశత్రువుపదేశమిచ్చుట. F 3౭
- ౬ శ్రీరాముడు గాఢాస్థానమున బ్రహ్మశత్రువుపదేశముచేయుట. F 3౯
- ౭ గాఢాస్థానమున కులములైనవారలనుచుట. F ౪౨

తృతీయ సర్గయందు,

- ౮ శ్రీరామ మానసశ్రుతిని విచారము. "
- ౯ గురుమూర్తియొక్క చిహ్నములు వివరించుట. F ౪౩
- ౧౦ త్రిగుణాత్మకమైన ఉపాధిని భేదవిరూపింప. F ౪౪
- ౧౧ విష్ణుమానసము క్రమమున తదవతారభేదములు వివరింపబడుట. "
- ౧౨ వికారతారకాలనిరూపణము. F ౪౫
- ౧౩ శ్రీరాముడు శ్రమలన్నేకములు కాటిలోను రూపవిష్టములైనట్లును. F ౪౬
- ౧౪ శ్రీరాముడు పరబ్రహ్మయొక్క మానసశ్రుతిని విధానము. F ౪౭
- ౧౫ శ్రీరాముడు బ్రహ్మయొక్క ఋషిసత్త్వానిధానము. F ౪౮
- ౧౬ నవభువ్వలలోని ప్రప్రాచీనమున నవ రామాచార్యము. F ౫౬
- ౧౭ నవభువ్వల కుహరమున నవిద్యభక్తి. F ౫౯

చతుర్థ సర్గయందు,

- ౧౮ శ్రీరామునితో భద్రశ్రవ్యతో భద్రాది ప్రప్రాచీన నిరూపణము. F ౬౦
- ౧౯ అధర్వణికోవిషయ క్రత్యాధర్వణి విచారము. F ౬౪
- ౨౦ అధర్వణి విచార మంగళాచరణము. F ౭౦
- ౨౧ రాముని భద్ర ముద్రాస్వరూపవిహితము. F ౭౩
- ౨౨ అత్ర సాక్షాత్కారము మానసశ్రుతిగాని యితర సాక్షాత్కారము. F ౭౭
- ౨౩ మూలమానసాచారకార్యభూతముల విచారము. F ౭౭
- ౨౪ రామునిగూర్చి నిర్వచనము మానసము. F ౭౮

విషయము. పుట సంఖ్య.

- ౨౫ వికారమున నివద్య విచారము. F ౮౦
- ౨౬ శ్రీరామునివివద్య విచారము. F ౮౨
- ౨౭ ఛాందోగ్యము నివద్య సంగ్రహ విచారము. F ౮౪
- ౨౮ బృహదారణ్యకోప నివద్య విచారము. F ౮౮
- ౨౯ ముండకోప నివద్య సంగ్రహము. F ౯౧
- ౩౦ మంత్రకాండ్యోగ విచారము. F ౯౬
- ౩౧ భగవద్గీత్యాది విచారము. F ౯౭
- ౩౨ శ్రీరామునివివద్య పార నిరూపణము. "
- ౩౩ శ్రవణో భద్రయంత్రమునందలి వర్ణలబ్ధా విచిత్రాద్ధ విచారము. ౧౦౦౦
- ౩౪ మూలపాదనచతుష్టయ విరూపణము. "
- ౩౫ శ్రీరామ బ్రహ్మోత్పత్తి క్రమభేదము. ౧౦౦౧
- ౪౬ అష్టాత్మికభేదములతో భద్రాదిరామాభేదములు. ౧౦౦౨
- ౪౭ వివదరాముని భద్ర లింగతో భద్ర రహస్యము. ౧౦౦౪
- ౪౮ శ్రీరాముడు కోట్లకొలది శివలింగార్చనము చేయుట. ౧౦౦౪
- ౪౯ పంచాక్షరింగతక్రమ విచారము. ౧౦౨౦
- ౫౦ అధ్యాత్మికాది విచారము. ౧౦౨౪

పంచ సర్గయందు,

- ౫౧ శ్రవణో భద్ర భేదమున రూపము. ౧౦౨౯
- ౫౨ శ్రీరామునితో ప్రీతి పాత్రములగు, నవ పద్యముల నిరూపణము. ౧౦౩౩
- ౫౩ శ్రీరామునియొద్ద బ్రాహ్మణులారాధించుట. ౧౦౩౫
- ౫౪ శ్రీరామ ప్రతోద్ధానము విచారము. ౧౦౩౮
- ౫౫ బీదబ్రాహ్మణులకు శ్రీరాముని మూర్తులూ రాధించి దృఢభక్తి చేయవలయును. ౧౦౪౦
- ౫౬ బ్రాహ్మణాగ్రహణము మానుచు ప్రీతిచే మేర్పడుట. ౧౦౪౪
- ౫౭ పుత్రపౌత్రుల కనుక విచారము. ౧౦౪౬
- ౫౮ పంచ సర్గయందు, ౧౦౪౯
- ౫౯ అష్టాక్షర శ్రీరామనామ శ్లోకానిది. ౧౦౫౩
- ౬౦ తత్త్వాలైన నవ తత్త్వానివివరము. ౧౦౫౩

వివరములు. అష్టమ స్కందము, పుట సంఖ్య

౫౦ కదరాస్త్రాది గ్రంథమున ఫలదాన పాత్రా
పాత్ర విచారము. ౧౦౫౯

౫౧ అశ్వినీదేవ రామాయణములు వాటిలో నా
సందరామాణాన్ని ప్రస్తావించు. ౧౦౬౩

౫౨ జ్ఞానాన్ని ప్రాశస్త్యము, మణిపుణ్యపావ
విచారము. ౧౦౬౪

సవనము స్కందము,

౫౩ శ్రీశీతరామలయ చూడవలె దోలాపూజా మ
మోక్షము. ౧౦౬౮

౫౪ వసంతకాల కలితాప్రాశస్త్యము శ్రీమాగర
శ్రీరామాత్మము. ౧౦౭౦

౫౫ సుగంధకమున కర్మగంగన్నాన ప్రపాథా
నక జలదాన కారములు. ౧౦౭౨

౫౬ శాశ్వతంశ్రీ శీతరామాత్మకంబున కర్మ శ్రీ
శ్రీయ మహిమ. ౧౦౭౩

౫౭ అశ్వినీదేవ శ్రీరామకవచము ప్రక మహి
మోక్షము. ౧౦౭౪

౫౮ శ్రీరామకవచము. ౧౦౭౫

౫౯ శ్రీశీతరామలయ ప్రతీకానందము సూక్ష్మ
వాంఛిత సోమకవచము. ౧౦౭౭

౬౦ కామ్యములపై చేయు దేవతారాధనావివి
చారము. ౧౦౭౮

౬౧ మౌనము శ్రీరామంబోధించెయిన క
వచము. ౧౦౭౯

దశమ స్కందము,

౬౨ ప్రతీకానంద ఫలదానము. ౧౦౮౧

౬౩ ప్రతీకానందమున చేయవలెన పనులను
నుడింప విచారము. ౧౦౮౪

౬౪ శ్రీరామప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౦౮౫

౬౫ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౦౮౬

ఏకాదశ స్కందము,

౬౬ శ్రీరామకవచము ప్రాశస్త్యము. ౧౦౮౭

౬౭ శ్రీరామకవచము ప్రాశస్త్యము. ౧౦౮౮

వివరములు. పుట సంఖ్య

౬౮ ప్రాశస్త్యమున ప్రాశస్త్యము. ౧౦౮౯

౬౯ శ్రీరామకవచము. ౧౦౯౦

౭౦ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౦౯౧

౭౧ సమీపానందము. ౧౦౯౨

౭౨ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౦౯౩

౭౩ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౦౯౪

౭౪ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౦౯౫

౭౫ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౦౯౬

౭౬ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౦౯౭

౭౭ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౦౯౮

౭౮ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౦౯౯

౭౯ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౧౦౦

౮౦ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౧౦౧

౮౧ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౧౦౨

౮౨ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౧౦౩

౮౩ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౧౦౪

౮౪ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౧౦౫

౮౫ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౧౦౬

౮౬ ప్రతీకానందమున ప్రాశస్త్యము. ౧౧౦౭

శ్రీమదాచార్యమూలములు

సప్తమో వర్ణయందు, తుల్యశుభ్య
 ౯౦ విష్ణుదోషమునికై పారరాక్షసులను శ్రీ
 రాక్షాపరిష్కరించుట. గంగ౨

౯౧ పాక్షి దాక్షాపరిష్కరించుట రాక్షసులను గంగ౨

అష్టమో వర్ణయందు,

౯౦ అశామందు కపివృక్షాదేశవర్ణి భవిష్య
 త్కథనము. గంగ౪

౯౨ అశామందు శరపీఠపున విష్కరించుట. గంగ౪

౯౩ మహాపరీక్షాద పరిపూర్తి. గంగ౪

౯. పూర్ణ కాండము.

ప్రథమ వర్ణయందు,

౧ శ్రీరామందు వార్షికునిని పిలవించుట. గంగ౧

౨ వార్షి శ్రీరామని సోదనంక వృత్తాంత
 ము తెలిపించుట. గంగ౨

౩ కింద్రుడును బ్రహ్మచరంబుల సంగతులు. గంగ౩

౪ సూరి శత్రువులను దిగ్విజయ వర్ణనము. ”

౫ శ్రీరాముడు మళలపులచే సమగ్రముగ రా
 మానుగమును వినుట. గంగ౪

ద్వితీయ వర్ణయందు,

౬ శ్రీరామందు అన్యమునికై హస్తీనాపురప్ర
 యాగ సత్కారముం జెప్పెను. గంగ౬

౭ శ్రీరామందు హేరాక్షుల ప్రాథమిక సంగీతిని
 చుట. ”

౮ శ్రీరామందు సరిపరమాగా వట్టగాను
 నుండి తెడలుట. గంగ౯

౯ శ్రీరామందు సరయ్యయొక్క సమగ్రసాంధి
 గలపురికి ప్రయాణమును. గంగ౬

తృతీయ వర్ణయందు,

౧౦ శ్రీరామందు యుద్ధమునకై కిష్కిణుని నా
 మానించుట. గంగ౭

౧౧ సోదనంకవృక్షాంత వివరణార్థము. గంగ౭

విషయము. చతుర్థ స్థానముందు. తుల్యశుభ్య

౧౨ బ్రహ్మదేవుడు మర్యాదలను సాఫల్యముచుట. గంగ౭

౧౩ బ్రహ్మ శ్రీరామని బ్రాథికాంచుట. గంగ౭

౧౪ బ్రహ్మ వాక్యముచే వార్షికుని పాయముం జెప్పెట. గంగ౭

౧౫ సోదనంక వాక్యముచే ముందుకును సుమనసునకును గంగ౭

౧౬ అలమడుగునికై హస్తీనాపురమున పట్టాభిషేకం. గంగ౭

పంచమ వర్ణయందు,

౧౭ శ్రీరామందు విభీషణుని పరిహారమును వి
 శ్కరించుట. గంగ౭

పంచ వర్ణయందు,

౧౮ శ్రీరామందు సరిపరమాగా వైకుంఠము
 ను విశ్కరించుట. గంగ౬

౧౯ శ్రీరామందు దివికిటంచు విష్ణుదేవాయు
 లై బరచుట. గంగ౭

౨౦ శ్రీరామందు బ్రహ్మచరకవరకృతాంతము. గంగ౭

౨౧ శ్రీమహావిష్ణు వైకుంఠవేళము. గంగ౭

సప్తమ వర్ణయందు,

౨౨ మర్యాదలను భవిష్యద్వర్ణనముచేత, గంగ౭

౨౩ శ్రీరామందు వృత్తాంతములను అవాద్యనం
 తపృష్టాది పరిశ్రమ వికంకలము లేద
 నుటయు సమచిత్తైరబలుట. గంగ౭

అష్టమ వర్ణయందు,

౨౪ గ్రంథ అన్యముచేత సర్వ, గంగ౭

నవమ వర్ణయందు,

౨౫ శ్రీమదానందరామాయణకాండ శస్త్రశోకస్థి
 యము. గంగ౭

౨౬ శ్రీమదానందరామాయణ శ్రవణానంతరము
 ద్యావన నిష్క్రమము. గంగ౭

౨౭ శ్రీమదానందరామాయణపారాయణవిధానము. ౨౦౦

౨౮ శ్రీమదానందరామాయణమునకు మధ్యాహ్న
 కవనములు చూపుట. గంగ౭

౨౯ శ్రీమదానందరామాయణపారాయణఫలప్రతి. ౨౦౩

పూర్ణకాండశస్త్రము.

శ్రీరామాయణము.

చిత్రవిత్తాచ్యుత భా సంకల్ప-గర్భిణిః

శ్రీ సీతారామవాక్యమృత వేదాంత తత్త్వసార గుంభితంబునగు

శ్రీమదానందరామాయణము.

అ స్థితులగు సుజనవర్యులకు విజ్ఞాపనము:—

“శ్రీ! రమంతేయోగినోనంతే నత్యానందేచిదాత్మని । ఇతిరామపదేనాసౌ పరంబ్రహ్మ
భిషీయతే=కాశ్యపుఁడైన నచ్చిదానందస్వరూపుఁడగు పరమాత్మయందు యోగులు రమించెదరు.
కనుక నట్టిపరబ్రహ్మ రామపదపాఠ్యంబగునని యుపనిషత్తు చెప్పుచున్నది. శ్రీ! శ్రీరామరామరా
మేతి రమేరామేమనారమే! సమాననామతత్త్వంబు రామనామవరాసనే=పార్వతీతోపరమేశ్వరుఁడు
గలది విష్ణునామములకు నమానము రామనామమని పఠించుచున్నట్లు చెప్పిననంగరి భారతమునుండి
తెలియవచ్చుచున్నది. శ్రీ! నాయనాయముఖితోవినాష్టకం మౌఖితోవినశివాయవంచకం! నామరామ
ఇతితాచ్యుతంభా తత్త్వదన్వయవకాచ్యతత్త్వయం=అష్టాక్షరంబున ముఖవర్ణంబగు శేఖరేనియెడల
(నాయనాయ) పరమపదముకొఱకుగాచాలదని యథాభేదమగుచున్నది. పంచాక్షరంబునశిరోవర్ణం
బగు మౌఖికములేకుండిన (నశివాయ) శుభముకొఱకుగాదని యర్థభేదమగును. కావున సుభయముం
త్రములకును అర్థక్రియానమన్వయమగునది రామనామమని యభియక్తవచనముగలదు, ఇట్టితార్క
మూర్తిచారిత్రముకన్నను మానవకోటికి రక్షకంబువేరేగలదే! గనుక, ఆ స్థితులందఱును రామచారి
త్ర వర్ణనంబున విహారస్థాభ్యుములనందవలసియున్నది. అందువలన పరమపవిత్రంబగు శ్రీరామచారి
త్రంబును నిరూపించుచుండు గ్రంథములలో:—

శ్రీమద్రామాయణము గాయత్రీరామాయణంబని ప్రసిద్ధిజెందినదిగాక, దూర్వాసరా
మాయణము, వసిష్ఠరామాయణము, విశ్వమిత్రరామాయణము. మొదలుగాగలవి (గం) నూరు
రామాయణములుగలవు. వాటిలో రామోపాననాది నమస్తతత్త్వసారస్వంబులకు మూలంబై చిత్రక
భావనిధానములతో నొప్పుచుండు పార్వతీపరమేశ్వరసంవాదాత్మకంబగు “అనందరామాయణము”
మిక్కిలి రమణీయంబును సమస్తాస్తిక జనాదరణీయంబునై బరగుచున్నది. అది తెలుగునముద్రాయితం
బై సంస్కృత సులభము కాకయుండు కొఱతను పోగొట్టి, సర్వజనులు శ్రీరామచంద్ర దివ్యావదానము
బహువదివి యానందించునట్లు చేయదలచి, “అష్టాశ్రీసిద్ధాంతి. శివశంకరకృష్ణలీలవారితేజోదీపవంబుడిన
అంభోభావాతాత్మభ్యుమతోత, ఈ గ్రంథము పశ్చుమేయింపవలయుననిన వారినడువజేకంబునపుణ్య
కీర్తికలంబునన్ని యీ గ్రంథటనకార్యమున ప్రవర్తించియున్నారము.

ఈ అష్టాశ్రీరామాయణములోని విషయసూచిక నే ఈ గ్రంథటనలో నూపనగా చేసింది
అనిపిస్తున్నది. దానిని చదివికొనుటచేత ఈ మహాగ్రంథముయొక్క ప్రయోజనము పరిపూర్ణమునకు

నువ్యక్తంబగుచున్నది. అందుమీఁద నందఁడును ఆనందముతో మాప్రయత్నమునకు సహాయభూతులగుదురనియును నెఱుఁచున్నాము.

ఈ గ్రంథమున నాయా కాండలవద్ద నముయోచితముగా చిత్రపటములు పెట్టబడించుచున్నవి.

ఇట్టి యమూల్యమగు “ఆనందరామాయణ”మును గ్రంథమును పై ప్రక్కమూలమును, దిగువ దాని తాత్పర్యమునుపెట్టి డిప్టీ డిప్టీ ౬ పేజీల సైజులో ముద్రించుచున్నారము. ఈగ్రంథము రచయిత యిరువది సంవత్సరముల పుస్తకము కావచ్చునని తోచుచున్నది. గనుక:—

దీనికి, “ఆనందరామాయణ”మునకు సర్వజన సులభముగానుండునట్లు (౬౦) పుటలుగల గంపారముల సంచికయొకటికి రూ. ౦-౮-౦ చందానివ్వ-పింపబడియున్నది. దీనికై అడ్వాన్సుగా నొక్క-రూపాయమాత్రమునే ఇచ్చినసరి. పిమ్మట సంచికలనిచ్చి పయికమును తీసికొందుము. ఇప్పటికి ఆరు సంచికలు వెలువడినవి. చందాదారుగా చేరకువారు ఇష్టమగు ర రూపాయలనిచ్చి (౬౦) సంచికలనందవలయును. సంవత్సరము నాలుగు నెలలకు పుస్తకము పూర్తి కావచ్చును. చెన్నరాజధానిలోని బైటిచందాదారులు, చూకు అడ్వాన్సురూపాయనుమాత్రమే మొదట పంపవలెను. పిదపమూడు నెలల కొకమారు మూడుసంచికలను వి.పి. గా పంపించుచున్నారము. చందాదారులకు అడ్వాన్సును గ్రంథపూర్తితో ముఖరా ఇచ్చెదము.

ఈ మహాగ్రంథమునకు ౫ చందాలను మొత్తముగా చేయువారు పోషకులుగా నెంచబడుదురు. ౧౨ చందాలను చేయించినవారికి ౧ ప్రతి యుచితముగానిచ్చెదము. చందాదారుల పేర్లను గ్రంథములో ప్రకటించెదము. ౧౮౯౯ వ-సం॥ జనవరినుండి సంచిక వెలువసినది.

సూచన—ఆరవ (౬) సంచిక వెలువడినవెనుక ఈ ఆనందరామాయణ చందాదారులుగా నేర్పడువారలు కడచిన సంచికలకు సంచికై ఒకటింటికి ఒక అణాపంతున యెక్కువగా నివ్వవలసియుండును. ౧౦ సంచికలనెవ్వగా నర్థగ్రంథమైనవెనుక చందా చేయవారికి, కడచిన సంచికలకు ౨ డేసి అణావంతున ఎక్కువ అగును. గ్రంథపూర్తియైనవెనుక కొనువారికి సంచిక ౧ టికి ౧౨ అణావంతననగా సమగ్ర పుస్తకము ౧౫ రూపాయలగును.

ఈ యానందరామాయణమునందలి యారవసంచికయొక్క ౫-2 పాఠములవగా విభాసకాండలోని ౧౨ పాఠాలు, చందాదారులుగా చేరకువారు చూచుటకై ఈ ప్రకటనముచేసెద యున్నారము. వాటిని నను చూచి యానందరామాయణమునందలి యానందామధ్యవతు సందులకు చందాదారులై నెఱయుదు.

ఇట్టి క్రితము చరితామృతపాన ప్రయత్నమునకు మహాత్ములందఁడు సహాయముగా నేర్పడి యానందింపవలెనని ప్రార్థించుచున్నాను. ఆనందరామాయణము వలయువారు మదరాస్, బెంగళు, పీఠి, హైదరాబాద్ గృహములో ఆనందరామాయణ ప్రకటన కార్యాలయం నెఱయు

వర్ణసంఖ్య. విషయములు.

(సాగకాండము. ౧.)

౧ కాశ్యపాది పట్టమహిషీ వివాహములు.

౨ శ్రీరామచంద్రుల యుత్పత్తి.

౩ సీతావ్యయంవర వర్ణనము.

౪ బృందావన కథనము.

౫ కేయూ దశరథుల పూర్వ వృత్తాంతము.

౬ శ్రీరామార్య వాగవర్ణనము.

౭ విరాధ ఖరమరీచాదిసహాయము.

౮ కిష్కింధలా వారి సహాయము.

౯ బాంకీవృత్తాంతము-లంకాదానము.

౧౦ సేతు మాడత్రయము కాశీ విశ్వరామకథనము.

౧౧ రావణాది సహాయము

౧౨ సీతతోడ శ్రీరామచంద్రస్వామిల యోధ్యకు వచ్చుట

౧౩ అంజనేయ పరాక్రమమున శ్రీరాములవారు వర్తిండుట

(ద్వీపా ౨౫౩౦ స్లోకములుగలవు.)

(యాత్రాకాండము. ౨.)

౧ వాల్మీకియొక్క మొదటికథనము

౨ శివహక్త రామాయణ విభాగము

౩ తీర్థయాత్రకొరకు సీత రామునిప్రార్థించుట

౪ గాత్రమునకు రాముల ప్రయాణము

౫ మునివాక్యమున యాత్రామనస నిశ్చయము

౬ పూర్వది క్రింద యాత్రావర్ణనము

౭ దక్షిణది క్రింద యాత్రావర్ణనము

౮ పశ్చిమది క్రింద యాత్రావర్ణనము

౯ ఉత్తరది క్రింద యాత్రావర్ణనము (ద్వీపా ౭౩౫ స్లోకములుగలవు.)

వర్ణసంఖ్య. విషయములు.

(యాగకాండము. ౩.)

౧ యజ్ఞ సామగ్రీ వర్ణనము

౨ యాగారంభము

౩ యజ్ఞశ్వము భూమినియట్టి వచ్చుట

౪ అగస్త్యుని సహవాసము

౫ రావణనామాష్టక శత్రుము

౬ యజ్ఞ దినచర్య వర్ణనము

౭ ధ్వజారోప విధానము

౮ రాముల యవస్థభేద స్వాసము

౯ అశ్వమేధ సమాప్తి (ద్వీపా ౬౦౫ స్లోకములుగలవు.)

(విలాసకాండము. ౪.)

౧ శ్రీరామ ప్రవరాజము

౨ సీతా లీలావర్ణనము

౩ సీతనుగురుం దేవారామాయణ వర్ణనము

౪ నిశచర్య, సీతాలంకార వర్ణనము

౫ జల యంత్రక్రిడ

౬ బ్రాహ్మణ స్త్రీలనుఅలంకారదానము

౭ సువర్ణమూర్తిదానము, దేవస్త్రీలవరదానము

౮ మింగలకొరకు వరదానము [యము

౯ కురుక్షేత్ర యాత్రయందు జానకీజ (ద్వీపా ౬౦౮ స్లోకములుగలవు.)

(జన్మకాండము. ౫.)

౧ సీతయొక్క దోహదక్షోదావర్ణనము

౨ విదగ్రీడ, సీమంతా ద్యుత్పన్నములు

౩ రణకోక్షిణే సీతానిర్యాగము

౪ కుశలపులకు జన్మకర్మ

౫ కుశలపులకు రామరక్షోకథనము

౬ లవునీ కథల చరణమునందు జయము

౭ రాములవారి పుత్రులలోయొద్దాది కారుకము.

వర్ణసంఖ్య. విషయములు.

౮ యజ్ఞ మంటపము సీతాలాభము

౯ బాలకుల జన్మవయనాదివర్ణనము

(ద్వీపా ౬౦౮ స్లోకములుగలవు.)

(వివాహకాండము. ౬.)

౧ రాములవారు పుత్రానులతోడ స్వయంవరమును పోవుట

౨ ఉపవాత స్వయంవర వర్ణనము

౩ సుమతీ స్వయంవర వర్ణనము

౪ కుశలపులయొక్క వివాహవర్ణనము

౫ గంధర్వ నాగ కన్యమౌచనము

౬ గంధర్వ నాగకన్యకుల వివాహ కన్యయము

౭ ద్వంద్వ వివాహ వర్ణనము

౮ యూవకేతు పరాక్రమవర్ణనము.

౯ మధురసుంధరీ వివాహవర్ణనము.

(ద్వీపా ౫౮౩ స్లోకములుగలవు.)

(రాజ్యకాండము. ౭.)

౧ శ్రీరామ సహస్రనామ కథనము

౨ రాములవారు కల్పవృక్షమును తెచ్చుట

౩ రామకన్య పాశకుల సహవాసము

౪ శతశ్రీలకును నిద్రకునువరదానము

౫ సీతయొక్క రామ విరహవర్ణనము

౬ శతమఖరావణ వర్ణనము

౭ రాములవారి భరతిఖండ జయవర్ణనము

౮ ,, జంబూద్వీప జయము

౯ ,, వజ్రీయ జయవర్ణనము

౧౦ యతికూడ్ర గృహములకు శిక్షణము

౧౧ నన్నురత్రిపుల వరదానము

౧౨ మహాశివసాగ్రీష్టలకుగర్భాశ్రయము

౧౩ అశ్వత్థ మానసిము, హస్తము, యానము

గ్రంథములు.

౧ వాల్మీకి శ్రీమద్భగవద్గీత
 ౨ విస్తారముగా రామరాజ్య వర్ణనము
 ౩ రామనిలే రాజనీతి వర్ణనము
 ౪ కుశకన్యాస్వయంవర వర్ణనము
 ౫ బ్రాహ్మణులకొఱు రామానందపుర దాసము
 ౬ రామనియొక్క దివ్యచర్యవర్ణనము
 ౭ అన్నీయవతారములలోను రామావతారమునకు సాక్షాత్తము
 ౮ రామదాసికి వరదాసము
 ౯ సీతయొక్క తులసీవ్రత సంధాన వర్ణనము
 ౧౦ ఆనందరామాయణ ఫలశ్రుతి వర్ణనము
 ౧౧ యమశిక్ష, భూమిలో ధర్మశిక్ష దీనిలో ౨౬౨ శ్లోకములున్నవి.)
 (మనోహర కాండము. ౮.)
 ౧౨ లఘురామాయణ కథనము
 ౧౩ నాగకలకును తన తల్లులకును చేదాంతోపదేశము

గ్రంథములు.

౩ రామపూజోపాసనాది విస్తారము
 ౪ రామతోభద్ర విస్తార వర్ణనము
 ౫ రామలింగతో భద్రములయొక్క భేదము [యోగు
 ౬ నవమీవ్రత విస్తారము. దానికి
 ౭ శ్రీరామేశ్వరమహాద్వాపనాదివిధి
 ౮ వేదాదులయొక్క ఫలవర్ణనము
 ౯ రామలయొక్క సార్థమూసిద్ధయ పూజ
 ౧౦ చైతన్యమహిమ వర్ణనము
 ౧౧ చైత్ర స్నానమునుండి సుదర్శనకు గతి
 ౧౨ రామశివులయొక్క ఆభేదవర్ణనము
 ౧౩ శ్రీరామకవచము మానుమత్రికవచము
 ౧౪ సీతయొక్క కవచాది వర్ణనము
 ౧౫ లక్ష్మణాదులయొక్క కవచములు
 ౧౬ మానుమద్వ్యక్తియ, తత్త్వతాత్పర్యము
 ౧౭ సారరామాయణ వర్ణనము
 ౧౮ అంజనేయునిచే శరసేనుఖండనము (దీనిలో ౩౦౦౦ శ్లోకము లున్నవి.)

గ్రంథములు.

(పూర్వకాండము. ౯)
 ౧ వాల్మీకిచే సోమవంశ విస్తారకథనము
 ౨ రామలయొక్క హస్తినాపుర ప్రయాణము
 ౩ సూర్య చంద్ర వంశజులయొక్క యుద్ధవర్ణనము
 ౪ సోమసూర్య వంశజుల నేపథ్యము
 ౫ రామనిచే కుశాదులు విడువబడుట
 ౬ గంగయందు రామలవాడు నైకం తాలోహణమును చేయుట
 ౭ సూర్యవంశీయ స్వవర్ణనము
 ౮ ఆనందరామాయణముయొక్క అనుక్రమణిక
 ౯ గ్రంథశ్రవణ ఫలాదివర్ణనము (దీనిలో ౫౭౭ శ్లోకములున్నవి.)
 ఇట్లు, ఆనందరామాయణ విషయాన క్రమణిక
 సంపూర్ణము. శ్రీస్తు.

శ్రీ
శ్రీబృహత్సామ్రాజ్యత్రయము.

—:0:—
 మొదటిభాగము.

ఇందువలన సమస్త సత్పురుషులకు తెలియజేయదగినవిషయాలు—
 — శ్రద్ధాయుక్తులగు ఆర్యులు, అనేకములైన సద్గుణధర్మములను ఇదివరకే అచ్యుతమునబిందున
 దినను త్రికాలములయందు పారాయణము చేయుటకు అనుకూలములై ధర్మార్థ శాస్త్రమోక్షప్రదం
 బులై ఋషిప్రోక్షంబులగు భగవన్నామస్తోత్రములబృందము ఇదివరకు లేదని కొదవపడుటజూచి,
 అస్తద్గురువులగు బ్రహ్మశ్రీ, ధూళిపాటి-అయిదొకల శాస్త్రులవారు తాము మహాయాత్రబోవుచుం
 పనపుడు అచ్చటచ్చట దివ్యక్షేత్రములలో పుణ్యపురుషులవలన సంపాదించబడిన స్తోత్రములతో
 రాడ వారి నిత్యగ్రంథ సత్కాలక్షేపములలోని పారాయణ యోగ్యంబులై పురాణాంతర్గతము
 లైన దివ్యస్తోత్రములను యొక పుస్తకములో క్రమముగా పరిశీలనచేసి వ్రాయించి ఆ

పూర్వకమునకు శ్రీబృహత్ స్తోత్రరత్నాకరమని నామంచినీలోకోపకారార్థమై ఈనర్సంగమున
వేయింప నాజ్ఞాపించినందుననే దీనిని ప్రచురించబూనితి.

ఈగ్రంథములలోని స్తోత్రములు అనేక వృత్తిభాతుల వలన యుక్తంబులైనవిగాన
కులకు సహ సంతోషప్రదంబులై వ్యాధియానందకరంబులుగనుండును. ఇందులో మంగళా
యకస్తోత్రములు (౫) శివస్తోత్రములు (౨౮) విష్ణుస్తోత్రములు (౭౦) శ్రీరామస్తోత్రములు (౨౪) గ
తీగస్తోత్రములు (౨౦) మహాలక్ష్మ్యస్తోత్రములు (౨౭) నవగ్రహస్తోత్రములు (౩౯) వే
స్తోత్రములు (౧౧) మొత్తము (౨౬౪) స్తోత్రములుగలవు. ఇవి ౫౬౦ పుటలుగలిగి ౫౦ పే
దగనరి క్లెజ్ కాగితములపై (అనగా ఈనూటిను వేసియుండు కాగితములవంటి కాగితమ
అతిసుందరమైన తెనుగక్షరములతో నచ్చువేయింపబడి మిక్కిలి రమ్యంబగు బైండుతోకూడి
స్తనద్భుతులకు లభ్యుబగునటుల సులభ క్రియమునకు విక్రయించబడును. ప్రతి ౧-కి రూ. ౧.
కు ఇయ్యబడును. వ్యయ్యావేయబిల్ చార్జి ౫ అంబు అగును ౫-౬ ప్రతులు ఒక్కసా
రప్పించుకొనువారికి ప్రతి ఒకటికి రెండున్నెలల పోస్టేజి లాభముగను.

ప్రపంచములో అన్నిజన్మములకుండు మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైన మనుష్యజన్మంబును మనకు
జేసిన భగవంతునిని ఈజన్మములో స్తోత్రంబులచే బ్రాహ్మించి అత్యుత్తమమైన సగ్గనిని బోధి
నత్పురుషులందరును ఈగ్రంథమును తెప్పించుకొని కృతార్థులు కావలెనని ప్రార్థించుచున్నాడ

శ్రీ బృహత్ స్తోత్ర రత్నాకరము.

రెండవ భాగము.

మొదటిభాగమునకుండు సుమారు ౧౦౦ పేజీలు అధికముగా నుండును. మంచి
ములు. బైండు దీనికంటె అందముగా నుండును (మొదటిభాగములోనుండు స్తోత్రములలో న
కొండ ఇందులోనుండును) అందులోలేని అపూర్వమైన శ్రీమహావిష్ణుస్తోత్రములు (౨౫) శ్రీవ
రామ స్తోత్రములు (౨౫) శ్రీరామస్తోత్రములు (౮) శ్రీమదాంజనేయస్తోత్రములు (౧౦) శ్రీగణ
ేశ్వరులు (౯) శ్రీశివస్తోత్రములు (౫౬) శ్రీమహాలక్ష్మీస్తోత్రములు (౧౩) అంబా స్తోత్రము (౧)
మొత్తము (౧౮౬) స్తోత్రములుండును దీనివెల ౧-కి ౧-౧౨౦. వి. పి పోస్టేజి ప్రతి ౧-కి ర
అగును. అంబప్రతులకు వైబడి మూడు ప్రతులు తెప్పించుకొనువార్లకు సగము టపాలు సే
మేమే వహించవలయును.

౧౨-ప్రతులు ఒకటేసారిగా తెప్పించుకొనువారికి ౧ ప్రతి లాభముగా నివ్వబడు.

ఇట్లు సకలసజ్జన విధేయులందఱు,

రత్నపతి. ఎమ్. జి. సుబ్రాయశాస్త్రి,

హంకొనాల్పేడి, మద్రాసు

శ్రీః

శ్రీరామః ప్రసన్నోస్తు శ్రీగణేశాయనమః

సీతాలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్న హనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర స్వామినేనమః

శ్రీమదానందరామాయణే

సా ర కాం డః

వాల్మీకిరువాచశ్లో॥ వామే భూమిసుతా పురస్తు హనుమాక్ పృష్ఠే సుమిత్రాసుతః |
 శత్రుఘ్నా భరతశ్చ పార్వదశయో ర్వాయవ్యకోణాదిషు ||
 సుగ్రీవశ్చ విభీషణశ్చ యవరాట్రాసుతో జాంబవాక్ |
 మధ్యే నీలనరోజ కోమలరుచిం రామం భతే శ్యామలం || ౧ ||
 ఆదౌ రావణమర్చనం ద్విజగిరా తీర్థాటనం సీతయా |
 సా కేతే దశవాజమేధకరణం పత్న్యై విభాసాటనం ||
 శ్రీపుత్రగ్రహణం స్తుమార్థమటనం పృథ్వీశ్చ సందరక్షణం |
 రామార్చాచినిరూపణం దయితయా స్వీయస్థలారోహణం || ౨ ||

ఏకదా పార్వతీ దేవీ శంకరిం ప్రాహ చర్షితా ॥ కైలాశవాసినం సత్యా రామభక్త్యై తత్పరా ॥ ౩ ॥
 పార్వత్యువాచ—శంభో త్వయా పురాణాని కథితానయమాంతికే ॥ రఘునాథస్యచరితం జన్మకర్మ సమస్తకరం ॥

శ్రీరామాయనమః

ఆనందరామాయణతాత్పర్యసంగ్రహం బునసారకాండము.

శ్రీమద్దేవికటేశాయనమః॥ శ్రీమద్విష్ణుశేషాయనమః॥ శ్రీమదాంజనేయాయ నమః॥
 శ్రీమద్వాల్మీకిమహర్షిభ్యోనమః॥ శ్రీమత్పార్వతీ పరమేశ్వరాభ్యాంనమః॥*॥శ్రీరస్తు॥*

శ్లో॥ జనకంస్యశరీరస్య పాలకంబుద్ధిదాయకం | వద్ధాశ్రమవిధాతారం పితరంగురుమాశ్రయే॥
 శ్లో॥ ఆనందరామాయణస్యేహాంధగితాత్పర్యముచ్యతే | కల్యాణపురసిద్ధాంతిశివశంకరశర్వకా॥

పరమకారుణిక మూర్తియైన శ్రీవాల్మీకిమహర్షి లోకులననుగ్రహించువాడై శ్రీమ
 నానంద రామాయణ మహాపురాణమును చెప్పంబూని గొంథాచిని శ్రీపట్టాభిరామమూర్తిని
 ఇట్లు భజించుచున్నాడు. తన యెడమప్రక్కలో సీతయును ఎదుట నాంజనేయుడును వెనుక

కథయ్యాగ్గునాదేవ మమ ప్రీతివివర్ధనం । ఆనందరామాయకం కర్తృ రఘువీరా యత్కృతం॥౫॥శ్రీద ఉవాచ—
 సమస్తస్వప్నం త్వయాకాంతే రామచంద్రకథానకం । కథయామి సవిస్తారం మహాకుంభకారకం॥౬॥అదినానా
 యదాద్భుత్వైశ్చ భూవరీవిధిభక్తుకః । మరీచేఃకన్యసంపుత్ర స్తత్పుత్ర స్సూర్యఉచ్యతే॥౭॥ సూర్యపుత్ర క్వా
 ప్తదేవో మనురైవసృతస్త్వీతి । సవివరాచ్యతేరస్యేత్వైవః పుత్రః ప్రతాపవా॥౮॥ ఇత్యోక్తుం విమత్స్రికా
 విశ్వ సవహి । విమత్స్రేషు కనుత్ ఫశ్వ సవివత్రపురంజయః॥౯॥ సవివత్ శ్చేంద్రవాహుః కవత్ ఫస్యవతే స్సు
 తః॥ అనేనాస్తస్య పుత్రోభూద్విశ్వరంభశ్చ తస్మిన్॥౧౦॥ చంద్రశ్చంద్రశ్చ పుత్రోభూ ద్యువనాశ్శ్యః ప్రతాప
 వా॥౧౧॥ కాబస్తయననాశ్చస్య కాబస్తస్యమతో మహా॥౧౨॥ బృహదశ్వశ్శరీభ్యాత్ వస్త్రాజ్జేషాత్తమః॥౧౩॥

లక్ష్మణుడును ఇనుగెలంకులలో భరతశత్రుఘ్నులును వాయవ్యమే మొదలగు మూలలలో సుగ్రీ
 వ్రుడు విభీషణుడు యువరాజగు నంగదుడు జాంబవంతుండును గలిగి, నదుమ నల్లకలువల
 పండ్లి కోమలకాంతిగల శ్యామలుండగు రాముని భజించుచున్నాడను. అని యిట్లు మంగళా
 చరణానంతరము అమృహమునిచే సంగ్రహముగ నీయానంద రామాయణమునందలి విషయ
 ములు వర్ణింపబడుచున్నవి. ఎట్లనిన—మొదటిదియగు సారకాండమున రావణసంహారాదికం
 బును, రెండవదియగు యాత్రాకాండమున బ్రాహ్మణ వాక్యముచే నీరతోడ తీర్థయాత్రానీ
 మును, మూడవదియగు యాగ కాండమున నయోధ్యలో దశాశ్వ మేధాదికమును, నాలగవది
 యగు విలాసకాండమున పత్వితోడ వినోదసంచారాదికమును, అయిదవదియగు జన్మ కాండ
 మున శ్రీ పుత్రగ్రహణాదికమును, ఆరవదియగు వివాహకాండమున కోడలడక్కోటకు సంచ
 రించుట మొదలుగాగలదియును, ఏడవదియగు రాజ్యకాండమున రాజ్యసంరక్షణాదికమును,
 ఎనిమిదవదియగు మనోహరకాండమున రామార్చనాది నిరూపణంబును, తొమ్మిదవదియగు
 పూర్ణకాండమున ప్రియరావితోడ స్వస్థల ప్రయాణాదికమును చెప్పబడుచున్నది. అని యిట్లు
 పార్వతీ పరమేశ్వర సంవాదాత్మకంబగు నీకథ యారంభింపబడుచున్నది:—

ఒక సమయమునందు సంతరింపబడిన పార్వతీదేవి రామభక్తిపరాయణయై కైలాస
 నీలయుండగు శ్రీ శంకరస్వామితో నిల్లనియె. శంభుమూర్తీ, నీచే నావద్ర పురాణములు చెప్ప
 బడినవి. ఇప్పుడు నాకు ప్రీతిని వృద్ధిజేయు సట్టిదియును సంతోషము నిచ్చునట్టిదియును అగు
 శ్రీరామమూర్తి దొంగ- జననము చిర్యలు మొదలుగాగల దివ్యచరిత్రను నిరూపింపవేడెద. అనిన
 పార్వతీ దేవికి శ్రీపరమేశ్వరుడు ఇట్లు చెప్పందొడంగెను:—ఓమనోహరిణి! చక్క-గ నడిగితివి.
 దివ్యమంగళ ప్రసంబగు శ్రీరామచంద్రునికథను సవిస్తరముగ చెప్పుచున్నాడను. ఆదినారాయ
 ణమూర్తినుండి బ్రహ్మపుట్టె. వానికోమరుడు మరీచిమహర్షి, అతని పుత్రుడు కశ్యపుడు, తత్పు
 తుడు సూర్యుడు. సూర్యునానుడే యముడు. అతనేవైవస్వత మనువనబడును. మనుపుత్రుడే

యశస్వవతిః దృఢాశ్వస్త్యుతిః స్మృతిః ౧౨ హర్షస్య ఇతి తత్పుత్రో నికుంభస్త్యుతిః ౧౩ బహుభావో
 నికుంభస్య బహుభావో న్యుతిః ౧౪ కృతాశ్వవతిః ప్రోక్తః శ్వేనజిత్రస్యుతిః ౧౫ యువనాశ్వ
 శ్వేనజిత్రో యువనాశ్వో న్యుతిః ౧౬ మాంధాతాత్మ త్రస్యస్యః సవివస్యభూమి పురుకుత్సన మాంధా
 తా పురుకుత్సనైః పునః ౧౭ త్రస్యస్య యోగ్యత్వ తత్పుత్రః అనర్హస్య హర్షోవో హర్షస్యస్య
 యోగ్యత్వం ౧౮ త్రిబంధనో రుద్రాజిత స్త్రిబంధన సుతీ మహా ౧౯ సత్యవ్రతస్సవివాత్ర త్రిశంకురితే స్త్ర
 త్పుత్రః ౨౦ సత్యవ్రతస్యపుత్రో భూ ధర్మస్య ప్రతాపవా ౨౧ రోహితస్త్యుతిః ప్రోక్తః ప్రహ్లాద్యుతిః ౨౨
 ౨౩ హరితస్య సుతస్యం సుదేవస్యం దేవాజః సుదేవాద్విజయో ప్రోక్తః ప్రపుత్రో భయః స్త్యుతిః ౨౪
 భయః స్త్యుతిః పుత్రో వ్యక్తపుత్రస్తు బాహుకః బాహుకాత్సగరోజ్జేదే సమంజాస్సగరాత్ ౨౫ అసమంజసః
 పుత్రో రుద్రా చంకుమాని నామతిః తస్యపుత్రో దిలిపస్తు చిలీపాస్తు భగీరథః ౨౬ భగీరథాద్భ్రాతృశ్చాతః
 శ్రుతానాభః ప్రశీర్ఘిశే, నాభస్య సింహుద్విత్య హ్యయతాయత్వ తత్పుత్రః ౨౭ ఋతుపక్ష స్త్యుతిః తాయో
 స్సుదానస్త్యుతిః ౨౮ మిత్రసహ పువిత్ర కల్పామంబ్రాస్సవిహి ౨౯ సుదానస్త్యుతిః పుత్రో ఋతః
 త్వకదేవాజః సవివ నారీకవచో మూలస్య నుతీ మహా ౩౦ నామ్నా దశరథః ప్రోక్తః ప్రస్యపుత్రః శ్రుతాప
 వా ౩౧ నామ్నాత్వేదవిదః ప్రోక్తః ప్రస్య విశ్వసహ స్త్యుతిః ౩౨ తస్య పుత్రస్తు ఖట్యాంగః ఖట్యాంగాద్భ్ర

ఇత్యుక్తరాజః ఇత్యుక్తపుత్రుడే వికుత్తీ, ఇతడే శశాదుడనియు చెప్పబడును. వీనితనయుడే పురం
 జయుండను కకుత్స్థ మహారాజు, ఇతనికి ఇంద్రహాసుడనియు పేరుగలడు. వాని కుమారుడు
 విశ్వరంధి అనేనుడు అనిపిలువబడును. అనేసఃపుత్రుండు చంద్రుడు, చంద్రునితనయుడు యువ
 నాశ్వండు. వానికొడుకు శాబస్తుడు. తదాత్మజుడు బృహదశ్వండు. వానిసుతుడు కువలయా
 శ్వండు. వానిపుత్రుడు దృఢాశ్వండు. వానినుండి హర్షశ్వండు పుట్టెను. వానివలన నికుంభండు
 జనించె. నికుంభతనయుడే బహుభావండు. వానికి కృతాశ్వండు పుత్రుడయ్యె. వీనికొడుకు
 శ్వేనజిత్తు. వీనికొడుకు యువనాశ్వండు. యువనాశ్వపుత్రుడే త్రస్యస్యుండనబడు మాంధాతృమ
 హారాజు. వీనికొడుకు పురుకుత్సనుడు. పురుకుత్సనికొడుకు మరలత్రాస్యండు. వీనికొడు కనన
 ణ్యుడు. వీనికొడుకు మాన్యశ్వండు. వీనికొడుకు అరుణుడు. అరుణపుత్రుడగు త్రిబంధనుడు.
 త్రిబంధనపుత్రుడే సత్యవ్రతుండనబడు త్రిశంకుమహారాజు. వీనికొడుకు హరిశ్చంద్రుడు. వాని
 పుత్రుడురోహితుడు. రోహితసుతుడు హరితుడు. హరితాత్మజుడుచంపుడు. చంపునిసుతు
 డు సుదేవుడు. సుదేవభవుడు విజయుడు. విజయసుతుడు భరుకుండు. వానికొడుకు వృ
 కుండు. వృకపుత్రుడు బాహుకుండు. బాహుకుసుతుడు సగరుండు. సగరాత్మజుండు అసమం
 జసుండు. వీనిపుత్రుడు అంశుమంతుండు. వీనికొడుకు చిలీపుడు. చిలీకుమారుడు భగీరథమహా
 రాజు. భగీరథభవుడే శ్రుతుండు. శ్రుతపుత్రుడు నాభుడు. నాభసుతుడు సింహుద్వీపుండు.
 వీనికొడుకు అయతాయు. తత్పుత్రుడు ఋతుపక్షుడు. వానికొడు సుదాసుడే మిత్రసహుండ

బాహుళ్యమునకును సమకాలిని తనకు పుత్రులగుచున్నట్లును ౨౧॥ రఘుః పుత్రుః హృజః క్రౌత్వ పుస్తా దృశరః
 పుత్రః॥ రాక్షస దశరథాజాతః క్రీరామః వరమేకవర్తిః॥ ౨౨॥ యశ్య నామాశ్యసంతాపి గృణంతి మనఃకుస్తుదా
 విష్ణురారభ్యకథా వికపప్తిర్నృపాయుధా॥ ౨౩॥ వికపప్తిర్నృపాశ్చాగ్రే మధ్యరామావిరాజతే॥ తస్యతేపంతం
 వృత్తిం సంశేపాచ్యుచిమ్యువాం॥ ౨౪॥ ఇత్యౌపమంత్రవరః క్షుద్రితౌలాకవివ్రతః॥ బలవాన్సరయూతీరే
 యాధ్యాయాం పాథ్యవేత్తియః॥ ౨౫॥ సామూదశరథ స్త్రీయూత జంబుద్వివవతిర్నృపః॥ కళాస రాజ్యం ధర్మే
 ప్రస్యేమహతాపత్రః॥ ౨౬॥ ఆయాధ్యాయాస్తుసాన్నిధ్యే దేవే క్రీశీగలావ్యయే॥ కోసలాయాం మహాపుణ్యో
 సలాభ్యస్తప్తమహా॥ ౨౭॥ తస్యోద్భవితారమ్య కౌసల్య పతికామకా॥ తస్య దశరథేనై వివాహే
 రత్నితోమదా॥ ౨౮॥ లగ్నాద్ధం తం సమానేతుం దూతా దశరథం స్వవం॥ యయౌ ద్వినిశ్చయకృత్యా వివాహ
 నివసశ్యుః॥ ౨౯॥ తదా దశరథ్యాని సాక్షతే సరయూజతే॥ నౌకాస్థాజలజాం క్రీదాం చక్రేన్వ మంత్రిమంధుభిః॥
 ౩౦॥ వికాయాం సేనయా యుక్త ప్రత్యేమగదవంధిభిః॥ రత్నదీప్తవ్రతాశ్చ నృపతుర్యారయోపితభిః॥ ౩౧॥ రత్ని

నియును కల్పావసానుడనియుని చెప్పబడును. వానికొడుకు అశ్వకనుతుడడే నారీకవచుండన బడు మూలకుడు, మూలకునితనయుడు దశరథుడు. దశరథనుతుడు ఐడవిడుడు, వీనితన యుడు విశ్వసహుడు. విశ్వసహనుతుడు ఖట్వాంగుడు. తత్పుత్రుడు దీర్ఘబాహు. దీర్ఘబా హుపుత్రుడు దిలీపమహారాజు, దిలీపపుత్రుడే రఘుమహారాజు. రఘుజుడే అజమహారాజు. అ జాంగజుడే దశరథమహారాజు. ఈదశరథాత్మజుడే శ్రీరామచంద్రుడు, ఎవనినామములను ము నులు అనంతముగా గ్రహించుచున్నారో, అట్టిపరమేశ్వరుండే ఈరామచంద్రుడు. ఇట్లువిష్ణుభ డ్తారకుని మొదలుజేసికొని ౬౦ మహారాజులు నాచేత నిరూపింపబడిరి. ఆమెనకుగూడ ౬౦ మహారాజులుగలరు. ఇట్లు మధ్యభాగమున శ్రీరామమూర్తిరాజులు చుండును. అన్నహను భా వునిచక్రిమును నీకు సంక్షేపముగా వంతయును చెప్పుచున్నాడను. ఇత్యౌకవంశమున ముఖ్యుం డును లోకప్రసిద్ధుడును బలవంతుడును రాజశ్రేష్ఠుడును అగు పేరుచేదశరథుండనబడు తుత్రి యుండు జంబూద్వీపమునేలును సరయానదీతీరముగు నయోధ్యాపత్తనమున గొప్పసేనలతో రాజ్యపరిపాలనముఁ జేయుచుండెను. అయోధ్యకు సమీపమున కోసలయును దేశమున కోస లానగియును పుణ్యాత్ముండగు కోసలండనురాజు గలడు. ఆతనికి కౌసల్యయును రమ్యయైన వి వాహమునకు సిద్ధమగు కూతురుగలదు. ఆమెను దశరథమహారాజునకిచ్చి పెండ్లిచేయునట్లు ని శ్చయింపబడెను. పినాహదినమును నిశ్చయించుకొని లగ్నమునకై యాదశరథరాజును పిలుచు కొనినవచ్చుటను వెడలిరి. అప్పుడు దశరథుండును సరయానదిలో నావనెక్కి మంతులతోను బం ధువులతోను జలక్రేడమహోత్సవమును జరిపెను. రాత్రిసేనలలోడ వెడలగా నటుమీద వందిమూగభంగుందముపొగడ వారనారులు నాట్యమొనరించిరి. అకాళ-లమున లంకలో రావ

నాశ్రేతు లంకాయాం విధింపవచ్చరావనికస్తానే మరణంబువాక తత్త్వమాంవత్తు మనానిః॥౩౭॥తద్రావణవ
చక్రుత్వా కథయామాసతంవిధిః । కాశల్యాయాందశరథా ద్రామస్యాత్మజ్జనాన్॥ ౩౮॥ చతుర్ధాపుత్రయాపేణ
ఘాత్యాత్మాంసహనివర్తితి । వంచమేహనిలగ్నస్య రాక్షోదశరథస్యహి॥౩౯॥ దివసోఽశ్వతోవిప్రైః కోసలాశ్వేవరా
వణి తద్విధేర్వచంబుత్వా పుష్పకప్తో దశాసః॥ ౪౦॥ అయోధ్యాం సత్త్వంగత్వా రాక్షస్తైః పరిశ్రేష్టతః । నాకా
న్థం తం దశరథం జిత్యాముద్ద్రేష్టువాబుజైః॥ ౪౧॥ బభంజ నిజహస్తేన తాంనాకాం సరయూజిత । తదాపశ్యే
మృతాస్తతః సరయా నిర్తలేజితే॥ ౪౨॥ దశరథసుమంత్రాద్వా నాకాఖండోపరిశ్రితః । శన్వైశ్వనైఃప్రవాహేణ
గత్వాభాగీరథీంపదీం॥౪౩॥ తత్సస్యద్రుమశ్యహి జీవంతా విశ్వకేచ్చయా । రావణః కోసలాంగత్వా కృత్వా పర
మసంగరం॥౪౪॥ కోసలాఖ్యాంస్సవంజిత్యా కాశల్యాంతాం జహరసః । తతఃప్రముదితోలంకాం యయానాకాశవ
ర్తనాః॥౪౫॥ దృష్ట్వాతిమింగిలమత్స్యం వసంతంలంకాన్తచే । చిత్రేవిచారియామాస దేవాస్తేమమః॥౪౬॥లం
కాయాశ్చహరివ్యంఠి కాశల్యాంగుప్రవిక్రహః॥ ఆతస్తిమింగిలయేమాం న్యాసఘాతాఃకశామ్యహః॥౪౭॥ జత్తిశ్చ
త్యువసన్తే పేటికాయాంనిధాయతాం । మత్స్యంసమర్చ్యవృష్టాత్త్ర యయాంకాందశాసః॥ ౪౮॥ తిమింగిలాపి
తామాన్యే గృత్వాహోవర్చరత్కుఖం । అగ్రే వృష్టాన్త రిపున్స్త్రీగాం తేషయాధ్ధాగ్మమద్యతః॥౪౯॥ దీప్తితాం పేటి

• తానురుండు బ్రహ్మదేవునితో “ఓయిబ్రహ్మ, నాకుమరణమెట్లుగలుగును? యథార్థమును నాకుచె
పుటకు తగినవాడుగానుండువు”అనిచెప్పెను. అందుకు-దశరథరాజువలనకాశల్యాగృహమున
శ్రీమన్నారాయణమూర్తి నాలుగు ప్రకారములుగా పుత్రయాపము చేసవలెననిచి, రామనాముం
డగు నతడు నిన్ను చంపును. ఆదశరథునికిని కాశల్యకును ఇతః నయదనదినమున,వివాహలగ్న
మని కోసలరాజువలన విప్రులచేత నిశ్చయింపబడినది.” అని బ్రహ్మపలికెను. ఇట్టి బ్రహ్మవచన
మునువిని రావణుండు వెంటనే పుష్పకమునెక్కి- త్వరగా నయోధ్యకు వెడలి క్రూరుత్వనరాక్ష
సులచే పరివేష్టించుడై, యుద్ధముజేసి దశరథరాజును జయించి, తనకాలిచే నానావను సరయా
నదిలో విగుఱఁద్రొక్కెను. ఆనిర్మలదశమున నందరును నష్టులయిరి. దశరథరాజును సుమరతుం
డను పంత్రియును తామరుపురే ఆనాకాశకలము నవలంబించినవారలై శిష్టిస్థిగ్నగా పరీవా
హములోపడి గంగానదినిచేరి, చివరకు సముద్రముధ్యమున నీశ్వరనియతివలన నెట్లో జీవించిరి.
ఆరావణుండు కోసలకువెడలి యుద్ధముచేసి ఆరాజునుచంపి యాకాశల్యయను కన్యకను అపహ
రించికొని లంకనుగురించి యా కాశమార్గమున పోవును అవణసముద్రమున వసించు తిమింగిల
మునొక్కటిని చూచెను. ముఱియు తనమనస్సున-దేవతలు నాశతువులు, వారు దాగిన యిది
రూపములుగలవారలై ఈకాశల్యను అపహరింతురు, కనుక నీమెను ఈతిమింగిలమునకగమం
యండుటకై యిచ్చెదను-అని విచారముచేసికొని ఆమెనొకపెట్టెలోపెట్టి మత్స్యమునుతానెము
ంతోపడిత్రొక్కుడై లంకకువెడలెను. ఆతిమింగిలమును దానిని నొంటబెట్టికొని సుఖవన సంపన్న

కాంక్షాన్య గంగ్రాసుం రిపుణాకరోత్ | ఏతస్మిన్మంత్రే నాకాఖండస్తం ద్వీపమాకరః || ౫౦ || తదా తామంత్రస్య
పతే ద్వీపం తమదమహతుః | తత్రతంపేటికాంబుష్టాన్య సమన్వత్సరిషిత్ || ౫౧ || తస్మాంబుష్టాన్యకాసల్యాం
జ్ఞాతాన్యస్తం పరస్పరం తయో మహార్తసమయే ద్వీపేదశరథోన్యసః || ౫౨ || గాంధర్వాఖ్యునివాహంచ చకార
మదితానసఖి | తతోబాధాభకాసల్య సుమంత్రో మంత్రసత్తః || ౫౩ || త్రయస్త్రిత్యాపేటికాయాం తద్వారంపిద
ధుఃపునః | తిమింగిలోరిపుంజిత్యా చకారాస్వేకుపేటికాం || ౫౪ || లంకాయాం రావణశ్వాపిసమామాయవిధింపునః |
ఉవాచ ప్రహసన్ వాక్యం శభాయాం సంస్థితస్సుఖం || ౫౫ || విధేతేవ వృషావాక్యం రావణేశ్వరయాక్యతం | వా
తోదశరథస్తయే కాసల్యగోపితామయా || ౫౬ || తదావణంచక్కుత్వా శభాయాంపద్మసంభవః | ద్వీపస్వరణహం
వాచ ఓంపుణ్యాహమితి స్ఫుటం || ౫౭ || రావణస్సంభ్రమాత్సాహాం కిమిదంచాక్రమ్య త్వయా | విధిః ప్రోవాచ
లగ్నోహా జాతం దశరథస్య హి || ౫౮ || తదావిధిం మృషాత్వం దూతాన్సంప్రేష్యసాదరం | తిమింగిలాత్సమాసీయ
పేటికాంబ్రహ్మణోతికే || ౫౯ || సముద్రాట్పదర్శనా తత్రతస్మాదశాసనః | తదాతిచకిరిఃక్రుద్ధస్తాకాంతుం
ఖడ్గమాదటి || ౬౦ || తదాతిచక్రమాద్వేధా రావణంచాక్రమ్య బ్రహ్మే | కింకోపిదశాశ్శత్రవం మాధువా సాహసం
మయః || ౬౧ || కాసల్యైకాన్తాపితాస్యాం పేటికాయాం త్వయాపురా | త్రయప్రతికుసంజాతా భవిష్యంత్యత్రకోటి
శః || ౬౨ || భవిష్యతివదస్త్రే రామోచ్చైవజనిమృత | సాహసంమరు మాచ్చైవ సత్యాయపిదశాసనః || ౬౩ || య

గుచు, ఎదుట తన శత్రువునుచూచి కలహింపఁదొడగి, ఒకద్వీపమున నాపెట్టెనుంచి పగఱతో
పోరాడుచుండెను. అంతలోనా నాకాఖండము ఆద్వీపమును జేరెను. ఆప్పుడామంత్రియును
రాజును ద్వీపమునెక్కిరి. అచ్చటనాపెట్టెనుచూచి తెరచియచ్చరువొందిరి. దానిలో కాసల్య
నుచూచి అన్యోన్యముగా తమతమ వృత్తాంతముల నెరిగిరి. పిమ్మట నాదశరథరాజు ముహూర్త
సమయములో గాంధర్వవివాహవిధిని కాసల్యనచ్చటనే పెండ్లాడెను. పిదప నామువ్వురును
మరలపెట్టెలోదుారి లోపలద్వారమును బిగించికొనిరి. తిమింగిలమును శత్రువును జియించి
ఆపెట్టెను తననొట పెట్టికొనెను. లంకయందు రావణుండును మరల బ్రహ్మదేవుని పిలపించి
“ఓం విధి, నీమాట నాచే నసత్యముగానయ్యె. నీటిలో దశరథుండు చరిపబడెను. నాచేత కాస
ల్యదాచబడెను.” అనినభలోనప్రవ్వయపలికెను. అందుకుబ్రహ్మదేవుఁ డప్పురముతో “ఓంపుణ్యాహం”
అని శుభకర్తారంభ మాచక మంగళానాశాసనమును చెప్పెను. దానినివిని రావణుండు సంభ్రా
నుముతో ఏమనిచెప్పెడవని యధిశ్రేపించెను. అందుకు బ్రహ్మ “దశరథమహారాజుకు వివాహ
కొనినతిమింగిలాననమునుండి యాపెట్టెనుతెప్పించి బ్రహ్మసన్నిధానమునతెరచి యందు వానిని
ఘనైవలలి మఱియు వారినిచంపుటకు ఖడ్గమును కుగిర్పఁడై చేతబూనెను. అప్పుడతనత్యమున
వందమాగ్గుడు రావణునితోనిటనియె. ఓం రావణా, ఇప్పుడు సాహసించవలదు. ముందు

దృవిష్యంతద్భవతు తదగ్రహస్థుసాం ప్రథమః । ఏతాకమాత్యేషేషయాద్య సాకేతం త్వంనుభవతః ॥ ౬౮ ॥ నభవి
 వ్యతి మద్వాసికాః సా బాసిహి విశ్వయం యద్భావ్యం తద్భవత్యేవ గచ్ఛానాక స్వభోగతిః ॥ ౬౯ ॥ తద్విశ్వరూపకం
 సత్యం తత్సాధీగోదక్షానసః ॥ షటికాం షేషయామాససాకేతం స్వభవైర్జవాత్ ॥ ౭౦ ॥ సాకేతే షటికాంత్యక్తాన్
 గాస్తే రావణంకతాః ॥ ఆయాధ్యాయం మహానాసి త్సంభిమీనస్వపద్యవాత్ ॥ ౭౧ ॥ ఆయాధ్యాయానినాం స్థా
 ం కోసలాధిపతేరపి ॥ తతఃపునర్వివాహస్య సంభిమంతో సలాధిపః ॥ ౭౨ ॥ కృత్యావ్వరాజ్యం తామత్రే దదా
 ప్రీత్యాహి పుత్రికాం ॥ తదారభ్య కోసలేంద్రాః ప్రాచ్యంతేరవివంశభాః ॥ ౭౩ ॥ తతోరాజాదశరథ స్సుమిత్రాంతు
 గచ్ఛేతాం ॥ వివాహేనావరాంతర్మి చకారదయతాప్రియాం ॥ ౭౪ ॥ కైకేయస్వపతేః కన్యాం కైకేయాం వద్ర
 లావనాం ॥ వివాహేనావరాంతర్మి తతీయాం పరమాదరాత్ ॥ ౭౫ ॥ తథాన్యాం సప్తకతికలత్రాణ్యతో
 స్త్వపః ॥ ఏవంరాజాదశరథ క్యాస్తా స జగతీతతే ॥ ౭౬ ॥ దాతౌకోశైర్దశరథో బహువజంతో మహాః ॥ నాభ
 వత్సంతిస్తస్య ధార్మికస్యా వసీవతే ॥ ౭౭ ॥ కాశ్యపాద స్సుమిత్రాచ కైకేయాద గిరింద్రజే ॥ ఏతాశ్చలిహ
 స్సుభగ రూపయావసంసయతాః ॥ ౭౮ ॥ తస్మిన్కృతరాజ్యంతు క్షితోఽయోధ్యాపురి ప్రయే ॥ దేవానాం దాసా
 నాంచ రాజ్యార్థం విగ్రహార్థవత్ ॥ ౭౯ ॥ తిత్వాగర్థవచ్చేష్టాయత్రాయోధ్యాపరివహా ॥ జనుప్రత్యసంశేషా
 నీవు ఈ పెట్టలో కాసల్యనాకతిని పెట్టితివి. అచ్చటమువ్వన వెలువడిరి. ఇట్లే కోట్లకోటి కాగి
 లను. నీవు వీరినిచంపితివా ఇప్పుడేరాముడు పుట్టును. వీరలకాయబలముండగా నిప్పుడే సా
 హాసింపకుము. వెనుక నెట్లగునో అట్లు అగుగాక. వలదు నాయనా, ఇప్పుడు వీరలను సాకేతరా
 జభానికి పంపించి నీవు సుఖముగానుండుము. ఎప్పుడును నామాట దబ్బరకాచాలదని చక్కగా
 నెఱిగి కొనుము. ఇది నిశ్చయము. కాలగిరిని తప్పకయగును. కర్తవ్యము ధీరవగాహము.
 అనియిట్లు చెప్పిన విధివచనములను సత్యమని తెలిసి ధయభాగింతుడైన రావణుడు వెంటనే ఆ పె
 ట్టను భటులచేతిచ్చి సాకేతరాజభానికి పంపించెను. ఆభటులనట్లే ఆయాధ్యలో నాపెట్ట
 పెట్టి రావణునింజేరిరి. ఆయాధ్యలో రాజదర్శనమువలన గొప్పసంభ్రమములు జరిగినవి.
 సలవతికిని నాగరికులకును మిక్కిలి యుత్సాహము కలిగినది. సంరసించిన కోసలవతి మరల
 వివాహముచోత్సవమును జరిపి తన రాజ్యముతోడ కాసల్యను దశరథునిచ్చెను. అది మొదలు
 రవివంశపురాజులు కోసలేంద్రులనబడెదరు. పిమ్మట నాదశరథుండు మగధరాజ సుతయును సుమి
 త్రను పెండ్లాడి ప్రియపత్నిగా జేసేకొనెను. కేకయ స్వపపుత్రియైన కమలలోచనయును కైకే
 యియును కన్యను మిక్కిలి యాదరముతో మూడవభార్యగా పెండ్లాడెను. ఇట్లే ౭౦౦ మంది
 భార్యలను వివాహవిధిని స్వీకరించెను. ఇత్రైఅగున దశరథరాజ దానములలోను భోగముల
 లోను లోకమును చాలించుచు మనసలివాడాయెను. అట్టి ధార్మికుడైన రాజుకు సంతానము
 గలుగలేదు. అతనికి కాసల్య సుమత్ర కైకేయి అను వీరుమువ్వనను రూపయావన సంపన్న

స్తాంబ్రత్యావశోజవాత్ ॥ ౭౬ ॥ ప్రాప్తయామాసస్యసతియయాహృద్ధంస్యపైతః ॥ తర్హిత్యాదశరథశ్చకార
 కదంబహత్ ॥ ౭౭ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేతిశంకామేరభయవహే ॥ భిన్నాత్కంఠ్యరథురాహానావింకదంబుభి
 మాత్ ॥ ౭౮ ॥ రాక్షోంతిక్షేపితాసుధూతికేయారణ్యాశుకం ॥ పశ్యతిస్త్వభంభిన్నంపదర్శనమరాంకణే ॥ ౭౯ ॥
 ఆశ్చవచ్చనిజంపంచకారజమహేతవే ॥ తయాతుపూర్వంబాల్యత్వాన్వహ్యస్యకస్యవిప్రసే ॥ ౮౦ ॥ కృష్ణవస్త్రిం
 కృతంలేనశస్త్రాతేస్యపదాదః ॥ ముఖమగ్రగీర్వ్యంతివైవగాకాశిదానం ॥ ౮౧ ॥ తత్ప్రకంఠముద్యుక్తంకై
 యావామహస్తః ॥ దండాదికందదౌత్యమునేర్వప్తేభక్తిః ॥ ౮౨ ॥ తస్యైవదౌవరంవిశ్రవ్వపామకరోమంత్ ॥
 భవితావజ్ఞాతిశయానివాశంప్రవృత్తిః ॥ ౮౩ ॥ కైకేయాలంబరంస్త్రుత్యాన్వచకారాత్కవత్కరం ॥ అపజిత్యానరణే
 రైత్యాద్యస్తాతత్కర్తృపాత్థివః ॥ ౮౪ ॥ దదౌఃరాదౌత్తస్యైవస్వాభూతౌత్పత్యయా ॥ యదాహంయాచుష్య
 మితరౌత్సంజేహితౌమహి ॥ ౮౫ ॥ తథేణ్యుక్త్యాప్యహవత్ప్రియయాస్యనగింప్రతి ॥ ఏకదావిభాయాంతున్యగయా
 యాంఘ్రికానే ॥ ౮౬ ॥ చకారవారిబంధంవా వభద్యవరాజబహూ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేతిప్రసేవారాణింభా ॥
 ౮౭ ॥ కరింధాస్యపీతరాస్యస్కంధేశ్రవణోపహా ॥ కాశింసేతుంయయానైశ్చ్యుర్బాభాభయాన్నిశి ॥ ౮౮ ॥
 నీరంపాకుంశిశేదేహిదామోశ్చేత్రిప్రాథ్వితి ॥ తాభ్యాంకరింధకంఠ్యైకటాకేజలస్పృహా ॥ ౮౯ ॥ కత్యాత్వాత్వా

తజెంది నశ్చుల ప్రసూలనలంబడి భార్యలై బరగుచుండిరి. అతఁడు ప్రియమగు నయోధ్యలో
 రాజ్యమునేలుచుండగా రాజ్యమునకై దేవదానవులను కలహమాయెను. అపుడచ్చట దశరథ
 రాజున్నచోటులో జయము లేవదని దివ్యవచనమును విని వాయుదేవుఁడు వచ్చి దశరథుని
 బ్రాధ్విం చెను. రాజును యుద్ధమునకై వెడలెను. అచ్చటవోయి గొప్పయుద్ధము జరుగుచుండగా
 దశరథుఁడా యుద్ధసంభ్రమములో తనతేరుయొక్క యిరును విరిగినదానిని చూడలేదు. సమా
 పమందున్న కైకేయి రణవినిదమును చూచుచు ఈరథము భిన్నమయిన సంగతినిజిగి జయ
 ముకొఱకు తనహస్తమును ఇరునువలె నిలిపెను. మునుపు చిన్నతనమున నామె ఒకానొక
 మునియొక్క మనిమూతిని నల్లని వన్నెగలదానినిగా చేసెను. అందుచేత నాముని శంపచగా
 నచ్చటిలోకులు తృణజ్జవలన నొకప్పుడును ముఖమునెదుట చూడరైరి. పిదప వెడలుచుండు
 మునికి కైకేయి తనయెడమచేతితో దండాదికమును మిక్కిలి భక్తితోడ నిచ్చెను. ఆముని
 సంతసించి నీచేయి వజ్రకీనమై నాశమునొందదని వరమునిచ్చెను. దానిని స్మరించియే, కైకే
 యి తనచేతి నిరునుకుబలుగాపెట్టెను. అంతలయుద్ధమున దైత్యులను జయించిన దశరథుఁడు
 తననతి చేసినవని చూచి రెండువరములనిచ్చెను. అందుకాకైకేయి ఇళుడిచ్చిన వరములను
 ఎపుడునేనడుగుదు నపుడివ్వలసియుండునని నిలిపెను. అట్లే కానివ్వుని రాజు తనయూరికి
 వచ్చెను. మఱియు నొకప్పుడు ఆదశరథుండు రాత్రి వేటలో వారిబంధముజేసి అనేకవనచర
 ములను చంపెను. ఆసమయమున నచ్చట కాశివోవుబాలుసారిగా శ్రవణుడను వైశ్యుఁడు

జలేకుంధం న్యుజ్జితస్థాజలేకం । కుంభస్యన్యజ్జితశృంగో బహువకరిణోఽగ్రాథా ॥౯౦॥ వగ్ద్విహానహంతీశ్చ కృత్రి
 బానస్త్వపిన్యసః । కైశ్శిరాతాద్విపంచత్వా వివ్యాకసపతిత్రిణా ॥౯౧॥ పవత్రశ్రవణస్తయే హాకేనాహంసితా
 డితః । బువతశ్చేతిత్రిద్వాన్యోః శ్రుత్యాభూద్వివ్యాకసృపః ॥౯౨॥ గత్యాజూద్భూత్యేగా త్రక్తత్యాకన్యకతద్గి
 రం । సవశాంవృత్తంశల్యంతం చకారధియవిహ్వః ॥౯౩॥ తావంధావపితత్పుత్ర వసంశ్రుత్యానందనః । కార
 యిత్యానృపతిసా చింతిపుత్రసమృతః ॥౯౪॥ దశరథాయతాశావం దివతుఃపుత్రయఃఖితా । పుత్రశోకాదావ
 యోర్హియథాపుత్యుప్రవాన్తిన్ ॥౯౫॥ యయావృపాపినగరిం గురుంకృత్తంశ్రవేదయత్ । పసిష్టాన్యసత్తేష్టా
 శాంతిన్యాయుగాధ్వరం ॥౯౬॥ సృషేకారయూహస సాకేతేసరియూతతే । రోమపాదభిర్యోగైస్తస్యదశరథ
 స్సుఖా ॥౯౭॥ శాంతాంశ్చకన్యాంప్రాయన్తృతదాప్యేభూదవర్జణం । విభాండకాశ్రమవారనారి స్సంప్రేమ్యత
 త్కుతం ॥౯౮॥ రోమపాదోమహాయిత్యా బువ్యశృంగంసమానయత్ । వారస్త్రియావనేగత్యా సమాన్యమృగ
 గీమతం ॥౯౯॥ నాట్యసంగీతవాదైర్విభిషామింగనాన్విజైః । తప్తేభివాంభూద్వృష్టిః పుత్రోపిన్యపతేర
 భూత్ ॥౧౦౦॥ తతస్తుప్తరోమపాద స్తస్మైశాంతాదదేమతాం । దశరథోఽపిస్వపిరి మానయామానతమునిం ॥

తన గ్రుడ్డితల్లిదండ్రులను కావడిలో మూపున మోసికొనిపోవుచు నారాత్రి చమటచేదెన్నితా
 గుళుకు నీళ్లనిమ్ము నాయనా యని తలిదండ్రులమగగా నాకావడినచ్చట పెట్టి చెరువువద్ద నీటదిగి
 తలక్రిందుగా ముంతనుముంచెను. ఆముంత ముణుగుశబ్దము ఏనుగు నీళ్లుపీల్చునట్లుకాగా అడ
 వియేనుగను చంపరాదనుట నెఱింగినవాడైనను దశరథుండు శ్రవణుని గజమని బాణముతో
 కొట్టెను, వాడు హా ఎవడు నన్ను చంపువాడని వడెను. వెంటనే రాజు ఆమాటవిని కల
 ంది వచ్చిచూచి త్వరగా నీటినుండినీ వానవలన సంగతినంతటిని తెలిసికొని బాణము
 వేసెను. భయబ్రాంతుండునయ్యె. ఆగ్రుడ్డివాండు ఆపుత్రపదచేనేప్పి రాజువలన పుత్రు
 డే తమకుచితినివేయించికొని “పుత్రశోకమువలన మాకెట్లో నీకునట్లే మరణమగుగాక”
 అని దశరథుని శపించిరి. పిదపరాజు నిజరాజధానికీవచ్చి నసిష్ఠులవారి కీసంగతిని తెలిపెను.
 సాకేతమున సరయూతీరమున వసిష్ఠుండు ఆపాపము పరిహరించుటకై రాజుచేత అశ్వమేధ
 యాగమును చేయించెను. దశరథుండు తన మిత్రుండును ప్రసిద్ధుండునగు రోమపాదునికి తన
 కన్యయైన శాంతయనుదానినిచ్చెను. రోమపాదుండు తన రాష్ట్రముననావృష్టిబాధగలుగగా
 బువ్యశృంగుని పిలిచికొనినచ్చటకై విభాండకాశ్రమమునకు వారకాంతలనంపెను. వారుపోయి
 నాట్యసంగీత వాద్యములచే విభ్రమానింగనాది సత్కారములచే నా విభాండకసుతుని మో
 హింపజేసి వెంటదెచ్చిరి. ఆ మునిమహిమవలన అచ్చట వానలుకురిసెను. రాజుకు పుత్రు
 డునుకలిగెను. అందుచేత సంతసింపిన రోమపాదుండు నామగ్యశృంగునికి సుతయగు శాంత
 యిచ్చెను. దశరథుండును తన పట్టణమునకు ఆమునిని పిలిపించెను. అతడును బిడ్డలులేని రా

౧౧ సమరాష్ట్రోఽపత్యస్య నిరూప్యేయమనన్వయః | త్ర్యక్షంహితకారాన్నిం యజ్ఞకుండాన్విపాయసం | ౨ | అహ
న్యూత్వాస్యయంపిన్వ ద్విదాంధే సుపాయసం | రాజ్యాంధక్రంత్రీర్గస్త త్రైకేయ్యాన్విపాయః | ౩ | అహ
రిత్యహంసంహస్తాన్వ్యక్తికావిహితకం | సువర్ణలహరీశోభాన్వ్య కృత్రింకారాన్విపాయః | ౪ | శస్త్రాహ
తామసాగృప్తి కయావేదాన్వయోవితః | తస్యైశుష్టోవిధిఃప్రాహ కైకేయపాయసంయదా | ౫ | ప్రాప్తేవ్యస్
స్యజఃగిహ కదాతేభిరతాగః | అపూర్వోహార్యవచ్చ భవిష్యసేషసంశయః | ౬ | తప్తాన్విపాయసంభిత్వా
పదుజంపర్యతే | నిజస్యసూపసాలభ్యా జగామసురమందిరం | ౭ || తతస్త్వాభ్యుక్తాన్యైగ దత్తలింపిత్తపా
యసం | ౮ || తా భిరయామాసు రంకిర్గభావదాభవకా || ౯ || ఆసంప్రాపాంహోపదాస్తే పుత్రాణాంభావిపిర్నిభిః |
పుత్రాణాంభావిరైది వినుస్తేహోపదైవవాః || ౧౦ || ఇతి క్రితకోటిరామచరితా తగ్గత శ్రీమదానందరామాయణే
వాల్మీకీయే సారకాండే ప్రథమస్కంధః... .. || ౧ ||

• క్రితవచన—వీరశిక్షు తతఃసూమి ద్వికాస్యాదిప్రసీడితా | బ్రహ్మంపాద్రామానాన విష్ణుసంహిత
దాప్రసీత్ | ౧౧ భూమ్యానంతర్యామి భవతుకయన్మురః | గంధర్వీసుంధీనామ్నీ ఘమాన్కారాగ్రసేన్ద
యే || ౨ || కుంధరాగేభవద్విధా రాజ్యఃస్మాద్గన్ధిధయే | పశ్చాన్ననవ్యాసంభే తత్తాత్వం కంపమందిరే | ౩ | అభ
నిష్టాన్వైత్రమానీ నవమ్యా మృగేరివే | సూతకాగృహమధ్యేత్ర కాన్వాయాపూర్ణభవే | చతుర్ముఖపీఠ

జకు ఇంద్రునినుండి యొకయూగమును నిరూపించి పాయసముతోడ నన్నీ యజ్ఞకుండమునుండి
ప్రత్యక్షముగనట్లుచేసెను. అన్ని తానుగా నావిధానమిచ్చి రాజుకు పరమాన్నమునిచ్చెను. రా
జును తన ప్రియభార్యలకు దానిని పంచెను. కైకేయ నిజహస్తావ్యయవలన గృహిణిమోహకం
బగు నాపాయసమును పారవేసెను. అదియేమనిన, సువర్ణలయను యక్షురస నాట్యదోష
మున బ్రహ్మచే శపింపబడి వేడుకొనెను. సంపాదించిన విధి ఎపుడు కైకేయపాయసమును అం
జవగిరిలో పారవేయునో అపహ్నవ నీకు గతికలుగనని వరమిచ్చెను. అందువలన నానువర్ణల
గ్రగ్గయైయుండె. ఈమె పాయసము పారవేయగా ముందువలె దేవాంగనయై వెడలెను.
అంతట తక్కిన ఇరువురును, కొందము పాయసమును కైకేయకిచ్చిరి. పిమ్మట వారు పరమా
న్నమును భక్షించి యుష్ణదంతగృహములుగలవారలయిరి. పుత్రులయొక్క భవిష్యత్కీర్తియల
తోడ వారలకు వేనిర్లు గలిగెను. లోకులు వేనిర్లవలన పుత్రచర్యల నెఱుంగుదురు. ||౧||

౨—ఈనడుమ భూమి రావణాది రాక్షసులచేత పీడింపబడినదాయెను. అందువలన
భూదేవి బ్రహ్మను ప్రార్థించెను. అతఁడును శ్రీమహావిష్ణువును ప్రార్థించెను. అపుడు విష్ణు
“అవనిలో నెవతరించెను, దేవతలు కవులగుగాక, దుందుభియను గంధర్వత్రి కారాగ్రసేన్దికై
ముందు మంధరగా రాజ్యఃస్మాద్గన్ధిధయే పుట్టని, పిమ్మట మరల దానపరాతమన కంపనన్నీ
ధిని కుట్టయగును” అని అభయమిచ్చెను. అటుమీద శ్రీమహావిష్ణు చైత్రశుక్ల నవమినాడ

వాసా మేఘశ్యామోమహాద్వయః॥ ౪॥ సావిత్తప్రసృజాలభావం ప్రాగ్ధయామాసతంహరిం । తతోజాతస్తవాగాలః
 ఓషాద్రత్నవిభూషితః॥ ౫॥ మేఘవర్ణకంజనేత్ర శ్చంద్రాశ్చస్తవప్రభః । తరిస్సుమిత్రాపురత శ్చేషభూద్బాల
 మావస్యకః॥ ౬॥ అవిభూతాద్వాయమతా తైకయాశ్చంభవక్రకే । ఏవంలేజవితాగాలా శ్చత్యైరస్సనుయేకు
 భే॥ ౭॥ దేవదుంధుభయోనేనుః పుష్పవప్తివృభావతత్ । తాతిర్భాదిసంసారాణా నుజాస్యపతిస్తవాః॥ ౮॥
 యామాసవిధివ స్తస్మత్కుర్యారయోషిః । జ్యేష్ఠంరామంతు కాసల్యాతేనయంప్రాహవైగదః॥ ౯॥ సుమిత్రాతేన
 జంభామ్నా లక్ష్మణగురురబ్రవీత్ । తతోభరతిశత్రుఘ్ననాజుప్తిప్రాహవైగదః॥ ౧౦॥ రమణాద్రామవివాహా లక్ష్మ
 జ్యేష్ఠాగ్రాస్మిలి । భరణాద్భరతశ్చేతి శత్రుఘ్నశ్చక్రమిత్తవాత్॥ ౧౧॥ ఏవంవృద్ధిరేవర్యే లక్ష్మణోరాఘవేనచ । శ
 త్రుఘ్నోభరతేనాపి చకారక్రీడనాదికః॥ ౧౨॥ దుక్తకంకణనుండేరై ర్భూపురైస్తేవిసూషితాః । కేయూరంశ
 గహర కుండలైరివిభృతాః॥ ౧౩॥ అనేకదుక్తరత్నాది నిమిలేషావరణచ । మంచకేషుదమరాస్తే విరజ్జాయ
 మాలికాః॥ ౧౪॥ ఫాతేస్త్యర్థమయాశ్చవృత్త పర్వాస్యలిమహంతిచ । ముక్తాఫలాగలంబీని శోభయంతిస్తబాలకాః॥
 ౧౫॥ కంఠేరత్నమణిద్రాత మగ్ధిద్విపీకాంతితాః । కర్ణయోస్సు స్త్యసంపన్న రత్నార్జునశలూకాః॥ ౧౬॥ సిం
 హనమణినుండేరి కటిః । ద్వియతాః॥ స్థితవక్త్రాబ్రవశనా ఇంద్రసింహుడేనభాః॥ ౧౭॥ అంగణేరిగమా
 గశ్చ సంసారైస్తస్యస్మృత్యాశ్చభాః । తేతారింజయామానుమాశ్చాంశ్చాపివిశేవతః॥ ౧౮॥ కాసల్యాశ్చవ

పథ్యామ్నా మధ్యమున నూతికాగ్రహమధ్యభాగమున కాసల్యాదేవియెదుట నావిభజించె
 ప. చతుర్భుజాండును సీతాంబరఛాయును మేఘశ్యాముండును తేజోధికుండును అగ్ని శ్రీహ
 రి ఆమె చూచి బాలభావము నొందునట్లు ప్రార్థించెను. అంతట ఊగాకాలములో చంద్రుని
 ంటి మోమును కమలములవంటి కన్నులును అగ్నివంటి తేజస్సును బంగారువంటి వణా
 భూషణంబులును గల దివ్యబాలకుండుడయించెను. అంతట సుమిత్రాదేవి యె
 ముందు బాలరూపమును ధరించి. యవతరించెను. శంఖచక్రదేవత లిరువురును
 యుయందు అమడబిడ్డలైరి. ఇట్లు నలుగురు బాలకులు శుభసమయమందు పుట్టిరి. దేవ
 ందుఘలు మ్రోగినవి. శుభమైనపుష్పవృష్టి కురిసినది. జాతకర్త మే మొదలుగాగల సంసార
 ములను వారికి దశరథుండు గురువులైన వసిష్ఠులవారిచే విధ్యక్తమార్గమున చేయించెను.
 రుండు కాసల్యాపుత్రునికి రామయని నామమిడెను. సుమిత్రాపుత్రునికి లక్ష్మణుడనియును
 కేయూ సుతులకు భరతశత్రుఘ్నులనియును నామకరణముఁజేసెను. రమించుటవలన రాముఁ
 రి లక్ష్మణములచే లక్ష్మణుడని భరించుటచే భరతుడని శత్రునిగ్రహమువలన శత్రుఘ్నుం
 రి పేర్లొప్పుచుండును. ఇట్లు వీరు వర్ధిల్లుదుండగా రామునితోడ లక్ష్మణుండును భరతునితోడ
 త్రుఘ్నుండును ఆటపాటలలో నెడబాయకయుండిరి. వారు నలుగురు దివ్యరత్న సువర్ణాం
 కములగు కేయూర కుండలకంకణ నూపురాది భూషణములచే నలంకరింపబడి రాచిరేవులు

కావ్యసాహిత్యమునందు కవిత్వమునందు (కవిత్వము) : ౧౯. రాక్షసులకు
 దృష్ట్యభోజనములందు (కవిత్వము) : ౨౦. రాక్షసులకు
 ద్రావ్యములందు (కవిత్వము) : ౨౧. రాక్షసులకు
 సవ. కావ్యసాహిత్యమునందు (కవిత్వము) : ౨౨. రాక్షసులకు
 నానందమునందు (కవిత్వము) : ౨౩. రాక్షసులకు
 త్రై రాక్షసులకు (కవిత్వము) : ౨౪. రాక్షసులకు
 త్రై రాక్షసులకు (కవిత్వము) : ౨౫. రాక్షసులకు
 త్రై రాక్షసులకు (కవిత్వము) : ౨౬. రాక్షసులకు
 త్రై రాక్షసులకు (కవిత్వము) : ౨౭. రాక్షసులకు
 త్రై రాక్షసులకు (కవిత్వము) : ౨౮. రాక్షసులకు
 త్రై రాక్షసులకు (కవిత్వము) : ౨౯. రాక్షసులకు
 త్రై రాక్షసులకు (కవిత్వము) : ౩౦. రాక్షసులకు

మోముననేలగ ముగియదు వ్యాఘ్రమునందు కింతమున రాక్షసులకుండ లేదనియుచును చిరు
 నవ్వు ముద్దుగాదుచుండ అంగమున చోగాడుచు బాలక్రీడలచే తల్లిదండ్రులను నింజంపజేసిరి.
 కానల్యా దశరథులు సదలంకారములచే రాక్షసులను అలంకరించి విమోచముల నొందు
 చుండిరి. రాముడు భోజనసమయమున కడినిచేత వీసికొని పరుగెత్తెను. పట్టుకై కానల్యః
 తను. యోగులకుగూడ గోచరించని శ్రీరాముడు చిక్కికయుండెను. ఇట్లు రాముడు చుట్ట
 కానల్యనాటిలోను దశరథవత్సయునను ముదముతో నాముద్దనిడెను. ఇట్లే రాక్షసులకు ప
 దెంగులగు కాతుకంబులతోను విభవికములైన బాలక్రీడలతోను చేషలతోను ముద్దుమాట
 తోను పిల్లల బోట్లాటలతోను ముద్దునడకలతోను వాహనా రోహణాదములతోను జననీజన
 కుల నానందింపజేసెను. అంతట నాబాలకులందును వర్తిల్లి వస్త్రగుహణా లంఘితులై కళా
 తండ్రికి నమస్కారమునర్పి సింహపీఠముల నలంకరించిరి. పిదప దశరథుడు వసిష్ఠాదిమును
 తో నాబాలకులకు గృహాదిగా నారవదియును జన్మాదిగా నయిదవదియునగు వత్సరమున సం
 తోషముగా ఉపనయన సంస్కార మహోత్సవమును జరిపెను. పలయనిన, బ్రహ్మచర్య కా
 ముండగు బ్రాహ్మణునికి అయిదవయేటను, బలాపేక్షగల క్షత్రియునికి ఆరవయేటను, అర్థకాంక్ష
 గల వైశ్యునికి ఏనిమిదవయేటను, ఉపనయనము కాగలదని జ్ఞానులచే శాస్త్రమున నిష్ఠయింప
 బడినది. పిదప వాగు సుముహూర్తమున గురుకులవాసముచేసి సాంగములగు నాలుగువేద
 ములను విద్యలను ఇతర శాస్త్రాదులను ముఖోద్ధరములుగా నేర్పి, బ్రహ్మచర్య సమాప్తియంద
 ఆదరముతో తీర్థంబులకు వెడలి, సేనతో మంత్రులతో వసిష్ఠులవారిని వెంబడించికొని మరల

రాక్షావశేష్తతాః। పితరం రంజయామానుః పారాజానపదాపిః 3౧॥ * ఇతిశ్రీకళాటి రామాయణాంతర్వే
 శ్రీమదానందరామాయణే వాల్మీకీయే సారకాండే రామజన్మనామ ద్వితియస్కంధః ... .. ౩౧॥ *॥

శ్రీకవచాచ—పీఠస్థిన్నంతరయోధ్యాం విశ్వామిత్రాయయామనిః । యజ్ఞసంరక్షణార్థాయ రా
 జాసంకులరత్నవిః ౧॥ రామంచలక్షణంచాపి కుహ్యంబేహీయద్విసం । గురుజామంత్ర్యరాజాపి ప్రేషయామాన
 తాతదా ౨॥ జగ్గుతుర్యజ్జరత్నం గాధిజేసరథస్థితా । తతఃప్రవృష్టాగాధేయ స్థిరత్వాకామాశ్రమేపథి 3॥ ప్ర
 భాతేస్సాతయోస్సాన్తుతః ప్రాదాన్విద్యాప్రయాయదా । మాహేశ్వరీంచమద్విద్యాం ధన్వన్విద్యాపురస్కరాం ౪॥
 కాశ్చిమాస్త్రీంతోహివ రథవిద్యాంకతోద్భవాం । ఆశ్వవిద్యాంగదావిద్యాం మంత్రాహ్వంవిసర్జితే ౫॥ త్సు
 త్పూర్వోక్తవిలాపిన్యో బలామతిబలామపి । సర్వవిద్యాప్రవృత్తాప్రభాతౌరామలక్షణా ౬॥ వనా
 సాంతౌరాథాయ జన్ముత ప్రత్రరాక్షసాః । పథిపాంధజసర్వంప చారిణీనామతాటికాం ౭॥ రాక్షసీమేకరా
 జేన జహానరఘునందనః । అపురసామనిపుర్యం త్తోభయామానకాననే ౮॥ రాక్షసీతస్యకాపేన బహువనం
 దశామినీ । మారీచశ్చమదాశ్చ నువారత్రాస్యపుత్రాపుథే ౯॥ రామరాజాద్ధరిస్త్ర్యై శ్శిరాతామనిశాపు
 రా । సాప్రాప్యంప్యదేహశక్యం సత్సారామయింకతా ౧౦॥ విశ్వామిత్రాశ్రమంరామా గత్వాతద్యజ్ఞసూతకాః 11॥

నారామాసములలో నయోధ్యాపురిని సంతోషమున ప్రవేశించిరి. ఇట్లా రాజపుత్రులు అను
 చోగపాత్రులై దశరథుని వశమున తండ్రిని నాగరికులను దేశపువారిని గూడ రంజంపజేసిరి.

3—ఈమధ్యలో విశ్వామిత్రమహాముని అయోధ్యకువచ్చి యజ్ఞ సంరక్షణకోటకు
 దశరథరాజును “రామ లక్ష్యణులను కొన్నిదినములు నావశమున నిమ్మ” అని యడిగెను. ఆ
 పుడు రాజును ఆచార్యునితో నాలోచించి వారిని పంపెను. ఆరామలక్ష్యణులు రథారూఢులై
 ముత్తునితోడ వెడలిరి. అంతట సంతృప్తుడైన కౌశికుండు దారిలో, కామాశ్రమమున
 ప్రభాతసమయమున స్నానముచేసి సుస్నాతలగు రామలక్ష్యణులకు మాహేశ్వరీయను
 న్యను ధన్వన్విద్యా పురస్కరముగా శాస్త్రవిద్యను అస్త్రవిద్యను తాకికంబులగు రథగజ
 తురగవిద్యలను ఆయుధవిద్యను మంత్రములప్రయోగోపసంహారములను ఆకలిదప్పలను పోగొ
 ట్టునటువంటి బలాతి బలావిద్యలనుగూడ సంతోషముతో నుపదేశించెను. పిదప నారామల
 క్ష్యణు లిరువురును సర్వవిద్యలను గ్రహించి వనవాసుల తేమమునకై అచ్చట రక్షాసుల నణ
 చిరి. శ్రీరాముండు మార్గమున దారివారికి మారిగానుండిన తాటికాయను రక్షాసుని ఒకబాణ
 ముచేడంపెను. అది మునుపొక యపురశ్రీ వనమున నొకతాపసుని తొందరపెట్టగా నామెను
 రాక్షసి యగుసరట్లతడు శపించెను. అందువలన తాటిక సుండుడను రాక్షసుని కామిని య
 యెక్కి. దానికి సుండునివలన సుబాహుడని మారీచుడని యిరువురు పుత్రులుపుట్టిరి. ఆ శపిం
 చినమునిచే నామెకు రామబాణమునుండి నర్గలి చెప్పంబడియుండె. అట్లే ఆమె యిచ్చట నివృ

రాక్షసుని కైతెచ్చి జగమునరమునందనః ॥౧౧॥ సారంభంబయజ్ఞస్థు చకారరమునందనః॥ హత్వానరాచుండై
శ్రీహృద రాక్షసాదికైతెచ్చె॥ ౧౨॥ క్షిప్తావిరాజేనమరీచం శతయాజనసాగతే । హత్వానరాచుండై
న రాజనరమునత్రయః ॥ ౧౩॥ కృత్యాగాధిజయజ్ఞస్థు సమాప్తిరమునందనః । హత్తోద్రవయజ్ఞస్థు సమాప్తిర
కృతస్థయః ॥ ౧౪॥ కాలాలవమత్వం తంద్రప్రసాదతత్వప్రసాదతే । క్రతుకృత్యం గోపాతే తత్సామ్యాయస్థయం
వరం ॥ ౧౫॥ రామలక్షణసంయుక్త మని ప్రసంగించుయా । గమనాపరమాగో భక్త్యుకసాంకిలాంతుని॥
౧౬॥ మునిరూపమహేంద్రణ భక్తారహసిహోభవాం । గౌతమసాంగసాంసామ్న హ్యుపాల్యాంకభయత్రయా॥
౧౭॥ బ్రహ్మబిద్ధి తాహల్యాద్విమళిగోపరిక్రమాత్ । దత్తాపురాగౌతమాయ విష్వక్సేంద్రాధికాగమరా॥ ౧౮॥
తత్సర్వభూతా నైరం తాంభుక్తాయువిరావతః । సమాద్రభగవాన్జాత స్థుచాద్రలోచనస్తతః ॥ ౧౯॥ శ్రీరామచం
ద్రోనిజపాదపద స్పర్శసతాంగౌతమధర్మవత్త్వం । నిష్కల్ప మైమద్భుతరూపయాత్రాం చకారదేవకథనాసమ
ద్ర॥ ౨౦॥ సదీహపాజనస్తానేచల్యాగౌతమకావతః । రామేభిజితకారణ్యే స్వాంఘ్రిస్సర్వాభ్యుద్యతా॥
౨౧॥ కల్పభేదాద్యదంతిత్వం మునయ్యాపివీచన । నైరూపాప్తిసర్వేషా కల్పవరాచుపత్కథా॥ ౨౨॥ తతస్తా
మరగంభక్తై రర్చితౌత్తమృప్తిప్రీతిః । దత్తాహల్యాంగౌతమాయ జగ్గురురాహ్మహింస్రతి॥ ౨౩॥ రామనాగాం

దేహమునంది రామునివందించి దివమునకేగెను. అంత రాముడు విశ్వామిత్రాశ్రమమునకు
వెడలి అచ్చటి యజ్ఞఘాతకులగు రాక్షసులను చంపుచు రణయజ్ఞమున కారంభించి నేలకొలికి
శ్రీమంతులగు రక్కసులను నిశితాశ్రుంబులచే నణగద్రొక్కి, మాడిమని నూరామడదూరమున
సముద్రములో పడవేసి, నుబాచుపును చంపివేసి, విశ్వామిత్రయాగమును పూర్తిచేసి, తృప్తి
జెందకయుండు కాలాన్నిచూచి దానికి తృప్తిచెచ్చుటకై తనరణయజ్ఞమును పూర్తిజేయక
యుండెను. పిదప జనకరాజమందిరమున నీతావ్యయంవర వృత్తాంతమును విని రామలక్షణుల
తోడ విశ్వామిత్రుండు జనక రాజధానికి వెడలెను. దారిలో బోవునపుడు గాధిజుడు గౌతమ
పత్నియై మునివేషమునందిన యింద్రునిచే ననుభవింపబడి పరివలన శాపమునొంది శిలయై
యుండు అహల్యా వృత్తాంతమును చెప్పెను. పూర్వము బ్రహ్మచే నిర్మింపబడిన యహల్యా ఇం
ద్రాది సురులకిభ్యేబడక ద్విముఖిగో ప్రదక్షిణమువలన గౌతమముని కివ్వబడెను. ఆవగచే నిం
ద్రుండు ఆమెనురముంచి గౌతమశాపమున నహానభగుండుగా నేర్పడి పిమ్మట నహాసాక్షుం డన
బడెను. ఆగౌతమధర్మపత్నిని కరుణాసముద్రుండగు శ్రీరామచంద్రుండు నిజపాదసంస్పర్శనము
వలన పాపరహితగాను ఆత్మర్థరూప సంపన్నురాలుగాను చేసెను. గౌతమశాపముచే జనస్థాన
మున నదీరూపముగా నహల్యయుండగా, అరణ్య సంపారనమయమున రాముడు నిజపాద
స్పర్శచేత నుద్ధరించెను. అని యిట్లుగూడ కొందరుమునులు కల్పభేదమువలన చెప్పెదరు. శ్రీ
రామ దివ్యచారిత్రము అన్నికల్పములలోను ఏకరూపముగాలేదు. అంతట వారిమీద దేవ

కాంతమన నాకాపాక్షమితివే । నావికవాచః । ఆదావనాంతర్యత్వ పాదరేఖాత్వవ్యభిచారః । అక
 స్యాత్వా కాంక్షుర్మయామి తవపాదారఘూద్యహానోచేత్త్వత్వాదరజసా స్ఫుష్టావారీధివత్సరితి ౨౫ । అక్రితే
 గృహీతీగేహే కింకోత్యువరాంత్రియం ఇతికద్యక్యతాకన్యకా విహస్యరఘునందనః ౨౬ । తేనభవతితవ
 నో నాకాంతాదురీహాసః । తతస్త్రీత్యాకాన్యవీంశే మిథిలాంఘరిర్యయః ౨౭ । మిథిలాంఘరమహా
 త్యాకోటికః పాథికానాయకః । సారణాపార్శ్వకాపాక్షియయాత్రుత్వాస్యకుంత్రిభిః ౨౮ । అనాహూతోవు
 ప్తతేన సేనయాపరికారికః । నయయాత్రుప్రవిరహః దాగ్రిబాదకరథప్రదా ౨౯ । అత్యాదర్యైదేహీసే సమా
 హూతోపికత్రికః । త్రిరామలక్ష్మణాభ్యాంధ విశ్వామిత్రోనుసీక్యతే ౩౦ । శ్వేద్యదాసమిథిలాంఘరిశ్చివవ
 యయా । విశ్వామిత్రంసమానేతుం జనకోమంత్రిభిస్సకుం ౩౧ । యావద్దంతుంతుస్వక్రే తావద్విద్యమృతాయ
 మా । విశ్వామిత్రస్యతంద్యస్త్రాస్తావమాజనకప్రదా ౩౨ । తతశ్చివవ్యభిరంభ్యత్వా జనకస్యకరణి ౩౩ । సీత్యారఘు
 హివాచ వచసంస్యరణోఃస్ఫుటం ౩౪ । త్యామానాగాధిజోరాజక రాజ్ఞోదకరథస్యహి । కుయాత్రుత్వాసమా
 తావీరాత్రిరామలక్ష్మణో ౩౫ । తానీతో౭ర్భియః పాక్షిగ్రహంహికరవ్యభిచారః । పక్షికోత్యయాదాహి రా
 మాంఘరివద్యయవత్సరితి ౩౬ । అతోవరవిధానేన తాత్రురీంశేతుమర్హతి । ఏతద్వైత్తరంచావధంగ పర్యంతంమాన్య

గంధర్వలచే పూలవాన వషిణంపబడెను. అహల్యను గౌతమునికిచ్చి గంగాతీరమునకువెడలిరి.
 తనకు శ్రీరాముండు పడవనెక్కునవుడు నాకాపతి రామునిజూచి “ప్రభూ నీపాదధూలిని నేను
 మొదట నీళ్లతోకడిగి పిదప పడవనెక్కించెదను. అట్లు చేయకపోతినా నీపాదరజస్సునంటి
 మూపడవ హరితియగును. నాకింటిలో నిల్లాలున్నది. మరియొకమగువ నేమిచేయుదును” అని
 చెప్పెను. దానిని విని రామవుండు నవ్వి వానిచే కాళ్లకడిగించుకొని పడవనెక్కిను. అంత నంద
 రును గంగానదినిదాటి మనులతోడ మిథిలాపురికి వెళ్లిరి. మిథిలయందు పిలువబడినరాజులు
 మిత్రలేక వెళ్లిరి. సారణముఖమున రావణుండు స్వయంవర వార్తవిని తనమంత్రులతోడ సేనా
 పరివృతుండై వ్రుష్వకమునెక్కి పిలువబడక యుండియును వెళ్లెను. మిక్కిలియాదరముతో మిథి
 లాపతి పిలిపించినను దశరథుండు పుత్రవిరహమున వెడలలేదు. విశ్వామిత్రుండు రామలక్ష్మణు
 లను వెంటబెట్టికొని మనులతోడ తిన్నగా మిథిలాపు రోపవనమునుచేరెను. జనకరాజు విశ్వా
 మిత్రుని పిలిచికోనివచ్చుటకు తనమంత్రులతో నాలోచించి వెడలునపుటికి ఒకశిష్యుండచ్చటికి
 పోయెను. అవుడు జనకుండు కాశికశిష్యునిజూచి నమస్కరించెను. అంతనాశిష్యుండు జనకునిచే
 బట్టికొని రహస్యప్రదేశమునకుపోయి “ఓయిరాజా, విశ్వామిత్రమునలవారు నీతోచెప్పుమ
 నిరి. రామలక్ష్మణులను వీరులగు దశరథరాజనందనులు నాతోడవచ్చియున్నారు. వారు నీతో
 ర్భిలను పెండ్లియాడగలరు. ఈరాముండు నీచే పండెముగా నున్నబడిన చాపమును ఖండిం
 చును. అందువలన వరవిధానమున వారిని రాజధానిలోనికి రాబట్టికొనుము. ఈసంగతిని విల్లు

స్వజ్ఞం తం మే సీతావద్యుతి । తత్తస్యవచసంక్రత్య ధన్వన్త్యైవదలోచనం ॥ ౨౩ ॥ అహోమహావృధాశక్త్యై యో
 వ్రుఃపార్థివోత్తమాః । కేదిద్భుమేస్థుమాద్భుతం ధన్వన్త్యైవదాభవః ॥ ౨౪ ॥ యామేరుచ్చాలితేకేది మాద్భుతా
 నేకుంభచాకః । సత్తత్త్యైవదాభవః స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః ॥ ౨౫ ॥ సత్తైవదాభవః స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః
 తిః । ధన్వన్త్యైవదాభవః స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః ॥ ౨౬ ॥ తదాతిగ్రహస్థంయథ స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః
 బ్రహ్మ । ధన్వన్త్యైవదాభవః స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః ॥ ౨౭ ॥ యేనైవదాభవః స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః ॥ ౨౮ ॥
 దోలితో భుజాద్విక్తి కైలాసోయేనైవదాభవః ॥ ౨౯ ॥ తస్యమేవదాభవః స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః ॥ ౩౦ ॥
 తస్మిన్ లభుచావేత్త్యైవదాభవః ॥ ౩౧ ॥ ఏవంవదాభవః స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః ॥ ౩౨ ॥ యేనైవదాభవః
 స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః ॥ ౩౩ ॥ వరచ్యుచాలంబిచ్చ తదావేదాభవః ॥ ౩౪ ॥ తస్యమేవదాభవః స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః
 మానైవదాభవః ॥ ౩౫ ॥ వరచ్యుచాలంబిచ్చ తదావేదాభవః ॥ ౩౬ ॥ భుజాశ్చక్త్యైవదాభవః స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః
 ౩౭ ॥ ఏవంవదాభవః స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః ॥ ౩౮ ॥ విశ్వద్భుతకదేశం చావస్థాన్త్యైవదాభవః ॥ ౩౯ ॥ ఏవ
 సవేశత్త్యైవదాభవః ॥ ౪౦ ॥ గుంధామాన్త్యైవదాభవః స్థుపాశ్చక్త్యైవదాభవః ॥ ౪౧ ॥ కేదిద్భుతాభవః

నేలనుండియెత్తుటకును అనమర్థులైరి. కొందరు భూమినుండి కదలించినను నిలికికొనుటకును
 చేతులకపోయిరి. చక్కగా నెత్తినెలుపుటకెవరును శక్తులు కనుబడలేదు. విల్లునెక్కు-బెట్టుట
 యననేమి తను మనస్సులోను చింతింపచాలరయిరి. ఇట్లు చాపము నభిప్రయముచేయుటలో నెం
 దరును విముఖులైయుండుట నెరిగి, అప్పుడు అఖర్చగవకాదుర్వహించిన రావణుడు కోదండ
 మువద్దికివచ్చి నవ్వును నభలోజనకునితో నిట్లునియె. ఎవనిచేత దేవతలు జయింపబడిరి? ఎవడు
 మూలోకములను స్వవశముచేసికొనెను? ఎవడు కైలాసము తనచేతులమీద నల్లాడిందిది
 చెను? అట్టి నాయొక్క-బలమును రాజనభలోకనపుకడ్డివంటి ఈ యల్పచామమునందు చూడఁ
 దలచెదవా జనకుండా! అనిచెప్పుచు రావణుడు వంగికొని అమృతాధనువును ఎడమచేతితో
 తీసికొనుటకు కదలించసాగెను. అది యిసుమంతైనను పలింపలేదు. కుడిచేతిని వేసిచూచెను.
 అప్పుడును కదలేదు. ఆశ్చర్యము నొంది భజములతో పెగలించబూనెను. అప్పటికిని కదల
 దాయెను. ఈ క్రమమున నన్ని భజములలోను ఎత్తబూనెను. చివర కిరువదిచేతులతో నొక
 ధనుర్భాగమును పైకెత్తెను పంతొమ్మిదిచేతులతో దానిసన్నే నిలికికొని నేలఁబడియుండు
 అత్తైతాటిని తీసికొనుటకు కొంచమువంగి దానినెత్తుకొనెను. అంతలో ఆధనుస్సు ఎడమీదఁబ
 డెను. క్రింద కిచకివలాడుచు తన యిరువదిచేతులతోను ఎడనుండి ధనువునెత్తనేరదయ్యె. పైచూ
 పులు చూపుచునేలఁబడెను. కచ్చవీడిపోయె, కిరీటములొగిపోయెను. నభలో రాజులందరును పక
 పకలాడిరి. అప్పుడు రావణునికి ప్రాణాంతక మనబడెను. కండ్లు గిరిగిరిలాడెను. నోట చొంగ
 పెడలెను. అంత నతని మంత్రులును పరివారరాక్షసులును చుట్టికొనిరి. అందరును ధనుస్సును

బ్రుష్ట దోష్టజగ్రాహకం గుం | ఏతస్మిన్మంత్రే తత్పపాతవ్యదయేధమః || ౧౫ || నరద్వింశద్భుజాభిశ్చ చచల
 వ్యదయేధమః | తదాసభాయామూర్ధ్వాస్యః పపాత సదకాపసః || ౧౬ || మకుటః పతితో భూమా ఘోరకవోచ్యవ్య
 భూతదా | తదా విజహుస్సుక్త్యే సభాయాం పార్థివోక్తమా || ౧౭ || తదా ప్రాణాంతికాన్యసీ ద్రావిణ్యసభాంగ
 ణే | అక్షిణీభాగ్మయామాస లాలా నైభ్యో విసర్జయా || ౧౮ || తదా తం పద్మయామాసు ర్గంధిణీ రాక్షసాస్తదా
 ధనుర్చాచలనేకక్తా నైభవస్త్వే వసంధవి || ౧౯ || సమాసేషదకాస్యస్య విష్ణుమాత్రం కదాకోత్ | తతస్సభాయాం
 జనకః పునః ప్రాహతిశంకితః || ౨౦ || కోపిపికో న్నిభూమ్యాం వా కింవిరీరంహి భూతలం | చేదస్తికృత్సదసి తర్హిసో
 ద్యసభాంగణే || ౨౧ || జీవదానః కోత్సస్త్వే దకాస్యా మనసాగ్రతః | ఇతి వాక్యశరామూత భిన్నౌ తారామలత్వ
 ణో || ౨౨ || దదకశశుర్దాధిజస్య మఖంతాస్మరితభువే | విశ్వామిత్రోస్తదా ప్రాహ రామం యోర్ద్విరభావః || ౨౩ ||
 కింతుం రావణస్యాద్య త్వంపశ్యసి సభాంగణే | జీవయేనం రాక్షసేంద్రం సజ్జంతురుధమస్మిదం || ౨౪ || తత్సత్తేర్యచ
 నంకుత్యా తథేతుక్త్యా పరాభవః | తదా భాయాసనాద్భీగా త్పీణామమనీశ్వరం || ౨౫ || నిష్కాగ్నిమృగంతా
 ధారాదీక కటింబద్ధాన్తేతాప్రభుః | మకుటాపద్మధంకృత్యా శ్చ నైః ప్రాపసభాంగం || ౨౬ || తం రామభూగతద్య
 ప్త్యా జహాస్య క్షేరవిస్తీతాః | చకితాః పార్థివాస్సుక్త్యా దదృశుర్మేత్రం తం కైః || ౨౭ || వరస్సరంభిదా ప్రామః కిం
 మాఘో న్నిశితస్త్యయం | యత్రాస్తాభిశిఖిత తూష్ణీం తత్రామంకింకరివ్యతి || ౨౮ || కేచిదాహుర్దకాస్యంహి ద్రవ్యం
 ఏత్త్రుటకుచేతకాక నిర్విష్టులయిరి. వేయారుమందినదుమ రావణుడు మలమూత్రములను చేసి
 కొనినను. పిమ్మట జనకుండు మిక్కిలి శంకించుచు మరల నిట్లనెను. భూమిలో నొకపీరుండైనను
 లేదా? భూతలంబే నిర్వీరమా యెనా? పీరుండండినచో ఈ సభామధ్యమున ఈ దశకంతునికి
 రాజులయెదుట జీవదానముచేయుగాక. అనిన జనకవాక్యమును బాణమునాటి రామ లక్ష్మణుల
 రువురును కనుబొమ్మలదురుచుండ విశ్వామిత్రునిముఖమును చూచిరి. అందుకపుడు విశ్వామి
 తుడు “రఘువీర, శిష్యు, నీవేమి యిప్పుడిచ్చట రావణుని అంతమును చూచెదవా? ఈ సభా
 మధ్యమున రాక్షసేంద్రుని బ్రతికింపుము, ఈధనుస్సును ఎక్కు-బెట్టును” అనెను. శ్రీరాముడు
 అప్పునివచనమును విని అట్లేయని సత్వరమునలేచి మునీశ్వరునివందించి మెడలో హారాది
 లను సవరించుకొని నడుముకట్టికొని కిరీటాదులను సరిపరచుకొని సభాంగణమున తిన్నగావే
 లెను. ఆరామమూర్తినిచూచి జనులందరును ఆశ్చర్యమునొందిరి. రాజులందరును చకితులై
 సుదామరలతో జూచి యొండొరులలో నిట్లుపలికిరి. ఈబాలుండేమిమూఢుడా? ఏవిషయముగ
 మనమందరమును ఊరకయున్నామో ఆవిషయమున ఇతఁడేమిచేయగలడు? కొందరు రావణ
 సుచూచుటకు బాలకుడు పచ్చుచున్నాడనిరి, కొందరు ఇచ్చట బాలుండటలాడు చున్నాడనిరి.
 తొందరు పలయుతఁడు కంఠహారాదులను తీసిపెట్టెననిరి. కొందరు ఈముని పగతోనలెని నీవ
 నిలో ప్రవేశపెట్టెననిరి. కొందరు ఇతనిబలమును పరీక్షించుటకై విశ్వామిత్రుఁడు పంపెనుగాని

శాలపుష్పాగ్రతః । కేచిదూచుర్వలచేష్టా త్రియతేకీకునాత్రహి॥ ౮౯॥ కేచిదూచుః॥ కిద్ధంహి హారామక్తాప్తస్యనేప
 ౧౦॥ కేచిదూచుర్వాధాజేన చాపంప్రతిసుయోజితః॥ ౯౦॥ కేచిదూచుర్లైర్వరబద్ధాగ్ని చోదితః॥ కింశ్చ
 గ్ధంచాపమాతేన విశ్వామిత్రేణరాఘవః॥ ౯౧॥ కేచిదూచుర్వలంత్వస్య మునివాత్రసరిక్షితం । చోదితోస్తస్యత్రక్రి
 రామ శ్చాపేఽయః॥ కిరవ్యతి॥ ౯౨॥ ఏవంనానావిధాంస్తర్వా న్యాదత్తుర్వ్యంశితాభిశాపః । తావద్వల్లప్తస్య
 తోరామం జనకశిప్రాహరాధిపం॥ ౯౩॥ కిమర్థంపేక్షితస్తవ్రత మునేబాలపుష్పభాంకశే । యత్రైతేరాకాదాద్యశ్చ
 నృపాస్యచ్యేతికుంతతా॥ ౯౪॥ తస్మిన్శ్చాపేత్యయంబాలః కిమాగమ్యకరివ్యతి । యత్రయూషవ్యవాక్యేక పూర్వం
 చాహంప్రబోధితః॥ ౯౫॥ తత్పర్వంకుమృప్తేచాద్య చాపాగ్రేహనిసత్తమ । శ్వాయంబాలఃకోమలాంగః క్షేదం
 చాపంసుగుర్ధరం॥ ౯౬॥ కించాతకస్తృపాత్రాంత స్సౌగరంకోమయవ్యతి । ఏతస్మిన్వ్యంశితేసర్వాస్సుమేధాద్యాశ్చ
 యశ్చతాః॥ ౯౭॥ గవాక్షికాలరంధ్రైశ్చ ప్రాసాదోపరిసంస్థితాః । దదృశుస్సుకమారాంగం రామంపంజరూచ
 చనం॥ ౯౮॥ ద్విజరాకానసంచాయ దోర్ధ్వంద్వయకోభితం । హేచువర్ణోపచదుచిం శృంభలానూపురాంభుగిం॥
 ౯౯॥ శృంభలాకంకణవర ద్వయకోభితసత్కరం । దివ్యకుండలమకుట రత్నాలంకారకోభితం । ౧౦౦॥ సుజంఘం
 సువచంసూరం సుహాసుంసుందరోదరం । సుస్కంధంసుహాసుంకంబు కంఠంత్రివలికోభితం । ౧౦౧॥ స్థితాస్యంకోచ
 లోర్ధ్వం చ సుహంతాపరిధంజితం । సుహాసంసుకపోలం చ కంజపత్రాయతేక్షణం । ౨॥ సుభుగ్ధిఫాలం చ సుస్మిగ్ధం
 ధనుస్సు నితడేమిచేయగలడనిరి. ఇట్లు నానావిధములుగా రాజులు వితర్కించుచుండగా జన
 కుడు ముందు రామనిజాచి విశ్వామిత్రునితో నిట్లనియె. మునిపుంగవా, ఈబాలకుండు పల
 వంబజడను? రావణాదులును రాజులును ఏ ధనుర్విషయమై దుబళలులై యున్నారో అట్టి
 ధనుస్సును బాలుడువచ్చి యేమిచేయగలడు? మునుపు శివ్యవాక్యమున నాకు తెలిసిన దం
 తయును ఈ ధనీముఖమున నిజమగునా? కోమలాంగుండగు బాలుడెచ్చట, ఈ దుర్ధరంబగు
 కోదండం బెచ్చట? చాతకపక్షి దప్పిగొనినను సముద్రమును శోషింపగలదా? అని జనకుడు చెప్ప
 చుండగా ప్రాసాదములమీదనున్న సుమేధాదిసుదతులందరును గవాక్షరంధ్రములనుండి, సర్వాలం
 కారములను సర్వాలంకార భూషితములను సుస్మిగ్ధ సర్వావయవులను సుకుమార శరీరుం
 దును మహాపురుష లక్షణములచే మనోహరాకారుండును మహానుభావుండును అగు శ్రీరామ
 చంద్రుండు నిజతేజస్సామ్రాజ్యముచేత సభాంగణము రారాజించుచుండగా శివచాపంబునకు
 అభిముఖుడై వచ్చుచుండలను-చూచిరి. ఇట్లు చూచిన శ్రీలందరు ఊర్ధ్వముఖులై చేతు
 లనైత్తికొని మోహవేశముచేత గగనమున త్రిమూర్తులను నిరీక్షించుచు, ఓ పరమేశ్వరా పక్ష
 మేష్టే వంకజాయో మామౌక్తిక! జన్మాంతరావరిత వ్రతదాన ధర్మాది పుణ్యఫలంబు లేనైన ద
 న్న వాటివలమున నీరామచంద్రునికి పుష్పమువలె యీధనుస్సు తేలికయగునట్లు అనుగ్రహి
 పుండ. ఈ సుందరాంగుని కంధరంబున పుష్పమాలికను నీత సమర్పించుగాత. మాకిప్పు
 ఇట్టి నీతారామ వివాహ మహాచాత్యవమును చూచుటచేత మానేత్రములు సఖలముల

మందితాంకశోభితం! ముక్తమాణిక్యరత్నాది నానాలంకారశోభితం॥౩॥ ముక్తరత్నపుష్పమాలా శ్శస్త్రస్తవశోభితో
 భితం | శ్శస్త్రస్తవరంగ్యస్త్రస్త్రం బద్ధవీతాంబరావళితం॥ ౪ ॥ దివ్యముద్రాగులిప త్తంకజడవ్యంశత్కరం | ఏవం
 దృష్ట్యాత్రియోరామం సభాంగణవిరాజితం॥ ౫ ॥ శ్శస్త్రకోదండతూటీసం శివచాపాభిసంముఖం | ప్రార్థయా
 నుస్తాస్సూర్య ఊర్వాస్యాఊర్వసత్కర-రాశి- ॥ ౬ ॥ పశ్యంత్యోగగనేశంభుం మోహన్మారాయణంబింధుం | సాక్షాన్మూ
 రాయణ-రామం సజ్జాత్యోతాత్మవైత్రియః॥ ౭ ॥ హేశంభోహేరమాకాంత హేవిధేమత్కృ- కృతైః | ప్రతదా
 నాదిపుణ్యైశ్చ చాప సజ్జేఃకోత్సయః॥ ౮ ॥ యుస్తాభిర్ముక్తకృతైశ్చ కర్తవ్యంపుష్పవస్తవః | అద్యాస్యంతదేవేతై
 మాలాంసీతాదధాత్వియః॥ ౯ ॥ నోధవత్కడ్యనేత్రాణాం సాఫల్యందర్శనాదిహ | సీతయారామచంద్రస్య వేదికా
 యాంఘ్రితస్యహి॥ ౧౦ ॥ ఏతద్విస్తంభితేతేతారామందృష్టాసభాంగనే | దివ్యప్రాసాదసంపూర్ణా సఖీభిఃసంవృ
 తా॥ ౧౧ ॥ ప్రోచ్చచాలాపహర్షేగా దానందస్వేదసంభృతా | సభాస్మలసాస్యఃసంతాప్తా జోర్జతాంఘ్రిసాద
 రం॥ ౧౨ ॥ అబ్రవీన్మరంజయ్యం రత్నాలంకారమండితా | కింపణోత్త్రకంఠపిత్రా మమశత్రుస్వరూపిణా॥ ౧౩ ॥
 క్వరామస్తుమహారాంగః క్వేదంచాపసగంపమం | హవిధేఃకోవ్యధ్య కిమస్త్యంతర్గతతవ॥ ౧౪ ॥ ధూమన్వి
 నాస్యంపురుషం మనసాహంసోచయే | యదితాతోబలాదన్యంమాందాస్యంతిదాహ్యహం॥ ౧౫ ॥ త్వయామణివంతం
 త్వద్య ప్రాసాదవత్పాదినా | హేశంభోహేవిధేమత్వే హేసావిప్రసంస్మరి॥ ౧౬ ॥ హేగామత్యిస్సర్వభామో మమ
 గ్లాతః | అని వేడుచుండగా నంతలో చెలికత్తెలతోడ సాలంకృతయై సౌధము నెక్కియున్న
 సీత సభాంగణమున రామునిచూచి యమందానందమునొంది తులసియను సఖిమెడను తన
 భుజలతను వేసికొని సాదరముగా, ఏమి ఈపందెమును నాకు శత్రుస్వరూపుండై జనకుండు
 ఏర్పరచెను. సుకుమారుండగు రాముడెక్కడ, ఈ పర్యతమువంటి చాపమెక్కడ? అయ్యో,
 దైవమా ఇచ్చట నెట్లుచేయుదువు? సీయంతరంగమున నేమిగలదు? రామునివడలి వేరొకని
 మోహించచాలను. ఒకవేళ నాల్గొడ్డి బలాత్కారమున నింకొకనికీచ్చెనా, నేను తప్పుక యుప్పు
 రిగెనుండి పడియెనను ప్రాణమును వదలుదును. ఓ శంకరా, విధీ, దుర్గాదేవీ, సావిత్రి, సర
 తీతీ, గాయత్రీ, సహస్రకీరణా, మహేంద్రా, సమవద్రీ, వరుణా, కుబేరా, అగ్నిభట్టారకా,
 వైష్ణ, విష్ణుమూర్తి, పక్షిరాజా! అది శేషుడా, ఓయి సుధాకరుండా, ఓ సమస్తదేవతలారా,
 యిట్లు నిట్లు ప్రార్థించుచున్నాను మీరుఅందరును అనుగ్రహించి ఇచ్చుహాధనుస్సును పుష్పము
 గ్రహిం చేసిపెట్టుడు. మీరందరు ఈ శ్రీరాముని భుజదండములలో ప్రవేశింపుడు, నేను పదు
 గురుగు సంవత్సరములు మునివృత్తి ననుసరించినదై వనమున చరించెదను, ఈ సుకుమారుండు
 వేళ్లి నెక్కు-బెట్టుగాక. అని యిట్లు నానావాక్యములతో దేవతలను సంతోషింపజేసెను. ఇట్టి
 ఛేతసాదమున నుండెడు సీతయొక్క మధురాలాపములను రాజవదనలయొక్కయు రాజుల
 వేస్కియు సంభ్రమ వచనంబులను జనకుని యాలాపంబులను వినుచు శ్రీరాముండు చిరునవ్వు
 క్లాపించు చాపమువద్దకి వెడలి నమస్కరించి దానికి ప్రదక్షిణమువచ్చి మరల వందించి శివుని

వశ్యతతోయవ । హేమచేరానలరమే హేమిష్టాఖగనాయక ॥ ౧౭ ॥ హేమసీంద్రవిశానాద హేమశ్రేయస్తరా
యః । యుష్కాంప్రాథయామ్యద్య ప్రహర్యవిజవల్లవం ॥ ౧౮ ॥ సర్వైరేతపహచ్చాపం కరణీయతుప్రవృత్ ।
చేళనియంయష్టభిః శ్రీరామభుజపండయోః ॥ ౧౯ ॥ చతుర్దశవత్సరాణి మునివృత్త్యుపవర్తి । విచరాయవనేచ
నాం ధనుస్సంజ్ఞః శోభ్యతే ॥ ౨౦ ॥ ఏవంనానావిధైర్వాక్త్యై స్సీతాదేవాక్షప్రబోధయత్ । ఏవంప్రాసాదశ
స్థాయ స్సీతాయావివిధానచ ॥ ౨౧ ॥ తథాతాసాంహీనారిజాం స్తృపాజాంజనకస్యచ । వాక్యానిత్రుణ్వక్త్రీ
మః కించిత్కృత్యాస్మి తాననం ॥ ౨౨ ॥ యయాచావంశమస్కృత్య కృత్యాశించప్రదక్షిణం । పునర్న త్యాశమధా
త్యాధ్యాత్యాదశరథంస్యచం ॥ ౨౩ ॥ కాశల్యాంచనదుంధ్యాత్యా వామహస్తేతద్దక్షా । సవ్యహస్తేచావస్య
ణంధృత్యానరఘాత్రయః ॥ ౨౪ ॥ వామహస్తేనద్రుంత చ్చుకారశనిశీతాత్ । తదానేదుర్వాద్యాని తుష్టుభర్తవం
మాగధాః ॥ ౨౫ ॥ ఏతస్మిన్మంత్రేరారామ వామహస్తబలాద్దమః । మధ్యేభవత్త్రిఖండంత చైవవంప్రాచీనముత్తమః
౨౬ ॥ చాపభంగాన్యహవాద ప్రదాభూర్దగనాంగణే । చకంపేథరణీత్యంచా లింగముద్వాంధయాద్వృథం ॥ ౨౭ ॥
తేభుశ్శుగరాశ్చ క్వచిన్నేదస్తాదిశోదశ । తారానిపేతుర్థరణీం శిరశ్చేమేష్వచాలయత్ ॥ ౨౮ ॥ వత్సర్యాతాన్యుగ
ధాశ్చ దేవాస్తేగనాస్థితాః । వాదయామాసుర్వాద్యాని పుష్పేషుపుమారకా ॥ ౨౯ ॥ స్యుక్త్యాగ్రాశ్చనకు
హీ దేవాస్తావంప్రపేదేత్ । తదానేదుష్పదసి శేక్యోదుంధభయోవరాః ॥ ౩౦ ॥ నవచద్యస్యనాశ్చ క్వచిత్ బభూ

ధ్యానించి తలదండలులను భావించి గురువును వందించి తన యెడమచేత దాని నెత్తుకొని కూ
చేతితో నల్లద్రాడు తీసికొని ఊణమాత్రమున వామహస్తముచే నాకార్యకమును వంచి
నెను. అప్పుడు సకలవాద్యములు మ్రోగుచుండెను. వంది మాగధులు పొగడిరి. ఈనడుమ ర
ముని యెడమచేతి బలమువలన ఆతైవముగు మహాచాపంబు మూడు తునకలై విరిగిపడెను
ధనుర్భంగమువలన గగనమున మహాధ్వని గలిగెను. భూమి నడిగెను. భీతిచే నీవు నన్నాల్
గించితివి. సముద్రము లల్లకల్లోలంబులయ్యె. పది దిక్కులును మ్రోగినవి. నక్షత్రములు రా
నవి. ఆదిశేషుండు తలయాడించెను. పరిమళ యుక్తంబగు చల్లని గాలిపీచెను. గగనంబు
నున్న దేవతలు వాద్యములను వాయిచిరి, ప్రష్పవృష్టి గురిపించిరి. దేవాంగనలు నర్తనము
జేసిరి. దేవత లానందించిరి. ఇచ్చట సభాంగణమున వారకాంతలాడిరి మణి పాడిరి. వా
ములు మ్రోగెను. వంది మాగధులు పొగడిరి. జయధ్వనిలు నిండినవి. శ్రీలు గవాక్షవ
నుండి రామునిమీద పూలజల్లిరి. అప్పుడు రావణుండు లజ్జానన్ర ముఖుడై బోడితలల
కచ్చునిడియుండ కలతనొంది ఊణకాలమైన నచ్చట నిలువనేరక వేగముగా లంకకు వె
పోయెను. రామునిచేత భగ్నుంబగు నా భర్తధనుస్సునుచూచి మగువలందరు మోదమున
జయనాదంబులతోడ కరతాళంబులు వేసిరి. సీతాదేవియును అమందానందముచేత పులిగ
గియై రెప్పవేయక కనుదామరలతో రాముని నిరీక్షించుచు నుత్కంఠితయైయుండె. అప్పు

క్షయవిస్తవః । సప్తకుర్యారవాభ్యక్తుప్తుపుర్వాగధాదయః ॥ ౩౦ ॥ శ్రీయోగవాక్షరంధ్రాశ్చరామంపుష్పైర్వా
 కిర ॥ తదాసరావగన్తూష్టిం లజ్జయానతిమహతః ॥ ౩౧ ॥ ముకుందైరపిహీనశ్చ మక్షాన్యైరివిహీనః । సభా
 యాంసత్కంఠకథా తూష్టంబంకాపురింయయా ॥ ౩౨ ॥ రామేణభగ్నంకప్యచం దృష్ట్యానార్యమద్యాతాః । చ
 క్రుద్ధయష్టదైన్యోహ సన్తైశ్చక్రశ్చతాలికాః ॥ ౩౩ ॥ నీతాపిముదితాహతా మర్శోహంశుర్భరా । అసమే
 కంజనేత్రా రామముత్తంతితాన్యభూత్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతస్మిన్మంతరేరాహ జనకఃప్రాసామంత్రిః । కరిషీస్థామత్రసిత్తా
 మానవ్యంసమత్సితై ॥ ౩౫ ॥ రక్షణీయానితైస్సైస్సైస్యై ర్వేష్టయత్యాసమంతతః । తథేతివేమంత్రిశ్చ యయా
 త్యేగేనవాసకీం ॥ ౩౬ ॥ ప్రామస్తేమధురంవాక్యం ప్రబద్ధకరసంపుటాః । హేసీతేకంజనయనే ధన్యానీగజగామి ॥
 ౩౭ ॥ రవివంశోద్భవేనాద్య దశరథమతేనద । రామేణభగ్నంసదసి చాపముత్త్రివేగతః ॥ ౩౮ ॥ కరిషీష్టమహు
 త్యా రామంత్యంగంతుమహాసి । రామఃంత్యయస్సాద్య రత్నమాలాంమద్యాస్తతాః ॥ ౩౯ ॥ తన్మంత్రిణాంవచస్కృ
 త్యా సీతాభాత్యాస్యమంతరం । సభాభిఃకరిషీప్య స్థే సంతితాసీన్తద్యాస్తతాః ॥ ౪౦ ॥ తతోగ్రేవవద్యాని నిసేదర్తం
 గభానిచ । నిశేయిష్టభాగేన నానావాద్యానివైమచుః ॥ ౪౧ ॥ చిత్రోష్టిమఃకంతుకేన శ్చతతోవేత్రపాణుః । సీ
 తాకరిణ్యాశ్చాగ్రేతే దుద్రుప్రదీణాంవిస్తవాః ॥ ౪౨ ॥ వారయజనసంమర్దం సీతాద్రష్టుంజన్తైశ్చకతం । సప్తకు
 ర్యారవాభ్యక్తు బభూవుర్యక్రిసిస్తవాః ॥ ౪౩ ॥ తుప్తుపుర్వాగధాద్యాశ్చ సటాగానంప్రచక్రితే । కరిషీంవేష్టయామ

జనకమహారాజ మంత్రులతో, మన సీతాదేవిని మాతంగముపై నెక్కించికొని సైన్యముల
 తోడ సురక్షితముగా పిలచికొనిరందు. అనెను. అట్లేమని వెడలిన మంత్రులు సీత, సన్నిధిం
 జేరి. సరసిజాతీయగు సీతమ్మా నీవు ధన్యవయ్యుతిని రవికులా లంకారుండగు దశరథపుత్రుండు
 రాముండు సభలో చాపమును ఖండించెను, లెమ్ము, భద్రగజమునెక్కి భద్రముగవచ్చి శ్రీరామ
 భద్రుని జేరగలవు. సంతనముతో రామునిమెడలో రత్నహారమును సమర్పింపుము. అని మధు
 రముగా విన్నవించిరి. మంత్రుల మంగళ వాక్యములను విని జానకీ జననిని వందించి సఖుల
 తోడ నేనుగమిద నెక్కిను. ముందర మంగళవాద్యములు కర్ణానందంబు నిచ్చుచుండెను.
 వెనుకను వాద్యములు విభవిధములుగా వాయింపబడుచుండె. చిత్రశిరస్త్రాణులును వేత్రపాణు
 లును అగు నూరాదుమంది కంచుకులు ముందుముందు పరుగెత్తుచు తమ కూతలచే జన సంమ
 ర్గమును నివారించుచుండిరి. వారకాంత లాడిరి. మౌగధులు పోగడిరి. నలులు గానముచేసిరి.
 గుఱ్ఱములనెక్కి వేలకొలదిగల పరివారజనులు సాలంకృతులై సీతను చామరాదులతో పరి
 క్షిప్తించికొని వెడలిరి. విదవ ముసలివాండ్రైన ఉపమాతలు (దామలు) శస్త్రములను ధరించి
 దేత బంగారి బెత్తములనుబూని గుఱ్ఱములమీదనెక్కి వెడలిరి. అనెనుక పురుష వేషము
 వీసికొని సాలంకృతులైయుండు తరుణీమణులు వేలకొలది తరలిరి. మ్రోములను మరుగుచేసి
 గొనిన కంచుకీజనులు తురగములమీద వెల్లిరి. అటుమీద మంత్రులందరును నానావాహన

ను స్వీతాదాస్యస్సుహృతః॥ ౪౫॥ అవ్యయాధాన్యమరాది విధింతోయక్తశోభితాః॥ తతోశ్వసంస్థాశ్చ
 సాయయుశ్శౌచమాతరః॥ ౪౬॥ జరతాశ్చశ్రుధారిణ్యః స్వస్థిదండలసత్కరాః॥ తతఃపురుషవత్సమన్విధింతః॥
 ప్రవక్షోక్షమాః॥ ౪౭॥ యయుఃప్రదుణ్యశ్చతశ్శశ్రుహస్తాస్సుభూషితాః॥ గోవీతాస్యాకంఠఃకర్మస్తురగాః
 సంస్థితాః॥ ౪౮॥ తతఃప్రేమంత్రణాశ్చత్వే నానావాహనసంస్థితాః॥ స్వప్రైత్యైర్వేష్యమామాను స్వీతాయాకరిణీం
 దాః॥ ౪౯॥ చామరైఃపరివృతైఃపుష్పాభ్యో మమస్వీతామవీజయన్॥ శ్రీయోగవత్కరంత్రైశ్చ సీతాంపుష్పైర్వర
 ర్జకాః॥ ౫౦॥ ఏవంనానాసముత్పన్నైశ్చవైస్వీతాతటిత్సృభా॥ నవరత్నయూతాంబులంబితాః॥ ౫౧॥
 రామంనేత్రకటాక్షైశ్చ పశ్యంతీమదితానా॥ సభాయాంరాఘవఃకన్యాశ్చావరయన్॥ ౫౨॥ శత్రు
 ద్భ్యాంయయా రామం తద్దీవాయానులజ్జితా॥ మమోచనజబాహుభ్యాం రత్నలూలంబుదాన్వితా॥ ౫౩॥ చ
 రణమసంరామ సాదయోఃస్థాప్యవైశిరః॥ తస్థావనాజ్ఞాభీసీతా సభాయామతిలజ్జితా॥ ౫౪॥ దదర్శసీతాం
 మోష చరణోభితవృత్తీః॥ అవాపతోఏవంతరాం ననాదుగాధిజనప్రభుః॥ ౫౫॥ తదారామంసమానిగ్ధ
 శ్యామిత్రోమునీశ్వరః॥ సునివేశ్యనిజాంకేతం ప్రేక్ష్యవఘ్నియనుప్రజ్ఞః॥ ౫౬॥ తదావజనకస్వీతాం గాధితాంకే
 షళయత్॥ సీతయాఃసమనాశ్చసకుకుభసమునిప్రజా॥ ౫౭॥ మానయామాససమునిర్జన్మసాఫల్యతాంవృధి॥ తతః
 భాయాంజనకో విశ్వామిత్రంవహోబ్రువత్॥ ౫౮॥ ప్రసాదాత్రివంశస్య లాభోబాతోద్యమేమనః॥ ధన్యోష్మశ్రిహ

ములనేకి- తమతమ పైనయములతో నంతట రక్షించుకొనియుండిరి. వింజాయరములతోను వ్య
 నములతోను సఖులు సీతను సేవించుచుండిరి. గవాక్షములనుండి శ్రీలు సీతమోదపూలజల్లి
 ఇట్లుమహోత్సవములతోడ మొగుబోడియగు సీత కుడిచేతిలో దివ్యనవరత్నమాలికను ధరిం
 నిజకటాక్షములచే రాముని నలంకరించుచు సుముఖమై తిన్నతిన్నగా శ్రీరామనన్నిధానమునకి
 ఏనుఁగునుండి దిగి కొంతనడిచివచ్చి తనరండుచేతులతో శ్రీరామకంఠమునకు రత్నమాలికన
 నమర్పించెను. మఱియు, శ్రీరామచరణార విందములకు నమస్కరించి మిగులసిగ్గుతో మోము
 వంచినలచెను. శ్రీరాముడును మణిమాలాలంకృత వక్షఃస్థులుండై సీతనుచూచి యమందానఁ
 దమునొంది విశ్వామిత్రునికి నమస్కరించెను. ఆకౌశికముని ప్రేమతో రాముని నాలింగించి
 తనతొడమీద కూర్చుండబెట్టికొని శిరస్సు నాఘాఃకించెను. అపుడాజనకఁడు సీతను విశ్వామి
 త్రుని మఱియొకతొడమీద కూర్చుండబెట్టెను. అవ్వహోమని సీతారాములచే నక్కాలమున
 ప్రకాశించుచుండెను. కౌశికుండు తనమదిని జన్మసావల్యమయినదని తలంచుచుండెను. అంత
 కుఁడు విశ్వామిత్రునితో-మునిసత్రమా, మీప్రసాదమువలన నాకు శ్రీరాముండు లభించెను,
 నేనుధన్యుడైతిని కులము సఫలముయ్యె, నాదలితండ్రులు ధన్యులైరి, లోకమున శ్రీరాముని
 మామయని ప్రఖ్యాతి నొందితినిగదా. అనిచెప్పి మునిచరణంబులకు నమస్కారముచేసి రాముని
 వందించెను. అపుడచ్చటగల రాజులందరును దివ్యసుందర మోహనాంగియగు జానకినిచూచి

కులంధస్యం ధన్యాతాపితకరామను ॥ ౫౯ ॥ యోహంత్రీరావశ్యకుర శ్చేతిలోకేత్రాధాగతిః । ఇత్యుక్త్యాగధిజం
 త్యా ప్రాణాదురహితము ॥ ౬౦ ॥ తదాతేపార్థివాస్సర్వేతాంధృష్టాతటిత్పృథాం । వింహోస్థింఛంప్రవదనా
 కన్నేత్రశరతాడితాః ॥ ౬౧ ॥ బహుపుర్వికలాశ్చ త్రి దురైకం మేవరేనిజః । కేవిహుర్భాంయయ ప్రత తాస్యనాగ
 క్ష్యమైకలి ॥ ౬౨ ॥ ప్రాశ్నయమాస్యపత్రికా వివక్షాకాపదసిస్థితా ॥ నన్వత్రిమానవదనాకా లజ్జయానతకంగరాకా ॥
 ౬౩ ॥ యుష్మాభిత్తేతకన్యాయా వివాహంవివవ ద్ద్యుత ॥ గంతవ్యంస్యతరాశ్చేవ కరణీయ్యాపామయి ॥ ౬౪ ॥ త
 దాతేపార్థివాస్సర్వేమంతాంశ్చక్రవరస్సరం ॥ యదియుద్ధేవిజేతవ్యః శ్రీరామాద్వరణాంగణే ॥ ౬౫ ॥ తర్హస్మిక
 సమయేదుష్టే జయోసానభవిష్టి ॥ కుమహూరేవయయాతా స్మాస్త్రింగత్వాతరాణి ॥ ౬౬ ॥ నుమహూరే
 తనోగ్ధం నుస్యామస్యకలావై ॥ భవిష్టితదాస్తాకం జయోయుద్ధేవిజేతవ్యం ॥ ౬౭ ॥ యదారామంబాగ
 నిన్నం పశ్యామఃపతింరణే ॥ భవీష్యామఃకృత్యత్యా ప్రదాశ్చేవయన్వహా ॥ ౬౮ ॥ తైవనాస్యాపమానస్య దుః
 ఖంకుర్తిష్టలంగతం ॥ త్వతామఃపార్థివాస్సర్వే కేష్యమేరాఘవంయదా ॥ ౬౯ ॥ కిష్యమగునావైరం దద్యదీయన్య
 పామై ॥ ఇతిసంకుంత్రితేవర్తే తథేత్యుక్త్యాస్యతోద్రమః ॥ ౭౦ ॥ కృత్యాతేదావివాహం గచ్ఛామఃస్వప్నాని
 ౭౧ ॥ తదాతాకాశకలంవస్తు గృహాణిజపకామదా ॥ ౭౨ ॥ కల్పయామఃపరిధివ మ్మనీంశ్చాపిరఘూత్రమం ॥ తతో
 గాధిజవాక్యేన విదేహఃప్రేష్యమంత్రీః ॥ ౭౩ ॥ సమానేకుండశరభం తత్ప్రీతీహంచకారః ॥ కేషికత్యామంత్రీ
 శ్చ దృష్టావశరభంవృం ॥ ౭౪ ॥ వృత్తంచేవ్యశకలం తన్నత్యాతకురఃస్థితాః ॥ వృత్తంధశంభఃకృత్యా తుతోవ
 తత్కటాక్షశరతాడితులై తమదురదృష్టమును తలంచుచు వికలురైరి. కొందరు మూర్ఖాక్రకాం
 తులు నయిరి. ఇట్టి సిగ్గుచే తలవంచుకొని నిర్విఘ్నలై యుండు రాజులను చూచి జనక రాజు
 మీరలందరును నాకూతురి వివాహమ హూల్నివమును నెరవేర్చి మీపట్టణములకు వెడలవ
 లయును, నాయెడ దయచేయవలెను అని సంప్రార్థించెను. అపుడు రాజులందరును, శ్రీరాముని
 యుద్ధమున జయించుకట్టుమునందు ఇదిమనకు దుష్కాలము, జయముకాచాలదు, చెడ్డ ము
 హూర్తమున మనము వెడలవచ్చితిమి, ఊరకమనయూరుచేరి మరల యుద్ధమునకైమంచి ము
 హూర్తమున బయలుదేరివచ్చెదము. అప్పుడు తప్పక మనకు జయమగును, ఎప్పుడు రాముండు
 రణమున పడిపోవునో మనమప్పుడు కృతకృత్యులగుదుము, అప్పటికి యీ యవమానము మనకు
 పోవును, ఇపుడు వృథా విరోధమును ఈ జనకునితో మనమేల పెట్టుకొనవలె? అని యిట్లు
 వరస్సరముగా నాలోచించుకొని జనక సంప్రార్థన నంగీకరించిరి. అంత విదేహుండు వారి
 కందరికి విడిది మొదలుగాగల వాటిని యేర్పరచియిచ్చెను. మునులకును పూజ్యమగు సము
 చిత స్థానములను సిద్ధపరచెను. ఇట్లు జనకుండు విధివిధానముగా నందరిని సత్కరించుచు గాధి
 జునిచే సంప్రేతుండై దశరథరాజును పిలచికొనివచ్చుటకు మంత్రులనంపి తాను వారిరాకను
 పరిశీలించుచుండెను. ఆమంత్రులు నయోధ్యుండే దశరథరాజు సన్నిధిలో సప్రణామముగా సంగ
 తిని విజ్ఞాపించిరి. దశరథుండును విదిత వృత్తాంతండు అత్యంతానందము నొంది, నవరివారము

నితీరాంతరా॥ ౭౪॥ దైత్యేనాగరైస్త్వైస్త్వీధిర్జ్వాపదైస్సుస॥ మిథిలామగవచ్చిఘ్రితదాదశరథోస్సుస॥
 ౭౫॥ తదాహ హూత్సవేనైవ సృపదశరథంపురేం॥ నేతుంగజంపురస్సృత్య జనకఃపార్థివైర్యయా॥ ౭౬॥ తదాద
 శరథాగ్రేతో దృష్ట్యైకేయదామతో॥ శ్రీరామలక్ష్మణావత్ర కుతఃప్రాప్తావ్యధింతయత్॥ ౭౭॥ తావద్రామలక్ష్మ
 ణాభ్యాం యుక్తాంతంగాధిజంతుని॥ స్వసేనాయాస్సరూదృష్ట్యై విప్రాయంప్రాప మైథిలః॥ ౭౮॥ తతోదశరథంస
 త్యా వస్థిప్రతిజివత్త్వం॥ గాధిజంతుకఃప్రాహ రావతేరామహుషిణి॥ ౭౯॥ తతస్తంగాధిజంప్రాహరామంశా
 ద్భరతస్త్యయం॥ లక్ష్మణాంశావృశత్రుఘ్నః కైకేయానందనానిహా॥ ౮౦॥ తచ్చుత్త్యాజనకఃప్రాహ రాజానంగా
 ధిజంగదుః॥ సీతాంరామాయదాస్యామి లభ్యాంఘామ్యయోనిజాం॥ ౮౧॥ దేవదామార్తిరానామ్నిం లక్ష్మణా
 యార్జునామ్యహం॥ కుశధ్వజస్యమేబంధోః శ్రుతకీర్తికృతమాండవీ॥ ౮౨॥ ఏవం తేబాలీకేరమ్మేరూపయావనం
 డితే॥ సీతార్థిలాభ్యాయశియే మయానత్త్వంప్రలాభితే॥ ౮౩॥ దాస్యామ్యహంధరతాయ మాండవీమండనాన్వి
 తాం॥ శత్రుఘ్నాయశ్రుతకీర్తిమర్మయామ్యహమాదరాత్॥ ౮౪॥ ఏవంమ్మహాశత్రుస్రత్య త్వయంగీకరయపార్థివ॥ త
 థేతిజనకంప్రాహ రాజదశరథోమదా॥ ౮౫॥ తతోదశరథఃప్రాహ శతానందంపురహీతం॥ అహల్యాజతో
 ద్భూతం మైథిలాగ్రేతోమతుని॥ ౮౬॥ కథంలబ్ధాభువస్సీతా తత్సర్వవత్త్వమాహసి॥ శతానందస్తథేత్యుక్త్యా
 బ్రవిద్దశరథంస॥ ౮౭॥ *॥ శతానందఉవాచ—సమ్యక్సృష్టంత్వయారాజ శ్రుణుష్వేవాగ్రహాశసః॥ అసీ
 తురాశ్వసఃశ్చ త్వద్వాత్సవీభిరుతః॥ ౮౮॥ సదృష్ట్యాసకలాలోకా లక్ష్మీణామైకతత్పరా॥ చింతయాహ

తో ముఖ్యులగు నాగరికులు జనపదమువారును వెంబడించిరాగా నేగిరమే మిథిలానగరమున
 కేతెంచెను. జనకుడు సముచితముగా మహాలాత్సవములంజేసికొని దశరథరాజు నెదుర్కొ
 నెను. అపుడందరును దశరథునివద్దనున్న కైకేయానుతులను చూచి శ్రీరామలక్ష్మణుల విచ్చటి
 కేలవచ్చిరి॥ అని విస్మితులైరి. అంతలో జనకుండు తన సైన్యమున రామలక్ష్మణులతోడ రా
 జులచుండు విశ్వమిత్రునిజూచి సంభ్రమించుచు దశరథుని వందించి వసిష్ఠులవారికి ప్రణమిం
 చి, కాశీకునితో రామరూపులగు వీరిరువురెవరు? అని యడిగెను. అందుకు గాధిజండు-
 శ్రీరామాంశమునుండి యీభరతుండును లక్ష్మణాంశమునుండి యీశత్రుఘ్నుండును కైకేయా
 గధఃమున పుట్టిరి అనెను. అంత జనకుడు దశరథ మహారాజుతోను వసిష్ఠ విశ్వమిత్రుల
 తోను సాధివోలెమా, భూమి నుద్భవించి యయోనిజయైన సీతను శ్రీరామునికిని, నాయా
 రసపుత్రియగు ఊర్విశయను కన్యకును లక్ష్మణునికిని, నాబంధువగు కుశధ్వజయొక్క రూప
 యావన సంపన్నురాండ్రగు నిరువురు కూతుండ్రలలో మాండవీయను కన్యకును భరతునికిని,
 శ్రుతకీర్తియను కన్యకును శత్రుఘ్నునికిని సమర్పించెదను. ఇట్లు నలుగురు కొడండ్రను మీరు
 అంగీకరించి యనుగ్రహింపుడు. అని యత్యాదరముగా సంప్రార్థించెను. అట్లే యని దశర
 థుండు సంగీకరించెను. పిదప, దశరథరాజు జనకపురోహితుండును అహల్యా తనయుండునగు
 శతానందమునితోముంద్రా సీత భూమినుండి యెల్లు లభించినది? దాని నంతయును వివరింప

మనసి లక్ష్మీంకన్యాంకరోవ్యచం॥ ౮౯॥ తపస్తపవిజాంకేతాం రంజయామినిరంతరం । ఇతినిర్విత్త్యగ్రస్యచస్తప్తాన్
 తీవ్రంమహాత్మవః॥ ౯౦॥ దృష్ట్యాప్రసన్నాక్షుగ్రాక్షు లక్ష్మీంవచనమబ్రవీత్ । దుహితామేభవత్సంహిః సాప్రాహామృత
 తింప్రతి॥ ౯౧॥ పరతం తాస్త్యగ్రహంరాజః క్షిప్తంత్వంప్రాధ్యాయనా । సవదోస్యామిమంతేహి తవ్యాకానం
 దుహితావతః॥ ౯౨॥ భీష్యమిసంధేహాస్త్రకృత్యుక్త్యాన్యనాః॥ తప్తాన్తీవ్రంతపాద్యం చకాంవరిహాన్మఖం
 ౯౩॥ సత్వాతంత్వవతిఃప్రాహు దేహికన్యాంరహంమమ । తదావచసంకుత్యా మాతులింఘలహాః॥ ౯౪॥ పద్మా
 త్కాయదదాక్రేష్టం స్వయమంతర్ధృదేభుః । తద్విత్వాస్వపతిఃకన్యాం దదత్కానఃప్రభాం॥ ౯౫॥ తాంబృష్ట్యాసాధి
 లాషస్య కన్యాంమేఘేవిజాంకుభాం । పద్మాక్షస్వపతిఃకన్యాం పద్మాంలాభామదతితే॥ ౯౬॥ అన్యాయామామస్తాం
 రహ్యం సర్వదిత్యైకరంజనిం । కకలేమాతులింఘ్య భూతైస్యత్రఫలంపునః॥ ౯౭॥ జాత్యన్యస్త్వాదధారాభ స్వపతే
 స్వపతేస్సృతా । పావవర్ధతస్త్వపతే రంకేచంద్రకలామథా॥ ౯౮॥ కుక్షపక్షపతాంబృష్ట్యా పద్మాక్షోవిధియ
 ధ్యది । కస్తేజేయామయాకన్యా హ్యస్తేయాగ్నోవరోత్రః॥ ౯౯॥ తస్మాదుంత్యస్వపతి స్ఫుయింవరమథార
 భత్ । స్వయంవరేభవద్దయా యజ్ఞారంభాంచకారః॥ ౧౦౦॥ స్వయంవరామయజ్ఞామ వత్సేరాకారయస్త్వ
 పాః । తేహిక్యంగారయక్తాశ్చ యయుఃపద్మాస్వయంవరం॥ ౧౦౧॥ పద్మాస్వయంవరంకుత్యా యయుఃప్రత్రుహస్వీ
 రాః । యయుఃప్రేవాస్యగంధర్వా దానవామనవాః॥ ౧౦౨॥ సగానద్యస్వపుషాద్రాశ్చ భూరుహఃకామరూపిణః ।
 యయుర్వృక్షాఃకన్పరాశ్చ రాక్షసారావణాదయః॥ ౧౦౩॥ సర్వాకానమగతాఃకన్యాం పద్మాక్షిప్రాహుతాన్మతి॥ ౧౦౪॥

నేర్పవనను. శతానందుడిట్లు చెప్పుచున్నాడు—విను మోయిరాజా, పూర్వము పద్మాక్షుండను
 రాజు విఖ్యాతుఁడుగానుండె. అతఁడు లక్ష్మీ కామతత్వరులగు సమస్తలోకులనుచూచి, తన
 మనమున, నేను లక్ష్మిని కన్యకగా జేసికొందును తపశ్శక్తివలన నాతోడమీద సామె నాటలా
 డించెదను. అని చింతించి, తీవ్రతపంబు నాచరించెను. మహాలక్ష్మీ ప్రసన్నురాలై వరమువేడు
 మని నీవు నాకూతురగుమనిన నందుకు, రాజా నేను పరతంత్రగాన నీవు శ్రీవిష్ణుమూర్తిని ప్రా
 ర్థింపుము, అతఁడు నీకు సన్నీగలఁడు, అప్పుడు నేను నీకు తప్పక కూతురుగఁడును. అని యంత
 ర్ధానమయ్యె. అందుకు పరియని పద్మాక్షుఁడు మరల తీవ్రతపమాచరించి నారాయణుని పరి
 ధానమయ్యెను. అపుడు ప్రసన్నుడైన విష్ణుభట్టారకుండు 'నాకు లక్ష్మీని కన్యకగానిమ్మ'
 అని సమకామముగా వేడుకొనుచుండు పద్మాక్షునికి మాతులింఘల మొకటిని వరముగానిచ్చి
 యంతర్ధానమునొందెను. అంత నారాజు దానిని వలిచి అందులో స్వస్యవర్ణాయగు కన్యకను
 చూచి కుతూహలముతో తనకు ఇది మంగళకన్యకయనితలంచెను. అరమ్యాంగిని లోకులు పద్మా
 త్కృపుత్రియగు పద్మయని పిలువనారంభించిరి. అందరియంతః కరణముల నొకరించుచుండు ఆక
 న్యక ఆమాతులింఘలశకలమున మరలియొకపండు పుట్టినదానిం జేకొనెను. ఆరాజుతోడమీద
 నాబాల చంద్రికలవలె వర్ధిల్లుచుండెను. అంతపద్మాక్షుఁడు ఈ కన్యకవనికిచ్చెదను? దీనికితగిన

కాశీనివశ్చేః సుస్వాగతంవశేషయేత్ ॥ ౪॥ దవామితస్తైవదేయం సత్యంక్షేయంవహోమహుః । తద్రాజవనసంక్ర
త్యాః సుర్భులంసృగసత్తమాః ॥ ౫॥ పద్మాసౌందర్యసంభాగితాస్తాంశుర్యంశేషముద్యతాః । తాఃకన్యాచరణోద్భ
క్తాః పృథ్వాపృష్ఠస్థవిజరాః ॥ ౬॥ చకారసంగరంతైస్స పద్మాశ్లోకామహర్షాః । తద్బుగ్ధీడితాదేవా మా
నవామిహారణే ॥ ౭॥ బహుపుష్పత్రైర్నైర్మైశ్చ పద్మాశ్లోకహతోరణే । తత్రప్రేమిలితాస్సర్వే తాంధ్రయంద్రపుర్ణ
వాత్ ॥ ౮॥ సాదృష్టాగధర్మముద్యతాః జాచవాగ్మోకశేవరం । తామదృష్ట్యాశృపాద్యాస్తే వివిఙ్మగతరథాః ॥
బభృజాన్యూపగేహాని ఘామించక్రంత్రతః । శృణానతుల్యంసగరం జాతంవైక్షణమాత్రతః ॥ ౧౦॥ పద్మాక్షస్వపతేన్ద
క్షీ సంగజ్ఞాతేన్దకీదకా । తస్మాన్మమనయోలక్ష్యేతామయంతికదాచన ॥ ౧౧॥ లక్ష్మ్యేచిత్రస్యచాంచ్యం భయం
శోకోవహోపిత । భవత్యేవమహద్భుఖం తస్మాత్తాంపరివల్లయేత్ ॥ ౧౨॥ పద్మాక్షేనిహతేయంచే స్వపత్యస్యస్వహ
స్రజః । భత్యాసహైవగమసం చక్రస్తాభయవిర్భరాః ॥ ౧౩॥ తత్రస్తేర్నైర్మైశ్చర్యాద్యా యయాఃస్యంస్యంస్థలంబ్రతి
ఏకదాపహ్నికుండాత్సా పద్మాశక్తిస్థిరాకాశేః ॥ ౧౪॥ బహిర్భిగ్గత్యకుండస్య సహపేషమవాచిత్ ॥ ఏవస్తి
న్నంతరీత్రత్రపుష్కాస్థదశానః ॥ ౧౫॥ కవరజగతీంశేతు మాకాశవర్తనామయా । సారసాంసౌందర్యాగ్రవ
హ్నికుండేబహిఃస్థితాం ॥ ౧౬॥ సారణోదర్భయామాన రావణాయవహోబ్రవత్ ॥ పురానురాసురాద్యాశ్చ యాం
ధర్మసంఘముపస్థితాః ॥ ౧౭॥ సేయంపద్మాక్షస్వపతేః కన్యాపహ్నిస్సహిధా । తత్సారవచశ్చక్రీత్యా తాదృష్ట్యా
కామమోహితః ॥ ౧౮॥ యాన్వాజ్ఞాదాదృత్పాత తాంధ్రయంసాశేవితత్ ॥ తామగ్మిసంప్రవిష్టాంసద్వష్ట్యా

వరుణైచ్చౌటగలడు ఇట్లు చింతించి స్వయంవరము హోత్సవమును యజ్ఞమునకారంభించి దా
నితోడ ప్రకటించెను. రాజులనందరిని పిలిపించెను. ఇట్టిపద్మాస్వయంవరమునకు మునులును దేవత
లును గంధర్వులును దానవులును మానవులును గరుడులు నాగులు కామరూపులును నదీపుత్రవర్ష
త సముద్రాధిదేవతలును యక్షగిన్నరులును రావణాదిరాక్షసులును వచ్చిరి. ఇట్లువచ్చిన అందరి
తో స్వయంవరమంటపమున పద్మాక్షుడు “ఎవడు ఆకాశేనిపద్గముచే తనయంగమును లేపిం
చుకొనునో అతనికి యీపద్మయను కన్యక యివ్వబడును. ఇదిసత్యము” అనిచెప్పెను. రాజశే
ష్ఠులందరును ఈమాటవిని దుఃఖమును యెంచి పద్మాసౌందర్య సంత్రాంతలై ఆమెనపచా
రించుట కుద్యమించిరి. అపుడు అపహరణోద్యక్తులగు నసురులయిన నృపాత్తములతో దారుణ
రణయజ్ఞమున కారంభించి శౌర్యమును ప్రకటించెను. వాని బాణాఘాతముల నోర్వజాలకదే
వతలు మానవులు విముఖులై వెడలిరి. దానవులు ఎట్లో పద్మాక్షుని జంపిరి. అంత నందరుజేరి
ఆమెను పట్టుటకు పరుగిడిరి. ఆమెదానినెఱిగి తనదేహమునగ్నిలోదాచెను. ఆమె కనుపడనం
దన ఆరాజులును నగరమునవెదికి రాజమందిరములను పగలగొట్టి భూమిని పెల్లించిరి. ఆహా!
క్షణమాత్రమున పత్రనంబు శృణానతుల్యంబయ్యె. లక్ష్మీసంగమువలన పద్మాక్షరాజుకు ఇట్టిదశ
గల్గె. అందువలన మునులు ఎప్పుడును లక్ష్మీని అపేక్షించరు. లక్ష్మీవలన చిత్రచాంచల్యంబు

జ్ఞాత్యాభతకృష్ణం || ౧౮ || తతః ప్రాహుదశాశ్చ త్వయా దేవాన్యపాదయః | కృత్యాగ్నావసరింపద్వే శ్రమగ్ర
 ప్రాశ్నతామ్రా || ౧౯ || తదధ్యవాసస్థానం తే మయా జ్ఞాతం మనోరమే | వద్వేధునానంత్యాంధర్తం శోభయామ్యస
 ల్భం || ౨౦ || ఇత్యుక్త్యాజలకుంధైశ్చ సిషేచ్ఛాగ్నిం దశాశనః | యావత్సత్వతిరిత్యాయాం తావత్త్రత్రదదర్శహ ||
 ౨౧ || పంచరత్నానదివ్యాని గృహేత్వా తానిరావణః | కరండికాయాం సంస్థాప్య విమానేన యయాత్రిం || ౨౨ || క
 రండికాయాం దేవగృహే స్థాప్యాత్వా రావణస్తదా | రాత్రౌ మందోదరిం ప్రాహ మంచక స్థాంరహాస్థితః || ౨౩ || హేమం
 గోదరితస్థాని మయా త్యక్తోషదాహిహి | సమాసితాని త్వేన త్వదగ్ధం సురసద్భవః || ౨౪ || కరండికాయాం వర్తం
 తే గచ్ఛగృహీప్య తానిహి | తద్దశాశ్చవశ్చ కృత్యా సాయానిజాకరగృహకా || ౨౫ || కరండికాయాం త్రప్తప్త్యా
 తానేతుం పరిసన్నిధౌ | యావదుచ్చాలయామాస సచాలక వాభువః || ౨౬ || తదా సాలజ్జితాకృత్యా రావణాయ
 స్వకేదయతే | తచ్చుక్త్యా సప్రసహ్యధ్యయం నేతుం యయాతదా || ౨౭ || తాంసోత్సృచ్చాలయామాస సచాలక
 రండికా | యదాదింశ్చభైర్యూహ్య సచాలకరండికా || ౨౮ || తదా సవిష్టయాదిష్టో భయం మే నేదశాశనః | త
 త్రైవోద్భూయమాస రావణస్తంకరండికాం || ౨౯ || తావద్వర్తకతస్యాంసః కన్యాం సూర్యప్రభోవహం | తత్రే
 జోహరితేజస్కాన్యాసంచక్రూషిరత్ససాం || ౩౦ || తాం ద్రష్టుం బాలికాం రిహ్యం యయుస్సుహృత్కృత్యాదయః | త
 దామందోదరిం ప్రాహ తస్యావృత్తందశాశనః || ౩౧ || ఐద్రాక్షులజాత్యాది సర్వవృత్తందశోవృత్తం | క్రోధాస్తం
 దోదరిప్రాహ భయభీతాదశాశనం || ౩౨ || ఇమ్యుక్త్యా ప్రచందాస్య కులవిధ్వంసకారిణీ | లంకాంకిమగ్ధమాసితా
 భయము శోకము హింసయును మహామంఘమును కలుగును, కనుక ఆసంపదను విడువవల
 యును. ఇట్లు పద్మాక్షుండు నేలకడగా నాస్థుపపత్నులు వేలకొలది భయాతిశయముచే నహగమన
 ముండేసిరి. రాక్షసేంద్రులే మొదలుగాగల వారందరును తమతమ స్థలములకరిగిరి. ఒకానొక
 వృథు శ్రీమహన్నారాయణులయొక్క స్థిరశక్తియైన యావద్ద అగ్నికుండమునుండి వెలువడి
 నమీషమున సంచరించుచుండె. అంతలో రావణుండు పుష్పకమునెక్కి విజయయాత్ర జేయు
 చునట్లు వచ్చెను. అపుడు రావణదూతయగు సారణుండు వద్దనుచూచి రావణునితో “ప్ర
 భూ, చూడుము, మునుపు సురాసురాదులు ఎవతకై శ్రమించిరో ఆ యీవద్ద యజ్ఞకుండ
 నమీషముననున్నది.” అని చెప్పెను. అందుమీద కామమోహితుండగు దశకంఠుడు తటా
 లున పుష్పకమునుండి దుమికి పట్టబోయెను. ఆమెయును అగ్నిలో దాగెను. అందుకు రావ
 ణుండు. అగ్నిలోదాగి నీవు మునుపు దేవతలకు నృపులకు శ్రమనిచ్చితివి, ఓమనోహరిణి నీస్థ
 లమును నేనెఱింగితిని, ఇయ్యగ్ని కుండమునిపుడు శోధించెదను. అనిచెప్పి జలకుంభములచే
 నగ్నిని చల్లార్చిచూచి యచ్చట దొరికిన దివ్యవలచరత్నములనుతీసి పెట్టెలోపెట్టుకొని లంకకు
 వెడలి, దేవాలయమున దానిని భద్రపరచి యారాత్రి మంచముపై మందోదరితో రహస్య
 ముగా ప్రేయసీ, నీగోతరు దివ్యవలచరత్నములను తెచ్చి దేవునింటిలోపెట్టియున్నాను. ఆపె
 ట్టెనెత్తికొనిరమ్మ. అనిచెప్పెను. అందుకామె యట్లేపోయి ఆపెట్టెను కదలించనేరక సిగ్గుపడి

హస్తాన్యాయాత్మపక్షేతిం ॥ 34 ॥ దుష్టాంశ్వపశుసాతాయ త్యజై నాంశత్వరంవనీ । బాలశ్రేష్ఠీద్వశీగుర్వీ తాయశ్రే
 కంకరిష్యతి ॥ 35 ॥ పక్షోస్యాస్తవదానేహం మృత్యురేవభవిష్యతి । స్థాపనీయాసలంకాయా మిషుమదైత్యవరావ
 ణ ॥ 36 ॥ ఇతితస్మాదవశ్యుర్వా సత్యం మేనేదకావనః । మంత్రిభిశ్చాభసంకుశ్రస్య నూతానాజ్ఞావయ క్తవా ॥ 37 ॥
 కరండిశ్చయోనిశ్చాన్య విమానేస్థావ్యయత్కీర్తిః । త్యక్తవ్యాసుడువాక్యాత్మవనేగచ్ఛరీవేగతః ॥ 38 ॥ తత స్తేరాక్షసా
 స్సుత్యై సమిల్యత్రుప్పకేదతాం । కరండిశ్చాంకుసంస్థాప్య నిన్యూత్వాకాశవర్జితావా ॥ 39 ॥ దశాస్యవత్ప్రీతానానా
 కారాభూమికాతాత్వియం । స్థాపనీయాబహిర్జ్మయం దర్శనాద్వికారిణీః ॥ 40 ॥ గృహస్థాశ్రమయ్యుక్తోయై ప్రథా
 చవిజేతేంద్రియః । వృద్ధిమేవ్యతిరక్తేహే నమూరియంకుభావనా ॥ 41 ॥ చరాచరేషుసర్వత్ర ఆత్మరూపేణయఃస్థితః ।
 తస్యగోపాచిరంకాలం స్థావర్యతీయసంసృజయః ॥ 42 ॥ ఇతిమండోదరీవాక్యం శ్రుత్వామాతాస్సద్విప్రం । యావ
 త్తేగంకుమరుక్తా ప్రావిత్త్యానాభివశోబ్రవీత్ ॥ 43 ॥ యాస్యావ్యహంపుఃస్వర్గంకాం రాక్షసానాంవధాయచ । నిధ
 నాయదశాస్యస్య సమత్రస్యమంత్రణః ॥ 44 ॥ అధత్వతీయజేలాయా మాగత్యాహంపుఃప్రీతివా । నికుంభజంపాం
 ద్రకంతం శతశేకంచరావణం ॥ 45 ॥ హనిష్యామిపుఃస్వర్గత్యా పునరాస్యాస్మామిత్వ్యుదీరిం । ఆహంకర్తుంజేలాయా
 దుర్బుతీంమాలకాసురం ॥ 46 ॥ మంభకర్ణసుతంకూరం మదకాయస్యామ్యహంపుఃసః । తత్తస్మాదవశంశ్రుత్వా మృ
 దిద్ధోదకావనః ॥ 47 ॥ జాతాస్తేరాక్షసాస్సుర్యై భయభీతాశ్శవోవిమాః । రాహస్యీతయామాస హంతావ్యైదైవివ
 దాతికాః తీక్ష్ణంభక్తంశరేషుత్వా పద్మానుద్రావరావణః హంతుకామంపతింద్యస్త్యై మయకన్యాద్యవారయత్ ॥ 48 ॥

వచ్చి రావణునికి విన్నవించెను. అంత రావణుడే నవ్వుచువెడలి కదలించిచూచి రానంబున
 తనయిరువదిచేతులు వృద్ధములుకాగా విస్తయావిష్టుండై భయభ్రాంతింజేయచుటనే ఆపెట్టె
 ను తెరచిచూచెను. అప్పుడుందులో సూర్యునివలె వెంగుచున్న కన్యారత్నముంగనెను. దాని
 తేజస్సువలన రాక్షసులనెఱింగింబులు నిస్తేజస్సుంబులయ్యె. దానినిచూచుటకు బంధుమిత్రీవర్గ
 మువారందరునువచ్చి చుట్టుకొనిరి. అప్పుడు దాని వృత్తాంతమునంతయును రావణుడు మం
 దోదరితో చెప్పెను. అందుకు మందోదరి భయభ్రాంతియై కోరిధమునొంది రావణునితో నిట్లు
 నియె. ఈ మూరి నీకులనాశముజేయునట్టిది, దీనివృత్తాంతము తెలిసియును లంకకల తేజుడను
 నిజవంశనాశమునకై తెచ్చితివా? వేగమేవనమున వదలుము, బాల్యముననే ఇట్లున్ననిక యా
 వనమున నేమిచేయుగలది? నీకుదీనివల్లనే మృత్యువు సంభవించును. నేనెఱుంగుదును, ఇప్పుడే
 దీనిని లంకలో స్థాపింపవలదు; అని యిట్లు చెప్పిన మందోదరీ వాక్యములనువిని సత్యమనినమ్మి
 మంతులతో నాలోచించి దూతలతో ఈపెట్టెనెత్తి విమానమునపెట్టికొని వనమునపోయి
 వేగమే విడువదగను. అనియాజ్ఞాపించెను. అంతనే స్త్రీ రాక్షసులు ఆమెను పెట్టెతోడ విమా
 నమున పెట్టుకొని వెడలునపుడు మందోదరి యిట్లనియె. దీనిని భూమిలో పాతిపెట్టెగను.
 వెలుపల నున్నదగినదికాదు. చూచినమాత్రమున చంపునట్టిది. ఎవడు గృహస్థుడైనను జ
 తేంద్రియుండై చరాచరంబులలో సంతట యాత్మరూపముచే నిండియుండునో వానియింటిలో

సాహసంకురుమౌచైర్వివ సత్యాదుషిదకానన | భవిష్యతిధర్మస్త్యద్య తవనాస్యావహోమృతః || యద్భవిష్యతి
 ధవతు తదగ్రేత్యజ్ఞాననే | కాలాంతరేణయోమృత్యు ప్రదుద్యత్యోకిమిచ్చసి || ౫౦ || ఇతిభార్యనచక్రుత్వా తూ
 స్త్వీమాసదకాననః | తతస్సాపేటికామౌతైర్నీతాయానేనవైజవాత్ || ౫౧ || షత్యకావనాసిసర్యాడి నీతాయంతైర్ని
 లస్యచ | కృతాభూమికామౌతైర్ప్రధానర్వైః రండికా || ౫౨ || తతోయమఃపునర్లంకాం చూతాస్తేరావఃస్య
 చ | న్యవేదియవ్రాహ్మణుః సర్వవృత్తీయభాకృతిం || ౫౩ || సాభూమిఘ్నర్యగ్రహణేద్విదేహీనసమిశృతా | బ్రా
 హ్మణాయద్విజక్నాసి తాంకర్షయికుముద్యత || ౫౪ || షత్యకావిప్రోముహూర్తంస ప్రత్యబ్జంవైపునఃపునః | చిరకాలే
 నదృష్ట్యైవ ముహూర్తఃపరమేదయః || ౫౫ || తూదేవకర్షయామాస భూమింకృత్యమాదరాత్ | తదాహలకీరా
 గ్రేణ నిర్గతాసాకరండికా || ౫౬ || తంగృహీత్వాసమాద్రోపీ యయాభూమివతింద్విజం | సమత్వాతంధిభానంకు
 హర్తూత్పాపాద్విజోత్తమం || ౫౭ || శ్రేష్ఠశ్రవముహూర్తీయం మహాభాగ్యంతివద్విజ | ఇమంహలాగ్రసంఘాతం
 గృహణత్యోంకరండికాం || ౫౮ || నిధానపురితాంగుర్ద్విం మయామత్తేనహమీతం | తతస్సద్విజవర్జస్త్వ తాంజగ్రా
 హకరండికాం || ౫౯ || తామాసీదునిదేవాయ సభామధ్యేదదౌమదా | నృపతిం ప్రాహవృత్తీంతే ద్విప్రశ్రుత్యానృ
 పాసః || ౬౦ || ఉవాచబ్రాహ్మణంభక్త్య మయాభూమిస్తుమర్పితా | తస్మాంలభాత్ప్రయాచేమం తేనైవాస్తుకరం
 డికా || ౬౧ || విదేహస్వపతేర్ద్యోం శ్రుతోర్వాచద్యిజఃపునః | కవ్యంసమస్తౌతాభూర్వం భూమిరేవత్యయానృప
 చిరకాలమీమే యుండగలదు. ఇందుకు సంశయములేదు. అనిన మందోదరీవాక్యమును విని
 మూలేలు నశ్లేయని వెడలునపుడు అక్క-న్యకయిట్లనియె. నేను రాక్షసుల నందరినిచంపి నపు
 త్రేనపరీవారంబుగా రావణుని ధ్వంసముచేయుటకు లంకకు మరలవచ్చెదను. పిమ్మట మూడవ
 తూరివచ్చి నికుంభజాతు నాపాండ్రకుని శతకంఠరావణుని జంపెదను. మరల నాలగవత్తూరి
 వచ్చి కుంభకర్ణతనయుండగు శూరుడైన మూలకాసురిని సంహరించెదను. ట్లనిన నాకన్యా
 వాక్యములను విని రావణునికి హృదయ భేదనముకాగా భయభ్రాంతులగు రాక్షసులందఱును
 పీనుగలవలె వెలవెలబోయిరి. రావణుడు తీక్ష్ణఖడ్గమును చేతబూని దీని నిప్పుడే చంపవలయు
 నని వద్దవద్దికి పరుగిడెను. చంపదలంచు పతినిజూచి మందోదరియట్లు నివారించెను. ఆయు
 బకాలంబుండగా ఇప్పుడే సాహసము చేయవలదు. అట్లు సాహసింపితివా తప్పకయిప్పుడే నీవు
 చత్తువు. ఈమెయొక్క- మాటజొంతుకాదు. వెనుకనుండి యగునదియగుగాక. మొదట
 వనమున విడిచిపెట్టుము. కాలాంతరమున రాత్రిన మృత్యువును ఇప్పుడేల రాగోరుదువు?
 ఇట్టి యిల్లాలిమూటనువిని దశకంఠుడు ఊరికయుండెను. అంత నాదూతలు ఆపెట్లైన తీసికొనివె
 డలి అనేక కాననములను చూచుచు మిథిలాదేశమునందు నాగంటిచాలున గంగానదివద్ద భూ
 మిలో పాతిపట్టి యథాగతముగా లంకానగరమునుచేరి రావణునితో నడచినసంగతిని విన్న
 వింపిరి. ఆభూమి విదేహరాజుచే నొక బ్రాహ్మణునికి సూర్యగ్రహణసమయమున సమిశంబు
 డైనది. అద్విజుండు దానిని దున్నించుటకై ప్రతిసంవత్సరమును సుముహూర్తమును ప్రతీక్షిం

౬౩॥ నేమంకరండికారమగ్న మగుపూర్ణానమర్చితా । యద్భుతమౌవర్తలేవి త్రం తన్నృపసృజనసంశయః ॥ ౬౪॥
 మామూడుధర్మస్మృతీ కు నృపణేమాంకరండికాం । ఏవంశ్యపస్యవిప్రేణ కంహాభూత్సుదాయకః ॥ ౬౫॥ తదా
 సభాసదస్యైశ్చ నృపతివశ్యానుబ్రువణ్ । మాతార్యకలహారాజన్ పర్యాపాన్తింతునర్తతే ॥ ౬౬॥ తాంతదో
 వైలయామాస మాతైర్నృపతీసత్తమః । తస్యాంధృష్ట్యబాలితాంతు విస్తయంప్రాపసాధివః ॥ ౬౭॥ ద్విజస్త్య
 క్షాయయాగహం పాంయామాసతాంస్తవః । తదాభేదరవాద్యాని సేవితకుమమవ్షిభిః ॥ ౬౮॥ వత్సస్సుర
 సుమాశ్చ తాంకన్యాంజనకంస్తవం । గంధర్వాగాయనంచక్ర ర్నృపకుశ్చాన్యోగజాః ॥ ౬౯॥ తదామేనేకబాంక
 న్యాం జనః సోమహవసః । జాతకంకారయామాస విప్రైస్తస్యాస్తివిస్తరం ॥ ౭౦॥ దదౌదానావిప్రభ్యో నృపకు
 ర్పారయోషితః । మాతులింగాన్నిర్గతాయా మాతులింగీతాస్తృతా ॥ ౭౧॥ అగ్నివాసాదగ్నిగర్భా తథారత్నాని
 తీతః । రత్నాంతరినాసాచ్చ ప్రాచ్యతేజగతీతతే ॥ ౭౨॥ ధరిత్యానిర్గతాయస్తా త్తస్తాద్ధరితీతేతః । జనకేవా
 తాయస్తా జనకీతప్రకీర్త్యతే ॥ ౭౩॥ సీరాగ్రాన్నిర్గతాయస్తా త్తీతేత్యత్రప్రగీయతే । పచ్చాక్షస్యపతేః న్యా తస్తా
 త్వత్తేనాస్తృతా ॥ ౭౪॥ ఏవంనామానన్యంతాని సీతాయాస్సంతిభాస్వత । ఆకాశనిలవర్ణాద్ వపుహసేనవాసకే ॥
 ౭౫॥ లహరారామేణవచ్చా ప్రతిష్ఠానఫలీకృతా । ఏవంత్వయాంశభావృష్టం యథాత్వాంబుంవేదితం ॥ ౭౬॥ చత
 స్రస్త్యంన్నాస్తృప్తకర్తు మహానీభాస్వత ॥*॥ శ్రీశివశివ—ఏతత్సన్నితం తేరేత్ర పూర్వం దశరథశవః ॥ ౭౭॥

చుచుండి చీలకాలమునకు లభించిన నొకదివ్యముహూర్తమున తనభూమిని రైతుచేదున్నిం
 చెను. అప్పుడు నాగంటిమొననుండి యాపెట్టెవెలువడెను. ఆశూద్రుండు దానినితీసికొని భూ
 న్వామివద్దికివచ్చి సంతోషముగా నాబ్రాహ్మణునితో-స్వామీయలారా, మీరునుహాపుణ్యాత్ములు,
 పెట్టిసముహూర్తము బలుబాగుగానున్నది, ఇది నాగంటిమొననుండి వెలువడినపెట్టె, తీసికొ
 నుండు, ప్రయత్నముతోతెచ్చితిని. అనిచెప్పెను. పిదప నాబ్రాహ్మణుండు ఆకరండికను తీసికొని
 రాజసభకు సమర్పించి దానివృత్తాంతమును రాజుతోచెప్పెను. అందుకు రాజు “నేను నీకు
 భూమిని దానము చేసితిని, దానిలోనిది దొరకెను, నీవేతీసికొమ్ము, ఇది నాకేల!” అని నిరాకరిం
 చెను. బ్రాహ్మణుండు “రాజా, నాకు ముందు భూమినిమాత్రమునే నీవు సమర్పించితివి, ఈ
 సువర్ణాచూర్ణంబగు దివ్యకరండికను నాకొప్పగించలేదు, భూమిలో దాగియుండి లభించిన
 విత్తము రాజుకు చేరలేనిది ధర్మము, ఇందుకు సంతయములేదు, నాకధర్మమువలదు, పెట్టె
 ను తీసికొమ్ము” అని నిరూపించెను. ఇట్లు వారిరువురును వివాదముచేయునపుడు సభాసదులంద
 రును “మహారాజా, ఏలయీవృత్తిప్రసంగంబు? వలదువలదు, దానిలో నేమియున్నది చూడ
 ము” అని పలికిరి. మాతలచే దానిని తెరపించి యందలో బాలనుచూచి విస్మయము నొందెను.
 బ్రాహ్మణుండు విడిచి తనయింటికివెడలెను. రాజును దానిని పాలించెను. అప్పుడు దేవవాద్యములు
 మ్రోగెను. అప్పురసలాడిరి. గంధర్వులు పాడిరి. జనకనిపై కన్యారత్నముపై నురులు విరుల వా
 నగురిపించిరి. అంత జనకమహారాజు తనపుత్రియని యాబ్రాహ్మణులచే జాతకములను వ్రా

సమాహూతోయయ్యైస్సైస్యైః స్రీపుత్రైశ్చకరాశ్చతేః కోసలామగధేశశ్చ కేయశ్చయుధాజితాః ॥ ౭౮ ॥
 మాసయామాసతాతా జసకోపిమదాదితః । తతోదశరథంపూజ్య శ్రీరామంలక్ష్మణంతథా ॥ ౭౯ ॥ భరణంచాపి
 శత్రుఘ్నం సఃపూత్యాభరణాదిభిః । నివాయజసశ్చుప్తః స్వపురీంవరమాత్మనైః ॥ ౮౦ ॥ తిదారామోవసంత్యా
 రాజ్ఞాచాలింగితోమహుః । వసిష్ఠంగాధిజంపత్యా కాసల్యాదిప్రణమ్యునః ॥ ౮౧ ॥ రాజ్ఞోదశరథస్యాగ్రేతైశ్చీభిర్వం
 సుభిఃసహ । గతాహూతోయయావగ్రే తేవ్యధూవగగజస్థితాః ॥ ౮౨ ॥ సదత్కువాద్యసంఘేషు స్తుపత్కుమాగధా
 ఽమః । నర్తకువారవారిషు వివేశగరింప్రభుః ॥ ౮౩ ॥ తదానీత్యంభృమఃపార శ్రీరాంశ్రీరావదర్శనే । విప్రుజ్యస్త్వీ
 యశ్చత్యాని దుద్రువుర్లోపురాదిషు ॥ ౮౪ ॥ కల్యాణనిధాయబాలాని దద్యుకూరఘనందనం । రాజమాగ్గంకంఠరామం
 వవయ్యువుప్తవృష్టిభిః ॥ ౮౫ ॥ ఏవంమహోత్సవై ర్వాన స్థలందశరథస్సుతైః । యయావప్నోత్తోయావైః పత్రా
 గ్లంబసూరకుం ॥ ౮౬ ॥ కృత్యాత్కృత్తితిదాలగ్న దివసస్థనిమిశ్చయం । వంటపాంశ్చతోరణాని పతాకాశ్చన్యథాం
 ప్రథా ॥ ౮౭ ॥ కోపయామాసుస్సర్వత్ర మంత్రిణోమిథిలాంపురీం । కూర్గాశ్చందనలిపాశ్చ పుష్పైరాచాన్దితాఽపి ॥
 ౮౮ ॥ మాలాభిస్తారజైఃపుష్ప ఘాటాదైస్త్వేప్రకాశితే । తతోమహూర్వపయే విధాన్విహ్నింశాంకుభౌః ॥ ౮౯ ॥
 మత్తైలాధ్యంశ్రియస్సర్వాయ కాసల్యాద్యాస్తుమాతరః । రామాదీస్సలిపాశ్చాదా నీరాజపురస్పరం ॥ ౯౦ ॥ కరకుం
 భాంస్తాశుభ్రాద్ధాం చతుర్దిశుఃపదపతాకాఃసంఘాప్యస్వావయామాసు మహావాద్యపురస్పరం ॥ ౯౧ ॥ తదాభ్యజ్ఞం
 యించి దానధర్మంబుల నొనరించెను. కనుక, ఆమె మాతులింగమునుండి వెలువడినందున
 మాతులింగి యనబడును. అగ్నిలో వాసముచేసినందున నగ్నిగర్భా యనబడును. రత్నాంత
 ర్నిపాసంబుచే రత్నావతియని పిలువబడును. భూమినుండి వచ్చినందున భూపుత్రియను పే
 రొండెను. జనుకునిచే పాలింపబడి జానకీనామము నందినది. సీరాగ్రమునుండి తేబడినందున
 సీతయని ఖ్యాతిఁజెందినది. పద్మాక్షరాజపుత్రిగాన పద్మయని స్మరింపబడును. ఇట్లు అనేకనా
 మంబులు సీతాదేవికి కలవు. ఓదశరథుఁడా! ఆకాశనీలవర్ణుఁడగు సీరామనికి సీత యిప్పు
 దు లభించినది. ఇప్పుడు పద్మాక్షుని ప్రతిజ్ఞ నఫలంబయ్యె. సీవడిగిన సంగతిని తెలిపితిని, ఇంక
 నలుగురుతోడండ్రనంది యానందింపుము. అని శతానందుఁడు చెప్పుచుండునప్పటికి దశరథరాజు
 చే పిలువనంపబడియుండిన దశరథుని మామలు కోసలరాజు మగధరాజు కేకయరాజును నపు
 త్రమిత్రపరివారులై వచ్చిచేరిరి. జనకుండు సంతోషముతో వారినిందరిని స్నాగతనల్లాపాదిక
 ముచే సంమానించెను. అంత జనకుండు దశరథుని పూజించి రామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్ను
 లను దివ్యాభరణాదులచేత నలంకృతులంజేసి మహాత్మనంబులతోడ సీజనగరమునకు పిలి
 చిక్కినిపోవునపుడు శ్రీరామండు దశరథుని నమస్కరించి పలుమారు సమాచింగితుండై, వసిష్ఠ
 విశ్వామిత్రులకు నమస్కారముచేసి కాసల్యాదులకు తల్లులకు ప్రణమించి, దశరథునిముందర
 ఆశ్రీలతోడను బంధువులతోడను మొదటవెడలెను. మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండగా
 పందిమాగధులు వందించుచుండగా ఆప్రభు నగరమును ప్రవేశించెను. అంత నశ్శంత సంత

[illegible]

తాః ॥ ౫ ॥ తథాకృత్రిమవృత్తాంశ్వ పతాకాంశ్వభృజాంశ్వథా । వహ్నిసంగాదాపధీనాం పుష్పవృత్తినిర్నితాః ।
 ౬ ॥ తథేత్సృహోపమాంశ్వాపి గగనాంతర్విరాజితాః । వహ్నిసంగాదాపధీనభ్యః ప్రతారాణావివిధాణావరాః ।
 ౭ ॥ చంద్రతోగ్ధాన్నకృత్రిమాంశ్వ దీపవృత్తాణాశ్రయః । దీపమలాశ్వవ్యామృదీక కృత్రిమాకరధంస్థి
 తాః ॥ ౮ ॥ ఔషధీభిరూతాంశ్వ కేకేచక్రోపమాదితాః । దదృశుర్వాతేంద్రస్థా ఏవంతేరాఘవాదయః ॥ ౯ ॥
 తదాదేవావిమానస్థా దదృశుఃకాతుకంముద్భావీవంశానోత్పన్నైర్బాలా యయోజనకమందరిః ॥ ౧౦ ॥ అపవహ్యగ
 జేంద్రేభ్యస్తస్థుప్రేయంటపాంగశేయధుపర్కవిధానాని విప్రరాదీనిచ క్రమాత్ ॥ ౧౧ ॥ తయోర్బుధాచక్రకుప్తా వసిష్ఠ
 గౌతమాత్తతాః । తాల్మిక్యాదిమునివృందః క్షష్టితాకుప్తమానసాః ॥ ౧౨ ॥ తతిఃపూజాంపథ్యానాంచ ముదాదత్తకథో
 నృపః । సకారగురుకాయౌక్తస్తదాపమంటపాంగశే ॥ ౧౩ ॥ తతోలగ్నముచూక్తతాః పథ్యాభిశ్చవృధగ్వ
 రాః । క్షేదితాసుస్థితాఃకృత్యా దంపత్యోరంతరేతపటాః ॥ ౧౪ ॥ కృత్యాదుంగళహూహంశ్వ మునిభిశ్చక్రతు
 గ్ధయా । తదాతూష్ఠీంశ్రధాయాంతే కృతుపుష్కలాజనాః ॥ ౧౫ ॥ పుష్పైఃపీఠేధాన్యైశ్చ వవర్షద్దంపతీః (త్రీ
 యః ॥ * ॥ శ్రీదేవీతనయాశివస్సుఖశోమిత్రశృశికంపనః । సర్వేతేమనయశ్చలాచకదిశ సర్వాకృతేంద్రాః ॥
 గాః ॥ నద్యఃపూర్వసోపదాని దితిహ స్తీర్థాశంకానసః । శ్చేంద్రోవహ్నివృకురానరాజలభయః కర్వంతిహోమం
 గళః ॥ ౧౬ ॥ తదేవలగ్నంసుదింశరేవ । తారాబలంచంద్రబలంతరేవ । విద్యాబలంచైవబలంతరేవ । కాశీపతేర్వ

ముగా పెట్టికొని చాగివ్రాణలతోడ న్నైవేద్యమున కారంభించిరి. ఆత్రేయు అవసతానలు
 గా పవపుకుంకుమములచే నలంకృతులై రాజులుచుండిరి. వసిష్ఠముని మొదట శ్రీమహాగణపతి
 పూజజేసి పుణ్యాహరిత్రయమును క్రిమముగా నాచరించి విధిపరీకారముగా కులదేవతావ్రతి
 వ్రతుకావించెను. దశరథుండు గామీచారములను కులాచారములను దేశాచారములను వృ
 థాచారములను సువాసిన్యాచారములను నెరవేర్చి, తోయకుంధమంటపాదుల పూజనము
 నొనరించెను. అట్టి మంగళ మంటపాంగణమునందు కౌసల్యాది సువాసిను లందరును మిక్కిలి
 శ్రేష్ఠములయిన వచ్చువసపువ న్నెలుగల బంగారు సరిగెవ(త్రు)ములను ధరించినవారలై వెల్లుచుం
 డిరి. జనకస్వహోత్రముండును రాజుతోడ మహావాద్యపురస్కరంబుగా రామాదివరులను పూజిం
 చి పిలచికొనిపోదలచి వచ్చెను. అపుడు జనకుండు రామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులను బంగా
 రుసరిగె వ(త్రు)ములచేతను దివ్యాభరణములచేతను పూజింపగా వారు రాజులుచుండిరి. అం
 దరు నానందము ఖులుగానుండిరి. దివ్యచామరములు వీచుచుండ ఉత్తమగజంబులనెక్కి రా
 మాదులు సువాద్యములను వినుచు, అడ యేనుగులమీదనుండి తల్లులు అడుగడుగునకును
 మంత్రాత్మత మంగళవాద్యములతోడ కుసుమవర్షమును కరిపించుచుండగా నెడలిరి. కల్లు
 వచ్చుచుండు శ్రీరామాదివరులను ప్రాసాదాదులమీదనెక్కిన పౌరనారులు నిరీక్షించుచు
 నడుగడుగునకును లాజవర్షముంగురిపించిరి. అపుడు వారనారుల నాట్యంబులను మృత్పాత్ర
 లలోని పూలచెల్లెయొక్క వరుసలను అట్లే కృత్రిమవృత్తంబులను విచిత్రతరంబులగు పతాక

త్సరణంబుగఁగెను॥ ౧౭॥ ఏమందుగళశతైశ్చ మహావాద్యపురస్సరం । తేహమంతఃపటాన్మత్స్యః ఓంపుణ్యోన్ముచ
తుక్తునా॥ ౧౮॥ తాసాంతేహాణిగ్రహణ విధానంవిధిపూర్వకం । లాభాహోమాదికంసర్వం చక్రర్థంగళతూర్వకం॥
౧౯॥ తదామహావాద్యహోమ నిశేయర్థంబుపాంగణే । సస్మతుర్వారవార్యశ్చ జగురాగధవందినః॥ ౨౦॥ నటామం
గళగీతైశ్చ తుప్తుత్త ప్రేమహాస్యనైః । తదాదానాస్యనేకాని చక్రతుప్తాస్యపాత్రతమా॥ ౨౧॥ అథతేబాలకాస్సర్వే వ
హూహావ్యక్తిమతైః । కాశలాన్యదివమితాభి జగన్మస్తేభోజనగ్రహం॥ ౨౨॥ తత్రాచుసేంచనంప్రభు స్ఫుంభాజ్యత్వం
చమాపి । తతోరామాదికాస్సర్వే స్వస్వపత్న్యాభిపుత్రజ్జుదా॥ ౨౩॥ చక్ర ప్రభోజనంహృష్టః శ్రీభిస్సర్వత్రవే
ష్టితః । రాజదళరథశ్చాపి సువృద్ధిశ్చనృపాత్రమైః॥ ౨౪॥ పారైర్దాశవదైరిష్టేద్దర్శిభిఃపరివారితః । జనఃసర్వ

ధ్వజంబులను బాణవేడుకలలోని పుష్పవృక్షంబులను అంతరిక్షాంతర్విరాజమానంబులగు భౌవ
ధ్రువయోగంబులచే అగ్నిసంగంబున నాశ్చర్యకరంబులుగా ప్రకాశించుచున్న మెరుపుబిరుసు
లను చిత్రధ్వజపతాకాదులను, మతియు నిట్టి పలువితలను పరికించుచు చిరునవ్వునవ్వుచు శ్రీ
రామాది వరులు ఊరేగింపుతో జనకరాజదివ్యమందిరంబునకువచ్చి గజేంద్రంబులనుండి గి
వివాహమంగళమంటపాంగణములలో భద్రవీరంబుల నలంకరించిరి. అపుడు దేవతలు తమ
విమానంబులలోనుండి యిట్టి పెండ్లివేడుకలను తిలకించుచుండిరి, వాల్మీకియే మొదలుగాగల
మునివృందముచే పరివేష్టితులై తుప్తమానసలుగానుండు దళరథజనకాచార్యులగు వసిష్ఠ శతా
నంద మహేశ్వరాలు మధువర్మ-విధానములను ఆసనప్రదానాదిన త్కారంబులను చేయించిరి.
అంత దళరథుండు వసిష్ఠానుజ్ఞచే వహూపూజనొనరించెను. పిదప వివాహశుభలగ్నముహూ
ర్తమున నావరులను వధువులతోడ వెవ్వేరుగ మంగళవేదికలపై కూర్చుండబెట్టి, దంపతులన
డును తెరవేసిపట్టుకొని, శతానందవసిష్ఠులు, బ్రహ్మాదిదేవతలు మనులు మొదలుగాగల నమ
స్తంబును మిఠాలకు మంగళమునిచ్చుగాత, చేయతగిన శ్రీకాశీవిశ్వేశ్వరస్తరణంబును నదియే
నుదినంబు సులగ్నంబు చంద్రతారాబలయుక్తంబు విద్యాబలంబు దైవబలంబుగానున్నది.”
అను నిట్టియధ్ధంబులుగల మంగళశ్లోకములను చెప్పుచు దివ్యమంగళ సంగీతాదులతోడ మంగ
ళవాద్యధ్వనులు నాదబ్రహ్మమయంబున నొప్పుచుండు సమయమునందు ఆ తెరలనుతీసి, ‘ఓంపు
ణ్యోన్ము’ అని చక్క-గ వక్కాణించిరి. అంతనా సీతాదివధువులకును శ్రీరామాది వరులకును
పాణిగ్రహణమహోత్సవంబు విధివిధానముగా నడచినది. పిదప లాభహోమాది వివాహవిధి
నకర్తలన్నియును శుభప్రదంబులుగా నెరవేరినవి. అట్టి మహోత్సవకల్యాణమంటపమున గణి
కానర్తనంబులను వందివందనంబులను మంగళసంగీతంబులును సయనానందంబులు కర్ణానం
దంబులు మనోహరంబులునై వర్తిల్లుచుండగా నాజనకరాజును దళరథుండును గానావిధంబు
లగు మహాదానములనొసంగి దేవభూదేవ సంతృప్తి పింగావించిరి. అంతనా బాలకులు తమ వ
ధువులను నడుములపై నెక్కించుకొని సర్వజనానందంబుగా కౌసల్యాది శ్రీసమూహముతోడ

గృహేగత్య చరారభోజనముదా॥ ౨౫॥ కాశల్యాద్వాఃశ్రీకుశ్చీఢిః చక్రశ్శాశనమత్రమం । సూమేధయా
ప్రాధ్నితాస్తా వందితాశ్చనుమబ్ధః॥ ౨౬॥ ఏవంనాసాశమత్నానం శ్చకారజవకోమదా ౬ అథతేబాలకా
స్సర్వే స్త్రీవాక్యాన్తాత్మసన్నిధౌ॥ ౨౭॥ స్వస్వపత్నీపాదయోస్య శిరోభిర్మమంసముః । చక్రస్తుష్టు
నాస్సర్వే తాస్తాన్మేముఃపుత్రకృష్ణకృ॥ ౨౮॥ కంకుమాంతిపాదాశ్చ తేమంకేషుతాదనుః॥ ౨౯॥ * । శ్రీరామ
స్సంచావ్యసూమితనయా మాద్యాంజగత్సామినిం । పర్యాత్నావరహేతుకుంధురతః కాద్యన్యపూర్ణక్షణః । వి
దుర్వృద్ధివిరాజమానపనప్రైగోక్యమాదామణిః । శోభామాపజగత్ప్రేయోగ్య ఉచమాం ముక్తాదిరాజగళః॥ * ౩౦॥
చక్రః కేచివసేరాత్రా వంశపాత్రవిరాజితైః । దీప్తేర్నిరాజితాస్సర్వ విశేషారాఘవాదయః॥ ౩౧॥ రామాదీహం
పాఠబర్హా దదౌశజనకప్రదా । నియుతావారశేద్రాంశ్చ శినికాశ్చాపితస్త్రితాః॥ ౩౨॥ కురగాదజగత్సం
శ్చ నియుతాశ్చందనాదదౌ । నానాలంకారవాసాంసి గోదాసీసేవకాదికాః॥ ౩౩॥ దదౌశరాఘవాదభ్యో
యేహంశంభాశ్చవిద్యతే । ఏవంసూనితాస్తే తేబాలజనకేహి॥ ౩౪॥ పూర్వపద్యత్వాన్తాత్మ స్వస్వపత్నీ
సమన్వితాః । గజాయాధాన్తత్రైతే స్తాత్మస్త్వమంటపయయః॥ ౩౫॥ తతోరాజామానమేకం నివాన్యస్సంచా
భోజనగృహంబునకు వెడలిరి. ఓ సర్వమంగళ, అచ్చట నిన్ను ననుగూడ పూజించి ఆమ
సింఛనమును శుభకర్మనొనరించిరి. అంత శ్రీరామాదులందరును తమతమ పత్నులతోడ నంత
ట సంగనాపరివేష్టితులై వెవ్వేరుగా గూర్చుండి సుభోజనంబుల నావగించిరి. మహారాజగు
దశరథుండును రాజేంద్రులగు మిత్రులతోడను మునులతోడను పరివృశుండై జనకమందిరం
బున భోజనవిధానంబుచే నానందించెను. కాశల్యాదిరాజస్త్రీలు స్త్రీపరివారముతోడ జనకపత్ని
సుమేధచే నడుగడుగునకును ప్రార్థింపఁబడుచు ఉత్తమభోజనంబుల నొనరించిరి. ఇట్లే జనకుం
డు ఉత్సాహముఁజూపునంబులను సలుపుచుండెను. పిమ్మట నాబాలకులందరును మాతృపత్ని
ధానంబున శ్రీవాక్యలాభితులై తమపత్నీపదారవిందంబులకు తమయుత్తమాంగముల నొత్తు
చుండిరి. వెవ్వేరుగా నావధువులును సంతృప్తచిత్తులై పతులపాదంబులకు ప్రణమిల్లుచుండిరి.
మత్రిమును తమ కుంకుమాంకితచరణాంకములను పతులయంకంబుల కలంకరించుచుండిరి.
తైలోగోక్యమాదామణియును సర్వాత్మకుండును వరదిన్యనుండరాంగుండును ముక్తాహరవిరాజ
మానకంధరుండును కరుణాకల్లోలిత కటాక్షుండును పీతాంబరధారియు నగు శ్రీరామచంద్రుండు
మూలపక్వత్రయై జగన్మాతయై బరగు భూపుత్రిని చేబట్టి ముల్లోకములలోననుమమంబయిన
కాంతినొంది సీతాకాంతుండనుచుచే లోకకాంతుండన రాజిలుచుండె. నాలగవనాడు రాత్రి
రాఘవాదులు వేణుపాత్రవిరాజితదీపముల సీరాజనంబులచే విరాజించుచుండిరి. అప్పుడు శ్రీరా
మాదులకు జనకుండు మహారాజాహవాసమానపస్త్రపుల ననగా లక్షలకొలది మత్తమాతంగం
బులను అట్లే పాలకిలను పదిలక్షగుట్టములను లక్షరథంబులను పలుదెరంగుల యలంకార
వస్త్రములను శ్రీరామాదివరులకు సమర్పించెను. ఇట్లు లెక్కలేకయుండునంతటి దివ్యవస్తు

కృతః । కృతస్సైస్యేనస్వపురీం గంతుంపుర్యాబహిర్యయా ॥ ౩౬ ॥ సీతాద్యానిర్యయన్త్యగ్గా సాన్త్రుగేత్రానువిహ్వ
 లః । సుమేధాతాస్సుమానింగ్య సాంతయిత్యానిభగ్నతుత్ ॥ ౩౭ ॥ అథరాజాదశరథో జనకంవినివర్తతుత్ । తదా
 దశరథంప్రాహ జనకస్సాన్త్రులోచనః ॥ ౩౮ ॥ క్వస్సన్త్రులోచన్త్యహానాసగ్య విరహగ్నహృత్ ॥ ఏతాతత్కాలపర్యం
 తం సీతాద్యాలలితామయా ॥ ౩౯ ॥ అథనాత్మవిమాన్స్యగ్రే లాలయన్త్యుచేత్ ॥ ఇత్యుక్త్యాశ్రయంసత్స
 విధిలాంబనోయయా ॥ ౪౦ ॥ తతోదశరథశ్చాపి స్సుహృత్ప్రీతఃకయాదిభిః । స్వప్రైస్సైస్యేనస్వపురీం యయామా
 న్తశ్చైశ్వర్యైః ॥ ౪౧ ॥ అథగన్త్రుతీరీమే మైత్రిలాట్యజనత్రయం । నిమిత్తాశ్రయఃసత్సరాణి దదత్కాశ్రయత్రయః ॥
 ౪౨ ॥ సత్సవస్విత్వంసప్రచ్ఛ క్షిపదంముఃపుంగవ । నిమిత్తానిహన్త్యకృత్యంతే వినిమానివమంతరితః ॥ ౪౩ ॥ వస్త్వప్రకృ
 ప్రాహ భయమాగామిసూచ్యతే । పునరశ్రయంతేత్య శిశుశేవవనివృత్తిః ॥ ౪౪ ॥ కృత్యావ్రదక్షిణంయాంతి
 త్యాంపత్యకుభసూచకాః । ఏవంవైవదత్ ప్రస్య వవోఘోరతతోఽనిభః ॥ ౪౫ ॥ ముష్టంచక్షూషిశర్యేహం పాం
 శువృష్టిరీరదకాయత్ ॥ తతోదదత్కాపరయం జామదగ్నైమచావ్రభం ॥ ౪౬ ॥ నీలశేషసగ్ధంప్రాంకుం జటామం
 డలమండితం । ధన్వనరకుచానంద సాక్షాత్కాలమివస్థితం ॥ ౪౭ ॥ కాన్తీవీర్యంతకారామం దృశ్యక్షత్రియమగ్ధ

పులనిచ్చిన జనకునివలన నాబాలకులు సంమానింపఁబడుచుండిరి, యథాపూర్వముగా మహా
 త్వవములను చేసికొని తమతమపత్నులతోడ గజసంధములనెక్కి- నృత్తగీతాది విమోదంబు
 లనొందుచు విడిదియింటికి వచ్చిచేరిరి. అంతట నిశ్చే జనల యమందానందముగా మిథిలా
 నగరంబున దశరథమహారాజు జనకరాజు ప్రార్థనసంగీకరించి వసించుచుండెను. ॥ ౩౩౫ ॥ పిదప నిజ
 సీత యత్తవారింటికి బోవుట.

పైస్వస్థములతోడ నయోధ్యకు ప్రయాణముచేసెను. మిథిలారాజధానిని విడిచివచ్చునపుడు కు
 గ్ధలయిన సీతోద్రిక్తా మాండవీశ్రుతకీర్తలు మనంబున కలతనొంది బాహ్యకులితి నేత్రులై
 యుండ సుమేధాదేవి వారిని సమానింగనాది యూరార్చులచే సమాధానము చేయుచుండెను.
 అపుడు జనకరాజు సాన్త్రులోచనంజ్ఞ మోమువాడుచుండ నిట్టూర్పులు వెడలుచుండ గద్గద
 స్వరమున దశరథునితో నిట్లనియె. ఈవరకు సీతయు మొదలయిన వీరు నాచే లాలనతో
 పాలింపబడుచుండిరి, ఇక మీఁద మీరు దయాదృష్టులతో పాలింపనగును. అని యంద
 రును సీతారామాది వధూవరులను సపరివారంబుగా సాగనంపి వెనుకకరిగిరి. అంత దశ
 రథుండు కోడండ్రు మొదలైన యిల్లాండతోడను రాజులతోడను పుత్రులతోడను పైస్వస్థ పరి
 వారముతోడను నిజనగరంబునకు తిన్నగా వచ్చుచుండెను. ౩౪౦ ॥ అటపిమ్మట మిథిలాపురికి
 పరశురామాగమనంబు.

మూఢామడదూరమున శ్రీరామండు వచ్చుచుండగా దశరథుండు దారుణంబులైన దుశ్శక్తుసం
 బులను చూచి, వస్థులతో “సావ్విమీ, ఏమిది? ఎచ్చటచూచినను దుష్టి మిత్రంబులు కనుబడు
 చున్నవి” అని నమస్కరించి యడిగెను. అందుకు మునివర్యుండు “రాజోవు భయమును సూ

సం । ప్రాప్తదశరథస్యాగ్ని రక్షాస్యరక్షణోచనం ॥ ౪౮ ॥ తద్వస్త్యైశ్చయస్సంక్రమే రాజాదశరథస్తదా ॥ అగ్ని
దిపూకాంవిశ్చ్యత్య త్రాపి త్రాపి తిచా బవీత్ ॥ ౪౯ ॥ దండవత్పీడితత్యాహ పుత్రత్రాణాస్సయన్త్యమ్ ॥ ఇతి
వంశరాజాన మదాదృత్యరథమా త్రవం ॥ ౫౦ ॥ ఉవాచసింధురంవాక్యం శ్రోధాశ్చిచరితే ॥ ద్రియః । త్వంరాజఇతి
మన్నామ్నా సరసిక్షిప్రియాధమః ॥ ౫౧ ॥ ద్వంద్వయుద్ధంప్రయచ్ఛాస యదివ్యక్తక్షత్రియోసి మే । పురాణజఙ్గరం
చావం భద్రైర్వ్యంశ్శసేమధా ॥ ౫౨ ॥ ఇదంతువైష్ణవంచాప మారోఽయిచేన్యణా । తస్మిన్యుద్ధంత్యయాపార్థః
కరోమిరఘవశః ॥ ౫౩ ॥ సచేత్సర్వాన్వనీమ్యమి క్షత్రియాంతకరోఽస్త్యహం । ఇతితద్వదనంప్రృత్యా రాఘ
వోవాక్యంబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ వయమేకగుణాఃస్వామిన్ యాయంచైవగణాధిపాః । గోవిందేవనారీషు రాఘవానా
స్త్రుధారిణః ॥ ౫౫ ॥ మయైతేశ్వరీవితాని తవపాదాద్వితానీహి । యథేచ్ఛంఘాతయాస్తాం బప్తైర్బుద్ధంశరోమినః
౫౬ ॥ ఇతిబ్రువతిరామేనై వచాలవశుధాధ్యక్షం క్రుద్ధంకృష్టాకామదగ్ధ్యం క్షత్రియాంతముపస్థితం ॥ ౫౭ ॥ అంగ
కారోఽఘాతాః మత్కుంభస్పృహసాగరాః । రామోదాశరథీర్థో వీర్యతంత్రాగ్రవంశుజాః ॥ ౫౮ ॥ ధనురాద్విశ్రిత
ర్థస్తా దారోఽవ్యగ్రగుంజనాః । తూణీరాద్భాగమదాయ శంభాయాక్యవస్త్రివ్యాకాః ॥ ౫౯ ॥ ఉవాచత్యావంరా
చించుచున్నది, మరల నేడు నీకు త్వరగానే అభయము కాగలదు, మృగములు శుభశూచకం
బులై నిన్ను చూచుచు ప్రదక్షిణంబుగా పోవుచున్నవి.” అని చెప్పుచున్నప్పటికి, చండమారు
తము వీచెను. అందరు చూచివానచే కిండ్లకమ్మి కష్టమునొందిరి. వెంటనే గర్వాంధులగు స
ర్వావశ్యివలనాచి గార్హస్థిరాలతకుండను కీర్తినొంది ప్రత్యక్షాంతకునిబోలె బరగుచున్న
వాఁడును నీలమేఘనిఘఁడును ఆజానుబాహుఁడును జటాకలాపకాంతుండును రక్తమేఖుండు
ను కార్త్యకకుద్ధాలకరుండును అయిన మహాతేజుండగు జామదగ్నిర్రాముండు దశరథుని
యెదుట వచ్చెను. అప్పుడారాజ అతనిజూచి భయభ్రాంతుండై అస్వ్యాదిపూజలను మరచి
దండప్రణామముజేసి, పుత్రప్రాణంబులనిమ్ము రక్షింపుము అని వేడుచుండెను. పరశురాముండు
వానిని లక్ష్యపెట్టక శ్రోధావేళమునొందినవాడై మిగుల నిష్ఠురంబుగా రామునితో “క్షత్రి
యాధముఁడా, నీవు రామయని నాపేరుగలవాడై చరించెదవు, నీవు క్షత్రియుండగునెడ నాతో
డ ద్వంద్వయుద్ధమునుజేయుము. శిథిలమయిన ప్రాతవిల్లును విరచి వ్యర్థముగా నిక్కుచున్నావు,
ఇదిగో వైష్ణవంబగు నీధనుస్సు నెక్కు-బెట్టిన నవ్వుడు నీతోడ యుద్ధమునుచేసెదను, అట్లు
చేయకపోయిన క్షత్రియాంతకుడైన నేను అందరిని చంపివేయుదును.” అని యదలించెను.
అందుకు శ్రీరాముండు “స్వామీ, మేమొక్క-గుణమే గలవారలు, తామే గుణాధికులు, రఘు
వంశజులు గోవులమీఁద బ్రాహ్మణులమీఁద స్త్రీలమీఁద అస్త్రము వేయువారుకారు. నేను
ను వీరును మాప్రాణములనే మీకప్పగించియున్నారము, ఇచ్చవచ్చినట్లు చంపుము, బ్రాహ్మ
ణులతో యుద్ధముచేయుము.” అని వినయముతో చెప్పుచుండగా పుడమి గడగడపడకెను. క్రుద్ధు
డైన పరశురామునిజూచి క్షత్రియప్రళయము సమీపించెను, చీగట్లు కమ్మెను, సముద్రములు

మ త్పృథ్విబ్రహ్మవహోమమ్ | లక్ష్మ్యందర్శయబాహుగ్య హ్యమేఘోరామసాయకః || ౬౦ || లోకాః పాదయు
 గంపాపి వచశస్థింమహాజ్ఞయా | ఏవంవదతిశ్రీరామే భార్గవోఽకృతాననః || ౬౧ || సంప్రదన్నుర్వప్తత్రాంత మిదం
 వచనప్రవీతే | రామరామమహాబాహో జానేత్యాంవరమేశ్వరం || ౬౨ || పురాణపుష్పవిష్ణుం జగత్సంగయో
 ద్భవం | బాధ్యేహంతపసాద్విష్ణు మారాధయతుమంజనా || ౬౩ || గత్వాహీనీశ్శేనుత్యాం తపసాలోష్వికాగ్నిగంఠ
 అపాత్మిశంమహాత్మానం నారాయణమనన్దస్థిః || ౬౪ || యస్మాంశేనమయభూమ్యా మపతారోఽన్యోఽస్తిసి | భూ
 భారహరణారాయ కాద్భవీర్వచధేన్యయా || ౬౫ || తతఃప్రసన్నో దేవేశ శృంఖవక్రగదాధరః | ఉవాచమంరఘు
 శ్రేష్ఠ ప్రసన్న మఖపంః ౭౪ || ౬౬ || * || శ్రీభగవానువాచ—ఉత్థితపనోబ్రహ్మ ఫలితంలేహోమహత్ | మద్వి
 దుశ్చేయ కృష్ణం జహిహైహయపుంగవం || ౬౭ || కాద్భవీర్వంపితృహణం యదగ్రంథపశశ్రమః | తతఃత్రిస్సప్త
 కృత్సప్త్యం హత్వాత్మత్రయమండలం || ౬౮ || కృత్వాంభూమిః శ్శివాయ దత్వాకాంతిమపాదహ | త్రేతాయా
 గేహాశ్రధి ర్భూత్వారామహమవ్యయః || ౬౯ || ఉత్సృజ్యేవరయాధక్వా తదాప్రత్యగీమాంపునః | మత్రేజపు
 నరాదాప్యేత్యుద ద్భంమయాపురా | ౭౦ || తదాతపశ్శరణలోకే తిష్ఠత్వంబ్రహ్మోఽపనం | ఇత్యుక్త్యాంరెదగ్ర
 దేవ స్తథాసర్వగయూత్యతం || ౭౧ || సమవిష్ణుస్త్వంరామ జాలోసీబ్రహ్మకార్థిః || మయిస్థితంతుర్విత్రేజ స్త్వయే
 అల్లక్షణోలంబులయ్యై | అంత వీరుండైన దశరథరాముడు కోపముతో నాపరశురామునిజూ
 చి, అతనిచేతనున్న ధనుస్సునుతీసికొని నారినెక్కు-బెట్టి బాణము ననుసంధానముజేసి యీడ్చి,
 పరశురామునితో “బ్రాహ్మణుడా, వినము, ఈ బాణమునకు లక్ష్యమునుచూపుము, శ్రీరామ
 బాణంబు వ్యర్థముకానిది, కాబట్టి లోకములనుగాని నీరెండుకాళ్లనుగాని చూపుము.” అని
 చెప్పెను. ఈట్టి రామవాక్యములనువిని భార్గవుండు వికలుండై పూర్వవృత్తాంతమును స్మరిం
 చుచు నిట్లుపలికెను;—రామ, రామ, మహానుభావుడా, నీవు పరమేశ్వరుండని నేనెఱిగితిని.
 నీవే లోకస్పృహసిర్భంతకారణుండగు పురాణపురుషుండు శ్రీమన్నారాయణుండు. నేను బాల్య
 మున శ్రీవిష్ణుమూర్తిగురించి తపంబొనరింపందలచి గౌతమీతీర్థంబునకు వెడలి, ఎవనియంశ
 ముతోడ నేను భూభారహరణమునకై కార్తవీర్యవధేచ్ఛచేత నిట్లు భూమిలో నవతరించితి నొ
 అట్టి మహాత్ముండగు నారాయణుని నిరంతరముగా ధ్యానించుచుంటిని. విదప, శంఖవక్రగదా
 ధరుండు ప్రసన్నుడై నాతోడ “తపంబునుచాలింపుము బ్రాహ్మణుడా, నీమహాతపంబు ఫలిం
 చినది. నాయొక్క చిదంశచే యుక్తుండగు నీవు ఈతపంబును ఎవనిజువులకై చేయుచున్నా
 వో అట్టి హైహయేంద్రుండైన కార్తవీర్యుని జయింపుము. పిమ్మట ౨౧మార్లు త్రిత్రయసమూ.
 హమును సంహరించి సమస్తసూమండలమును కశ్యపషికే దానమిచ్చి సమాహితుండగుచు
 త్రేతాయుగంబున నేను దశరథరామండుగా నవతరించెదను. మరల నీవు పరమధర్మీతో
 చూడగలవు. మునుపు నేను ికిచ్చిన లేజస్సును మరల తీసికొనుచున్నాను. అవుడు తపంబు
 నాచరించుచు బ్రహ్మకల్పముపర్యంతము ముఖముగానుండుము. అనిచెప్పి యంతి ధానమునొం

వత్సరావృతం || ౭౨ || అద్య మేషఫలంజన్య ప్రతితోపిమమప్రభో | నవామృజగతాంనాథ సమస్తేర్భక్షావనః
 ౭౩ | సమకారుణీకాంత రామచంద్రసామస్తతే | దేవయద్యత్కృతుంపుణ్యం మయాలోకజగీషయా || ౭౪ || త
 త్సర్వంకవదానాయ ధూయాద్రామసామస్తతే | తతోమక్యశరంరామ స్తత్కర్తృభవసాత్కరోత్ || ౭౫ || తతః
 ప్రసన్నోభగవాన్ శ్రీరామఃకరుణామయః | జామదగ్న్యంతిదాప్రామా వరంవరయచేతనః || ౭౬ || తతఃప్రీతేశమ
 ససా భాగవతోరామమబ్రవీత్ | యదిమేక్ష్యగహారామ తవాప్తిమధుసూదన || ౭౭ || త్వస్పృక్షసంగస్త్యత్వాదేమ
 మభక్తిస్సరామస్తవై | తథేతిరామవేణోక్తః పరిక్రమ్యప్రణమ్యత || ౭౮ || పూజితస్తవమస్మాతో మహేంద్రాచలమ
 న్యగాత్ | రావణేశజితాదేవా స్సుగర్వోరావణోమహా || ౭౯ || సమాద్రవామనాబన్య స్సాన్యజోభాగవేణిహి | హ
 తఃకృతేశమక పాద్యశ్రీభాగవోపిహి || ౮౦ || జితస్తవకమాతాః మోచవాద్రాపవేణిహి | ఏవంశ్రీరామచంద్రస్య
 పాదుంకింపదామ్యహం || ౮౧ || అథరాజాదశరణో రామంస్మృతమివాగతం | దృఢమాశింశ్యమాన్సో నేతాభ్యాంజ
 లమశ్చృజత్ || ౮౨ || తతఃప్రీతేశమససా స్వస్థదిత్తిపురీంయయా | అయోధ్యాయా మమంత్రోపి నృకంశ్రుత్వా
 సమాగతం || ౮౩ || సగరింశోపయామాస పతాకభ్రజతోరణైః | వారిణేంద్రంపురస్కృత్య రామావ్రత్యుద్యయా
 జవాత్ || ౮౪ || అహోపదక్ష్మినాద్యేష రాజాత్మత్రైస్సన్యాజ్జన్తే | వివేశగరంపాలైః పశ్యన్పృత్యాఃకంఠోగ్రహ ||

దినందున, అట్లే సర్వము నాచే నాచరింపఁబడినది. ఆవిష్టువే సేపు బ్రహ్మదేవుచే ప్రార్థింపఁ
 బడి యవతరించితివి. నాయందుండిన నీతేజస్సును ఇపుడు తీసికొంటివి. ఇపుడు నాజన్మము
 సఫలమయినది. నాకు ప్రసన్నుండైతివి. లోకైకప్రభువై భక్తపరాధీనుండై కారుణికోత్తముఁ
 డై అనంతుండగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి, నీకు నమస్కారము నమస్కారము. ఈవరకు ఏమిది
 పుణ్యము లోకజయార్థముగా నాచేత చేయబడియున్నవో అవంతయును నీబాణమునకు లక్ష్య
 మగుగాక, శ్రీరామా, నీకు నమస్కారము. మరల నమస్కారము. అని యిట్లు పరశురాముం
 డు వేడుకొనుచుండగా శ్రీరాముండు భాణమును ప్రయోగించి ఆసత్కర్మరాశిని భన్మముచే
 నెను. ఏదవ కరుణాకరుడైన శ్రీరాముండు ప్రసన్నుండై పరశురామునితో వరము వేడుమ
 నెను. అందుకు జామదగ్న్యండు “శ్రీరామమూర్తి, నీకునాయండనుగ్రహబుద్ధిగల్గినట్లుయితే
 నీభక్తులపహవానంబును నీయందు నిరంతరభక్తియును నాకు కలుగనియని ప్రార్థించి, అట్లే
 కానివ్వుని రామునిచే వరమునంది ప్రదక్షిణనమస్కారములనుచేసి, సంపూజితుండై యనుజ్ఞ
 నొంది మహేంద్రాచలమునకు వెడలెను. పార్వతీదేవి, దేవతలను జయించి గర్వింపిన రావ
 ణాసురుని తనవేయితేతులతో బిగించిన కార్తివీర్యాజ్ఞానిని ఊహాత్రమున యుద్ధవండు
 పడద్రుంచిన భాగవరాముండు ఈ శ్రీరామునిచే జతుండయినపుడు, శ్రీరామచంద్రుని పౌరు
 షము నేమనివర్ణింతును. || ౩౦ || అంత దశరథరాజు రాముని మడిసిమరల బ్రతికివచ్చినట్లు

శ్రీరామాదు లయోధ్యకువచ్చుట.

దలచి గాఢాలింగనముతో నానందబాష్పములతో నత్యంతప్రీతమానసుండును స్వస్థునిత్తుండు

రామాభ్యాసస్వస్వపత్నాగ్రితే గజసంస్థానములగును | నవకురార్వరసార్వశ్చ కుష్టుపురాగధాదయః || ౮౬ || ఏవ
రామాగ్రహగత్యా బాలకైః స్వీయస్వద్రువి | రమాపూజాకారయత్యా దదౌదాసానైః శః || ౮౭ || తదాలంకార
వస్త్రాదైశ్చ సుహృదః పాథి వాయుః | రామాదీహూజయామాను ప్రదాదశరభం నృపం || ౮౮ || దశరథోపితాశాసం
ర్యాః పూజయామాసత్తైభిః | తతః ప్రేమవృద్ధస్థైర్వ స్వపాశ్చస్వఫలం యయ || ౮౯ || శ్రీత్యాయుధాశిరరాజా
స్థాపయామాసస్వాంకిం | రామాద్యారముయామాను భ్యుభ్యదారాః స్వస్థానైః || ౯౦ || * || పార్వత్యువాచ—
శ్రీవిష్ణోస్తు దిదం శేష శామదగ్న స్తప్తయస్తప్తతి | తద్వచ్చాయం రాఘవః కిం నుదమే సంశయం నభో || ౯౧ || * ||
శ్రీవశి వాచ—ఆస్థవింశస్తు దివ్యతా ఆవతారాశ్చ దిష్టవా || ౯౨ || రామకృష్ణావతారావ పూర్వయా హేతతాభ్య
తా | వస్త్రాశ్చైత్యేవా వతారేషు హితాభ్యతా || ౯౩ || తయారవివరః పూర్వ స్థిత్యుపగోచితం బ్రయః | క్షయ
రామావతారోహి నానేకసభాశివరః || ౯౪ || కృష్ణకృష్ణరుద్ధిక్షేణయ శ్రీరామాః కృష్ణమరుది | ఏవగిరిందజే
ప్రాక్షం సీతాయాశ్చ ద్వయం వర || ౯౫ || శ్రీసీతారామకల్యాణి మహాకృపవం హూజశః | ఆస్వాధ్యాయస్వశ్చ
వజా సంకలంభ్యతేషరైః || ౯౬ || * || ఇదిశ్రీశతకోటిరామచరితంశతశ్రీమదానందరామాయణే చార్తీకీయే
పారకాండే సీతాస్వయంవరోహను కృతీయస్థగ్ || ౧౩ || * ||

నై రాజధానికివచ్చెను. రాజువచ్చు సంగతి తెలిసి అయోధ్యయందు సుమంత్రులుం త్రితంబుగా
నలంకారములచే రాజమార్గంబులు రాజులుచుండెను. మంత్రులు భద్రగజంబులతోడవచ్చి స్వా
గతంబోనరింపగా, మంగళవాద్యంబులు సంగతంబులై యుండ, మిగుల వేడుకలతో నందరును నగ
రమును భ్రవేశించిరి. ఇట్లనేక రాజవిభవంబులతోడ దశరథుండు తననగరుజేరి స్వస్వవత్తుల
తోడ శ్రీరామాదులచే అక్ష్మీపూజచేయించి, అనేకదానంబులనిచ్చెను. అపుడు మిత్రవర్తపురా
జులు దిశ్యాలంకారవస్త్రాదులచే శ్రీరామాదులను దశరథరాజును పూజించిరి. దశరథుండును
వారిసందరిని విభవముతో సత్కరించెను. అంత నందరును వారివారి స్థలములంజేరిరి. దశర
థుండు పీఠిచే యుధాజితుని తనవద్దనే నిలిపెను. శ్రీరామాదులు తమతమ పత్నులతోడ
నిజనిజ రాజమందిరంబులలో రమించుచుండిరి. అనిన, శివవాక్యామృతమునందుచున్న పార్వ
శ్రీరామావతార శేషత్వము.

తి “దశమేశ్వరా, భాగవరాముండు శ్రీవిష్ణుమూర్త్యైక- చిదంశమున గల్గినట్లు చెప్పితివే
శ్రీరాముండును అట్లేగదా? నానంశయమును పరిహరింపుము” అనియడిగెను. అందుకు శివుం
డిట్లనెను. విష్ణువుచే గుర అవతారములు ధరింపఁబడినవి. అందులో రామకృష్ణావతారము
లు రెండును పూర్వరాపములయి శేషంబులనబడుచున్నవి. ఆరెంటిలో మొదటిదైన శ్రీరామా
వతారంబు మిక్కిలి శేషంబు. దీనికి సమానమైనదిలేదు. కృష్ణుండు కృష్ణవర్ణుండనబడును.
శ్రీరాముండు రుక్తవర్ణుండుగా నుండును. ఓగిరిజా, ఇట్లు సీతాస్వయంవరము చెప్పఁబడినది.
ఈయధ్యాయ కథాశ్రివణముచేత మానవులు మంగళమునొందుదురు.

శ్రీవక్తవాచ—అథసీతాయత్రీమాణా రామస్సకేతసంస్థితః । భుభుజేవివిధాభోగా రాజసేవా
చకోభవత్ ॥ ౧ ॥ శరత్కాలాశ్వినేమాసి జనకేనస్వమంత్రిః । ఆచార్యవాయవరాజానం ప్రేషితాస్త్యశ్రీతంయ
యుః ॥ ౨ ॥ తానాగతాః ౬౪రథః క్షిప్రింసత్కృత్యసాదరం । వప్రచ్ఛాగమనేమేతుం తేషీత్యశ్రీమూర్తిః ॥ ౩ ॥
దీపావల్యశ్చినాథ్యంత్యం సవటుంబంసమంత్రిః । పౌరజాననైస్సాక మావ్యయామాసతేషువ్యుత్ ॥ ౪ ॥ తత్రై
హంవచనంక్రత్యా దూతానాజ్ఞావయన్ప్రసరి ॥ కథ్యతాంసగతేరాష్ట్రే గమనంవిధిలాంప్రతి ॥ ౫ ॥ సుమహూత్రేత
తోరాజా మాస్త్యశ్రీరథవత్తిభిః । పౌరైర్జాననైస్సాకం యయాకరిదిరాజితః ॥ ౬ ॥ రాజ్ఞఃపుష్పేసమాజన్త గ
తోపదిరాజితాః । రామలక్ష్మణభరత శత్రుఘ్నాస్తేస్వలంకృతాః ॥ ౭ ॥ కాసల్యాద్యారాజదారాః స్ముహిభిస్తాఃపు
థకృష్ణదత్ ॥ రత్నమాణిక్యముక్తాది తోభితాసువరాసుః ॥ ౮ ॥ రిషిహస్తమాసీవాశ్చేష్టితాశ్చేత్రపాడిభిః । ధాత్రితా
భిస్సృదాసీభి ర్భయర్వస్త్రాదిభూషితాః ॥ ౯ ॥ ఆగతంసవతింక్రత్యా జనకేపౌరవాసిభిః । ప్రత్యుజ్జగాదహర్షేణ
నివాసునగరేంద్రతి ॥ ౧౦ ॥ వాద్యఘోషావనిపాదైశ్చ యదభీనాఃచమన్వయైః । వారాంగనానంస్యత్రాద్యైః గా
యతానాంచగాయయైః ॥ ౧౧ ॥ మాధ్వమాధ్వమహాథా రూఢస్త్రీదాండబలైః । ప్రవృత్తవిదవ్తాభి ర్భయోద్య
వగృహంస్యవః ॥ ౧౨ ॥ తతోగృహడిరహ్యాశ్చి పూసత్యాగ్నువారిభిః । బ్రవిశేశ్వవశ్రేష్ఠా జనకేనాతిమానరి ॥ ౧౩ ॥

శ్రీరామాదులు దీపావళిపండుగకు పోవుట.

అటుమీఁద సీతాసమేతుండైన శ్రీరామచంద్రుండు అయోధ్యలో వివిధభోగంబుల న
నుభవించుచు రాజసేవావరుండాయెను. శరదాశ్వియుజమాసంబున జనకుండు దశరథరాజును
పిలచికొనివచ్చుటకు మంతులిసంపెను. వారు వచ్చుటనెఱింగి దశరథుండు వేగమె సత్కరిం
చి యాదరముతోడ ఆగమనకారణంబు నడిగెను. అందుకు వారు నమస్కరించుచు మిక్కిలి
విసితులై “మహారాజా, నీమిత్రంబు జనకరాజు మిమ్ములను సకుటుంబ సపరివారంబుగా నీది
పావళిమహోత్సవమునకు దయచేయవలయునని ప్రార్థించుచున్నాఁడు” అని విన్నవించిరి.
దశరథుండును సంమతించి ఆనంగతిని దేశమండంతట ప్రకటించి, సుముహూర్తమున పౌర
జానవదాది పరివారముతోడ మిథిలకు ప్రయాణమొనరించెను. చతురంగస్థైర్యములనడుమ
శ్రీరామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులును కౌసల్యాది మాతలును సీతాది రాజవత్సవులును ఏనుగు
లనెక్కి దాసదాసీముఖ రాజవైభవములతోడ మహోత్సవముగా వెడలిరి. పిదప దశర
థాగమనంబునెఱింగిన జనకరాజు మిక్కిలి సంతసముతోడ ప్రత్యర్థమించి వాద్యఘోషంబు
లును దుందుభీనాదంబులును గణికా నర్తనంబులును సౌధాంత్రీల పుష్పవృష్టలును నవేకం
దియీయాచార్యులకంబులై యుండ, రాజమార్గమున వియ్యాలవారిని యల్లుండని సముచిత స
త్కారంబులచే పిలచికొనివచ్చెను. అందును నమస్తభోగ సామగ్రి సమేతంబులై న రమ్యమంది
రంబులను ప్రవేశించిరి. పిదప జనకుండు దీపావళిదినంబునందు విధవిధ సముత్సాహంబులతో

తతోనానాశమత్సానై మృతాప్తైవైశ్చ త్రగాయైః | వస్త్రైరాధిరజైశ్చ సూర్యాణామత్యంశ్చ విశేషతః || ౧౪ |
 మణిరత్నాదిదీప్తిశ్చ ముహూర్త్యై రాజనైరపి | జపఃపూజయామాస దీపావళ్యాంతుహాదినీ || ౧౫ | దీపాత్మకై ర్జపా
 త్పుణ్యే బలిరాజ్యం ప్రపరతే | ఆనందస్సర్వకాలానాం మంగళాః శ్చ హేమగృహే || ౧౬ | ఆశ్వం గోద్వర్తనానైశ్చ
 జరిపత్వాన్నభోజనైః | గోదాసహాసీదానైశ్చ హస్తశ్చర్యరథపత్రిభిః || ౧౭ | చరారథుప్తేభ్యో బాహుత్వా జుఙో
 న్యవతింతథా | స్వవపత్నీ శ్చ యువితా స్తయోధ్యాస్థాదికాః క్రమాత్ || ౧౮ | తతః ప్రస్థానమోక్తే త్సురీందశర
 థోన్యతః | తతో రాజాదశరథ స్త్రైశ్చైవరిశ్చేష్టితః || ౧౯ | యయాశత్రైశ్చైవైరాగై స్సప్తవృన్తరిపురస్సరః | ఏ
 తస్మిన్వంతరేమాత్రే నీతాధంధమహపురా || ౨౦ | భగ్గురునాస్యపతయః పూర్వైరమహాపురకా | ఆనంభ్యాతాస్స
 వైస్యాస్తే యుధుర్న్యపతింపథి || ౨౧ | తాం దృష్త్వాస్యపతీంత్వాపి కిషేతదితివివ్వతః | మంత్రిభిర్నంత్రియామాస
 జపః స్వేజనైరపి || ౨౨ | ఏతస్మిన్వంతరేరామ కృత్వా చింతాల్లవేదిజం | ఘమగ్నంపతిరంకిఘ్నం యయాలక్ష్మణసం
 యుతః || ౨౩ | సత్యాదశరథంరామః కింవిన్నమ్రాబ్రవీదధం | తాతరాజన్నకర్తవ్యా చింతాశ్చరిమయత్వయా || ౨౪ ||
 త్షణాదేవపథిన్యామి చక్ర్యత్వంకామంశుమ | తతో రామచక్ర్యత్వా రాజాలింగ్యరఘూత్రమం || ౨౫ | ప్రాహమ
 ద్వార్షిణీబాలస్త్ర్యం భయోద్ధమిచ్చసి | అరణ్యేసఖటుంబోహం చేష్టితోస్మిన్నపాదమై || ౨౬ | అహమేవక

మృష్టాన్మాదులతో దివ్యవస్త్రాభరణంబులతో నందరిని, విశేషముగా నల్లండ్లను రత్నదీపం
 బులతో నడుగడుగున కారతులతో నారాధించెను. మహాపుణ్యంబగు దీపావళిదినంబున పృథిగ్మ
 హంబునను సర్వలోకానందంబగునట్లు మంగళదీప మహాత్మ్యవంబులచే బలిరాజ్యంబు రాజి
 లుచుండును. నాడు జనకుండు జామాతలను దివ్యాభ్యంగన పశ్వాన్నభోజన గోదాసదాసీపి
 దాన చతురంగపైన్యసమర్పణంబులచే సంతృప్తులుగాజేసెను. అట్లే జానక్యదినుతలను, చివ
 రకయోధ్యావాసులనదరిని సత్కరించి నానందులంజేసెను || ౧౪ || అంత దశరథుండు సాకే

మత్సరంబున మదించినచ్చిన మహారాజులతో మహాయుద్ధము.

తమునకు పర్యాయమై, సమస్తపరివారంబుతోడ తిన్నగ వచ్చుచుండెను. అంతలో పూర్వము
 శీతకాటకు ధనుస్సుచే భగ్గుని నొరఁకులగు రాజులందరును పూర్వవైరమును స్మరించుచు లె
 క్కలేని పైన్యములతోడ వచ్చి దారిలో దశరథునికి ముట్టడిచేసిరి. జనకుండును వారినిజూచి
 ఏమిది? యని సంభోగింతుండై మంత్రులతో నాలోచించెను. అంతలో శ్రీరాముండు లక్ష్మణుని
 తోడ చింతావారిధిని మునిగిన తండ్రివద్దికివచ్చి నమస్కరించి విషయముతో “తండ్రి, నేనుం
 డగా సేవు చింతింపవలదు. ఊహులతోమున వీరిని సంహరించెదను. నాకొతుకమును చూడు
 ము.” అని విన్నవించెను. అందుకు దశరథుండు రాముని నాలింగించుకొని “నాయనా, ఘను
 నారేండ్లబాలుడగు సేవు ఎట్లు యుద్ధముచేయగలవు? నీచులగురాజులు అరణ్యమున సకటుం
 బుడగు నన్న ముట్టడించిరి. నేనే యుద్ధమునకుపోదును. నీవు పైన్యమును రక్షింపుము”

మహ్యమి యాద్ధంత్వంరక్షవాహినం । తత్తాతపచనంబ్రత్యా రామ హుంపురబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ యదామేషులోతాం
 శక్తిం పశ్యసిత్వంరణాంగణే । తదామేవరుసాహాయ్యం తావదశ్రక్తితోభవ ॥ ౨౮ ॥ స్వావాహినీంసకుటుంబాం
 తాతత్వంరక్షమగ్నిరా । ఇత్యుక్త్వాపితరంభ్రత్యా సజ్జీర్ణ్యశరాసం ॥ ౨౯ ॥ జగదురథమరూఢో లక్ష్మణోపితమ
 న్యగాత్ । తాదృష్ట్యాభరత్యాభ శత్రుహస్తవిజగామః ॥ ౩౦ ॥ తాదృష్ట్యాదశవాహినీం రాజసేనామచోద
 యత్ । తతస్త్రేపాగ్నిపాశ్చక్రే రథహంతంరఘుత్రమం ॥ ౩౧ ॥ నిరీక్ష్యచర్యయామామ స్ఫునసేయాంవరస్పరం
 సమాగతోయంశ్రీరామ స్ఫుసిత్పిన్ద్రుదఃశీతః ॥ ౩౨ ॥ ఏవతై సుమహచ్ఛ్రీమాన్ విటపీసంప్రకాశతే । విరాజత్యు
 జ్జ్వలన్మండః కోవిధారధ్వతోరథే ॥ ౩౩ ॥ దశరథాజ్ఞయాతస్య రథేశస్తాఘ్రుతాంతే । ద్వజబద్ధవతాశ్చచ్ఛ కోవి
 దాశ్రద్ధితాస్యమం ॥ ౩౪ ॥ ఏవవదంతస్త్రేసత్వే రథైశ్శోభంధంమాయయః । తతోభవస్త్రహుర్బద్ధం ఘోరంశచ్చ
 పవస్తరం ॥ ౩౫ ॥ అస్త్రైశ్చస్త్రైస్త్రివిధపాతై శ్శతశ్శ్రీభిఃపరశ్యథే । రామస్యైవైనిశాత్తక్త్వా రాజానూరామమన్య
 యః ॥ ౩౬ ॥ తేవహర్షరహశస్త్రై రాజైరన్యోపగ్మదిగంబరం । తాదృష్ట్యాచురతస్సర్వాన్ రామమేవాభిసంతు
 ఖాన్ ॥ ౩౭ ॥ లక్ష్మణఃపాద్రువ్యీఘ్రం భరతోపిసశత్రుచః । స్వామితారకవహ్నోర మాసీన్ద్యంధంసుదామణం
 ౩౮ ॥ తతోస్వపతక్షుశ్చక్రే శస్త్రాఘ్రైర్భరతంతదా । తేవిధ్వామార్పితంచక్ర స్ఫుగ్ధవనాత్పతితోభువి ॥ ౩౯ ॥ భర

అనిచెప్పెను. అందుకు మరల రాముడు “నేను రణమున శక్తిహీనుడయినపుడు నీవు సహాయముచేయుగాక, ఆవరకు ఇచ్చటనే స్థిరుడైయుండుము. నామాటవిని సకుటుంబ సైన్యములను బోగించుచుండుము” అనిచెప్పి తండ్రికి నమస్కరించి, ధనుస్సును చక్కజేసికొని రథారూఢుండై వెడలెను. లక్ష్మణుండు వెంబడించెను. వారినిచూచి భరతశత్రుఘ్నులును వెడలిరి. వారినిచూచి పదివేలసైన్యంబును పంపించెను. పిదప రాజులందరును రథమునెక్కిన రాముని జూచి తమలోతాము “వచ్చుచున్న శ్రీరాముండు తనతండ్రిరథము నెక్కియున్నాడు. ఇతడు గదా గొప్ప సంపదవృత్తుమవలె ప్రకాశించుచున్నాడు. ఉజ్జ్వలన్మండంబును కోవిదారధ్వజంబును రథమున గల్గియున్నది. దశరథాజ్ఞచే నిట్లు వచ్చుచుండును.” అని యిట్లు పలుకుచు వారందరును రథములతోడ రణమునకువచ్చిరి. అంత నన్యోన్యముగా భయంకరమైన మహాయుద్ధము జరిగినది. శస్త్రాస్త్రాదులతో రామపై నికులను పడమెత్తి రాజులందరును రాముని చీకడ దిగబడిరి. ఇట్లు బాణవర్షంబుల గగనంబును దిక్కులను వ్యాపించుచు రామునిమీఁద వచ్చుచున్న వీరినిచూచి లక్ష్మణుండు భరతశత్రుఘ్నులును వెంబడించగా, వారితో తారసిల్లెను. ఆయుధము కుమారతారకయుద్ధమువలె మిక్కిలి భయంకరముగానుండెను. అపుడు రాజులందరును శస్త్రాఘ్రములచే భరతశత్రుఘ్నులను మూర్ఛితులంజేసిరి. వారు నేలబడిరి. అందుచే లక్ష్మణుండు కుగ్రుండై విభ్రంభించి బాణవర్షమును కరిపించుచువచ్చియును వారికి చాలక పోయెను. అపుడు శ్రీరామచంద్రుండు రణాంగణమున జాలరంధ్రములనుండి కౌసల్యాది మంత

తంపతితంపుష్టా శ్రీకుంజువివర్ణశ్చతే || తంచాపివిరభంకృత్య దుద్రుభుఃకృత్యంసృపాః || ౪౦ || వనమృదానిః
తైర్వానై శ్చక్రప్రవృత్తలంఠనే | తదైవరాఘవంచాపితైర్వాచ్యాదయన్మృపాః || ౪౧ || తత్ప్రీరాడుచంద్రోపి
లిలయాశుమరాంగణే | పశ్యన్మృకాలంధైశ్చకాసల్యాద్యానుమాత్మను || ౪౨ || సీతయాభాితృపత్నీను పితా
మంత్రిపతేషుపి | టలక్కుత్యమహచ్ఛాన్తి వాయువ్యాప్తేగతాస్సపాః || ౪౩ || కున్దుపర్ణవదన్మును ప్రా
క్షిపదర్శిధిపి | మాహనాప్తేగతేషున్తి మాహయామాసరాఘవః || ౪౪ || బలుంతఫలంసైన్యం హస్త్యశ్శరభ
సంకులం | తతోమూర్ధ్విరమాలోఽన్య భరతంకైకయారణే || ౪౫ || కరిణ్యాశ్శిష్యుఃకున్దుత్య కుశోచాంకేనిధాయ
తం | తతోఽశరభశ్చాపి కాసల్యాప్యపతేఃశ్రీయః || ౪౬ || సాంతయిత్వాపతావ్రాదు స్సౌరుతిప్రాహువేగతః
ఇతోవిదుశేసోమిత్రే మన్దంస్థిరపోషణే || ౪౭ || ఆశ్రమాస్తిపిత్రతత్వం గత్యావర్ణిక్కుభావహః | సంజీవన్యాది
కాశ్చర్యాశ్శిష్యుమానయలత్తేన || ౪౮ || మునేప్రపఃప్రభావేన బహవస్సంతితత్రై | తథేలిలత్తజోగత్యా సన్దవ
ప్రప్త్యరానితి || ౪౯ || ఆవరహ్యగర్భాప్తరస్సంవిచేశాశ్రమంమునే | నివారితృషుబుధి స్సమంధివిరమేమునే ||
౫౦ || యూచ్ఛాన్యత్యాశుభావఃప్రే | ప్రాప్స్యిషేత్సంసచాశ్శకా | కాలాతిక్రమభీత్యాసృ లత్తజోధరఘాత్రకుం ||
౫౧ || వృత్తంబేదయామాస పునస్తరాఘవోబవత్ | నివారయిత్వాబుకా వివాక్తైప్రప్త్యరానితి || ౫౨ ||

లు సీతాది రాజపత్నులు మంత్రులు నందరును చూచుచుండగా, విసాదముతో వాయువ్యా
(శ్రుప్రియోగముచేసి రాజులనందరిని శుక్ల-పర్ణంబులవలె సముద్రీతీరమునకు నెగెరగొట్టెను.
తక్కినవారినందరిని మోహనాశ్రుప్రియోగముచే మూర్ఛితులంజేసెను || ౪౪ || ఇట్లు సమస్త పై

శ్రీరాముండు భరతశత్రుఘ్నులను సంజీవనిచే బ్రతికించుట.

న్యంబును రామరణిగొడచే నిశ్చేపంబయినపుడు, కైకీయు గజమునుండిదిగి భరత-నెత్తుకొని
తోడనునది దుఃఖింపునాగెను. దశరథుఁడును కౌసల్యాదులును చింతాకాంతృలై రోదనమున
కారంభించిరి. వారిని రాముఁడు సమాధానపరచుచు లత్తజునితో “ఓలత్తజా, ఇచ్చట సమీ
పమున ముద్గలాశ్శీమంబున సంజీవిన్యాది మహాపద్మలు ఆమునిప్రభావముచే రాజులుచున్నవి.
వేగమోహియి వాటిని తీసికొనిరమ్ము” అని యాజ్ఞాపించెను. వెంటనే లత్తజుఁడును రథమునుం
డిదిగి ఆశోమమునకుపోయి అచ్చటిపటువులు “మునులవారు సమాధినిష్ఠనుండి బహిర్ముఖు
లైనవిదవ వారినియూచించి తీసికొనిపోవచ్చు”నని నివారింపగావచ్చి ఆనంగతిని రామసన్నిధి
కెరుకజేసెను. అందుకు రాముండు “వారి భయమువలదు, త్వరగావెడలి శత్రుములేక యావ
టువలను నిగ్రహించి మహాపద్మలను తీసికొనిరమ్ము” అని పంపెను. సామిత్రి యత్యంత త్వ
రితముగా వెడలి బలాత్కారమున నానామూలికల నొట్టి తెచ్చెను. శ్రీరాముండు వాటిచే
భరతశత్రుఘ్నులను సప్రాణులంజేసి కైకీయుని దశరథరాజునకును అమందానందము నొం
దించెను. అప్పుడు కైకీయదశరథులు శ్రీరామాదుల నాలింగించి యానందించుచు వసిష్ఠుల

అనయత్నంభవద్ధీ ర్వాశంకాంచయశేకురు । సోపిరామాజ్జయగత్వా నివార్యవలుకాక్షణాత్ ॥ ౫౩ ॥ బూ
 త్కారేణతావద్భీంసాత్కారామకతః । భరతంజీవయామాస విశ్యంభ్యత్కృష్ణసావజః ॥ ౫౪ ॥ కృతస్థమృత్థితం
 దృష్ట్వా కైయోభరతంమదా । సంతోషంవరమంచక్రే కైయోంపితరంతదా ॥ ౫౫ ॥ రాఘవంసాసమాలింగ్య
 భరతంబరివశ్యజే । తతోరాజాతిశంకువృత్త్యమాలింగ్యరఘూత్తయః ॥ ౫౬ ॥ హస్తాన్వాసౌత్సవంప్రత్యే చకారగు
 రుదాద్భిజ్జైః । తతస్థేవలవశ్యత్వే హంకృత్యమపిశ్యరం ॥ ౫౭ ॥ వృత్తంజీవయామాస సుమాధివిరమేమునేః స
 ముద్గలాపితమృత్యుత్వా విప్రయేనాబ్రవీద్వలుకా ॥ ౫౮ ॥ కోలత్తణఃకీమగ్ధంక స్యాజ్జయసోఽమరస్రవం । విది
 త్యాసకలంబృత్తి మాగచ్ఛ్యంత్యర్థాన్దతాః ॥ ౫౯ ॥ తథేతేదశరథం గత్వాప్రాచ్యస్త్యర్థాన్దతాః । కస్త్యఃకీమగ్ధ
 మాపితా వల్ల్యంలత్తణహస్తతః ॥ ౬౦ ॥ తాదృష్ట్వాకోధసంయక్తా రాజాచింతాతుశాబ్రవీత్ । ఆహందశర
 థోవల్ల్యో భరతాధిశంకాజ్జయః ॥ ౬౧ ॥ అసితామనయేశుర్యం బ్రువన్దనంజితూర్యకాః । ఆనమస్యాగమిస్యా
 మి మునింసాంత్వయతుంజవాత్ ॥ ౬౨ ॥ తతస్థేమనయశ్చత్వే నృపవామాద్వగ్ధయక్తాః । శ్రుత్వా రామశ్మపితరం
 త్రోధంసంయక్త్యేవగతః ॥ ౬౩ ॥ దశగన్ధాంమరించక్రే తావద్వస్త్యేవశ్రుతః । బద్ధరథంపుటంతం ప్రణమంతంస
 చాత్తమః ॥ ౬౪ ॥ ప్రాయంతంశంకమత్సావ్యి పూజయామాససాదరం । రామాద్యాప్యవపుత్రాశ్చ కాసల్యాద్యాశ్చ
 చే బ్రాహ్మణులతోడ ననేక రథైశుభకర్తృత్వవములను చేయించెను. అచ్చట నాముద్గలముని
 బహిర్ముఖుడై వటువులనుండి ఈ వృత్తాంతమునువిని “ఎవఁడాఅత్మణుఁడు? ఎందుకు వీటిని
 హరించెను? శీఘ్రిముగాపోయి తెలిసికొనిరండు.” అని వటువులనంపెను. వారువచ్చి దశరథు
 నితో సానంగతిచెప్పగా, దశరథుండు ఆహారహోధనుల క్రోధమునకు చిక్కి-తిమిగదాయని చిం
 తించుచు “మహానుభావులారా, నేను దశరథుండను, భరతార్థము నార్యాజ్ఞ చే తీగలుతేబడి
 నవి, ఈసంగతిని నానతులతోడ మహిషిఁసన్నిధి కెరిగింపుడు, ఇదిగో వారిని సమాధానము
 జేయుటకు నేనును వచ్చుచున్నాడను.” అని చెప్పిపంపెను. ఆ బాలమునులు ఇచ్చటి సర్వవృ
 త్తాంతమును సవిస్తరముగా ముద్గలమునికి విజ్ఞాపించిరి. విదవ ముద్గలుఁడు శ్రీరామ జనకవృ
 త్తాంతమునెఱిగి కోపమునువదలి రామదశఁనమునకు రాదలఁచెను. అంతలో దశరథుండు
 నెదుటవచ్చి బద్ధాంజలియై ప్రణమించి ప్రార్థించుచుండగా, ముద్గలుండు సముచితముగా దశ
 రథరాజును సత్కరించి, అట్లే నమస్కరించుచుండు శ్రీరామాదులనందరిని యుచితమర్యాద
 లచే ననుగ్రహించెను. ముద్గలపత్నియగు సుమతిచే కాసల్యాదిస్త్రీలు విశేషముగా పూజింపఁ
 బడుచుండిరి. అంత దశరథుఁడు “స్వామీ, నేనపరాధమును చేసితిని తమింప వేడుచున్నాను.
 అని మాటమాటకు భయభక్తిప్రకాశమంబులచే ముద్గలముని నారాధించెను. అప్పుడు ముద్గ
 లుండు “మహారాజా, నాకునివృత్త మహాపకారముచేసితివి, అట్లుకాకున్న సీశ్రీసీతారామ దర్శ
 నంబు నాకు లభించునా? ఇతఁడు మాయతోడ మానుషవేషమందిన మాధవుఁడుకాడే” అను
 చుండగాసంతుష్టస్వాంతుండగుచు దశరథుండుసప్రణామముడైకోంతసంగతిసదుగబూనెను. ॥ ౬౯ ॥

పశ్చిమః ॥ ౬౫ ॥ ప్రణమ్యుపమస్థితౌ తస్య తస్యైవ భార్యయా । సుమత్యాతాతాస్సర్వా రాజదావానిశేష
 తః ॥ ౬౬ ॥ తథోదశరథః ప్రాచా మస్థితౌ తస్యైవ భార్యయా । మయావరాధికిం రాజ్ఞా త్తమ్యతాంత త్వయామనః ॥ ౬౭ ॥
 మునిశరథం ప్రాచా మ్యుపకాంతమాకృతః । నోచేత్కథందర్శనం మే ధ్యాతవ్యమితస్యతే ॥ ౬౮ ॥ శ్రీరా
 మస్య సతీత్య స్మరేష్యహితుయా । ఇతితస్యచ తస్యైవ దృష్ట్యైవ మృత్యురేవ ॥ ౬౯ ॥ ఉవాచస్యవతిర్మ
 త్యాకించిత్యైవ మనామసిం । జ్ఞాత్యావృతస్య సమనిహ్యుగ్ధరం ద్రష్టుమామకం ॥ ౭౦ ॥ ఏవాంతేకులసింహే నీత్యా
 తంస్యమేవశః । పత్రప్రకీంతేవాంఛాప్తి వదస్యైవ్యతేమయా ॥ ౭౧ ॥ తమబ్రహ్మకరథ స్త్రీరామస్యహిభావి
 యత్ । హితాహితం సవిస్తారం జ్ఞాతుమిచ్ఛేమనీశ్వర ॥ ౭౨ ॥ స్వతస్యవచనం త్రుత్యా రాసం మునిరబ్రవీత్ ॥ ౭౩ ॥
 ॥ ॥ ముగ్ధలఉవాచ—సాక్షాన్సారాయణోవిష్ట స్ఫుర్వవ్యాపీజనార్దనః । భూభారవరణ్గాయ తవాపీవరదా
 నతః ॥ ౭౪ ॥ అవతీగ్తోస్తీర్తవ్తోహి తవపుణ్యమహాదయాత్ । అధర్మశ్యవిహితం వృద్ధింధర్మశ్యసాదరం ॥ ౭౫ ॥
 నిర్దాశసహిదుష్టానాం శిష్టానాం చ పాలనం కరిష్యతి మహాశేషతవపుత్రోరఘుత్తమః ॥ ౭౬ ॥ దశవషాః సహస్రా
 దశవషాః తానిచ । కరిష్యతి మహాద్రాజ్యం గతేత్యుదివంస్యచ ॥ ౭౭ ॥ సప్తవీరవతిశ్చాయం భవిష్యతి శ్చరామ
 మాత్ ॥ ద్వౌతౌ భవిష్యతే పుత్రౌ చ తస్య శ్శక్నుషాస్తథా ॥ ౭౮ ॥ చతుర్వింశతిపాత్రాశ్చ పాత్ర్యిమద్వాదశైవహి ॥

ముగ్ధలముని శ్రీరామవృత్తంబును దశరథునికి చెప్పట.

వెంటనే ముగ్ధలుండు ఇంగితమెరిగి తులసిఖండమున నేకాంతమునకు పిలచి కొనిపోయి “పమబ్రా
 సీవడిగెడువిషయము? నీకోర్కె—లనడుగుము చెప్పెదను” అని నాదరముగా నడిగెను. అందుకు
 దశరథుండు “సావ్వి, శ్రీరామునియొక్క హితాహితంబగు భవిష్యద్వృత్తాంతమును నవిస్త
 రముగా మీవలన తెలియగోరుచున్నాను” అని ప్రశ్నజేసెను. ముగ్ధలముని యిట్లనెను—
 సర్వవ్యాపియైయుండు సాక్షాచ్ఛీమన్నారాయణుండు నీకు వరమిచ్చినందుచేత, భూభారమును
 హరించుటకు నీయొక్క మహాపుణ్యదయమున నీకు జ్యేష్ఠ పుత్రుండుగా నవతరించియున్నాడు.
 ఇతడు లోకమున అధర్మమును హరించి ధర్మమును రక్షించి దుష్ట నిగ్రహాంబును శిష్ట పరి
 పాలనంబును కావించి, రఘువంశశిరోమణియై, నీవు చివరంబున కేగినపుడు పదునొకండువేల
 సంవత్సరములు మహా రాజ్యపరిపాలనముజేయుచు రారాజించుచుండును. ఇతడు సప్త
 ద్వీపాధిపతియై శుక్రవర్తియై వర్తిలుచుండును. ఇతనికి ఇద్దరు కొడుకులును నలుగురు కోడం
 ద్రును ఇరువది నలుగురుమందీ మనములును పంజ్రెండుమంది మనమరాండును తెక్కలేని
 మంది మువ్వనములును పుట్టగలరు. కొన్నిదినములలో నితడు వృందాశాపము ననుభవించు
 టకై దండకావనమున బోవును. అటుమీద మహాద్రాజ్యము ననుభవించుచుండును. అని
 చెప్పిన ముగ్ధల వాక్యములను దశరథరాజు విని మరల యిట్లు విన్నవించెను—తానోత్రము
 లాగా, ఆపంద యెవతే? ఆమె యెవనియిల్లాలు? దానిచే శ్రీహరి యేల శపింపబడెను? ఆసంగ
 తిని సవిస్తరముగా వివరించి చెప్పవలయును. అని సంప్రార్థించిన దశరథునికి ముగ్ధలముని

అసంఖ్యాతాశ్రపాత్రాద్య భవద్యుతిసుతస్యతే । కియద్దైరయంవృందా శాపంభోక్షంహిదండకే ॥ ౭౯ ॥
 గమ్యుతితతఃపశ్య ప్తకాద్రాజ్యంకరిష్యతి । తత్తస్యవసంశ్రుత్యా స్యవఃపాశునిపునః ॥ ౮౦ ॥ * దశరథ
 శివాచ—శాపందాశస్యభార్యాసా కథంశస్తాహిష్యమా । తత్సర్వంవిస్తత్యైవ కథమస్యమనీశ్వరః ౮౧ ॥ ము
 ద్దలకీవాచ—పురాజలంధరణానీ ద్యుప్థంత్రీశంకరస్యవ । వృందాపాతీష్యతిబలా ద్విశంవిష్టువాతదా ॥ ౮౨ ॥
 జ్ఞాత్యాతద్దర్శితపథా పార్యత్యాగమదాదినా । బలంధరంపురంగత్యా తిద్దైర్యపుటభేదనం ॥ ౮౩ ॥ పాతీవ్రత్యసరి
 భంగాయ వృందాయాశ్వాకరోన్మతిం । అభవృందారకాదేవి స్వస్మినుధ్యేదదశకమా ॥ ౮౪ ॥ భరారంహహిమయా
 ధం త్రైలాభ్యక్తందిగబరం । దక్షిణాశాగతంబండం తమసాప్యవృతంతిదా ॥ ౮౫ ॥ తతిప్రబుధ్దాసాబాలా తం
 స్వన్నంస్వందివిష్కతి । కుత్రాపీనాలభచ్చర్మ గోపురాట్టాలభూమిషః ౮౬ ॥ తతిస్సభేద్యయయతా నగకోద్యాన
 మాగతా । వసాద్యనాంతరంయతా దదకాతీంభీషణా ॥ ౮౭ ॥ రాక్షసానిహవన్నాదా దంష్ట్రానశశభీషణా ।
 తాదృష్టానిహ్వాలీపి చలాయశపరాతదా ॥ ౮౮ ॥ దదశకతాంసంశాంతంశశశంకమానశీతం । తతస్తత్కంఠ
 మాశజ్య నిజదామలతాంభయాత్ ॥ ౮౯ ॥ మనోమంక్షితరణ మాగతామిత్యధావత । తత్తస్యవసంశ్రుత్యా
 ధ్యానంయక్త్యావైమనిః ౯౦ ॥ ఉన్మిల్లకయశేషేందం చూదిదృష్ట్యాబిద్యున్మః । తిత్తేర్వలాలికేవ్యతి మాభ
 యంకుమశర్మథా ॥ ౯౧ ॥ ఇత్యుక్త్యాపురతోదృష్ట్యా రాక్షసాంవిస్తత్యైవః ౯౨ ॥ కథాశ్వామంతోహంకతైః క్రోధే
 నకుసాతావృతిః ౯౩ ॥ తాతద్భంకారత్రుప్తా చలాయశపరాతదా । తత్యావర్థ్యమనోహంకత్యా వృందాసానిష్ఠ
 యిట్లు చెప్పనారంభించెను. పూర్వము జలంధరా సురునికి శ్రీమత్సరమేశ్వరునితోడ మృహాయు

వృందా శాపముచేత శ్రీహరికి రామావతారము వచ్చుట.

ద్దము జరిగెను. అపుడు జలంధరాసురుని నతనిభార్య వృందయనునది తన పాతీవ్రత్య ప్రభావ
 ముచే రక్షించుచుండెను. అపుడు శ్రీవిష్ణుభట్టారకుండు పార్వతివలన తెలియబడిన మార్గము
 గలవాడై జలంధర పురమునకు వెడలి వృందా పాతీవ్రత్య భంగము గొనరింప దలంచెను.
 పీదవ నొకరాత్రి యా వృందారకాదేవి తనపతి అభ్యంగము చేసికొని దిగంబరుడయిపోతు,
 నక్కి-పోవుచున్నట్లును చీగల్లు కమ్మి యతడు బోడితలతో దక్షిణదిగ్గామియైనట్లును కలగని
 తెల్లవారి లేచి తన యాస్పత్రిమునే చింతించుచు తన వివరభూములలో నెచ్చటను సుఖము
 నందక, ఇరువురు చెలికత్తెలతోడ నగరోద్యానవనమును ప్రవేశించెను. పీదవ వనమునుండి
 మరియొకవనము అందుండి యింకొకవనము ఇట్లు పోవును, కోరలచే విక్లి-లి భయంకరము
 ఖులై సింహనాదంబులచే భీషణులయిన ఘోరరాక్షసుల నిరువురిని చూచి, భయభ్రాంతయై
 పరుగెత్తెను. ఇట్లు కింతరహారముపోగా నొకచోట మౌనమూని శాంతుడై శిష్యులతోడ కూ
 ర్చుండియుండు ముని నొకనిని జూచి, అతిభీతిచే నతని నన్నిధికి జని నిజబాహులలచే నతని
 కంఠమును కట్టుకొనెను. “మునింద్రా, శరణాగతయైన నన్ను రక్షింపుము” అని మొరబెట్టు
 చున్న యా వృందావాక్యములచే నాముని ధ్యానమునువదలి బహిముఖుడై కండ్లు తెరచి

యావత్ ౯౩॥ ప్రామ్యుండవచ్చునూ మునివచనమబ్రవీత్ ॥ * వృందోవాచ—రక్షితాద్యక్షయాభూరా
 ద్యయాస్తాత్కృపానిధే ॥ ౯౪ ॥ ॥ చిద్విజ్ఞప్తుమిచ్చామి కృపయాతద్యద్యమం జలంధరోహిమేభర్తా దుదం
 యోగ్యంగతఃప్రభో ॥ ౯౫ ॥ సతతాస్త్రేఃధయైథే తస్యేధయఃసుద్రత ॥ మనిప్రవ్యక్తమాకర్ణ్య కృపయోర్ధ్వమ
 వైషితి ౯౬॥ తావత్కృపీపహయాత తంప్రామ్యుగ్రతఃస్థితే ॥ తతస్తస్మాన్తాపంజ్ఞా ప్రత్యక్షాగగఞాంతరాత్ ॥
 ౯౭॥ గత్యాన్తాధారాదాగత్య వానరావగ్రతఃస్థితే ॥ కరోబంధహస్తైః దృష్టైర్భ్రతసయస్యసా ॥ ౯౮ ॥ పహత
 మూర్చితాభూమా భర్తృవ్యసగుఃఖితా ॥ కమండలుజలైః సిక్తా మనివాన్యసీతాతదా ॥ ౯౯ ॥ డిడిత్యానుభం
 వృందా తంమునించక్రమబ్రవీత్ ॥ * వృందోవాచ—కృపానిధేమనిశ్రేష్ఠ జేవయైవంమునిపీయం ॥ ౧౦౦॥ త్వ
 మేవాస్యపునశ్శక్తో జీవనాయుగోమమ ॥ * మునిరువాచ—నాయంజీవయితంకోశ్య దుద్రోనిహతోయదా ॥
 తథావీర్యైర్కృపావిష్టః పునస్సంజీవయామ్యహం ॥ ఇత్యుక్త్వాంతర్ధేయావ త్రైవత్సాగరపందసః ॥ ౧౦౧ ॥ వృందామా
 లింగ్యతద్వక్త్రం చుచుంబ్రవీత్మానసః ॥ అభవృందాపిభర్తారం దృష్ట్యాహర్షితమానసా ॥ ౩ ॥ రేమేతద్వనకుద్య
 స్థా తస్యక్తాబహువాహరం ॥ కదాచిత్సగరతస్యాంతే దృష్ట్యాదీప్తంతేమేవసి ॥ ౪॥ నిరృక్ష్మిక్రోధసంయక్తా వృం
 దావచనమబ్రవీత్ ॥ * వృందోవాచ—ధిక్రచేదంహరేణం పరదారాభిమానినః ॥ ౫ ॥ త్వంజ్ఞానోపిమయాసమ్యక్
 మాయావ్రత్యక్తతావసః ॥ యోత్యయామామయాద్యతా స్వకీయాదభ్యతమమ ॥ ౬ ॥ తోదేవరాక్షసాభూత్యా
 తపభార్యాంచినేష్యతి ॥ జమబిజయనామానా జ్ఞాతౌక్యత్రిమయాపిజా ॥ ౭ ॥ త్వంచాపిభార్యాదుఃఖాతా వనే

తనయెదమీదనున్నవృందనుచూచి “పిల్లదాన, ఇచ్చుట యుండుము, భయపడవలదు” అని చెప్పి,
 యెదుటనున్న రాక్షసులను చూచి క్రుద్ధుండై హుమ్మని ధిక్కరించెను. అపుడు వారు ఆహం
 కార మాత్రమునకు వెరచి వెనుకకు పరుగెత్తిరి. మునిపుంగవుని యిట్టి సామర్థ్యమనుచూచి
 యాశ్చర్య పరవశయయిన వృంద దండప్రణామం జూనరించి “తాపసోత్రమా, దయానిధియగు
 నీవు నన్నిపుడు మహాభీతినుండి కాపాడితివి. నేనొకసంగతిని విన్నవించెదను, కరుణించి ఆ
 సంగతిని నాకు చెప్పవలయు. అదియేమనిన, జలంధరుండను నామగడు రుద్రునితో యుద్ధము
 నకు పోయెను, అతఁ డిప్పడెట్లున్నాడ?” అని నవినయముగా ప్రార్థించెను. అందుకు ముని
 దయతో సంతరితుమునుచూచుచు నావేశకు గగనమున వచ్చినిలచి నమస్కరించుచున్న కపుల
 నిరుపురినిచూచి కనుజొమ్మలచే సంజ్ఞ జేసిపంపెను. వారిరువురు వానరులు క్షణార్థమున పోయి
 వచ్చిరి. అపుడు వృంద సముద్ర సుతుండగు తన మగని రుండ కబంధములను చేతబట్టియున్న
 కపులనుచూచి వతి వియోగ దుఃఖితయై నేలబడి మూర్ఛనొందెను. అపుడు మునిపుడు
 నిజకమండలోదకములను చల్లి యామెను ఆశ్వాసించుచుండెను. ఆమె మిగుల దుఃఖించుచు
 మునితో “కృపాభివైన మహానుభావుండా, మునిప్రియుండగు నితనిని బ్రతికింపుము, నీవే యితని
 బ్రతికిండుటకు శక్తుండవని నమ్మియున్నాను” అని వేడుకొనెను. అందుకు ముని “రుద్రునిచేత
 జచ్చిన యితని బ్రతికించుటకు కాచాలదు. అయిన నీయందు గల్గిన దయచే నేను మరల బ్రతి

విసహాయవాః । భవసత్వోపేత్యం యశ్చేష్యత్యమాగతః ॥ ౮ ॥ పుణ్యశిలశుకీలాతః కపిరూపధాత్రభా, ఆ
 రత్రేవాగైరస్తు సుగతిగ్ధంకేవనే ॥ ౯ ॥ వటురూపధరభ్యయ్య యస్తాత్మ్యాశ్చేతివేద్యమాం । ఇత్యుత్త్యసారదా
 వృందా ప్రావిశద్ధవచానం ॥ ౧౦ ॥ తతోజలంధరోచ్యో నిహతోయధిశంభవా । తస్మాద్రాజస్త్రిదానీతా
 కుంభశర్లదకాననా ॥ ౧౧ ॥ జాతేపాగరమధ్యేతే లంకాయామధునాస్థితే । నీత్యాజసఃజాంబాలాం పంచవట్యాస్తు
 మాతృవత్ ॥ ౧౨ ॥ పాలయ్యధమస్తావా రామబాణాన్దరివ్యతిః ॥ రామాపివాల్మీకీహత్యా శుగ్రీవేణమన్య
 తః ॥ ౧౩ ॥ శిలాభిస్సాగరంబద్ధ్యా సీతామాదాయయాశ్శతి । యాత్రాయజ్ఞవిలాసాంశ్చ సప్తద్వీపప్రదక్షిణం ॥ ౧౪ ॥
 కరివ్యతిదయతయా బంధభిక్ష్వియథాశుఖం । ఇదంగోవ్యంత్వయారాజా కథసియంశకుప్రదిత్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీకవ
 తివాచ—ఇత్యుత్త్యమగ్ధలస్పర్శం భావీరామశ్శకాతుకాత్ । చరిత్రంవర్ణయామాస యదాయద్యతరివ్యతిః ॥
 ౧౬ ॥ తత్సర్వంశ్యవతిశ్చిత్వా తుష్టాపవచ్చకంపునః । పూర్వజన్మవికళ్యానం కింజయాశుక్యరీత్యం ॥ ౧౭ ॥ త
 త్సర్వంపదమాంబుప్రాప్త యస్తాజ్ఞతోహరిన్పునః । మమపాత్యద్రామచంద్రో లక్ష్మీసీతాశ్చమాత్ శ్శుభాః ॥ ౧౮ ॥
 ఇతిశస్యవచస్సీత్యా శ్శవమాచాపునర్పసిః * । ముద్గలతివాచ—అసీత్యశ్శుద్ధివియే కరివరత్రకేపుర్య ॥ ౧౯ ॥
 బ్రాహ్మణోదర్శనంకల్పి ద్ధర్మతత్తత్తత్తతిః । విష్ణువ్రతకరస్సమ్యగ్నిష్టపూజారతస్సుదా ॥ ౨౦ ॥ ద్వాదశాక్షర
 విద్యానాం జపనిష్ఠోతిథిసీతః । కదాచితాత్రికేమానీ హరిజాగరణాయ ॥ ౨౧ ॥ రాత్ర్యాంకుర్యావశేష
 యా జగామహరిమండరం హరిపూజోపకరణాః ప్రగృహ్య వజ్రతరదా ॥ ౨౨ ॥ తేనవృష్టాసహాయతా రాక్ష
 కించెదను.” అనుచు సంతోధానము నొందెను. అంతలో జలంధరుడును వృందను ఆలింగించి
 కొని మోమును ముద్దిసి సుప్రీతుడాయెను. పిదప వృందాదేవి మగనిజూచి మహానందము
 నొంది ఆవసమున నరనితోడ బహుసంవత్సరములు క్రిడించుచుండెను. ఇట్లుండగా, నొకప్పుడు
 సురతాంతమున నరనినే శ్రీవిష్ణు మూర్తినిగా నెఱిగి, కోపావిష్టయై ధికాల్ప-ర-పూర్వకముగా
 “ఛీ, ఛీ, వారీ పరదారతరంబగు నీశీలంబు కాల్యనా? నీవు మాయయైన ప్రత్యక్ష తాక్షనుడను
 దానిని నేను చక్కగా దెలిసితిని. ఎవరిద్దరు రాక్షసులు నీమాయచే నీవారుగావచ్చిరో, వారే
 నీభార్యను అపహరించెదరు, జయవిజయులనువారే యీ కృత్రిమరూపమునుదాల్చిరి. నీవు నర్వే
 శ్వరుండైనను వనమున కపిసహాయముగలవాడై పత్నిదుఃఖము ననుభవించుచుండుము. పుణ్యశీల
 సుశీలరను వారిరువురు నీకు శిష్యులై కపిరూపములనొంది యున్నందున దండకావనమున వా
 నరులతోడ వసించుచుండుము. వటువేషమున నీవద్దనున్న శిష్యుడు గరుడుండని నాకు దెలి
 యును” అని చెప్పి అగ్నిని ప్రవేశించెను. అందువలన యుద్ధమందు రుద్రునిచే జలంధరుడు
 చంపఁబడెను. ఓయి దశరథుడా, కాబట్టి వారిద్దరు ఇప్పుడు రావణ కుంభకర్ణులుగా పుట్టి
 సముద్రమధ్యమున లంకలో నున్నారు. వారు పంచవటిలోనుండి సీతాదేవిని అపహరించికొని
 పోయి రత్నవలై కాపాడుచుండి, ఆరుమాసములయినపిదప రామబాణముచే జచ్చెదరు. శ్రీరా
 ముడు వాల్మీకిజంపి సుగ్రీవ సమన్వితుడై శిలవచే సముద్రమును బంధించి సీతను తెచ్చికొనును,

నీభీమసిన్ధునా | వక్రదంష్ట్రోలలజ్జవ్య సమగ్నారక్తలోచనా || ౨౩ || దిగంబరాశుష్కమాంసా దింబోష్ఠీభుక్తు
రస్యనా | తాండ్యస్థాభయనంత్రస్థః కంపితావయవస్తవా || ౨౪ || పుజోపకరైశ్చరైః సయోభిశ్చాననాశ్చ
లాత్ | సంస్కృత్యయథోక్తర్వాను తులసీయుక్తవారిణాః || ౨౫ || సోహపద్యారీణాశ్చక్రైః త్రతావంబయమాగతః | ఆ
భసంస్కృత్యసాహుర్య జన్మకర్మవిపాకజాం || ౨౬ || స్వాందకామబ్రహ్మిస్త్రం దండవచ్చప్రణమ్యసా || ౨౭ || కలహనో
వాచ—పూర్వకర్మవిపాకేన దశామేతాంగతాస్త్వయం || ౨౮ || తత్క్రితంతువునర్విప్రయామ్యహంకతిమిత్ర
మాం || * మద్గలహనవాచ—తాండ్యస్థానగతామారాం వదమానాంస్యకర్మనః || ౨౯ || అతీవవిప్రీవిప్రస్తవా
వచనబ్రహ్మ || * ధర్మదత్తకీవాచ—కేనకర్మవిపాకేన త్వందశామీదృశ్యేంగతాః || ౩౦ || కథంప్రాప్తాచంకిలా
తత్కర్మంవిస్తరాద్య || * కలహనవాచ—సౌరాష్ట్రేనగతేబ్రహ్మభిక్షునామాభవద్విజః || ౩౧ || తస్యాహంకృపీ
ఠీబ్రహ్మకలహనోభాగినిపురా నకదాచిన్యభర్తృర్వచసాపితుభంకృతం || ౩౨ || నాన్యకంత్సమ్యక్ప్రస్తుభర్తృ
వశాచనభంగయా | పాశకాలేతయూనిత్యం యద్యచ్ఛాన్యమనోరమం || ౩౩ || తత్తత్కూర్వంభ్యయంభుక్త్యా వ
శ్యాద్యశ్చైవేదేతం | ఏకదాసమిత్రిత్రం మమవృత్తంస్వేదయత్ || ౩౪ || నైవశ్రుణోతిమేవత్సీ వదన్యకంకింక
రోమ్యహం | లేనశ్రుత్యాకుశలంక్షణంసంచిత్యైవృత్తి || ౩౫ || ఉవాచమత్సీంకింది ద్యుక్తంతాంలేవదామ్య
హం | విష్ణోహ్యవదస్యత్యం గృహీతీపాకరిష్యతి || ౩౬ || తవవాక్యేనకారాది యిత్సందిత్రవంభుతం | తథే
తిమిత్రవాక్యేన గృహమేత్యవతిర్నమ || ౩౭ || మామాహదయితేమాత్యం భోజనార్థంసమాహ్వయ | మమమిత్రంమహ

తీర్థయాత్రలను యజ్ఞక్రియలను దీప్త ప్రదక్షిణంబును ప్రియురాలితోడ బంధువులతోడ యథా
నుఖముగా చేయగలడు. ఇది రహస్యమైననంగతి, ఎచ్చటను చెప్పవలదు. ఓసి పార్వతీ, ఇట్లు
ముగ్ధలముని శ్రీరామునియొక్క—భవిష్యద్వృత్తాంతమును ఎచ్చుడెప్పుడు ఎట్లెట్లు చేయునో ఆ
సంగతులనన్నిటిని వర్ణించిచెప్పెను. వాటిని విని దశరథుండు సంతసమునొంది “మహానుభావా,
పూర్వజన్మంబున నేనేనాడే? నేనేమి పుణ్యముచేసితిని? ఎందువలన శ్రీహరి నాకొడుకు శ్రీరా
ముడుగా నవతరించెను? లక్ష్మీయగు నీత కోడలెల్లయినది?” అని ప్రశ్నజేసెను. అందుకు
ముగ్ధలుడు ఇట్లు పలుకుచున్నాడు. మనువు సహ్యాద్రిదేవేమున కరవీరపురమునందు ధర్మజ్ఞాని
కేకయియొక్క—జన్మాంతర కలహాస్యాసము.

యైవధర్మదత్తుడను బ్రాహ్మణుఁడొకఁడు గలిగెను. అతఁడు చక్కగా శ్రీమన్నారాయణ
పూజా పరాయణుఁడై విష్ణువ్రతము నాచరించుచుండెను. నానుదేవ ద్వాదశాక్షర విద్యాసంప
న్నుఁడును అతిధి ప్రియుఁడును జవళిలుడు నగు ఆవిప్రుఁడు ఒకానొకప్పుడు కార్తికమాసమున
హరిజా గరణముకొరకు రాత్రి వేకువజామున శ్రీవిష్ణు దేవాలయమునకు పూజోపకరణము
లను తీసికొనిపోవుచుండెను. దారిలో వ్రేలాడు నాలుకయును వక్ర దంష్ట్రంబులును శుష్కాం
గములును రక్తాక్షులును భయంకర ధ్వనియును గల్గి దిగంబరయైన రాక్షసియొకతె కనుప
డెను, దర్మదత్తుఁడు దానినిజూచి భయమునొంది వడకుచు పూజోపకరణములను నీళ్లను బలా

ద్వయం తచ్చుత్తాస్యైవేత్యేతి ॥ ౩౭ ॥ తదాధర్మాదుక్తస్య సాగుశ్చవశాః పితం । సమావృత్యావ్యక్తసార్థ
 ముద్వైకవ్రాహ్మణోత్తమం ॥ ౩౮ ॥ తతోమయాసమాకూటః స్వయంగత్వావతేశ్శుభా । తదారభ్యధిషేధోత్తాకా
 ర్యమాజ్ఞావయత్పిరిః ॥ ౩౯ ॥ ఏకదాసమీకుర్వన్త్యై త్తయానాశ్చపతిర్నయ । మానవావయతేత్రాద్ధం సరిష్యావ్యక్తి
 వాంపితః ॥ ౪౦ ॥ తద్వాక్యస్యైవేత్యుత్తా మయావిప్రసిమంత్రితః । మయాధిక్ధిక్కృతోభర్తా కథంబ్రాద్ధం
 కతోపి ॥ ౪౧ ॥ పుత్రధర్మసాహాసి కాగతిశ్చేధవివృతి । తతఃపునఃపుమామానా వక్యాన్వాస్యధర్మమామకం ॥ ౪౨ ॥
 ద్విజానిమంత్రయన్త్యైవం మావిప్రారంభదుక్తియే । తత్తప్తవచనంశ్రుత్వా మయాప్రాదర్శమానురామ్ ॥ ౪౩ ॥ నిమం
 త్రితాస్సుత్తాన్వాన్త్యైవం వక్యాన్వానికృతానిహి । తతఃపునఃపుమామానా త్రియేత్రనిమనోమమ ॥ ౪౪ ॥ మయాశ
 చాకృత్యమిద్వయం పాకంభక్త్యాతతఃవరం । స్వీయేద్విప్రవత్సవ్యవిప్రా పరివేదమాచర ॥ ౪౫ ॥ తప్తయావచ
 నంశ్రుత్వా పరిధిక్ధిక్ధిక్కృతఃపునః । కథమాదౌస్వయంభక్త్యా పశ్యాన్విప్రాశ్రమార్పయేత్ ॥ ౪౬ ॥ ఏవంధర్మనిషే
 ధోత్తాన్ బ్రాద్ధంసాంగంచారకం ॥ పిండదానాదికంశ్రుత్వా మామానావతితఃపునః ॥ ౪౭ ॥ అనామసావగంత్యధ్య
 కరిష్యామిసంశయః । తత్తప్తవచనంశ్రుత్వా మిష్టాన్వేనసభోజితః ॥ ౪౮ ॥ తతోదైవవరాధ్యైవ విప్రైశ్చాపా
 వమామ్రుతః । నీత్యాంబిదాశ్చివవ్యాద్య సత్త్వైవరమాదరాత్ ॥ ౪౯ ॥ తతోమయాశావమానే నీత్యాపిందావిస
 త్తితా । తతఃభిక్షునావిప్రా చాపేమ్యుక్త్యాన్విరోధవత్ ॥ ౫౦ ॥ త్తంబిందిత్యమామానా పిందావ్యర్థంబహికు
 రు । తతోత్తీర్ణకౌవమానే మమపిందావిహిక్యతః ॥ ౫౧ ॥ తతఃపునఃపుమామానా పిందాశీర్థక్షిప్తస్వమ ॥ త

త్కారముగావారవేసెను. హరినామంబుల నుచ్చరింపుచు తులసీ యుక్తసలింబులచే కొట్టబడి
 నందున ఆరాక్షసియొక్క వాపంబులయిం చెను. పిదప నారక్కసి తనజన్మాంతర సంస్కారవశమున
 గల్గిన దుర్గళను స్మరించుచు, ఆమునికి దండప్రణామం బొనరించి “బ్రాహ్మణోత్తమః, జన్మాం
 తర కర్మదోషమువలన నేనీ దుర్గళనొందితిని. నేనెట్లు మరల సద్గతినొందుదును?” అని వేడ్చెను.
 పణితార్థమై పలికిన తద్వాక్యములచే నత్యంత విస్తయమునొందిన ధర్మదత్తుండు “ఎట్టి కర్మ
 విపాకమున నీకి దళవచ్చినది? ఆసంగతిని విస్తరించిచెప్పుము.” అనిననందుకారక్కసి యిట్లనెను.
 విప్రోత్తమా సారాప్రదేశమునందు భ్రీక్షుండను బ్రాహ్మణుండుండెను. నేను అతని యిల్లాలను.
 కలహాయని నాపేరు. నేను మిక్కిలి నిష్ఠుర స్వభావముగలదానను. మగనికి మాటలతోను
 మంచి నెంచి చెప్పలేదు, ఒకనాడును మృష్టాన్నము పెట్టలేదు, పతిమాటలను పడద్రొక్క
 చుంటిని, వంటజేయునపుడు ఏదియేది మంచి వస్తువులుండనో పాటిసన్నిటిని మొదట నేనుతిని
 పిదప పతికివేయుచుంటిని. ఇట్లుండ నొకప్పుడు నావతి తన మిత్రునితో “నాయిల్లాలు నామాట
 వినుటలేదే, నేనేమిచేయుదును?” అని నాసంగతిని చెప్పికొనెను. అతడు అంతయునువిని కొంత
 సేపు చింతించుచుండి నామగనితో “మిత్రీమా, నేనొకయుక్తని చెప్పెదను, అట్లుచేయుము, ఏమ
 నిన, నీ కన్యమయినదానిని ఇష్టముగాను ఇష్టమయినదాని ననిష్టముగాను చేయవలసినదానిని
 చేయవలదనియును చేయకూడనిదానిని చేయునునియును ఇట్లు నిషేధోక్తులతో మాటలాడిన

దాతీశ్శకుయాశ్చిప్తా నేపిందావరమాదరాత్ ॥ ౫౨ ॥ ఏవఃకుయాశ్చదాభర్త వాచసంశ్శకృతంథదా ॥ కలహాప్రియా
 చతైనిత్యం మయ్యున్మిగ్నమనాయదా ॥ ౫౩ ॥ పరిణేతుతతోన్యాంనై మశ్శక్యతేపరిత్రు ॥ తతోగరంభమాదాయ
 ప్తానాన్యకృత్యమయాద్విజ ॥ ౫౪ ॥ అభవద్భావభ్యమానాం తుంభాన్యకృత్యంకీకరాః ॥ యశ్శకుంభదాన్యప్త్య
 చిత్రగుప్తమప్యచ్యతే ॥ ౫౫ ॥ * యమశ్చవాచ—అనయాకంకృతంకర్త ఫలంకథమథాకథం ॥ ప్రాప్త్యేన్య
 చతత్కర్త చిత్రగుప్తావళోకయః ॥ ౫౬ ॥ * కలహోవాచ—చిత్రగుప్తప్రదావాక్యం భర్తృశాస్త్రముదావహః ॥
 చిత్రగుప్తశ్చవాచ—అనయాతుకుభంకర్త కృతంకించిత్త విద్యతే ॥ ౫౭ ॥ మిష్టాన్యంభుజ్యమానేయం సభ ర్భతదసి
 తం ॥ ఆతశ్శన్యసియోన్యాం స్థవిస్థాదావతిష్ఠతు ॥ ౫౮ ॥ భర్తృత్వస్థిసదాత్మేన నిత్యంకలహకారిణీ ॥ వి
 స్థాదానూకరీయాన్యాం తస్మాత్స్థిత్యయనాత్ ॥ ౫౯ ॥ పాకభాంజేసదాభుజై గుప్తంనెకాయతప్తతః ॥ తస్మాద్విహ
 ద్విదాలాస్త్ర స్వతాతావత్సభక్షిణీ ॥ ౬౦ ॥ భర్తారమపిచోద్విశ్య హ్యత్తమతాశ్శక్యోదయా ॥ తస్మాత్ప్రేతశరీరేపి తివ్ర
 త్వేనాత్మిందితా ॥ ౬౧ ॥ ఆతశ్శన్యమానుజేశే ప్రాపితవ్యాశరీరైః ॥ తత్రప్రేతశరీరస్థా చిరంతివృత్తియంతతః ॥
 ౬౨ ॥ ఊర్ధ్వంయోనిత్రయంజైమ భుక్త్యుభయకారిణీ ॥ * కలహోవాచ—తతోదాతైః పాపితాహం దురుజే
 శంక్షయాద్విజ ॥ ౬౩ ॥ దత్తాప్రేతశరీరంమాం గతాప్రేష్టఫలంనితి ॥ పాపంపంచకాపాని ప్రేతదేవాన్మితాకల ॥
 ౬౪ ॥ తుత్తద్ధ్యాన్యపీడితాత్వం దుఃఖితాన్యేనకర్తా ॥ తతఃకుత్పీడితాపిత్వం శరీరంవనిజస్యమా ॥ ౬౫ ॥ ప్ర
 విశ్వక్షిణీప్రేతాస్తా క్షిప్తాకేన్యాత్వంసంకమే ॥ తత్తీరంసంకతాయావ త్రావత్సశరీరతః ॥ ౬౬ ॥ శివస్థగజేష్టగ
 నీకార్యము చక్కబడును.” అని యుక్తి నుపదేశించెను. నామగడు నల్లేయని యింటికివచ్చి,
 పీయురాలా నేడు మహాదుష్టుడైన నామితుని భోజనమునకు పిలువవలదని నాతోచెప్పెను.
 అందుకు నేను అతడు మిగుల సాధువేల పిలువగూడదు? నేడే పిలచెదనని తీసిగొనివచ్చి మృష్టా
 న్నము పెట్టితిని. అది మొదలు నాపతి నిషేధోక్తులతోనే కాలము గడుపుచుండెను. ఇట్లుండ
 మా మామగారి తద్దినమురాగా నాపతి నాతో నేడు నాతండ్రి శ్రాధమును చేయననెను. వెం
 టనే నేను విప్రులను నిమంత్రించి ఘీ, ఘీ, ఎల్లు శ్రాధముచేయవు? పుత్రధర్మము తెలియదా
 చేయకపోయిన నీకేమిగతి కాగలదు? అని తిరస్కరించితిని. అందుకు “అయితే పశ్వాన్నము
 లను వండవలదు, ఒక బ్రాహ్మణుని చెప్పుము, విస్తారము చేయకుము.” అనిన పతిమాటకు
 ప్రతికూలముగా గూ మంది విప్రులను చెప్పితిని. పశ్వాన్నములను వండితిని. అందుకు మరల
 యతడు నాతో “ఓనీ, నామాటవినుము, మన మిరువురును వండినదానిని మొదటతని మిగిలిన
 దానిని బ్రాహ్మణులకు పెట్టదము” అనెను. అదివిని పతిని ధిక్కరించుచు శ్రద్ధతో శ్రాధపాక
 మొనరించి బ్రాహ్మణులకు పెట్టితిని. ఇట్లు నర్వవిషేధోక్తులతో శ్రాధమును సాంగముగా
 నెరవేర్చి పిండదానాదికము నాచరించి కడపట నేనువనాసము చేసినద ననెను. నేను ఎంతమా
 త్రము సరివడదని మృష్టాన్నముపెట్టి భోజనము చేయించితిని. అటుమీఁద దైవవశమున నా
 భర్త మరచి “మిగుల యాదరముతో నీపిండములను మహాతీర్థమున విడిచిరమ్ము” అనెను.

మహాకృష్ణబలాహం । తతఃకుత్తయయాదృష్టా భీమంత్యత్వంకయాద్యజః ॥ ౬౭ ॥ త్వద్ధృతులసిహారీ సస్యస్య
గతపాతకాః । తత్కృపాంఘరిప్రేంద్ర కథంమక్తాభవావ్యహః ॥ ౬౮ ॥ యోనిత్రయాదగ్రాభావ్యా దచ్చద్రప్రేత
భావతః । మామద్ధరమునిశ్రేష్ఠత్వావహంశరణంకాతా ॥ ౬౯ ॥ ఇత్థేనిశమ్యంఘరావచనంద్యజశ్చ । తత్ప్రపశ్యర్థయని
ష్యయఃఖయక్షః ॥ తద్దానిదర్శనకృపాచలచిత్రవృత్తిః । ధ్వాత్వావిరండువచనంఘరాదయఃఖాత్ ॥ ౭౦ ॥
ఇతిశ్రీకథాటి రామచరితాంశ్చిత్ర శ్రీమదానందరామాయణే చార్మకీయే పారకాండే వృందావాస కలహాఖ్యాకో
నామ చతుర్థస్కంధః ॥ ౪౪

అంత నేను వాటిని మలకూపమునందు పారవేచితిని. అచ్చడతఁడు హాహాకారములచేయుచు
భిన్నుండై కొంతసేపూరకయుండి నాతో ఆపిండములను నీవు బయటతీయవలదనెను. నేను
ఆ పీఠిసూతిలో దిగి యెత్తికడిగితిని. మరల యతఁడు వీటిని తీర్థమున వేయవలదననిన నేనాదర్శ
ముతో తీర్థమునందు సమర్పించితిని. ఇట్లు నేనెల్లప్పుడును కలహాపీఠమై యున్నందున
విక్షుండు విసికి వేరు పెండ్లిచేసికొనుటకు పూసెను. అంత నేను గరళముతిని ప్రాణములను
విడిచితిని. యమకింకరులు కాలపురి కీర్తికొనిపోయిరి. అచ్చట యముఁడు “ఇది ఏమి శుభా
శుభ కర్మలను చేసినది? చూడు”మని చిత్రగుప్తున కాజ్ఞాపించెను. అందుకు చిత్రగుప్తుఁడు నన్ను
దూలనాడుచు “ఇదిచేసిన శుభకర్మయొక్కటియునులేదు. తాను మృష్టాన్నముతిని వతికి పెట్టి
నందున వల్లనేయోనియందు తన మలమును భక్షించుచుండుగాక. నిత్యమును కలహించుచు
వతితో ద్వేషించినందున (సూకర్మ) యోనియందు మలము భక్షించుచుండని. పాక భాండమున
గుట్టుగా తిండితిన్నందున పిల్చియై తన బిడ్డలను తాను తినవలయును పతి సుద్దేశించి యాత్మ
హత్య చేసికొనినందున అత్యంత నింద్యమగు ప్రేతశరీరము నొందియుండదగును. అందువలన
మరుదేశమున పంపతగినది. అచ్చట ప్రేతశరీరమున చిరకాలముండని. అటుమీఁద తక్కిన
నూడు జన్మముల ననుభవించుగాక” అని చెప్పినందుచేత, ఈ మరుభూమికి దూతలు నన్ను
తీసికొనివచ్చి ప్రేతదేవమునిచ్చి తమ తావునకు వెడలిరి. ఆ నేను ౧౫ సంవత్సరములు ప్రేత
దేవవాసినిగానున్నాను. దక్షిచేతను ఆకలిచేతను వీడింఘడినదై నాదుమగ-మఁదే దుఃఖం
చుచు, ఆకలి నూర్వలేక వశిజని శరీరమున ప్రవేశించి దక్షిణమున కృష్ణావేణి సంగమ ప్రదేశ
మందుండి, యచ్చట శివవిష్ణు గణములనుండి వెళ్లగొట్టబడి త్తుత్తుచే కృశించుచు పరిభ్రమించు
చువచ్చి నిన్నుచూచితిని. నీచేత తులసీజలమువలన పాపములు పరిహరించిపోయినవి. కాబట్టి,
యోనివోత్రమా, నేనెట్లు ముక్తురాలగుదును? ముందనుభవింపదగిన యోనిత్రయ దుఃఖమును
ప్రేతదుఃఖమును ఎట్లుపోవును? నిన్నే శరణాగతయై నమ్మిన దియగు నన్ను అనుగ్రహింపుము.
అని యిట్లు ప్రార్థించుచుండు కలహావచనములను ఆధర్వదత్తుఁడవిని వాని పాపకర్మలచే భయా

ధర్మదత్తశివః—విలయాయాంతిపాపాని తీర్థదానవ్రతాదిభిః । ప్రేతదేహాన్ధియాస్త్రేతేషునైవా
 ధికారితా ॥ ౧ ॥ త్యక్తానిదశకాదస్తాత్థిన్నంచమమహాసం । నైవనిపుతాతియాయా త్తామనస్థ్యత్యక్షుఃఖ
 లం ॥ ౨ ॥ పాతకంచరివాశ్యుగం యోనిప్రయదిపాకదం । నైవాలైక్షీయతేపుత్రైః ప్రేతర్యూపాతిగహి
 తం ॥ ౩ ॥ తస్మాదాజన్యజనతం యన్యయాకాతికవ్రతం । తస్యైవసాధ్యభాగేన స్వత్యక్తమవాత్మయత్ ॥ ౪ ॥ కా
 తికవ్రతపుణ్యేన నసామ్యాయాంతిసర్వథా । యజ్ఞదానాపితృణాని వ్రతాన్యతీతహృదృవం ॥ ౫ ॥ * ముగ్ధల
 ఉపాచ—ఇతిపుత్ర్యుగధర్మస్తా యవత్రామభ్యషేచతుత్ । కులసీమిత్రతోయేన వ్రతయదాన్యపశాత్కరం ॥
 ౬ ॥ తావత్ప్రేతస్త్వనిపుక్తా జ్వలదగ్నిశిఖోపమా । దివ్యరూపధరాశాతా లావణ్యనయభోర్యశి ॥ ౭ ॥ తతస్సాదృశ
 వహ్నుమా ప్రణామయథాద్విజం । ఉపాచసాతదావాక్యం మానకగదధాషిణి ॥ ౮ ॥ * కలహూవాచ—
 త్వత్ప్రేతాదాన్యజుశ్రేష్ఠ విముక్తాపిరయాచదం । పాపాభౌమజ్జమానాయా స్త్యంనాభూతోనీమేధృవం ॥ ౯ ॥ *
 ముగ్ధలఉపాచ—ఇత్థంసావదతీవ్రిచం దదకాయాంతమంబరాత్ । విమాంసుందరయంక్రం విష్ణురూపధర్మగ
 తై ॥ ౧౦ ॥ ఆధసాపిద్విమాన్స్తై ర్విమానేచాధిరోపితా । పుణ్యశిలమకీలాదై ర్భవశ్శిగంసేవితా ॥ ౧౧ ॥ తద్విమా

శ్చర్య దుఃఖంబులనంది యందువలన కరుణించి బడలి చిత్రచాంచల్యమునొంది, కొంతసేపు
 చక్కగా ధ్యానించి దుఃఖముతో మంచిమాటల నిట్లనెను॥* ... .. ॥*౪౫*

కార్తికమాన శ్రీవిష్ణువ్రత మహిమ.

“తీర్థాటనముచేతను దానధర్మములచేతను వ్రతాచరణలచేతను తపస్సుచేతను పాపములు
 పరిహరించుచున్నవి. ప్రేతదేహము నవలంబించిన నీకు వాటిని చేయుట కధికారములేదు.
 నీకష్టమునుచూచి నావృంబు నొచ్చుచున్నది. దుఃఖించుచుండు నిన్ను విడనాడితే సంతోషము
 కలుగజాలదు. నీయొక్క జన్మప్రయానుభవము నిచ్చు పాపమైననో మిక్కిలి భయంకరమయి
 నది. నింద్యమైన నీప్రేతత్వము అల్పపుణ్యములచేత పోచాలదు. కాబట్టి నేను వృట్టినిది మొ
 దలుకొని యాచరించుచు వచ్చిన కార్తిక వ్రతముయొక్క మహా పుణ్యమున అర్థభాగముచేత
 సగతి నొందుచువుగాక, యజ్ఞ దానవ్రతాదు లేవియును కార్తిక వ్రతపుణ్యమునకు సాటికాచా
 లదు.” అని చెప్పి, ధర్మదత్తుడు ఆకలహకు తులసీ మిత్రజలములచే ద్వాదశాక్షర మంత్రమును
 పినుపించుచు నభిషేకము చేసెను. అంత నది ప్రేతత్వమునువదలి అగ్ని జ్వాలాతుల్యంబయిన
 దివ్యదేహమునొంది సౌందర్యమున నూర్వశికి సమానయయ్యె. పిదప నది ధర్మదత్తునకు
 దండ ప్రణామ మొనరించి, ఆనంద తుందిలమై గద్గదస్వరమున “బ్రాహ్మణోత్తముఁడా, నీవ్రసా
 దమువలన నేను సరకమునండి యుద్ధరింపఁబడితిని. దురితవారిధిలో మునిగిన నాకు నీవు నాక
 వలె నొప్పుచుండువు.” అని సంప్రతించుచుండగా, విష్ణురూపధరులగు గణములచే విరాజించు
 చుండు విమానం బొకటివచ్చెను. సుందరంబగు నా విమానమునందున్నవారు పుణ్యశిల సుశీ

సంతవాక్య భర్తదత్తస్థునిప్రయః । పపాతపండువహ్నుమా ద్భవ్యతాపుణ్యహుతిః ॥ ౧౨ ॥ పుణ్యశీలనుశీలా
భ్యాం సమత్వాప్యాగతంద్విజం । సమభ్యసందయన్వాదీం పౌచత్కుర్వరసంయతాం ॥ ౧౩ ॥ * గణాపూచకుః—
సాగుసాగుద్విజశ్రేష్ఠ యస్యైంద్విభురతస్ఫుతా । దీనానుకంపీధర్మజ్ఞోవిష్ణుశ్రతపరాయణః ॥ ౧౪ ॥ అజాతాత్మత్వ
యాప్యేత్త ద్యుత్కృతంతాత్మికశ్రతం । తవతస్యాధ్ధదానేన పుణ్యం దైవగుణ్యమాగతం ॥ ౧౫ ॥ త్వత్కున్యాస్యాధ్ధభా
గేన యదస్యాపూర్వార్థజం । చారిజాగరణాద్యైశ్చ విమానమిదమాగతం ॥ ౧౬ ॥ వైకుంఠం నీయతేషద్యోగ సావా
భోగయతాత్మియం । దీపదాభవైపుణ్యైశ్చైజసంయావమాశ్రితా ॥ ౧౭ ॥ తులసీపూజనాద్యైశ్చ కారణప్రక
తైశ్చకైః । విష్ణుసాన్నిధ్యగాజాతా త్వయాదత్తైశ్చపానిధే ॥ ౧౮ ॥ త్వమవస్థస్యధ్ధవస్యాంతే భార్యయాసహ
యాస్యసి । వైకుంఠభవనంవిష్ణో సాన్నిధ్యంపశయావతాం ॥ ౧౯ ॥ తేదన్యాశ్చతప్తన్యాస్తే తేమంచసఫలాభవః ।
యైర్భక్త్యారాధితోవిష్ణుర్భర్తదత్తస్త్వయాభా ॥ ౨౦ ॥ సహ్యగారాధితోవిష్ణుః కింపయచ్చరిదేహీనాం । భౌతాశ్చ
పాదిత్యైవేవ భువన్త్యేహాపితఃపురా ॥ ౨౧ ॥ యస్మాదుత్పరణాదేవ దేహీనోయాంతిసర్జితం । గ్రాహ్యగౌహితోనా
గేహ్యో యస్మాదుత్పరణాత్పురా ॥ ౨౨ ॥ విమక్తస్సన్నిధింప్రాప్తా జాతోయంజయంసర్జకః । గ్రాహ్యామయం
జయోనాన్నా శ్రీవిష్ణోఽపీతవాదభూత్ ॥ ౨౩ ॥ యతస్త్యయాత్పితోవిష్ణు స్తత్సన్నిధ్యంప్రయాస్యసి । బహూ

లాదులు ఈకలహను దానిమీఁద నెక్కించుకొనిరి. అప్పరసలచే సేవింపఁబడుదానిని చూచి
దర్శదత్తుఁడు విన్యయమునొంది, ఆపుణ్యాత్ములకు సాష్టాంగముగా ప్రణమించెను, ఆ వెనుక
నాపుణ్యశీల సుశీలలు ధర్మధర్మిని లేననెత్తి యిట్లు చెప్పుచున్నారు—మంచిది; మంచిది; మహా
బ్రాహ్మణుఁడా, నారాయణ పరాయణుఁడును దీనులయెడ దయగలవాఁడును ధర్మజ్ఞుఁడును విష్ణు
వ్రతరతుఁడును అయిన నీవు బాల్యప్రభృతిగా నాచరించిన కార్తిక వ్రతపుణ్యమున నర్హము
నిచ్చినందున నది ద్విగుణముగా నీమెకు పుణ్యబలమునిచ్చి యీమెయొక్క వెనుకటి నూరు
జన్మముల పాపములనుగూడ పోగొట్టి రక్షించినది. ఈమె యనుభవింపదగిన జన్మత్రయ పరిపా
కము పరిపరమయ్యె. మంత్రోదక స్నానముచేతనే పాపముపోయె. విష్ణు జాగరణాదులచే
విమూనంబు వచ్చినది. నానావైభవములతో నీమెను వైకుంఠమునకు తీసికొనిపోవుచున్నాము.
దీపదాన మహిమవలన తేజోరూపంబుగల్గినది. కార్తిక వ్రతమునందలి తులసీ పూజనాదుల
చేత వైకుంఠమున విష్ణు సాన్నిధ్యము లభించినది. కరుణాకరుఁడై కార్తికమాస పూజాఫలదా
నముచేసిన నీవును ఈజ్ఞాంతమున సతితోడ శ్రీవిష్ణు సాన్నిధ్య సారూప్యముక్తి నొందగలవు.
ధర్మధర్మతఁడా, నీవలె భక్తితో విష్ణువ్రతము నాచరించిన మహానుభావుల జన్మమే సఫలము,
వారే ధన్యులు. చక్కగా నారాయణుని సేవించినవారికి దుర్గుణం బేమిగలదు? ఉత్తానపాదుని
కొడుకు విష్ణుభాగ్యనముచే ధ్రువపదము నొందలేదా? ఆ శ్రీమన్నారాయణ నామ పారయణంబు
ననే గతండుగిండైయుండి ముక్తి నొందినట్టి యీ జయండునువాడుగను, నక్రింబుగానుండి

త్రంతః సుపదిశ్చదిమానగా । తయాకలమాయాసాధ్యం వైకుంఠభవనంగతా ॥ ౩౭ ॥ ధర్మదత్తోఽన్యసాహా తత్పు
రస్తదప్రతీక్షితః । దేశాంతేవరకుంఠానం భార్యభక్తిమన్వితోఽన్యగాత్ ॥ ౩౮ ॥ బహుస్యజ్జహసాప్రాప్తి త్థిత్వానై
కుంఠస్థస్థి । తతఃపుణ్యక్షయేజాతే జాతోఽపిత్వంస్పరశమహా ॥ ౩౯ ॥ దాత్రీభిర్గతరథ ప్రేక్షిష్టుఃపుత్రతాంగతః ।
రామాయంబత్నభక్త్యో భరతోఽహరితఃక్రూపాః । ఏవంసర్వంవయాభ్యాతం యథావృష్టంత్యయామకు । ధర్మస్త్యం
యస్త్యుతనయ సామిహ్నా రాయజోభవత్ ॥ ౪౦ ॥ * । శ్రీవచనాచ—ఇత్యుక్త్యాస్త్యసరిత్రాజ్య విశఫలమనిస్త
దః । అలింగ్యరామంసామిత్రిం మేనేశాకృత్యత్వతాం ॥ ౪౧ ॥ తదారాహస్తవైశ్యేన మహామర్ద సమన్వితః । అ
యోధామగమకద్రవ్యం గోపురాట్టాలమండితాం ॥ ౪౩ ॥ స్వపమాగతమాజ్ఞాయ మంత్రిణామరవాసిసః । పతా
తీరజాద్యైశ్చ దివ్యచందనైవై ॥ ౪౪ ॥ నగరింఘాషయిత్యాతే స్వత్యవాద్యాదిమంగళైః । విద్యుంజటుంబస
హితం రాజాననగరింప్రతి ॥ ౪౫ ॥ రామమాగతమాజ్ఞాయ గోపురాట్టాలవస్త్రీషః । ట్యూనిధాయాబాహా
స్యాత్ శ్రీయఃస్థిత్యానితైః ॥ ౪౬ ॥ సువర్ణమసుమాద్యైశ్చ వపహాశుష్యవృక్షిభిః । కాశ్చిద్రాక్షోసరిశ్చిత్వా
కుంభదీపాదిమంగళైః ॥ ౪౭ ॥ అర్చికాదిభీరాజానం సరామంకారికారకైః । పూతయంతిస్తాస్సర్వారాజాన్
పుష్కప్యకైః ॥ ౪౮ ॥ ఏవంనానాసమస్తాస్తై ర్మృతైరైవారయోషితాం । దుందుభీహంసినాదైశ్చ గాయత్రా

నాచరించుచుండి దేశాంతమున తన నతులతోడ విష్ణులోకమునకుచేరిను. అనేక సమాస్త్రు
సరివత్సరంబులు వైకుంఠంబున నానందంబు నందుచుండి, పుణ్యక్షయముకాగా దశరథుండను
వాడై యిట్లు పుట్టితివి. నీయొక్క మువ్వరు భార్యలలో శ్రీవిష్ణు పుత్రభావమునొందెను. ఈరా
ముండ శ్రీవిష్ణువు, ఆది శేషుండ లక్షణుడను. శంఖచక్రములే భరతతత్తుఁములు. మహారాజా, మహా
విష్ణువు నీకాడుక గులచే నీవే ధన్యుడవు. నీవడిగిన సంగతిసంతయును చెప్పితిని. అనిముద్గలముని
యిట్లు భూత భవిష్యద్వృత్తాంతములను నిరూపించి, దశరథుని సత్కరించి, శ్రీరామాదుల
నాలింగించి పంపెను. పిదప దశరథమహారాజు మహాసైన్యములతోడ నందరిని పిలచికొని దివ్యా

శ్రీరామాదులు మరల నయోధ్యకు వచ్చిచేరుట.

లంకార యుక్తంబగు నయోధ్యకు చేరిను. మంతులువచ్చి సముచిత మర్యాదలతో నగర
ప్రవేశమును కావించిరి. రాజమార్గమున రాముడువచ్చుట నెఱింగి రామామణులు గోపు
రాట్టాలకములనెక్కి లేతబిడ్డలను చంకలలో నెత్తుకొని కొందరును పుష్పవృష్టుల గురిపించుచు
కొందరును పేడకల జూచుచుండిరి. కొందరచ్చటచ్చట యంగనలు మంగళకుంభ దీపావళులచే
మంగళార్థరతులచే నారాధించుచుండిరి. ఇట్లు మహూర్తవంబులతోను మంగళవాద్య ఘో
షంబులతోను వారాంగనా నర్తనంబులతోను గాయక గాయనంబులతోను గవాక్షముల
నుండి సౌధాంతః పురశ్రీలు సమర్పించుచుండు వ్రష్పవృష్టులతోను చామరా ద్యుపచారంబుల
తోను వచ్చి నిజరాజ మందిరంబుల నలంకరించిరి. అంత దశరథమహారాజు జనకరాజయొక్క
మంతులను వస్త్రాలంకారాదులతో సత్కరించి భోజనాదులతో సంతోషం జూపించి మిథి

వాంచగాయః ॥ ౪౯ ॥ సాధోద్ధృగవామైశ్చ (త్రిముక్తపుష్పవృక్షిః ॥ యయాస్యశివరారాః పిష్టమాసస్సు
చామరైః ॥ ౫౦ ॥ తతస్తాజనకామాత్మ్యా వస్త్రాలంకారవాచాః ॥ సత్సత్కర్మభోజనాద్యక్య ప్రేమయామా
సమైఖిలం ॥ ౫౧ ॥ ఏవంసర్వమాత్మ్యేషు జనకోవాపిః కేషుసః ॥ నిరాయవిధిలంరావం మాత్మ్యిః పార్థివేషచ ॥
౫౨ ॥ ఉత్తకోత్తరతఃపూజ్య తోషయామాసరాఘవం ॥ రామాపిరయయామాస లీలాభిః స్వపరితరీవా ॥ ౫౩ ॥ మా
వైష్ణవృద్ధసకలా లక్ష్మీశ్రీరాఘవామృతా ॥ లగ్నే హ్యేకాదశేవషేః రజోయత్రాభూవనా ॥ ౫౪ ॥ తద్వార్తాం
జనకశ్చృత్వా సత్పీఠిర్నంత్రిభిఃసహ ॥ ఆయోధ్యామగమవీఘ్నం రావాచక్యజ్జగమామతః ॥ ౫౫ ॥ పరస్పరంసమా
లింగ్య సాకేతమిథిలాధిపా ॥ వృత్తివాద్యసమత్నామై రయోధ్యాంఽశకున్ముఖం ॥ ౫౬ ॥ తతోవచాసముత్సాహై
నానామంతులపతోరజైః ॥ కదలిప్రభమాలాభి రిక్షుదందైస్సుచామరైః ॥ ౫౭ ॥ చతుర్దాసిదులైశ్చ క్షుంటా
ఘోషైస్తదర్పణైః ॥ కంఠీణాలఘోమైశ్చ వితాన్తైశ్చిరరాజభిః ॥ ౫౮ ॥ వసీష్ఠామనిభిస్సాన్ధం గర్వాధానవిధింకు
భం ॥ కారయామాసరామేం సీతాయాశ్చాతివాద్విరః ॥ ౫౯ ॥ తదావస్త్రైరలంకారైర్జనకోస్వపరిమదా ॥ పూజ
యామాససత్త్రికం క్షుపాపుత్రసమన్వితం ॥ ౬౦ ॥ మాసమేకమతిక్రమ్య యయాస్యవగసంకుభం ॥ రామాపిసీత
యాసాన్ధం నానాభోగానామప్రమృలా ॥ ౬౧ ॥ బుభుక్షేహేమరత్నాది నిర్మితేషుహేషుసః ॥ దుక్తమండప
లకుపంపెను ॥ ఇట్లే సర్వోత్సవంబులకును శ్రీరామాదులను మిథిలాపురికి పిలవించికోని జనక
రాజు రాజమాతలను దశరథరాజును ఆనందితాంతరంగులంజేసి ఇట్లుత్రోసి త్రరాఘ్నివృద్ధిగాన
లుని సంతోషపరచుచుండెను ॥ రాముండును లీలావినోదంబులతో రారాజించుచుండెను ॥ ౫౩ ॥

శ్రీ సీతారామాదుల శోభనమహోత్సవము.

పిమ్మట సారుమాసములకు శ్రీరామునికన్నును చిన్నదియైన సీతమ్మ పదునొకండవయేట శుభల
గ్నమున ప్రభుమా గ్రవయ్యె. ఆ శుభవార్తనువిని జనకుండు పత్నులతోడను మంత్రులతో
డను పరివారముతోడను మరల నయోధ్యకువచ్చెను. దశరథుండు స్వాగతంబొనరింపగా ని
రువురును పరస్పరాలింగనాదులచే సంతోషించి నిజవిభవంబులతోడ రాజమందిరంబుల నలం
కరించిరి. పిదప సత్యంతమహోత్సవ విధవిధంబులగు మంటపంబులచేతను తోరణంబులచేతను
అరటిచెట్లవరునలచేతను చెరుకుజలవలచేతను చామరంబులచేతను నాలుగుదారుల పందిళ్లచే
తను ఘంటానాదంబులచేతను అద్దములచేతను గజైల సప్తశ్ల చేతను ముగళశివాపకులచేతను
సాలంకృతంబగు రాజమందిరంబున వసిష్ఠుండు గర్వాధానశుభమహోత్సవమును శ్రీసీతారా
ములకు చేయించెను. అపుడు వస్త్రాలంకారంబులచే జనకుండు కొడుకు కొడతల్లిలాండ్రతోడ
నున్న దశరథరాజును మిగుల సత్కరించెను. ఇట్లు సంతోషముగా నొకనెల యుచ్చటనుండి
మిథిలకు జనకుండు వెడలెను. శ్రీరాముండు సీతతోడ సంపూర్ణంబులైన విధవిధ భాగంబుల
ను సువర్ణరత్నాలంకృతంబులగు మందిరంబులలో ననుభవించుచుండెను. వర్షాలంకృతల
గు దాసీజనులు సేవించుచుండిరి. ఇట్లే లక్షణ భరత శత్రుఘ్నులకు వారివారి పుత్రులతోడ

యత్యాభి ద్వాసీభిర్వీజితశుభుః॥ ౬౨ ॥ ఏవంతాసాంస్యవసుత పత్నీనాంచవృథకృతృకః । ఆథాకాతేభధానేషు
గర్భాధానాదీషుచ ॥ ౬౩ ॥ ఆగత్యజకశ్చక్రే నానోత్సాహాప్రవాన్తతః । ఆయోధ్యానగరిమశ్యే వాద్యఘోషా
గృహేగృహే॥ ౬౪ ॥ మంగళాదిచసర్వత్ర సమత్రాన్యస్త్యయంగళం । సదగ్రోక్షామునీనాసీన్నాధివ్యాకృతపీడితః॥
౬౫ ॥ రామూదిభిశ్చతుర్భువై ర్భృంభుభిః ప్రదనంకరం । పృథగ్గోపేషుభార్యాభి గౌహాగృహ్యమగ్నయస్థితం॥ ౬౬ ॥ రా
మఃప్రాతఃస్వమథ్థాయ కృతశోచాదిసత్ప్రియః । ఆరుహ్యోబిశాంధివ్యాం స్నానార్థంసరయూంసదీం॥ ౬౭ ॥ గ
త్యాకూలేవాహనాది విస్యజ్యరఘుసంవహః । గచ్ఛంస్త్రస్యాసావనార్థం సరయాన్యోపురీశేమదా॥ ౬౮ ॥ మంత్రిభి
ర్వృష్టితోగత్యా సత్యాతాంసరయూంసదీం । స్నాత్యానీత్యవిధింకృత్యా బ్రాహ్మణ్యేపరివారతః॥ ౬౯ ॥ దత్వాదానా
న్యశేకాది గోభూధాన్యరసాదిభిః । సంపూజ్యసరయూంపుణ్యాం బ్రాహ్మణాః పూజ్యసాదరం॥ ౭౦ ॥ యయా
ధంశమరుహ్య యక్తబంధనబంధితం । దుక్తతంతురజ్జాభిశ్చ సర్వతఃపరివేష్టితం॥ ౭౧ ॥ పట్టుకూలాదిపానై ర్వర్జితా
చ్చాదితంశుభం । వాజీవాహంసారిభిరా నుస్నాతేత ప్రవోదితం॥ ౭౨ ॥ కింజీవరమాలాభిర్ద్వంటాభిరతిగర్జితం
యక్తదండశర్వరాతై రగ్రేదర్శితసత్పుతః॥ ౭౩ ॥ వధిసీరాజితశ్రీభి ర్వర్షితఃపుష్పవృష్టిభిః । ప్రాచీన్యాయగృహం

సముచితకాలంబులలో విధివిధానంబున నిషేకశాంతి శుభకర్తవ్యమహూత్సవంబులు జరిగెను.
అప్పుడప్పుడును జనకుండునచ్చి పలుమహూత్సవంబులను కావించి సంతోషము సందరుచుం
డెను. ఆయోధ్యానగరంబున నెప్పటిను మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండినవి. అన్నిచోట్లలోను
శుభమహోత్సవంబులుతప్ప యమంగళప్రసక్తియేలేదు. ఆయాదిలో నొకడును దరిమ్రో
డు అప్పులుగలవాడు చింతాయుక్తుడు వ్యాధిబాధితుండును లేడు. ఇటుండే శ్రీరామలక్ష్మ
ణ భరత శత్రుఘ్నులు నిజనిజబంధుపరివారంబులతోడ వెవ్వేరుగా దివ్యరాజ్యందిరింబులలో
నానాభోగంబుల ననుభవించుచు తమతమ పత్నులతోడ గృహస్థాశ్రమధర్మంబుల ననుష్ఠించు
చుండిరి॥౬౬॥ శ్రీరాముండు ప్రోద్బుధుడైచి శౌచాచారాదిక్రియలను తీర్చికొని దివ్యాంధోళనము
శ్రీరాములవారి దినచర్యవర్ణనము.

నేక్కి స్నానమునకై సరయూనదికివెడలి, నీరమున వాహనాదులనువదలి మంత్రులతోడ మూ
టలాడుచు నానదికి పరిశుద్ధినిచ్చుటకై యిసుకదిబ్బలమీఁద కాలివడకతో ప్రవాహమునదికి
పోయి, విప్రోత్తములచే పరివేష్టితుండై స్నానముచేసి నిత్యోర్ధ్వానుష్ఠానమునొనరించి, గో భూ
తిల హిరణ్యాజ్య వాసో ధాన్య గుడ రావ్య లవణాది నానాదానములనొసంగి, సరయూనదిని బ్రా
హ్మణులను సాదరముగా సంపూజించి బంగారుగొలుసులచే శృంగారింపబడిన రథమునేక్కి,
పట్టుబట్టచేత స్వర్ణరజ్జువులచే నలంకరింపబడి దివ్యాశ్వములు కట్టబడి స్నానముచేసి
మడిగట్టుకొనిన సారథిచేత నడుపబడుచుండు తదగ్రమున వచ్చుచు, వెండికల్పలవారు బంగా
రుకట్టలవారు గజైలకంచుకులు మొదలైనవారిచే చూపబడెడు రాజమార్గమున నాగరికశ్రీలు

రామ శూన్యర్యోజినమత్రభం॥ ౭౪॥ అవనవ్యరథాద్రామః పాదయోగ్యత్యపాదుకే । వివేచితాశందత్ర పా
దాన్యూచమసూగ్రుం॥ ౭౫॥ గత్యాగ్ని హోత్రశాలాయాం సీతయాఽశసంస్థితః । అగ్నిహోత్రాదిదివా
వహ్నించూత్యతతఃపరం॥ ౭౬॥ స్ఫుటికస్యచలింగస్య కర్పమాగ్గర్భభావిధిః । లోకానాంకీర్తితార్థాయ కృత్యతూ
జపముక్తమ్॥ ౭౭॥ బాగ్యాగ్రతఃప్రవ్యాన్త వైవేద్యాదిసమర్ప్యచ । బ్రాహ్మణాశ్రావ్యదానాదై స్తవ్యం
ధ్యాతదాః॥ ౭౮॥ తులసీంచమహాధేను మత్సర్యంమునిపాదపం । పూజయిత్వారవింశతం బ్రహ్మజ్ఞుంవిధాయ
చ॥ ౭౯॥ సరోబ్ధభావపారాదీం కథాంశ్రుత్వాకుసీతయా । శుంభపుత్రప్రతూకాగ్ర బంధుభిఃపరివేష్టితః॥౮౦॥
ప్రాశ్నితశ్చమహాఃపత్న్యై బ్రాహ్మణైఃపరివారితః । నారీశశకపితౄద్ర కదరీజంబుదాడిమై॥ ౮౧॥ ఖడ్గూరికాప
సాదైః చక్వాన్మైశ్చుకాఃపాచితైః । ఉపహారంసుఖంకృత్యా తాంబూలంపరిగృన్యచ॥ ౮౨॥ దివ్యవస్త్రాఢి
సంగృహ్య దృష్ట్వాదేశాఃజంబుఖం । సిరీక్షితశ్చవైదేహ్య యవ్యాస్యందనమక్తమ్॥ ౮౩॥ వేష్టిలోమంత్రిమాతా
దై శ్రీమూర్త్యునామత్రపురస్కరః । మాతృగోమంతతోగత్యా తాఃప్రణమాన్మనః॥౮౪॥ ౮౪॥ సహస్రంప్రదక్షిణాంకృత్యా
గత్యా రాజ్యహంప్రతి । సింహాసనస్థంరాజానం నత్యైస్థిత్యాతదాజ్ఞయా॥ ౮౫॥ పారకార్యాగ్నినేకాని కృత్యా
పుష్పపుష్పల గురించెమచు రత్నారాత్రికంబులనెత్తుచు నేవింపగా నిజమందిరంబున కేతెంచి,
రథమునుండిదిగి పాదుకలదొడిగి జనకనందనచేత నివ్వబడినపాదాఘాన్య చమనంబులనందచు
నిజగృహంబున నగ్నిహోత్రశాలను ప్రవేశించి, పత్తితోడ శ్రీమదగ్నినానకుతులచే నారాధించి,
లోకేశితోజుకు విధివిధానంబుగా స్ఫుటికలింగంబున శ్రీసాంబశంకరమూర్తి నారాధించి,
సీతాదత్తవైవేద్యాదికములను సమర్పించి, దానంబులచే విప్రసంతుష్టినొనర్చి తదాశీర్వాదంబుల
నంది, గోపూజనంబును అశ్వేష్టవృక్షార్చనమును అతసీతుల స్వారాధనంబును కావించి, శ్రీనూ
ర్యారాధనంచేసి, బ్రహ్మయజ్ఞ విధానానంతరంబు శ్రీవశిష్టమునులవారినుండి సీతతోడ పురాణ
పుణ్యకథలనువిని వారిని సత్కరించి, తన బంధువులతోడ పరివృతుండై వినోద సల్లాపశీలం
డగుచుండును. పిదప పత్తిచే షలుమారు ప్రార్థింపబడి దివ్యఫలములు దివ్యపుత్ర
పక్వాన్ముములుగల యువహారమును భుజించి యథానుఖంబుగా తాంబూలమును స్వీకరించి
దివ్యవస్త్రంబుల నలంకరించుకొని దర్శనంబును దక్షిణించి, జానకీకటాక్షకవచితుండై రథము
నెక్కి మంత్రిమాతాదులు పరివేష్టించియుండ మంగళవాద్యములతోడ మాతృశ్రీలవారి మం
దిరంబునకుజని తనతల్లులకు ప్రదక్షిణనమస్కారంబులంచేసి, యశ్లేష్ఠీర్థిగృహులవారి రాజ
మందిరంబునకువచ్చి సింహాసనాసీనుండగు దశరథసుహారాజును ప్రణమించి గొలుచుచు ఊరి
వారిమనులను చక్కబరచి, రాజాజ్ఞనొంది అడుగడుగుకును తండ్రిని గౌరవించుచు నానావిధ
వంబులతోడ సముత్సాహ మహోత్సవంబున నిజమందిరంబునకు వచ్చును. పిదప జానకీదత్తం
బులయిన అర్జునపాద్యాచమనానాదూల నాదరించి యామెతో నన్నిసంగతులను సరసహా

రాజ్ఞావిసర్జితః । యయాస్యందనమాస్థాయ స్వపంశత్సాపునఃపునః॥ ౮౬॥ తూర్వగీతవిహైత్వేన సర్వవైర్యార్యయో
 షితాం । యయాస్వీయంగృహంరామ స్మగ్ధందనాదవయహ్యచ॥ ౮౭॥ భూమిబాధ త్రపాద్యామ్యాః చమసీయాస
 నాదికం । గృహీత్యయద్వహీగృత్వా కృతంకత్తాంశ్యజేదయత్॥ ౮౮॥ సరస్వత్యైత్రాకాతుకేః హాస్యగీతాదిమంగ
 లైః । రయిత్యాస్యహామికనాగ్ధం దివ్యవస్త్రాదిహాషితాం॥ ౮౯॥ తిలొమధ్యాక్మాశమయే సరయ్యావభాషదన్తి । త
 స్మాత్సాధ్యాధ్యాహ్నికంకర్తృ చకారరఘునందనః॥ ౯౦॥ నిత్యంయత్రాకరోతస్మానం సరయ్యాంస్థిరైశ్చరే । త
 దాఖ్యయాభవత్తీర్థ రామతీర్థమితిమృటం॥ ౯౧॥ తద్విఖ్యాతంత్రిభువనే చైత్రమానీవిశేషతః॥ మాధ్యాహ్నికంచ
 సంపాద్య బ్రాహ్మణైర్గృహిర్వై॥ ౯౨॥ ఇష్టేఘ్నసర్వసాత్రేషు త్రివదాసుఘ్నైశ్చ॥ సుమన్యైశ్చేషానకాగ్ధ
 సీతాయాగలిలాభువాత్॥ ౯౩॥ క్వణత్కంకణమంతరీంకిణీసూపురాదిపి । నదక్షుభోజనంచక్రే రాఘవోహర్ష
 పూరితః॥ ౯౪॥ కరశుద్ధింవిధాయాద బుక్త్యాతాంబూలముత్తమం । తతశ్శతపదంగత్వా నిద్రాంకృత్వాకుసీతయా॥
 ౯౫॥ పునర్యస్త్రాణీసంగృహ్య లభ్యాశ్చస్త్రాణీసాదరం । ధనర్పణోకేద్యత్వా రథేష్టిత్వాభంధుభిః । ౯౬॥ పు
 ష్పరామద్యాఃకాడిః దృష్టైశ్చాతుకేఃప । వాద్యఘాషైర్మృతకాదైః గృత్వాస్వీయంగృహంచపునః॥ ౯౭॥

సృక్తులచే నిరూపించుచు, సరయానదిలోగాని నిజమందిరంబునగాని సున్నాతుండయి మా
 ధ్యాహ్నిక సత్కర్తల నాచరించును. ఇట్లు ప్రతినిత్యమును శ్రీరాముడు సరయానదిలో నెచ్చ
 టస్మానముచేసిమో అచ్చట యిప్పటికిని రామతీర్థంబని ప్రసిద్ధిగలదు. అది ముల్లోకములలోను
 విదితంబై చైత్రమాసమున విశేష ఫలదంబయినది. పిదప, మాధ్యాహ్నికానంతరము ఇష్టము
 బ్రాహ్మణులు మంత్రులు కలిసి కూర్చుండి, ముక్కాలుపీటలమీఁద సువర్ణసాత్రంబులలో దివ్య
 పక్వాన్నములను కంకణ మంతరీ కింకరీ సూపురాద్యాభరణంబులయొక్క కలమధురధ్వనుల
 చే నానందమొనరించుచు శ్రీసీతాదేవి వడ్డించుచుండ నారాఘవోత్తమండు సుఖభోజనం బొ
 నరించి కరశుద్ధినించి తాంబూలాలంకృతుడై శతపథచారిత్రై సంరేపించును. కొంతసేపు
 నిద్రించి పిదప నవనవాలంకార వస్త్రంబులచే నలంకృతుడై ధనర్పణచారిత్రై శత్రుము
 లందీసికొని రథమునెక్కి సవిభవముగా వెడలి పుష్పరామంబులలోను ఉద్యానంబులలోను
 వనంబులలోను విహరించుచుండి, మరలమంగళవాద్య నర్తనాదులతోడ మందిరంబునకువచ్చు
 ను. పిదప సాయంకాల సంధ్యావందనాది సత్కర్తల నాచరించి సవిస్తరముగా నగ్నిదేవును
 వాసింది పరమేశ్వరు నారాధించి ఆహారాదుల నాగించి, దివ్యసాధమునందు సువర్ణరత్నా
 లంకృతంబగు దివ్యపర్యంకంబున శ్రీరఘురాముండు సీతతోడ హాస్యగీతాది విసాదంబుల సం
 దుచు సుఖనిదనండును. ఇట్లే అత్యంతవిభవ మహోల్లాసములచే పంజాంబేండ్లు గలించి

దశరథునకు కొనల్గయెడుట శ్రీరాముడు తత్త్వోపదేశము జేయుట.

నవి॥౧౦౦॥ బకానోకప్రభు దశరథుండు ముగ్ధలముని వచనములచేతను వసిష్ఠమునివాక్యములచే

సాయంసంధ్యాదిసంసారదృశ్యవశాత్కాన్తస్థిస్తరం । శంఖంభక్త్యాత్మకఃప్రభాశ్చ కృత్యాచైవోపహరకం ॥ ౯౮ ॥
 రత్నకాంచనమాణిక్య నిర్మితేమంచకేవలే । దివ్యప్రాసాదమధ్యేన సీతయారముయః ॥ ౯౯ ॥ హస్తగీర్ణినో
 దాదైగిర్మిద్రాంచకీతతఃపరః పవనానాపమత్సహై నివానార్యసహస్సుఖంఽగంఽపికవారాఘవంరాజా
 జ్ఞాత్వాసుద్ధలవాళ్యతః । పవిత్రవాళ్యకృత్సాపి చరిత్రైశ్చావ్యమానుషైః ॥ ౧౦౦ ॥ సాక్షాన్నారాయణంబ్రహ్మం దుత్తై
 హూయరహఃస్థితః । పవనృవిశయేనైవ వృద్ధభావంబిధాయ ॥ ౧౦౧ ॥ రామనారాయణస్తవహి భూభారహర
 జాయచ । మత్ప్రేమాతోసిరిహికా వదంత్యజ్ఞానబుద్ధయః ॥ ౩ ॥ ఆతఃపృచ్ఛామితేరామమాయామహాహితస్తవ
 కింఽత్ జ్ఞానోపదేశేన నాశయాజ్ఞానాంమతిం ॥ ౪ ॥ దారావత్యగృహకృష్ణుః స్థితానైవోపహ్యుతిశ్చత్విశుర్వచనం
 శ్రుత్వా రాజాసంరాఘవోబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ శ్రీరామఉవాచ—శ్రుణురాజశ్రవమ్యైమి తవజ్ఞానాథమత్తమం శ్రుణో
 కుమభుమాతేయం కాసల్యపితవస్త్రియా ॥ ౬ ॥ శక్యరంభాసతేనైత ద్విశ్వంమమోదనంస్యచ । యథాశక్తౌరా
 వ్యభాషః కాచభూయంజలస్థిచ ॥ ౭ ॥ యథారక్షాసర్వభాసో మృగతోయజలస్థుచ ॥ తద్వదాత్మనిభాసోయం
 చల్వర్తతేనస్త్వోహుదై ॥ ౮ ॥ అజ్ఞానదృష్టిభిర్నిత్యం మన్యతేనమందేతైః । ఆత్మశుద్ధోనీవగ్రాహీ సుద్భిదావంశః

తను అమానుష కృత్యములచేతను శ్రీరాముడు సాక్షాన్నారాయణావతారంబేయని నెమ్మ
 నంబున నమ్మి, శ్రీరాముని రహస్యప్రదేశమునకుపిలిచి సవినయముగా నిట్లనెను, “రామధద్రా
 నీవే నారాయణుడుగదా? భూభారహరణమునకైయవతరించిన మహానాభావుడు నీవేగావా?
 అజ్ఞానులగు లోకులు నీవు నావల్ల పుట్టితివని చెప్పెదరు. కాబట్టి మాయామోహతుండైన
 నేను వేడుచున్నాను. కొంత జ్ఞానోపదేశమునొనరించి నాయజ్ఞానబుద్ధిని పరిహరింపుము. ఈ
 మణిత్రయ బద్ధంబగు నీ సంస్కృతిలో విశ్రాంతి కలుగనేరదు. ఉద్ధరింపుము, శ్రీరామా” అని
 యడిగిన దశరథునితో, శ్రీరాముఁ డిట్లనెను. రాజా వినుము, నీకొరకు జ్ఞానమును నిరూపించు
 చున్నాను. నాతల్లియగు ఈ కాసల్యగూడ వినని నశ్వరంబగు నీపవంచమంతయును ముత్రైపు
 చిప్పయందు వెండియను భ్రాంతిలోచునట్లును, ఘోరభూమిలో జలముతోచినట్లును, రజ్జువు
 నందు సర్పభ్రాంతిలోచునట్లును, ఎండమావుతో జలేచ్చగల్గినట్లును, ఈ యాత్మయందు
 మాయావిలసితంబైయున్నదను వంగతిని పండితులు తెలియగలరు. అజ్ఞానులు తెలియజాలరు.
 పండితులైననూ ఇట్లు తెలిసికొందురు— నిన్పుమాడును పరిశుద్ధుడును ఆత్మ నివేదాప్రతి
 యోగి యైనందున సదాత్మకుండును స్వయంప్రకాశుండుగాన చిదాత్మకుండును ఆనందస్వరూ
 పుండగుటచే నానందాత్మకుండునై సచ్చిదానందలక్షణుడని చెప్పబడుచుండును. అట్టి పర
 మాత్మ యొక్క అంశాంశమువలన పరమేశ్వర బ్రహ్మాదులును మేమేమిదులుగాగల యందురు
 ను పోవించ నృప్తిస్థితి సంహారకార్యంబులకై మాయవలన నానారూపంబుల నందియన్నార
 ము. నాటకములొని నటాదిపాత్రోపేక్షములను నటుడు ధరించినట్లు ఈ సగుణ బింబాకృతుల

క్షణః । F । యస్మాంశాం శేషవిశ్వక బ్రహ్మద్యాష్టకలావయం । స్థిత్యుత్పత్తివినాశార్థం భానారూపాణిమామయా ।
 ౧౦ । ధార్యతేఃటవద్రాజః న లేష్వాన్వత్తవసః । యథావద్దంశస్పృశతి జలంమాయాంతథామలః । ౧౧ । ఆత్మ
 నిత్యోపస్థితీ పరమానందవిగ్రహః । దేహగారసుతస్త్రిషు మామకేతవయామతిః । ౧౨ । ఉపసంహృత్యబు
 ధ్వానం స్యస్థుబ్రహ్మచిద్భవే । యద్యత్కించద్భావతేత్ర తత్తత్సారాయాత్మకం । ౧౩ । పశ్యత్సంసర్వభావేషు ము
 చ్యతేభవసంకటాత్ । సత్యంశాచందయాశాంతిః క్షమాచేంద్రియసిగ్రహః । ౧౪ । అహింసాభగవద్వక్త్రే క్షృణుమా
 గ్దానువర్తనం । ఆత్మద్యామృతానాశక తాకథజస్వగ్ధరంతరం । ౧౫ । చార్యంమ్యాత్మకంబాదంచ మాత్మర్యం
 దంభమేవచ । క్రోధంభంభయంక్రోధం నింద్యకర్మప్రవర్తనం । ౧౬ । కేదవిప్రయతీనాంచ సాధునాంమాన
 భంగం । నిందాపైశున్యజునికం త్యజదూరంస్వతోన్మమ । ౧౭ । పూర్వంత్వయాతవస్తవం పుత్రత్వయాతవతమ
 మ । తస్మాత్పాత్వత్వత్వోహం కాశల్యాంయాంపుసోత్తమ । ౧౮ । యన్మయాభిశంఘేత దక్షానమలవాశనం । గోపనీ
 యంప్రయత్నేన కథనీయంకమత్రచిత్ । ౧౯ । తద్రామవచసంకృత్యా గతమాయామలాన్మమ । సద్భావపరిపూర్ణమ
 తోహంచితవపుర్ధరః । ౨౦ । ప్రగణామరూపస్య చరణోగాధభవతః । తతోరామంపుషః ప్రాచా పితరంనిర్వలా

నందుచుండును. వాటిలో నానక్కుడుకాడు. నీళ్లు తామరనెట్లు అంటకయుండునో అట్లే
 ఆత్మమాయావలంబనములేక నిర్వలుడు నిత్యానందమూర్తియైన యున్నాడు. నీవు ఈ
 దేహగేహసుత సత్తులలో నాదియను బుద్ధినివదలి దేనియందును మమకారములేక చిదాత్మ
 కుండైన పరబ్రహ్మాయందు సర్వభారమునునచి, సర్వభావముతో గోచరించువాటి నన్నిటిని
 నారాయణస్వరూపంబని పరిభావించుచుండుము. ఈసంసారక్లేశమునుండి తొలగుదువు. సత్య
 ము సదాచారము కారుణ్యము శాంతి ఓర్పు జితేంద్రియత్వము అహింస దైవభక్తి వేద
 మాగ్ధము నవలంబించియుండుట ఇత్యాదిగుణములను నిరంతరముగా నాశ్రయించియుండుము.
 రాజా, దొంగతనము జూదము వాకలవాము మాత్సర్యము దంభము కుారిత్వము కోర్ధ
 ము భీరుత్వము లోభముదుష్కార్యముల నవలంబించుట వేదనింద భాషానింద యతినింద
 నజ్ఞాననింద పరదూషణము పిశునత్వము మొదలగువాటిని సర్వవిధములలోను సర్వకాలముల
 లోను వదలుము. పూర్వము నీవు తపంబానర్చి పుత్రత్వమును పౌర్ణిచిత్తివి / కాబట్టి నేను
 నీవలన కాశల్యయం దవతరించితిని. యజ్ఞానపరిహారకంబగు నేను చెప్పిన ఈ విషయమును బ
 లాత్కారముగా దాచిపెట్టుము. ఎచ్చటను చెప్పవలదు. ఇట్టి శ్రీరామవాక్యములునువిని దశ
 రథుండు అజ్ఞాననిన్పత్తిని శుజ్ఞానప్రాప్తినొంది సద్భావముతో పులికాంగుండై శ్రీరామ
 చరణంబులకు నమస్కరించెను. అందుకు రాముడు “రాజా, నీవిట్లు బిడ్డకు మొక్కులను
 మాయచే చేయరాదు. నరవేషుండైన నాకిది హాస్యాస్పదముగానుండును. మనస్సులోనే
 సద్భావముచే నన్ను నిత్యము ఆరాధించుచుండుము. ఆదరముతో నాయందే మనస్సు

శయః ॥ ౨౦ ॥ నేదయోగ్యంత్యయారాజః వందనాదిశకులప్రతి । మాయయాశ్రవేషస్య మమోపహాసకారణం ॥
౨౨ ॥ మనసైవపమానిత్యం భజభావేనసాదరం । మచ్చిత్రోమద్గతప్రాణో మయభక్తింద్యధాంకుడు ॥ ౨౩ ॥ ఇత్యు
త్సాపితకారణత్వాగృహీత్యావృతయః ప్రభః ॥ యయారభసమారూఢ స్త్రీరామస్సన్వితేశం ॥ ౨౪ ॥ కదామతుః
గృహంగత్యా సీతయాభోజంపథభాత్ ॥ కదాభాగ్యగృహీష్యేవ కదాపత్నీమీతుస్సయం ॥ ౨౫ ॥ కదాదశ
రథంతారం భోజనార్థంవిజంగుకం ॥ భార్యాపుత్రాదిభిర్బంధుకం పార్వత్యైపుమన్వితం ॥ ౨౬ ॥ మదారామస్య
మాచూయ భోజయమాససాదరం ॥ శ్రీరామదశకానార్థం తే తపోవసనివాసిః ॥ ౨౭ ॥ అయోధ్యాఃగిరిమేత్య
ద్వారపారనిషేధితాః ॥ శతశత్రుత్వంసారామం దృష్ట్యాస్త్రత్వాపునఃపుః ॥ ౨౮ ॥ ఆతిభయంఘనాధస్య గృహీత్యా
తుష్టమాసః ॥ సప్తపంచదినాశ్చైవ స్థిత్యాపుణ్యకథాదిభిః ॥ ౨౯ ॥ రమయత్సారమానాథం జగ్గుస్సన్వంస్సంవరాశ్ర
మం ॥ యత్రమిత్రీరామస్య ప్రీతింహృత్వాదిదేవతాః ౩౦ ॥ తిత్తచ్చకారసాసాస్య హస్యకీడాపనాదికం ॥ వివా
హసంతర రామ స్సమాద్వందశసీతయా ౩౧ ॥ రమయామాససాకేతే మహాక్రీడాపురస్సరం ॥ సహద్రవైర్విశ్లేషం
శ్రేష్ఠంజ్ఞాంకృతేయగే ॥ ౩౨ ॥ శతపక్షైశ్చత్రేతాయాం ద్వాపారేదశవషటః ॥ శత్రువైశేవోద్ధ్వం శూన్య

గలవాడును నాయందే ప్రాణములుగలవాడును నాయందే దృఢభక్తిగలవాడును అగును." అని యిట్లు చెప్పి తలిదండ్రులను వందించి జ్ఞాతులను పిలచికొని రథమునెక్కి నిజమందిరంబునకు వచ్చెను ॥ ౧౨౪ ॥ ఎప్పుడు సీతతోడ శ్రీరాముడు తల్లిగారింటికి వెడలి

శ్రీరాములవారు లోకులతో నానందించుచుండుట.

భుజించును? ఎప్పుడు సోదరుల యిండ్లలో భుజించును? ఎప్పుడు తండ్రిగారి బంటి లో భుజించును? ఎప్పుడు తనయింటికి భోజనమునకై భార్యాపుతులలోడ పౌరులతోడ దశరథు ని పిలిచికొని వచ్చును? అని వారువారు ప్రార్థింపవలసినట్లు సర్వజనాదరంబునకు నాశ్రితుండై రాముడు రారాజించుచుండెను. మఱియు, శ్రీరాఘవుడు సంతోషముతో నందరిని రప్పించి భోజనాది సత్కారములచే నాదరించుచుండెను. వనవాసులు రామదర్శనమునకై వచ్చి ద్వారములలో పౌరులచే నిషేధించబడినను మారారుమంది చూచి పలుమారునుత్తించి రాఘవుడు చేయనాతిభాగ్యులచేనానందించి ఐదారుదినములచ్చటయుండి పుణ్యకథలచే పురుషోత్తమునికి సంతృప్తినిచ్చి తమతమయాశ్రమంబులకు బోవుచుండిరి. జానకీదేవి శ్రీరామునికి దేనియుండు ప్రీతిగలదో దానినేనెరవేర్చుచు సరసహాస్య క్రీడనాడులలోడ నానందించుచుండెను. ఇట్లు శ్రీరాముండు వివాహసంతరము సీతాదేవితోడ ౧౨ సంవత్సరములు మహాత్మ్యవంబుగా జరిపెను. శ్రేష్ఠవషటంబు కృతయుగంబున వేయింతలుగాను త్రేతాయుగంబున నూరింతలుగాను ద్వాపరమునందు పదింతలుగాను కలియుగంబున సమంబుగాను మూడుపాదముల శూన్య హాసమువలన తెలియునది. ఇట్లు దేవభోగంబులనందుచు శ్రీరాము డయోధ్యలో నుండున

చూచి సాత్వికమాత్ ॥ ౩౩ ॥ ఏవంశ్రీరామచంద్రాభిగా... సృష్టి యస్మిన్ బుధుచయద్భవస్యం ఫల
 త్రుప్త్యాదింశుభం ॥ ౩౪ ॥ తత్సర్వంవర్తతే చాసీ బ్రాహ్మపాతసంప్రదితం ॥ ౩౫ ॥ కర్మకర్త తస్మై రాగాంభయం
 సహా ॥ ౩౬ ॥ భయంహింసాదికం నాసీ దయోధ్యావిషయేత్రియే ॥ యథే దుర్మద్యుక్తేయో భృతాభరతమాకు
 లః ॥ ౩౭ ॥ విద్యాభరతంస్వీయ రాజ్యంశత్రుభుసంయుతం ॥ కాకుక్షేపనవేద్యప్యై కైకేయాంప్రణీపత్వం ॥
 ౩౮ ॥ ఏవంరామస్యహంకల్యం బాల్యేపి సుఖావహం ॥ యేప్రగ్భవంతేనరాభక్త్యా సతేమామస్త్యమంగళం ॥ ౩౯ ॥
 ఏవంయథాత్వయాప్యం తథాసర్వంయయోదితం ॥ రామేజాచరితయచ్చ సృజాంమాంకల్యదాయకం ॥ ౪౦ ॥
 ఏవంగిరింద్రశ్రీస్త్రాక్షం బాలలీలాదికాకుశం ॥ రామచంద్రస్యసంక్షేపా త్రవస్త్రీత్యైస్యభావహం ॥ ౪౧ ॥ ఇతిశ్రీశ
 తాతీ రామచరితాంతర్గత శ్రీమదానందరామాయణే వాల్మీకియే బాలచరిత్రే సారకాండే శ్రీరామచంద్రస్య వర్ణ
 నంనామ చంచకుష్మగం ॥ ... .. ౪౨ ॥

శ్రీవేదవచన—ఏవంశ్రీరామగేరామం సగర్వాంసీతయాశుభం ॥ క్రిడంతంసారదోక్తై యయా
 వాకాశవర్తనా ॥ ౧ ॥ అథరామమింపూజ్య సీతయలత్తనన ॥ శుభావచనసంత్సృజ్య మరైర్విజ్ఞాపింతచతుత్ ॥
 ౨ ॥ నివర్త్యరావణంయథే తతోరాజ్యంకురుష్యహి ॥ అంగీకృత్యైర్ముక్తేష్వ ప్రమమింవిసర్జయత్ ॥ ౩ ॥ అథరా

పుడు ఆయాముతువులలో పూచివందతగిన పుష్పఫలంబులు సార్వర్థకంబులై యుండెను. ఆ
 నావృష్టియును చోరభయమును హింసాదికభీతియును లేదు. కైకేయాసోదరుండును భరతు
 నిమేనమామయును అయిన యుధాజిత్తు తనరాజ్యమునకు భరతశత్రుఘ్నులను కైకేయాదశర
 శులయాజ్ఞ నొంది ప్రణమించి పిలచికొనిపోయెను. ఇట్లు రామునియొక్క మంగళప్రదంబయిన
 దివ్యబాల్యచరిత్రంబు వినువారికెన్నటికిని అమంగళము కలుగనేరదు. ఓసి, పావ్యస్తీ, నీవడిగిన
 శ్రీరాముని బాలలీలావిహేదంబులను లోకులమేలుకొరకును సీపీతికొరకును చెప్పితిని. ... ॥౪॥

శ్రీరాములకు నారదుండు దేవప్రార్థనను విన్నవించుట.

ఇట్లు శ్రీరాముండు సీతతో నగరంబున క్రిడించుచుండగా యందొండవయేట నారదుం
 డు గగనమునుండి యవతరించెను. సీతతోడను లత్తణునితోడను రామూ డామునిని సత్క
 రించెను. పిదప, సతతంబు “రఘూత్తమా, దేవతలిట్లు విన్నవించుచున్నాను. రావణునిజంపిన
 పిదప రాజ్యమునేలవలయును” అనిచెప్పెను. అందుకు రాముండు అంగీకరించి మునిసంపించె
 ను. అంత శ్రీరాముండు “దేవీ, మీమామ నాకు రాజ్యాభిషేకముజేయ దలచియున్నాడు.
 అందుకు నేను విఘ్నమునుపుట్టించి లత్తణునితోడ రావణాదులను చంపుటకై దండకవనము
 నకు వెడలుదును. నీవిచ్చటనే ఆత్తమామల సేవించుచుండుము.” అనిన నందుకు సీత రాము
 నివదించి యింపుమాలల నిట్లుపలికెను. నాథా, నన్నుగూడ వనమునకు తీసికొనిపోము, ఇ
 చ్చట మూడుకారణములుగలవు. నాచిన్ననాడు సత్యవచనంబున బ్రాహ్మణుడొకడు నాచేతి

ప్రాక్ష్యం సుభారాసభిషేచకుం । రాత్రి స్వయంబ్రహ్మ సూర్యపాదికాకా ౧౦౧ శ్రీరామవిహారా
 జ్జా బ్రాహ్మణపాత్రికాపతః । ఆచారాదేవస్వస్థాం తస్యగమ్యసిపార్థివ ౧౦౨ కాశ్యేయరామరాజ్యో త్వం
 పశ్యతుకైపునః । అంతరిక్షాద్విమానస్థ స్తవపశ్యసిమహోత్సవం ౧౦౩ దుర్దంఘ్యాభాషిరీశా బ్రహ్మాదీవాంస్య
 చాత్తమ । ఇతిత్రత్యానోర్యాకస్యం తేవరాకాసభాయయా ౧౦౪ రామరాజ్యాభిషేకాయ సుభారాసకరోస్తు
 దా । దూతైరాకారయామాస సృపాకా దశరథస్తదా ౧౦౫ ఋషీశ్వరాస్సమాజస్య సావాక్యమనివాసిః । నగ
 రింశోభయామానుః దూతాశ్చిత్రస్వజోత్తమైః ౧౦౬ పతాకాభిస్తోత్రైశ్చ హేమకుంభైర్ద్రుసారమైః । గురురా
 జ్జావయామాస సుమంత్రంస్వపమంత్రినాం ౧౦౭ శ్వేత్రభాతేమధ్యః తే కళ్యాణాస్సప్తస్థాపితాః । తిష్ఠంతుహ
 దిశగతాః స్వర్ణరత్నాదిభూషితాః ౧౦౮ చతుర్దంతస్సమయాతు విరావతకులబద్ధవః । వానాతీర్థక్షేత్రాభ్యాః
 స్వర్ణవంధాస్సహశ్రశః ౧౦౯ స్థావర్యతాంత్రైయ్యాభి చర్వాణీత్రీడిచాపయ । శ్వేతచ్ఛత్రంరత్నదండ ఘ్రా
 తాచివిరాజితం ౧౧౦ దివ్యమాల్యానివస్త్రాణి దివ్యావ్యాధిరదాసచ । మహాఘ్నంఘ్రతాస్త్ర తిష్ఠంతుకళ
 పాణయః ౧౧౧ సర్వశృంగరమఖ్యైశ్చ గాయత్రైకైకాస్తథా । వానావాల్మీకికలా వాదయంతుస్సహంగ
 నే ౧౧౨ హస్త్యశృంగధవాదా తాపిస్త్రీపంకుసాయథా । నగరేయోనితిష్ఠంతి కేతాక్షురీవాసిని ౩౦౧ తే
 ఘోషవర్తతాంపూజా వానాబలిరదాత్రాః । రాజానశ్శిష్యుసూయాంతు సాసాపాయకపాణయః ౩౦౨ ఇత్యాది
 బుననుండి చూతువు. భవిష్యద్రేఖ బ్రహ్మాదులకు తప్పక యనుభవింపవలసినది. అని యువ
 దేవేంద్రునిపిదప దశరథుడు సభకువెడలి రామ రాజ్యాభిషేకమునకు సంభారములనన్నీటిని చే
 యించెను. చూతలనంపి రాజులను పిలిపించెను. ఋషులు దయచేసిరి. పట్టణంబు దివ్యాం
 కారములతో కండ్లపండుగగానుండెను. అప్పుడు వసిష్ఠుడు సుమంతునితో “రేపు ప్రోద్దన
 మధ్యకక్షతో సువర్ణాలంకృతలగు కన్యకలుండుగాక. స్వర్ణరత్నాలంకృత గజంబులు ౧౬ వచ్చు
 గాక. విరావత కులజమయిన చతుర్దంతంబును తీసికొనిరండి. సమ స్తతీష్ఠంబులపుణ్యజలంబులు
 తెప్పింపబడని, పులిచర్మములు మూడుకావలయును. రత్నదండమును ముత్రైముల జాలగ్గును
 గల శ్వేతచ్ఛత్రంబును దివ్య కుసుమమాలికలను దివ్య వస్త్రంబులను దివ్యాభరణం
 బులను సిద్ధపరచవలయును. సమితు-శపాణులై మునులు సిద్ధముగా నుండగనును.
 మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండని చతురంగపై న్నము సాయధముగా వచ్చినిలవని.
 ఊరిలోని దేవాలయంబులలో పూజోత్సవంబులు జరుగని. కప్పముల నప్పగించుటకు
 రాజులు సర్వసిద్ధులుగా నుండవలయును” అని యాజ్ఞాపించి రథమునెక్కి శ్రీరాముని
 వద్దికివచ్చి సర్వవృత్తంబును నివేదించి “రాముడా, రేపు నీవు దండకమునకు వెడలుచువు.
 ౧౭ సంవత్సరము లచ్చటయుండి రావణుని సంహరించి నీతతోడ లక్ష్మణునితోడ మరలవచ్చి
 రాజ్యమునేలెదవు. లోకరీతి ననుసరించి తండ్రిమాటను వినుము. నేను నీతతోడ యుధావి
 ధిగా నుపవాసవ్రతము నాచరింపుము. జితేంద్రియుడై భూశాయిగానుండము.” ఇట్లు చెప్పి

శ్రవణస్థిమన్ రథేనరఘనందనం । కర్తవ్యసమాకర్త్యైవ సంతృప్త్యంత్రాగ్రదేవయత్ ॥ ౩౨ ॥ నిమిత్తమాత్రస్థస్యరామ
 కోగమిష్యసిద్ధిం దశాకా ॥ చతుర్దశశమాస్త్రత్రీశ్చిత్వాసంవృత్తిగావిరాం ॥ ౩౩ ॥ బంధనాసీతియాసాధ్యం తతోరా
 జ్యంః తిష్ఠసి ॥ రాణీంవృత్తిమాంబర్హ స్తీమమిష్యసిద్ధిమదా ॥ ౩౪ ॥ అద్యత్వేనీతయాసాధ్య ముపవాసం మథావి
 ధి ॥ కృత్వాశ్చవిద్యుమిశాయా భవరామజితేంద్రియః ॥ ౩౫ ॥ ఇత్యుక్త్యాధరమూహ్య దృష్ట్యైరామంశలక్షణం రా
 నకీచాపీషదద ర్మయారాజ్యహంపునః ॥ ౩౬ ॥ కాశుల్యాచనుమిత్రాతే రామరాజ్యాభిషేచనం ॥ మృదాపీత్రుత్వా
 త్రిగురో రాస్యాత్ స్నేహశమస్తతే ॥ ౩౭ ॥ చక్రకుపూజనంచేవ్యా ప్రద్యుష్టాచకమస్పృహే ॥ బలిదానైశ్చాం
 తిపాత్ర మూనివృందశమస్తతే ॥ ౩౮ ॥ అథావరాష్టే సాధస్తా దాస్యాపుత్రీకుమంధరా ॥ కోభితాంనాగరింబృ
 హ్తేనృప్త్యైవభాంపథిశ్చితాం ॥ ౩౯ ॥ శ్రుత్వాశ్రీరామరాజ్యాధ్యం యయావేగేనైకయాం ॥ సర్వవృత్త్యంత్రేవేద్యాధ
 మాస్త్వీచానీ త్రిదాక్షణం ॥ ౪౦ ॥ తచ్చృత్వాకైకయాచానీ తస్మిన్మహామరయత్ ॥ ఏరిస్త్వంతరేకవాణ్యా దేవవా
 క్యాత్పుహిహితా ॥ ౪౧ ॥ తస్మాదృష్ట్యాకుక్తేకయాం భర్త్యయంత్యాహతాంపునః ॥ మాధేభంభంభంభుష్టానీ హత
 భాగ్యానీవేద్యహం ॥ ౪౨ ॥ రామేరాజ్యపదంప్రాప్తే కాశల్యాయాశ్చ్యుక్తయ ॥ దానీభవిష్యసిత్వంహి అతోదు
 ద్యచనంతుయ ॥ ౪౩ ॥ వరేణాశ్చరభూతేన రాజ్యంశ్రీభరతాయహి ॥ నృపంప్రార్థయరామశ్య ద్వీతీయేనవరేణచ ॥
 ౪౪ ॥ దండకారణ్యకమనం చతుర్దశశమావదా ॥ శ్రోధాగారంప్రవిశ్యాద్య కురువ్యయన్తయేరితం ॥ ౪౫ ॥ తస్మంధ

శ్రీసీతారామ లక్ష్మణులనుచూచి తనయింటకి వెడలెను. కానల్యానుమిత్రలు వసిష్ఠులవారి
 నుండి రామరాజ్యాభిషేకము దబ్బరయని విని అనుతాపముగల్గి విష్ణు శాంతి కై మునులచేత
 శాంతికర్తలను చేయించి దేవివారాధించిరి ॥ ౩౮ ॥ పిదప, అపరాష్టాసమయమున సౌధాంతః
 కైకేయీ వరదానముచే శ్రీరామాదుల దండకారణ్యయాత్ర.

పురమునుండి దానీపుత్రయగు మంధర రాజమార్గములోని మహాత్మవంబులచే దారిలోని
 ముసలిదానివలన రామపట్టాభిషేకమునువిని త్వరగా కైకేయివద్దకివచ్చి సంగతులనన్నిటిని
 చెప్పి కొంతసేపూరకయుండెను. అదివిని కేకేయియును ఆభరణంబును పారితోషకంబునిచ్చె
 ను. అంతలో దేవవాక్యమువలన వాణివలన మోహింపబడినదియగు కైకేయినిచూచి మం
 ధర ఢిక్కరించుచు నిట్లనియె. మూఢురాలా, ఏలనీవు సంతోషించుచున్నావు? దురదృష్టురా
 లవయితివి. నేనెఱుఁగునును. రాముడు రాజ్యమేలుచుండునపుడు కొనల్యగు సీపుదానియైయుం
 దువుగదా? కైకేయి, కాబట్టి నాసూటవినుము. నీకు చెప్పియుండు వరముల ననుసరించి, భర
 తునికీ రాజ్యంబును రాముడు కాలినడకతో ౧౮ సంవత్సరములు దండకారణ్య వాసియగు
 టను రెండువరములుగా పఠిని ప్రార్థింపుము. ఇప్పుడే గోధసాధము నెక్కుము. నేనుచెప్పి
 నట్లు చేయుము. అనినమంధరా వాక్యములను కైకేయి విని యొప్పుకొనెను. శ్రీరామదేవేచ్చ
 చే కైకేయిని అవివేక మావరించెను. అంతచారాత్రి యీమె కోపాగరమున నున్నదని తెలిసి
 దశరథుడు త్వరగా నచ్చటికి జని, వెంటుకలు కెడుదుకొని అలంకారమునువదలి నేలమీఁద

రోక్తంస్వసీతం మత్సాపావిత్రభాశోత్ । మహితాపాఽవివేకేః శ్రీరాఘవసుతచ్ఛయా ॥౪౬॥ తతోఽథాయాం
రాజ్ఞాపాజ్ఞాత్రోధగృహస్థితా । గత్వాతత్రవృషశ్శినిం దదర్శ కైకయాంతరా ॥ ౪౭॥ విశ్వమానకేకాంతాం త్వ
క్తాలంకారకుండసాం । భూమాశయానాంతాం దృష్ట్వా జ్ఞాత్వాతస్మాదనుగతం ॥ ౪౮॥ రామాయదండకారణ్యం
యావరాజ్యం సుతాయచ । వరాభ్యాం యాచితం జ్ఞాత్వా హేతుక్త్యానుభూతోధవత్ ॥ ౪౯॥ ప్రభాతేతత్సుమి
తేగి వృత్తుశ్రుత్వావృషం యయా । కైకేయామంత్రిణాపుష్ట సుతుం త్రంప్రాపాసతదా ॥ ౫౦॥ ఆత్మానయస్య
శ్రీరామం ద్రష్టుం తం వాంఛతేనృపః । సోహ్యచరామంస్వపతి మవృష్ట్యానానయాద్యుచాం ॥ ౫౧॥ తదాకన్తైస్సపః
పావహ శీఘ్రమానమరూఘవం । సుతుం త్రోహ్యసయామాన రాఘవం పార్థివాజ్ఞయా ॥ ౫౨॥ తతోరామస్వపం
గత్వా శ్రుత్వా కైకేయజాగరా । ఆత్మనందండకేవాసం వరదానంపీతుః పురా ॥ ౫౩॥ తథేత్యంగీకరారాఘ స్వపం
వచనమబ్రవీత్ । మాతేకోహి ను హేతాత హ్యహం గచ్ఛామి దండకాః ॥ ౫౪॥ తద్రామవచనం శ్రుత్వా హేతు
క్త్యాంతస్సపాబ్రవీత్ । మాం విశ్వభ్యంకథంఘారం వివీసంగంతుమిచ్ఛసి ॥ ౫౫॥ తస్యతదవచనం శ్రుత్వా స్వాత్మయా
మానరాఘవః । ఆహాప్రతిజ్ఞాంస్త్రీర్భీష్మం యాస్యామితంపురం ॥ ౫౬॥ ఇదానీంగంతుమిచ్ఛామి క్షేమమాతుక్య
వృచ్ఛయః । మాతంతచ సమాశ్వాస్య హ్యహుసీయచతాశీం ॥ ౫౭॥ ఆగత్యపాదాపందిత్యా తపయాన్యేషుఖంవసం
ఇత్యుక్త్యాతోపశీక్రత్య మాతరం ద్రష్టుమాయయా ॥ ౫౮॥ సత్వాస్యమాతరం రామ స్సమాశ్వాస్యపునఃపునః । సత్వా

బడేయుండు సతినిచూచి, రామునికి దండకారణ్యమును భరతునికి యావరాజ్యమును రెండు
వరములుగా నిచ్చుటయను తన్ననొభావము నెఱింగి, హా యని మూర్ఛితుండాయెను. తెల్ల
వారగానే నుమంత్ర మంత్రి యచ్చటికివెడలి ఏమిసంగతియని కైకేయి నడుగగా, ఆమె శ్రీ
రాము నిచ్చటికి పిలిచికొనిరమ్ము. దశరథుండు చూడదలచుచున్నాడనెను. అందఃకఠేండు రాజు
నడుగక నేను పిలచికొనిరాననెను. అపుడు తిన్నగా నృపుండు శ్రీరాము నిచ్చటికి గొనిరమ్మని
మందలింపెను. సుతుండు రాజాజ్ఞ నెరవేర్చెను. పిదప శ్రీరాముఁ డచ్చటికవచ్చి కైకేయీ
వచనములవలన తనకు దంకారణ్యవాసము పూర్వము తండ్రియచ్చిన వరముగా నేర్పడిన సంగతి
నెఱింగి, అట్లేగానిమని యంగీకరించి “తండ్రి సీవు చింతింపవలదు, నేను దండకారణ్యము
నకు పోవుచున్నాను” అనిచెప్పెను. అందుకు దశరథుండు హాహాకారముజేయుచు “రామభ
ద్రా, ఎట్లు నన్ను వదలి ఘోరాణ్యమునకు పోదలచుచున్నావు?” అనిననంత శ్రీరాముండు
“నేను పౌతిజ్ఞును నెరవేర్చి త్వరలో పట్టణమునకు వచ్చుచున్నాను, ఇపుడు వెడలదలచెదను.
తల్లియచ్చి సఖలమగుగాకి. నాతల్లిని సమాధానపరచి సీతను తీసికొనివచ్చి సీచరణములకు
మొగికి, సుఖముగా వసయనకు పోవుచున్నాను” అని తండ్రితో సాత్వవచనంబులనాడి;
వెంటనే కౌసల్యామందిరంబునకే తెంచి తల్లిపాదములకు మ్రొక్కి- మరలమరల సమాధానంబుల
నుచెప్పి యెట్లో ఒప్పించి యనుజ్ఞ వడసి పడఁగి నమస్కారములనొనర్చి నిజమందిరంబునకు

ప్రదక్షిణాన్యత్యా తామకుఃత్ర్యయాయాగృహం ౫౯॥ సహస్వత్రికుసీతాంసః కథయామాసరాఘవః । సీతయా
 లక్ష్మణేనాపి వసంగంతువునవున॥ ౬౦॥ ప్రాశ్నితశ్చతథేత్సుక్త్యా త్వరయామాసతౌపునః । పర్యవసంభ్రాత్తరాకా
 దత్వా సీతయాన్విశమఃకృతః॥ ౬౧॥ పద్యామేవశ్చైర్వాతా యయారామాన్వహంతికం । గచ్ఛంతింపథిశ్రీ
 రామం పద్యాంబద్ధప్తాపురాకశః॥ ౬౨॥ పరస్పరేగతేవృత్తిం శ్రుత్వావ్యాఖులమాసహః । బహుపుస్తాకవామదే
 వః కథయామాససాదరాత్॥ ౬౩॥ వారదాగమనంరామప్రతిజ్ఞాం రావణస్యపు వధాదికంపవిత్రారం విష్ణుంమణజయాపీ
 గం॥ ౬౪॥ పారాశ్చుత్వాగతశ్శేఖా హ్యఘావస్యధిసంస్థితః । తతోసత్వాన్యవంరామః కైకేయాంవాక్యమబ్రవీత్॥
 ౬౫॥ అంబాగతోహంవివేకం గంతుమాన్హందదస్యహం । తతస్సావల్మలదీధి దదౌరామాదికాం ప్రదా॥ ౬౬॥
 రామప్రాసరీధాయాథ స్వయంసీతాంపమీక్షయత్ । తందృష్ట్వాకైకయాం ప్రాహసగుణితోక్షేభర్తరయః॥ ౬౭॥
 జడే హివివివృణోతే రామవివత్కయావృతః । వసహసాయదుష్యేత్వం సీతామైకంప్రదాస్యసీ॥ ౬౮॥ ఇత్యుక్త్యాది
 వ్యస్తాప్తిసీతామైకగురుర్దదౌ । రాధాదశరథోప్యాహ మమంతరంభమాసమ॥ ౬౯॥ రథమారుహ్యగచ్ఛంతు వసం
 వస చరప్రియాః । రామప్రదక్షిణంకృత్యా పితరారథ మారుహత్॥ ౭౦॥ సీతయాలక్ష్మణేనాథ మేదయా మాసహ
 రణిం కాశలాన్యంచ మమిత్రాంచ తాతమాన్యాస్యైవపునః॥ ౭౧॥ సహ్యాన్యజ్ఞానాంరామశ్చమనా తీరమా
 యాః మాఘమాసేనీతే పత్యే వంచమ్యంపరమేహని॥ ౭౨॥ ప్రాప్తేవ్యస్తాదశేవమేరాఘవాయమహత్సత్వే ॥ ఆ
 నీద్యవప్రయాగంహి స్వపుర్యాన్తమ సాతరం॥ ౭౩॥ ఇంద్రాద్యానిర్జితరాశ్చక్రప్రదారప్యైర్గ సత్త్రియాంఆశకా

వచ్చి సీతకు నడచినసమాచారములను తెలిపెను. సీతయును లక్ష్మణుడును మేమును వనము
 నకు వెంబడించి వచ్చెదమని పలుమారు పార్థింపబడిన రఘురాముడు అయిన త్వరపడుదని
 యాజ్ఞాపించి, తనసామంతయును బ్రాహ్మణులకు పంచిపెట్టి సీతతోడ నగ్నిహోత్ర సమన్వి
 తుండై లక్ష్మణుడు వెంబడించుచుండగా దశరథరాజునన్నిధి కేతెంచెను. కాలినడకతో వ
 చ్చుచుంచు రామునిజూచి పౌరజనులు తమలో నొండొరులు సంగతిని మాటలాడుకొని దుః
 ఖంపసాగిరి. అపుడు వామదేవుడు వారికి నారదాగమనమును రామప్రతిజ్ఞను భవిష్యద్రా
 వణపధాదికార్యములను నారాయణుడే శ్రీరామనాముడగు నరుడుగా నవతరించుటను గూడ
 తెలిపెను. అదివిని వారు సమూహానమునొంది దారిలోనిలచి చూచుచుండిరి. అంత నాకైక
 తో “తల్లీ, అరణ్యయాల్రకు అనుజ్ఞనిమ్ము” అని శ్రీరాముడు వేడగా, ఆమె నారుబట్టలు మొ
 దలైనవాటిని రామాదులకిచ్చెను. రాఘవుండు వాటిని తాను కట్టుకొని సీతనుచూచెను. ఆస్థి
 తినెటింగి వసిష్ఠుండు క్రుద్ధుండై “పాపినియును కైకేయి, నీవు మిక్కిలి దుష్టస్వభావముగలది,
 నీవు రామవనవాసమును వరముగానడిగితివి, సీతకేల వల్మలందు నిచ్చెదవు” అని తిరస్క
 రించి, జానకీదేవిని దివ్యవస్త్రంబులచే పురస్కరించెను. దశరథుండును సుమంత్రునితో “ర
 థమును తీసికొనిరమ్ము వనచరప్రియులగు వీరు రథారూఢులై యరణ్యమునకు వెడలని” అని

కుభాశ్చకనా రామస్యక్రవతోఽనం ॥ ౭౪ ॥ ఉసిత్వైకాం నిశాంతిత్రశ్శంగచేరంపురంయయా ॥ సహాకమాని
తత్సానీత్రరాత్రినినాయుః ॥ ౭౫ ॥ గహానీతైర్వలత్తీతైర్బంధరాఘవోఽటాం ॥ ప్రభాతేనీతియాదువ్యసా
కాయాం లక్ష్మణే సః ॥ ౭౬ ॥ ప్రేషయామాససర్పంశుమంత్రః గరింశతి ॥ గుహాస్తావాహయామాససాకాంశ్చజ్ఞాతి
భిస్తవా ॥ ౭౭ ॥ గంగామధ్యగతాంగం గాంధార్వాయామాసజానకీదేవిగంగేః మత్సరైః సృష్టైః పశుభిః ॥ ౭౮ ॥ రామేణ
సహితామాంత్యాం లక్ష్మణేః చ పూజయే ॥ సురామాంసోపహరైశ్చకానాభిభిరాపౌత్ర ॥ ౭౯ ॥ ఇత్యుక్త్యాంబరకూలంకు
గత్యా రామగుహాత్రదావిసప్తయిత్యాత్రత్రైకాంబికానీత్యాత్రవైశ్చయైః ॥ ౮౦ ॥ భరద్వాజాశ్రమః గత్యాత్రస్థాత్రేనాతి
పూజితః ॥ తతః ప్రయాగేయమనాంతీర్వాత్యానామహవనం ॥ ౮౧ ॥ వాల్మీకీంశ్రమంగత్యాస్థాత్రేనాతిమానీతః ॥ చిత్ర
కుటేలత్వణేపవగ్ధాలాంశునారహంశాంశ్చిత్యాత్రమాంవైశ్చయైః గాంధార్వాత్రైః గలిండత్యాంభరపూత్రమః ॥ త్రస్థాత్రస్థాంశు
ఖంధ్రాత్రానీతియాస్యహేమశుభాంశ్చిత్రమనాసః ॥ ౮౨ ॥ శునాసః పాశ్వాదేవాదీంశ్చత్రకృష్ణధక్ ॥ తత్రాస్థానిధాన్యాంశ్చ
దుష్పదీరాజతాంశ్చిత్రకంధర్వాత్రైర్హస్తాంశ్చిత్రకమాంశ్చపలాభిః ॥ మనీశ్వరాదామాంశ్చస్వత్రస్థాన్యహేమ
థాంశ్చాంబికాదానిధిత్రరామాంసీతాంశ్చేన్నరీత్యుచః ॥ పండ్రకాశ్చస్తాగత్యైశ్చాస్థుంధేపవాసశ్చతః ॥ ౮౩ ॥ సీతాంశు

శ్రీరామాదులయొక్క అరణ్యప్రయాణము.

యాజ్ఞాకించెను శ్రీరాముడు పితృపులకు ప్రదక్షిణనమసాగరములుజేసి సీతతోడను లక్ష్మణు
నితోడను రథమునెక్కి సారథినివెడలమని కౌనల్యకును సుమిత్రకును తండ్రికిని కలుమారు
సమాధానములనుచెప్పి జనులకు సమాధానముచెప్పమని తమసానదీతీరమునకు వచ్చెను. మ
హాత్ముడగు శ్రీరామునికి వివాహానంతరము గూడ సంవత్సరము వచ్చుచుండగా మాఘశుక్ల
పంచమినాడు అయోధ్యనుండి తమసాతీరమునకు వచ్చుట సిద్ధించినది. ఇంద్రాదిదేవతలు
ఆమార్గ సత్కారమునొనర్చిరి. రాముడు వనమునకు వెడలుచుండగా శుభశకునంబు లయి

శ్రీరామాదులు గుహునిచేపూజింపబడి గంగదాటి మునిపూజితంబుగలుగుట.

నవి ॥ ౭౪ ॥ ఇట్లువెడలిన శ్రీరామాదులు తమసాతీరమున నొకరాత్రియుండి, శృంగచేరపురమునకువె
డలి, యచ్చట గుహునివలన సత్ర-రింపబడి యచ్చటగూడ నొకరాత్రిగడచి, గుహునిచేత
తేబడిన మట్టిపాలుచే జడగట్టుకొనెను. ప్రొద్దునలేచి శ్రీరాఘవుడు సీతయును లక్ష్మణుడును
అనుయాయులుగానుండ నావనెక్కి, సుమంత్రుని సరథునిగా నయోధ్యకంపెను. గహాంకు
తనవారితోడ నా నావనునడిపెను. గంగనదును జానకీదేవి “గంగాభగవత్సీకునమసాగరము,
నేను వనవానమునుండి నివృత్తయైవచ్చునపుడు నిన్ను సురామాంసఫలాహారా ద్యుపహారము
లచే శ్రీరామలక్ష్మణులతోడ నారాధించెదను.” అని జాహ్నునిని ప్రార్థించెను. శ్రీరాముడు ఆవలి
గట్టునెక్కి గుహునివదలి, అచ్చట నొకరాత్రి వానఘుచేసి తిన్న తిన్నగా భరద్వాజాశ్రమ మును
చేరి యామునిచే సత్ర-రింపబడెను. పిదప ప్రయాగలో యమునానదినిదాటి ప్రణమించి, వా

వంశ్యులగుండ్లంబిదదారామిమోయానిద్రాధంగభయాదృశ్యీతియానవివరితః॥౨౭॥ సీతాంగుష్ఠంకుశాకశభిష్టుం
దృష్టావరమాత్మమః॥ అభిద్రవంతరక్తాశ్శుభిషిక్తాప్రసిమమౌచసః॥౨౮॥ కేవావధరక్షితీస్యాప్రధియాన్ప్రీత్యంబగో
లకేస్సంకరణమాకరస్తస్యతవర్షారదవక్యతః॥౨౯॥ ఇషికాస్త్రీణాకాశ్శభిభేదనయసంక్షిణాత్ ఏవంనానాకాకు
శానివర్త్యంప్రప్ణోసుఖంధ్రుః॥౩౦॥ సుమంత్రోపిపురీగత్యావ్యవంవృత్తస్యవేదయత్॥ సోపిరాజారామచేతి
జల్పకాస్సంజీవితఃజహత్॥౩౧॥ సృపంకుతంగురుజ్ఞాత్యైలెద్రోక్త్యాంస్థియామతః॥ యథాజిహ్వగరాద్దూ
తైః కైత్య్యాప్రఃయాతృభా॥౩౨॥ ఆఃయామాశభరితశ్శ్రుహ్నావేగతస్తదా॥ తాతృభావపివేగేస్సాంపురిం
శంబివళతుః॥౩౩॥ మాత్రాశంపాదితంకృత్యంబాత్యాధిక్యత్యత్యతరం॥ భిరతః పితరంబహ్మిందహౌసరయూపై
కతే॥౩౪॥ వీరాణాంమాతరస్తాశ్చపగ్నర్షాప్రవిబాదితం॥ పీతురుత్తరకార్యాదికర్తృత్యాపివిచరం॥౩౫॥
దుంధరాతాడయామాశమాకురగ్రేవుఃపునః॥ ప్రార్థితోవృథాపేద్యార్థంరాజ్యకుంగీదకారణ॥౩౬॥ తతోమంత్రజ
నైస్సాకేనమాతృభిఃపురవానిభిః॥ విరిపర్తయకుంరామంయయాశభరితస్తదా॥౩౭॥ గుహేశమాశిర్యాన్విభర
ద్యాశ్రామంయయా॥ తపోబలైశ్శభాస్సగ్నంబిర్తాయభరితంముః॥౩౮॥ సప్తస్యంపూజయామాశభరితత్యాభర

త్వీకాశ్రమంబగు మహావనంబునకువచ్చి యామునిండునిచే గౌరవింపఁ బడుచుండెను ॥ ౨౮॥

చిత్రకూటములో నైంద్రకాకాక్షీభేదనము.

లత్తణుఁడు మనోహరంబగు పద్మశాలను కల్పింపగా నందులో సీతారాములు మృగమాంసా
ద్యవహారములనంది పంచబ్రహ్మ యజ్ఞంబులచే బలిప్రదానంబానర్చి లత్తణునితోడ నిజగృ
హంబుననున్న శ్త్రేణుఖండుచుండిరి. అచ్చట పడగటిల్లు ఓలగవుచావడి వంటయిల్లు అగ్నాగ్ని
యతనంబు దేవాచారతనంబు స్నానగృహము మొదలయినవి వెవ్వేరుగా శాలలు తరులతలతో
బరగుచుండినవి. తనయింటిలో నిచ్చిన శ్త్రేణు మునిండులకు కండమూలఫలాది దివ్యవస్య వస్తువు
లచే శ్రీరామాదులు ఆతిథ్యసత్కారము నిచ్చుచుండిరి. ఒకానొకప్పుడు సీతతోడమీఁద రా
ముఁడు నిడబోవుచుండగా ఇంద్రకాక మొకటివచ్చి గోళ్లచేతను ముక్కుచేతను సీతయొక్క
మృదుభారతాంకుష్టమును మాంసేచ్ఛచేత పలుమారుచీల్చెను. ఇతికి నిద్రాభంగమగునని ఆ
సతిదాని నివారింపలేదు. అంత రాముఁడు మేలొక నిచూచి, వెరచి పరుగెత్తుచున్న యా
యెఱ్ఱిమూతి కాకిమీఁద నిషీకాశ్రుమును ప్రయోగించెను. అది బ్రహ్మాండమున నెచ్చటను
శరణమునెఱుంగక మరణభీతితో శ్రీరామచరణమునే శరణునెను. ప్రసన్న రాఘవుఁడు నయ్య
షీకాశ్రుముచే నైంద్రకాకాక్షీని భేదించెను. ఇశ్త్రేణు అనేకాశ్చర్యకార్యములను నెరవేర్చుచు
మహాప్రభువగు శ్రీరామచంద్రుఁడు సుఖంబుండెను ॥ ౩౦॥ అచ్చట సుమంత్రుఁడు పోయి నడ

శ్రీరాముఁడు భరతునికి షాదుకలనిచ్చి యనుగ్రహించుట.

చివనంగతిని దశరథునికి విన్నవించెను. ఆరేడును రామరామయని జీవితమునువిడిచెను. వసి

తోపిః । మునిసందర్శితపథాదిత్రతాత్మగజంయయా ॥ ౯౯ ॥ దృష్ట్యానాంతుకాలాయాంసీతయాబంధనాస్థితం ।
సత్వాతేవాలిగితశ్చస్వస్వత్తంస్థితేవయత్ ॥ ౧౦౦ ॥ రామకృత్యకృతంతాతఃగత్యాకుండాస్థింసేధి । స్నా
త్వాతిలాంజలింధిత్యామయాకాలాంసకాంగికా ॥ ౧౦౧ ॥ తిష్ఠంపార్థయూహభరతోగుణాసహ । రాత్యాన్తంరా
ఘుశ్చాపితేష్యవాచపుఃపుః ॥ ౧౦౨ ॥ ప్రాయాపవేశతంత్రదర్శిభృషభరతస్తవాచకారినిగహః । తస్యజ్ఞాత్వాగుడు
చోదయత్ ॥ ౩ ॥ రామాజ్ఞయాగుహశ్చాపితభరతంబోధయత్తదా । భూభారపరణాథాయవిష్ణుస్సామజ్ఞవాన్ ॥ ౧౦౪ ॥
౪ ॥ అత్రకాతోస్థితేవానాంవదనాద్రావడాదికాః । హంతుంగచ్ఛతిరామాద్యుత్పింబిచుమాచం ॥ ౫ ॥
తస్మాత్సాహారామంభరతోరామమబ్రవీత్ । రాజ్యాన్తంపాదుకేదేహితయోస్సేవాకళామ్యహం ॥ ౬ ॥ జటావల్మ
లధారీచపామిగరాద్భుహిః । ప్రతీక్షంతిపరాక్షేంద్రవిహ్లాదిపంతురక ॥ ౭ ॥ కృత్యపరిత్యజేవషేషాభాగైశ్చ
స్తైరవేత్సహం । ప్రతేక్ష్యత్యుపంరామసత్యమేతిద్వితోమహ ॥ ౮ ॥ తత్తస్యవచంతుత్వాత్థేభ్యుక్త్యాంఘాత
కుః । రాజ్యాన్తంస్థియపదయోః పాదుకేరత్నఘాతే ॥ ౯ ॥ దదౌరామస్తదాతస్తైతత్ప్రపదిసర్జయత్ । గృహీ
త్వాపాదుకేదిభ్యభరతోరత్నఘాతే ॥ ౧౦ ॥ తుచ్ఛకోపంలేఖ్యాకృతకృత్విమహస్వతః । తతోసత్వరఘుశ్చక్ష్మంపరి

ష్ఠాండు రాజమృతి నెఱింగి లైలఘటమున శవమును వాచి, యుధాజిత్వట్టమునకు చూతలనంపి
త్వీరగా భరతశత్రుఘ్నులను విలిపించెను. వారును వేగమే తమపురమునకువచ్చిరి. అంత భ
రతుండు తల్లిచే తేబడిన దుష్కృత్యమునెఱింగి తల్లిని తిరస్కరించుచు సరయాతీరమున తండ్రి
కన్నీనిచ్చెను. ఆవీరమాతలు పతితోడ పరలోకయాత్ర జేయకయుండిరి. భరతుండు సవిస్త
రముగా తండ్రి యుత్తరక్షియలను నెరవేర్చి, తల్లియెదుట మంధరను మరలమరల పడగొట్టు
చుండెను. అందరును రాజ్యాభిషేకమునకై మిక్కిలి ప్రార్థించినను భరతుఁ డంగీకరింపక మం
తులను తల్లెలను నాగరికులను వెంటఱిసికొని శ్రీరాముని నరణ్యవాసమునుండి మరలింప
వలయునని వెడలి గుహునిచే గౌరవింపఁబడి భరద్వాజా శ్రీమమునకు వచ్చెను. ఆమునీండుగి
డు తన తపోబలమువలన భూస్వర్గమును నిర్మించి పైస్వర్గులతోడ భరతుని సత్కరించెను.
అంత నాక్షతోయీతనయుండు వారినివందించి వారిచేచూపబడిన మార్గము ననుసరించి చిత్ర
కూటమునకేతెంచి పద్మశాలలో లక్ష్మణునిచే నీతచే గొల్వఁబడుచుండు శ్రీరామునిజూచి నమ
స్కరించి రామాలింగనమునొంది సర్వవృత్తాంతమును విన్నవించెను. రఘురాముండు మహా
గురుమరణ వార్తని మందాకినీకేవెడలి స్నానముజేసి తిలాంజలినిచ్చి, తనయొక్క కొండ
మీఁది యాశ్రమమునకువచ్చెను. పిదప భరతుండు వసిష్ఠులతోడ పూజ్యాండా రాజ్యము నేలు
మని రాఘవుని నశ్శంతప్రీతితో ప్రార్థించెను. రాముండును వలదువలదని నిరాకరించు చుం
డెను. అందుకు భరతుండు అచ్చటనే దర్శలుపరచుకొని ప్రాయోపవేశనము నొనర్చెను. ఆ
బలాత్కారము నెఱింగి శ్రీరాముండు వసిష్ఠులను వేరొందించెను. వారు రామాజ్ఞచేత భరతునికి

క్రమ్యత్వఃపునః॥౧॥ సైన్యేఃమత్పృథ్విశ్చుంరామమామంత్యసోమయాసంప్రాగ్మయైక్యాపారాదుచంద్రం
పునః॥ పునః ౧౨ ॥ కుయాపరాధితరామతస్మంతవ్యంరఘూత్రిమ । తామహరాదుచంద్రోపిసత్యయామేపరాధితః॥
౧౩ ॥ మచ్చుదానంధరావాక్యాత్వంవఃక్యామహితాతదా ॥ సుఖంఽచ్యుంబస్మత్పరింసక్రొధోస్త్రీమతుత్సయి
౧౪ ॥ ఇన్ద్రక్పాలాచంద్రేధరతేశవ్యవర్తత ॥ భరతః పూర్వహస్తేణయోస్యవగరీమదా ॥ ౧౫ ॥ సర్వాక
ష్టాన్యవగర్హంసుపేంద్రాదుమకల్పయత్ ॥ తస్థాపథతప్తతస్థాన్యసింహానోపరి ॥ ౧౬ ॥ రామస్యపాదుకేషి
వ్యేఫలములాశనః ॥ స్వయంరాజకార్యాణియావంతిసర్వాణిపుద్గిపితే ॥ ౧౭ ॥ తానిపాదుకయాస్యవ్యక్తీకదయతి
రాఘవః ॥ గణాద్వివహస్తేవరామాగమనకాంతయోగః ॥ స్థితోరామర్చితమపా ॥ పాతౌప్రసాదాఃరఘవ ॥ రా
మాపీదిత్రహూటాద్రావసన్తుభిరాదృతః ॥ ౧౮ ॥ చకారసీతయాక్రీడాంవిసేరతస్యచర్యతే ॥ మనశ్చిలానులంఽసీ
తాయాఽదితేఃకోతే ॥ ౧౯ ॥ గండమౌశ్చిత్రవత్సృశ్చకారనిజహస్తతః ॥ వృత్తయదవశైశ్చిత్రైః కోమలైః కుమ
మాభిః ॥ ౨౦ ॥ ఏవంక్రీడకాసుఖారామస్తస్థాత్మాన్యజేనవ ॥ నాగరాస్తంసహస్వారామదర్శనలాలసాః ॥
౨౧ ॥ దృష్టాన్తజ్జ్వలనభంగరామస్తత్యాజతంగిరిం ॥ అన్యగాత్పీతయాభ్రాతాన్యతేరాశ్రమమత్రిమం ॥

“నాయనా, శ్రీరాముని నీవుబలాత్కరింపవలదు, ఇతఁడు పాతౌన్నారాయణుండు. దేవప్రార్థన
నంగీకరించి రావణాది దుష్టరాక్షసులను సంహరించి ధూభారమును పరిహరించుటకై యవతరిం
చియున్నాడు.” అని సమాధానవచనములను పలికెను. ఆ వెనుక భరతుఁడు తత్త్వము నెఱిగి
దాశరథితో “అన్నా, రాజ్యముగోతు నీపాదుకలనిమ్ము, నేను వాటిని నేపించెదను. జడలు
దాల్చి నాకుబట్టకట్టుకొని యూరిబయట వసించుచుందును. నీకోరకు ౧౪వ సంవత్సరపుర్తిలో
రవియస్తమించగానే నేనగ్నిని ప్రవేశించెదను. ఇది నామాటనల్లేము.” అని ప్రతిజ్ఞజేసెను.
ఆమాటవిని రాముఁడు అట్లేకానిమ్మని రాజ్యమేలువకు రత్నాలంకృతంబులగు తనపాదుకల
ను భరతునికి అనుగ్రహించి యిచ్చిపంపెను. పిదప భరతుఁడు ఆరత్నపాదుకలను తలమీఁద
పెట్టుకొని నేనే ధన్యుండని సంతసించుచు పలుమారు రఘురామునికి ప్రదక్షిణ నమస్కార
ముల నాచరించి రామానుజునంది యథాగతంబుగా వెడలెను. అప్పుడు ఆకైకేయి “రామ
చందా, రఘునాథా, నేనుచేసినది గొప్పయవరాధము. దీనినిక్షమింపుము.” అని సంభాషిం
చెను. అందుకు శ్రీరాముఁడు “తల్లీ నాకు నీవు అవరాధమును చేయలేదు. అప్పుడు నీవు నా
యిచ్చవలన మంధరావాక్యముచే వాణిచే మోహింపబడితివి. సుఖముగా నూరికిపొమ్ము నీ
యందు నాకు కోపములేదు.” అని సమాధానమునుచెప్పగా, నామెను భరతుండు పిలిచికొని
పోయెను. ఇట్లు పోయిన భరతుఁడు అందరిని అడ్రోధ్యలోనునచి తాను నందిగామమును
గల్పించికొని అందులో సింహాసనముమీఁద శ్రీరామ పాదుకలనునది సమస్త రాజకార్యంబు
లను తత్సన్నిధికి నివేదించి నెరవేర్చుచు, ఆపాదుకలనే శ్రీరాముండని నమ్మనంబున నమ్మి తా

౨౩ || సత్యత్రిమూనీత్యేనతస్థితః క్షేదత్రయం । సహస్థానునసూయాంతాన్వీత్యాత్రేర్యచనాత్తవా ॥ ౨౪ ॥
 సత్యత్రయానిఃకాపాతదంతేనముపానిశత్ । అసూయాతదాన్వీత్యాభజయామాసచారం ॥ ౨౫ ॥ దివ్యేదదా
 కుండలేద్యేని ద్విలేవశ్యక ద్దతా । దుకులేశ్వేదదాతస్యైవ ర్తలేభక్తిసంయుతా ॥ ౨౬ ॥ అంగరాగంచనీతామై
 దదావత్రేస్తుపాపియా । సత్సత్వ్యతేగకోభాత్యాంకదాపిజనకాత్తజే ॥ ౨౭ ॥ పాత్రెత్యంతరస్మన్మృత్యురాదు
 మస్మేనివాజః । కశీరాఘవోయాతుత్వయాభ్రాతాపుగ్నహం ॥ ౨౮ ॥ భోజయిత్యాహుభాగ్యాయంరాచంసీ
 తాసమ్యుతం । అతీర్షిషజాయమాసరామానత్యాయయావసం ॥ ౨౯ ॥ ఏవంపర్వమత్రాంతంరామస్యగిరివాసినః ।
 యథామఖం లక్ష్మణేనభాగ్యాపహితస్యచ ॥ ౩౦ ॥ ఏవంగిరింద్రజేమ్యాభ్యుత్యాంరామోయాత్కృతం । చక్రంతత్క
 యాటంబిత్వదగ్రేవివేదితం ॥ ౩౧ ॥ * ॥ ఇతి శ్రీ శతకోటి రామచరితాంతశ్చక్రీమదానంద రామానుజే వాల్మీ
 కీయే సారకాండే అయోధ్యాచరితే దండక కావ్యేన ప్రవేశనంనామ పంచమస్తకః ॥ * ॥ .....౧౬॥

ను మునివృత్తి నవలంబించి కందమూలఫలశాసనుడై బ్రహ్మక్షిణవలె శ్రీరామధ్యాన పరాయ
 ణుడై దినములను లెక్కించుచుండెను ॥౧౮॥ ఇచ్చట శ్రీరాముడు చిత్రకూటాదిలో ము
 శ్రీసీతారాములు అతిమున్యాశ్రమమున సత్కారమునందుట.

సులతోడ వానముచేయుచున్నవాడై ఆ రమ్యగిరివనంబున సీతయొక్క లలాటమున మన
 శిలాతిలకము నిడును, చెక్కిల్లపై చిలిలతలను వాయును, కోమలంబులగు వల్లవపుష్పం
 బుల నలంకరించును, ఇట్లు వత్సినమేతుండైన రఘురాముడు లీలావినోదంబుల నందుచుం
 డెను. అంత నచ్చట పలుమారు నాగరికులు రామదర్శనాకాంక్షులై వచ్చిపోవుటచే నట్టి జన
 సంభాధముగల యాగిరినివదలి నతితోడను తమ్మునితోడను అత్యుత్తమధరయిన అతిమున్యా
 శ్రమమునకు పోయెను. అచ్చట శ్రీరాముడు మునికి నమస్కరించి వారిచే సంమానింపబడి
 చూడనిదినములుండెను. అపుడు సీతాదేవి అతిమాటమీద గుహావాసినియగు అననూయ
 నుచూచి ప్రణమించి యామెచే నాలింగించబడి తత్సన్నిధిని కూర్చుండెను. అవ్వడననూయ
 సాదరముగా సీతమ్మను సంమానించి, యామెకు విశ్వేశ్వర్త నిర్మితంబులయిన దివ్యకుండలము
 లను దివ్యమకులంబులను భక్తితోనిచ్చి, అంగరాగము నర్పించి “జనకోనందిని, ఎన్నడును నీ
 దేహమున కాంతి క్షీణించుచాలదు. పాతినత్యమును పురస్కరించి రాముని ననుసరించి యుం
 డుము. శ్రీరాఘవుడు ఔనుముగా తమ్మునితోడను నీతోడను మరల నిజమందిరమును ప్రవే
 శించుగాక.” అని సంపాద్యనలనచెప్పెను. అతిముని యిట్లు సీతారాములను యథాయో
 గ్యంబుగా భోజనాదులచే సత్కరించిపంపెను. శ్రీరాముం డచ్చటినుండి ననఘనకువెడలెను.
 ఇట్లరణ్యవాసులగు శ్రీరామాదులకు ఒకసంవత్సరము గతించెను. ఓసిపార్వతీ, ఇట్లు సాక్షేత
 రాజధానిలోని శ్రీరామవృత్తంబు కొంతవరకు చెప్పబడినది. ... ౧౩౧౬॥

శ్రీవశిష్టానామ—అథారామస్తీరయాకులత్వశేషమన్వీతిః । యయాపవండకారణ్యసజ్జంకృత్యామహా
 భవః ॥ ౧ ॥ ఆగ్రీమయాస్థయంరామస్తత్ప్రవృత్త్యాపాకీకయా ॥ తన్వ్యాః పృష్ఠేససామిర్విరయ్యాపితకరాస
 ః ॥ ౨ ॥ వనేవృష్ట్యాసరాసారంస్మాత్వాపీత్యాజలముఖమ్ ॥ భుక్త్యాపరానివక్యానిరత్నప్రత్నగంధ్రయః ॥ ౩ ॥
 ఏతద్విత్తంతరేత్రవిరాధాగవామరాశిపవ ॥ తేతందద్వకురామాంతిముహవత్సభయాపః ॥ ౪ ॥ కరాశిం
 ప్రసేదసంభేదయంతంస్యకజితైః ॥ వామాంసస్యప్రహులగ్రగ్ధితాశేకమానుమం ॥ ౫ ॥ భక్తయంతంకజంత్య
 ఘ్నింకుహింపవంగోచరం ॥ త్యాగోపితగమస్యరామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ రత్నశృంజానకీమత్రసంహని
 మ్మిమరాశిసం ॥ సమదృష్ట్యామనానం లక్ష్మణంజానకీంతవా ॥ ౭ ॥ కాయువామితతాప్రాపాతతోరామస్తమబ్ర
 వీత్ ॥ నామకమణిజంసప్యంకేయ్యైః పివపిత్రైః ॥ ౮ ॥ తదామవసంత్రుత్యానివాస్యరాశిమబ్రవీత్ ॥
 మాంజానాసీరామత్యం విరాధంలాకవితుతం ॥ ౯ ॥ మద్వియామవయస్యశ్చేద్యక్త్యావపవతోగతాః ॥ యజిజి
 కుమిచ్చాప్రీత్యక్త్యాపీతంరామభాగం॥౧౦॥లయాతా నచేద్దీప్తింభక్తయూమియవాచనం॥ ఇన్ద్రాక్త్యారాశి
 స్వీతానాదామకపిగ్రుచే ॥ ౧౧ ॥ రామశ్చిచ్ఛేదతద్భావశశేదప్రవాసభవ ॥ తతఃక్రొగపరీతాత్పావావా
 వికటంముఖం ॥౧౨॥ రామభక్తిప్రదరామశ్చిచ్ఛేదపరీధావతే ॥ పదద్వయంతదాసర్వభాసేవయయాపవ ॥ ౧౩ ॥
 తనోర్దనరాశేణివతోరాశుకేళసః ॥ తతస్వీతాసహలింగ్యచశశంసభరాశ్రమం ॥ ౧౪ ॥ కేవలంభక్తయానే
 దుర్ధింకేవగజేతాః ॥ తనోవిరాధకాయామంరువశ్యవీగతః ॥ ౧౫ ॥ సత్యారామంనిలంప్రతం కథయామాస

శ్రీరాముడు విరాధుని సంవారిండుట.

అనంతరమున శ్రీరాముడు సీతను లక్ష్మణుని బిలచికొని ధనుష్పాణియై డండకార
 ణ్యమునకు వెడలెను. ముందు రాముడును వెనుక సీతయును ఆవెనుక ధనుర్ధారియగు లక్ష్మ
 ణుడును పోవుచుండిరి. ఆవనమున నొక కాసారమునుచూచి స్నానచానంబుల నొనర్చి సుఖ
 ముగా శుక్వఫలంబులను భుజించి యచ్చట మువ్వరును తూకాలముండిరి. అంతలో నచ్చోట
 మహాబలుండును భయంకరుండును తీర్థ దంష్ట్రాననుండునగు విరాధుండను రాక్షసుండు
 తన యెడమభుజమున పెక్కుమనుజులను గుచ్చికొనియుండు తూకాయుధమును మోసికొని
 నిజలిజానచే వెరవించుచు వన్య గజమహిష వ్యాఘ్రాదులను భక్షించుచు వచ్చుచుండగా నీ
 మువ్వరునుచూచిరి. అప్పుడు శ్రీరాఘవుడు విల్లునకుఁ బెట్టి చేతబూని లక్ష్మణునితో “నీవు జా
 నకిని రక్షించికొనుము. నేను రక్షింసుని జంపెదను” అను వాడును సీతా రామలక్ష్మణులను
 చూచి మీగెవరని యడిగి శ్రీరామునివలన సర్వవృత్తాంతము నెఱింగి, పకపక నవ్వును రాము
 ని నొచి రాముడా, నన్నెఱుగనా? నాభయములన మునులు నీవనమును విడిచి పరుగె , రి.
 బ్రతుకగోరిక గల్గిన సీతను వదలి నిరాముధులై పరుగెత్తండి. అట్లు కాక పోయిన మీయి
 రువురిని నేను భక్షించెదను అని చెప్పుచు సీతను అంటబోయెను శ్రీరామ డపుడు నవ్వుచు
 న్నల్లెవాని చేతులను తెగగొట్టెను. ఆరక్క-సుండు క్రద్ధుడై తనవికటముఖమును విస్తరించు

సాదరం । దుర్వాససాచంక ప్రస్తు పురావిద్యాగరకృత్ ॥ ౧౬ ॥ ఇవాసీంచితకృత్యాసా త్వయాకాలాంతరేవ
నే । ఇత్యుక్త్యా రాఘవంతుత్యై విమానేషయయాదివం ॥ ౧౭ ॥ విరాధేన్యతేరామా లక్ష్మణేనచనీతయా । జగాదు
శరభంగస్య వసంశర్మసుఖావహం ॥ ౧౮ ॥ శరభంగంతతోనత్యాతేనసంహానోబహు । తస్మాత్తతనికామేకాం
శరభంగోమహిశ్యుః ॥ ౧౯ ॥ తస్మైసవర్చ్యస్యపుణ్య మాదరోహచింతితవా । స్తుత్యాతంసవిమానేనవై వంతంపర
మంయయా ॥ ౨౦ ॥ తతశ్చైవైస్సుతీక్ష్ణస్య యయావాక్రమముత్రమం । నత్యాతంపూజితేన సుఖంకృష్టాంఘ్రాద్వ
హః ॥ ౨౧ ॥ ఏతస్మిన్తతరేత్ర నానాశ్రమవివాహిః । ముసయారాఘవంద్రప్టుం నమాజన్మస్మహస్రశః ॥ ౨౨ ॥
సర్వతేరాఘవంసత్యా స్తుత్యావిన్యక్తిజం నజం । అశ్రమంసీతయాబ్రాత్రా చత్రఃపూకాం సవిష్టరాం ॥ ౨౩ ॥ ఏ
కరాత్రంతిరాత్రంవా వంచస్వప్న దినాదివా । ఐక్షమాత్రంతుమాసువా సార్థమాసమభాషివా ॥ ౨౪ ॥ త్రిమాసా
న్మంచమాసంవా షష్ఠాష్టైకాదకాంతకా । సాగ్రంసంవత్సరంవాపి స్యాశ్రమేషుర ఘోరత్రమం ॥ ౨౫ ॥ షంఘా
వ్యవప్రరాతిభ్యో షణ్ణిశంవోత్రోత్తం । చత్వార్విజతేన శ్రీరామమేవంపూజ్య విష్ణయతా ॥ ౨౬ ॥ భద్రతై
వహిరామేగవవర్షాదిదండకే । అశ్రమేషుమనీనాంచ వ్యతిక్రాంతాన్వై సుఖం ॥ ౨౭ ॥ బహవోవిహతాస్త్ర
రాక్షసాద్రుదతాతతా ॥ రాఘవేగవభాత్రా క్షీడతానాశకస్యయా ॥ ౨౮ ॥ నానాశ్రమాదాతుత్వ వసోపవ

క్రొని తరుముచురాగా రాముడు పరుగెత్తుచుండు వానికాళ్లను తెగగొట్టెను. అంతనతడు
సవకమువలె దొరలుచురాగా రాఘవుడు అర్థచంద్ర నారాచముచే సహరించెను. సీత మె
చ్చి మగని నాలింగించెను. దేవగణప్రేరితంబులై దేవదుండుఘటలు మోగినవి. అపుడు విరా
ధదేహమునుండి దివ్యపురుషుండొకడు వెడలివచ్చి నమస్కరించుచు రామునితో, “పూర్వము
నేనొక విద్యాధరుడను. దూర్వాసముని శాపముచే నిట్లు రక్కసుడైయుంటిని. కాలాంతర
మున నీవనములో నీచే శాపముక్తుండయితిని” అనిచెప్పి రామునిస్తుతించి విమానమునెక్కి

శ్రీరాముడు శరభంగమునికి ముక్తినిచ్చుట.

స్వర్గమునకు వెడలెను ॥ ౧౭ ॥ అటుమీఁద రాఘవుండు సీతతోడను లక్ష్మణునితోడను సవకసౌ
ఖ్యపడంబున శరభంగవనమునకు వెడలి, ఆమునికి నమస్కరించి మునిచే చక్కగ సమాని
తుడై అచ్చటనొకరాత్రి వసించెను. ఆ శరభంగమునీశ్వరుండు తన పుణ్యమును శ్రీరామునికి
సమర్పించి తన దేహమును చితాగ్నికపిఁచి శ్రీరామునిస్తోత్రముజేయుచు విమానమునెక్కి
దివ్య వైకుంఠమునచేరెను ॥ ౨౦ ॥ పిమ్మట రఘునాథుండు తిన్నగా నుత్తమంబగు సుతీక్ష్ణునియొ

శ్రీరామాదులకు మునులుచేయు సత్కారములు.

క్కయాశ్రమంబునకు వెడలి, అతనిని వందించి అతనిచే పూజితుడై సుఖముగానవుట నిల
చెను. అంతలో నచ్చటికి నానాశ్రమనివాసులగు వేయూరమంది మహాత్ములు శ్రీరామదర్శనా
కాంక్షులై వచ్చుచుండిరి. ఆమహామునులందు శ్రీసీతారామలక్ష్మణులను సాదరముగా నారా

నఘావీధుః । నవీజలతటాకాడి ఖరావిష్ణుశేషస్థిః ॥ ౨౯ ॥ జంత్వాఽయరంభాద్రాక్షాడి నానావృక్షశేషామ్ ॥ చ
 కారసీతయాక్రీడాం రామాదేవ్యాయథాభవః ॥ ౩౦ ॥ అభరామాయయాకుంభ సంభవస్యాకాశాశ్రమం । ను
 మతిపూజయామాస రాఘవంసీతయాన్వితం ॥ ౩౧ ॥ తతస్సీతాయతోరామశ్చనైర్భాగ్ని త్రామరాన్వితః । అగస్తే
 రాశ్రమంప్రాప నానావృక్షవిరాజితం ॥ ౩౨ ॥ ప్రత్యుద్గమ్యమవిశ్వాపి మునిభిరహంభాభివృణతః ॥ రాఘవంతం
 సమాలింగ్య వ్యాశ్రమంతేనసయయా ॥ ౩౩ ॥ అభరంపూజయామాస రాఘవంకుంభసంభవః । రామాపి మనః
 స్తేన తస్థాతత్రక్రియద్విధం ॥ ౩౪ ॥ తతఃష్టుత్యారమానాథ మగస్త్యేమునిసత్తమః । దశాచాపంకుపేంద్రేణ రామా
 గ్ధంఘాపితంపురా ॥ ౩౫ ॥ అక్షయ్యారాణతూణీరా ఖడ్గంరత్నవిభూషితం । తతోరామానుసేర్వాశ్చాగ్ధౌ
 మ్యాశ్చ తత్రతతే ॥ ౩౬ ॥ యయాపంచపటింరమ్యాం మాన్యేవస్త్వాభవక్షీణం । జటాయంపనగాకార మదణాశ్చ
 జమ త్రమం ॥ ౩౭ ॥ సభామంస్వపీకుశ్వాపి సంభావ్యభవిషేతతాం । తత్రశ్చ త్యామవశాలాం యథాపూర్వంకృ
 తాంగీరా ॥ ౩౮ ॥ మృగమాంసైర్వలింఢత్యా శిష్టారామా మథానుఖం । సీతాంసంరక్షయామాస జటాయంక్షీరా
 టాస్వయం ॥ ౩౯ ॥ రాఘవస్సంపంచట్యాం క్రిడతస్సీతయానుఖం । సాధ్యత్రీవివత్పరాణి వ్యతిక్రాంతానిపా
 ర్శ్వతి ॥ ౪౦ ॥ వనేకూర్మగళాపుత్రంత వంతంపాంబనామకం । బ్రహ్మదదాదీవ్యఖడ్గం తంపాంహోనదతకాశః ॥

ధించుచుండిరి. ఒకరాత్రి మూడురాత్రులు ఐదారుదినములు ఏడైనిమిదిదినములు ఒకపక్షము
 మాసము ఒకటిన్నరనెల మూడునెలలు ఐదునెలలు ౬-౮-౧౧ నెలలు తుద కొకసంవత్సరము
 ఇట్లు కొందరుకొందరు వారువారు భక్తితో తమతమయాశ్రమంబులలో నిలుపుకొని శ్రీసీతా
 రామ లక్ష్మణులను సుఖవసతినిచ్చి సత్కరించి పంపుచుండిరి. ఇట్లు మునులయాశ్రమంబులలో
 సంచరించుచుండు శ్రీరామాదులకు దండకారణ్యమున ౯ సంవత్సరములు సుఖముగా కడచినవి.
 దండకారణ్యమున రామలక్ష్మణులచే ననేకరాక్షసులు చంపబడిరి. శ్రీరాముడు సీతాదేవి
 తోడ పార్వతి పరమేశ్వరులవలె దివ్యారామంబులలోను పుష్పవనంబులలోను నదీతీరంబుల
 లోను చెరువుగట్టలమీఁదను శైలశృంగంబులమీఁదను నేరడి మామిడి యరటి మొదలైన
 వృక్షఫలంబులలోను ద్రాక్షాదితీగెల పందిళ్లలోను విహరించుచుండిరి ॥ ౩౦ ॥ పిదప రాముండు

అగస్త్యముని శ్రీరాముని సత్కరించి ధనుర్వాణాదుల నప్పగించుట.

జానకితోడ అగస్త్యమునగుజడైన ప్రుమతియ్రాశ్రమమునకు పోయి అతనిచే సత్కరింపఁబడి
 యచ్చటనుండి తిన్నగా సంతసించుచు వెడలి, నానా వృక్షాశ్రితంబైన అగస్త్యాశ్రమంబునకు
 వచ్చెను. ఆముని శ్రీరామాదులను ప్రత్యుద్గమించి రాఘవుని నాల్గింపకొని తన యాశ్ర
 మంబున నందరిని సత్కరించెను. శ్రీరాముడచ్చట సమానింపఁబడుచు కొన్నిదినములు వ
 సించుచుండెను. అపుడు అగస్త్యుడు శ్రీలక్ష్మీపతినిస్తుతించి ఇంద్రునిచే మునుపు శ్రీరామునికొ
 అకని స్థాపింపఁబడిన దివ్యచాపమును అక్షయ్యంబులగు బాణతూణీరములను రత్నాలంకృతం

౪౦ || తద్వృత్తలక్షణః ఖడ్గంవృత్తేనర్హిర్వృత్తభవః | వృత్తుగుర్జేహతస్సంబద్ధతో రాఘవమబ్రవీత్ ||౪౧|| ప్రా
యశ్చిత్తంబ్రహ్మచారిణం మాంవదత్సంరఘూత్రిమ | రామోహ్యహచరస్సంబో రాక్షసోనసన్వృత్తః ||౪౨|| తద్వృ
త్తలక్షణస్తుప్త స్సాంబహత్రాపితచ్చుత్తం | తత్స్వంతీపుత్రదుఃఖం రాక్షసీకామనాపిదీ ||౪౩|| విచచారకూ
ర్వణఖా నామ్నీ సాసర్వతఃప్రథా | ఏకాసాపంచపట్యాం రామంపుష్ట్యభరాక్షసీ ||౪౪|| పుత్రేడుఃఖసహ
క్రాంతా దృత్యయావంతునోరమం | కాపట్యబుద్ధ్యాశ్రీరామం సానుజంహంతుమద్యతా ||౪౫|| ఉపాచమధురం
వాక్యం వస్త్రాలంకారమండితా | కాయాహంకారత్యయంరహ్య శివ్యమాగతావం ||౪౬|| కుతస్సమాగతావత్ర
క్వామనాగచ్ఛతఃపురః | తత్తస్మాదవశంక్రూత్వా రామస్సర్వస్యకేదయత్ ||౪౭|| తతస్సారాఘవంప్రాహ భవ
భరమమప్రభో సోహ్యహదయతామే పి బహి స్తిష్ఠతిలక్షణః ||౪౮|| ప్రార్థయామాససామిత్రి సారంశోపు
త్తరందదా | ఆహందాసోస్మీరామశ్య త్సంతుదాసీభవవ్యసీ ||౪౯|| తతఃక్రాఫేసాపిత్తాం భయంకేగేడుడు
వే | తదాతాంరాఘవోప్రాహ మమాయంశరశ్చ త్రయః ||౫౦|| చిహ్నద్వలక్షణాయత్వం సీత్యాదిర్వయశ్చకః ||
దుర్వాణదర్శవాత్కార్యం సిద్ధింశేష్యతిలక్షణః ||౫౧|| ఇత్యుక్తార్పరాఘవోబాణం దదౌత్తస్మేత్సరోపిమం శత్యం
కుత్సారామవాక్యం సాయయాలక్షణంపునః ||౫౨|| లక్షణాయరామతాణం దర్శయామాసరాక్షసీ సుబుద్ధ్యా

శ్రీరామాదులు తిరిగి పంచవటికే తెంచుట.

బగు ఖడ్గంబును శ్రీరామునికి సమర్పించెను || ౩౫ || పిదప శ్రీరాముడు అగస్త్యనుజ్ఞనొంది గౌత
మీనదీయొక్క— యుత్తరతీరంబున రహ్యమగు పంచవటిక్షేత్రమునకు పోవుచు దారిలోనున్న
పర్వతాకారుడు అరుణపుత్రుండును తనదండకి మిత్రుండును సుపవిత్రుండునగు జూరాయువు
నుజూచి సంభాషించి, పంచవటిని ప్రవేశించి, యచ్చట పవ్వళాలయేయించికొని యథాపూర్వ
ముగా మృగమాంసంబులచే భూతబలినిచ్చుచు నందరితో నానందించుచుండెను. పవ్వళాల
లో సీతను షక్షిండ్లుండగు జూరాయువు తానే రక్షించుచుండెను. సీతారాములు పంచవటిలో
క్రీడించుచుండగా మూడున్నరసంవత్సరము కడచెను || ౪౦ || వనమున శూర్పణఖాపుత్రుడు

లక్ష్యణుడు సాంబుని సంహరించుట.

సాంబుండనువాడు తపఃబాసరించుచుండిగా వానికి బ్రహ్మ దివ్యఖడ్గంబునొకటిని యనుగ్రహిం
చియిచ్చెను. సాంబుండు దానిని చూడలేదు. ఆఖడ్గమును లక్ష్యణుడు తీసికొని చెట్లనుతీగలను
కత్తరించుచుండ నందులోజిక్కి— సాంబుండు మృతినొందెను. దానినెఱింగి సుమిత్రామతుండు
రామునితో “అన్నా, బ్రహ్మహత్యా ప్రాయశ్చిత్తమును విధింపుము” అని వేడగా, శ్రీరాముం
డు “నాయనా, వధింపబడినవాడు సాంబుండను రాక్షసుండు. బ్రాహ్మణుడుకాదు. చింత
యేల!” అని సమాహితునింజేసెను || ౪౩ || కామరూపిణీయై కానసంబున సంహరించుచుండు
శూర్పణఖయను రాక్షసి తన తనయుడు సాంబుండు చచ్చిననంగతిదెలిసి దుఃఖించుచు మహా

హృద్ధతంబంధో సుసంధాతకరాసశః ౫౮ । మమోచబాణంవేగేన రామనామాంకితంకుర్ధం । సకరోరాక్ష
సింగత్వా ప్రాణఃక్లోష్టవృద్ధవాక్ ౫౯ । సంధత్వారామతూడిరం వివేకక్షణమాత్రతః । ప్రాణఃక్లోష్టవృ
క్షాత రపిఃతాసాపిరాక్షసిః ౬౦ । హాహతాస్తీతిజల్పంతీ యయాబంధూన్ధ రాదికాక్ ౬౧ । వృష్ట్యాస్వసాంతాదృశీం
తే త్రిరకఃఖరదూషణాః ౬౨ ॥ తత్పూర్వకలంపృత్తం క్రుత్వాతేక్రోధసంయుతాః । చతుర్దశమహాఘోరాక్
రాక్షసాస్తేషయంస్తరా ౬౩ । తాక్రామక్షణమాత్రేణ చతుర్దశశతైర్యుతం । క్రదన్యయాశ్చీప్తయలాశం
ప్రేషయమాశలీలయా ౬౪ । తావ్రాక్షసాస్తృతాక్రత్వా ఖరాద్యాస్తైత్రయఃక్రధా । యథాఘోరిర్యయం

క్రోధమునొంది యొకప్పుడు పంచవటిలో రామునిజూచి, పుత్రకోకనమాకులీతయై కపటబుద్ధి
తో శ్రీరామలత్త్యణులనుచంపనెంచి, దివ్యవస్త్రాధరణములుగల మనోహరాలంకారములను దా
ల్చి మృదుమధురంబుగా “ఎవరు మీరిరువురు మిక్కిలి సుకుమారులు, ఈమనోహరాంగియె
వతే? తాననమున కేలవచ్చితిరి? ఇప్పుట యేల యున్నారు? ఎచ్చటికిపోదురు?” అని వేడుకతో
వేడెను. అందుకు శ్రీరాముడు దానికి సంగతినంతటిని సవిస్తరముగాచెప్పెను. పిదప నార
క్కసి రామునితో “ప్రభూ, నాకు నీవు మగడగుము” అనివేడెను. అందుకతడు “నాకు ప్రేయ
సియున్నది. లత్త్యణుడు వెలువలనున్నాడు.” అనిన, నారక్కసి లత్త్యణుని సంప్రాధించి “నేను
రామదాసుఁడై యున్నాను, నీవుకూడ దాసియగుదువు” అనిచెప్పిన సౌమిత్రివాక్యములచే
క్రుద్ధురాలై సీతనువట్టుటకు పరుగెత్తెను. అపుడు శ్రీరాముడు “నుండరి నాబాణంబిది యత్కు
త్తమంబు, నీవు దీనిని తీసికొని త్వరగాపోయ లత్త్యణునికి గురుతుగాచూపుము. లత్త్యణుడు
నాబాణమునుచూచి కార్యసిద్ధి నొనరించును.” అని తీక్షణబాణమునిచ్చెను. అది నిజమనినట్టి
మరల లత్త్యణునివదికివెడలి రామబాణమును చూపెను. అతఁడు అన్నయొక్క హృదయాభి
ప్రాయమునెఱింగి దానిని తనధనుస్సులో సంధానముజేసి వేగముగ బ్రయోగించెను. ఆరామ
నామాంకితకరంబు ముక్కు చెవ్వి పెదవె పాలిండ్లను ఛేదించి త్షణమాత్రమున శ్రీరాముని య
మ్ములపొదలో దూరెను॥౬౬॥ ముక్కుపోయి చెవులూడి పెదవలుపగలి చండ్లు తెగిన వారక్కసి

శ్రీరాముడు ఖరదూషణ త్రిశిరాదులను జంపి ముక్తినిచ్చుట.

అయ్యో చచ్చితిని మొరలిదును ఖరాది బంధువులవదికి వచ్చెను. ఇట్టి దురవస్థనొందిన చెల్లె
లను చూచి ఖరదూషణ త్రిశిరులు దానినొంటిమీఁదుగా నన్నిసంగతుల నెఱిగి కోపమునొంది
మిక్కిలి ధయంకరులగు ఘోరరాక్షసులను గర వేలమందిని పంపిరి. వారికి త్షణమాత్రమున గర
బాణములచే యమునిజూపును వైకుంఠమునిచ్చెను. వారు రక్కసులు చచ్చినసంగతిదెలిసి
ఖరాదులు మువ్వరును క్రుద్ధులై గర వేలపై న్యముతోడ యుద్ధమునకువచ్చిరి. శ్రీరాముండు
ను సీతను సౌమిత్రినిగ హలోదాచి బదిలమని రాక్షసులతో శస్త్రాస్త్రంబులబూని ఘోరయుద్ధ

స్నేహైశ్చ పునఃస్నేశ్య చతుర్థః ॥ ౬౦ ॥ రామోపి బంధుంసీతాంచ సుహయాంస్థావ్యయాగతః | చరారరాక్షసైర్ద్య
 క్షం శస్త్రైరస్త్రైర్భయవహం ॥ ౬౧ ॥ చతుర్థశఃసహస్రాణి స్వీయరూపాణిరాఘవః | కృత్యాతేహంచతురీత కృతై
 స్త్రాక్షుర్దయత్క్షణాత్ ॥ ౬౨ ॥ తాత్యాఖరందూషణంచ తథాత్రిశరసంశస్త్రైః | చతుర్థశఃసహస్రాంస్తా స్నేహయూ
 మాసస్యంబదం ॥ ౬౩ ॥ మహూర్జైసకురామేణ సహస్రాణిచతుర్థశః | మితాసేనాబరాత్త్యైశ్చసహాగతమీత
 శే ॥ ౬౪ ॥ ఖరద్యాకంటకాయత్ర క్షితౌస్తవృత్రికంటకం | తేత్రంభ్యాతంత్ర్యంబశ్యాఖ్యం తదేవప్రోచ్యతేభువి
 ౬౫ ॥ జనస్థానంధూసురాణాం దదౌవస్తురంధూద్వహః | అధసీతాసమాలింగ్య రాఘవంబుశశంసహ ॥ ౬౬ ॥
 అథతాంబానకీంప్రాపా రామారహసిసాదరం | సీతేత్యంతివిధాభూత్యా రక్షోరూపావసాసలే ॥ ౬౭ ॥ వాహుంశే
 మేత్యరూపా వసచ్ఛాయంతమాయూ | వంచపట్యంబశాస్యస్య మోహనార్థంచసాత్రైః ॥ ౬౮ ॥ తద్రామ
 వచసంక్రతుస్య తథాసీతాచకారహ | తతస్కూర్వణభాలంకాం గత్యా రావణమబ్రవీత్ ॥ ౬౯ ॥ ధీక్ష్యం
 రాక్షసరాజానం వృత్తంచారై ర్నజేత్సుయః | చతుర్థశఃసహస్రాపా సేనాత్వస్థంభభిషుహ ॥ ౭౦ ॥ మానుషే
 జైవరామేణ జనస్థానేసపాతితా | తత్రస్యావచసంక్రతుస్య తాంద్వస్త్యాతాప్యంతేతదా ॥ ౭౧ ॥ సీహాసనా
 చ్చచాలాభః పునఃపత్రవృతాంస్యహం | వదంతేకారణంయథే ప్రాపాసారాక్షసేశ్వరం ॥ ౭౨ ॥ శ్రీరత్నం

మొనర్చెను. ఓణమాత్రమున ౧౪ వేలరామరూపములతో వారినిదిరించి వరముపదమున కం
 పెను. ఖరదూషణ త్రిశిరులను సంహరించి ముక్తినిచ్చెను. ఒక ముహూర్తములో గౌతమీ
 తీరమున నందరును రామబాణాగ్నిచే కాల్చబడిరి. లోకకంటకులై ఆఖరదూషణ త్రిశిరులున్న
 తేత్రము త్రికంటకమనియును త్ర్యంబకమనియును చెప్పబడుచున్నది. అప్పుడు శ్రీరాముడు
 బ్రాహ్మణులు వానముచేయుటకై జనస్థానమునిచ్చెను. అంత నవనిజ రామమూర్తి నాలింగించి

శ్రీసీతారాములయొక్క రహస్య నల్లాపము.

పొగజెను. ॥ ౬౬ ॥ పిదప శ్రీరాముడు నాజానకితో “దేవి, మూడువిధములుగా నేర్పడి రక్షోరూ
 పిణియై అగ్నిలో వానముజేయుము. నాయెడమప్రక్కలో సత్యరూపము నొందియుండుము.
 తమోరూపముదాల్చి ఛాయనవలంబింపుము. పంచవటిలో రావణుని మోహింపజేయుటకై ఛా
 యాత్రయణియై యిచ్చటనే వసింపుము.” అని రహస్యముగా సాదరముగా చెప్పెను. ఆరామ
 వచనము నారామ యజ్ఞేయని యంగీకరించి నెరవేర్చెను. పిదప శూర్పణఖ లంకకు వెడలి

శూర్పణఖవచ్చి రావణునితో మొరలిడుట.

రావణాసురినితో ॥ ౬౯ ॥ ఛీసీరాక్షసరాజత్వము వ్యర్థము. నీవు చారులవలన వృత్తాంతము నెఱు
 గకపోతివి. నీతమ్ములతోడగరవేలసైన్యము ధ్వంసమయ్యె. జనస్థానమును మునువ్యమాత్రుడిట్లు
 జేసెను.” అనిచెప్పగా, రావణుడు కురాపిణియైన చెల్లెలినిచూచి సింహాసనమునుండిగ్గునలేచి
 నిలచి “యద్ధమెందుకై నదిచెప్పు” మనెను. అందునకారకం సీతాన్నా, శ్రీరత్నంబగుజానకీదేవిని

కాశీంద్యప్యయమచిత్రేవిదింతిరం రాణాగ్రంధినేహ్యమి ధర్మంతాంకత్సుకాగతా ॥ ౭౩ ॥ తావద్భాగేనసీ
తాహం దశామేతాంతురావణ । సౌమిత్రిణా మంచవట్వా మాజ్ఞయారాఘవస్యచ ॥ ౭౪ ॥ సాంబోషిమేహ
తప్తత్ర సప్తమశాసీరథకం । వత్సోహ్లాంకృతంయద్ధం బంధుభిస్తేపాశితాః ॥ ౭౫ ॥ యద్యపిపాదువం
కించిత్రర్హిషీతాంసమాశయ । సూచదభోయఖస్తివ యథాశ్రీగతభిర్భక్తా ॥ ౭౬ ॥ తత్తస్యచపశంతుత్వా
సాంత్యయామాసతాంస్వసాం । తౌరామలత్వణోహత్వా తవోకాశ్రుమాక్షణం ॥ ౭౭ ॥ కళోమ్యహం లాహిశేన
తయోఃఖేవం భజస్యహ । ఏవంనానా విదైర్వాక్యై సాంతయిత్వా స్వసాంమహుః ॥ ౭౮ ॥ స్వహిత
స్వోపదేష్టరం మాతులంతమస్థితం । యయారభేనమరీచం తస్మైవృత్తంస్యవేదయత్ ॥ ౭౯ ॥ సోభతంభీషయా
మాన భాగినేయమహర్షహుః । విశ్వామిత్రాధ్వశేత్యక్త మాత్సాంతంశ్యవేదయత్ ॥ ౮౦ ॥ రామాఖ్యయారభం
త్సం రజతంబక్తభూషితం । శ్రుత్వాహంరాదియత్కించి ద్రామంతుత్వాభిభేమహం ॥ ౮౧ ॥ కేనతేషీతాబుద్ధి
యియంలంకావిహారిణి । ఆప్తరూపాక్షికశృక్రుర్య నేయోఃషీతామః ॥ ౮౨ ॥ కథాంశమరరామస్య తందృష్ట్య
త్సంకురిమ్యసి । తతఃక్రోధేనంతప్రాహ యదినాయాసీరాఘవం ॥ ౮౩ ॥ కుయాత్సర్వవధిహ్యమి త్వాకుశలమదు
ద్యచః । భూత్వాత్సంశ్చగరూపశ్చ రామప్త్యానునయాస్యతి ॥ ౮౪ ॥ త్వంకబంధురరామస్య లక్షణప్రేషయాస్యతి

జూచి మనరావణుని దీనినితీసికొనిపోయియిచ్చెదనని యాలోచించి పట్టుటకు పయత్నించితిని. అంతలోలక్ష్యణుడు పంచవటిలోరామాజ్ఞనొంది బాణప్రయోగముజేసినిన్నీదురవస్థకుతెచ్చెను. తపమాచరించుచున్నసాంబుండును వ్యర్థంబుగావచ్చెను. నీతమ్ములును చనిపోయిరి. నీకు శౌర్యం బున్నయెడ నీతను గొనిరమ్ము, లేవా, మగడు చచ్చిన ముండవలె తలవంచి పడియుండుము.” అని నిందించెను. అందుకు రావణుడు “చెల్లెలా, చింతించకుము, రామ లక్ష్యణులను చంపి వారిరక్తముచే నీకండ్ర నీళ్లను కడిగెదను ఆదుఃఖమును విడువను.” అని పెక్కుమాటలచే నామెను సమాధానపరచెను ॥ ౮౦ ॥ పిదప రావణుడు తన మేలు జెప్పవరాడును మేనమామ

రావణ మారీచ మంత్రాలలోచనము.

యును తపము నాచరించుచుండువాఁడునగు మారీచునివద్దికి రథమునెక్కిపోయి ఈవృత్తాంతమును నిరూపించెను. వాఁడు మేనల్లుని మాటమాటకు వెరపించుచు “నాయనా, విశ్వామిత్రుని యజ్ఞమున నేను చచ్చివచ్చినవాడనబ్బా! రామనామముచే రథమనినను రత్నమనినను రజతమనినను రుక్తభూషణునినను నేను విని రేఫాదిపదశ్రవణమాత్రమున భయపడు వాడనై యున్నాను. లంకా విశాళకారణంబగు నీదుర్బుద్ధి యెవనిచే నీకు నేగ్యబుడె? ఏవగవాడు నీకాపుండుగానున్నాడు? ఈమతి నీక్లెన్న శిషీతంబయ్యె? రామునిజోలికి పోవలదు. వానిజూచిన నీవుచచ్చువు.” అని చెప్పెను. అందుచే క్రుద్ధుండైన రావణుడు వానితో “నీవు రాముని వద్దికి పోయెడల నేనే నిన్ను చంపుదును. కనుక నామాటచొప్పున చేయుము. నీవు మాయా

తతస్తాంబానీంచేగాల్తాం స్యామానయాద్యహం । ౮౫ । లంకాయాశ్చదాస్యామి స్వీయరాజ్యాద్యహం
 రాత్ । ఇతిసౌగ్రహంధృష్ట్యా మరీచోవృద్ధదింతః ॥ ౮౬ ॥ రామహస్తాస్త్రపిశ్చేషా ముక్తరావణహ
 స్తతః । ఇతిస్ఫిక్తిశ్చమరీచస్తథేష్యత్యామయాతదా ॥ ౮౭ ॥ రావణేఃరథేస్థిత్యా గత్యాపంచపటేంద్రతి । ధూత్యా
 హేమమయస్త్రితో మోహయామాసబానకిం ॥ ౮౮ ॥ సాచ్యాయాతామసిస్థిప్త్యా మృగంరామశతబ్రువత్ । క్షీడా
 వ్యంకూంమృగంచేమం ధృత్యాదేహిరఘూత్రమః ॥ ౮౯ ॥ మృగశ్చేర్నాణవిన్నాంః కరోమికంమక్తిత్వచః । తత్తస్మాదవ
 సంక్రత్యా జ్ఞాత్యాసర్వరఘూత్రమః ॥ ౯౦ ॥ సీతాయారక్షణేబంధుం సంస్థాప్యాశుక్యగంజయా, తతోపలామనం
 చక్రత్ మృగోరామంవికవళయః ॥ ౯౧ ॥ రామబాణేనభిన్నాంకశ్చబ్ధం భీషణంచకారపః । హసామిద్రేపమాగచ్ఛహా
 తోః పుష్కల్యానసే ॥ ౯౨ ॥ ఇత్యుక్త్యాగామవద్యాచా మమారయధిరంవమః । తంశబ్దంశానకింక్రత్యా వోదయామాస
 త్రుణం ॥ ౯౩ ॥ సోప్యాహరామవచసంనేమసీతేభయంత్యః । తతస్సంతంభః ప్రాచా బామితవశేష్టితః ॥ ౯౪ ॥ భరత
 స్సోమచేతేశ్వరింరామశ్యవాంధవః । అథవామే భిలహస్తేత్త్వప్రాణాం ప్రసవామ్యహం ॥ ౯౫ ॥ తత్ప్రార్థన చనం
 క్రత్యాతస్సౌజ్ఞాత్యా మహద్భయం । శాంకింప్రాపాసామిత్రిశ్చే మాతశ్శ్రుణువద్వసః ॥ ౯౬ ॥ రామవాజ్ఞాంపు
 రస్పృశ్య రక్షితస్తాంశుమత్స్వయా । తాదేతంవాక్యేనాద్యభోక్త్య శ్శుశ్రూషిరత్సవం ॥ ౯౭ ॥ తథాపి శ్రుణు
 మద్యాశ్శం యస్తయాత్రోవ్యతేహితం । మయైతాః ధమమతేభాం శ్శృతాంత్యేర్మరిహోహా ॥ ౯౮ ॥ త్వద్రక్ష

మృగంబై న శ్రీరాముండు నివెలవచ్చును. నీవపుండు రామునివలె మొరబెట్టిన విని లత్తణు
 డవచ్చును. అంతనేను సీతను వేగమె లంక కపహరించి తెచ్చెదను. ఇందుకై లంకయొక్క
 అర్ధరాజ్యమును నీకిచ్చెదను" అని యాజ్ఞాపించెను. అపుడు మరీచుండు తనమదిలో రావణు
 నిచే మృతినొందుట కన్నను రామబాణముచే ముక్తి నొందుట మేలనియెంచి యట్లేకానిమృని
 యొప్పికొనెను ॥౮౭॥ విదవ నామరీచుండు రావణునితోడ రథమునెక్కి పంచపటికివెడలి ను

మరీచతంత్రమున రావణుండు సీతనెత్తుకొని జటాయువును జయించి వెడలుట.

వద్దమయంబయిన చిత్రంబగు మృగాకారమునుదాల్చి సీతను మోహించజేసెను. తామసియై
 ఛాయా రూపిణియగు సీత మృగమునుచూచి రామునితో "నాథా, శాశీన్యగమును పట్టియి
 చ్చిన దీనిచర్మముతో కంచుకమును చేసికొందును" అనిన సతతం సర్వజ్ఞుండయ సీతారక్షణకు
 లత్తణుని నియమించి మృగము వెంటంటెను. ఆమృగము రాముని నాకర్షించుకొని పరుగిడుచు
 రామబాణవిధంబై "హా! లత్తణా, రమ్మ, చంపబడితి నయ్యో" అని రామునివలె మొరబెట్టి రక్త
 మునుకక్కి మృతినొందెను. సీత దానివిని లత్తణుని పొమ్మనెను. అందుకు సామిత్రి వదిలా,
 ఇది రామవచనముకాదు, భయమువల" దనెను. అపుడుసీత "నీచేష్టనే నెఱుంగుదును. భర
 తచేరితుండై రామునిచాపు గోరెదవు. లేదా, నాయండు వాంఛగలదేమో! అట్లయిన నా
 ప్రాణములను వడలుదును." అని నిందించెను. ఆమృగరవాక్యమునువిని భవిష్యద్భయము నెఱిగి

ద్యౌఃకుప్తానాం సుర్విలంఘ్యంకుహత్రమాం | మాత్స్యముల్లంఘయన్వేకుంప్రాణైః || ౧౦౫ || ౧౦౬ || ౧౦౭ || ఇత్యుక్తా
 ధనమః కోట్యాకృత్యా రేఖాంశమంతతః | రాహుదేవేవంచట్యా స్సమిత్రిః పరిఘావమాం | ౧౦౮ || సత్యాసీతాం
 తతస్సాక్షీం యయారామంత్వరాద్విశః | ఎత స్తీవృంతరేతత్ర రావణాభిక్షూమావపుక్ || ౧౦౯ || గత్యావంచట
 ద్వారం రేఖాయాకృపహిః స్థితః | నారాయణేభిరైత్యాతూ స్తీతస్థాసరావణః || ౧౧౦ || తావచ్చాయమయీ
 సీతాభిక్షూతస్సైవసమీకుం | యయారామందీప్యమాప్తాగృహ్నిష్యేత్కల విచృతం || ౧౧౧ || తదాభిక్షూ పుణస్త్రా
 హసీతాంపఃజలోచనాం | నాంగీఃకోమ్యంతరేణభిక్షూమేతాత్వయ్యాతాం || ౧౧౨ || గాహాస్థ్యంచేద్రా ఘవస్య
 రక్షీతుంత్వసమిచ్చసి | తస్మిరేఖాంశముల్లంఘ్య మాంభిక్షూందాతుమహానీ || ౧౧౩ || తద్భిక్షూవచసంక్రత్యాై ధర్మో
 ఘాతేరితః | రేఖాబహిఃసప్త పాదం దత్వాదీర్ఘలసక్త-రా || ౧౧౪ || గృహ్నిష్యేమాంవరాం భిక్షూమితీతాంప్రాహ
 జానకీ | తతోదరాశ్రయస్తాంబృత్యా భిక్షూమాంబిసృజ్యచ || ౧౧౫ || ఖరచాపారథేసీతాంశం ఘాత్యాభ్యసృజ్యచ దక్ష |
 యావత్సృతిపీగేన తావత్ప్రప్తజటాయమా || ౧౧౬ || చరామీతులంబయ్యం రావణేనసమీకృత్ || నిజవద్యాంముఖే
 నాథ మాక్షీకృత్యధో త్రమం || ౧౧౭ || ఖరాస్తాదివిషివ్య బధంజతధ్వమృతాత్ | ముకుటాకదశసంధ్య కృ
 త్యాదేహంబజ్వరం || ౧౧౮ || మూర్ఖిరారావణంకృత్యా ససీతస్సంస్యచ దక్ష | స్వస్థీమాతోదరాసోపి తాదయా
 మావశంకదా || ౧౧౯ || శ్రోక్షేమహతాద్విత్య పక్షిజాజర్జరీకృతః | తతోజటాయంపరితో వమకారక్రంశుశ్చస

సీతతోః తల్లి, నామాటవినుము. శ్రీరామాజ్ఞ ననుసరించి నిన్ను రక్షించు నన్నుముల్లమాట
 లచే నొప్పించితివి. దీనిఫలము సనుభవించెదవు. అయినను నామాటవినుము, సీచుట్టు నాథ
 నున్నుచే సీరక్షణకై వేయబడిన ఈరేఖను ఎట్టికష్టమువచ్చినను దాటిపోవలదు, ఇది నీకు హిత
 ము." అనిచెప్పి వింటిమొననుండి పంచవటికి వెలుపల చుట్టు నొకగీతగీచి మంత్రించి సీతనువం
 దించి మానమూని రామునివన్నిధికి తరలెను. అంతలో నచ్చట బిచ్చగాని వేషమునందిన రావ
 ణుడు వచ్చి పంచవటిద్వారమున రేఖకు వెలుపల నారాయణస్వరూపో నూరకయుండెను. అలో
 పల ఛాయామయి సీత భిక్షుదీసికొనివచ్చి ద్వారముననిలచి చేయజాపి బిచ్చముగొనుమనెను. అ
 పుడు బిచ్చగాడు సీతతో, "నదుమ తడగల్గియుండగా నేను నీతో నివ్వబడు భిక్ష నంగీకరించను.
 రామునిగృహస్థ ధర్మమును రక్షించునదియైన రేఖనుదాటివచ్చి భిక్షునిమ్ము" అనిచెప్పగా, జానకీ
 తనకధర్మము సంభవించునని శంకించుచు రేఖదాటి యొక యడుగుబెట్టి మంచిబిచ్చము దీనిని
 దీసికొమ్మనెను. అంత నారావణుడు ఆమెను పట్టుకొని భిక్షూమాంబమునువదలి కంచరగాడిదెల
 రథము పై నెక్కించుకొని తరలెను. అంత నతడు వేగముగా పోవునంతలో జటాయువుజూచి
 ఘోరయుద్ధమొనర్చెను. మఱియు నాజటాయువు రథమును బద్ధజేసి ఆయన్నిది గాడిదెల
 ను పిండివేసి విల్లునువిరిచి పదికిరీటముల నెగరగొట్టి దేహమును జల్లుజేసి యారావణుని మూ
 ర్ఘితునించేసి సీతతోడ వెనుకరిగెను. పిదప దశకంఠుడు స్వస్థచిత్తుడై లేచి మహా శ్రోధము

వః ॥ ౧౨ ॥ తతో విషయసాసీతాం విషయరావణః ప్రసః । రాక్షసామేకజ్యోతి సీతాభూవ్యస్తలావహా ॥ ౧౩ ॥
ఉత్తరీయే బంధాధ పథిసార్వభౌగానిసా । దృష్ట్యాభవత్తే ప్రాప్త్యైస్సం స్థితాః పంచవాహరా ॥ ౧౪ ॥ ప్రా
క్షీపర్షిపిమధ్యేన సూచనార్థం సూత్రం । తతో దత్తాస్యస్తాం సీత్యాహ్యకో కేనస్యతే సయత్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రా
ర్థయా మాసతాం సీతాం సూత్రం సాదజతదా । తస్మాస్సంరక్షితార్థాయ రాక్షసీశ్చ సహస్రః ॥ ౧౬ ॥ ఆక్షావ
యక్షాస్యస్స స్యయం గేహం వివేశచ । తదేంద్రో బహువాక్యేన పామసంవత్సరక్షిదం ॥ ౧౭ ॥ దత్తరహసీ సీతామై
తేన కుప్తా బధూవసా । సమర్థ్యపామసంకించి దామాయలక్షితావచ ॥ ౧౮ ॥ సురానతిభయే దత్తా
మంచభేదరాక్ష ॥ దత్తాస్స త్రిజటాంకించి దృష్టయా మాసజాంకి ॥ ౧౯ ॥ సమంత్ర్యరావణేనామీ రాక్షసాశ్చైవహ
దశప్రేషితారామసూతార్థం తే బంధసభక్షితా ॥ ౨౦ ॥ యత్రయత్రవంచవట్టాం రామబాణభయాన్యగః । చచార
గౌతమీతే సంతాపతత్రత్రాక్ష ॥ ౨౧ ॥ స్థానసంజ్ఞాశ్చేకాని తాతాని చపురాణిసా । కృగస్యతత్రత్రయత్ర
సూత్రం పరిధావత్ ॥ ౨౨ ॥ సూపురాభ్యోకుచగ్రామః ప్రాచ్యతే గౌతమీలతే । రామబాణప్రహారేణ చమా
క్షోపతదృష్ట ॥ ౨౩ ॥ కృగోయత్రమహాంత్ర చావ్యగ్రామతర్యతే । గౌదతే గౌతమీభూమ్యాం రాక్షసా
నిహతాః ॥ ౨౪ ॥ పరిత్యజ్యత్రచ్చిన్నం దృశ్యతే ద్యావీతానైః । సామి త్రిచాపతారభా పంచవట్టా
స్సమంతః ॥ ౨౫ ॥ అద్యాపి దృశ్యతే స్పష్టా నదీరూపాభయవహా । పామసభూమ్యాంత్రైవ రావణస్యబంధం

నోంది జలాయువును కాళ్లతో విరుగదన్ని వాడుముఖమున రక్తముగఱుచు నేలబడగా
మరల సీతను కైగోని గగనమున వెడలెను. అపుడు దారిలోబోవుదు సీత రామరామయని
యరచుచు నేలజూచుచు తనయు త్రేయమున ఆభరణంబులను మడివేసి క్రింద నిలచియున్న
నయిదుమంది వానరులనుజూచి శ్రీరామునికి యానవాలుకొఱకు పైనుండి యూహామ్ముల మూ
టను పారవేచెను. పిదప రావణుడు సీతనుగొనిపోయి అశోకవృక్షములమున స్థాపించి, ప్రా
ర్థించియును ప్రత్యుత్తరమునివ్వని యామెయొక్క రక్షణకొఱకు వేలకొలది రాక్షస స్త్రీలను
నియమించి తనముంటికేగెను ॥ ౧౧౬ ॥ ఆసమయంబున దేవేంద్రుడు బ్రహ్మజ్ఞచే వత్సరత్వప్తి

ఇంద్రుడు బ్రహ్మజ్ఞచే సీతాదేవికి పాయసమునర్పించుట.

కరంబయిన దివ్యపాయసముఁదెచ్చి సీతకర్పించెను. ఆమె దాని నందియా నందించుచు, రామల
క్ష్యులకు నివేదించి గోదేవతలకు సమర్పించి బ్రజులకు కొంచమిచ్చి తాను కొంచమిడినెను ॥
౧౧౮ ॥ పిమ్మట రావణుండు శ్రీరామహత్యకై ౧౬ మంది రాక్షసులనంపగా వారిని కబంధుడు

శ్రీరామచారిత్రంబు ప్రత్యక్షసిద్ధంబని పరమేశ్వరుఁ డానతిచ్చుట.

భక్షించెను. పంచవటిలో నెచ్చుటెచ్చుట గౌతమీతీరమున రామశర భయముచే మృగములు
సంచరించెనా అచ్చటచ్చటంతయును అనేకంబులగు పుణ్యస్థలసంజ్ఞలు పట్టణంబులు పుట్టినవి.
మృగనూపురము వడిదొరలినచోటు నూపురంబను పురంబయినది. రామబాణముచే చపలా

మహా ॥ ౨౬ ॥ అద్యాపిద్యశ్యతేభిం గర్హణంసరోత్తమైః । ఖరాద్యైర్ద్యుద్ధసమయే సంపాద్యంవిదేహా
 ॥ ౨౭ ॥ సహాయాగోపితాధర్మా సాద్యాపితత్రయశ్యతే । తథారామలక్ష్మణోఽపంచపట్యాంసదేహి ॥ ౨౮ ॥
 ద్యశ్యతేద్యాపితభోదే సజ్జనైర్జానదృష్టిభిః । అజ్ఞానదృష్టిభిస్తేకు ద్యశ్యంతేగ్రామరూపిణః ॥ ౨౯ ॥ రామతీర్థం
 రామకృతం సీతాలక్ష్మణసంస్కృతే । తీర్థత్రయగౌరవ్యాం ద్యశ్యతేద్యాపితాశ్చ ॥ ౩౦ ॥ రామేనసీతయా
 త్ర శయ్యాయాంపర్యోమః । కృతఃపూర్వంకుశయసం రామశయ్యానిఃస్తృతః ॥ ౩౧ ॥ శయ్యారూపాదిద్యశ్యం
 తే ద్యాపితత్రయణానాం । రామాలక్ష్మణంద్వయ్య క్రుత్వాసీతావచోకుఠం ॥ ౩౨ ॥ వివేదితంలక్ష్మణేన శ్రోధా
 క్రుత్వయచేతసా । నిమిత్తాద్యతిఘోరాది దృష్ట్యాచైవసమంతరః ॥ ౩౩ ॥ యయాపంచపటింపేక్ష గ్రుత్సీతాం
 దర్శనః । తతోమామభావంకు దర్శయన్సకలాఽజ్ఞవాః ॥ ౩౪ ॥ విచిన్వవృత్త్యతిస్థితాం గృధరాజందదర్శనః ।
 తతఃసృష్టివచసా రావణేనహృతాంపితయాం ॥ ౩౫ ॥ జ్ఞాత్వాతంతయాజయమాప వహ్నివాశిదిత్యయే । తద్వయ్య
 ర్థంపశ్యమాంసం ఓప్త్యాస్మాత్కారేణూత్తమః ॥ ౩౬ ॥ యయాదక్షిణమాధైగ విచిన్వచ్ఛాదవత్ప్రభుః । పూర్వవచ
 గ్నిహూతేనచ చరాకవభార్యయా ॥ ౩౭ ॥ ఏత స్తీవ్నంతరేదేవి త్వయాప్రాక్ష్యన్సాంపురా । త్వయామయ్యజ
 పాసిర్థ్యం రామశ్శ్రుతియతేషదా ॥ ౩౮ ॥ సోయంస్తీవిరహత్వస్య మాధవద్వచతేషనే । తవేవచపంకుత్యా తదా
 త్యామృతంపర్యహం ॥ ౩౯ ॥ దేహిషాక్షచేచిన్ష్టాప్తయం రామామసీతతే । కిష్కర్థంసకలాఽలోకాఽమాధ

క్షంతైన మృగముచచ్చినచోటు చాపల్య గ్రామంబనబడును. గోదాతీరమున రాతినేలలో రా
 మబాణ హతంబగు మృగముపడగా దాని గురుతిప్పటికిని నరుల కగుబడును పంచవటికి చు
 ట్టును లక్ష్మణుని ధమారేఖ భయంకరమైన నదీరూపముగా నివృట్టికిని కనుపించుచున్నది. అచ్చ
 టనే ఇప్పుడును రాతినేలలో గుంతయైన రావణుని గొప్పయడుగుబడును. ఖరాదియుద్ధసమ
 యమున పంచవటివద్ది యేగుహలో సీత రక్షింపబడినో అచ్చట పతితోడ నాదేవి సాన్నిధ్య
 మునొంది కాన్పించుచున్నది. రామలక్ష్మణులు నంచరించిన పంచవటి ప్రాంతమున నిప్పుడును
 సజ్జనుల జ్ఞానదృష్టికి వారగుబడుచున్నారు. అవి అజ్ఞానులకు శిలా రూపంబులుగానున్నవి. కా
 రిమీనదిలో రామతీర్థంబని లక్ష్మణతీర్థంబని వారిచే చేయబడినవి గలవు. మునుపు సీతారా
 ములు ఏబండపై పండుకొని యుండిరో అదిగలది రామ శయ్యాగిరియని చెప్పబడుచున్నది.
 ఇప్పటికి నచ్చట కనవు పానువలె కాన్పించును ॥ ౩౦౩ ॥ పిదప, శ్రీరాముడు తమ్మునిజూచి

సీతావిరహదుఃఖ వర్ణనలో పార్వతికి పరమేశ్వరుడు రామతీర్థమును జ్ఞాపిత్తేయుట.

సీతారోదనమును విని వెరవందుచు నెల్లడలలో నశుభంబులగు దుశ్శకునంబుల నెఱిగి పంచవ
 టికివచ్చి సీతనుగానకలోకులకు తన మానుషలీలను జూపించువాఁడై జానకి నంతట వెదకుచు
 వచ్చి జటాయువునుజూచి వానిమండి రావణ దుష్కృత్యమునువిని, మృతినొందిన జటాయువు
 నకు అగ్నిసంసారము నొనర్చి వన్యమాంశ బలినిచ్చి స్నానముచేసెను. అట్లే దక్షిణమార్గ

వద్మృతశేవనమ్ ॥ ౪౦ ॥ వాగిసంగసేత్రస్త్రాజ్య స్ఫుర్వవాత్రేతిశ్చయః ॥ వాగివిమలజండుఖిమిద్యశంధ్రమకారకం ॥ ౪౧ ॥ దర్శయః సకలాలాకా వితిసోత్రాటశేవనమ్ ॥ ఇతిమద్యవశంకత్యా తత్సరిత్యగ్ధమద్యతా ॥ ౪౨ ॥ త్వం తానీశుపా శ్రీరాఘవస్మతదావనమ్ ॥ సీతాయాపేతంరామం త్వయాప్రా క్తంకథంచనమ్ ॥ ౪౩ ॥ రామరాజీవవ్రాత ముచ్యగ్రేవశ్యతాసకేం ॥ క్షేపాద్యమయాసాగ్ధ మేవశీఘ్రంసుఖభవమ్ ॥ ౪౪ ॥ త్వం కృతార్థవక్త్రుత్వా విహస్యశ్వాంవవోబ్రవీత్ ॥ తానావృతవాంకానీతి సీతాత్వంవాసిశ్చద్వయం ॥ ౪౫ ॥ త్వంకింసీతాస్వయాపేతమహాయ్యత్రమాంవనమ్ ॥ ఏవంపునఃపునఃప్రాక్తా యదాత్వంరాఘవేహి ॥ ౪౬ ॥ తదాత్వయాతత్వయాపంఖా తంసత్వంయయేరితం ॥ తతోనత్వాయరామచంద్రం ప్రాగ్ధయత్వపునఃపునః ॥ ౪౭ ॥ అగతానీపుఃత్వం కైలాసశిఖరేమతే ॥ త్వంకాత్వంబులిప్రాక్తా రాఘవేపునఃపునః ॥ ౪౮ ॥ యాత్వంపాదండకేతాతా త్వంకానామ్నూలికావనమ్ ॥ త్వంబజ్జతానీరామేన తత్రతత్రవస్తతే ॥ ౪౯ ॥ త్వంబజ్జాపురనామ్నూస్త్రింగరందంకేవనమ్ ॥ తతస్తారామసౌమత్రీ జగ్ధతుద్వక్షిణాదితం ॥ ౫౦ ॥ బహవోహతామాగ్ధే రాక్షసాకామరాపిణి ॥ ఏతస్మిన్నంతరేతస్యేబంధనభ్యతౌతదా ॥ ౫౧ ॥ శ్రీరామలక్ష్మణౌమాగ్ధే యోజనాయతరామావా ॥ దృష్ట్యాంకరేపానీనం భావూచిచ్ఛేదశుద్ధవా ॥ ౫౨ ॥ తతస్ఫులిగ్ధరూపాభూస్త్వాయరామంచవోబ్రవీత్ ॥ కలంధకవాన—పురాంధర్యరాజోహంబ్రహ్మణోవరదాసతః ॥ ౫౩ ॥ కేనావృతవస్త్రిప్యహస ముచ్చేవక్రౌంఘనీశ్వరం ॥ రక్షి౯వశిశస్త్రాహం ము

ముగాబోవుచు తాను మహాప్రభువైనను పరమమూఢునివలె కుశములతోగట్టిన భార్యావ్రతి కృశినిపెట్టుకొని అగ్నిహూతాదులను నెరవేర్చుచుండెను. పార్వతీ, మునుపు నే నక్కా-లము నగదా నీచే శౌంకరా, ఏరాముని నామమును సీపు సంతలేము జపించుచుండువో ఆశ్రీరాముఁడుత్రివిహముచే మూఢునివలె భ్రమించుచున్నాడు. చూడము" అని యడుగబడితిని. అందుకునేను సీతో "దేవీ, సాక్షాన్నారాయణుడే శ్రీరాముఁడుగా నవతరించియున్నాడు. సకల లోకమునకును-త్రిసంగము మిక్కిలిచెడ్డది నరులు నరసిద్ధములలోను దీనిని వదలవలయును, త్రివిమయ దుఃఖంబిట్టిదనితలంపనగును, ఇది మిక్కిలి భ్రాంతికారణంబు-అని శీఠించువాడై తాను మూఢునివలె వనమున విభ్రాంతి నొందుచుండును." అని చెప్పితినిగదా? ఆమాటవిని సీపు జరిక్షిరించుటకు ప్రయత్నించి వనమున శ్రీరామనన్నిధికి జని సీతా రూపమునుదాల్చి రామునితో "రాజీవాక్షుండగు రామచంద్రా, జానకియగు నన్నుజూచి నాతోడ నీచ్చట క్రిడించుచు సుఖమునందుము రమ్ము" అనిపిలచితినిగదా? ఆమాటవిని శ్రీరాముఁడు నవ్వుచు— "నీవు ఎవ తివయతివను దానినినే నెఱుగుదును. సీత సీపుకాదని నాకు తెలియను. ఏల సీపు నన్ను సీతా రూపముతో మోహ పరచుచున్నావు." ఇట్లు పలుమారు నిరాకరింపఁగా, నేనుచెప్పినట్లు తత్వరూపము నెఱిగి సత్యమునకొని, అంత నారామచంద్రుని నమస్కరించి పలుమారు ప్రార్థించి ఈకైలాస శిఖరమున నానన్నిధి కేతెంచితినిగదా? నీవప్సదచ్చట రామునిచే ఏవతే ఏల వచ్చితివని యడిగించికొని లజ్జపడిన తావున దండకారణ్యమున లజ్జాపురమని నగరమొక్కటిగలి

నివాసాహమాంతుః || ౫౪ || త్రేతాయాగేయదారాదు లత్తయోజనాదుతా | ఛేత్స్యతస్తేనుహుహూ
తదాహపాత్ర్యత్యాక్షణే || ౫౫ || తతోరాక్షసచోహ మింద్రకుభ్యద్రవంధుః | సోపితశ్రేణుమారాదు తో
దేశేవ్రతాడయో || ౫౬ || తదామత్తేరిరపాదయగళించగంతాదో | బ్రహ్మదత్తవ్రాహ్మణ్య ర్వాహుస్తేవ
వ్రతాడవో || ౫౭ || యథాభావకథంజీనే దయమిత్యురరాధినః | తదామాంసాహక్యయా జగరేలేమఖం
భవో || ౫౮ || బాహూతేమోజనాయా మావద్యక్తిస్థంభవివృతః | తదారభ్యత్రహూసభ్యాం లబ్ధంతిద్యక్షయా
మ్యహం || ౫౯ || తిష్ఠత్యగ్రీకుతంగాది ముసినాంపరిచారికాః | శబరీదర్శనార్థం తత్రయాహింఘూత్రమ ||
౬౦ || కథయ్యతినాసీతా కుద్ధితేరఘుపందనః | ఇత్యుక్త్యారాఘవంత్యా స్తుత్యాప్యగ్గంయాయామదా || ౬౧ ||
తతోరాక్షాత్తతేన శబరీఘ్న ద్ధియయా | సాపిసంపూజ్యత్రీరామం దిత్యైర్వంశభక్తైః || ౬౨ || దితామరో
ధుమన్యుక్తా రాఘవంపాహవర్షితా | ఋష్యమూకగిరావత్రీ ముగ్రీవోమంత్రిభిస్సహ || ౬౩ || వర్తతేతస్యసఖ్యే
న సీతాకుద్ధంబభిష్యతి | గచ్చరామశతస్త్యగ్రీ పంపానామసతోవర || ౬౪ || తత్త్రాకేతువృత్తాం ఫలానివిధిధా
విచ | భక్తస్వర్గంబంపిత్యా యాహిసుగ్రీవఘ్నధి || ౬౫ || ఇత్యుక్త్యాశబరీ రామం సత్వావహ్నింవివేశహ |
రామశుదర్శనానుక్తిం ప్రాప్తావైకుంఠమాయయా || ౬౬ || తతోరాక్షసైర్భాత్రా యయాపంపాసతోవరం |
ఫలానిభక్తయామాప సీత్యాతజ్జలమత్తమం || ౬౭ || తతశ్చ నైర్భయామాగ్నే ఋష్యమూకావలంఘరి | వశ్యస్యనాని

నది || ౧౪౯ || పిదప నారామలత్క్షణులు దక్షిణదిక్కుకు వెడలిరి. స్వేచ్ఛార్పూపులగు రక్కసు

శ్రీరామునిచే కబంధుడు ముక్తిసొందుట.

లనేకులచ్చట వీరిచే సంహరింపబడిరి ఆ నడుమ, దారిలో యోజనప్రమాణంబులగు బాహు
పులుగల్గిన కపింధునిచే రామలత్క్షణులు ధరింపబడిరి. తలలేని వానిజూచి చేతులను తెగగొ
ట్టిరి. అంత నాకబంధుడు దివ్యరూపమునంది రామునివందించి “మునుపు గంధర్వరాజగు
నేను ఎవనిచేతను చావని బ్రహ్మవరముగలవాడై బంతుపంటి మోముగల మునినిజూచి పరి
హసించితిని. అందుకాముని నన్ను నీవు రాక్షసుండగుమని శపించి “త్రేతాయాగంబున నెవ్వ
డు రామలత్క్షణులు యోజనప్రమాణంబులగు నీయొక్క మహాబాహుపులను తెగగొట్టెదరో
అప్పుడు నీవు ముక్తుడగుము.” అని కరుణించెను. అటుపిమ్మట నేను రాక్షసదేహముదాల్చి
యింద్రునిడరుమితిని. శ్రీరామా, ఆవజ్ఞి వజ్రంబుచే నాతలంగొట్టెను. ఆక్షణమున నాకడు
పులోతల కాళ్లును లీనంబయ్యె. బ్రహ్మవరబలమున వజ్రాఘాతముచేతను చావుకలుగదయ్యె
ఇంద్రుడు ముఖములేక వీడ్లెల్లు బ్రతుకునని కరుణించి నాతో “ఇప్పుడే నీకు కడుపులో ముఖము
గల్గును, నీరత్నీట్లు ఆమడకొలతగల దగును,” అని చెప్పిపోయె. అదిమొదలించుట చేతచి
క్కినవానిం దినుచున్నాను. ఇకముందు మఠంగాదిమునులయొక్క పరిచారికులుగలరు. శబరీ
దర్శనమునకై నీవచ్చటికి దయచేయుము. రఘునాథా, ఆమె సీతయొక్కనుద్దిన నెప్పుచున్నది.”

శర్యత్ర చింతయామాసహస్రీం || ౬౮ || ఏవంగిరింద్రజిత్రాక్ష మారణ్యంచరితవః | శ్రీరామస్యసీతస్య లక్ష్మణే
సయతస్యవః | ౯ || ఇతిశ్రీకథోటిరామచరితాంతగ్రంథ శ్రీమదానందరామాయణే సారకాండే ఆరణ్యచరిత్రే ఖరా
దివభోనామ శప్తమశ్శుద్ధః || ... .. || ౧౨ ||

శ్రీ కపటవాచ-అథరామాలక్ష్మణేన ఋష్యమూకాచలంప్రతి | యయాశ్యతస్వర్పాణో నేత్రేఘ్నశ్రీ
చాలంక || ౧ || ఋష్యమూకగిరేపాశ్చ్యై గచ్ఛంతారామలక్ష్మణౌ | సుగ్రీవభావతేదృష్ట ఋష్యమూకస్థితే
సహి || ౨ || సుగ్రీవస్తూతదృష్టావృత్త చతుర్విధృంత్రిభిద్యతః | శంకుంత్రమరురిప్రాహ వాలినాప్రేషితావృథా
|| ౩ || మాంహంతుంభృతోడండా శతూడిరాశరాకృతి | ఇతోస్తాభిఃప్రగంతవ్యం మంత్రంతుణుమయోచ్యతే
|| ౪ || గచ్ఛహసిహిభద్రంతే వటుహృత్వాద్విభాకృతి | తాభ్యాంసుభావణ్యత్వా హసిహివృద్ధయంతయో || ౫ ||

అనిచెప్పి రాముని వందించినవించి యానందించుచు దివమునకరిగెను || ౧౬౧ || పిదప రాముఁ

శ్రీరామలక్ష్మణులు శబరికి ముక్తినిచ్చి ఋష్యమూకగిరికగుట.

దు లక్ష్మణునితోడ శబరినన్నిధికి వెడలెను. ఆమెయును శ్రీరాముని సంపూజించి విశేషంబుల
గు వన్యవస్తువులచే సత్ర-రించి సంతసింది చితారాధయగుచు రామునితో “ఋష్యమూకగి
రివీఁడ మంత్రులతోడ సుగ్రీవుండుగలడు. వాని సఖ్యమువలన సీతయొక్క సుద్దిన వివగలవు.
ఇచ్చటనుండి ముందు పంచాసరోవరమునకు వెడలి యచ్చటి నానా దివ్యఫలంబులను భ
క్షించి నీరుద్రాచి సుగ్రీవసన్నిధికిహమ్ము” అనిచెప్పి శ్రీరామునికి నమస్కరించి అగ్నిప్రవేశమొ
నరించెను. రామదర్శనముచే వైకుంఠము క్రినొందెను. పిదప రామలక్ష్మణులు తిన్నగా పంచా
సరోవరమునకువచ్చి ఖలాహరములనని దివ్యోదకమును పానముజేసిరి. శ్రీరాముడు తిన్నగా
ఋష్యమూకమునకు వచ్చుచు అంతట వనంబులంజూచుచు సీతాదేవిని దలంచుచుండెను. పార్వ
తీ, నీకు నాచే నిల్లు లక్ష్మణునితోడనున్న శ్రీసీతారాముల యారణ్యచరిత్రంబు చెప్పబడినది || ౧౨ ||

శ్రీరామలక్ష్మణులను ఆంజనేయుఁడు వహించి ఋష్యమూకముపైకి గొనిపోవుట.

అనంతరంబున శ్రీరాముఁడు ధనుర్పాణంబులనుగాల్చి యంతటజూచుచు లక్ష్మణునితో
డ ఋష్యమూకగిరికి వెడలెను. ఇట్లు పోవుచున్న రామలక్ష్మణులను గిరివీఁడనుండు సుగ్రీ
వుఁడుచూచి తన నాల్గుచుమంత్రులతోడ నాలోచించి ఆంజనేయునితో “వీరికుపురును వారి
చేవంపబడి నన్ను చంపుటకై ధనుర్పాణలై నరహృపులు నడచుచున్నారు. ఇచ్చటినుండి మ
నము కదలవలెను. నేనుచెప్పెడు యోచనను వినుము. నీవు వివేచకువేషమునంది వారివద్దికి
పోయి వారి యింగితమునజేఁగి, మందిదిగానుండిన చేయిచాపిహాపి నగుమొగముగలవాడ
గుము. ఇట్లు నిశ్చయముఁడెరియుము. అనిచెప్పి ప్రేరించెను. అట్లేయని వాయునుతుఁడు బ్రా
హ్మణబ్రహ్మచారియైవచ్చి రాముని నమస్కరించి నరశ్రేష్ఠులారా, మీరెవరియడిగెను. అం

యతితాదృష్టవృద్ధయా సంఖాంకుడుకరాగ్రతః । ఉభుత్వేన్దితవక్త్రో భూరేవంతానీనిశ్చయం ॥ ౬ ॥ తథేతి
 టుయాశేణ గత్యానత్యానఘాత్రమం । కాయాంభుమనవ్యాప్రా విరివప్రచ్యుతాదుః ॥ ౭ ॥ తతఃప్రబుక్షణః
 ప్రాహ పూర్వవృత్తంపరిపూర్ణం । శబరీవచనాద్రాదుస్సఖ్యం కర్తుంశమాగతః ॥ ౮ ॥ సుగ్రీవేనాభతమృత్యావ్యవృ
 థ్వాపంచూరుతిప్రదా । చకారజైలంప్రకటం ద్వీమంబృత్తంస్యచేదయత్ ॥ ౯ ॥ తతోన్మందగుడువ్యాధ్య పర్య
 తంగంతుమాహాధః । తథేతిమాదుతేస్కంధే స్పంధితౌబభూవతుః ॥ ౧౦ ॥ ఉత్తిపాతగిరేర్హృద్ధి త్మూలేవ
 దుహఃపి । వృక్షచ్ఛాయాంశమాశ్రయ తాన్ధితారావలక్షణౌ ॥ ౧౧ ॥ సుగ్రీవంచూరుతిగత్యా రాదువృత్తంస్యచేద
 యత్ । తతిప్రబాల్వపిష్ఠం శశుగ్రీవోరావశేసపి ॥ ౧౨ ॥ చకారసఖ్యంచేగేన సమాలింగ్యవరస్వరం । వృక్ష
 కాఖాంస్యయంధిత్యా విప్రరార్థంస్యయఃపి ॥ ౧౩ ॥ హస్తేనాహతావిష్టా పుర్యంపావతస్థితే । లక్ష్యాస్తప్రతిప
 త్నవ్యం సుగ్రీవంబృత్తమాశ్రయః ॥ ౧౪ ॥ తమృత్యావలంబ్యత్రా సుగ్రీవస్యస్యచేదయత్ । పథేనానువృత్తమేవ
 త్రంవాలినామత్కృతంపుత్రా ॥ ౧౫ ॥ మనువుతోదుర్వక్తృః క్షిప్రంధామేకదాగ్రతః । కృత్యావద్విశ్లేష్టంతు
 వాళిసంస్థాపాహ్వయత్ ॥ ౧౬ ॥ తంశ్రుత్యాంర్యయావాలీ జనూపధమన్వీనా । దుద్రావతేనసంయంతా
 జగాదుస్యరహంధ్రతి ॥ ౧౭ ॥ అనుదుద్రావతంచాలీ వాలిపృష్ఠేత్సహంగతః । వాలీమాహవాత్సత్వం బహిర్గచ్ఛా
 ద్యుహంసహం ॥ ౧౮ ॥ ఇత్తుక్త్యాన్దిశ్యపరహం మాశమేకంపనిర్వయా । గుహాద్వారాస్తయారక్తం నిర్దితంత

తే లక్ష్యము డతనికి పూర్వవృత్తాంతమును చక్కగాఁ దెలిపి, శ్రీరాముండు శబరీవాక్యముచే మీ
 సుగ్రీవునితోడ సఖ్యమందులకై వచ్చియున్నాడనెను. అదివిని మారుతి మాయావటురూప
 మును మాని నిజరూపమును ప్రకటించి తనసంగతిని విన్నవించి నామూపులమీఁదనేకి-కొ
 ని పర్యతమునకు పోగల్గినవారుగా నున్నారని శ్రీరామలక్ష్యణులను ప్రార్థించెను. వారు నశ్లే
 యని వాతాత్మజుని, సుహృంధములలో కూర్చుండిరి. ఆమహాకవి త్మూమాత్రమున కొండ
 మీఁదికిక గంతువేసిపోయి చెల్లెడలో దింపెను॥౧౧॥ హనుమంతుండు సుగ్రీవునికి రామవృ

శ్రీరామ సుగ్రీవసఖ్య సంభాషణము.

త్తంబు నెఱింగించగా, నతఁడు అగ్నిని ।పజ్వలింపజేసి శ్రీరామునితోడ సఖ్యమునొనర్చి పరస్ప
 రాలింగనమునొంది తానే భిక్షచెల్లు రెమ్మవిరచి ఆననంబుగా నర్పించెను. అమందానందము
 నంది యందరును కూర్చుండిరి. సుగ్రీవునితో లక్ష్యణుండు తనవృత్తాంతమును చెప్పెను. ఆసం
 గతిసంతయునువిని సుగ్రీవుండు తనసంగతిని చెప్పఁబూని, “మిత్రమా, మునుపు వాలిచేసనుభ
 వించిన నాకథవినుము, ఒకకప్పుడు మయపుత్రుండగు దుర్వముండు క్షిప్రంధకునచ్చి పెద్దయౌ
 భాటముచే వాలినిపిలిచెను. అదివిని వాలి వెలువడి వానిని తనపిడికిటితో నొకచెట్టుమొ
 ట్టెను. అంత నతఁడంతతో తనగుహకు పలుకఁజెను. వాలి వానినివెంటదించి తరిమెను. వాలి
 వెనుక నేనుగూడ దరిలితిని. గుహలోదురునవుడు వాలి నాతో నేను గుహనుండి బయలుప

విరీక్ష్యం ౧౯౧ నిశ్చింతకృపావారి దుర్లభేనహతస్త్రితి ఏతస్త్విశ్చురత్రుత్వా క్షిప్రంధామృతస్త్రితాం ౧౯౨
 గుహాద్వారేణామేతాం నిధాయదుర్లభ్యతః । యత్తతోమాగ్ధతోధాగ్ధం క్షిప్రంధామాతస్త్రిత్యయం ౧౯౩ ।
 మాంబిష్ట్యానీశవపుర్యే తేగాచ్చక్రమలాయసం । అనిచ్చంతంకుంతికోమాం తత్కృదేవస్యకేయత్ ౧౯౪ ॥
 తతోమాత్యూపుంవారి దృష్ట్యాహంస్యవదస్థితం । సంతాద్యసగరావ్రాంఘ్రి బహిర్విహ్నిసహత్రవా ౧౯౫ । తత్కృ
 సర్వ్యాకేషు వాదయాహంసనుంధుభిః । భూమ్యంసుగ్రీవపాతాయస్స మేవభ్యోభకేషు ౧౯౬ । తతోమాత్యానీ
 క్రమ్య ఋష్యమాగ్ధోమయాశితః । ఏకవాసుంధుభిర్వామ దైవ్యోమహిమయావధ్యక్ ౧౯౭ । యద్దాయవారి
 సంతాత్రా సమావృత్యభిషగః । తతోవారిసమాగత్య భృత్యాశ్చంగళరేగః ౧౯౮ ॥ తాస్తాభ్యాంకద్విరశ్చ
 త్యా తోలయత్యాక్షివద్భుచి । పశుతకచ్చిరోరామ కుతంగాక్రమసన్నిహ ౧౯౯ ॥ రక్తప్రస్థీపశతోమైర్ద
 తఃగర్వాశపక్కురిదా । యద్యాగతోసీమేవారికా గిరిశీఘ్రంమరివ్యసీ ౨౦౦ । ఏవంకప్తప్రదారభ్య ఋష్యమా
 కంఫయాత్యసా । ప్రతిజ్ఞాంతే తోద్యద్య సీతాంశీఘ్రంసమావధయే ౨౦౧ । యదానితారావశేన తదాదృష్టామ
 యాత్రేత్ । బధ్యోత్తరీయేషీప్రాస్థి వశ్యోత్తంభూమణానిహి ౨౦౨ ॥ త్యక్త్యాదర్శయామాస సుగ్రీవోభూమ
 ణానిహి । తాదృష్ట్యాప్రవిద్యంధుం రామస్త్యంశ్చియంవద ౨౦౩ । త్యయాదృష్ట్యాసీతాయాం తచ్చుత్త్యావత్త
 ణోత్రివత్ । సవేద్యహంశదుప్రాని చేద్యంగుభిగవానిహి ౨౦౪ ॥ వందనేయాదృష్ట్యా మయానిశ్చిరంసూ
 ద్యహ । తతోరామైతిసంకుప్త లభాంసీతామకస్యత ౨౦౫ ॥ సుగ్రీవశచనాద్రామః ప్రత్యయాగ్ధకదాక్షిణాత్

చుప్రవరకు నీవిచ్చటయుండు"మని చెప్పిపోయెను. నెలరోజులయినను మరలి రాలేదు. సేనపుడు
 గుహాద్వారమున రక్తమువచ్చుటను చూచి దుర్లభుండు వాలినిచంపెనని నిశ్చయించుకొని,
 అంతలో క్షిప్రంధను పగవారు ముట్టడించిరని విని, దుర్లభునికి దారిగట్టవలెనని యొకశిలుదె
 చ్చి గుహాద్వారమును మూసివేసి, క్షిప్రంధకువచ్చితిని. నన్నుచూచి శత్రువులు. త్వరగా పరు
 గై త్రిపోయిరి. మంత్రులు సేనతోరకయున్నను నన్ను రాజ్యమున ప్రతిష్ఠించిరి. పిదప వాలి శ
 త్రుసంహారమునానరించినచ్చి తనరాజ్యమేలుచుండు నన్నుజూచి పదమొత్తి యూరిలైటికి వె
 ళ్లగొట్టెను. సర్వలోకములలోను సుగ్రీవునికాపాడువాడు నాచే చంపబడునని చాటించెను.
 పిదప సేను లోకములనుచుట్టి ఈ ఋష్యమూకము నాక్రయించితిని. ఒకప్పుడు దుందుభియ
 ను దైత్యుండు భయంకర మహిమకారముతోవచ్చి వాలిని రాత్రియధమునకుపిలిచెను. అం
 తట వాలివచ్చి వాని కొమ్మును చేరఃబట్టుకొని చేతులతో వానితలఁజేల్చి యూచి సేలఁగొట్టెను
 రాముఁడా, ఆతల మతంగమునినన్నిధిలోబడెను. మీఁదనెత్తువనగుటియగా నాముని
 "వాలీ, నీవిచ్చటికివచ్చితివా త్వరలోబచ్చితివి." అని శంపించెను. అదిసౌదలు వాలి ఋష్య
 మూకమునకు వచ్చుటలేదు. నీకుసేను ప్రతిజ్ఞ జేసిచెప్పెదను. నీతను త్లోదచ్చియిచ్చెదను.
 రావణుండు గొనిపోవునపుడు గగనమున నీత నాచేత చూడఁబడెను. ఆ యుత్తరీయమునకట్టి
 పడవేచిన భూమణములివిగదా చూడుము రామచంద్రా" అనిన సుగ్రహవాక్యములను విని అ

పాదాంగుష్ఠవాపీవత్త్వం దుండభేత్కరత్రయం । ౩౪ ॥ దశయాజనవర్ణంతం తదావానేనవైపునః । చక్రా
కారాశస్త్రతాళాశ్చ దృష్ట్యాదేహేవ్యహేత్రుః । ౩౫ ॥ స్వీయాంగుష్ఠసామిత్రేః పదంబిదిద్వయద్వయం ।
బుజాంకృత్యవస్థగంతం శేషాంశేనస్థితంభువి । ౩౬ ॥ సుగ్రీవప్రత్యయాగ్ధంహి సప్తతాలాశ్చదిభేదః । గుహ
యామేకదా తాళఫలనిష్ఠాపిశానిహి । ౩౭ ॥ వాలిహాసప్రవీతానిశేన సర్వందదర్శనః । తంశచత్వయి
వృక్షాశ్చభవివ్యంతితివాసః । ౩౮ ॥ సోపేహ్యహభతాశ్చేత్రా యస్తేహంతాసంశయః । తద్వస్తావ్రాదుసా
క్షర్ణం తస్మిన్సీత్యయమావసః । ౩౯ ॥ సుగ్రీవస్తంభునాహ రాఘవంతుప్రమావసః । వాలిశేమరహాభేన పురా
దత్రాస్తిమాలికా । ౪౦ ॥ యాంధృప్త్యాకంపియన్తే గతిరిత్యభవంతిహి । యాపురాశ్శక్తివైశేవ తపసాదుమ్నశే
గం । ౪౧ ॥ శివల్లభ్యాద్వితాపుత్ర మిద్రంశేనాపివాలిశే । ప్రీత్యాద్వితామాలికాసా వాలికంశేవత్యసా । ౪౨ ॥
తస్మాత్ప్రందర్శితాద్రామ గతశత్రోభవివ్యతి । తత్రోపాయుదితయస్య యేనతేద్యజయోభవత్ ॥ ౪౩ ॥
తత్తద్భవచసంభృత్యా రామస్సర్వంతకుబ్రవీత్ యక్వాపాన్తోచితశూర్యం సప్తతాలాద్విభిద్యతః । ౪౪ ॥ గచ్ఛత్యం
దుమవాక్యేన ప్రిన్ధింధాయాంచవాలిశం నిశినిద్రితంధృష్ట్యా హరతర్వాలికాంకుభాం । ౪౫ ॥ తథేతిరామవాక్యేన
ప్రిన్ధింధావేత్త్యవన్నగః । కుంచకస్థాంజనరాగ తాంకూలాంవాసవందదౌ౪౬ ॥ తతోరామాజ్ఞయాగత్యా సహ
చూయాభవానిశం । యద్భంజకారమగ్రీవ స్మీరామేపిదదర్శతం । ౪౭ ॥ సహసహసాతాద్ధృష్ట్యా మిత్ర
తేఽదుచూపిన సామ్యులనుచూచి శ్రీరాముండు లక్ష్మణునితో “తవ్ముఁడా, నిపు నీతయందుచూచి
న భూషణంబు లివియగునా?” అనెను. అందుకు “రఘునాథా, అన్నిటిని నేనెఱుంగను. నిత్య
వందనసమయమున అంగుర్యాభరణములనుమాత్రము నేనెఱుంగుదునుగదా?” అనిచెప్పిన లక్ష్మ
ణుని పలుకుచే ముదమునంది యిళ నీత దొరకినదనియెంచెను ॥ ౩౩ ॥ పిదప సుగ్రీవుఁడుచెప్పగా

శ్రీరాముండు సుగ్రీవునికి నిజచర్యలచే నమ్ముకమిచ్చి, వాలిమాలికను తెప్పించుట.

నతనినమ్మకమునకై తన పాదాంగుష్ఠముచే నాదుండుభిశిరంబును గం యోజనములదూరము
చిమ్మెను. మఱియే సర్వదేహమున పెరిగియున్న చక్రాకారంబులయిన సప్తతాళవృక్షంబుల
నుచూచి, తన పాదాంగుష్ఠముచే లక్ష్మణుని పాదమును రుద్దినమాత్రమున శేషాంశంబు గా
సర్పమును చక్కఁబరచి సుగ్రీవప్రత్యయంబునకై యాతాళంబులను బాణముచే భేదించెను.
ఒకప్పుడు గుహలో తాళఫలంబులు స్థాపింపఁబడినవిగదా? వాటిలోనేడు తేబడగా వాలి నపకా
మునుచూచి, “నీయందు వృక్షంబులుగూడ పుట్టుగాక” అని శపించెను. సర్పంబుకూడ “ఎవఁ
డు వాటిని కత్తరించునో వాఁడు నిన్ను తప్పకవంపును.” అని ప్రతిశాపమునిచ్చెను. కనుక
సుగ్రీవుండు శ్రీరామునియందు నమ్మకముగలవాడై సంతోషించెను ॥ ౩౯ ॥ పిమ్మట సుగ్రీవుండు
రామునితో “మిత్రమా, మునుపు శివునినుండి తపముచేసి కశ్యపబ్రహ్మసంపాదించిన రిపుల
విధ్వంసించియు గుహలికను తనపుత్రుఁడగు దేవేంద్రునికిచ్చెను. అతేఁడుదానిని వాలికినిచ్చియు
న్నాడు. వాలి దానిఁదాల్చివచ్చిన నెట్టివానికైనను చూచినంతలో బలము క్రంగిపోవును

పూతవిశంకయా | నమూచితదాబాణం రామస్సవీర్యవర్తక | ౪౮ | సుగ్రీవోరాఘవంప్రాపా మాంఘాత
యపి వాలివా | యదిమద్ధననేవాంధ్రా త్వమేవవహించిభో | ౪౯ | తత్తస్యవచనంశ్రుత్వా సుగ్రీవస్యరఘూత్త
మః | బంధయా మానసుగ్రీవం పుష్పః క్లింతుబంధువా | ౫౦ | పువద్ధంప్రేషయామాన్ సోపి వాలినమాన్యాయత్ |
తతశ్రుత్వాఘాయావాలీ తంతారాప్రాకృతదా || ౫౧ | త్రుతమంగదవాక్యేన మయారామస్థమాకతః | చతా
రమైత్రంకింశేన మాకుటమ్యేద్యస్థంగరం || ౫౨ | గచ్ఛన్త్యావరమానాథం బంధుమానయవాదరం | యావరాఖ్య
పదః జహి తస్మేవేవచనంశ్రుణు || ౫౩ | తత్తారావచనంశ్రుత్వా వాలీతాంవాక్యమబ్రవీత్ | జానాన్యహంరా
ఘవంతం సరదూపధరంచారిం || ౫౪ | తస్యవాస్తావ్యుతిత్తైస్తి గచ్ఛాపపరమంపదం | సుఖంత్యంతిష్ఠతాకేత్ర
సుగ్రీవంభజన్యదా || ౫౫ | యదాత్మయాపసుగ్రీవః కరిన్యతిరతింప్రియే | తదాతత్పత్నిభోగపాగ్నైస్సృణ్వంగచ్ఛా
మిభామిని || ౫౬ || అతఏవహులితామేన ప్రాధూర్వశ్యమత్ప్రియే | అద్యాహంరామబాణేన పరిష్కామిరణాంగణే
|| ౫౭ || అద్యదస్యోద్ధవహంతారే నన్యతాకేతరౌదదు | యో జంక్తిరామహస్తేన పరిష్కామిరణాంగణే || ౫౮ ||
ఏవమాన్యస్థాంతారాం యయావాలీత్వరాన్వితః | దృష్టావాలీమహాత్మాతా సుతోషంపరకుంయయా

అందుచే నీవు దుర్బలుండగుదువేమా. లేగినయొక్తినీ యోచింపుము. పిమ్మట మనకు జయము
గును.” అనిచెప్పగా; విని రాముండుసర్పముతో “సప్తతాళంబులను భేదించి నిన్ను శాపము
నుండి రక్షించిన నామాటవినుము. నామాటమీఁద కిష్కింధకుపోయి రాత్రి నిద్రించుచుండు
వాలినచూచి ఆ శుభమాలికను తీసికొనిరమ్ము.” అని యాజ్ఞాపించెను. అట్లేయని యాహము
రామవాక్యముచే కిష్కింధకుపోయి మంచమీఁదనున్న ఆమాలిక సవహరించి యింద్రునిచ్చె

శ్రీరాముండు వాలినిసంహరించుట.

సు || ౪౬ || పిమ్మట సుగ్రీవుడు శ్రీరామాజ్ఞచే వాలినిపిలచి యుద్ధముజేసెను. రాఘవుండు అశూ-
లమున సమానరూపులగు వాలిసుగ్రీవులనుచూచి మిత్రునికీ పెట్టుపడునని శంకించి బాణము
బ్రయోగించలేదు. సుగ్రీవుండును పోరజాలక పరుగెత్తివచ్చి, యీమునితో “రామా, వాలిచే
నన్ను చంపించుటకన్నను నీవేచంపుము.” అని మొరలిడిన, నందుకు రాఘవుండు లక్ష్యణునిచేత
సుగ్రీవునికీ పూలదండవేయించి మరలపంపెను. అతఁడుపోయి వాలినిపిలిచెను. అప్పుడు వచ్చు
చుండు వాలిని తారాదేవి “జటి, శ్రీరాముండఁడెంచి సుగ్రీవునితో సఖ్యమొనరించినట్లు అంగ
దునివలన నేనెఱింగితిని. ఇప్పుడు కలహింపకుము. పోయి రామచరణమును శరణమని నమ్మి, త
మ్మునిగౌరవంపుము. సుగ్రీవునికే యావరాఖ్యాభిషేక మొనరింపుము. నామాటనాలకింపుము.”
అని సంప్రార్థించెను అందుకు వాలి “సతీ, శ్రీరాముండఁడే నరాకృతినిండిన నారాయణుండని
నేనెఱుంగుదును. వానిచేతనాకు మరణముగలదు. పరమపదమునకు పోదును. తారా, నీవిచ్చట
సుగ్రీవుని సేవించుచు సుఖమందుము. నీతోడ సుగ్రీవుడు సుఖమందుచుండుటచే క్రియూరాలా,

|| ౫౯ || చకారబంధుమాయుద్ధం తదావాశేనరాసువః | వృక్షభంజేతిహాత్వా పాతయామాసతంధుః || ౬౦ ||
తతస్తావాసమాగత్య కుశీచవాలినంధ్రతి | చాలిద్యస్త్యామానాథం తదాప్రామాసగద్గదః || ౬౧ || వృక్షభంజేతి
హాత్వా త్వయాహంతాశీతోహృది | తదాద్యదుర్యోహతం మహాబాహుచహదయః || ౬౨ || కింమయా
చక్రతలేహి త్వయాశుప్తాన్నిపాతితి | రాక్షసాహవాలినంత్యం రుమాయాలంబభస్మవా || ౬౩ || బంధుభా
ర్యాంగృహేహాప్య బంధుహంకుంత్యమిచ్చసి | దుర్యత్రంత్యాంసహలోక్య మయాతప్తాన్నిపాతితి || ౬౪ ||
యథాత్వయామహాభుక్తా తథాతారాంతప్రియం | భోక్ష్యత్వయంహిమగ్రీహో వచనాక్షేకశ్శిర || ౬౫ || య
ద్యురీత్యంసురాచాలో నిహతోపిరణేమయా | తథాపిభిల్లయాపేణ ద్వాపరాంతేంఘ్రిణంకు || ౬౬ || ప్రభాసే
త్వంశరంభిత్వా పూర్వైరేనవాసర | తతోదద్వత్తమరణస్యా స్వకారణగౌరవాత్ || ౬౭ || మక్తింకచ్చశివాలి
త్వం శుభాంజహంతరేహి | తతఃప్రాహపునర్వాలీ మేభంబ్యకుర్వదీతం || ౬౮ || సీతావృత్తంత్యయాపూర్వం
రావతేష్టశ్శేషే | దత్తాభిష్యదానిమ సీతాతపమయాతదా || ౬౯ || అధునాప్రాప్తాయుర్వా మంగదంపరి
కాలయ | ఇక్ష్వాక్యైశతదావాలీ జహాప్రాణాన్రణంగణే || ౭౦ || అంగణేతదారామః కారయామాసతత్త్రి

నేను వానినతిని భోగించినదానియొక్క యాన్యజ్ఞమునందును, ప్రేయసీ, అందుచేతనే నా
మాలిక మాయమయ్యె. నేడేయుద్ధరంగమున రామబాణముచే మృతినొంది ముక్తినిదెడను.
ఇప్పుడునేను భన్యుండను. నాజనకులు కృతార్థులు." అని సమాధానము బలికి, త్వరగా వెడలివ
చ్చుచు మహేశ్వరంబులను మాచి మహేశ్వరామునించి సుగ్రీవునితో సంగ్రామ
మొనరించుచుండెను. అప్పుడు మ్రాకు చాటులోనుండి రాముడు బాణమువేసి వాలిన నేల

శ్రీరాముడు వాలికి భవిష్యజ్ఞము నెఱిగించుట.

క్రొసెను || ౬౦ || పిదప తారవచ్చి వాలికొఱకు దుఃఖించెను. అప్పుడు వాలి గద్దవచక్యముల
చే రామునితో "మ్రాకుచాటులోనుండి నాయెడను భేదించితివి. నీకిప్పుడు దుష్ప్రీయును నా
కు నశ్చిరియును గలిగినది. వీలవచ్చు జంపితివో, నీకేమి సేవవకారముచేసితిని?" అనిచెప్పగా,
నందుకు రాముడు "నీవు రుమాలోలుండై తమ్మని నతిని యింటనునది తమ్మని జంపనెంచితివి.
నిదర్శ్యత్తి నెఱిగి నినుజంపితివి. కపిరాజా, నీవెట్లు రుమారతి నొందితివో సుగ్రీవుండు నన్నే
నాయుజ్జచే తారారతి నొంది యానందించుగాక. అయినను, దురాచారుడు నీవు నాచేపంప
బడితివిగాని, ఈ వైగము ననుసరించి ద్వాపరాంతములో ప్రభాసమున నీవు బోయవాడవై
బాణముచే నాకాలునుభేదింపుము" ఇక్కారణమున నాచే మరణమయ్యె. జన్మాంతరమున నీకు
ముక్తిగాగలను" అని వరమిచ్చెను. మరలవాలి "శ్రీరామా, నీవు మొదట నీకుభిప్రాయమును
తెలిపి సీతావృత్తాంతమును చెప్పియుండిన, మరలకాలములో రావణునినుండి నేను నీరను తెచ్చి
యిచ్చియుందును. పోని, ఇప్పుడు, అంగదుని పాలింపుమని ప్రార్థించుచున్నాను." ఇట్లు సంప్ర

యాం । అథరామంపసుగ్రీవో రాజ్యార్థంప్రాప్యతుత్తదా ॥ ౨౦ ॥ రామస్తమేవరాజానం చకారఃత్వజేషః ॥ అథ
వాషిః మాస్సా వస్తుంరామవిచారయత్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రవర్తనగిరేఃప్రాప్త శిఖరేస్సటికోద్భవాం । రహ్యుంధృ
ప్తాగుచంరామాః పత్రపుష్పసంక్రృతాం ॥ ౨౩ ॥ నినాయవాషిఃకాన్తాసాః చతురశ్చీరఘాదృహః ॥ ఏకా
లత్యగస్సాన్తృత్యా యావద్రామంసమాగతః ॥ ౨౪ ॥ సాత్విక్యాశీతయాముక్త స్తావద్రామనిరీక్షితః । సామత్రిజా
వందితా సావత్యుర్యామే లయంయయా ॥ ౨౫ ॥ ఏవమాసీత్తదా సీతానియోగో రాఘవాయహి । సుగ్రీవోధత్తరీ
మధ్యే చకారరాజ్యము త్తమం ॥ ౨౬ ॥ ఏకదాహానుమద్వాక్యాద్వానరాస్స సమాహ్వయత్ । ప్రవర్తనగిరా వాసీ
త్తీర్థే ద్వైరానులత్తజే ॥ ౨౭ ॥ ఏత సిన్ధంతరేరామో దృష్టాప్రాప్తంకరిదృశుం । క్రోధేనప్రేమయామాస సుగ్రీ
వంలత్తజాయశః ॥ ౨౮ ॥ సోషిక్త్యాధఃస్క్రింధాం భీషయామాసవానరాః । లగ్నింలత్తగంక్రత్వా సుగ్రీవో
భయఃకన్యః ॥ ౨౯ ॥ మారుత్ప్రేమయామాస సాంత్యనాథంహిలత్తగం । సగత్యాతంసాంతయత్వా స్క్రింధా
మానయత్తదా ॥ ౩౦ ॥ ఏత సిన్ధంతరేతారాం ప్రేమయామాసవసరః । సాషిక్త్యాదుగ్ధ్యకృతాం సంశ్లిశీతందద
న్యహి ॥ ౩౧ ॥ లత్తగంసాంత్యయామాస మహాభీర్నదురేర్నిజైః । సమాచారానినైవ్యాని రామార్థింష్టవగేషహి ॥
౩౨ ॥ సుగ్రీవేగత్యయాహిసా మాకాశ్యాన్యహిజేవర । తతోలత్తగమాస్తంసా దృత్యారాజ్యహంయయా ॥ ౩౩ ॥

ర్థించి ప్రాణములువిడిచెను ॥ ౨౦ ॥ అపుడు శ్రీరాముడు అంగదునిచే వారియత్తర క్రియలను

శ్రీరాముడు సుగ్రీవునికి కపిరాజ్యము నిప్పించుట.

చేయించెను. పిదప సుగ్రీవుడు రాజ్యమేలుమని రామునిఁ బ్రార్థించెను. శ్రీరాముడు వానినే
లత్తఱునిచే కపిరాజుగాఁజేయించెను. పిమ్మట వార్షికమాసంబులచ్చట వసించుటకు రాముడు
చింతించెను. ప్రవర్తనగిరియొక్క తుంగశృంగంబున పత్రపుష్పాదులతో నొప్పుచుండు స్పటిక
శిలారమ్యంబగు గుహనుచూచి శ్రీరాముఁడచ్చట నాలుగుమాసములను కడపెను. ఒకప్పుడు

శ్రీరాముని సీతావిరహములోని విశేషము.

లత్తఱుడు స్నానముచేసి శ్రీరాముని జూచునపుటికి సాత్విక్యియగు సీతతోడనుండు రాముండగు
బడెను. అసీత లత్తఱునిచే వందింపఁబడి పతియెడమపక్క లీనయయ్యె. అప్పుడు రామునికి
సీతావియోగం బీతెరంగున పరిణమించినదిగదా ? తరువాత సుగ్రీవుండు తనయూరిలో రాజ్య
మేలుచుండెను. ఒకప్పుడు హనుమంతుని వాక్యముచే వానరులను రప్పించెను. ప్రహవార్కణ
పర్యత్తమున రామతీర్థంబనియును లత్తఱతీర్థంబనియును రెండు తీర్థములేర్పడినవి ॥ ౨౭ ॥ ఇట్లుం

శ్రీరామునివద్దికి సుగ్రీవుడు సేనలతో వచ్చి చేరుట.

డగా, శరద్రుతువువచ్చుచునే చూచి రాముడు కోపమునంది సుగ్రీవునివద్దికి లత్తఱునిఁబంపెను.
అతఁడు కిష్కింధకుపోయి వానరులను వెరిపించెను. సుగ్రీవుడు లత్తఱునిరాకనెఱింగి భయ
భ్రాంతుఁడై సమాధానమునకై యాంజనేయుని నంపెను. అతఁడు వచ్చి సమాహితునిఁజేసి

దృష్ట్యానుగ్రహరాజస్తా మానవాత్మనంచాలసః । క్షుగ్రివంబత్సణఃప్రాహ విష్ణుతోనీరఘూత్తమః ॥ ౮౪ ॥ వారీయేన
చాతోవీర స్ఫురానస్త్యాంప్రతిత్తతే । త్వదవ్యవాలినోహగ్గం గురువ్యసీయమాచాతః ॥ ౮౫ ॥ ఏమమత్కంఠవదనం
వదంతంబత్సణఃతదా । ఉవాచహమహస్త్విరః కథోమేవంప్రభాషసే ॥ ౮౬ ॥ రామకార్యాన్యదనిశ్చ జాగర్దివకుని
స్తృతః । ఇత్యుక్త్యాతంతృణాయత్స్వ శుగ్రివోపమాదయి ॥ ౮౭ ॥ చకారలత్సణంకాంతం శుగ్రివోవ్యవవాశ్చలైః ॥ ౮౮ ॥
త్వాతంతరాఘనంశత్య దర్శయామానవాచరాజ్ ॥ ౮౯ ॥ రాఘవంశతదాప్రాహ శుగ్రివఃప్రజగాధిసః । దేవకశ్యప
మాయాంతీం వాశరాణాంకుహచమాః ॥ ౯౦ ॥ ఆత్రయూధాధిపతయః వద్యాన్యస్తాదశస్తృతాః । తతోరామాజ్జయా
సీతా కున్ద్యగ్గంతాందిదేశసః ॥ ౯౧ ॥ దిక్కుపర్యాకుఃపిధా కాశరాస్త్వీవ్యవశత్వరం । యామాగ్నింధికాంబవంత
కుంగదంబాయశుందనః ॥ ౯౨ ॥ శరణుషేణంకరథం మైందంశంప్రేమయత్తదా । మాసాదర్యాత్సేవరద్యం నోచే
ద్యధ్యాత్మభవంపథః ॥ ౯౩ ॥ తతోరామాకున్దికాంస్త్వాం దదౌమాదతిసత్కృతే । కుష్మామాకరయోక్త్రయం సీతాయై
దీక్షతాదహః ॥ ౯౪ ॥ తతోరామాస్త్వీయమంత్రం దదౌతస్మైచానుమతే । తవంత్రస్థలత్సమితే కృత్యాత్మజ్ఞపతభి
నే ॥ ౯౫ ॥ లక్ష్మ్యాసామగ్న్యకుతులం లంకాంగంకుంపమాదయి ॥ శత్యరామంపరిక్రమ్య జగాదుఃపిఠీశుచా ॥ ౯౬ ॥ ఉ
దంతంరాఘవంప్రాహ చిత్రకూటేపురాకృతం । కుశశ్శిలాయాస్తిలకం సీతాసాతేవినిర్మలం ॥ ౯౭ ॥ గంధయోఃపత్ర

కిష్కింధకు గానిపోయెను. అంతలోనుశ్రీవుడు తారనుగూడవంపెను. ఆమెదెలివచ్చి మధ్య
కక్ష్యలో 'లక్ష్మనునిజూచిః' శ్రీరామునికొఱకు కపిరాజు సైన్యములను చేప్పుచున్నాడుగదా? దేవ
రా, కోపమువలదు;" అని మృదుమధుర వాక్యములఁబలుకుచు చేబట్టి రాజగృహమునకు పిలిచి
గొనిపోయెను. వీరమునుండిలేచి శుగ్రీవుడు మర్యాదజేయునప్పటికి లక్ష్మణుండు "ఎమోయి,
శ్రీరాముని వరచిలివా? ఏదివాలినివంపెనో ఆబాణము నిన్నెదురుచూచును. నీవివుడు నాచే
వాలిదారికిపోదువు." ఇట్లు మిక్కిలి క్రూరముగానొక్కి-జెప్పెడు లక్ష్మణునికి ఆంజనేయుఁడు"ఇంత
యాగ్రహమేల? ఎల్లప్పుడూరామకార్యమున జాగరూకులైయుండగా మరు పెక్క-డిది?" అనినమా
ధానముఁజెప్పి గౌరవించి శుగ్రీవునిచే సత్కారముచేయించెను. లక్ష్మణుండును శాంతుడయ్యె.
పిదప శుగ్రీవుడు, వానరులతోడవచ్చి రాఘవునివందించి సైన్యములను చూపిః రఘునాథా,
ఈ వానర మహా సైన్యము నవలోకింపుము, దీనిలో సేనాపతులు ౧౮ వ ద్దనంభ్యాకులున్నారు." అని
విన్నవించి, శ్రీరామాజ్ఞ చే సీతావృత్తాంతము నెఱిగివచ్చుటకై వారికాజ్ఞనిచ్చెను ॥ ౯౦ ॥

కపిరాజు శుగ్రీవుడు సీతాన్వేషణకై కవులనంపించుట.

శుగ్రీవుడు అన్నిదిక్కులకును కవులనంపుటలో దక్షిణదిక్కుకు అంగద జాంబవ దాంజనేయ
సభ సుషేణ శిబర మైందామలనంపుచు కవులకంగరికిని "ఒక నెలలోపల నెఱిగిరాకపో
యిన మరణదండనకు లోబడుదురు" అని చందశాసన మొనరించెను. అంత రాముండు తనచేతి
ముద్రకిను ఆంజనేయునిచేతనిచ్చి, "రహమున దీనిని సీతకప్పగించుము" అనిచెప్పి, నిజమంత్ర

వల్ల్యాది సీతాద్వైతభృతాంరహః । తత్తేనైవస్థితాస్సర్వే సత్పుమాదిపదిభువః ॥ ౯౭ ॥ ప్రేషితాస్తేషమాంతా స
 దృష్టేతితమబ్రువత్ ॥ తదాంగదాద్యాఃప్రపగా సీతాత్థేబభృక్కుర్యత్ ॥ ౯౮ ॥ మత్సామంతరావగత్సేతి రాక్షసాంశ్చత
 శోర్షయత్ ॥ సాద్రాహ్మ్యేనైవదృష్ట్యై నహద్యా రాక్షసిగృతా ॥ ౯౯ ॥ జలాద్ధంసంప్రసిష్టాస్తే నహయాం
 వాహరోత్తమాః ॥ తస్మాంతాః గచ్ఛతస్తాన్తీం దినాఃస్థిష్టదత్తైవహి ॥ ౧౦౦ ॥ అతిక్రాంతానిమిశ్ర బభృశుః ప్రభతస్త
 తః ॥ తత్రతత్తుడుయేద్యే గేహేదృష్ట్యాత్రియంకుభాం ॥ ౧౦౧ ॥ సంక్రాంత్యాంసంజయ్యతం తద్యత్తంత్రోక్తుమద్య
 తాః ॥ తాన్మృజ్యభయమాన నైజంకృత్రంకుయోగిన్ ॥ ౧౦౨ ॥ హేమానామ్నిమతాదిశ్చ కర్తగస్మాన్ హేళ్యం
 సృత్యేనతోవయామాన దదాతేనైపురంకుహత్ ॥ ౧౦౩ ॥ అత్రస్థితానిరంతాలం యదాంగంకుంశమద్యతా ॥ సామాం

ప్రాహిత్రరామస్య ప్రతిహంకుయశద్వన్ ॥ ౧౦౪ ॥ సమాగచ్ఛస్వరామస్య కృత్యాత్రాజనమత్రం ॥ ఇత్యుక్త్యాసాదినం
 యాతా రామసంగమ్యతేమయా ॥ ౧౦౫ ॥ స్వయంప్రభేతినామ్నూహం హేమయాఃపరిచారికా ॥ అధనాబ్రూతేయ
 మైకం సాహాయ్యంకింకరోమ్యహం ॥ ౧౦౬ ॥ తత్స్యావచనంక్రుత్యా జ్ఞాత్యాస్త్వీయందిశష్యయం ॥ తామానక్యారరా
 స్సర్వే సప్రస్యంకుదగృహద్యహి ॥ ౧౦౭ ॥ ఇత్యుక్త్యాసాక్ష్యేనైవ త్రైపుహైవయయాహి ॥ తద్గిరాచ్యుతిశీయ
 సమనైర్యాలై ప్రహి ॥ ౧౦౮ ॥ సజ్జాతంచతయాకేన మాన్యేనబహిష్యతం ॥ సాపిగత్వాత్రాజ్ఞరామం దేవాంశ్చక్రన్

మునతనికువదేశించెను. వాయు పుత్రుండు ఆమంత్రిమును లక్షజపముచేసి లక్షనూర్లు వ్రాసి
 లంకకుపోవు సామర్థ్యమునందెను. పిదప సంజనానుతుండు శ్రీరామునివలన చిత్రకూటమున
 సీతచెక్కిళ్లలోను నుదురులోను పత్రావళులు తిలకము వ్రాయబడినవిమొదలుగాగల రహస్యో
 దగతములను తెలిసికొని, శ్రీరామచంద్రునికి ప్రదక్షిణ నమసాకరంబులనొనర్చి కవులతోడ
 వెడలెను. తక్కినవారు పశ్చిమాదిఃకులకు పోయివెదకి సీత దొరక లేదని మరలి వచ్చిరి.
 అంత సంగదాది కపివీరులు గహనచారులై పోవుచు వీడే రావణుడని నూర్లకొలది దొరకైన
 రాక్షసులను షడమైత్తుచు ॥ ౯౮ ॥ బాహునొకగుహద్వారమునుండి వెలువడుచుండు తేమమోముల

హేమాపురమున కవులు దారిగానక చిక్కుపడుట.

భైరవపునః చూచి, ఈగుహలో నీళ్లుగలవనియెంచి లోజూచ్చి యూరకపోగాపోగా ౧౮ దిన
 ములుకడచినవి. అగుహలోని కటికి చీకటిలోనిటలు భ్రమించి చివరకొక రత్నమయంబగు దివ్య
 గృహమున శుభాంగినొకతెనుచూచి తమసంగతినిచెప్పి నీసంగతియేమనియడిగిరి. ఆయోగిని
 విరినిసత్కరించి “హేమయనుపేరుగల విశ్వేశ్వరయొక్క కూతురు తననృత్యసేవచే నీళ్లని సంతో
 తోషపరచి ఈపురమును వరముగాగాని, యిచ్చట చిరకాలము వాసముజేసి పోవునపుడునాతో
 నీవింంటిలో రామాగమనమును ప్రతిక్షింపుచుండుము. శ్రీరాముని సత్కరించివెడలిరమ్ముఅని
 చెప్పి దివమునకరిగెను. శ్రీరాముని నేనందగలను. నాపేరు స్వయంప్రభ. నేను హేమయొక్క
 భువికత్తెను. నేనేమిమీకు సాహ్యముచేయవలయును?” అనిచెప్పగా, సంగదాదులు తమకాల

దివ్యయా: ౯ । తతః ప్రేమారాజ్యాత్వ సుహృద్యాంస్థాపిత్యం ॥ విష్ణోర్నాగరం తస్య తిష్ఠః ప్రాయోవశే
 నే ౧౦ ॥ జటాయోః క్షణచక్ర రామకార్యమృతం ॥ అమృత్యానందసంపాతి ప్రాజ్ఞ హతుం నాశ్చ ముద్యతః ॥
 ౧౧ ॥ తేభ్యశ్చ త్యాగ్యమిందం డాత్వా తేభ్యేజలంజలి ॥ తేషాం శత్యానందస్యైతం సీతాపి త్యేష్యవేదయత్ ॥
 ౧౨ ॥ శతయాజనమధ్యేక్షేద్యేకాయాం వర్తితేషునా ॥ ఆశోకమికాయాం తీర్త్వాస్థితాగ్రహణశ్చ ॥ ౧౩ ॥ అహం
 పక్షవిహింసీ మయాగంతుంశక్యతే ॥ గృహ్యత్యాద్యారవృత్తానాం సీతామాంధ్యశ్చ తేగీతే ॥ ౧౪ ॥ భాగ్యైశ్చ
 టాయామృత్య ముద్దీమాహంబలాద్రవిం ॥ స్ఫుష్టకామస్తదాత్మప్రప్తిం బంధుర్యానభే ॥ ౧౫ ॥ జటాభ్యాం
 భస్తసాజ్ఞాత మేవత్యేవితాత్మభా ॥ జటాయాస్ససమత్వ గతోదేశాంతరంపున ॥ ౧౬ ॥ అహంతదాపక్షహీన
 శ్చంద్రశ్చంద్రముత్తమం ॥ మునిశత్యానందాత్మై నిజవృత్తినివేదితం ॥ ౧౭ ॥ తదామాంసమవి ॥ ప్రాహ యదాత్మం
 వాసోక్షమా ॥ సీతామృత్యోభయే తదామత్తేభ్యవ్యతః ॥ ౧౮ ॥ పశ్యతాంవిగ్రతామత్తే తామరామాంక్షదాదిహ ॥
 యదానీతారావణేః పురానీతావిహంసా ॥ ౧౯ ॥ మమృతేగతదామృష్టా కథితాపీతీమాంతదా ॥ ధిక్పృతస్సమ
 యాక్రొధాత్వా త్యయాంవిహంసా ॥ ౨౦ ॥ తదారభ్యంతఃక్రొధా దవ్యాసీనపమాగతః ॥ ఇత్యుక్త్యాతాగ్రహీత్వ
 వ్యానందసంపాతిగతస్తదా ॥ ౨౧ ॥ అభతేవారాపుత్యే ప్రాచ్యస్యస్యంబలంతదా ॥ నగోపిగననేశక్త శ్చతయాజ
 యావనమునైతిగి ॥ తల్లి, నీవు మమ్మును గుహకు వెలుపల విడిచినచాలు” ననివేడిరి. త్తనము
 లో నామె వారితోడ గుహనుండి వెలుపలవచ్చెను. కంఠుచీగట్లుకమ్మిన కపులువచ్చిన దారిని
 కాన్తరెరి. ఆమెయునువెడలి శ్రీరామునిబూజించి దేహమునువదలి దివమునకరిగెను. పిదప క
 పులు గుహలో బహుకాలము వ్యర్థమాయెనని చింతతో సముద్రతీరమున ప్రాయోపవేశమున
 నిష్ఠలయి జటాయునంకి ర్తనమును ఆహా! రామకార్యమునకై ప్రాణమునిచ్చగదాయని చెప్పు
 చుండగా, విని వీరినిచంపదలచి సంపాతివచ్చెను॥౧౧౧॥అపుడాసంపాతి వీరినుండి తమ్మునిమ్మతినె

సంపాతి సీతావృత్తాంతమును కపులకు చెప్పి, రెక్కలు మొలచి జనుట.

తీగి, తమ్మునికి జలాంజలినిచ్చి కపులవృత్తాంతమును తెలిసికొని వారితోఁ నముద్రమున నూ
 రామడనమను లంకలో నశోకజనమున నిష్ఠుడుసీతగలడు. సముద్రమునుదాటి యామెను
 చూడండి. నాకు రెక్కలుపోయినవి. నేను పోజాలను. గ్రద్దనయిననేను దూరదృక్కగుదును.
 సీత నన్ను కొండనుండిచూచినది. నాతమ్ముడు జటాయువును నేనును నూర్కనిముట్టదలచి చాల
 దూరము పైకెగిరిపోతిమి. రెక్కలచేతమ్ముని బ్రోచుచువచ్చిననేను ఆతపత్రండ్ల నేలబడగా
 బూడిదె రెక్కలూడివడెను. సపక్షుండగుజటాయువు దేశాంతరగతుడయ్యె. అప్పుడు నేనుపక్ష
 హీనుడై చంద్రశక్తయను మునింద్రునివందించి వారికి నానంగతి నెఱిగించితిని. వారవుడు
 కరుణించి సీతయొక్కనుద్దిన నీవు కపులకు చెప్పినపుడు నీకు రెక్కలు పుట్టును అని వరమి
 చ్చిరి. ఇదిగో చూడుడు మెత్తని రెక్కలిప్పుడే మొలచుచువచ్చినవి. మునుపుగగనమున

ససాగరే ॥ ౨౨ ॥ తదాసజాంబవాకృష్ణ మృత్వాతంతురుతింశుమః | జన్మకర్మాదిసంక్రాన్త్య లంకాంగంతుందిదే శతం ॥ ౨౩ ॥ సాపితృత్యావమద్యోగం చకారాదువ్యుపర్యతం | నిజభారాద్భూమిగతం కృత్యాశ్రమైరరాకువం ॥ ౨౪ ॥ ఏవంగిరింధ్రతేజోక్తం క్షిప్రంధావివయేకృతం చరితరాసుజేదేదం పురాపాపనివాళనం ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీశతాదిరాదుచరితాం తద్గతానందరామాదుజే సారకాండే క్షిప్రంధాచరిత్రం సామన్యకృష్ణం ... ౮ ॥

శ్రీపంచకాచ—అథఉద్దీయమామహా యయాభాకాశవర్తనాః | తస్యప్రైవృత్తబలంజ్ఞాతుం సురసాం నాగమాతరం ॥ ౧ ॥ ప్రేపయామాసురమరా స్సాకీఘ్రింతత్పురోయయా | తదాసామాదుతింధ్రాహ విశత్సంవదనం కుమః ॥ ౨ ॥ సుచారాఘువీరస్య కారణ్యత్వానికాద్యహం | దృష్టాస్తేప్యాత్తుదిష్టంధం వవద్ధతతదాకపి ॥ ౩ ॥ వివర్ధితేతయాసాగ్రశ్యం తదాసూక్ష్మబభావసః | అంగుష్ఠమాత్రప్రసాగ్రస్థ వత్సగత్వాదిగ్ధతః ॥ ౪ ॥ జ్ఞాత్యాప్తాపి బలంతేష్య స్తుత్వాతంప్రయయాదివం | అథాభివచనావ్తాగ్నే మైనాకాచరేత్సరోమహా ॥ ౫ ॥ జలమేధ్యాత్సామీదుర భూ ద్విక్యాంత్యర్థంహనూదురః | నానాదీపతయైశ్చ సైన్యస్థానవిషరాకృతిః ॥ ౬ ॥ భూత్యాయాంతంహనూమం తం ప్రాహుప్రవాకరవర్తరః | ఆగచ్ఛామ్యుతఃల్వాని జ్ఞాన్యవస్థలనిమే ॥ ౭ ॥ విక్రామ్యుత్రక్షంపన్యా క్షమిష్యసి యథాశుభం | పురాగీరీదామింద్రేణ యుద్ధమాజీత్యుదాహం ॥ ౮ ॥ తదాదశరథేనాపం మాచితోష్ఠగ్రిత్రేశంస్థితః | ఆతప్తదువకారంహి నిప్తశుభంసిగ్ధతోష్ఠ్యహం ॥ ౯ ॥ గచ్ఛతోరాదుకార్యార్థం తవవిక్రాంతిహేతవే | తదా

రావణుడు నీతనెత్తుకొనిపోయినపుడు నాకొడుకుచూచివచ్చిచెప్పెను. నీవామె నేలవిడిపింపలేదని నేనతనికక్కరించితిని. అదిమొదలు కోపమంది పోయినవాడీవరకురాలేదు. అనిచెప్పి, కపులనుండి సేలవంది సంపాతి తరలెను. లేరువారే కపులందరునప్పుడు తమతమబలములను పలికిరి. ఒకఁడును సముద్రమున నూరామడపోవ శక్తుఁడుకాడయ్యె. అంతనావృద్ధకపి జాంబవంతుఁడు పలుమారాంజనేయునిస్తుతించి అతని జన్మకర్తవృత్తాంతము నెఱింగించి లంకాద్రయాణమునకు నియోగించెను. అతఁడును తదుద్యోగమునువిని కొండనెక్కి నేలగుండునట్లుచేసి శ్రీరాముని స్తుతించెను. చారవృత్తి, చాపవరిహారకంబైన మనుపటి శ్రీరామునియొక్క క్షిప్రంధావిషయములోని సచ్చరిత్రంబిట్లు నాచే చెప్పఁబడినదని మఱియు నామ హేళ్యరుఁడిట్లనియె ॥ ౨ ॥

హనుమంతుఁడు సాగరమును లంఘించి వెడలుట.

పిదప నాంజనేయుడు సముద్రమున లంఘించిపోవునపుడు దారిలో వాని బలమును తెలియగోరి దేవతలు నాగమాయెగు సురస సంపిరి. ఆమె వచ్చి వాయుపుత్రుని కడ్డముగ నిలచి నానోట దూరుమనెను. అప్పుడా కపిప్రవరుండు “రామకాగ్యమును నెరవేర్చియొక్కే చేయుదు” నని వేడియును, ఆమెయొక్కనిబలాంధము నెఱింగి, తనదేహమును పెంచసాగి, అట్లే ఆమెయును పెంచగా తటాలున నంగుష్ఠమాత్రుడై నీటదూరి బయటవెడలెను. ఆ సురసయును అతని బలమునెఱిగి నేమన్నరించి దివమునకు తరలెను. పిమ్మట సముద్రునిమాటమీఁద మైనాకమను పర్యేతేంద్రుఁడు ఆంజనేయునికి విశ్రాంతినిచ్చుటకై నీటినడుమ వెలువ

తంహనునానా రామకార్యమేకరూః ౧౦. విక్రామస్సామికార్యైశ్చోమ్యద్యర్శరూః ౧౧. మైతాశ్చం
పునఃప్రాచా శ్చస్పర్శాత్పవయ్యధ్యుః ౧౨. తథోన్ముష్టభరకరాగ్రేణయయాకషిః ౧౩. వింధూరంగతస్యస్య
ఛాయాఛాయాగ్రహాగ్రహీత్ ౧౪. వింహికానామహామోరా జలమన్యేష్ఠితాపదా ౧౫. ఆకాగమినాఛా
యాహామన్యకృత్యధక్షయేత్ ౧౬. తయాగృహీతోహజమాం స్థితయాహాసభిర్యవా ౧౭. కేనమమేకృతం
వేగ రోధనవిఘ్నకారణా ౧౮. ఏవదిదింత్యమానమా నభోదృష్టిఃప్రసారయత్ ౧౯. తత్రదృష్టానీహికాంతం
తదాన్యేక్యవత్కషిః ౨౦. తస్యంత్రికాలంబిహ్నాశ్చతాంహత్యాగ్రయయాపునః ౨౧. తతోద్ధృష్టిశేహాతీ లంకాం
కృత్యాకుచార్పయత్ ౨౨. పపాతపరలంకాయా తత్రతాంరావణస్వపాం ౨౩. కాంచాంహత్యానీహికా వల్లం
త్కాంరాత్యావివేకః ౨౪. తదాంకాపురిసామ్ని రాక్షసికంవృత్తయత్ ౨౫. హనుమానశితాంబాదు ముష్టినావ
జ్జయ్యాహవత్ ౨౬. తదాస్తృత్యాబ్రహ్మవాక్యం సాప్రాహాశ్రమభీతిరీ ౨౭. బ్రహ్మణోక్తాపురాచాహం యదా
త్యావ్యర్థయేత్కషిః ౨౮. తదాహారావణస్య వధాక్షమత్రయాశ్చతి ౨౯. జ్ఞాతేమయా రావణస్య వధంరామః
విస్మయి ౩౦. తతంత్యయాగచ్ఛలంకా మహోకేవశ్యజానం ౩౧. తతోవివేకమానమా లంకాంవశ్యయాతీవా ౩౨. ద
వద్యలంకాంతంహ్యం గోపురాట్టాలమండితాం ౩౩. మాట్టనీపీచకుహ్లాధ్యం త్రికుటభిరశ్శితాం ౩౪. వశ్య
స్సకుంకరశ్శితాం ప్రతిగోహంసహతిః ౩౫. గుహయాంబిత్రితంబృహ్మ్య మంభోకర్ణంభయానకం ౩౬. దృష్ట్యావిభీషణం

జేను. వివిధరత్నమయంబులగు దివ్యశృంగములుగల దానిమీఁదుగా వానరుండు నరరూపము
నంది పోవుచుండెను. అపుడు మైనాకుడు “ వాయుపుత్రా, నీవిచ్చటదయచేసి అమృతకల్పం
బులగు వశ్యఫలంబులను భక్షించి కొంచము సేపు విశ్రమించికొని పిదప సీయచ్చవచ్చినట్లు
పోవుతగాక. మునుపు ఇంద్రునికిని శైలరాజులుకును యుద్ధముగనవుడు దశరథునివలన నేను
రక్షించబడి యుచ్చట దాగితిని. ఆ యువకారము నెంచుచు కృతజ్ఞతజూపనిట్లు, శ్రీరామకార్య
మునకుఁ బోవునీయొక్క విశ్రాంతికొఱకు వచ్చితిని.” అని పలికెను. అందుకు కపివరుఁడు “ శ్రీ
రామకార్యమున నాకుశమలేదు. స్వామికార్యమున విశ్రమించెను. ఇపుడు దీనిని భక్షించును ”
అని నిరాకరించెను. అంతమై నాకుడు “ అయిన నీస్వర్గచేతనైన ను నన్ను పూజితునించేయు”
మనిసంప్రార్థించగా అట్లేయని ఆంజనేయుడు తనచేతవానిందాకి ముందువెడలెను. శ్రాంతమా
రముతోగా సింహికాయను భయంకరయైన రక్కసియొకతె గగనచారులను ఛాయనవలంబించి
భక్షించుచు ఛాయాగ్రాహిణియనబడినది యాంజనేయుని నాకర్షించెను. అపుడు మహాబలుం
డగు హనుమంతుడు “ నావేగమునకు తడయొల్లు గల్గినది.” అని చింతించుచు క్రిందచూచి
నోరుతెరచి కొనియుండు సింహికనీక్షించి దానినొంటదుమికి దానివేగులన్నిటిని పెరిగిదీసి
వెలువడి చంపి ముందువెడలెను. తరువాత సముద్రదక్షిణతీరమున లంకకుపరక-లో పరలం
కలో దిగి యుచ్చట రావణునిచెల్లెలగు క్రాంచయనుదానిని సింహికను చంపినట్లే చంపిరా
త్రి లంకనుప్రవేశించెను ॥౨౭॥ అప్పుడు లంకాపురియను రాక్షసి వానినీ వెరిపించెను. హనుమం

రామ కీర్తనేహ్యమనగం । దృష్ట్యానూచనాయంత్రం నిదితం మేఘవిస్ఫులం ॥ ౨౪ ॥ యయాంజగృహంరా
తౌరావగంధదస్థితం । దృష్ట్యాన్యయంవాయురూపా దీపరాజ్యేనానావయత్ ॥ ౨౫ ॥ అఃకోవ్యస్త్రుహీవాం
ప్రాణ రావణాదీంత్సమానుతిః । శబ్దకేనాకోద్భవ్య మార్పంసరావగమ్యచ ॥ ౨౬ ॥ రాక్షసీకోటికోసగ్రాః కృత్యా
రోయభులకాపిః । బభంజరియూతూష్ణీం దూతాన్మచ్చేనరథ్నయత్ ॥ ౨౭ ॥ తదాదివిహ్వలాస్త్వై ధోమస్తేన
పరస్పరం । క్రుద్ధాన్యవాసకీసత్వం నఃప్రాణాంతముపాగతం ॥ ౨౮ ॥ తమృత్యాత్మ్యవత్తస్పయయారావణసగ్ధ
మా । ఆదృష్ట్యాభాగీంతత్ర యయాపుమృకము త్తమం ॥ ౨౯ ॥ రావణంనిదితందృష్ట్యా కేష్టితం స్త్రీకదంబకైః । దృ
ష్ట్యామందోదరీంత్ర సీతేయమిళంకితః ॥ ౩౦ ॥ లక్ష్మణోకానిదిహ్నం పశ్యంస్తవ్యాండదగ్ధః । రిభాషీతాన్
దృశీం దృష్ట్యాన్యగ్రమహస్త్యదౌత్ ॥ ౩౧ ॥ పార్వత్యువాచ—కథంమందోదరీసీతా సదృశీరాక్షసీరితా । సీతా
కాంకాంజాస్పర్యాః స్త్రీయశ్చేతిత్రుశంజయా ॥ ౩౨ ॥ శ్రీవశివాచ—త్రుణమృకకారణందేవి సీతేయః విష్ణునా
చితా । తేనైవవిష్ణుశాస్త్రం మయంమందోదరీచితా ॥ ౩౩ ॥ ఏకదాక్షసీమతా రావణంప్రాహుణోభితా
శేషోచ్చాసేనమేలిగం గతంచాద్యకసాతలం ॥ ౩౪ ॥ శివాదానీయమాండేహి ఆత్మలింగమస్తవం । తత్సత్త్వ

అంజనేయుడు లంకలో ప్రవేశించి సీతను వెదకుట.

తుడును దాని నెడమముష్టితో నొకమొట్టుమొట్టి యణచెను. అపుడాలంకాపురి బ్రహ్మనా
కృష్ణును స్మరించి కన్నీరు గార్చుచు “బ్రహ్మ యిట్లు నాతో చెప్పియుండెను. ఎప్పుడు నిన్ను
కవి నిగ్రహించునో అప్పుడు శ్రీరాముడు రావణుని జంపుటకు ఘృతటికీ వచ్చును. కనుక,
రాముడు రావణునిజంపును. నేనెఱిగితిని. నీవునన్ను గెలిచితివి. లంకకుంబాప్తు. అశోకవనము
న జానకిచూడుము.” అని పలుకగా నాంజనేయుడు వచ్చుచు త్రికూట శిఖరస్థితంబును కణ్డ
శ్రేణీరమణీయంబును శృంగారశృంగా టకసంగతంబును గోపురాట్టల శోభితంబునగు లం
కాపురిని అంతట పరిశీలించుచు ప్రతిగృహమందును సీతనువెదకబూని, భయంకిరుండై గుహ
లో నిద్రించుచుండు కంభకర్ణునిజూచి, శ్రీరామకీర్తనంబున కుమావాలచిత్తుడగు విభీష
ణుని సీతించి, సులోచనాయతుండై నిద్రించుచుండు మేఘనాదుని నవహాకించి, రాత్రిరా
జగృహములో జూచ్చెను. సభలోనున్న దశకంఠుజూచి వాయురూపియగుతానే దీపావళి
నార్చెను. రావణాదులనందరిని నగ్నులఁగావించెను. రావణుని గడ్డముమీసములను కోట
విచే బూడిదెఱేసెను. విసౌదమముగా గుడ్డలులేని గోట్లగొలది రాక్షసశ్రీలకు సీతకుండల నంట
గట్టెను. దూతలను లోకతో వెఱపించెను. అప్పుడందఱును భయభ్రాంతులై “నేడు సీతా
దేవి కుశితయైయుండును, సత్యము. ప్రాణాంతకము. వచ్చినది.” అని యెందురులు చెప్పి
నసాగిరి. అదివిని డండ మానందింప నయ్యాంజనేయుడు రావణుని యంతఃపురములోజొచ్చి
అచ్చటను సీతనెఱుంగక పుష్పకమునకువెదలి శ్రీపరివార పరివేష్టితుండై నిద్రించుచుండు రావ

చసంతుక్త్యాగాయనాచ్యరదోస్తభం॥ ౩౫ ॥ మామాహరావణోవాక్యం ద్వైవరాజీహిమాంధ్రభో॥ ఆత్మలింగంచమ
వ్రాతే పత్నీర్ధృతాపార్వతీంచమ॥ ౩౬ ॥ తత్తస్యచసంతుక్త్యా త్వంద్రైసిగీంద్రజే॥ ఏత్యాత్మలింగంఘ్రాణో
మహాత్మ్యంబుదిరావణం॥ ౩౭ ॥ మాత్మలింగంఘ్రామిసంఘం కఠోపితవాన్యహంత్రసం॥ నాగ్రేగచ్ఛాయితో స్థానాత్త
తే॥ వచససామ్యహం॥ ౩౮ ॥ తథేతిరావణోహ్యక్త్యా దేవ్యాలింగేసపోయయా॥ తదాత్మయా స్థులో విష్ణుస్థేనాం
గంచందనాదినా॥ ౩౯ ॥ కృత్యామందోదరీనామ్ని మయహస్తేర్పితాశుభా॥ తానినియమయట్టేభ్యం పాతాలేన్వీ
యగర్భహం॥ ౪౦ ॥ తతోద్విజస్వయాహే విష్ణుఃప్రాహచక్రాసం॥ ప్రతారిత్వేజేత్వం దత్వానుగ్రాంతుకృత్రి
మాం॥ ౪౧ ॥ పాతాలేమయగేహేసా గోపితాస్తీకజేసహి॥ విచ్యసిత్యంస్పర్శకం భూర్లోకంచేతిశంకయా॥ ౪౨ ॥
స్వీయంమత్సాకుపాతాలం తత్రత్వంపదివ్యసి॥ త్వకేమాంకృత్రిమాంధ్రాం పశ్యత్వంమయస్వని॥ ౪౩ ॥ గీంద్ర
గాంతుచరహ్యం పత్నీకృత్యానుభుంక్షజ॥ తద్విప్రవచసంసత్వం మత్సామామేత్యవైపున॥ ౪౪ ॥ వివాస్వరావణః
ప్రాహుజ్ఞాతంచేతిర్గతంచయా॥ ఆస్మాత్కృత్రిమాదేహి మా తాంగోష్ఠరసాతలం॥ ౪౫ ॥ తవ వాస్తవ్యసాచేయం
త్వహంనేహ్యుగోపితాం॥ ఇత్యుక్త్యాతాంవిస్మయాన పాతాలంగంతుమద్యతః॥ ౪౬ ॥ తావద్వాస్తవ్యభృశంకా

ణుని సద్ద మందోదరినిజూచి సీతయనిశంకించి లక్ష్మణుఁడుచెప్పియున్న గురుతులామేయంను
కానరాకపోయినను జానకీసద్వతయని పరికించి వ్యాకులచిత్తుఁడాయెను॥ ౩౭ ॥ అని చెప్పినపతిభో

మందోదరీ జన్మవృత్తాంతము. గోకర్ణమహాక్షేత్రోత్పత్తి.

పార్వతి “సీతయొక్క-కళలోనియంశాంశమువలన శ్రీలందనునుపుట్టిరని వినియున్నానే, రక్క-
సియగు మందోదరీ యెట్లు సీతకు సమానురాలగును?” అనిన నానాంబమూర్తిఁ యిట్లనెను—
ఒకప్పుడు రావణునితల్లియగు కైకసి యేడ్చుచు కొడుకుతో “శేషుని యుచ్చాష్టసముచేత
నా లింగము రసాతలమునకేగెను. మేలైన ఆత్మలింగమును కెల్లనివలన సంపాదించియిచ్చు.” అని
కోర్కెఁజెప్పిక్ొనెను. తల్లికిఁజూత రావణుఁడు సామగానములచే నన్ను మెప్పించి నేను వరము
లు వేడుమనగా “నేనుఁరెండువరములనడిగెదను. నాతల్లికై యాత్మలింగమునిచ్చు. నాకుపత్ని
గా పార్వతి నిచ్చు” అని కోరెను. అప్పుడు నిన్ను నేనిచ్చితిని. ఆత్మలింగము నిచ్చుచు “ఓరి
రావణా, దారిలో నీవు ఈలింగమును నేలఁబెట్టితివా, నేనుపిమ్మట నచ్చటినుండి వెలువడిరాను”
అని యెప్పించి పంపితిని. సరియనివాఁడు పోవుచుండెను. వానిచే జిక్కిననీవు శ్రీవిష్ణుమూర్తిఁ
ని స్తరింపగా నతఁడు చందనాదులతో నొక విగ్రహముఁజేసి దానికి మందోదరియని పేరిడి
మయునికప్పగించెను. ఆ మయుఁడు పాతాళమున తన యింటిలో భద్రపరచిపెట్టెను. అంత
శ్రీవారి బ్రాహ్మణరూపముతో వచ్చి రావణునిజూచి “నేన్ను శివుఁడు వంచించినాడు, ఎట్లనిన
కృత్రిమయగు దుర్గాదేవిని నీకిచ్చి, నీవు భూస్వర్గోకములలో వెదకనేరవు స్వీయబుద్ధిచే పాతా
ళమును విడలుదువు, అని మయునియింటిలో తన దేవిని దాచిపెట్టెను. కావున నీమోసగాతి

గ్రస్తః ప్రాహన్విజుతేకా । ఆత్మలింగంక్షణంవాస్తే గృహ్నివ్యవచనావృత్తమ్ ॥ ౪౭ ॥ యావద్విరర్హ్యశ్రోతాంత్యావ
హమేష్యయిషేతః । ద్విజవేషధిరోద్ధృష్టదాప్రాహదశాననమ్ ॥ ౪౮ ॥ అలిక్రాంతేమహాత్మనైః లింగంస్థావ్యవ్ర
జావ్యవహం । తథేతిరావణశ్చోక్త్యా తత్కైరలింగమర్చయత్ ॥ ౪౯ ॥ తతోమాత్రస్యసాధారా ఖండితాభూద్విరం
ప్రియే । అలిక్రాంతేమహాత్మనైః లింగంసాగరభోజిమ్ ॥ ౫౦ ॥ పశ్చిమేష్టాస్యభూమ్యం సయయాస్మీయథలంహః ।
తత్ససరావణ్యాపి మూత్రకృత్యావధానమ్ ॥ ౫౧ ॥ లింగంధృష్ట్యాసమిశంఘం తద్విరక్వాంయత్తదా । తదా
భూమ్యాంగతంలింగం శరఃకీంచిచ్ఛచాలసమ్ ॥ ౫౨ ॥ అహద్గర్భాకర్ణరంధ్ర సదృశీతద్విరంధ్రతే । గ్రహయాంతద్విరక్వాపి
కర్ణశంఖానమంకృశమ్ ॥ ౫౩ ॥ భువఃకర్ణోనమంలింగం గోకర్ణంతద్వదంతిహి । తతఃఖిన్నమనాస్తుష్ణిం పాతాలంరా
వణోయయామ్ ॥ ౫౪ ॥ మయగోపేనీశీహ్మధ జేపీమందోదరీంవరాం । మయంసంప్రార్థయామాస దదౌతాంరావ
ణాయసమ్ ॥ ౫౫ ॥ తతోవివాహంనిర్వర్త్య పాలివహంబదదౌతయః । రావణాయద్వధాంకశ్చీ మమోహంకశ్చ
ఘోరిమ్ ॥ ౫౬ ॥ దృష్ట్యావంబోదరంతస్యాః ప్రాహమంబోదరీమితి । తాంమాన్య రావణదృష్ట్య యాస్మీయథలం
యయామ్ ॥ ౫౭ ॥ తతోమాత్రాధిక్యతస్య పునఃప్రప్తంత్యరాస్వితః । గోకర్ణంరావణోగత్యా తప్తావలభ్యావిశేష్యరామ్ ॥

ని విడిచి మయునియింటిలో పోయిచూడుము. మిక్కిలి మనోహరయగు చక్కనిపార్వతిని పత్నిగాజేసికొని సుఖింపుము.” అని యువదేశించెను. రావణుడామాటలు సత్యంబులనినమ్మి నావడికి మరలవచ్చి నవ్వుచు “మనోగతమును నేనెఱిగితిని. నిజరిజను దాచి ఈ మాయ బొమ్మనా నాకిచ్చితివి. నీదినివేటిసిగొమ్ము. నే నామెనుగొనితెచ్చెదను.” అని నిన్ను నాకర్పించి పాతాళమునకు పోదలచెను. అంతలో మార్గమున రావణుని కల్పశంకరురాగా నావిప్రునితో “నేనల్పశ్రోతాన్వృత్తి జేసికొనివచ్చునంతవరకు నీవీయాత్మలింగమునుచేతఁబట్టియుండు” మనెను. విప్రవేషుండగు విష్ణువు “మహారాతేకాలముమించెనా నేను దీనిని నేలఁబెట్టిపోదు”నని లింగమును తీసికొనెను. రావణుడావోయి దీర్ఘముత్రవివర్జనలో యుండెను. మహారాక్షసమిత్ర మింపగా ముకుందుడు వశ్చిను సముద్రతీరమున నవనిలో నాత్మలింగమును సంస్థాపించి తన తావునకు తరలెను. అంతనారావణుడు శౌచవిధిఁదీర్చికొనివచ్చి నేలనున్న లింగమునుచూచి దానిఁజెగలించెను. అది యినుమంబైనను కదలక యుండగా దాని తలపై కర్ణరంధ్రసదృశం బైన గతేమొకటిగల్గెను. భూమిలోని కర్ణోపమలింగముగాన దానిని గోకర్ణముని చెప్పుదురు గదా? అంత రావణుడు ఖిన్నుడై యూరక పాతాళమునకపోయి మయుని మందిరంబున మనోహరియగు మందోదరీనిచూచి ప్రార్థింపగా, నతఁడు దానిని రావణునికిచ్చి పెండ్లిజేసెను. అప్పుడు మయుడు అల్లునికి శత్రుఘ్నాతనియై యమోఘంబగు శత్రుగ్రయధంబును పారి బళ్ళాంబుగానిచ్చెను. ఇది మందమైన యుదరముగలపిగాన మందోదరీయనబడునెను. రావణుడా రామామణికోడ రాజులచు నిజరాజధానికేతెంచెను ॥౫౭॥ పిదప తల్లిచే ధిక్కరిం

౫౮॥ త్రైలోక్యస్వవశోకృత్వా లంకాయాం రాజ్యమాపసః । తస్మాత్ప్రీతాశ్చ సేవం దృషామః దోషిదీప్తియే॥ ౫౯॥
 లంకాయాం చాయత్తుత్రేణ రావణాగ్రహిణిత్వా । మయాప్యగతస్సంకాయం గృహంకృత్వా యథామఖం॥ ౬౦॥
 మయి బంధుయోనామ మహస్విరప్రతాపవాన్ । రాత్రే వినిద్రితో గోపాబ్రహ్మదత్తవరస్సుదీప్తిః॥ ౬౧॥ దశాస్య
 హస్తాత్తత్సృక్తుర్విద్యోతో వివిధతీర్థం । తస్యవస్త్రం మాదతినా హృతం సదస్వైపురా॥ ౬౨॥ తత్త్విషణ్ణేషవర్మణే
 రావణస్య కపిస్తదా । విభీషణస్యవర్మణే వసనం రావణస్యచ॥ ౬౩॥ క్షిప్వాపశ్యవ్వాసకీంసం లంకాయాం చ మహాః
 కపిః । యథావశోకపనికాం వృక్షప్రాసాదమండితాం॥ ౬౪॥ దదర్శ తత్ప్రాసాదం శింశుపానామపాదవం । తస్మా
 తేరాక్షసీమధ్యే దదర్శావనికస్యకాం॥ ౬౫॥ ఏకవేదీంకృకాందీనాం మలిహంబరధారిణీం । ధూమాశయావాంశోనం
 తీం రామరామేతిభాషిణీం॥ ౬౬॥ కృతాశ్శోహమితీప్రాహ దృష్ట్వా సీతాం ఘోరమతిః । శింశుపానగళాగ్ర ముప
 భ్రాంతితరస్వితః॥ ౬౭॥ పురాదృష్టానం కారాన్ తస్మాదేహేదదర్శన । తతః కిల లోకే దైర్ఘ్యయాత్ర తదానంతః॥ ౬౮॥
 దదర్శ రావణస్యైష్ట్యే కపిః కృత్సమగతః । ఆశోకపనికాయాం సా దృష్ట్వా తేన దేవజా॥ ౬౯॥ రామహస్తాస్త్రతిశ్ఠి
 ఘ్నం బల్లంతా ధర్మయాచ్యసం । కపిర్దృష్ట్వా రాఘవాన్ నివేదయతు మత్క్రీకం॥ ౭౦॥ ఆగమిష్యతిశిష్యుత్వా రా

మానుమంతోడు వెదకుచువోయి సీతను దర్శించుట.

పఁబడి యాదశకంఠుడు మరలతపించుటకై త్వరగా గోకర్ణమునకువచ్చి తపమొనరించి బ్రహ్మ
 వరములనంది త్రిలోకములను తన వశముజేసికొని లంకలో రాజ్యమేలుచుండెను. అందువలన
 మందోదరి సీతవలె చక్కనిదైయండినది. ఆ మందోదరి నిద్రించుచుండగా నంజనాసుతుడు చూ
 చెను. లంకలోనే మయుండును ఇల్లుగట్టుకొని వసించుచుండెను. మయాని తప్తుడుగయుండెను
 వాడు బ్రహ్మవరములనంది మహాబలుండై యచ్చట నిద్రించుచుండెను. అప్పుడు మానుమంతుఁ
 డు “వీనికి మృత్యువు రావణునిచేసగును. అట్లు బ్రహ్మవాక్యముగలదని” పరిభావించి, మొద
 ట తానెత్తిన వాని వస్త్రమును రావణుని బంగారు మంచముపై వేసెను. రావణవస్త్రమును
 విభీషణుని వర్మకంఠమందునచెను. అంత నెచ్చటను సీతనుగానక యశోకవనమునకువచ్చి య
 చ్చట యొకప్రాసాదమును శింశుపావృక్షమును చూచెను. ఆ వృక్షమూలమున రాక్షసపరిచే
 ప్పితయై రామకాంత కనుబడెను. ఒకటేజడదాల్చి కృత్తయై దైన్యమునంది మలినవస్త్రముగప్పి
 కొని నేలబండుకొని రామరామయని యంగలార్చుచుండు జానకీదేవినిచూచి యాంజనేయుడు
 ధన్యుడైతి ననుకొని యయ్యశోక వృక్షశాఖాగ్రమున దాగి కూర్చుండి, మనుపుండిన అలం
 కారములను చూడడయ్యె॥ ౬౯॥ తరువాత రావణుడు కపియొకఁడువచ్చి యశోకవనమున

రావణుడు సీతచే తిరస్కృతుడై జనుట.

సీతనుచూచినట్లు కలగని, శ్రీరామునిచేత త్వరగా చావునందుటకై యామెను బలాత్కరించి

మామాంసహనివృత్తిః । ఇదినిర్వికల్పమయయా శ్రీభిష్టుంకేష్టితోమదా ॥౭౧॥ మాపురాణాంధ్వరింశ్రుత్వావివ్వలాసీ
ద్విదేహణా । రావణోబాసోమాచా మాంద్యహ్వోవిలజ్జనః ॥౭౨॥ రామాంవశచరరాజ్య భృష్టంత్వకనుహృజ్జనంసీత్రా
హీసంభోగహీనం సహత్యయ్యతినిష్ఠురం ॥౭౩॥ ఏకాంతవాసిసహింసకటూపలలధారిణం । తలక్త్యక్తామంభజసాద్య
త్రైలోక్యేశ్వరమహాబలం ॥౭౪॥ అపసృతోభిస్సేవితంహం భాగ్యముక్తంపదశీతం । శ్రీయోమందోదరీమఖ్యా స్త్రోధ
జివ్యంత్యహర్షిణం ॥౭౫॥ మయారాజ్యంత్యదధీనం కృతమస్తీభజస్యమాం । మయాశ్వతీవితంచాసీ త్యదధీనంకృతం
మాత్ ॥౭౬॥ ఇలినాసావిధైర్వాక్యైః ప్రార్థయామాసరావణః । ఉచాచాఘోమభీసీతా నిధాయత్యగమంతరే ॥ ౭౭॥
రాఘవాద్భిద్యతానూనం భీతురామంద్యతంత్యయా । రహితేరాఘవాభ్యాంత్వం శునీవహవిరభ్యతే ॥౭౮॥ హృతవాసీ
మాంసీవతకృతంప్రాశస్త్యసేవిరాత్ ॥ మదారామక రాహత విదారితవపుష్పాకా ॥౭౯॥ భవిష్యసీరణేరామం బాసీష
మానుమంతరా । శ్రుత్వారక్షోధివః క్రుత్తోబాసత్యాఃపరుహక్షరం ॥ వాక్యక్రోధసమావిప్లవః పునర్వచసహప్రవీతే ॥౮౦॥

యవమానించెదను. నాచేష్టను కపిచూచి రామునితో చెప్పునుగాక. అందువలన రాముడు
వచ్చి నన్ను చంపునుగాక.” అని యిట్లునిశ్చయించి శ్రీవరివృతుడై సీతయున్నచోటికి కోలా
హలముజేయుచు వచ్చెను. నూపురనాదమునువిని వైదేహీ వివ్వలయయ్యె. రావణుడు ఎదుట
వచ్చి సీత “నన్నుచూచి యేల సిగ్గుపడుచున్నావు? సుఖములేక యడవులపాలై యెంటురిగ
దిక్కుమాలిననానివలె మిత్రులు విడనాడ రాజ్యభిష్టుడై తండ్రిలేనిరాముని నేల వరించి
యున్నావు? సీతో నెల్లప్పుడు నిష్ఠురములాడుచుండెడు జడదాల్చిన జోగిగాడో? త్రిలోకపాలకుడై
మహాబలుడగు నన్ను భజింపుము. భాగ్యయుక్తుడై యపురసలచే సేంసేవింపఁబడు నన్నే
మందువు? నన్ను సీపు వరిందితివా మందోదరి మొదలగు మందిరులందురును నీ వనికితైలుగా
లే? నారాజ్యము నీయధీనముగాడో? నాప్రాణములు నీయధీనములుగావేమే?” ఇట్లు నానావిధ
వాక్యములచే సంప్రార్థించెను. అందుకు సీత నేలఁజూచుచు కనపు కడ్డి నడ్లుజేసికొని “శ్రీరా
మునికి వెరచి సీపు బిచ్చగాడవయితివే. నీచుడా, రఘువరులు వారిరువురు లేనప్పుడు యజ్ఞ
మున హవిస్సును కుక్-వలె సీపు నన్ను తెచ్చితివే. త్వరలో దాని ఫలము ననుభవించెదవు.
ఎపుడు రణాంగణమున రామబాణములచే నీదేహము చీలి బద్దలగుచుండునో అపుడు రాము
నిచూనుపత్వము నెఱుంగుదువుగాక.” అని తుచ్చికరించగా రావణుడు మిక్కిలి కోపమునొంది
“దేవత ఏమూరిలో నింకయును దుఃఖింతురు. గాముడు నాయెదుట నిలిచిపోరజాలడు. అట్లు
నిలచెనా వాఁడుచెడును. రాముడుజయించుచాలడు. నాకానందము.” అని యిట్లునొక్కిచెప్పెను.

శిఖరిణీ వృత్తం. ౧—భవిత్రీ లంకాయాం త్రిదశవదనగ్లాని రచిరా ।

౨—శ్చ రామోపి స్థాతా ప్రయుధి పురతో లక్ష్మణసఖః॥

౩—తథా యాన్య త్యుచ్యై ధ్రువద ఎనుతే నాత్ర జటిలో ।

౪—జయశ్రీ రామే స్వాస్తి మమ జహుతోషో త్రితు భవేత్ ॥౧౦॥

తద్రావణచక్రుత్వా బాసకీప్రాహతంపునః । వస్తాత్తరపరాజ్యేన చక్రద్విచరణేన్యసి ॥ ౧౦ ॥ త్వదక్షంఠీ చత్వారి లోఽన్యజ్ఞోమమంసతః । ఏవంకయాజతోవాన్య మౌగైశ్చైవదశానః ॥ ౧౧ ॥ కద్రావభీయ త్ప్రేతం ఖడ్గమధ్యమసర్వరః । వృత్వాః తేనతత్పాణిం మందోదర్యానిషేధతః ౧౨ ॥ మాద్యశ్శిబహవస్సంత త్యజై నాన్య పద్యాకృతాం । తతోబ్రవిద్దశగ్రీవో రాక్షసీర్వికృతానః ॥ ౧౩ ॥ యథామే వశోగానీతా భవన్యతి సకాశనా ।

టీకః । లంకాయాం=లంకాపురిలో, అచిరాత్=తేరేగా, త్రిదశవదనగ్లాని=దేవతలమోములనీడ, భవిత్రీ=కాగలిగినది. లక్ష్మణసఖః=లక్ష్మణునికీ మిత్రమైన, సః=రామః అపి=ఆరాముడుగూడ, యుధి=రణమున, పురతః=బాహుగట, స్థాతా=నిలువగల్గిన వాడుకాదు. తథా=అట్లే, జటిః=జడదాల్చిన రాముడు, ఆశ్ర=ఇచ్చట, అనుజేన=తమ్ములతోడ, ఆచ్యై=గొప్పచైన, వివదం=ఆనదయ, యాన్యతి=పొందగలండు, రామే=రామునియందు, జయశ్రీ=జయశంపద, స్వాస్త్వ=గొప్పనేరదు. ఆశ్ర=ఈవిషయముందు, మమతు=నాకై నన్నో, బహుతోషో=మీక్కిలివంతసము, భవేత్=అగును, అనిరావణుడు చెప్పగా అందుకు నీత “కక్షోకములోనే ప్రతి పాదమునను ౭వ అక్షరములను నాల్గింటిని లోపించి పఠించికొనుము. నీబ్రతుకందులోనే ‘త్విదూరును’ అని చెప్పెను. (అనగా-మొదటిపాదమున-రి-రెండవపాదమున-న-నూడవపాదమున-చి-నాల్గవపాదమున-న-అని లోపింపవలసిన అక్షరములగును. అట్లు లోపించిన గీట్లగును. శ్లో॥ భవిత్రీలంకాయాంఽన్యవదనగ్లానిరచిరా । శ్చ రామోపి స్థాతాయుధిపురతో లక్ష్మణసఖః॥ తథాయాన్యత్యుచ్యై ధ్రువదమనుతే నాత్ర జటిలో । జయశ్రీరామే స్వాస్త్వమ బహుతోషో త్రితుభవేత్ ॥ తా—లంకాపురిలోఁ ద్వరగా దశముఖుని ముఖములన పీడ కాగల్గినది. లక్ష్మణుని మిత్రమైన ఆరాముడే రణమున నీయెడుట నిలువగల్గినవాడు. అట్లే జడదారి రాముణ్ణిచ్చట తమ్ముతోడ గొప్ప పదవి పొందగలడు. శ్రీరామునియందే జయశంపద నిలుచును. ఈవిషయమున నాకు నమందానందముగను. ఇచ్చట శిఖరమునగా కలశము అదిగల్గింది రాజ్యశంపదను శిఖరిణీయనవచ్చును. ఆ వృత్తములో రావణుడు చెప్పగా నందఱా నీత యొకయుత్తరమును లోపించి యోడకచ్చందో వృత్తములో నుత్తరముగా దానినే చెప్పగా, నీరాజ్యశం పద లోలి నీవ యోడకశంపార్వరాష్ట్రగల్గునని రావణుని సూచించినట్లయినది. ఇది దైవమాయగా వాని నోట సరస్వతివలించె ననవచ్చుగానన్నది. ఎట్లయిన నదియు నొక వక్త్రోక్త్యలంకారభేదమున బరగుచున్నది.) అని ఇట్లు సీతావాక్యరద్ధిధ్రువదైన రావణుడు విదప క్రుద్ధుడై వేగమే చేతకల్పినెత్తికొని వెరపించుచు పరుగెత్తెను. మందోదరి వాని పాణిఁ దనచేబట్టి వలదని“నావంటివా రందఱో గలరు, ఈ కృపణుడుగ కృశాంగిని విడుపుము.” అని నివారించెను. అంతనా రావణుడు “వికారంబులగు రాక్షసాంగసలారా, మీరందరును నీత సకుతూహలయై ఎట్లు నాకు వశపర్చిని

తథాయతంతత్సంతం తద్దనాదరణాదిభిః॥౧౬॥ యదిమానష్యయాదూర్వం కుచ్ఛయాన్తంవాభిసంధతి । తదామేప్రా
తరాఽయ హత్యామయతమానుషిం ॥౧౭॥ తదాసీతాపునఃప్రాహ వదనంతుదివానసం । బాల్యత్వహంసమాసీతా
శేటితాథ్వాత్సయాపురా ॥౧౮॥ తదామయవదనప్రాప్తం తత్త్వంకింబిస్తుత్రోపిహి । అధునాహంగమిష్యమి యా
స్యామిత్వంతేపునః ॥౧౯॥ త్యాంబుంధువుత్రప్రెన్యాదైర్వంతుంచేతిమయేతం । తత్ప్రయంబవనంభత్వం బ్రహ్మ
త్రాతాత్ప్రయం ॥౨౦॥ త్యాంబుంధువుత్రప్రెన్యాదైర్వంతుత్వరామహస్తతః । తతోయాధ్యాత్మరిగత్వా పున
ర్యాస్యామిత్వంతుం ॥౨౧॥ నిమంభజంహేంద్రకంతం మాతామహగృహేష్ఠితం శతశీర్వరావణం ద్వీపాంతం
వాసినం ॥౨౨॥ సాహాయ్యార్థంహేంద్రకేణ లంకాయాంచారంపునః । అహంత్వేతిహేలాయాః సవధిష్యమి
తాభిః ॥౨౩॥ తత్స్వీయంస్థలంకత్వా పునర్యాస్యాత్వహంజవాత్ । కుంభకర్తృన్యవంపీరం మూలకానురవాహ
॥౨౪॥౮౮॥ అత్రేవకుర్వహేలాయా మాగత్యపుష్పకేణహి । అహమేవహిష్యమి శివరాత్రేరణంగశే ॥౨౫॥ అన్య
చ్చాప్సిష్టరాద్యత్వం పురాయద్విధిహేతం । యద్వాక్యాచ్చత్వయాగత్వా కాశలభ్యపువతీహృత్ ॥౨౬॥ శేటికా
ప్తాపునస్త్యక్తా సాకేతేవదేహయాగతః । అతస్త్యంకుర్తకామోసి యతోహమాహ్వాతాత్ప్రయా ॥౨౭॥ గచ్ఛగమే
సుఖంభంక్త్య రామస్యసంహసన్వతి, ఇతిసీతాచాగ్నిరాత్రైర్భిష్టుమర్హత్యపిషు ॥౨౮॥ యయాకూన్ఠీనిజంగ
హం లజ్జతశ్చదవానసః । ఏవంబదవానేయాతే రాక్షస్యాంరావణాజ్ఞయా ॥౨౯॥ జాకీంతంస్యకైర్జైత్వ తథాక్రూ

గునో అట్లు నయ భయ ప్రియవాక్కులచే ప్రయత్నించుదు. ఇంక రెండునెలలకుతోగా నా
పడకనొప్పుకొనక పోయినా మరునాడే చంపి నాకు చికిత్సావిశేష మొనర్చుడు."అని యాజ్ఞా
పించెను. అదివిని జానకీదేవి రావణునితో "మునుపు నేను బాలయై పెట్టెలో నున్నపుడు
నీవు నన్ను తీసికొనివచ్చితివి. అపుడు నేను చెప్పినదానిని మరచితివిగదా? ఇపుడు నేను పోదు
ను"మరల నిన్ను సవరివారంబుగా సంహరించుటకై వచ్చెదనని చెప్పలేదా? ఆ నామూటను
సత్యమనిపించుటకై వచ్చియున్నాను. శ్రీరామునిచే నిన్ను నీ వారినిగూడ చంపించి యయో
ధ్యకుపోయి మరల మాతామహ గృహమందుండు నికుంభ సుతుడగు హేంద్రకుని హేంద్ర
కునితోడ సాహ్యముగా చరించువాడైన ద్వీపాంతరవాసియగు శతశిర్వరావణుని, నేను
మూడవతూరివచ్చివారిని చంపెదను. అంత స్వస్థలమునకుపోయి ప్రవృత్తమున నాల్గవతూరి
మరల వేగమెవచ్చి కుంభకర్ణసుతుడగు మూలకానురవాహను వీరునింజంపెదను. ఇంక నిష్కడు,
మునుపు బ్రహ్మచేప్పినవాక్యములన్నిటిని స్మరింపుము. ఏ బ్రహ్మవాక్యమునకై కాసల్యా దశర
థులను పెట్టెలోతెచ్చి మరల చంపితివో తలంపుము. దైవయోగముదొడ్డది. కావున నీవు
నన్ను తెచ్చుటచేత చావనెంచియున్నావు. ఇంటికిపోయి నెవ్వరిగా భుజింపుము. రాఘుడు
త్వరగా జంపును—అని చెప్పిన, సీతావాక్యబాణములచే మేనిసంకులన్నియును బ్రద్దలగు
చుండినను సిగ్గుజెంది రావణుడురక యింటికిగెను ॥౩౦॥ ఇట్లు రావణుడు విడలగా నార

శాస్త్రభిక్షుః॥ అస్త్రైశ్చిద్ధిభైఃఖడ్గాస్త్రైశ్చ భీషణౌఽన్యకైఃకరాదిభిః॥ ౧౦౦ ॥ వివార్యత్రిజటానామ్ని విభీషణ
ప్రియానుగా॥ తాస్యస్వారాక్షసీకేణా ద్వాక్యకృతాదధనాదరం॥ ౧౦౧ ॥ నభీషయన్యదధరదత్తిం సమశ్శుంసతః
సః॥ సుచిస్త్రాస్థానవస్యస్త్వేమయాద్వస్తాద్యభానః॥ ౨ ॥ హవయామానదన్యమం లంకాహత్యాకురా
వణం॥ రావణోగోమయాహ్రాత్రైలాభ్యక్తోవిగంబః॥ ౩ ॥ యదాద్యద్యవస్యస్త్వే హి తస్మాదేనాంసనాహసం
కార్యంనేవస్థాపదాచేయం రామాదధయదాయసి॥ ౪ ॥ యుష్టభిరుఃఖితాచేద్యో భద్రైఃసుహృతయవ్యతి॥ ఇతిత
త్రిజటావాన్యం శ్రుత్వాతత్సర్వయశులః॥ ౫ ॥ తూష్ఠీమేవతదాసీత దుఃఖాత్కిందివిదావసా॥ ఇదాసీమేవ
మరణం కేనోపాయేనమేధవేత్॥ ౬ ॥ దీర్ఘావేషీకుమాత్యర్థ ముచ్చంబాయభవివ్యతియస్తయాస్వీయవాగ్మితేః॥ లక్ష్మ
ణస్తాడితపురా॥ ౭ ॥ తస్మాదిమాఃపీషయంతి భోక్త్యతేస్యకృతంచయా॥ మయానిరాగస్సామిత్తాస్సీతోగతమృత
తే॥ ౮ ॥ ప్రాయశ్చిత్తంశోమ్యదగ్ధ తస్యత్యక్త్యాస్యజీవితం॥ ఏవంశిశ్చితుద్ధితాం మరణాయాభలానః॥ ౯ ॥
దృష్ట్యాకృతైవాఽయమృతౌ రామస్త్రైంశ్యవేదయత్॥ అసాకేతస్థిరహృచ్చ స్ససీతాదర్శనావధి॥ ౧౦ ॥ ధమస్తారం
క్రమేదైవ సీతాతోహర్షమాదరాత్॥ సీతాక్రమేతతస్యం శ్రుత్వాహర్షభర్తృమానసా॥ ౧౧ ॥ కిమమేదంశ్రుతంవో
మ్ని స్వప్నోద్భవృష్టభానః॥ యేనమేగర్జ్జపీయూష భవసంసమదీరితం॥ ౧౨ ॥ ధవ్యకృతంమహాభాగః ప్రియదాది

సీతా విలాపము. త్రిజటా సాంత్యనము.

కృ-సపక్షులు రావణాజ్ఞనంది ఘోరఘోషంబులచేతను క్రూరభాషణంబులచేతను భీకరచేష్ట
లచేతను ఖడ్గహస్తములచేతను సీతను వెరుపింపసాగిరి. అప్పుడు విభీషణుని ప్రియానుగయైన
త్రిజటయనునది వారిని నివారించి “దుఃఖించుచుండు జానకిని వెరుపింపవలదు. నమస్కరిం
చండి. మంచిగుర్తులతో శ్రీరాముండు స్వప్నమున కనుబడి ఈ లంకనుకూర్చి రావణునిఁజంపి
సీతను విడిపించెను. రావణుండు బట్టి వల్లంతో నూనెయంటుకొని పేడగుంటలో నున్నట్లు
కనుబడెను. కనుక ఈమెకై సాహసంపవలదు. శ్రీరామునివలన నభయమునిచ్చునుగాన సీ
మెను సంతతము సేవింపవలసినది. మీరలిమెను సంకటపెట్టితిరా మీకువతిచే మృతినిప్పించు
ను.” అనిన నా త్రిజటావాక్యములచే వారందరునువెరచి యూరకకూర్చుండిరి. అప్పుడు సీత
దుఃఖించుచు “ఇప్పుడే నాకు మరణ మెట్లుగలుగును? మునుపు నేను వాగ్దానములచే లక్ష్మ
ణునిఁ గొట్టితినిగాన నిట్లు తత్ఫలముగా వీరిచే బాధింపఁబడుచుండును. ఏసాపమునెఱుంగని
సుమిత్రానందనుండు నాచేత గౌరవమీరమున వెరుపింపఁబడెను. నాప్రాణమువిడిచి దానికి
ప్రాయదిత్తముచేసికొనియెద.” ఇట్లు మరణమును నిశ్చయించుచుండు జానకిని ॥౯॥ హను

సీతాదేవి నాంజనేయుండు సందర్శించి రామముదిక నిచ్చుట.

మంతుండు చూచి తిన్నగా శ్రీరామవృత్తాంతమును విన్నవించెను. అయోధ్యను విడిచినది
మొలలు ఆంజనేయునిఁజూచువరకు నడచిన యావద్యవృత్తాంతమును నవిస్తరముగా సాదర

ప్రకాశ్యకం । ప్రబంధింతురుంధ్రస్త్వ నీతావచకుబ్ధిత్ ॥౨॥ భోబాలకపిత్తమ్ రావణోద్వివసాధిషః । సక
ర్మ ర్మచక్ర్యంతే కథంత్వంభక్తయద్యన్తి ॥౩॥ తత్రస్యావచనంత్రిత్యా మాయతిఃప్రాహవాసకః । త్రైరామేరివరం
మంత్రాశ్రయం యేచ్ఛాదయాంతే ॥౪॥ తేనసర్వాదిరక్షంసి త్యగయాహాటిపాంధ్రతం । తదాంతంబాసేప్రాహ
చతితాశ్శత్రైస్తుధి ॥ ౩౦ ॥ భంధైతానిఫలనిశ్చయం తుష్టిమాత్రోబయత్రస్త ॥ తథేరిమరుతిశ్చోక్త్యా వృక్షా
స్సుచ్చేవచాలయత్ ॥౩౧॥ వృక్షంహోలపమాత్రేని పెతుశ్చఫలానిహి ॥ భక్షయామాసతాన్యేన ఫలపానిభక్ష
సః ॥౩౨॥ తతోవృక్షాశ్రమత్వాన్య లాంసూర్తేనమాయతిః ॥ క్షిప్త్యాతానశ్చవృక్షేతి ఫలప్రానిఫలానిస్త ॥౩౩॥
చారయామాసఫలమ్యంతు భక్షయామాసతానిఫః ॥ భక్షితానిఫలప్రాని ఫలానివసనానిహి ॥౩౪॥ దృష్ట్వారంధ్రు
త్పల్లకుం మాయతింవసనత్ ॥ రాక్షసానాగతాద్దృష్ట్వా వృక్షైస్తాతాదయత్సః ॥౩౫॥ ఉత్పాట్యోక్తి
వదితాం నివృక్షామహరోక్షణాత్ ॥ నీతాశ్రయనగంత్యత్వా వసనకూన్యంధకారసః ॥౩౬॥ బధంజైత్యేత్యప్రాహ
దం చాత్వాతద్రక్షకాక్షణాత్ ॥ తతస్త్రైరాక్షసీస్సర్వా వసథంధంనిరీక్ష్యవ ॥౩౭॥ వత్రయ్యర్థానోసర్వా
యోగశక్తీతతస్త్రియః ॥ తాస్సర్వాభాసేప్రాహ రాక్షసాఃకామయానిః ॥ ౩౮ ॥ వివరంత్రిష్టాదభూమ్యం వేద్య
హంభిక్షయహిణః ॥ యదాచ్యూతామచవట్యం రావణేనహితదనాత్ ॥౩౯॥ తస్తాత్క్షేయస్తుయస్త్రైః ॥ ౪౦ ॥

హనుమంతుడు నీతానుజ్ఞనొంది ఫలములు దిని వనభంగమొనరించుట.

దయతో తనచేతి కంకణముఁదీసి “కపివీర, దీనిఁ దీసికొనుము. లంకలోని అంగళ్ల బజారున
దీనిచే కావలసినఫలములను తీసికొనుము. తిని త్రాగి సుఖముగాబోము. ఈవనమున ఛేదించ
వలదు.” అనగా నందుకు కపింద్రుఁడు “తల్లీ, పరులచేతి పండ్లను నేను తిననివ్రతము కలుదు.
పోదును” అని వెదలెను. దానింజూచి జానకి “ఓరినాయనా, వానరనాయకా, రావణుఁడు
వనాధిపతిగదా? నాకుతక్కిలేదు. నీవల్లకాచాలదు. మఱెట్లు తిందివ్రతా?” అని మదలించగా,
నందుకు హనుమంతుఁడు “అమ్మా, శ్రీరామయను పరమమంత్రకాశ్రుము నాడెందమునందు
గలను. అందుచేత నివృక్ష రాక్షసులందరును నాకు తృణప్రాయులు.” అని చెప్పెను. అంత
నాజానకి నేలఁబడిన పండ్లను వీటిని తిని తృప్తినొందుము. వృథముగా ఛేదించవలదనెను
అశ్లేయని యంజనాల్లజుఁడు. తోకతో చెట్టునదిలించెను. అంతనా చెట్లనుండి పండ్లురాలినవి
వాటిని వానరేంద్రుఁడు భక్షించగా నవినఫలములయ్యె. మరుష్టందనుడు మహావృక్షంబు
లను తోకతో పెళ్లగిందిచెట్కిన చెట్లమీఁదవేచి పండ్లనన్నిటినిరాలగొట్టి, చక్కగామెక్కి
యిచ్చుట నొక్కటిని నిలవడయ్యె. వనరక్షకులు వచ్చి వాయునందనుని వెదకించి తరుముటకు
వరుగిడిరి. వచ్చినవారిని చూచి వృక్షములచే పవనాల్లజుఁడు యదమొత్తెను. మఱియు నావన
మును నీతయాశ్రయించిన ఇటుగడుచెట్టులేవ్వు మఱియేచెట్టునులేని బయలు నేలగాఁజేసెను.
అచ్చట నుండిన చైత్యాలయమును పగలగొట్టి కావలివాండ్రను చంపెను. దానిని చూచి

మాంపుచ్చతేద్యతి॥ ఇతితస్మాదవక్తుర్యై రాక్షసౌగ్రహణవ్యలా॥౪౦॥ దర్శనంహితవ్యత్రం యయాత్మకుః
నితేదితుః॥ ఏతస్మిన్మంత్రేప్రాత ర్నంచకేకటిబంధనం ॥౪౧॥ ఋత్యురావగత్య భయస్యచితప్రదాక్రూరమం
దోదవీజ్ఞాత్యా తాంహంతుంఖడ్గమాదదే ॥౪౨॥ తదానినాంత్రీభిః స్త్రీహత్యాంహారోత్సరి॥ తదాప్రద్యోదక
గ్రీవ మ్నాస్థింగత్యాగయగ్నహం ॥౪౩॥ అవధీన్నిదితంహిరం ఖడ్గేనస్యగృహంయయా॥ తదావధీమణిఃప్రాత ర్నంభో
ర్వస్త్రంస్యమంచకే ॥౪౪॥ వృష్ట్యంతాంసరహంహంతుం దుద్రుచేవర్ణితప్రదా॥ (స్త్రీభిః)భృత్యాతస్యహస్తం స్త్రీహ
త్యాగహితాత్సరి ॥౪౫॥ నిభీషణప్రదారభ్య బంధోస్త్రాసమమన్యత॥ ఏవహసీవృలంకాయాం కాకుఃపినాకృ
తం ॥౪౬॥ అథచగేనరాక్షసభ్యభూసంప్రదర్శనం ॥ వృత్తంనిచేదయామాసుః ఫలద్యామృతవనోద్భవం ॥ ౪౭॥
తస్మాత్సారావణఃక్రోధాత్మహినోత్సాహితంవసం వసపాలంసమాచూయ జంబుమాలినబ్రహ్మ ॥౪౮॥ రాక్షసై
ర్వీయతైర్వృక్షింధృత్యాసమాశయ॥ తథేకేనయయాచేగా దర్శోపనిశాంప్రతి॥ ౪౯॥ వృష్ట్యైన్యైకంధీర్ఘశ్వాదం
చకారకపిటంజరం ॥ తతస్తైరాక్షసాశ్చస్త్రైర్నిజమ్నుర్యాకరోత్తమం ॥ ౫౦॥ తతఃకృష్ణుర్గృహనుమా తోరణేనస
మంతరః ॥ నిష్ప్రేమకృతాదేవ మశకానివయూధవః ॥ ౫౧॥ హత్యాతాతాక్షసాశ్చర్యాస్త్రతోచేగేనహతితి॥
తలవృక్షంసమత్సృట్య జహన్జంబుమాలినం ॥ ౫౨॥ తాక్షర్యాగనిశాతాక్షత్రుత్యా చంచనహతీన్వహ॥

యచ్చటి రాక్షస (స్త్రీలు వీఁడెవ్వ డెచ్చటివాఁడని సీత నడిగిరి. అందుకు సీత వారందరితో
రక్కసులు కామరూపులై యభేచ్ఛగా నేలఁదిఱుగుచుదురు. నేనొకఁగను. రావణుడు బిచ్చ
గాని వేచముతో నన్ను చంచటిలో పట్టితెచ్చెను గనుక మీగే వీని నెవ్వఁడని తెలియు
దురుగాక. ఏమని నన్నుడుగుచున్నారో అని చెప్పగా, వారందరును భయభ్రాంతులై అసం
గతిని రావణునికి చెప్పుటకై వెడలిరి ॥ ౧౮౦ ॥ అంతలో రావణుడు తెల్లవారిలేచి తనమంజ

రావణుడు భ్రాంతుఁడై గయునిఁ జంపుట.

ముమీఁద గయుని కటివస్త్రమునుచూచి వీడు మందోదరి ననుభవించెననుకొని మందోదరి
ని జంపుటకై ఖడ్గమెత్తుకొనెను. (స్త్రీ హత్యవలదువలదని అచ్చటి యంగనలందరును నివారిం
చిరి. అంత రావణుడు క్రుద్ధుఁడై యేమియుఁబలుకక గయుని యింటికిపోయి నిద్రించుచున్ననా
వీరునింజంపి తననగరుకు వచ్చెను. అప్పుడు విభీషణుడు ప్రొద్దున తన మంచముమీఁద రావ
ణుని వస్త్రమునుచూచి, తనసతిని సరమను చంపుటకై తరలి, అచ్చటియంగనలు చేబట్టుకొ
ని నింద్యుమగు (స్త్రీ హత్యనేలఁజేసెదవని నివారింపగా విడిచి యూరణుంజెను. మఱియు నదిమొ
దలు అన్ననుండి వెరపునాలోచించెను. ఇట్లు కపివీరునిచే నచ్చట వినోదము జేయబడెను ॥
౪౬॥ తరువాత నతిత్వరగా రాక్షస (స్త్రీలు కన్నీరుగార్చుచు సభనున్న రావణునితో వసభం

రావణుడు వసభంగమునువిని వానరుని బట్టించుట.

గవృత్తాంతమును విన్నవించిరి. అదివిని దశవదనుఁడు జంబుమాలియను వసపాలకునిం బిలిచి

రావణప్రేమయామాస హత స్త్రోరణేనచ || ౫౩ || వాయుపుత్రేఃవేగేన లక్ష్మరాక్షససంయుతాః | సతాశపిమృ
రాక్షత్రుత్వైశ్చంతుత్రంప్రేమయత్నతా || ౫౪ || పినాహంతిస్సపి సమైవ్యయద్గతేచ | తతస్సంప్రేమయామా
స పుత్రమంద్రజితేపున || ౫౫ || తతస్సరథమయాథః కోటిరాక్షసజ్వేతః | యద్ధంచకారఃపినా శస్త్రిరస్త్రిన్ముదు
గ్ధతః || ౫౬ || తదాపుచ్చైవసైన్యామ కృత్వాప్రాకారముత్తమం | నిష్క్రమేంతోరణేన రాక్షసాక్షమానుశ్చక్షణా
త్ || ౫౭ || తతోవృక్షంసమత్పట్ట మేఘనాదమతాడయత్ | వృక్షేభిన్నసర్వాంగో మేఘనాదోవిధగ్ధహం
|| ౫౮ || ఏత స్త్రిన్సంతరేల్లహ్నః ప్రార్థయామాసమాదుతిం | బ్రహ్మస్తుంహసయక్షమేద్య త్వంలంకాయహిరావణం
|| ౫౯ || తథేత్యంగీచకారాసౌ మేఘనాదంయయాదిభిః | విధిఃప్రాహమేఘనాదం క్వగతోద్ధ్వవరాక్షసః || ౬౦ || గచ్ఛ
మేఘస్త్రేణతంబధ్వా పితురగ్రేసమాసయ | తద్వృత్తవచనంతుత్వా మేఘనాదఃపునయక్షయా || ౬౧ || బ్రహ్మస్త్రే
ణాభివ్రాజవధ్వాత్ మేఘనయామాసరావణం | తతోరావణవాళ్యేన ప్రహస్తఃప్రాహమాదుతిం || ౬౨ || కస్యంతు
తఃసమయాతః ప్రేషితఃకేనవచన | తతఃసరామవృత్తాంతం కథయామాసవిష్టరాత్ || ౬౩ || పునఃసంబోధయా
మాస రావణంనాయునందనః | విస్మయమాప్తాన్ధృద్ధిశ్చక్రభావనాం భవస్యరామశరణాగ్రతీయం | సీతాపుర
స్కృత్యసత్తుత్రవాఃధవో రామంసమస్కృత్యవిముచ్యసేభయాత్ || ౬౪ || యావన్మగాధాఃకవయోమహాబలాహ
రింఘటల్పానఖండస్త్రియాధిః | లంకాపహక్రవ్యనినాశయంతిరే తావన్ప్రీతంచేహిరఘ్నా త్రమయతాం || ౬౫ ||

నీవు పదివేల రక్కసులతోడపోయి ఆకోటిని పట్టితెమ్మని యాజ్ఞాపించెను. అట్లేయని వాడు
సవరిచారుడుగా నశోకవనమునకురాగా నాంజనేయుడు పెద్దకూత వేసెను. అదివిని వారంద
రును శస్త్రములను ప్రయోగింపగా మారుతీచెట్లను పెల్లగించుకొని వారిపైవిసిరి, మశకము
లను మత్తెబంబువలె మర్గించి మన్ను జేసి, తాలవృక్ష మొకటినెత్తి జంబుమాలినెత్తి మీఁదప
డమొత్తి చంపెను. అదివిని రావణుడు లక్ష్మీసైన్యముతోడ నందుమంది నేనావత్తులనంపించి
వారందరును వానరునిచేతి తోరణప్రహరముచే చావగా, అత్ముడను తనకుమారుని బంపెను.
వాని నానాయుసుతుడు ముగ్ధరప్రహరముచే మృత్యుముఖమునకంపెను. పిమ్మట దశకంఠు
డు ఇంద్రజిత్తుయిన మేఘనాదునినంపెను వాడు కోటిసైన్యముతోడవచ్చి శస్త్రాస్త్రంబులం
బ్రయోగించి ఘోరయుద్ధముజేసెను. అంజనేయుఁ డాసైన్యమునకు తనతోకతో ప్రాకారమును
రచించి తోరణస్తంభముచే వారిసందరిని సంహరించెను. మఱియు నొకవృక్షమును పెగలం
చిశిని మేఘనాదుని యంగములన్నియును తునకలగునట్లు మొత్తెను. వాడు వానరునికివెరచి
వరుగెత్తి గుహలోదాగెను. అంతలో బ్రహ్మగారువచ్చి “నాబ్రహ్మస్త్రమును గౌరవించుము.
లంకలోకి రావణునివద్దికిపోము” అని యాంజనేయునిఁ బ్రార్థించి, అట్లేశానిమ్మని మాటదీసి
కొని, గుహలోదాగియున్న మేఘనాదునివద్దికిపోయి “నీవరాక్షసు మెచ్చలపోయే కపిని నా
యస్త్రముచే బంధించి లంఘివద్దికి గొనిపోము.” అని వెడలిరి. అంత నట్లే యింద్రజిత్తు

తేనన్వరామేనిమిత్యనేత్వం గుప్తశుశ్రుతేంద్రైరపిశంకరేణ | నచీవరాణాంకథోనమృత్యోః పాతాళలోకానపి
సంప్రవిష్టః || ౬౬ || కుభంహితంపవిత్రం చాయాపుత్రపచఖిలః | ప్రతిజగ్రాహనైవాసౌ బ్రుయమాణవోషధం |
౬౭ || ఇతితద్వచసంక్రత్యా మామితిప్రాహరావణః | యేనవివికతాదేవా స్తస్యసేషారుషంత్యయా || ౬౮ || నవృ
త్తంవల్లనేవ్యధంక్రమిణింబిష్యదామతే | పంచాంగపాఠకన్యాం పశ్యబ్రహ్మతోమయా || ౬౯ || ప్రతిహరస్త్వ
యంసూరిం కృతీశ్చత్రసరిఃకృతః | వరుణోఽయంజలగ్రాహీ మాజాకఃపవనస్త్రివా || ౭౦ || అగ్నిఃకృతోఽయం
రజతో మాలాకారశ్చచీవతిః | దండపాణియామన్యాత్ర దాస్యన్యాత్రసురశ్రీయః || ౭౧ || మార్దిందోనాపిత
న్యాఽయం గణపతిభరతక్షకః | కుంగలాద్యగ్రహాన్పుష్ట మేసోపాశఇవాససే || ౭౨ || కనుసేవాతత్సత్తయం వశ్యతే

మరలవచ్చి బ్రహ్మశ్రుముచే నాంజనేయునిగట్టిపట్టుకొనిపోయెను || ౧౬౦ || పిదపరావణాజ్ఞ చేప్రమా

తంజనేయుని సదౌధనను వినక విట్టివగుట.

స్తుడు “నీవేవడవుః పలవచ్చితివి? ఎవరంపిరి? చెప్తా”మని యడుగగా, నాంజనేయుడు శ్రీరా
మవృత్తాంతమును చక్కగా నొక్కి వక్కాణించి “రావణా, మూర్ఖతనమువలన మనమున
శత్రుభావమును వడలి, శరణాగతప్రియుండగు శ్రీరాముని సేవింపుము. సీతాదేవిని పురస్కరించుకొని
సానుజుండు సాత్త్వజుండునై రాముని ననుసక్తరించి భయములేక బ్రతుకుదువు. మహా
బలులును మహా సింహతుల్యులును నఖిదంష్ట్రయోధులునగు కొండలవంటికపులు సీలరికను ము
ట్టడివేసి ధ్వంసముచేయుటకుమునుపే త్వరబడి యాజానకీదేవిని శ్రీరామసన్నిధి కర్పించి ధన్యు
డగుము. నీవు సురేంద్రులచేతనూ శంకరునిచేతనూ రక్షింపఁబడినను ఇంద్రసన్నిధిలో దాగినను
మృత్యువు కరుణించి, బోచినను పాతాళలోకంబులలోఁ జొచ్చియున్నను శ్రీరామునిచే బ్రతికీయం
డనేరవు. తప్పక చత్తువు.” అని చెప్పిన ప్రియంబును మంగళంబును పరిశుద్ధంబునగు పవనా
త్మజునిమాటను మన్నింపక యా దుష్టరావణుడు చచ్చుచుండువాఁడౌ వషడమును నిరాకరిం
చునట్లు నిరాకరించి, కపివీరునితోఁ జేరి దూత, దేవతలనుజయించిన నా పరాక్రమమును నీ
వెఱుంగనివాఁడుగాన నిట్లు వ్యర్థముగా మొరుగుచున్నావు. కొంచెము చెప్పెదను వినుము.
చూడుమి! బ్రహ్మదేవుఁడు నాకు పంచాంగముచెప్పెడువాఁడై పడియున్నాడు. ఈ సూర్యుడు
ప్రతిహరియైయున్నాడు. చంద్రుని గొడవట్టువానిఁ జేసితిని. ఈ వరుణుండు నీళ్లు తెచ్చువా
డు. ఇచ్చట వాయువు చెత్తూడ్చువాడు. అగ్ని గుడ్డలుతుకువాఁడై రజకుండనబడుచుండు
ను. ఇంద్రుండు పూలదండలుకట్టువాడు. ఇచ్చట యముఁడే దండపాణియైయుండును. దేవ
శ్రీలందరును దాసీజనులు. మార్తండుదే మంగలివాడు. గణపుఁడు గాడిచెలగాచువాడు.
అంగారకాది సప్తగ్రహములు నాయాననమునకు సోపానములు. ఈ వశ్యతేవి బిడ్డలదాది
గా చేయఁబడినది. కైలాసమును చేత నాడించితిని. కుబేరుని జయించితిని. ఎట్లు నాయెదు

విమయాశ్చ తా । అందోభితశ్చైలాశః కుచేభోఽపివినిజితః॥ ౭౩॥ కథంమహాఽగ్రేవిలవస్యభీతవ త్త్వంకమా
నామధమోఽసిరుష్టభీః । కవీవరామఃకతమావనేచరో వివాన్తి శ్శుగ్రీవయుతంసరాధమం॥ ౭౪॥ ఇత్యుక్త్యాచంతు
మున్యైక్త ప్రదళాశ్శుశ్చభాస్థితః । తదానివారయామాస రావణంశవిభీషణః॥ ౭౫॥ పరమాహోసహంత్య ఇ
త్యధివనైస్తదా । తతఃక్రొధసమాదిప్తః రావణోలోక రావణః॥ ౭౬॥ దూతానాజ్ఞాపయమాస ఛేదనీయంతు
లాంశుః । తిదావణవఃశ్రుత్వా తక్షకాప్తేనాశ్రయః॥ ౭౭॥ స్వాయుధైశ్చేదయామాసుః కుతారకకచాదిభిః ।
ఆయుధాన్యేవశతశస్త్రుచ్చాసూతమాతతః॥ ౭౮॥ బభూవుశ్చతమాణాని తస్యరోషేపివవృథా । తస్మిరీక్ష్యదళా
శ్శస్య మారుతింవాక్యమబ్రవీత్॥ ౭౯॥ సవీరాగోపయంత్యత్ర స్వీయంమృతుకుమపిశ్చిచిత్ । ఆతస్త్యంవదపుచ్చస్య
యేసహతోఽస్యితేభవేత్॥ ౮౦॥ తదామరత్సంస్యంప్రాహ కపిశ్చచ్చమేతీశః । మత్వాదళాశ్శస్త్రంప్రాహ పు
సస్యత్యంవదేతచ । ౮౧॥ తదామహారుతిన్మాస్త్రిం త్షణంచిత్రేవ్యభింతయత్ । మత్కిశుశ్చసఖావన్విప్రస్సాన్యాన్తిధయం
మమ॥ ౮౨॥ తస్మాత్సత్సత్సద్వందీపయత్వా లంకాంధగాంకరోమ్యహం । తతస్తరావణంప్రాహ మారుతిస్సదస్థితః॥
౮౩॥ పుచ్చంమేవహ్నినాదగ్ధం భవిష్యతిఃసంశయః । తత్తస్యవచసంశ్రుత్వా రావణోనిజకింకరాః॥ ౮౪॥ అజ్ఞాప
యామాసపుచ్చందీపయత్వాప్రయత్నైః । లంకాయాందళానీయాయం దృష్టేనంవదధయంభవేత్॥ ౮౫॥ పశ్యే
షాంమద్రీపూణాంచ తథాచక్రస్త్యున్యాన్తితాః । తైలాక్షైశ్శిఖరిభైశ్చ రాక్షసావసరైరపి॥ ౮౬॥ పుచ్చంసంవేష్ట

ట సీవు నిభాణముముగా కేకలువేయుదువు? దుష్టబుద్ధిగల సీవు కవులలో పరమనీచుఁడవు.
ఈరాముఁ డెవ్వఁడు? ఈకపి యెంతవాఁడు? సుగ్రీవునితోడ నీ నరాధమునింజంపెదను.” అని
చెప్పి, రావణుఁడు సభలో నావాయుసుతునిం జంప నెంచెను. అపుడు విభీషణుఁడు “పరుల
దూతను చంపేరాదు” అని మంచిమాటలాడి నివారించెను. పిదప క్రోధాక్రాంతుఁడైన లోక
భయంకరుఁడగు రావణుఁడు వీనితోక కత్తరించండని దూతల కాజ్ఞాపించెను. వేలకొలది తక్ష
కులువచ్చి కొడవలి రంపము మొదలైన ఆయుధములచే కీయనారంభించగా వారి యాయు
ధములన్నియును వేయారుతుసకలై నశించెను. ఆంజనేయుని రోషముకూడ తెగలేదు. దాని
నెఱిఁగి రావణుఁడు మారుతిని “వీరులు తమ మృత్యువునుకూడ దాచుటలేదుగాన నీతోక
యెట్లుబోవునా నీవే చెప్ప”మనెను. అందు కాంజనేయుఁడు నేను చావులేనివాఁడనని యథా
గ్ధము పలికియును మరల సత్యముచెప్పుమని రావణుఁడడుగగా, త్షణమాత్రము తనమనస్సు
లో నాతండ్రికి మిత్రుఁడగు అగ్ని భట్టారకునిచే నాకు భయముగలుగజాలదు॥ ౨౦౮॥ గనుక నా

రాక్షసులు వానరుని వాలమునకు వహ్నినంటించి యూరేగించుట.

తోకకు నిష్పాపెట్టించుకొని లంకనే కాల్చివేయుదునని యాలోచించి రావణునితో “నాతోక
నిప్పుచే కాల్చబడి నందుకు సంకయమూలేదు” అని పలికెను. ఆమాటనిని రావణుఁడు తనసేవ
కులకు “మీరందరు ప్రయత్నించి వీనితోకకు నిప్పుముట్టించి లంకలో కనుబరచండి. నాశక్తు

యామాను ప్రదాపుచ్చంవ్యవర్థతః | తతోవససహత్వాత్తు వస్తుకోశాన్విలంభ్యచ | ౮౭ || తిక్ష్ణచ్చంక్షేప్తయామాను
 గృహవస్త్రైరినేకతః | తతఃపురుషనారీణాం లంకాస్థావంశ్యప్రాజ్ఞయా || ౮౮ || బలాదాచిద్యవస్త్రాణి చక్రస్స
 ర్యాః డిగంబర్యాః | తతశ్చయ్యామంటంబంశ్చ కంచుకీకంచుకానః || ౮౯ || పారాణాంరాజగచ్ఛన్తే వస్త్రాణి
 సమానయః || దృష్ట్యాత్పాత్రింతుపుచ్చస్య సభాస్థానాంసవస్యచ || ౯౦ || వస్తుమాత్రైస్సమస్తైశ్చ లాంగూంశ్చేష్ట
 యంస్తదా | ధ్వజోష్ణీషవతాకాభి ర్విప్రాణాంవసనైరపి || ౯౧ || మందోదర్యాదివస్త్రైశ్చ శిశూనాంవసనాదిభిః | వే
 ప్రయస్కపిలాంగూలం తతస్వీతాయయ్యశ్వరాః || ౯౨ || తత్క్షాత్యమరుతిశ్చాపి పుచ్చపూర్తింవదర్శయత్ | తదా
 కోలాహలశ్చాసీ ద్యస్తాగ్ధంపతిసద్దని || ౯౩ || తైలాగ్ధంచఘృతాగ్ధంచ స్వేహమాత్రింసమానయః || నాసీన్విశా
 యాందీపాగ్ధం శిశూనామపిసూఘృతం || ౯౪ || ఆసక్తాస్త్రీపురుషావగ్నా లజ్జావాసీత్సరస్వరం | తతఃప్రదీపయామా
 నువతామ్నినాభస్త్ర్యంపస్త్రైః || ౯౫ || ప్రదీప్తంనాభవత్కున్దం తతోమరుతిరబ్రవీత్ | యదాస్త్వియముఖేనాయం య
 జమానోవ్యరంపణః || ౯౬ || వహ్నింక్రత్వాలయేదత్ర తదాబ్యాభాభవ్యతి | తస్మాదపివచక్కుర్వా యయావగ్రే
 దశానః || ౯౭ || యావత్కుత్సార్తరయామాస తన్మచ్చానలమాపస్త్రైః | తావత్త్విరజైశ్చక్షుఃకుర్యాదగ్ధాదశాభ
 వః || ౯౮ || తదాంశద్భుజఃస్వీయ మఖోవిదశానః | తాడయద్యమ్నిశాంత్యర్థం జహుఃసూరాక్షసాస్తదా ||
 ౯౯ || హస్యంవకారహనుమాం స్తదాక్రద్ధస్సరావణః | నీయతాంకుర్లటశ్చాయ మితిమాతాన్వ్యసోబ్రవీత్ || ౧౦౦ ||

పులకందరికిని నాభయును గలుగును.” అని యాజ్ఞాపించెను. అట్లే అందరును త్వరబడి నూ
 నెలోముంచిన తెల్లగనపుతిరులను గుడ్డలను తోకకు చుట్టుచురాగా నది పెరుగసాగెను.
 అంత బట్టలబజారులోనుండు వస్తుములన్నిటినినెత్తి జటిరి. రాజాజ్ఞచే నిండ్లలోని శ్రీపురుషు
 ల వస్తుములన్నియును చుట్టబడెను. అందరును దిగంబరమూర్తులయిరి. చివరకు పరుపుగుడ్డ
 లు బంక్రాతులవి సభవారిని రావరికమువారిని రావణాదులవి మందోదర్యాది రాజాంగనలవి
 బిడ్డలవి తలగుడ్డలు మొలగుడ్డలు ధ్వజపటములు అన్నియునయినవి. సీతాదేవియొక్క వస్తు
 మునకు యత్నించగా దానినెఱిగి యాంజనేయుండు తోకపెంపును చాలించి పుచ్చపూర్తిం
 జూపెను. ఇంటింటను గుడ్డలకై గుమిగూడి గొట్టుకొనుచుండిరి. నూనెకై నేతికై జడ్డుజిగ్గ
 న చాలునని యల్లాడి తెచ్చిపోయిచుండిరి. రాత్రియైన దీపమునకు నూనెలేదు. బిడ్డలకు నె
 య్యి నున్న. అందఱును సర్వోణమూర్తులగుటచే నొండొరులకు శ్రీపురుషులలో సిగ్గు భగ్గు
 మనుచుండె. అంతనాతోకకు నివ్వముట్టించి కొఱిమితిత్తుల నూపించిరి. పుచ్చమంటికొని మండ
 లేదు. అపుడు ఆంజనేయుడు “ఇపుడు యజమానుండగు రావణుడే తననూటితో నూదుచు
 నివ్వముట్టించిన నంటుకొను”ననెను. అట్లే రావణుడు ముందుకువచ్చి తోకనివ్వనూదెను.
 వానితలవెంట్రుకలతోడ గడ్డము మీసములు కాలి వెలుగువత్తులయినవి. రావణుడు తన
 యరువదిచేతులచే మోములను రుద్దుకొనుచుండగా రాక్షసులందురుగు పకపకలా నవ్వుచుం

తదోమాతాఃకపింస్యద్ధంకాయంతేషమంతః । కృంఖలాభిఃదృఢంబభ్యా భ్రామయామానురాదరాత్ ॥౧॥ వా
ద్యఘోషైర్జీవకశైః వేష్టితంశస్త్రధారిభిః । ఏవందివాసర్యలంకాం దృష్టాన్వీక్ష్యమృదుః॥ ౨॥ భృతాన్సూక్ష్మ
యామకు దృఢబంధవిదగ్ధః । యథాస్థానంబ్రవృణోస్తుం తద్యయాపూర్యమేవహి ॥ ౩ ॥ తతిఃపశ్యితుదేశ్యం బం
కాద్వారంసమాశ్రయత్ । నిష్కాస్మత్సోరణంద్వారా జ్ఞానాసద్యారక్షకాః ॥ ౪ ॥ హత్యాస్పర్శకాంశ్చాపీ ప్రా
సాదేషసమంతః । దదావస్మింస్యతృచ్ఛేన లంకాద్ధాంచకారః॥ ౫॥ తదాశోలాహలశ్చాపీ బలంకాయంప్రతి
శస్త్రని । నిద్రితాన్యవాలాని త్యక్త్వానాశోగృహదృహిః॥ ౬॥ దుశ్రువుః ప్రాణరక్షార్థం దగ్ధవస్త్రాలకాస్తదా ।
మేఘరావణాదీనాం ప్రాసాదాఽజ్వలయన్మహిః॥ ౭॥ తాంరావణసభాద్వ్యా జనాతృచ్ఛేనతాడయత్ । అభవప్రా
క్షసాదగ్ధా ముఖవాద్యానిచత్రైః ॥ ౮॥ తదాసరావణాఃత్రష్టో రాక్షసైర్దశకోటిభిః । యయాయాద్ధుంమాదురినా తా
స్సర్వాన్వీరజేనస ॥ ౯ ॥ ఘోరయామానతృచ్ఛేన బధ్వాచైకత్రకోటిః । తస్మైవలీయాతృచ్ఛం రావణస్యచమస్త
కేః॥౧౦॥ సంతాడ్యతత్త్వచం దధామకశోన్నాయతిఃక్షణాత్ । తత్కుచ్ఛవహ్నినాదగ్ధో మూర్ఖోఘోషాద్రకః॥౧౧॥
కపిశ్రీరామశ్రీరత్నం రావణంజహ్నుఃసః । పరితంపితరంధ్రస్త్వే దృష్టేదగ్ధాఽస్వరాక్షసాః ॥౧౨॥ ఆత్మనః
ప్రాణరక్షార్థం మందజిహ్వవరయయా । పిరగ్మణాశ్రీత్యర్థం మేఘనాదంజహ్నుః॥ ౧౩॥ ఏవంసర్వార్యానిర్జిత్య గో
పురాష్టావకుండితాం । దధ్వానలంకాంసవిస్తారం యయాసాగరముత్రమం ॥౧౪॥ ప్రసార్యతత్తేజతృచ్ఛం జుహ్వా

డిరి. అపు డాంజనేయుఁడు అపహాస్యముచేయగా దశగ్రీవుఁడు క్రుద్ధుఁడై ఈ మరకటము నా
వలగొనిపొందని దూతల కాజ్ఞాపించెను. అంత వారు మారుతికి సంకీర్ణవేసి చక్కగకట్టి శ్ర
ద్ధతో లంకలోనంతట యూరేగించుచు వాద్యములు మ్రోగుచుండగా శస్త్రధారులై కేకలు
వేయుచు వెంటఃబోయిరి. ఖల్లు కపివీరుఁడు గంతులు వేయుచు పగలు సర్వలంకనుమట్టి, య
త్యంత మాత్మరూపమునొంది సంకీర్ణవదలించుకొనెను. ఆవేళకు బ్రహ్మాస్త్రంబును యథాస్థా
నగతంబయ్యె ॥౨౦౩॥ తరువాత నాంజనేయుఁడు పశ్చిమలంకాద్వారము నాశ్రయించి ద్వార

ఆంజనేయుఁడు లంకాపట్టణమును కాల్చుట.

మునుండి తోరణస్తంభమునెత్తుకొని ద్వారపాలకులను తన కావలివారినిగూడ సంహరించి
ప్రాసాదంబులలోనంతట తన. తోకచే నిప్పుపెట్టి లంకను కాలినదానినిగాఁ జేసెను. అపుడు
ప్రతిగృహమునందును కోలాహలమారంభమయ్యె. ఆడవాండ్లు నిద్రించుచుండు బిడ్డలనువిడిచి
ప్రాణరక్షణకై తమకురులును గుడ్డలును కాలిపోగా నింటికివెలుపల పరుగెత్తిరి. క్రమముగా
రావణాదుల ప్రాసాదములకు మంటనంటించి ఆ రావణసభనుకాల్చి జనులను తోకచేనదలిం
చెను. కాలుచుండు రాక్షసులు నొటికిచేతికి తాళమారంభించిరి. అప్పుడు రావణుఁడు సం
క్రుద్ధుఁడై పదికోట్లరాక్షసులతోడ వెడలి యాంజనేయునితో యుద్ధమారంభించెను. కపివీ
రుఁ డపుడు తోరణస్తంభముచే ప్రహరించుచు నొక్కొకచోట కోట్లకోలది రకః-మలను తో

రక్షయంతఃకః | తత్తరంగైస్థిలంస్యం కృత్యాలాంగులము త్రమం | ౧౫ | నిజకంఠాచ్చధూప్రేణ శ్చేష్టాణంసాగరే
 షీచత్ | తతఃకపిష్ఠణంశ్చింత్యోన్మిత్యాసాంవిచింత్యచ | ౧౬ | తాదయామాశుకాదయే మత్వాపగ్ధావిదేహాం
 ఆత్మాసంహారయామాశుక్తిత్వాసాగరరోధసి | ౧౭ | ధిక్ధిక్మాంవాసరమాధం స్వామిపత్న్యాకృత్యాదాహం |
 నిర్మయేనమయాదగ్ధా కాశకీరామహోపదా | ౧౮ | సవిచారఃకృతఃపూర్వం లంకాదాహేవిదేహి | ఆత్మమాతం
 కరోమ్యద్యత్తుచ్చుబంధేనచాత్రై | ౧౯ | కింరామయేద్యశంస్వాస్యం దర్శయేద్యుగపికాతం రామకృత్యాస
 సీతాయా వృత్తంశిఖింమరివ్యతి | ౨౦ || తద్దుఃఖేనససామిత్ర ర్మరివ్యతిసంశయః | తయోద్దుఃఖేనమగ్రీవ ప్రద
 గ్ధంశుచైవయమా | ౨౧ | తంత్రత్వాసాంగదశ్చాపి మరివ్యత్యతిలాభితః | తారాపితృత్రయోక్తేన సృజేష్యేథవాసరా |
 ౨౨ | ప్రాప్తేచందకేవత్తే భరహోపిమరివ్యతి | రామదుఃఖేనకాశల్యా మమిత్రాపుత్రదుఃఖతః | ౨౩ | తథాపాత్రక
 గూడుష్టా సర్వాకర్ణకీరుయా | శత్రుఘ్నాబంధుదుఃఖేన రామార్థంమునత్యక్తై | ౨౪ | రామహోరామభక్తా
 శ్చ మంత్రితాసుకృతప్రథా | సీతాపితుఃపలంభర్యం కాశల్యాయాఃపితుఃపలం | ౨౫ | మమిత్రాయాశ్చక్తే
 య్యాప్తేమంశుబంధిసప్రథా | సప్తేరాజశలేజాతే ప్రజాస్వేచ్ఛామవస్థితి | ౨౬ | మరివ్యతిసంశయా ప్రత్యక్షావర
 జంగమం | భూమిష్టాఃప్రాధిసంభుక్తౌ యదాపస్తాప్రదాది | ౨౭ | హవ్యశవ్యుపిహాప్తే దేహాశాశంకాశవ | ఆ
 కాతేప్రలంబయ్యష్టా సప్తాంసప్తింసప్తిర్నితాం | ౨౮ | పశ్చాత్తాపేనధారాపి మరివ్యతిసంశయః | ఏవంక్రమేణ

కతో చుట్టికట్టి కేదపి, అట్లే విసేదముగా రావణుని తలమీఁద పుచ్చమునునచి దెబ్బనే
 వానిచర్మమును కాల్చెను. తోకనిప్పుచే రావణుఁడు మూర్ఛితుఁడయ్యె. అంజనేయుఁడైననె
 శ్రీరామునికి తీర్తిగలుగవలెనని రావణునిఁ జంపలేదు. తండ్రినేలబడగాజూచి తన రాక్షసుల
 దరును కాలినదానినెఱిగి స్వపాదరక్షాకై యింద్రజిత్తు బలములోదూఁచెను. వానిని లత్త
 ణుని వ్రీతికై వానరుఁడు చంపలేదు. కపింద్రుఁడిట్లు గోపురాట్టా లాలంకృతమైన నర్మలంకను
 దహించి సముద్రతీరమునకు వెడలి జలజంతువులను బ్రోవనెంచి నీటిమీఁదతోకను చూపి, అ
 లలచేతనే తోకను చల్లార్చుకొనెను || ౧౫ || తనగొంతునుండి పొగవస్తే చేష్టను సముద్రము

వానరుఁడు నీత నిప్పులో జిక్కికొనెనని భాంతుంఁడై విలపించుట.

లో నుమ్మివేసి కొంతనేపూరక చింతించుచుండి నీతను తలంచుకొని, 'అయ్యో నీతకాలెనని
 తొమ్మనకొట్టుకొనుచు కడలియినుకమీఁద కూర్చుండి తనలోతానిట్లు చింతించెను. స్వామిభా
 ర్యనుకాల్చిన పరమమూఢుడగు నీకపి పరమనీచుఁడు. ఛీ, ఛీ, అయ్యో! రామకాంతయగు
 నీత నిజముగా కాలిపోయెనే అవివేకియగు నేను లంకను కాల్యనపుడు మొదట విచారించక
 పోతినే. ఇచ్చటనే తోకచే సురివేసికొని చచ్చుచున్నాను. ఎట్లు నింద్యమగు నామోమును శ్రీరా
 మునికి చూపుదును? రాముండివార్త విని బ్రతుకెదు. ఆదుఃఖముచే లత్తఁణుఁడు నిలువదు. వారు
 పోగా సుగ్రీవుఁడు మృతినొందును. అందుచే మంత్రులతోడ దమ కట్టికేగును. అంతసంగదు

హేమావృతమునైనా ॥౪౩॥ తథామరయూధపతిః శ్రీకృష్ణః సహచరీయసా ॥ ఏడుత్రకురీప
 ధియాఽపరేగతాః పౌర్ణిగమస్తరయతుంసచాకళకాం యయే ॥ తథామరయూధపతిః శ్రీకృష్ణః సహచరీయసా ॥ ఏడుత్రకురీప
 కం ॥ వారుజైస్థుంయతఃపాఽః శ్రీకృష్ణయత్త గతిః ॥ ౪౩ ॥ ఏడుత్రకురీపతిః శ్రీకృష్ణః సహచరీయసా ॥ ఏడుత్రకురీప
 ద్వైదేవతా ॥ విష్ణుర్విత్తతః ॥ ఏడుత్రకురీపతిః శ్రీకృష్ణః సహచరీయసా ॥ ఏడుత్రకురీప
 ఘోరఃరదా ॥ వరహానమపస్త్యోకాకంశ్చమరవా ॥ ఏడుత్రకురీపతిః శ్రీకృష్ణః సహచరీయసా ॥ ఏడుత్రకురీప
 త్తవా ॥ ప్రావృత్తుపరగ్రాగ కాంచనంబుతయధం ॥ ౪౪ ॥ ఏడుత్రకురీపతిః శ్రీకృష్ణః సహచరీయసా ॥ ఏడుత్రకురీప
 సం ॥ అపద్మమోక్షుగ్యవృత్తస్తాత్రమదీయబు ॥ ౪౫ ॥ ఏడుత్రకురీపతిః శ్రీకృష్ణః సహచరీయసా ॥ ఏడుత్రకురీప
 గయవేదిష్టు రాజగామమృత్యుః ॥ ౪౬ ॥ గ్రావాగ్రస్తా నైవేద్యగోహంచజలాకయాత్ ॥ జిజ్ఞాసరావ
 మేయాత్తా తరసామమహదః ॥ ౪౭ ॥ జఙ్ఘదాయూతేనాత్మకైగమధః ॥ మోచయామసనాగం
 ద్రం పాతేభ్యశృంగాకం ॥ ౪౮ ॥ అపీద్యజాత్రాపాండ్య ఇత్యేత్యైవై ॥ ఏడుత్రకురీపతిః శ్రీకృష్ణః సహచరీయసా ॥ ఏడుత్రకురీప
 ధ్యానతత్త్వం ॥ ౪౯ ॥ యద్యచ్చయాయాతత్ర మంభజచ్చానృపాంతికం ॥ ధ్యానతత్త్వం సానైవ మునివేదమాకం ॥
 ౫౦ ॥ దదాహవేమునిర్ముఖం దృష్ట్యాత్రానంతునోధితం ॥ తపోమదేనసంభాంత్ ప్రయయస్తాన్వీర్తితోనీమాం ॥

ఇనుము వస్త్రాలచే దిక్కుల నావరించుచుండును. దాని సానువులో పూజ్యులైన వరుణదేవుని యొక్క ఋతుమంతంబను దేవత్రీలకు విహంగస్థానంబయిన దివ్యోద్ధానంబొకటిగలదు. అందులో విస్తారంబును కనకకమలకమరీయంబును కవలయకుముద కల్పారకాంతికారంబునయు నదివ్యసరస్సున్నది. అది కృతఘ్నులకును నాస్తికాధములకును హింసకులకును కరుణదదు. దానిలో దుష్టాత్మయును ఘోరాకారంబును మహా బలాన్వితంబును మ తెంద్రపూరణంబునగు మహానక్రంబు అంతర్జలంబున నుండుచియుండును. అంతస్సక్తి దంతేభీకరాననంబైన సలగే నుగొకటి దప్పిగని ఆడయేరుగులతోడ వచ్చెను. అట్లే ఆకాలినిలోదిగి సిట్టద్రావునపుడు ఆమెసలిచే వట్టబడెను. మిక్కిలి బలశాలియైన మెసలిచేత నీడవబడిన ఏనుగుల తేడు మధ్యగతుండైనను తామరతోటలో చిక్కువడెను ఇట్లు మెసలిచేత బలముగావట్టి లాగబడి యల్లాడుచుండు గజరాజును చూచి తక్కిన గజములు అనుతాపముచే మెనుకనిలిచి లాగుచు ఎంత పీకులాడినను మెసలివట్టును విడిపింపనేరకపోయి వి. పిదప వేయేండ్లు గొప్పజగడైనది. అప్పుడా గజరాజు వాణుంబులు మఱి దానంబుల నగు నాగసానంబులచేత చుట్టబడి కదల జాలకపోయెను. అట్లు మహానక్రముచే నీడవబడిన గజరాజు వ్యభగల్గి యుత్సాహముచెడి యాపదనొంది శ్రీహరిం దలంచెను. నిర్జలంబునగు సంతరంగముచే బహిరంగములను నిగ్రహించి యేకాగుండై కరాగ్రముచే కనకకమలము నందుకొని మనసులో నిరేదనముగా భావించి పురుషోత్తముగిం బూజించి ఆవర్తనిహరమునెంచుచు స్తోత్రముచెప్పెను. ఆగతేంద్రుఁ

౬౦|| స్మృత్యాస్వచంచనాశాఖాం బభావుగగనేపునః | తతోద్భవ్యైశ్శృంభస్య తాతంసత్వావ్యజ్జిహ్వేత్ || ౬౧|| ప
 చుష్టాంభువంమేద్య ఖర్వేహంయత్రభోజనం | తదాతంశశ్యఃప్రాహ శతయోజనసాగరే || ౬౨|| లంకానామ్ని
 శుద్ధఘృమి ప్రవ్రేయంకరుభోజనం | తత్తీతుర్వచనాల్లంకాం యయాతాత్వఃత్వదేశః || ౬౩|| ప్రోచ్చయోఃపక్ష
 యోశ్చాఖాం స్థాన్యతాత్పక్షయస్తుదా | తత్త్వక్రేడిభిస్తత శృంగాటిత్రిటిచాభవః || ౬౪|| త్రిమాటశతినామ్న స
 లంకాయాంగిరిరాడభూత్ | తేషశృంగేషుతాంశాఖాం తాత్వగ్రస్థంస్థావ్యసంయయా || ౬౫|| వాలభిల్యాస్తవం
 తేతే యయర్హిష్టాపరంపదం | అసీచ్ఛాఖాంతరాశసా లంకాయాంశృంగమూర్ధను || ౬౬|| గ్రావభూతాంత్వై
 శేష సనిదుస్తాంసురాక్షసాః | లంకాస్థినా దవీభూతా మర్దయ్య రాక్షసాః భువి || ౬౭|| పపాతమద్రనేనాఽసీ
 కాఘామిర్నిర్మలః | తాంబృహ్యచకితోపేగా ద్యనేసీతాయయాకపిః || ౬౮|| దృష్టాశోకేపుఃసీతాం తామా
 హకపినుంజః | మతేస్కంధన స్థితారామ మద్యసశ్యసిదాసః || ౬౯|| సాసాహమాతరామ స్త్యేర్హంరామోఽస
 వివృతి | నీత్యాపునర్దుద్రాకాత్వం రాఘవాదుశమర్మయ || ౭౦|| శ్శక్యక్త్యాత్మకైసీతా దద్రాకైర్మాముద్రికాం
 తతస్తాంమారుతిఃస్మృహ్యై సతాశోభినియయాపుః || ౭౧|| ఆరురోహనుషేలాదిం మాగ్ధంసమఃశోద్ధిం | ఏతస్మి
 న్నంతరేతేచక్షుః దిదౌషక్రంధవిస్తరం || ౭౨|| యత్యర్హిక్రమంమారుతిసా లంకాయాంతిస్యధూవచం | తిద్వయ్యామా

ములను భక్షింపుము పొమ్ము" అని యాజ్ఞాపించెను. అంత నానరస్సనకు గరుడుఁడువచ్చి భూ
 భంగుండను గృధ్రరాజు కి శేవరసమీపముండేరగా వానింజంపి యొకకాలితోపట్టి మఱియొ
 క్కకాలించే నారండుక శేవరములను ధరించి భక్షించుటకు తగిన శుద్ధపదేశమును వెదకెను.
 అప్పటికి షీరసముద్రమున జాంబూనదవృక్షమును వీక్షించి నిడువు పొడుగు వెడల్పులచే వే
 యామదగల యిదిసరియని దాని విస్తారమగు రెమ్మహిడ గరుడుఁడు నిలిచేను. అరువదివేల
 మందియనబడి తలక్రిందుగా తపమాచరించుచున్న వాలభిల్ములను ఋషులకు నాదరువైన
 తచ్ఛాఖి బభువునోహ్వానేరక విగ్రహును. గరుడుఁడు దానిని వారిని చూచి శాప మెచ్చటగల్గు
 మోయని శంకించుచు తనతుండముచే నారెమ్మనుపట్టుకొని మరల గగనమున పరుగెత్తెను.
 అంత నతఁడు తనతండ్రియగు కశ్యపునింజూచి "నేను భుజించుటకుతగిన శుద్ధపదేశమును తె
 బువు"మని ప్రార్థించెను. అందుకు కశ్యపుఁడు "నముద్రమున నూరామడలో లంకయును శుద్ధ
 భూమిగలదు. అచ్చట సీపు భుజింపుము" అనిచెప్పెను. గరుడుండఁజ్ఞే తండ్రిచెప్పినట్లు లంక
 కుపోయి ఎత్తినరెక్కలపై ఆశాఖనునచిక్కిని వాటినిభక్షించెను. ఆనమయమున రాలినయె
 ముకలు మూడుశృంగములయినవి. పిదప నది లంకలో త్రికూటమునుకొండగా నేర్పడెను. ఆ
 శృంగములమీఁద నాశాఖనునది గరుడుఁడు వెడలెను. వాలభిల్ములను తపమునాచరించినవె
 నుక నారాయణుని పరమపదమునొందిరి. ఆశాఖ యంతరాళమున శృంగములతోనలలో పా
 చివలన రాయుగా పరిణమించియుండెను. దానిని రక్కసులెఱుంగరు. అది లంకాగ్నిచే కరగి

దుతిత్యగా వృత్తావృత్తావృత్తా

శ్రీరామ

|| తతశ్చిత్తయవేగేన యయాకాశవర్తనా || పరస్పరస్థమహా

ఘోరం కపిసామార్థ్యతీత్రం || ౮౨ || ఉద్వేగవంతరాం ది త్పరాతగువిమాదుతి || తతోద్వేగవేగేన తత్

వ్యవస్థాకమునిసత్తమం || ౮౩ || కిందిగర్వసహివృత్త మునుంప్రామామహతి || మయాక్రియాకార్యంతు కృతమస్తి

మనీశ్వర || ౮౪ || పానీయంపారుమిచ్చామి దర్శయస్వజలాశయం || తద్వ్యాసర్పయామాస మవిప్రస్థైరలాశనం ||

౮౫ || తతస్సమాదుర్భద్రాం మణిపత్రంమునేత్రం || సుస్థానినీంపాశంవై యయాకాశానిమత్రిమం || ౮౬ ||

తతస్త్రుతఃపిఃశ్చ స్పృధికాంమునిసస్పృధా || కమండులాపాక్షిపత్ని యయాతావచ్చమాదుతి || ౮౭ || గృహీత్యా

కమండిపత్రం మునిపత్రచ్చముద్రికాం || మునిరూప్యసంజ్ఞయాతిస్తైమండలుమదర్శయత్ || ౮౮ || తతఃమండలా

కూక్ష్మీం ముద్రికావలంకాయత్ || తావద్దర్శ్యాంజనేయ స్పష్టిక్రియాముద్రికా || ౮౯ || దృష్ట్యావహస్రస్త్ర

త్ర చిత్తిఃప్రాహతంమునిం || పతస్తీవ్రమాముద్రికాశ్చ వదకాక్షమముద్రికా || ౯౦ || ఏతామత్వంమునిశ్రేష్ఠతీదాతీ

ముదిరబ్రవీత్ || యదాయదాయపుత్రై స్తీతానాంరాధువాజ్ఞయా || ౯౧ || లంకాంగత్యాసహసీత్యా కుద్ధిము

ద్రాస్తూమాదా || మదగ్రీహాసీతాస్త్యాః పిఠిశ్చకమండులా || ౯౨ || సీక్ష్మప్రాస్తాస్తీవ్రమాస్పర్యాః పత్త్యైతామ

ప్రముద్రికాం || తప్తనేర్వచనంశ్రుత్యా గతగవస్తమబ్రవీత్ || ౯౩ || కేయనోర్భామవాక్యాత్ర పమాయాతామసి

నేలబడగా నారసమువలన లంకంతెయును సువరామయంబగు రుద్రసేనయైనది || ౨౭౬ || దాని

శ్రీరాముడు మునిరూపముతో నాంజనేయుని గర్వమునుచు.

కాచి చకితుండై యాంజనేయుడు వేగమేసీతాసన్నిధానమునకువచ్చి నెమ్మదిగానున్న యాయ

స్థనుమాచి యామెతో ‘నామూపుపై గూర్చుంచువా శ్రీరాముని నిఘ్నేచూచెదపు’ అని

పార్థించెను. అంధుకామె ‘శ్రీరాముడు ఇతరులచే విడుపింపబడిన నన్ను సహించదు నీవీముది

గొనవోయి రామునికి సమర్పింపుము.’ అనిచెప్పి యతనిచేత నాశ్రీరామాంకులీరుకము ని

ప్పెను. అట్లేయని సీతసభిమందించి కపీంద్రుడు శీఘ్రముగా వెడలి సువేలాది నెక్కి పుడిగా

లెను. అంతలో బ్రహ్మ యాంజనేయుడచ్చట జరిపినపనుల వివరణము నెఱిగించునట్లు జా

గకటిని వ్రాసియిచ్చెను. హనుమంతుడు దానింగొని బ్రహ్మభివాదనమొనర్చి యుత్తరపురీస

ిని గంతువేసి గగనమున ఘోరఘోషముంజేయుచువచ్చి కపులమీఁదుగా నపుడు ఉత్తరది

ంతరాళముననే దునుకెను. అచ్చట కపులను మఱియొక మునీశ్వరునింజూచి కొంచము గ

్రంచియున్న హనుమంతుడు ఆమునిని ‘మునింద్రా, నేను శ్రీరామకార్యమును నెరవేర్చి వ

్యయున్నాడను. దప్పిగల్గియున్నది. జలాశయుముంజూపు’మని కోరెను. ఆమునింద్రుడు జ

నవ్రేలిచే వానరునికి నీటిటెంకిం జూపించెను. అంత నాంజనేయుడు శ్రీరామముద్రికను సీ

రాచూడామణిని బ్రహ్మపత్రమును మునియెదుటబెట్టి నీళ్లుద్రాగుటకై యామంచిగుంటకు

డలెను. అంత నచ్చట యొకకపివచ్చి యారామముద్రికను మునికమండలములో వేసివోయె

ర్క । మనిష్యంప్రాచీనాహ్మశ్రగ గణంసౌప్యద్యమద్రితాః ॥ ౯౪ ॥ కమండులారంజిలిల్లి ప్రధామద్రితామ
యః । బహిఃక్షిగస్తాదుతిస్స వాంతంతానందదర్శనై ॥ ౯౫ ॥ పునఃకమండలౌక్యత్వా మునింసత్వకపిక్షిగం । విం
యామాశ్చమనసి మాద్యతేశ్వతక్షేపురా ॥ ౯౬ ॥ సమాసీతాన్తిసీరాయా శ్చుద్ధిఃకాగనాద్యమే । ఇలివిశ్చిత్తకన
గతకనప్రదాశ్చపి ॥ ౯౭ ॥ పునర్వక్షిగమాగ్గేణ యాయాద్రతాంగదాదయః । ప్రాయాపవేశసంస్థాన్తే తద్భవ్యైకు
మానసాః ॥ ౯౮ ॥ బహుపుర్యావరాపుర్య సమాల్లింగాగ్గతంముచుః । జ్ఞాత్వాతత్పురతస్సీతా దృష్టాశోఃపశేత్వి
॥ ౯౯ ॥ యాయాన్తేరాభువంశీభుం మాగ్గేసుగ్రీవపాలితం । దృష్టావ్యధువససర్వే పృష్టావ్యతంవాగ్గంధం ॥ ౧౦౦ ॥
లూనిభక్షయామాసు ర్దధివక్త్రోగ్గ్రహేయత్ । తతస్తైతాడయామాసు ర్దధివక్త్రంఃపీశ్వరం ॥ ౧౦౧ ॥ జ్ఞాత్వాతంమా
పిలమపి సుగ్రీవస్యాంగదాదయః । సకత్వాసకలంపుత్రం సుగ్రీవాద్యశ్వచేదయత్ ॥ ౧౦౨ ॥ సోపిత్తత్వాజనకా దృ
ష్టావ్యతేరిత్యకనగ్గత । నోచేద్దనువనంరద్యం కథమక్షంతివాసరాః ॥ ౧౦౩ ॥ తతోవిశజ్జయామాస దధివక్త్రంఃపీశ్వ
రః ॥ మాసమేకస్వయాతార్య ప్రస్యంశీభుంప్రేమయస్వతా ॥ ౧౦౪ ॥ మమాంతికంతోగత్వా దధివక్త్రప్రథాక
శోత్ । తతస్సుగ్రీవవనసం శ్రుత్వాశ్వేకసమీరితం ॥ ౧౦౫ ॥ యాయాన్తేవారాపుర్యే రామంసత్వాపుంసీతాః । తతో
హర్షాచ్చాదుతిస్స బ్రహ్మవక్త్రంశ్వచేదయత్ ॥ ౧౦౬ ॥ దత్వామాదామణీరామం కాశ్చపత్రంశ్వచేదయత్ । తచ్చుత్వా
య । ఆంజనేయుఃకువచ్చి మణేని ప్రత్రమును తీసికొని ముద్రికయేదిః అని మునినడిగెను. ము
నివుడు బామనన్నచే వానికి కమండలుపును చూపించెను. ఆకమండలుపులో సూరక ముద్ర
కలనుచూడగా వేలకొలది రామముద్రిక లగుబడినవి. అందువలన మారుతి సంత్రాంతుడై
“మునింద్రా, ఎచ్చటివీముద్రికలు? వీటిలో నాముద్రికయేది చెప్పుము,” అనివేడగా, నాముని
“ఎవ్వజెప్పడు ఆంజనేయులు శ్రీరామాజ్ఞచే లంకకుపోయి సీతలయొక్క శుద్ధముద్రికలను తె
చ్చుచుందురో, అప్రవృత్తతయను నావద్దపెట్టబడిన వవన్నియును కపులచే కమండలుపులో ను
న్నబడినవి. వీటిలో నీముద్రికయేదో చూడుము,” అనిపలికెను. దానికి వాయునుతుడు
“స్వామీ, ఇచ్చట యెందురురాములువచ్చిరి?” అనియడిగి, ముద్రికలనెత్తి లెక్కించి తెలిసి
కొనుమని మునిచే నుత్తరవునంది, ఎన్నిమాల్లు కమండలువునుండి ముద్రికలనెత్తి ఎంచుచువ
చ్చినను దాని కంతమునెఱుగక మరల నశ్లేయందులో నన్నిటినీ వడవేసి మునివునివందించి
కొంతసేపు చింతించుచుండి “నావంటివారు సూరారుమంది ఈవరకే సీతావృత్తాంతముద్రిక
లంగాని తెచ్చియున్నారు. ఇంక నేనెంతటివాడను?” అని మదినెంచి గర్వములేనివాడై,
మరల దక్షిణమాగ్గముగా ప్రాయోపవేశ వ్రతాచారణంబున నున్నవారు అంగదాదులు డి
శ్రీరాముడు సీతావృత్తాంతమువిని హనుమంతుని సంమానించుట.

న్నచోటికి వచ్చెను. వారందరును వాయుపుత్రునింజూచి యానందించిరి ॥ ౧౦౮ ॥ పరస్ప
రాంగింకనముల నాచరించిరి. ఆంజనేయుని నొంటిమీఁదుగా సీతావృత్తాంతమునువిని నంతసేం
చిరి. త్వరగా రామునినన్నిధికి వెడలిరి. దారిలో సుగ్రీవునియొక్క మధువనంబునుచూచి

సకంవృత్తౌ క్షాత్యామాదతిహృత్ ॥ ౭ ॥ లంకాయాంబ్రహ్మపత్రేణ రామస్తుప్తౌ బహువశః | సహలింగ్యహానా
మంతం రాక్షసోవాక్యోపబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ తపోవికారిణశ్చాహం సవశ్యామ్యద్యమాదతే | కర్తృప్రత్యుపకారంతే ధ
న్యోవిజగతీతే ॥ పరీరంభోహి మేనాత్ దుర్గుణపరమాత్మనః | అతస్త్యంతుమథక్వాపి ద్విహాసిహరిత్రుంగపః ॥ ౧౦ ॥
యత్పాదపద్మయగళం తులసీదరాక్ష్యః | సంపూజ్యవిష్ణుపదవి మథురాలవ్రయాంతి ॥ తేనైవకోపువరసా పరిరబ్ధ
మాత్రి | రామేనవాయతసయఃకృతిపుణ్యపుంజః ॥ ౧౧ ॥ రామంసహరుఃప్రాహ భీతభీరోతికంపితః | కయ
పరాధితమితి సుద్రావృత్తం సునేర్వచః ॥ ౧౨ ॥ తచ్చిత్వా రామచంద్రోపి విహస్యోవాచమాదంతిం | మయైవద
ద్భితమాన్తే కాసుకం మునియాపిదా ॥ ౧౩ ॥ తస్మద్దర్శపరివారాయ ముద్రికాం మత్కలేర్విహం | కన్యకాయాంత్యం
పశ్య సహసీతాత్మయా ద్యతై ॥ ౧౪ ॥ తాం రామముద్రికాం దృష్ట్వా శ్రీరామశ్శక్తరాంకరా ॥ సహా మగతగర్భస్స రా
మం విష్ణుమతుస్తతః ॥ ౧౫ ॥ మహ్యశ్శక్త్యైవ్యవృత్తాయ పౌరుషంచేత్త్యుపస్తతః | ఏవంగీర్తేద్రక్షేత్రాక్షం చరిత్రంసుం
దరాభిధం ॥ ౧౬ ॥ రామార్థం వాయుపుత్రేః కృతం సర్వార్థదాతాకం ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీకళకాటిరామచరితాం తత్సత
క్రీమదానందరామాయణే చార్ద్రీకేమే హనుమత్పురుషచరిత్రే పారకాండే శతాశ్చర్చిర్నామ సవమస్సుః ॥ ౯ ॥

యంగదుని యాజ్ఞానంది యావనములోని ఫలంబులను భక్షించిరి. దధిముఖుడను వనపాల
కుడు నిషేధించగా వానిని సుగ్రీవుని మేనమామయని యెఱిగియును కొట్టిరి. వాడుపోయి
సుగ్రీవునితో మొరబెట్టెను. వాడును “అకపులు నీతను కనుగొనివచ్చియండవచ్చును, లేని
యెడల రమ్యమగు మధుసనమునెట్లు కొల్లగొట్టుదురు?” అనియెంచి, దధిముఖునితో “సీవు
వారిని నిషేధించవలదు, వారిని త్వరగా నావద్దికివంపుము.” అని చెప్పిపంపెను. దధిముఖు
డును అట్లేచెనెను. అంత సుగ్రీవునిమాటవిని వానరులందఱును వాయుపుత్రునితోడవచ్చి శ్రీ
రామునివందించి యెదుటనిలిచిరి. ఆజనీయు డానందించుచు శ్రీరామసన్నిధికి బ్రహ్మపత్రము
ను చూడఁజూచిని సమర్పించెను. కాక వార్తనెఱిగించెను. అంతయునువిని బ్రహ్మపత్రముచే
లంకలోని వానరచేష్టనంతయును తెలిసికొని శ్రీరాముడు అమంధానందమునంది ఆంజనేయుని
నాలింగించి “వాయునందనా, ఉపకరించిన నీకు పుడమిని ప్రత్యుపకారము నెఱుంగను. పర
మాత్మయగు నాయొక్క అలింగనము అత్యంతదుర్లభము. అది నీకబ్బినది. నీ వందుచే నాకు
భక్తుఁడవు ప్రేముఁడవు.” అని సమ్మానించెను. పార్వతీ, ఎవని పాదారవిందయగ్గమును తు
లస్యామలచే పూజించినవాడు పరమపదంబగు బ్రహ్మలోకము నందుచుండురో, వానిచేతనే స
మానింగింపబడిన ఆంజనేయుడు చెప్పనదియేమి? పండిన పుణ్యపుణ్యమువలె బరగుచుండె.
అంత ననిలసుతుఁడు మిక్కిలి వెరచుచు గడగడపడఁకుచు నేనపరాధము నాచరింతినని ముద్రి
కాపుత్రాంతమును మునివచనమును విన్నవించెను. అందుకు రామచంద్రుడు నవ్వుచు “ముని
రూపమందిన నాచేతనే దారిలో నట్లు నీ గర్వపరిహారమునకై వినూదము చూపఁబడినది.

శ్రీశివశివాచ—అభావామధురిరామో మాంపశ్యసవిస్తరం । లంకాస్వరూపంతేహాత్మాప్రతికా
రంకరోమ్యహం ॥ ౧ ॥ తద్రావచనంశ్రుత్వా కథయామాసమామతిః । లంకాదివ్యపురీదేవ త్రిమాటశిఖరేశ్శీతా ॥
స్వస్థప్రాకారసహితా స్వర్ణపాటాలసంయుతా । పూజాభిషేకపుత్రా పుష్కరాభిర్నితకలాదతైః ॥ ౩ ॥ నానోపవన
శోభాభ్యాం దివ్యవాహినీరావుతా । గృహైర్నిచిత్రశోభాభ్యాం ర్మణీశ్రంభయత్పుత్రైః ॥ ౪ ॥ ఐశ్వర్యద్వారమానా
ద్య రాజవాచాస్సుశ్రవణః । ఉత్తరద్వారతిష్ఠంతి వాజివాహస్సునత్రయః ॥ ౫ ॥ తిష్ఠంత్యురసంభ్రాతాః ప్రాచ్యా
మపితృవచన । రథిసూరాక్షసావీరా ద్వారందక్షిణమాశ్రితాః ॥ ౬ ॥ మధ్యకక్ష్యప్రసభ్యాతా గజాశ్వరథసత్త
యః । రక్షయంతిసదాలంకాం నాశాస్త్రుకళలాద్రభో ॥ ౭ ॥ సుత్రైః పైర్నిచైర్లంకా శలీషీభిశ్చసంయుతా । ఏ

ఇదిగో నీచేత తేబడిన ముద్రకను నాచిటికనవేలిలో చూడుము.” అని యనుగగ్హించెను. అంత
నాంజనేయుడు శ్రీరాముని చేతివేలిలో నాముద్ర యుగరముంజూచి గవళముగతించినవాఁ
డై శ్రీరామునే విష్ణుస్వరూపంబనియెఱిగి నాయందును ఈతని కృపచేతనే బలంపదగలిగిన
దని తెలిసికొని నమస్కరించెను. చారవ్రతీ, ఇట్లు సుందరంబైన సమస్తైష్ఠ్యముల నిచ్చునట్టి శ్రీరా
మునికై యాంజనేయకృతంబగు చరిత్రంబు నీకు చెప్పఁబడినది ... .. ॥౯॥

శ్రీరాములవారితో నాంజనేయుడు లంక నభివర్ణించిచెప్పట.

తరువాత శ్రీరాముడు మరున్నందనునితో “సవిస్తరంబుగా నాలంకానగర స్వరూప
మును నిరూపింపుము. తెలిసి తగినట్లాలోచించి చేయుదును.” అనిచెప్పగా, నందుకు పవనసు
తుఁ డిట్లు పలుకుచున్నాడు. ప్రభూ, లంకాయనునది దేవనగరం బనదగు. అది త్రికూటశిఖరం
బుననున్నది. సువర్ణ గోపురాట్టాలకంబులుగలది. తేటసీట్లనిండిన కందకములు దానింట్టయు
బారియున్నవి. వివిధంబులగు నుపవనంబులు నిండి బరుగుచున్నవి. మంచి బావులుగలవు.
మంగళమకే శ్రంభంబులచే సంగతంబులగు చిత్రగృహంబులు రాజులుచున్నవి. పడమట యూ
రినాకిలి నాశయించి గజవాహులు వేలకొలదిగా గలరు. ఉత్తరద్వారము నవలంబించి గుట్ట
పుజాతులు అర్బుదంబులుగా పదాతులతోడ నున్నారు. తూర్పున సప్తేయుండురు. దక్షిణం
బున రథికులగు రాక్షసవీరులున్నారు. మధ్యకక్షలో లెక్కలేని చతురంగ సైనికులు నిండియుం
దురు. అందరును శస్త్రాస్త్రంబులచే నేర్పరులై యెల్లప్పుడును లంకను రక్షించుకొనియుండురు
నానా దుర్గమార్గంబులును శతఘ్నులు (పిరంగులు)నుగలవు. ఇట్టి లంకలో నీదాసుని చేష్టవిను
ము. రావణుని బలములో నాలగవంతును నాశముచేసితిని. లంకను కాల్చితిని. సువర్ణప్రా
కారమును పాడుచేసితిని. శతఘ్నులను దుర్గమార్గంబులను పడకాట్టితిని. స్వామీ, నీదర్శనము
చే మరల లంక భస్మమైపోవును. త్రికూటశిఖరమున రమ్యమైనను నాచేకాల్చబడిన లంకకు

వంశితాయాదేవేశ శ్రుత్యద్వాపచేష్టితం ॥ ౮ ॥ దశానశబలభుగ్య చతుర్థాంశోమయాహతః । దగ్ధాలంకాభిరీప్య
 గ్లప్తాకారోద్భవోమయా ॥ ౯ ॥ శతస్మగ్ధస్సంక్రమాత్ప్రవహానామేఘావ్యవహ ॥ దేవత్వద్భవదేవం
 కాభిష్ఠీభవేత్పునః ॥ ౧౦ ॥ సువేలాద్రీశ్చోద్భిత్తేష్టి పరలంకాద్భివశ్యమే । నివంభిలాపితేష్టి తలైవయోగినిప
 టః ॥ ౧౧ ॥ పూర్వపలులంకాద్భి సాదుర్దేశకాంతిమండితా । త్రికుటభిశ్చరేరహ్య మత్తుచ్చావలభ్యతా ॥ ౧౨ ॥
 ద్రష్టాంశురుదేవేశ గచ్ఛాచాలవదాగ్ధవం । తిష్ఠాతుతేర్వచక్కుత్యా సుగ్రీవంప్రాహరాఘవః ॥ ౧౩ ॥ సుగ్రీవై
 నికాన్యర్యాక ప్రస్థావాయాభివోదయ ॥ ఇదానీమేవనిజయో మహారాత్వద్యవద్రజే ॥ ౧౪ ॥ ఆశ్వినికుక్షద
 మీ శ్రవణక్షానమన్వితా । కుభాద్యవావరశ్రేష్ఠగచ్ఛాచాలవదాగ్ధవం ॥ ౧౫ ॥ రక్షంతుయూధసాసేనా మగ్రే
 పృష్ఠేపహర్షయోః । నలాభవత్సగ్రహరః పృష్ఠేనీశాద్యరక్షతుః ॥ ౧౬ ॥ మహేంద్రపురాశ్చేష్ఠమే కాంబనానిత
 రేతుకు । గజోగహత్వీగవయో మైందశ్చేతేద్యవానరాః ॥ ౧౭ ॥ వహ్నినైరుతవాయాశ్చ చతుర్దిక్షుసకుంతతః ।
 రక్షంతువానరీంసేనాం ద్వివిదాద్యాద్రథావరే ॥ ౧౮ ॥ సర్వేగచ్ఛంతుగ్రహరే సేనాయాశ్చత్రుఘాతకః । ఆరుహ్య
 మాదుతించావం గచ్ఛావ్యగ్రేగవంతతః ॥ ౧౯ ॥ ఆరుహ్యాత్త్యతోయతు సుగ్రీవత్సంయూధసహ । ఆగచ్ఛస్యేతి
 చాజ్ఞాప్య హరీక రామస్థలక్ష్యః ॥ ౨౦ ॥ ప్రతష్ఠేదక్షిణాకాయాం సేనామధ్యగోవిభుః । తిదాతేః పశుశ్చత్ర
 ద్భుభుః కారాకభయానరా ॥ ౨౧ ॥ వాదయామాసుర్వాద్యాని పదవాశ్శగోమతైః । వారణేంద్రవిభాస్యశ్చ

ఉత్తరమున సువేలాదియును వశ్చిమంబున పరలంకయును దక్షిణంబున నికుంభిలయును అచ్చట
 నే యోగిని వట్టవృక్షంబును పూర్వమున లఘులంకయును గలదు. మహాప్రభూ, వెడలండి,
 పోదము లవణసాగరంబునకు. అనిన మారుతిమాటల ననుమోదించి శ్రీరాముడు సుగ్రీవుని

శ్రీరాముడు వానర సైన్యములతోడ లంకకు ప్రయాణముచేయుట.

తో ॥ ౧౩ ॥ కపిరాజా, నేజే యిప్పుడే విజయముహూర్తముగానున్నది. నైనికులనందరిని ప్ర
 యాణమునకు సిద్ధులగునట్లాజ్ఞాపించుము. ఆశ్వినశుక్ల శ్రేవణ దశమిగాన నేడు బాగుగ నున్న
 ది. లవణసాగరమునకు పోదము. కపీశ్వరులు ముందు వెనుక ప్రక్కలలో సేనలను రక్షించు
 గాత. నలుండు మొనగాడుగానుండని. నీలుండు వెనుకరక్షకుండుగా నుండని. సుమేణుండును
 జాంబవంతుండును నాకిరునెలంకులతోనుండని. గజాండు గహత్కుండు గవయుండు మైందుండు
 వీరునలుగురును ఆగ్నేయాదివిదిక్కులలో రక్షుటలైయుండని. ఇట్లు వానరసేనలను రక్షించి
 కొని ద్వివిదానులు ఇతరులందరును బయలుదేరని. నేను మొదట నాంజనేయుని నెక్కి వచ్చు
 చున్నాను. వెనుక నంగదునిమీఁద లత్తణుండు వచ్చునుగాక. సుగ్రీవుడా, సీపు నాతోడర
 మ్ము. అని యిట్లు కపులనాజ్ఞాపించి శ్రీరాముడు లత్తణునితోడ సేనామధ్య విరాజితుడై ద
 క్షిణమునకు వెడలెను. అప్పుడు కపులు భయంకరములయిన ఘోఘాకారమునుచేసిరి. భేరీ మృ
 దంగ పటహాదివాద్యములు మ్రోగినవి. కరింద్రులవంటి కామరూపులైన కపులు క్షణకాల

వాసరాకామూహిః ॥ ౨౨ ॥ గతాస్తదావచాత్రం క్వచిత్తథుర్నశేషం ॥ అభవచ్ఛకాలాకాం గచ్ఛం
తోరాఘవస్సహి ॥ ౨౩ ॥ తేషవ్యంసమగ్రిక్రమ్య మలయంచతథాగిరిః ॥ అయ్యుక్వాత్పూర్వ్యైర్గతేషర్వేషక్షిణా
ర్జవం ॥ ౨౪ ॥ కృతస్సేవానివాసశ్చ రాఘవోవాభిచైకతే ॥ చక్రర్చంత్రంసాగరస్య తంజార్ధంష్టవంగమా ॥ ౨౫ ॥
లంకాయాంచాయత్త్రేణ కృతంపుష్టాసరావణః ॥ ప్రహస్తాదీంస్తదాప్రాహ కథమగ్రేభష్యతి ॥ ౨౬ ॥ ఏకేక
పివాస్తాకం పురతోబ్యులితాపురి ॥ వృష్టాసీతావసంభగ్నం రాక్షసానిహతారణే ॥ ౨౭ ॥ మమతిలాలితఃపుత్రః
కసీయాకానిహారణే ॥ తదాతేమంత్రింపుత్యే దదుర్ధ్వకర్ణందశాసనం ॥ ౨౮ ॥ రాజస్యవేక్షిణోస్తాభిర్వర్కటో
యమిరిస్సుటం ॥ వయంతవాజ్ఞయాకుర్వోఽగత్కృచ్ఛమివాసరం ॥ ౨౯ ॥ కంభకర్ణస్తదాప్రాహ రావణంరాక్షసే
శ్వరం ॥ త్వయాయోగ్యంకృతంనైత ద్వన్యత్వాభాసీహృతా ॥ ౩౦ ॥ యద్యవ్యమదితంకర్ణ త్వయాకృతమభాసతా ॥
సర్వంసమంకరిష్యామి స్వస్థభిత్తోభవప్రభో ॥ ౩౧ ॥ కేహీదేవమమన్మథాం చాత్వారామంసత్క్షణం ॥ సుగ్రీవంవా
సరాంతైస్సా గమిష్యామిపునఃక్షణాత్ ॥ ౩౨ ॥ కంభకర్ణవచస్కుత్యా తదాప్రాహవిభీషణః ॥ మహాభాగవరిశ్శ్రీ
మా రామభక్త్యైతత్పరం ॥ ౩౩ ॥ విలోక్యకంభకర్ణవచాదైత్యాత్మ స్తత్రప్రమత్తాసరిష్టయేన ॥ విలోక్యకామా
కురకుప్రమన్తోదశాసనప్రాహవిభీషణః ॥ ౩౪ ॥ పశంభకర్ణేంద్రజితౌచరాజం స్తథామహాపార్శ్వమహాదశా
తా ॥ నిసంభకుంభాచతథాతికాయః స్థాతుంనశక్తాయాధిరాఘవాగ్రే ॥ ౩౫ ॥ సీతాంచసత్కృత్యవమానశేష ద

మైనను నిలువక ప్రయాణముఁ జేయుచుండిరి. శుభశకునంబులయినవి. ఇట్లు సవ్యామలయాది
గిరుల నతిక్రమించి ద్రుముముగా లవణసాగరమునుచేరి రాఘవాజ్ఞ చే నిసుకదిబ్బలమీఁద సేనా
సన్నివేశంబుల నొనర్చిరి. మఱియు సముద్రమును దాటుటకు నాలోచించుచుండిరి ॥ ౨౫

రావణుడు సుగ్రీవునితోజేసిన సంధానము చెడగా విలపించుట.

అచ్చట లంకలో నాంజనేయుడుఁ చేసినపనింజూచి యారావణుడు ప్రహస్తాదులతో “ఇక
మీఁద నెట్లుగనూ! మనయెదుట కపి యొకఁడువచ్చి లంకనుకాల్చెనే నీతను కనుగొనెను, వ
నభంగమొనరించెను, రణమున రక్కసులనణచెను, నాకడగోట్టు ముద్దుపట్టిని చంపెను” అని
మందలించెను. అప్పుడు వాని మంత్రులందరును రావణునికి “ప్రభూ, ఏఁడొకఁడు కోటియని
మేమందర మువేక్షించియుంటిమి. సీవాజ్ఞాపించినట్లయిన నీలోకమును, మర్కటహీనంబుగా
నొనర్చెదము.” అని ధైర్యమునిచ్చిరి. అపుడు కంభకర్ణుడు “అన్నా, నీవు తగినపని జేయక
పోతివి. సీతావహరణములేగదు. అయిననేమో తెలియకచేసితివి. పోనిమ్ము. అంతటిని చక్క-బ
రచెదను. నీవు నెమ్మదిగనంచుము. నాకనుజ్ఞ నిమ్ము. శ్రీరామలత్నణులను సుగ్రీవుని వాని వాస
రస్థానమునుగూడ క్షణములలో చంపివచ్చెదను.” అని చెప్పగా దానివిని, నిర్మలాంతరంగుండు
ను పరమభాగవతోత్తముండును శ్రీరామ భక్తాగ్రగణ్యుండునగు విభీషణుండు ఆశ్చర్యము
నొంది మదోన్మత్తత్వై న కుంభకర్ణాదులనుచూచి కామాతురుండైన రావణునింజూచి “రాక్షస

త్యాగిగామయనుభవత్వం । నోచేన్నరామేణమోక్ష్యనేత్యం గుప్తస్యకేంద్రైరివళింః ॥ ౩౧ ॥ ఏవంభగం
రామాస్య విభీషణవచోహితం । ఆత్మనఃప్రతిజగ్రాహ నైవాసాసాఖ్యకారకం ॥ ౩౨ ॥ కాశ్యపనోద్యోగైర్వో
విభీషణంభ్రావీత్ । బంధురూపేణశ్రుప్త్యం బాతోనాప్త్యగ్రిసంశయః ॥ ౩౩ ॥ యోగ్యత్యైవంబింబ్రూయా
ద్యాకర్ణంవాన్తిరదైవతం । ఉత్తిగచ్ఛగర్భ్యధేధిక్వాంరక్షఃకులాధమ ॥ ౩౪ ॥ రావణేనైవమక్రస్య పనుషేణవిభీ
షణః । చతుర్విధంత్రివిధ్యక్తయయాశ్రీరాఘవాంకికం ॥ ౪౦ ॥ రాఘవశ్చాపితంబ్రాత్యై తేనసఖ్యంకారకం । హ
నూమతోదధేస్తీత లంకాంచనీకతోద్భవాం ॥ ౪౧ ॥ కారయిత్యైర్ఘ్రస్త్రైస్త్రమిత్రమిభీషణం । లంకాయాశ్రై
వరాఖ్యార్థం బాసరైరధ్యక్షచయత్ ॥ ౪౨ ॥ తదావిభీషణంప్రాహ రామచంద్రోవిహస్వజ । న్యాసఘాతాన్వీక్షం
లంకా తావత్ప్రాలంకరాన్తిమే ॥ ౪౩ ॥ యావత్తంరావణంహత్యా తదహస్యాద్యవంశభాం । హనూమత్స్త్రి
యంనామ్నా లంకాఖ్యాతింగమిష్యతి ॥ ౪౪ ॥ హనుమల్లంకాభైస్తీత విద్రవేద్యానిపార్యతి । విభీషణాద్రాజదాంతే
రామస్తాంమోచయిష్యతి ॥ ౪౫ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేతత్త్రి గగనస్థకుఘోటవీత్ । ప్రేషితోరావణేనైవ గుగ్గిలంప్రాహ
చేగతి ॥ ౪౬ ॥ త్యాహహరావణోరాజా తవహస్తస్థివిస్లవః । అహంయద్యహరంభార్యాం రాజపుత్రస్యకీంశవః ॥
౪౭ ॥ క్షింభంధాయాహిహరిభి స్త్వంతైరకురుమామయాశంభృత్వావాసరాశ్చసం బంధుగ్లోహబంధనైః ॥ ౪౮ ॥
కాన్దూలశ్చాపినేనాంతాం దృష్ట్యాధివషభావత । తచ్చుత్సారావణశ్చాపి క్షిప్యంతిరావణోధవత్ ॥ ౪౯ ॥ రామ

చక్రవర్తీ, రణమున రామునియెదుట కుంభకర్ణుడు మేఘనాదుడు నికుంభుడు అతికాయుడు
మహేంద్రుడు వీరవర్ధను నిలువజాలరు. నీతాడేవిని సత్కరించి రామునికిర్పించి నీవు
సుఖమునందుము. లేనియెడల కాలరుదుడు నిన్ను కాపాడినను రాముడు నిన్ను విడువడు.”
అనిచెప్పెను. హిత మితోచిత మంగళమహితంబగు నామాటను రావణుడాదరించక దుదైక
వముచే నీడవబడి శత్రువగు నీవు లేముడుగాపుట్టితివి. మఱియొక డీమాట నాతోచెప్పియు
న్న నప్పుడే వానినిచంపియిందును. లేము; దుర్బుధిగల రాక్షసకులాధముడా, ఛీ, పోము.”
అని ధిక్కరించెను. క్రూర రావణునిచే నిల్లు తిరగ్రాతుడైన విభీషణుడు నలుగురు మం

శ్రీరాముడు విభీషణునికి మైత్రితో లంకారాజ్యము నిచ్చుట.

త్రులతోడ రామనన్నిధానమునకు వచ్చెను ॥ ౪౦ ॥ రఘునందనుండును కరుణించి వానింజూ
చి వానితో సఖ్యమొనరించెను. మఱియు నాంజనేయునిచే సముద్రతీరమున నొకలంకను ఇ
సుకచే చేయించి యచ్చట మిత్రుండగు విభీషణుని గూర్చుండబెట్టి లంకారాజ్యపట్టాభిషేక
మును వానరులతోడ చేసెను. అప్పుడు నశ్వను రామచంద్రుడు విభీషణునితో “నేను రా
వణుని సంహరించువరకు నీకు దీనిని లంకగా నిచ్చియున్నాను. ఆంజనేయునిచే చేయబడినది
ఈలంక ప్రసిద్ధమగుగాక” అని యనుగ్రహించెను. చార్వతీ, సముద్రతీరమున నిప్పటికిని హ
నుమల్లంక కలదు. రావణాంతమున విభీషణునినుండి దానిని విడిపించును. ఆనడుగు నచ్చల రా

స్సంకుంతయాను త దై కాంతేత్థిరేత్థితాత్. విభీషణేననుగ్రీవ మాదిత్యాంశమవ్యతి ॥ ౫౦ ॥ తీర్త్యాఘంజల
 ఛరల్పం సుస్థితోబంధునాయతి ॥ సర్వేపాంశవసంక్రోతుం రాఘవేణాభసాగః ॥ ౫౧ ॥ మేఘవద్వజానాంకు
 ర్విక్ర వాంహ నైవద్యోక్తః । అద్యాపిసాగరస్తుత తూప్తి మేవపదిద్యతే ॥ ౫౨ ॥ తత్సంకుంత్యరాఘస్తు తదాసాగ
 రిశోధన । ప్రాయాపవేశనంచక్ర దర్శనాన్వీర్యవేగతః ॥ ౫౩ ॥ దివద్యమతిక్రమ్య తృతీయదివసేతవా । ఉ
 త్థాయదర్శయనా త్వసన్లక్ష్మణమబవీత్ ॥ ౫౪ ॥ పశ్యలత్నగుడుప్తసౌ వారిషాణామపాగతం । నాభిసందలిదు
 ప్తాత్త దర్శనాగ్గంకుమాదఘ ॥ ౫౫ ॥ జానాతిమానుషోమనూం కింఽమృతీవాదనైః । అద్యపశ్యదుహాబాహో
 మయిష్యువివారిషం ॥ ౫౬ ॥ ఏద్యాప్తిమేవాద్యగచ్ఛంతు వాగరావిగతజ్వరాః । ఇత్యుక్త్యాచాపమాకృష్ట్య శంభభా
 గమ త్రమ ॥ ౫౭ ॥ తదాచాలవమథా దిశోహస్తమసావృతాః । చుక్కభేసాగరోచేలాం భయాద్యోజనపతత్య
 గాత్ ॥ ౫౮ ॥ తిమిసక్రమహిమనాః ప్రతప్తాఃసరిత్రీమః । ఏతస్మిన్స్తంకరితాహ్వా త్సగ్గోదివ్యదూపభృత్ ॥ ౫౯ ॥
 రత్నైరుపాయంబామం శుభర్వ్యవ్రణవామనః । అథతుష్టావహ్నితాత్ ప్రాథయామాశరాఘం ॥ ౬౦ ॥ అథ
 యందేహీమేరూప లంకామాగ్గంబిదామితే । ఇతితద్యచసంక్రత్యా రాఘవేప్రాసాపాగరం ॥ ౬౧ ॥ అచాఘో
 యంకుహాదాః కస్మిన్నేకేపితాత్యతాం । లత్యందర్శయమేశీఘ్రం బాగ్భ్యాశ్రయయోనిధే ॥ ౬౨ ॥ సాగరతపా
 చ—రాఘాత్తరప్రదేశేస్తి ద్రుమకల్పశతిత్రయః । ప్రదేశస్త్రజబహవః పాపాత్సనోదవానశం ॥ ౬౩ ॥ బాధంతే

వశునిచేపంపబడిన శుకుండు గగనమును సుగ్రీవునితో “రాజపుత్రుని భార్యను నే నవహరించి
 నందున నీకేమి? ఏయనర్థముగలుగలేదే, కఫలతోడ నీకిష్కింధకు నీవువచ్చు, నాతోడ నీకు
 పగవలదు. అని రావణరాజు నీకు చెప్పుచున్నాడు” అని పలుకగా; వానరు లాశీకునిబట్టి
 సంకిల్లుగొట్టిరి. శార్దూలుం డాసంగతిని రావణునికి తెలిపెను. అందుచే రావణుండు దురంత
 చింతగల్గి దుఃఖించుచుండెను. శ్రీరాముండు విభీషణ సుగ్రీవాంజనేయలతోడ కొంతసేపు ఏ
 కాంతమున కూర్చుండి యాలోచించెను ॥ ౫౦ ॥ సలత్క్షణుండు రాముండు అందరిమాటలను వి

శ్రీరామునిచే సముద్రరాజు శరణాగతుడై యనుగ్రహింపబడుట.

సగోరి సముద్రుని యల్పప్రవాహమును దాటి గూర్చుండి మేఘమువలె గర్జించి యెడమచేతి
 తో ధిక్కరించెను. పార్వతీ, అచ్చడ నిప్పటికిని సముద్రము ఘోషించుటలేదు. అంత నారా
 ముఁ డాలోచించి దర్భలుపరచుకొని ప్రాయాపవేశన మొనరించెను. రెండుదినములు కిడవగా
 మూడవనాడు దర్భశయనమునుండి లేచి లత్క్షణునితో “చూడుము లత్క్షణా, దుష్టుఁడైన ఏమ
 సముద్రుండు నేనువచ్చినను నాదర్శనమునకు రాలేదు. ఏడేమి సగుడు, కోతులనుకట్టుకొని న
 న్నేమిచేయగలడు? చూడు మిప్పుడే ఈ సముద్రోదకమును శోషించివేయదును. కఫలు
 శంక లేక కాళ్ళతోనే నడచిపోనిమ్ము” అని యాగ్రహించి ధనుస్సునీడ్చి బాణానుసంధానముం
 జేసెను. అపుడు పుడమి చలించెను. దిక్కులు చీగట్లుకమ్మెను. సాగరము అల్లకల్లోలమై మే

మాంఘ్యశ్రేష్ఠ తత్రలేపాత్మతాంశరః । రామేణుక్తోబాణోసాక్షిణాదాభీరమండలం ॥ ౬౪ ॥ మాత్యపునస్సు
మాగత్య తూడతీపూర్వవత్ స్థితః । తివోబ్రహ్మద్రఘశ్రేష్ఠం సాగరోదనయాన్వితః ॥ ౬౫ ॥ మయినేతుం వారయస్య
సతతోపగ్నీకృతం । విశ్వక్సేనుతత్పూయం వరోభోష్ట్యనేసహ ॥ ౬౬ ॥ ద్విజస్యబాహ్ను బిరోదు శాలిగ్రామశ్చ
నేహి । త్యక్తస్తదాతేసశస్త్రైః పాషణాదితరిష్యతి ॥ ౬౭ ॥ త్యక్తస్తదతిశాచాయం వరవివాత్రసప్తభిః । ఇత్యు
క్త్యరాఘవం తస్య యయాసింసురదృశ్యతాం ॥ ౬౮ ॥ శలమాజ్ఞాపయామాన్ సేత్వర్ధంభునందనః । నేతుమారభ
మాణసు విఘ్నేశంస్థాశ్యరాఘవః ॥ ౬౯ ॥ నవగ్రహణాపూజార్థం పాషణాన్నవసాదరం । శలహస్తే శంఘాశ్య
పూర్వం తత్రమహాదధా ॥ ౭౦ ॥ తతస్సాగరసంయోగే స్వనామ్నూలింగముత్తమం । స్థాపయామి తిభ్యుత్తమాదు
రింవాన్మకుట్రపీత్ ॥ ౭౧ ॥ కాశీగత్యాగివాల్మీగ ద్వయమానయమాదుతే । ముహూర్తమధ్యేనోచ్చైయమూర్తా
రిక్రమాభవేత్ ॥ ౭౨ ॥ తద్రామవచనం శ్రుత్వా తథేత్యుక్త్యాసమాదుతిః । యయావాకాశమాగ్గేణ ధీరాద్వారా
సింఘం ॥ ౭౩ ॥ తత్రాగత్యాగమానత్యా రామకార్యంశ్చవేదమత్ । తచ్చుత్సాహకయాదేవి రాఘవామహమా
దుతే ॥ ౭౪ ॥ ద్వేలింగేశ్వస్తి తే శ్రేష్ఠే తతోహంకపిమలువం । మయాపిదక్షిణేగతుం పూర్వమేవనిర్భీతం ॥ ౭౫ ॥
అగస్తినావిశేషేణ యాస్యామి రాఘవాజ్ఞయా । ఏవంమర్దవచనం శ్రుత్వా మాదుతిః ప్రాహమాంతునః ॥ ౭౬ ॥ కదాని
భీతంపూర్వం త్వయాత్రమంభవత్సనా । తిభ్యర్ధంమాంపదస్సాద్య కృపాంకృత్యామహావః ॥ ౭౭ ॥ తస్మాద్రతివచస్కృ
త్యా తతోహమబ్రువంకపిం । మాదుతేద్యక్షుణవ్యవస్థం పూర్వవృత్తంవదామతే ॥ ౭౮ ॥ కదానిన్నారదకృతీహా

రమీరి యామడపారెను. మహా మత్స్యాది జలజంతువులు తిపించి కంపించసాగెను. ఆవేళ
కు సాగరరాజు దివ్యరూపముందాల్చివచ్చి శ్రీరామునికి రత్నముల కానుకనిచ్చి సమన్వరించె
ను. మఱియు దీనుడై స్తుతిం చెను. “రామచంద్రా, కరుణింపుము. అభయమిచ్చు. లంకకు
దారినిచ్చెద”నని సంప్రార్థించెను. అందుకు రాముడు “సాగరుడా, నాబాణము వ్యర్థముకా
నిది. ఎచ్చటవదలుదును? గుణిజాపుము” అని యనుగ్రహించగా; సాగరుడు “రామా, ఉత్త
రప్రదేశమునద్రుమకల్పమను చోటుగలదు. అచ్చట ననేకులు పాపాత్ములుగలరు. వారు నన్ను
అహంకారము బాధించుచున్నారు. అచ్చట నీబాణముం బ్రయోగింపుము.” అని వేడ్కను. అంత
నారామబాణముపోయి ఆప్రదేశమును సిద్ధాలముచేసి, మరల శ్రీరాముని యమ్ములపాద నాత్ర
యించెను. పిదప సాగరుడు వివేతుడై “రఘునాథా, ఈ నలుండను కపింద్రుడు విశ్వక్సే
యొక్క కుమారుడు. వీడు ఒకప్పుడు గంగలో బ్రాహ్మణుని శాలిగ్రామమును షడవేసెను.
అతడు “నీవు నీటవేసినరాళ్లు తేలుచుండని” యనికపించెను. అది యిప్పుడు వరముగా నేర్ప
డినదిగనుక నాయందు నలునిచే సేతువును రాళ్లతో కట్టింపుము.” అని విన్నవింది సరిత్యతి
యంతర్ధానమునొందెను ॥ ౬౮ ॥ పిదప శ్రీరాముడు సేతురచనకై నలుని కాజ్ఞనిచ్చి తత్పా

మానుసుంతుడు శివలింగములం దెచ్చుటకై కాశికి వెడలుట.

రంభమున విఘ్నేశ్వరని ప్రతిష్ఠించి, నవగ్రహముల పూజకీర్తన నవపాపాణంబులను నలుని

స్నాత్వాశ్చరదాంభసి । శ్రీమదోకారమధ్యర్థ్య సర్వసంసర్జ్యోహిసాం ॥ ౭౯ ॥ (వజ్రస్థిలకాయాచక్రే తు
 రోపింధ్యంధరాధరం । స. సారతాపసంహరి రేవావారిపరిష్కృతం ॥ ౮౦ ॥ దైన్యూశ్చేదాపిఘర్వంతం హృదయే
 రేచన । సాధిభ్యోపకథాభ్యా ముచ్చైర్యసుమతీమహం ॥ ౮౧ ॥ అభ్యంతరదంధ్యస్తా వింధ్యోపకథాభ్యామ
 సః । గృహమానిమవిధితౌ పూజయామాససాదరం ॥ ౮౨ ॥ గతశ్రమమథాలక్య బభావేవనరంగిరిః । ఆఘసం
 ఘోరివృత్త స్త్యదంఘ్రిరణసామను ॥ ౮౩ ॥ త్వదంగసంగిరసాపా సహసాన్య-క-గ-గ-
 సుదిసంచాద్యమేమునే ॥ ౮౪ ॥ ప్రాక్కృతైస్సుకృతైరద్య ఫలితంమేవిరాజితైః । ధరాధరత్యంకులిమ మస్యంమే
 ద్యభవిష్యతి ॥ ౮౫ ॥ ఇతిశ్రుత్యాదకాంచి దుచ్ఛాస్యస్థితివాణునిః । పురుషాచేమలివర స్సంభిమా
 వస్మహాసః ॥ ౮౬ ॥ ఉచ్ఛ్వాసకారణంబ్రహ్మ బూహిసర్వాభ్యోవిద । తవాహంమద్యయామ్యద్య హృత్తేదం
 ఝణికాతః ॥ ౮౭ ॥ ధరాధరణసామధ్యం మేర్వాదౌతూర్నపూటైః । వర్ణ్యతేసమదాయత్త దహమేకాదధే
 ధరాం ॥ ౮౮ ॥ గౌరీసరుత్వాద్ధివనా నాధిపత్యాచ్చహృత్తాం । సంబుధిత్యాత్మకృతౌ స్ఫుటిమాస్యభృత్తౌతాం ॥
 ౮౯ ॥ సేమరుఃసర్వభృత్తాన్త్యా ద్రత్నీ నామరయాధవా । సురసద్ధరయావాసి క్వాపిమాన్యోమతోడుమ ॥ ౯౦ ॥ ప
 రంశరంభంకైలా ఇలాకలకేయః । ఇహసంతిసతామాస్యా మన్యాస్తేనుప్యహుమిషు ॥ ౯౧ ॥ మంచేకాదేహ

చేత మహాబాదధిలో సంస్థాపించి, యంత సాగరసంగమప్రదేశమున తనపేరుతో నుత్తమలింగ
 మును ప్రతిష్ఠించునట్లు నిశ్చయించి, యాంజనేయని “నొకముహూర్తములోపల నీవు కాశీకిహో
 య శివునివలన రెండులింగములను తీసికొనిరమ్మ. కాల మతిక్రమించును పొమ్ము.” అని చెప్పి
 పంపెను. అట్లేయని వాయుపుత్రుండు త్కణమాత్రమున నావారాణసికి వచ్చెను. పార్వతీ, అ
 చ్చటవచ్చి నాకు నమస్కరించి రామకార్యమును విన్నవించెను. అదివిని నేను శ్రీరామునికై
 అంజనేయునికి రెండులింగములనిచ్చి “కపి, నేనుకూడ దక్షిణదిక్కుకు వచ్చుటను మునుపే ని
 శ్చయించియున్నాను. అగస్త్యమునితోడ విశేషముగా నెంచితిని. శ్రీరామునియనుమతిచే వచ్చు
 చున్నాను.” అని చెప్పితిని. ఈమాటవిని పావమాని “నీవెప్పు డగస్త్యునితోడ నిశ్చయించితివి?
 నామాండ కరుణించి యాసంగతిని నవీ న్తరముగా నిరూపింపు”మని వేడెను. అందుకు నేనిట్లుం

వింధ్యవర్తకుని గర్వభంగమునకై అగస్త్యమునియొక్క దక్షిణదిగ్గమనము.

టిని ॥ ౭౭ ॥ మరున్నందనా ! వెనుకటిసంగతిని చెప్పెదను. వినుము. ఒకానొకప్పుడు శ్రీనారదమ
 హర్షిః నమఃదానదిలో స్నానముచేసి అందరికి నన్ని యిష్టములనిచ్చునట్టి యోగకారేశ్వరు
 నింబూజించి పోవుచు నెదుట, సంసార సంతాప సంహారకంబైన రేవానదిచే నలంకృతమై స్థా
 వరజంగమ రూపములను రెంటి నవలంబించి ఈవసుమతిని యోన్నత్యముచే యధార్థవతినిగా
 జేసిన కీర్తితోడనుండు వింధ్యరాజునుచూచెను. వాడు నారదునింజూచి భక్తితో నెదుటవచ్చి
 తమయింటికి బిలచిగిసిపోయి చక్కగానత్యరించి విశ్రమించుట నెఱిగి వినితండై “మునీం

సందోహ ఉదయైకదయాశ్రితః । నివహోనాపిభిరో వ్యస్తాస్య ప్రభుత్వప్రభః । F౨ ॥ నీలశ్చనీః నివయో మం
 రోమందలోపనః । సర్పాలయస్సమలయో రాయంవావానిరైవతః ॥ F౩ ॥ హేమకూటత్రికూటాద్వాః పూటోత్త
 రపవాస్తుతే । కిష్కింధక్రాంతసహ్యద్వా భారసహ్యసలేభవః ॥ F౪ ॥ ఇలింధస్యవక్తృత్వా నారదోవృద్ధ
 చింతయత్ । అఖర్వగర్భసంస్థో మహత్ప్రాయసకల్పతే ॥ F౫ ॥ శ్రీశ్రీలమఖ్యాః కింతైలా శేవహంత్రిమలక్రియ
 యేహంభరమాత్రాది దర్శనం క్రమ్యతాం ॥ F౬ ॥ అద్యాస్యబలమారోగ్య మితిధ్యాత్వాప్రిభుభిః । సత్య
 యోగంభరం గింసారంవృన్యతా ॥ F౭ ॥ పరంశ్రేయశ్రేయోద మేదుస్త్యుచవవస్యతే । మయాశ్శ్యసిరిం
 చైత్ర త్త్రయిచాపివేదితం ॥ F౮ ॥ అథవా మద్విధానాంహి కేమంబితామహత్త్వనాం । శ్వస్త్యస్తుకుర్వమిక్య
 క్త్యాస్తయోసహ్యోచవత్ ॥ F౯ ॥ గతేమనోనిందస్య మతివోద్విగ్నమాసః । చిత్రేచారయామాస మే
 రోశ్రేష్ఠ్యంకథంబ్యతి ॥ ౧౦ ॥ మేరోశ్రదహ్మిణుకుర్యా స్మర్త్యమేషదివశః । సగ్రహత్ ॥ గణోహం నువ్యమా
 నోబలాధికం ॥ ౧౧ ॥ ఇలింధశ్రీధింభాగ్రి వశావృక్షేపవృక్షేతః । విద్యుత్రాగ్నకుధాస్యం శ్వస్తాఘాత్తగతాం
 గతే ॥ ౧౨ ॥ తతఃప్రభాతేసూర్యోపాదికయామింసముద్యతే । గంతుంధన్వంశ్వవంధానం దృష్ట్యాశ్వస్తాభవచ్చి
 రం ॥ ౧౩ ॥ యాజనానాంసంసేద్యే ద్యౌశ్చేద్యంయోజనే । యాజనస్యనిమేషాద్వా ద్యతిసాపిచిరంక్షేతి ॥ ౧౪ ॥ గతే

ద్రా, నీవాదధూళితే పాపమంతయు పరిహరింపబడె. నీస్వర్గవలన నాయజ్ఞానము నివృత్తిం
 చె. మహానుభావా, నేడేనుదినము. నావెనుకటి పుణ్యములు పండిచుచున్నవి. నాకులము వారి
 లో మాన్యంబగు భూధరత్వంబిపుడు నాకు కలుగుచున్నది.” అనిచెప్పగా, నారదుండు విని
 కొంచము నిట్టూర్చుచిదిచి యూరకయుండెను. అందుకు గిరివరుఁడృ వింధ్యుఁడు సంభాగిత
 స్వాంతఃకరుచు “సర్వజ్ఞుడైన బ్రాహ్మణోత్తముఁడా, నిట్టూర్పు విడుచుటకు కఠినేమి? నీమ
 నస్సంకటమును నిమిషమాత్రమున పోగొట్టగలను. ఏమో వెనుకటివారు మొత్తము మీఁద
 భూధరంబులని మేరువు మొదలగువాటిని వర్ణించుచున్నారగాని, నేనొకడనే భూమిని ధరిం
 చువాడను. గౌరిని గనుటచేతను కొండల తేడగుటచేతను శివునిమామ యగుటచేతను ఆ
 హిమవంతుఁడొకడు సుజనులచే కొనియాడబడుచున్నాడు. మేరువు బంగారు నిండియున్న
 నేమి? రత్నసానువైన నెంత? సురసద్వంబైనగానికీ అది మాన్యమని యెవ్వరుననరు. ఇది నామ
 తము. భూమిలో బాదుకొనియుండు మూర్ఖకొలది కొండలెన్ని లేవు? అవిన్నయును సుజన సం
 మాన్యములే, అయిన నవవి యుండిమచోట్లలో. మందేమాత్రైలమూకారపుష్టిగలది. ఉదయశైల
 ము కేవల దయాపాత్రము. నివధగిరిలో నొషధలులేవు. అస్త్రభిరికి కాంటినున్న. నీలాద్రి
 నల్లనిది. మందరపర్వతము మందాక్షము. మలయధరము పాములపుట్ట. శైవతము నిర్ధనము.
 హేమకూటత్రికూటాదులు పేల్లుమాత్రముగలవి. కిష్కింధక్రాంత సహ్యాదిగిరులు భూమిబరు
 వు నొరవజాలవు. నేనొకఁడు గొప్పవాడను” అని విజ్ఞప్తుచుండు వింధ్యుని మాటలనువిని

అచారిత్రాత ప్రావోదీచ్యార్థకాంతాః । చంద్రం సూర్యం
 ఓణాత్మాగ్నిద్రామైతీలోచనాః । శమితావిద్యత్కర్మ
 ర వజ్రలేఖగితేతః । పంచమజ్జక్రియలోపా చ్చక్రం పేభువనత్రయం ॥౭॥ తతిస్సు విధర్మాక్యా దగత్తింతస్మి
 త్తేభ్యుః । ప్రాభరయామానుక్తా త్రైక్య సమునిద్యవ్యాభవత్ ॥౮॥ తనాగత్తిమాయా క్తకృత్యవ్యవస్థా
 గాంధీశం । వాక్యా శేషగింబధ్యా మాభిదత్తింభజస్వమాం ॥౯॥ అచామస్యవిలేతైవ తివభేదాః ॥౧౦॥ సేతా
 శ్రీరామపూజార్థం యస్మాద్విదక్షిణాంధికం ॥౧౧॥ ఇతివద్వచనం శుత్వా౭ గత్తిస్తుప్తమాప్రదా । మత్వాః శీ
 యయాంధ్యం లోపామద్రాసమస్మితి ॥౧౨॥ తమగత్త్యంసంత్యక్తం దృష్ట్యానిఃశ్యోతికంపితః । అతిభర్తృతా
 భూత్వా వివేక్షితవసేమివ ॥౧౩॥ ఆహ్లాదసాః క్రియతాః కింకోస్తీతిచాభివత్ । తద్విన్యసచన శుత్వా౭ గత్తిః
 పోహచసాదరం ॥౧౪॥ వింధ్యపాధురపిప్రాజ్ఞః మాంచకానాపితత్వైతః । పురరాగవసంచేస్తే తావత్తర్కతతోభవ
 ॥౧౫॥ ఇత్యుక్తావక్షిణామా మగత్తిస్తుయూతరా । వేపమాసోగిః ప్రామ పునర్జన్మానామేభవత్ ॥౧౬॥ ఉ
 చ్చిగాద్యాదకాత్వైస్స ॥౧౭॥ వింధ్యపాధురపిప్రాజ్ఞః । వాగతంతం ॥౧౮॥ దృష్ట్యానిఃశ్యోతికంపితః ॥౧౯॥ దృష్ట్యానిఃశ్యో
 తోవృత్తా హ్యగమివ్యమైతయః । ఇతింతామహాభై గిరిరాకాంతవత్ స్థితః ॥౨౦॥ వాద్యానిఃశ్యోతారాయాతి

సారదుడు తనమనమున 'వీడు మిక్కిలి క్రొవ్వుపట్టినవాడు, లోకమున శిఖర దర్శనమాత్ర
 మున ముక్తినిచ్చునట్టి శ్రీతైలాది మహాలైలంబు తెన్నిలేవు' గర్వము పహిషణముచును. 'వీని
 బలము చూతము' అని నిశ్చయించి, వింధ్యనితో 'గిరులయొక్క సారమును 'వివరించుచు
 బాగుగావలెకొని, అయ్య కొండలలో మేరుగిరి నిన్ను తక్కువగాచూచును, నేనందుకే నిట్టూ
 ర్పు విడిచితిని. నీకునుచెప్పితిని, ఏల? మావంటిమహాత్ములకు ఏచింతయునులేదు. నీకు మేలగు
 గాక" అనిపలికి గగనమునపోయెను. అంతనావింధ్యుడు భిన్నుడై "కానిమ్ము ఈమేరుపునకు
 ఇంత గొప్పతనమేల? గ్రహనక్షత్రాదులతో సూర్యుడు నిత్యప్రదక్షిణము నెచ్చుననగాదా? తి
 గినపనిచేయుదు" నని నిశ్చయించి, గగనమున పొడుగుగా పెరిగి పెరిగి సూర్యమార్గ సీరోధియై
 స్పష్టముగనుండెను. చిరకాలముల్లు ౨౦౦౨ యోజనములు పొడిగియుండగా, నారవి కిరణవ్యా
 ప్తిలేక పశ్చిమ దక్షిణములవారు నిద్రాముద్రితులై పడిరి. పూర్వోత్తరములవారు సంతాపత
 ప్పులైరి, కాలనిష్ఠయము కానరాక హవ్యకవ్య యజ్ఞక్రియలు చెడి నుల్లంఘములు నల్లొలకల్లో
 లంబై కంపింపనాగెను. అటుమీద దేవతలు బ్రహ్మవచనమునువిని ఆరికిగరుడైన అగస్త్య
 మునిని ప్రార్థించిరి. అగస్తీయును చింతాకులితుడైయుండె. అప్పుడు యిట్లే నేను అగస్త్య
 మునితో "నీవు దక్షిణాదిక్కుకువచ్చు. వాక్యాశముచేతనే వింధ్యాద్రుసంబంధించి చింతనొం
 దక నన్నుభజింపుము. నేనును త్వరలో నీకు వ్యసనము కలుగకయుండునట్లును రామపూజ
 గల్గునట్లును దక్షిణాదిక్కుకు వచ్చుచున్నాను." అనిచెప్పితిని. అదివిని అగస్తీముని సంతసించు

తాద్యసతత ప్రహసామ్యంపదవ్యయం || ౩౦ || గతంకపిప్రదారామ మప్రసిత్తింసమేష్ట్యతిః | సీతాశుద్ధిశ్చరూ
లంకాం గత్యాసీతేతిపాద్యహి || ౩౧ || తస్యపేద్యోపహాసోత్ర కాశీంశేష్యత్వయాక్రతః | కిమద్భంశమిత్యాహం
యదీత్థంతేహ్యదీత్థిం || ౩౨ || అభవిస్సయాజ్ఞాతం చేత్వార్వప్యద్ధతంతమ | కాశీమహంతరీగత్యా కిమద్భం
లింగమాదయే || ౩౩ || ఏకంత్వద్ధమాసీత మపరిలింగమత్రమం | మయాత్రాగంధమాసీతం తవాగ్రీంకరోమ్య
హం || ౩౪ || ఏవంక్రోధయంతింకావ్యం | చిద్ధర్వసమ్యత్వం | రామశృతిత్యాకపింప్రాహ కపేత్వంసత్యవాగసి ||
౩౫ || మయైతత్ స్థాపితంలింగం సమత్వాటయత్వంబలాత్ | స్థాపయామత్వయాసీతం కావ్యావిశ్వేక్యరాభిధం ||
౩౬ || తథేత్వక్త్యామారుతిస్స సైకతస్వేత్వరస్యచ | సంచేష్ట్యమస్తకేపుష్పా బరేహందోలయక్రముహః || ౩౭ ||
క్రూటికంతర్మహేశుచ్చం పపాతిభువిమూర్ఛితః | జహసుర్వాసరాస్సర్వే సచచారేశ్వరస్తదా || ౩౮ || స్వస్థాభూ
త్యామారుతిస్స గతగర్వస్తదాభవత్ | సహమరాఘవంభక్త్యా ప్రార్థయామాసతంముహః || ౩౯ || మయాపరాధిం
రామ తత్తేషుస్వ్యపానిధే | తదాహమారుతిరామస్త్యంమల్లింగోత్తరేత్వత్వం || ౪౦ || విశ్వనాథాభిదంలింగం
స్వీయంసంస్థాపయన్మహా | తథేతిమారుతిర్లింగం స్థాపయామాససాదరం || ౪౧ || మారుతేత్రేకలింగాయ దదౌరా
మౌవరంతదా | ఆసంపూజ్యైశ్చనాథం మారుతేత్వత్వత్వత్వం || ౪౨ || యమాదౌపూజయంత్రైత్ర యేనరాలింగ

నుండి ఇచ్చామూత్ర నిర్మిలంబులై వచ్చిన ధనకనకవస్తు వాహనాన్న పానంబులచే మునీం
ద్రులను సత్కరించెను. ఆమునులందరును అత్యంతానందమునొంది సత్కరింబులను స్వీకరించి
తమతమనెలవులకు నడచిరి. దారిలో వారినిచూచి యాంజనేయుడు మీరెవ్వరిచే పూజిం
పఁబడితిరని యడిగెను. వారు లింగము నారాధించి శ్రీరాముడు మమ్మును సత్కరించి పంపె
నని చెప్పిరి. అదివిని వీరకపి క్రోధమునంది “అట్లాగా? రాముడు నన్నుపించెను. నేను అ
తనికై వ్యభిచముగా శ్రమనొందితిని.” అని యాగ్రహించుచు వచ్చి రామునియెదుట రెండుకా
ళ్లతో గగనమునుండి దుమికి నేలదన్నెను. ఆరెండడుగులను నేలగుర్తగా నిలిచెను. ఇట్లువ
చ్చిన కపివీరుడు రామునింజూచి “ఇప్పుడే లంకనుండి సీతావార్తం చెచ్చినవాడని నాయొక్క
స్త్రుతిలేదా? అట్టినిన్ను కాశీపంపించి అవహాస్యము చేసితివి. ఎందుకు నన్నిట్లు శ్రమపెట్టవ
లెను? ఇట్లు నీమనస్సులో దలంచిన సంగతినాకు తెలిసియున్న నీకాశీలింగములను నేనెందుకు
తేల్చెను? ఒకలింగమును నీకై తెచ్చితిని. ఒకటిని నాకై తెచ్చితిని. ఇప్పుడేమి చేయుదును?” అని
కోపమును గర్వమునుగల మాటలను చెప్పగావిని, శ్రీరాముడు “కపి, నీవు యథార్థము చె
ప్పెదవు. నేనేమో ఈలింగమును స్థాపించితిని, దీనిని పెరికివేయుము, నీవు కాశీనుండితెచ్చిన
విశ్వేశ్వరనామక లింగమునే ప్రతిష్ఠించెదను.” అనిచెప్పెను. అట్లేయని యాంజనేయుడు ఆ
సైకతలింగమునకు తనతోకనుచుట్టి పలుమారూగులాడించెను. తోకతెగి కోతిసేలబడి మూ
ర్ఛిలైనను. కపులందరును అట్టహాసమునరించిరి. లింగమినుమంతయైనను చరించలేదు. పిదప

మత్తమం । రామేశ్వరాభిధంశేతే మంపూజావృథాభవే ॥ ౪౩ ॥ ఇత్యుక్త్యాకంపునఃప్రాహ రామరాజీవ
 లాచనః । మదగ్ధంయత్సమాసితం త్వయాలింగంపూజితమం ॥ ౪౪ ॥ విశ్వనాథస్థితత్త్వాష్టి మస్తుజీవామైవిరం
 అస్థిరీమవన్యాతే దద్రుత్పీతమత్తమం ॥ ౪౫ ॥ అగ్రేకాలాంతరేణాహం తచ్చాపిష్టాపయామై । తిక్తభివర్త
 తేద్యాపి లింగంవిశ్వేశ్వరాంతికే ॥ ౪౬ ॥ అప్రతిష్ఠాపితంభూమ్యం నకేనాపి ప్రపాదితం । పునఃప్రాహఃపిరంహ
 స్త్వమత్తప్రస్థ్వా లంగులః ॥ ౪౭ ॥ వసకూమ్యంగుప్తపాదః । పురకస్యగ్వశంత్విదం । తఃకఃపీషీయమూర్తిం స్థాప
 యామాసస్యాంశతః ॥ ౪౮ ॥ ధన్వ పుచ్చాగుప్తపాదా సాత్రతాద్యాపివర్తతే । పతితోమూర్ధ్నితోయత్ర మదుతిస్త
 త్రతద్దరం ॥ ౪౯ ॥ బభూవమామత్తేన్నమ్న తిగ్ధంపావచరాశనం । రామస్త్రాఃకౌర్మ్యైః స్వనామ్న తిగ్ధ
 ముత్తమం ॥ ౫౦ ॥ స్వాంశేనస్థాపయామాస మూర్తిఃతత్రరఘూద్యుతః । సేతుమాధవవామ్నిసా వరకతేద్యాపి
 పార్యం ॥ ౫౧ ॥ స్వనామ్న లక్ష్మీశ్చాపి చకాంతిర్భూమత్తమం । తతోరామస్యహస్తేన స్ఫుప్తామూర్తిలంగు
 లం ॥ ౫౨ ॥ చకారపూర్వవక్రమ్యం దృఢసంధింప్రసాదితః । తస్యన్యతేష్టవాణ్ణతః కృతోరామేశ్వమస్త్రః ॥ ౫౩ ॥
 శతధైవకృతోద్యాపి తత్రాస్తీకేవమస్త్రః । తదారభ్యశ్శక్తికర్మ శ్చాభూద్రామేవమాదరి ॥ ౫౪ ॥ తతోహం

నాంజనేయుడు స్వస్థుడై శ్రోత్వ గుంకినవాడునై శ్రీరాముని నమస్కరించి “శ్రీరామా, నేన
 పరాధముచేసితిని. దయానిధీ, క్షమింపుము.” అని పలుమారు ప్రార్థించెను. అంత నారాఘ
 వుడు దయచేసి “సేపు విశ్వనాథనామకంబగు సీలింగమును నాలింగమునకుత్తరంబున నిప్పుడు
 సంస్థాపింపుము.” అనివరమిచ్చెను. కపీందుడు నశ్చేయని యాదరముతో శివప్రతిష్ఠాక్షేసిను
 అపుడు రాముడు “మాదరి, సేపు ప్రతిష్ఠించిన విశ్వనాథలింగమును పూజించక, మొదట నాచే
 ప్రతిష్ఠింపబడిన ఈయుత్తమ రామేశ్వరనామలింగమును సేతువులో పూజించినట్లయిన వారి
 పూజ వ్యర్థమగుగాక.” అని యాంజనేయుని శివలింగమునకు వరమిచ్చి, యెరిగితో “నాగోటకు
 సేపు తెచ్చిన మహా యత్నమలింగమువిశ్వనాథుని దేవాలయమున ప్రతిష్ఠింపబడక యూరకపడి
 యుండని, దీనిబహుళకాలము భూమిలో పూజనమక్కురలేదు. ముందు మఱియొక కాలమున
 దానిని గూడ నేను సంస్థాపించుచున్నాను.” అని రాజీవాక్షుండగు రాముండు విధించెను. గ
 నుక చార్వతీ! ఇప్పుడు విశ్వేశ్వరాలయమున లింగమొకటి ప్రతిష్ఠింపబడక యెరిచేతను పూ
 జింపబడకయున్నది. నురల నారాముడు “సీవిచ్చట లోక తెలియున్నావు. భూమిలో గుప్త
 చరణుడై ఈ నీగర్వమును స్మరించుచుండుము.” అనిచెప్పగా, నాంజనేయుడు తనయంశము
 చే తనమూర్తిని స్థాపించెను. మోటుతోకతో శాల్మనేలదాగిన వాయుపుష్పని ప్రతికృతి యి
 ప్పటికిని కనుబడుచున్నది. అంజనేయుడుపడి మూర్ఛనొందినచోట సీవరముగల్గినది. అచ్చట
 పాపపరిహారకంబైన మాయతి తీర్చుంబుగలదు. రాముండును తనమేగుతో నచ్చట నొకతీర్థంబును
 ఏర్పరచి, తనయంశచేత తనప్రతికృతినిగూడ సంస్థాపించెను. సేతుమాధవనామముతో నారా

క తాన్తింగా దావిర్భూయరభూద్వహం । అబ్రువంతేవిరిత్సర్వం శ్రుణుమ్యతేవహమ్యహం ॥ ౫౫ ॥ రాఘవేంద్రరఘు శ్రేష్ఠ శ్రుణువ్యత్రంపురాతనం । ఏకదాహంపురాభూమాంఘం మలిహంబరఘంయుతః ॥ ౫౬ ॥ భిక్షార్థంకాకాత్యావ దూపేణవినరకానుఖం । బుషీదామాశ్రమాశ్శేష హృదింకంమానిలోక్యత ॥ ౫౭ ॥ మద్రూపమోహితాస్స ర్యా బుషిషత్సృగ్ధ్రువాశ్రయః । మత్ప్రేష్టేతాస్సమాజన్త ర్భక్యభిర్భారితాపి ॥ ౫౮ ॥ తదాతేచక్షుభుస్సర్వ మామజ్ఞాత్యామనీశ్వరాః । దదుర్భావంమహాఘోరం త్రోధఘంవిగ్నమానసాః ॥ ౫౯ ॥ రత్నధ్వంమోహితానా ర్యస్వయాతస్తద్విభాదమ । పరిత్యజ్యర్థరేరంగం తేలింగంభువిహారా ॥ ౬౦ ॥ ఏవంద్విజైర్యదాశస్త్రః పరిల్లిం గంతదాభువి । ద్వజచ్చక్రస్యమేరామ తతోహంగుప్తతాంతదా ॥ ౬౧ ॥ ద్వజనాశోపిచ్ఛస్తావహం జన్తస్యంస్యం గృహంప్రతి । తల్లింగంవప్యధేభూమాంఘం గగనంవ్యాప్యసంస్థితం ॥ ౬౨ ॥ తద్వస్త్యుచితోవేదా ప్రస్థాంతంప్ర స్థుడుద్యతః । వశ్యతేప్రస్థాకొట్యజై ర్వాంతమానీచ్యవేదసః ॥ ౬౩ ॥ తదామామేత్యసవిధి భూయాద్వ్యత్రంఘ్నతే దయతో । అకాతేవ్రలయ స్వద్య శంభోనేకభవిష్యతి ॥ ౬౪ ॥ తదామయాపూర్వవృత్తం విధింసంక్రావ్యనాదరం । తి ర్కూణోవేదనేచ త్ర సుచేత్తంసోఽభిచ్చమాం ॥ ౬౫ ॥ కథంతేగంధారయేహం త్వమేవచ్ఛేప్తమహూషి । తతోమ యార్జుంధాని కృతానితస్యరాఘవ ॥ ౬౬ ॥ త్రిశూలేనాపిక్షిప్తాని భూమాంఘంపరితాపిహి । తద్వతానశ్చిత్రిలిం

ముని యర్పామూర్తి యిప్పటికిని కనుబడుచున్నది. అట్లే లత్యణుఁడును తనవేరుతో నొక తీర్థంబును స్థాపించెను. అంతశ్రీరాముఁడు తనచేత మారుతివాలమును స్పృశించి ఘుండువలెనే తోక చక్కగయుండునట్లుచేసెను. ఆపుచ్చబంధముచేత కృతమైన శిరస్సుగల రామేశలింగము ఇప్పటికిని అట్లేకనుబడును. అది మొదలుకొని యాంజనేయుఁడు రామవిషయమున గర్వములే నివాఁడై వర్తించుచున్నాడు ॥ ౫౪ ॥ పార్వతీ నేను పిమ్మట నైకతలింగమునుండి యావిర్భవించి

శివుఁడు శ్రీరాములవారికి లింగోత్పత్తిని వివరించెప్పట.

శ్రీరామునితో నిట్లుచెప్పితిని ఆసంగతినివినుము;—“రఘునాథా! మునుఁటిసంగతిని వినుము; మునుపు నేనొకప్పుడు భూమిలో మలినవస్తువునునుధరించి విసోదముగా భిక్షకోఁజుట బ్రాహ్మ జరూపముతో సుఖముగా సంపరించుచు ఋషులయూత్రమంబులలో వాపుచుంటిని. అట్టివన్న చూచి నారూపమును మోహించి వేయారుమంది ఋషివత్తులు తమతమ మగండ్లు నివారింపుచున్నను లత్యపెట్టక నన్ను వెంబడించినచ్చిరి. అప్పుడు మునులు నన్నెఱుంగక కోపించి చూచి “బ్రాహ్మణాధముఁడా రతికోఁజుట నీచేత మౌనారులు మోహింపబడినందున నీరత్యంగ మగు లింగంబు మామాటచేత నివృణ్ణ పడిపోవుగాక.” అని మహా ఘోరతాపమునిచ్చిరి. ఇట్లు శపింపబడగా నాలింగము నేలనూడిపడెను. నేను సంతర్ధానమునొందితిని. విప్రవత్తులు నన్నుచూచి తమతమ నెలవులకువనిరి. అలింగము భూమిలో వృద్ధి నొంది గగనమును వ్యాపించినిలిచెను. దానిం జూచి చకితుఁడైన బ్రహ్మ దాని యంతమును చూడ బూనెను. ఎంత

గాని జ్యోతిస్సుభానిద్వాదతః ॥ ౬౭ ॥ ఓంకారస్సేషనాగళ్య త్ర్యంబకోమల్లికార్జునః । నాగేశోవైద్యనాథశ్చ కా
శీవిశ్వరూప్యమా ॥ ౬౮ ॥ కేదారేశోమహాకాలో భీమేశోఘృణేశశ్చైవ । వివమకాదశశ్చేయా జ్యోతిర్లింగమ
యాశ్చభాః ॥ ౬౯ ॥ గంధమాదసనామ్నో మేరోరీకాపదిక్లిస్థితః । అస్మిద్భిరంభోస్యాపి మాసవస్యాక్షిగోచరః ॥
౭౦ ॥ తదాతేనువనస్సుప్త్యే కవంబుద్వాసులిగతః । దగుర్మరంపునర్లింగం తవానుగిరిపాత్రియ ॥ ౭౧ ॥ తత్కృతల
యవాతేన గంధమాదసనామకం । తస్మేగోరుత్రమంశ్శృంగ మేదాత్రాపతదన్య ॥ ౭౨ ॥ రిదిమంహ్యన్విసంయోగే
ఽక్షితేపాగరాంభసి । గంధమాదసనామ్నేదం శృంగంపశ్యాత్రరాఘవ ॥ ౭౩ ॥ గంధమాదసంమేలింగం పశ్యద్వాద
శమంత్విదం । త్వత్ప్రేతిష్ఠితలింగస్య హీనాన్యామంతికేస్థితం ॥ ౭౪ ॥ ఏతావత్కాలసర్వంతం నేదంత్యైస్త్వయాః
తం । అద్యత్వయావాసరాత్తైర్వృణ్మంశుద్వందిమోక్షదం ॥ ౭౫ ॥ త్వత్ప్రేతిష్ఠితలింగస్య ప్రసాదాదపనితే । ఖ్యా
తిగతంత్యదంలింగం యస్తాత్తప్తాద్రఘ్నూత్తమ ॥ ౭౬ ॥ అస్యలింగస్యయజ్ఞోగ్రిర్యదీమంత్యైర్విద్యోతే । యా
స్యత్యద్యైకేతేత్ర లింగేనేతారామక ॥ ౭౭ ॥ జ్యోతిర్లింగంద్వాదశకుం తేకారామేశ్వరాభిషం । వదంత్యత్రైజ
వాస్సుప్త్యే హ్యద్వారభగ్యోఘ్నూత్తమ ॥ ౭౮ ॥ పూజోత్సవాదిఃకర్తవ్యయద్యత్లింగచిగ్ధిరాయ ॥ రిన్దవంశేతత్త్వ
మస్తుంమేశ్వరేపదా ॥ ౭౯ ॥ అహంచాపిమనేర్యాక్యా దగ్రప్రేష్ట్యగ్ధిరపిచ । త్యక్త్యాకాశిమాగోస్తి త్వద్లిం
గేస్త్రికావసామ్యహంకారః ॥ ౮౦ ॥ చణమేతేనృబంధేయః పుమాన్రామేశ్వరంశంకంబ్రహ్మహత్యైషపాపేభ్యో మన్యతేహ

కాలము యూచుచుండినను బ్రహ్మకు దానియంతయు కానరాదయ్యె. అప్పుడాదిధి నాన
న్నిధికివచ్చి భయమున “అకాలప్రళయము సంభవించుచున్నది స్వామీ” అని సంకతివెట్టిరిం
చెను. నేనపుడు బ్రహ్మకు వెనుకసంగతినిచెప్పి దానిని కత్తరించుటకు త్రిశూలముచచ్చితిని. అం
దుకతఁడు “నేనెట్లు నియంగమును ఛేదించును? నీవే దానికి తగును” వనెను. అంతనేను దా
నిని పండ్రెండుభాగములుగఁ నేర్పరచితిని. త్రిశూలముచే భూమిలో పడద్రోయగా వాటినుం
చి జ్యోతిర్లింగంబులను సంజ్ఞగలఁ—ఓంకారలింగము సోమనాథలింగము త్ర్యంబకలింగము
మల్లికార్జునలింగము నాగేశలింగము వైద్యనాథలింగము విశ్వేశ్వరలింగము కేదారేశలింగము
మహాకాళలింగము భీమేశలింగము ఘృణేశ్వరలింగము గంధమాదసలింగము—అను పండ్రెం
డు అర్చాప్రవతారమూర్తు లుద్భవించినవి. ఆగంధమాదసనామకలింగము మేరుపుయొక్క— ఈ
శాన్యదిగ్భాగమున, ఒకనరునికిని కానరాక చిరకాలముగా నుండినది. అప్పుడా మునులందరు
ను లింగమునుండి శివస్వరూపము నెఱిగి గిరిజావతీ నీకు మరల లింగమగుగాక యని వరము
నిచ్చిరి. పిమ్మట ప్రళయవాలముచే గంధమాదసంబను నామేరుశృంగము ఒకప్పు డిచ్చట నేల
బడెను. అదియే ఈ సముద్రసంగమంబగు దక్షిణసాగరోదకమున పండ్రెండవదియగు నాలిం
గము నీ పైకతలింగమున కీశాన్యదిగ్భాగమున సమాపములోనున్నది. ఇదిగో చూడుము. ఈ
వరకు దీనినెవ్వరు నెఱుంగరు. ఇప్పుడు మోక్షప్రదంబగుదానిని కపులతోడ నిప్రచూచితివి, స్పృ

దనుగ్రహత్ ॥౧౦॥ త్వంపదాద్యర్థఘృతేభ్యః పరంయేనజనాస్సదాస్మాన్మానకానయవ్యంతి వణిగన్తిజలంకుశ్చ ॥౧౧॥
 తప్తద్యుగ్ధంశమూర్ధ్య రాఘవఃప్రాహవాషిఠః । నేతుబంశవరిఃస్మాత్వా దృష్ట్యరామేశ్వరంశవం ॥౧౨॥ శం
 కల్ప్యనియతోఘాత్యా గృహీత్యానేతువాలుకాం । కరండికాభిర్విత్తైశ్చ గత్వానారాణసీంశుభాం ॥౧౩॥ ప్రిప్త్యా
 వేద్యాంబాలుకాంతాం త్యక్త్యావాట్యరండికాం । ఆనీయగంగాసలిలం రామేశ్వమభిషిక్యచ ॥౧౪॥ శమద్రేత్యైక్త
 తద్భాగో బ్రహ్మప్రాప్నోత్యశంశయం । శంశేనవనాగంగా రామేశంనగమవ్యతి ॥౧౫॥ అగతాచేత్రదాశ్శే
 య స్ఫుంజిల్వేశ్వరజన్మని । కృతోస్తీశ్చిత్రమద్వాత్వా స్వాత్రకార్యావిచారణా ॥౧౬॥ ఏవంనానావరానా
 మో యావల్లింగాయనో బ్రవీత్ । తావత్తప్రశమాయాతిః కుంభజన్మానునీశ్వరః ॥౧౭॥ సనామశంకరంరామం రా
 మోపి పూనామతం । తదామనఃప్రాహరామం ప్రసాదాత్తవరాఘవ ॥౧౮॥ దర్శనంవిశ్వానాథశ్చ జాతంమేద్యా
 త్రైతైచిరాత్ । అద్వాత్రతుష్టిజ్ఞాతామే లింగమత్రికోద్యహం ॥౧౯॥ ఇత్యుక్త్యాప్రావయమానః తన్నామ్నలిం
 గముత్తమం । రామేశ్వరంగ్నిదిగ్విగేహ భజన్మాముదాస్మితః ॥౨౦॥ పూజమామసతిలింగ జగ స్తీశ్వరనామకం । స
 త్యాప్త్యావిశ్వనాథం రామంరామేశ్వరంతిథా ॥౨౧॥ దృష్ట్యాపురఃతంలింగం గంధమాదః నాజకం । యయా
 స్వీయాశ్రమంతుష్టః కుంభజన్మానునీశ్వరః ॥౨౨॥ సేతారామేశ్వరపైత్రివ కవిదేవాలయేతుభే । దిశ్యాగ్నియాన్తి

శించితివి. నీవిచ్చట లింగప్రతిష్ఠచేయుటచేత నీలింగముకూడ శ్వాతిగలదయ్యె. ఇదిగో నామా
 టవలన నీ గంధమాదనేశ్వరలింగములో నెంత తేజస్సుగలదో అంత తేజస్సు నీనైకతలింగము
 నగూడ ప్రవేశించినది. ఇది మొదలు జనులు ‘పండ్రెండవది జ్యోతిర్లంగము అట్లే రామేశ్వర
 సైకతలింగంబును’ అని వాడుచుండురు. పూజోత్సవాదికంబులన్నియును ధామేశ్వరలింగంబు
 ననే జరుగునుగాక. శ్రీరామా, సీమాటమీందను అగస్త్యముని ప్రార్థనమీందను కాశినివిడిచి
 వచ్చితిని. నీలింగమున నిచ్చటవసించెదను. నాయనుగ్రహమువలన సీరామేశ్వరింగమును ఏవ
 డు ప్రణమించునో వాడు బ్రహ్మహత్యాదిపాపంబులచే విముక్తుడగును. నామణికన్తి కాతీర్థము
 ను తీసికొని స్నానమునకై జనులువచ్చునట్లు సీవు వరమిచ్చు రామచంద్రా!” అనిచెప్పగా, పా
 ర్శ్వతీ! శ్రీరాముండవును సంతసముతో “ఈసేతుబంధమున స్నానముచేసి రామేశ్వరుని దర్శన
 ముచేసి నియమముతో సంకల్పించి సేతుపుయొక్క యుక్తిను భరణిలోనించుకొని వారాణ
 సిహోయి త్రివేణిలో నాయునుకభరణిని పడవేసి గంగోదకముంగొనితెచ్చి రామేశ్వరుని కభిషే
 కించిన నరుడు తనబళ్ళువును సముద్రునకప్పగించినవాడై బ్రహ్మమునుపొంది నుభించును. సం
 శయములేదు. ఇట్లు సంకల్పములేక గంగ రామేశ్వరునియొద్దికి రాచాలడు. వచ్చెనా జన్మాంత
 రసంకల్పముండి తీరును. ఇందులో కారణ మవిచారణీయము.” ఇట్లు శ్రీరాముండ పలువరము

శివరామాగస్త్య సమాపేశమున రామేశ్వరవహిను.

లనిచ్చువేశకు॥౧౮౮॥ అగస్త్యుడును అచటకీర్తన శంకరుని వందించి రామునిచే వంశింప

మగస్త్ర్యోః మిశ్రాన్యోః గంధమాదనం ॥ ౯౪ ॥ వర్తతే ద్వాపి ద్యౌరింగే క్షిప్తజ్ఞానానివాసవా । ప్రసిద్ధోఽపూర్వరామ
 శః స్వస్థునర్తకృతసాతరే ॥ ౯౫ ॥ తస్య రామాజ్ఞయా సేతుం సలక్ష్యమంచనోదధే ॥ క్షిప్తస్థస్థమాద్విస్తతే బ్రాతం
 రాఘవేహి ॥ ౯౬ ॥ యావదీకంఘంట్యక్వా సహజన్యాప్రాప్తిః చ్చిలం । తావత్తరంఘంట్యోలై స్సృగరస్థ
 ఇతస్తతః ॥ ౯౭ ॥ గచ్ఛతీస్త్రశీలాస్సృగృచ్ఛాద్యప్రాప్తిస్సమానసః । గతార్థస్థదారామం సలభ్యస్త్రేస్త్రచేదయతే ॥
 ౯౮ ॥ రామః శత్రుశ్వసలంఘనా రామతిద్యక్షరేయమగ్నివోహ్నిః ధినిధిస్థం పృథగ్విఖతాం ద్వామః ॥ ౯౯ ॥ స
 ర్వత్రైవేలిఖత్యాహి దృఢసంధిర్భవిస్థితి । తథేతిరాకవచనా త్రథాచక్షేనలస్తదా ॥ ౧౦౦ ॥ కృత్రిమంచదిస్తై
 సేతు శత్రుయోజనముత్తమః । కృతావినృతమేనాహ్ను యోజనానిచతుర్థక ॥ ౧౦౧ ॥ గ్నియేనతథాచాహ్ను యోజ
 నానాంచవింశతిః । తృతీయేనతథాచాహ్ను యోజనాన్యేకవింశతిః ॥ ౧౦౨ ॥ చతుర్థేనతథాచాహ్ను ద్వావింశతిరితితు
 తం । పంచమేనత్రయోవింశ ద్యోజనానాంశతంతితి ॥ ౧౦౩ ॥ విస్తృతోద్వావత్రప్రాక్తో యోజనానిశ్చున్నయః । ఏ
 వంబబంధసేతుగు సలోవాసంసత్రియః ॥ ౧౦౪ ॥ యేనజ్జంతివిహజ్జమంతిచపరా తే ప్రస్తరాదుస్తతః । వాక్తాయే
 తరిలివాకరభటాః సంతామంతేతపిచ । నైతే గావగుణానవారిధిః సావానరాణాం గణాః । శ్రీమద్రా
 రక్షః ప్రతాపమహిమా సోయంసమజ్జయంధితే ॥ ౧౦౫ ॥ తేనైవజన్మకంయో జనానాంశతంతిరుతం । ఆర్యహృదయ
 తింరామ లక్ష్మణో గ్రింగంతథా ॥ ౧౦౬ ॥ జగమువామువల్లరా సన్నిధిః సేవయావృతః । ఆసంఖ్యాతాస్సుశేలా

బడి రామునితో "రఘునాథా, నీవనాదమువలన చిరకాలముగా ప్రార్థించుచుండిన శ్రీ విశ్వ
 నాథసందర్శనలబు ఇప్పటికి సంతపించినది. నాకు మిగుల సంతసమున్నది." నేనొకరింగము
 ను ప్రతిష్ఠించెదను." అనిచెప్పి, తనపేరితో నొకరింగమును రామేశ్వరలింగమున కాగ్నేయది
 గ్భాగమున సంతసమున్నంచు సంతాపించెను. పిమ్మట, నాలింగమును పూజించి నతించి నుతిం
 చి, యల్ల విశ్వనాథుని రాముని రామేశ్వరునింగూడ సంస్తృతించి, పురాతనంబగు గంధమాదన
 లింగమును సందర్శించి, అగస్త్యముసీంద్రుండు తన యాశ్రమమునకు వెడలెను. సేతుపుయం
 దు రామేశ్వరుని కొక-నికే దివ్యదేవాలయంబొకటిగలదు. ఆగ్నేయదిక్కు-లో అగస్త్యలింగము
 ఈశాన్యదిక్కు-లో గంధమాదనము ఇప్పటికికలదు వాటిని ఒకానొకడు తెలియునొ తెలి
 యఁడో ముల్లోకములలోను రామేశుండు సుప్రసిద్ధుడుగానున్నాడు ॥ ౧౦౫ ॥ తరువాత శ్రీ

శ్రీరామనామమహిమచే నలుండు సేతువును నిర్మించుట.

రామాజ్ఞనొంది నలుండు సేతు నిర్మాణమున కారంభించి కొంచము గర్వముగలవాడాయెను.
 ఆసంగతిని రాముండును తెలిసికొనెను. నలుండు సముద్రమున నొకరాయనివిడిచి మఱియొకటి
 నెక్కి-విడుచునప్పటికి మొకటిరాయి అలలరాపిడిచే నటిటుపియి రాయకిరాయచేరి నిలువకపో
 సాగెను. అందుచే నలునికి గర్వభంగమైనది. అంత నానలుండు శ్రీరామునికి ఆసంగతినివన్న
 విందెను. రఘునరుడు "కపి, నాయొక్క-రామ" ను రెండక్షరములను రాళ్లనతిండుటకై

౧౦ దురుహిష్టవగోచరః ॥ ౭ ॥ తత్సైవ్యస్య గుహోరామ స్సువేలాదియయామదా । దిద్వక్షూరాఘవోలాకా
 మాదగోహాచలంకుభం ॥ ౮ ॥ సువేలాదియహారయ్యం తవవల్లివిరాజితం । దదర్శంకావిస్తీహారామశ్చిత్రధరా
 వులాం ॥ ౯ ॥ చిత్రప్రాసాదసంబాధాం స్వర్ణప్రాకారతోరణం । పరిభాభిశ్చతస్మిభి స్ఫుంక్షమైశ్చవిరాజి
 తాం ॥ ౧౦ ॥ ప్రాసాదోపరివిస్తీర్ణ ప్రశశదశకంధరం । పశ్యంతఃకపిప్రైస్త్రితం సందదర్శరఘ్నావ్యయః ॥ ౧౧ ॥ తతో
 రామేణుక్షప్త కుశోగత్వాదశాసనం కపిప్రైస్సందర్శయం పంచ బోధయామాసరావణః ॥ ౧౨ ॥ సీతాన్ద్రయచ్చరా
 మాను లంకాకార్యేభీషణం । కృత్యాంశరణంయహి సోచేద్రామాన్య మోక్ష్యనే ॥ ౧౩ ॥ తచ్చురత్సరావణః
 క్రోధా చ్యుకంధిక్యత్యైవమహః । దూతైర్భ్రహ్మహిఃకృత్యా రామసేనాంవ్యూహయత్ ॥ ౧౪ ॥ కుశోపిబ్రా
 హ్మణఃపూర్వం వసిష్ఠోబ్రవచ్ఛిత్తమ్ । అయజత్కింతుభిర్దేవాన్ విరోధోరాక్షసైరభూత్ ॥ ౧౫ ॥ వజ్రదంష్ట్రేభి
 భ్యాత్ ప్రతైరోక్షసోమహాన్ । మాంసాన్నయాచితంవృష్ట్యా మునిమాకుంభజన్మరా ॥ ౧౬ ॥ కుశధారావపు
 ధ్యత్వా సరమాంసంతమర్చయత్ । తనో ప్రత్యుకస్తేన త్వంరక్షోధవహాచిరం ॥ ౧౭ ॥ రక్షఃకృతంత్రఃకథావాత్
 జ్ఞాత్వాతత్సృష్టితోలబ్ధిమ్ । రామస్యదర్శనంకృత్యా బోధయత్సదశాసనం ॥ ౧౮ ॥ త్వంప్రాప్సిసిజం
 దూషం తప్తాజ్ఞతశ్చకోచి ॥ ౧౯ ॥ సుకలఃకథరేషు స్ఫుంహంక్రీకపిభిర్ద్రుతః ॥ ౨౦ ॥ సూచన్ద్రావింపురామాంక

.రెండురాళ్లలోను వెవ్వేరుగా వ్రాయుము. అంతటి నిట్లు వ్రాసేతివా బలుమగనంటుకొనును.”
 అని యనుగ్రహించెను. అట్లేయని నలుఁడు సేతువును కట్టసాగెను. మొదటిద్వినమున పదు
 నాలుగొడుదూరము, రెండవనాడు ౨౦ ఆమడలు, మూడవనాడు ౨౦ ఆమడలు, నాలుగవ
 నాడు ౨౦ ఆమడలు, అయిదవనాడు ౨౩ ఆమడలు, ఇట్లు ౫ దినములలో ౧౦౦ ఆమడలపా
 దుగుగల ౧౨ ఆమడలవెడల్పుగల సేతువు నిర్మింపబడెను. వానరశ్రేష్ఠుఁడగు నలుండు ఇట్లు
 సేతువునుకట్టెను. దుస్తరంబగు సాగరంబున ప్రస్తరంబులు తేలుచు పరులను తేలించుచుండుట
 కును వానరులు దాటుటకు దాటించుటకును సామాణములమహిమగాని సముద్రమహిమగాని,
 వానరమహిమగాని కారణముకాదు. శ్రీరాముని దివ్యవ్రతావమహిమ, అయ్యది విజృంభించి
 యున్నది ॥ ౨౦ ॥ పిమ్మట శ్రీరాముఁడాంజనేయుని నా లక్ష్మణుం డంగదుని నెక్క-గా నాక

శ్రీరాముఁడు కవులతోడ లంకకువెడలి, శుకుని విడుచుట.

పిసేనయంతయును ఆసేతువుమీఁదుగా వాయువేగంబునపోయి చేరెను. అసంఖ్యాకులగు కపి
 వీరులు సువేలాద్రిమీఁదనెక్కిరి. అంత నారాఘవుండు సేనలతోడ సువేలాద్రిని సంతసము
 తో లంక నవలోకించుచు నెక్కెను. శ్రీరాముండు మిక్కిలి రమ్యంబైన లతామృతసందోహము
 చే విలాసాన్వదమగు సువేలాద్రిని, చిత్రధ్వజంబులతోను విచిత్రపాగ్రిసాదంబులతోను సువర్ణ
 పాగ్రికారతోరణపరిభూదులతోను శతఘ్నాయుధంబులతోను విరాజించుచుండు లంకను, వి
 స్తార మైన మేడమీఁదనెక్కి కపిసేనలను పీక్షించుచుండు దశకంధరుని చూచి, శుకనానుని

దంబంకాదుగోదయత్ । సోపింహజ్జయాగ త్యానానాసీత్స్యుర్నితైశ్చదా ॥ ౨౦ ॥ రావణంబోధయామాస సభా
యాంలాంకులాసనే । సుప్తితోభీతవద్యాలి తనయఃస్వప్నమాససః ॥ ౨౧ ॥ శ్రుణురావణంబుద్యక్తం హితంలేప్రవ
దామ్యహం । సీతాంసత్సీత్యేనసాం ప్రయచ్ఛరాఘవంజవాత్ ॥ ౨౨ ॥ రామంనారాయణంబిద్ది విద్వేషంత్వజరా
ఘవే । యత్యాదీతమాశ్రయ జ్ఞానోభవసాగరం ॥ ౨౩ ॥ తరంతిధీక్షితాతాస్తే హ్యతోరామోపమానుషః । య
ద్యాక్యంతుదురాక్షేంద్ర కలకాశలపాతవే ॥ ౨౪ ॥ ఏవంనానావిధైర్వాక్యై రంగదేహాతిబోధితః । సోభసీత్స్యుత్త
రాణ్యస్య నాశ్యణోద్వ్యసరస్వత ॥ ౨౫ ॥ ఉవాచక్రోధసంయుక్తో వాసరంసదశాసః । భీషయస్విద్యకింమాంత్యం
రావణంబోఃరావణం ॥ ౨౬ ॥ యేషర్యేషితాదేవాః క్షలాశకంపిసీమయా । తస్యమేగ్రేనర్కటత్వం కథ్యనే
కింబుధాద్వహి ॥ ౨౭ ॥ త్విదేసరాఘవోహత్యా మాత్యానుగ్రహమాతీ । మాత్యాన్విభీషణంత్యాచ వాసరాధ
క్షయాశ్చకం ॥ ౨౮ ॥ రావణశ్చవచశ్చేత్థం శ్రుత్వాపాపంగదశ్చతం । బానాశ్చహంపాయమంతే బలిపాశవి
చూర్జిత ॥ ౨౯ ॥ శివపాదాంగుష్ఠభార సమ్రుక్తలాసపీత । సహస్రాక్షాసహిత్సాసంభవక్షీషణ్యుగ ॥ ౩౦ ॥ శ్వే
తద్వీపస్థప్రమదా కరతాక్షితసప్తపు । విష్ణుపుత్రశ్చవైబ్రహ్మ మరీచిద్రక్షుర్నాస్యృతః ॥ ౩౧ ॥ తస్యైకశ్చశ్చసప్తస్య పు
త్రోద్మాదాద్విహుకః । తేనైవయద్దకాలేతు బధ్యాకారాగృహస్థితః ॥ ౩౨ ॥ పర్యంకోపింసంబద్ధ మన్మత్రాచారి
తాసః । ఇతివాక్యపరామృత తదితస్పదశాసః ॥ ౩౩ ॥ దూతానాజ్ఞాపయామాస తాదనీయామభేతవయః । తథే

విడిపించెను. ఆశుకుండుపోయి కన్యసైన్యములను చూపించుచు రావణునితోడ “నీతను రా
మునికి సమర్పించి విభీషణునికి లంకారాజ్య పట్టముంగట్టి శ్రీరామపాదమును శరణమని నమ్ర
మ. లేదా నీవు రామునిచే విడువబడవు.” అని తెలివినుపదేశించెను. అదివిని రావణుడు
కోపముతో పలుమారు శుకునిధిక్కరించి దూతలచే వానిని వెలుపలనెట్టించి శ్రీరామునినే ని
రీక్షించుచుండెను. మునుపు శుకుడనువా డొక బ్రాహ్మణుండు. బ్రహ్మని త్రగు వసిష్ఠండు య
జ్ఞముచే దేవసంతుష్టింగలిగించెను. రాక్షసులతో విరోధముగలిగినది. అప్పుడు వజ్రసంఘ్రిడను
గొప్ప రాక్షసుడొకడు మాంసాన్నమును యాచించిన అగస్త్యమునికి శుకునియొక్క పెండ్లా
మురూపమునొంది నరమాంసమునర్పించెను. అప్పుడు అగస్త్యుడు “నీవు రాక్షసుడగుమని”
శపించెను. పిదప వజ్రీదంఘ్రిని మోసమనియెఱిగి శుకునిప్రార్థన సంగీకరించి “శ్రీరాముని ద
ర్శనముచేసి రావణునికి తెలివినిచ్చెప్పి నీవు కీరూపమునందుచువని” విశాపమునిచ్చెను. గమక
శుకుండు వివ్రుండు ॥ ౨౧౭ ॥ సువేరాద్విలోనున్న రాముండు కఫలతో నాలోచించి శత్రువువద్ది
శ్రీరామ ప్రేరితుడై రావణునికి అంగదుండు బుద్ధిచెప్పట.

కీ సూచనకై అంగదుని పంపించెను. వాడును రామాజ్ఞానొంది లంక వెడలి రావణునిసభఁబొచ్చి
స్థిరబుద్ధిగలవాడైనదృఢయుముగా తనపుచ్చపీఠముపైకూర్చుండి “రావణండా, నీకుహితముచెప్పె
దను వినుము. త్వరగా నీతను సత్కరించి ధనములతో రామునికి సమర్పింపుము. రామునినారా

త్యక్త్యాతాక్షసాస్తే శస్త్రుహస్తాస్థుకాశ్రయః ౩౪ । అంగదండుద్రువుశ్శిఖుం తాదృష్ట్యైవాశోత్రమః । మదః
యామాసభుచ్చేతాస్సర్వాః ఊహత్రతః ॥౩౫॥ రావణాస్యేషసంతాడ్య స్యత రాభ్యాంముహూర్తమాః । తద్వస్త
పాదౌభుచ్చేతాస్సర్వాః పూర్వంబహ్యపదిస్తరం ॥ ౩౬ ॥ తతశ్చోడ్ధీమతేగేన యయాప్రాసాదమస్తః ॥ సువేలాద్రారా
ఘమేద్రం తాతేయస్థువహాః ॥ ౩౭ ॥ అంగదంరాఘవోద్భవస్య ప్రాసాదాద్విరమిస్తః ॥ ఉపాచకింకృతం
బాల ప్రాసాదోయంత్యయాశ్రయః ॥ ౩౮ ॥ సమాసీతోత్రలంకాయా మిత్రాయేయంపురితయూ । అపితాత్మితతో
మిత్ర తప్తీదంశస్థౌకామ్యహం ॥ ౩౯ ॥ తద్రాఘవవచః । త్రుత్వా చకింశుసత్వాగదః । ప్రాసాదంతుష్కస్యష్టాన్వి
ధ్యాక్షిభ్యామాచరాఘవం ॥ ౪౦ ॥ శక్త్యాతోయంతయా రామ ప్రాసాదోమధ్యక్షపే । ఉత్పాటితశ్శిఖంకాయా స్థ
యణునిగానాః । గుము. రాఘవైనితోద్వేషమునువదలుము. జ్ఞానులు ఎవనిపాదమును పడవనాశో
యించి సంసారసముద్రమును తరించుచుండురో అట్టి యారాముండు మానవుండుకాడు. నా
మాటవిని వంశమునుద్ధరించుకొనుము ” అనివిధవిధఃతులను పలు తెరంగులతో నారావణునికి హి
తోపదేశముంజేసెను. ఆదశకంఠుండు వీనినీతివాక్యములను వినకయే మిక్కిలి కోపముతో
“ఓరిశానరా! ఏమి నన్ను వెరపించెదవా? ఎవనిచే దేవతలందరును జయంపఁబడిరో వాడగు
లోకదారుణుండగు రావణుండనునేను కైలాసాదిగిని నడుగించివిడిచితిని. ఇప్పుడేమో వ్యర్థము
గా నీవు ఆ నాయెదుట నేమోమొఱగుచుండువు. ఊహమున రామలక్ష్మణులనుచంపి అంజనేయ
సుగ్రీవులనణచి విభీషణుని నిన్ను సంహరించి కపులను భక్షించెదను.” అని యార్భటించెను.
ఇట్టి రావణవీరాలాపమునువిని అంగదుండు “ఓరీ, నీమహాపారుషంబును నేనెఱుంగుదును. బ
లియొక్క- పాశములచే తునకతై ననాడవు నీవేగదా? శివుని పాదాంగుష్ఠభారమునోర్వలేక నే
లగుంగి కిచికివలాడినవాడవుకదా? నీవు కా త్రవీర్యాజ్ఞానిని వేయిమంది బిడ్డలచేతిలో కీడా
మృగంబై ననంగతిని మరచితివా? శ్వేతదీప్యమనునంచల మందయానలు మూతిమీఁదగొట్టినదా
నిని స్త్రీరింపుము. విష్ణుపుతుండగు బ్రహ్మయొక్క-కొడుకగు మరీచిశత్రుత్వేన కశ్యపునితన
యుండు అదిగియనువాడు యుద్ధమున నిన్నుపట్టి చెరసాలలో నున్నలేదా? ఇంతయేల, మంచ
ముమీఁదకట్టబడి నాయుచ్చుచే నీమోము కడుగఁబడలేదా?” అనియిట్లు అంగదుని వాగ్బా
ణంబులచే కొట్టబడిన రావణాసురుండు దూతలనుపిలిచి వీనిని మూతిమీఁదగొట్టి పంపుడని
యాజ్ఞాంజెనెను. వారు నశ్లేయని శస్త్రుంబులంబూని అంగదునిమీఁద పడవచ్చిరి. అంగ
దుండు వారిసందరిని తోకతో పడమొత్తెను. మఱియు నంగదుండు తనచేతులలో రావణుని
చెంపలువాయించి పలుమారు వానిచేతులు గాల్గను తనతోకతో బిగదీసికట్టి, పిమ్మట తలమీ
ద ప్రాసాదముగలవాడై సువేలాద్రునున్న రామనన్నిధికి గగనమున వచ్చెను. శ్రీరాముఁ డం
గదునిజూచి “ఏమిబ్బా! ఈప్రాసాదమును లంకనుండి యెట్లు తెచ్చితివి? ఈపట్టణమునుమిత్రు

హస్తీస్తవంతికః ॥ ౪౦ ॥ పునర్నిత్యద్యలంకాయా మేనంసంస్థాపయన్మహం । ఇన్ద్రియైరన్ద్రియైః రామ
వస్యాజ్ఞయాంగదః ॥ ౪౧ ॥ ప్రాసాదభూర్వవత్ స్థావ్య లంకాయాంసయయాపునః । శువేలాద్రాఢాభువేం
ద్రం సత్యావృత్తంస్యదేవయత్ ॥ ౪౨ ॥ యద్యత్కృతంతులంకాయాం సంవాదంరావణస్యన । రామాపిత్వత్వత
త్వర్వం స్త్రిత్వతంపరివస్యతే ॥ ౪౩ ॥ అభక్తిరామచంద్రోపి శువేలాద్రాధోత్తదా । లిలయాచాసమాదాయ ము
మావేశమత్తమం ॥ ౪౪ ॥ తేనచృత్రవసప్రాణి కిరీటదళఃకంఠా । లంకాయాంరాక్షసేంద్రస్య ప్రాసాదేసం
స్థితస్యచ ॥ ౪౫ ॥ చిచ్ఛేదనిమిషాదైవ కపిసాంపశ్యతాంప్రభుః । ఏతస్మిన్నంతరేతత్ర రామాగ్రీసంస్థితోమహా ॥
౪౬ ॥ నదత్తాంబాసంకింతుత్వా రావణేహంగదాస్యతః । క్రోధేనమహాతాపిష్ట శ్శుగ్రీవఃష్టవగాగ్రః ॥ ౪౭ ॥ య
యాప్రక్షిజలంకాయాం చూడ్యంరాక్షసైర్యతం । ప్రాసాదసంస్థితం ఛత్రహింసంప్రశ్యగ్రహాసం ॥ ౪౮ ॥ శుగ్రీ
వోరావణంగత్వా జహూనదృఢయష్టివా । సాతయామాసభూమాగ్ంతం వరసింహాసనాత్తదా ॥ ౪౯ ॥ చక్రకుప్తాబా
హయధ్ధం భూమంతోమహావంశం! ఊర్వంఘ్రికరహృద్ధాతైః కపీకరాక్షసేశ్వరా ॥ ౫౦ ॥ తదానీజ్జణరాంగస్స
రావణఃపిహతతః । దుద్రుచేదామయధ్ధంత త్ర్యక్త్యాగ్రీహంవిలజ్జతః ॥ ౫౧ ॥ తదాద్విర్యతస్త కులం యయా
రామఃపీశ్వరః । నవామరాభువంధర్త్యా వృత్తంసంస్థితదయత్ ॥ ౫౨ ॥ తంసమాంకిగృహాపి శుగ్రీవంప్రా
స కిచ్చితిని. కాపున మిత్రునివస్తువగు దీనినంటను.” అనిచెప్పెను. ఆమాటవిని యంగదుడు
చకితుడై పైచూపులతో తలమీఁదనున్న ప్రాసాదమునుచూచి రామునితోఁబావమీ, నాత
లమీఁదనున్న ప్రాసాదము నాకు తెలియదు. లంకనుండి పెగలించుటను నేనజ్ఞుఁగను. నీవదికి
తెచ్చుటను కానను. ఇదివింత! మజల దీనినితీసికొనిపోయి లంకలోపెట్టెదను.” అనిచెప్పి శ్రీ
రామాజ్ఞనొంది బయలుదేరి లంకలో నాప్రాసాదమును మునుపున్నట్లు సంస్థాపించి మరల
వచ్చి శువేలాద్రలో శ్రీరామునికి నమస్కరించి లంకలోచేసిన పనులను రావణునితో మాట
లాడినదానిని విన్నవించెను. శ్రీరాముండును ఆసంగతిసంతటిని విని నవ్వి యయ్యంగదుని నా
లింగించెను ॥ ౪౮౪ ॥ అటుతరువాత శ్రీరానుచంద్రుండును శువేలాద్రలోనున్నవాడై అపుడు

సుగ్రీవుడు రావణకిరీటము నవహించుట.

వినోదముగా ధనుస్సుసండుకొని ఉత్తమబాణంబును ప్రయోగించెను. దానిచేత లంకాప్రా
సాదంబుననున్న రావణుని నూరుఛత్రంబులును పదికిరీటంబులును కపులుచూచుచుండగా అర
క్షణములో కత్తరించబడెను. ఆవేశకంతలో సంగదునివలన “నీతాదేవిని తెచ్చి యప్పగించలే
దు రావణుడు.” అది వినుటచే క్రోధావిష్టుండైన సుగ్రీవుండు గగనమున లంఘించిపోయి లం
కలో మేడనెక్కి- ఛత్రహీనుడై చింతించుచు రాక్షసులతోడ నుండు రావణునియెడలో తన
దృఢముష్టిచేతకొట్టి వానిని సింహాసనమునుండి నేలఁగొనినను. ఆకపీశ్వర రాక్షసేశ్వరు లెరువు
రును బాహుయుద్ధమునకారంభించి కరీరసూర్యంఘ్రిలయొక్క పెట్టచే భయంకరముగా పో

హసాదరం । మామవృష్ట్యాః ధంబంధో గతస్తూష్టీ దశావసం ॥౫౪॥ త్వష్టివర్తంవివరీతం చే త్వష్టిసీతయామమ ॥౦
 భవిష్యతిసాఖ్యంహి మేద్వశంసాహసంమయ ॥౫౫॥ తతోభేరీమృదంగ ద్వి ర్వాద్యస్తేవాఙ్మోత్రిమః ॥౦
 కాంసంవేష్టమామాసు శ్చీత్యుర్వాశేషసంస్థితః ॥౫౬॥ తదాతంమకుటంరామో గదాయరావశ్యం చ । దదా
 తుష్టాః శేఖాయ లంకారోద్ధుంధ్రువోదయత్ ॥౫౭॥ అంగదంక్షీణంద్వారం వాయుపుత్రంకువశ్చయం । నలంపై
 నేగ్రప్రాద్వాసరం సుషేణంద్వారకు త్రిమః॥౫౮॥ యయువైరాఘవంసత్వా లంకాంస్వస్యబలైర్భుతః॥తాంలంకాం
 యదుభుస్సుత్య చతుర్వాశేషవాసరాః ॥౫౯॥ దశాస్యోపిగృహంగత్వా సుగ్రీవజ్జర్జిత్వతః । తథాకూష్ఠీంఘరహసి
 ప్రర్భస్సుగ్రీవపాయం ॥౬౦॥ మాలీనుమాలీచతథా మాల్యవాన్పాదవాత్త్రయః । మాతామహరావశ్య తేసంకుం
 త్ర్యవరస్సరం ॥౬౧॥ దశావసంబోధయతుం తేభ్యస్తేతోయయాజవాత్ । మాల్యవానిశివాక్షుయో బుద్ధి
 మాన్వేషాసంయుతః ॥౬౨॥ ప్రాచుతంరాక్షసంవీరం ప్రళాంతేహంతరాత్తనా । శ్రుణురాజావచోమేద్య
 శ్రుత్యానయభేషితం ॥౬౩॥ యదాప్రవిష్టాఃగర్భీ జానకీంమవల్లభా । తదాదిపుర్యాంస్యశ్శ్లోతే నిమిత్తానిద
 శాసన ॥౬౪॥ ఘోరాశివాశ హేతుని తానిమేవదతఃశ్రుణు ఖరాః ప్రదత్తఃఘోషావా మేఘః । ప్రతిభయఃకరా॥
 ౬౫॥ శోణితాఃశ్శ్లోతేవహంలిలంకాముక్షేపసర్వదా సీదంతిదేవలింగాని భిష్టంతిచలంతిచ ॥౬౬॥ కాలికాపాం

రాడిరి.అపుడు రావణుండు సుగ్రీవునిమొత్తులచే నొళ్లు బద్దలైపోగా బాహుయుద్ధమును వదలి
 సిగ్గుతో నింటికివరుగెత్తెను. అప్పుడు రావణాకీటమును సుగ్రీవుడు కొట్టివీసికొని, శ్రీరామునివ
 ద్దికివచ్చి నమస్కరించి సర్వవృత్తాంతమును విన్నవించెను. శ్రీరాముడు వానిసాలింగించికొని
 సాదరముగా నానుగ్రీవునిజూచి “తమ్ముడా! నన్ను సేవకునికి యూరక యెట్లు రావణునివద్దికి
 పోతివి?ఒకచేళ నీప్రాణము తలక్రిందైయుండిన నీతతోడ నాకేమి సుఖముకాగలదు?ఇట్టిసాహస
 ము చేయవలదు.” అని మందలించెను॥ ౨౫౫ ॥ అంత వానవీర్వులు భేరి మృదంగాదివాద్య

మాతామహుండగు మాల్యవంతుడు రావణునికి బుద్ధిచెప్పట.

ములతోడ లంకను నాలుగుద్వారములలోనున్నవారలై ముట్టడించినెంచిరి. అపుడు శ్రీరాము
 డు రావణుని యాకీటమును సేనాపతియైన అంగదునకిచ్చి, అంగదుని దక్షిణద్వారమునను
 ఆంజనేయుని పడమటివాకిటను నలుని తూర్పువాకిటను సుషేణుని సుత్రద్వారంబునను తమ
 తమ పైన్యములతోడనిలిచి యుద్ధముచేయనట్లు అనుజ్ఞనిచ్చెను. వారునట్లేయని శ్రీరాముని
 వదిలిచి స్వస్వస్థైర్యములతోడ లంకాద్వారములను ముట్టడించిరి. అచ్చట సుగ్రీవునిచే నల
 కువసందిన రావణుండు ఊరక యంతఃపురములో వాని పౌరుషమును స్మరించుచుండెను. రా
 వణుని మాతామహులైన మాలి సుమాలి మాల్యవంతుండు అను మువ్వరన్నదమ్ములు తా
 మొండగు లాలోచించి రావణునికి తెలివిచెప్పటకై వారిలో నొకడగు బుద్ధిమంతుడైనమా
 ల్యవంతుడనువాడు సాదరముగావచ్చి మిక్కిలి యణుకువగల్గి, వీరుండగు రావణునితో

దుర్లభ్యంతైః ప్రహసన్త్యగ్రతఃస్థితాః | ఖరాగోషప్రజాయంతే మామకానత్రైపునః || ౬౨ || మాల్దారేణకుయ్య
 గ్యంతే పన్నుగాగయదేవత | కరాలావికటోముండః పురుషత్యక్ష్మవంగుః || ౬౩ || కాలాగ్నృహదీసశస్త్రహం కాశే
 కాశేత్యపేక్షితే | ఏతానవ్యాధిబృహ్మణి నిమిత్తైష్యక్ష్మవంతిచ || ౬౪ || ఆతీమలస్యరిత్యర్థం శాంతింబురుదకానసీ
 తాంసత్కృత్యర్థసాం రామానుశుప్రయచ్చభోః || ౧౭౦ || మాతామహవచశ్చేత్థం శ్రుత్వాకంఠావహోబ్రువిత్,
 రామేణప్రేమితోనుశం భావనేత్యుపగర్హం || ౭౧ || గచ్ఛవృద్ధోపిబంధుస్త్యం సోఽంసర్వంత్వయాదిత్యం ఇతో
 చాకర్ణపదమ్ | దహత్యేతద్వచస్తవ || ౭౨ || ఇత్యుక్తస్సరావణేన మాల్యవాన్సృహంయయా | రావణోపిసభాంగ
 త్యాహోదయామాసరాక్షసాః || ౭౩ || పూర్వవ్యారంతుధూమాగ్నిం వజ్రదంష్ట్రంకుకుత్స్మిమం | సరాంతకందిక్షి
 గంత ముత్తరంచమహాదరం || ౭౪ || ప్రేయమాసపైత్యేన వస్త్రాద్రిగ్నిప్రేషితాజవాత్ | చత్వారప్రేషిత
 త్యాకం రాణాంసంగరంయయః || ౭౫ || ఏవంరామరావణయో వైవ్యాధిసంపర్శసరం | యయౌసానిసంయుభాని
 సంగరాగ్ధంబుహస్తైః || ౭౬ || ఇతిశ్రీమచ్ఛరీటిరామ చరితాంత్రిగ్ని శ్రీమదానందరామాయణే చాల్మీయే సార
 కాండే యుద్ధచరితే రాక్షసేర్వరాభ్యానే దశమస్కంధః || ... .. ౧౦ ||

“ఇప్పుడు నామూలవినుము రాజా! వినినపిదప నీయిష్టముచొప్పున చేయుము. శ్రీరామప్రేయసి
 యగు నీత యెవ్వడిలంకనుప్రవేశించెనో అది మొదలు లంకలో నుత్పాతంబులకనుపడుచు
 న్నవి. నాశేష్టాతువులును భయంకరంబులును అగువాటిని చెప్పెదను వినుము. గాడిదెలు మే
 ఘములవలె గజిండుచున్నవి. మిక్కిలి భయంకరంబులుగా మేఘములు వేడిరక్తమును కురి
 పించి లంకను ముంచుచున్నవి. దేవతావ్రతీకృతులు భిన్నములగుచున్నవి. ఏడ్చుచున్నవి. మఱి
 చలించుచున్నవి. కోళికాదేవి యెదుటనిలచి తెల్లని కోరలజూపి యట్టహాసముచేయుచున్నది. ఆ
 వులు గాడిదెలనీనుచున్నది. ఎలుకలు ముంగిసిలతోడ పిల్లులతోడ పోట్లాడుచున్నవి. సర్పము
 లు గరుడులతోడ తాసెల్లుచున్నవి. కృష్ణవంగళవద్దండును చారుణుండును భయంకరుండును
 అగు కాలుండు ఇంటింట నప్పుడప్పుడు తొంగిచూచుచున్నాడు. ఇట్లే ఇంకొన్ని యితరోత్పా
 తములు కనుబడుచున్నవి. అందువల్ల కులరక్షణకై శాంతిజెయుము. నీతను సత్కరించి ధనము
 లతోడ శ్రీరామునికి త్వరగా సమర్పింపుము.” అనిచెప్పెను. అట్టి తాతగారిమాటవిని రావ
 ణుడు “నిజముగా రామునిచేత పంపబడి నీవిట్లు లేడలేకమాటలాడుచున్నావు. పొమ్ము. నీవు
 చాలాముసలివాడవైతివి. మఱి బంధువు. నీమాటలను సహించెదను. నీమాట యిచ్చట చె
 విసిదూరి నన్ను కాల్చుచున్నది.” అని చెప్పగావిని మాల్యవంతుండు తనయింటికి వెడలెను.
 రావణుండు సభకువచ్చి రాక్షసులను “తూర్పువాకిట ధూమ్రాక్షుండును పడమట వజ్రదం
 ఘ్మిండును దక్షిణంబున సరాంతకుండును నుత్తరంబున మహూదరుండును యుద్ధముచేయవల
 సిందది.” అని యాజ్ఞాపించి వారివారిస్వములతోడ నందరిని వస్త్రాదులచే సత్కరించి యుద్ధ

స్మితే తత్రవాయజరాక్షసా ॥ ౧౩ ॥ వరదానాఘ్నిమ్నాస్తౌ దృష్ట్యైరామస్మజీవితే । తాత్ర సచరఘ్నశ్చేషో యు
వాభ్యాంజాంబవాణరణే ॥ ౧౪ ॥ గత్వాప్రీతివీరశ్చేన్ని వాచ్యంతిహిగిరామసు । ఉపాకుందితయస్త్వస్య వా
సరాజాంసుజీవనో ॥ ౧౫ ॥ తద్రామవసంశ్రుత్వా తేవిభీషణమానుతీ । నిశీధేతేవిదివ్యంతో జాంబవంతింప్రజ
గ్రతుః ॥ ౧౬ ॥ ఉద్వేగఃకస్తూతందృష్ట్యై ప్రోచతూరాఘవేంతిం । జాంబవాసమీతారామ గిరంశ్రుత్వాతిహిషిగతః ॥
౧౭ ॥ నిమిలితాక్షఃప్రోవాచ కాయునాంవాయుజీవనో ॥ చేదప్రీతివీరశ్చేన్ని జీవయిష్యతివాసం ॥ ౧౮ ॥ త
దావిభీషణఃప్రాహ త్వయాశ్శక్యక్వాంగదాదికాణ ॥ పృచ్ఛ్యతేద్యక్షధంవాయు పుత్రస్సపరమాదరాత్ ॥ ౧౯ ॥ తదా
విభీషణఃప్రాహ జాంబవాణ్ముక్షపత్రముః । రుద్రావతారస్సంజతే వాయుపుత్రఃప్రతాపవాణ్ ॥ ౨౦ ॥ సజ్జేషుః
ఃపితచ్చాత్ర తస్మాత్సంత్యంవిలీకయ । తదాబ్రవీచ్ఛాంబవంతీం సత్యాసవాయుసంధస్యః ॥ ౨౧ ॥ యంత్యంపుచ్ఛన్
సోద్యాహం జీవితోష్ఠ్యద్యమాదుతిః । విభీషణోద్వీరీయాయం యస్త్వయాపంభాపతే ॥ ౨౨ ॥ తదాసజాంబ
వాంస్తుప్తా మాదుతింవాగ్మకుట్రీత్ । గత్వాక్షీరధింపేగా ద్దోశాద్రిత్యంశమాసశ్చ ॥ ౨౩ ॥ తథేత్యుక్తాన్య
రణగత్వా గగన్తైర్లోహితపగం । కామధేన్వాస్త్వీయఘర్షణేత్రతపాత్ప్రవివృతం ॥ ౨౪ ॥ ఉత్పాట్యపుష్పవ
ద్భుత్వాఽనయామాశ్చపిక్షవాత్ । పర్వతోద్భవవర్తీనా మవస్థూయామృతోశవసుం ॥ ౨౫ ॥ సుగంధంజీవయి

ప్పుడు రాఘవుండు గరుడునిస్తరింపగా నతడు సర్వాస్త్రమును నివారించెను. అంత నన్నియ
స్త్రములలోను నేర్పరియైన ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మవరమువలన సంతర్ధానమునొందినవాడై మరల
బ్రహ్మాస్త్రముచే నంతట గగనమున బాణజాలమును కురిపించెను. అపుడు రాముండు బ్రహ్మ
స్త్రమును గౌరవించువాడై అందరితోడ కొంతసే పూరకహర్షుండెను. అంత రాముండు
స్వస్థుడై మాచునప్పటికి బ్రహ్మపాశమువలన వానరబలము మూర్ఛనొందియుండునదానింజూ
చి లక్ష్మణునితో “లక్ష్మణుడా! ధనస్సనందుకొమ్ము, క్షణకాలములోపల రాక్షసులనందరిని భస్మ
ముచేయుదును.” అనిచెప్పెను. అదివిని యింద్రజిత్తు లంకకువెడలెను. తనవద్ద విలపించుచు
బ్రహ్మవరదానమువలన బ్రతికియున్న వారగు ఆంజనేయ విభీషణులనుచూచి శ్రీరాఘవుండు
వారితో “మీరిరువురునుపోయి రణమున జాంబవంతుండు బ్రతికియుండిన న్వానితో-కవులు బ
దుకుట కుపాయము నాలోచించుము- అని చెప్పనలయును” అని యాజ్ఞాపించెను. అశ్లేయని
వారిరువురు నర్ధరాత్రిలో కొఱచిచేతెబట్టుకొని జాంబవంతుని వెదకుచుపోయి రామవాక్యము
నుచెప్పిరి. జాంబవంతుండును రామవాక్యమునువిని యానందించుచు కండ్లుమూసికొనియే
“ఎవరుమీరిరువురు? ఆంజనేయుండు యుద్ధమున బ్రతికియుండిన కవులను బ్రతికింపగలడు.” అ
నిచెప్పెను. అందుకు విభీషణుండు “జాంబవంతుడా! నీవు అంగదాదులనువిడిచి యేల వా
యుపుత్రుని నొక్కనినే అడిగెదవు?” అని యడిగెను. దానికి జాంబవంతుండు “హరాకమశా
లియగు మాగుతి శ్రీరుద్రావతారుండు. సామాన్యకపిగా వాని నెంచవలదు. గనుక వానిని
చూడుము” అని చెప్పనప్పటికి నాంజనేయుండు సమ్మిపించి నమస్కరించి “ఎందుసనన్నడిగె

పయః పి రాక్షసాశ్చైతః కయః । నివర్తాన్ రాక్షసాన్ సర్వాన్ తదాతాక్ష్యాదభీషణా ॥౨౬॥ విక్షిప్తకుస్మాగ్
 రేతాన్ రాక్షసస్యాజ్ఞయాక్షణాత్ । తదాసంతరింసిష్టాన్ సుషేణస్థభిషగ్వరః ॥౨౭॥ పర్యవృద్ధిచవత్ప్రీ
 థీవయామాస తాక్షిణీః । తతఃకృణామ్యుగాస్సుత్యే సముత్తస్థుర్విజృంభితః ॥౨౮॥ ద్రోణాచలం యథాస్థానే
 స్థావయామాసమాదురిః । కుచేర్నిరతివర్జితం ప్రమృజ్యసమభేషుచ ॥౨౯॥ అంతిహితాసంరామాద్యా దన్య
 సంత్రాపురాహవే । తతస్సంప్రేషయామాస రావణస్త్రియమంత్రినః ॥౩౦॥ అతినాదః ప్రహస్తశ్చ కుచసాద
 దరీముఖా । దేవశత్రుర్నిమింభశ్చ దేవాతకకరాంతకా ॥౩౧॥ సారణాద్యాబలైరనేగ్రే యయ్యధుర్యానరై స్సహ
 తాస్సర్వాశంగదాద్యాస్తే హత్యాన్తస్థుగజాంతాః ॥౩౨॥ తదాశంభునిమంశాద్వా మంభః క్లమతోత్తమా । రా
 వణః ప్రేషయామాస యుద్ధార్థంతో ప్రజగ్మః ॥౩౩॥ తదాశంభోబాంబసతా నివర్తశ్చరణాశరే । అంగదేనసం
 భశ్చ హతశ్చుర్యాదకాశనః ॥౩౪॥ అతికాయంస్త్రియపుత్రం ప్రేషయామాససంగరం । అతికాయేనసామిత్రిః కృ
 త్యాశంగరముఖ్యుః ॥౩౫॥ శరేణాపాతయామాస లంకాయాంతిచ్చిగోమహత్ । తదాయాయారావణస్స స్వయం
 యుద్ధాయచేగతః ॥౩౬॥ సుహృన్ శ్రేష్ఠైర్విద్యుతో వేష్ఠితోపరవానీభిః । రణేవిభీషణంస్తప్తా కోపాచ్చ క్రిముమా

దప్తః ఆ సేనిదిగోబ్రతికియున్నాను. రెండవవాడు వీణదే విభీషణుడు. వానితోడనే నీవు మా
 టలాడినది.” అని యెచ్చరించెను. అప్పుడు జాంబవంతుడు సంతరించి “వాయుపుత్రా! నీవు
 క్షీరనిధికిపోయి వేగముగా ద్రోణాద్రిని తీసికొనివచ్చు.” అని పంపెను. మారుతియు నక్షేయని
 త్వరగా వెదలి గంధర్వలచే దాచబడిన నాకొండను కామధేవుననుండి దానిచేయటను కంట
 చమరుటలే కనుగొని పెగలించి పుష్పమునెత్తినట్లు తీసికొనివచ్చెను. ఆ కొండలోపుట్టిన తీగ
 లయొక్క- అమృతమువంటి దివ్యగంధమును ఆఘ్రాణించి రాక్షసులు బ్రతుకుదురను శంకచేత
 చంపబడిన రాక్షసులనందరిని అప్పుడు గరుడుడును విభీషణుడును రామాజ్ఞనొంది తుణ
 కాలములోగా వారినిదరిని సముద్రములోకి నెట్టివేసిరి. అప్పుడాకొండను భిషక్కులియగు సు
 షేణుండుచూచి కొండలోపుట్టిన తీగలచేత నాకపులను బ్రలికించెను. అంత నచ్చట్టి మర్క
 టంబులన్నియును లేచి విజృంభించినవి. వాయుపుత్రుడు ద్రోణాచలము నట్లే యున్నచోటఁ
 బెట్టెను. శ్రీరామాదులందరును కుబేరునిచే నర్పింపబడిన దివ్యదశమును కంట చమరు
 కొని యుద్ధమున దాగియుండువారినిగాడ చూచునేర్పు. నందినవారలయిరి ॥ ౩౦ ॥ పిమ్మట

అతికాయుడుపోయిన శ్రోధముతో రావణుడు విభీషణునిమీఁద శక్తిని

ప్రయోగించగా దానిచే లక్ష్యుణుడు మూర్ఛిల్లుట.

రావణుండు తనసంత్రులయిన అశ్వినాదుడు ప్రహస్తుడు మహానాదుడు దరీముఖుడు దేవ
 శత్రుడు నిమంఘుడు దేవాంతకుడు నరాంతకుడు సారణుడు మొదలుగాగల వీరులను పం
 పగా, వారు వెన్నేరునద్యయలతోడవచ్చి శపులతో బలముగా జగడమువేసిరి. వారినిదరి

చరః ॥ ౩౭ ॥ పృష్ఠవిభీషణశత్రుత్వాయయావగ్రేసత్త్వః ॥ హృదిసంతాపితశ్శక్త్యా పపాతభువిత్త్వః ॥ ౩౮ ॥
 లక్ష్మణానగరీనేతుం తింయయాగదశాసః ॥ సచచాలభుజస్త్రస్త్ర సామిత్రేశ్యేనదూషిణః ॥ ౩౯ ॥ తునేతుకామా
 మానురూః హృదిమహ్త్యతాదయే ॥ తేనమప్తిప్రహారేణ పపాతదుధిరంపమ ॥ ౪౦ ॥ ఆగయామాససామిత్రి
 మాదుతిఃపింహిసిం ॥ రథామాధోరావహోపి దివ్యాగమాదుతింశత్రైః ॥ ౪౧ ॥ తతఃకృద్దేవరామేః కాశేనహృది
 తాడితః ॥ సాశ్వస్తజంభంఘాతం రాఘవోధమకోజసా ॥ ౪౨ ॥ ఛత్రంపతాకాంతరసా చిచ్ఛేదతసాయత్రైః ॥ ఆ
 ర్థచంద్రాబిచ్ఛేద తద్విరీటంబచిత్రభం ॥ ౪౩ ॥ తతస్తంవ్యాకులంబృష్టా రామారావణమబ్రవిత్ ॥ గచ్ఛాద్యలం
 రామాశ్వస్థ శ్వస్త్రవంశశిపీమేబలం ॥ ౪౪ ॥ తతోలజ్జానతికిరా యయాలంకాండశాసః ॥ రామసిలత్క్షణంబృ
 ష్టా మూర్ధితఃప్రాహమాదుతిం ॥ ౪౫ ॥ ద్రోణాచలంసమావీయ తేమయ్యేసంతిథాపీః ॥ తథేదిశయయావేగతో
 తజ్జాత్యాసంశాసః ॥ ౪౬ ॥ ప్రార్థయిత్వాకాలసేమిం తద్విన్నూర్థమవోదయత్ ॥ సగత్సాహిమవత్సర్వం త
 వోవసకుల్యుత్ ॥ ౪౭ ॥ తత్రోష్ఠ్యైఃవరివృతో మునిషేషధరఃకీః ॥ మారుతిశ్చాశ్రమంబృష్టా జలంపాతుంబివే
 శతం ॥ ౪౮ ॥ మునినామాలితశ్చాపి జలసంధిఃప్రదర్శితః ॥ మారుతిఃప్రాహృత్తీర్తే నైవానేశభవివ్యర్థి ॥

నంగదాది కపివీరులు చంపి యార్భటించుచు నిలచిరి. అప్పుడు రావణునిచేత పంపబడిన కుం
 భకన్యని పుత్రోత్తములగు కుంభ నికుంఘలను వారిరువురు రణమునకేతెంచిరి. అప్పుడు కుం
 భుడు జాంబవంతునిచేతను నికుంఘుడు అంగదునిచేతను చంపబడిరి. ఆనంగతినివిని రావణు
 డు తనపుత్రుడైన అతికాయుడనువానిని రణమునకంపెను. వాడురాగా లక్ష్మణుండు వాని
 తోడ హేరాయుధముచేసి లంకలో వాని గొప్పతలను షడవేసెను. అప్పుడారావణుండు వేగ
 ముగా తానే సుహితాదులతోడ సూరివారితోడకూడి యుద్ధమునకువచ్చి, రణమున విభీషణు
 నిచూచి కోపమునంది శత్రుయధమును ప్రయోగించెను. లక్ష్మణుండప్రథమ తనవీపున విభీష
 ణునిపెట్టుకొని తాను ముందువెడలెను. ఆశక్తినచ్చి హృదయమునల్పంగా లక్ష్మణుండు నేలబ
 డెను. అలక్ష్మణుని తనయూరికెత్తుకొనిపోవుటకు రావణుండు వచ్చెను. శేషావతానండ్లైన సు
 మిత్రానందనునియొక్క భుజము కదలదయ్యె. అప్పుడు లక్ష్మణుని గొనిబోవదలచిన మానుమం
 తుండువచ్చి రావణునియెడలో నొక గ్రుడ్డుగ్రుడ్డి ఆముష్టిప్రహారముచే వాడుర క్రముకక్కుచు
 నేలబడగా కపిసైన్యములోనికి లక్ష్మణుని గొనిపోయెను. వెంటనే రావణుండును రథమునె
 క్కి మానుమంతుని నమ్ములచేకొట్టెను. అంత రాముండు క్రుద్ధుడై త్వరగా టీక్ష్ణబాణంబులచే
 నారావణుని ధ్వశాశ్వరథ చ్చత్రపతాకంబులను కత్తరించి సారథినిచంపి సూర్యప్రభంబైన వా
 ని కీటమును అర్థచంద్రబాణముచే పగలగొట్టి, హృదయమునుకొట్టెను. అందుచే రావణుండు
 వ్యాకులమునందగా, శ్రీరాముండు వానితోనిప్పుడు లంకకుపోయి యూదార్పకొని రేపువచ్చి,
 నాబలమును చూచెదవుగాక అని ధిక్కరించెను॥౪౯॥ అంత నారావణుండు సిగ్గుచే తలవంచి

౪౯ || తియ్యనిఃప్రాహుశముని ప్తటాకంవికటస్థితం | గచ్ఛామీదీపిధాయత్వం జలంవియథానుఖం || ౫౦ ||
 ఆగచ్ఛస్యపునశ్చాత్ర మఖంతిష్ఠమమాంతికం | బానామిక్లానదృష్టాహం లక్ష్యణస్థిర్థిస్తీర్తి || ౫౧ ||
 గృహణమంత్రా మత్రస్త్యం యేనపశ్యసి తంగిరిం | నోపితంత్యద్య గంధర్వై ర్యంతింత్యం నేరుమిచ్చసి ||
 ౫౨ || పవంగానాంతపాథం లంకాయావేగతఃకపే | మత్రస్త్యంలబ్ధవిద్యప్రా దనస్యగురుదక్షిణా ||
 ౫౩ || తథేతిమరుర్నిత్య తాపారమపిబజ్జలం | పిదామనేత్రేతావత్తి మగ్రస్త్యకీరీతదా || ౫౪ || సోపితాండా
 రయామాస స్మత్యస్తేసామమారహ | తతోంత్యేతాప్రాహ వివర్తయాహుమాదుతిం || ౫౫ || పురాహంముని
 నాస్మ్యత్వా ప్రాధికాతానంతిర్వయా | దతాశప్రాన్తిత్వత్తోమే నివృత్తిస్తేకీరీతా || ౫౬ || ధాన్యమాలీలివిఖ్యా
 తాఽపురాహుర్వధవంతరే | ఆశ్రమేయంత్యయాదృష్టః కాలనేమిర్వహనురః || ౫౭ || రావణప్రేషితోమాగే
 స్థితస్తంజహివేగతః | తథేతిమరుర్నిత్య మవింప్రాహత్వైరాస్త్వతి || ౫౮ || ముష్టింబధ్యాన్యథాంఘోరాం గృహణ
 గురుదక్షిణాః | ఇత్యుక్త్యాతాడయామాస హృదితంమప్తి నాతదా || ౫౯ || పహితధృవిర్కృప వమోప్రాదాన్తాజ
 హాక్షణాత్ | తతఃక్షీరనిధింగత్వా జిత్యాగంధర్వసత్తిమా || ౬౦ || బ్రోణాచలంగృహీత్యాస యావద్దచ్చతి

అంజనేయుఁడు కాలనేమినిచంపి ద్రోణాద్రిందెచ్చి లక్ష్యణునిఁ బ్రతికించుట.

నవాఁడై లంకకువెడలెను. శ్రీరాముఁడు మూర్ఛనొందియుండు లక్ష్యణునింజూచి యాంజనే
 యుని “ద్రోణాచలమును తీసికొనివచ్చి వీనిని, అట్లే కపులను బ్రతికింపుము.” అని యాజ్ఞాపిం
 చెను. అట్లేయుని యతఁడువెడలెను. అసంగతినెఱింగి రావణుఁ డక్కాఁర్థమునకు విఘ్నముచేయ
 వలెనని ప్రేరించి కాలనేమియను రాక్షసునిఁ బంపెను. ఆరక్కసుఁడు వెడలి హిమవంతమువద్ద
 తపోవనమునుకల్పించుకొని యందులో తానొక మునివేషముఁదాల్చి శిష్యులతోడనుండెను. అం
 జనేయుండు పొపును నాయాశ్రమమునుచూచి నీళ్లుద్రావుట కందులోదూరెను. ముని హనుమం
 తుని సంమానించి నీళ్లచెంబునుచూపెను. అందుకు కపివీరుఁడు ఇంతతో నాకు తృప్తికాచా
 లదనెను. దానికి కపటముని “నమీషమున చెరువున్నది. పోయి కండ్లుమూసికొని కావలసి
 నంత నీళ్లుద్రాగి యథేచ్ఛముగా మరల నిచ్చటికివచ్చి నావద్ద నెప్పుడిగా కూర్చుండుము. జ్ఞాన
 దృష్టివలన లక్ష్యణుండు మేల్కొనెనని నేనెఱింగితిని. అగిరిని చూచునట్టి చివ్వమంత్రిము నుపదే
 శించెదను. గ్రహింపుము. ఏల ననగా నావరతమును గంధర్వులు దాచియున్నారు నీవు దాని
 ని గొనిపోయి లంకలో కపులను బ్రతికించనొచ్చెదవు. నావల్ల విద్యనుగ్రహించి గురుదక్షిణము
 లిచ్చు ” అనిచెప్పగా; హనుమంతుఁడు అట్లేయుని పోయి కుంటలో కండ్లుమూసి నీళ్లు ద్రా
 గుచుండెను. అంతలో నచ్చట మొసలియొకటివచ్చి పట్టెను. మారుతి దానిసొరుబట్టి చీల్చివే
 సెను. అంత నంతరిక్షంబున నది దివ్యరూపమునొంది “మునుపొకముని నన్నంటగా నతనికి
 నేను సంగమమునివ్వలేదు. అందుచే నన్నుఁడు శపించెను. నేనువేడగా, మారుతీ! నీచేనాకు

మాదుతిః । విహాయసారిచిగేన లంకాంతవచ్చవైవధి ॥ ౬౦ ॥ భరతేశ్వరరంజుక్త్యా పర్యవోభువిపాతిః । భర
తంమాదుతిర్వస్త్యై రామాయమివివన్ధుః ॥ ౬౧ ॥ తివాచకుసురంవాక్యం కథమత్రసమాగతః । జితశీలరావణే
నశ్యం రణాత్కీర్త్యైవలాయితః ॥ ౬౨ ॥ ఏవమక్టోపిభరతః పునస్తంమాదుతింశరం । మత్స్యాయంరాక్షసశ్రేణి సం
దధేఽపిపాదరాత్ ॥ ౬౩ ॥ బాణహస్తంతమాలోక్య భుభుక్కూరంవిధాయసః । నైవాయంరాఘవశ్రేణి మత్స్యాభ్యా
త్వాక్షణంహృది ॥ ౬౪ ॥ భరతంమాదుతిఃప్రాహ రామదూతోద్వమేబలం । పశ్యాత్సుహంభిర్నిరంతాం శ్రుశ్వాతం
భరతోబ్రవీత్ ॥ ౬౫ ॥ బంధునామమరామేణ కుతోవదసమాగమః । తవహితస్ఫుటిస్తారం దండకారణ్యవాసినా ॥
౬౬ ॥ తతస్తంమాదుతిర్వ్యుత్తం సంత్రాప్యరాఘవస్యతు । భరతేనేహజాడత్రంశిరంస్పృత్యాయయాపునః ॥ ౬౭ ॥ లంకాం
గత్వాసంశ్లేఢి జీవానయామాసలక్ష్మణం । వానరాంశ్చభరతస్య రామంవృత్తంఘోరేదయత్ ॥ ౬౮ ॥ పునర్నిత్యాయ
థాస్థానం తంసంస్థాన్యయమానం । లక్ష్మణోజీవితశ్రేణి సంత్రాప్యభరతంపునః ॥ ౬౯ ॥ యయావాకాశమాగేణ
లంకాంసమాదుర్విహత్ । నృపానాకారయామాస సాకేతంభరతోపిసః ॥ ౭౦ ॥ సాహాయ్యార్థంరాఘవస్య లం
కాంగతుంహసోదధే । తతస్సుభాయామాసినో రావణఃప్రాహరాక్షసాన్ ॥ ౭౧ ॥ గచ్ఛన్యంత్రీరిందూతాః పా

గతిగలుగునని విశావసునిచెప్పెను. నేను జన్మాంతరమున ధాన్యమాలియును యపురసను. ఈ
యాత్రమంబున కాలనేమియును రాక్షసుండు నీనేచూడబడినవాడు. వాడు రావణునినుండి
పంపబడి దారిలోనున్నాడు. త్వరగా వానిఁజంపుము.” అని చెప్పిపోయెను. అట్లైయుని యాం
జనేయుఁడుపోయి కపటమునినిచూచి తన దృఢముష్టినిచూపి ఇదిగో గురుదక్షిణలఁ గొనుమని.
యెడలో గ్రుడ్లెను. ఆగ్రుడ్లతో వాడు నెత్తురుఁగఁకుచు నేలబడి ప్రాణములుబడిచెను. అంత
ననిలనుతుఁడు క్షీరనిధికిపోయి గంధర్వపీఠులనుజయించి ద్రోణాచలమును తీసికొని గగనమున
వేగముగావచ్చుచుండెను. అపుడు దారిలో భరతుండు బాణమునుప్రయోగించి ఆంజనేయుని
చేతికొండను నేలగూల్చెను. కపివీరుఁడు భరతునిఁజూచి శ్రీరాముండని భ్రమించి తిన్నగా “నె
ట్టిచ్చటికివచ్చితివి? రావణునిచేత జయింపఁబడి రణమునువిడిచి పరుగెత్తివా? అని చెప్పుచుండి
నను, భరతుండు వీడవఁడో రాక్షసుండనియెంచి యారాత్రిలో మఱి బాణానుసంధానము
చేసెను. దానింజూచి కపీంద్రుఁడు భుభుక్కూరముచేసి వీడు రాముఁడు కాఁడనుకొని కొంతసే
పు మనమునధ్యానించి భరతునితో “నేను రామదూతను. ఇపుడు నాబలమునుచూపెదను.”
అనిచెప్పగా, నందుకు భరతుండు “దండకారణ్యవాసియైన మాయన్నయగు రామునితో నీ
కెట్లు సహవాసముకలిగెను?” అనియడిగెను. అంత నాంజనేయుఁడు శ్రీరామవృత్తాంతమును
చెప్పి భరతునిచే బాణముతోనివ్వబడిన కొండనెత్తుకొని లంకకువచ్చి దానితీగలచే లక్ష్మణుని
బ్రతికించెను. వానరులను బ్రతికించెను. శ్రీరామునికి భరతవృత్తాంతమునుగూడ విన్నవించెను.
మఱల నాపర్యంతమును యాథాస్థానముగాపెట్టి లక్ష్మణుండు బ్రతికెననుసంగతిని భరతునికిచెప్పి

తాతేనామహాతా । ఐరావతోమహాతైశ్చ పృథామైరావతోమహా ॥ ౭౩ ॥ తయోర్భేకధనియంహి యద్ధవృత్తం
 విషయ్యమోః । తథేతితేగతామతా స్తైతస్త్వత్తంఃకేదమత్ ॥ ౭౪ ॥ తాత్రత్యైవివ్యాలాత్తానా లంకాయంస
 నుచ్చితే । రామంచాత్మనా దుం వికాయంతోశకుగతే ॥ ౭౫ ॥ దదర్శతుస్తౌపువృశ్య పరిఘంహివానూమ
 తః । పీనాంతతనీనానూ ప్రదాకాకాప్రహస్తతా ॥ ౭౬ ॥ నిశేతుకపీనాంతు సేనాయంరామలక్షణా ॥ ౭౭ ॥
 ద్వినిద్రితాద్ధవ్యై శివాయంసంగరశ్రమాత్ ॥ ౭౮ ॥ నిశ్చతుస్తాశిలాంఘ్రిం పాతాంసంజమందిరం । ఏతస్త్విన్నంత
 రద్ధవ్యై సేనాయంరామలక్షణా ॥ ౭౯ ॥ మాదుతిఃపాదమాగేణం తయోఃపాతాలమాదుయా । ఏతస్త్విన్నంత
 రేమాగేణంకాపక్షిణాదిక్షితే ॥ ౮౦ ॥ నిమంభిలాయంస్యపరిం కపాత్రిప్రాహుర్విడి । నాథాద్వ్యరమాంసంమే
 భోవృంస్త్వహయతేమః ॥ ౮౧ ॥ సప్రాహద్యధమానీతే వస్త్రేతేరామలక్షణా । రహితలంకాతైత్యభ్యాం దేవ్య
 గ్రేతేవద్యః ॥ ౮౨ ॥ ఏవంతయోర్వధేకాతే మాంసమానీయతేర్వయే । తద్వ్యాకంమాదుతిఃత్రత్యై ॥ ౮౩ ॥ ఏదిత్రోప
 యోహియయా ॥ ౮౪ ॥ తావద్దదర్శకద్వారి సంస్థితంతుకరధ్వజం । సస్త్వత్సరింహమామంతం విత్తచ్ఛుకరధ్వ
 జః ॥ ౮౫ ॥ కస్త్యంకురస్థుమాయోః స్వవృత్తంప్రాపామాయతి । రామచరేస్తులంకాయా శ్చార్చితోరామలక్షణా ॥

లంకకువచ్చెను. భరతుడు నవదుల నయోధ్యకు రాజులను పిలిపించెను. శ్రీరామునికి సహాయముచేయవలెనని లంకకుబోవుటకు నాలోచించెను॥ ౭౩ ॥ విచ్చుట సభలోనున్న రావణుడు రాత్తు

ఐరావణ మైరావణులు రామలక్షణుల నపహరించుట.

సులకు “ఓహూతలారా! మీరు త్వరగావెడలండి. పాతాళమున నామిత్రులగు ఐరావణ మైరావణులను మహా దైత్యు లిరువురుగలరు. నాయొక్క యాయుధవృత్తాంతమును వారికితెలియజేయండి” అని యాజ్ఞాపించెను. వారు అట్లేయనిపోయి వారి కాసంగతిని విన్నవించిరి. మహాబలులైన ఆ ఐరావణమైరావణులు విని విహ్వలాంతరంగులై లంకలోనున్న రామలక్షణులను రాత్రిలో నపహరించుట కాలోచించివచ్చి యాంజనేయుని తోకయొక్క ప్రాకారమును అందులో కపులయొక్క గొప్పసేననుచూచి, కపిసేనలో ఓన్నగాదుమికి యుద్ధాయాసముచేత బండ్లమీదపండుకొని కొంచము నిద్రించుచున్న రామలక్షణులను కనుగొని త్వరగా నాబండ్లను పాతాళములోని తనమందిరమన కెత్తుకొనిపోయిరి. అంతలో నాంజనేయుడు సేనలో రామలక్షణులనుకానక పాదమాగ్ధమున వారి పాతాళమునకువచ్చెను. ఆవేళలో దారిలో లంకా దక్షిణదిగాగ్గముననుండు నికుంభిలలో గర్భవతియైన పారావరవత్సీ తనపతిని “నాథా నాకు సరమాంసమును తెచ్చి పెట్టుము. ఆశగానున్నది” అనియడిగెను. అందుకామొగవత్సీ “ఇప్పుడే దైత్యులిరువురువచ్చి రామలక్షణులను పాతాళమునకు కొనిపోయిరి. దేవితెదుట వారినిచంపెదరు. అట్లువారుచంపితే ఆమాంసమును నీకు తెచ్చియిచ్చెదను.” అని చెప్పుచుండగా నామాటని మూర్ఖు కొంత చింతించుచుపోయెను. అంత నాద్వారముననున్న

౮౪ || నిత్యోన్మేషితాభ్యాం మత్రసాతాలమద్యహి | తయాశ్చోద్ధాన్యయాత శ్చేత్త్రింశేషపదస్తతః ||౮౫||
తన్నాదరిపవృత్త్యా తంప్రాహమఃరస్వజః | పితామహతేతత్ర త్తేమహంజనందనః ||౮౬|| తచ్చుత్త్యాచ
తీప్రాహ హనుమాన్ కరద్యజః | హనుమతిఃపరిపన్నీ సోబ్రహ్మదరింపుః ||౮౭|| లంకాదాహంపుర్యాత్వా
సాగరశీతలంకృతం | యదాపుచ్చంమారుతిసా తదాతద్దామపూతాత్ ||౮౮|| కంఠాచ్ఛేపహహి ప్రగిక్త సాగరే
సోపరితైదా | మకర్యాభక్షితస్సపి తస్యాంశాతిస్సుసృష్టహం ||౮౯|| తచ్చుత్త్యామరుతిప్రాహ సోహమే
వసంశయః | తదాసహమపిఠం తథాపుత్రంస్యవేదయత్ ||౯౦|| కామాక్ష్యస్తాబలింకృతం సశ్చితేపూర్వమే
వహి|తావానేతుంయదోద్వక్తాబంశాంగత్యానుకోతిమా||౯౧|| శ్వాకామాక్ష్యోఃపురింకృతం తయోర్దానంవిభిక్తింక
చ్చరేవాలయగత్యా తత్రస్థిత్యాహరస్తతః ||౯౨|| తతస్సుమాదుతిగత్యా త్రసరేణుస్వయాంధృక్ | దేవాలయేత్ర
విశ్యాభ కపాలానిబంధనః ||౯౩|| తావద్దైత్యోసమాయాతే పూజాంధావ్యసంస్థితౌ | శ్చైవేదేవ్యాన్వరేణైవ
మారుతిస్తావదోబ్రవీత్ ||౯౪|| పూజాకార్యాగవాక్షేణ సశేవారామంక్ష్యేణవసాద్యవఃకలైఃపుష్పా దిభిష్యత్య
భిప్రాజితౌ||౯౫|| ధృతకోండవక్షాక్షీరా వస్యపుష్పైశ్చకోభితౌ | దేవాలయస్థంకంబి ద్వారంబుట్టావైశ్చ ||

మకరధ్వజుడనువాడు ఆంజనేయుని నడ్డగించి “నీవెవడవు? ఎందుకువచ్చితివి?” అనియడిగె
ను వానింజూచి కపీంద్రుడు తనసంగతినిచెప్పి “నేను రామదూతను. రాత్రిలో నీద్రించున
వుడు రామలక్ష్మణులను దైత్యులు పాతాళమునకు గొనిపోయిరి. వారిని కనిపెట్టుటకు నేనిపు
డు పోవుచున్నాను. నీకు తెలిసియున్న చెప్పము.” అని యడిగెను. అందుకు మకరధ్వజుండు
“అచ్చట నాతండ్రి యాంజనేయుడు త్తేనుముగ నున్నాడా? అనగా, హనుమంతుడు ఆమాట
విని చకితుడై హనుమంతునికి పత్ని యెచ్చటగలదనియడిగెను. అందుకు మఱల మకరధ్వజు
డు “అంజనేయుడు మునుపు లంకనుకాల్చి యాతొకను సనుద్రములో చల్లార్చునపుడు ఆపా
గకమ్మిననొటియుప్పి వెలుపల విడువబడెను. ఆయుమిని మొనరియొకటి భంజించెను. అదివిని
యాంజనేయుడు నిప్పుదేహముగా వాడేనేనని నొక్కి వక్కాణించెను. అంతరామకరధ్వ
జుడు తండ్రికి సమస్కరించి “వారు ఏరావణ మైరావణులు మొదలనె లంకకుపోవునపుడు
శ్రీరామలక్ష్మణులను కామాక్షిదేవికి బలిగా నర్పింపవలెనని నిశ్చయించిరి. రేపు కామాక్షియె
దుట వారిని ఖండించవలెనని నిశ్చయించిరి. పోయ్యు. ఆదేవాలయమునకువెడలి యచ్చటనిలచి
వారిని హరింపుము.” అని యచటే సందర్భమును తెలియజేయగా, వెంటనే ఆంజనేయుడు
సూక్ష్మగుండ్రంపునకు యారాక్షసులు ద్వారమువద్దనిలచిరి. అపుడు కపివీరుండు దేవియొ
క్క స్వర్ణముతోనే తీర్చుగా వారినిగూర్చి “గవాక్షములోనే పూజచేయవలెను. సజీవులైన శ్రీ
రామలక్ష్మణులను వన్యంబులగు ఫల పుష్పాదులచే చక్కగా పూజించవలయును. వారు

౧౬॥ మత్తుష్ట్యర్థం ప్రేషణీయా వత్రమామన్యమానవా । యోగేన ప్రకారేణ యోమామన్యప్రపశ్యతి ॥౧౭॥
 భవిష్యతిభిశ్చయేన సోఘోనాస్త్యత్రసంశయః । అక్ష్యావచనంశ్రుత్యా సుస్థాంభూత్యా వికాంముదా ॥౧౮॥ తతః
 ప్రాజ్ఞాజనందైత్యే గవాక్షేనైవచక్షుః । పశ్యాన్మ పాయసాదీనాం రాశీంస్తాత్రముచాచతుః ॥౧౯॥ పంచా
 ద్యుత్పలంశ్చాపి కోటిశస్త్రామచాచతుః । కోటిశఃఫలభారాంశ్చ గవాక్షేణముచాచతుః ॥౨౦॥ తత్సర్వం
 భక్ష్యుత్యానృ మరుతిఃప్రాహతావుః ॥ కింవత్త్రంగ్రాసమాత్రంమే భోజనంభృథితాస్త్య యహం ॥౨౧॥ తద్దేవ్యా
 వచనంశ్రుత్యాతే దైత్యావతివినీతే । దూతైర్విబంత్కహట్టాంశ్చ తథాస్వీయపురాఃఫలః ॥౨२॥ బక్షణీయపదార్థాం
 స్తా గిరివముచాచతుః । స్వీయరాజగృహవిషయచ్యవ్యస్త్యవిసంచితః ॥౨౩॥ తచ్ఛాపిదూతైరానీయ దేవైర్భిక్షుం
 మయోచతుః । తదాకోటాపలశ్చాస్తివ్యర్థిగోపేపురాఃసాం ॥౨౪॥ నాస్తిచేపంచాలకానాం భక్ష్యవస్త్యన్యపి
 క్వచిత్ । తతస్తావశ్యత్యుత్పన్నైర్ద్యుహుష్మితౌ రామలక్ష్మణౌ ॥౨౫॥ స్మృతకోదంశతూడితా ద్వారేనైవ్యాతౌత్రయే । తేషు
 స్థావరులిర్న్యత్యావలింగ్యశ్రీరామలక్ష్మణౌ ॥౨౬॥ కపాటానితతోద్ధాట్య దైత్యయోగ్యవ్యత్యజత్ । తతోరా
 మాలక్ష్మణేభ్య బహిర్దేవాలమూర్తదా ॥౨౭॥ విగ్రహ్యకర్మలైస్తా జహానకోదమాత్రతః । నైవ్యాగినుహ్మదానీంశ్చ త
 యోగ్యానైజహానఃఫలః ॥౨౮॥ పునస్తాకీవై దైత్యే పునస్తేజనిపాతితే । శతవారంపరావీచం నాస్తిస్త్రుత్య

కోదంశ తూణీరములందాల్చి వనపుష్పంబులచే నలంకరింపబడి దేవాలయద్వారమును కొంచ
 ముగా తెరచికొని తిన్నగా నాసంఘోషమునకై పంపబడుచురుగాక. ఎవ్వినపుగా నైనను
 ఎవ్వఁడెప్పుడు నన్నుచూచునో నిశ్చయముగావాడు గ్రుడ్డివాడగును. ఇందుకు సంశయము
 లేదు.” అనిచెప్పెను. ఆరక్క-సురుపురును దేవియొక్క మాటవిని జగదంబ సంతోషించెనని
 సంతసముతో గవాక్షమునుండియే పూజించిరి. పశ్యాన్మంబులను పాయసాదులను రాసులు
 రాసులుగా విడచుచువచ్చిరి. పంచాద్యుత్పలంబుల కడవలను కోట్లకొలది కుమ్మరించిరి. కోట్లంత
 రముగా దివ్యఫలంబులనభిషేచించిరి. వాటిసంతటిని భక్షించి వానరేంద్రుఁడు మరల “ఏమిచ్చి
 తిరి నాకు? ఈగ్రాసమాత్రముచే నేమగును? మిక్కిలియొకటి గొనియున్నాను.” అని చెప్పెను.
 ఆకపిహుడేమి వచనమునువిని ఆదైత్యులు మిగుల విస్మితలై దూతలచే పాకశాలలోవెడకితన
 యూరివారియొక్కయును తనయొక్కయును తినతగినవస్తువులనన్నిటిని కొండలవలె కుమ్మరించిరి.
 తమరాజమందిరంబులలో నుపాదించి పెట్టినవస్తువులనన్నిటినిదూతలచే తెప్పించియొప్పించిరి. అ
 పునారివారియింద్లలో కోలాహలమూరంభించెను. ఎచ్చటను విడ్డలకుగూడ తినతగినవస్తువుకొంచె
 మునులేకపోయె. అంతనై రావణ మైరావణులు వన్యపుష్పాభరణంబులచే నలంకరించి ధనుర్భా
 గాధారులుగానున్న క్షేత్రదేవికై శ్రీరామలక్ష్మణులనుద్వారమునుండియే తిన్నగా సమర్పించికొని
 రి. వారిసాంజనేయుఁడు చూచినదండించి యాలింగించి యహ్మడాతలుపులను తెరచికొనివచ్చి బెడ
 రించెను. అంతరామలక్ష్మణులు దేవాలయమునుండి బయటవచ్చి యద్యైరావణ మైరావణుల

ప్రయోప్రదా ॥ ౯ ॥ తతోఽపి తౌహుత్యా త్వరంగత్యాసమానుతిః । ఇతస్తతోఽగ్రహకపుర్యాం నారీంసాపి
 సంశ్రితాం ॥ ౧౦ ॥ ఐరావతభోగపత్నీం పుష్పమరణంతయోః । సాప్రాహవాగకన్యాహం బలేనానేష్యమి ॥
 ౧౧ ॥ మైరాణిపిమాంసేత్యం దుష్టబుధ్యాత్రిపశ్యతి । ఉభాభ్యుపపిచక్రీడాం దాతుంనాస్తిబలంమయి ॥ ౧౨ ॥
 మిత్రంత్వేకోరీపుష్పైక స్త్రీతిమఃఖంతయార్జను । అతస్తమ్యోగేభుష్టిర్మమహాపిభవివ్యతి ॥ ౧౩ ॥ మామతే
 యదిరామహం స్యస్త్రిమంహికవ్యతి । తనాన్యాహంభయామ్యద్య తయోవ్యాత్యుర్యతోభవత్ ॥
 ౧౪ ॥ తచ్చుత్సాహదతిఃప్రాహ యచక్రిరామభారతిః । నభవివ్యతిభగ్నస్తే మంచకస్తపిత్వేపతిః ॥ ౧౫ ॥ భవి
 వ్యతిరామచంద్రస్త శ్చేత్యుత్సాహమాహసా । భ్రమరానేకదాపూర్వం బాలైఃకంటకోపితా ॥ ౧౬ ॥ మోచయా
 మాసతిస్తాహితేనతుష్టాశ్చపట్నదాః । తామృషేయువాభ్యాంహి మరణాద్రక్షితావయం ॥ ౧౭ ॥ యథాతథా
 యువాంచాపి రక్షామౌమరణాద్యయం ఇత్యుత్సాహేష్టితాశ్చాత్రి తేనీత్యుత్సాహమత్తమం ॥ ౧౮ ॥ తద్రక్షణింహా
 స్మస్త్యా తాగ్రుర్యాతేసుజీవితే । భ్రమరాస్తేయోర్విద్రాప్తానేసంత్యనవాకపే ॥ ౧౯ ॥ కోటిశస్త్రాకవర్ణయ
 స్య సోపితాస్తర్జయత్క్షణాత్తత్రైకోశరణంప్రాప్తం భీమరంప్రాహమాదుతిః ॥ ౨౦ ॥ కనుమంహిగర్భంత్యం
 గజభుక్తపిత్తవత్ । ఐరావతభోగపత్నీయః పట్నదోపితభాకరో ॥ ౨౧ ॥ తతోనివత్యతే చైత్యే పుష్పానై

యొక్క- సైన్యవర్గంబును మిత్రవర్గంబును వారిరువురిని కూడ బాణజాలముచే ధ్వంసముచే
 సిరి. ఆరక్కసులిరువురును మరలబ్రతికిరి. వీరుమరల చంపిరి. ఇట్లు నూరుమార్లు సంహరించినను
 వారికి మృత్యువుకలుగలేదు. అంత నత్యంతాశ్చర్యము నొందిరి. అపుడాంజనేయుడు త్వరగా
 వెడలియూరిలో నిటటు సంచరించుచు రహస్యస్థానమున నున్నట్టి యైరావతభోగపత్నియగు
 కాంతినొక తెనుచూచి వారిమరణము నడిగెను. ఆమె యితనితో “నేనొక నాగకన్యకను. బ
 లాత్యా-రమున పట్టబడినదానను. ఇచ్చట మైరావణుడును నన్ను సంతతము దుష్టబుద్ధితో
 చూచును. ఇరువురికిని రత్నక్రీడనిచ్చుటకు నాకుబలములేదు. నాయందు వారికి ఒకడు మిత్రు
 డు ఒకడుశత్రుఁ వనుదుఃఖముగలదు. కావున వారిచావు నాకును సంతోషకరము. హనుమం
 తుఁడా! శ్రీరాముడు నన్ను తనయాలినిగా నొప్పికొనునట్లయిన నేనువారికి మృత్యువు చేసివ
 లన కలుగునౌ చూపెదను.” అనిచెప్పెను. అందుకు ఆంజనేయుడు “శ్రీరాముని భార
 మునకు నీచంచము విలుగకయుండిన నతఁడు నీపతి కాగలడు.” అనియొప్పెను. దాని
 కామెయు నొప్పి కొనేను. పిదపానాగకన్యక “మునుపాకప్పుడు తుష్టేదలను బాలకులు
 ముండ్లలో నున్నగా, వాటిని నీయైరావణ మైరావణులు విడిపించిరి. అందుచే మెచ్చిన
 భ్రమరములు- మీరు మమ్మును మరణమునుండి బ్రోచినట్లు మేము మిమ్మును మరణమునుండి
 రక్షించెదము- అని చెప్పి వీరి శయనస్థానమున నున్నవి. అవి అమృతరచిండువులను గొనివచ్చి
 వీరిరక్త చింకువులను స్పృశించుచున్నవి. వీరు బ్రతుకుచుండురు. కోట్లకొలదిగానుండు వాటిని

రఘువంశః | అభిషిక్తయోస్థానే రాజ్యేతమకరద్యజం || ౨౨ || యావద్గంతుమశక్తితే తావద్ధురనిసాధితః |
 నాగః న్యాకుమంగత్యా నానాచిత్రవిచిత్రతం || ౨౩ || దృష్టుతాంచారువదనాం వస్త్రాంకారమండితాం | గృ
 త్యాః కేతతద్ధృష్టం కిం చిత్ర్యాత్వాత్ తాపః || ౨౪ || చరకారమంచకంభగ్నం స్వభారేణిఘావ్యకాః | తతః ప్రయా
 ప్రాధితస్సరా మస్తాంపుసరబ్రహ్మ || ౨౫ || త్యక్త్యాదేహంభువంగత్యా భూత్వాభావ్యాణ్యకాః | తతః ప్రస్తావి
 రంకాలం తృతీయేభ్యంతుజన్మ || ౨౬ || ద్వారకద్వారకాయాపి మమపత్నీభినివృత్తి | తద్రామవచసంక్రత్యా
 రామాగ్రేఽగ్నిప్రవేశ్యా || ౨౭ || కన్యాకుమరీనామ్నాఽసీ ద్విజకన్యాఽభిరౌదసి | మామతేస్సంధసంధాఽ
 భూత్తదారామోఽహ దావీతః || ౨౮ || రాజ్యేకత్యామంత్రిణం స్వంలక్షణంకరద్యజః | ఆకరోత్తంస్కంధసం
 ఘం శేషంబ్రహ్మ డధారకం || ౨౯ || తతః క్షణాజ్జగ్మ సుప్తా లంకాంక్రీరామలక్ష్మణౌ | క్రీరామలక్ష్మణౌద్విత్యా సుగ్రీ
 వాద్యాశ్చవాసరాః || ౩౦ || తావాలింగ్యమచూర్నత్యా బహువస్తాపత్యతాః | రామాపిసకలంవృత్తం సుగ్రీ
 వాద్యాశ్చవేదవత్ || ౩౧ || చైత్యరామేణివతా త్రుత్వాపదనీరావణః | రాక్షసాంశక్తిఃప్రాహ త్రుత్వా
 త్తంభయ్యాతః || ౩౨ || మామక్షేత్రేవపుత్యత్వ హ్యహతూర్యంపితామహః | అతోనారాయణస్సాక్షాత్ పానహ
 భాన్మహంశయః || ౩౩ || రామాదాశరథిస్సూత్యా మాంహంతుంశమపత్తితః | యదాతూర్యకపరగ్య స్సహతోదీ

సంహరింపుము.” అని తెలిపెను అట్లేయని యాంజనేయుఁడు వాటినిసంహరించెను. అపుడొక
 క తుమ్మెదశరణమనిరాగా “సేపు విరావణ భోగవత్ప్రియోక్తమంచమునుపనుగగిత్తివెలగవండు
 వలె నిస్సారముగా చేయుము; అనియాజ్ఞనిచ్చెను. అదియున్నట్లేచేసెను. పిమ్మటరామచంద్రుఁడు
 బాణములచేవారిరువురిని సంహరించి యారాజ్యమున మరకద్వజునికి కల్పాభిషేక మొనరించి
 యచ్చటినుండి వెడలుటకు నిశ్చయించినప్పటికి మారుతి “స్వామీ! వివిధచిత్ర విచిత్రతలపై న
 నాగకన్యామందిరమునకు పోయి సాలంకారయై సముఖయగు నక్కారతినుచూచిసంతసముతో
 పాణిగ్రహణం బొనర్చవలె” నని విన్నవించెను. శ్రీరాముఁడు తనభారముచే నుంచమును
 విఱుగగొట్టెను. అంతరామె మిక్కిలి ప్రాధింపగా మరల శ్రీరాముఁడు “ఈదేహమునువదలి
 భూమికిజని బ్రాహ్మణకన్యకగా జనించి చిరకాలము తపజ్ఞానరించి మూడవజన్మమున ద్వార
 యుగమునందు ద్వారకానగరములో నాకుధర్మవత్ప్రియగుము; అని వరమునిచ్చెను. వెంటనే
 యామెయగ్నిని ప్రవేశించెను. సముద్రతీరమున కన్యాకుమారియనుపేరుతో బ్రాహ్మణకన్య
 కగా నవతరించెను. పిమ్మట శ్రీరాముండు ఆంజనేయుని భుజములపై యెక్కినను, మకరద్వజుండు
 మంత్రిపై రాజ్యమును విడచి బ్రహ్మాండ ధారకుడైనశేషుండుగు లత్మణుని తన భుజములపైయె
 క్కించికొనెను. అంతెనా రామ లక్ష్మణులుక్షణములో లంకకువిజయము చేసిరి || ౧౩౦ || వారిని

రావణుఁడు రామునిచే తన చావును నిశ్చయించి చెప్పట.

చూచి సుగ్రీవాదులు ఆలంగించి పలుమారువందించి యానందనిర్భరులైరి. శ్రీరాముఁడును

క్షిత్వము ॥ ౩౪ ॥ తదాశ్రయశ్చైవాహ శూర్యసంశోభ్యతేహి ॥ ఉత్పత్త్యైతేచమద్వ్యంశే పరమాత్మసహితః ॥
 ౩౫ ॥ సపితత్వాంత్రత్రైతే ॥ రాంధరైర్విహసిష్ఠతీ ॥ ఇత్యుక్త్వాసమయాశాం సోధనాసమయాయుః ॥ ౩౬ ॥
 సమాగతోరాఘవోమాం సమశేసమానివృత్తి ॥ విబోధ్యకుంభకర్ణమా మానయ్యత్త్వరాస్యితాః ॥ ౩౭ ॥ తతస్తేతాం
 గుహంగత్వా తచ్చాసనేపరివృత్తితా ॥ యాతాయాతేప్రచక్రస్తే ॥ కుంభకర్ణాదతేమహాః ॥ ౩౮ ॥ తదైత్రజాహు
 పాశైర్బలంకృత్యావరాక్షసాః ॥ గత్యాతదంతికంభీతా నిజఘ్నూస్తంధ్యమైవదైః ॥ ౩౯ ॥ లాలిప్రాదయమాసుశ్చా
 త్త్వైరుష్టైర్వ్యమాల్లయః ॥ కాష్ఠభారైర్వహదాహం దేహేచకుస్మకపాజ్జయ ॥ ౪౦ ॥ తదాప్రబుద్ధస్సౌధ్ధా
 ఘోరరాక్షసాపిహవరాక్షాః ॥ కౌటిళఃస్వముఖేఃక్షిప్త్వా జలవాపీర్విశోష్యః ॥ ౪౧ ॥ గత్యావరాక్షసేంద్రం
 బోధయామాసరావణం ॥ ఏకదాహంవనేగత్యా దృష్ట్వాతంనారదంమమిం ॥ ౪౨ ॥ పృష్ఠవాంస్త్యంకుత్రయాతః ॥ త
 త్త్యాగమసంకృతం ॥ సమాంశ్రాహదేవలోకా దయోధ్యాంప్రతిగమ్యతే ॥ ౪౩ ॥ రావణాద్విరజేహంతుం విష్ణుర్దాహో
 త్రమాషుః ॥ తేవరాత్యత్వైరయతుం రామంగచ్ఛామ్యహంజవాత్ ॥ ౪౪ ॥ ఇత్యుక్త్వాహంగతస్సీతః ॥ క్రేపయా
 మాసరాఘవం ॥ ఇతిశ్రుతయయాత్రార్యం తవాశీర్మివేదితం ॥ ౪౫ ॥ అతోర్వయాద్యరామాయ సీతాంసఖ్యంకురు
 ప్రభో ॥ ఇతితద్వచసంక్రత్యా రావణస్తంబోబ్రవీత్ ॥ ౪౬ ॥ నిద్రావ్యాతైతేక్షీణితేద్య గచ్ఛసిద్రామకుంభకురు

సమస్తవృత్తాంతమును సుగ్రీవాదులకు తెలిపెను. రావణుండు సభలో తన మిత్రులు పోయిర-
 ను దానిని విని భయభ్రాంతుడై “మునుపు బ్రహ్మ నాకు మనుష్యుని వలననే మృత్యువునుచె-
 ప్పెను. అందువలన నారాయణుడే ప్రత్యక్షముగా నీమానవా కృతి నందియుండును. అందు-
 కు సంశయములేదు. రాముండు దాశరథియై నన్ను సంహరించుటకు వచ్చియున్నాడు. మును-
 పప్పు డనరణ్యుండు దీక్షితుడైయుండి నాచేతచంపటకునప్పుడు సూర్యవంశంబైన నాయీవం-
 శమున పరమాత్మయవతరించుచున్నాడు. అతడే సీపుత్రమిత్ర ఐరివారముతోడ నిన్ను సంహ-
 రించునని శాపమిచ్చి స్వర్గమునకుపోయి యున్నాడు. ఆసమయమిదిగోవచ్చినది. రాముండు వ-
 చ్చెను. యుద్ధమున నన్ను చంపును. త్వరగామీరు కుంభకర్ణుని నిద్రలేపి నావద్దికి పిలిచినిరం-
 ది.” అని యాజ్ఞాపించెను ॥ ౩౭ ॥ పిష్టుట నారాక్షసులు కుంభకర్ణుని గుహకువెడలి పొనియును

కుంభకర్ణుండు నిద్రలేచి యుద్ధముచేయుట.

రుచే నీడవబడి యూతాయాతముచే వానికడుపున చిక్కు-వడి యొక్కప్రక్క-యెట్లో తప్పించుకొని
 సమీపించి కాళ్ళతోను రాళ్ళతోను చెట్లతోను కొట్టి గుట్టములచేతను ఒంటలచేతను త్రొ-
 క్కించి కట్టెలుచేసి మంటపెట్టి రాజాజ్ఞ వలన నెట్లో లేపిరి, అప్పుడు కుంభకర్ణుండు నిద్రలేచి పం-
 దులను ఎనుములను తెక్కి-లేకభక్షించి నీళ్లునూతులను శోషించి రావణునివద్దికివచ్చి వందించి
 “నేనొకప్పుడు వనమున పోవుచుదారిలో నారదమునిని చూచితిని. నీవెచ్చిటికి పోకువు? ఎచ్చట
 నుండివచ్చితివని యడిగితిని. అందుకతడు దేవలోకమునుండి యయోధ్యకు పోవుచున్నాను.

తచ్ఛంఖోః సూరవచనం శ్రుత్వానత్యాధరావీణం ॥౪౭॥ జవాద్యయాసముద్ధామో ల్లంఘ్యప్రాసాదమున్నతం కం
భకన్తంత్రదృష్ట్యై కవయోధయవిహ్వలాః ॥౪౮॥ వశ్రువలాయశంసర్యై రామపార్శ్వ్యనుపాకతాః । కంభకన్తంత్ర
త్రదృష్ట్యై ప్రానానువిభీషణః ॥౪౯॥ ఉతాచమతోభూత్యా మయాదాతిభోధితః, సీతాంరామాయజీహీతి తే
నభోధికీకృతస్త్యహం ॥౫౦॥ తయ్యుత్వాహారాసురగ్య సేవాకర్తృనుపాకతః, తయ్యుత్వాంధువచనం కంభక-
న్తస్తనుబలిత్ ॥౫౧॥ సమ్యక్సృతంత్యయవత్స మదగ్రమాస్థిరోభవ, యుద్ధేస్త్యయఃపరోవత్ర జ్ఞానతేనయూ
ద్యహి ॥౫౨॥ తతోబంధుంసమస్కృత్యై రామపార్శ్వ్యనుపాయయా, కంభకన్తోపిహస్తాభ్యాం సాదాభ్యాంసేవ
యతావరీతః ॥౫౩॥ చచారవాగరీంసేనాం త్రతదృష్ట్యా పీశ్వరం, త్రిశూలేవాధిభీత్యా౭౭సయామాసపురీమదా ॥
౫౪॥ మాన్యైస్సృష్టసుగ్రీవకన్తాఘ్నాంఃపార్శ్వతైః భీత్యామయారాసవేంద్రం సోపిహరైర్విలజ్జితః ॥౫౫॥ పున
ర్వియోగభునం తింబృష్ట్యైఃపునందంభః, వివ్యాధనితైర్వాతైః సస్పీరామండ్రమైర్వైః ॥౫౬॥ తాదయామాస
తాన్వాతైర్విచార్యైఃపునందంభః, వాయువాత్ప్రేచిత్యేద తథస్తాసాయుధాక్షణాత్ ॥౫౭॥ ధన్వబాహుకుతా
యాంతం సదంతింవిక్రీయాభవః, ద్వారరచంద్రోవిశితా వాదాయాస్య పదవ్యయం ॥౫౮॥ చిత్రదశతితాపాహ
లంకాద్వాంశమహ్వసా, సిక్వతపాశీపాశో౭౭పి కంభకన్తోఽభీషణః ॥౫౯॥ బడబాముఖవస్యక్తం వ్యాదాయర

రిణమున రావణాదులను చంపుటకు మూఢపుండు మానుషరూపమునందుచున్నాడు. దేవవాక్య
మునుండి రాముని త్వర చెట్టులకు పోవుచున్నాను అనియిట్లు నాతో చెప్పి అచ్చటినుండి శ్రీరామునం
పించెను. ఇట్లు సేను మునుపుంటిని. నీయెదుట విజ్ఞాపించితిని. అందువలన శ్రీరామునికి సీతస్వర్గం
చి సఖ్యముచేయుము.” అని హితము నుపదేశించగా విని రావణుడు “ఓవిపుడు నిద్రాము
ద్రాచో తాక్షుండై యున్నావు. పోయినెవ్వరిగా నిద్రపాము,” అని నిరాకరించెను. అన్నయొక్క-
యిట్టి ప్రారవాక్యమును విని కంభకన్తండు రావణుని స్తోత్రముచేసి నమస్కరించి వేగముచే
ఎత్తిరమైన ప్రాసాదమును దాటి యుద్ధమునకువచ్చెను. అచ్చట కంభకన్తనిచూచి కపులు
విభ్రాంతచిత్తులయిరి. అందరు పరుగెత్తికొనిపోయి శ్రీరామపాదముల నాశ్రయించిరి. అచ్చట
విభీషణుడు కంభకన్తని జూచి నమస్కరించి “అన్నా! సేను రావణునికి సీతను రామునికిర్పిం
పుమని విశేషముగా తెలివిచెప్పినను వాడు నన్ను భీభీయని ధిక్కరించెను. అదివిని సేను
శ్రీరాముని సేవకై యచ్చటికి వచ్చితిని.” అనిచెప్పగా, నాతమునిమాటవిని కంభకన్తండు “ఘం
చిపని చేసితివి నాయనా! అయిన నాయెదుట సీపు స్థిరుడుగా నిలువవలదు. ఇప్పుడు యుద్ధ
మున నాకు పరుడు నావాడు అనుభేదము తెలియచాలదు.” అనిచెప్పెను. అదివిని విభీషణు
డు శ్రీరామనన్నిధి కరిగెను. కంభకన్తండు చేతులు కాళ్లతో కపులను నలిపివేయుచు వానర
సేనలో నందరించుచు సుగ్రీవునిజూచి శ్రీశూలముచేగొట్టి సంతసముతోలంకకై త్రికొనిపోయె
ను. దారిలో సూరడించుకొని యాసుగ్రీవుండు గోళ్లచే శత్రువుయొక్క ముక్కుచెవులను కత్త

ఘనంవం॥ అభినుద్రావికద రామశృంగ్రహసంయథా ॥౬౦॥ అత్రామచ్ఛితాగ్ర్య సాయత ప్రద్రుమా
త్తమః॥ శరపూరితవక్త్రోసా నుక్రోశాతిభయంకరః ॥ ౬౧॥ అభసూర్విప్రతీకాశ మైంద్రంశరమనత్తమం ॥ ము
మోచలేనచ్చేద కుంభకర్ణశోమహాత్ ॥౬౨॥ తదాభే దేవవాద్యాం సేనుఃకుసుమవృష్టిభిః॥ వనద్వీపరా రామం
కుష్టుప్రద్రుదైః ప్రసేః ॥౬౩॥ పిశ్యన్యనిహతంకుత్యా పితరంచాతవివ్వలం॥ రంజితేస్సంత్వయానాన త్వంమేవ
క్యాన్యవై బలం ॥౬౪॥ ఇత్యక్వాత్పిత్తికం త్యా మేఘనాదోఃకుంభిశాం ॥ ర క్షమాన్యంబరధరో హవనాయోపద
క్రమే ॥౬౫॥ రథార్థంధివ్యతస్తాన్ధం జయార్థమభిచారికైః॥ యోగినివటాఘోఘామ్యం గుహాయాఃఘస్థిగోరహః
౬౬॥ గోయానిలాఽశలవ్యాఘ్ర సర్పరాక్షసకటకైః॥ అత్తనఃకుత్సకృత్యా పరిధీక సప్తమర్గమాత్ ॥౬౭॥ హా
మమంకోర్వ్యతస్సర్వంబద్ధ్యాన్వప్తమహోఃకుంభాం ॥ ర క్తప్రమ్నంబరధరో ర క్తచందనదేవితః ॥౬౮॥ ర క్తప్రమ్నాక్షరాగం
రా సర్వస్త్వేంద్రసేతుభిః॥ ఖిరరాచ్రువలశోదుం బరభల్లాత్కాఙ్గిభిః ॥౬౯॥ సమన్విరావమాంసాది భక్షితకఫలైర
పి॥ ఆకానింబపీతపూర కృష్ణస్తవత్పూరశోనైః ॥౭౦॥ అపామగ్నబదగికా నలదాలకబంధైః ॥ సరముడైర్తేజ్వి
మాంసై ర్విభీతికఫలాభిః ॥౭౧॥ సర్వఖండైశ్చమండుకైః త్వంత్రస్తాయులూమభిః ॥ నానావచరాధాంబ
మాంసైఃపిసమంత్రకం ॥౭౨॥ ఇత్థంచకార హూమం సనిమిల్యతమనే రహః॥ విభీషణోపితందృష్ట్య హామధూ

రించికొని రామనన్నిధికి వచ్చెను. వాడును ఊరివారిచే పరిహసింపఁబడి మరల యుద్ధభూమి
కివచ్చెను. రాముఁడునువానిజూనితీక్షణబాణములనుప్రయోగించెను. కుంభకర్ణండును రాముని
మీఁద చెట్లను కొండలను విసరివేయుచువచ్చెను. అంతనారావ చంద్రుఁడు వాయుశ్రుము
చే వానిచేతులను ఆయుధంబులతోడ కత్తిరించెను. చేతులులేక పోయినను శబ్దించుచు వచ్చు
చుండగా చూచి, రాముఁడు రంధర్ల చంద్రబాణంబులచే వాని రండుకాళ్లను కత్తిరించెను.
అవి లంకాద్వారమున ఘోరనాదముంగలుగించి పడెను. చేతులుకాళ్లు తెగగొట్టినను కుంభక
ర్ణండు బాడబముఖునువలె వక్త్రమును తెరచి కూతబెట్టుచువచ్చి రాహువు చంద్రునిఁదరిమి
నట్లు పట్టవచ్చెను. నిశితబాణంబులను వానినొంటునించినను వాఁడు మిక్కిలి భయంకరుడై కేక
వేయగా, నారాముఁడు సరోస్థివంశజైన సూన్యనివలె వెలుగునట్టి యైంద్రాశ్రుమును ప్ర
యోగించి కుంభకర్ణునితలను పగలగొట్టెను అప్పుడాకాశంబున దేవవాన్యములు మ్రోగినవి.
పూలవానగురిసెను. నానాస్తుతులచే దేవతలు కొనియాడిరి. ॥౧౬౩॥ పిసతండ్రి పడిపోయిన
సంగతిని విని చింతాక్రాంతుడైన తండ్రిని సమాధానముచేసి “నీవు నేడు నాయొక్క బలమును

లక్ష్యణుఁడు ఇంద్రజిత్తును సంహరించుట.

చూచును” అని చెప్పి త్వరగా మేఘనామఁడు నికుంభిలకు వెడలి యోగిని వృక్షమూలమున
రహస్యముగా నొకగుహలో నిలచి రక్తపుష్పములను రక్తవస్త్రములను ధరించి రథముకొఱ
కును దివ్యాశ్రుములకొఱకును జయముకొరకును ఆభిచారిక మంత్రంబులచే యాగమున కా

శ్రుంధయావహం || ౭౩ || ప్రామాదామానుషకం హేమామరంధంధురాత్మనః | సమావృతేచేద్ధోమాయం మేఘనా
దస్యతుర్వతే || ౭౪ || తదాజయ్యార్థవేద్రామ మేఘనాదస్యరాసురైః | అత్యిన్రుంలక్ష్మణేః సూతయిష్యమిరావ
ణిం || ౭౫ || యన్రుద్వాఃశవదాణి నిద్రాహరవివజ్జితః | తేనైవమృత్యుర్విదిగ్ధాః బ్రహ్మణాఽస్యదురాత్మనః || ౭౬ ||
లక్ష్మణోయయదామోధ్యాయైర్వాప్త్యామనసిర్గతః | తదాదినిద్రాహరవిజ్జితః శబానాతిరఘూత్మనః || ౭౭ || సేవా
ర్థతవరాకేంద్రజ్ఞాతంసర్వమిదమయా | తతోరామాజ్ఞయాగత్వా లక్ష్మణేఽవిభీషణః || ౭౮ || హనుమత్ప్రీతురై
ర్వీరై ర్హ్యుక్తప్రేక్షుర్వతోవృతః | లక్ష్మణంధర్మయామాస హేమామస్థానంవికుంభిరాం || ౭౯ || అంకదర్శనంధమా
దహ్య వన్రుత్ప్రీతిగాఢకంబికాః | క్వాలయామాససామితి జ్ఞామాసరాక్షసాంధర్మైః || ౮౦ || గరుడాస్త్రేణస
ర్వాంశ్చ పరవ్రతాస్త్రేణదంష్ట్రీణః | ఆశలంకాంతమకరో త్పర్వన్యాస్త్రేణలక్ష్మణః || ౮౧ || ప్రాశయామాసహమహ
సనిలంకగమాక్రతః | జలంసంకోషయామాస వాయుశ్చాస్త్రేణలక్ష్మణః || ౮౨ || పరిఘేవ్యపిసప్తేన తత్రాదృష్టా
రిహాఃస్థలం | యయాత్వత్పాతిత్రోక్షాన్ధమాస్యాగిసీవటం || ౮౩ || తదాతాంధర్మయామాస వల్కలాయోగిని
హం | గుహాఽధిపాసహాగం హనూమాన్యాదృశట్వనైః || ౮౪ || చుర్క్వీర్వగిహసంస్థం మేఘనాదంస్యతర్జయత్ |
తదాసమేఘనాదోపీ తర్జిత్యాహేమామంత్వరాస్యతః || ౮౫ || క్రోధావిష్కరణేన్ధీర్వా యయాలక్ష్మణంసమఖం | శ

రంభించెను. తనకు చుట్టున దుర్గమంబులైన సప్తప్రాకారములను జల వాయు వహ్ని వ్యాఘ్రు
సర్ప రాక్షస కంటకంబులచే కల్పించికొనెను. హేమామకుండమునకు పెగా తలక్రిమిగూగ కృ
ష్ణసర్పమునుకట్టి, రక్తపుష్ప రక్తచందనంబుల నలంకరించికొని- ఎట్టునిపూలు రక్తాక్షుగలు గు
రిగింజలు ఆవాలు రక్తచందనము చెఱకులు చెండ్ర మామిడి మోదుగు రాగి నల్లజీడి యెము
కలు ఉట్టినమిత్తులు మినుములు మాంసము జీడిపండ్లు జిల్లేడు వేచ మూడిఫలము నల్లయుమ్మైత్త
నిమ్మ ఉత్తరేణి రేగు పద్మోత్పరాదులు ఆరికెలు బంధూకము నరహంసము తఱబుట్టలు తాం
డెపండ్లు మొదలైనవి హముతునకలు కప్పులు చర్మములు దంతములు వెంటుకలు నరములు వి
విధవన్యమృగ మాంసములు- వీట్లనన్నిటిని పెట్టికొని మంత్రములతోడ రహస్యమున కండ్లు
మూసికొని హేమామముచేసెను. విభీషణుడు ఆహార హేమామఘామమును చూచి రాము
నితో “స్వామీ! దుష్టుండైన మేఘనాదునియొక్క ఈహామంబు నెరవేరినవత్తుమున, పిమ్మట
వాడు దేవరాక్షసులచేతగూడ జయింపఁబడజాలడు. అందువలన త్వరగా లక్ష్మణునిచే నీరావ
ణిని చంపించెదను. ఎవడు గూ సంచత్సరములు నిద్రాహారములు లేకయుండునో వానివల
ననే వీనికి మృత్యువు గల్గునని బ్రహ్మశాసనము. ఈలక్ష్మణుడు నీవయోధ్యను వదలినదిమొద
లుకొని యీవరకు నీసేవకై నిద్రాహారంబుల నెఱుంగడు. మహారాజా! ఈసంగతిని నేనెఱుఁ
గుదును.” అని విన్నవించెను. మఱియు నొక్కేయని శ్రీరామాజ్ఞ నొంది విభీషణుడు హనుమం
తుడే మొదలయిన సేనావీరులతోడ పరివృతుండై లక్ష్మణునికి హేమామస్థానమగు నికుంభి

స్త్రీరస్త్రీసర్వతాత్పర్యర్థభిర్నిజ్జితోక్తిభిః ॥౨౬॥ సకారలక్షణేనైవ యుద్ధంతత్తారకామయం । సౌమిత్రపి
 బాటోష్టై రభవత్కాఽగమ్యర్థవ్యుప ॥౨౭॥ తద్వృథంః వచంసూతం బిభేదక్షణమాత్రతి ॥ తతస్సన్వేయధనమా
 త్త్వబాధాఽగమ్యసశః ॥౨౮॥ పద్మాగ్రమేవ క్షిప్తోభూమాగ్ం చిచ్ఛేదకవచంఃపోః ॥ తదాక్రద్ధస్ససౌమిత్రి ర్వా
 గేనేంద్రజితేస్థాపి ॥౨౯॥ సశరందక్షిణభుజం పాతయామాసతద్యచే ॥ తదాసవాపహస్తేన మేఘనాదోతిపి
 హ్యులః ॥౩౦॥ దుర్దానలక్షణంహంతుం ధృత్వాసూలమనుత్తమం ॥ తంచాపిమాగ్నేనైవ సహాలంబామసృగ్ధరం ॥
 ౩౧॥ మేఘనాదగ్ధసౌమిత్రీ శ్చిత్వారావణసన్నిధౌ ॥ పాతయామాసలంకాయాం తదద్యుగ్రమివాభవత్ ॥౩౨॥ త
 దావ్యాదాయస్వముఖం రావణేన్ద్రక్షణంయయా ॥ లక్ష్మణోఽపిశరందివ్యం రామనామాంకితంభుధం ॥ ౩౩॥ ముచూ
 సరఘువీరస్య కృత్వాచింతితమాదిరాత్ ॥ సశరస్సశిరస్త్రాగం శ్రీమజ్జ్వలితమండలం ॥ ౩౪॥ ప్రమత్నేంద్రజితఃకా
 యా త్వాతయామాసతత్పీఠః ॥ తతఃప్రవాదితాదేవా స్సౌమిత్రంపరిభ్రుపుత ॥ ౩౫॥ పుష్పాదీవిశిరఃతోనై చక్ర
 స్త్రీరాజంఃమహాః ॥ గతశ్రమస్ససౌమిత్రీ శృంఖమాఘారయద్రణే ॥ ౩౬॥ శ్రుత్వాస్తోతాశంఖనాదం త్రిజటాంప్రే
 వ్యసాదరం ॥ శుభ్రావహలంప్రత్యేతం తద్వాక్యాత్పీనుతోషసా ॥ ౩౭॥ తతఃప్రత్యేనాదగ్ధస్య శరస్సగృహ్యమా
 దుతిః ॥ రాఘవాదుదర్శయంతుః త్వరయామాసలక్షణం ॥౩౮॥ తదాసవాపహస్తేనైవ గదప్రస్థవిభీషణః ॥ నానా
 లనుచూపెను. అంత నాలక్ష్యణుడు అంగదునిమీఁదనెక్కి- ఆగ్నేయాస్త్రముచే ముండ్లను
 కాల్చినెను. రాక్షసులను సంహరించెను. గాఢజాస్త్రముచే సర్వంబులను ఘర్వతాస్త్రముచే
 ఘలులను పర్వన్యాస్త్రముచే నగ్నిని శాంతిపరచెను. ఆంజనేయుడు నిమిషమున వాయువును
 వీల్చినెను. లక్ష్మణుడు వాయువాస్త్రముచే నీళ్లను శోషించెను. ఇట్లు కోటలను ధ్వంసము
 చేసినను శత్రువుయొక్క స్థానము కానరానందున శ్రోధమునంది హనుమంతుడు యోగినీవట
 మునే పెగలించఁ బూనెను. అప్పు డవటవృక్షంబున నున్న యోగిని యాగుహను చూపెను.
 హనుమంతుడు ఆగుహద్వారమున పెట్టినపాపాణమును కాలితోత్రొక్కి పుడిచేసి గుహలో
 నున్న మేఘనాదుని వెరపించెను. అపుడా మేఘనాదుండును హూహమునువదలి వేగముగా
 నాగ్రహముతోడ రథమునెక్కి- లక్ష్మణుని యెదుటవచ్చెను. శస్త్రాస్త్రంబులచేతను ఘర్వతాదు
 లచేతను ములుమాటలచేతను మేఘనాదుడు లక్ష్మణునితోడ దారుణయుద్ధము నొనరింపఁగా;
 సుమిత్రాబ్జాడును బాణసమూహముచే ఊహాశ్రమున వాని రథమును గుఱ్ఱములను ధను
 స్సును ధ్వజమును దృఢకవచమును సారిధిని కత్తిరించెను. అంత నింగ్రజత్తి వేరే ధనుస్సు నం
 నుకొని సేమిమీఁదనేనిలచి వేలకొలది బాణములను ప్రయోగించుచు లక్ష్మణుని కవచమును
 కత్తిరించెను. అందుచే నాగ్రహించిన లక్ష్మణుడు బాణంబును పట్టియున్న దక్షిణబాహువును
 ఛేదించి పాసియింట పడవేచెను. వాడు మహాకూలము నెడనుచేతితోబూని సౌమిత్రిని సం
 హరింపవలెనని ముందు నుగ్గించెను. లక్ష్మణుడు శూలసహితముగు వాని యెడమభుజమును

వాద్యనినాదైశ్చ సామితింఘమయాయా ॥౯౯॥ సత్వాతంఽర్చయామాన మేనావాస్యగచ్ఛిరః । తద్విస్తృతం
 గృహమితి రామస్తుష్టాభవత్తదా ॥ ౧౦౦ ॥ రావణాపిభుజ ద్విస్త్యా శుత్వాపుత్రసంగీతా । పహాపుత్రయః
 ఘోర సభాయాంముగ్ధితీభువి ॥ ౧౦౧ ॥ క్రోధాత్పుఖిష్టమధ్యమ్య యయానాతు విచక్షణా । సుహృత్సైవాను
 మేనావీ మంత్రితంసంస్థవారయత్ ॥ ౧౦౨ ॥ సఖిత్వంత్రైరంగ్యత్వా ప్సుపాస్త్రోతకర్తావ్యః । ఉపాసనీతిసంయత్రం
 నిలసరావణాంతదా ॥ ౧౦౩ ॥ కథంనామదశ గీత క్రోధాత్త్రీనిమిచ్చసి । అస్తాభిసహాయాన్దేహత్యాహం
 సుఖిణం ॥ ౧౦౪ ॥ ప్రాప్యసేవాశీఘ్రేమిత్తుక్తస్యైవత । సహాచరణంసంస్థ భుజంకేమురభూషి
 తః ॥ ౧౦౫ ॥ స్పృహ్యసమగ్రాంస్త్యైవంపురతఃసంతిభువి । అన విలామఃకాతప్సత్వాతత్పరిహరితా ॥ ౧౦౬ ॥ భు
 త్వాసాంత్యయై తాంస క్షిప్యహిమ్యంశోకేన ॥ స్యూహిసేతాత్మరైప్రాహ మాభవంభజభామి ॥ ౧౦౭ ॥ సాక్షా
 త్పృథకరాఘాతైర్వాతాహంముక్తమాగతః । త్వంచాపిగత్వాశీగాంసత్వాయానాగ్రసంస్థరః ॥ ౧౦౮ ॥ తత్త్వాం
 దాన్యతిరామపి తేనాగ్నివిశ్రయహామం । సులోచనాపతత్వానా తభిత్ప్రత్యరణి ॥ ౧౦౯ ॥ కుస్త్యాపైవా
 రావణాయ సంవోదత్త్వైవిభూషితా । యయానామంశిబియా తాన్విస్త్యావాగలోత్రిమః ॥ ౧౧౦ ॥ సీతేశంరా
 వణేశాద్విధయద్రామంవిగత్తైతా । ఇతిమత్సానురూపునీ సీతాహువన్యనేత్యగా ॥ ౧౧౧ ॥ శిరశాంశ్చేషణామా

రావణునియెదుటఁ బడునట్లు చేదించెను. అది విక్కిని యాన గ్రహణా దోషము. అంత నా
 మేఘనాదుఁడు తనసూనులెరచికొని లత్తణుని మ్రొంగుచున్నది. సామ్రాజ్యమునందు శ్రీరామనా
 మాంతిమయిన దివ్యసంగళ భాణంబునొకటిని రాముని ధ్యానంబున బ్రయోగించెను. ఆ
 శరము కవచకుండలాలంకృతంబగు మేఘనాదుని నశింబును మ్రొందిత్రోసెను. అంత నానం
 దించిన దేవతలు లత్తణునింగొనియాడిరి. మణిమూగంబులైన పూలనాన గురిపించిరి. వి
 శ్రాంతింజిందురు లత్తణుఁడు శంఖనాదమొనరించెను. జానకి యానాదమునవిని త్రిజటసంపి
 యావృతాంశమునఁజేరి సంతోషించెను. అంత నాంజనేయఁడు మేఘనాదుని తలనెత్తికొని
 శ్రీరామునికి చూపుటకై సామితిని త్వరపెట్టెను. అప్పుడు లత్తణుఁడు అంగదునిమీఁదఁజేరి
 కపులతోడను విభీషణునితోడను అనేక వాద్యంబులతోను శ్రీరామునిదగ్గరివచ్చి నమస్కరించి
 యాతలనుచూపెను. దానింజూచి గాఢపుండు తన్నుని నానింగింది పోగెడను ॥ ౧౦౦ ॥ అచ్చట
 సులోచన సహగమనముచేసి తనవతితోడ వైకుంఠమున కరుగుట.

రావణుండు భుజమునుచూచి పుత్రవధనునిని సులోచనాగ్రహణంబయ్యెను. అత్యంత
 క్రోధాత్మియై కత్తి నెత్తికొని జానకిని సంహరించుటకై బోయెను. అప్పుడు సుహార్షస్వరూపుడగు
 బుద్ధిమంతుడైనమంత్రి వాని ఖడ్గహస్తమును త్వరగావట్టుకొని “సులోచనా కోపముచే నీ
 నేమని త్రివధనిచ్చించెదవు? మాతోడగీవు యుద్ధమున రావలత్తణులను సంహరించి త్వరగా
 జానకినందుదువుగాక” అని నీతిసమృతంబైన యథోచితాలాపముచే నెవరించెను. సులోచన

సుఖాత్మైశాంతుసులోచనాం । ఇతివాచాశాస్త్ర్యనాఽయయశ్రీరాఘవఃపునః ॥ ౧౨ ॥ సులోచనాశ్రీరాఘం సవామశిరసామహుః । భద్రశ్రీరఃకాంక్షమాణాం తాంరామోహాశ్రియబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ కృపయాతవభర్తారం కరోమ్యద్యుపసవితం । హవిశస్యాస్యవహ్నింత్వం తోచతేచేద్వదస్యమాం ॥ ౧౪ ॥ తదానాప్రాహశ్రీరాఘం పువస్సంబ్రుచిహస్తతః । కుశోభవేత్తత్సర్గం మోక్షదంతవయస్సుమా ॥ ౧౫ ॥ ఇత్యుక్త్యా రాఘవంశత్యా సప్తితఃపివాశ్రితః । కృత్యాపత్యుశ్రీరస్త్రలభ్యాభర్త్యగత్యేత్ ॥ ౧౬ ॥ లంకాయాప్తాసమాసీయ భుక్షాగత్యాంకుంభిలాం । భర్తృదేహేనసంయోజ్య విచేశాన్నియథావిధి ॥ ౧౭ ॥ సులోచనాదివ్యదేహ వైకుంఠంపరినాయయా । రావణోపిసుహృన్త్రైః పునశ్శోభ్యంతుయారణం ॥ ౧౮ ॥ తతోరామేణసీతా స్ఫుర్వేతేరాక్షసాయుధి । లంకాయంరావణాశ్చిస్త్రకృతేరాఘవేణసః ॥ ౧౯ ॥ తతఃకృత్యా రామశిరః కృత్రిమంమయహస్తతః । యయాసీతాదర్శయతు రావణోఽశోకాశనం ॥ ౨౦ ॥ ఏతస్మిన్సంత్రేప్రప్తా బోధయామాసజానకీం । కృతమస్మిరాశనం కృత్రిమంరామదస్మిరః ॥ ౨౧ ॥ తద్వస్త్యామాభజన్సాద్య భేదంత్వమభునాఽబ్రతే । ఇతిసంబోధ్యతాంసీతాం బ్రహ్మాం తద్భావమాయాత ॥ ౨౨ ॥ రావణోపిసమాగత్య దర్శయామాసతద్భుతః । సీతాంప్రాహమాతోరామస్త్యుగమాశ్రిం

యను మేఘమాదుని పత్ని తనయెదుటవడిన కేయూరమండితంబును బాణాలంకృతంబునయిన తనకాంతుని భుజమునచూచి వానిపౌరుషంబులను స్మరించుచు ప్రలాపించెను. ఆభుజంబును ఆమెను సమాధానపరచుచు తన రక్తాక్షరములను బాణముచేప్రాని “దుఃఖంపవలదు. కాంతా! ప్రత్యక్షమూర్తియైన శేషుని బాణాఘాతముచే నేను ముక్తిసందితిని. శ్రీరామసన్నిధికి సీవునుపోయి నమస్కరించి నాతలను వేడుము. రాముండు దానిని నీకిచ్చును. దానితోడ నగ్నినిబ్రవేశించి నావద్దికిరమ్ము” అని యుపదేశించెను. సులోచన దానింజదివినీని సంతసించి సాలంకృతగా సత్తమామల యనుజ్ఞనొంది పల్లకినెక్కి శ్రీరామ సన్నిధికివచ్చెను. దానిని చూచి వానరవీరులు “రావణుండు వెరచి శ్రీరామసన్నిధికి సీతనంపించెను” అనియెంచి సీతాదర్శన కుతూహలముచే వసుగెత్తిరి, ఇట్లువచ్చి పల్లకినిచుట్టుకొని వాహకులవలన సులోచన యని యెఱిగి మరల రామసన్నిధికివచ్చిరి. సులోచనయును శ్రీరామునిఁ దనతలతో మ్రొక్కి మ్రొక్కి- వడి శిరస్సునువేడగా; శ్రీరాఘవుండు “దయతో నీపెనిమిటిని బ్రతికించి యిచ్చెదను. నిష్కలోపడవలదు. నీకిదియష్టమా” అని యనుగ్రహించెను. అంకుశామె “మోక్షప్రదంబగు మరణంబు మరల లక్ష్యణునిచేత నేలకలుగవలెను! స్వామీ! మీరు బ్రతికింపవలదు.” అని నమస్కరించి, కపిమాలచే, మగని హందహాసయులేమగు మ ప్రకమును తీసికొని లంకనుండి యారెండు భుజములను తెప్పించి నికుంభిలకువెడలి పతిదేహముతో నన్నిటించేర్చి యథావిధిగా నగ్నినిప్రవేశించెను. అంతనాసులోచన దివ్యదేహమునొంది పతితోడ వైకుంఠమునకు పోయెను ॥ ౨౦౮ ॥ రావణుండు మిత్రపరివారంబులతోడ మరల యుద్ధమునకై రణాంగణమునకు

భజస్యమాం ॥ ౨౩ ॥ తదాసాక్షోమభీప్రాచా తస్యవాహంశిరాంపిహి । రాక్షసాశ్చ కృపకాన్యమ పరితాపిణాంగతే ॥
 ౨౪ ॥ ఇతిరవ్యాకృరాహుత రాడితస్పదకాశః । యయాతూస్థింస్యజం గేహం లజ్జయాఽభసత్ ప్రదా ॥ ౨౫ ॥ ఆ
 ధరామజ్జయాశర్వే లంకాంప్రాసాదకుండితాం । ఇషికామాదహస్తాస్తే వాసరాణోటిశ్చిక్షిదాత్ ॥ ౨౬ ॥ బాహు
 లయామనుస్ఫుర్వత దత్తావహ్నింతుమార్తుః ॥ తదాగోలాహలక్యాసీ బంకాదాహేపురాయథా ॥ ౨౭ ॥ ద
 థాంస్యగఠోద్భవస్య స్వగృహాన్యపిరావణ ॥ దృష్ట్వాదగ్ధానికపిభిర్మహాశ్రుంసప్రక్షేపాత్ ॥ ౨౮ ॥ తేహాసీవల
 క్యాంకేదస్తస్థిప్తాపయాయుః । తతస్సరావణ శ్చుక్రవనాద్రహసిన్ధితః ॥ ౨౯ ॥ గుహంప్రవిశ్యచై కాంతే మాన
 హోమంధరచక్రమ్ ॥ లంకాద్వారకపాలాది బధ్వాస్ఫుర్వత్రయత్నతః ॥ ౩౦ ॥ హూతుద్రవ్యాదీపఃకృత్య యా
 జ్యక్తానిమయాపురా ॥ రక్తావగాహితో మండహరీతాపస్థితః ॥ ౩౧ ॥ పరిస్తీర్యాభశస్త్రాగ్ని హూతుకుండం
 సమంతతః ॥ ఆదకాచబాలకాశాం శిరోభిర్నాంసలహితైః ॥ ౩౨ ॥ ఏవంసంభ్రమృతార్థం చకారహవసంరహః ॥
 ఉత్థితేందూమహాలోక్య రాకుంప్రాచావభీషణ ॥ ౩౩ ॥ యదిహోదుశమస్తీస్సార్థవ్రవాతేయార్థవేదయం । త
 తోరామహారీస్సర్వా స్వేనయామాసనారం ॥ ౩౪ ॥ ప్రాకారంలంఘంత్యాతే గత్వారావణకుండిరం । హ

(రావణుడు సీతకుమారులూపి విముఖుండై యాగవిక్రమునొంది మరలరణమునకువచ్చుట) వచ్చెను. అంతరా రాక్షసులందరును శ్రీరామునిచే సంహరింపబడిరి. రామబాణముచే నెగర గొట్టబడి రావణుడు లంకలోపడెను. పిదప నారావణుడు మయునిచేత కృత్రిమరామ శిరమును చేయించి సీతకు చూపుటకై అశోకవనమునకు వచ్చెను. అంతలో బ్రహ్మదేవుడువచ్చి సీతకు “అమ్మా! రావణుడు మోసముచే నొక శ్రీరామ మస్తకంబును చేయించికొని వచ్చుచున్నాడు. ఇప్పుడు దానినిచూచి చింతింపవలదు.” అనిబోధించి యంతర్నిత్యుడుయ్యె. రావణుడువచ్చి యంతలనుచూపి, “ఇదిగోరాముడు వచ్చెను. ఇప్పుడైనను నన్నభజంపుము.” అనిపలికెను. అందుకామె తలవందికొని “శ్రీరామబాణంబులచే కత్తిరింపబడి రణమునపడిన సీతలనిచే మా చెదను.” అనిచెప్పగా నాపొడుపుడుమాలలచే లజ్జితుడై యూరక తనయింటికివచ్చెను. పిమ్మట శ్రీరామాజ్ఞచే నందరును తలమీదను చేతులలోను కవచమోలులనెత్తకొని కోట్లకోలది కోతులవోయి ప్రాసాదాలంకృతంబగు లంకను నిష్క్రముట్టింది తగలబెట్టిరి. మునుపు లంక కావిన ఛవ్విట్లో అట్లు కోలాహలమాయెను. అపుడు తనయూరు కాలుచుండుటను చూచి రావణుడు మేఘాశ్రుమును ప్రయోగించి నిష్క్రము చల్లార్చెను. అందువలన నిష్క్రచల్లారగా నావాన గులు వెడలిరి. ఆపిమ్మట రావణుడు శుక్రనిమ్మాటమీద రహస్యముగా నొంటరిగా గుహలో ప్రవేశించి హాసముతో హూమమునకారంభించెను. లంకయొక్క వాకండ్లతలుపులన్నియును మూయబడెను. పార్వతీ! నేనుమునుపు చెప్పినదే హూమద్రవ్యములు. అపుడు నెత్తురులోమునిగి తలబుట్టల హారమునువేసికొని ప్రేతాసనాసీనుడై హోమకుండముచుట్టు శస్త్ర

త్యుర్వాశసప్యందంతి స్తుహరక్షణతత్పరం || ౩౫ || సదవ్యక్తుస్సహద్యారం యత్రహోమఃచకారసః | తత్తత్సప్రమా
నాదు బ్రహ్మే కరసంజ్ఞయా || ౩౬ || విభీషణస్యభార్యా తా హూమస్తాసమసూచయత్ | గుహాపిఘాసపాహ
౧ మంగహపాదస్తుట్టైః || ౩౭ || చూర్ణయత్యురావణాయ తాదయామాసమప్సివా | వానరా ప్రేపితంపుత్రైస్తా
దయామానురాదరాత్ || ౩౮ || తదాతేవానరాదృష్ట్యా తూష్ణీ మేవస్థితంభుంతు | సమావయన్తేశపాశే శ్చ త్యాయం
దోఽపింకుభాం || ౩౯ || విలపంతీయ క్షసిపీం విహ్వలాంవృతకంఠుకీం | దృష్ట్యాత్యక్త్యాతదాహూమ మదతి
ప్రత్యైర్వాన్యతః || ౪౦ || తత ప్రేవానరాదృష్ట్యా యయ్యశ్రిరాఘవాంతికం | తతోమందోదర్శిప్రాహ కురుత్స్యంవచన
మమ || ౪౧ || దిత్వాసీతాంరాఘవాయ రాజ్యేకృత్యావిభీషణం | తపశ్చర్యాంమయారణ్యే కరుణమహానివైను
ఖం || ౪౨ || తత్తస్యావచనంక్రత్యా తాంసప్రాహవశానసః | రామోవిష్ణుశ్చమసీతా జానామప్రాణవల్లభే || ౪౩ ||
రామహస్తాద్వగలయం వృతానీతాత్రరామయా | రామహస్తాత్త్య కదేహూ గచ్ఛామిపరమంపదం || ౪౪ || త్వ
యాకార్యాక్రియామేహి ప్రవిశన్వానలంతికః | తత్స్సుఖంమయాంయక్తా గమిష్యసివరంపదం || ౪౫ || ఇత్యుక్త్యా
ప్రయయాద్యాధ్యం రక్షణీత్యానిర్వచ్యన్నగ్రేమండేవిలోకితి || ౪౬ || ముకుటఃపరితశ్చత్ర

ములను పరచి పదిదినములవరకు మాంసముచే నెఱ్ఱినివిధైన బాలులతలలచే శత్రునాశముకొ
అకు హోమము చేయుచుండెను. అప్పుడు గగనమున పొగకమ్మిన విభీషణుడు దానినెఱిగి
రామునితో “స్వామి! ఈహోమము ముగిసెనా ఏడు జయింపఁబడదు,” అనిచెప్పగా, శ్రీర
ఘునందనుడు హేనరుల నందరిని పంపించెను. వారు ప్రాకారమునుదాటి రావణుని యింటకివె
డలి యాగుహారక్షణనిష్ఠులైన రాక్షసులను సంహరించి హూమము చేయుచుండు గుహను
కనుగొనకపోయిరి. అంత నచ్చట సరమయను విభీషణపత్ని తెల్లవారి చేతనన్నచే వానికి
హోమస్థానమును కనుపరచెను. గుహయొక్క- మూతరాయిని అంగదుండు కాళ్లతోఁత్రొక్కి-
పొడిచేసి లోనుగ్గి రావణునికి ఒకగుడ్డులిచ్చెను. ఆవానరులును చెల్లతోపదమొత్తిరి. అప్పుడు
కపులు ఊరకయుండు శత్రువునుచూచి మందోదరిని సిగబట్టి యాడ్చికొనివచ్చిరి. చీతపిడి
రవికెవిడిగి విలపించుచు వచ్చుచుండు మందోదరినిచూచి రావణుడు హోమమును చాలించి
లేచెను. కపులు శ్రీరామసన్నిధికి వచ్చిచేరిరి. అపుడు మందోదరి రావణునితో “నాథా! నా
మాటవినుము. రామునికి సీతను సమర్పించి విభీషణునికి రాజ్యపట్టమునిచ్చి, సుఖముగానా
తోడ వసమున తపసునకారంభించుము.” అని ప్రార్థింపగా; నందుకు రావణుడు “శ్రీరా
ముడే శ్రీమన్నారాయణుడు, సీతయే రమాదేవి, అని, ప్రాణప్రయనే! నేనెఱుఁగుదును. నా
మునిచే మరణమునందులకై నేనుమునుపు సీతనపహరించితిని. రామునిచేతజచ్చిన నేను పా
మపదమునందును. నీవు నాయొక్క- క్రియలను పూర్తిచేసి పిమ్మట నగ్నిప్రవేశము చేసి నా
తోడ పరమపదమునందువు. పిమ్మట త్వగల్గిన సుగ్రీవాది వీరవరులు సున్నానముచేసి దివ్య

స్థువిగ్నైరావణోద్భవైః । తతోఽయారణ్యభవం పవహన్విశ్రేష్ఠతైః ॥ ౪౭ ॥ విధాన్యత్రిమాంసీతాం భయే
 ననృతానః । శత్రుత్వానానాదాన్తస్యరథేతాంజహృతైః ॥ ౪౮ ॥ దివ్యైశ్చితఖర్జునైః తద్వృష్టైఃతేషవంగమాః ।
 మాహేన్యత్త్రాగ్రభితాస్తే యయా రామంవివేదితం ॥ ౪౯ ॥ తావద్యేధాపుకతగ్గ రామాదిన్వాహసాదరం శృ
 త్రిమేయంహతాసీత మాభేరంభజతాద్యహి ॥ ౫౦ ॥ తతోఽతర్హానమగ ద్విధిప్రేషిషవంగమాః । రామాద్యాబ్ర
 హ్మవాక్యేన తుష్టాయద్ధాయసిర్మయః ॥ ౫౧ ॥ తదాపమాతలిక్ష్మిపుం దేవేంద్రవచనాదృగ్ ॥ శస్త్రాస్త్రువాజస
 పీత మశ్నిస్యజతోభితం ॥ ౫౨ ॥ పరచ్చత్రసమాయుక్తం రాఘవాగ్రేన్యవేదయత్ । తమయశ్శతదారామ శృ
 తారకదశంమహత్ ॥ ౫౩ ॥ ఆశ్నేయేశతదాశ్నేయం దైవం దైవేనరాఘవః । ఆశ్రుంరాక్షసరాజస్య జహృనపర
 మాశ్రునిత్ ॥ ౫౪ ॥ తతస్తుసప్తతేఘోరం రాక్షససూర్యమశ్రునిత్ । రాక్షసుర్వాంస్తతోద్వృష్టైః సోపణాశ్రుం
 ముమూషసః ॥ ౫౫ ॥ ఆశ్రేష్ఠతలికతేయంధే రామేదశకంధరిః । పజానగ్గంసస్సజంఘారం బాయరాగ్రస్తే
 రాఘవః ॥ ౫౬ ॥ తదశ్రుంబివారాగ్రసో వత్సగ్నిశ్రుంసస్సతేత్తుః । పజానాగ్రస్తేగిహలస్య శృవారిపథలం
 దా ॥ ౫౭ ॥ వాగానాయుతం తురంగినియతం సార్వరథానాంశతం । పత్రినాంశతోటినాశసంశయే త్యేకా
 కబంభస్యతిః । ఏవంశోటికబంభసకవేధా చేకోధ్యుబికింశే । ద్వింశతైఃప్రహరార్థోరఘవతేః శోదంభకుం

అని యుపదేశించి రథాయాఘంధై త్వరగా యుద్ధమునకు వెడలెను. రాజమందిరంబునుండి వెడ
 లి మొదట ముండినిచూచెను. కిరీటముపడినోగా మదిని చింతనొందుచునే యుద్ధభూమికి వెడలి
 తీక్షణతరవర్షముఁ గురిపించెను. మఱియు భయముచే నారావణుండు కప్పలందరు చూచు
 చురడగా కృత్రిమసీతను కల్పించి తనరథమున ఖడ్గముచే గొట్టిదానిఁజంఘెను. దానింజూచి
 కప్పులు హాహాకారముజేయుచు నానంగతిని శ్రీరామునికి విన్నవించుటకై పరుగెత్తిరి. ఆవేశకు
 బ్రహ్మదేవుఁడువచ్చి సాదరముగా రామాదులతో “ఈకృత్రిమ సీతచంపఁబడెను. ఇప్పుడు దూ
 రునుఁఖంపవలదు.” అనిచెప్పి యంతర్ధానమునొందెను. అకపిరులును శ్రీరామాదులును బ్ర
 హ్మవాక్యముచే నానందించి యుద్ధమునకు వెడలిరి. అప్పుడు ఇంద్రాజ్ఞునొంది మాతలిపజ్రధ్వజం
 బును దివ్యచ్చత్రమును శస్త్రాస్త్రుంబులును దివ్యాశ్వంబులునుగల రథమునుతీసికొనివచ్చి శ్రీరా
 మున కపిఁంచెను. దానినెక్కి రఘువీరుండు యుద్ధమునకారంభించెను. సర్వాశ్రు సారవిమండగు
 రాముండు అగ్నేయాశ్రుమున నాగ్నేయాశ్రుమును దైవాశ్రుంబున దైవాశ్రుంబును ఇట్లే
 రావణునియశ్రుంబులనన్నిటిని ఉపసరచి శము చేయుచురాగా నాదశాన్య్యుడు మహానాగా
 శ్రుమును ప్రయోగించి గారుడాగ్రాగ్ని నాశముకాగా, మరల నాగ్నేయాశ్రుమును ప్ర
 యోగించి పక్షనాగ్రుముచే నగ్ని నాశ్రుంబులు విఫలంబులని నిరాశఁజేసి కొన
 ను. ఇట్లు నడచుచుండు ఘోరరథ విధములు నూటయేబదిర
 థములు నూరుకోట్లుపదాతు

టారణే || ౫౮ || తదాభేకాతుకంద్రస్తుం సమాజన్మస్సురామదా | గంధర్వాఃస్మరాయత్తుః | మానశశరస్థిరా||
 ౫౯ || తదాశనిధ్వజంరక్తం బాహైశ్చిచ్ఛేదరావణః | తందృష్ట్వా రామచంద్రోఽపి ధ్వజహీనంరథంవిజం || ౬౦ || మా
 దుతింప్రామాచేగళ త్సంత్తిష్ఠద్ధ్వజోపరి | తథేతుర్క్వామదతిస్స తాలమత్పట్టచేగళః || ౬౧ || కృత్యా రామ
 రథేదివ్య తస్మిం ప్రక్షాప్తయంతుదా | తంమరుతిధ్వజంబృష్ట్యా రావణస్సుమరాంగణే || ౬౨ || తాలంచ్చక్రింతుత
 లిసం తురగావాహనందం | వింద్రంధను ప్రచ్చిచ్ఛేద సవబాహైస్త్రస్తరాఙ్గళః || ౬౩ || చాతాత్తజమతలిసామా
 ర్పితాపతితాభువి | త్సూమాత్రేణస్థస్థాఘాత్రాసవాయోధ్యః || ౬౪ || తదారామవాయోత్రత్ర స్కంధస్థి
 త్యా రణాశరే | చకారతుమలంయుద్ధం రావణేపథయావహం || ౬౫ || రావణాపరిఘేనైవ సంతాడ్యమరుతింహృ
 డి | చకారమూర్ఛితంచేగా త్పాతశ్చపుశ్చుద్ధి || ౬౬ || తదాసప్తరరామాఽపి స్వరథంపమరాంగణే | రావద్ర
 థఃత్సూదేవా యయాభాదగ్రతఃస్థితః || ౬౭ || దారుకస్సారిధిర్మత్ర యత్రకస్తాగ్రస్థితః || యత్రాసాతేగదా
 పచ్చే యత్రాస్తిగరుడోధ్వజే || ౬౮ || యస్మిన్తైల్యక్ష్మసుగ్రీవ ప్రక్షాచైవబలాహకః || మేఘపుష్పకృచ్ఛత్యాలో
 చాయగాస్తురగోత్రమాః || ౬౯ || యత్రస్పృతంపరందివ్యం హేమదండంవిరాజతే | చామరేద్యేకుశేయత్రా
 జ్ఞాంవై యత్రశద్ధనుః || ౭౦ || తంభంరాఘవోబృష్ట్యా పరిక్రమ్యప్రణవ్యచ | ఆరురోహమాదాయక్త శ్చాజ్ఞాం

ధనాట్టమున నొక్క-కిరుగంటయొక్క- శబ్దము. శ్రీరామనియొక్క- ధనుర్బండుమనందలి గంటయి
 రువది మార్లు, రణరంగమున నరజాములో మ్రోగుచుండినవి. ఇక శ్రీరామపరాక్రమమహిమ
 యెంతటిదనవచ్చును? పార్యవీచిమము; అప్పుడాకాశమున వింతజూచుటకు సంతనముతో దేవతలు
 చేరిరి. నూరారు విమానంబులలో గంధర్వ కిన్నరయక్షులు విరాజించుచుండిరి. అప్పుడు రావ
 ణుడు వజ్రధ్వజమును కత్తిరించెను. అంత రాముడు మారుతిని “నీవు త్సూకాలము రథము
 మీఁద ధ్వజముగా నుండుము” అని యాజ్ఞాపించెను. అట్లేయని యతఁడు రామరథమున తా
 శేవుతుమును నెట్టి దానిమీఁద తానుధ్వజముగా నిలిచెను. అయ్యాంజనేయధ్వజమును చూచి
 రణమున రావణుండు తొమ్మిది బాణములను ప్రయోగించి తాలమును ఛత్రమును సారథియ
 గుమారతిని మారుతిని గుఱ్ఱములను ఇంద్రునిధనుస్సును త్వరగాపడమొత్తెను. మారుతిమార
 లులు మూర్ఛితులై పడిరి. వెంటనే త్సూకాలములో నాంజనేయుడు మేల్కొనెను. శ్రీరాము
 డపుడు వాయువుత్రుని భుజములపై యెక్కికొని రణరంగమున దారుణంబగు యుద్ధమునొనర్చె
 ను. మరలరావణుడు కనపరిభూయధముచే నాంజనేయుని యెడలోగ్రుద్దెను. అంతసతఁడు నేల
 బడి మూర్ఛితుడయ్యె || ౭౬౬ || పిమ్మట శ్రీరాముడై నదివ్యరథమును స్థిరించెను.

దివ్య వైష్ణవరథమునెక్కి శ్రీరాముని సహించుట.
 వెంటనే అది గగనమున నావిధ-విందివచ్చెను. అయ్యముచే గరుడధ్వజముచే తైల్య
 సుగ్రీవ బలాహక మేఘపుష్పంబులను పవన. గుగ్గుములచే శస్త్రపరికరం

స్వంధనురాదతే || ౭౧ || తివోరామశ్చైత్యైర్దానసకరాంసిః || ౭౩ || చిచ్ఛేదతాగగతే గత్యాతోవయ
 తాసిః | రామహస్తాస్సరిజాతాస్తాకంచేతివిచిత్ర్యచ || ౭౪ || వందనంకతుకామాని గగనాచరణాజితే
 సన్నితానివతంతిస్త రాఘవస్యపహా || ౭౫ || రామశ్చిరాంసిదృష్టాస్త విధిర్దాస్తాసిభాత్పునః | మాంహంతుప్ర
 దవంతీతి మత్వాభీత్యావృతాదయత్ || ౭౬ || శరాష్ట్రశ్చతశశ్శిఘ్నం తవద్భుతమివాభవత్ | శరమేశోత్తరంభిన్నం
 శిరసాంచెకవర్చసాం || ౭౭ || శతమాభ్యోరావణస్య చైకోత్తరసహస్రం | భిన్నంతర్మలభేదేన వదంతీత్యపి
 కేవల || ౭౮ || సవస్తాస్సరావణాంతం విభీషణమతేఃసః | నాభిదేశేఽమృతంత్యక్తుం డలకారదంధితః || ౭౯ ||
 పావకాస్త్రేణిచ్ఛిఘ్నం శోషయామాసరాఘః | తత్కృరాంసిభాహూశ్చ చిచ్ఛేదరావణస్యః || ౮౦ || ఏకేన
 ముఖ్యశిరసా బాహుభ్యాం వహణోబభౌ | తయోరుద్ధమసూక్ష్మోరు తుమలంకోమహామణాం || ౮౧ || తతోదా
 రుకవాక్యేన మహాదేశేవృతాదయత్ | బ్రహ్మస్త్రేణుఘ్నశ్రేష్ఠ స్సనుకేదశేకంధరం || ౮౨ || సశశోహృదయంభి
 త్యావృత్వాతంకుదశాసం రామకూటీరహవిశ్య మేనేస స్పృశ్యత్యేతం || ౮౩ || రావణస్యదేశాంథం శ్రో
 తిరాదిత్యవత్ స్ఫురత్ | ప్రవిదేశంఘ్నశ్రేష్ఠం దేవానాం శ్రేతాంసతం || ౮౪ || తదాదేవాబ్రువుపుస్తం వషడ్భుః
 పుష్పవృద్ధిః | నేడుభేదేవదాద్యాని సస్యత్యాపసృగణాః || ౮౫ || తదామంహోదరీధర్తా సహదేవాంవిస్ఫజ్య
 బుచే గదాపద్మశౌఙ్గాంబులచే ఛత్రచామరాద్యలం కారములచే రంజిలుచుండు రథమును రా
 ముడువహించి ప్రదక్షిణపణామంబుల నాచరించి సంతసముగా నాలోపించెను. తనశౌఙ్గాధ
 నున్నును చేతబానిను. తీక్ష్ణశస్త్రంబులచే రావణుని రథ రథాశ్వంబులను ధ్వంసముచేసి వా
 ని నేదలించెను. అంతనమర చక్రేశ్వరుండు వేరేతేరునెక్కి రామునితో శారసినెల్లను. అపు
 డు శ్రీరాముండు నిశితవిశిఖంబులచే దశవదనుని తలలను కత్తరించుచువచ్చెను. అతలలు మా
 కింతమాత్రము రామునిచేత చావుదిక్కినదని చింతించుచు సంతసమునొంది శ్రీరామపాదం
 బులకు వందించుటకై వచ్చుచున్నవన్నట్లు రామచరణారవిందముల మీఁద గగనమున నెగిరి
 నవ్వుచువచ్చి పడుచుండెను. నోరు తెరచికొని వచ్చేడు తలలనుచూచి ఇవి మరలనన్నుచంపు
 టకై వచ్చుచున్న ననియోచి బాణజాలముచే రాముండు వెరచిన్న వాటిని పడమొత్తుచుండె
 ను. అదివిక్కిలి యాశ్చర్యముగానుండెను. కొందరు కొందరు కల్పభేదముచేత నూరుతలలు
 ౧౦౧ తలలు, ౧౦౦౧ తలలు, అని యిట్లు భేదముగా జెప్పెదరు. అంతగా రావణునికి అంత
 ముకాసరానందున విభీషణుని మాటమీఁద వానిబొడ్డులో కుండలాకారంబుగానున్న దివ్యా
 మృతంబును, శ్రీరాముండు వాయువ్యాస్త్రముచే శోషించి తలలను చేతులను కత్తరించెను.
 ముఖ్యమగు రెండుచేతులును ఒకతలయునుగల రావణునికిని శ్రీరామునికిని మిక్కిలి ఘోరంబ
 యైన సంగ్రామముజరిగెను. అంతనారాముండు దారకుని మాటమీఁద బ్రహ్మశస్త్రముచే వాని
 హృదయమును భేదించెను అదిపోయి హృదయమును భేదించి వానిని సంచరించి కృతకృ

సా యయానై మంత్రభవనం రావణేశముదాస్యతా ॥ ౮౬ ॥ తతోవిభీషణేనైవ రామారావణసత్త్వియాం రా
రయిత్యాత్మతేష లంకాయాంతంవిభీషణం ॥ ౮౭ ॥ సీత్యాభిషేచయిత్యాభవన్యాసభూతాంతంవిభీషణే వాయువు
త్రక్యతాంలంకాం మోచయామాసరాక్షసాత్ ॥ ౮౮ ॥ విభీషణాదిభిశ్చస్మి మహోక్తృష్యమానం సీతాయైష
లంకృత్రం బ్రావయామాసరాక్షసః ॥ ౮౯ ॥ ఇతిశ్రీశతతోటి రామచరితామృతగ్రంథాదానందరామాయణే చాత్మీ
కీయే సారాంశే యుద్ధచక్రే రావణవధోహమైకాదశశ్లోకః ॥ * ॥ ... .. ॥౧౧॥

శ్రీవశిష్ఠాచార్య—అథతాందివ్యవస్థాశ్చ భూషయిత్యాదివచనం । సుస్సారాంతరికాసంస్థాం వేష్టి
తాంవేత్రపాడిభిః ॥ ౧ ॥ నివృత్తిరీరామసాన్నిధ్యం సుగ్రీవాద్యాస్త్యంభితాః । నానావాద్యసమత్సహైర్ని
తానైర్వారయేషితాః ॥ ౨ ॥ తతోవరుహ్యయానాత్మ పర్యాప్త్యాత్మకైఃపరిం । సనామసీతారామం లజ్జ
తాసీత్సతేపురః ॥ ౩ ॥ రామోపిదృష్ట్యాతాంసీతాం శుద్ధాంజ్ఞాత్వాసీతాంపునః । సత్యేహింద్రత్యయ్యంహి తదా
వచసమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ యథేచ్ఛంగచ్ఛతే దేహి రిపుగేహనివాసిని । సత్త్వాన్ సీతోమృత్యుః బ్రహ్మణాప్రాప్తోప్య
హం ॥ ౫ ॥ తేరామవచసంశ్రుత్వా కారయిత్యాదితాంకుభాం । లక్ష్మణసాధవస్సూతా సీతావచసమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥
రామచక్రస్థంకుసాపి శాహంబాపామిపావక । యదిదామేస్తవత్సహి తస్మాత్సంకీర్తయేత్ ॥ ౭ ॥ ఇతిసాతవచసం

త్యంతై రాముని యమ్మలపొడలో దూగెను. చూచుచుండిన దేవతలందరును శ్రీరాముని సం
స్తుతించిరి. పూలవాసగురిపించిరి దేవవాద్యులు మ్రోగినవి. అపురసలాడిరి. అప్పుడు మం
దోదరి పతితోడ సహగమనముచేసి సంతసముతో వైకుంఠమునకు జనెను. పిదప శ్రీరాముడు
విభీషణునిచే రావణుని యుత్తరక్రియలను వేయించి లక్ష్మణునింపి లంకలో విభీషణునికి రాజ్య
పట్టాభిషేకమును చేయించివానివద్ద నాంజనేయునిచే చేయించిపెట్టియున్న లంకను విడిపించె
ను. మఱియు నావిభీషణాదులతోడ నాంజనేయుని శీఘ్రముగా సంపించి యశోకవనంబున
నున్న సీతాదేవికి నకలవృత్తాంతము నెఱిగించెను ... .. ॥౧౧॥

సీత యగ్నివచేకముచేసినవచ్చి తన త్రిగుణాత్మకరూపముల నేకీభవించికొనుట.

పిమ్మట త్వరగర్థి నసుగ్రీవాది వానర వీరవరులు సుస్సారముచేసి దివ్య వస్త్రాభర
ణంబులచే నలంకృతయగు జానకీదేవిని పల్లకిమీద నెక్కించికొని భటులు పరివేష్టించి
చిరాగా మంగళంబులగు వాద్యంబులతోడను వారాంగనానర్తనంబులతోడను శ్రీరామసన్ని
ధికివచ్చిరి. ఆసీత యానమునుండిదిగి కాలినడకతో తిన్నగావచ్చి పతిపాదంబులకు త్రణమించి
యెనుట లజ్జితయై నిలిచెను. శ్రీరాముడును ఆమెనుచూచి పరిశుద్ధురాలని యెఱిగి యున్న
ను మరల యందరినమ్మకముకొఱకు అప్పుడు సీతతో “వై దేహీ! ఇచ్చవచ్చినట్లుబొమ్ము. పగ
వానియింటనుంటివి. నిన్నిత బ్రహ్మవచ్చిపెట్టినను నేనంగీకరింపను.” అని ధిక్కరించెను. ఆ
శ్రీరామవచనమునువిని సీత లక్ష్మణునిచే నునిచేయించి స్నానముచేసినవచ్చి యగ్నినిగుఱించి

సృత్యా వివేకాళయశ్చ తమం । తతస్సుదేవవైర్వృత్తకథాదశరథస్యచ ॥౮॥ వచనాజ్ఞానకీంకుభాం జ్ఞాత్యాతామ
గ్రహీత్యాభుః । సుధూమితాంపావశేన స్వాంకేసంస్థాపితాంకుభాం ॥౯॥ వింశవట్యాంప్యమేవ త్రైరాగ్నిస్తాం
చపావకే । అలింగ్యబాసకీరామా నిజాంకేసంస్థాపితాం ॥౧౦॥ తామసీరాజసీచైవ సాత్వికీయాత్రిభువురా । జా
తారావఃఘృతార్థం సాహితైకత్రవైతదా ॥౧౧॥ తథోదేవైఃసుతోరామ క్షేంద్రజేషుమతేవృతాః । వాసరా
ఘృతాః సుధూవృష్ట్యై జీవయామాససాదరం ॥౧౨॥ తత్రైకంవాసరంరామా ఒదృష్ట్యావత్రచ్చూరుతురిం । రాఘ
వంమారుతిఃప్రాహ కుంభకర్షేభక్షితః ॥౧౩॥ యదికించిత్రస్యకపే ర్వృఖకేశాన్ధిలోహితం । రణేదభవిష్యత్సతి
తం తస్మాద్దాన్యతమృతవృష్టిభిః ॥౧౪॥ అభవిష్యత్తేవితస్య సత్యంవిద్ధింఘ్నాత్రమ । సుధూవృష్ట్యైరామసావై జీవ
యిష్యంతివైపునః ॥౧౫॥ ఇతిభీశ్యాపురాస్తాభి స్ఫురేత్సత్యకామహృదధా । తస్మాదుతేర్వచక్యృత్యా యమరాజం
వర్జిభాః యత్ ॥౧౬॥ యమోపిభీశ్యారామా గ్రేఽర్యయత్సంప్రవగోత్రమం । తందృష్ట్యా రాఘవస్తుప్తప్రదాక్షాంహక
మత్రమం ॥౧౭॥ గంతుందదామతలితే సోఽపినత్యారమూత్రమం । రథేనవాజినై క్షేపయయామఘవతఃపురిం ॥
౧౮॥ రామస్తుమంగళస్సానం కర్తుంశంప్రాశ్నితోపిహి । విభీషణేనధిరతం దృష్ట్యానాంగీచకారసః ॥౧౯॥
తతస్పురైర్వార్యతైశ్చ పుష్పకంచాదుతోహపః । రథేనదామకాన్యసీ గరుడోమకరద్యుః ॥౨౦॥ ఒభీషణ్యాదు

“పావకుండ! నేను మనస్సునందును రామునికన్న నితరుని నెఱుంగను. నాయందునత్యేముగలగి
యొన్న సీవు చల్లగానగుము.” అనిచెప్పి శపథముచేసి ఆపెద్దనిప్పులోఁబడెను. అంతనగ్నినుండి
వచ్చిన జానకిని దేవవాక్యంబులచేతను దశరథుని మాటమీఁదను పరిశుద్ధురాలనితెలిసి శ్రీ
రాముఁడు స్వీకరించెను. మునుపు ఎంచవటిలో తానే అగ్నిలో నున్నఁబడిన జానకినియాలిం
గించి తనతోడమీఁద కూర్చుండబెట్టికొనెను. మునుపు రావణాసంహారమునకై యెవతే తావ
సి రాజసి సాత్వికీయని మూడువిధములుగా నేర్పడియుండెనో అదియిప్పుడొకటిగా నయినది॥

శ్రీరాముఁడు అమృతవర్షముచే వానరులను బ్రతికించుట.

౧౧॥ తరువాత దేవతలచే సంస్తుత్యుడైన శ్రీరాముఁడు ఇంద్రునికాజ్ఞాపించి యమృతవర్షముచే
యర్థమున మృతినొందిన మర్కటంబులన్నిటిని ప్రీతితో బ్రతికించెను. అప్పుడచ్చట ఒకవాన
రుఁడు మాత్రము కానరానందున రాముఁడు వాడెక్కడయున్నాడని యాంజనేయునినడగెను.
అందుకతఁడు “స్వామీ! వానిని కుంభకర్ణుండు తినివేసెను. ఆకపియొక్క ఎముకయో గోరో
వెంట్రుకయో తుదకు వానిరక్తమో రణమునపడినది కొంచముంజినను ఈయమృత వృష్టిచేత
తప్పక బ్రతుకును. సత్యముగాతెలియుము. ఇయ్యమృతవృష్టిచే మరల రాక్షసులందరును జీవిం
చెదరని వెరచి మేము మొదలు వారినందరిని మహాదధిలో పడద్రోసితిమి.” అని విన్నవిం
చెను. అందుమీఁద రాముఁడు యమధర్మరాజు నవలోకించెను. యముఁడును భయముచే నా
చానరవీరుని శ్రీరామనన్నిధి నర్పించెను. వానినిచూచి రాముఁడానందించి, మాతఁకి స్వర్గము

కోహ పుష్కరం రాఘవాజ్ఞయా । తతః సైనికై రాఘవై ర్మరామమానుఃక్రమ్య బంధుయః ॥ ౨౧ ॥ పుష్కరాయాం
రథో విమానేషు యోధిషం । ఆఘతం రాఘవం ప్రాహ పుష్కరం విభీషణః ॥ ౨౨ ॥ రామతేన ప్తమిచ్చామిత్ర
త్వాం వక్ష్యమామి । విరావగృహే రామ యదాపాతాలముత్తమః ॥ ౨౩ ॥ పురాగతస్వరాతూన్యైః । మద్ధం
స్థితః ప్రభాః ॥ ధంతోహతౌ మద్ధై రతైవక్షణమాత్రతః ॥ ౨౪ ॥ తత్తస్య వచసః శ్రుత్వా విహస్య రాఘవో బ్రహ్మ
భీషరాజాం వచః పూర్వం విధిమామరుతేః రాత్ ॥ ౨౫ ॥ ప్రాకృతస్థానయాతూన్యైః ప్రతీక్షమామరుతేః కృతా
స్య చ్ఛాసిజగత్కాహి మాదుతేః పాదువంజనాః ॥ ౨౬ ॥ వదంతుయేన శ్రీరామ లక్ష్మణౌ హవితౌ పురా । అశురాభా
హిపాతాత సోయం శ్రీరామ సేవః ॥ ౨౭ ॥ ఇతి పాదువవృద్ధ్యంత మారుత్వే గతీతతే । మమ దాశస్య బలిస్త
తూన్యైః స్థితం మయా ॥ ౨౮ ॥ నోచేద్ధంకరమాత్రేణ పథిహంతుంకంఠితుకుః । ఇషిరాస్త్రేణ కాశస్య యేన నై
విచారిషః ॥ ౨౯ ॥ శతయోజనపర్యంతం మరీచోఽభావతత్త్రిణా । పురాయేన మయా తత్కృత స్సోహంఠంతు
దా ॥ ౩౦ ॥ తయోర్వధేకుపాతాళే నశస్త్రాగ్ధం ప్రతీక్షితం । మాదుతేపాదుపాథంహి సర్వం వచే విభీషణః ॥ ౩౧ ॥
తిరామవచశ్చ్యుత్యా మాదుతిస్స విభీషణం । తదా ప్రాహ విహస్యానం కిం త్వం తద్విద్యుత్పూరితోసిహి ॥ ౩౨ ॥ సేతుకాత
భుజేణ గర్వం దృష్ట్వా మయిస్థితం । లాంఛనం ఖండితం పూర్వం లింగోత్పాటనచాతుకా ॥ ౩౩ ॥ తస్య మేరాఘ

నకు పోవుటకాజ్ఞనిచ్చెను. ఆమాతలి శ్రీరామచంద్రుని వందించి రథాశ్వంబులతోడ నింద్రున
రమునకు పోయెను ॥౧౮॥ అటుపిమ్మట శ్రీరాముండు మంగళ స్నానముచేయవలెనని విభీషణ

దేవాదులు వెడలగా పుష్కరము నెక్కివచ్చురాముండు విభీషణునితో సల్లాపించుట.

నిచే ప్రార్థింపఁబడినను భరతుని స్మరించి యందుకుంగీకరించలేదు. అంతనందరితోడ పుష్క
రవిమానమునెక్కినను. ఆ పుష్కరమున శ్రీరామాజ్ఞచే రథముతోడ దారుకుండును మకరధ్వజ
ుడు విభీషణుండును అందరు నెక్కిరి. అంత నమరవరులందరును రామునితో చెప్పి గగనము
నడచిరి. దశరథుండును రాముని విచారించి విమానముతోడ స్వర్గమునకు జనెను. అపుడు
భీషణుండు పుష్కరమందున్న రాముని గుఱించి “స్వామీ! నేను సీతత్వము నడిగెదను. దం
జేసి చెప్పవలెను. మునుపు నీవు పాతాళమున నైరావణునియింట నేమిచేయక యూరకయు
డినదెందుకు? ఎందుకాదుమృ నీచేలాక్షణముననే చంపబడతైరి?” అని ప్రార్థించెను. అందు
శ్రీరాముండు నవ్వును నిట్లువలికెను—హనుమంతునిచేత మొదట తుష్కదలకు చావుకావలెన
విధి విధించియుండె. అందుకై వానిరాకను నిరీక్షించుచుంటిని. మఱియొకటిగలదు. ఇజ్జగం
న నందరును—ఆహా! పాతాళమున రక్కసులచేతఁజిక్కిన రామలక్ష్మణులను హనుమంతుండు
విడిపించికొనివచ్చెను. ఏడుగురూ శ్రీరాము సేవకుండు!—అని యాంజనేయుని పౌదువంబున
వర్ణింతురుగాక. బలిమండగు నాసేవకుండైన హనుమంతునితో శౌర్యకీర్తియుల్లెవచ్చుటకై యు
రక యుంటిని. అటుగాకపోయిన నేను హనుంకార మొకటిచేగనే గానిగా వానిని నందరచేర

గ్రహిణీంబలంధ్యనేత్రహిణీ | కింబలంధోరాహువాయ తయోరనురయోర్యక్షే || ౩౪ || వధా-తానివదాసస్య కిం
 చూకమభీషణ | ఇతివృత్తతేర్వ్యాఙ్మి శ్రుత్యారామంభీషణః || ౩౫ || సవామవరయాభక్త్యా తతస్సుత్యవ్విశ్రా
 జయత్ | అదరామఃపున్యకృష్ణ స్తీతయాప్రాధివోముహః || ౩౬ || తద్వ్యాఙ్మిగారవాత్త్యుత్త్రజటాద్వైపరాధా
 వస్త్రాలంకారాంబుహభిః పూర్వంతుష్టాంబిధాయచ || ౩౭ || త్రిజటావచనంమేద్య శ్రుణుయంగరవామకం | కాతా
 కేమాధవేమాఘే చైత్రేమాశవతుప్తయే || ౩౮ || స్నాత్యాగ్రే తిషణంస్నానం త్వత్ప్రీతికృష్ణంసహోత్తమాః | కింబలం
 తహిలేనైవ కృత్యత్యాభవస్య || ౩౯ || యైర్వైత్త్రీజటాంస్నానం సకృతంపాటికావ్యవతః | తేహంబుహస్య
 తంపుణ్యం హరత్యంవచనాన్తయ || ౪౦ || అన్యచ్ఛాపిశ్రుణువ్యత్యం వీనుతేయోవరోచయా | అశుబ్ధిగృహశ్శేవ
 తథాక్రాద్ధహమీషచ || ౪౧ || క్రోధాదిప్యేనద్రావి నిధిపుత్రకృత్యాఽస్య | త్రిజటాతామధ్యహి శ్రుణ్వాయత్యం
 మయోచ్యతే || ౪౨ || పాదశోచమసభ్యంగం తిలహీనంచరన్యః | సర్వతఃత్రిజటాభ్యం తథాక్రాద్ధమదక్షిణం ||
 ౪౩ || ఇతిలత్యావరానామ శ్రీజటాసరమాన్యః | సభీషణసుగ్రీవ చురద్యజనానః || ౪౪ || యయావాయపా
 సీతాం దర్శయత్కామకానసః | పశ్యంతీతేపురాంకాం తథారణభవతుభాం || ౪౫ || పశ్యంతీశ్చుక్చుబద్ధ భూ
 భిక్షణార్జునే | ఏతచ్చుకృతేతీర్థం సేతుబంధమిచ్ఛతం || ౪౬ || ఇత్యుక్తావఘురీరస్తు రాక్షసేంద్రకన్యకా

త్యుగముచేత కాకుని కన్నునెత్తలేదా? బాణముచే మారీచుని నూరామడ సముద్రమునకు
 నెట్టలేదా? అట్టినేనప్పుడు క్రుంగినవాడనా? కాను. పాతాళమున వారి వధ్ధత్తత్రుంబులను
 ప్రతీక్షించలేదు. విభీషణుడా! సత్యముగాచెప్పెదను. అంజనేయపరాక్రమాభివృద్ధికై యూర
 కయంటిని-అని చెప్పిన రానువాక్యమును విని హనుమంతుడు నవ్వి విభీషణునితో “ఏమి? నీ
 వాసంగతిని మరచితివా, మునుపు సేతునిర్మాణ సమయమున నాయొక్క గర్భమునుచూచి
 లింగమును పెరికివేయు నెవముచే శ్రీరామమహిమలో నాతోకతెలిపోయెను. అట్టినాబలము
 శ్రీరాములవారియెదుట నేమని యెందుట? ఆరక్క-సుల సంహారమున శ్రీరామునికి సావకాశ
 మనన్బోధి? విభీషణుడా! తనదాసుడైన నాయొక్క కీర్తిని వృద్ధిపరచెను.” అని పలుకఁగా;
 విని విభీషణుడు విశేష భక్తితో రాముని నమస్కరించి పూజించెను || ౩౫ || తరువాత
 శ్రీరాముడు సీతచే పలుమారు ప్రార్థించబడి యామెమూట మీఁద త్రిజటకు వరముల

శ్రీరాముడు సీతావాక్యముమీఁద త్రిజటకు వరములనిచ్చుట.

నిచ్చెను. మొదట వస్త్ర భూషణములచే సంతోషపరచి “త్రిజటా! నా మంచి మాట
 వినుము. మానవోత్తములు చైత్ర వైశాఖ కార్తిక మాఘంబులను నాలుగు నెలలలో
 మొదట మూడు దినములు సీతీతికొటకు చేయుదురగదా? అందుచేతనే నీవు ధన్యవగు
 దువు. ఎవరట్లు పున్నమకు వెనుక మూడు దినములు స్నానముచేయరో వారియొక్క నెల
 లోని పుణ్యమును నామాటమీఁద నీవుగహించుము. మఱియొకవరమును వినుము. ఎవడైన

కః | పుష్కాద్భువిత్తీర్థ భృత్వాకోదండమత్రమం || ౪౭ || బధంబనేతుంకత్కట్యా భవన్కటాపీర్థితే |
అతపివహితీర్థం ప్నానాత్మైవల్యచాక్షం || ౪౮ || కోదండపాణిర్నామ్నసీ ద్రావమాతిశ్యాతత్రహి | ఏత
స్త్రిస్తంకతత్ర సహతిస్థయయాతా || ౪౯ || తమలింగగ్రాహకంప్ర ప్నంపాహస్తితత్రార్థం | బంధోర్నా
మ్నాత్రితీర్థం కురుసేతామకాత్రమం || ౫౦ || తథేతిరావణపనా ద్భృగుస్సంతోషాద్యయా | తీర్థంచకార
సంపాతి జటాయుమితివ్రతం || ౫౧ || తథోరామాజ్ఞయాహం సంపాతిశ్యాతహంసః | తీర్థత్రవ్యమంత్రాధ
సీతాం దర్శయత్కాకానిహి || ౫౨ || జయరామేశ్వరంపూజ్య తయాశ్రిరఘంధనః | సీతేత్రవ్యమంత్రాధ
మీతాం తేస్థితంపురా || ౫౩ || అత్రదీప్యేషశయసం కృతంవశ్యవిదేహతే | సమగ్రహర్థంప్రక్షిప్తాన్నాపాదాన్వశ్య
సాగతే || ౫౪ || తూష్ణీమేవస్థితంవశ్య సాగరంయదాక్యతః | ఏమతాందర్శయత్కారాః | స్పృంధాంప్రయయా
క్షణాత్ || ౫౫ || వాసరాణాంప్రియస్పృయా విమానేస్థాప్యరాఘవః | జయరామేశ్వరంవశ్య కృష్ణాంభీమంభీం
సంకుంతః || ౫౬ || ప్రవహగిరింవశ్య ఋష్యయాకాచంకథా | పంపాశరోవరంవశ్య కృష్ణాంభీమంభీం
థాం || ౫౭ || వశ్యపంచపటేరహం గోదాతీరవిరాజితాం | అగస్త్రరాశ్రమంవశ్య సుతీర్థస్యాశ్రమంకథా || ౫౮ ||
వశ్యాత్రరాశ్రమంసీతే చిత్రకూటంసమాక్షయ | కాలిండివామ్నసంవశ్య భరద్వాజాశ్రమంకథా || ౫౯ || ఇత్య

నేమి? వాడు బ్రహ్మకొడుకై ననుసరియె. ఇండ్లనశుచిగా పెట్టికొని కోవావేళముతో నెవడు
హవ్యకవ్యంబులనిచ్చునో వాటిని సీపు గ్రహింపుము. అభ్యంగములేని పాదశౌచంబును నూపు
లులేని తర్పణంబును దక్షిణలేనిక్రాద్ధంబును నీకర్పితంబగుగాక” అనియిట్లు శ్రీరాముడు త్రిజ
టకు వరములనిచ్చెను || ౪౩ || పిమ్మట శ్రీరాముడు త్రిజటను సరసును విభీషణుగ్రీవ మక

శ్రీరాముడు సేతువును భజించిసంపాతితో వచ్చుట.

రధ్వజులను వెంటదీసికొని వీమానమున వచ్చునపుడు సీతకు కౌతుకములను చూపుచు “కాం
తా! చూచితివాలంకర! అక్షే ఇదిగో యుద్ధభూమి! ఇక్కడచూడుము, నేను సేతువుగట్టిన
చోటు! ఇది సేతుబంధంబను తీర్థంబు” అనియిట్లు చెప్పుచు నంతలో విభీషణునిమాట మీద
పుష్పకమునుండి భూమికిదిగి విల్లందుకొని దానిమొనతో సేతువును పడగొట్టెను. ధనుస్సుయొ
క్క కోటిచేత కొట్టబడినందుననే ధనుష్కోటియనబడుచున్నది. అందువలననే ఆ తీర్థంబు ము
క్తిప్రదంబైనది. అచ్చట కోదండపాణియను పేరుతో శ్రీరామమూర్తిగలడు. అంతలోనవ్యడ
చ్చటికి సంపాతించెను. రాముడు వానినానింగించికొని నవ్వుచు “ఈసేతుభంగస్థానమున నీ
వు సీతమ్మనిపేరుతో తీర్థంబును కల్పింపుము.” అని యాజ్ఞాపింపగా; నతడక్షేయని సహాదరుని
సంతోషమునకై జటాయుత్తీర్థంబును నిర్మించెను. రామాజ్ఞ చే సంపాతియును పుష్పకమున
కెగిను. అంతేనందరచ్చటనుండివచ్చుచుండగా రాముడు సీతకు వింతలను కనుబరచుచురామే
శ్వరమునకువచ్చి సతితోడ రామేశ్వరుని నారాధించి యత్కాంతతో “ప్రియ! చూడు మిచ్చట

త్వాదాసకీరామ భరద్వాజాభిరతప్తదా । తస్థాతస్యాశ్రమేయానా దవయహ్యాయథానుఖం ॥ ౬౦ ॥ మాఘశుక్ల
చతుర్థ్యాంహి పూర్ణవర్జేచతుర్థశ్చే । భరద్వాజోపితవసా స్వర్గంసేర్వాయథాభిరతే ॥ ౬౧ ॥ పూజయామాసక్రిరాజం
సీతావాసరసంయతం రామవివృదిసంకులత్వే నూరుతింవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬౨ ॥ అయోధ్యాంగచ్ఛభరతం మ
ద్వ్యత్తంభయస్వతం సభాయంశృంగదేరేమే వృత్తంభయగుహకం ॥ ౬౩ ॥ తథేతిగుహకంకత్వాపివృత్తంభయ
వేదయమ్ గుహకోపిముదాయుక్తప్తదారామాంతికంయయా ॥ ౬౪ ॥ తతోయోధ్యాంయయావేగా న్నూరుతిస్సవి
హయసా సందిగ్రామేపిభరతో పూర్ణవర్జేచతుర్థశ్చే ॥ ౬౫ ॥ నాగలేరాఘవేవహ్నిం సప్తస్థోధాత్మజేతకం
శత్రుఘ్నంభరతంప్రాసా రాజేఃరణాంగజే ॥ ౬౬ ॥ శ్రీరామలక్ష్మణావీరా మాతామస్యేద్యనాగతా । ఆకారితామ
యాసర్యే పృథావీతేబలైర్వృతా ॥ ౬౭ ॥ లంకాంగత్వారాఘవస్య సాహాయ్యంకర్తృమిచ్చతాసాహమగ్నింవిహవ్య
ద్య రవావస్తాచలంకతే ॥ ౬౮ ॥ త్వగచ్ఛపాద్విత్తైర్లంకాం మాత్యాయాధ్వేకాననం । మూచయిత్యాజకజాం తతో
ఃపారరాజీం ॥ ౬౯ ॥ రామాదీనాంత్రిమంధూనాం కర్తృమహాసేసాదం । ఇతిభరద్వాక్యమకంకాన్య పారాజానపదా
స్యపాః ॥ ౭౦ ॥ శత్రుఘ్నామాతరస్సర్వా ఊర్జిలాద్యాశ్రీయశ్చతాః । సుమంత్రాన్యాకంత్రికశ్చ పారనా
ర్యశ్చసేవకాః ॥ ౭౧ ॥ భరతంవేషయామాఘః ఘోదాద్విహ్వలమాఘః సా । భరతస్సాంత్వయాశ్రావ్యా యయా

మునుపు ఆలోచనలకై చేరియుంటిమి. ఇదిగో నిచ్చట దర్శలమొంద పండుగొనియుంటిని. ఇవి
నవగ్రహంబులకై ప్రత్యాకృతిశిలలు నవపాపాణంబులు స్థాపింపబడినవి. నామాట
నతిక్రిమింపక సమద్రుహారక నిలిచిన చోటిది, చూడుము.” అని చెప్పుచు ఊహమున
కిష్కింధకువచ్చెను. అచ్చటనున్న వానరపత్నులను విమానమున నెక్కించికొని సీతకు “ఇదిగో
ప్రవర్ణణిగిరిని చూడుము. ఋష్యమూకలైలము నవలోకింపుము. పంపారోవరము దీనినీక్షింపు
ము. కృష్ణాభీమరథీసదులను దృష్టింపుము. ఆహా గోదాతీరంబున రమ్యంబగు పంచవటియిది.
అగస్త్యాశ్రమమిచ్చటనున్నది. అక్లేపే సుతీక్షణముని యాశ్రమము. అత్రితపోవనంబును చూచితి
వా? చిత్రకూటమిది చిత్రముగానున్నది. ఇదియమున, ఇదిగంగ, ఇదిగో భరద్వాజాశ్రమము.”
అని చెప్పుచు చూపుచువచ్చి భరద్వాజముని ప్రార్థింపగా నతని యాశ్రమంబున దిగి యంద
రితోడ నచ్చట నిలిచెను. ॥ ౬౦ ॥ పదునాలుగు సంవత్సరంబులు నిండగా మాఘశుక్ల చతుర్థినా
డు భరద్వాజముని తనతపశ్శక్తిచే భూస్వర్గమునునిర్మించి శ్రీసీతారాములను సవరివారముగా
సమస్తభోగవస్త్రపులచే నతీరించెను. శ్రీరాముడు మదినాలోచించి మారుతిని “అయోధ్యకు
వెడలి భరతునికి నావృత్తాంతమును చెప్పుము. శృంగభేరపురమున నామిత్రమగు గుహునికి
నాయుదంతము నెఱిగింపుము.” అని యాజ్ఞాపించెను. వానరవీరుడేట్లేయని వెడలి గుహునికి
సంగతినిచెప్పగా వాడువెంటనే శ్రీరామసన్నిధానమునకు వచ్చెను. అంతనాంజనేయుడు గంగ
నమున వేగముగావచ్చుచుండెను. అచ్చట నందిగ్రామమున భరతుడు ౧౪ సంవత్సరములు

తాంసరయ్యాపిం ॥౨౨॥ చితాంశ్చత్వరీతఃస్మాత్వ దదాదానాన్యతేఃకః సప్తవ్రదక్షిణాశ్చత్వరీతః పహ్నింధ్యా
 త్వరస్మాత్తమం ॥౨౩॥ సీతాంతంక్షణంవీరం సత్వామాత్మగుణదుఃఖాన్ ॥ ఆరాధ్యదేవితాంధ్యాత్వా చ్యుత
 రాభిఃఖుష్టితః ॥౨౪॥ రివేశ్య ప్రేక్షణస్సాయం ప్రతీక్షణశంఖితక్షణం మహాన్గోలామాల్యాన్ త్రదాన్త్రీపురు
 మైశ్వరీః ॥౨౫॥ ఏతస్మిన్పూరితభృష్ట ప్రద్యుష్టైవాయుసందశః ॥ ప్రవేష్టుమద్యతంకేగా ద్భరతంగద్గదస్వకః ॥౨౬॥
 అలవీష్ట భరతవాక్యం సుధయాసేవయస్మిన్ ॥ మావిశస్యబలంవీరరాహువోద్యసమాగతః ॥ ౨౭ ॥ సీతయాత్మజే
 నామీ భరద్వాజాశ్రమంప్రతి ॥ వానరైః పుహితంరామం శ్వప్తంశక్యసివిశ్వాత్ ॥ ౨౮ ॥ రామార్చ్యశ్శంఖితస్త్వాం
 హీ ద్రష్టుమన్తిజటాధర ॥ ఇలివాక్యసుధావృష్టి సింహితోభరతోముదా ॥ ౨౯ ॥ పహ్నింసత్వాంగరామృత్య సహ
 మవాయుసందశం ॥ భరతంమాదుతిశ్వాన్ సత్వాలింగ్యపవిస్తరం ॥ ౩౦ ॥ క్రావయామాసక్రిరామ ప్తేతంసంతోష
 కారకం ॥ తయ్యైత్యాభరతస్తుప్త శ్లోధయామాసతాంపురీం ॥ ౩౧ ॥ ఆయాధ్యాంతోణాదైశ్చ పౌరైః ప్రత్య
 జ్ఞగామతం ॥ మస్తకేపాడుకేబధ్యా పురస్కృత్యాఽభవారణం ॥ ౩౨ ॥ మాఖ్యసిరితవచమ్యం ప్రాప్తేవచం
 కేఽబ్జకే ॥ క్రథాతేభరతోయామ్యే దదర్శపుష్కరంఖం ॥ ౩౩ ॥ సనామరాఘవంద్వప్త్యా సాప్తాః గంభరీస్త

నిండగా రాముడు రాసంతున నగ్ని ప్రవేశమునకు సర్వసిద్ధుడై శత్రుఘ్నునితో “నేడురాసం
 దున వీరులగు రామలక్ష్మణులు రణమున రావణునిచే జయింపఁబడినట్లు తెలఁచెదను. లంకకుపో
 యి రాఘవునికి సాహ్యముచేయఁనెంచిన నేను ఈరాజులనందరిని పిలిపించితిని. అట్టినేనునేడు
 సూర్యుడై ప్రమించగానే అగ్నిప్రవేశముచేసెదను. నీవు రాజులతోడ లంకకు వెడలి రణమున
 రావణునిజంపి సీతనువిడిపించి పిచ్చుల రామభరతలక్ష్మణులగు మాకుముగ్గురికిని పారతాళికక్రి
 యను సాదరముగా చేయుదువుగాక.” అనిచెప్పగా, సూరివారును దేశమువారును రాజులును
 శత్రుఘ్నుండును తల్లులందరును ఊర్జిలాదిశ్రీలును సుమంత్రాదిమంత్రులున్న ఊరియాడేవాం
 డ్రును సేవకులును అందరును దుఃఖార్తులై భరతుని పరివేష్టించిరి. భరతుడపుడు వారినంద
 రిని సమాధానపరచుచు సరయానదీతీరమునకు వెడలి చితినివేయించి యంత స్నానముచేసి
 యనేక దానధర్మంబులనొసంగి ఏడుమార్లు అగ్నిప్రదక్షిణంబునాచరించి శ్రీరామునిధ్యానించి
 జానకీదేవిని వీరుండగులక్ష్మణుని వందించి తల్లులకును మునులకును గురువులకును నమస్కార
 ములంజేసి దేవతారాధన నాచరించి యుత్తరాభిముఖంబుగా సాయంతనాస్తంగత సూర్యవిధి
 బము నవలోకించుచు ఊణకాలమూరక నిలచియుండెను. అప్పుడచ్చట శ్రీపురుషులలో నత్యం
 తచింతా కోలాపాలముడగుగుచుండెను. ఆవేశకు గగనమందుండిన హనుమంతుడు అగ్నిప్రవే
 శమునకు సర్వసిద్ధుఁడుగానుండెను భరతునిజూచి కలతనొంది యత్యంతవేగముగా నవతరించి
 యమృతము గురిపించుచందంబున మృదుమధురవాక్యములచే “వీరుండా! నీవగ్నిప్రవేశము చే
 యవలదు. రాముఁడిప్పుడే వచ్చుచున్నాడు. సీతలక్ష్మణులతోడ భరద్వాజాశ్రమమునకు వ

౧. రామాపాత్రిలింగధరతం కృత్యాపాత్రినేకః ॥౮౪॥ ఏకకాలేజనాస్సర్వాః పృథక్ సపరిమస్యతే ।
 ౨. పశ్యాన్ రామేణ కృతమలింగసంతా ॥౮౫॥ రామాద్యష్టైశ్చ్యూసంభారితాః జనాన్ సకామవిస్మితాః
 మాత్యాపాత్రిధరతే రాఘవస్సాశ్రులచసం ॥౮౬॥ సనామకరసామత్మా వాసంతచాప్యబంధతీం । తతోవా
 స్తనరసాదైర్వి ర్నందిగ్రామంయయాశ్చ ॥౮౭॥ శత్రుశ్చోద్వర్తకసం తైలాభ్యంగంతుబంధుభిః । నందిగ్రా
 మఃకోద్రామో నానామాంగ్యవస్తుభిః ॥౮౮॥ సవశాద్యమఘోషాన్వ శేడుస్సర్వత్రసుస్వరాః । నాశ్శోనిం
 యామాసు రత్నదీపైరఘూత్రమం ॥౮౯॥ తతస్సీతాపిశ్యశూస్సా ప్రణవామత్వయంధతీం । వసిష్ఠంక్రాచ్చ
 క్కావృద్ధా వందసీయాః క్షాత్రకం ॥౯౦॥ తతస్సీతాంసమాలింగ్య కాశలాగ్ధ్యాశ్చమాతరః । స్వావయా
 హనుర్నాగల్య ద్రవైర్విరాద్యపురస్సరం ॥౯౧॥ వస్త్రాలంకారభూషాభి శుశుభేకాశీరితా । ధరతఃపాదుభి
 క్తిశు రాఘవస్సమపూజితే ॥౯౨॥ యోజయామాసరామస్య పాదయోర్భక్తిసంయుతః । తతోలివిసయాత్సా
 ౩. ధరతోరఘునందనం ॥౯౩॥ రాజ్యమేతన్మాస్యసహారం మయానిర్వాపితంతవః కోష్ఠాగారంబలంకోశం కృతం
 శనదాభయ ॥౯౪॥ త్వత్తేజపాజగత్పథ పాలయస్వపురంస్వకం । తథేతిరాఘవశ్చోక్త్యా ధరతంసంపద్యచే
 త ॥౯౫॥ తతస్సదవ్యవస్త్రాణి పరిధాయరఘూత్రమః । సీతయారథమాయన్యా వాద్యఘోషైర్జయధ్వజైః ॥౯౬॥

ప్రీతు. నీవు నిజముగారేవే వానరులతోడ నానరేంద్రుని నవలొకింప గలవు. భరతుండా! శ్రీ
 రాముడును నిన్నుచూడనలెనని కుతూహలచిత్తుడై యున్నాడు." అనియట్లు వచనామృతవ
 రాము గురిపించనందులో మునిగిన భరతుడు సంతసించియగ్నికి నమస్కరించి షరలివాయు
 త్రునివదించెను. ఆంజనేయుండును భరతుని నభివంశించి యాలింగించి విప్రాముగా సరలవృ
 త్తాంతమును విన్నవించెను ॥౯౦॥ అదివిని భరతుడానందించి తోరణాదిమంగళ వ

శ్రీరాముడు విశ్వరూపముతో నందరిని యాలింగనాదులచే మన్నించుట

మోక్షాపట్టణమున నలంకారములను చేయించి యారివారితోడ నూరేగి
 ౧. ఆద శ్రీరామపాదుకలనుధరించి పట్టపేనుఁగను పురస్కరించుకొని వెడ
 ౨. ఁడు మాఘశుక్లపంచమినాడు శ్రీరాముడరణ్య వాసమునకుపోయి ౧౫
 ౩. చుండగా ప్రొద్దున దక్షిణదిక్కులో గగనంబున పుష్పకవిమానము
 ౪. గంబులకు సాష్టాంగదండప్రణామంబు నాచరించెను. శ్రీరాముడు
 ౫. ఆపములతోనేక కాలంబున నందరిని వెన్నేరుగా నాలింగించి

మందుభయోనేడుః పుష్పవృక్షిఃపపాతఖాత్ ॥ ౧౪ ॥ తతోఽశ్వర్యంక్షురించామంభరతేనాతిపూజితః ॥ ౧౫ ॥

౧. ముగ్ధీవమిత్రం పరమం పవిత్రం । సీతాకళశం నవమేఘగాత్రం ।
కామగ్ధ్యచాత్రం శతేవత్రనేత్రం । శ్రీరామచంద్రం సతతంసమామి ॥౧౬॥

౨. సంసారసారం నిగమప్రచారం । ధర్మవతారం మృతభూమిభారం॥
సదాఽవికారం సుఖసింధుసారం । శ్రీరామచంద్రం సతతంసమామి॥౧౭॥

౩. లక్ష్మీవిలాసం జగతానివాసం । లంకావివాశం భువనప్రకాశం॥
భూదేవవాసం శరదీందుహాసం । శ్రీరామచంద్రం సతతంసమామి ॥౧౮॥

౪. మందారమాలం పంచనేరసాలం॥ గుడైర్విశాలం హతస్పృతాలం॥
క్రవ్యాదకాలం సురలోకచాలం । శ్రీరామచంద్రం సతతంసమామి ॥౧౯॥

౫. వేదాంతగానం సకలైస్సమానం । హతారిమానం త్రిదశప్రధానం॥
గజేంద్రయానం విగతావసానం । శ్రీరామచంద్రం సతతంసమామి ॥౨౦॥

౬. శ్యామాభిరామం నయనాభిరామం । గుణాభిరామం వచనాభిరామం॥
విశ్వప్రణామం కృతభక్తకామం । శ్రీరామచంద్రం సతతంసమామి ॥౨౧॥

౭. లీలాశరీరం రణరంగధీరం । విశ్వేన్ద్రకసారం రఘుసంశహారం॥
గంభీరనాదం జితసర్వవాదం । శ్రీరామచంద్రం సతతంసమామి ॥౨౨॥

౮. ఫలీకృతాంతం సుజనేవీరం । సాంగోపగీతం మనసాప్రతీతం॥
రాగేణగీతం వచనాదతీతం । శ్రీరామచంద్రం సతతంసమామి ॥౨౩॥

౯. శ్రీరామచంద్రస్య పరాష్టకం త్వాం । మయేగీతం దేవి మనోహరం యే॥
పఠంతి శృణ్వంతి గృణంతి భక్త్యా । తే స్తీయకామాః ప్రలభంతి నిత్యం ॥౨౪॥

ఇతిస్తుత్వారామచంద్రం సభాయాంసంక్షిప్తస్వరూపం । ఏతిస్త్రిస్తోత్రకేత్ర రాజాదశభోజుహా ॥ ౨౫ ॥ దృష్ట్యారామంససీతంప విమలధన్ధోర్మధస్త్రిభః । స్తుత్వారామంపరాత్మానం రాజ్యస్థంబంధుకేష్టితం ॥ ౨౬ ॥ ఉవాచ రామంశంకుప్తు స్సుందరానీవిరాజితః ॥ దశరథఉవాచ—ధన్యాకాంకృత్యత్సృజనం ధన్యాతాపితరామహా ॥ ౨౭ ॥ ధన్యాదీశఃకులంధన్యం యస్తాసంరాజ్యాభిషేచితం । పశ్యాద్యద్యద్యదహాహా ధన్యాసాజసనీరహా ॥ ౨౮ ॥ యా కాశల్యాద్యసమత్వానా నేత్రాభ్యాంకేఽద్యదశక్యతి । ఇత్యుక్తవంశంరాజానం సవామసరస్మాత్తమః ॥ ౨౯ ॥ కాశల్యాద్యారాజదారా శ్చస్త్యేతేసారవాసిః । లక్ష్మణోభరతశ్చైవ శత్రుస్తు ప్రేతమృతిగః ॥ ౩౦ ॥ సమస్తారాస్త్యుతంచక్ర ర్విమానధ్వంశమదాస్యితాః । తావ్రాజాపితృభృష్ట్యా సర్వేదేశాగజైర్యుతః ॥ ౩౧ ॥ పూజితోరామచంద్రగః కుయాసహస్యవర్తత । యాయాస్యంస్యంభవంశేర్య మయారాజ్ఞానురాప్తవా ॥ ౩౨ ॥ రామేభిషిక్త రాజేంద్రే సర్వలోకసుఖావహా । తనుభాసస్యసంపన్నా సలవంతిహరీయహః ॥ ౩౩ ॥

శివశంకరకృత శ్రీరామస్తుతి కందపద్యాష్టకము.

౧. పరమ పవిత్రా వానర, వరమిత్రా శ్రీకళత్ర వారిదగాత్రా।
కరుణాధ్య కంజనేత్రా, నిరతము శ్రీరామచంద్ర నినుభజయింతుఁ.
౨. పరిహృతభూభారా సం, పరణాలంకార నిగమసంచార గుఱా।
కర నిర్వికార ధార్మిక, నిరతము శ్రీరామచంద్ర నిను భజయింతుఁ.
౩. శరదిండుహాస లక్ష్మీ, విలాస లంకావినాశ విశ్వమయా భూ।
సురవాస భువనదీపక, నిరతము శ్రీరామచంద్ర నిను భజయింతుఁ.
౪. సురలోకపాల వాగ్విజ, తరసాల నికృతసప్తతాలా నక్తం।
చరకాల సురసుమార్గిత, నిరతము శ్రీరామచంద్ర నిను భజయింతుఁ.
౫. కరివరయానా సురవర, నిరంత వేదాంతగాన నిఖిలసమానా।
అరిగవహరణ గుణనిధి, నిరతము శ్రీరామచంద్ర నినుభజయింతుఁ.
౬. వర శ్యామసుందరా దృగ, భీరామ వచనాభీరామ విశ్వస్తుత్యా।
సురుచిరగుణ శ్రితసుఖకర, నిరతము శ్రీరామచంద్ర నినుభజయింతుఁ.
౭. పర రణధీర రఘూత్తమ, నరవరలీలా గభీరనాదా విశ్లేష్టి।
కరస జితనర్వవాదా, నిరతము శ్రీరామచంద్ర నిను భజయింతుఁ.
౮. దురితాత్తశిక్షకా స, త్వరితక్షక వాగతీత పరమామేయా।
సురుచిర పుణ్యశ్లోకా, నిరతము శ్రీరామచంద్ర నినుభజయింతుఁ.
౯. నిను గూర్చి నేనుచెప్పిన, వినుతశ్రీరామచంద్ర విమలాష్టకముఁ.

వినువారు చదువువారును, కనుగొందురు వార భీష్టకావ్యములార్యా.

ఇట్లు శ్రీరామచంద్రస్వామిని సంస్తుతించినను సభలోనుండగా; విమానంబుననుండి సూర్యునివలె జలుగుచున్న దశరథమహారాజు సాక్షాత్పరమాత్మయగు శ్రీరాముడు బంధుపరివారముతోడ రాజ్యసింహాసనాసీనుండై యుండుటనుచూచి స్తుతించి యిట్లనెను. శూరశిరోమణీ! రాజ్యపట్టు నలంకరించి రాజులుచున్న నిన్నుచూచి నేను కృతకృత్యుడను, మఱియు కృతకృత్యుండను. కాలిదండ్రులును కృతకృత్యులు. నాదేశము శాపనమయినది. నాకులము పరిశుద్ధమయినది. కాకసల్య మిక్కిలి ముక్కువతో నిన్ను కటాక్షించుచుండునో ఆనీరల్లి మిగుల ధన్యురాలు. ఇట్లు చెప్పుచున్న దశరథరాజును శ్రీరామచంద్రుడు వందించెను. పిదప వరుసగా కాకసల్యుడి రాజ్యమును ఊరివారందరును అత్యుభయత శత్రువులును నింతులును మానవుడగు రాజునకు నొ

గంధవంతిచకాళితే । సహస్రశతమక్వాహం ధేనూహంరఘుఃపదః ॥ ౩౧ ॥ దదాశతంపుమాణాం ద ద్విశేభాశ్చ
 ఘోటికాః । సూర్యకాంతిసమప్రభాస్యం సర్వరత్నకయ్యాం ప్రజం ॥ ౩౨ ॥ ముగీవాయదదౌప్రీత్యా రాఘవోభిక్త
 వశ్యుః । అవతంసదదౌశ్రేష్ఠం రాక్షసేంద్రాయరాఘవః ॥ ౩౩ ॥ అంగదాయదదౌదిక్ష్ణే రాఘవోబాహుభూష
 ణే । చంద్రకోటిప్రతికాశం మణిరత్నవిభూషితం ॥ ౩౪ ॥ సీతాయైప్రదదౌహరం ప్రీత్యారఘుకులౌత్రమః । సా
 తంహరందిదౌవాయ పుత్రసంపాదనవ్యవస్థితం ॥ ౩౫ ॥ తేనహరేణకుశభ మారుతిగౌరవేనచ । తదాప్యప్య
 హసూతుంకం రాజావచనమబ్రవీత్ ॥ ౩౬ ॥ మారుతేత్యంతుసన్నోష్ఠీ వరంవరయశాంఘ్రితం । హనుమానపీఠం
 ప్రాహ సత్త్వాదాంబ్రవృష్టదీ ॥ ౩౭ ॥ త్వన్నాదుశ్చరతోరామ సత్యవర్తిమనోమదు । అతస్త్వన్నాదుశ్చరతం
 స్తరన్తస్థాస్యామభూతతే ॥ ౪౦ ॥ యావత్ స్థాస్యతితేనామ లోకేతావత్కాలేవరం । మమతిష్ఠకురాతేంద్ర వహో
 యంమేధిరాంఘ్రితః ॥ ౪౧ ॥ యత్రయత్రకథాలోకే ప్రదివ్యుతితేకుభా । తత్రతత్రగతిరేక్ష్య శ్రవణాగ్ధంసైవ
 హి ॥ ౪౨ ॥ దేవాలయస్థదీపరా త్రిభావ్యాస్యస్థలాలయాత్ । విభాస్యత్రస్థతేనైవ కథావస్తటికోష్ఠ్యుతః ॥
 ౪౩ ॥ రామస్తథోతీతంప్రాహ ముక్తస్త్యయభానుఖం । కల్పంతేమమసాయాజ్యం ప్రాప్యసేనాత్రసంకోయః ॥
 ౪౪ ॥ తహచాహాక్షీప్రితా యత్రమత్రాపీమాతుతే । స్థితంత్వాదుమయాస్యంతి భోగాశ్చత్యేకమజ్జయా ॥ ౪౫ ॥

రించి నాతోడ సమస్తదేవ గణంబులతోడనుకూడి శ్రీరామునిచేత పూజింపఁబడి వెనుకకు వె
 డలేను. అపుడు సమస్తదేవతలును వారిచారి నిలయములకు జరిని ॥౧౩౨॥ సమస్తలోకంబు

శ్రీరాముడు అందరిని పారితోషికాది సత్కారంబులచే మన్నించుట.

లకు సుఖప్రదంబైన శ్రీరామవట్టాభిషేక సమయంబున పుడమి పైరుతోనిండియుండెను. వృ
 ఙ్గంబులు ఫలవంతంబులై యుండె. నిగంధ కుసుమంబులును పరిమళయృక్తములై ప్రకాశిం
 చినవి. అపుడు శ్రీరాముడు బ్రాహ్మణులకు లక్ష్మగుట్టములను లక్ష్మిగోవులనునూరెద్దులను కోల్ల
 కొలది బంగారమును కొల్లబెట్టెను. భక్తవత్సలుడగు రాముడు ప్రీతిచే సుగ్రీవునికి సూర్యప్ర
 భంబైన రత్నహారంబు ననుగ్రహించెను. విభీషణునికి మేలైనసిగబంతి నిచ్చెను. అంగదునికి
 భుజాలంకారంబు నొసంగెను. కోటిచంద్ర ప్రకాశంబును దివ్యరత్నాలంకృతంబునగు హరము
 ను శ్రీరాముడు సీతాదేవిచేత నిచ్చెను. అమె యవ్వాయసమర్పితంబగు హారంబును వాయ
 పుత్రునికి అనుగ్రహించెను. దానిచే నాంజనేయుడు గౌరవమునంది రారాజించెను. అపుడమ్మా
 రుతినిజూచి శ్రీరాముడు“మరున్నందనా! నేనుఘోరు ప్రసన్నుడందైన యున్నాను. నీకిచ్చవచ్చినట్లు
 వరములను పేడుము.” అని యనుగ్రహించెను. అందు కాంజనేయుడు సంతోషితస్వాంతుడ
 గుచు శ్రీరామునికి నమస్కరించి “శ్రీరామస్వామీ! నీనామమును స్మరించు నామనంబునకు

సమస్త నీనామములను పఠించుచు భూమిలో నివసించెదను. నాయొక్క వరమే
 నరకు విలచునుగాక. నీయొక్క మం

గ్రామరామేపత్రనేషు వజ్రభేటకస్తవ్యుః । వసుధగవర్వరేషు సర్వవేదాలయేషుచ ॥ ౪౬ ॥ నవీషు
 భేషు జలాశయపురేషుచ । చాటికోపవనాశ్వత్థ వటపుండవనీషు ॥ ౪౭ ॥ త్వన్ముత్యిగాంధూజయివ్యం
 సహవిష్ణుకాంతయే । భూతివ్రతసికాదాద్యా శక్యంతిస్తరణాత్తవ ॥ ౪౮ ॥ యేచాశ్లేషానరాద్యాశ్చ హ్య
 ధ్యాంసముపాగతాః । అమూల్యధరైర్దైర్వయైః పూజితారాఘవేణతే ॥ ౪౯ ॥ కుగ్రీవచముఖాస్సర్వే చ
 స్ఫులిభీవణాః । ముగధ్యజస్సంపాతి శుభాకాపాధివాదయః ॥ ౫౦ ॥ యథాభాగంపూజితాస్తే రామేణః
 దిభిః । తతస్సర్వైర్వృక్షసాధాగం రాఘవస్సంస్థితోభవత్ ॥ ౫౧ ॥ రామేణప్రాణాచంకయేన గృహీతాశ్చ
 దుతిః । విరీక్ష్యోద్ధేయవేగేన రామాగ్రేభోజనస్యచ ॥ ౫౨ ॥ త్రిపదాయాంస్థితంపాత్రం హైమంపత్వాస్స
 తం । నివాయవామహాదైవ దృత్యాగ్రవిహస్తమదా ॥ ౫౩ ॥ స్వయంభుక్త్యారామకేవం ప్రాక్షిపద్వాఃరాసి
 దాదిభీవణాద్యాశ్చ స్వీయపాత్రాశివగతః ॥ ౫౪ ॥ విశ్వజ్ఞమాదుతింస్తుత్వా త్వయాశుభ్యక్ష్మాతీంత్యితి ।
 క్షిప్తంరాఘవోద్భిష్టం బుభుజస్సంభవ్యానివృతాః ॥ ౫౫ ॥ మహాశ్మరహలశాస్త్రివీ ద్రాహాచ్ఛిష్టాఘమాదం
 సీతారామాత్పిన్దూరీత్య మదాచ్రహశకుప్తదా ॥ ౫౬ ॥ ఏవంహనాకాకుత్స్థా త్వయాతోరాఘవంతిశే । కు
 ద్యాస్సఖంతుస్తావేదయజ్ఞాంతీంత్యింశ్చ ॥ ౫౭ ॥ ఏతస్మిన్సంరేతత్ర త్వంపంచామకుప్తః । ప్రాహాదేవమ

గళవరితం బెచ్చులుచ్చట జరుగుచుండునో అచ్చటచ్చటలతయును నిరంతరముగా వినుక
 నాకు గమనము సిద్ధించుగాక. దేవాలయము నదీతీరము తీర్థము తటాకాది జలాశయ
 ఇచ్చితప్ప తక్కినయే స్థలమందును నీకథ యారు గడియలకుపిమ్మట జరుగునుగాక.” అని
 మును ప్రార్థించెను. శ్రీరాముఁ డట్లేయనుచు “ముక్తుడై నీయిచ్చవచ్చినట్లుండుము. ప్రజ
 మున నాయొక్క సాయజ్యముక్తి నందుదువు. ఇందుకు సంశయమువలదు.” అని వరవ
 దృశీకరించెను. అపుడు సీతాదేవి ప్రీతించి యాంజనేయునికి “వాయువుత్రా! వినుము; నా
 జ్ఞవలన గ్రామములలోను తోటలలోను పట్టణములలోను పంటకాపులుండెడు పల్లెలు ఇ
 అరణ్యములు కోటలు కొండలు సకలదేవాలయంబులు నదులు పుణ్యక్షేత్రములు పుణ్య
 ములు అశ్వత్థాది వృక్షమూలంబులు మొదలైన వీట్లలోను నివసించు. నిన్ననునరించి యె
 పూజించుచుండురో వారికి సమస్తభోగంబులు సిద్ధించని. విఘ్నములు పరిహరించని. ని
 స్సరించుటచేత భూతప్రేత పిశాచంబులు నశించుగాక.” అనివరమునిచ్చెను. పిమ్మట, అ
 ధ్యకువచ్చియున్న వాసరులు మొదలుగాగల వారందరును రత్నాభరణంబులచేతను వస్త్ర
 బులచేతను సత్కరింపఁబడిరి. మకరధ్వజాండును సంపాతియును గుహుండును తక్కిన ర

శ్రీరామునితో స్థందరును వినోదించుచుండి తమతమ నెలవులకు జనుట.

లును మన్నింపఁబడిరి ॥౧౫౧॥ అంత నందరితోడ శ్రీరాముడు భోజనమునకు కూర్చుం
 అపుడు రాముండు ప్రాణాహుతులను స్వీకరించినతోడుతనే హనుమంతుండు కుప్పగంతువేసివ

తస్మాత్సమహాపుత్రః ॥౫౮॥ మామాహాయత్కుః తేరస్త్రమృణువ్యరఘునందన । జితంత్వింశతవక్షాదౌ ప
రామేణిజితం ॥ ౫౯॥ అతస్త్రస్యరాఘవంసిత్యం వహయావద్వసేద్భువి । యదాగచ్ఛేద్రఘుశ్రేష్ఠః కైటం
సాహిమాంతరా ॥ ౬౦॥ తచ్చ్యుతస్యరాఘవః పీత స్ఫుగ్రీవాదీకాయథాశ్లేతే । స్థావ్యశీఘ్రియయోధాధ్యాయాం
ద్వారాభ్యుపార్యస ॥ ౬౧॥ తథేతిరామవచనా ద్వాసరాద్యావ్యథాశ్లేతే । స్థావ్యయాసమయోధ్యాధ్యాయాం రా
గ్ధారాభ్యుపేషితః ॥ ౬౨॥ చకారరాజ్యంధర్మైః లంకాయంశవిభీషణః । ప్రకాశరాజ్యంపాతాశ్చ ధర్మణమ
గ్రజః ॥ ౬౩॥ చకారతాత్కృత్యంపాతం యావరాజ్యేపరేణి ॥ శకాశరాజ్యంకపిభిః క్షిప్రంభాయంకపీ
॥ ౬౪॥ శృంగవేరపురరాజ్యం గుహకళ్యాకరోస్తుదా । నత్యారామంవాయాత్రతో యయాత్ర స్తుహిమా
ం ॥ ౬౫॥ సత్యేవిభీషణాద్యాశ్చ పంచమేస్త్రమేహని । చకాశాధంరాఘవస్య సాకేతంప్రయయిష్య
॥ ౬౬॥ పంచస్త్రపదినాస్త్రత్ర స్థిత్యాశ్రీరాఘవాంతికం । యాతాయతంశదాచక్ర స్ఫుస్ఫురారాజ్యద్రఘూత్త
॥ ౬౭॥ రామాపిరాజ్యకుభిం శకాసాభిలవత్సలః । అనిశ్చంతంహిసామిత్రిం యావరాజ్యేభ్యఃపంచమత్ ॥
॥ అత్యంతపరయాధర్మాత్ రామనేవాంతోభవత్ । విశ్వాదుతాధ్యకేతూర్యం రణయాగస్యతూణాతా ॥ ౬౮॥
యాతాయరాఘవే సాకృతాశ్చపదేతదా । రణయాగస్ఫురిస్తారా ద్యణ్యకేత్రుణుపార్యస ॥ ౬౯॥ రణాంగం

కా-లుపీట మీఁదనున్న పక్కాన్నములుగల శ్రీరాముని భోజనపాత్రమును తీసికొని యె
వచ్చుచు శ్రీరామోచ్చేషంబును తానుభక్షించి వానరులకొఱకు దానిని పడవేసెను. అపు
భీషణాదులు సుగ్రీవాదులును తమతమ పాత్రములను విడిచిపెట్టి నీవు చక్కనిపని చేసి
యొంజనేయుని పొగడుచు ఆపదిన రామోచ్చిష్టంబును సంభోముముతో తినుచుండిరి.
పడచ్చట శ్రీరామునియెంగిలి మాకుచిక్కునా మాకుచిక్కునాయను మహా కోలాహలము
గెను. సీతారాములు వీరి వినోదంబులనుచూచి నవ్వుచుండిరి. ఇట్లు సుగ్రీవాదులు నానా
కోదంబుల నొనర్చుచు శ్రీరాముల నన్నిధిలో నతనికి సంతసము నిచ్చుచు కొన్నిదినము
చిరి. అంతలో నా సచేతనపుష్పకంబు మరలివచ్చి శ్రీరామునికి “స్వామీ! నేను కుబేరుని
పంపఁబడితిని- నిన్ను రావణుఁడు మొదట జయించి యనుభవించుచుండె. పిమ్మట శ్రీరా
ముఁడు జయించెను. కావున, నీవు శ్రీరాముఁడు భూలోకము నలంకరించుచుండు సంతవరకు
వ్రమిసే నేవించుచుండుము. అతఁడు వై కుంతమున కరిగినవెనుక నావద్దికిరమ్మ- అని చెప్పి
ంపెను. వచ్చియున్నాను?” అని విన్నవించెను. అదివిని శ్రీరాముఁడు సుప్రీతుడై “పుష్పక
హా! నీవు సుగ్రీవాదులను వారివారిస్థలములలో విడిచివచ్చి యయోధ్యలో రాజద్వారమున
సంధవలయనని యాజ్ఞాపించెను. అట్లేయని పుష్పకము శ్రీరామాజ్ఞా ప్రకారము అందరిని
రివారి యూళ్లలో విడిచివచ్చి రాజద్వారము బయటనుండెను. విభీషణుఁడు లంకలో ధర్మ
రాజ్యమేలెను. మకరధ్వజుఁడు ధర్మముగా పాతాళములో రాజ్యముసేలెను. గరు
డు తన యావరాజ్యపదమున సంపాతిని సంఘాపించెను. సుగ్రీవుఁడు క్షిప్రంధలో రాజ్య

యజ్ఞకుండం కత్తవైశ్యవలూకం । తచ్చవేదవిధానంచ బ్రహ్మసద్వైతానికం ॥ ౨౦ ॥ కథానాశ్చభు
 క్షేయశ్చస్త్రాభిగన్యకః । సుమాజ్ఞానంనుక్యసయా క్షేయంపాహుఘటం ॥ ౨౧ ॥ శస్త్రాధాంజుల
 ౦ ॥ యత్రయద్రాగంకణే । భూమ్యాంశరాణాంవిస్తారః పరిస్తరణయత్రయం ॥ ౨౩ ॥ పరిసమాహసంధై
 ప్నికాలానలోకహణే । క్రమవేదబాణమాపేణ మంపామతిసమర్థం ॥ ౨౪ ॥ రక్షధారాపరార్ధారా
 కారోభయానకః । సటంకారవపటూర ఘోషక్షేయారణాధ్వరే ॥ ౨౫ ॥ అగ్నేశ్వానాశస్త్రలేఖో
 స్వేదప్రసోరణే । బ్యాలతిశయాంత్రిభం పృషదాశ్వాస్యసేవనం ॥ ౨౬ ॥ యత్రదత్తకుపిరాణా ము
 చనమత్రయం । జ్ఞానేససహజీవ్య బిరీడిపబలిస్త్వృతః ॥ ౨౭ ॥ యదేహలోభినోజితా బలివహరాంశ్చ
 రామహస్తాన్త్రుతిత్రిక్త్యా యేకద్యతివలూయం ॥ ౨౮ ॥ దేహబంధాన్తముక్తావే బలిభక్షణోపకః । పు
 మాతిత్రిశోభిహే క్షేయాత్రత్రచక్షిణాః ॥ ౨౯ ॥ ఉచ్ఛాటనంహిసక్షేన పిరాణాంజయహారకే । నిజ
 దానంచ క్షేయాసాదక్షిణాధ్వరే ॥ ౩౦ ॥ సురైర్యాపువృష్టిప్రత క్షేయంవిశోభిషేవనం । జయసంపా
 యార్థే క్షేయస్థంపాదనంహితకే ॥ ౩౧ ॥ పరాచరాణామాసందో క్షేయస్థనిజశ్రీతిణాం । భూతానాంకర
 వివ్ర భోజనంపాదకేనికం ॥ ౩౨ ॥ ఏవమబామనాయుధై రాఘవస్యరణాధ్వరః । తథాగాధిజయక్షోపి

మేలుచుండెను. శృంగబేరపురమున గుహలుండు రాజ్యమొనర్చుచుండె. హనుమంతుండు ।
 మునిగి నమస్కరించి హిమాలయంబున తపమొనరించుటకై వెడలెను. విభీషణాదు
 రును ౫-2 దినముల కొకతూరి శ్రీరామనన్నిధివచ్చి యచ్చట ౫-2 దినములు వసించి
 పోవుట వచ్చుట, ఇట్టి రాకపోకలచే నానందించుచుండిరి. అందరియందును ప్రీతిగల రావ
 రౌజ్యమేలుచుండెను. అపుడు వలదనినను బలాత్కారముచే భరతునికి యావరాజ్యమునిచ్చె
 లక్ష్మణుండు మిక్కిలి భక్తితో రామసేవాపరామ్యుడై యుండెను ॥ ౧౭౦ ॥ పూర్వ

శ్రీరాముని రణయజ్ఞవర్ణనము.

పూర్వము విశ్వామిత్రుని యజ్ఞమున శ్రీరాముండు పరణయజ్ఞమున కారంభించె
 దానినివృథా పూర్తిచేసెను. ఆరణయజ్ఞమును చక్కగా వర్ణించెదను. వినుము—౫
 రంగమే యజ్ఞకుండము. పరుగెత్తకయుండుటే వేదవిధానంబు. రణగర్జయే బ్రహ్మసద్వై
 తస్త్రంబుల ఖణనాదమే వేదశస్త్రములు. శస్త్రములకు సానపెట్టుట సుగ్రీవువమాన్వనం
 నేలబడిన బాణములే పరిస్తరణంబులు. ధైర్యమే పరిసమాహము. గొప్పకాలాగ్నియే య
 శ్వరుండు. బాణమును సుగ్రీవముచే మాంసాహుతి నమర్చరామగును. రక్షధారయే వసార్ధార
 హాహాయను నాదమే ప్రణవాదిసాదము. శస్త్రకాంతులే యుగ్మికాల్పలు. ఘమే సాగివో
 ధూమ్రము. వీరులచేతి యస్త్రము లూడినదుట బ్యాలతిశయమున కేయ పృషదాశ్వా సే
 వనబడును. జ్ఞానముతోడ జీవబలినిచ్చుట దీపబలిప్రదానము. దేహభిమానము గలయే

సహజావహిః ౧౩ । కృతాధ్వరసమాప్తిస్తు విశ్వామిత్రేణైత్రురా । విసజ్జాతోవరామేన దృష్టానైశ్చైత్రం
 స్తతః ౧౪ । కాలానలంపునస్తస్య కృత్యధికంవాః ౧౫ । కృత్యాభూమేనకాహత్వాత్రిం విరాధద
 యః ౧౬ । పాత్రస్యప్రాక్షణంకృత్యా విత్రాహంత్యధికమాదరాత్ । రాక్షసానాంభూయాశ్చ స్థూగిం
 విశేషయత్ ౧౭ । బ్రాహ్మచారిభ్యోరామే త్రికరాఃఖరదూషణాః । మారీచకృబంధకృ పంచైతేషునా
 జాత్ ౧౮ । శిఖాబంధవిమోక్షాధికం శబరీధవబంధనాత్ । కృతామక్తాకూరామేన జన్మశోకసహితే
 నేత్రయాగ్నిహోతారి దత్తంత్రద్రుధిరంతరా । కృత్తిగ్ధంకాపురీదద్ధా మంభకణాస్తథాదనః ౧౯ । ప
 మింద్రజిత్వైయ కృతాధికంరాక్షసాహతాః । పరాన్నంసారణోజ్జ్వైయః ప్రహస్తావలః ౨౦ । ప
 సర్వతోజ్జ్వైయః మంభకులపదంస్త్యుతం । పాయసాధికంకాలసేయ స్త్యుతికాయస్సకర్కరా ౨౧ । క్షీ
 రావణోజ్జ్వైయః ఘృతంమైరావణఃస్త్యుతః । దధోగ్ధసస్పృహత్తుకా అహవేషసరావణః ౨౨ । మాత్యానివేది
 త్రైతః తస్యకాలాసలస్పృహః । ఉద్భిష్టబలిసంత్యాగః కేశత్సక్కికపాదిహం ౨౩ । సంత్యాగోత్రరజేష్ఠైయస్త
 ప్రాజ్ఞభూపః ౨౪ । తతోరణాధ్వరసానైత్ర రామవేగవిష్టసం ౨౫ । అయోధ్యాయాంప్రవేశోహి కృతస్తతే
 ద్యుతం ౨౬ । అధ్వరావధ్వరస్నానై జ్జ్వైయరాజ్యాభిషేచనం ౨౭ । మంగళానధమస్తాని యజ్ఞాంవిహితా

రామునిచేరి చావునందక వెరచి పరుగెత్తిరో వారుబలిదీక్షహరులు. బలిభక్షణ దోషము
 వారు ముక్తినిొందరైరి. తలలచే పూర్ణాహుతులు. జయమునకై వీరులుచేయు సవ్యో
 నమే ప్రదక్షిణము. నిజపదప్రదానమే దక్షిణయనబడును. దేవపుష్పవృష్టి బ్రాహ్మణాభి
 యు. జయించుటే శ్రేయస్సునందుట. స్థావరజంగమానందంబు నిజగోత్రానందంబు. భూత
 యే విప్రసంతుష్టి. ఇట్లు శ్రీరాముడు సుబాహుపుత్రోడ రణయజ్ఞము నొనర్చెను. అట్లే
 శ్వామిత్రుడు యజ్ఞముచేసెను. అవిరెండును సమముగా నడిచెను. విశ్వామిత్రుడు మును
 సజ్ఞమును ముగించెను. రాముడై ననో రణయజ్ఞమును ముగించలేదు. మరల నా కాలాన
 ను తృప్తిపరచుటకై ఇప్పుడమి నే పాత్రమనుకొని విరాధుని రక్తముచే పాత్రమును ప్రా
 కరూర్షణాయుక్త-ముకు-చెవులచేచిత్రాహుతుల నిడిను. త్రిశిరుడు ఖరుడు దూష
 స మోచిండు కబంధుడు వీరయుదుగురిని పంచప్రాణాహుతులుగాఁ జేసెను. శ్రీరాము
 శిఖాబంధవిమోక్ష మునకై సంస్మృతిబంధమునుండి శబరితోలగింపబడిను. రాఘవుడు
 డక్షు నీళ్లుతుడుచుటకై వాలిని చంపి వానిరక్తమునిచ్చెను. లంకాకాల్పబడుటయేహవిపాకము.
 ంభకర్ణుడే ఓడనము. ఇంద్రజిత్తు పశ్వాన్నము. రాక్షసు లేకురలు. శాల్వన్నము సారణుడు.
 హస్త్యుడువడియము. నికుంఘుడేఅపృశము. కుంఘుడేఉప్పు. పాయసముకాలసేయి. అతికాయు
 ంభవదార. ఐరావణుడుపాలు. నెయ్యిమైరావణుడు. రణయజ్ఞ సమాప్తిలోని దధోగ్ధనమే
 వణుడు. ఇట్లు శ్రీరాముడు అందరినిచంపి భోజనవస్తువులునుగాఁజేసి యప్పాత్రమును కా

ధవరమాత్మసి తార్యాధ్యక్షోఽతినిర్మలః । ౯౭ । కర్తృత్వాదిమనఃసంకల్పః సర్వదా । స
 సంకుప్తః లోకానామపదేశకృత్ । ౯౮ । చకారవివిధాభిధర్మా గార్వభ్యక్షణమలంకృతః । సచర్య
 వా సచవ్యాఖ్యైర్భయం । ౯౯ । సవ్యాధిభిర్భయంచాసీ ద్రామేరాజ్యప్రకాశతి । ఔరసాక్ష ర
 గోపవీర్యవత్ప్రదాః ॥ ౧౦౦ ॥ సీతయాబంధుభిస్సార్ధం సాకేతేసుఖమావసః । ఇదంయుద్ధవరిత్రంతే ప్రోక్తం
 తవ ॥ ౧౦౧ ॥ ఇతి శతకోటిరామచరితాం రిగ్భర త్రిషదాసందరామాణ్యే వాల్మీకియే సారకాండే ।
 త్రే రామరాజ్యాభిషేక వర్ణనంనామ ద్వాదశశ్లోకమ్ ॥ ... ..

శ్రీవక్రవాచ-ఏకదారాఘవంధ్రస్థం మునిభిఃకుంభసంభవః । యయారామేణసమాన మా
 పావిశత్ ॥ ౧ ॥ ఉపవిష్టాఃత్రవృష్టాశ్చ మునయోరామపూజితాః । సంపృష్టకుశలాస్సర్వే రామంకు
 వత్ ॥ ౨ ॥ కుశలంలేమచాహు హు సర్వత్రైఘ్నసంధన । దిష్ట్యదాసీంప్రపశ్యామా మాతశశ్రుతుః
 దిష్ట్యాత్మయాహతాశ్చర్యే మేఘపాదాదయాఽనురాః । హత్వారక్షోగదాసర్వాశ్చ కృత్యోగ్రిదృశిత
 తిలేహంవచశ్చుత్వా రామస్తాస్మాహసుస్థితః । కింభూమాదాయాస్తాభి శ్చేఘనాదోద్యక్షింతః ॥ ౪ ॥

లాగ్నీకిచ్చెను. గోళ్లు యెముకలు మొదలైనవాటిని విడచుటయే ఉచ్చివృబులిత్యాగముగ
 డకా-లాగ్ని తృప్తినిొడెను. అంత నారఘుపతి రణాధ్వరమును విడిచి అయోధ్యను
 శించి రాజ్య పట్టాభిషేకము నందుటయే అవధృత స్నాన మనబడును. శ్రీరాముఁడిట్లు య
 గములగు మంగళంబుల నెఱుంగవలెనని రణయజ్ఞ మును విడిచెను. చారవతీ! ఇట్లు శ్రీరా
 రణయాగమును వణింపిచెప్పితిని. అహా!! సాక్షాత్పరమాత్మయును సదా నిర్వికార
 నిఘ్నేలుఁడునై నిత్యము స్వానందానుభవము నందుండెడు శ్రీరాముడు కర్తృత్వాది
 తుండైన న తార్యాధ్యక్షుండై లోకముల కుపదేశము నిచ్చువాడై గృహస్థాశ్రమము
 లించి సమ స్తధమంబుల నాచరించుచుండెను. శ్రీరాముఁడు రాజ్యము నేలుచుండగా ము
 పెండ్లియాడలేదు. సర్వభయంబును రోగభయంబునులేదు. తన యారవపుత్రులనెట్లో
 ప్రజలను పరిపాలించుచుండెను. ఇట్లు సీతతోడ సపరివారంబుగా శ్రీరాముడు సాకేతర
 నిలో సుఖముగా నుండెను. దేవీ! నీకిట్లు నాచేత శ్రీరాముని యుద్ధచరిత్ర మభివర్ణింపఁ బ
 వరమేశ్వరుఁడు మఱియు నిట్లనెను. ... ..

మునులతోడ సగస్తుగ్రండు శ్రీరామదర్శనమునకు వచ్చుట.

ఒకప్పుడు శ్రీరాముని దశింపుటకై ఋషీశ్వరులతోడ సగస్తుగ్రండు వచ్చి
 మునిచే గౌరవసత్కారములనంది కూర్చుండెను. ఇట్లు సుఖాసీనులై సంతృప్తులై స
 తులునైన మునులు లేమకుశలములను చెప్పి పిదప శ్రీరాముని శూరాగ్రణీ! నీకునే.

ప్రేక్షితం । జన్మభూమి నామ సుఖతాద్యభవోదయము ॥ ౭ ॥ పురాకృతయుగరామ పులస్త్యునిబ్రహ్మ
 త్వణిండునుతాయాంశ పుత్రంత్రైలోక్యవిక్రమం ॥ ౮ ॥ నిర్మమవిశ్రవానామధేయం దేవనిధింకుభం
 సుతాయాంశ విశ్రవాంశ మేనుతం ॥ ౯ ॥ శ్రేష్ఠంవైశ్రవణంతస్తే ప్రసన్నా ధూద్విధిస్త్విరాత్ ॥ విధి
 కాయాంశ తుష్టస్తతవసాదదా ॥ ౧౦ ॥ మనోభింషితంతస్తే ధనేశ్వరమఖండితం ॥ పుష్కంఛాశ్శ్యేకా
 ంశ్రవసంయయా ॥ ౧౧ ॥ పుష్కకేణభవాద్యుత్ బ్రహ్మదత్తేశభాస్వతా ॥ సత్యతాతంతరాప్రాహ్మ
 స్తామను ॥ ౧౨ ॥ దత్తంశ్శేయంతుయాత్ర తద్విచార్యవదస్యమాం ॥ విశ్రవాతీతంప్రాహ్మ విశ్వకర్మ
 ॥ ౧౩ ॥ లంకానామ్నిపురీశ్రేష్ఠే సాగరేక్షిసుకుండితా ॥ త్యక్త్యావిష్టుభయాదైత్యా వివికుస్తారసా
 ర ॥ సుఖంత్యంవసతస్యాంహి తథేత్యక్త్యాధనేశ్వరః ॥ గత్యాతస్యాంధిరంతాల మవాశతీత్యసంతుకః
 ంశ్రీత్యభకాలేహి మహాలిర్నామరాక్షసః ॥ దుహిత్రావ్యవరద్యూహ్యం పుష్కకేతందద్యసః ॥ ౧౪ ॥
 చింతయానూన రాక్షసానాంతుహుహాః ॥ కైకసీంకశయామాహ గచ్చవిశ్రవసంయని ॥ ౧౫ ॥ వరయ
 స్తేజః ప్రతాపా త్రేమతాక్యభాః ॥ భవిష్యంతిధనాధ్యక్ష కుల్యా సూ హితకారిణః ॥ ౧౬ ॥ సాంధ్యధ్య

పతి! అంతట నరివర్గంబును జయించి భాగ్యయుక్తుండగు నీను జూచుచుందుము. భాగ్య
 మున మేఘనాదుడే మొదలుగాగలరక్క-నుల నందరిని సంహరించి కృతకృత్యుడవై రాజ
 'న్నాపు' " అనిచెప్పిరి. అదివిని రఘూత్తముడు మందస్పృతుడై "మహాత్ములారా! మీ
 బదల మేఘనాదునినేల ప్రశంసించితిరి" అని యడుగగా నగ స్త్రముని యిట్లు సాదరము
 'త్పించున్నాడు: — శ్రీరామా! సంక్షేపముగా మేఘనాదుని జన్మ కర్మాది నకలవృత్తాంత
 చెప్పదను వినుము! 21 మునుపు కృతయుగమున బ్రహ్మపుత్రుడగు పులస్త్యముని తృ

రావణకుంభకర్ణాదుల జన్మకర్మ వృత్తాంతము.

పరుయొక్క- పుత్రియందు విశ్రవస్సును ముల్లోకములలో నుప్రసిద్ధుడగు మునీంధునిఁ
 . వేదనిధియగునా విశ్రవస్సు భరద్వాజపుత్రియందు శ్రేష్ఠుండైన వైశ్రవణునిఁగనెను.
 తవమొనరించి, చిరకాలమునకు ప్రసన్నుడైన బ్రహ్మవలన నిజేష్ఠంబగు ధనేశ్వర్యం
 ప్రవృత్తంబును వరముగా నందెను. అంతేనొకప్పుడు వైశ్రవణుడు పుష్పకము నెక్కి-
 నతండ్రినివందించి "మహాగురు! బ్రహ్మ నాకొకస్థలము నొసంగనందున, నేనెప్పుడు
 దవలయునో విచారించి నెలవిమ్ము" అని ప్రార్థించెను. అందుకు విశ్రవస్సు "నాయనా!
 నిర్దితంబైన లంకయును దివ్యనగరము సాలంకారముగా సాగరమందున్నది. వెన్ను
 ని అందున్న రక్క-నులు రసాతలమున కరిగిరి. దానిలో నీవుసుఖముగా నుండుము."
 నుగ్రహించెను. అట్లేయని వైశ్రవణుడు లంకలో శంకలేక తండ్రియవ్వము చొప్పున

అంశములు కలుగుచు నుండునట్లుగా తా. లిఖించియున్నాడు. అంశములు కలుగునట్లుగా

వికాశము సామాన్యమగుచున్నది. తత్వార్థాభ్యాసముననుసరించి తత్వార్థాభ్యాసముననుసరించి. ౧౦. అపి తం కు త్రైపుత్రాపభిన్నం. కాదుకాదు అంశములయందు మాగతాపి సుమధ్యమే. ౧౧. అత స్తేదా రాక్షసానుభవవిధ్యతః. సామన్యమైనాను అంశ త్వత్వోపేక్షవంధిగామతా. ౧౨. తాదాపి తమతోడ లిఖించుచున్నది. తత్వార్థానుభవపుత్రా త్రా యథాకాశమునధ్యమే. ౧౩. రావణంకుంభకర్ణం రాం ఘాంకుభాం. కుంభకర్ణం కనియంసం తృతీయం కుంభకర్ణం. ౧౪. రావణంకుంభకర్ణం త్రయోదశిక దుర్వృత్తాప్రాణిభిక్షుకృ బహుపుత్రునిహంసకా. ౧౫. ఏకదారాజోమాత్రా లింగార్థం ప్రేషితకృపం ప్రశస్తికరకౌ త్రైలాసీకమాదుమ్మరం. ౧౬. కింబిత్స్వియంశరకృత్వా వీణాంకుంభకర్ణం. కృ తంహిదేవాస్య తన్మూలంశరకృత్తా. ౧౭. తదగంపాదయోగ్యత్వా కంకుసంకులిప్తతా. తంత్రికృతా మలాభి కృతకోభసనప్రకః. ౧౮. ఏవంశ్యత్వాస్యదేవాస్య వీణాంకుంభకర్ణం. చకారస్యమతేనై ధర్మంగాయంకుంభం. ౧౯. తదాపి కర్ణం ప్రామా శంకరోలాశకంకరః. శరస్సుంభాయామేవ క్రియా చోద్ధర్మకావణం. ౨౦. అత్ర లింగంరాక్షసంశ్యాం శంకరోశప్రదాస్యతి. మృగ్ధతంహిమయాజ్ఞాతంశంకా.

చిరకాలముండెను. ఒకానొకప్పుడు సుమాలియను రాక్షసుడు తన కూతురిని వెంటబె ధూమిలోతిరుగుచు వుష్మకమున కుబేరుని నవలోకించి, రాక్షసులకు హితము నాశించి కొని వుత్రియగు కైకసితో “అమ్మా! నీవు మునీంద్రుండగు విశ్రవస్సు వద్దకిహమ్ము. అతః జన్మును వరముగా నాకషింపుము. కుబేరునివంటి కుమారులు నీకు గలుగగలరు. అలలన ఘనకు మేలుగలదు. అనిచెప్పెను. అది యశ్లే యని నిశ్చయించి సంఘాసమయ నామునియెదుట కాలివేలిచే నేలగ్రోకుచు తలవంచి నిలిచెను. అతడు నీవెవతెవని ర గా దూరే తెలిసికొందురుగాక యని యుత్తరమిచ్చెను. అంత నాముని నిజధ్యానమున ము నెఱిగి యామెకు “నిమిత్తము నెఱిగిలిని. నావలన కొడుకులను కోరెదవు. నుండ క్రూరకాలమున వచ్చితివి. అందుచేత నీకు క్రూరరాక్షసు లిరువురు పుట్టగలరు,” అని గ్రహించెను. అందుకాకై కసి నీవల్లను ఇట్టి క్రూరులా పుట్టుదురు? అనివేడగా మఱు డు కడవటివాడు బుద్ధిశాలిగానుండును పొమ్మనెను. అంతనాకై కసి కాలక్రమమున వ గనెను. మొదటివాడు రావణుడు రెండవవాడు కుంభకర్ణుడు. పిమ్మట వరుసగా హర్షణు కుంభీనసియను మువ్వరుత్త్రులు. చివరలో నారవవాడు విభీషణుడు. నీరిల షణుడుతప్ప తక్కినవారు చెడ్డవడతగలవారును హింసకులును క్రూరులునై యుండుర వ్వుడు కై కసి లింగమును తీసికొనిరమ్మని శివపన్నిధికి రావణునిబంపెను. వాడు కై ల శంకరుని బ్రసన్నుని జేమనెంచి తనతలను కత్తరించి తనకాళ్లలో నిఱికించి పేగు

కుక్కుత్వాపేషణయస్య చ విశేషస్థలంత్వయా । ఇతిశంభోర్వచక్కుత్వా యయాపండి

139 || శిరస్సుయోజ్యుషాస్తేన శివోక్తంతస్య వేదయత్ । తచ్చుత్సారావగచ్ఛాపి సమితక్రమ్యతాం

3 || చకారపూర్వవర్ణానం ద్వితియదివసేపునః । సందివాళంకరచ్ఛాపిపూర్వవర్ణ తంతస్యవేదయత్ || 34 || ఇ

గనేష్ఠవ గతావరావగన్యవ । అదతత్కమకాతువ్య శృంశోగాయతేసవ । 35 || ధూత్వావసంస్థం

వరంవరయచేతితై । దృష్ట్యాశంభుంరావణోపి శిరసాలేసంధితః || 36 || వరయామానతవ్నాత్రే వ్యూత్త

భావమ । ఇత్యుగ్ధంపార్యంతిందేపి తథేకుక్కుత్వాదదాశివః || 37 || గృహీత్వాగంతుకాదుంతం పునఃప్రా

ప్రదా । తుప్రోహర్షియహిర దశకారంనిజంశిరిః || 38 || ఖడ్గేషచ్యేదిరంయస్తా త్తప్తావేద్యశిరాంపి

దశ వింశద్భూతాచ్ఛాపి భవిష్యంతిశిరావదమ । 39 || తదాసరావగస్తప్తాః సింహలింగసంయుతః । వింశద్భూతో

వ స్ఫుష్టలంగంతుమన్యతః || 40 || కల్పభేదాచ్యుతశిరా శ్చతవారంప్రభంధితైః । సప్రోక్తస్ఫులికశోభిన్న్

య్యుభుజఃకృచిత్ । తస్తాద్విసృతవాహిష్ట్యస్తంతామశ్లేత్రతార్యతై । తదైవాశ్లేత్రజేలింగం గోకన్ధింరా

త్త్యయా । 41 || గృహీత్వాస్థాపితంపూర్వం రావణోపిగృహంయయా । మందోదరీహరత్యాకాః పృథ్వా

నమతాంశుభాం || 42 || మాతఃకార్యమసంపాద్య తూష్ఠీమేవాతిలజ్జితః । మందోదర్యాఽగోత్రీయం విశా

యగాజేసికొని వేళ్లను మెట్లుగానేర్పరచి తనదేహమునే ఇట్లు విభాకారముగా నొనర్చి
స్వరంబులచే ఆముఖముననే గంధర్వగానమును చేయుచువచ్చెను. అపుడు లోకమునకు
మునిచ్చు శివుడు నందినిపిలచి “సేవుపోయి, వానితలను చేతఁబట్టి ఓరిరావణా! పరమేశ్వరుఁ
లింగమును నీకు ఇచ్చుటలేదు. శివహృదయాభి ప్రాయమును నేనెఱుఁగెదను. నీవు నీ
యనకుపోమ్ము. అనిచెప్పి వానిని పంపివేయుము.” అని యాజ్ఞాపించెను. ఆనందియు నట్లే
వానితలను సంధించి, శివాదేశమును చెప్పెను. అదివిని రావణుడు ఆరాత్రికాగానే
మరలనట్లే రెండవతూరి నాతలనఱికికొని గానమున కారంభించెను. మరల శివాజ్ఞ
దివచ్చి చెప్పిపోయెను. ఇట్లు రావణుడు తనతలను పదిమార్లు పదిదినంబులలో శివా
యలంకేసి గానముచేయగా సాంబశంకరుండు ప్రసన్నుడై వచ్చి వరములు వేడుమనెను.
దత్తనమందిన రావణుడు ఆకడపటి తల నంటబెట్టుకొని తనతల్లికి ఆత్మలింగము నివ్వని
శివరము నడిగెను. నాకు భార్యగా నార్యయగు పార్వతి నివ్వని రెండవరమునడిగెను.
అని శివుడు వరదుడై ఆత్మలింగమును ఆర్యాదేవిని తీసికొని పోవనెంచుచుండు రావ
“ఓరిపీరుడా! నీవు నాసంతోషముకొఱకు పదిమార్లు నీతలను నఱికి సమర్పించితివిగాన
నీకు పదితలలును ఇరువది భుజంబులును నాయాజ్ఞచే కాగలదు.” అనిమరల వరముని
అంతనా దశగ్రీవుడును వింశద్భావూడునయిన రావణుడు లింగాంగనలతోడ సం
వెడలెను. కల్పభేదముచే కొన్నిచోట్లలో నూరు తలలు ఖండింపబడి శతగ్రీవుండని

హంతోపశూరితః॥౪౪॥ దృష్ట్యైకాదశాధ్యక్షం పుష్కళంకుక్షాన్తే । పుత్రాన్ధితాగ్రయామాశ్చ యూఘా
దాన్మృతోపమాః ॥ ౪౫ ॥ సావత్సరబంధుయేదృష్ట్యానామంతేవాత్రలజ్జితః । తేమాత్మవసంశ్రుత్యా యయాన్తోః
ర్జమాత్మమం ॥ ౪౬ ॥ దశవర్షసహస్రాణి కుంభకర్ణఃకోత్తమః । విభీషణోపిధర్మాత్త సత్యధర్మపరాయణః ॥ ౪౭ ॥
పంచవర్షసహస్రాణి హదాంశుష్టేనతస్త్రివాన్ । దివ్యవర్షసహస్రం ధూమావశోదశాశనః ॥ ౪౮ ॥ పూర్వే
ర్షసహస్రేస్యం శీమకాగ్న్యజాపవనః । ఏవంవషణసహస్రాణి సవతస్సౌతిచక్రమః ॥ ౪౯ ॥ అథవషణసహస్రే
దశమేదశమంశరః । ఛేత్తకామస్యధర్మాత్త ప్రసన్నోభూత్ప్రీతాపతిః ॥ ౫౦ ॥ ఉవాచవసంబ్రహ్మ వరంవరః
తాంక్షితం । తతోవాచదశాస్యస్త మవధ్యత్వంవశోమ్యహం ॥ ౫౧ ॥ శువర్ణవాగమక్షేభ్యోదేవేభ్యోవాసు
త్వత్తత్సంభోర్తహవిష్టో ర్వామమేత్మతోపమాః ॥ ౫౨ ॥ తథేత్యుక్త్యాదిభిః । శైవశశీర్వాణిసంపదన్ ॥ విభీష
ణ్యుద్ధి మురుత్యందజౌహదా ॥ ౫౩ ॥ విమోహితంశరస్యత్యా దేవేంద్రవదతాక్షిణం । కుంభకర్ణంబిః
రింపరయవాంధితం ॥ ౫౪ ॥ సోపితంపరియామాశ్చ నిశ్రాంషాన్సోపాంశుభాం । షాన్సోపితౌచైకదిగో
బ్రహ్మపితృతా ॥ ౫౫ ॥ తతోతథానమగమ ద్విధిస్తేపిగృహాయయః । శుమారీవలభ్యాంప్రాన్తా బ్రాతా

ద్విశతభజాఃడని చెప్పబడియున్నది. గనుకనే శ్రీరామా! మహావిష్ణుడు నీవే దారిలో నాట్ల
గమును అపహరించి గోకర్ణమున ప్రతిష్ఠించితివిగదా? హరివాక్యముచే పార్వతినీవిడిచి, ము
పుత్రియగు మందోదరిని పెండ్లాడి మాతృకార్యమును నిర్వహింపనేరక మందాక్షయుక్తు
నను మందోదరీ వివాహమువలన నానందము నందియుండెను. ఇట్లుండ నొకప్పుడు కై
పుష్పకేమందున్న కుబేరునిజూచి తనపుత్రులను “సవతియన్న నుచూచి సిగ్గుపడక యు
చేత మీరుచచ్చినవారి వంటివారు. పౌరుషములేనివారు.” అని ధిక్కరించెను. తల్లిక
విని వారు ఉత్తమంబగు గోకర్ణంబునకుపోయిరి. పదివేలసంవత్సరములు కుంభకర్ణం
నాచరించెను. ధర్మాత్మండగు విభీషణుడును సత్యధర్మ పరాయణుడై అయిగ
ములు కాలిబొటమనప్రవేలిమీఁదనిలచి తపమునాచరించెను. దశముఖుడు
ముల కొకతూరి తనతలను అగ్నిలో నాచుతిగా నర్పించుచు నిల్లు పదివేల ;
నప్పటికి పదియవతలను కత్తరింప నెంచుచుండగా నప్పటికి ధర్మాత్మండగు ప్ర
మాయెను. అపుడు బ్రహ్మదేవుడు ఇష్టముచొప్పున వరమువేడుమనగా రావః
క్షన నాగ యక్ష గరుడాదులవల్లను నీవల్ల శివవిష్ణువు వల్లను నాకు అవధ్యత్వః
పుము. నాకు మనుష్యులు కనవువంటివారను” అనివరమునడిగెను. అట్లే అగు
పదితలలను మరలనిచ్చెను. విభీషణునికి సద్బుద్ధిని చిరజీవిత్యమును విధివరముగా
వేంద్రవదని ప్రార్థింపవలెంచి సరస్వతీదేవిచే సంభ్రాంతి నొందింపబడిన కుం
బ్రహ్మ వరమువేడుమనెను. వాడును “ఆరునెలలు మంచినద్రవోవుటను ఆరునెలః

త్రిమూర్తి ॥ ౫౬ ॥ పాతాళాన్నిర్మయః ప్రాయా త్రిమస్తాదైత్యవంశఖం । మంత్రివాక్యాన్తానాస్యపి
 హ్యన్యథానదంబూత్ ॥ ౫౭ ॥ లంకాపురార్ధరాక్షసైస్తు లంకారాజ్యం చకార సః । భగవః పితరంశ్చస్త్రాత్మకాన్య
 లంకాం మహాయాతః ॥ ౫౮ ॥ గత్యాత్ లాభశీఖరం తపహతోషయద్వివరం । తేనవఖ్యమమప్రాప్య తేనైవపరిహం
 కః ॥ ౫౯ ॥ అలంకారగీతత్ర నిర్మమేశ్వరృదా । దిక్పాలత్వమమప్రాప్య శివస్యవరదావతః ॥ ౬౦ ॥ ఇవ
 ిద్యుజ్జ్వలాయదదా శూర్యఖాంతదా । పారిబర్హందదౌ దస్తై దండకారణ్యము త్రమం ॥ ౬౧ ॥ మాతృస్వస్రూ
 పాకబంధూకా త్రిశిరఃఖరదూషణాకా । సహాయ్యాన్ధ్రుం దదౌ తస్మై తత్కాంతేతున్మతేచిరాత్ ॥ ౬౨ ॥
 ందదౌ హస్తా న్నధురైత్యాంకరవణః । దదౌ ధనువనం తస్మై పారిబహుమన త్రమం ॥ ౬౩ ॥ ఖడ్గశ
 తాంక్రాంచీం దదౌ ప్రీత్యా దళాన్ ॥ పరలంకాం పారిబర్హందదౌ తస్మై మనూరమం ॥ ౬౪ ॥ కైరోచన
 శత్రీం పుత్రకౌశలేతిమతుతాం । స్వయందత్తాం మహావాహ మంభకర్ణాయ రావణం ॥ ౬౫ ॥ గంధర్వరాజస్య
 శైలూషస్యమహాత్మజః । విభీషణశ్శూభారాగ్నేశ్వరమాం శమదావహత్ ॥ ౬౬ ॥ తపోమండోదీప్తశ్రిం
 చదమశీజనత్ । భారతమాత్రస్తుయో నాదం మేఘవత్ప్రచకారహ ॥ ౬౭ ॥ తతస్త్వేబ్రువణ మేఘ వాదో
 వై జనామ్ ॥ గుహాయాం మంభః క్లోపి నిద్రావ్యాప్తో వినిద్రితః ॥ ౬౮ ॥ తతస్త్వరాణాం శ్వాపి దేవగంధర్వకన్యూకా ॥

జించుటను" వరముగానడగెను. బ్రహ్మయు నశ్లేయని యనుగ్రహించెను. బ్రహ్మ యంత
 నముకాగా వీరును తమయింద్లకువచ్చిరి. పాతాళమందున్న సుమాలి తనమనములు వర
 నందినారని యెఱిగి సంతోషించి నిర్భయముగా ప్రహస్తాదులతోడ పుడమి కేతెంచెను.
 నాసురుంధును తనమంత్రులమాటమీఁద బలాత్కారముగా కుబేరుని నిగ్రహించి లంక
 పారదోలి, లంకారాజ్యము ననుభవించఁబూసెను. మహాయశుండగు వైశ్రవణుడు తన
 శిగి తదాజ్ఞచేతైలాన శిఖరమునకుపోయి వరమేశ్వరుని సంతోషపరచెను. సాంబశం
 న్ముఖమునంచెను. అచ్చటనే అలకయను పట్టణంబొకటిని విశ్వకర్మచే నిర్మించి
 గ్రహమువలన దిక్పాలకత్వమునొంది యానందించుచుండెను. రావణుడువిద్యు
 ఘ్నాఖినిచ్చి దానికిదండకారణ్యమును రాజార్హవస్తునస్తానముగా నిచ్చెను. దాని
 లమునకుచావగా పినతల్లి కొడుకులును తనతమ్ములునగు ఖరదూషణాత్రిశిరులను
 చెప్పెను. కుంభీనసినీ మధురాక్షసునికి మధుసనముతోడ సంతోషముగా నిచ్చె
 యునుగానిని ఖడ్గజిహ్వనికి ప్రీతితోనిచ్చి మనోహరంబగు వరలంకను దానికి
 గానిచ్చెను. రావణుడు వైరోచనునియొక్క జాహితీయైన పుత్రకౌశలయును
 ని స్వయంవరముగా కుంభకర్ణునికి పెండ్లిచేసిపెట్టెను. శైలూషుండను గంధర్వ
 పుత్రియును సరమును విభీషణునికి పత్నిగా నంగీకరించెను. అంత నామందోదరి
 డను పుత్రునింగనెను. పుట్టినపుడే మేఘమువలె గర్జించుటచేత వాని నందరును

మాత్యాఋషీశ్వరాన్నాగాః ప్రియస్తేషామపాహరత్ || ౧౯ || ధనదోపితతయ్యుత్త్యా రావణస్యాశ్రమంతేహి |
 అధర్మమామయశ్చైతే దూతవాక్త్యైర్వారయత్ || ౨౦ || తతఃప్రద్దోదశగ్రీవో జగామధఃపాలయం | వివిధైశ్చ
 ధనాభ్యక్షం జవారతశ్చపుష్పకం || ౨౧ || అలకాయాంయదాసీన్య సేవయారావణస్తదా | సీతాయామేకపాదభాతుః
 కుచేరప్యనులేపహి || ౨౨ || పార్థివసాపురారంభా చకారః కుచింధినం | అజ్ఞాతవత్త్రావేగేయయాభాన్ను
 పురస్యహ || ౨౩ || రావణోపితతాంధ్యస్త్వైబలాదేవప్రభుక్రవాణా | చిరరాక్తాఽభ్యుత్తంసా కాశేరం సంస్థ
 వేదయత్ || ౨౪ || క్రుద్ధస్సోపితదౌకాపం రావణాయహవత్సనే | అద్యాసభ్యుదకాశ్చక్షు విరక్తాంశ్రియమత
 మాం || ౨౫ || మాతాద్యోక్త్యతిచేత్సహిక్షణమాత్రాప్రరివ్యధి | ఇతికాపంరావణోపి శుశ్రావచరవాక్యతః || ౨౬ ||
 తదారభ్యశ్రియం కామమనిన్యంఘోనగమయత్ | తతోమయంచవరణం సీతేశ్చసమరేఽసురః || ౨౭ || స్వగ
 లోకమగాత్మాన్ధం దేవరాజశ్చసంసరయ | తతోరావణమశ్శేత్యైబలంబం త్రిదశేశ్వరః || ౨౮ || తయ్యుత్తాపహ
 పాకశ్చ మేఘనాదిప్రతాపవాణా | కృత్యాయూర్ధ్వంమహాఘోరం జిత్యాత్రిదశశ్రుంగవం || ౨౯ || ఇంద్రంధృత్వా
 దృఢంబద్ధా మేఘనాదోమహాబలః సౌచయత్వాస్యపితరం గృహీత్యేంద్రంయయాపురిం || ౩౦ || బ్రహ్మశ్రీమహా
 మేఘనాదుండనిపిలచిరి. కుంభకర్ణుండు గుహలో నిద్రాముద్రితుండైయుండెను || ౩౧ || పిదప

రావణ దిగ్విజయాది వృత్తాంతము.

రావణుడు దేవతలను గంధర్వలను కిన్నరులను ఋషులను నాగులను చంపి వారివారి షత్తు
 లను అవహరించుచు వచ్చెను. కుచేరుడు వీని యక్రమమొనరించు అధర్మము నాచరించవలదని
 దూతలచే చెప్పిపంపెను. అంత నందుచే కోపమునందిన రావణుడు అలకాపురమునకువచ్చి
 కుచేరుని నిగ్రహించి వానిపుష్పకమును అవహరించెను. అలకాపురిలో సేనలతోడ రావణుం
 డుండునపుడు ఒకనాడురాత్రి అన్నయగు కుచేరునిపుత్రుండు నళకూబరునిచే ప్రార్థింపబడియు
 న్న రంభయను యపురశ్రియాయుధవార్త నెఱుంగనదియై వేగముగా గగనమునుండి దిగె
 ను. రావణుడు దాని సూపురనాదమును విని చూచి బలాత్కారముగా పట్టి యనుభవించె
 ను. బహుకాలమునకు విడువబడిన రంభ యంతటవచ్చి తద్వృత్తాంతమును కుచేరపుత్రునికి
 విన్నవించెను. వాడు దానినివిని క్రుద్ధుండై మహాత్మ్యుడగు శాపణునికి “ఇదిమొదలు రావ
 ణుడు అనురాగిణికాకయుండెడు శ్రీని బలాత్కారముగా ననుభవించిన తుణముననే చచ్చును
 గాక” అని శాపమునిచ్చెను. చారులవలన రావణుడును ఈసంగతిని వినెను. అదిమొదలు
 రావణుడు కానుమోహితురాలుకాని కాంతను చేరుటలేదు. అంతనారావణుడు యమధర్మ
 రాజును పరుణదేవునిని యుద్ధమునజయించి త్వరగా స్వర్గమునకు ఇంద్రుని జయింపవలెనని వెడ
 లెను. అంత నింద్రుడు వచ్చి రావణుని బంధించి చెరవేసెను. అదివిని మహాపరాక్రమ వం
 తుండైన మేఘనాదుండు అత్యంతవేగముగావచ్చిహారపంగరంబునొనర్చి దేవేంద్రుని జయించి,

చయాహస దేవేంద్రం మేఘనాదతః । దత్యావరాజరాజ్ సాయ బ్రహ్మస్వరకపంయయా ॥ ౧౧ ॥ ఇంద్రజిహ్వాను
 తస్యానీత్రదారభ్య రఘూత్తమ । రావణాదపియశ్చ నీద్యులిష్టస్థుశురీయః ॥ ౧౨ ॥ మేఘనాదాయశ్చేతి తస్మా
 త్ప్రకృతవాగ్రతః । ఏతైర్దనీశ్వరైః ప్రార్థ్యం తస్మిన్ త్రయయేరితం ॥ ౧౩ ॥ రావణోనిజయూలోకాశ్చ సర్వాన్
 జత్యాకమేతుః । జత్యాకపిన్ధునిఘోరించ వాయు మీళంయాయామహారం ॥ ౧౪ ॥ లాసంతోలయామాస బాహు
 ధిఃపరిఘావహైః । తదాభీతాస్యయంచపి తోర్వాన్యంసా పరివస్వతే ॥ ౧౫ ॥ తపోపివామసాదాంశు శ్లేషకైలా
 సమార్దభిః । భారందత్యాగిరింభర్త్యం వకారాభశ్చైక్యమై ॥ ౧౬ ॥ తదాత్రిస్లింశంభూత వల్లిసంధిమదోర్లతాః । విష
 జ్జాలావగసాంభి తాఅశక్తాదుర్జితాక్షణాత్ ॥ ౧౭ ॥ శతేనాక్రందయామాస స్తంభసంబద్ధవోరవత్ । తదాసంది
 క్త్యరేణాపికప్తాయంరావణేశ్వరః ॥ ౧౮ ॥ చంచలంకర్తృప్రితరైకపితుల్యమతోమర । వాగైర్వానుశ్చైత్యైవనాశంక
 చేత్తోపివా ॥ ౧౯ ॥ తపోకాలాంతరేణాయం శంభువైపదిమోదితః । కప్తావ్యగయకావాక్యంయ యోహై
 వాయుత్రం ॥ ౨౦ ॥ బహిర్గతంపువంశుత్యా సవప్రాణాశ్చనామకం । కుధ్యామ్నేరావణశ్చక్రేతే వాయాంశి
 వప్తావశం ॥ ౨౧ ॥ అప్రప్తాన్తరదాయా భుజపాశ్చైక్యపితువత్ । స్తంభయామాసపరీఘం జలక్రీడాంగతో
 జాఘః ॥ ౨౨ ॥ పేష్టితోడయంతనాంభి ప్రతోయంరావణంశివా । స్థావయామాసధ్యాకన్థం జ్ఞాతస్తత్కర్తృణా

బలముగా బంధించి తనతండ్రినివిడిపించి యింద్రునితోడ నిజనగరమున కేతెంచెను. అప్పుడు
 బ్రహ్మదేవుడువచ్చి ఇంద్రజిత్తుకు వేడిన వరములనిచ్చి యింద్రుని విడపించికొని నిజలోకమున
 కుజనెను. అదిమొదలు మేఘనాదునికి ఇంద్రజిత్తుమేరు ప్రసిద్ధమాయెను. శ్రీరామా! రావ
 ణునికన్నను మేఘనాదుడు బలిమండగుటచేత మేఘనాదుడే మొదలుగాగలవారిని జయించి
 తివని యీమునులును నేనును నిన్నుడిగితిమి ॥ ౧౩ ॥ విజయయగు రావణుండిట్లు క్రమముగా

రావణుడు కైలాసశిఖరిక్రింద కివశిచలాదుటమొదలుగాగల యపజయములు.

సర్వలోకములను జయించి అగ్నినిరరుతి వాయువులనుజయించి యీశానజయమునకై కైలా
 సమును తనభుజములచే పెగలించి యూచెను. అపుడు పార్వతీదేవి వెరచుచు వేగమెవచ్చి
 పరమేశ్వరుని నాలింగించెను. అప్పుడప్పరమేశ్వరుడు తనయెడమ కాలిచేలుచే కొండనత్తి
 నొత్తి తిన్న తిన్నగా భారమునువీడిచి యణచుచువచ్చెను. అపుడప్పరవ్రత జన్యంబులగులతలనడు
 మ రావణుని బాహులతలు చిక్కికొని నులుముఁబడెను. రావణుడందువలన స్తంభమందు
 బిగదీసికట్టఁబడిన దొంగవలె మొరజెట్టసాగెను. అప్పుడు నందీశ్వరుండు రావణునికి “మిక్కి
 లించంచలంబగునిట్టి కపిచేష్టను నీవుచేసినందున నరవానరులచే నాశనము నందుదువుగాక”
 అని శాపమునిచ్చెను. అటుమీఁద చిరకాలమునకు శివుఁడే కరుణించి విడిచిపెట్టెను. పైన
 చెప్పినట్లు శపింపఁబడినను లక్ష్మ్యపెట్టక హైహయపట్టణమునకు వచ్చి కార్తవీర్యార్జునుడు
 బయిటవెడలినట్లు విని మధ్యాహ్నసమయంబున రేవానదీతీరంబున శివపూజఁజేయుచుండెను.

కాశః ॥౩॥ మత్స్యధ్యానాదికంసర్వం యద్దంచక్రేష్టగోపనః । తేనబద్ధోదశగ్రీవః ॥౦౯॥ తేరంతుంతుతాయ తం ॥౧౦॥
 దదాదకాశంప్రత్యా కాష్ఠక్షత్రిమాశ్రివత్ ॥ కియత్కాలాంతరేనైవ పులస్త్యేనసమాచితః ॥౧౧॥ తతోతిబల
 మాసాద్యజిహ్వాంసురరిపుంగవం ॥ సాగరధ్యామనీశం పశ్చాద్భాగేశ్వరైరయః ॥౧౨॥ ధృతత్యైవవశేషేణవాలి
 నాదశశకంధరః । భ్రమయిత్వాతుకుమరస్థుమా రావణంవారిః ॥౧౩॥ కిష్కింధాంస్సాయయా వేగాదగ్రే
 దృష్ట్వాగదంశకుం । శ్రీత్యాతంచుంబంబాతుం దోర్భాగ్నింకటాగ్నింస్యజేతయత్ ॥౧౪॥ తవాభావోత్పంచల
 త్యాత్మిత్యాత్మనతితోభువి । తంబృష్ట్యాస్యజనాః శ్రీశృదధ్యయామానైమవా ॥౧౫॥ ప్రేఖసోమరిపుత్రస్య
 బబంధాభోమఖంధిరం । ఆసీత్సంగవహుత్రస్య ధారాశాశానోమరః ॥౧౬॥ స్వయమేవతతోవాలిబహుకా
 శగతేషతి । దదావాహ్లాందకాస్యాయ తేనసఖ్యంచకారః ॥౧౭॥ రావణస్థుపునఃస్థిత్యా పుష్కకంప్యచరత్కుంభం ।
 పశ్యన్నావానిధాన్వీరాః యయాపాతాలమశ్రితుం ॥౧౮॥ తత్రదృష్ట్వాపురంకమ్యంబరేః కోటిరవిద్రభం । తత్రైకో
 హతతేజస్తత్పుష్కకంపచాలైః ॥౧౯॥ తతఃస్వయంయ యాతుష్టిమేగవదకాశః । పురంబ్రవిశ్యోద్ధ్వసి
 దదర్శత్వానీహామనం ॥౨౦॥ కోటిమర్యప్రతికాశం పీతకాశేయవాహనం । చతుర్భుజంపవర్తికం ద్వారవక్షతః

క్రిందిప్రకారముగా కార్తవీర్యార్జునుండు నర్మదానదిని నిజభుజ పాశంబులచే సేతువువలె నీర్లను
 న్నంభించి పదివేల పదాతులతోడ జలక్రీడన మాచరించుచు ధ్యాననిష్ఠుండగు రావణుని నానీ
 ర్లలో తేలించెను. ఆరావణుండు ధ్యానాదికమును వదలి యర్జునినితో యుద్ధమునరించెను.
 అప్పుడు హైహయుండు రావణునిగొంతును బిగదీసికట్టి మ్రాకుటేనుగ నాడించినట్లు తనకొ
 డుకున జాటలాడుటకిచ్చెను. కొంతకాలమయినవెనుక పులస్త్యమునీంద్రునివలన రావణుండు
 విడుపింపబడెను. అంత నూరకయండక కపిరాజగువాలిని జయించినచి రావణుండు వెడలి
 సముద్రమున ధ్యాననిష్ఠుండైయున్న వాలికి వెనుకప్రకర తిన్నగావోయి వానిచంకలలో నిటికి
 కొనెను. ఇట్లు చిక్కికొనిన రావణుని నెత్తికొని నాలుగు సముద్రములలోను పరిభ్రమించి వేగ
 ముగా కిష్కింధకువచ్చుచునెదుటబిడ్డయగు సంగమనిజాచి సంభ్రమముతో వానినిముద్దుబె
 ట్టికొనుటకై యిత్తి నడుమున నిడికొనెను. అయ్యవసరంబున చంకలలో నిటికికొనియున్న రా
 వణుండూడిపడెన. వానిని వాలి తనవారికిని శ్రీలకును సంతసముగాచూపి యంగదుని తొట్ల
 మీఁద తలక్రిందుగా రావణునిగట్టిపెట్టెను. ఇట్లుచిరకాలముండగా నారావణుండు అంగదుని
 మూత్రధారలచే ముఖప్రక్షాళణంబుల నందుచుండెను. వాలి తానుగా బహుకాలముగ
 తించెనని దయచేసి రావణునికి పోషనాజ్ఞానిచ్చెను. రావణుండదిమొదలు వాలితో సఖ్యమునా
 చరించెను. అంత ననురచక్రవర్తి మరల పుష్పకమునెక్కి యభేచ్ఛముగా సంచరించుచు ననే
 కదీరులను చూచికొని పాతాళ లోకమునకుపోయి అచ్చట సూర్యకోటి ప్రకాశంబగు బలీం
 ద్రుని రాజధాని నవలొకింనెను. దానితేజస్సుచే నివాతంబై పుష్పకంబు చలింపకపోయెను.

త్వం ॥౫॥ త్వంప్రాశస్త్యదశగ్రీవః కోతరాజాప్రిహంపద । తూస్త్రింస్థిగోవామస్త్య మ్రితంస్థోత్తరంఃపాః॥
 ౬॥ తదాత్వాంబధిరండుత్వా సువేళబలేగ్నాహం । తద్రద్యప్తాబలింసత్వాగ్ని పార్థివీవసతత్వం ॥౭॥ తస్మాత్తద్రక్ష
 గంతూస్త్రిం బలేర్దక్షింవ్యలోకయత్ । తామద్వారంబలేస్త్వాత్మీందాపాశోఽపతతేభువ ॥౮॥ తమానేతుంరా
 వగస్య బలిరాజ్ఞానయత్తదా । రావణోపితమానేతుం యయాపాశాంతికంజచాత్ ॥౯॥ ప్రాచ్యచాలభుషకపాశం
 కరణఃచచాలసః । విశద్ధోభిఃక్రమేణాసా యావత్పాశమచాయత్ ॥౧౦॥ తావదంగులయస్సర్వాః పాశభా
 కేగమీడితాః । ససప్తయఃపాశతలా చూర్ణితాదుధిర్లుతాః ॥౧౧॥ తదామక్రోశద్విగ్ధంస చిరకాలంధకాన
 సః । తతోవిహస్యదాప్యాతం పాశమాసేమనై బలిః ॥౧౨॥ ధిక్ధిక్కృత్వారావగంతం గృహన్విష్టాసమదృ
 హిః । తతోధృత్వారాజమాతైస్తరుచ్చిప్తైస్తరుహషితః ॥౧౩॥ అత్యానాంకృతంసీత్వా ప్రాక్షిపత్సీత్యహంబహిః ।
 ఏకదాద్వారంకృత్వా ప్రాగ్ధయామాసత్వాంమహాః ॥౧౪॥ త్వయాస్యపాదంక్షుస్సృపాదాంగుష్ఠేసఖేఽత్రితః ।
 తదాతిమదితోలంకం చిరకాలేనరావణః ॥౧౫॥ యయామేనేవిజంజన్య ద్విరీయంభాతమద్యజై । రావణోపర
 మక్షితే ఏవలాకాన్యహంబలిః ॥౧౬॥ కర్తంతాకాస్యవకామ్నిత్యం బభావపుష్కాశ్శితః । దృష్ట్యైకదాత్రపాశేతే
 పూర్వజఃతవక్షితం ॥౧౭॥ అనరగ్యంసంకరో చకారపతిరంతరే । తదాప్రాకరణ్యేక మద్వంశేరఘ్నంసంధసః॥
 విప్రులు తానోక్కంజే యూరిలో ప్రవేశించి, శ్రీరామా! వామనుండగు నిన్ను బలిమందిరద్వా
 రమున వూచెను. కోటిసూర్య ప్రకాశంమను వీతాంబరధరుండును చుతున్నజాడును లక్ష్మీ
 సమేతుండును ద్వారపాలన దక్షుండునగు నిన్ను “ఇచ్చట యేరాజగలఁడు? నాకుఁజెప్పుము.”
 అని రావణుఁడు అడిగెను. వామనుండగు నీవు శత్రువగు వానికి నేయుత్తరము నివ్వనై తివి.
 అప్పుడతఁడు నిన్ను చెవిటివానిగానెంచి బలిమందిరంబును ప్రవేశించెను. అచ్చట తనపత్ని
 తోడ సాగటాలాటలో నానక్తండగు బలీంద్రుని నీక్షించెను. అచ్చటనే కొంతసేపూరకయుం
 డి బలీంద్రుని సంపదను వీక్షించుచుండెను. అంతలో బలిచక్రవర్తియొక్క పాచిక దూరము
 నకు దొరలిపోయెను. సమీపమున నిలదియున్న రావణునింజూచి నీవాపాచికెను కొనిరమ్మని
 యాజ్ఞాపించెను. రావణుఁడు ఆపాచికను తెచ్చుటకు త్వరగా దానివద్దకిపోయెను. మఱి చేతి
 తో దానిని చక్కగా కదలించెను. అది నేలనుండి కదలదయ్యె. వీడు ఇరువదిచేతులతోను
 క్రమముగా పాచికను పెగలించునప్పటికి వ్రేళ్లన్నియును పాచికయడుగున నిటికికొని దానిభా
 రమువలన నలంగి పుడియె నెత్తురుగకుఁచుండగా పెద్దయెడ్డు నేడ్చెను. అంతనాబలిచక్రవర్తి
 నవ్వె పనిక తైచే నాపాచికను తెప్పించి ఫిఫీయనిధిక్కరింభుచు రావణుని నింటిలోనుండి బయ
 టవెళ్లగొట్టెను. అంత నారాజమాతలచేతఁజిక్కికొని వారియుచ్చిష్టముచే పట్టభాగినోనుచుం
 డెను. అప్పుడు గుఱ్ఱపులర్చి నూడ్చి బయటవేయుట వీనివనిగానుండెను. ఇట్లుండ నొకప్పుడు
 ద్వారపాలకుండగు నీవద్దకివచ్చి పలుమారు ప్రార్థించెను. నీవునల్పుడు కృపచేవానిని పాదాంగు

౧౦. భూత్వాత్వాంశగతేనైవ శుభంబంధవ్యతి । ఇత్యుక్త్యాశగతోవాకం రావణోపి పురీయయా ॥ ౧౯ ॥
 సత్కుమారమృతాంతే సన్నిరీత్యైకాదామరః । సత్వాప్రచచ్చదేవేషు లోపరశ్యేతిపాదరం ॥ ౨౦ ॥ మునిఃప్రాహ
 మహావిష్ణుం తచ్చుత్వాప్రాహతంపునః । విష్ణువాయేవతాయుధే రాక్షసాద్యాలభంతికాం ॥ ౨౧ ॥ గతించేతి
 నునోప్రాహ తేషు క్రియాంతిదుర్భాం । పునఃపునచ్చతంసత్వా కేసోపాయేనవై హతేః ॥ ౨౨ ॥ భవిష్యత్కృత
 తేమృత్యు ప్రదాతంఘోసిరబ్రవీత్ । క్రేతాయాంసరయాపేణ రాహువిష్ణుర్భవిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ ఆయాభ్యాయాంత
 దాతేన కృత్వావై రంసుదాయణం । తస్మాద్భగంకురుష్యత్య మాత్మశఃసరమాత్మనః ॥ ౨౪ ॥ తేనగచ్ఛసిక్తు క్రింది
 తచ్చుత్వాప్రదశానః । విరోధార్థంజనకా మాహరద్ధాతమితటాత్ ॥ ౨౫ ॥ అసోకేరక్షితాతేన మాత్మవత్స్వవ
 ధేచ్ఛయా । ఏకదావారదంధ్యష్టా సత్వాప్రచచ్చరావణః ॥ ౨౬ ॥ భగవన్ను)హిమేయోధ్యం కుత్రసంతిమహా
 లాః । యోధుమిచ్చామిబలిభీష్ట్యంకానానీజగత్ప్రియం ॥ ౨౭ ॥ మునిర్దాగ్ధాద్విదరాత్పాహ శ్శేతద్వీపవినిసః ।
 మహాబలామహాకాయా స్త్రత్రయహిమహాదురే ॥ ౨౮ ॥ విష్ణుపూజారతాయేత్ విష్ణునానారతాశ్చయే । తప
 తత్రశంకాతా ఆజేయాశ్శుశ్రూసరైః ॥ ౨౯ ॥ తచ్చుత్వారావణోనేగా స్తంత్రీభిఃపుష్కకైః । యోధుకా
 మాయథూగర్వా శ్శ్వేతద్వీపాంతికంమదా ॥ ౩౦ ॥ తత్ప్రభావతేజస్కం పుష్కంవాచలత్పురః । త్యక్త్యా

ప్రముచే పై కెగరదన్నితివి. అంతనఱిండు పరిలోచనముగా బహుకాలమునకు లంకకువచ్చి
 చేరెను. అప్పుడు తనకిది రెండవిజ్ఞ మనుకొనెనుగదా ? శ్రీరావచందా ! ఇట్టిమహాబలుఁడు
 రావణుఁడు పుష్పకాసీనుడై మిక్కిలిముక్కువతో లోకంబులను స్వవశంబులనుగాఁ జేయఁసెం
 చి నిత్యము సంచరించుచుండును. ఇట్లుండగా నొకప్పుడు సాకేతంబున నీవంశమున పూర్వజుం
 డైన అనరణ్యుఁడు యజ్ఞదీక్షనందియుండునపుడు రావణుఁడువచ్చి యుద్ధముచేసి వానిని రణ
 రంగమున పడద్రొనెను. అప్పుడనరణ్యుఁడు “నావంశమున రఘునందనుఁడవతరించి నిన్ను నకు
 టుంబముగా సంగరంబున సంహరించునుగాక” అని రావణుని శపించి దివమున కరిగెను. రా
 వణుఁడు ఏకాంతమున నుండెడు ననత్యు-మారమునీంద్రునింజూచి నమస్కరించి “స్వామీ! దేవ
 తలలో నెవఁడు శ్రేష్ఠుఁడు?” అని సాదరముగానడిగెను. అందుకు మునీంద్రుఁడు “శ్రీమహావి
 ష్ణుఁడు” అనిపలికెను. మరలరావణుఁడు “స్వామీ! రణమున విష్ణువుచే చంపబడిన రాక్షసు
 లు ఏగతినిొందుదు?” అని యడిగెను. అందుకు ననత్యు-మారుఁడు “మలభంబగు మో
 క్షము నందగల”రనగా, రావణుఁడు “నాకు మహావిష్ణువుచే మరణమెట్లుగల్గునో నెలవిమ్మ”
 అని సప్రణామముగావేడెను. దానికి మునీంద్రుఁడు “క్రేతాయుగమున శ్రీవిష్ణు నరరూపము
 తో నయోధ్యలో శ్రీరాముఁడుగా నవతరించును. అప్పుడు వానితో బద్ధదేవమును సంచా
 దించి”ని నీయాత్మకపురమాత్మవలన మృతినందింపుము. అందువలన నీవు ముక్తి నందగలవు.”
 అని యనుగ్రహించిరి. అదివిని రావణుఁడు నీతోడ వైరవృత్తి నవలంబించుటకై గౌరమా

విహసంక్రయయా శ్శయమేవదాశశః । ౩౧ ॥ ప్రవిశన్మేవతద్వీపం దృతోహ స్తేనయాపితా । గచ్ఛంత్యా
 గన్యదిహస్యా భ్రమ్యన్యాగయంతవసం । ౩౨ ॥ తయాప్యన్యఃపరోఽపి ప్రేషితః కేనవావస । ఇత్యక్వాశీలయా
 శ్రీభిహాశంతిభిహామహామహా । ౩౩ ॥ మఖేషతాడితోహస్తే రాన్మితిహోమఖంబిరం । భృత్యైకంతర్వ
 దంతాభిః శ్రీపుండుకవస్తుహుః । ౩౪ ॥ పరపురంహీశ్రీదన్విః కయశ్చక్రమలిలయా । పపాతపరలంకాయాం
 క్రాంచాయాక్వాచహువతే । ౩౫ ॥ కృచ్ఛాన్దప్తాన్విరుక్తప్రాసాంశ్రీకాండకాశః । ఆశ్శర్వమకులంబ్యాన్వి చింత
 యామాశదర్శితః ॥ ౩౬ ॥ విష్ణునాయేనాతాయాన్దే తేమమేతాద్యకంబలం । తన్మగ్నత్రవిహత స్తేన శ్వేతద్వీపంక్ర
 జాత్యహం ॥ ౩౭ ॥ మయివిష్ణురక్తభావేష్టే శ్రభాకార్యంకరోద్ధవం । ఇతిశ్చక్రన్తైదేహీం జహరరావజోవహ
 తే । ౩౮ ॥ కాశన్మేవమహాలక్ష్మీం శవహరావసీనుతాం । మార్వతత్వాయామాస త్వత్త్రాకాంక్షావధంబిజం ॥ ౩౯ ॥
 శ్రీరామచంద్రకావ—వాలినుగ్రీవయాన్దప్త త్రోతుమిచ్చామిత్వష్టభావ । రిషింద్రావనరాకారా జ్ఞాతఇతిత
 య్యుతం ॥ ౪౦ ॥ అగస్త్యశ్చకావ—మేరాస్పర్శమయేపూర్వం శభాయాంబ్రహ్మణః । నేతాభ్యాంపతితేదివ్య
 మానందాశ్రుజలంతదాకరః తద్వహీత్యాకరేత్రహః ధ్యాత్యానీందితదశ్శుకే । భూమాపతితమాత్రేణ తస్మాజ్ఞాతో
 మహాకవిః ॥ ౪౧ ॥ తమాకామ్రహోవేత్స త్వదుక్రవశసర్వదా । ఏవంబహుతిభాకతే గతేకావరహస్యస్య ॥ ౪౨ ॥

తీరమున జానకీదేవి నవహరించి యాతల్లిని తల్లివలెనే అశోకవనమున రక్షించుచుండెను. మఱి
 యొకప్పుడు రావణుడు నారదునిజూచి నమస్కరించి, “పూజ్యుడా! నెలవిమ్ము. నాతోడయు
 ద్దమొనరించుటకు తగిన మహాబలు లేవ్చటగలరు? బలిష్ఠులతోడ యుద్ధముచేయ నెంచెదను.
 నీవు ముల్లోకములనెఱిగిన మునీంద్రుడవు.” అని ప్రార్థించెను. అందుకు నారదుడు కొంత
 సేపు ధ్యానించి మహాబుద్ధి! “నీవు శ్వేతద్వీపమునకుపోము. ఎవరు విష్ణుపూజాపరాయణులో
 ఎవరు విష్ణువుచే సంహరింపఁబడినవారలో అట్టివారే అచ్చటమూర్తీభవించియుందురు. వారం
 దరును మహాబలులు మహాకాయులు. వారిని దేవరాక్షసులు జయింపవలరు.” అనిచెప్పిపా
 యె. దానిని విని రావణుడు మంత్రులతోడ భ్రష్టకమునెక్కి గర్వించి వారితో యుద్ధముచే
 యనెంచి శ్వేతద్వీపసమీపమునకు వచ్చెను. అచ్చటదానికాంతులచే తీరస్కృతంబైన భ్రష్ట
 కంలు చలించకపోగా నావిమానమును వదిలి రావణుడు తానే శ్వేతద్వీపమును ప్రవేశిం
 చెను. ఇట్లు వీడు పోవుచుండగా నచ్చట పూలగోయుటకు పోవుచున్న కాంతయొకతె వీనిం
 జూచి చేతబట్టికొని “ఎన్నెవడుమంపెను? చెప్పుము, నీవచ్చటనుండివచ్చితివి? ఎవడవు?”
 అని పలకరించుచు వినోదముగా వెంటనున్న శ్రీులును చేరిరాగా వీని చెంపలవాయించుచు
 కాళ్లెబట్టి తలక్రిందుగా మారుచుండెను. ఇట్లు ఆశ్రీులు బంతులాడునట్లు వంతులువేసేకొని
 రావణునియొక్క పాదమునుపట్టి విలాసముతోవినరివేయుచు నాటలాడిరి. అప్పుడొకతె తలచే
 వీనిని నేలబడునట్లు చిత్తెను. ఈరావణుడెట్లొకవృత్తిరముగా నాశ్రీుపటలమునుండి యూడి

కదాచిత్సర్వభుక్షేనా ఫలమూర్ధమధ్యతః । ఆపశ్యద్వివర్తనలిలాం వాసింశుడిశిలీచితాం ॥ ౪౪ ॥ సాసింశుంశాకు
 మగడు త్రుత్రచ్చాయామయంకమిం । దృష్టాన్తరికమింశుత్యా వివసాతకలాంతరే ॥ ౪౫ ॥ త్రుత్రాదృష్ట్యానూరికమింశుం
 పిడుక్కుత్వసంయయా । ఆపశ్యత్కుంబదరీశారీ మాత్మానందపృథులగతః ॥ ౪౬ ॥ తతోదవర్తకుషువా సోత్థ్యబద్ధీ
 ర్యమత్రమం తామప్రాప్త్యవతదీయ్యం కాలదేశేనవత్సవి ॥ ౪౭ ॥ వాతీసమభవ త్రుత్రకరకుల్యతరాక్రమః । భా
 నురస్యాగడు త్రుత్ర తదాసీమేవభామసిం ॥ ౪౮ ॥ దృష్టాన్తామవకోధూత్యా గ్రీవాదేశేనృజన్తహత్ । విజంతస్యా
 ప్తతస్సదోగ్ధ మగ్రీవోబలవాసభూత్ ॥ ౪౯ ॥ పుత్రద్వయంసమాదాయ గత్యాసామిత్త్యాదిత్ । ప్రభాతేవశ్యదా
 త్తానం పుర్యవద్యాకర్యాకరిం ॥ ౫౦ ॥ తద్వృత్తంకువిధిక్యైత్యా ప్సింధారాజ్యమత్రమం । దదాశవాశరేంద్రా
 యపుత్రాభ్యాంత్రత్రసంస్థితః ॥ ౫౧ ॥ కృతేక్షేణవిరజస్వభూ ద్యావీపుర్యాంకపీత్యం । ఏవంతేకభిరంరామయ
 భావృష్టంత్రయామడు ॥ ౫౨ ॥ శ్రీరామకాచ—యదాసావాలిశాలంధుః ప్సింధారాయాపిష్యుతః ॥ ౫౩ ॥ తదా
 తప్తైగ్ధవసంచినః శ్రీమాన్మవసందసః ॥ ౫౪ ॥ సవేదంబలంనైజం వాలికుల్యతరాక్రమః । ఇతిరామవచక్యైత్యా పు
 నస్త్రయపరబ్రహ్మే ॥ ౫౫ ॥ శేషరీవాకువిభ్యాతః కపిరంజనవర్తతే । తస్యైత్యుక్తమథేవత్సాగ్ర వానర్యాచేదాగి
 రా ॥ ౫౬ ॥ స్థవంకస్యాంజనీవా మ్మిథీతాతావచ్చభాత్రదా । పపాతపాయసయయః పిండోగృహ్నియభాన్యవిభాదః ॥

పరలంకలోనుండు క్రాంచయొక్క శౌచకూపమునఁగూలెను. అంత రామఁడు ఆహా! విష్ణువు
 నకు కోపమువచ్చునట్లు చేసెదను. నేను శ్వేతదీప్యవమున కరిగెదను. విష్ణువుచే యుద్ధమున చంప
 బడినవారికిట్టిబలము గల్గుచున్నదని యత్యంతాశ్చర్యముతో చింతించి నిశ్చయించి వనమున
 సీతనపహరించెను. వాడు ఈమె మహాలక్ష్మియని యెఱిగినవాడైనను సీతనపహరించి నీచే
 మృతినొందుచు తల్లివలె కాపాడుచుండెను ॥౧౩౯॥ అనిచెప్పుచున్న నగస్త్యమునకుండుని వారా

వాలినుగ్రీవులయొక్క— యుత్పత్తి వర్ణనము.

మచంద్రుడు “మహానుభావా! నీముఖమువలన వాలినుగ్రీవులయొక్క జన్మవృత్తాంతమును
 వినినోరుచున్నాను. కపిసేతులగు వారు సూర్యేంద్రులవలన పుట్టినట్లు వినియున్నాను.” అని
 ప్రశ్నఁజేయగా నామని చెప్పుచున్నాడు— సువర్ణమయంబగు మేరుపర్వతంబునందలి బ్రహ్మన
 భలో నొకప్పుడు సుఖానీనుడగు బ్రహ్మ దేవుని కండ్లలో నానరదాక్షువు లుద్భవించెను. వాటి
 నావిధిచేతఁబట్టి ధ్యానించి భూమిమీఁద కొంతజల్లెను. అంతనచ్చోట మహాకపియొకఁడుద్భవించెను.
 బ్రహ్మవానింజూచి నీవిచ్చలనే నిరంతరము వసించుచుండుమనెను. ఇట్లు చిరకాలముగరిం
 చిపోగా నావిరజాండను ఋక్షుఁడు ఒకప్పుడు ఫలమూర్ణాదులకై మేరుపులో పరిభ్రమించుచు,
 మణిశిలలచే నిర్మింపఁబడి యమృతోదకముగల్గిన భావించుచుచెను. అట్లేఅచ్చటనున్నద్రావణిగో
 రసప్రతిచ్ఛాయనుచూచి ఇంకొక వానరుఁడనిభ్రమించి నీళ్లలోబడెను. అచ్చటకపినిగానక జయ
 టవచ్చి తానొకనుండరాంగియగు సుదతిగానుండుట నెఱిగివి స్తయమునొండెను. ఇంద్రుఁడుచూ

యదానీరస్తుకేయ్య కరాన్యధాగ్రీకుళఃపురా । తపిందంభక్షయామాస కానీహ్యన్యత్రోపమం ॥౫౭॥
 ఏతస్మిన్తత్రతత్ర మధూరాస్యాసమాకతా । పతినారహితేన్యత్ర క్షీడంత్యవసనంతయః ॥౫౮॥ అచారత్వవ
 నోపేగా ద్దృష్ట్యారాయన్మదారతః । అంజనీంప్రాగ్ధయామాస తవాశోగంచకారభః ॥౫౯॥ తదైవప్రార్థయామాస
 మాజాకరాస్యాంసంబుజాః । తయాఽకరోద్రతింత్ర సోపిపద్యతయాన్వి ॥౬౦॥ తయోస్తాభ్యాంసమత్సన్నా
 వానర్యామరుతాత్తజః । మాజాకర్యాపునుభూన్హారః పితాహోఘ్నుఃకరస్యః ॥౬౧॥ సైత్రేమాసిసితేపత్రేమాసిసే
 నఘాభిధే । నక్షత్రేసమత్సన్నా మానమాత్రిపునాదసః ॥౬౨॥ మహానైత్రిపూటోమాయాం సమత్సన్నాఽం
 జనీనుతః । వదంతిక్వభేదేన బుధాద్యత్వపితృప ॥౬౩॥ బాలభావేష్యఃపూర్వం దృష్ట్యద్యంతంవిభావమం । మ
 త్యాపకృఫలంచేతి జిఘ్రత్సూరిలయోన్మృతః ॥౬౪॥ యోజనానాంవంచకతం వాయువేగేనమరుతి । రామః
 ప్రి-దిగేదశో యయానూర్యంరఘూత్తమ ॥౬౫॥ తావద్దృష్ట్యధర్మకామం రవేరగ్రేపింస్థితం । తదారాహర్య
 యాదేవ రవింముక్త్యైవద్రమాయయా ॥౬౬॥ రామఃప్రాహాచీనాథం తక్షపిదాంకోర్యహం । ఇతఃపూర్వంత్వ
 యానూర్యపిదాంక ద్రుంసురేశ్వర ॥౬౭॥ తత్రైవ్ముంసమత్సన్నం తత్ర్యంతిఘ్నినివారయ । తద్రాహువదనాసింద్ర
 ప్పునూరుకృశోపరి ॥౬౮॥ దేవ్యన్యతోయయావేగా ద్దదర్శనగంపురః । తదామమోవతంత్రం చక్షువామా

చిమోహవశమున రేతస్థలనమునందెను, అది తద్వనితనందక దాని వాలదేశమున నేలబడెను. అచ్చట యుద్భవించినవాడు వాలియును పేరుతో నింద్రసమపరాక్రముఁడై బరగెను. అప్పుడే ఆ భామనుచూచి భానుఁడు మోహించినచ్చి ఆమెయొక్క గ్రీవాదేశంబున వీర్యమును వదలెను. అంతనచ్చటనవ్వుడే యుద్భవించినవాడు సుగ్రీవుండనబడి బలిష్ఠుఁడై బరగెను. ఆసుందరి ఆ యిరువురి నెత్తికొనిపోయి ఒకవృక్ష నిందియందుండి తెల్లవారిలేచి మునుపెట్లో అట్లే తాను పురుషవానరాకృతి నొందియందునట్లు తెలిసెను. ఆవృత్తాంతమును బ్రహ్మతెలిసి వచ్చి కిష్కింధారాజ్యము నాకపింద్రునికిచ్చి యచ్చట నాపుత్రదవ్యయముతోడ విరజిని స్థాపించి పోయెను. ఆఋక్షుఁడు మృతినందగా విరజని పురమున వాలి కపిరాజైయుండెను. అనియగస్త్యుండు శ్రీరామునితో నీవడిగిన వాలినుగ్రీవవృత్తాంతము నెఱిగించితి ననెను॥౧౫౭॥ అంత నాశ్రీరాముఁడు

శాపగ్రన్తుండగు హనుమంతుఁడు తనబలమును తానెఱుంగక పోవుట.

“స్వామీ! వాలి తమృండగు సుగ్రీవుని వెళ్లగొట్టినపుడు వాలివంటి బలవంతుఁడు హనుమంతుఁడు సుగ్రీవుని వంత్రిగానుండియును తనసహజబలము నెఱుంగలేదా” అని యడుగగా నగస్త్యుఁడిట్లనెను. అంజనవర్జితంబున కేసరియను కపివీరుఁడు మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడు. ఆగిరిలో నిరుపురు వానరశ్రీలు వానికి పత్నులుగలరు. అంజనయను పేరుగల పెండ్లాము ఒకవృక్ష విశ్రాంతిగా నుండువేళలో గగనమునుండి గ్రద్దనొకటి వీడిన పాయపిండంబొకటి నేలబడెను. క్రైతేయి చేతిపాయపిండమును గ్రద్దతన్నుకొనివచ్చినదే, ఆ దీనిని అమృతశుల్కంబగుదానిని అం

దుతింధ్రతి ॥౬౯॥ ఇజ్రహతానాదుతిః భాతపహతగిరికథితః । తదాభిగ్నాహనాస్త్యస్య హస్తమానితి ॥౭౦॥
 ౭౦॥ భాగ్యుతింగతోయంసర్వత్ర తదావాయుక్తుఃపదా । సాంత్వయిత్యాహనామంతం స్వయం ప్రభోతభిత్తదా ।
 ౭౧॥ వాయుస్తంభజ్జవాస్థుర్వే నిపేతుర్ధరణీకరే । త్రైలోక్యంశవవజ్జాతం హవాహరోఽభవద్దివి ॥౭౨॥ తదాభి
 క్షాంత్యదేవేంద్రం వేదావాయుంయయావత్ । ప్రాథమ్యాహుశతంశ్వా పుతర్యానుంహవోబ్రవీత్ ॥౭౩॥ తే
 వేంద్రస్యావరాధంతల్లం క్షంతుకుహానీకంపన । తవపుత్రాయదాస్యామి పరావద్యహమామతే ॥౭౪॥ తదాతుష్టాభ
 వద్యాయు క్షృణాలపూర్వవత్కునః । అథాత్సంక్షిపితంస్థల్లం త్రైలోక్యంక్షణమాత్రతి ॥౭౫॥ తదాదహవరాస్థు
 వ్య మాదుతింపురతిస్థితం । భవిష్యసిత్వీకుమరో వజ్రదేహూవరాస్తమ ॥౭౬॥ త్వంవిష్టారసిహవాన్యం కరిష్యసి
 వర్షాస్తమ । తేమంతిథాగతిర్నాస్త్ర కుత్రాప్యంజనిసంభవః ॥౭౭॥ భవిష్యతిహరాభక్తిప్రవనిత్విమన్తభూమా । ఇత్యుక్త్వాం
 తద్వధేవేదా రామఃస్ఫూర్ణయయాపునః ॥౭౮॥ శ్రీరామఉవాచ—దేవేంద్రేకథంపత్రో రవిస్త్యసరాహవే త
 త్సర్వంవిస్తరేక్షేవ కథయస్యమహాగ్రతః ॥౭౯॥ ఆగస్త్యగీతవాచ—నూధాపాదాయంరామః పైగోర్ధాదకు
 రభస్యయం । గ్రహస్థామైకభవోఽపి యదావాంభస్యయంసురా ॥౮౦॥ పీఠాంకర్తృతదాదేవాగ్రా
 ర్యంసోమందంతిహి । జ్ఞాత్యాదమైకర్షవాస్థుర్వే విజకర్తాదిహేతవేనాగి । మోచయిష్యంతిరాహోశ్చ కశంభా

జనాదేవి భక్షించెను. అప్పటికి మార్జారాస్థయను మణియొకతెయును వచ్చెను. పతివిరహితల
 గు వారిరువురు విహరించుచుండగా గాలివీచుటలో వారివస్త్రము లెగినవి. వాఘుభట్టార
 కుఁడు దూరమునుండి యంజనను చూచి ప్రారించి భోగించెను. అశ్లే యవ్ధూర్జారాస్థయను ని
 రఋతిఁమోహించి క్షీడించెను. అంజనాగభాంబున మారుతాల్లజం డవతరించెను. మార్జా
 రాస్థయ మహాపీశాచంబు పుట్టెను. రిపుసంహారకుండగు నాంజనేయుఁడు చైత్ర శుక్లకాదశీ
 మఖానక్షత్రమున పుట్టినట్లును, చైత్రమాసపూర్ణమయందు పుట్టినట్లును కల్పభేదమున వండితు
 లు వచించెదరు. హనుమంతుఁడు బాల్యచేష్టవలన సుదయించుచుండు సూర్యబింబమునుచూచి
 పండినపండనియెంచి పట్టదలచి గంతుకు ౫౦౦ యోజనములవంతున వినోదముగా పై కెగిసెను.
 నాడమావాస్థయగుటచే రాహుపు సూర్యునిఁగ్రసించుట కేగెను. వాఁడుపోయి సూర్యునివద్ద
 నున్న కపివీరునిఁజూచి వెరచి రవిని వదలి యింద్రునివద్దికివచ్చి “దేవేంద్రుఁడా! నిన్ను పీడించె
 దను. ఇంతకుమునుపు రవిని పీడించునట్లు నీవేయేర్పరచితివి. అందుకు విష్యముగల్గినది. దానిని
 మొదట నివారింపుము.” అని యదలించెను. అమాటవిని వెంటనే యింద్రుఁడు ఐరావతమునె
 క్కి దేవతలతోడవచ్చి ఈప్లవంగమునుచూచి తన వజ్రాయుధముచే నాంజనేయుని బడమొ
 త్రెను. అంతనాకపి నేలఁబడి చెంపతెగిపోవుటచేతనే హనుమంతుఁడనుపేరునొందెను. అప్పుడు
 వాయుదేవుఁడు మిక్కిలి క్రోధమునంది యాంజనేయునికి సమాధానమునుచెప్పి తాను స్తంభిం
 చి కూర్చుండెను. జనులందరును వాయుస్తంభనమున నిశ్చేష్టితులై నేలకూలిరి. ముల్లోకంబు

స్మరంప్రతి । యదా యదా భవత్కృతౌ సరాగోజగతీతరే । అతరాతిరాజవాధ మైర్విజగత్కర్మమదరాత్ । ౧౩
యత్సప్తవారాహం తాతస్సాన్దోచమంతిహి । ౧౪ । ఏకస్త్వం మయా ప్రోక్త ముపరాగస్య కారణం । జన్మకమా
వరాధాసం మాదతేహ్యపినిస్తరాత్ । ౧౫ । అతస్త్వం మహాత్మ్యం కోవాత్కోతివదోగమం । సమికదామనీశాం
హి చాగ్రీమధుకూడికాః । ౧౬ । చరాతరే ప్రతస్సర్వాప్రవహయై మువిభాలకాః । తస్య తత్కర్మమూహిభిర్నృ
ష్టానోప్రాంజనీసుతః । ౧౭ । అద్యారభ్యః పితౄణాం నక్షాస్య తిస్యపాదమం । యదాస్యస్య మఖ్యాప్తి యంబలంకోవ్య
సినిస్తరాత్ ॥ ౧౮ । భవిష్యతి తదా త్వస్య స్మృతిస్తేపాదమంపుః । అతస్మ్యగ్రీహసాన్ని ధ్యే విస్తృతః స్యవరాక్ర
మః । ౧౯ । యదాస్తుతోశాంబతా పురాసాయావచోనే । తదాస్త్యుతిస్తస్యకాతా స్వలస్య సానూజుతః ॥
౨౦ । ఏతత్రేవర్తమాభ్యాసం త్వయా వృద్ధం మయాతరః । యథాతథా సవిస్తరం కిరీరావణచేష్టితం । ౧౯౦ । రామత్వం

లును వీనుగులవలె నిన్నే జన్మంబులైనవి. స్వర్గమున హాహాకారముపుట్టెను. అప్పుడు బ్రహ్మదే
వుడు ఇంద్రుని ధిక్కించి, వాయునన్ని ధికివచ్చి యతనినివదించి “ప్రకంపనుడా! దేవేంద్రు
ని యవరాధమును ఓముంవగలవాడవు. నేను నీకోడుకునకు వరములనిచ్చెదను.” అని ప్రార్థిం
చగా; నంతననిలుడు యథాపూర్వముగా చలించెను. సర్వప్రపంచములును బ్రతికెను. అప్పు
డు బ్రహ్మముండున్న హనుమంతునికి “నీవమరుండుగానుండువు. నీదేహము వజ్రదేహమగును.
నీవు మహావిష్ణువునకు సాహ్యముగానుండుము. నీకు పరమోత్తమంబగు హరిధర్మక్షేయదత్తెగ
కయుండని.” అనియిట్లు అమోఘవరంబులనొనంగి సత్యలోకమునకుఁ జెనెను. రాహువు మర
లనూహ్యునిఁ బీడింపఁజొయెను ॥ ౧౭౨ ॥ అనిచెప్పిన నగస్త్యమునిని శ్రీరాముడు “స్వామీ! రా
మూర్ధ్వచంద్ర గ్రహణైవై మత్క్రిక విచారము.

హువునకు దేవేంద్రుడు రవి నెట్టిచ్చెను! ఆనంగతిని విస్తరించి చెప్పవలయునని ప్రార్థించగా నగ
స్త్యముని చెప్పుచున్నాడు. తానుగా నీరాహువు అమృతహనుముచేత నమరత్వమునందెను.
వాడే ఎన్నిదవగ్రహముగా నేర్పడెను. వీడెప్పుడు దేవతలను బాధింపనంచునూ అప్పుడు దే
వతలకుఁబ్రతిగా చంద్రసూర్యులనిచ్చునట్లు దేవేంద్రుడు నియమించినానెను. (తేజోగోళాధిప
తులుగాన తమోబాధ నోర్వగలవారని సూర్యచంద్రులను రాహువున కొప్పగించినట్లు భావించ
దగును.) ధార్మికులగులోకులందరును తమకర్మకు మూలభూతులైన సూర్యచంద్రులకు పీడాపరి
హారకంబుగా ధర్మంబులవాచరించుచు రాహుఁప్రీతినొనర్చి ధన్యులగుచుండురు. శ్రీరామచంద్రా!
ఇట్లు గ్రహణైవత్వమును ఆంజనేయుని జన్మకర్మవృత్తాంతమును చెప్పితిని. అట్టి హనుమంతుని
బలమహిమను చెప్పుటనాదరమా? ఎవరును చెప్పఁజాలరు. ఆహనుమంతుఁడొకప్పుడు ఋష్యా
శ్రమంబులలో కుళాదులను ఇటటుమార్చుచు మునిబాలకులను వెరపించెను. ఈచేష్టనుచూచి
యౌమునులు “కపి! కేఘండా! ఇది మొదలు నీవరాక్రమమును నీవెదుగక పోదువుగాక. ఇతరుఁడె

నరమేశ్వరోసి సులంగానానిజ్ఞానవృత్ । ధూతంధవ్యమిదంత్రికాలంకలానాహ్ని వికల్పాన్ముఖః । భక్తానామ
 సువర్ణనాయకలాం కర్ణాక్షరాయాపంకాశం । చాభ్యర్చ్యవ్యవహాభ్యతిర్నమనో భావీకలాకార్యతః ॥ ౯౧ ॥ శ్రీ
 శివదాచ — న్నుత్యైవం రాఘవంలేన త్తూజితః కుంభసంధవః । స్వాశ్రమమునిభిస్సార్థం ప్రయయానస్తతిగ్రహః
 ॥ ౯౨ ॥ వింధ్యాచలంబిజయాపం సమున్మితైవదర్శయత్ । త్తనయత్థాప్యతిగి స్ఫుర్ణవాచేతిదర్శయత్ ॥ ౯౩ ॥ రా
 మస్తుసీతయాసార్థం భాగ్యభిషుకామంబ్రభిః । సంహరీరమానాధీరమహాజోవిష్యమా ॥ ౯౪ ॥ అనాసక్తాః
 వివయాన్ బుభుక్షేప్రియయాసహ । మానుమర్చిముత్తైస్సర్పి ర్యావలైః పరిసేవితః ॥ ౯౫ ॥ రాఘవేశాసతిభవం
 లోకనాథేరమాపతః । వసుధాసస్య సంవన్నా ఫలకం తత్కృణూయహః ॥ ౯౬ ॥ జనాః స్వధర్మనిరతాః పతిభక్తీః
 రాశ్రియః । నావశ్యత్పుత్రమంగం కర్పిద్రాజనిరాఘవే ॥ ౯౭ ॥ సమావప్యవిహవాన్యాన్ రాఘవస్సీతయాస
 హ । వాసై భాగ్యభిస్సార్థం పంచచారావనింప్రభుః ॥ ౯౮ ॥ అమానుషాః కర్తాః చకారబహుశోభుః । లో
 కానామవిదేశార్థం పరమాత్మైరఘ్నాత్మహ । ౯౯ ॥ లోకీశభవంతోగాని స్థావరయాససర్వకః । ఆశ్రమేధాదివి
 ధాన్ యజ్ఞాః విప్రుబడీకాన్ ॥ ౧౦౦ ॥ చకారపరమాశంకః మానసంవపురాధిపః । సీతాంతరమయామా
 స సర్వభోగైరమానయైః ॥ ౧౦౧ ॥ లోకాశరామాధర్మైరగాజ్యంపరమధర్మిన్ ॥ కథాస్థం స్థావరయామాస సర్వభో

వ్యధు నిబలమహిమను విస్తరించి చెప్పగా వినుచుందునో అప్పుడు మునుపటిపౌరుషమును స్మరించికొందువుగాక.” అని శాపమునిచ్చిరి. అందువలన సుగ్రీవసన్నిధిలో స్వపరాక్రమమును మరచియుండెను. కపులు ప్రాయోపవేశమునందినపుడు జాంబవంతునిచే పొగడబడిన హను

అగస్త్యముని శ్రీరామునిస్తుతించి సత్కృతుండై చనుట.

మంతునికి నిజమహిమజ్ఞప్తికివచ్చెను. ॥౨౦౯॥ రఘుపతీ! కపిరావళాచరితాది సర్వవృత్తాంతంబు
 ను విన్నవించితిని. స్వామి! నీవేనామోత్పరమేశ్వరుండవు. సర్వజ్ఞుండవు. సౌభాగ్యవిష్యద్వర్తమా
 నకాలంబులకు సాక్షిగానుండువు. నీయందెట్టివికల్పంబులును లేవు. భక్తులననుగ్రహించుటకై
 ఈ లోకవ్యాపారంబులను నటించుచు మనుష్యాకృతితో నామాటలన్నిట్లు మన్నించుచుండువు.
 నీవేలోకైక పూజ్యుండుగానుండెదవు. అని యిట్లు అగస్త్యుడుస్తుతించి శ్రీరామునిచే సత్కరింప
 బడిమునులతోడ సంతర్పితుండై నిజాశ్రమంబునకుఁ జనెను. ॥౧౧౦॥ తన నిజరూపమును వింధ్య

శ్రీరాముని మానుషలీలా వినోదము.

నికి కనుపరచిననతఁడు మరల లేచునని యగస్త్యుండంతర్ధానమునొందెను. చార్వతీవినము. శు
 ద్ధబ్రహ్మంబగు నారామమూర్తి బద్ధసంసారివలె సోదరులతోడను సీతతోడను మంత్రులతోడ
 ను లీలావినోదంబుల నందుచుండెను. తాననానక్తుండైనను పరమానక్తుండై జానకీదేవితోడ
 జాయానుభవించుచుండెను. హనుమంతుండై మొదలైనవారివలన సేవింపబడుచుండెను. లోక
 నాఘుడును లక్ష్మీనాథుడును అగు రఘునాథుడు రాజ్యమేలుచుండగా నుగ్గియుర్వరగానుండె.

కమలావహః॥ ౨॥ ఏకాదశశుభాస్రాణి నైకాదశశుభానిచ । త్రేతాయుగధవాన్త్యేన విహితాతిరఘునందనః॥౩॥
చకారరాజ్యంధర్మేణ లోకవంద్యపదాంబుజః । కలేర్వానేనజ్ఞేయాని లక్ష్యాణ్యేకాదజైవహి ॥ ౪॥ నైకాదశశతా
స్యత్ర రామరాజ్యంచకారశః । ఏకపత్నీవ్రతోరామ రాజహింసస్వరూపాశుచిః ॥ ౫॥ యస్యైకమేవతచ్ఛ్రీ
త్పత్నీవాక్యంశరదృఢా । గృహమేధీయమఖిల మాచరచ్చిత్తయాత్మరం ॥ ౬॥ సీతాప్రేక్షానవృత్త్యాచ ప్రశ
యేణదమేనచ । భర్తృన్లోహరాసావీన్య భావజ్ఞాసాహియాభియా ॥ ౭॥ యుక్తాతరంబయమాస రాజానందరాఘ
వంమదా । ఏవంగిరింద్రజేప్రాక్తం రామరాజ్యోత్తరోద్భవం ॥ ౮॥ చరితంరఘునాథస్య యథాపుష్పంత్యయామమ
శ్రవణాత్సర్వపఘ్నుం చుహుమంగళకారకం ॥ ౯॥ సారకాండమదండేన యేకృద్వంతిసరోత్తమః । తేహిమ
సూరథాస్సర్వ పరిభ్రాష్టాభవంతిహి ॥ ౧౦॥ ... .. ॥౧౩॥

వృక్షంబులు సఫలంబులనబడినవి. జనులందరును వారివారి ధర్మంబులను చక్కగ నాచరించు
చుండిరి. పణతులందరు పతిభక్తిపరాయణులయిరి. ఒక్కడును పుత్రశోకమునెఱుంగడు. శ్రీసీ
తారాములు సవరివారముగా పుష్పకమునెక్కి పుడమినిసంచరించిరి. శ్రీరాముడు మానుషకృ
త్యంబులనేన్నిటిసో చూపుచుండెను. మఱియు లోకులనుపదేశించువాడై కోట్లకోలది శివప్ర
తిష్ఠలనాచరించెను. బహుదక్షిణకంబులైన అశ్వమేధాధిక్రతువుల నాచరించెను. పరమానంద
విగ్రహుండగు తాను దివ్యభోగంబులచే జానకీదేవిని సంతోషపరచెను. ధర్మాత్మకుడును ధర్మ
జ్ఞుడునగు రాముడు ధర్మరాజ్యమును పరిపాలించెను. సర్వలోకంబులను పరిశుద్ధిజేయనెంచి
తనచరితంబులను సంస్థాపించెను. లోకపూజ్య చరణారవిందుండగు రామచంద్రునిచే త్రేతాయు
గంబున ౧౦౦౦౧ వంపత్సరములు పూజ్యంబగురాజ్యంబు భోజ్యంబనడెను. కలియుగంబున నావ
త్సరంబులు లక్షలక్ష్యంబులన దగును. ఏకపత్నీవ్రతుండగు రాముండు నిత్యపరిశుద్ధుండగు రా
జ్వియోయుండగా పత్నీవాక్యంబొకటియే అట్లు శరంబుగానయ్యె. సనాతనంబగు గృహస్థా
శ్రమధర్మంబును సమగ్రముగా నాచరించిచూపెను. సీతయును వినయముచేతను ప్రేమచేత
ను అనువగ్రనముచేతను ఇంద్రియనిగ్రహముచేతను లజ్జచేతను భావమునెఱిగి భర్తృమనో
హరిణియై రాముని రంజింపజేసి సంసారమునే సంసారమనిపించుచుండెను. పార్థివీనివడిగిసెట్లు
శ్రీరామునియొక్క రామరాజ్యోత్తర చరిత్రంబును చెప్పితిని. ఈదివ్యచరిత్రంబు వినిన సమస్త
దురితంబులు పరిహరించి మంగళశంబులు సంగతంబులగుచుండు. ఇట్టి సారకాండమును ఎవరు
విందురో అట్టి మహాత్ములు సమస్త మనారధంబులనంది యానందిచుచుండురు. ౨౦॥

మంగళం.

శ్లో॥ రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేదసే।
రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాఃపతయే నమః॥॥

ఇతిశ్రీమ చ్యుతకోటిరామచరితాంకర్గత శ్రీమదానంద రామానుజే
వాల్మీకియే సారకాండే ఆగస్తీరామ శివపార్వతీసంవాదే త్రయోదశ స్కంధః ౧౩।
సారకాండః ప్రథమః పూర్ణః ॥ శ్రీరామచంద్రార్చనము.

శుభప్రార్థన.

తా॥ నముచితమానుషవీలానుసారముగా తండ్రియగు దశరథమహారాజుచే రామ
యనియును, పుత్రవాత్సల్యముగల కాసల్యచే రామభద్రయనియును, ప్రజలచే రామచంద్ర
యనియును, మునిండులచే వేదస్థనియును, మంత్రులచే రఘునాథయనియును, సీతచే నాథయ
నియును, జనకాదులచే సీతాపతియనియును పిలువబడిన వీలామానుషవిగ్రహుండగు
శ్రీరామ పరబ్రహ్మమూర్తికి నమస్కారము.

• [అని సమస్కీర్త్యాత్మక మంగళము కాండాంతమున చేయబడియున్నది. ఇచ్చట వారువారు వీలు
చుటలో స్థానస్థానముగలదు. ఎట్లనిన, రామ=రామయన నామముగలవాడా! ఇది తండ్రి పిలుచుటకు తగి
నట్లు సామాన్యముగానున్నది. రామభద్ర= భద్రమనగా మంగళము నాకింటికి దివ్యమంగళమూర్తియగు రామచ
ంద్రానునిన దిది తల్లిపిలుచుటకు తగినట్లున్నది. రామచంద్ర=చంద్రుడవలె అద్భుతమండగు రామచంద్రునిని దిది రంజ
కర్తవ్యమే ప్రజలు పిలుచుటకు తగినది. వేదస్థు=చరమాశ్చర్యమిది శ్రవ్యజ్ఞులగు మునుల తత్వము తెలింగినవారుగాన
వారు చెప్పటకుతగినది. రఘునాథ=రఘువంశమునకు పతియనిన దిది మంత్రులు ఈ రవికులమున నింతటివారి నెఱుం
గమని గౌరవించునట్లయింది. నాథు=పతియనగా సీతలజ్జచే నాయేలికయని పిలుచునట్లున్నది. సీతాపతి=జాన
కము ముగిసినవాడగు నత్రవారింటిలో నాడబిడ్డకు ప్రాశస్త్యముగాన నచ్చట తన్నులక నాడుకీర్తనము లోకవి
దితము. ఇట్లు మానుషవీలలో శర్యజ్ఞానందప్రదుడై రామచంద్ర మెలగనని, శ్రోతభావము లోనుచున్నది.]

ఇట్లు లోకానందకరంబగు పార్వతీపరమేశ్వర సంవాదాత్త కానందరామాయణంబున
మొదటిది సారకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీరామచంద్ర చరణార విందార్పణము. శివం.

శ్రీః.

శ్రీరామః ప్రసన్నాత్మః శ్రీశోభనః.

సీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్న మానుమర్షమేత శ్రీరామచంద్రస్వామినేనమః.

శ్రీమదానందరామాయణే

సారకాండో ద్వితీయః ప్రాథమికే.

శ్రీశోభనః । శ్రీపార్వత్యువాచ—సారకాండోత్పయాశంఖో కీర్తికంబుచాపుణ్యదం । మయా
కుశంకువృచ్ఛామి యత్తద్వత్సమహాసి ॥ ౧ ॥ కథంకృతావాజమేధా రాఘవేణమహాత్మనా । రామాదీనాం
చతుర్థాంహి బంధూనాంసంతతింపద ॥ ౨ ॥ స్వపుత్రంబంధుపుత్రాంశ్చ కథంశ్రీభిఃసుమోజతాకా । దశవర్ష
సహస్రాశ్చ దశవర్షశతాని ॥ ౩ ॥ తస్మైకాదశవర్షాది త్రేతాయుగభవాసి । రాజ్యంకృతంత్వయాప్రాక్తం
విస్తరాద్భావదస్యహం ॥ ౪ ॥ యానియానిచక్రితాది రాఘవేకృతాసి । తానితానిహికృతాన్నివి విస్తరాద్భ

శ్రీరామాయనమః.

శ్రీవాల్మీకిమహర్షి రామాయణమునుచెప్పటకు కారణనిరూపణము.

శ్రీమద్రామకథా వర్ణనముచే శ్రవణానందము నొంద వించుచుండు శంకరునిఁజూచి పా
ర్వతీదేవి “శంభూ! పుణ్యప్రదంబైన సారకాండను నిరూపించగా వింటిని. సర్వమును చెప్పట
కు శక్తుండగు నిన్నుఁడిగెదను. మహాత్ముఁడగు రాముఁడు అశ్వమేధంబుల నెట్లు నలిపెను? నలు
గు రన్నదమ్ములయిన రామాదులయొక్క సంతతిఁ జెప్పుము. శ్రీరాముఁడు ౧౦౦౦౧౦ త్రేతా
యుగవత్సరంబులు రాజ్యమేలుచుండెనని చెప్పిననంగతిని విస్తరించి వినుపింపుము. తనపుత్రిని
తమ్ములపుత్రులను ఎట్లు సతీయుక్తులంజేసి మెలగెను? అక్కాలమున రాముని సర్వవిశేష కృ
త్యంబులను చక్కగా నిరూపింపవేడెదను.” అని ప్రార్థింపగా, నాదేవీవాక్యమునువిని మహా
దేవుం డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు—దేవీ! నీవు శ్రీరామచరిత్రను బాగుగానడిగితివి. నే నా
నందించుచు వచించెదను. వినుము; మునుపొకప్పుడు వాల్మీకిచే చెప్పఁబడినదియును
ఒక్కొక్క యక్షరమైనను పురుషులపాపమును పరిహరించునదియును అగు నూరుకోట్లు
గ్రంథముగా విస్తరించియుండు శ్రీరామచరిత్రంబును నీకు చెప్పెదను. ఒకప్పుడు వాల్మీకి
మహర్షి తమసానదికి స్నానమునకై వెడలెను. శిష్యులతోడపోయి కమండలువును నేలనునది

వృక్షవాసః || ౫ || ఇతిదేవీవచస్సుత్వా శంభుస్తాంపునరబ్రహ్మ || శంభుదావాచ—వృక్షంశమృగోత్సయాదేవి
రాక్షసస్యకథానకం || ౬ || మమాపిమాష్యుంజాత స్తద్వదామికథానకం || చరితరంఘునాభస్య శతశోటిప్రవిస్త
రం || ౭ || ఏకకమక్షరంపుంసాం మహాపాతకనాశనం || వాల్మీకివాక్యతంత్రార్థ మేదాతద్వదామి || ౮ || వా
ల్మీకీస్త్ర్యేకదాస్నాతుం జగామతపసాంసదీం || శిష్యుణశహితోగత్వా భూమాస్థాప్యకమండలం || ౯ || అవశ్యకం
తుఫంపాద్య కృత్వాశోచవిధితతః || యావద్గచ్ఛసిస్వావాగ్ధం దర్శపాదీన్నైవః || ౧౦ || తావద్దదర్శకమసా
త్తీరేకాత్మకమస్త్రమం || క్రాంచయుగ్మచతఃక్రాంతో విసదేసపతరిణా || ౧౧ || క్రాంచీకోశకమాద్విష్టా విలలాపాతి
దుఃఖితా || విముక్తాపతివాతేన ద్విజేససహచారిణా || ౧౨ || తామ్రపీఠేగతు శ్రేస పరిణాపాహతేనచ || కథావిధం
ద్విజంబృష్టా విసదేసవిపాతికం || ౧౩ || ఋషేర్థర్థాత్తన స్తస్య కాద్యంఘనపద్మతః || తతఃకరుణయాద్విష్టస్యభ్రో
యమతిద్విజః || వికాత్యుదతంత్రాంచీ విదంసరసమబ్రహ్మ || ౧౪ || మానిమాదప్రతిష్ఠాంత్రమగమశ్చాప్య
తీస్సయాః || యత్రోగ్నించమధునాదేక మవధీఃకామమోహితం || ౧౫ || తస్యేత్థంబ్రువశక్యంకా బభూవ

శోచాచారంబును నెరవేర్చి దర్శపాణియై స్నానమునకుదిగననప్పటికి కౌతుకమొకటి కాన్పించెను. అది యేమనిన నచ్చట పాపియుగు చండాలుఁడొకడు జంటకొంగలలో మగదానిని బాహ్యప్రయోగముచే జంపెను. ఆడపక్షి సహచరద్విజుఁడగు పతియొక్క వియోగమును సహింపనేరక శోకాక్రాంతయై మిక్కిలి దుఃఖముచే నేడ్పుచుండెను. అట్టి క్రాంచిన నిమిదునిచే జంపబడిన క్రాంచమునుచూచి ధర్మాత్ముఁడగు వాల్మీకి కరుణగల్గెను. అంతసేతఁడు కాద్యుక్తా విష్టుఁడై దుఃఖించుచుండు క్రాంచినచూచి చండాలుఁడా! నీవు, “జంటకొంగలలో కామియుగు మొగదానిని చంపినందుచే చీరకాలము బ్రతుకవలదు” అని యిట్లువచించెను. [టీక॥ హేని పాదః=ఓరి మాలవాఁడా! యత్ర=ఎందువల్ల, క్రాంచమధునాత్=జంటకొంగలలో, కామమోహితం=క్రీడాతత్పరంబగు, ఏకం=మగదానినొకటిని, అవధీః=చంపితివో - అందువల్ల-త్వం=నీవు, శాశ్వతీస్సయాః=అనంతంబులగు సంవత్సరంబులు, ప్రతిష్ఠాం=స్థితిని, మా+అగమః=పొందవలదు] ఇట్లు చెప్పుచు ఆత్మాను సంధానముచేయు మునికి చింతగల్గెను. ఆహా! శోకార్తుఁడగు నేను పక్షినిగఱించి యేమని పలికితిని? అని చింతించుచునే మహా ప్రాజ్ఞుఁడును మతి మంతుఁడునై యమ్యునీంద్రుఁడు మనసగురించి శిష్యుండగు భరద్వాజునిక “సమపాదాక్షరంబును వీణాగానలయోపేతంబునకు శోకార్తుఁడగు నాయొక్కమాట తప్పక శ్లోకమగుంగాక.” - అని చెప్పెను. శిష్యుండును మునీంద్రుని మాన్యవచనంబును సంతోషముతో సంభావించి యొప్పికొనెను. వానివిషయమై వాల్మీకి ప్రసన్నుఁడై, ఆతీర్థంబున యథావిధిగా స్నానముజేసి తదర్థమనే విచారించుచు నిజాశ్రమంబునకుఁ జనెను. వీనితీశిష్యుఁడగు భరద్వాజుఁడును పూర్వకలశంబును చేతఁబట్టికొని సంతుష్టుఁడగుచు ననుచుండై చనెను. ఇట్లు తన పుణ్యాశ్రమం

మృదివీరః ॥౧౬॥ శోకాత్తేవాశ్శక్యతః కిమిదంబ్రావ్యకృతుంకయా । చింతయస్యమహాబ్రాహ్మ శృణురతురీమా-
 కుతిం ॥ ౧౭ ॥ శిష్యం చైవాబ్రవీద్వాక్యే మిదంసమునిపుంగవః । పాదబద్ధోత్తరశకుప్తంరీలయసమస్తకః ॥ ౧౮ ॥
 శోకాత్తస్యప్రవృత్తిః మే వ్యోభవతునాన్యథా । శిష్యస్తుతస్యబ్రువతో మనోరథ్యాకనుక్రమం ॥ ౧౯ ॥ ప్రతి-
 గ్రాహపంతుర్న ప్రశ్యమస్తాభవస్తునిః । సోభిషేకంతరికృత్యా తీర్థతస్మిన్కాయథాదిధి ॥ ౨౦ ॥ తమేవచింతయన్న
 క్షమపావస్తతఃప్రతిమనిః । భరద్వాజప్రశ్నశిష్య విసితకృశ్రివాన్తరో ॥ ౨౧ ॥ కలకంఠూర్ణమాదాయ బ్రహ్మష్టే
 సజగామహ । సప్రవిశ్యాశ్రమపదిం శిష్యేగపహధర్మవిత్ ॥ ౨౨ ॥ ఉపవిష్టకథాభ్యాన్యా శృణురథాన్మహా-
 తః । అజగామతతోబ్రహ్మ భోకర్తాస్యమంప్రభుః ॥ ౨౩ ॥ చతుర్దుభోమహాతేజా ద్రష్టుంతంమనిపుంగవం వా
 త్తీకీరభతందృష్ట్యా సహసోత్థాయవాగ్యతః ॥ ౨౪ ॥ ప్రాంజలిఃప్రయతోభూత్యా తస్థావరమవిస్థితః । పూజయా
 మాసంతేదం పాద్యాఘ్నాశసమందతైః ॥ ౨౫ ॥ ప్రణమ్యుధిభవైస్రం వృష్ట్యావైవనిరామయం । అభీషిద్భిశ్చ
 గవా నాశవేపరమాత్మితే ॥ ౨౬ ॥ మహర్షయేవాత్మీకయే శంభిదేశాధనంతరిః । బ్రహ్మదానమనుజ్ఞాత స్సస్మృతృపా-
 విశదాసనే ॥ ౨౭ ॥ ఉపవిష్టేతదాత్మీవాన్మజ్జ్వాళపితామహే । తస్యతేనైవమహా చాత్మీర్థ్యాసమాన్వితః ॥ ౨౮ ॥ పా-
 పాత్త్యాశ్శక్యతంకష్టం తైరగ్రణామధిశా । యస్తాదృశంచామరవం క్రాంచంపాన్యాఃకారణం ॥ ౨౯ ॥ శోచన్తే

ఋను శిష్యునితోడ ప్రవేశించిన ధర్మజ్ఞుడగు వాల్మీకిముని సుఖాసీనుడై యితరవ్యాపారము
 ల నాచరించెను. ధ్యానమునొందెను, అంత నచ్చటికి లోకనిర్వాణానిపుణుడు మహానుభావు-
 డగు చతర్దుర్లు బ్రహ్మదేవుడు అచ్చుసంగ్రుని వీక్షించుటకు ప్రభువగుటచే తానుగావచ్చెను.
 పిదప వాల్మీకి విష్ణుయమునంది వేగమెలేచి మిక్కిలి శ్రద్ధాభక్తులతో నాదేవదేవునింగని య
 ర్ఘ్యపాద్యాసనాదులచే సత్కరించి విధివిధానంబుగా నర్పించి నియమముతో దోసివిబట్టి కు
 శిలప్రత్నక్షేపెను. పరమపూజ్యంబగు నాననముమీఁద కూర్చుండిన భగవంతుడు వాల్మీకిము
 నికి నొక వీరమును నిర్దేశించెను. అంత నతడును బ్రహ్మజ్ఞుచే వీతాసీనుడయ్యె. ఇట్లు సాక్షా-
 త్లోకేశుండు సాన్నిధ్యమునొందియుండగా తద్గతైకచిత్తుడై వాల్మీకి ధ్యానమునొందెను. మఱి
 యు “నయ్యాన్య! నిమగ్నరణముగా మనోహరధ్వనిగల క్రాంచమును వైరభుద్ధితో నచ్చాపా-
 త్తుడు సంచరించెను.” అని చింతించుచు నా శ్లోకమునే మరల క్రాంచినగుఱించి పలుకుచు
 మఱల శోకించుచు నిట్లుండెను. అంత నప్పుడు బ్రహ్మ నవ్వుచు వాల్మీకిమునితో “నీచే శ్లోక
 మే రచింపబడినది. ఇందుకు నిమిత్తమునాలోచింపవలదు. నాయుచ్చవల్లనే నీకు ఈవాణి వెలు
 వడెను. ఋషిశ్రేష్ఠుండ! శ్రీరామచరిత్రమును సమగ్రముగా రచింపుము. ధర్మాత్ముడును గుణ
 వంతుడును ధీమంతుడును ధీగుడు నగు శ్రీరామునిచరిత్రమును నారదునివలన విప్ర విష్ణుట్లు
 చెప్పుము. సీతారాములయొక్క లక్ష్మణునియొక్క రాక్షసులయొక్కయు రహస్యంబులును ప్ర
 కాశంబులునయిన నీకు తెలియని సకలవృత్తాంతంబులును ఇతరనీకు తెలియుచుండును. కావ్య

వంపుఃక్రాంతీ మువ్హోకమిదుజగ్గః | పునరంతర్గతమనా ధూత్యాశ్లోకవరాయణః || 3౦ || తమవాచతోబ్రహ్మ
ప్రహస్యభవతుగమం | శ్లోకవివర్తయ్యాబద్ధో వాత్రకార్యావిచారణా || 3౧ || దచ్చంచాదేవతేబ్రహ్మ ప్రవృత్తయం
సరస్వతీ | రామస్యచరితంకృత్సృం కురుత్వమృషీపత్రమ్ || 3౨ || ధర్మత్వేనైగుణవతో లోకేరామస్యస్థితుః ||
33 || వృత్తంకథయధీరస్య యథాతేనారాక్ష్యురీతం రహస్యంప్రతాపంచరిద్యృతంత్రశ్శధీమతః || 34 || రామస్య
సహసౌమిత్రే రాక్షసానాంచసర్వః | వైదేహ్యశ్చైవయద్యృతం ప్రతాపంచరిదహః || 3౫ || తచ్చాప్య
విదితంసర్వం విదితంతేభవన్యతి | సతేవాగ్ధృతాకాశ్యే కాచిదత్రభవన్యతి || 3౬ || కురురాక్షసాంరమ్యాశ్లోక
బద్ధాంకుసరీరమాం | యావత్ స్థాస్యంతిగిరయ స్ఫురితశ్చమహితతే || 3౭ || తావద్రాహుయగథా లోకేషుసవన్తి
న్యతి | యావద్రాహుయగథా త్వత్ప్రతాప్రచరిన్యతి || 3౮ || తావదూర్ధ్వపథశ్చత్రం కల్లోకేషుసవన్తి || ౩౯ ||
త్యక్తభగవాంబ్రహ్మ స్వయంరామస్థధీమతః || 3౯ || చరితంక్రాంతయామాస వేదవాక్యైశ్చపుణ్యైః | తత
స్తేనాప్తోబ్రహ్మ తిత్రైకాంతరధీయత || ౪౦ || తతస్ఫులికావ్యాధగవాన్ మునిర్విద్యయమామయా | తస్యశిష్యాస్త
తస్యశ్చ జగ్గ్లోకమిదుపునః || ౪౧ || మమోద్భవఃప్రీతిమాణః ప్రాహుశ్చభగవన్తీతాః | సమాక్ష్యైశ్చ
కుర్విర్యః తాదైర్బోమహషిణా | సోమవ్యాపరణాద్భూయ శ్లోకశ్చిత్సమాగతః || ౪౨ || తస్యబుద్ధింతంశా

మున సీమాలు దబ్బరకాచాలదు. మనోహరంబులగు శ్లోకంబులచే రామకథ నభివర్ణింపుము. అది పుడ్డమిని నడులు గిడులునుండు నంతవరకు ప్రఖ్యాతినిొంది చరించునుగాక. ఎంతవరకు సీచేచెప్పబడిన శ్రీరామకథ ప్రచారమునందియుండునో అంతవరకు సీవు పైన దిగువగూడ నా లోకములలోనుండగలవు. అని యనుగ్రహించి మహానుభావుండగు బ్రహ్మదేవుండు శ్రీరాముల వారి దివ్యమంగళచరిత్రంబును పుణ్యకరంబులగు దేవవాక్కులచే వినుపించెను. అంత వాల్మీకిచే నమర్చింపబడిన బ్రహ్మదేవుండు అచ్చటనే అంతర్ధానమునందెను. అంత నానశిష్యుండగు వాల్మీకి అత్యంతశృంగారపరమకుండమ్యు. వాని శిష్యులందరును మరల నాయాశ్లోకమునే పఠించిరి. మరలమరల నాశ్లోకమునే ప్రీతించువారలై మిక్కిలి యాశ్చర్యముతో గానముచేసిరి. ఇట్లతడు మరలమరల పఠించునప్పుడు శ్లోకంబే శ్లోకంబాయెను. [ఎల్లనినః—మూ నిషాద=లక్ష్మీనివాసుండగు శ్రీరామా! యుత్=ఏకారణమువలన, క్రాంచమిథునాత్=క్రంచరాక్షసియ నగా కుటిలయుగ కైకసియొక్క—కొడుకు క్రాంచుడు రావణుడు, వానివత్ని నుందోదరి క్రాంచియనబడును, క్రాంచియను క్రాంచుడును చేరి క్రాంచులు, వీరియొక్క—మిథునము జత కాంచమిథునము. ఇట్టి కాంచమిథునములో; కామమోహితం=లోకవిద్వజ్జగల్ రావణుడను, ఏకం=ఒకనిని, అవధీ=చంపితివో; ఆకారణమువలన, త్వం=సీవు, శాశ్వతిస్సమూ=అనంతంబులగు సంవత్సరంబులు, ప్రతిష్ఠాం=సుస్థితిని, అగమః=పొందుము. అని శ్రీరామ స్మరణహవ మంగళశ్లోకమును వాల్మీకి దైవికముగా చెప్పినట్లయినది.] విష్ణు భావితాత్మయ

తా మహామోక్షార్థితాత్మకః । కృత్స్నం రామాయణం కావ్య మిద్యతే । శరవాణ్యహం ॥ ౪౩ ॥ ఉదారవృత్తాత్మక
దైర్ఘ్యోరమైస్తబాస్య రామశ్మయచకారకీర్తిమాణః । సమాత్మైః శ్లోకేషు చైర్ద్యుతాన్వితైః మువిశ్వకావ్యం శతకోటిసంఖ్య
తం ॥ ౪౪ ॥ * । ఇతి శ్రీ శతకోటిరామచరితాంతగత శ్రీమదానందరామాయణే వాల్మీకీయ యాత్రాకాండే శ్రీ
ధనుస్సుగం ॥ ౧ ॥ * ... .. *

(శ్రీమతానంద—వాల్మీకికావ్యం తదేవ శతకోటిప్రతిపదం । రామాయణం మహాకావ్యం జగత్సామంత్య
యశ్చ తే ॥ ౧ ॥ ఆశ్రమే ప్రవతంతిస్త్యః ధయంతిస్త్య తేమదా । తస్మాన్మృతమమరాస్మయ్యే విమానైశ్చ దివిస్థితాః ॥ ౨ ॥
శ్లోకాన్వయసంపదస్తారం వాల్మీకిం పుష్పవృక్షిణిః । నవద్వయకత్తైః ప్రకళంఘద్యనీశ్వరం ॥ ౩ ॥ తతోఽహవాస్సుగం
ధర్మా యక్షవాగాస్సుకీన్వరాః । మనీశ్వరాగుహ్యతాశ్చ పార్థివాః పద్మకూస్తప్తహం ॥ ౪ ॥ పరస్పరం తేజహం
చక్రః కావ్యాధమాదరాత్ । బ్రహ్మాద్భిరబ్రహ్మం ప్రోయః పన్నగాః దితి బాష్పరాః ॥ ౫ ॥ వయం కావ్యం దినేష్యామా
దిమం వాల్మీకినాశ్రుతం । దితి తాః పన్నగాః ప్రోయః ద్వినేష్యామారసాతలం ॥ ౬ ॥ వయం కావ్యం రాఘవస్య చరిత్రం పాప
సంకుభం । ఋషీశ్వరాస్సుగూపాలాః । ప్రోయః కావ్యం హి ధుతలాత్ ॥ ౭ ॥ నేకుంఠసాతలం స్వర్గం కదాప్యామా
వయంతి పదం । కావ్యాన్ధమితి తేచక్రః కలహం రోదుమాషణాలం ॥ ౮ ॥ తతోఽదేవి యయా సర్వా క నివార్యవచస్తైర్వి

గుః వాల్మీకిమహర్షిః రామాయణకావ్యమును సమగ్రముగ నిశ్చే రచించెదనని నిశ్చయించె
ను. అట్లే శతకోటిగ్రంథ సంఖితంబుగా శతస్థానము మూడవది. కోటిస్థానము ఎనిమిదవది.
ప్రవిస్తరంబున వాల్మీ గుణకము 3x౮=౨౪. వేలు వేదరామాయణగ్రంథసంఖ్యయని సం
ఖ్యావంతాలు సంభావించుచుండును.) మహాదారవృత్తంబులును సత్పదగుంభితంబులును
మనోహరంబులునగు శ్లోకరత్నంబులచే పుణ్యశ్లోకుండగు ధర్మాత్మకడైన శ్రీరాముని దివ్యమం
గళధరిత్రంబును క్యావంబుగా రచియించెను ॥౧॥... .. ॥౨॥

ముల్లోకములవారును రామాయణకావ్యమునకై కలహించుట.

వాల్మీకిమహర్షి శతకోటి ప్రవిస్తరంబగు మహాకావ్యంబును చేయగా దానిని అ
చ్చటి మునులందరును స్వీకరించి సంతోషముతోడ చదువుచును చెప్పుచునుండిరి. దానిని వి
నుటకై దేవతలెరిగిదరును గగనంబున విమానంబులలోనుండి, నవ ప్రరంబుగా సంతయునువిని వా
ల్మీకిమహాద పూలవానగురిపించి యచ్చటిమునులను జయశబ్ద పురస్కరంబుగా క్షాంభించిరి. పా
ర్యతే! పిదప, దేవతలను గంధర్వములు యక్షులును నాగులును కిన్నరులును మునీంద్రులును
గుహ్యకులును రాజులును బ్రహ్మదేవుఁడును నేనును అచ్చటచేరితిమి. అందరు నన్యాయముగా
నారామాయణ మహాకావ్యముకొఱకు కలహింపనాగిరి. బ్రహ్మదేవతలు తక్కిన నరనాగాదు
లతో “ఈవాల్మీకికావ్యంబును స్వర్గమునకు కొనిపోవుచున్నాము” అనిచెప్పిరి. దితిజులును ప
న్నగులును “మంగళంబును పాపంబునగు ఈ రఘురామచరిత్రంబును మేము తీసికొనిపోవుచు

తై : ౫ త్యాహంతైస్తుక్షీరాణాశేషవర్జితకాయశం ౯ విష్ణుంశ్చ త్యాహంతేదో కైర్లంతైర్నానాదైరసి । నా
నాత్రాజోపహరైశ్చ పూజయిత్వాపరిష్కరం ॥ ౧౦ ॥ కృతపాశగీతవాద్యాని తేషాం విష్ణుః ప్రబుద్ధశ్రీః । న ప్రవృత్తం
తదావిష్ణుః ॥ కింధంబోద్ధితోష్ట్రస్యహం ॥ ౧౧ ॥ వృత్తం సర్వం మయాజేవి ॥ శ్రితంతత్సవిష్కరం ॥ తావ్యాన్ధం లహంశ్రు
త్వా ప్రహస్యజగదీశ్వర ॥ ౧౨ ॥ త్రిపాదభజ్యకావ్యంతోత్తమేశభక్తవత్సలః । త్రయస్త్ర్యంశలోక్మిడిలమ్ ॥ సహ
ప్రాణివృథకృష్ణకృ ॥ శతాపిత్రిణ్లోకాంశ్చ త్రయస్త్ర్యంశ్చ భావహా ॥ దక్షాశ్రమతాపంత్రాక్ష విభక్త్యేతి
రహపతి ॥ ౧౩ ॥ ద్వేషరేయచహనాయ మహ్యంశేషేదదౌహరిః । ఉపాకాక్ష్యహంకాక్ష్యాం తేంతకారేన్యహం
శ్రుతా ॥ ౧౪ ॥ రామేతితావకంకులం తమేవదిపార్యతి । లక్ష్మీగరుడశేషభ్యో యాచహనేభ్యలదరాత్ ॥ ౧౫ ॥
మంత్రత్రయంవృథగిష్టం దృడాతేభ్యోతిహవిహితః । తేషాంనాయపాతాలం లక్ష్మీరై న్యంతవదరాత్ ॥ ౧౬ ॥ వృథ
వామేవగరుడ ప్రదదారమహమనం । ప్రాపుశేషావన్నాద్యా స్మర్యేతాతావహాసిః ॥ ౧౭ ॥ ఘృగేప్రాపు
ర్వహలక్ష్మైః ప్రంకునంబిజారాదయః । తావ్యాన్త్యాప్తుర్వహమంత్రం సర్వభూతలవాసిః ॥ ౧౮ ॥ మంత్రా
ప్రాప్తిత్వస్యహంకేషాయంకవ్యాంగిరీంద్రజే ॥ తతఃతూర్వవిభాగాస్స దదావిష్టావృథకృష్ణకృ ॥ ౧౯ ॥ ఏకవిభాగం
జేవేభ్యో ద్వితీయంవరమేశ్వర ॥ ముగీశ్వరేభ్యోనాగేభ్యో స్త్రుతియంభాగమత్రమం ॥ ౨౦ ॥ తతోదేవావంబా

న్నాము" అనిపలికిరి. మునులును మానవేంద్రులును "అహా! ఇకా! వ్యమును భూతలము
నుండి స్వర్గమునకుగాని పాతాళమునకుగాని మేము ఇవ్వము." అనిరి. ఇట్లు కావ్యమునకై
కఠోరకలహము నావరించిరి ॥ ౨ ॥ పార్వతీ! అంతనేను వారి కలహంబును నివారించి సదుక్తు

శివప్రార్థనచే విష్ణుమూర్తి రామాయణమునందరికి పంచిపెట్టుట.

లచే సమాధానపరచి వారితోడనెడలి క్షీరసముద్రంబున శేషతల్పంబున శయించియుండు
మహావిష్ణువును వేదోక్తంబులగు వివిధమంత్రంబులచే పంపుతించి సమస్తపూజాసామగ్రులచే
పూజించి గీతవాద్యులచే నిద్రమేల్కొనిపిలిచిని. అప్పుడు నారాయణుండు నన్నేలతేపిరిన న
న్నడిగెను. నేను సహ వృత్తాంతంబును విన్నవించితిని. జగన్నాథుడు కావ్యాభకలహమును
ఆకర్ణించి నవ్వీ భక్తవత్సలుండగు తాను క్షణమాత్రమున నకా! వ్యంబును మూడు పాళ్లుగా
విభజించి వెచ్చేరుగా ముప్పదిమూడుకోట్లు ముప్పదిమూడు లక్షలు ముప్పదిమూడువేల ము
న్నుట ముప్పదిమూడుమంతున పంచిపెట్టి, యాచించుచుండు నాకు నిలచిన తారకంబుగు శం
డక్షరంబుల ననుగ్రహించెను. నేను అట్టి రామతారకంబున మంత్రమును కాశీపట్టణమున ప్రా
ణుల చెవిలోనుపదేశించుచున్నాను. మఱియును గరుడుడు లక్ష్మీ శేషుండు వీరును వేడుకొనగా
నానారాయణుడు వారికిని వెచ్చేరుగా మూడు మంత్రములను నుగ్రహించెను. వారిలో శేషుం
డు పాతాళమున కామంత్రమును గొనిపోయెను లక్ష్మీ స్వర్గమునకు తీసికొనిపోయె. గరుడుడు
భూలోకమున నామహామంత్రమును స్థాపించెను. ఆమహామంత్రమును, పాతాళవాసులగు

గం స్వర్గంవిస్మయదాస్యతాః । పాతాలేవశ్చ గాఢాపి నిద్రయాగమదాసజం । ౨౨ । అసీద్భాగోహసివాంహి
 వృత్తివ్యాంసిరికాత్తతే । తస్యాపిచ సురవత్స్యే విభక్తిరిష్టానాయథా । ౨౩ । సప్తద్వీపేషుసర్వత్ర విభక్తస్సప్తదా
 త్తనః । కోట్యశ్చత్యాలింహైః పట్నప్రతిమితానిహి । ౨౪ । సహస్రాదిత్యైశ్చోక వింశత్యైవతథాత్తనః । సప్తచ
 త్యాలింశ్చతాః క్షోభాశ్చపిపుభక్తపుభక్ । ౨౫ । విభక్తస్సప్తదాదేవి సప్తద్వీపేషువిష్టానా । చతుర్జ్యోతాశ్చేష
 భూతా యాచమానాయవేధసి । ౨౬ । దహోవిష్ణుస్తుప్తమనా నిజభక్తాయభక్తిః । పుష్కరద్వీపభాగశ్చ పద్మయో
 ద్వినిధాకృతః । ౨౭ । కోటిశ్శేష్యాస్త్రలింశ్చ లహరిహరితాత్తనః । సహస్రాదిత్యైవైవాధ తథావంశతానిహి ।
 ౨౮ । త్రయావింశాశ్శ్లోకాశ్చ యదౌకాక్షరశ్లోకము । ఏవంవిధాకృతభాగా విష్ణునావమయో ద్విరూపాః ।
 కాకద్వీపాదిద్వీపానాం పంచానాంచపుభక్తపుభక్ । సప్తస్యపిచసర్వేషు వషేషామపరిణాయథా । ౩౦ । తత్ర
 ద్వాగావిభక్త్యాశ్చ తాంఘ్రిణ్యుద్యుబ్రవిష్యహం । అష్టపట్టిహిలహైః సహస్రేద్వీతానిహి । ౩౧ । సప్తవతతథా
 శ్లోకా ఏకవింశయ్యభద్రవాః । విభక్తౌపట్నద్వీపేషు తత్రద్భాగోయథాకృతం । జంబుద్వీపాగోభాగో వవవషే
 షుసావరం । ౩౨ । విభక్తౌవిష్టానాదేవి యథాత్యాంశుబ్రవిష్యహం । ద్విపంచాశ్చతులహైః తథాగిరిరాత్తతే । ౩౩ ।
 సహస్రాశ్శ్లోకపతిః శ్లోకావంశతథాత్తనః । సప్తాక్షరమితాశంకా త్రైచంహిపహాకృతాః । ౩౪ । శేషమేకమ

నాగులందరును శేషునివలన స్వీకరించిరి. లక్ష్మీవలన స్వర్గవాసులందరు నందిరి. గరుడునివలన
 భూలోకమువారు కనుగొనిరి. పార్వతీ! రహస్యంబగు దాని రత్నవంబును మంత్రశాస్త్రంబున
 నుపదేశగమ్యంబుగా నెఱుంగవలెను. అంత నావిష్ణు మునుపు విభజించునట్లు మొదటి భాగ
 మును ౩౩౩౩౩౩౩౩ దేవతలకును, రెండవ భాగమును ౩౩౩౩౩౩౩౩౩ మునీంద్రులకును,
 మూడవ భాగమును ౩౩౩౩౩౩౩౩౩ నాగులకును, ఇవ్వగా వారువారు వారివారి లోకంబుల
 లో ప్రవారము చేసికొనిరి. అట్టి భూలోకమువారి భాగమును విష్ణువే సప్తద్వీపంబులకును
 ఎట్లు విభజించెననగాః—ఒక్కొక్క ద్వీపంబునకును నాలుగుకోట్ల డెబ్బదియారులక్షల పంతో
 మ్మిదివేల నలువదియేడు గ్రంథమువంతున విభజించి యిచ్చెను. నాలుగు శ్లోకములు నిలచి
 నవి. వాటిని ప్రార్థించుచుండు నిజభక్తుడయిన బ్రహ్మదేవునికి తుష్టాంతరంగుడగు విష్ణుభట్టా
 రకుడు అనుగ్రహించి యిచ్చెను. ఇట్లు ద్వీపమొకటికి వచ్చిన ౪౭౬౮౦౮౭౭ గ్రంథములలో,
 పుష్కర ద్వీపభాగమును దానిలోని రెండు వషణములకును ౨౩౪౦౯౫౨౩ వంతున పంచిెను.
 శాకద్వీపాది పంచద్వీపములలో నేడేడు వషణంబులకును ఏడేడు భాగములనుచేసి ౬౮౦౨౭౨౧
 గ్రంథమువంతున విభజించి యిచ్చెను. పిమ్మట జంబూద్వీపభాగంబును నవవషణంబులకును
 ౫౨౯౧౦౦౫ వంతున తొమ్మిదిపాళ్లుగా పంచి, సప్తాక్షర మంత్రంబులతోడ నిచ్చెను. చివర
 లో శ్రీయను నక్షరము నిల్వగా దానిసంతట నుపయోగించునట్లు విడువబడెను. ఇట్లు మహా
 విష్ణువు రామకావ్యంబును పంచిపెట్టి యదృశ్యుడాయె! ౭౬ । ఇకఁమీఁద కాలాంతరంబున,

క్షరంశ్చిరతిసర్వత్రవిష్ణునా । నవఖండేషుతత్త్వక్తం తత్సర్వత్రనియోజయత్ ॥ ౩౫ ॥ సానానామేషుకుంఠేషుః త
సృషయిషుఃకృతః । విధిశ్శ్రేణిమహావిష్ణు రదృశ్యమగమత్రదా ॥ ౩౬ ॥ అగ్నేకారాంతరేదేవి దశాస్యామగ్నిమత్రః ।
నిజబుద్ధిబలాదేవ దేవానాంచపుష్కప్తప్తః ॥ ౩౭ ॥ శతశతైర్వరఖండాని కరిష్యతీయజ్ఞాః ॥ క్షాత్యాకుండధియో
విప్రా భవిష్యంతిచత్రైః ॥ ౩౮ ॥ క్షీణాయుషోవ్యగ్రచిత్రాస్తేషామయోగ్యానిరావణః । శ్రీకృష్ణపీఠసదేవి వ్యాస
రూపధరాభువి ॥ ౩౯ ॥ మానవానాహితాథ్వానా కావ్యాద్రామానుజాత్మకః । భాగాద్భారతవర్షాంతగృతాప్సవి
విభావినీ ॥ ౪౦ ॥ పుష్కప్తప్తశ్చ ప్రదక్షిణపురాణానికరిష్యతి । భారతంశ్రీతిహసంప మహాచ్యేష్ఠంకరిష్యతి ॥ ౪౧ ॥ భా
గాద్భారతవర్షాంత గృతాత్సారంవిగృహ్యచ । సవ్యాసోభారతాద్వైశ్య యదాకాంతింసగచ్ఛతి ॥ ౪౨ ॥ సరస్వ
త్యాస్త్రేహివ్యాసో వ్యగ్రచిత్రోభవిష్యతి । ఏతస్మిన్నంతరేత్రవస్వ వారదాయమహత్రేనే ॥ ౪౩ ॥ సతుఃశ్లోకరిష్టద్భుతై
యదేశోంకరిష్యతి । లబ్ధ్యాతావారదశ్చాపి సువీణాంరణయన్తతః ॥ ౪౪ ॥ కీరతాతానుస్వరంగత్యా మునింస
త్కవచీమతం । తాత్పర్యోక్తావ్యాసముపయే సుతదావ్యాసదేవ్యుతి ॥ ౪౫ ॥ లబ్ధ్యావ్యాసమనిఃశ్లోకా తాన్వై
రామాయణస్థితాః । కాంతిలబ్ధ్యాతత స్తేషాం విస్తారంచ ॥ ౪౬ ॥ తేషామేవాగ్రదూదాయ పురాణాంపరమా
దయః । అష్టదశపదాశ్రుహీ శ్రీమద్భాగవతాభిధం ॥ ౪౭ ॥ కరిష్యతీష్టాదశకుం రమ్యంజపమహావారం । భాగవత

వాల్మీకి వచనమే సర్వశాస్త్రపురాణములకును మూలము.

పార్వతీ! మహామతియైన దశామ్యుడగు రావణుడు మందబుద్ధులగు బ్రహ్మణులు కలిలో
భయచకిత చిత్తులుగాను క్షీణాయుజులముగలవారుగాను ఏర్పడుదురని తెలిసి, వేదంబులను
వారికి యోగ్యంబులగు సరియైన నూరు ఖండంబులనుగా వెవ్వేరుగా జేయుచున్నాడు. పార్వతీ!
శ్రీకృష్ణుడు వ్యాసరూపధరుడై భవిలో మానవులకు హితముఁజేయసెంచి మరల రామాయ
ణకావ్యమునుండి భారతవర్షభాగములోని సారము నెత్తికొని వెవ్వేరుగా ౧౭ పురాణంబుల
ను భారతేతిహాసంబును చేయుచున్నాడు. పిమ్మట నట్లు రచించిన భారతాదులచే శాంతి
నొందక సరస్వతీ తీరమున వ్యాసమనీంద్రుడు చింతాక్రాంతుడై యుండును. అంతలో బ్రహ్మ
దేవుడు విష్ణువువలన నుపదేశమునందిన నాలుగు శ్లోకములను మహాత్ముడగు నారదుని కుప
దేశించుచున్నాడు. అతడు ఆశ్లోకములను పఠించుచు నీణ వాయించుచువచ్చి ఆవ్యాసమనీం
ద్రునికి ఆనాల్గు శ్లోకములను ఉపదేశించుచున్నాడు. రామాయణ స్థితంబులగు వాటినిపొంది
యానందమునందిన వేదవ్యాసుడు తదర్థనిరూపణంబును విస్తరించుచు అష్టాదశసహస్రగ్రంథ
సంమితంబును అత్యుత్తమంబును పురాణారత్నంబునగు శ్రీమద్భాగవతంబును రచించుచున్నాడు
అందువల్లనే భాగవతవాక్సరణి పేరుగానుండును. సర్వపురాణంబులకును వాల్మీకియొక్క వా
క్సేమూలంబు. ఆరామాయణమునే వ్యాసుండు వేరొకకర్తయే నూరుగాచెప్పును. అట్లే
భువిలోనిభౌతఖండాం తర్గతరామాయణభాగమునుండి సారసారముతీసి విధవిధంబులగు నుప

స్యారవీచ వాశీభిన్నాభవస్యతి ॥౪౮॥ పురాణానాంచ సర్వేషాం వాల్మీకియేనోపిదేవ । వృత్కర్తృత్వైవాన్య
 షః శ్రీమద్రామాయణంశతం ॥౪౯॥ కింపృథితభావ్యాని పవ్యాసోవిధానిచ । రమ్యాణ్యపపురాణాని సారంపా
 రంవిగృహ్యచ ॥౫౦॥ భాగాగ్నరతిఖండం గృతాద్రామాయణాద్భువి । కింపృథితభావ్యాః పట్నాప్రాజీమసీవ
 ర ॥౫౧॥ తద్ద్రామాయణాదేవ పారమ్యస్త్వత్సాదరాత్ । యుక్తించిద్ధిరేహమ్యం కీర్తితంనైకభావకం ॥
 ౫౨॥ రామాయణంశబంధి స్తోకమత్రమపహయత్ ॥ * ॥ పార్వత్యువాచ—శంభోతేప్రప్థమిచ్చామి వ్యాసాయ
 సారదోమునః ॥ ౫౩ ॥ స్వయంక్షాత్సవిధిమఖా ద్రమ్యన్వారకసాశవాన్ । యద్రామచరిత్రోక్తాం శృతురశ్మి
 పదేక్ష్యతి ॥౫౪॥ యోకరివ్యసినవ్యాసో మునిభాగవతంబరం । తాత్పర్యోక్తాంశ్చతురస్తయం కృపయాంతుమ
 హాసి ॥ ౫౫॥ * ॥ శ్రీవిఠవాచ—సమ్యక్స్వప్తంత్వయాదేవి సావధానమనాశ్రయ । సారదోక్తాంశ్చతుఃస్తోకాం
 స్తవ్యతేప్రపదామ్యహం ॥ ౫౬॥ సారదాయాపికథితా విధివాదేపురానుభావః । బ్రహ్మదేష్టినాపూర్వం శ్రీరామ
 చరితంయదా ॥ ౫౭ ॥ విభక్తంహితదాతృత్వేషభూతాస్తుప్రత్యదాః । తాత్పర్యమవ్యవహారోక్తా విష్ణునో
 క్తాస్వయంభువా ॥౫౮॥ * ॥ శ్రీభగవానువాచ— (౧)అహ మేవాసమేవాగ్రే నాన్యద్యత్ప్రపదసత్పరం ।

పురాణంబులను రచించుచును, అట్లే తత్సారంబును పట్నాప్రంబులనుగా రచించుచును.
 అందువల్లనే ఆదరముగా రామాయణములోని సారమునెత్తికొనియే ఏయొక్కకథయును
 భూలోకమున కీర్తింపఁబడినది. లోకమున శ్లోకమనుదంతయును రామాయణంశభవంబని తె
 భగవంతుడు బ్రహ్మకుపదేశించిన భాగవత మూలశ్లోకములు.

లియుము ॥౫౯॥ అనిచెప్పగా వినచున్న పార్వతీదేవి “నాథా! నిన్నడుగఁడలఁచెదను. నారదుండు
 బ్రహ్మముఖమునుండి యభ్యసించి యేరామాయణ శ్లోకంబులను వ్యాసుని కుపదేశించెనో,
 ఆవ్యాసుండు నేశ్లోకంబులను పరిశీలించి శ్రీభాగవతంబును విరచించెనో, వాటిని నాకు దయ
 చేసి చెప్పుము.” అనిప్రార్థింపగా నీశ్వరుఁడిట్లనెను—దేవీ! నీవు చక్కగానడిగితివి, అవధానము
 గల్గి వినము; రామాయణ నిరూపణసమయంబున మునుపు సాక్షాత్పరమాత్మయగు నారాయ
 ణుండు బ్రహ్మకుపదేశించగా నావిధినారదునికి అనుగ్రహించెను. ఆవిభాగ సమయంబున మి
 గిలిన పుణ్యప్రదంబులగు ఆన్తాల్లశ్లోకములను చెప్పెదనువినము. భగవంతుడు చెప్పుచు—
 డు;—“నేనే సర్వపరిపూర్ణుఁడు కేవలముగానున్నాను. ఈవ్యావహారిక స్థావరజంగమాత్మకప్ర
 పంచంబు నేనుకాను. అదికాదు ఇదికాదని సర్వంబును నిషేధింపఁబడగా మిగిలిన సత్రామా
 త్రుఁడే నేను. సర్వముపేగానేది తోచునో, అట్లయిన సయ్యెయాత్మయందు సర్వమునుతోచ
 దో, ఇట్లుతోచియునుతోచక తెరగానుండునదియే ఆత్మయొక్కమాయగా నెఱుగఁదగును. ప్ర
 కాశము తమస్సు పంచమహాభూతంబులు ఇవి సకలప్రాణులలోను వ్యాపించియున్నను వెన్నే
 రుగా తోచుచున్నట్లే, ఈబ్రహ్మము అంతటను లేచిందియున్నను నిర్దేపముగానున్నది. ఈతత్త్వ

వశ్యాదహంయదేతచ్ఛయోవశిష్యేతసో స్త్యహం॥౧౯॥(౨)ఋతేఘంయత్ప్రతీయేత నప్రతీయేత
చాత్మని । తద్విద్యాదాత్మసోమాయాం యథాభాసోయథాతమః॥౨౦॥(౩)యథామహాంతిభూ
తాని భూతేషాంచానవేష్యున్ । ప్రవిష్టాన్యప్రవిష్టానితథాతేషునతేష్యహం॥ ౧౧(౪)పతావదే
వజ్జ్ఞాన్యం తత్త్వజ్జ్ఞానునాత్మనః! అన్యయవ్యతిరేకాభ్యాంయత్సాన్యత్సర్వత్రసర్వదా ॥౨౧॥

మును అన్యయ వ్యతిరేక విజ్ఞానముచే బ్రహ్మజ్ఞానాపేక్షగలవాఁడు విచారింపింపవలసినది.”
[అగ్రే = చివరలో (పారమార్థిక దశయందు.) ఏవ = ఇతర వ్యవచ్ఛేదముగా, అనామేవ = నేనుమాత్ర
మే, అసం = ఉన్నాను. అన్యత్ = చేరయిన (వ్యావహారికములలోని) సత = చరవస్తు, స = నేనుకాను. అసత్ =
జడవస్తు, స = నేనుకాను, (అయిన నేనునివిచారించునపుడు) పరం = కేవలముగా నుండును. , వశ్యాత్ = పిచ్చుట
(అవిద్యాజ్ఞాననివారణయైనవిజ్ఞక) యత్ = ఏబ్రహ్మము, ఏతత్ = ఇదియదియనిప్రేరేపించునూ, చ = అదియను,
అనం = నేనుగానే ఉన్నాను. యః = ఏయాత్మ, అవశిష్యేత = సర్వము నిషేధించబడగా కేవల
ముగానిలయనో, సః = ఆయాత్మ, అనం = నేనుగా, అస్తి = అయితిని । ౧ । అర్థం యతే = వ్యావహారికంబంతయు
విమలపడగా, యత్ = ఏకారణమువలన, ప్రతీయేత = పొందబడునో, అత్తస్తి = బ్రహ్మయందు. నప్రతీయేతచ =
(ఈప్రాతిభాసికజగత్తు; పొందబడదో, తత్ = ఆకారణమువలన, అత్తస్తి = బ్రహ్మయొక్క, మాయాం = ప్రకృ
తిని, విద్యాత్ = తెలియవలెను. యథా = ఎట్లు, భాసః = ప్రకాశము, యథా = ఎట్లు, తమః = అందకారంబును । ౨ ।
యథా = ఎట్లు, మహాంతిభూతాని = గొప్పవయిన పంచభూతంబులును, ఉచ్చానవచేషు = నానావిధంబులయిన,
భూతేషు = ప్రాణులలో, అనప్రవిష్టాని = చేరికొనియున్నవో, అప్రవిష్టాని = చేరకచేరుగానున్నవో, తథా = అట్లే,
అనం = నేను, తేషు = వాటిలోనున్నాను. న తేషు = వాటిలోనేనులేను । ౩ । ఇట్లు, అన్యయవ్యతిరేకాభ్యాం =
స్ఫురించుచున్నది మఱియొకప్పుడును స్ఫురించుటయను స్ఫురించుచున్నది మఱియొకప్పుడు స్ఫురించకపోవుటయను
సామరస్యంబులచే, యత్ = నేనునో పరబ్రహ్మము, సర్వదా = త్రికాలాభ్యావ్యయముగా, సర్వత్ర = అంతటను, స్యాత్ =
సర్వాన్యరూపంబగునో, అట్టి, ఏతాదేవ = ఇంతమాత్ర వినిషయముకొనియే, అత్తస్తి = పరబ్రహ్మయొక్క.
తత్త్వజ్జ్ఞానానా = యాభ్యావ్యయము తెలుంగవలయునని కోరువానిచే. జ్ఞాన్యం = మననముచేయబడదనిదిగలిగి
వివరణము — అనగా నిచ్చుట ననయవ్యతిరేక స్వరూపమును తెలియవలయును. ఎట్లనిన — వ్యావహారిక దశ
యందు తానని వ్యవహరించిన స్థూలదేహము స్వస్వావస్థయందు తోచక తానుతోచుచుండుట అన్యయము.
అట్లు తానుతోచినను స్థూలశరీరము తోచకపోవుట వ్యతిరేకము. స్వాప్తి కావస్థయందు తాననివ్యవహరించిన
సూక్ష్మదేహము సుషుప్తవస్థయందు తోచక తాను తోచుచుండుట అన్యయము. అట్లు తానుతోచినను సూ
క్ష్మశరీరము తోచకపోవుట వ్యతిరేకము. సమాధిదశలో సుషుప్తితోచక తానుతోచుట అన్యయము. తానుతో
చినను సుషుప్తితోచకపోవుట వ్యతిరేకము. ఇట్లు అన్యయ వ్యతిరేకయుక్తలచేత తానని వ్యవహరించిన పంచ
కోశములను త్రోసి కేవలతీతంబగు బ్రహ్మమేనేనని దృఢతరజ్ఞానఫలము తెలియుదురు, ఇట్లే బ్రహ్మజగత్తులకు
అన్యయవ్యతిరేకంబులచే తాదాత్మ్యమునెఱంగవలెను. బ్రహ్మనిర్దిష్టము. తద్విన్నముమిథ్య. అనితత్త్వముస్వాది

కింఽ ఉవాచ—ఏవంశ్లోకాభగవతా చత్వారశ్శ్రవణీతిః । శభశేమేతవాగ్గేతే క్షీర్తితాదేవిత్తమయా
 ౧౬౩ ॥ ఏతేపదిత్రాసావస్మాన్ మర్త్యాణాంభావదాయకాః । అజ్ఞానాశనాత్సద్యః క్షీరసీయాసశో
 త్తైః ॥ ౧౬౪ ॥ ఏవంజేవిత్తయావృష్టం యథాతత్తేనీవేదితం । కథామారంభితాంశ్చార్య మధునాశుబుచప్త
 వం ॥ ౧౬౫ ॥ తతోరామాయణంవ్యాసో విప్రస్తంమునిభిఃపునః । కృత్త్యైతీశేవభూతం సప్తకాండమితంభం ॥
 ౧౬౬ ॥ చతుర్వ్యంశతిసాహస్రం రక్షీవ్యతిమునిస్తదా । ఆచావంతేత్వత్తేషవ జ్ఞోతాస్తత్రీయంఽహి ॥ ౧౬౭ ॥ చతుర్వ్యం
 శతిసాహస్రే వ్యాపస్యరదితాఽహి । భద్రవ్యంతిగిరిశేకే మంగళాచరణాదిషు ॥ ౧౬౮ ॥ రామాయణాన్యశేకాని పృ
 థగగ్గేమునీశ్వరాః । భాగాద్భారతఖండంత గ్గతాక్కులంభోద్భవావయః ॥ ౧౬౯ ॥ కరివ్యంత్యశ్శతశః స్తానిసర్వాణి
 పార్యతి । వాల్మీకియాద్విసాదేవి సత్త్వయావిమనీషిభిః ॥ ౧౭౦ ॥ సారకాండంపురాదేవి యదుక్తంచమయాతేవ । వాల్మీ
 కీయాచ్యుతచ్చృషీ సారముద్భుత్త్యైవమయా ॥ ౧౭౧ ॥ నివేదితంచవ్యసువా వృష్టంరామకథాసకం । పవిస్తారవడవ్య
 తిత్వయాతస్తాస్తద్యోదితం ॥ ౧౭౨ ॥ మానంరామచరిత్రస్య శతశోటిష్యవిస్తరం । పంచాశోవ్యకూంచేవి చిత్త్యర్థ
 వాఽయోదైరవి ॥ ౧౭౩ ॥ రామాయణంసవిస్తరం వ్యాఖ్యాతుంసత్తత్తత్త్వికా । యస్మిన్చిరంచమసిని స్మరణాభిర

మహానాథ చతుష్టయార్థము ఇచ్చట భగవంతునిచే నాల్గు శ్లోకములుగా చెప్పబడినవి ॥ అని యీ నాల్గు
 శ్లోకములను బ్రహ్మకు భగవంతుండు చెప్పెను. పార్వతీ! నీకు నేను వాటిని నిరూపించితిని.
 ఇవి నాల్గుశ్లోకములును పరమపావనంబులు, పావపరిహారకంబులు, నరులకు జ్ఞానప్రదంబులు,
 అజ్ఞాననివర్తకంబులు, మానవోత్తములువెంటనే కీర్తిరించతగినవి. దేవీ! నీవిట్లు నడుమనడిగినదా
 నిని విధరించితిని. ఇక నారంభించినకథను ఇప్పుడు చెప్పుచున్నాను వినుము! ౧౬౫ ॥ అంత నా
 ఆదిరామాయణము ఖలమైపోగా ననేకరామాయణంబు లేర్పడుట.

వ్యాసుడు మునులచేఖలంబైన రామాయణంబును మరల మిగిలినవాటిని ఒకప్రకరచేర్చిమం
 గళంబగు సప్తకాండాత్మకంబుగా ౨౪ వేలగ్రంథమును రక్షింపిపెట్టుచున్నాడు. ఆయరువది
 నాలుగువేల గ్రంథములలో ఆద్యంతంబులలో మంగళాచరణాదులలో నీవల్ల వ్యాసునివల్లను
 రచింపబడిన శ్లోకములెన్నియో గలుగును. మఱియును అగస్త్యుండు మొదలయిన ముగ్ధులు
 వెద్యేరుగా భారతఖండంతర్గత భాగమునుండి సూర్లకొలది రామాయణంబులను రచించెదరు.
 అన్నియును వాల్మీకియంబులయే జ్ఞానులెరుంగవలెను. పార్వతీ! మునుపు సారకాండమును
 నీకుచెప్పితినే దానిని వాల్మీకిరామాయణ సారంబుగానెఱుంగుము. ఇప్పుడు నీవు రామకథను
 సవిస్తారముగాచెప్పుమని యడిగినందున దానిప్రమాణంబును నిరూపించెప్పితిని. రామచరిత్ర
 కు ప్రమాణము శతశోటిప్రవిస్తరము. నేను అయిదుముఖములు గలవాఁడైనను వదివేలుది
 వ్యవహారంబులలోనైనను, మునిచేత పోషహిమవలన చెప్పబడిన రామాయణంబును సవిస్తా
 రముగా వివరించిచెప్పుటకు శక్తుఁడనుకాను. దేవీ! అందువలన నందులోనిసారాంశంబును సర్వ

నుద్రకుం || ౭౪ || అతస్సంక్షేపమాత్మోహ సారంసారివిగృహ్యత | కథయన్యమిత్యత్సత్వైర్త్రయాల్పకాంక్షంకు
భావహం || ౭౫ || రామదానోయథాగోహి విష్ణుదాసంపదివ్యతి | శతకోటిమితాత్వానా ద్ద్యుష్టాచాహంతథారవః
౭౬ || ఇతిశతకోటిరామ చరితాంతగర్భ కీరుదానందరామాయణే యాత్రాకాండే రామాయణవిస్తారకథనచా
మ ద్వితీయశ్శుకః || ౨ || ... .. * ||

పార్వత్యువాచ—కోరామదాసఃకుతస్థో విష్ణుదాసశ్చక్షుఃస్త్రుతః | కథంపదివ్యతిగురు స్తవ్తాంపదస్య
విస్తరాత్ || ౧ || శ్రీపతవచ—భారతేందకారణ్యే గోదానాథావిరాజితే | త్రైత్యైకేవ్యసంహిత్యే మునిర్విగ్ర
భపివ్యతి || ౨ || రామనామకుతస్మత్ప్రవృత్త్యావిష్ణుఃస్త్రుతి | గురుశిష్యారామసేవా సత్కారికంభవివ్యతి || ౩ || దా
స్యత్యాజ్ఞానకోటానే ప్రాప్తభౌమహితోత్తమా | రామదాసవిష్ణుదాసా విలిఖాకేపరాంశృథాం || ౪ || గమివ్యతి | గో
భోదేవి గౌతమ్యుదక్షితేతతే | రామదాసపీతుక్యాభం గయాయాంసంవిధాయత || ౫ || పృథ్విహ్లాంయూనిర్విహ్లాని
తాపిత్యానుభాక్రమం | అధ్యాపయివ్యతిచ్చాత్రాత్ గోదానాథోగృహశ్రమా || ౬ || ఏకదావిష్ణుదాసస్య శ్రు

త్రసంగ్రహించికిని యికమీద యెట్లురామదానుడు శతకోటిప్రవీరంబును జ్ఞానస్పృష్టిచే
నెఱింగి విష్ణుదానునికి బోధించుచున్నాడో అట్లే నియొక్కప్రీతికై నేనుగుభమైనయూత్రాకాం
డమును నిరూపించుచున్నాను. || ౭ || ... .. || ౨ ||

[ఈ సభాగృహము పరిభావించుటలో, సర్వమునకును రామాయణమే మూలమనగా సరిలచిన
కాస్త్రీ పురాణములలోని సమస్త తత్వరహస్యంబును అది రామాయణోక్తంబులయిన సమస్త
జ్ఞోకాళియును రామాయణముననే మొదట గల్గినదనియును తత్త్వవిస్త్ర లెఱుంగవలయును.] .

రామదాన విష్ణుదానుల గురుశిష్యత్వము.

శంభూ! ఎవడారామదానుడు? ఎచ్చటివాడు? విష్ణుదానుడునెవడు? వానికి గురుఁ
డెట్లుచెప్పుచున్నాడు? ఈసంగతిని విస్తారముగాచెప్పవలెనని పార్వతీయుడుగగా పరమేశ్వరుండు
ట్లనెను—భారతవర్షమునందలి దండకారణ్యంబున గోదానదీనాభిలో విరాజించునటువంటి
నృసింహాఖ్యగల ఆజ్ఞకక్షేత్రమునందు ఒకమునిండ్రుడుకాగలడు, వానిపుత్రుఁడై రామనాముఁ
డనువాడు. వానిశిష్యుండు పశ్చిమనిపిలువలడును. ఈబ్రాహ్మణులగు గురుశిష్యులిరువురును
రామసేవాసక్తులైయెల్లప్పుడును శ్రీసీతారామదానులుగానుండుటంబట్టి రామదానులని విష్ణు
దానులని లోకప్రసిద్ధిపొందుదురు. ఓదేవి! రామదానుడు ఒకప్పుడు గౌతమీదక్షిణతీరమునం
దలి గయలో తండ్రియొక్క శ్రాద్ధంబునునెరవేర్చి, యథాక్రమంబుగా భూమిలోని నకలతీర్థం
బులను సేవించి గోదానాభిలో గృహస్థాశ్రమంబు నవలంబించినవాడై శిష్యులకధ్యయనము
చేయించుచుండును, ఒకప్పుడావిష్ణుదానుడు విధవిధంబులగు కథలను రామాయణమునందలి
సారకాండమును రామదానుముఖమువలన విని కుతూహలమునంది రామదానునితో “స్వా

త్యానానావిధానాః । రామదాశమఖ్యాతౌర కాండరామాయణోద్భవం ॥౨॥ శ్రుత్యాశీందిత్యీష్టమనా రా
మదాశంపదివ్యతి ॥ విష్ణుదాశశాచచ—గురోశేత్రస్థమిచ్ఛామి తత్త్వంపశ్యమహావాసి ॥౪॥ సారకాండం
యాత్త త్ర కృతీరామాయణాశీతిం । శశీందిత్యీష్టశోపి జానక్యాశ్చరామపద్యం ॥౫॥ శ్రుతోత్రక్వాపిరాజ్యన్య
విస్తాశోపినచక్రతః । కథయాగ్యాశ్చ తాస్తేన సంతతిస్తవ్యశ్రుతా ॥౬॥ సుతానాంబంధుపుత్రాణాం వివాహ
దిశమశ్రుతం । తత్కర్తవ్యవిస్తరాత్త్వతో శ్రోతుమిచ్ఛాస్తిమేగురో ॥౭॥ తత్త్వంపదమహాభాగ రఘువివర్ధచేష్టి
తం । రవ్యంపదిత్రహానంద దాయకంపాతకాపహం ॥౮॥ రామదాశశాచచ—సవ్యకృష్ణస్తంత్రయావత్స రా
మచంద్రకథాశకం । మంగళరఘునాథశ్చ పోచ్యతేయత్సవిస్తరం ॥౯॥ సావధానమనాస్యం తస్మిన్సాపాతక
నాశకం । యథాశ్రుతంమయాపూర్వం తుష్టిన్యంతేపదావ్యహం ॥౧౦॥ హత్యాదశాశనరామో రాజ్యంసహితకం
టకం । ఆయోధ్యాయాంమక్తిపుర్యాం శశాసమతిమక్తమః ॥౧౧॥ నమర్కృతంపూర్వం నావశ్యత్వైశ్చచేత
యః । నదావిప్రస్థంభయంచితా వ్యాధయశ్చకదాచన ॥౧౨॥ సభిత్సార్థీనదుర్వ్యతో నపాపాత్మానసీష్ఠః । సత్రో
ధీనకృతఘోషి రామేరాజ్యంప్రశాసతి ॥౧౩॥ ఏకదాజాకీకాంత మేకాంతేపాపాలజ్ఞతా । స్థితవక్త్రాచారదనా
సాదివ్యాంలంకారమండితా ॥౧౪॥ చామరవ్యగ్రహస్తాపా విషయావసరాననా । రామరాజీవపత్రాత్ రావదాశ

మిహ! గురూత్త మా! మిమ్మనడుగవేడెదను. తామే చెప్పుటకు తగినవారలు. రామాయణమునం
దలిసారకాండమును మీవలనవింటిని. సీతచేరామునికి ఏయొక్క—సుఖలేశంబునువినలేదు. ఎచ్చ
టను రాజ్యవిస్తారంబును వినలేదు. పుత్రులయొక్కయు తమ్ములపుత్రులయొక్కయు వివాహాది
విభవంబులను వినలేదు. వాటినిన్నిటిని విస్తారముగా మీవలన విన గోరియున్నాను కాబట్టి
గురువర్యా! పవిత్రంబును పరమానంద ప్రదంబును పాపహరహరకంబునగు శ్రీరామ దివ్యమం
గళచరిత్రంబును అనుగ్రహించి చెప్పవలయును.” అని సంప్రార్థించెను. అందుకు రామదా
శుఃస్థింబుగనుచు—నాయనా! చక్కగా నడిగితివి. మునుపు నేను విని
నట్లు ప్రయాణముచేర్చి ద్వితీయ రామచరిత్రంబును శ్రుతపరచెదను. సావధానముగా వినుము.
మహా—గురూచే సుఖవసతిరాముండు రావణుని సంహరించినపిదప నిష్కంఠకంబగు రాజ్యంబు
ను ముక్తివగల అశ్రీహిద్యలో పరిపాలించుచుండెను. దుభిశతము చౌర్యము అపమృత్యు
పు ఈతిబాధలు దిరిగింబుభయము చింత వ్యాధులు ఇవి ఒకప్పుడును రామరాజ్యమునలేవు.
రాముండు రాజ్యమేలుచుండగా లిచ్చగాడు దుష్టుండు పాపాత్ముండు క్రూరుండు కృతఘ్నుండు
కోపనుండు ఇట్టివారు పుడమిలోలేరు. రామకాంతయగుసీత యొకప్పుడు ఏకాంతంబున మంగ
ళాలంకార మండితయును నగుమొగముగలదియును నయభయ వినయావసరయునయ లజ్జిం
చుచుచేతచామరమువేయుచు శ్రీరామచంద్రునితో—“రావణాశీ! రాజీవాత్మా! మన్నాథా! రఘు
నాథా! తాము అనుజ్ఞనిచ్చినట్లయిన నేను ధర్మమూలంబును శ్రేయోనిదానంబునయైన సంగ

మమప్రభో ॥౧౯॥ కిందిద్విజ్ఞప్తుమిచ్చామి యద్యత్సంక్షాంకరోషిహి, విజ్ఞానయామిత్తిత్వాం ధర్మమాలంబనహా
దయం ॥౨౦॥ తత్ప్రీతావచనంక్రత్యా జాకేంప్రాహరాఘవః । హేనీతేకంజనయనే మమప్రాణసుభాష్యదే॥౨౧॥
శిష్యుంపదన్యయతై నీ చిత్రేతత్కరవాణ్యహం । ఇతిరాఘవసన్వన వచనైకవకాత్తదా ॥౨౨॥ సీతరాంతోష
పూర్వాఘ వడిత్రాజాఽలవీర్యుతిం ॥ సీతోహవ—యదాత్వంరాఘవశ్చేత్త దండకంజవహాత్మికుః ॥౨౩॥ వ్యయా
సామి త్రిశాసాం పూర్వంస్వసగరాగ్గతః । శృంగబేరపురంగత్యా జ్ఞాన్తవ్యాప్రరజేయదా ॥౨౪॥ నాకాయాంశిత
మస్తాభి ర్భాగీరథ్యాంతదాపురా । ఘోషితింమయాకిందిత్ర త్వంవత్సవ్యకూంప్రభో ॥౨౫॥ దేవిగం గేసమస్తేస్తు
నివృత్తావసవాగతః । రామేణసహితానంత్యాం లక్ష్మణేనచపూజయే ॥౨౬॥ సురామాంసోపవహైశ్చ నానాబలిభి
రాద్యతా । ఇత్యుక్తంవచనంపూర్వం తతోజ్ఞాతంధవతాపిచ ॥౨౭॥ తతిశ్చక్రుత్వశేవమేవమనేనమదాగతిం । త
దాధరతశ్చక్రుత్వా కాసల్యాదివనతురా ॥౨౮॥ అనంతద్విష్టుతారావ స్త్యుతిర్జాతాద్యమేప్రభో । తిష్ఠత్సం
కల్పతూర్కర్మణం గంతుమహానీకాన్నాపిం ॥౨౯॥ మయామాత్మ్యబంధుభిప్ర్య మితితేప్రాగ్దయామ్యహం । రోషతే
యదితేచిత్రే నత్యామజ్ఞావయామ్యహం ॥౩౦॥ ఇతిసీతావచస్కుత్యా ప్రహస్యరఘుసంధనః । సీతామాలింగ్యతా
హుభ్యాం హమాయనామహవచా ॥౩౧॥ ఏతద్వదనచాతుర్యం ఘోకానానీమైఖలి । నత్ర తేవచనందేవి గంగా

తిని కొంచము విన్నవించెదను.”అని మందలించెను. అందుకురాముడు “జలజాతీయగు జావహీ!
మదానంధమందిరా! నీమనంబుననున్న దానిని త్వరగాచెప్పము. దానిని చేయుదును.” అని ప్రో
త్సాహమునిచ్చెను. అప్పుడు సీతమ్మ యమందానందతుందిలయై “స్వోహి! మునుపు మీరు
పిత్రాజ్ఞాపరిపాలనకోటకు దండకారణ్యమునకు వెడలి నాతోడను లక్ష్మణునితోడను శృంగబేర
మునుచేరి భాగీరథినిదాటుటకై గంగలోని పడువలో మాతోడ కూర్చుండినపుడు నేనొక సం
కల్పముచేసితిని. నాథా! దాని నిప్పుడుచెప్పెదను. తల్లీ! నీకు సమసాగరము. మేము వనవా
సమునుండి నివృత్తులైనవెనుక నేను రామలక్ష్మణులతోడవచ్చి సురామాంసాది నాన్వాదిగ్ధ బ
ల్యువహారంబుల నర్చించి నిన్నారాధించెదను. ఇట్లు నేనుచెప్పిన మునుష్షరౌఢంచనటులయను
తెలిసియుంటిరి. అంత పడువాలగవ సంవత్సరంబున పుష్పకంబుశ్చత్రుజ్ఞ రాహు భరతి
శత్రుఘ్నులును కౌసల్యయును విరహాతురులుగా నుండుటంబట్టి వేగవే గురుర్జనమి. అప్పటిలో
నేను మరచితిని. ఇప్పుడు జ్ఞప్తిగల్గినది. ఆనాసంకల్పమును నెరవేర్చుటకై గంగాతీరమునకు
నాతోడను మాత్రాదులతోడను బంధువులతోడను మీరు నాయెడ దయగల్గి వెడలవలెనని
ప్రాధ్నించుచున్నాను. మిమ్ము నాజ్ఞాపించుదాననుకాను.” అని నొక్కి వక్కాణించెను. అంత
నామాటలనువిని రాముడు నిజభావాలవులతో సీత నాలింగించి మంతోషపరచుచు “జానకీ!
నీమీమాటలనేర్చు నెక్కడనేర్పితివి? ఇది నీమూటకాదు. గంగామహిమ కాబోలు. దేవీ! నీమా
టమీద రేపే వెడలుదును. గంగాతీరమున నెచ్చటికిపోవ నెంచియుండువో, ప్రేయసీ! దానిని

మాచక్ష్మ్యే సేవతః ॥౩౨॥ వచనాత్వవైదేహీ శోకంతాకాశ్చ బింబ్రతి । క్వతేహంభాస్తిదయితే గంగాంకం
కుంభదస్యమే ॥౩౩॥ తస్యైత్యాత్రకృతైస్తైస్థాకుం సేవాయాగ్యంసమంబుధుం । ఋజంశ్చ రుహివంభావం దూతా
నాజ్ఞానయావ్యవం ॥౩౪॥ తత్సీతాప్రతిద్యావ్యం త్వాఃశ్రీరామహోదితా । యత్రగంగాచసరయూ ష్యంగతాస్తి
కర్మాద్యహ ॥౩౫॥ తత్రగంగోత్తరజేతే గంకుమిచ్చామిమేమహః । ఇతిసేతావచస్కృత్యా తథాత్మక్యార్థసూద్య
హః ॥౩౬॥ ద్వారసాలంసమాచూయ పత్రైరాచ్యాద్యభాసకీం । ఆహవయ్యతరంతు క్షిప్తుంగచ్చమజ్జ
యా ॥౩౭॥ లక్ష్మణంవచసంమేత్యం కథయస్వసవిప్రరం । జ్ఞాతవ్యోగ్యంమహోగ న్నీతాయాశ్చైవకాశాత్ ॥
౩౮॥ సరయూసంగమేగంగా పూజనార్థంకేయాశహ । మాతృభిషకాఃప్రిభిన్నైస్తైస్స సుహృద్విరభరతే ॥౩౯॥
శత్రుఘ్నేపరమిష్ఠైశ్చ జన్తరిష్టైర్భగవానుభం । సేవానివేశస్థానాని యాజనాధాంతరాణివ ॥౪౦॥ పూరితాస్య
స్మితోయాదైవ్యః కల్పసియానితైపుష్క ॥ జిరరామవచస్కృత్యా సతథేరిత్యర్థాస్తి ॥౪౧॥ ఆజ్ఞాప్రమాణమి
త్యుక్తైస్స సత్త్వామంతునాతునః । కథయామాససామిలిం రామవాగ్యంసవిప్రరం ॥౪౨॥ తద్రామవచసంక్రత్యా
యావరాజ్యపదస్థితః । సభాయాంకుంప్రిభిక్ష్యక్తి లక్ష్మణోదూతమప్రసీత్ ॥౪౩॥ అగ్నికృతంరామవాగ్యమితిరా
మపదస్థితః । తస్యైత్యాద్యర్థేరిత్యుహితః । కథయామాసరామవం ॥౪౪॥ సభాయాంలక్ష్మణాని దూతానాజ్ఞాప
చెప్పుము.” అని పలుకగా నందుకు నీత “నాథా! ఎచ్చట గంగాసరయూ సంగమంబు మంగ
ళప్రదంబై యున్నదో అట్టి గంగోత్తరప్రదేశమునకు నామనము పోవ నెంచుచున్నది.” అని
విన్నవించెను. అంత రాముం డట్లేయని యంగీకరించి ॥౩౬॥ ద్వారపాలకునిం బిలిచి, నీత

శ్రీరాముల తీర్థయాత్రాప్రయాణ సన్నాహము.

తెరలోనుండగా వానిని—ఓరి, నీవుపోయి నాయాజ్ఞను లక్ష్యణునికి నీవు విన్నవించుము ఏమ
నిన “రేపటి నాయత్నము నిట్లు తెలియఁదగును. నీతియొక్క— కుతూహలమువలనను సర
యూసంగమంబున గంగాసరాధింతుటకై సకల బంధుమిత్ర పరివారంబుతోడ యథానుభ
ముగా ప్రయాణము చేయఁదగినది. ప్రతియోజనార్థంబునకును సేనాసన్నివేశస్థానంబులను అ
న్న పానామలచే నుభవసతులునుగలిగి యుండునట్లు ఏర్పరచునది.” అని చెప్పుము. పొమ్ము—అని
యాజ్ఞాపించెను. అట్లే యేలినవారి యాజ్ఞాప్రకారమని వాడు శ్రీరామునికి అడుగడుగునకు
ను సమసరించుచువచ్చి లక్ష్యణునితో నా శ్రీరామవాక్యమును విస్తారముగా విన్నవించెను.
ఆ రామాజ్ఞనువిని, సభలో యావరాజ్యపదస్థితుడై మంత్రులతోడనున్న లక్ష్యణుడు శ్రీరా
మసన్నిధికి యుద్వదాజ్ఞ శిరసా వహింపఁబడినని విజ్ఞాపించవలసినది.” అని దూతున కాజ్ఞాపిం
చెను. అట్లే దూతుఁడుపోయి శ్రీరామునికిని విన్నవించెను. విదప లక్ష్యణుడు వెండికట్టలను
చేతబాని చిత్రవిచిత్రంబులను గుస్తీవంబులనుధరించి సాలంకృతులై యున్న సేవకులనుమీలచి
“మీరలు త్వరగావెడలి యూరిలో జనులకు నయోధ్యలో శ్రీరాములవారికి రేవు తీర్థయా

నాశ్వాపికర్తవ్య స్ఫులియావిగతవే || ౫౭ || సేనానివేకస్థాని యోజనాభేదస్థితైః | కల్పనీయాని నా
ప్రభిః పూరితాశ్చ వాటిభిః || ౫౮ || చుట్టూరమ్యువిధాతవ్యాః పాకాబాసభిత్తయః | వస్త్రైర్గోమాశ్చకార్య
డి త్యజైశ్చాపిసహస్రభిః || ౫౯ || అరక్షభ్యురైరాచ్చ దితానివిత్రితానిని | వానాగృహాటికార్గడి పూరితాశ్చ
స్థవాటిభిః || ౬౦ || పుష్పాణాంవాటికాకార్యా శ్చతశోధసహస్రభిః | మాగేమాగేకాకుకార్గం భిత్తై ది
న్యనేకభిః || ౬౧ || సరస్సుంధగతాశ్చిత్ర వాటికాశ్చసహస్రభిః | పుష్పాణాంవాటికాశ్చాని ద్యుత్పాత్రినిర్మితా
శ్చ భాః || ౬౨ || మాగేమాగేగాయకానాం స్థానాశ్చపిసహస్రభిః | సేనానివాసస్థానేషు మాస్త్ర్యకేరభవా
జీవాం || ౬౩ || సహస్రశోవిధాతవ్యా శ్చాలాఃప్రార్థాప్రదాదిభిః | సుగంధవందనైమాగానాసేవనీయాస్యమం
తరః || ౬౪ || సేవిశోభావమాగే విచిత్రపసనైగ్మభాః | పుష్పైరాచ్చానియా సే వత్సాస్యమంతుసమంతరి ||
౬౫ || శృంగారై రతిచిత్రైశ్చ మాస్త్ర్యకేరభవాజీభిః | వస్త్రైలంకారఘంటాభి శ్చోధనీయాస్యసహస్రభిః || ౬౬ || శ
కమేరుభాప్తేషు వారణేషురథాదిషు | తేకఘ్నస్యఃపరిసూతాణా శ్చక్రయాకాయకాశ్చభిః || ౬౭ || స్థావరీయా
నికతశో విధాతవ్యాశ్చభాపి | చతుర్థస్వివిధాతవ్యా ద్వజారాచరభేషాని || ౬౮ || హనుమదో, విదారాండితే
శబాణాంతాశ్చభాః | చతుర్థస్వివిధాతవ్యా పతాకాఃస్యంజనేషుని || ౬౯ || హరిచ్చేత్రిసీసీల వర్ణాఃపరిమ
శోధనాః | గజభృష్టారాభువార్థం హరిద్యుష్టాఃతాసనం || ౭౦ || దక్షమాణిగృహితం నీతచ్చత్రోపశోభిం | స్థావ
నీయుమహాదివం వాక్తాహరవిరాజితం || ౭౧ || సీతాశంకరిణీపుష్పై నీలవర్ణంమహాసనం | దక్షవిరుదుక్రమా
ర్థ రత్న మక్తావిరాజితం || ౭౨ || సుక్తాఫలహేమరంతు గజైరాచ్చాదితంవరం | సిద్ధంకార్యంమహావ్యం స్వర్ణ
కుంభంవింజితం || ౭౩ || పుష్పమాలాస్తోరణాని బంధనీయానివై పథి | పుత్ర్యంతువాం చేత్యాశ్చ స్తరింతురంతువం

పాకాశాలిలు పూరిండ్లు పెంకుటిండ్లు మొదలైన సౌకర్యగృహంబులు వేలకొల్పడిగా కట్టబడి
సిద్ధముగానుండదగును. వినోదావహంబులుగా గోడలమీఁద చిత్రంబులు వ్రాసేయుండవలె
ను. పుష్పవాటికలు సర్వస్థలములలో నానందకరంబులుగా నుండదగును. పూలచెట్లు మట్టి
తొట్టలోపెట్టి మార్గంబుల నలంకరించవలెను. దారులలో నచ్చటచ్చట గాయనస్థానంబుల నేర్ప
రుచునది. సేనానివాసస్థానంబులలో గజాశ్వశాలలు త్రోవపూర్ణంబులై యుండదగును. మా
ర్గంబులలో పరిమళజలసేవనము కావలెను. దారిలో నంచుగెరిగించినట్లు విచిత్ర వస్త్రంబులచే
నేర్పరచిన పటపూంబులును అంగడివిధులును సమస్త శృంగారాలంకారములచే నొప్పియుం
డదగును. రథగజతురంగంబులను దివ్యవస్త్ర ఘంటా కింకార్యములచే నలంకరించియుండవలెను.
బండ్లమీఁదను ఒంటెలమీఁదను పనుగులమీఁదను రథాదులమీఁదను శతఘ్నులను ఇనప
కట్ట గుడియలను అమ్ములను చిల్లికోలను ధనస్సులను నూర్లకోలది నింపవలయును. ఆంజనేయ
కోవిదార గరుడ బౌఢివిష్ణుములుగల మంగళపతాకంబులనురథముల నాలుగుప్రక్కలలోను
కట్టవలెను. తెల్లనివచ్చనిల్లనిరంగులుగలమంగళభృజంబులను వేయవలయును. శ్రీరాములవారి
కొఱకు పచ్చనిరంగుగల సువర్ణరత్న రంజితంబుయిన క్వేతచ్ఛత్రముచే నొప్పుచుండు అంబారిని

దిశః ॥ ౭౪ ॥ ద్రక్షైర్వర్త్యైర్దాభరణైః పూజాద్రక్ష్యైశ్చగోరవైః । తాత్పర్యావ్యాపిభిర్యోగైః పూరణీయార
భాక్షమాః ॥ ౭౫ ॥ అన్యధ్యాపితయానూక్షం య్యద్యోగ్యంహితకృత్ । సిద్ధంకార్యంహియోగేన యేకుమరీ
తరాభువః ॥ ౭౬ ॥ ఇతిసందిక్యమేహాపి లక్షణస్సుహమంత్రిభిః । పాయంసంధ్యాదక్షంశకుంఠా జగాదునిజమంది
రం ॥ ౭౭ ॥ స్థామిత్రేరాజ్యయతేపీ తథాచక్రవర్త్యభోదితాః । సంకుప్తస్త్రేయథాయోగ్యం రామసంతోషమేకతే ॥
౭౮ ॥ కామూపీసీతయాపాదభావ మందిరేరత్ననిమిగతే । మంజుశేఫుష్పశ్యామ్యాయం సీతామరిగ్ధవద్దృఢం ॥
౭౯ ॥ రుక్మనేపథ్యయ్యక్తాభి చాగ్రసీభిశ్చముచుద్భవః । వీజతోపాలక్యవైర్నిశ్చిశుప్తస్సుఖంశివా ॥ ౮౦ ॥ ఇతి
క్రీమదానందరామాయణే యాత్రాకాండే దూతాజ్ఞాపర్యవసాదు తృతీయస్కంధః ॥ ... 3 ॥

రామదాననవాచ—రకఃప్రాతస్సుకుఘ్నాయ శ్రుత్వాతాద్యధ్యసంతితా । గాయంవందిభిర్గీతం సీత
యాసహరాభువః ॥ ౧ ॥ కృత్వాఃత్యరిధింసర్వం దిత్వాదానానిచైరాత్ । జ్యోతిర్విదంసమాచూచా గోపాలా
భిషుత్రుం ॥ ౨ ॥ సకుశ్చుత్వాభసంపూజ్య గంగాంరాభుతోలబిత్ । భోగోపాలమహాబుద్ధే త్వంపుష్పసం

దివ్యగజపుష్పముపై స్థాపించవలెను. శ్రీసీతాదేవికోటకు కరిలోపువ్వుమున నీలవర్ణవీరంబును స్వర్గ
విద్రుము వైమర్య ముక్తారత్న విరాజితంబుగా నున్నదగును. అది బంగారుసరిగెదే సింగారింపఁ
బడియుండదగును. దివ్యమహామంగళ సువర్ణపూర్ణ కుంభము సిద్ధమైయుండవలెను. దారులలో
పుష్పహాళంబులు తోరణంబులు అలంకరింపఁబడుగాక. వారకాంతలు నర్తనముచేయవలెను.
వందిమాగధులు స్తుతించుచుండని. దివ్యపరిమళనద్యస్తువులను రథములలో నింపిగొనుడు. ఇంక
నేను చెప్పిన దారికి యోగ్యంబులగు సమస్తవస్తువులను అందరును సిద్ధపరచిగొని వెడల్పండి. సర్వ
విధములతోను రామానందము ముఖ్యము అని యాజ్ఞాపించి నిఘ్నఁడగు లక్ష్మణుండు మంత్రు
లతోడ సాయంసంధ్యాసంధానమునకు నిజమందిరంబునకు జనెను. వారందరును. లక్ష్మణాజ్ఞాను
సారముగా శ్రీరామానందముకొలెత్త పనులను నెరవేర్చుచుండిరి. శ్రీరాముండు సీతాదేవితోడ
సుందరమందిరంబున రత్నపర్యంకంబుపై పూలపాన్పుమీఁద కాంతాలింగితి కాంతంఁడై వష్యం
చి బంగారు తెరలనడుగు నమగడుగుకును దాసీజనులు వాలవ్యజనంబులను లీలతో వీచుచుం
డగా నారాత్రి శృంగారస్వారాజ్యానుభవమున సుఖనిద్రనంది యానందించుచుండెను... ॥ 3 ॥

శ్రీరాములవారు సపరివారముగా నత్యంతవిభవములతోడ తీర్థయాత్ర వెడలుట.

రామదానుండు చెప్పుచున్నాడు—అంతట ప్రార్థన సీతతోడ శ్రీరాముండు మేల్కొ
ని మంగళవాద్యధ్వనులను వందిగాయనంబులనువిని నిత్యకృత్యములనన్నిటిని నిర్వర్తింపి విప్ర
లకు విస్తారముగా దానములనొసంగి గోపాలనామక దైవజ్ఞానిలిలపించి నమస్కరించి సత్య
రించి యతనిని “సుధీవరులగు గోపాలజోయిసులవారూ! మాకు గంగాయాత్రార్థము మంచి
ముహూర్తమొకటిని చూచిపెట్టండి.” అని యడిగెను. అతఁడు వెంటనే పంచాంగపుక్తాబ్దును

ద్వితోత్తమః ॥ ౩ ॥ యాత్రార్థంబాహ్నువీరిం గంతుమిచ్ఛామిసాంప్రదం । ఆతోమహాతోకాకవర్ష శ్చుష్కౌ
బుష్ట్యాదిద్యుతః ॥ ౪ ॥ తద్రామతవశంక్రత్య గోపాంప్రాహరాఘవం । పంచాంగవట్టంబివార్థ తత్రవృష్ట్యా
బలాబలం ॥ ౫ ॥ రామరాజీవవత్రాత్ మహాకాశ్యవ్యద్యవత్రాతే । పూర్వయామేకపంచాభ్యః పుష్కళక్షత్ర
మండితః ॥ ౬ ॥ తస్యవత్సేభంరాజా పాపధానమహ్మయే । క్రమ్యంతుమసయస్యస్త్ర క్రుణోతుతేనదుర్
హా ॥ ౭ ॥ సయోగయోగంశచలగ్నంబగ్నం సతారకాచంద్రబలంశతోశ్చ । యోగిన్యోగమార్త తైవవారే స
ర్యాదికార్యాదికారీశువ్యః ॥ ౮ ॥ అస్తిహ్నుడుసుశక్తత్రే ప్రస్థాపంచదువీరియా । వస్త్రోయమామహాతోక
యం యాత్రార్థంశ్రమునాయక ॥ ౯ ॥ ఇతితస్యవచస్యత్య లక్ష్మణంరాఘవోబ్రవీత్ । భేరివృదంశవంశ కాహలా
నకగోమతైః ॥ ౧౦ ॥ తాలఘుశరదుండుభిశ్చైభిశ్చవచాభిర్మహా । వేదాయాఘ్నుచనార్థంహి కతావ్యుప్ర
థమోద్యుతః ॥ ౧౧ ॥ తథేరిరామతవపా ద్దూశాపాజ్ఞాపయత్రదా । సవహద్యద్యుంశేషీ చక్రవర్తంజాలమస్యరం
౧౨ ॥ తతోరామద్విత్వద్యుత్ వసీష్ఠవపురోధసా । ఘృతేనచయిరంక్రాద్ధం గణేశాదీకప్రభావ్యుతః ॥ ౧౩ ॥ వ
కారప్రోక్షదధివా వసీష్ఠంప్రాహతైతః । అగ్నిహూత్రాదీమేగ్ర్యం స్థావీతానితుపుష్కే ॥ ౧౪ ॥ నేతుమ
హానీమహర్ష్యా ఘ్నుఃసభిఃపురవాసీభిః । విమాన్థారదీబద్ధ పుష్కహరాదికీభిః ॥ ౧౫ ॥ సీతాంగస్పర్యవీమా

విప్పిచూచి యపుట బలాబలములను పరిశీలించి “రాజీవాక్షుండగు రాముడా! నేడే పూర్వ
యామమున శ్రేష్ఠముయిన మహారాముగలదు. అది పుష్కలక్షత్రమండితము. దానిఫలము
ను చెప్పెదను రాజా వినము. ఋషులందరును వినని. సీగురు డాలికించునుగాక. యోగము
చేరిరానిక్కరలేదు. లగ్నము సంధించనక్కరలేదు. వేతాకనక్షత్రమువలదు అనగా తారా
బలమెందుకు? చంద్రబలమువలదు. గురుబలమువలదు. యోగిని దిగ్రాహు ఎట్లున్న నేమి? అ
నగా పైనచెప్పినవాటిలో నేదియున్నను ఏదిలేకపోయినను, ప్రయాణసమయంబున పుష్కలక్ష
త్రము సమస్తకార్యములను చేయును. కావున నిట్టినక్షత్రమున మహారామును పెట్టిచ్చి
యున్నాను సీతతోడ నుభయముగా ప్రయాణముచేయవచ్చును” అని దైవజ్ఞుడు పలుకగా
శ్రీరాముడు లక్ష్మణునికి “భేర్యాది సవనహంవాద్యంబులచే నేనానన్నాహమునకై ప్రథమద్యు
నిని చేయించుము” అనెను. అట్లేయని లక్ష్మణుడూదూతల నాజ్ఞాపించగా వారు మహామం
గళహద్యహంషము నొనరించిరి. అంత నాశ్రీరాముడు బ్రాహ్మణసమేతుడై వసీష్ఠులతోడ
ఘృతముచే నాందీశ్రాద్ధమునాచరించి విధివిధానంబుగా గణేశాది దేవతల నారాధించి, వసీష్ఠు
లవారితో “స్వామీ! నాముందర నగ్నిహూత్రంబులను పుష్కలక్షంబున స్థాపించికోని నాత
ల్లులతోడను తమ్ములతోడను నాగరికులతోడను విమానంబునకూర్చుండి మమ్మును తీసికొనిపో
వుటకు తగినాహంషపు. అరణ్యంబంధంబులగు పూలదండలచే నలంకృతయగు సీత నిజాంగస్ప
ర్యగలకై గజారాధండగు నాయంగమును స్పృశించుగాక.” అనిచెప్పి, విదవ సీతనుచూచి

గోమంస్పర్శుగజస్థితం । తతఃప్రచచ్చవై శిషిం శేనయాశేనమైథిలి ॥ ౧౬ ॥ గమిష్యసివదత్యంహం శతీవా
జ్ఞానయామ్యహం । తద్రామవచసంశ్రుత్వా సీతాధ్యత్యాక్షణంవృద్ధి ॥ ౧౭ ॥ సాప్రాహముదితారామః ॥ రిగ్యా
గమనంయమ । రోచతేఽపి తేనాథ తవ్యాధ్యుత్తరఘనాయక ॥ ౧౮ ॥ తత్తస్యావచసంశ్రుత్వా యాసమాజ్ఞాప్యలక్ష్మ
ణం । సీతాద్వైవిధ్యవస్త్రాణి దదౌహృత్కాస్తవైవ ॥ ౧౯ ॥ తథాదత్వాబంధువత్సీ పుత్రోదత్తానగోశ్రీయం
తతోదత్వావదీప్తం చ విప్రాదత్తాత్మతఃవరం ॥ ౨౦ ॥ దత్వానస్త్రాణిబంధుభ్యో స్వయంజగహరాఘవః । బభ్వా
శస్త్రాగ్రశేఖాని త్వరయత్ప్రబోధహతాం ॥ ౨౧ ॥ సత్యామాత్మగూర్హాశ్వాపీ మంత్రభిఃపరివారికః । ఆయహ్యశి
వికారామ పృథ్వాంతరిసమాయాయా ॥ ౨౨ ॥ తతస్సించాసశక్తిత్యా లక్ష్మణంప్రాహరాఘవః । ఓహియస్మాద
నాథంహి సవవాద్యధ్యనింపునః ॥ ౨౩ ॥ ఆజ్ఞానసీయసోమిత్రే తచ్చుత్తర్యాపాపవేరికం । ఆజ్ఞాప్రమాణమిత్తుక్త్యాప
యధ్యనిమిత్రమం ॥ ౨౪ ॥ కథంధూతా నైవచక్రధ్యవించే హాసమంతరికః । తరికప్రాహంఘ్నుత్పః పునసో
మిత్రమాదరాత్ ॥ ౨౫ ॥ మమంక్రిష్టావ్యతాంపుగ్యాం రక్షణార్థంమమాజ్ఞయా । గచ్ఛత్స్యగ్రేతుధరతో వశ్వా
దాయాతుశ్శ్రువః ॥ ౨౬ ॥ మత్ప్రత్యేత్యంశమాగచ్ఛ తత్సీతానుగచ్ఛతు । తస్యావృత్తచత్వరత్నీ హ్యాయవికలా
సానుగచ్ఛతు ॥ ౨౭ ॥ తత్ప్రత్యేమాండవీరహ్య దయితోధరతిస్యసా । అనుగచ్ఛతుతత్ప్రత్యే శ్రుతిర్విగూర్హగచ్ఛతు ॥

“దేవీ! ఏయానమునెక్కిపోగలవు? చెప్పము. దానినే అజ్ఞాపించెదను” అని యడిగెను. అందు
కు సీత తొంచమాలోచించుచుండి సంతసమునంది “నాథా! నీకు నిష్ఠమయిన నాడయేనుగు
మీడనెక్కి ప్రయాణముచేయవలె” ననెను. పిదప రాముడు అశ్లేయని లక్ష్మణునికి అజ్ఞా
పించి, సీతకును తల్లులకును తమ్ములపత్నులకును గురుపత్నులకును గురువులకును జంఘగుల
కును బ్రాహ్మణులకును వరుసగా వస్త్రాదులనిచ్చి తాను స్వీకరించి శత్రుంబులనుకట్టికొని సీతను
త్వరపరచి, గురువులను తల్లులను వందించి, మంత్రులతోడ నభాధవనంబునకువచ్చి, సింహాస
నాసీనుడై లక్ష్మణునితో “నిజ పేనానన్నివేశమాచనకై నవవాద్యధ్వనిని రంధవతూరి చేయిం
పు” మని యాజ్ఞాపించెను. సౌమిత్రయు నట్లే మాతలకు నిరూపించెను. వారలట్లేసేరి. పిమ్మట,
శ్రీరాముడు మరలనుమిత్రానందనునితో “నాయాజ్ఞ చే నూరిలోరక్షణమునకుమమంతునిస్తాపిం
చుము. మొదలభరతుండువెడలని, శత్రుఘ్నుండువెనుకవచ్చుచుండని నావెంబడి నిభనుసీవెనుక
సీతయును సీతకువెనుక నీవతియూర్చిలయును దానివెనుకభరతపత్ని మాండవియును ఆమెవెనుక
శత్రుఘ్నుసహధర్మిణి శ్రుతకీర్తియును వరుసగావెడలవలసినది. విమానంబులలో పురనాగులు
తల్లులతోడ సంతసించుచు దారివేడుకలజూచుచు రావలసినది. నీవందరిని వారివారియానము
లపైయెక్కించి రమ్ము. నేనును గజమునారోహించెదను.” అని చెప్పగా, సతఃశ్లేయని అం
దరిని ప్రయాణమున సర్వసిద్ధులగాజేసి వేగమెవచ్చెను. అంత నాశ్రీరాముడు సుమంత్రుని
కి వస్త్రానింతారములతోడ నయోధ్యనప్పగించి సముహారసమయంబున లక్ష్మణుడు హస్త

౨౮ || శత్రుఘ్నశక్తియభార్య విమానైపురయోపితః | మాతృభిస్తాశ్రమయాంతు పశ్యంత్యఃకాకుం
 మదా || ౨౯ || సీతాద్యాఃరిడివ్యద్య స్థాపయ్యమమంతికం | అగ్రతవ్యంత్యయాశీప్యం తతోహంగజమాత్ర
 యే || ౩౦ || తథోరామవచనా త్రధాతాఃరిడివ్యదః | అతోహయిత్యాశీరామం సమాగచ్ఛత్వరావ్యంతికం || ౩౧ ||
 సమాగతలత్పరంతం దృష్ట్వా రామామహామనాః | సుతుంప్రాయదదౌపత్రం తదభివాంతురీవ్యధాతే || ౩౨ || త
 తోమహాతాతాసమయే నృత్యలత్పరసత్కరం | సింహసనాశ్రిమత్త్రయ మహానాగంతికయయా || ౩౩ || గజం
 గ్రదక్షిణంకృత్య సోహాశేసరాఘవః | గజదంతోద్భవే నారతోహనాగంనుఖంశత్రైః || ౩౪ || తవాదురుభి
 క్తోహకా సవవాద్యస్వరావరాకా | వాదయామానుగంభీరాకా గజమాతాశ్చమాశ్రయః || ౩౫ || బహుపుర్యం
 త్రోశబ్దాశ్చ సస్వతుర్యారయోపితః | వాదయంతిశ్చవాద్యావి గజవాచిరభోవరి || ౩౬ || జయశబ్దాకావేదహోమకా
 ద్విజాశ్చక్రదుశ్చసృజైః | జయశబ్దాశ్చసృజైః | వాదయంతిశ్చవాద్యావి గజవాచిరభోవరి || ౩౭ || చామరంబిజయామాస విజయః
 పార్శ్వదుశ్చితిః | అన్యస్థులవ్యజసంబిజయామాసవ్యవతిః || ౩౮ || కలశైశ్చతపానాశ్చ ముక్తాశ్చాశ్చక్ర
 భితం | రత్నదండంసువిక్షిప్తం ధృతమన్యోదధారితే || ౩౯ || తస్మిన్మైగజమామవ్య లక్ష్మణశ్చక్రమామయా | సీ
 తాద్యాస్తాశ్రమజన్మ సౌమిత్రిగజవృత్తతః || ౪౦ || పశ్యంతోకాకుత్స్థేజాలంధ్రైస్సమంతరః | పువ్యం
 చాక్షిగగనమాక్షయేవైశ్చక్రైః || ౪౧ || జగామసంస్థితాశ్చక్ర తురవాశ్శ్యంఘాత్రయం | పశ్యంత్యోధకాకుత్స్థ
 వవహాఃపువ్యవృష్టిభిః || ౪౨ || తతఃసేతురగాయాథా గజయాధారశ్చేతితాః | సేమరేఖోపమాశ్చక్రైశ్చక్రైః
 రామపార్శ్వయోః || ౪౩ || చక్రైఃప్రహమంక్రీరామం సంస్థితాపారబంధవత్ | రామైకంజమాస్తాభ్యాం ప్రగా

లాఘవమునివ్యగా సింహాననమునుండి లేచి భద్రగజమువద్దికివచ్చి దానికి ప్రదక్షిణమూచించి
 గజదంతనిర్మిత సోపానములమీదుగా దానినెక్కి యలంకరించెను. అప్పుడు గజమాతలు
 వేలువేలుగా దుండిభిఘామంబులను నవవాద్యధ్వనులను గంభీరముగా గల్గించుచుండిరి. యం
 త్రంబులు శబ్దించుచుండెను. వారకాంతలు నాట్యమాడుచుండిరి. రథ గజ తురగాయాథులై
 వాద్యగాండ్రు వాద్యములను వాయించుచుండిరి. విప్రులు వేదఘోషముతోడ జయశబ్దంబు
 లను పలుకుచుండిరి. విజయండు నెమలిగరులచే నేర్పరచిన రత్నదండరవ్యంబగు చామరము నొ
 క్కప్రక్కపెంచుచుండెను. వెనుకనొకడు వాలవ్యజనమును వీచుచుండెను. మరియొకడు ముక్తాహార
 ములతోను రవ్యకలశంబులతోను రారాజించుచుండు రత్నదండశ్వేతచ్ఛత్రంబునట్టెను. ఇట్లు
 ఘోకక్రమంబుగా నందరును వారివారియానముల నెక్కివెడలిరి. గగనమున పుష్పకముతన్నగా
 వచ్చుచుండెను. అందులోనున్న పౌరపురంధ్రులు శ్రీరామునిమీఁద నచ్చటివేడుకలనుచూచుచు
 పూలవాసగురిపించిరి. గజరథతురగాయాథులందరును ఇరుగెలంతులలో వరుసగా నున్నవారలై
 ననుసరించిరి. వారి నన్ని వేతము తూలబంతి గట్టివట్టుండెను. శ్రీరాముండును నిజరకమ
 లంబులచే వారి ప్రహమంబుల నొదరించుచుండెను || ౪౪ || ఇట్లు శ్రీరాముండు రాజ్యవిభవంబు

మానభ్యవందయత్ ॥ ౪౪॥ ఏవంశస్యతిరాజేంద్రే రామనంద్రేశ్వరైశ్చ ॥ గజోపరిసరితాస్తే నటాగానప్రచరే ॥ ౪౫॥ ఏవంశశ్శక్తిరాహుషి పుష్పరామదికాతుకం ॥ మాట్లాదితాటికాగ్నివాం నృత్యానివిధానిచ ॥ ౪౬॥ శుభ్రస్యరాజ్యవదాద్వాని కృష్ణకామాగేశ్వరైశ్చ ॥ వేష్టితశ్చతురంగిణ్యా స్వయాంసమంతః ॥ ౪౭॥ యావన్నేనానిసామ కర్మితాంభువమ క్రమం ॥ ఆయాధ్యామివతాంబుస్త్వై వతరక్రావవోగజాత్ ॥ ౪౮॥ అభినం ద్యవజామాంశ్చ పునర్విరక్యతాకామమాశ్చ ॥ లక్ష్మణస్యకరంధ్యత్వై స్వకరేగరమావతిః ॥ ౪౯॥ ఏత్ర్యగేనాంసం ప్రవిశ్య తస్థాసింహసనేపునః ॥ సీతాద్యాస్తాఃత్రిమృత్యు వివికుర్యత్రుధన్వని ॥ ౫౦॥ తతశ్చీరామచంద్రోపి లక్ష్మణంవాక్యవబ్రువత్ ॥ సీతాయాంక్రోశమాత్రేద్య శతదూతాకృష్ణధక్ష్మధక్ ॥ ౫౧॥ ఏకైశ్చాంబుజిత్వంమే వచనాత్ ఫలమస్యభోః ॥ యాజకోపరిసారితై త్వద్విజ్ఞానమంతః ॥ ౫౨॥ నియాజయస్వతతో వాజివా హాకామమాజ్ఞయా ॥ తథామృత్యాంబుజోపి తథానర్మంవికారః ॥ ౫౩॥ తథోపివైస్సమృద్ధిశ్చ విధాన్యై ర్మమారమైః ॥ ఘృతేపక్వాథకేషు భోజసంరామవోవ్యధాత్ ॥ ౫౪॥ తాంబూలైర్మహిగాంధత్యై నానావిశేభ్యై ఆదరాత్ ॥ మఖకుద్ధింశ్చయంకృత్య తస్థాసింహసనేపునః ॥ ౫౫॥ శ్రుత్వాశ్చాత్మపురాణాని వేదాధ్యాన్విషిషా దరం ॥ సాయంసంధ్యాదికంశ్చైవ చుత్వాహేమాయథావిధి ॥ ౫౬॥ సింహసనేపాసీతో వేద్యానాంస్మర్తి మాత్తమం ॥ పశ్యత్కృష్ణాకాంక్షాంసం నీత్యాయావద్వయాంసితాం ॥ ౫౭॥ తతస్సమ్యవపర్యంకే సీత్యాంసనా

శ్రీరాములు దారిలో నచ్చటచ్చట విశ్రమించుచువచ్చుట.

లతోడ తిన్నగా దారిలో పోవునపుడు ఏనుగులమీద నటులు వీణలు వాయించుచు గానముల కారంభించిరి. శ్రీరాముడును పుష్పరామాది వినోదంబులను చిత్రింబులగు సంగడివిధులను వారాంగనా వివిధ నర్తనంబులను చూచుచు, సుస్వరవాద్యంబులను వినుచు తిన్నతన్నగా చతురంగసేనా పరివృత్తుడై వచ్చుచు నయోధ్యవలె నేర్పరపఁబడియున్న సేనానన్ని వేతస్థానమునుచూచి యచ్చట వీర కృతప్రణామంబుల నాదరించి సముచితవర్యాదలతోడ లక్ష్మణుడు హస్తలాఘవమునివ్వగా సేనుఁగునుండిదిగి వననమందిరంబును ప్రవేశించి సవిభవముగా నచ్చట సింహాసనాసీనుడయ్యె. సీతాదులందరును వస్త్రుగృహంబులను ప్రవేశించిరి. అంత నారామచంద్రుడు లక్ష్మణుని “అంతట ప్రతిదిక్కులలోను కోసెడుదూరమున వెవ్వేరుగా నూరు నూరుమంది దూతలను స్థాపింపుము. ఎనిమిదిదిక్కులలోను ఆమడదూరమున నంతట మార్గకొలది గుఱ్ఱపుకాతులను నిలుపుము.” అని యాజ్ఞాపించెను. అతఁడు నశ్లేయని నెరవేర్చెను. అంత శ్రీరాముడు బ్రాహ్మణులతోడను మిత్రులతోడను ఘృతక్రాద్ధ శేషముతోడ వివిధాన్నసానాద్యాహారములను భుజించి, సాదరముగా నావిపులకు తాంబూలదక్షిణలనొసంగి తాను తాంబూలమును స్వీకరించి మరల సింహాసనాసీనుడై వేదశాస్త్రాధ్యయనములచే కొంతసేపు సల్లాపగోష్ఠిలోనుండి సాయంసంధ్యానుష్ఠానమును నిర్వర్తించి, అగ్నిశాలాత్రకర్తల

రాఘవః । ద్వితీయేదివసేతత్ర శ్చిత్వా రామస్తుకాసుకైః ॥ ౧౮ ॥ సీత్యాపసుగ్రంథసిద్ధం తృప్తియేదివసేతుః । త్రా
 ర్యవద్వాప్యఘోషాదైర్వ్య శ్చైవైః స్థానాంతరం యయా ॥ ౧౯ ॥ క్వచిద్దివమతిక్రమ్య క్వచిద్వైత్రిసిరాఘవః । శ్చిత్వా
 వశ్యకాకామకాని రంజయజ్జనకాత్త్రజం ॥ ౨౦ ॥ శతైశ్చైర్వైయామాగ్నా మాసేనైకే రాఘవః । ప్రాచీతీర్థం
 మధ్యతప త్యక్తమాశ్రమమత్తమం ॥ ౨౧ ॥ రామమాగతీమాన్వాయ ముద్గహాసూతనాశ్రమత్ । భాగీరథ్యాంబుజీ
 తః ప్రాసరామాంతికతవా ॥ ౨౨ ॥ తద్వప్త్యైరాఘవశ్చాపి సత్యాశంభుజ్ఞాపాదరం । వాసినేగేహేషమాసీసం
 పత్రప్రసినయాస్తునిలైః ॥ ౨౩ ॥ త్వయాశుమాశ్రమస్త్యక్తః క్షిప్రంమునిపత్రమ । తత్త్వంవదతుహాభాగ యథావచ్చ
 సవిషరం ॥ ౨౪ ॥ తద్రామవచనంశ్రుత్వా ముద్గహావాగ్వినుబ్రవీత్ । ఒద్ధ్యఃస్యోస్త్యగ్నహంరామ నిపుత్రంవచవా
 సతః ॥ ౨౫ ॥ యత్ప్రాంతవశ్యామినేత్రాభ్యాం చిరకాలేంరాఘవ । భరతప్రాణరక్ష్యం యదాసీతాశుమాశ్రమత్ ।
 ౨౬ ॥ దివ్యైవధ్యస్తదాకాలేం పూర్వః తేదర్శనంవచ । మయాశుమాశ్రమస్త్యక్తః క్షిప్రంతదృశీమితి ॥ ౨౭ ॥ సా
 నిధ్యంనాత్రగంగాయా స్ఫురయాంబుజీనాత్రైవ । ఇతిమత్సమయాశ్చిత్తి శ్చాశ్రమాయంబుజాత్తమః ॥ ౨౮ ॥ అత్ర
 సిద్ధింకాశాపూర్వం శతశోధసహస్రశః । మసీత్యరామయావ్యత్ర తపస్తప్తంజీయద్విసం ॥ ౨౯ ॥ ఇతిరామసమాఖ్య
 తిమాశ్రమస్థవమావసే । అర్చనాంవిశ్వియావృష్టం క్షిమగ్రేశోకుమిచ్చసి ॥ ౩౦ ॥ తస్యశేర్వదశః శ్రుత్వా తపస్తప్తం
 పాపీహారాఘవః । కింకృతేకాతిభాసేతి ర్భవివృత్తిముసేవద ॥ ౩౧ ॥ తద్రామవచనంశ్రుత్వా రాఘవంప్రాహమాన్ద
 లః । యద్యత్సరయూపదిగ్భాష్యైశ్చేనమాహిభవివృత్తి ॥ ౩౨ ॥ కాప్యా వ్యాకర్ష్యాకాహంచాత్ర వత్సేర్వాయథా

నాచరించి రాత్రియోలగంబున నృత్తగీతాది వినోదములనంది సీతతోడ సుఖసుప్తఁడై మరు
 నాడు నవ్వుటనే వేడుకలతో నివసించెను. పరల, మూడవనాడు యథాపూర్వముగా సమ
 స్తవిభవంబులతో ముందుకు ప్రయాణముచేసెను. కొన్నిచోట్లలో నొకనాడు కొన్నిచోట్లలో
 రెండుమూడురాత్రులు ఇట్లు దారిలో సముచితముగా నిలచినిలచి సీతకు మాధవినొడంబుల
 నెన్నిటిసామాపురు నొకనెల ప్రయాణముచేసెను ॥ ౬౦ ॥ ఇట్లువచ్చుచు జీర్ణబగు ముద్గల

శ్రీరాములవారు ముద్గలాశ్రమమును ప్రవేశించుట.

మునిచే విడువబడిన దివ్యాశ్రమంబును ప్రవేశించెను. ముద్గలండు శ్రీరాములవారు దయచే
 సివసంగతినిజిగి నూతనాశ్రమమునుండివెడలి గంగకుదక్షిణముగావచ్చి రామ సాన్నిధ్యము
 నొందెను. అప్పుడు శ్రీరాముండు ముసింద్రునింజూచి నమస్కరించి సాదరముగా సంపూజించి
 పటగుహంబున సుఖాసీనఁడగు నామనిని సవినయముగాఁ జూసింద్రా సీవీయాశ్రమమునెల
 వదలినది? దానియాభాధ్యక్షమును చక్కగానెఱింగింపుము ” అనిపలికించెను. అందుకుముద్గ
 లుండు “ స్వామీ! నేడు నేను ధన్యుడనయితిని. బహుకాలమునకు సీదర్శనములభించినందున
 వసవాసమునుండి నిపుత్తుండుగనున్నాను. మునుపు భరతప్రాణరక్షకము దివ్యైష్వర్యభీత్యా
 శ్రమమునుండి యెత్తఁబడినపుడు సీదర్శనము లభించియుండె. ఎందువల్ల నేనీయాశ్రమమును

గుణం | తిత్తిశ్చవచనంశ్రుత్వా రాఘవః ప్రావారిషన్ || ౨౩ || కిమర్థం సంయూత్యేస్తాః పితృః ప్రాప్తాః సారథిం |
తత్త్వం వచనం భాగః సవిస్తార మకాశః || ౨౪ || తిద్రావవచనంశ్రుత్వా ముద్గతాః పాన్ధవుః బ్రహ్మ | తివైవచరి
తిం రామ మన్తభాగ్యోక్తిమిచ్చన్ || ౨౫ || తస్మాత్తే సంత్రాప్తమి తచ్చురిమివ్యర్థమాత్మకం | శంఖాసురోమ
హాః త్రైశ్చ వేదాః పూర్వం జవారసః || ౨౬ || తాన్వికీర్త్యసముద్రేహి స్వయమాసీత్ప్రసాదభా | తిదర్శంచర్త్వి
యామాత్మ్యం వత్సర్థ్యత్వమహత్తరం || ౨౭ || హతశ్శంఖాసురోపిదాస్త్రయాదత్రాస్త్రవేదసే | తతోమాగేణ
మహతా పూర్వయావంత్యయాత్పతం || ౨౮ || తిదాహషేణ సేత్రాత్తే పతితాత్మకమిందవః | హిమాలయే తతో
కాతాః పదీప్తాశ్చుభోదకా || ౨౯ || సామన్వరామగన్త్యైవ ఆనందాశ్రమముద్భవా | శత్రైర్భిందుసః సాసే
తచ్ఛున్నవాస సంయయా || ౩౦ || ఏతస్మిన్సంతరోమ పూర్వజ స్తేమహత్తమః | వైవస్వతోదుశ్శంభ్రు ముద్యుక్తో
గురువబ్రహ్మ | ౩౧ || ఆనాదినిద్రాయోధ్యేయం విశేషేణాపివైమయా | రచితానిజవాసార్థ ముక్తిబంధం
క్షయం || ౩౨ || యదితేకోపలేచితై తచ్చుత్పాదరబ్రహ్మ | ఆత్రతీర్థంవరం నాన్తి నాన్తి శ్రీసామహాపదీం ||
య్యైవైవాన్తీలేచితం యజ్ఞాంస్వసత్సత్రకం | అప్యస్వపదీంబ్రహ్మం మాససాత్పాతకావహం || ౩౩ || తిద్గురో
ర్వచరాద్రాతా వస్త్రైర్వ్యవృత్తీమహాః | రణత్కృత్యమహచ్చాపం సందధేః శత్రుశ్శయం || ౩౪ || సకలమాన
సంభిత్యా తచ్ఛాన్తిస్మాన్యతాః పదీం | ఆయోధ్యామానయామాన పంథాసత్కరితమహ్మ || ౩౫ || శంకరాగ్రామ
సారేణా యోధ్యాయాం ప్రావత్సపదీ | మహాఽద్రాపూర్వజే శే మిరితారఘునః || ౩౬ || అనితానాశరేణే

విడిచితిసనగా, ఇది గంగాతీరమునుకాదు, ఇచ్చట సరయానదియునులేదు, అయిన నిచ్చట
ననేకులు మునీంద్రులు తపస్విధినిొందిరి, నేనును కొంతకాలమిచ్చట తపమునాచరించుచుంటిని.
నేడవిగినసంగతిని తెలిపితిని. ఇక నేమి వినగోరుదువు? ” అని పలికెను. మరల శ్రీరాముడు
“మహర్షీ! నీకిచ్చట నేమిచేసిన శుభవనతిగల్గును? చెప్పు ” మని యడిగెను. అందుకుముగ్ధులు
డు “ఇచ్చటగంగా సరయాసంగమంబగునెడ నేనునిచ్చటనే యథాశుభముగా వసించెద”
ననెను ఆమాటవిని రాముడు “ పుణ్యోత్తరండా! ఎందువల్ల నీసరయానది శ్రేష్ఠమైనది? ఇది
భూమిక్లబ్ధవచ్చినది? ఆసంగతిని చక్కగా చెప్పు ” మని యడిగెను || ౨౪ || ఆమాటవిని
ముగ్ధులుండు శ్రీరామునితో “ స్వామీ! నీచరిత్రమునే నాముఖమునుండి వినగోరుచుందువు.

ముగ్ధులుండు శ్రీరాములకు సరయాత్పత్తి నెఱిగించుట.

అయిన దానిని సంక్షేపముగాచెప్పెదను. వినుము; మునుపు శంఖుండను మహాదైత్యుడు
వేదంబులనవహరించి గొనిపోయి సముద్రమునఁజల్లి తాను మహిమపథిలోనుండెను. దాని
కొఱకు సీత మత్సాన్యతనిధరించి శంఖాసురునిఁజంపి యావేదంబులనెత్తిబ్రహ్మదేవునిచ్చిత్తివి
అప్పుడు నీవు పూర్వరూపమునంది యానందించుచుండగా నీయానందాశ్రుబిందువులు హిమా
లయమునపడెను. అంత వచ్చటనుండి యవి పూర్వజలంబులుగల మహానదిగానేవచ్చెను. అది నా

రయా శ్చేతి ధ్యతే । సహవరాత్మమున్నుతా సరయా శ్చేతి కేవలం ॥౮౮॥ తతో భగీరథే నేమం కపిలకొధవస్మి
 నా । విఃక్లంభాః పూర్వభావై సాగరాః ప్రేషితుం దివం ॥౮౯॥ భాగీరథీ సమానీతా త్యక్తా వాజ్ఞసముద్భవా । త
 పసాశంకరః తోవ్య శరయ్యుమితి తాథసా ॥౯౦॥ మరదానాత్మరాశోభో గంగాభ్యామిగమిష్యతి । ఆగ్రేవా
 గరపర్వత మేనాంగంగావదంతిహి ॥౯౧॥ తపపాదసముద్భూతా యావిశ్యంపాతిభావన్నపి । ఇయంతుశేత్ర
 సంఘాతా మిద్యాగ్రేవదామ్యహం ॥౯౨॥ కోటివర్షసహస్రైశ్చ కోటివర్షకతైరపి । మహిమాసరయాస
 ద్యాః కోటివత్సంశ్రేష్యతః ॥౯౩॥ ఇతిరామసమాభ్యాసం యథావృష్టంత్యయామహు । మనోస్తద్వచసంక్రూత్వా
 లక్ష్మణంప్రాహరాఘవః ॥౯౪॥ సరయామానయస్వాత్ర శరం ముక్త్యామమాజ్ఞయా । తథేతిరామవచనా ధ్యత్వా
 చావంసలక్ష్మణః ॥౯౫॥ శరం ముక్త్యాతలంభిత్వా శరయామానయత్క్షణాత్ । శరయాస్వాధాఘాత్యా
 ముగ్ధలక్ష్మణమాయయా ॥౯౬॥ భావ్నావ్యామితితాపి తాం దృష్ట్వా రాఘవో లబిత్ । ఆత్మస్థిత్యా లక్ష్మణేన దా
 తేయం మహాశపి ॥౯౭॥ అతోదద్రీతివాన్నాత్ర సగరిభ్యాతిమేవ్యతి । దద్రీమంజుగతీమధ్యే బదర్యాశ్చయవా
 ధికా ॥౯౮॥ భవిష్యతిసమేదేన ప్రవహానాద్విశేషతః । తతస్సీతాంసమామూయ రాఘవోవాక్యమలబిత్ ॥౯౯॥
 ముగ్ధలస్యాశ్చ మేత్రేన సానీతాశరయూర్నపి । పశ్యసామిత్రిణా ముక్త్యా శరం మన్నామచిహ్నితం ॥౧౦౦॥ నారీ
 భిశ్చాకృతభిన్నేతే పుష్పకేణాతిభాషతా । వృధాసాసరయూర్నాత్ర సగతా స్తిమహాశపి ॥౧౦౧॥ భావ్నావ్యాసం
 గతుంత్వంహి గచ్ఛస్యగురుదాద్విజైః । పూజయిత్వాసవివారం యథోక్తంవచసంపురా ॥౧౦౨॥ ఆగచ్ఛస్వతతశ్చక్ర

యోన్నా రాయణుని యానందాశ్రుసముద్భవముగానఁ దిన్న గా బిందు సరస్సునుచేరి యందుండి
 మానససరోవరముఁ జేరెను. అంతలో నీపూర్వజాఁడగు వైవస్వతమనవు యజ్ఞముచేయనారం
 భించి తనగురువుతోఁ జేయయోధ్య యనాదిసిద్ధంబైనది. నేనును దీని విశేషరాజాధానిగాఁజేసి
 కొంటిని. నీమనసాప్తియుండిన నిచ్చట యజ్ఞమనాచరించెదను. ” అని ప్రార్థించగా, నందుకతఁ
 డుఁ ఇచ్చట మంచితీర్థములేదు. మహానదియునులేదు. ఇచ్చటనే యజ్ఞముచేయ నిచ్చగియుం
 డిన నీవుమానససరోవరమునుండి దురితపరిహారకంబగు మహానదిని తీసికొనరమ్ము. ” అనిచె
 ప్పెను. ఆ గుర్వాజ్ఞనుబిని వైవస్వతఁడు ధనుష్టంకారముచేసి బాణమునుప్రయోగించెను. అది
 పోయిమానసమును బ్రేదించి అందుండివిడదీసి ఆనదిని అయోధ్యకు దారిచూపుదానివలె నీ
 డ్చికొనివచ్చెను. అదిశరమార్గానుసారముగా నయోధ్యకువచ్చి పూర్వమహేంద్రాధిలోకబసెను.
 శరముచే తేబడినది శరయువని చెప్పఁబడును. సరోవరమునుండి పుట్టివచ్చినదిగాన సరయువని
 యను కొందరిచేఁ జెప్పఁబడును. అంతట భగీరథునివలన నీవదారవింద సముద్భూతయగు
 గంగ కపిల క్రోధాగ్నిదగ్ధులగు సీతార్వజులైన సాగరులను దివమునకంపుటకై తేబడెను. ఆభ
 గీరథుఁడు తపముచే శంకరునినారాధించి సంతుష్టునింజేసి గంగను భూమిలో ప్రవహింపంజేసి
 సరయానదిలో కలిపెను. అయిన శివవరమహిమచే కలిలోగంగానది సుప్రభాతినొందును.

మత్రిత్వమునుపన్నిధా । విశేషాద్భద్రలస్యాపి సన్నిధావద్యైపునః ॥ ౩ ॥ సభిససరయూనద్యా భాగిరథ్యాదుసం
 ఘే । పూజసంత్వంతుయాసాకం కర్తుమవాన్మిమైధిలి ॥ ౪ ॥ తథేతిరామవచన యంగీకృత్యనిదేహతా । పూజాసం
 భారమాదాతుం విచేశనసకగృహం ॥ ౧౦౫ ॥ * ఇతిశ్రీమదానందరామానుజే యాత్రాకాండే సరయూద్విధాక
 రణంనామ చతుర్థస్కంధః ॥ ... .. ౪॥

శ్రీరామదాసఉవాచ—తతోగృహీత్యాసంభారాన్ పూజాధనంజానేజివాత్ । కాసల్యాదివసూభిస్తు
 పుష్కకంచాహోహసా ॥ ౧ ॥ త్తతేనవృద్ధాసరయూ ర్భూతపాగంగయాతుభా । సంకతాన్మిమహాశ్లేషా తత్రైత్రా

ముందు సాగరవర్ధంతము దీనినే గంగయని చెప్పుదురు, నీపాదసముద్యూతయగు జాహ్నువీస
 ది లోకపావనిగానున్నది. ఈసరయువు నీకంటినుండి పుట్టినది. దీనిమహిమను నీయెదుటనేమి
 చెప్పగలను? నూరుకోట్ల వత్సరములైనను వేయికోట్ల సంవత్సరములైనను సరయూమహిమ
 నభివర్ధించుట కొక్కఁడును సమర్థుఁడుకాఁడు. శ్రీరామా! నీవడిగిన విషయమును నిరూపించితిని”
 అని ముద్గలముని మోసమూనెను ॥ ౯౩ ॥ మునివాక్కులనువిని శ్రీరాముఁడు “లత్కృణా! నీవు
 శ్రీరాముఁడు సరయువును తెప్పించి గంగలోకిలిపి దద్రినగరమును కల్పించుట.

నాయాజ్ఞచే బాణమునుప్రయోగించి శరయూనది నిచ్చటికి గొనిరమ్ము. “అని సామిత్రి నాజ్ఞా
 పించెను. అట్లేయని రామాజ్ఞానుసారముగా లత్కృణుఁడు ధనుర్ధారయై శరమునువిడిచి తత్క్ష
 ణమే శరయువును వెంటఁదెచ్చెను. ఇట్లు శరయు వెంటఁగాచిలి ముద్గలాశ్రమమును చేరెను.
 అదియునుపోయి గంగతో కలిసికొనెను. దానినిచూచి రాముఁడు “ఇచ్చటనిలచి లత్కృణుఁడు
 సరయువును చీల్చునగాన నీచోటుద్రదియనుపేర న్రాకనగరముగల్గి ఖ్యాతినొందును. జగం
 బున నీద్రది బదరికన్నను ఒకయవాంశ మధికముకాగలదు. ముద్గలుఁడా! నీవు ఇచ్చట వసించు
 టవలన సింకనువిశేషమేసరి. “అని యానతిచ్చిన; సీతనుపిలచి “దేవి! చూడుమిచ్చటనే ముద్గ
 లాశ్రమమున వున్నామాంకిత శరమును లత్కృణుఁడు ప్రయోగింగి శరయువును తెచ్చెను. నీవు
 నారీమణులతోడనే తల్లులతోడను గురువులను వెంటబెట్టికొని పుష్కకమునెక్కి వృద్ధసరయూ
 గంగా సంకమృష్టాసరమునకుపోయి వెనుక నీవడిగినట్లచ్చట గంగనారాధించి త్వరగా నీనవీస
 సరయూగంగా సంకమప్రదేశంబున విశేషముగా ముద్గలసన్నిధిలో గంగను నాతోడపూజం
 తువుగాక పోయిరమ్ము.” అని యాజ్ఞాపించెను. ... .. ౪॥

సీత వృద్ధ సరయూగంగా సంకమంబు నారాధించివచ్చుట.

అంత నాజ్ఞానేదేవీ పూజాపకరణంబులను సిద్ధముజేసికొని కాసల్యాదులతోడ పుష్క
 విమానము నెక్కినను. ఆపుష్కకంబు క్షణమాత్రమున వృద్ధసరయూనదియును గంగయును

పలదేహతా ॥ ౨ ॥ పరిధివాగ్నివానారీ సీమానుల్లంఘ్యపత్రజేత ॥ సహోద్రపవజ్జేమ స్త్రీతోద్యోగవిహాయ
సా ॥ ౩ ॥ ఉత్తర్యవాదిమాసాగ్ర్యా వృషభస్త్రిత్యైవ సంకతుం ॥ పురోధసాహోదితానా వారికేలంసవాయసం
రః ॥ భాగీరథ్యసంర్యాభ్యం స్నాత్వాచేమయథావిధి ॥ సంకతుం పురాజయామాస చోపస్కారై ర్యథావిధి ॥ ౪ ॥
సూర్యుంసోహోవత్ర స్థి పత్యానైర్భృశివత్ర ॥ పట్టకూలాభిదాత్రైస్తుక్తాహత్రై స్సచయత్రై ॥ ౫ ॥ దివై ర్విరాభ
జైత్వితై ర్వాయనానై స్త్వయి పరం ॥ తతస్సువాసిహిపూజ్య పూజయిత్వాత్మ్యంపుంధరిం ॥ ౬ ॥ వసిష్ఠంబ్రాహ్మణాం
శ్వాపి భోజయామాపి పుత్రః ॥ పట్టకూలాభివత్రై ర్వివై ర్విరాభరణాదిభిః ॥ ౭ ॥ సువాసినిబ్రాహ్మణాంశ్చ తో
వయామాపమిథిరీ ॥ స్వయంకర్త్యోపహరంచ రాఘవాగ్ధమసోషితా ॥ ౮ ॥ యయాయాశేషశిష్యుంసా రాఘవ
స్యాంతిః సయదా ॥ తతశ్చీరాయచండ్రోషీ వీతియగురుగాద్యతైః ॥ ౯ ॥ గంగయోస్సంగమేచక్రే పూజసంసయ
థావిధి ॥ యథాస్మరంచనై దేవ్యై తస్మాచ్ఛాపిశతాధికం ॥ ౧౦ ॥ తతస్సుహస్రబోషిచాక్ భోజయామాసపదరం
దత్యావానానృతేకాని గోహవీరభవాజనం ॥ ౧౧ ॥ తతోభుక్త్యాస్వయంగామ స్తీతయాబంధుభిర్జైతైః ॥ సింహ
సశేసమాసీనా సూమిత్రుమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ క్షాతవోదమవాసోత రాత్రిర్వివరఘాత్రమ ॥ సహచారాక్
కురువ్యత్స్యౌ కాసంయత్కమాచ్యతే ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మచారిస్సృభాహో వాసప్రస్తాశ్రమియాతిః ॥ యః శ్చిద్వాస

చేరేయుండు గంగశ్రేణుసమునకువచ్చెను. అగ్నిని పలిని వదిలి శ్రీలు సీమేల్లంఘనము చేయ
రాదు, అనునీదోషము నిచ్చట నెంచవలదు. వెంటనే సీత విమానమునుండి దిగి గంగను
వందించి పురోహితాజ్ఞానుసారముగా ఫలవాయనంబును గంగ కర్పించి తానున్నాముచేసి
యథావిశ్రాంతముగా సంగమమును ఆరాధించెను. సురామాంసోపహారములను ప్రకృష్టాన్నిది
బలులను దుకూలాదివస్త్రములను ముక్తాహారాదిభూషణంబులను దివ్యగంధాదులను గంగా
దేవికి నమర్పించెను. అట్లే అరుంధత్యాది సువాసినులను సంతూజించి వసిష్ఠాదిబ్రాహ్మణులకు
మృష్టాన్న పానాదిసత్కారముల నొసంగెను. పక్షియు బ్రాహ్మణులకును ముత్రయిదలకును
పుష్పగంధ తాంబూలాభరణవక్ష్యాదులను యథేష్టముగానిచ్చి తృప్తినొదవించెను తానును
ఉపహారమునంగీకరించి శ్రీరామునికై యుపవాసముగానే విమానమునెక్కి- శ్రీరామసన్నిధికి
వచ్చిచేరెను ॥ ౧౨ ॥ ఇట్లుసంతోషముగావచ్చిన సీతను వసిష్ఠాదులను కౌసల్యాదులను వెంటఁ

సీతారాములు గంగాసంగమ పూజాదికము నొనర్చుట.

బెట్టికొని శ్రీరాముండు నవీనసరయూగంగాసంగమప్రదేశంబును, సీతవృద్ధశరయూగంగా సంగ
మంబును చేసినపూజాది విధివములకన్నను సూరింతలధికముగా సంతూజించి, గోగజతురగర
థాది మహదానంతముల ననేకంబుగా ద్విజులకు నమర్పించి వేలకొలది బ్రాహ్మణులకు నమారా
ధన చేయించి, తాను సకలపరివారముతోడ భుజించి, సంతోషముగా సింహాసనాసీనుడై ల
క్ష్మణునితో 'అమ్మండ! ఇకనిచ్చట నాకుతోమ్మిది రాత్రులునివాసము నిశ్చయించుబడినది. ఇ

మాయాః పథిః స్థుమజ్జయా ॥ ౧౫ ॥ మయాసంపూజితో నైవ గంతుం దే న స్థుమంతరిః । మయాస్థుప్తాః గతిః క
శ్చ త్రదావో శాసంమను ॥ ౧౬ ॥ తదామవచనం శ్రుత్వా తథాచక్రే సలక్ష్యం ॥ చ్యవసోమనివర్జ్యస్తు జ్ఞాత్వా రా
మం సమాగతిం ॥ ౧౭ ॥ దిగ్భవాగ్ధం యాశీఘ్రిం రామేణాపిమపూజతిః । క్షిత్యాన సేవస్త్రుగే హే రాఘవం వా
క్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ రామరాజీవనితాః గంగయాదక్షిణేతతే । ఆశ్రమక్షీకే దేవే మమాప్తివరమశ్శుభ్యం ॥ ౧౯ ॥
ఁదమాలభహ్మంహి విఘ్నం కరుంతిమగధాః । మమాశ్రమే రామదూతాస్తే న్యోరన్యవిధియతాం ॥ ౨౦ ॥ చ్యవ
సస్థవచశ్రుత్వా టగర్మిత్వమహద్దనుః । బాణముక్త్యాశ్రమాత్తస్య పరితః పరిభోషమాం ॥ ౨౧ ॥ చకార రే
ఖాం బాణేన దుష్టైర్గంతుంచవ్యక్తమాం । రామబాణకృతాకేభా యత్ర తత్ర పురీషభా ॥ ౨౨ ॥ రామకేభేతి నా
మృనీ త్రదాచైవ మహాదీ । చ్యవశశ్రుతదాశ్చాస్తా రాఘవం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ నింద్యస్య కీకటో దశో వర్తతే
రఘునందన । తవ వాక్యాన్మవివ్రంతి తత్ర పుణ్యస్థలానిహి ॥ ౨౪ ॥ తహి శత్రుయాద్యవక్రవ్యం వచనం మేనుభూ
స్వదం । తస్య సేర్వచనం శ్రుత్వా వ్యాం రామ ప్రమబ్రవీత్ ॥ ౨౫ ॥ కీకటేషు గయాపుణ్యా వుపానాపుసాపుసాః । ఆ
శ్రమస్తేషు పుణ్యా పుణ్యం రావనవరం ॥ ౨౬ ॥ భవిష్యతి ససందేహా మమ వాక్యాన్మనిశ్చర । చ్యవస స్తేన
సంకుప్తా రామం పృష్ట్యా శ్రమం యయా ॥ ౨౭ ॥ ఏతస్మిన్వంతరేతస్య సుతే రామే గన్తితే । ప్రభృహంశోటిశోచి
ప్రా ఘంబంతి మతిభిషుచా ॥ ౨౮ ॥ కుంభోదరోమునిః ప్రాగాత్ప్రీమాచారాంతః కుచా । గంగాయా తాప్రసం

చ్చట మన యెల్లలో నిట్లు నాశాసనమును నిరూపింపుము. బ్రహ్మచారిగాని గృహస్థుఁడుగాని
వానప్రస్థుఁడుగాని యతిగాని ఎవ్వఁడైనను సరియే, బాటసారిని నాయాజ్ఞచే పట్టి టిసికొనిరా
వలసినది. ధాఁడు నాచేసత్య-రింపఁబడక ముందుకు పోకూడదు. నన్ను చూడక యెవ్వఁడైనను
నడచెనా నాయాజ్ఞ మీమీఁదనున్నది.” అని చండశాసన మొనరించెను. ॥ ౧౬ ॥ రామాజ్ఞా

చ్యవనముని శ్రీరామునిదర్శించగా కీకటదేశము పుణ్యప్రదంబగుట.

నుసారముగా లక్ష్యబుడఁడై నెరవేర్చెను. ఇట్లుండ శ్రీరామసమాగమనంబును విని చ్యవనండు
ను మునీంద్రుఁడు దశానమునకై త్వరగావచ్చి వస్త్రుగేహమున సుఖానీనుఁడై సతి-రింపఁ
బడి శ్రీరామునితో “రాజీవాత్ముండగు రామచంద్రా! గంగకు దక్షిణతీరమునందలి కీకటదేశం
బున నాపుణ్యశ్రేణుంబు పావనంబుగానున్నది. ఆనాయాశ్రమంబున కందమూలఫలాదులకై
మాగధులగు మాతలు తొందర పెట్టుచున్నారు. వారు రానట్లు రక్షణేయవలెను.” అని చెప్పగా
నామాటవిని శ్రీరాముఁడు ధనుష్కంకార పురస్కరముగా బాణమును ప్రయోగించి ఆముని
యొక్క పుణ్యశ్రమమునకు సంతట సంచుకట్టినట్లు రేఖ సేర్పరచెను. ఆరేఖ దుష్టులు
దాటుట కశక్యముగానున్నది. ఎచ్చట రేఖగల్గెనచోట రామరేఖయను శేవరో మంచివట్ట
ణముగా నేర్పడెను. అట్లే దానిలోనొక మహానదిగలిగెను. అంత సంతరించిన చ్యవనఁడు
శ్రీరామునితో “రఘునందనా! ఆకీకటదేశము మిక్కిలి నింద్యముగానున్నది. నీమాటవలన న

గేవ గయాగంతుః సుదర్శతః || ౨౯ || సమాగతిః ప్రయాగాచ్చ దూతాః దృష్ట్యా బలిదవసః | హేమాతాః క్షి
రందేము యూయంః ప్యాజ్ఞయాస్థితాః || ౩౦ || అతాశనుంభిశ్చైత్రా ఇమేగ్రేః స్యవైః ప్రాః | హనుమంత్ర
విదారాండ శేః బాణాంతాపుభః || ౩౧ || శ్వేతస్థిలవరిత్విత వర్ణావరమోభవాః | దృశ్యంతేగ్రేవతాశ్చ
కూఘా తేజయస్సంః || ౩౨ || తత్తస్యవచసంశ్రుత్వా దూతాః ప్రాచుస్త్రయాస్థితాః | రామరాజీవవత్రాక్షో
యోధ్యాయాః పాలః ప్రభుః || ౩౩ || సోగ్రేయాత్రార్థమయాతో వయంతి ప్యాజ్ఞయాస్థితాః | సత్రమస్తుత్రరా
మేణ నిర్మితచాత్రవర్తితే || ౩౪ || క్షుధార్తస్త్వనిమఖంగచ్చ భుక్త్వాపీత్యానుఖంవజత్ర లేమంవచసంశ్రుత్వా
పరివృత్త్యానుసంపునః || ౩౫ || అగతోయేషమాగ్రేణ లేమగ్రేణ సంయయా | గచ్ఛంతంతమందిద్వప్త్యా రామదూ
తాస్త్రయాస్థితాః || ౩౬ || రుధ్వానుగ్దంసునేస్తస్య వచసంప్రాప్తరాదరతో | క్షుద్ధంత్యంపరావ్యాధి ముగేగచ్చ
నీవైపునః || ౩౭ || అగతోనీయథామేన తేనైవత్యంవదస్యనః | ఇతిలేమంవచసంశ్రుత్వా నిర్మితచాత్రనివృత్త్యా
కూష్ఠీన్ధిత్వాగ్దంధ్యాత్వా నివృత్తయంకృతవాక్వచ్చిది | ఇదాసీంరాహువోయోధ్యాః యాత్రా కృత్యాగమివృత్తిః
౩౮ || నానాశేషసర్వత్ర పృథాంతర్దిశానంశః | భవిష్యతితథాస్యత్ర రామత్థినిసూతరే || ౪౦ || భవి
ష్యంతికథంకాణాంమహత్సవహంశేచ | కథంరామేవరాధూమ్యాం ధివ్యంతిగతివచాః || ౪౧ || అతః కింది

చ్చట పుణ్యస్థలంబు లేర్పడవలెగదా? గనుక నీవు శుభవచనమును నాకుచెప్పవలెనని" వేడిను.
అందుకు శ్రీరాముడు, "కీకటదేవమున గయాపుణ్యస్థలమును పునఃపునానదియును గలుగని
నీయాశ్రమంబు పరమపవిత్రముగానుండని. రాజవంబును వరవంబు పుణ్యకరంబుగానుండిని.
నామాటవలన పైవిషయములకు సంశయములేదు." అని మునిని మాన్యనింజేసిను. చవ్వననుం
డును రామాజ్ఞానాంది నిజాశ్రమమును కరిగెను. ఇంతలో రామునియచ్చటి సత్రమున ప్రతిఃన
మును కోట్లగిరిది బ్రాహ్మణులు యతులతోడఘజించుచుండిరి || ౨౯ || ఇట్లుండనోకప్పడుకుంభో

కుంభోదరుడను బ్రాహ్మణుడువచ్చి శ్రీరామసత్కారమును నిరాకరించుట.

దరుడను మునియొకిండు గంగాయాత్ర పోయినవాడు ప్రయాగనుండి గంగకు వచ్చుచుండు
వాడు ఈదారిలోని షినోదములనుమాచి యచ్చటిమాతలను, ఓటమాతలారా! ఎవనియాజ్ఞ
మీంద మీరిచ్చటనున్నార? తెల్లని హనుమద్ధ్వజంబును నల్లనికో విదారధ్వజంబును గరుడ
దిష్ణితంబగు నాకు పచ్చధ్వజంబును వీతవణాబాణధ్వజంబును చిత్రంబులై గగనస్థులై
యున్నవి. ఇవి యెవనివి? ఈవతాకంబులు నెవనివి? జయనాదములు వినబడుచున్నవి." అని
యడుగగా నామాతలు త్వవడి "స్వామీ! అయోధ్యనేలుచుండు రాజీవాత్ముడగు రాము
డు యాత్రార్థమువచ్చియుండగా తద్దాజ్ఞావశంబున మేమిచ్చటనున్నాము. ఇచ్చట శ్రీరామ ని
ర్మితంబగు నన్నసత్రముగలదు. అకలిగిన్న నీవు సుఖముగాఘజించి పానీయంబులంగొని సం
తోషముగా పోవచ్చును." అని ప్రార్థించిరి. ఈమాటవినుచునే ఆముని యెట్లువచ్చెనోట్లే మ

తృతీయశ్రి యేరామస్తుభూతతే । యాత్రోద్దేశసర్వత సీతయాపహయాశ్చ ॥ ౪౨ ॥ అనేకాః సిద్ధాః
 భవిష్యంతిః సంతయః । ఇతివిశ్విక్యిషుః సాహదూతాః ప్రయన్తి ॥ ౪౩ ॥ దూతాః క్రుణుతీరవాః సాత్రో
 యేపదశాసః ॥ బ్రహ్మశ్రోబంధువుత్రై) ర్మకృతంతీవనవనం ॥ ౪౪ ॥ తథాయజ్ఞాః శ్రావైవ తపాన్వనవాచాను
 ప్తియాం । దీక్షితాం ముమాగోహా భవన్తిర్యచం మమ ॥ ౪౫ ॥ కథనియం రాఘవాను యాత్రాయజ్ఞాః కిం
 తి ॥ ఇతిత్యువచః కృత్యై విప్రయవిప్లవాః ॥ ౪౬ ॥ దిత్వామాగంగావభీత్యా దూతాం మాంః యయమ్ ॥
 రామనత్యాః వై ప్రశస్య కణేవ్య కింప్రశ్నచేదయత్ ॥ ౪౭ ॥ రాఘవోపి మనే ప్రశస్య జ్ఞాత్యాభిప్రామమ త్రుం । స
 ద్యం వృత్తం సబాహుః క్షేచకారశస్తి తఃస్థుటం ॥ ౪౮ ॥ మంత్రిభిర్బంధుభిశ్చైవ వసిష్ఠశత్రురోధనా । మంత్రయ
 త్యానునేర్యాశ్చ సత్యం మేనేరమావతిః ॥ ౪౯ ॥ తతోనిశ్చితవాక్తరామ పుభావశ్యేత్రరోధనా । ఆదాకార్యా
 తీర్థయాత్రా యజ్ఞాకార్యావృత్తః సరం ॥ ౫౦ ॥ తతోరామజ్ఞయామాతా గత్యామోధ్యాపురీంద్రతి । తద్యుత్తం
 చ సవిస్తారం సుమంత్రాయజ్ఞచేదయత్ ॥ ౫౧ ॥ సుమంత్రోపితద్యుత్తం క్రుత్వావస్త్రధరానిచ । ఉప్త్యాశ్వరథ
 నాగాద్యైః ప్రేమయామాసహదరం ॥ ౫౨ ॥ పుష్కం చ తదాప్రామా రామశక్తిప్రసాదీనా । యద్యుద్ధవర్ధిరామే
 వై క్షుం త్యం మేమథాబలం ॥ ౫౩ ॥ ఉప్త్యాశ్వరథనాగాద్యైర్మహింసితవోదతే । కిం ద్యుత్తిపిస్తారం తథా

రలి వెడలెను. పోవుచున్న మునింజూచి రామదూతలు త్వరపడి ఆమునిమార్గమును నిరోధించి
 అత్యంతాదరముగా “మునింద్రా! మీరేల మరలవచ్చిన దానింబట్టి పోవుచున్నారు; ఎట్లువ
 చ్చితిరో అట్లే మాలటాడండి. ఆగ్రహింపవలదు” అని వేడుకొనిరి. అందుకతడు కొంతసే
 పూరకయుండి ధ్యానించి తన మనమున- ఇప్పుడు రాముడు యాత్రజేసి యయోధ్యకు పోవు
 చున్నాడు. నానాదేశంబులలోని యన్ని చోట్లలోను నరులకు శ్రీరామదర్శన మెట్లుగల్గునో మ
 తీయునన్ని చోట్లలోను శ్రీరామతీర్థంబులుగల్గి నరుల దురితము తెల్లుపరిహరించునో మఱి
 యునంతట గతిప్రదంబులగు రామేశ్వరస్థానంబు లెట్లేర్పడును? గనుక శ్రీరాముడు సీతతోడ
 నెల్లచోట్లలోను యాత్రచేసి వచ్చునట్లు ఒకచిన్న పనిజేసెను. ఇందువలన లోకులను కూడ
 శిష్యించినట్లుగను ఇందుకు సంశయములేదు- అని నిశ్చయించికొని నవ్వును దూతలనుగూటించి
 “భటులారా! వినుడు. బ్రహ్మపుత్రుడగు రావణునింజంపిన శ్రీరాముడు తప్తులతోడను తన
 యులతోడను తీర్థసేవచేయలేదు. యుజ్జములనాచరించలేదు. అట్టివాని యన్నమును నేను
 తినను నాదారిని నేను పోదును. ఈపంగతిని మీరు శ్రీరామునికి చెప్పండి. అతడు యాత్రా
 యజ్ఞంబుల నొనర్చును.” అని ముని వచనములను విని శాపభీతిచేత దూతలు కుంభోద
 రుని వదలి శ్రీరామనన్నిధికివచ్చి నమస్కరించి సంగతిని వర్ణము విన్నవించిరి. ౫౪౭ ॥ శ్రీరా

శ్రీరాముడు పుష్పకమునకు వరమునిచ్చి తీర్థయాత్రవెడలుట.

ముడును మునింద్రుని యాశయంబును గ్రహించికొని సస్తితుడై సభామధ్యమున సర్వవృ

త్రాంతంబును మంత్రులును పురోహితుండును వసిష్ఠుండును వినుచుండగా నిరూపించి, ముని
వాక్యార్థమును పర్యాలోచించి “మొదట తీర్థయాత్ర నాచరింపవలయును. పిదప యజ్ఞ
ములనాచరించదగును.” అని సిద్ధాంతపరచెను. అంత శ్రీరామాజ్ఞచే దూతలుపోయి ఆయా
ధర్మలోనున్న సుమంత్రునికి విషయమును విన్నవించిరి. సుమంత్రుడును సంగతిని చక్కగా నె
ఱిగి ఒంటెలు ఏనుగులు బండ్లు గుఱ్ఱములు మొదలైనవాటిపై ధనకనక వస్త్రాది సర్వసామ
గ్రులను సాదరముగా పంపించెను. శ్రీరాముడు పుష్పకమునుచూచి “నీకుచక్కగా శక్తికలదు
గదా! అయిననిప్పుడు నామాటవలన త్వరగా నీబలముండునంతవరకు రథగడతురగోష్ఠాదుల
కును సీగర్థమున నివాసమును కదిగింపుము. నవినారముగానవి సంచరించునట్లు నేవింపు
ము. సర్వభారమును వహించుటకును ఎప్పుడు ఎల్లు కావలయునన్న నట్లు సూక్ష్మాకారమును
గాని విస్తీర్ణాకారమునుగాని యభేష్టముగా నందుటకును నిస్సంశయముగా నీకుశక్తి నిచ్చి
యున్నాను.” అని వరమునిచ్చెను. అదివినివెనుక పుష్పకము గల ఆమడల వైశాల్యమును
అ ఆమడల పొడగును, గలదై పెరిగెను. అందులో అంగడివిధులు నూరును సువర్ణరీతన్
సోపానమార్గంబులును నూర్లకొలది వేలకొలదిగా దివ్యమణికనక కలశంబులును దివ్యసౌధం
బులును ముత్యముల కిటికీలును అద్భుతవాకిళ్లును విధవిధ జలయంత్రంబులును పలుపక్షుల క
లకల మంజులంబులగు పుష్పరథవాటికలును రాత్రిల్లోచిత్రపతి భవోద్దమించుచుండు సర్వ

గృహిణీః । సువృక్ష్యత్రజనశ్రీభి స్సకపాపాంశరికాం ప్రతః ॥ ౬౮ ॥ తతోత్పూర్ణస్వంరాఘవస్య సుమందస్య
పురాఃసః । తతోభజకాలాశ్చ విశిష్టైరవనోఽమాః ॥ ౬౯ ॥ పాకాలా ప్రతీపం త్రీదాంభోవ్యంతి
౬౯ । తతశ్చాస్త్వంహిబంధూనాం మాతృదాంచగృహణిచ ॥ ౭౦ ॥ తతశ్చాస్త్వంరాఘవస్య సభాసించాసం స్వితా
తతోత్పూర్ణస్వంచితాయా గేహనానాభవ్యతం ॥ ౭౧ ॥ తతోత్పూర్ణస్వంరాఘవస్య క్రీడాస్థానంసుసీరియా । తతో
పూర్ణస్వంతిత్వపి తమాయాశ్రీశ్చసమృదాం ॥ ౭౨ ॥ తతఃశ్రీదాంసభాగ్ధంహిసప్తకాలాభ్యుభావః ॥ చిత్ర
కాలాద్వానకాభ వయసాంపంచైతతః ॥ ౭౩ ॥ పుష్పరామదికానాంహి పంచకాలా ప్రతీక్ష్యభాః । తతోత్పూర్ణస్వం
కుకాలాయాం ఘటిసుంధ్రాదికాతుకం ॥ ౭౪ ॥ వ్యాఘ్రాదీవాంతత్యాల్ప త్వేకారమ్యైతదిప్రతా । తతోత్పూర్ణ
స్వంసు హేమత్రకాలాశ్చరాఘవస్యచ ॥ ౭౫ ॥ తతస్యవార్షివైకా కాలాశ్చేయకుభావః । విష్ణుదాంసభ
త్యాల్ప కాలావిద్యార్థివాంతిః ॥ ౭౬ ॥ యతీనాంచతత్యాల్ప వాద్యకాలాంతిఃపరం । జంబూతఃశ్రీపృథ జల
యంత్రాన్వితా ప్రతః ॥ ౭౭ ॥ తతోత్పూర్ణస్వమందీపశ్రు శోషద్యాధమనశ్చ ॥ శతకాలాస్త్రిమాఃపాద్యా శ్చుభ
ప్రేరాశసేవకా ॥ ౭౮ ॥ రామేషివస్యైతాస్సర్వా అయతోహస్యయంతిచ । తతోపదక్తుచాత్యేషు స్తువక్తుమా
గదాదిభు ॥ ౭౯ ॥ సర్వశ్చవారసాంసు పతాకాసుచలక్తుచ । ప్రకాశయద౯దశో విమానంరాయజ్ఞాయా
౮౦ ॥ అగచ్ఛత్పూర్ణదిగ్భ్యా గత్ ప్రతితీపవనోపమం । విహయపాయుజేగః కింఙీకాలమలితం ॥ ౮౧ ॥

రోదితరత్న మూహంబును దివ్యగోపురంబులును అత్యంతాశ్చర్యకరంబులుగా నుండినవి. ఇట్లుండు పుష్పకవిమానంబున శ్రీరామాజ్ఞ చే యాతలు మొదటిబంతిలో రథగజతుర గోష్ఠాదు ల నేగి-ంచిరి. రెండవబంతిలో త్యూకాష్ట మనలోలూ ఖిలాదులును, మూడవబంతిలో ధాన్య రాసులును, నాలుగవబంతిలో వంటసామగ్రులును, ఐదవబంతిలో శతఘ్నులును, ఆరవబంతిలో సమస్తాయుధంబులును, ఏడవబంతిలో సమస్తరాజవాహనంబులును, ఎన్నిదవబంతిలో రాజోప చారార్థంబులగు సుగ్రాంబులును, షణ్మహారంబులుగా గల్గియుండెను. ఆవెనుక నంగడివీ ధులును, దానీదానపర్వంబుల స్థానంబులును, నలుగాయక శాలయును, గణికాశ్రేణియును, పిమ్మట వీరులగు పదాతులు, ఆవెనుక నశ్వయోధులును, రథయోధులును, గజయోధులును, పిమ్మట, రాజభాగ్యాధి కారులగు దూతలును, ఇట్లు క్రమముగా గల్గినదాయెను. పిమ్మట మిత్ర పుత్ర కళత్రాదిపరివారముతో మండలాధిపతులు పుష్పకప్రవిష్టులైరి. పిదప రామసుహృద్వంబును పౌరపరివారంబును నిలిచెను. పిదపనిరువది భోజనశాలలు షణ్మహారంబులుగా నుం డెను. పిదపనయును చాకశాలలు, దానివెను గం శ్రీభోజనశాలలు, దానిమీఁద బంధుశ్రుకు నుట్టులకును దివ్యమందిరంబులు, అందుపైన శ్రీరాములవారి సింహాసనముగల సభాభవనం బును, దానివెనుక సకలసభాసహితంబగు సీతాంతఃపుర భవనంబును, దానికిపైన శ్రీరాముని క్రీడాస్థానంబును, ఆరుపదియవది మిత్రశ్రీశాలయును, ఆమీఁద శ్రీరసభలకై ౭ శాలలును, పిమ్మట చిత్రశాలలు ౧౨ ను, తరువాత నయిదువయశ్శాలలును, పిదప నయిదుమంగళపుష్ప

యయాత్రయాగాభిముఖంశ్రీరామధ్వజవిహ్వితం । విష్ణుదాసశవాచ—కథంరామధ్వజవత్సరోధ్వజః ప్రోక్తః పు
రాతన్యయా ॥ ౮౨ ॥ తస్మిన్యంధ్రతేదా ద్యత్రోతుమిచ్చామితన్వభావః । రామదాసశవాచ—శ్రీశ్రీవేరఘనాథసు
ధ్వజీత్యస్యందనస్థితః ॥ ౮౩ ॥ అతస్సాధ్వజరామధ్వజోవిదారధ్వజఃప్రృతిః । బాణధ్వజాంతరథ ముదవ్యతాట
కాఢవే ॥౮౪॥ జహన్తేకవశజేన తస్మాద్భూధ్వజఃస్పృతః । ఛిన్నంవజ్రధ్వజంవస్త్రై రావజేనసరాసుః॥౮౫॥
ధ్వజేకైకతాద్యాయపుత్రం తస్మాన్సృక్తః పిద్యజః । జేవిమూర్తిరందస్త్వై రామమాతలిసంతదా ॥౮౬॥ స్థితఃస్థీ
యరథేపివేత్తే తస్మాన్సృగదడధ్వజః । శుక్రాయాంహివతాకాయాం జోవిదారోస్థితేతుభ్యః ॥ ౮౭ ॥ బాణశ్శుభోస్థి
నీలాయాం హరితాయాంకుమాదుభ్యః । పీతాయాంగరుడోజ్జ్వలః । శ్రీరామస్యందనోపరి ॥ ౮౮ ॥ చతుర్ధ్వస్యందనే
ష్యేవం చత్వరఃకీర్తితాద్యతాః । జోవిదారధ్వజోరామః శ్రీరామమాగణధ్వజః ॥ ౮౯ ॥ కపిధ్వజోరాఘవేం
ద్రో ఘాతేశోగరుడధ్వజః । ఏవంనామఃస్యందనాది ప్రావ్యంతేరాఘవస్యస్థిః ॥ ౯౦ ॥ తస్మాద్రామధ్వజఃప్రోక్తా
శ్చత్వారశ్వమయాతవ । వజ్రధ్వజాంతరథే స్థితౌరామేణసంగరః ॥ ౯౧ ॥ కృతస్తప్తద్రాఘవేంద్రం తఃవదం

రామాదిశాలిలును, పిదపనోకటి ఘటికాయంత్రాదిశాలియును, వెనుక నోకటి వ్యాఘ్రాది
కౌతుకశాలియును, ఆపిమ్మట శ్రీరామాగ్ని హోత్రశాలియును, శివార్చనాశాలియును,
బ్రాహ్మణ శాలియును, విద్యార్థులవసతులును, యతులనివాసంబులును. వాద్యశాలిలును,
వినోదజలయంత్రోపేత జలశాలిలును, పిమ్మట లేడి బట్టల నెండించు నెండముంగిళ్లును,
ఇట్లు, సముస్త సౌకర్యంబులును గల నూరు శాలిలు నిండి యుండెను. నేవకులచే
సమస్త స్థలంబులును సముచితంబుగా నొనర్పబడిన సంగతిని శ్రీరాముండు తెలిసి
కొని తాను ఘృష్ణకము నెక్కెను. అంతవాద్యములు వాయింపఁబడుచుండ, నాట్యములు జరుగు
చుండ ధ్వజపతాకంబులు చలించుచుండ సర్వదిక్కులను ప్రకాశింపఁజేయుచు రామధ్వజాంకి
తంబగు దేవీవ్యమానంబైన విమానంబు వాయువేగము గల్గినదై గగనంబున కిరుగంటల కిడి
కిడినాడంబు వినోదంబు నొదవించుచుండగా ప్రయాగాభి ముఖముగా తూర్పునుండి పశ్చిమ
మునకు వెడలెను ॥౮౧॥ ఇట్లు కథఁజెప్పుచున్న రామదాసును శిష్యుండగు విష్ణుదాసుండు
శ్రీరామధ్వజరథాది చిహ్ననిరూపణము.

“సావ్విమీ! మీరు శ్రీరామునికి నాలుగుధ్వజములను చెప్పితిరే. వాటిసంగతిని విస్తారముగా
నిరూపింపండని” వేడెను. అందుకురామదాసుండు చెప్పుచున్నాడు చిన్ననాడు శ్రీరాముండు
తండ్రియొక్క రథమునెక్కినందున జోవిదారధ్వజుండనబడెను. అప్పుడు సుమమంత్రుండు సార
థిగానుండెను. అప్పుడుమానుష లీలామూర్తికి రామయని నామ మొప్పుచుండును. తెల్లనివతాశ
యందు జోవిదారము చెప్పఁబడినది. ఇకనతఁడు బాణధ్వజాంకిత రథమునెక్కివసమున నొక
బాణముచే తాటకున సంహరించినందున బాణధ్వజుండయ్యె. నీలవతాకయందు బాణముతో

త్యక్తవిధ్యజం । అతోరామస్యజైత్యక్త మేవచిహ్నంసవిద్యతే ॥ ౯౨ ॥ తస్మాద్వివర్యమయాత్రాక్తా శ్చవ్యవోరాఘ
వసీరూః । కోవిదారాంతరథే నమంత్రస్సారథిఃస్త్యుతః ॥ ౯౩ ॥ బాధ్యహంతరథే శూరస్త్రితరథఃస్త్యుతః ।
బాయువుతాంతరథే సారథిఃప్రయఃస్త్యుతః ॥ ౯౪ ॥ రామస్యబాధకశూన్యతః స్వదంతేగరుదాంతే । ఏవశిష్య
యథావృష్టం శ్రీరామధ్వజారణం ॥ ౯౫ ॥ త్వయాశూర్యమయాతరశ్చ రవాగ్రేద్యువేదితం ॥ * ॥ ఇతిశ్రీమదా
నందరామాయణే యాత్రాకాండే శంభోదరోపాఖ్యానం నామ పంచమశ్లోకః ॥ ... * ౫॥

శ్రీరామదాశకచ — తతోరామవిమానేన గత్వాఽందిప్తువశ్చిహ్నం । దిశంయయాప్రయాగంచత్రి
వేదీయత్రవతః ॥ ౧ ॥ శ్రోహత్రేవిమానంత స్త్వక్వారామస్మనీతయా । పద్మస్థింశ్చైత్యైశ్చైత్రవ త్రివేదీసంగమం
యయా ॥ ౨ ॥ నాంకేరంవాఙునేన సమర్ప్యగ్రఘునందనః । చతురంశులహసంహి కేశబంధంభఘావణం ॥ ౩ ॥
దదాశంభిద్యసీతాయా స్థ్యయంతైరమథాఃతోత । లక్ష్మణార్ద్రస్థ్యర్చనభిశ్చ వవనంరఘునందనః ॥ ౪ ॥ మాతృ
భిఃకారయామాన కృత్యావైశ్చమహావణం । ద్వితియేదంపసేపాస్తే కృత్యాత్రాధ్యంతర్ద్యుతం ॥ ౫ ॥ మాసమాత్రంమా
ఘమానే వాసంశ్చాస్యసదిప్తరం । అష్టతీర్థేతతోగత్వా దత్వాదానాస్యనేః ॥ ౬ ॥ దృష్ట్యాక్షయవలంరక్షం

భించును. అప్పటినామము శ్రీరామయని ధ్యేయము. సారథిచిత్ర రఘుండనబడును. ఇక రా.
వణుండు వజ్రధ్వజమును కత్తరించగా నాంజనేయనిని ధ్వజమును నిల్పించునన కపిధ్వజుండయ్యె
ఆకు పచ్చపతాకయందు కపిచిహ్నము కాన్పించును. అప్పటిసారథి విజయుండనబడును. నామ
ము రాఘవేంద్రయని రాజించును. ఇకరణమున మూర్ఖితుండైనమాతలినిచూచి తనరథమున
కెను. అప్పుడు గరుడధ్వజుండయ్యె. అప్పటిరామము భూతేశయని భావించబడును. పసపు
వన్నేపతాకమున గరుడచిహ్న మొప్పును. ఇట్లు శ్రీరామచంద్ర స్వామికి అనేకధ్వజపతాక రథ
నామంబులు రారాజించుచున్నవి. ... ॥౫॥

శ్రీరాముండు ప్రయాగక్షేత్రయాత్ర నొనర్చుట.

తరువాతశ్రీరాముండు కొంత పశ్చిమదిక్కుకువచ్చి అట్టిప్రయాగక్షేత్రమును చూ
చి కోసెడుమారముననే సీతతోడ విమానమునుండిదిగి కాలినడకతోనే తిన్న తిన్నగా త్రివేణీ
సంగమమును చేరెను. వెంటనే శ్రీరాముండు నారికేళనాయనమునర్పించి సీతయొక్క సాలం
కారమగు వేణిని నాలుగువ్రేళ్లంత కత్తరించియిచ్చి, పిదప తానురమ్ములు మొదలైనవారితో
డ పవనవిధిగావించి యందరితోడ నొకదినము పవాసవ్రత మొనర్చి, రెండవనాడు యథావి
ధిగా తీర్థత్రాధర్ధర్షణంబులచే పితృతృప్తింజేసి, మాఘమాసము ౩౦ రోజులు నచ్చటవసించుచు
అష్టతీర్థంబులకుహాయి అనేకదానంబుల నొసంగి, ప్రళయకాలమున నిజనిద్రా నికేతనంబగు న
క్షయవలంబును నిరీక్షించి చిరునవ్వునవ్వుచు సీతాలక్ష్మణులతోడ దానింబూజించి దివ్యసంతా
భరణాదులచే త్రివేణినారాధించెను. మఱియునచ్చట వెయ్యారు కాచబాజనంబులలో గంగ

నిద్రాస్థానంబిలయే । కించిద్విహస్యత్రీరామ స్తీరయాభ్యాన్విభిస్సుచ ॥ ౭ ॥ పూజాంశ్చత్వాత్రేనీత్యాశ్చ వ
త్తైర్విదైర్విస్సుభూషణైః । గంగాజలైఃకావళంభాత్ శతకోధసహస్రశః ॥ ౮ ॥ పూరయిత్వాదిమావాగ్రేస్థావ్య
తీర్థపురోహితాత్ । పూజయిత్వాపదిస్తారం సత్వైఃపైవపునఃపు ॥ ౯ ॥ తాత్పర్యైశ్చైవైవ్యకేన్ద్రీయా యయావా
కాశవర్జకానా । వింధ్యాచలంసహితీర్థ ముత్తమగామసంతకే ॥ ౧౦ ॥ తత్తన్నాత్వాత్మీధిం పూర్వవచ్చది
ధాయశః । తాంవింధ్యవాసినీంపూజ్య వస్త్రైరాధగదాభిః ॥ ౧౧ ॥ కృత్వాహవాన్యనీకాని తోమ్యతీర్థపురోహి
తాత్ । యయాశాశీంపుష్పకృష్ణ ప్సీరాయానుభుం ॥ ౧౨ ॥ ఏతస్మిన్మంత్రకాశ్చాం శాశీస్థాఃపుష్పకంఠ
తత్ । కోటిసూర్యపతీకాశం దృష్ట్వా పశ్యమతోదిశం ॥ ౧౩ ॥ యత్పావీంకాశ్యభీముఖ మాగచ్ఛంతమహూ
జ్జ్వలం । చక్రప్రకాన్వితర్కాంశ్చ శతకోట్టాలసంస్థితః ॥ ౧౪ ॥ కేదిమాచుశ్చదావాస్మిన్స్వయంపర్వతమస్త
కే । సూర్యోగవిష్కృతఃపూర్ణా భృమణాద్భాంతిమాపశః ॥ ౧౫ ॥ ఇతికేదిజ్జనాః ప్రాచః కేదిమాచు స్వయంము
నిః । నారదఃసుభూయోతి కేదిత్రుతిభాషికే ॥ ౧౬ ॥ పరిత్యజారవిస్ఫుగాఃకేదిజ్జోతావలాన్వితః । వా
యపుత్రోయమితీ ప్రాచఃకాశీనవాసినః ॥ ౧౭ ॥ కేదిమాచుశ్చకీస్యగాః స్వగేగవినిపారితః । కేదిమాచు
స్ఫులికేశ్వర కేదిమాచుస్సుదర్శనం ॥ ౧౮ ॥ కేదిమాచుస్సువర్ణాఽం కేదిత్సోమశ్చభేగిం । కేదిత్తీర్త్రరాశానం
నింపి వాటిని విమానమున నాపింపనాజ్ఞాపించెను. పిదప తీర్థవాసులగు పురోహితులను పూ
జించి పలుమారు వందించినవందించి వారియనుజ్ఞనొంది యందరితోడ పుష్పకమునెక్కి గగన
మార్గమున నడచెను॥౯॥ అంతనావిమానంబు వింధ్యాదికిరగా, వింధ్యారణ్యములోని శ్రీదు

శ్రీరాములు వింధ్యాటవిని వింధ్యవాసినీ నారాధించుట.

గ్రాసన్నిధిని దిగి స్నానముచేసి తీర్థవిధినాచరించి యథాపూర్వముగా దానధర్మములనొనర్చి ఆ
వింధ్యవాసినీ దేవిని దివ్యవస్త్రాభరణంబులచే నారాధించి, తీర్థపురోహితులను సత్కరించి త
దనుజ్ఞనొంది సీతతోడ యథానుభముగా పుష్పకమునందు కాశికి వెడలెను ॥౧౨॥ అంతలో

శ్రీరాముడు కాశీయాత్ర జేయుట.

సచ్చట గోపురంబులలోని కాశీనానులంగదరును పశ్చిమదిక్కునుండి వచ్చుచుండు పుష్పకంబు
నుచూచి నానావిధంబులుగా వితరింపుచువచ్చిరి. కొందరు షరత్పత్యంగమునందలి దవాగ్ని
కనుబడుచున్నదనిరి. కొందరు సూర్యుడు దారితప్పి వచ్చుచున్నాడో యని విభాగింతులైరి.
మఱికొందరు నారదుడు బృహద్రూపముతో దిగుచున్నాడనిరి. ఇకకొందరు దివమునుండి రవి
యాడివడుచున్నాడనిరి. మఱియుకొందరు ద్రోణాద్రితోడ నాంజనేయుడు వచ్చుననిరి. ఇట్లే
కొందరు స్వర్ణమునుండి మృగముచే పడవేయబడిన చంద్రుడనియును, కొందరు స్వర్ణగిరియను
యును, కొందరు గగనాద్రియనియును, కొందరు గరుడుడనియును, కొందరు వ్రశయాగ్నియ
నియును, కొందరు కరాళంబగు నాగ్నేయాస్త్రంబు నెవడు ప్రయోగించెననియును, కొందరు

రత్నసమూహాలంకృత సహస్రకణుండగు నాది శేషుండయినను, పలు తెరంగులుగా బలుకుచు వచ్చిరి. చివరలో నూరివారు ఇదిపుష్పక నిమానంబని తెలిసి మిక్కిలి కోలాహలము నొనర్చిరి. శ్రీరాముండు యాత్రార్థము వచ్చుచున్నాడని యెఱిగి విశ్వేశుండు వృషభారూఢుడై సహా పారుడుగా సోపాయనపాఠేయై శ్రీరామునికి స్వాతమనోనర్పుటకువచ్చెను. కాశీనివాసులు పరిపేష్టించివచ్చుచుండిరి. అంతలో శ్రీరాముండు వచ్చుచుండు దేహావినాయకుని పూజ్యుడగు విశ్వేశ్వరస్వామిని దర్శించి శిరసాభింగనము నొనర్చి శివునిచే సమాలింగింపబడి తదుపాయనమును స్వీకరించివస్త్రాలంకార భూషణములచే శంకరునారాధించెను. పిదపనాశివరాము లిరువురును ఒండూరులచేఁబలుంబడికొని కాశీనగరమును ప్రవేశించి వాహనమునునుదిలికానిడకతో మణికర్ణికువచ్చిరి. పిదప శ్రీరాముండు నీతతోడ చక్రఘ్నముగిరిలో శ్రీఘమునర్పించి సచేలన్నానముచేసి, నిత్యయాత్రనొనర్చి ఒకదిన ముపవాసముండి తీర్థశ్రాద్ధాదికర్తల నాచరించెను. ౧ అంతర్గహయాత్ర, ౨ మహాయాత్ర 3-౪ మాససయాత్రలు రెండు, ౫ ద్విపత్యాదింశల్లింగయాత్ర, ౬ అష్టలింగయాత్ర, 7 పల్నాంచాశ్రద్ధాపతియాత్ర, ౮ అష్టభైరవయాత్ర, ౯ చతుష్టప్పియోగినీయాత్ర, ౧౦ నవదేవీయాత్ర, ౧౧ అష్టదిక్పాలకయాత్ర, ౧౨ నవగ్రహయాత్ర, ౧౩ తేత్రప్రదక్షిణయాత్ర, ౧౪ పంచక్రోశయాత్ర, ౧౫ సుపదునాలుగు యాత్రలను సవిస్తరముగా నాచరించెను. మఱియును కాశీపట్టణముయొక్క వాయవ్యదిగ్భాగమున నెల్లలో వరుణాతీరమున రామేశ్వరలింగమును ప్రతిష్ఠించెను. పిదప గంగలో తనపేరుతో శ్రీరాముండు

వీరైచ్చకుంచెత్త పరిచారకాంచనైః । ముత్యైర్విద్యాభిజ్ఞానైర్విరతిభక్తకంఠమహదనైః ॥ ౪౬ ॥ బహుభాష
భద్రానైశ్చ భిషజాంజీవనాదిభిః । మహాపుస్తకసంభారైశ్చకానాంచజీవనైః ॥ ౪౭ ॥ రసాయనైరముద్రైశ్చ సుత్ర
దానైరనేకః । గ్రీష్మప్రపాఢప్రవిశ్లేష్టమంత్రైశ్చ కేంద్రనైః ॥ ౪౮ ॥ ధృతాచ్చాదనకార్యతైః సర్వమకాలాచి
తైర్భవతు । రాత్రాపాత్రపదీనైశ్చ పాదాభ్యంజనకాదిభిః । ౪౯ ॥ పురాణపాఠకావ్యాపీ ప్రతిదేవాలయంధనైః ।
దేవాలయేషు క్షత్తికరణాదైరనేకః ॥ ౫౦ ॥ దేవాలయేషు ధాకాశ్చ క్షేణోఽధారైరనేకః । చిత్రకేళిసము
ద్రైశ్చ రంగమాల్యాదిమండనైః ॥ ౫౧ ॥ అరాతికైశ్చ గుణైశ్చ దళాంబుజసూత్రైః । కర్పూరపరికాదైశ్చ
శ్చ దేవార్చనైరనేకః ॥ ౫౨ ॥ పంచామృతావాంస్పవనైశ్చ గంధస్త్వచనైరపి । దేవార్కంఠుభూపైశ్చ దేవో
ద్యానైరనేకః ॥ ౫౩ ॥ మహాపూజాభగమాల్యాది గుంఫనార్థస్త్రికాలకః । శంఖభేరిమృదంగాది వాద్యవాదైశ్చ
వాదయే ॥ ౫౪ ॥ ఘంటాగంధుకకుంభాది ప్యాశోపసృరభాషనైః । శ్వేతైర్వాద్యసమస్తైశ్చ గుంఠైర్యత్కళక
మైః । జపమాలైస్తోత్రపాత్రైశ్చ వామాచ్యభాషనైః । రాసక్రిడాదిసంయుక్తైశ్చ సైవైస్త్వచక్షుఃకైః ॥ ౫౬ ॥
ఏవమాదిభిరుద్యంజైః క్షీడాకాం దైరనేకః । పరమేశ్వరమపి త్యాదు త్యాగిభావ్యనేకః ॥ ౫౭ ॥ దీపానాథాం
శ్చ సంతేర్వ్యైశ్చ త్యాదిశ్వేత్యరవిభం । బ్రహ్మచర్యాదినియమైర్ముఖకాలాగమేషవ ॥ ౫౮ ॥ ధర్మసంభాషణేనాపి
తీర్థమేవంప్రసాద్యచ । పుణ్యపునర్వ్యవసానం కాలరాజంగణాధిపం ॥ ౫౯ ॥ అమృతానాం దండపాఠే దృష్ట్య

బులను కల్పించెను. అచ్చటచ్చట పుస్తకభండారంబులను అందులో పుస్తకలేఖకులను ఏర్పర
చెను. దివ్యాస్త్రపానంబులచే వర్ణులను సత్కరించునట్టి యస్త్రసృతింబులను సంస్థాపించెను.
గ్రీష్మకాలమున చలివం దెల్ల చేతను హైమంతకాలమున కుంపల్లచేతను లోకులకు స్పృశమునా
ద విచుచుండెను. వర్షాకాలోదితంబులగు ఛద్రాదులనిచ్చెను. దేవాలయంబులలో ననేకం
బులుగా నృత్యగీతవాద్యాదులు నిరంతరము జరుగుచుండునట్లు చేసెను. విద్యార్థులు రాత్రుల
లో పాఠములుచదువుటకు దీపభాజనాదివసతులను కల్పించెను. మఱియు శిషింబులగు దేవా
లయంబులను జీర్ణోద్ధారముచేసి వాటిలో సున్నములుకొట్టించుట చిత్రములువ్రాయించుట
ముగ్గులుపెట్టించుట అలంకారములుచేయించుట ఆరతులనెత్తించుట ధూపములువేయించుట
కర్పూరములను వెలింగించుట దీపారాధనలుచేయించుట పంచామృత స్నానాదులనాచరింపి
ంచుట పుష్పాఞ్జనంబులను చేయించుట ఇట్టి సత్కారముల నెన్నిటినుంచేసెను. శివాలయంబున
శంఖభేరిమృదంగాది దివ్యమంగళవాద్యంబులు మోగుచుండునట్లును దివ్య నైవేద్యములు జరు
గునట్లును జపమాలాను బలిప్రదానంబులు స్తోత్రపాఠసంబులు నామస్తరణంబు క్షీడాప్రదతీ
ణంబులును తప్పకనడచుచుండునట్లును ఏర్పరచెను. ఇట్లు ఒకసంవత్సరము దీనులను అనాథు
లను సంరక్షించుచుండి విశ్వేశ్వరునివందించి బ్రహ్మచర్య వర్త్యభాషణాదినియమవ ర్తనంబులచే
తీర్థసాసనత్రమును నెరవేర్చి పలుమారు విశ్వేశ్వరస్వామిని కాలభైరవునిని ధుండిరాజగణపతిని

స్తుత్వాప్రగమ్యచ | అనుజ్ఞాతశ్చివేనాథ విమానేనరఘుశ్రమః || ౬౦ || యయానాకాశమాగ్గాః గంగాయాదక్షి
 జైతరీ || కమానాశాంపదీంద్యస్త్యై చ్యవనపార్వత్రమంయయా || ౬౧ || రామచంద్రప్రవృత్తః స్నాత్వాత్వాము
 నీశ్వరం | రామతీర్థాంచరామేశం చకారతత్రరాఘవః || ౬౨ || నిజబాణకృతంరేఖాం దన్వయామాసరాజా
 నాః | కాశ్యాఅగస్త్యిరాగ్నిత కృత్వాదానాఃస్థితేః || ౬౩ || యయానాశేపదీవైవ శోణభద్రస్థసంగమం
 యాయానీహతీకాం రాఘవశృంగమిన్యతి || ౬౪ || ఉత్తరోత్తరతప్తేషు దానాధిక్యంకరమ్యతి | యత్రయత్ర
 రఘుశేషో గమిష్యతిసీతయా || ౬౫ || తత్రతీర్థాన్యసేకాని భవిష్యంతిమహంతిచ | శేషాపితేహంసంఖ్యాంహి
 వత్సంసాత్రీక్షమాధవేత్ || ౬౬ || తేనతీర్థాన్శ్రేష్ఠాని యత్క్షేయానిమనీషిభిః | బంధువాంఛైవచత్వారి సీతా
 యావంచమంస్యత్రం || ౬౭ || పద్మమంజునీపుత్రస్య సర్వతేమేవనిశ్చయః | రాజాస్నాత్వాశోణభద్ర గంగాయా
 స్ఫుగమేవాదా || ౬౮ || తిరాతఃసమతీత్రమ్య గండకీసంగమంయయా | కస్తింస్తీర్థేతిరాత్రంచ పంచరాత్రమ
 భక్త్యుదత్ || ౬౯ || సప్తరాత్రంశ్చిచ్ఛాపి యక్షమేకభుజీవిత్ | అష్టాదశైకమింకవాన్ త్రిమాంసచ్యుదత్పీఠమ్ ||
 ౭౦ || చక్ర రవాసంతీర్థేషు సృజాత్కర్వయథాశుఖం | గండకీసంగమేస్నాత్వా నేహారణదీశ్వరం || ౭౧ ||
 ద్విస్త్యారహితేత్రం యయారఘుపలాద్యహః | ఏవంబర్హ్య సతీర్థాని సర్వాదీరఘుసందనః || ౭౨ || పునః

అన్నపూర్ణాదేవిని దండపాణిని చూచియాచి ప్రణమితిచి ప్రణమించి శ్రీసాంబసదాశివానుజ్ఞ
 నంది శ్రీరాముండు విమానమునెక్కి- || ౬౦ || గంగనమార్గముగా గంగాదక్షిణతీరమున విడలెను.

సుతేత్రములను చూచికొనుచు శ్రీరాముండు మరల గయకువచ్చుట.

ఇట్లు రాముండు కర్తనాశయెననదినచూచి చ్యవనాశ్రమమునకువచ్చెను. శ్రీరాముండు పుష్ప
 కస్తీఘం డైనచ్చి స్నానముచేసి మునిక్కిమొక్కి- యచ్చట రామతీర్థంబును రామేశ్వరునిని కల్పిం
 చెను. ఆజనులకు తనబాణముచే వేయబడిన రేఖనుచూపెను. అచ్చట కాశిలోచేసిన దాన
 ములకన్నను అధికముగా దానధర్మములనొసంగెను. పిదప శ్రీరాముండు సీతతోడ శోణభ
 ద్రానదీ సంగమంబునకువచ్చెను. ఏయేతీర్థంబులకు శ్రీరాముండుపోవునో అచ్చటచ్చట సుత్ర
 రోత్తరంబుగా దానధర్మాధిక్యంబు గలుగుచుండును. ఎచ్చటచ్చట వీరుపోదురో అచ్చటచ్చ
 ట మహాతీర్థంబులు విశేషంబులుగా గల్గుచుండినవి. ఈతేత్రతీర్థసంఖ్యను ఆదిశేషండైనను
 నిరూపింపనేరడు. వాల్మీకి నారూతీర్థంబులు పరమోత్తమంబులని యెన్నదగినవి. అవియేవి
 యనిన పతీర్థమునకుపోయినను శ్రీరామ.లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న తీర్థములు నాలుగు, సీతాతీర్థ
 మెదవది, ఆరవ దాంజనేయతీర్థము. ఇట్లే అంతట నిర్ణయము. శ్రీరాముండు గంగా శోణభ
 ద్రాసంగమంబున స్నానముచేసి మూడురాత్రులువసించి గండకీగంగాసంగమభూమికి వెడలెను.
 ఒకతీర్థమున మూడురాత్రులు మఱియొకచోటున నైదురాత్రులు ఇంకొకచోటున నేడురాత్రు
 లు కొన్నితావులలో పదునైదురాత్రులును ౧౮ రాత్రులు ౨౧ రాత్రి స్వతంత్రుడుగాన

పునఃపునః యయాబాహువిదక్షితే | వైకుంఠసగరంగత్యా జరాసంధపురంశయా || 23 || వైకుంఠయాజ
తస్మాత్త్యా తతోరామాయయాగయాం | ఘృణనద్యాపతేపూర్వ ముక్త్యానద్యావనా ద్విమ || 2౪ || సత్యాన్తప
దండియం పునర్యానాంతంశయా | తాంవిశాంసమతిక్రమ్య ప్రభృతేఘృణంధస || 2౫ || స్వాతుంఘల్లనదీతో
యే యయాపిర్వంజ్యైస్త్రిసా | ఏతత్సన్మంతరేసీతా సభేభిఃపరివేష్టితా || 2౬ || యయాస్వాతుంఘల్లనద్యాస్మా
త్త్యాపూజ్యసువాసీసి | వైకతేసాక్షిగంతిశ్చ పూజనాథంశపాశ్వరీం || 2౭ || వాలకాపంచపిండైశ్చ దుర్గాంశ
ద్వంశమద్యతా | గృహీత్యావామహస్తే సాద్రాణాంసాసి తాంతదా || 2౮ || సవ్యేఽకృత్యాపిండంతు యావత్సా
పాశివాభువి | స్థాపయామాసత్తావత్తు దదశకజితీతరాత్ || 2౯ || వివికాతందశంధశ్వకురస్య కరంశుధండక్ష
గంవిజహస్తాచ్చ గృహీత్యాపిండము త్రమం || ౩౦ || గచ్ఛంతంభూతలంరహ్యం తద్వస్తాకాతుకంపునః | ద్విగీయం
స్థాపయామాస భువిపిండంతువైకం || ౩౧ || సోపీసీతాపూర్వతస్య హ్యేనమద్వైత్రంశతం | దదాపిందాకా
తుకేన తత్క్యాంతావిదేహా || ౩౨ || త్వసాపూజ్యసుగాంసా యయాహుంశ్వర్యాస్త్రితా | తద్వైత్త్రంశవశభీ
ర్నిస్త్వ జ్ఞాతరామేణవాపి || ౩౩ || తయాపీకథితంవైవ కింరామోమాంవవిద్యతి | ఇతిభీత్యాతతోరామః పంచరీ
భాంవిగామ్యత || ౩౪ || ప్రేతపర్వతమాసాద్య పిండవాసరుతాకరాత్ | కన్ధికితాయాంహ్నిస్త్వ నిజనామాంకి

నాకానాకచోటున మూడుమానంబులుకూడ యథాసుఖముగా వసించుచు ధర్మములనాచరిం
చుచుండును. గండకీసంగమమున స్నానముచేసి నేపాలములో పశుపతీశ్వరస్వామి నారాధించి
హరిహరత్రైత్రమునకుపోయి, ఇట్లే సమ సత్తీర్థంబులను సేవించి మరలమరల గంగాదక్షిణతీర
మున సంగమంబులకువచ్చి వైకుంఠసగరమునకుపోయి జరాసంధపురమునకువెడలి. వైకుంఠీ
యోదకమున స్నానముచేసి, శ్రీరాముడు గయాత్రైత్రమునకువచ్చెను. పిమ్మట ఘల్లనదీ పూ
ర్వతీరమున విమానమునువిడిచి విష్ణువాదమువద్దకివచ్చి వండించి మరల విమానమునుచేరెను.
ఆరాత్రి కడచినవెనుక ప్రోద్దన బ్రాహ్మణులతోడ శ్రీరాముడు ఘల్లనదీస్నానమునకై వెడ
లెను. || 2౫ || అంతలో సీతాదేవి సఖులతోడకూడి ఘల్లనదీకైవెడలి స్నానముచేసి ముత్ర

దశరథుడు సీతయిచ్చిన సీతతాపిండములచే సంతృప్తుడగుట.

యదలను పూజించి, యిసుకదిబ్బిమీఁద కొంతసేపుకూర్చుండి, గౌరీపూజకై ఇసుకముద్దల
నైదింటినెత్తి దుర్గాదేవినిచేయ నారంభించెను. అప్పుడామె తడియిసుకను ఎడమచేతనెత్తి
కుడిచేతితో ముద్దచేసి నేల నుపచునప్పటికి భూతలమునుండి తనమామగాకైన దశరథరాజు
యొక్క హస్తమువెలువడి కుడిచేతిలోని యిసుకముద్దనుతీసికొని నేలలోదాగుచుండు మంచివేడు
కనునూచెను. అయిననిది యేమిచూతమని రంధవముద్దను పెట్టెను. అదియు నట్లే గ్రహింపఁ
బడెను. ఇట్లు ౧౦౮ ఇసుకముక్రలచ్చి యత్యాశ్చర్యమునంది యాపనిని చాలించి మనమున
నే గౌరీ నారాధించి విమానమునకు వెడలెను. ఈసంగతి సఖులకును తెలియదు. రామునికిని

తాంకుభాం ||౧౫|| కాంచనీం ద్రికాంరమ్యాం దక్షిణాభిముఖస్తదా | అపవతేతిమంత్రేణ చకారభువిరాఘవః ||
 ౧౬ || తేభాత్రుతంతద్యాపి దృశ్యతేతత్రవైస్సుఖం | ఆస్తీర్యసఖం ప్రతపిండాశస్త్రవ్యవయాశ్చభాశ్చ ||
 ౧౭ || తిభాజ్యమధుసంయుక్తా దాతుంరామస్సుహద్యతః | సవ్యేనపాటిసాపిండం గృహీత్వాంఘ్రముపదసః ||౧౮||
 యావత్సత్యతీహూమ్యాంతు నదదర్శపితుఃరం | తదాశ్చశ్యేణవిప్రాస్తే రాచమూడుప్త్యర్వాస్తాః ||౧౯|| హైమి
 మత్త్యశ్చసశ్యేహాపితృజాందక్షిణఃరం | సదృశ్యతేతపితుఃకారణంవాత్రదత్తహేం ||౨౦|| రామసింహయావ్య శ్చ
 కిఃప్రాహుత్సరం | బాసీశ్చకారంకించి త్రత్రత్యంబుక్తిమాసపిం ||౨౧|| సప్రాహురాఘవాస్తాభి ర్యదాగోదావరిం
 రం | ఇంకుడిఫలవిన్యాక పిండమానేతదాకరః ||౨౨|| ఆస్తాభిఃస్వపితుర్వాన్ధసాస్తీత్రవప్రదృశ్యతే | మమాపిరాతమాశ్చ
 ర్యంసీతాంత్యంబ్రహ్మచరః ||౨౩|| తస్మిన్త్యాజానశీఖింప్రాహుంకించిత్తయాశ్చరామయాపరాధికించిత్తత్
 మస్యరఘూత్రమః ||౨౪|| తస్త్యావచసంక్రత్యా రాఘవఃప్రాహుతాంపునః | వదతిక్యంభేతవ్యంకారంకించమాం
 రం ||౨౫|| యథావృత్తతయాసర్వంరాఘవాన్యనేవేతితం | తస్మిన్త్యాంఘ్రవఃప్రాహుః స్యాత్తీవశర్వక్షే ||౨౬|| సాప్రా
 హుమాతవృత్తిస్తీ వృష్టస్సనేత్యవాచసః | తదాశ్చప్రసీతయాశ్చ ఫలహీనస్ఫటికః ||౨౭|| భవమేవచనాహృతయ
 తోమృత్వాత్మయేతిం | పునస్సారాఘవంప్రాహుః ఫల్యస్సాత్కంబ్రదాస్యతి ||౨౮|| సాపిరామేణపుస్తాథ నేత్య
 తెలియదు. శ్రీరాముడేమచెప్పనో అను భీతివలన నామెయును ఎవ్వరితోను చెప్పలేదు. పిద
 ప నచ్చట శ్రీరాముడు పంచతీర్థస్నానముచేసి ప్రేతపర్వతమునెక్కి పిండదానముచేయుబూని
 తనపేరిటి ముద్రయుంగరమును చిటికినవేలినుండి తీసి దక్షిణాభిముఖముగా కూర్చుండి మూ
 డురేఖలమ భూమిమీఁద గీచెను. పార్యటి! అవి యిప్పుడును చక్కగా కనుబడచున్నవి. అతః
 డు పిమ్మట దర్భలనుసరచి నువ్వులు తేనె నెయ్యికలసిన పిండిపిండములను ఇమ్మటకారంభించె
 ను. శ్రీరాముడు కుడిచేతచే పిండమునెక్కించి యెంతమాచినను భూమిమీఁద తండ్రిచేయి
 కనుబడలేదు. అప్పు డచ్చటిబ్రాహ్మణులు ఆశ్చర్యమునందె తీర్చవడి రామునితో “ఈ పిండ
 దానసమయమున అందరికిది వారెచారి పితృపులయొక్క దక్షిణాహస్తము వెలువడును. నీతం
 డ్రిది కనుబడకయున్నది. కారణము మాకుతెలియదు.” అని పలకరించిరి. శ్రీరాముడును ఆ
 శ్చర్యదక్షిణుడై “నేవేమైన దీనికి కారణమెఱుంగుదువా! బుద్ధిమంతుఁడుగానున్నావు” అని
 లక్ష్యణునినడిగెను. అందుకు లక్ష్యణుడు “అన్నా! అప్పుడు మనము గోదావరీతీరమున గారకా
 యల పిండిపిండములనిచ్చినప్పుడును పితృకిరమును నేనుచూచితిని. అది యిప్పుడేలకనుబడలే
 దని నేను నాశ్చర్యయుక్తంబైయున్నాను. ఈవిషయమును నీతనడుగవచ్చుగానున్నది.” అని
 చెప్పగా, విని సీత భయభాంజితయై “నాథా! నేను కొంచ మపరాధముచేసినాను. దానిని
 క్షమింపుము” అని నేడుకొని, శ్రీరాముడు “యథార్థమునుచెప్పము. ఎంతమాత్రమును భ
 యపడవలదు.” అని యభయమునివ్వగా, సీత జరిగినవృత్తాంతమును యథార్థముగా పలికెను.

సావిత్రీప్తారామపత్నీ యైశ్వర్యభాగ్యవంశీతః ॥౯౯॥ వహుస్సావ్యమహోరం త్వయా
 సత్యేపిః పదాతి ॥ తస్మిన్తాప్తసప్తాహ సాక్ష్యం మేతస్మిన్వాసిం ॥౧౦౦॥ దాస్యతీ మేష్విరాప్త్యర్థే దామస్త్వికట
 స్థితః ॥ తేషుప్తారామసం నేహ్యువిర్భువిహ్వలా ॥౧౧॥ దత్తస్వాత్మ్యంతిరీకారాం బావంశమప్తదాస్యతి
 నివారితాః ధంనేయం తావత్తేతని ॥౧౨॥ తాం ప్రదాహానకీ శాపం దదాన్తి నివాసిం ॥ యమకావ్యతసం
 త్యపిః త్కాద్రైవై యోగ్యమృతి ॥౧౩॥ ద్రవ్యాభ్యంతరీకారాం భివ్యం దీప్యమాసిం ॥ తతస్సావ్యతీనాహ
 ఓతుస్సావ్యం వదాన్తి ॥ ౪ ॥ సావిత్రీప్తారామసం నేహ్యువాచ రామంసీతాశ్చకాంతం ॥ పుచ్చాగంస్యపుణ్యైశ్చ తవా
 మన్వికటాపి ॥ ౫ ॥ మృషేతంతురీప్తస్వా త్వచ్చేహ్యస్త్వైశ్చ తాంభవ ॥ తతస్సావ్యతీనాహ గామేనా
 త్యంత్రదాస్యతి ॥ సావిత్రీప్తారామసం నేహ్యువాచ రామంసీతాశ్చకాంతం ॥ అపిత్రాధవాన్యేతం మహాశ్వేదగా
 తిమి ॥ ౬ ॥ తతస్త్వైశ్చ త్వచ్చేహ్యం సాక్ష్యం ప్రదాహామహం ॥ సప్తదాసేత్యువాచాం తంసీతాశ్చకాంతం ॥
 ౭ ॥ భవాద్యద్యం స్యం గా మధిరాశ్వేతపాదవ ॥ పునస్త్వైతాంతం ప్రదాహా మహాశ్వేతరవి ॥ ౮ ॥ సప్తదాసా
 వాత్యుహి తుమీకాతాపిమ ప్రవ ॥ విశిష్టం తేతత్ర విహానావ్యవహా ॥ ౧౦ ॥ రాజాశ్వేతం రామ
 మాగత్యానిగ్నైవ్యత్ ॥ ప్రాహత్యువాచాంతం సరకావతిమ ప్రవ ॥ ౧౧ ॥ మైఖిల్యం దదాన్తి ॥ తా

అందుకు రాముడు “సరియే, దీనికెవరు సాక్షిగానన్నా” రనెను. సీత “ఈ మునుడిచేలు
 నావెనుకముడి చూచుచుండె”ననెను. అది నాకు తెలియదనెను. అప్పుడు సీత “ఓ చూతవృక్ష
 మా! నీవు అసత్యమౌచినందున చండకయుండుము, నీయందు పురుగులుపడని” అని నూమిడి
 చెట్టును శపించి, మఱియొకసాక్ష్యమున్నదని ఫలననిచూపెను. రాముడు దానినిదగ్గ
 నదియును నేనెఱుంగననెను. అందుకు సీత “యథాగతరయందును నీవసత్యమచెప్పినందున అ
 ధోభాగమున ప్రవహించుచుండుము” అని శపించి, ఈబ్రాహ్మణులందఱును నావద్ద నవ్వడు నిల
 చియుండిరిగాన విరందరును క్షేత్రవాసులు సాక్ష్యము నివ్వగలరనెను. రాముడు వారినిదగ్గ
 గా వాచును “సాక్ష్యమిచ్చితమో రాముడు మమ్మును శపించును. ఈమెయెట్లు నివారించుట
 డును? అప్పుడు సీత చింతించబడును.” అని తమలోతాము భయభ్రాంతులై మాకు తెలియ
 దనిరి. వారినిగుఱించి సీత “తీర్థవాసులారా! మీకిచ్చట నెంతద్రవ్యమిచ్చినను తృప్తిలేకపో
 వునుగాక. మీరు దీనిరూపముతో ద్రవ్యమునకై పకలదేశములలోను భిమించుచుండుడు.”
 అని శపించి, పిల్లి సాక్ష్యమివ్వగలదనెను. రాముడడుగగా నదియును లేదనెను. అప్పుడు సీత
 మార్జాలమునకు “నీతోఁకగొనను ముందరపెట్టుకొని నీవు నావద్ద కూర్చుండినను దబ్బరచెప్పి
 నందున నీతోక నెవ్వనిచేతను తాకఁబడలేనిదికాదు” అని శాపమునిచ్చి, ఈయావు నాకు
 సాక్ష్యమునిచ్చుననెను. అదియును ఆడిగమరామునికి లేదని యుత్తరమిచ్చెను. అప్పుడు సీత
 యాయావును “ఓయి గౌతమి! నీవు ముఖమున నపవిత్రతనందుము.” అని శపించి, యశ్వత్థ

మేల్పొందితము । తథాపిలోకజ్ఞానం గయా
 హిత్వయాత్రై । త్వరయానీకతాపింద స్సంగహిత
 ఘ్నానిరాఘవ । భవంతిశ్రాద్ధసమయే కృతార్తస్తాత్త్వ
 వాదత । కిందిత్వవ్యతిరేకతే యదాదశకలభద్రదా ।

నిత్యముః
 పితరం ప్రాపరాహుని ॥ ౧౧ ॥
 సప్తావంత్రగ్రామాయంతం బహువి
 త్తి ॥ ఇతిరామంసహభావ్య గృహీత్యాభు
 నారామఃప్రేతగిరా పిండదావనిధాయ । ౧౨

త్యాపేతగిరాయం దత్యాకాబలింతః ॥ ౧౬ ॥ గమ
 చలైత్త్వైత్త్వ పామైత్త్వసకలైత్త్వ ॥ ౧౭ ॥ పుష్కలైత్త్వపిండదానాని వటశ్రాద్ధవిధాయ । అష్టదీక్షింతః
 త్యా హిస్సంధ్యాస్థలత్రియే ॥ ౧౮ ॥ కృత్యాయధావిధానేన దత్యాదానాన్యనేతః । గదాధరంతఃపూజ్య మహా
 విభవపూర్వం । మేదయాహసోయైత్త్వ చూతపుష్కంశీటకం ॥ ౧౯ ॥ ఏకోమునఃకంభకుగ్రహస్త క్షుతస్థ
 మాతేసలిందధార । అనుశ్చిన్త్యపితరకృత్పత్రా ఏతాక్రియావ్యర్థకఃశీలవిధా ॥ ౨౦ ॥ కృత్యావిష్టుపత్రపూ
 జాః విమానాశోపకాఢిభిః । మాసత్రయకుక్రిత్య గయాయాంభుసందనః ॥ ౨౧ ॥ విమానేనయయాపాచీం
 శంసంసోపయజ్ఞజనా ॥ స్థూపద్యాస్త్రపీఠాశ్చ విమాసంయత్రసంస్థితః ॥ ౨౨ ॥ తిత్తరామగయాసామి
 ధూమివిజృంభితద్యౌతే । రామేశ్వరోరామతీభణం వరకలేత్రత్రపావసం ॥ ౨౩ ॥ రామాపిఘ్నసద్యాశ్చ గంగా

పుత్రమును సాత్యముగానిచ్చెను. అదియును నాకు తెలియదనగా నందుకు నీత “ఓయశ్వత్థ
 మా! నీవచలదళంబగు”మని శపించి, నాకు జగచ్చక్షువగు సూర్యుడే సాత్యమనెను, అప్పుడు
 రాముడు సూర్యునినడుగగా నతఁడు “మీతండ్రికి సంతృప్తిగల్గెనని” యథార్థమును చెప్పె
 ను. అంతలో నచ్చటికి దశరథరాజు సూర్యప్రకాశంబగు విమానమునెక్కివచ్చి శ్రీరామచంద్రు
 ని నాలింగించివొని “శ్రీరామా! మిక్కిలి దుస్తరంబగు నరకమునుండి నీవు నన్నుద్ధరించితివి.
 జానకీయచ్చిన పిండదానముచేత నాకు సంతృప్తిగలిగినది. అయినను లోకమును శిక్షించుటకై
 గయాశ్రాద్ధము నాచరింపుము.” అని వక్కాణించెను. అందుకు రాముడును “ప్రభూ! నీవేల
 యిచ్చట నిసుకముద్దలను త్వరవడి గ్రహించితివి?” అని యడిగెను. అదివిని దశరథుడు “రా
 మా! ఈ గయాశ్రాద్ధసమయమున ననేకవిఘ్నములు సంభవించును. గనుక నేను త్వరవడితి
 ని.” అనిచెప్పి రామునిచేత నివ్వఁబడిన కవ్యముకూడ కొంతస్వీకరించి నిజవిమానమునెక్కిపో

శ్రీరాముడు గయావాసముచేసి రామగయ నేర్పరచుట.

యెను ॥ ౧౧౮ ॥ తరునాత శ్రీరాముడు ప్రేతగిరిలో పిండదానములనిచ్చి ప్రేతశిలయందును
 సోయి పిచ్చుట క్రాకలనిచ్చి అటుమీద ధర్మార్థమునకువెడిలి తిలాజ్యపాయన శర్క-రాద్విత
 పిష్టపిండంబులను వెవ్వేరుగానిచ్చి వటశ్రాద్ధముపెట్టి అష్టతీర్థముల నాచరించి యథావిధానము
 గా త్రిస్థలమునందు సంధ్యలవాచరించి యనేకంబులగు దానంబులనొసంగి యత్యంత విభవ
 ముతోడ గదాధరస్వామినారాధించి సకీటకంబగు చూతపుత్రమును నీళ్లతోముంచెను. ఒక

యాస్మిం గమయయా । గయా బహుశ్చైవ ధ్యాయానుమచాసత్ ॥ ౨౪ ॥ తతో యయా ముఖ్యపశ్య మాతాశ్చ
ముక్తమ్ ॥ యస్మిన్ పుష్కలగంగా శాపావపిపామశశి ॥ ౨౫ ॥ తతో గ్రేవాగ్రజ్ఞాత్య భూగ్యాదవ్యంబ్ర
దాస్యతి । తస్యాదిష్టతే రామ తీర్థమాదావకారణః ॥ ౨౬ ॥ బహుమాచ్యుతక్రతః సంతి తిథ్యానిపద్యతః । సీ
తయాస్యతంత్రతః స్వసామ్న తీర్థముక్తమ్ ॥ ౨౭ ॥ జ్ఞాత్యాశ్చ పశ్యత్యగ్రే మత్తీర్థంచేతిపద్యతః ॥ యదాభూ
మ్యంబ్రదాస్యాదిమ దివ్యంతీర్థం తిదాస్యమే ॥ ౨౮ ॥ రామస్థానీవమానేన గత్యోత్తరావహానీ । నామ్నా పురి
తిథాగంగాః త్రయోవీరమాన్తదా ॥ ౨౯ ॥ పర్వత్యోయత్ర గంగాయా మవీధిశ్చేత్యోరపిప ॥ తథా త్తీర్థైవాహాదేశం
సత్యావాహనివిధతం ॥ ౩౦ ॥ తతశ్చైవైర్విమానేన పశ్యన్మా నాత్మలానిసః । యయాభాగీంధీమద్యా ద్యత్రభిన్నా
నితావునః ॥ ౩౧ ॥ ప్రయాగాద్యోజిత మచేదేతేరఘువదనః । తతో గంగాభిస్సంయోగ సహస్రేతువు కేసః ॥
౩౨ ॥ గత్యాన్మా తాతతోయత్ర కాలిందీసంగతాణః ॥ తత్ర గత్యానిష్కక్రమ్య ప్రతాపశక్తికృత్లానిసః ॥ ౩౩ ॥

మనవిద్రుండు కుశాగ్రంబులను కుంభంబును చేతబూని మామిడి చెట్టు క్రింద నీళ్లను ధరించెను. మామిడిచెట్టును తడిసెను. పితృపురుషున తృప్తిసందితి. ఒకపని కండువ్రయోజనములనిచ్చున నునది ప్రసిద్ధము. పిమ్మట శ్రీరాముండు విమానమునెక్కించుటయే మొదలుగాగల సత్కారములచే విష్ణుపాదమున పూజనమొనర్చి యిట్లు మూడుమాసములు గయలోవసించి, లోకులను సంతోషపరచుచు విమానమునెక్కి తూర్పునకు వెడలెను. ఫల్గునదీతీరమున పూర్వమున మొదట విమానమునిలచినచోటు రామగయమును పేరుచే ప్రసిద్ధముగానున్నది బ్రాహ్మణులు చెప్పుచుదురు. అచ్చట రామత్వండును రామత్వంబును పరమపావనముగానున్నది. శ్రీరాముండు ఫల్గునదీగంగాసంగమంబునకు వెడలెను. గయకు వెనుక ఫల్గు వొకటే తెలియును, అది విహంగిగానున్నది॥ ౧౨౩ ॥ తరువాత గాముండు ఎచ్చట పరమపవిత్రయగు జా

శ్రీరాముడు సూత్రం ముద్దలాశ్రమంబుననువచ్చి పూర్వసాగర తీర్థంబులను సేవించుట. హృద్వియై గంగ యుత్తరవాహినిగానున్నదో అట్టి సూత్రంబగు ముద్దలాశ్రమంబునను వచ్చెను. అంతి నవచ్చు జానకిదేవి భూమిలో దివ్యమనగా తనసుహృత్తేజస్సును తెలిసియిచ్చెను అమె యొక్క- దివ్యస్థలమున శ్రీరాముడు మెనట తిర్థమును కల్పించెను. వేఱుగా శ్రీరామానుజుల తీర్థంబులునుగల్గు. సీతమాత్రము “ముందు నాయొక్క-తీర్థ మిచ్చట విస్తారముగా నేర్పడును. ఎప్పుడు నాతేజస్సు సీమారులోనిదై నో అప్పుడుగదా అది జరుగునని తెలిసి తనపేరుతో తీర్థమును కల్పించలేను. అంత నారాశరణి పుచ్చుక విమానారూఢుండై పరమాత్మ ప్రదంబై న యుత్తరవాహిని యను సూరికి వచ్చి యచ్చటి యుత్తరవాహిని గంగ నారాధించి, ఎచ్చటిగంగలో వర్తించును అచ్చిత్వమును గలదో అచ్చటికినియీ రావణానిర్మితంబగు నై జనాశేష్యుని నారాధించి విమానంబున తిన్ని గొమ్మును నవేతస్థంబులును సూచి గంగనుండి

నానాత్మకాఽతిభాగినీ దృష్ట్యతీత్రురుషోత్తమః పూర్వసాగరతీరధం దత్వా ౩౪ తథ్యైవైవమృ
 కేణ దృష్ట్యానావిధానసురా ౥ దృష్ట్యానానాదీస్సర్వా నానాదేశాన్వయం గోవాతీరస్సనామ్న
 తు కృత్యాగిరుషు త్తమం ప్రగోదావరీభేద సంగమేషు మహాదధా ౥ ౩౫ స్నాత్వా మాగేణ తతోరామ
 యయాపునః ౥ పూర్వదేశ్యచతి భిమానతః పూజితోపిత ౥ ౩౬ ౥ గృహీత్వాస్వరంతేకస్థ స్తైస్త్వైవైవకైవై
 నైః ౥ విహసేనమఖేనైవ తీర్థావస్థానానివితుం ౥ ౩౭ ౥ శ్రీరామాయామృదిగ్ధాని దక్షిణాభి... ఖోయయా ౥ ఏ
 వంప్రొక్తాపూర్వదేశంయాత్రా రామీయాయత ౥ ౩౮ ౥ ఇతిశ్రీమదానందరామాయనే యాత్రాకాండే పూ
 ర్వదేశయాత్రానందరామ వత్సస్సన్ ౥ * ౥ ... .. ౥ ౩౯ ౥

శ్రీరామదానకీరాచ—తతోరామపురుషులంఘ్య మత్యైతీకాంతునోరమం ౥ తీర్థామహాసంక్యప్తాంప
 శ్శక్తీపుణ్యస్థలానిసః ౥ ౪౦ ౥ తతోయయా వారసింహం రామః పాపకామకుంకృష్టాద్విసంగమీస్సాత్వా దత్వాదానా
 నివిత్తతః ౥ ౪౧ ౥ వశ్యత్వాపాష్టలాన్వేయ యయాశ్రీతైలవన్వితం ౥ స్నాత్వాస్థలగంగాయాం దృష్ట్యాశ్రీకల్పితా
 ద్ధనం ౥ ౪౨ ౥ తత్రైవకృష్టాసాక్షేయా నీలగంగతీనామతిః ౥ త్రైతైలశిఖరం దృష్ట్యా పురర్జవవిరాటం ౥ ౪౩ ౥ శిఖరీ

యెచ్చట నీతానది విడిపోవునచ్చటికివచ్చి ప్రయాగకు సూరామడదూరమున గంగాసాగరసం
 గమనమాన్రంబునకు విమానముమీదవచ్చి స్నానముచేసి, ఎచ్చట యమునానది సముద్రసంగ
 మమాయె నచ్చటిపోయి అచ్చట స్థలంబులనుచూచి వివిధపుణ్యతీర్థంబులను విలోకించి పూర్వ
 సాగరతీరమునందుగల పురుషోత్తమస్థలమునకువచ్చి యనేక దానధర్మంబుల నాచరించి, తి
 న్నగా పుష్పకమునవచ్చుచు విధవిధసురులను సదులను చూచి కలుదేశంబులునుదాటి గోదా
 తీరమున తనవేరుతో నొకపర్వతమును కల్పించి న ప్రగోదావరీసంగమంబున మహేసుదధిలో
 స్నానముచేసి, మరల రాముడు దక్షిణమాగ్ధముగా వచ్చుచు పూర్వదేశమునందలి రాజులచే
 పూజింపబడి వారినందరిని పుష్పకముమీద నెక్కించికొని సుఖముగా దక్షిణాదిగృహంబులగు
 తీర్థంబులను విలోకించుచు దిక్షిణాదికులనుకు వెడలెను. విష్ణుదాసా! నీకిట్లు శ్రీరాముని పూర్వదిక్షీ
 ధాయాత్రా వర్ణనము చేయఁబడినది. ... .. ౥ ౪౪ ౥

శ్రీరాముడు శ్రీతైలాదిత్రైత్రములను చూచుట.

రామదాసుఁడిట్లు చెప్పుచున్నాడు.—తరువాత నా శ్రీరాముడు మత్స్యతీర్థమునుదాటి
 మహానదియగు కృష్ణనుతరించి, పుణ్యస్థలంబులను చూచుచుపోయి పానకాల సరసింహాస్వా
 మినిచేరి కృష్ణాసాగరసంగమంబున స్నానముచేసి యథేష్టంబుగా దానంబులనొసంగి, దారిలో
 ని సుస్థలంబుల నీక్షించుచు శ్రీతైలపర్వతంబునకువచ్చి నీలగంగలోమునుంగి శ్రీమల్లికార్జునస్వా
 మి నారాధించెను. అచ్చటి కృష్ణానదియే నీలగంగయనబడును. శ్రీతైలశిఖరమును చూచిన
 మరల జన్మములేదు. శిఖరేశ్వరుని శిఖరమునుండి బ్రహ్మకుండమున నవగాహించి పిదప భీమ

[illegible]

కుండమున జలకమాడి అక్షే నివృత్తిసంగమంబునను తుంగభద్రాసంగమంబునను మహానదీ సరోవరరేబునను భవనాశనియందును అవగాహనంబుల నొనర్చుచువచ్చి అపారబలస్థానింహ స్వామినారాధించి సంభవదక్షిణమొనర్చి పుష్కరికివెడలి పినాకలో మునుగి పుణ్యస్థలంబుల ను మహావిధగములను దర్శించుచు పంపాసరోవరమునుచూచి కిక్కిరింపకువెడలి సుగ్రీవాదుల చే సత్య-రింపబడి వారినందరిని విమానముననెక్కించికొని ప్రవర్ణ గిరిలోని తన గుహను చూపుచు సీతను వేడుకలచే హస్తస్థునింజేసి రెండవ భీమకుండమున స్నానముచేసి కుమార స్వామినదిదర్శించి, అగ్రస్థికుండమునమునిగి అనేక తీర్థంబులనుచూచుచు కనకగిరిలోని శంభుదేవుని నమస్కరించి పూజించి, వీరభద్రునిదర్శించి వేంకటగిరినివదించి తృప్తిపట్టణవానియగు గోవిందరాజును నమస్కరించి, కపిలధారలో స్నానమాడి తీర్థత్రాడముపెట్టి పిదప శేషాచలమునకువెడలి పుష్కరలోస్నానముచేసి వేంకటేశ్వరుని నారాధించి పంచతీర్థమునుం గి సువరాముఖిసీతరమున కాలహస్తీశ్వరుని నారాధించి, శంకరనారాయణ్వియంబగు కాంచీ నగరికేతెంచి, నృసింహమున స్నానముచేసి కామాక్షి దేవిని నేకాక్షునాథు నారాధించి వేగవ తిస్నానముచేసి వరదరాజును పూజించి, పక్షితీర్థమునకువెడలి పూషయను విధాత్యవను పక్షు లును సత్య-రించి శీతతోడ పుష్పకమునవెడలి క్షీరనదిలో స్నానముచేసి త్రివిక్రమమూర్తిని మ్రొక్కి యుగ్ధాచలమునకువచ్చెను. దేవిని స్మరించినమాత్రమున ముక్తిలభించునొ అట్టి యరుదాచలంబు నారాధించి మణిముక్తానదీసీతరమున పృథ్వాచలంబునకువెడలి రదీశ్వరునారా

జీమూనాదీరిత వృద్ధాచలమగాత్రితః । వృద్ధానదేశంపూజ్య పటపాలంతతోయయా ॥౧౯॥ వటపాలంత్యం
 పూజ్య ౨౫॥ శ్రీముష్టిమధ్యగాత్ । త్రితయజ్ఞవరాహంచ సుపూజ్యుగదీశ్వరం ॥ ౨౦ ॥ చిదంబరమథాగచ్ఛ ద్దర్శ
 నాదేవ ॥ ౨౧ ॥ త్రిభుతాయత్రశేషేణియాంతాండవాక్యతః ॥ ౨౨ ॥ కావేరించతస్త్రీత్యా సింహాక్షేత్రంత
 తోయయా ॥ సత్యాబ్రహ్మపుత్రేశంచ వైజవాంఠవనవ్యసః ॥ ౨౩ ॥ శ్వేతారణ్యంతతోగత్యా శంఖముఖ్యుంధిగా
 హ్యుచ ॥ ఛాయానంతోద్భవస్త్వ యయాగోరీమయూరకం ॥ ౨౪ ॥ శేవారణ్యంతోగత్యా సత్యామధ్యుకా
 సంతవం ॥ స్వాత్మాధవృద్ధకావేరి కుంభకోణంఽలౌక్యచ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీనివాసంతోద్భవస్త్వ ద్భవస్త్వబృందావసంకు
 భం ॥ సారనాథంతోద్భవస్త్వ శ్రీవాంఠంచదవ్యసః ॥ ౨౬ ॥ ప్రయాగమాధవంసత్యా గత్యాభిశిరశశ్శలం ॥ భానా
 వాకాశిశిశం గత్యాధకయలాలయం ॥ ౨౭ ॥ త్యాగేశ్వరంపూజ్యవ్య గయాతీర్థేణిగాహ్యచ ॥ దక్షిణద్వా
 రకాయంచ శ్రీగోవిందం వనవ్యసః ॥ ౨౮ ॥ శేవాలాభ్యుపురంగత్యా గత్యాచాధయదేశ్వరం ॥ విష్ణుశ్వరం
 సమసూక్తి శ్చ పురాసంస్థాపితంస్యతం ॥ ౨౯ ॥ స్వాత్మానై సవపాషాణే యయాదేవ్యాశ్చనత్రం ॥ స్వాత్మానై
 తాలతీర్థేనైత్యామనాగరస్యచ ॥ ౩౦ ॥ సహ్యాత్మాభై నవతీర్థే ప్రాప్తకాంతశ్శీతనిజం ॥ అవధవ్యునిమానా
 గ్ర్యాత్మాభ్యుంపత్రవైశ్వానరస్యచ ॥ ౩౧ ॥ గత్యాలత్తగమండేత స్వసుడేపివిగాహ్యచ ॥ అగ్నితీర్థశతఃస్వా
 త్యాధవమట్టాభ్యు విగాహ్యచ ॥ ౩౨ ॥ స్వాత్మాజటామతీర్థేహి గత్యాతంకంధమాదనం ॥ అదౌసత్వావిశ్వ

ధించి వటపాలనంబునకువోయి వటపాలేశ్వరునింబూజించి శ్రీముష్ణంబున యజ్ఞవరాహమూర్తి
 నారాధించి దర్శనమూర్తమున ముక్తిప్రదంబగు శేషలిఖితతాండవాక్యతెగల చిదంబరమున
 కేతెంచి శ్రీకావేరిన్నానముచేసి, యిటువెనుక సిరిమాక్షేత్రమునకువోయి బ్రహ్మపుత్రేశ్వరుని వం
 దించి వైజవాంఠుని ప్రణమించి శ్వేతారణ్యమునకువెడలి శంఖముఖ్యులోమునుంగి ఛాయావన
 మునుచూచి గోరీమయూరమునకువెడలి వేదారణ్యమునుదాటి మధ్యుకాశేశ్వరునివందించి
 వృద్ధకావేరిన్నానముచేసి కుంభకోణమునుచూచి శ్రీనివాసునిదర్శించి మంగళభృందావనంబున
 సారనాథుని శ్రీవాంఠమును ప్రయాగమాధవసుని వందించి అభిశిరస్థంబునకువెడలి కమ
 లాలయంబున త్యాగేశ్వరునారాధించి గయాతీర్థంబున మునుంగి దక్షిణద్వారకలో శ్రీగోవిం
 ద శ్రీరాముడు సేతుయాత్రజేసి వచ్చుట.

దునినారాధించి ॥ ౨౮ ॥ శేవాలపురంబున నభయదేశ్వరునింజూచి మునుపు స్వప్రతిష్ఠితంబగు వి
 ష్ణుశ్వరునింబూజించి సవపాషాణంబున స్నానముచేసి దేవీవత్సనమునకువెడలి చేతాలతీర్థం
 బున మునుంగి సముద్రోదకమును తరంచి బైరవతీర్థమున నవగాహించి నిజైకాంతస్థలమునకు
 వెడలి విమానమునుండిదిగి అందరితోడ వద్మాస్థానివోయి రామకుండమునను అత్తగకుండము
 నను అగ్నికుండమునను స్నానముచేసి ధనుష్కేటిలోదిగి మునుంగి జటాయుతీర్థమునుసేవించి
 గంధమాదనమునుచేరి మొదట హనుమంతుడగు విశ్వనాథునివందించి వెనుక రామేశ్వ
 రునినారాధించి గంగాభీషేకంబునొనర్చి గ

నాథం పురాణీతం హనుమాతా ॥ ౩౨ ॥ రామేశ్వరం తోసత్వా స్థిత్యా గంగాభిషేచనం । కాచకుంభాదికం త్యక్త్వా
 ధవయ్య-ట్యా రఘూ త్తమః ॥ ౩౩ ॥ కోటి తిథ్యం ధవయ్య-ట్యా చకార కూపమ త్తమం । తే తపావప్రశాంత్యర్థం
 ద్ధవ్యుత్థితే శ్వేతమాధమం ॥ ౩౪ ॥ నానాదానాదికం త్యక్త్వా మాసమేక విలంభ్య చ । వానానారూఢ దేవానాం కుహో
 త్పహన్విరాయుః ॥ ౩౫ ॥ తే త్రపావప్రశాంత్యర్థం కోటి తిథ్యం దిగావ్యుచ । సత్వాద్వారస్థగణం తీర్త్యా ఘంట
 షేపునః ॥ ౩౬ ॥ విశామసావిమానేన సదర్శకయనంయయా । స్వాత్మానిత్యేపికాతోయే తామ్రవర్ణాభిసం
 గమే ॥ ౩౭ ॥ గత్వా స్వాత్మారామచంద్రో దదౌ దానాన్యనేకః ॥ తతోభేదీరసంఘంతం సృందంసంప్రాప్య రాఘవః ॥
 ౩౮ ॥ తామ్రవర్ణిక తేవైవ పశ్యేత్ పుణ్యస్థలావిసః సవవేంకటనాథాంస్తాన్ సత్తోతాద్రికాయయా ॥ ౩౯ ॥ నాగ్ని
 కుమారి కాంధ్యమ్ నిండుతీరనివాసినిం । ప్రతిక్షంతింస్తీయమాగం విభృతీం మాలికాః తే ॥ ౪౦ ॥ తామాచరము
 వీరశ్చ వరంబరయ సుప్రతే । సాపానారామవంసత్వా చిరమస్మితకస్థితా ॥ ౪౧ ॥ అహం మనిమతాపిత్రానుసేం
 ద్రాయవిస్మితా । వివాహాంశంసమాసిత స్సుసేంద్రోయాజనేస్థితః ॥ ౪౨ ॥ తవయా తోద్యమం కృత్యా వయాచి
 త్రేవిస్మితం । అగమిష్వతిరీమాత్ర వరయిష్వామ్యహంతరా ॥ ౪౩ ॥ పిత్రామవ్విశ్మయంజ్ఞాత్వా సుసేంద్రోవివి
 వతీతః । సోపివ భేదచిత్తమ యాజనేద్యాపివతీతే ॥ ౪౪ ॥ వివాహాంశంసః గాఢి మన్తాత్మామత్కృతంపు
 రా । పిత్రాతత్సాగరేషు చంద్రోధావిష్టేరామవ ॥ ౪౫ ॥ అవ్యావిద్యశ్చేవశ్య తరంగం గంగంబహిః । అన్యత్
 ధనుషో-టిచే కోటి తిథ్యం హవమును నిర్మించి తే త్రపావపరిహారాధముగా శ్వేతమాధవునిం
 జూచి వివిధదానాదికముచేత నొక నెలగడిపి వాహనారూఢులగు దేవతలకు మహోత్సవంబు
 లనానర్చి తే త్రపావముపోవుటకు కోటి తీర్థస్నానముచేసి ద్వారగణపతికి మొక్కి- మరల సము
 ద్రోదకమును తరించి పుష్పకమునెక్కి- గంగనమున దర్శశయనమునకువచ్చి నిత్యేపికాజలంబున
 స్నానముచేసి తామ్రపూర్ణి సింధుసంగమంబునుచేరి యవగాహించి దాసభర్తృముల నొసంగి తీ
 రవాసియగు సృందంబూర్తి నారాధించి తామ్రపర్ణితీరముననే పుణ్యస్థలంబులను చూచుచు
 నవవేంకటనాథులను నమస్కరించి తోతాద్రికివచ్చెను ॥ ౩౯ ॥ పిదప శ్రీరాముడు తనరాక
 శ్రీరాముడు కన్యాకుమారికి వరమునిచ్చుట.

నేనిరీక్షించి చేతపుష్పహారికనుపట్టి సముద్రతీరమున నివసించియున్న కన్యాకుమారి కనుచూచి
 “నివువరమువేడు”మని యనుగ్రహించెను. అందుకామె రామునివందించి “స్వామీ! నేను
 మునిపుత్రిని. నాతండ్రి నన్ను సుసేంద్రునికి నిశ్చయించి చానిని పిలిపించెను. వాడు పెండ్లి
 కైవచ్చి యామడమూరములో నిలిచెను. నీవు యాత్రవచ్చుచుండు సంగతినివిని-నేను మన
 మున రాముడివల్లభవచ్చు నేనతనిని వరించెదను - అని నిశ్చయించితిని. నాతండ్రివలన నా
 నిశ్చయమునెఱింగి సుసేంద్రుడు వెనుకకులేరలెను. అయిన నొకయామడలో నిప్పటికిని
 నాచింతతో నతడేట్లేనిలచియున్నాడు. వివాహార్థముగా నాతల్లిచేసిన యుపకరణంబులనన్నిటి
 ని నాతండ్రికోపించి సముద్రములో-పోసెను. అవి యులలచేపొర్లి యిప్పటికిని కనుబడుచున్న

యాతరతాచాం మాంసానికతుకమాహుః || ౪౬ || జ్ఞాత్యాతస్యవ్యభిచారం తామహరఘనందనః | ఏవ
త్తుప్రతంమేన్దిక జన్మస్థివహరికే || ౪౭ || అగ్రేష్టానతాతస్య ధజమాంబ్రాతస్యశయః | తద్రామవచనా
దేం యమైశ్వనియమైరపి || ౪౮ || యాచద్రామఃస్థితోఘాత్యాం తావత్పుత్యాకరేవరి | తహిబలేదేవంతే జాం
బవత్సజనవ్యతి || ౪౯ || జాంబవతితినామ్నసా కృష్ణపత్నీధనివ్యతి | రామాయయానసేంద్రం చ మయాష్టినం
విచాన్యః || ౫౦ || ఆర్యానంతంతోగత్యా తామ్రపణీతతేకుభం | వినిదిరంశేవపుష్టే లక్ష్మీగరుడసేవిరచి || ౫౧ ||
నాతవ్యాతామచీకాసా త్వన్యాపత్నికువాహిని | అసంతశయసంగత్యా పద్మతీశేవిగాహ్యః || ౫౨ || శంఖతీశే
సన్న్యసనవ్యం విగాహ్యతీతయాచభుః | తతోగత్యావిమానేన ధర్మాధర్మశతోవతే || ౫౩ || స్నాత్యాజనాదగ
ంగత్యా పత్నిమేన్దికాధిని | దశేధపాణిమాయాంచ గంగాధారాభిషంగమే || ౫౪ || స్నాత్యాజనాదగ
రాజ్య సారీరాజ్యంవిహక్యః | అగ్రేత్రీరామచంద్రస్య సయయాలోకతీయా || ౫౫ || పరివృత్తతతోరామా
జ్యమాలాంవిగాహ్యః | కృతిమాలోతకేస్నాత్యా సింధునద్యాంవిగాహ్యః || ౫౬ || గత్యాగజేంద్రచాక్షం చ తా
మ్రపణీతతేస్థితం | తామ్రపద్మస్థితేస్నాత్యా తథామైరాభీకం || ౫౭ || గత్యాచంద్రకుమారాభ్యం గింక్రీ
ఘనంసః | తతోయయావిమానేన దృష్ట్యాదక్షిణకాశికం || ౫౮ || సత్యాకాశివిశ్వదాభం చంపకార్యామయ
నా | చిత్రగంగాజతేస్నాత్యా సత్యాచూటాకుభే || ౫౯ || తతోరామావిమానేన ఉద్ధవుర్యాంవికేశశః | తే

ని. ఇప్పుడు నీచే ధన్యనై తిని. నన్ను దానిగా నంగీకరింపుము.” అని ప్రార్థించెను. దానికి శ్రీరా
ముడు “కుమారికి! నాజన్మమున నేకపత్నీప్రతముగలదు. రాగల కృష్ణావతారమున నన్ను
పుభుధజంపుము” అని వరమునిచ్చెను. ఆరామవచనానుసారముగా రాముడుండు నంతవరకు
ఘోరతపమాచరించి దేహంతమున తపోబలముచే జాంబవంతునికి జాంబవతియను కూతురుగా
పుట్టి కృష్ణునిపత్ని కాగలదు || ౫౦ || పిదప శ్రీరాముడును సుసేంద్రమునకుపోయి పయోష్ణిలో

శ్రీరాముడు వశ్మిను దక్షిణ డేత్రములను సేవించినచుట.

స్నానముచేసి అంత తామ్రపద్మీతరమున శేషపుష్కళాయయై లక్ష్మీ గరుడసేవితుండగు నార్యా
ంతమూర్తి నారాధించెను. దానిని వేటాకపశ్చిమవాహినియగు తామ్రకణ్ణిగా నెఱుంగదగు
ను. పిమ్మట రాము డనంతశయనమునకువచ్చి పద్మతీర్థ శంఖతీర్థ మత్స్యనదులలో స్నానము
చేసి విమానమున వెడలి ధర్మాధర్మ సరోవరమున మునుంగి సముద్రతీర జనార్దనడేత్రమునకు
వెడలి అమావాస్య పూర్ణిమలలో గంగాధారా సాగరసంగమమున స్నానముచేసి జనార్దను
నారాధించి నారీరాజ్యము నవలోకించి లోకశిక్షార్థము దానిలో ప్రవేశించక చుట్టవచ్చి శ్రీరా
ముడు ఘృతమాలా నదిలోను కృతమాలా నదిలోను స్నానముచేసి సింధునదిలోదిగి తామ్ర
పద్మీతర గజేంద్రమాక్ష డేత్రమునకువెడలి అగ్రేష్టపర్ణిమాలమున మునుంగి మైరాభీతీర్థము
ను సేవించి చంద్రకుమారికి వెడలి, అంత నచ్చటినుండి దక్షిణకాశి కేతెంచి కాశీవిశ్వనాథు

నాత్మజాతేస్మాత్సత్వసత్వతీనాందరత్వరం || ౬౦ || మిహాక్షిమ వికాంసత్వ పోటంబ్రావిదేఱా || నావేరిమ
ధ్వంబయం శ్రీరంగశశనయయా || ౬౧ || మాతృభూతేశ్వరంసత్వ సత్వాశ్రితంబుకేశ్వరం | రంగనాథంబు
స్వార్థ్యవ్యవహితీయయా || ౬౨ || శ్రీరంగపత్రంకత్వ స్మాత్సత్వప్రసవదీత | సారిద్రామంపవస్త్వ
శ్చైరామనాథపురంబయయా || ౬౩ || స్మాత్సత్వమంధారాయాం ముబ్రహ్మ్యంప్రభూజ్యవ | ఉడుస్వాఖ్యంతో
కృష్ణం సత్వశృంగంభవయయా || ౬౪ || తుంగాదీతజేశ్వంగ శరసత్వతీకారదాం | కంభకాశీంతోగత్వ
గత్వాకాటీశ్వంభవం || ౬౫ || సత్వమాకాంవికాందేవం సత్వయందేశ్వరంపరం | నవవంజేశ్వరంసత్వ సత్వా
ధారశ్వంతో || ౬౬ || గారేశ్వరంపవస్త్వార్థ్య సత్వసత్వేశ్వరంశివం | గోగంబంతోగత్వ త్రిగంబవ్యవ
హయం || ౬౭ || మహితేశ్వరంకత్వ పశ్యతీభావాన్వనేశ | రామవక్త్రంబుమేంబ్రాదా సత్వాభీశ్వ
రయయా || ౬౮ || భామంతుపంబంసత్వ యయాకాలాపురంతో || శరవరపురింత్వ కృష్ణవేదోజ్యంబుంబు
|| ౬౯ || స్మాత్సత్వనామవిమేష గదాబక్షిశ్వరయయా | స్మాత్సత్వభుటప్రభాయంబు పశ్యతీపుష్కలామిహి || ౭౦ ||
తువాదేవంపవస్త్వార్థ్య సత్వకుల్లారిమిశ్వరం | కర్పాదీతిబృహంతం పక్షకుంబంబిహిశ్వవ | ౭౧ || నీరాపదీత
స్మాత్సత్వ నారసింహంప్రభూజ్యవ | పాంశురంగంపవస్త్వార్థ్య చంద్రభాగాదిగావ్యవ | ౭౨ || యయాభీష
శంగంతు చంద్రాంబరతభామయా | రత్నోత్పత్త్యంతగత్వ సత్వామాత్రంబిమిశ్వరం | ౭౩ || నలయ్యంబిహి

ని వందించి చంపకారణ్యమునకు వచ్చి చిత్రంగంజాలమున స్నానముచేసి హరిహరుల నారాధించి, పిమ్మట మధురకువచ్చి వేగావతిలోదిగి మినాక్షీ సుందరేశ్వరులనారాధించి ద్రవిడగిరిలో వేంకటమూర్తికి వందించి, కావేరీమధ్య వాసియగు శ్రీరంగ శయనమునకువచ్చి మాతృభక్త తేశ్వర జంబుకేశ్వర రంగనాథులను వందించి అవివాళికి తొలచి, శ్రీరంగవత్సనమునకు పోయి హైమవతిలో స్నానముచేసి శాలిగాముము నారాధించి రామనాథపురమునకు వెడలి, కుమారధారలోదిగి సుబ్రహ్మణ్యస్వామి నారాధించి, ఉడుపి కృష్ణమూర్తినివందించి, శృంగాభ్రమంబునకు వచ్చి తుంగనదీతీరమున శృంగగిరిలో శారదకుమార్తెకు కంఠకాళికి వెళలి, విదవ కోటేశ్వరమునకుపోయి శివునిసేవించి మూకాంబికను మొక్కి- ముండేశ్వరునిజూచి, గుణవతేశ్వర ధారేశ్వర గారేశ్వర సజ్జేశ్వరులను సేవించి గోకర్ణంబునకు వెడలి మహాలేశ్వరునిం బ్రామింది హరిహరేశ్వరమునకుపోయి అనేకార్థంబుల నవలోకించుచు మహేంద్రగిరిలో పరశరాముని జూచి వందించి భీమేశ్వరమునకు వెడలి ధౌమమహాబలమూర్తిని సేవించి కొల్లాపురిమీఁదగు కరవీరపురమునకువచ్చి కృష్ణావేణింగమంబున స్నానముచేసి విమానమునెక్కి గదాక్షిప్తమున కేతెంచి ఘటప్రభలో స్నానముచేసి పుణ్యస్థలంబులను చూచుచు మల్లాళిక్య నారాధించి పాండురంగుని పూజించి చంద్రభాగలోముసుంగి భీమాంగమంబునకువచ్చి చెదల్గుత్తరలి ప్రేమపురమునుచూచి మార్కండేశ్వరునారాధించి నలదుగఁ నవలోకించి నానాస్థలంబుల

కాశ్యప వానాశశ్శక్తిస్థలనిహి । తులకాపురసంస్థానాం శబింశత్యయతకతిః ॥ ౭౪ ॥ మాణిక్యమందిరాంధ్ర
 స్త్యై పశ్యతీతిభావనిరామపః । యోగీశ్వరీంవరామంబాంసృష్ట్యవ్యంబాపురస్థితాం ॥ ౭౫ ॥ వైజనాథంసమస్థు
 త్యై వంజరాసంగమంబుయా । వాగేశంవిలక్త్యాప విమానేససరామపః ॥ ౭౬ ॥ స్నాత్యైత్రాదాసంగమేతు
 గోదాయాశు త్రతేతతే । నృపామ్నభపురింకృత్యా ముగ్ధలాశ్రమమామయా ॥ ౭౭ ॥ బాగోత్తేకతతఃస్నాత్యాసిం
 ధుశేనామసంగమే । గోదానాభావబ్జితేన స్నాత్యాత్యాత్రవిక్రమం ॥ ౭౮ ॥ కృత్యాపరాంస్థానామ్నామేతు పురింగో
 దావరీతతే । అంబికాంతుశమస్థుత్యై చండికాంసరిపూజ్యచ ॥ ౭౯ ॥ ఆత్మతీర్థేకతతఃస్నాత్యా సత్యావిజ్ఞానవి
 శ్వరం । మహాలక్ష్మీంవిలక్త్యాప బడబాసంగమంబుయా ॥ ౮౦ ॥ ప్రతిష్ఠానంవిలక్త్యాప స్నాత్యావృద్ధైలసంగమే
 శివనందాసంగమేన నృసింహంసరిపూజ్యచ ॥ ౮౧ ॥ స్త్రీయనామ్నాభ్యాతరీతతేన ప్రవరాసంగమంబుయా । పిద్ధే
 శ్వరంసమస్థుత్యై నివాసాభ్యాంపురంబుయా ॥ ౮౨ ॥ నూపురాభ్యాంపురంగత్యా పశ్యన్నావాప్తలానిసః । యయా
 గోదాతతేనైవ పుత్రాప్రంభంసూప్యచ ॥ ౮౩ ॥ గత్యాశ్రద్రాసంగమేతు వివతాసంగమంబుయా । జనస్థానత
 తోగత్యా యయాత్ర్యంబమిశ్వరం ॥ ౮౪ ॥ దాక్షిణ్యాత్ర్యైవతతి ర్నానీతాతతేన ॥ గృహీత్యాకరభా
 రంసంస్థుతేభ్యస్త్రైస్సంసోమయా ॥ ౮౫ ॥ వివందక్షిణయాత్రేయం య్యాతరామజిగ్రై । సామయాపిస్తరేనై
 వ కథితాత్ర్యంబకాపది ॥ ౮౬ ॥ ఇతిశ్రీమదాసందరామాయజే యాత్రాకాండే తీర్థపక్షపాదాదు సప్తమస్కంధః ॥

నాలోకించుచు తులకాపురిలో దేవి నారాధించి పిదప మాణిక్యాంబికను పూజించి, అంబాపు
 రిలోని యోగీశ్వరియగు వరాంబనుచూచి వైజనాథుని వందించి వంజరాసంగమంబునకు వచ్చి
 నాగేశు నవలోకించి పూర్ణాసంగమంబున గోదానదికు తర్రతీరమున తనమేయతో నొకపురము
 ను కల్పించి ముగ్ధలాశ్రమమునకువచ్చి సింధుశేనా సంగమమందు బాణతీర్థమున స్నానముచే
 సి గోదా నదిలో నబ్జకక్షేత్రమున స్నానముచేసి త్రివిక్రమని వందించి, గోదావరీతీరమున
 నొకరామపురిని కల్పించి అంబికానారాధించి చండికనర్పించి ఆత్మతీర్థస్నానానంతరము విజ్ఞానేశ్వ
 రుని వందించి మహాలక్ష్మిని విలోకించి బడబాసంగమంబునకు వెడలి ప్రతిష్ఠానము నవలోకించి
 వృద్ధైలసంగమంబున స్నానముచేసి, శివనందాసంగమంబున నృసింహుని పరిపూజించి, తన
 మేరుతో ప్రసిద్ధతీర్థముగల ప్రవరా సంగమమునకు వచ్చెను. శ్రీరాముఁ డచ్చట సిద్ధేశ్వరు నా
 రాధించి నివాసపురి కేతెంచి సూపురపురికివచ్చి యిట్లే పుణ్యస్థలంబుల నవలోకించుచు గోదా
 తీరముననే పుణ్య ప్రభమును స్థాపించుచు కద్రూసంగమంబునకును వివతాసంగమంబునకును
 జనస్థానంబునకును క్రమముగావచ్చి త్ర్యంబకక్షేత్రమును చేరెను. దక్షిణాదికు-లోని రాజులచే
 పూజంపఁబడి శ్రీరాముఁడు వారినుండి కానుకలను గైకొని వారిసందరిని విమానంబున నెక్కిం
 చికొని వెడలెను. విష్ణుదాసుఁడా! శ్రీరాముఁడు త్ర్యంబకక్షేత్రమువరకు చేసిన దక్షిణాదిగా
 త్ర నీకు చెప్పఁబడినది. అని రామదాసుండు నిరూపించెను। ... .. 2॥

విష్ణుదాశవాచ—గుహాలో స్థిరమేవో మమచిత్రేపదావ్యహం । సత్యయాచింద్యతాంసామిహ
సాధవోహిక్యపాశవః ॥ ౧ ॥ యానారూఢానకర్తావ్యా యాత్రాచేతిశుతంశయా । కథంయాసేనరామేఽకృతా
యాత్రాత్వయేరితా ॥ ౨ ॥ ఇతిహిలో స్థిరమేవో మమతంత్యంనివారయ । ఇతిశివ్యవచస్పృత్యా గుహాప్రాచాఢ
తంపుః ॥ ౩ ॥ రామదాశవాచ—పదాయాత్రానకర్తావ్యా ఛత్రచామరధారిణా । రాజ్ఞాద్విపాధిపత్యేన కా
ర్యామాండలికేనకు ॥ ౪ ॥ పృథివీకస్యదేవస్య లగ్నోద్భుక్తవరస్యచ । తథామతాధిపత్యస్య గమనంపదాస్త్ర
తం ॥ ౫ ॥ తస్మాన్నాత్రస్త్వియాకార్య స్సందేవోరాఘవంవ్రతి ॥ అజ్ఞయారామచంద్రస్య కృపయాపిచత్యైర్జనైః ॥ ౬ ॥
అధిష్ఠితంపుష్పకంఠ కోనేడేశ్వరచేష్ఠితం । ఇదాసీంరామచంద్రస్య శ్రుణుతాంప్రాక్షసింకథాం ॥ ౭ ॥ త్రింబకా
ద్రామచంద్రస్య పురయాయామిహగోకథః । సీతయాపర్యచేతత్ర గత్యాస్థిత్యాదినత్రయం ॥ ౮ ॥ సప్తశృంగగిరౌగత్యా
గత్యాగస్తేష్టచాక్రమం । సుతీష్ఠ్యాప్యాక్రమంగత్యా యయాచైలపురంతరః ॥ ౯ ॥ ఘృష్టేశ్వరంశమస్సృక్త్య శివతీర్థే
విగాహ్యచ । దృష్ట్యాంబుగ్ధందేవగిరిం విరజాత్యేత్రమాయయా ॥ ౧౦ ॥ మాతాపురస్థాందేవీంతాం శత్యాంశ్యాక్రౌఢ
లానిశః । దేవపాశేనారవీంశం శత్యారామకృష్ణీతయా ॥ ౧౧ ॥ చకరావిధివత్ స్నానం పయోస్థ్యాంబుధిజా
నైః । స్నాత్యాతాత్మధిమేరామః శ్వనామ్నాపర్యతోత్రమం ॥ ౧౨ ॥ గత్యాన్నాత్యాధికేవాయా మోంకారం
పరిపూజ్యచ । పశ్చిమాభిముఖఃపశ్య స్నానాపురస్థలాఃపా ॥ ౧౩ ॥ తాప్యాశ్చసంగమేస్నాత్యా సమహదాయాశ్చ

రామదాసుండు విష్ణుదాసుని సందేహమును నివర్తియేడు.

వినుచున్న విష్ణుదాసుండు “స్వామీ! నాకోక సందేహముకలిగినది. దానినిచెప్పెద
ను. మీరు దానిని పరిహరించెదరు. సాధువులు దయావంతులుగదా? యాత్రజేయవారు
యానారూఢులుగా నుండగూడదని వినియున్నాను. రాముఁడెట్లు యానమునెక్కి యాత్రజే
సె”నని యడుగగా, నందుకు రామదాసుండు చెప్పుచున్నాడు—ఛత్రచామరములను ధరించిన
ద్వీపాధిపతియగురాజు కాలినడకతో యాత్రచేయరాదు. మండలాధిపతి యొక వేళ చేయవ
చ్చును. మఱియును, భూపతికి దేవునికి పెండ్లిలోనివరునికి మతాధిపతికిని కాలినడక కూడదు.
కనుక శ్రీరాముని విషయమునందు నీవు సందేహించవలదు. తక్కినవారికన్ననొ శ్రీరామాజ్ఞ
వలన నందరును యానారూఢులైరి. జగదీశ్వరునిచర్య యెవరికి తెలియును? ఇంక రామచంద్రు
ని పశ్చిమదిగ్భాత్రాకథను వినుము ॥ ౨ ॥ త్ర్యంబకమునుండి రాముండు వెడలఁ దొడంగినను

శ్రీరాముండు పశ్చిమతీర్థయాత్రచేయుచువచ్చి పుష్కరమునుచేరుట.

సీత యప్పర్యంతంబున మూడురాత్రులుండెను. పిదప సప్తశృంగగిరికివెడలి అందుండి యగస్త్యా
శ్రమమునకువేయి సుతీష్ఠాశ్రమమునుచూచి యైలపురమును చేరిరి. పిదప శ్రీరాముండు ఘృ
ష్టేశ్వరమును నశస్సరించి శివతీర్థమున స్నానముచేసి రమ్యమగు దేవగిరినిచూచి విరజాత్యే
త్రమునకువచ్చి తల్లియెదుటనుండు దేవినిదర్శించి తక్కినస్థలములను చూచుచువచ్చి దేవనాట

సంగమ మహీనదిజలేన్నత్య ప్రభాసంచరతోయయా ॥ ౧౪ ॥ పంచసరస్వతీనాంచ సంగమేషువిగాహ్యచ
సారాష్ట్రస్థంసోమనాథం దృష్ట్వాసాభీతుతీంసదీం ॥ ౧౫ ॥ పశ్యన్నానాథలక్ష్మీం శంఖోద్ధారయయాతతః ॥ గో
మత్యాంఽభవత్ సన్నత్య ద్వారావత్యాంవివేకశః ॥ ౧౬ ॥ అనాదిసిదాం ప్రస్తుమపురీషప్రథితాంకుభాం ॥ దృష్ట్వా
కృత్వాతీర్థావధిం దత్వాదానాథ్యనేకశః ॥ ౧౭ ॥ పశ్యత్కలిధానసర్వాణి పుణ్యానిరముసందః ॥ పాశ్చిమాత్రే
ర్ముపతిథి ర్వాసితోహుతీపిత ॥ ౧౮ ॥ గృహీత్వాకరభారంస్యం తేద్యత్ప్రస్తుహోయయా ॥ సరస్వత్యాస్తపే
వైవ పశ్యత్పుణ్యస్థలానిశః ॥ ౧౯ ॥ పుష్కరస్థ్యవైస్సీతాం దళఃకాకాతుకాఃపి ॥ యయాపుష్కరతీర్థంనై
స్సప్తైస్సర్వత్రసంపృతః ॥ ౨౦ ॥ విమానేప్రత్యహంరామః కోటిశోబ్రాహ్మణాశదా ॥ భోజయామాసదివ్యాన్నై
పామనైస్సర్కరాదిభిః ॥ ౨౧ ॥ విమానేయస్థితాఃపూర్వ మయోధ్యాత్రురవానిశః ॥ తథామేపూర్వదేహ్యా దాక్షి
ణాత్యాశాశ్చయే ॥ ౨౨ ॥ పాశ్చిమాత్యశ్చపామనై తేబరైర్యాచనైస్సుక ॥ రామేణాతిథివత్సర్వ వస్తున్నా
థరణాదిభిః ॥ ౨౩ ॥ పూజితామనిశాలపశాదరంతేయథానుఖం ॥ నకశ్చిన్నపాకంహి చకరపుష్కరేనరః ॥
౨౪ ॥ చింతాశ్చాన్యదాదీనాం జలస్యాపిశశస్యచిత్ ॥ ఏకాచింతాతుత్రాస్త్రీ త్కుద్యోశోమేకభంధవేత్ ॥ ౨౫ ॥
వాంఛంతిశత్రుత్రైకం భిషక్ మార్గంప్రదాస్యతి ॥ నిద్రాయాస్త్రతదానిద్ర్యం వాద్యఘ్నాన్మైత్రిరంకిం ॥ ౨౬ ॥ త్రా
సస్త్రతమహానాసి ద్విమానేవారయోషితాం ॥ గీత్రైర్త్రైత్రకటాత్మైశ్చ శ్రీదాభివంశవాదిభిః ॥ ౨౭ ॥ మఠిదీప్తైర్దీపం

మున నారసింహునిఁ బ్రణమించి, యందరితోడ విధివిధానముగా పయోష్టిలో స్నానముచేసి
తాపీనదీమూలమున తనవేర నొక కొండనేర్పరచి రేవానదిన్నానముచేసి టంకారమునారా
ధించి పశ్చిమాభిముఖంబుగా వివిధపుణ్యస్థలంబుల నవలోకించుచు, తాపీసంగమంబునను న
మృదానంగమంబునను మహీనదియందును స్నానముచేసి, ప్రభాసతేత్రమునకు వచ్చి పంచ
సరస్వతీసంగమంబున మునుంగి, సారాష్ట్రమునందలి సోమనాథస్వామిని దర్శించి సాభిముతీ
నదిలోదిగి, యిట్లే నానాస్థలముల నీక్షించుచు శంఖోద్ధారమునకు వచ్చెను. పిదప రాము
డు గోమతీ నదిలో యథావిధిగా స్నానముచేసి ద్వారావతినీ ప్రవేశించెను. అనాదిసిద్ధంబుల
గు సప్తమోక్షపట్టణంబులలో ప్రసిద్ధమైన ద్వారవతినీచూచి తీర్థవిధి నాచరించి దానధర్మంబు
లనొనరిగి, శ్రీరాముడు ఇంక ననేక పుణ్యతీర్థస్థలములనుచూచి పశ్చిమదేశస్థులగురాజులచే పూ
జింపఁబడి వారినండి కానుకలను గైకొని వారినందరిని పిలిచికొని సరస్వతీతీరముననే పుణ్యస్థ
లంబులను పరిశీలించుచు పుష్కరమునెక్కి పుష్కరతేత్రమునకు వచ్చి సర్వాశ్రయ సమావృత్తుఁ
డై సంతుష్టిపందెను ॥ ౨౦ ॥ శ్రీరాముడు ప్రతిదినమును కోట్లకొలది బ్రాహ్మణులకు దివ్యాన్న

శ్రీరామ పుష్కరమున వినోద చర్యాదికము.

సానియంబులచే సంరక్షణజేయుచుండెను. అపప్రష్కంబున నయోధ్యలో మునుపున్నవారు
ను తుర్యదక్షిణ పశ్చిమదేశీయులగు రాజులును సైన్యంబులును పరివారజనులును అందరును

రాత్రిం నహసంతిస్తత్రత్రై । గచ్ఛన్తిశోభాయాశంయాతిరాత్రాపివ్యతిత్ । ౨౮ । ఏతస్మిన్నంతరేష్యే పుష్కర
 నైజానైపురా । మహానాదక్కుతిరహ్యాయుజంబుక్కుతితోషకృత్ । ౨౯ ॥ వారశ్రుతామ్రోహ్యుతః క్వరా
 త్కంకణజోషిత । కరతాదశగీతాది మృదంగపరావోద్భవః । ౩౦ । సవవాద్యసముద్భూతో ఘటియంత్రసయాద్యవః ।
 యాశఘంటాఃకిణిజీసాం పతాకారవస్తుభవః । ౩౧ । వారాంగనాకటికలు కింజీసంభవోపిత । వారతావ్రా
 యాధాహ్వాది మయూరకపిసంభవః । ౩౨ । వీరభ్యోవేదముషేభ్యశ్చిష్యేభ్యశ్చసముత్థితః । సబనాటకబండిభ్యో
 మాకతేభ్యశ్చముత్థితః । ౩౩ । గోదోహసంభవశ్చాపి హ్యుకామహిషదోహజః । దధిమంభవసంభూత శ్చకూసాం
 రోదనోద్భవః । ౩౪ । శిశుమంచఃసంబద్ధ శృంఖలాభ్యశ్చముత్థితః । నానాకూశ్యోద్భవశ్చాపి పిష్టచక్రశ్చముదృ
 పః । ౩౫ । పుత్రపాదితవక్త్యాస్తవ ప్రకారకరణోద్భవః । శారదాదిమన్తశ్రేష్ఠ ద్యుతపీడాదిసంభవః । ౩౬ । పాద
 ప్రక్షాళనాద్యాది నానాకార్యసముద్భవః । ౩౭ । ఏవంనానాదిధంత్రత్యా పుష్కరస్తాజనాధ్యసం । విశాంతేవశ్చ
 మాహాకాం కేపీతదిలివిహ్వలాః । ౩౮ । కేదిమాచుర్నందిఘంటా స్వరోయంత్రాయతేకుహరః । కేదిమాచుర్విహ
 నేష గచ్ఛంతిక్రొడిపంత్రతి । ౪౦ । కేదిమాచుస్సహయాంతి రంభాద్యావృరసశ్చకే । కేదివైఘవ్యంబ్రోహయః కే
 చిరైరవతంత్యతి । ౪౧ । కేదివోప్రియస్సహయాంతి సాగరఃకింబయంతిహ । కేదివోప్రియస్త్విదంత్యేయః వాయు
 పుత్రస్యకర్తికః । ౪౨ । కేదిత్వత్త్రిరాశస్య కర్తికంబ్రోహయత్రమేం । కేదివోప్రియశ్చగంధర్యా విమానశ్చాఘటం

శ్రీరామనివలన నతిఘటవలె సాదరముగా సంతానించుబడి యథానుభవముగానుండిరి. ఒక్కఁ
 డును వేణుగా వంటచేయలేదు. ఎవ్వనికీని తృణకావజలదుల చింతలేదు. అచ్చట నాకెల్లా
 కలిగెల్లనను చింతమాల్రముగలదు. అందరు నచ్చట మందుపొడినిమాత్ర మడుగుచుండుదు.
 సంతతవాద్యధ్వనులచే నిద్రకు దారిద్ర్యముగల్గినది. గీతాభి నయక్షీడావచనంబులచే వారకాం
 తలకు మిక్కిలి భయముగల్గుచుండును. అచ్చట నెవ్వరును రత్నదీపంబులచే దివారాత్రులకు
 భేదమునెఱుంగరు. పగలును కొంత రాత్రులలోను విమానముపోవుచుండును. ఇట్లుండ నప్పు
 రవానులు మహాఘోషము నొక్కటినివినిరి. అదియేమనిన—విమానములోని మంగళవేద
 ఘోషము, వారశారులు దివ్యాభరణాధ్వనులు, వీణావేణు మృదంగాదివాద్యనాదంబులు, వాహ
 నంబుల ఘంటాదిధ్వనులు, వీరుల సంతాపంబులు, హరిశ్రీ త్ర నవ్వరంబులు, రామనామ పారా
 యణంబులు, వందిమాగధుల జయప్రణాదంబులు, బాలుర రోదనారవంబులు, గోమహిష్యాది
 దోహవనస్వనంబులు, నారదాదుల వీణానికవ్వణంబులు, ఘటికా యంత్రతాదిశబ్దములు, పురాణ
 శ్రవణసంనాదంబులు, నారీనరుల వివిధకృత్యంబులలోని వివిధధ్వనులును, గల్గియిట్లు నాద బ్ర
 హ్మగుయంతై యుండు విమానమువచ్చుచుండగా కేకువజ్రమున పుష్కరవానులలో కొందరు
 ఏమిది మహానందియొక్క ఘంటాధ్వని వినవచ్చుచున్నదనియును, కొందరు విమానముమీఁద
 నిండుచు దివమునకు వెడలుచున్నాడనియును, కొందరు గగనమున రంభాదులు వచ్చెదరని

అథే ౪౩ || కేదోన్మోయర్నాగకన్యాః కుర్వంతీదంతుగాయనం | కుర్వంతశ్చేతికర్మాంశ్చ దద్యతుఃపుష్కలంకు
మాత్ ౪౪ || రామమాగతమాజ్ఞాన తోషతూణాబలభూనితే | ఉపాయనానిసంగృహ్య ప్రేమనిభారమానసాః || ౪౫ ||
ప్రతుజ్జగన్మదారామం దృష్ట్వానత్కారఘాత్రమం | మేనిరేజన్తసాఫల్యం రాఘవేదాతిమానితాః || ౪౬ || రా
ఘవోపివిమానాగ్రా దవరుహ్యోన్మితోత్తమాః | ప్రణీతకృష్ణమాభావ్య ప్రతిభాజ్ఞానవిప్రరం ౪౭ || తైత్తిరీకాపి
భిర్యుక్తో యయాఘమరమత్రమం | స్వాత్మయత్రైలంబిధిహ తిభక్తాధ్యంబిధాయన ౪౮ || దత్వాదానాశ్శయేనా
నికాశ్యాకోట్యుధికానిన | ద్రవ్యాంతంకారవస్త్రాన్తై స్తోషయామానభూసురాన్ ౪౯ || తతస్తైరభ్యుపజ్ఞాతో
విమానేనయయాత్మసః | ఏవంపశ్చిదుయాత్రాతే వణీతారాఘవస్యహి ౫౦ || * ఇతిశ్రీకథాసంధరామాయణే
యాత్రాకాండే పశ్చిమయాత్రావర్ణనం సామాప్తమస్యజ్జి || * ... .. ౫౧ ||

శ్రీరామదానశతావ—ఉత్తరాభిముఖోరామస్తతోపశ్చ్యోకధరానిసః | యయాపార్యతీర్థానం త
తోజ్వాలామాఖంయయాః || ౧ || పశ్చ్యోకధరానిసంప్రాప తప్తాంశ్రిమహాదీకాం | కరతోయానదీతీరే స్వాత్మ
గోసయయావిధుః || ౨ || తిరణేదోషమాన్యోగ పర్యవతరతరాఘవః | కథనానాశ్చదీప్యతా త్కీర్తిరీయానిలం
ఘవాత్ || ౩ || గండోబాచుతరతా ద్ధమన్యోగతీకీర్తనాత్ | గత్వాదేవయగాంచా లకనందారతేనై || ౪ ||

యును, కొందరు మేఘగజానంబులనియును, కొందరు ఏరావతేబృంహితంబనియును, కొంద
రు ప్రళయమొనరించని సాగరఘోషమనియును, కొందరిది యాంజనేయార్పాటమనియును,
కొందరు గరుడనాదంబనియును, కొందరు గంధర్వులు విమానారూఢులై సంచరించెదరనియు
ను, కొందరు నాగకన్యకల గాయనంబనియును, వితర్కించుచు శ్రీరామపుష్కలంబును చూచి
యందరు నానందించిరి. పిదప నచ్చటివారందరును సభక్తీకంబుగా నుపాయనంబులనందికొని
సంతుష్టులై సప్రేమముగా శ్రీరాముని దర్శించి తమ జన్మసాఫల్యతను భావించికొని శ్రీరాము
నికి నమస్కరించిరి. శ్రీరాముడును విమానమునుండి దిగి బ్రాహ్మణోత్తములను పలుకరించి
యభావిధిగా నర్పించి యచ్చటి తీర్థవాసులతోడ శ్రేష్ఠమైన పుష్కలమునుచేరెను, శ్రీరాము
డచ్చట స్నానముచేసి యభావిధిగా తీర్థశాస్త్రముపెట్టి కాశికన్నును కోటింతలుగా దానధర్మం
బులను వస్త్రాన్నపానాలంకారాదుల నొసంగెను, పిదప వారిచే ననుజ్ఞనొంది శ్రీరాముడు
త్తరమునకు వెడలెను. ఇట్లు పశ్చిమదిక్ష్తీయాత్ర నీకుచెప్పితిని || ... .. ౫ ||

శ్రీరాముడు హిమాలయమున బదరికాశ్రమాద్వలను చూచుట.

తరువాత శ్రీరాముడు ఉత్తరాభిముఖముగా వెడలి పుణ్యస్థలంబులను దర్శించుచు త
ర్వాతీర్థంబునకువచ్చి, పిదప జ్వాలాముఖిపోయి, అశ్వే స్సుస్థలంబులను చూచుచు తప్తయగు
శ్రీమణిశర్మకనుచేరెను. కరతోయానదీతీరమున స్నానముచేసి దాటిపోవుటో దోషమునమని
ముందుకు వెడలలేదు. అదోషమేమనిన, కర్తతోయానదిని స్పృశించుటచేతను కరతోయాన

సరసారామాయోగత్య దశనామైకీకాశ్రమం । బదరికాశ్రమేరామః కేదారోపలీశ్వరః ॥ ౫ ॥ హిమాద్రా
దేవగంధర్వ సేవితేభామండలే । మహాపథంతతోగత్యా యయాత్రవ్యాసంసరః ॥ ౬ ॥ యష్టాద్వివికతాగంగా
శరయూపావనాశ్రమే । కంఠానియత్రహేమవి యత్రహంసాస్సుకాశ్రమః ॥ ౭ ॥ రక్తనేత్రాంఘ్రిపదనా ముక్తాభశ్చ
ఘటితరాః । యస్మిన్దేశేదిత్రభూమ్యం దేవగంధర్వశిష్యరాః ॥ ౮ ॥ అపసోభిప్రభాశ్రీభిః క్రీడావర్తంత్యహన్
శం । తత్రస్నాత్యామనసేభ గత్యాశింసుకతోపరం ॥ ౯ ॥ స్నాత్యాదానాదికీర్త్యా హిమాలయగిరిస్థితాం దృ
ష్టాబ్రహ్మసభాందివ్యాం మేదుష్టసదృశీపరాం ॥ ౧౦ ॥ రాఘవస్సీతయాసత్యై రివమహ్యసభుష్పతాత్ । ప్రా
మంతుంసుకేంద్రాద్వి రాలింగ్యచతురాసనం ॥ ౧౧ ॥ బ్రహ్మణాసహితాక్షేవా స్సుజయమాసవిత్తతః । విధిప్రం
పూజయామాస కామధేనుంశ్వచేదయః ॥ ౧౨ ॥ విమానాగ్రేవామధనుం సంపావ్యరఘునందనః । సుతైరబ్రహ్మ
దిభిస్సాగం కైలాసమగమత్తదా ॥ ౧౩ ॥ రామమాగరిమాన్ద్రాయ కైలాసేగిరిపాలిః । ప్రత్యుజ్జగామపార్యత్యా రా
మచంద్రంపుషస్థితః ॥ ౧౪ ॥ కంభుమాగరమాన్ద్రాయ రాఘవేపుష్పకాజ్జివాత్ । అవతహ్యసమస్కృత్య కేవలానిం
తస్థితః ॥ ౧౫ ॥ ఉమాపీఠీతామాలింగ్య దివ్యాలంకారచందనైః । పూజయామాసవస్త్రాన్త్యై స్సుర్యకోటిసమప్ర
తైః ॥ ౧౬ ॥ తాటంకేమాపురేదీప్య కేయూరేమాడశద్వయం । ంకిరీతసంయుక్త రశనాచంద్రభాస్కరా ॥

దివి దాటుటచేతను గండకీ బాహుతరణముచేతను చేసినధర్మమును చెప్పికోనుటచేతను పుణ్య
ము నశించుచున్నది. అందువలన వెనుకకు మరలి దేవప్రయాగకువచ్చి అలకనందాతీరమున
నరులకు దర్శనమాత్రమున ముక్తినిచ్చునట్టి నరనారాయణులను బదరికాశ్రమంబున సేవించి
కేదారేశ్వరుని నారాధించి, నానాధాతు చిత్రితంబును దేవ గంధర్వసేవితంబునగు హిమవంతం
బున మహాపథము నాశ్రయించి వెడలి, దురితపరిహారకంబులగు గంగా సరయునదులు పుట్టి
వచ్చిన మానససరోవరమును చేరెను. ఎచ్చట కనక కమలంబులును వివిధహంసలును
గల్గియుండునో, ఎచ్చట ముక్తాభక్షణ పరాయణంబులగు రాజహంసలు గలవో, ఎచ్చట చిత్ర
భూమి నాశ్రయించి దేవ గంధర్వ కిన్నరులు వసించుచుండువో, ఎచ్చట వారందరును అష్టర
శ్రీలతోడ క్రీడలనంది యానందించెదరో, అట్టి మానససరస్సున శ్రీరాముండు స్నానముచేసి
బిందుసరోవరమునకుపోయి అచ్చట నవగాహించి దానాది సత్కర్తంబుల నాచరించెను. పిదప,
మేరుపునందుండు సభతో సమానమై శ్రేష్ఠంబగు దివ్య బ్రహ్మసభనుచూచి సీతాసహితండు
గా పుష్పకమునుండి దిగి దేవేంద్రులతోడవచ్చి ప్రణమించుచుండు బ్రహ్మనాలింగించుకొ
, వారిసందరిని సవిస్తారముగా సత్కరించెను. బ్రహ్మదేవుండు శ్రీరామునికి పూజించి కామధే
సువునర్పించెను. రఘునాథుండు కామధేనువును పుష్పకమందునది బ్రహ్మాదిదేవతలతోడ కై
లాసమునకేతెంచెను ॥ ౧౩ ॥ వచ్చుచున్న శ్రీరామునిజూచి వృషభారూఢుడై పార్వతితోడ
పరమేశ్వరుండు ఎదుటవచ్చెను. అట్టి శివునిజూచి శ్రీరాముండు వేగమే పుష్పకమునుండి గి

౧౭ || సీమంతభూషణోపాసనాద్విక్రందితైరితాః | దదౌజనకసందిత్యై పార్వతీతోపశ్రుంథా || ౧౮ || తతః
 కృంభ స్వదాపాకా రాఘవత్రాజ్యై భిక్షైః || రాక్షత్యవ్యాభిశతైః ప్రహంతుంశ్చరాశః || ౧౯ || తతోవాతో
 విధేర్భాసం రోదనాద్రుద్రసంజ్ఞః || పాత్రస్తవరఘుశ్రేష్ఠ తవాఘాపరిపాలః || ౨౦ || సహరశ్రియతేరామ ఆజ్ఞ
 యాశవసాదరాత్ || యదామయానుశ్రవయే తదాపాపంకశేతేతం || ౨౧ || యద్దశాస్తవధాద్భీత స్త్రీర్భయత్రాం
 కరోషిహి || క్రీడేయంతిరాజే ద్ర మఖండీదస్యసీతయా || ౨౨ || క్రియతేనాకశ్చక్షణం జానామితవేష్టితంపి
 వంశానాద్భిష్టస్య చారిత్రేర్విగ్రహాఘనం || ౨౩ || దదౌసింహాశవంఛత్రం చామరేమంచకోత్రిమం | పాపపాత్రం
 భోజనస్య పాత్రం ప్రానుంతు సూరయః || ౨౪ || కంకశేపంశతేరామ భూషణేయకుటోత్రిమం | రామంప్రస్థాప
 యమాశ బహ్వవి తామసింహ్వా || ౨౫ || హృదిచితానడింధృష్ట్యా రాఘవస్యవిదేహజా | ప్రాహంజిజ్ఞాతారా
 మం గౌమేదంతామసి స్తవ || ౨౬ || తథేతిరాఘవోవృత్త్యా విమానేనవైస్థా || యయాశ్చాత్యశంకరంహి కృత్వా
 యజ్ఞాభాగ్భూషణం || ౨౭ || ఆకారయిత్యభవిధిం మాప్నైకేనాగ్రరాఘహి | భాగీరథ్యాస్త్రైశ్చైవ హరిద్యాం
 యయాశవాత్ || ౨౮ || కురుతేత్రివిగాహ్యభ పీండప్రస్థంతికోయయా | వృష్ట్యాఋభవసంకరఙ్గం యయాభృం
 దావసంతితి || ౨౯ || గోనలంపిత్వీరామస్తు గోవధశానమగాచ్చతే || గత్యాభావంతికాంపుత్యాం ప్తిపాలిరివి

శ్రీరాముడు కైలాసమున రుద్రునిచే సత్కరింపబడుట.

నమస్కరించి శివునిచే నాలింగింపబడి నిలచెను. పార్వతియును సీతనాలింగించి కోటిసూర్య
 ప్రకాశంబులగు వస్త్రాలంకారములచే సత్కరించెను. కవ్వలు అందెలు కడియములు తలతో
 డువులు బడినూలు సూర్య చంద్రులు పాపటబొట్టు హారములు మొదలయినవాటిచే సీత నలం
 కరించెను. అంత నాశివుడు సవిధవముగా శ్రీరామునర్పించి “శ్రీరామా! నీ నాభీకమలంబున
 ఈ చతురాననండుగు బ్రహ్మ యవతరించెను. ఆవిధినుండి యుద్భవించినసేన రోదనముచే
 రుద్రుడనబడితిని. నీయాజ్ఞానువర్తియగు మనముడుగానున్నాను. నీయాజ్ఞ చే సంహారకృత్య
 ముననున్నాను. నాచే ప్రళయమగునపుడు నీపాప మెచ్చటగలదు. రావణాపత్యా పాపమున
 కై తీర్థయాత్రచేయుట యిదియనొక కీడ్కాశోలు. సీతతోడ సుఖముగానుండుము. అయిన
 లోకశిక్షార్థము నీవిల్లు నటించుచుండువని నేనెఱుంగుదును.” అని యిట్లు నానావిధావధానం
 బులచే పొగడి ఛత్రచామర సింహాసనాసన మంచకాది రాజోపచారంబులనిచ్చి కిరీటాది ది
 వ్యాభరణంబులనొసంగి హృదయమున చింతామణిని కట్టి శ్రీరాముని పర్యాణముచేయించి
 పంపెను. అప్పుడు సీత లజ్జతోడకూడి “నాకు గోవు సీకు చింతామణి”యని వేడుకగాచెప్పె
 ను. అట్లేయని శ్రీరాముడు విమానమునెక్కి సకలజనులతోడ శంకరునిక సమస్కరించి య
 జ్ఞమాచననుచూపి మానములొని యజ్ఞమునకు బ్రహ్మసేవిల గంగాతీరముననే వెడలి హరి
 ద్వారమునకు వచ్చెను || ౩౦ || పిమ్మట, కురుతేత్రిమునకు ప్రవేశించి ఇంద్రస్థమునకు వెడలి

రాజితం || 30 || మహాకాలంశమస్మత్కృత్య సత్యం ప్రీతాః స్యనేః || ద్విష్టానరాజావ్యయోఽక్షేత్రం సాగరంకు
 మమాత్మ్యం || 31 || యయానమైమిమారణ్యే గోమత్యాంసవిగాహ్యం | సూతంపారాజింద్విష్టా శ్లోకాదీక
 ప్రభాజ్యం || 32 || స్నాత్వాతీర్థపుష్పవేతనాః సరస్వతీరః పూజయేత్ | తమసాంతావిగాహ్యం దంశనగీరం
 తాం || 33 || రామమాతమాజ్ఞాన సుమంతోకేగవత్రిః | ఆయోధ్యాంధూమయమాన ప్రాప్తౌర్నానావి
 ర్భ్యజై || 34 || తోరణైశ్చసతతాకాళిః పుష్పహారైః సర్వే | శోభయత్సారాజమ్యాంక సేవయిత్యాకుచ
 దనైః || 35 || విశేషంసుమైర్వివ్రే బలవీరీప్రేరరాజితాః | వారణాసిన్ద్రపురస్కృత్య సేవయామహాకీర్తితః || 36 ||
 ప్రత్యుజ్జగామరాజేన్ద్రం పుష్పకఫంత్వరాన్వితిః | దండవత్ప్రీతిపత్యాన దత్తానోపాయనానంతం || 37 || ఆరిం
 తోరాఘణేణ మేనేనకృత్యకృతృతాం | తతోనాన్యనినాదైశ్చ సతతానైర్వారయోషితాం || ౩౮ || శబ్దహోమైర్వి
 జానాన రామతీర్థంయయాశనైః | స్నాత్వాతీర్థరయూతోయే యుర్వితీర్థంసుపుణ్యం || ౩౯ || స్యయితే
 వక్తృతంపూర్వం నిత్యకర్మాఽహదరాత్ | వసిష్ఠోక్తవిధానేన కృత్యానైకమపొదం || ౪౦ || దిగ్భాస్రంవిధ
 యాన దత్తానానాస్యనేకేః | తృప్తియేదివసేరాజా విమానేనవిజయసా || ౪౧ || పుర్యాఃవిలంఘ్యప్రాకారాః
 హేమరత్నవినిమితాః | ఆయోధ్యాంశోభితారమ్యాం గోపురాటాలమండితాం || ౪౨ || విధిబాట్టసమాయ

శ్రీరాముడు హరిద్యాసా ద్యుత్తరతీర్థయాత్రః కేయట.

• మధువనమునీక్షించి బృందావనముజూచి గోకులము నాలోకించి తిన్నగా గోవర్ధనాద్రి కేతె
 చెను. తరువాత షీహాతీరమున పుణ్యరంబగు నవంతికకువచ్చి మహాకాలుని నమస్కరిం
 అనేకతీర్థంబుల నవలోకించుచు గజక్షేత్రమునుచూచి సాగరకూపమును వీక్షించి, నైమిశార
 ణ్యమున గోమతీతీర్థమున స్నానముచేసి, పారాజికుండగు మాతృనవలోకించి శౌనకాదిమును
 ను సత్కరించి బ్రహ్మవై వర్తసరస్సునందు స్నానముచేసి, తమసానదిలో నవగాహించి య
 యోధ్యకేతెంచెను || 33 || పిదప జాగరూకుండగు సుమన్త్రుండు విజయముగావచ్చుచున్న

శ్రీరాముడు తీర్థయాత్రలనాచరించి యయోధ్యకువచ్చి సుఖించుట.

శ్రీరామచంద్రునింజూచి అయోధ్యానగరమును వివిధధ్వజంబులచేతను తోరణ పతాకాదుల
 చేతను పుష్పహరింబులచేతను అలంకరించి రాజమార్గంబులకు చందనరసంబులను చల్లించి
 పుష్పవిక్రీణంబుకావించి బలిదీపంబులను పెట్టించి పట్టమేనుగును ముందుఁబెట్టికొని సకలసేనా
 పరివృతుడై పుష్పకస్థితుండగు శ్రీరామునికి స్వాగత మొనరింపబోయెను. ఇట్లు వెడలిన ను
 మంతుడు సాష్టాంగ దండప్రణామంబుచేసి కానుకలనర్పించి శ్రీరామునిచే నాలింగింపఁబడి
 తాను ధన్యుడైననుకొనెను. పిమ్మట శ్రీరాముడు మంగళవాద్యంబులతోడను సృష్టిగీతా
 దులతోడను బ్రాహ్మణుల వేదఘోషణంబులతోడను సరయానదిలో నిత్యశీర్షాధము మునుపు
 తాను తనపేరుతో నేర్పరచిన తీర్థరాజంబునకువచ్చి స్నానముచేసి నవీశ్వలవా రానతిచ్చినట్లు

క్రాంతకున్మధవిరాజితాం పశ్యన్ స్వీయరాజసభా ద్వారం ప్రాపరముర్జితః ॥౪౩॥ యానంఘ్రామండలం ప్రా
 ప్య నుఖమాసీత్ క్షీరతీతా । తతస్సుమంత్రపత్నిభి డాహ్వానవనిమిళితాః ॥౪౪॥ బలయః కాంశ్యపాత్రస్థా జల
 తైలఘటాస్తథా । సీతారాఘవయోధేహా దుత్తీర్ణశతశస్త్రదా ॥౪౫॥ సీతాత్మక్యవిదూరకు స్నాత్యారామ
 గృహాయముః । తతోరామోవిమానాగ్ర్యా దవరుహ్యసంభుభిః ॥౪౬॥ వాగైశ్చైర్వృతభిః స్ఫుభాయాంఘ్రవి
 వేశహ । తస్మాన్విహసనేరామ శ్చింతామణివిరాజితః ॥౪౭॥ తస్మాన్మహాస్ఫుభాయాం శ్రీ రాఘవేణాతిమానితాః సీ
 తాపింజనేహంసా విచిత్రతత్త్వనిమిళతం ॥౪౮॥ కామధేనుపురస్కృత్య ప్రవివేళాతిహాషితా । తతోరామః కా
 మధేను సంఘాలైః స్ఫుతపాచితైః ॥౪౯॥ ఏరుమాన్వైష్ణవైశ్చ భోజయామాసఘ్రామరాత్ । ఆచండాలాం ప్ర
 ద్వియితా స్వయంకృత్యాశనంతదా ॥౫౦॥ నిద్రాగ్ధం నృపతీయాన్ ఫలమాజ్ఞానయ త్తదా । వంచరాత్రం నృపాక
 త్రత్యా ధావయిత్యాశనం తదా ॥౫౧॥ వస్త్రాంకారకురగై స్తావయిత్యానువిశ్రంతం । తాక ప్రావాచరిమా
 నాభిః ప్రబుధిరకరంపుటాక ॥౫౨॥ మమయజ్ఞాంకికురగం దృష్ట్వాకస్మిష్టగైశ్చకః । ఆగతవ్యంపరివారైః స్వ
 వైశ్చైర్నైర్నాగైశ్చరా ॥౫౩॥ తత్కాక్షాంభుమిదస్య హ్యంగీకృత్యవృత్తమా త్రమా । యయాస్యంస్యంపురంధేశంస్య
 బలైః పరివేష్టితాః ॥౫౪॥ సుగీవాద్యాః వానరాంశ్చ పరివారశుభన్వితాః । ఆజ్ఞానయిత్యాసదాని స్థావయా

ఒక యువవాసముచేసి దధిత్రాద్ధము నాచరించి అనేక దానదర్శనంబులనొసంగి, మూడవనాడు
 విమానమునెక్కి- గగనమున వెడలి యూరిప్రాకారము నతిక్రమించి సువర్ణ రత్న నిర్మిత గోపు
 రాట్టాల హమ్య విరాజితంబును దివ్యాలంకార రమణీయంబునయిన తన యయోధ్యారాజ
 ధానిని చూచుచువచ్చి రాజసభాద్వారమున విమానము నేలనునగా నిలచెను. అంతనా సు
 మంత్రపత్నులు దధిత్తుముచే నేర్పరచిన బలులను కంచువాత్రలలో నించికొని వాటిని జలఘటం
 బులను తైలఘటంబులను శ్రీ సీతారాములకు నివాళించి చుట్టి దూరమున పారవేసి స్నానము
 చేసి రామమందిరంబున కేతించిరి. పిదప చింతామణి విరాజితుడగు రాముండు విమానాగ్ర
 మునుండి దిగి తమ్ములను నాగరికులను రాజులను పిలచికొని సభలో సుఖోపవిష్టలయిరి. జాన
 కీదేవి కామధేనువుతోడ దివ్యరాత్నాంకృత నిజాంతఃపురమును ప్రవేశించెను! ॥౪౮॥ తర్వాత

శ్రీరాముండు సమస్తపరివారమును ప్రజలను తృప్తులంజేయుట.

శ్రీరామచంద్రుండు కామధేను సంభూతంబులయిన ఘృతవక్త్రంబులగు పరమాన్నంబులచేతను
 మద్రన భోజ్యవస్తువులచేతను బ్రాహ్మణసమారాధనచేసి. ఆచండాలాంతముగా ప్రజలనందరిని
 తృప్తులచేసి, పిదప తానుఘటించి ఘష్పకంబున రాజులందరికిని సుఖనిద్రాస్థలమునిచ్చెను.
 ఇట్లు ౫ రాత్రులు రాజులను నిజనన్నిధిలో నునచికొని వసనభూషణాదులచే వారిని సంతూ
 నించి, సాక్షాత్కృత్యపతి వారినిచూచి “నాయెక్క- యజ్ఞాశ్వమునుచూచి దానిననుసరించి వ
 చ్చువారితోడ దూరందరును సమరివారంబుగా ససైన్యంబుగా సనాగరికులుగా రావలయు

ను." ఆని యాజ్ఞాపించెను. వారును రామాజ్ఞ ను శిరసావహించి వారివారి బలములతోడ తమతమ పురములకు వెడలిరి. నుగ్రీవాది వానరులును పరివారజనులును "మిమ్ములను అశ్వమే ధానంతరము పంపించుచున్నాను" అని, విడదియిండ్లనుచూపి నిజనన్ని ధిలో నిలిపెను. పిదప "ఈదిసముమొదలు నేనీభూమిలో రాజ్యమేలుచుండునంతవరకు ఈ యయోధ్యానగరమున వసించువారలలో యెవరోకరు పథికులును భిన్నపాకములలో భుజించుకొడదు. తమతమ గృహస్థాశ్రమ ధర్మావలంబులగువారు వారివారి యిండ్లలో యథాసుఖముగా వండి భుజింఁదగును. నావల్ల నిబంధమువలదు. అందరును యథాసుఖముగా నుండెదగు." నని యిట్లు భేరివాద్యముతోడ నూరివారికి సాటించి, సీతతోడ సుఖముగానుండెను. అయోధ్యలో నెచ్చట విన్నను వేదఘోషమే. ఇంటింటను మంగళ స్మృతగీతవాద్యంబులు, హరికీర్తనలు, పురాణపఠనంబులు, గల్లియుండె. ఇట్లు సాకేతనగరము సానందంబుగా నుండెను. విష్ణుదాసా! నీకీట్లు శ్రీరాముని యుత్తరయాత్ర చెప్పఁబడినది. ఇయ్యాత్రాకాండమును ఎవరు భక్తిచే వినుచుండురోవారు యాత్రాఫలము నందెదరు. యాత్రజేసి ధనమునాజీంచువారు దీనిని చదివిన వారు సుఖముగావచ్చి యిల్లుచేరుదురు. బ్రహ్మహత్యాది సమస్తపాపంబులును పరిహరింపఁబడును. ఈ యాత్రాకాండమును విన్నవారు పర్యటిర్థ స్నానఫలము ననుభవించెదరు. దీనిని పఠించువారు ధనార్థులుగానున్న ధనమును కాముకులుగానున్న కామములను పొంది సుఖంతు

లంతస్థభవేద్భవం । యానికావిదపాపాని జన్మాంతరకృతానిచ । ౬౯ ॥ తానిసర్వాణ్యశ్శక్తిం యాత్రాకాండశ్ర
వాదివా ॥ ౭౦ ॥ * ఇతిశ్రీశతకోటిరామచరితాంతర్గత శ్రీమదానందరామాయణే వాల్మీకియే యాత్రాకాండే నవ
మస్కంధః ॥ ... .. ॥ ౯ ॥

ఇతి యాత్రాకాండ స్థమాప్తః.

శ్రీరామచంద్రదర్శనమస్తు.

రు. పాపాత్ముడు పాపనమూర్తియగును. భక్తి నెవడు ప్రార్థనలేచి నిత్యకర్మానంతరమున
దీనిని పఠించునో వానికి శ్రీరాముడు అభీష్టంబు ననుగ్రహించును. సర్వతీర్థ స్నానఫలము
లభించును. యాత్రాకాండ శ్రవణముచే జన్మజన్మాంతరకృత పాపంబులును నశించునని...

ఇట్లు శ్రీమద్వాల్మీకి విరచిత శ్రీమదానందరామాయణంబున

యాత్రాకాండము సంపూర్ణము.

ముఁ

ఇప్పు

లక్షణు

శ్రో॥ గోష్పదీకృతవారాళిం మశకీకృతరాక్షసం ।

రామాయణమహామాలా రత్నంపందేనిలాత్తజం ॥ * ॥

౨
మ
నా
“ఈ
సింహ
పాత్ర
ను. నా

కం॥ ఘనగోష్పదీకృతాభినిఁ, బ్రణతున్న శకీకృతానురప్రభరామా ।
యణమాలారత్నమున, ద్దూహానుమంతుని నుతితు గురుతరభక్తి॥॥

శ్రీరామః పరిసన్నోస్తుః | శ్రీగణేశాయనమః |

శ్రీసీతాలక్ష్మణధరతత్రుష్ణు హనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః |

శ్రీమదానందరామాయణే

యోగకాండస్తృతీయః ప్రారభ్యతే |

శ్రీరామదాశశివాచ—అథరామస్సుభామధ్యే ఏకదాగురుదుబ్రవీత్ | కుంభోదరమునేర్వ్యాత్మ్య త్త్వయా
త్రామయాన్యతా || ౧ || ఇదాసీంకస్యవాక్యేక వాజిమేధంకోత్యహం | యజ్ఞోపవీతరణానిర్లం లక్ష్మణాయకదస్య
హి || ౨ || సుముహూతేఽశుభేలగ్నై శ్యాశకణాఽంఘ్రిశ్చప్యః | కురంగోదవ్యవప్తిరైర్ల ధ్యువయిత్వావిము
చ్యతాం || ౩ || పృథ్వీప్రదక్షిణార్థంహి తత్పృథ్వీయతఃసంఖ్యయా | సేనయాయాతుక త్రుష్ణు శ్శుకుంత్రేణసహ
చిరాత్ || ౪ || తద్రామవచనంశ్రుత్వా వసిష్ఠోమనిశత్రుః || జ్యోతిర్విశ్వసీతోద్భవస్య సుముహూతేఽంకుభోద
యం || ౫ || అహుచయత్యసామిత్రం సభాయాంధామపన్నిధా | సామిత్రేఽద్యౌనాత్ క్షేయా ముహూతేఽన్నప్రమే
హం || ౬ || దీక్షాగంరామచంద్రస్య వాజిమేధాఖ్యకమణిః | రాజతీర్థేఽయజ్ఞః భూమి శ్శృంభియాకూలాదివిః || ౭ ||

శ్రీరామాయనమః |

ఆనందరామాయణంబున యోగకాండము.

రామదాసుడు చెప్పుచున్నాడు—సమసంతరంబున నొకప్పుడు సభాసీనుడైన రాము
డు వసిష్ఠులవారితో “నేను కుంభోదరుని వచనప్రకారము తీర్థయాత్ర నాచరించితిని. ఇప్పు
డు తద్వాక్యముచే వాజిమేధము నొనర్చెదను. యజ్ఞమునకు కావలసిన సామగ్రులను లక్ష్మణు
నికి తెలుపుడు. సుముహూర్త శుభలగ్నమున తోక చెవి కాళ్లు నల్లగానుండు గుట్టము ది
వ్యాలంకారము చేయబడి అలంకరించి విడువఁబడని, దాని వెనుక భూప్రదక్షిణమునకై ౧౦౦౦౦
సైన్యమును సుమంత్రునివెంట దీసికొని వెడలని,” అని విన్నవించెను || ౪ || ఆ రామవచనము

వసిష్ఠులు యజ్ఞోపవీతరణములను లక్ష్మణునికి చెప్పట.

నువిని మునీంద్రుడగు వసిష్ఠుండు దైవజ్ఞులతోడ మంగళప్రదంబగు ముహూర్తమును నిశ్చ
యించి శ్రీరామ సన్నిధానంబున లక్ష్మణుని కిట్లాజ్ఞాపించెను.—వినుము లక్ష్మణుడా! నేటికే
డవనాడు శ్రీరాముని వాజిమేధయజ్ఞదీక్షకు సుముహూర్తము. బ్రాహ్మణులతో రామతీర్థ
ప్రదేశమున సువర్ణరచితంబులగు నాకేళిచేయజ్ఞః భూమియగునట్లునయోధ్యులగరమునకు వెలుప

సువర్ణనిమిత్తేతిత్యైః బ్రాహ్మణైశ్చ సత్సరం । దశక్రౌళమితాయాద్వా బహిష్కర్తవ్యమ్ ॥ ౮ ॥ సహశ
ర్కంహీనాతు లిప్తాచందనకాతిభిః । మంటపశ్చ విభాతవ్య స్ఫుర్వత్రాబండితకృభః ॥ ౯ ॥ జంబూమ్రాదనగానాం
చ కాఖాభిః కనుమైరపి । పల్లవైశ్చ విచిత్రైశ్చ కదరీ శ్రుంభకుండభిః ॥ ౧౦ ॥ సమంతరేస్తరణాం బంధనీయానికుం
టపే । బంధనీయాః శ్రువహారాః ఫలాద్యాదిహితాకృభాః ॥ ౧౧ ॥ వేద్యశ్చ క్రాంత్రః । కార్య ముద్ధాగ్రాహిష్టికాది
భిః । కరణీయమహత్కుండమతస్మిన్ శ్లోకశ్చ పుష్పయం ॥ ౧౨ ॥ కుండోపరిమహత్కార్యం గోమఖం చ మనోరథం ।
ఖాదిరశ్శుభిరీతంహి వసోధారాకారభాగయత్రయం ॥ ౧౩ ॥ నీతరక్తానీతైశ్చైవ నీలవీతాదిభిశ్చైః । నానాద్రువ
చూడైశ్చ చ్యుతభాగుభిర్జితైః ॥ ౧౪ ॥ నానావర్ణైర్విశేష్యాని స్వస్తికాని సమంతరః । కమలాని చిత్రాదిత
థావ్యాదలూపిచ ॥ ౧౫ ॥ శంఖచక్రదావద్వ చల్లయశ్చ సహస్రకః । కనుమూసవిజీవాది యజ్ఞ భూమ్యాం సమంత
రః ॥ ౧౬ ॥ చతుర్వింశచ్చుభాః కార్యా యజ్ఞ శ్రుంభావహోద్భితాః । వినిమితాస్సుంజేన ముత్తాచారవిగుంఠ
తాః ॥ ౧౭ ॥ చిత్రస్ఫుర్వభేదం కుండమశ్లోకైశ్చైవతః । శేఖనియంతథాకుండం నానావర్ణైర్విచిత్రం ॥ ౧౮ ॥
కాద్యం కార్యాదిపాత్రాః యజ్ఞార్థం కుమచశ్శరః । హైహుః శిలోపకరణా వరుణస్య యథాశ్వరే ॥ ౧౯ ॥ అసనా
ని ఋషీణాం చ విధానం చ సహస్రకః । వాసోగోపాదికార్యాది తృప్తైః పత్రైశ్చ కృత్యైః ॥ ౨౦ ॥ పాకాలాది
ధాతక్యా కార్యకాలాశ్చ స్యుతః । ఋషీకాలాదిధాతక్యాః శ్రీకాలాశ్చ సుభావహాః ॥ ౨౧ ॥ యజ్ఞోపవీతగానాం
చ కాళావరకనుండరా । సభాకార్యాశ్చ పాణాం చ వరవస్త్రైర్విచిత్రః ॥ ౨౨ ॥ అసనార్థం కుమచార్థాది వస్త్రాది
చ సమంతరః ॥ ౨౩ ॥ అస్త్రీర్యాదితథారాః పృథుభాగాశ్చ యాదినః ॥ ౨౪ ॥ వక్షివస్త్రస్సుకార్యాశ్చ శైవశ్రుంభాంతా

ల పదికోసలుదూరము తోధించునది. అంతటను భూమి నమముగను ఇసుకలేనట్లును చేసి
చందనరసముచే నలికి, యంతట నఖండితంబుగానుండునట్లు మంటపము నేర్పరచవలెను. ఆమంట
పమును నేరేడు మామిడి మొదలగు చెట్ల రవ్వలచేతను చిగుళ్ల చేతను పుష్పములచేతను అరటిచె
ట్లచేతను అలంకరించునది. అంతటను పుష్పహారంబులను తోరణములను కట్టదగును. ఎప్పట
చూచినను ఫలావళులు కనుపడుచుండని. సున్నపులిన్నెలు వన్నెమీరి యుండదగును. నా
యెదుట మృత్తయహోమకుండమును చేయించుము. కుండముమీద సాగసైన గోముఖమును
రచించునది. వసోధారకై ఖదిరదణ్డిని చేయించునది. నల్లని యెఱ్ఱని పచ్చని తెల్లనివే మొదలైన
నానావర్ణముల తాల్మలైడికి ఉపధాతుచూర్ణములను కలిపి న్వస్తికము కమలము అష్టదళాదులు
శంఖచక్రములను మొదలైన ముగ్గులు వ్రాయించబడని. యజ్ఞ భూమియందంతటను పూలు
చల్లబడవలయును. అర రవ్యమగు సువర్ణనిర్మిత ముక్తాద్యంకౌత్ర యజ్ఞ శ్రుంభులను కల్పించ
వలెను. కుండమధ్యమున నశ్వరైవతాకంబగు సర్వతోభద్రంబును లిఖించునది. మఱియు
నచ్చట నువన్నెలను వ్రాయునది. నేను చూచుచుండగా వరుణయాగములోని వాటివలె
నర్హమయ యజ్ఞాశ్రములు కల్పింపబడని, పూరిండ్లు వర్షలోలు పెంకుడిండ్లు మొదలగు

నిహి । కళత్రాపర్వణాని విదిత్రాణిమహంతిచ । ౨౪ । స్థావనీయానిశదస్మి మహాద్వాణీకులత్తగ్ని । స్థావనీయాని
 పానాగ్ధం పాత్రాణివిధానిచ । ౨౫ । నానారస్యైఃపూరితాని తథావశ్యఫలాదిభిః । నానాసుగంధద్రవ్యైశ్చ రా
 గైర్వానాదిదైరవి । ౨౬ । తుదైర్బలైరైర్దుర్బలైఃప్రథమాదకవస్తుభిః । నానాసుగంధరైరైశ్చ కాచఘంటాశ్చ
 మాశ్రభిః । ౨౭ । స్థావనీయాశ్చంద్రైశ్చ సుగంధైరత్తతాదిభిః । నానోపస్మరయక్తావాం తంబూలానాంసహ
 ప్రభః । ౨౮ । స్థావనీయానిపాత్రాణి చామరాణిసహస్రభిః । వ్యంజనానిదిత్రాణి తథాదర్శానిదిత్రాణి । ౨౯ ।
 స్థావనీయాశ్చక్రీడాగ్ధం క్రీడోపకరణానిచ । స్థావనీయానిశదస్మి స్వపాతానిదిత్రానిచ । ౩౦ । కృత్వాత్రసంభ
 వాఃకార్యా కళకళిత్రుషుపాటికాః । జలయంత్రాణికార్యాణి సర్వత్రవిధానిచ । ౩౧ । నానాదిత్రవిదిత్రాణి వి
 యపాంపంజరాశ్చభాః । హేచరత్నహస్తీశ్చ త్రహస్తైర్వనైర్వనైః । ౩౨ । విధూషితాఃకామనీయాస్తా
 యాస్తాన్దైర్బలైఃప్రతూరితాః । కుంటపేఘుంధనీయా సరికానివోపకరణాని । ౩౩ । సూపమంతునుసూపాశ్చ
 నుగాయంతునిగాయకాః । బాదనీయానిపాద్యాని బహూనివిధానిచ । ౩౪ । పూజోపకరణాన్దైర్బలైశ్చ పాత్రా
 ణిపూరితానిహి । పృథక్పృథక్సభాస్యేన స్థావనీయానిలత్తగ్ని । ౩౫ । తథాఋషిసభాయాంతు దభాశ్చసమి
 ధప్రభాః । దండాఃకంఠంఢలయతాః । స్థావనీయాశ్చహస్రభిః । ౩౬ । బహిర్వాసాంశ్చకాశీవాన వల్కలానాన్వ్యం
 జనానిచ । పూజాద్రవ్యాణిహవ్యాని జలకుంభాశ్చహస్రభిః । ౩౭ । కొదాగ్ధంమృత్తికాశ్చక్షుధా దంఢకామనిపాడు
 కాః । గైరికామఖశుద్ధనిర్ధం నానావిస్తూనికల్పయ । ౩౮ । తథానారసిధాయాంతు పూజాపాత్రాన్దైర్బలైః । పౌ
 భాగ్యద్రవ్యపూజాని సుగంధైఃపూరితాశ్చవి 13౯ । వామనానిదిత్రాణి స్థావనీయానిలత్తగ్ని । కల్యణ్యజ్జల

వాటి నేర్పరచుటలో యథానంభవముగా, పాకశాల భోజనశాల ఋషిశాల శ్రీశాల ఉగ్రా
 ణంబులు వస్తుశాలనృపులకు సభమొదలయినవాటిని చిత్రవిచిత్రంబులుగా కట్టించవలయును.
 రాజయోగ్యంబులగు తూలికాతల్పంబులు రత్నకంబళములనుసిద్ధపరచునది. గొప్పగొప్పవియగు
 అన్నొవకరణంబులను చిత్రవిచిత్రంబులగు పానపాత్రలును ఘట్టపూలములును దివ్య పరిమళ
 వస్తువులను నలుగురిండ్లును ఊరగాయలేమొదలగు వ్యంజనంబులును చామరంబులును వేయా
 రు గాజుకుప్పెలును మద్యాది మదజనకవస్తువులను అద్దంబులును వినోదంబులగు క్రీడాసా
 మగ్రులును నృపసభలో నున్నదగిన పూలచెట్లుగల మట్టితోట్లును వివిధజలయంత్రంబులు సాలం
 కృతాపురశ్రీలును సుధాపంబులును మంగళవాద్యంబులను సతాకర సామగ్రులును వెవ్వేటు
 గా నిండియుండదగును. ఇక ఋషిసభలో సమిత్తులు దర్శలు దండములు కమండలువులు
 బహిర్వాసాలు కొవీనంబులు పూజాసామగ్రులు జలకుంభములు ముఖ శుద్ధికర గైరికాదివస్తు
 వులు దంతశుద్ధికాశ్యంబులు నారబట్టలు మొదలయినవి సిద్ధమగుగాక. అట్లే శ్రీశాలలో
 పూజాపాత్రంబులు సౌభాగ్య ద్రవ్యపూజ్యంబులుగా నుండని. మఱియు నవ్వుల పువ్వుంబులు
 గంధంబులు వాయనంబులు చొరములు కాటుకలు భరణులలోనిండిన యాభరణంబులు పన

నాంచ పాత్రాణికుంకుమినచ । ౪౦ । కరంధస్థానిరమ్యణి భూవజాన్యజ్జ్వలినచ । హరిద్రాదీపవస్తూకంఘ
 ణ్యవసనానచ । ౪౧ । స్థావనీయాఃప్యజ్జ చామరాదీనిసాదరం । మన్యదాంశ్శునీయాని పత్రాణిచశకుంతలః॥
 ౪౨ । రామమద్రాంశ్తాన్యధ్య తథాదూతామహావహా । జనకాయప్రేషణీయాః కైకయస్యవసన్నిధౌ॥౪౩॥ కా
 సల్యాయస్సుమిత్రాయాః వీరరాచరితక్షణ । క్షాంతకణకృత్యాహంఘే క్షాంతత్వచస్పృశితక్షుభః । ౪౪ । కుహ
 ర్వాభంజైర్నైవై దిశస్యవీరాశ్శనేశచ । శోభనీయాన్యమరాద్య ముక్తావలైశ్చానోరమైః । ౪౫ । హైమిధి
 క్షృంఖలాభిశ్చ వేణీబంధవిభూషణైః । తస్యపాతేహేమవత్రం తేజనీయంస్ఫుటాక్షరైః । ౪౬ । శోనలంధ్రస్య
 రాజస్య యజ్ఞాంగతురగోహ్యయం । క్షేయస్యైవైవై క్షౌతకాంఘ్రాన్యప్రదక్షిణాం । ౪౭ । యస్యాస్తి
 సారంతేనాస్యో బంధనీయాఽయమక్షయః । నోచేత్కౌశాంశ్చైవకాహీ తురస్కృత్యబలై స్సహ । ౪౮ । స్వక
 టుండైర్వాగరశ్చ తథాశాపవలై స్సహ । అగంతవ్యంస్యవతిభిర్యజ్ఞాంకాన్యవనతరీణిః । ౪౯॥ యజ్ఞ భూమింహ్య
 ద్దాహ్మయాం యజ్ఞైశ్చాత్వాపహోధతాక । ఏవంపత్రంబంధయాన్య ముక్తామణివిరితైః ॥౫౦॥ ఆవరితై
 శ్శోభయిత్యా సిద్ధకార్యశ్చకులపేః । సిద్ధకార్యశ్చక్రఘ్నైస్సేవపరివేషితః । ౫౧ । రథాయాఢోశ్వరజ్జ
 గ్ధం కుమంత్రేణసమస్తైః । నానాపూజాఃదీపాంచ జలకుంభాశ్శహస్రః । ౫౨ । నానాదేవాస్త్రదర్శానీశ్చ
 ఘ్నైవానయస్సహి । శోభనీయాపురీరమ్యా పతాకాధ్యజతోరజైః । ౫౩ । దేవామౌనుభాతయా తథాశాపాద

పు కుంకుమములు రవికేలు చీరెలు చామరాద్యవభోగ నామగ్రులును గర్జియుండని. మఱి
 యును శ్రీరామ ముద్రాకేంతంబులగు వత్రికలు మిత్రమండలికి వ్రాసిపంపబడవలెను. జనక
 రాజునకును కైకయరాజునకును కౌసల్యా సుమిత్రుల పుట్టినిండ్లకును ఈ శుభోదంతమును
 వ్రాసి తెలుపుము, దూతలనంపుము. నల్లనిచెవ్వి నల్లనికాళ్లు నల్లని తోకగల తెల్లనిగుఱ్ఱము
 ను దివ్యాలంకార వస్త్రంబులచే నలంకరించి చామరా ద్యవచారంబులతో నాదరించుచు
 జడలు మొదలై నవాటిచే శృంగారించి సుహృత్శృంఖలంబులనుకట్టి యున్నదగును. దాని నుడు
 ట “ఈగుఱ్ఱము శోనలరాజగు శ్రీరాముని యశ్వమేధయాగమున భూప్రదక్షిణంబునకై విడు
 వబడినది. రాజులందరును తెలిసి విడిచిపెట్టదగును. ఎవంజైనను శత్రుడుగానుండిన వాడు
 దీనిని బంధింపవచ్చును. శక్తిలేనియెడల తమ భండారములను ముందుపెట్టికొని నైన్యముల
 తోడను పరివారముతోడను నాగరికులతోడను దేశమువారితోడను రాజులువెడలి యుద్ధతల
 నుగెలచి అయోధ్యలో యజ్ఞ భూమికి అశ్వనుచర్చలవెంబడి రాదగినది.” అని అని కనకపట్టి
 కను స్ఫుటాక్షరములచే వ్రాసి అశ్వముఖమున కట్టవలయును. ముక్తాభరణంబులను శిరోభూ
 షణంబులను అలంకరించి యిట్లు గుఱ్ఱమును యజ్ఞమంటవమును సిద్ధపరచునది. సీవును శత
 ఘ్నునితోడ నసైన్యముగా సిద్ధుడు కావలయును. సుమంత్రునితోడ రథారూఢుడై సరి
 పుణ్యనదుల దివ్యజలంబులను కుంభంబులలో నింపికొని నానాదేశ మృత్తికలతోడ శత్రుఃలగు

(౨)

కుష్ఠశ్చ । దేవాలయాభ్యంతరేద్య చిత్రాలాకునోరమా ॥౫౪॥ శేఖరియాదిధారివ్యా రత్నదీపాస్పదైవసిః । తూ
 తోజకరాహసి ప్రతిదేవాలయేష్యసి ॥౫౫॥ స్థావయస్యసకుప్తాని వాద్యావ్యాజ్ఞావయస్యభో । రాజమాగాభ్యోత
 సీయా స్సేచసీయాశ్చుండతైః ॥౫౬॥ స్థావరాజమాసర్వత్ర చిత్రాణివివిధానిచ । శేఖరియాదిరహ్యాణి ముక్తాహ
 రాస్సమంతః ॥౫౭॥ బ్రహ్మకణిశైర్యదూర్వ కాత్తరస్పటికాదిభిః । నానావిధాశ్చమకుప్తా దైవారావక్యసరాదా
 భిః ॥౫౮॥ బంధసీయాశ్చసర్వత్ర తాలరంధ్రైర్వీశేషతః । ఎవంయద్యన్తయాద్రాక్షం తమక్రతుమ్నవిచారః ॥౫౯॥
 తద్గురోర్వచసంక్రత్యా తథేత్వక్త్యాసలత్తనః । కారయామాసతత్సర్వంగురోర్యాశ్చాశ్చతాభిః ॥౬౦॥ ఇతిశ్రీ
 దువాసందరామాయతే యాగకాండే వాల్మీకీయే యాగోపనిషత్సంవాద ప్రథమస్కంధః ॥ ... ౧॥

శ్రీరామదాసహవాద—అథరామస్ససీతస్తు మహారాజేనప్రమేహని । నవసీతోద్యతకాదై గ్రిహాన్తి
 త్యాశ్చత్యాంజనాదికం ॥౧॥ తూర్వవాదైర్వికాశాం చేవఘాతైర్విశేషతః । పారశ్రుతాంగాయతైశ్చ పారావా
 చజయస్సతైః ॥౨॥ ఆకర్మకులంపేరమే తస్మాద్విరాసోపి । వదాకాయేవస్త్యాజి నరురామ స్త్వదంధతః ॥
 ౩॥ పారాంశ్చపంత్వీశ్చ మత్యోక్తాధమవాసిసి । శ్వక్రాశ్చాదివికాంభూర్యాః జంఘానిశూచ్యదః ॥

చే తెప్పించవలయును. చిత్రద్వజ పతాకాదులచే నూరిని సింగరింపదగును, దేవాలయంబు
 లకును సౌధంబులకును నున్నములు కొట్టంపవలయును, దేవాలయంబులలోని చిత్రశాలలను ని
 ర్మింపవలయును. మతియు నచ్చట సంతతము రత్నదీపంబులు వెలుగవలయును. పూజా
 సామగ్రులు సిద్ధముగానుండదగును వాద్యంబులు మంగళ సంగతంబుగానుండని. రాజమార్గం
 బులు పరీశుద్ధిగా చందన రసచర్మితంబులై యుండదగును. సౌధంబులలోని వివిధచిత్రంబుల
 నువ్రాసి నవరత్న నిర్మితంబులగు హారంబులనుకట్టి ఫలావళుల నలంకరించి నయనానందకరం
 బులగు నశ్లేర్పరచునది. ఇట్లుమధోచితంబుగా యథావిధవలయుగా నేనుచెప్పినట్లు చేయవల
 యనని వసిష్ఠులవా రాజ్ఞాపించగా, లక్ష్మణుడు సభ క్షికంబుగా వారి వాక్యంబుల నంగీకరిం
 చి వారు చెప్పినదానికి నూరితలుగా చేయించెను ॥ ... .. ౧॥

శ్రీరాముండు వాజిమేధ యజ్ఞమంటపమున ప్రవేశించుట,

అంత నాశ్రీరామచంద్రుడు సీతతోడ నేడవనాడు సుముహూర్తమున నవసీతాద్య
 భ్యంగముచేస్తానముచేసి అంజనాదులనలంకరించికొని బ్రహ్మఘోషంబులును తూర్వ్యవ్రణాదం
 బులును పురవారిగాయనంబులును పౌరుల జయస్వనంబులును సర్వానందకరంబులై యుండ
 గా వెడలి, యజ్ఞమంటపమును ప్రవేశించి చిత్రానసంబున సుఖాసీనుడై యుండి, అరుంధతీ
 వసిష్ఠులకు పట్టుబట్టల యలంకారమునొసంగి తల్లులకును అత్తమామలకు బంధువులకును మం
 త్రులకును వీరులకును ఊరివారిని సకలపద్ధులకును సేవకులకును తుదకా చండాలాంతముగా

బంధుంశ్చబంధుపశ్చిశ్చ మమసాక్ష్యేతత్తవరం । కుంత్రికాన్యధురంశ్చ దానదానీజనాం ప్రథా ॥ ౫ ॥ కటనా
టకపంధ్యాద్ వాంత్రిశ్చతరీపరం । ఆచాంబాహికాకాదత్య తరిషీరాందదాపరం ॥ ౬ ॥ హేమతంతున
ముద్దురీతం ముక్తాహాశ్యగంధితం । రత్నకాశ్చీరనిలాదైశ్చ మోహ్యేమధ్యవిదితం ॥ ౭ ॥ ముక్తాప్రవాళభూ
షాదైశ్చ మోహిభిస్సంహితౌవృతం । ఆదర్శవింబనవృతం విద్యులేతీపమముహూత్ ॥ ౮ ॥ తత్స్వయంరాచదం
ద్రం పీతకాశేముత్తమం హేమతంత్యంఃఠనానా వత్తప్తమవిదితం ॥ ౯ ॥ ధధారాన్యత్తూ త్తరీయం వాసో
పకారమండలి । వ్యంజితాశేషకాశ్రీశ్చ కరాచివ్యయవిరాజితః ॥ ౧౦ ॥ కేయూరకుండలైర్ముక్తా వారైశ్చ బత్త
ద్యుతిః । తరిహస్తివర్ణప్రసం ముక్తానాంధ్యక్షిణీపరి ॥ ౧౧ ॥ నిత్యేకరానుంసీతా మహామాయమటక్రూర్నిజైః । ని
త్యేకరానువమాగేషు నిభిఃపంచేక్షితైః ॥ ౧౨ ॥ రామేకారయామాన విష్ణుకావిప్రభాషణం । పుణ్యాపది
త్రయంచాపి దదాదిమంతత ప్రయోః ॥ ౧౩ ॥ ధ్వజాశోభవిదానైశ్చ సామయైశ్చధ్వజోత్తమాః । రామేకవియా
మాన సురస్తాపజిబుర్విజైః ॥ ౧౪ ॥ విష్ణు ప్రతనంబాశో ధ్వర్యస్ఫుటకలకావిత్ । బ్రహ్మహృస్వయంబలవో చలో
తాగాధిపతీమృగూత్ ॥ ౧౫ ॥ ఉద్ధాతాభూచ్ఛతాపందో సురలోకజకస్యచ । యమాలభూశోభితా కశ్యపా
ద్యా మనీశ్వరాః ॥ ౧౬ ॥ వృక్షీతావాపి మేదహీ రాక్షసేషమవత్తనా । బుర్విజస్తాపకళుభా ప్రధానైస్సంస్థా మో

నందరికిని వశ్రుములనిచ్చి, పిదప సీతకు అద్దమువలె వెలుగుచున్న కేంపులను ముత్రైములను నడుమనడుమ నీలములను చెక్కిన బంగారు సరిగిరినిచ్చి, పిదప తాను నానాలతా పుష్పచి త్రితంబగు దివ్య వీతాంబరంబాకటిని కట్టికొని వేరొకవశ్రుమును వైసధరించి నివామయతాం థులు స్ఫురించుచుండగా రత్నద్వయాలంకృతాంగుడై కలకకుండల హారకేయూరా ద్వాభ రణంబులచే శృంగారింపబడి బరగుచుండెను. పిదప వసిష్ఠులవారు ముత్రైములచే నేర్పరచిన వ్యస్తీకముమీఁద శ్రీరాముని కూర్చుండబెట్టి పలువులసంపీ సీతనుపిలపించి శ్రీరాముని వా మాంగంబున కూర్చుండబెట్టి మునులతోడకూడి శ్రీమహా గణపతిపూజనాదికమును చేయిం చి పుణ్యావనాదీ నవగ్రహంబులను గాచేయించి, పిదప శ్రీసీతారాములకు యజ్ఞదీక్షనిచ్చి యథావిధానంబుగా ధ్వజారోహణముచేయించి శ్రీరామునిచే గల ఋత్విగ్గరణము చేయించె ను. అందులో సకలకర్మ రహస్యజ్ఞాండు వసిష్ఠుడే అధ్యక్ష్యుడయ్యె. సాక్షాదృచ్ఛాయే బ్రహ్మ యనబడి. విశ్వామిత్రుడు హోతాగా నేర్పడి. జనగురువగు శతానందుడు ఉద్ధాత్తవ య్యె. యముడే శివీలయ్యె. కశ్యపాది మహర్షులు శ్రీరామునిచే ఋత్విక్కులుగా వరింప బడిరి. ఇట్లు గలమందిఋత్విజ్ఞుల నవైవకచూర్వకీలది మహర్షులు సంవరింపబడిరి. కుండమున నగ్నినిస్థాపించి పాత్రాసాదనంబునోర్చినపిదప నల్లనిచెవులకుట్టుమును పూజించి సవ్యముగా ధూమినిచుట్టినచుట్టకై విడిచెను. దానివంరక్షణకై సుమంత్రునితోడ రథమునెక్కిన శత్రు ఘ్నుని గంఠంపైన్యంబులనువెంటనిచ్చి పంకించి, వసిష్ఠుడు బ్రాహ్మణులతోడ సూరకూర్పుం

య ॥ ౧౭ ॥ పృథక్ పృథక్ సంవృతీతా కృతీశ్రేయసిశ్వరాః । ఖండేష్టహావశంకృత్వా పాత్రాగ్నాపాద్యవిప్ర
రావ్ ॥ ౧౮ ॥ క్వామః ౧౯౦ పూజయిత్వా హుచియామాసభూతతే । సవ్యాంశ్రవక్షిణాంశ్చతురం తస్యసంరక్షణా
యసి ॥ ౧౯ ॥ రథామాధంతుకులేన సైన్యేవానుతసంభ్రమ ॥ శత్రుఘ్నం ప్రవేషయిత్వాన్య తూష్ణీం తస్మాద్వి
జైర్లభః ॥ ౨౦ ॥ యజ్ఞపాతేమవిగతా పూరితేఽరయుతాశ్చే । రామాపిషీయతూష్ణీం తస్మాత్కృత్యవృణాభాన్య
భా ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణాజిశధరోదాంతో కృతపాతీశ్చతోఽపిః । కోటిసూర్యప్రతికాశస్త్రస్థాసగురుసన్నిధా ॥ ౨౨ ॥
తస్మిన్ హుంశ్రవత్ప్రాయం భౌతికం శ్రవత్ప్రయం । ప్నానాన్యవాససన్నతే రేజిరేకుప్తవలంకృతా ॥ ౨౩ ॥ తస్య
హిష్యశ్చురుదితా నిష్క-కంత్వశ్చువాససః । దీప్తకాలామపాజన్త క్వానిప్రావస్తుపాణయః ॥ ౨౪ ॥ తదానివేమ
ర్యాద్యాని సస్యకుర్యారయోఽపిః । ఏరిప్తిష్ఠంకరేత్ర సమానూతామసిశ్వరాః ॥ ౨౫ ॥ జనేషశ్చమేధశ్చ వా
ర్తాంకుత్యాసహద్రః । కశ్యపాత్రిభణాద్యాతో విక్వామిత్రోఽథగౌరిః ॥ ౨౬ ॥ మార్కండేయోఽమృతంకుశ్చ
చ్యవసూమధ్రహాసితః । జామదగ్న్యోజీవలశ్చ వ్యాసోనారాయణః కకుః ॥ ౨౭ ॥ విభాండకోనారదశ్చ కుంబు
దగణలోమనిః । శివదాసోభానుదాసో మారిదాసోమహాపాః ॥ ౨౮ ॥ కపరాకాశ్యదనర్తా శివర్తామసిశ్వ
రః । ఏకశృంగశ్చతుశృంగ పుష్పశృంగశ్రీశృంగః ॥ ౨౯ ॥ తిలభాండోభ్యక్తైర్వై భాగవతోపాశ్చిత్తప్రభా

జెను, శ్రీసీతారాములును సెరయూతీరమునయజ్ఞ పాతీకలో మునుసుండియుండగా మంగళచా
రిత్రంబులను వినుచుండిరి. అప్పుడు శ్రీరామఁడు శ్రీష్టాజనంబునుదాల్చి పవిత్రపాణీయై యథో
చితకృత్యంబులనెఱింగి గురుసన్నిధిలో కోటిసూర్యప్రకాశుడై బరగుచుండెను. అదీక్షప్రవర్తిం
చినపుడు, కమలహారంబులనుదాల్చి సున్నాతులై దివ్య సూతనవస్త్రంబుల నలంకరించికొని
భూమీశులై బరగుచుండిరి. వారివత్సులును సంరసించుచు కానులదండల నలంకరించికొని
మంచి చీరలను ధరించికొని చందననిస్తాంగులై చేత సద్యస్తువుల నునచికొని దీప్తకాలకు వ
చ్చిరి. అప్పుడు వాద్యములు మ్రోగుచుండెను. సృతిగీతంబులు జరుగుచుండెను. అంతలో
నచ్చటికి రామాశ్వమేధమును విని దినదినము ముసింద్రులు వచ్చుచుండిరి. కశ్యపుఁడు అత్రి
భరద్వాజుఁడు విశ్వమిత్రుఁడు గౌతముఁడు మార్కండేయుఁడు మృకందువు చ్యవమఁడు
ముద్గలుఁడు అసితుఁడు పరశురాముఁడు దేవలుఁడు వ్యాసుఁడు నారాయణుఁడు క్రతువు
విభాండకుఁడు నారదుఁడు గాలవుఁడు శివదాస భానుదాస మారిదాసులును సుహృత
వసుల్లు శివవర్మ దుదవర్మ శివశర్మలును ముసింద్రులు ఏకశృంగ చతుశృంగ సప్త
శృంగ త్రిశృంగులును తిలభాండుఁడు భృగువు భాగ్యపుఁడు గరుడు ధౌమ్యుఁడు కణ్వుఁడు ఏక
పాదుఁడు త్రిపాదుఁడు ఊర్ధ్వబాహువు ఊర్ధ్వపాదుఁడు ఊర్ధ్వాక్షుఁడు ఊర్ధ్వాస్యఁడు త్రిశిరుఁ
డు వృద్ధగౌతముఁడు వర్ణాదుఁడు చంద్రసంజ్ఞాఁడు ఋష్యశృంగుఁడు మరంగుఁడు జాబాలి
అగస్త్యుఁడు దధీచి శౌనకుఁడు నూతుఁడు సుతీక్ష్ణుఁడు లోమశుఁడు వాల్మీకి వేదనిధియగుమా

ధాన్యకన్యకైశ్వరపాద శ్రీపాదశ్చోన్మిర్ణవ్యాపకః ॥౩౦॥ ఉర్ధ్వపాదశ్చోన్మిర్ణవేత్ర శ్చోన్మిర్ణవశ్రీశిరాస్త
 థా ॥ వృద్ధగౌతమనామథ సదాకాదశ్చంద్రసంజ్ఞకః ॥౩౧॥ ఋవ్యశ్చంగోమతంగశ్చ జాతాలింశంభసంభవః ॥ ద
 ద్విశ్చౌసకస్మాత స్సుతీక్ష్ణోలోమకస్తథా ॥ ౩౨॥ వాల్మీకిస్సపిడురసా ముదిర్యేదసిధిమహాకా ॥ ఏతేచాన్యే
 చమునయః శ్రీశిష్యతఃయాదిభిః ॥౩౩॥ కేచిత్సదాకాశనాశేచి ద్వాముఖాస్తథావతః ॥ కుకాగ్రజలపానాశ్చ
 కేచిత్త్యక్తాశస్తథా ॥ ౩౪॥ భిక్షాశస్తథాకేచి త్వరదత్తాశవావతః ॥ అయాచ్ఛావ్రతఃకేచిత్త్యక్తపంథా
 వరావతః ॥౩౫॥ కేచిద్బల్యులసంపీతాః కేచిత్సామణవశ్రీః ॥ మృగచక్షుధరాశేచి త్కేచిదివాకాశవశ్రీ
 యః ॥౩౬॥ వృక్షపల్లవవస్తాశ్చ కేచిత్సంచాగ్ని సాధకాః ॥ ధూమ్రపానవ్రతాశేచిత్కేచిత్త్యక్తేవణావతః ॥౩౭॥
 ఏవంనానావసారాదు గిరిదుర్గాశ్రమాదిభిః ॥ వాసిష్ఠస్తేసమాయాతా స్ఫుదరాశ్చసభాలకాః ॥౩౮॥ శశిమ్యూరాయ
 చంద్రస్య దస్తుంశుజ్ఞోత్పివవరం ॥ దశదిగ్భ్యుమునిశ్రేష్ఠాఃకోటిశ్చదినేదినే ॥౩౯॥ తాస్మర్యాకారాచంద్రోపి
 ప్రత్యుత్థాతాసదాదిభిః ॥ మధుపరాదిభూతాభి స్తోషయామాసపాదరం ॥౪౦॥ యజ్ఞరాతేజహరమ్యే కామధే
 నంరహూత్రకః ॥ పూజయామాససిధివద్యంతైరాభరణైరపి ॥౪౧॥ సువరాశ్చంగృహమిభిః ॥ంకించామృతాభిః ॥
 ఏవంతాశోభయత్యవధ ప్రార్థయామాసరాఘవః ॥౪౨॥ ధనోపాగరసంభూతే త్వదవాపిద్విబాదితా ॥ చాకు
 ర్వాసండు పీతే మొదలుగాగల యితరమునీంద్రులును కళత్రే పుత్ర చ్ఛాత్రులతోడ వచ్చిరి.
 కొందరు పద్మాహారులు, కొందరు వాయుభక్షకులు, కొందరు కుకాగ్ర జలపానులు, కొందరు
 నిరాహారులు, కొందరు భిక్షాశనులు, కొందరు పరదత్తాశనులు, కొందరు అయాచ్ఛావ్రతులు,
 కొందరు మౌనవ్రతులునై యుందురు. కొందరు నాచుబట్టలవారు కొందరు కాపిగడ్డలవారు,
 కొందరు చర్మాంబరులును, కొందరు అంబరాంబరులును, కొందరు కేసలయవస్త్రీలును, కొందరు
 పంచాగ్ని సాధనావరులును, కొందరు పోగద్రాగువారును, కొందరు విరాగులునై యిట్లు వివిధ
 వన దుర్గ పర్యతాశ్రమములలో వసించువారందరును తమతమ సత్త్వులను బాలకులను శిష్యు
 లను వెంటబెట్టికొనివచ్చిరి. ఇట్లే ప్రతిదినంబును శ్రీరామచంద్రుని యజ్ఞోత్సవమును చూ
 చుటకై కోట్లకొనిది మునీంద్రులు వచ్చుచుండిరి. వారినందరిని రఘునందనుండు ప్రత్యుత్థాన
 ముచేతను ఆసనాద్యుపచారంబులచేతను మధుపరాదులచేతను సాదరముగా సత్కరించు
 చుండెను. పిదప శ్రీరాముండు యజ్ఞ వాటమున కామధేనువును దివ్య వస్త్రాభరణ సువర్ణ శృం
 గాదులచే పూజించి 'జగన్నాథయగు కామధేనువా! నీవు నా యాయజ్ఞమున ప్రసన్నురాల
 నై ద్విజాదులకు పృష్ఠాన్నమునిచ్చుదానవుగా నున్నావు' అని ప్రార్థించి, ప్రణమించి, పాశ
 శాలలోపట్టువస్త్రములమీఁద నిలిపెను. అంత నాకామధేనువు పరితృప్తయై జానకీదేవికి ఎ
 ల్లప్పుడు కావలసినంత వడ్డసాన్నముల నిచ్చుచుండెను. వంటయిందల్లో నొకప్పుడును నివృషణి
 లేదు. మునీంద్రులు స్వేష్టాహారంబులచే సంతృప్తులగుచుండిరి. యజ్ఞమున నెల్లాట్లు శ్రీరాముండు

కుహాశ్శుభ్యకేమే ప్రసీదజగదంతికే । ౪౩ । ఏవంసంప్రాప్త్యతాంకామ ధేమరామఃప్రగద్యత । బంధహాక
 కాలాయాం పట్టకూలాశనోపరి ॥ ౪౪ ॥ ఆభసామరభిస్తుమే వద్రసాన్నావిపాదరాత్ । దద్రజనకసంద్విగ్ధి శుదై
 వాన్యరకమాడి ॥ ౪౫ ॥ నాగ్నికార్యంచరత్రాసీ త్వాకకాలామనైకదా । ఇచ్చాశ్చైస్త్వదాభిస్తు బభూవుమాశాని
 సత్రహః । ౪౬ ॥ యాన్యన్మామద్రామచంద్ర క్షింతయామాసచేతసి । తావుభేగమగడిశ్శిఖుం కల్పయామా
 సతుభుభే ॥ ౪౭ ॥ తథాసీతామీయాకామాకాచింతయామాసచేతసి । కామధేమదశాతాంస్తాం ఘ్నిభుంత్రి
 లోక్త్యదుర్ధభాక ॥ ౪౮ ॥ శుభ్రత్రయజ్ఞవాతేహి ద్విజాదైశ్శుభ్రచుంతకః । వక్షిమభూమిబాదినాం పరివేషణ
 కమాడి ౪౯ ॥ శ్రీదాంకంకనాదైశ్శుభ్రకువేనాపురధ్వనిః । ఆభరామశ్శుభ్రామిత్రిం సమాచూయవహోబ్ర
 వీత్ ॥ ౫౦ ॥ సీమచారాస్సమాచూయ కుమభాశ్శాచ్యపాదరం । ఆక్షావజుస్సశిఖుంత్రిం కాశనంయస్తయోచ్యతే ॥
 ౫౧ ॥ బ్రహ్మచారీగృహస్థోవా వావప్రస్థాశ్రమీయతిః । యఃకశ్చిద్వాసమాయతి పథికశ్శుభ్రమాజ్ఞయా ॥ ౫౨ ॥
 నివారణీయోముష్టిభి ర్మకదాశ్శుభ్యకేమమ । కుమభాంశప్రతీక్ష్యధ్వం శోకాశోక్త్యశ్శుభిత్ ॥ ౫౩ ॥ ఇతిరామ
 వచఃశ్రుత్వా తథేత్యుక్తాశ్రవత్త్వః । సీమచారాశ్రమాచూయ రాక్షసోక్త్యంశేషవత్ ॥ ౫౪ ॥ తతోరా
 మఃప్రస్థాప్రాకా సమాచూయాభలత్త్వః । బ్రహ్మచారీగృహస్థోవావాప్రస్థాశ్రమీయతి ॥ ౫౫ ॥ మునివాదయతా
 చారా శ్శిష్యస్సంబంధిసప్రభా । తారాబాసపదశ్శస్తు కేషంసంబంధిసశ్రీయః ॥ ౫౬ ॥ దాసీదాసజనాశ్శుభ్యయ

దేనినిదేనిని చింతించునో వాటినివాటిని కామధేను చింతామణులు తప్పక యిచ్చుచుండినవి.
 అట్లే సీతయును మదిని దేనిని కోరునో దుర్లభంబగు నావిషయమును కామధేను విచ్చుచుం
 డెను. సర్వత్ర యజ్ఞవాటికలో బ్రాహ్మణాదుల పక్షిలో జానకీయే మొదలయిన శ్రీలయొక్క
 వడ్డించడము మొదలగుపనులలోని కంకణధ్వనులును సూపురనాదంబులును వినవచ్చుచుండి

శ్రీరాముల యాదార్య సంతర్కణారాధనము.

నవి ॥ ౫౭ ॥ తమవార శ్రీరాముడు లక్ష్మణునింబిలచి “తమ్మదా! ఎల్లలలోని యాచారవ్యవహా
 రకులను పిలిపించి వారికి సాదరముగా నా యీయాజ్ఞను నిరూపింపుము. బ్రహ్మచారిగాని
 గృహస్థుడుగాని వాప్రస్థాశ్రమిగాని యతిగాని యెవఁడొక్కడైనను బ్రాటసారిగా వచ్చెనా
 వానిని నాయాజ్ఞమీఁదుగా ప్రయాణమును నిలిపికొనిరావలయును. ఈ యజ్ఞసమయమున
 నిక నెవ్వడును నాయాజ్ఞను నిరీక్షింపవలదు. ఎవనివిషయమునను కోపించకూడదు.” అని
 యాజ్ఞాపించగా, నట్లేయని లక్ష్మణుడు సీమాచారులను పిలిపించి శ్రీరామాజ్ఞను నిరూపించి
 చెప్పెను. మరల శ్రీరాముడు లక్ష్మణునింబిలచి “బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమ ధర్మపరాయణులు
 వారి పత్నులు బాలురు శిష్యులు వారిబంధువులు పౌరులు జనపదమువారు వారి సంబంధులు
 శ్రీలు దాసీదాసజనులు ఏరందరును దేనిని దేనిని అపేక్షించెదరో, లక్ష్మణుడా! వారికి దానిని
 నన్నుడుకనే ఇయ్యవచ్చును. ఇందుకు విచారమక్కరలేదు. ఎల్లప్పుడు సంతోషాలవరకు నంద

ద్యువ్యాంధంతిత్వం । మాదువ్యుష్టైశ్చైవ దాతవ్యంవ్యాధిచారితం ॥౫౭॥ అంత్యకావధిసర్వాన్తి తోమయ్యం
నిరంతరం । సకేమమభిలాషాన్త్య విభూషి-విధీయతాం ॥౫౮॥ అయోధ్యాంకామధేమంచ బాంకింకాస్తుభంతుడిం ।
చింతామణింపుష్కంచ రాజ్యకోకాదికంచమే ॥౫౯॥ ఏతేవ్యవీచయోయాచ్ఛాన్తం యావయ్యవ్యతియ త్రవ్యయా ।
దత్తంచేతివైశ్రుత్వా మామతోహాభవేత్త్రయి ॥౬౦॥ అతోజ్ఞాత్వాభయమతో దదస్వవ్యధిచారితం । యాచ్ఛా
భంగకృత్కృద్ధి మద్విరోహభవస్య ॥౬౧॥ సహస్రరగిరంమేత్వ మిమంశ్యైకపాదరం । ఇతిరామకృతాంశ్చ
మంగీకృత్యలత్పాదం ॥౬౨॥ కథాచకారతత్సర్వం యథారామేగశీతం ॥౬౩॥ ఇతిశ్రీమదానందరామాయణే చాత్మీ
యే మాగకాండే ద్వితీయస్కంధః । ౨౩

శ్రీరామవాసకవచ — అథమ కృష్ణదావాశీ రాఘవేమహాత్మనా । యజ్ఞాంగశ్చాన్యకకణాశ్చ పూ
ర్వదేశంయయాజమాత్ ॥ ౧॥ శత్రుఘ్నేనసైన్యేన ప్రాప్తోభాగీరథీతటం । ఏరిశ్చిన్నంతరేరామః స్వప్రతాపం
ద్రవకణయన్ ॥ ౨ ॥ చకరాకాతుకతత్రశత్రుఘ్నసృపురోమహత్ । బ్రహ్మవతకంతుమాదేశం క్విద్యాంగాంతటం
వ్రతి ॥ ౩ ॥ యావత్పాప్తశ్చాన్యకకణా స్వాపదానీత్రదామృతం । గంగాయాంచమహాపూరో యత్రనాకాపిఘంతి
తా ॥ ౪ ॥ శత్రుఘ్నాపితంధ్యష్ట్యై మంతితాంగతిమీక్ష్యచ । కాలాతిక్రమభీత్యాన నిజదిత్రేవ్యదింతయత్ ॥౫॥ ఆచా

రిని ఆనందింపడగును. ఒకరియపేక్షను కూడ విఫలమాయెననిపింపవలదు. అయోధ్యను
కామధేనువును జూనకిని కొస్తుభరత్నమును చింతామణిని పుష్పకమును రాజ్యకోశాదులను
ఇతర నిష్ఠమగు నేవస్తువులనైనను అపేక్షించినవానికి దానిని నీ వివ్వకపోవుటను నేను వింటివా
కొంచమున్న సంతోషించవలెను. కనుక నాభయమునెఱింగి నిర్విచారుడై యిచ్చుచుండుము.
నాయాజ్ఞను భంగపరచితివా నాతలకొట్టినవాడగుదువు. లక్ష్మణుడా! ఎల్లప్పుడును నా యీ
మాటను తప్పక స్మరించుచుండము.” అని యిల్లుచెప్పిన శ్రీరామశాసనమును లక్ష్మణుడు అం
గీకరించి యథోక్తముగా నంతటిని వట్లే నెరవేర్చుచుండెను ॥ ... .. ౨॥

శ్రీరాముని యజ్ఞాశ్వము పూర్వదిగ్యాత్రచేయుటలో గంగ దారియిచ్చుట.

పిచ్చుట, మహాత్ముడగు శ్రీరామునిచే విడువబడిన యజ్ఞాశ్వము వేగముగా పూర్వదేశ
మునకు వెడలెను. సైన్యములతోడ శత్రుఘ్నుండును దాని వెంటవెడిగి గంగాతీరమును చేరె
ను. అంతలో నచ్చట శ్రీరాముడు నిజమహిమచే శత్రుఘ్నునియెదుట నొక యద్యుతమును జ
రిగించెను. ఏమనిన—గుఱ్ఱము బ్రహ్మవర్తమును మహాదేశంబునువదలి గంగాతీరమునకు వచ్చు
నప్పటికి గంగలో మహాప్రవాహము నిండియుండెను. పడవయును పగిలియుండెను. శత్రు
ఘ్నుడు దానినిచూచి కాల మతిక్రమించిపోవుచున్నదను భీతిచేత తన మనంబున “నా ప్ర
యాణమున మొదటనే ఈవిధము సంగఘించినది. భోజనముచేయువాని మొదటికబళము

చక్షాత్రమేనిష్ఠు మత్స్యం గమనేషుచాత్ । గ్రాసేప్రాథమికేషుద్వత్ప్రక్షిణావతసంకథా ॥ ౧ ॥ తస్మిన్దాసీంరా
మచంద్ర ప్రతాపేనాస్తుమేగతిః । విశ్వేత్యేథంసశక్రముఖ్య రిభస్థాజాన్తవీరతే ॥ ౨ ॥ క్లిత్యాప్రాహచగంగాంతాం
పరిపూజ్యసదిస్తరాత్ । శృంగుత్సృగర్వణాశ్శేష ముచిదేవగణేషుచ ॥ ౩ ॥ దేవిగంగామహాపుణ్యే యదిసత్కర్మరఘూత్త
మే । దీప్యతాంతిహింసాపాపే క్షిప్తుంనైవ్యయుతశ్చవ ॥ ౪ ॥ ఇతిశక్రముచవసం శ్రుత్యావాజాహ్మవీరభా । స్వ
చగంఖండయామాన స్వాదరంతంప్రదళానత్ ॥ ౫ ॥ పల్భర్వాకీతభాక్షిం । చరంతిరంయయాత్ బాత్ ॥ తథా
నైశ్యేశక్రము స్ఫుగుమంత్రస్ఫుమాయతా ॥ ౬ ॥ మాగధాఖ్యంతుచాదేశం సపివకీటాస్త్రకః । తూర్వవచ్చ
మహాతూలో జాహ్మ వ్యాంసభూపమా ॥ ౭ ॥ ప్రతాపంరామచంద్రస్య సతైస్త్వస్యామహాద్భుతం । చక్రప్రేజ
యశక్త్రాంశ్వసీతారామఖ్యయామహుః ॥ ౮ ॥ శ్యామకణః ప్రతిహ్నిమం యయాతూర్వశంసతి । మాగధకోశ
పశ్చాథ శ్రుత్యాకురగమాగతం ॥ ౯ ॥ చక్రవర్జగామనైశ్యేన పురస్కృత్యావహరణం । విదాయశ్వంపతిత్వాతి
త్వామప్రంతంపురంసజం ॥ ౧౦ ॥ పూర్వాదరాత్నైవస్యంతం శక్రముచిభతైర్మితైః । సమస్తంవిజౌగతి సమ
ర్థ్యమగధాధిపః ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్మయపదాశ్వస్త్రీ మృత్యు త్రవయంతిగః । హిరణ్మయజానపదంవత్కీర్తి
ప్రాశ్చాతకోధం ॥ ౧౨ ॥ ప్రేమయామానహాకేతే వాచానైవస్యంతతి । స్వయంనైశ్యేనకుంఠ చరణానమలక్ష్మి

లోనే ఈగదూరినట్లయినది. అయిన నిష్ఠుడు శ్రీరామచంద్రుని ప్రతాపమువలన ప్రయాణము
గునుగాక." ఇట్లని నిశ్చయించుకొని, రథారూఢుడగు శత్రుఘ్నుడు గంగాతీరమున నిలచి
గంగాదేవిని చక్కగా పూజించి సర్వలోకంబులును దేవభూతులును వినుచుండగా "గంగాదేవి!
పుణ్యవతీ! శ్రీరామునియందు సత్యమున్న యెడల ననైన్యుడగు నాకు సుపథమునివ్వము." అని
ప్రశ్నజ్ఞ చేయగా, నావచనమునువిని అజాహ్మవి తనవేగమును ఖండించి తనకడుపునచూపెను.
పిదపక్షుడమాత్రమున యజ్ఞాశ్వము కానినడకతో నదినిదాటెను. అట్లే సైన్యములతోడ శత్రు
ఘ్నుడు సుమంత్రుడను వచ్చిరి. కీకటంబని చెప్పంబడు మాగధదేశంబునకువచ్చి అచ్చటను
గంగాప్రవాహమును వెనుక చెప్పినట్లే దాటిరి. అప్పుడందరును శ్రీరామచంద్రుని ప్రతాపమును
పొగడుచు సీతారామలను జయనాదంబులచేకొనియాడిరి. శ్యామకర్ణంబగు యజ్ఞాశ్వము అచ్చ
టనుండి పూర్వమునకు వచ్చుచుండెను. మాగధరాజు యజ్ఞాశ్వము వచ్చుచున్న కంటినివిని
తనపట్టిపేనుఁగును సైన్యములను ముందుపెట్టికొని గుఱ్ఱమువద్దికివచ్చి దానినొసటనున్న లేఖను
చదివికొని సాదరముగా దానినారాధించి ససైన్యండుగు శత్రుఘ్నునిసత్కరించి, తనసమస్తధం
డారములను సమర్పించి, తనదేశమువారిని నాగిరికులను నిజాంతఃపురశ్రీలను పుత్రమిత్రమంత్ర
ముఖులను సమస్తీకులనుగా నిజప్రకాశితునితోడ నయోధ్యలోని యజ్ఞమునకంపించి, తాను
సైన్యములతో యజ్ఞాశ్వముయొక్క చరణములను కనిపెట్టికొనుచు శత్రుఘ్నాజ్ఞానువర్తిగాము
కులితాంజలియైవచ్చుచుండెను. ఇట్లే సవఃదిక్కులలోని సమస్తరాజులును తెలియబడద

చ. ౧౮ || శత్రుస్త్వవాగానువర్తితా బధనాశ్చపుటోయయా | ఏవంసత్వేపిరాజానో జ్ఞాతవాగ్గుర్వదికోస్థితా ||
 ౧౯ || పక్షేనాపిశ్యానుకర్తా బద్ధోస్థవతిసాధుమి | ఇంద్రాద్రిర్విజయైవాపి నానురాద్రిక్దాచన || ౨౦ || త
 తోవాతీభూర్వదేవా సంవంకలింగకాః | తథావానావిధానవాగ్విలంఘ్యజులేశుటం || ౨౧ || దృష్టాన్వప
 కురైద్యుక్తో దక్షిణాభిముఖోయయా | గోదావరీంధదీంతీర్వా దేశమాంధ్రంప్రద్రావిదిం || ౨౨ || ఆతిక్రమ్యరవా
 రాఖ్య దేశంసమతిక్రమ్యచ | కాంచీనదేశాకాశలాకా పశ్యత్వా నావిధానభావః || ౨౩ || కావరీంసమతిక్ర
 మ్య చోలదేశంవిలంఘ్యచ | సేతుబంధంతతోద్భవ్యై పశ్యమాభిముఖోయయా || ౨౪ || తామ్రపటికాంవిలంఘ్యధ
 సమతిక్రమ్యకేరలాకా | ద్విపట్ ప్రకారాకాదేశాంశ్చ గోకణాంనతితోయయా || ౨౫ || కృష్ణాతీరప్రదేశాంశ్చ
 సమతిక్రమ్యఘాటకాః | కదాంబకంతువదేశం సమతిక్రమ్యసర్వరం || ౨౬ || కొంకణంసమతిక్రమ్య తత్రక్షేప్య
 వైష్ణవః | భీమాప్రదేశాకాశలాకా శ్యామకణాకృభావనః || ౨౭ || పశ్యేయయావనరాష్ట్రాం గౌతమి
 తాంవిలంఘ్యచ | విదిభకంసమతిక్రమ్య యయావాభీరమండలం || ౨౮ || మాటవంసమతిక్రమ్య తీర్థాశ్రుద్ధాంతు
 వాహదీం | తీర్థానాభివర్తితుప్రత్యాం సమతిక్రమ్యసర్వరం || ౨౯ || విభాసంవతసోగత్యా యయావాహరికా
 మత్తమం | సావీరాస్సమతిక్రమ్య మధుదేశేయయావామః || ౩౦ || ధన్వదేశమతిక్రమ్య యయాసారస్వతాః ||

గును. యజ్ఞాశ్వమును భూమిలోనొకరాజును బంధించలేదు. దానిని బంధించుటకు ఇంద్రా
 దులచేతకాదు. దానవులచేతకాదు. అంతనా తురంగంబు అంగవంకళింగగది నానాపూర్వదేశం
 బులనతిక్రమించి పూర్వసముద్రతీరమునకువచ్చి || ౨౧ || రాజసమూహముచే కూడి దక్షిణాభి

శ్రీరాముని యజ్ఞాశ్వము దక్షిణ దిగ్భాగ్యత్రచేయుట.

ముఖముగావెడలి గోదావరినిదాటి ఆంధ్రద్రావిడ దేశంబులను చూచి ఆరవారదేశమునతిక్ర
 మించి మంగళంబులగు సమస్త కాంచీపండల ప్రదేశంబులనన్నిటినిచూచుచు కావేరినిదాటి
 చోళదేశమునతిక్రమించి శ్రీరామసేతువునకువచ్చి || ౨౪ || పశ్చిమాభి ముఖముగా వెడలి

శ్రీరాముని యజ్ఞాశ్వము పశ్చిమదిగ్భాగ్యత్రచేయుట.

తామ్రపట్టినదినిదాటి పండ్రెండు తెరంగులగు కేరలదేశంబులనతిక్రమించి గోకర్ణంబునకువచ్చి
 కృష్ణాతీరప్రదేశంబును చూచుచు కర్ణాటదేశమునతిక్రమించి కొంకణదేశమునుదాటి ఆయా
 దేశపురాజులతోడ భీమానదీప్రదేశంబులనుచూచి మహారాష్ట్రంబునకే తెంచి గౌతమానదిని
 దాటి విదభకమునుచూచి ఆభీరమండలమునుచేరి మౌలవమునకువచ్చి పుణ్యమగుమహానది
 నిదాటి సాధ్రమతినిలంఘించి ఘుషకరదేశమునతిక్రమించి ప్రభాసమునకువచ్చి || ౨౯ || యాన

శ్రీరాముని యజ్ఞాశ్వము ఉత్తరదిగ్భాగ్యత్రచేయుట.

త్తదేశమునకు వెడలి సావీరదేశంబులను మధుదేశమును ధన్వదేశమును సారస్వతదేశమును
 మత్స్యదేశములను మాధురంబులను శూరసేనంబులను పాంచాలంబులను కురుక్షేత్రమును

చత్వర్థాదేవతాశ్రిమ్య యయావాతీసమసురాత్. ౩౦. సూరసేనాశ్రిత్య పంచాలాకురగోయయా. ఋ
రుక్షేత్రతరంగత్య తిక్త్యుభయకాంగలా. ౩౧. దేశంకేయమల్లంఘ్య యయావాతీరమాత్రమం. భిల్లదే
శంగడదేశం శరదే. యయావాతీ. ౩౨. యవనాస్తామ్రదేశంశ్చ సతతిక్రమ్యకేశం. పశ్యన్ నానావిధా
దేవాన్ కరతోయాతతేనై. ౩౩. యయావాతీవాయగత్య శీఘ్రంబ్యాలమాఖింబ్రతి. దోషభీత్యాకరతో
యా తీర్థానైవాగ్రోగతః. ౩౪. కర్తనాశాదీస్సర్వాత్ కరతోయావిలంఘనాత్. గండకీవాసుతరణాత్
ధర్మస్థలతీర్థానాత్. ౩౫. హరిద్యాసంయయావాతీతతోగంగాతతేనై. హిమద్రేస్సద్భిర్దాదేవాః సమ
తిక్రమ్యకేశం. ౩౬. బదరకాశ్రమమాలాశ్చ కలాపగ్రామవాతీభిః. సుమాసతస్తవావాతీ గత్యాతిస్తానసంసరం.
౩౭. దృష్ట్వాకరహరిక్షేత్రం మిథిలాంప్రావసేయా. నానాదేశాశ్రిత్య ర్యావతకంసంయయావాతీ. ౩౮.
దృష్ట్వాకాశ్రితీకేడించ వ్యూతర్వదీంయయావాతీ. శృంగభేరపురంగత్య తమసాంతాంవిలంఘ్యచ. ౪౦. గ
త్యాసమైమరణ్యం సమత్తంఘ్యభగోవతీం. బ్రహ్మవతికంసరోగత్య పశ్యన్ దేవాభవసంమా. ౪౦. శో
సలాఖ్యంమహదేశం దృష్ట్వావాతీమనారయం. తరస్సాశేరివయే వస్తానైప్రావరాధ్యరం. ౪౨. నానాదేశ
స్మృత్యాధికం శ్రీకుఘ్నవాధిరక్షితః. అకంఠ్యాఽకంఠం బ్రూత్వాశీతాపతిస్తవా. ౪౩. అజ్ఞానమన్యసా

కురజాంగల కేశయంబులను క్రిమముగా నతిక్రమించి కాశ్మీరమునకు వచ్చెను. పిదప నాయ
జ్ఞాశ్వము భిల్లదేశమును శకదేశమును గాడదేశమును దాటి యవనతామ్రదేశములన్దుచూచి
ఇకను నానాదేశంబుల నీక్షించుచు కరతోయానదీతీరముననే వాయువేగముతో వచ్చుచుం
డెను. పిమ్మట జ్వాలాముఖివచ్చి దోషభీతివలన కరతోయానదినిదాటి ముందుకుపోక హరిద్యా
రమునకువెడలెను. ఆదోషమేమనిన—కర్తనాశానదిని స్పృశించుటచేతను కరతోయానదిని
దాటుటచేతను గండకీవా వ్యతిక్రమణముచేతను చెప్పికొనుటచేతను ధర్మము నశించును.
పిదప నా యజ్ఞాశ్వము గంగాతీరముననే హిమాద్రిప్రవేశంబులను వేగముగా నతిక్రమించి బ
దరకాశ్రమము నీక్షించి కలాపగ్రామవాసులచే సంతానింపఁబడి మానససరోవరమున కేతెం
చి హరిహరక్షేత్రము నవలోకించి మిథిలాదేశమునకువచ్చి నానాదేశంబుల నతిక్రమించి యా
ర్యావస్తమునదిని కాశీకివచ్చి త్రివేణిజొచ్చి వేగముగా వంతర్వేది కేసించెను. శృంగభేరపు
రమునకుపోయి తమసానదినిదాటి నైమిశారణ్యమునకువెడలి గోమతీనదిని లంఘించి బ్రహ్మవ
ర్తనగర్మనుచూచి మనోహరంబులగు దేశంబుల నీక్షించుచు కోసలనామక దివ్యదేశంబును
చూచి, యశ్చుజ్ఞాశ్వోబు ఆరుమాసములలోపల నానాదేశపు రాజులతోడ శత్రుఘ్ను పరిర
క్షితంబైవచ్చి సాకేతరాజధానిలోని యజ్ఞవాటికను ప్రవేశించెను. ౪౨. పిదప శ్రీరాముడు

శ్రీరామాశ్వమేధమున జనసంమదాఁది విధవము.

వచ్చుచున్న శ్యామకన్యమునువిని లక్ష్మణుని నాజ్ఞాపించెను. అతడును పట్టపేనుఁగును ముందు

మిశ్రిం సోపిచక్కుజ్జగామతం । వారణేంద్రపురశ్శుక్లత్య ఛేరిదుండభిస్సవైః ॥ ౪౪ ॥ వారణ్తీణాంస్పత్తిగీతై
 త్వదఘోమైర్దివైరితైః । సుప్రత్యావత్యామకాణాం నృపతీశ్చపదిస్తరం ॥ ౪౫ ॥ అనయామాససామితి కృతై
 రన్వరమంటవం । మహాత్మివోమహానానీ క్షదాతురగదళాణే ॥ ౪౬ ॥ చళయోజనవర్గంతం శరత్త్రజగతీ
 లం । వ్యాప్తసమంతోయాధ్యా బహిష్కరణకైస్తవా ॥ ౪౭ ॥ తత్త్రసర్వత్రరాజాః పూర్వంప్రేషితా
 జనాః । పారాకాజనపద్యాశ్చ్రీప్త పశ్యంతోభృమహోపమాః ॥ ౪౮ ॥ సైన్యసంభక్తిమృత్యు స్వీయదర్శనాల
 లసాః । ప్రతాపుదళాళానంరేషాం జనాఘస్వరమంటపే ॥ ౪౯ ॥ కేచిత్రేదర్శనంస్వానాం ప్రాశ్చ్రప్రక్రీరేహవి
 కేచిత్ర్యతీమదివనే చంచమేప్రమేధవా ॥ ౫౦ ॥ కేచిద్దుండభిఘోషేణ ప్రాప్తఃస్వానాంప్రదర్శనం । కేచిత్పా
 నంతరహి మాసేనానంతరంజనాః ॥ ౫౧ ॥ కేషాంబియాగవిగానీ చ్చిరకాలంతదాన్వరే । తత్పాత్యాసరామచండోపి
 లక్ష్యంప్రాహసాదరం ॥ ౫౨ ॥ పరస్పరవియోగోక్త సంపదేశాతుల్యేణ । జామలేశాక్రియ్యక్రింత్యం కుక్షత్ర్య
 త్యాపకుష్మతాం ॥ ౫౩ ॥ తమసాయాప్రతీకాలాం కృత్యాద్యమహతీంకుభాం । హూషంబిద్రుశ్యసర్వత్ర మహాంతం
 దుండభిస్సవై ॥ ౫౪ ॥ యేషాంబియాగవైర్దిత్య తమసాతలశోభితాం । కాలాంప్రతేక్షయన్యహి స్వానాంయో

పెట్టికొని సైన్యవిభవముతోడ భేరి మృదంగాది మంగళవాద్యంబులు మోగుచుండ నృత్తగీ
 తంబులు జరుగుచుండ బాహిష్కలు వేదఘోషంబులు బరగుచుండ, నయ్యజ్ఞాశ్వము నేడురు
 కొని పూజించి రాజవర్గంబును సత్కరించి తిన్నగా యజ్ఞమంటవంబునకు పిలచికొనివచ్చెను.
 ఆ తురగదళానంబున మహాత్మ్యవంబు బాగుగా జరిగినది. అయోధ్యాపురికి చుట్టున వది
 యామదభూమి రాజులచే రాజించుచు నిండియుండెను. అప్పు డచ్చటరాజులందరును తమ సై
 న్యములతోడ తుమ్మెదలవలె పరిభ్రమించుచు తాము మునుపువంపిన తమ యిష్ట మిత్ర పుత్ర
 కళశగి పరివార నాగరిక దేశీయాదిజనులను వెదకుచుండిరి. తమవారిని, కొందరు మరునాడు.
 కొందరు రెండుదినములకు కొందరు మూడుదినములకు కొంద రైదుదినంబులకు కొంద రేడు
 దినంబులకును కనుగొనుచుండిరి. కొందరు భేరినాదంబుచే తమవారిని చూచికొనిరి. కొందరు
 గృ రోజులకును కొంద రొకనెలకును కనుగొనిరి. అయ్యజ్ఞమున కొందరికి వియోగమే చిర
 కాలముగల్గెను! ఆసంగతినెఱింగి శ్రీరాముడు సాదరముగా లక్ష్యణని 'తమ్మండ! ఈ మహా
 జనులలో నన్యోన్యముగా సంమర్దముచే వియోగము విశేషంబుగా కలుగుచునున్నది. దానికి
 నేనొక యుక్తినిచెప్పెదను. నీవు దానినివిని యట్లుచేయింపుము. తమసానదీతీరంబున మంగళం
 బగు మహాశాలానొకటిని పరికల్పించి, యచ్చట గొప్ప దుందుభులచే మహాఘోషమును విను
 నట్లుచేసి, ఎవ్వరవ్వరు వియోగమునందియందురో వారందరును తమసానదీతీరమున శోభిం
 చుచుండు శాలను ప్రవేశించండి. అచ్చట మీవారిని చూచెదరుగాక. అని చాటించునది. మ
 టియు నచ్చటనే అన్యంబులని తెలియవచ్చు చతుష్పదాది నకలవస్తువులను పెట్టిపెట్టవలయు

గోమతత్రయః । ౫౫ ॥ చతుష్పదాదివస్తూని బ్రాహ్మణ్యస్యః సూక్యపి । తత్రైవిధావసీయాని స్వంస్వంగృహ్ణంతు
తేషాః ॥ ౫౬ ॥ ఇతిరావచశశ్చత్య తథ్యేకైకాస్థలత్వః । తథాచకారతత్పరం యేనయోగః పరశ్శరణః
౫౭ ॥ సత్యత్రైత్యవాః పాత్రః స్వానాంత్రిబాలమంత్రినాం । చతుష్పదాదివస్తూనాం తత్రలాభోబధువనః ॥ ౫౮ ॥
యథాచచిద్విస్తృతమేన తద్విస్తృత్యేకైకతా । కాలయాంథాపీతంధ్యప్త్య స్వీయంజగ్రాకతత్రయః ॥ ౫౯ ॥ ఏ
వంక్తిరామయజ్ఞేహి సుమందస్థంబధువనా । సతత్రకురువేళ్యః కణేచ్ఛిత్తైకైకతా ॥ ౬౦ ॥ తత్రస్తపాత్థి
వాస్పర్శ తథ్యర్శసప్తధ్వజ ॥ ౬౧ ॥ ఇతిక్రిమిదానందరామాయణే వార్తీకే యాగకాండే తృతీయస్తవః ॥ ౩ ॥

శ్రీరామదాశశ్చవాచ—అథతేఋర్విజస్పర్శే మంగలైర్విద్ధిధ్వజ్యైః । సవ్యకృత్సకాయామాసు ర్వా
జమేధంయథావిధిః । ౧ ॥ తత్రర్విజతోవాజమేధ రత్నకాశేయవాససః । ససదస్యావిరోజస్తే యథావృత్రకాణో
ధ్వజేః । ౨ ॥ ఏతస్త్విస్తృతతత్ర మతేశసీతైస్సుతైః । స్వావివాదిష్టురాజేన పార్యత్యావృత్రైకైః ॥ ౩ ॥ తు
పేశ్యరోయజ్ఞ వాటం రామాచారోయయాగజైః । శివమాగతమాజ్ఞాయ త్రయ్యధ్యమ్యైకైకైః ॥ ౪ ॥ వారిజేం
ప్రపురస్కృయో వతా తాధ్వజతోరజైః । నానావాద్యమఘాతైశ్చ వారిత్రిదాంధరైకైః ॥ ౫ ॥ సంతాప్త్య
శంకరంధత్యై చాపయామాశమంబవం । వంచస్ప్రసవవాస్యగ్రే గత్యారామపీతంశరం ॥ ౬ ॥ నమస్త్యర్శసమ

ను. ఎవరిసామును వారు వచ్చిగొనిపోదురుగాక” అని యాజ్ఞాపింపగా నల్లేయని లత్తాణుడు
యథా క్తంబుగా చేయించెను. సర్వజనులును అచ్చటచేరి వారివారిని స్త్రీబాలకాని జనులను
కనుగొనిరి. చతుష్పదాది వస్తువులును దొరకుచువచ్చినవి. ఎవఁడైనను దేనినైనను మరచి
విడిచిపోయినను ఇతరుఁడు దానినిచూచి యచ్చటనున్నగా తీసికొనుచుండును. ఇట్లు శ్రీరామ
కృతయజ్ఞంబున సంపదకోలాహలము కలిగినది. చెవిని మాట్లాడినను ఒకరిశబ్దము మఱియొకరికి
వినబడదు. అంత నచ్చటికివచ్చిన రాజులందరును గూఢారంబులతో యథానుభంబుగానిలదిరిరి ॥

శ్రీరామశ్వామేధమునకు సవరివారముగా శంకరుడేవేంచుట.

తరువాత నచ్చటి ఋత్విక్కులందరును వివిధమంగళ కృత్యంబులతోడ యథావిధిగా
నశ్వమేధయాగమును జరుపుచున్నవారలయిరి. ఆ వాడమేధఋత్విక్కులు మణులుచెక్కిన ప
ట్టుబట్టలు కట్టికొని సదస్యులతోడ ఇందునియజ్ఞమున నున్నట్లు ప్రకాశించుచుండిరి. అంత
లో నచ్చటికి సదేవేంద్రులగు దేవతలతోడ పార్వతీ గణపతులను వెలదిసికొని వృషభారూ
ఢుండై పరమేశ్వరుడు శ్రీరామునిచేత పిలువంబడి సగణుండుగా నేతేరినను. శివుడు వచ్చు
చున్న సంగతినివిని లత్తాణుడు భద్రగజమును ముందుపెట్టికొని ఛత్రధ్వజతోరణ పతాకల
తోడ వెడలి యెదురుకొని స్మృతగ్రీతవార్తంబులు జరుగుచుండగా శివునిబూజించి యజ్ఞవా
టమునకు పిలచిగొనివచ్చెను. అప్పుడు శ్రీరాముడును ౫-౬ అడుగులు ముందుకు వెడలి చం

లింగ విశ్వేంద్రబాహుళ్యం । హైమావనశస్త్రి దేశ్య హేమపాత్రేష్వహస్తాః ॥౭॥ పాదబ్రహ్మేశ్వరశంఖా శ్చ
కారసీరయాత్రభుః । హేమనిమిగర్భభుగర్భా కుడిరత్నాదివిత్తయా ॥౮॥ జలభారాంశుభాయోగ్యాం ము
ముచేవ్యభాసః । తతస్తేరానువంసీతాం దృష్ట్వా దేవగంగా ప్రదా ॥౯॥ అమేహః శంఖేత్ర కటాక్షస్పన్ది దేశ్య
హి । తియోస్త్రితీవమలసృజ నమః కేవలంత్రితి ॥౧౦॥ కుప్తుశ్చ ప్రత్రేచీద్రే సురాశ్చిరానువంశయా । కాన
కింకుభృత్ కేచిత్ ప్రబుధకరశంభుటాః ॥౧౧॥ ఏవంబిజారసంసూనాం శ్చ తోమ ప్రత్రైవ్యభూత్ । అమవద్యంత
యోర్బృష్ట్యా రూపంజీతిరవిదభం ॥౧౨॥ అభరామస్తీతయాహి శంకరంగిరికామహి । స్వయంసంపూజ్యశకలా
దేవాశ్చామిత్రాణాక్రమాత్ ॥౧౩॥ పూజయిత్వా బ్రహ్మద్యాక్యం శంకరంబాః శంకరం । అన్యథహ్యేష్ట స్థానం దేవ
దర్శనాత్తపసీతయా ॥౧౪॥ అద్యమే సూర్యవంశేష్టిక జప్త సాఘ్యతాంగతం । ఇతిరామస్యవచనం శ్రుత్వాస్యశః
భూదతి ॥౧౫॥ విహస్యరానువంశీతాం దేవీమయాంహారతవ । త్వన్నాభిమతేబ్రహ్మ జాత ప్రజాప్యసీకరాః ॥
౧౬॥ మరీచ్యాద్యాన్యంబుభూతుః పాత్రాన ప్రమహాజనః । మరీచేశశ్యంశుత్రైః స్పృష్ట్యాత్తితిధాయః ॥ ౧౭॥
కశ్యకాత్పిరితాజ్ఞే పాత్రసూమ ప్రవసభో । రవేకారసూన్యర్థవంశ ప్రద్యంశేతవజప్తై ॥౧౮॥ త్వద్యంశంభ
వస్సూర్యః కింహంమోహయసీత్రభో । దేవానాంకార్యసిద్ధ్యర్థ మవతీతోనీమాయయా ॥౧౯॥ కురుక్రీడాంశు

ద్రశేఖరుని వందించి యాలింగించి పారవ్యతీ పరమేశ్వరులను కనకసింహాసనమున కూర్చుండఁ
బెట్టి తనచేతులతో బంగారుపల్లేములలో శివుని చరణకమలములను కడిగెను. సీతాదేవి రత్నా
లంకృతముగు బంగారుగిండినుండి జలధారను విడిచెను. అట్టి సీతారాములనుచూచి దేవగణం
బులు రెప్పనేయక కలువగన్నుల కటాక్షంబులను సీతారాములలో చేర్చి తా మెవరగు దానిని
కూడ నెఱుంగక చిత్రపుబ్బాన్తులవలె నుండిరి. చేతులుజోడించిశని, కొందరు శ్రీరామునిని కొం
దరు సీతాదేవిని కొనియాడుచుండిరి. ఇట్లు అసమానముగు సీతారాముల లావణ్యమునుచూచి
దేవగణంబు లానందించుచుండినవి. పిదప శ్రీరాముండు లక్ష్మణునితోడ పారవ్యతీ పరమేశ్వరు
లను దేవతలను అందరిని తానే క్రిమమఃగా పూజించి పూజచేయించి, లోకశంకరుండగు శం
కరునితో “దేవా! నీ దర్శనము నేడుగల్గుటచేత సీతతోడ నేను ధన్యుడనైతిని. నేడు నా
యొక్క యీ సూర్యవంశంబున నాజన్మము సఫలమయినది.” అని చెప్పెను. దానినివిని చంద్ర
శేఖరుండు నవ్వుచు రామునితో “శ్రీహరి! నీమాయను నేనెఱుంగుదును. నీ నాభీకమలంబున
బ్రహ్మపుట్టెను. వానినుండి మరీచ్యాది మహాఘోలు మనుములుగా నేడుమంది యవతరించిరి.
మరీచికి కశ్యపుండు స్పృష్ట్యాది విషాయకుండగు పుత్రుండు. కశ్యపునినుండి నీ ప్రపాత్రుండగు
సూర్యుండుపుట్టెను. రవినుండి సూర్యవంశమయ్యె. అచ్చట నీ యపతారముగలిగెను ప్రభూ! న
న్నేల మోసపరచెదవు? నీవంశంబునపుట్టినవాండు సూర్యుండు కాఁజ! నీమాయచే దేవకార్య
ముకొల కవతరించితివి. తీర్థయాత్ర యజ్ఞకర్తాది వినోదంబులచే యభేదముగా క్రిడించుము.

భేచ్చంశ్యం యాత్రాయజ్ఞాదికాత్మైః । శిక్షాంశోషిలోకానాం వేద్యహంవేద్యతీతవః ॥౧॥ ఇతిశ్రుత్యాశంభు
వాక్యం సీతారామావిహస్యత । యజ్ఞకుండసమీపేతు తథానుగ్రహస్పృహ ॥౧॥ ఏతస్మిన్స్తోత్రత్ర సమాజ
స్త్వస్మాశ్రయః । గంధర్వాఃశివరాత్రిస్థాప్తభావాన్మరపాంశాః ॥౨॥ లోకపాలాశ్చదిక్పాల రహితలనివాసి
నః । సప్తగ్రహవృద్ధతవ వృద్ధిసంవత్సరాదేవ ॥౩॥ ఋషిశిశిభయాయోగాః కరణానివరాళయః । వర్షోత్తర
వస్తుశ్చ నాగరాశ్చసదాపి ॥౪॥ సరోవరాదేవవర్షశ్చ వాప్యోకూపాఃఖగదయః । భృత్యాజంగమరూపాశి
యయన్తేయజ్ఞమంటపం ॥౫॥ సమాగతశ్చసంపాతి గుహాకోమకరధ్వజః । సమాయోగసంపాతాయ రాక్ష
సైశ్చదిభీషణః ॥౬॥ మానితారాఘవేదాపి సర్వతస్థుఃప్రభూజితాః । స్వంతికేస్థాపితాఃతూర్వం తత్రైవాసకాస్త
వంగమాః ॥౭॥ ఏతస్మిన్స్తోత్రత్ర సమాయాతోమనీశ్వరః । కుంభోదరోహితేహ స్త్రీమాచారైర్విలాతైః ॥౮॥
౨౦॥ తింద్రస్థాభిహితాస్తే సర్వప్రాయఃపరస్పరం । హాకష్టంతుసరాయాత స్సంయంకుంభోదరోహునిః ॥౯॥
యాత్రాశ్చపారాఘవస్య యన్తిమిల్లోబభూవహ । యద్వాక్యగదత్యమేధేవ సర్వహంసంబభూవహ ॥౧౦॥ కు
హారాశ్చమాశ్చకృష్ణేతు భృగుతాఃజగతీతరే । అధునాపిసమాయాతః । క్షుగైత్రుప్తస్తయం ॥౧౧॥ కంఠ్యతీత
ద్విద్వత్తామవస్థాగ్నిదీపకః । ఏవంనానావిధానాద స్త్రీమాచారగణేతాః ॥౧౨॥ శృంగారకుంభోదరస్తూష్ణం

సినడతవలన లోకమును శీతీంచుచుందువు, నేనెఱుంగుచును.” అని చెప్పెను. ఇట్లు వలికిన పర
మేశ్వరుని పలుకులనువిని శ్రీరామచంద్రుడు సీతాదేవియును నవ్వుచు వెడలి యజ్ఞకుండసమీ
పమున గురుసన్నిధిలో కూర్చుండిరి. ౧౦ ॥ అంతలో నయ్యజ్ఞవాటికకు వేలకొలదిగా గంధ

అశ్వమేదావలోకమునకు, అమరామలందరును వచ్చుట.

ర్వులు కిన్నరులు సింధులు యక్షులు అప్సరసలు దిక్పాలకులు లోకేశ్వరులు పాతాళవాసులు
నరగ్రహములు తిథివార నక్షత్ర యోగకరణ దినపక్ష మాసర్తువత్సరాది కాలాభిమాని దేవ
తలు సాగరదేవతలు పక్షదేవతలు వృక్షదేవతలు షక్షదేవతలు వాపీహవ తలూకాది దేవత
లు వీరందరును జంగమాకారంబులనదాల్చి వచ్చుచుండిరి. సంపాతి గుహకుండు మకరధ్వజం
దును లంకనుండి రాక్షసులతోడ విభీషణుడును వచ్చిరి. శ్రీరామునిచే నందరును సంమానిం
పఁబడి యథోచితానందంబులలో కూర్చుండిరి. కవులను మొదటి తనదగ్గరనే కూర్చుండబెట్టెను.

కుంభోదరుడువచ్చి శ్రీరామునితో సంభాషించుట.

వారలక్ష్మేయుండిరి ॥ ౨౦ ॥ అంతలో నవ్వటికి ముసీంద్రుడగు కుంభోదరుండు వచ్చెను. వా
నిని సీమాచారులు (ఎల్లకావలివారు) చూచిరి. భయభ్రాంతులగునా రందరును వనస్పరముగా
“అయ్యా! కష్టము! మరల సీకుంభోదరుడువచ్చెనే! వీనివల్లనేకదా శ్రీరామునికి తీర్థయాత్రా
శ్రమగల్గినది! ఈ యశ్వమేధంబున నందరికి తొందరకలిగెను! అశ్వముపై భూమిని చుట్టివ
చ్చుచుండగా నెంతబరువెక్కినది! ఇప్పుడును వచ్చెనే, ఇంక ఏఁడమిచేయునో! దానిని మేమె

యయా యజ్ఞభవంబ్రతి | తదాగ్రహణార్హః సీమాచారైర్నివేదితః || ౩౩ || ధావ్యుత్సవమైన శ్రీభుక్త్యాస్మిన్ స
రాస్యితే | రామరామదుహాభావో హేమత్వగ్యున్మవభో || ౩౪ || యాత్రాయజ్ఞశ్చైవ ద్వాగ్ధ్య శ్చైవ యాత్రాస్మై
పునః | కుంభోదతోమనిశ్రేష్ఠో రామత్యయ్యసిద్ధురః || ౩౫ || తదూతవపంకుత్యా సర్వేరేద్యర్థసోత్పాః | త్య
క్త్యాస్మియానికర్తాది సోత్తథ్మ ప్రదప్యత్యయా || ౩౬ || బుద్ధితోరామవస్థితా సభయంతునిరయతే | కుంభోదతో
యజ్ఞవాలం యయా సర్వత్వయా || ౩౭ || ౩౮ | అతిభర్తృస్థూలతరాః కార్యకరణాశ్చపాదాః | స్థూలాదతోహిం
నేత్ర స్ఫుకాపీకాచటాదరః || ౩౯ || చీరవాహాభర్తృపాదః భర్తృహస్తోమహామని | యవాంబిత్ శ్చ శ్రుయంతే
ద్యుతదండకమండలః || ౪౦ || తంద్యమృగలాహా భయంప్రాప్తుః స్యతేతి | పూర్వకమకాశంప్రసక్త్య కుశ్రు
త్యచవరపురం || ౪౧ || పింజిక్షుంతితేరామ శ్రీఘ్నంబ్రత్యజ్ఞగామతం | సాహ్యంగంబ్రదీనిత్యాద | రస్యత్యామకుం
టవం || ౪౨ || ఆయామాశుక్తిరామా దదౌ హైమాసనంవరం | కుంభోదతోమనిశ్రీఘ్నం భూమాదంబంకమండ
లం || ౪౩ || స్థావరమామాదిరాతి సనాదురఘ్నవామకం | రామశ్రీఘ్నంక రాభ్యాంశం బ్రత్యక్త్యామకుంబిత్వరం ||
౪౪ || గాఢమాలింగ్యరామభ్యాం తతోమనీకుభావత | నాహాయోగ్యమండవాకం త్వయా రామిణమాత ||
౪౫ || ఇతిరామవాయాచైర్నివేదితాదిహృది | కుంభోదరక్షతోవాచ యజ్ఞవాతేఘ్నాత్రయం || ౪౬ ||

అయ్యము. అహా! వీడు శ్రీరామమామకుండుగవా!" అని యిట్లు నానావిధంబుగా సీమాచారు
లు గుంపులుగుంపులుగా చెప్పికోనుచుండు మాటలను వినుచు నూరక కుంభోదరుండు యజ్ఞ
భూమికివచ్చెను. వాడు వచ్చుచున్నసంగతిని మొదలే నిర్విఘ్నాలై చింతితో పరుగెత్తుకొనివ
చ్చి నొంటి వూట లూడిపోవుమండగా "రామ! రామ! ఐహా! ఐహా! ఓయి లక్ష్యాక్షణ! ఎవ
నిమాటమీఁద తీర్చయాత్రయను యజ్ఞకర్తయను చేయబడెనో, అట్టి కుంభోదరమునిండుం
డు వచ్చియున్నాఁడు. శ్రీరామా! నీయందును అతఁడు మిక్కిలి నిష్ఠుఁడను." అని మొనిపెట్టిని.
ఆమాటలను విని సభికులందరును తద్దర్శనమునకై కుమారాలముతో స్వనన్యత్యంబులను
మాని లేచిరి. ఈమునివలన శ్రీరాముండును సీతయును ఋత్విక్కులును భయపడలేదు. ఇ
ట్లుండగా నప్పుడప్పుటికి, పొట్టిపేను పెద్దతల నల్లనిచెవులు పెద్దబొజ్జ వచ్చనికండ్లు జడలు మో
టుకొట్లు గుజ్జచేతులు కుటిమాసములు గడ్డము దండకమండలుపులు పిటిచే ప్రకాశించునటు
వంటివాండును కొప్పిన పాదుకాలంకృతుండును తరుణుండును నారబల్బులను తొడిగినవాండునగు
కుంభోదరుండు అందరిచే మాడబడుచువచ్చెను. లోకులందరును వానినిచూచి మదిలో వెను
కటి వీచదర్శను తలంచితలంచి వెలిచిరి. అంతలో నాసంగతినిజేసి శ్రీరాముండు తానేవచ్చి
కుంభోదరునికి సాహ్వాంగముగా నమస్కరించి హస్తలాఘవముచ్చి పిలచికొని యజ్ఞమంటం
మున కనకపీఠమునిచ్చి నతనించిెను. కుంభోదరుండు త్వరగా తన దండకమండలుపులను వ
స్త్రములను నేలమీదని శ్రీరామునికి దండప్రమాణముచేసెను. త్వరగా రాముండు మునిని లేవ

రామరామహువాహు సోమః క్రియతాం మయి అపరాధ్యస్త్యహం తేహి త్వమస్మరణునామః ||౪౬|| సమయా
స్సాన్ధిన్దిగ్ధిభం దోమరోపకృతస్త్యయి | కృతః పరోపకారాన్ధం తథాకీర్త్యతవామివ ||౪౭|| తిత్తాన్ధంకలా
లాకా తత్ జ్ఞాతంచత్వయాపిహియైతేషునయ్యస్త్యేవసత్తేషునిమితే ||౪౮|| శతసోభోజనంచతుప్రభా
భుక్తంచయామివ | తదాపహిమహత్కీర్తిప్రపమేరణునందన ||౪౯|| ఇతినిశ్చిత్యవృద్ధయే మదుపూర్వం
హితాయాహి | లోకానాంచకృత్యస్త్యయిదోమనకిరణైః ||౫౦|| సోచేద్రాత్రాసమద్యోగః కథంరామ
భవేత్తివ | యత్రయత్రచచేత్తేషు తీర్థోపహవసేషుచ ||౫౧|| ఆశ్రమరామగ్రామేషు సదీపసగిరిషుచ | యేయే
జనాశ్చసర్వత్ర నానాకమణామతీర్థరాః ||౫౨|| తవదర్శనలాభస్తు తేహంబాతస్సుబ్రహ్మణః | తత్రాహంకారణం
మస్యే చాత్మానందఘనందన ||౫౩|| మమాయమపకారస్తు జన్మస్సర్వత్రకీర్త్యతే | కుంభోదరప్రహరీన సస్వీతా
రామదత్తకనం ||౫౪|| కాలందియైః బ్రహ్మ మితిమీకృతకృత్యతా | కాలాసమంతరః కీర్తిస్త్యయిదోమనకిరణ
నాత్ ||౫౫|| తవానీతికీర్తిస్సర్వత్ర కాలాత్రరణునందన | రామేశ్వరాశ్చసర్వత్ర రామతీర్థాన్సంకేతకః ||౫౬||
యావద్భూమ్యుంత్రాపియేత తావత్కీర్తిప్రపామివ | అన్యచ్చలూకతైః కాలామద్యాన్సంకారాత్ ||౫౭|| కుంభో
దరేషువిహి రాఘవస్త్వహుతత్తన | దోమరోపః కృతః పూర్వం కథంసోభభవిష్ఠతి ||౫౮|| స్వహంపరమరాగం

నెత్తి భుజములచే నాలింగించి ముసేంద్రునిని “రావణ బ్రహ్మహత్య చేసిన నేను నీచే వందనీయుఁ
డగుదునా?” అని వాక్చరములచే పొడిచెను. అప్పుడు కుంభోదరుఁడు శ్రీరామచంద్రునిజూచి
“శ్రీరామ! శ్రీరామ! మహాబాహూ! నామీద నీవు కోపపడవలదు. ఒక వేళ నేను అపరాధి
గానుండిన నన్ను త్షమించి కాపుము. నా స్వప్రయోజనమునకై నీయందు నేను దోషమునా
రోపించలేదు. నేను పరోపకారంబునకును నీకు కీర్తిగలుకును చేసితిని. లోకశిక్షార్థమున నీ
వు నెఱిగియున్నావు. అట్లే యీముసేంద్రులందరును మీయన్న సత్రమునందు నూర్చుకొలది
భోజనము చేయుదురు. నేనునట్లే భుజించెదను. అయిన నందువలన మీకేమి కీర్తిగల్గినట్లు?
నాకేమిఫలము? ఇట్లని మదిని నిశ్చయించి లోకహితమునకోటి నేనుదోహనుకీర్తనముచేయఁ
దొడఁగితిని. అట్లుకాకపోయిన నీయాత్రాయజ్ఞంబులు నీకెట్లుగల్గును? నీయొక్క తీర్థయాత్ర
వలన సకలదేశంబులలోను తీర్థంబులలోను త్రేత్రంబులలోను ఆశ్రమంబుల లోను వనంబుల
లోను నదీతీరంబులలోను పర్వతములలోను గ్రామములలోను గల జనులకందదికిని నీదర్శన
ములభించినది. అందువల్ల నందరును సుఖించిరి. మఱియు, రామచంద్ర! ఇందుకు కారణము
నేననియెఱింగెదను. నాయుపకారమును జనులు అంతల “కుంభోదరుని యనుగ్రహమువలన
ఇంద్రియభోగానందగలు మాకు సీతారాముల దర్శనము లభించినది” అని సంతసించుచు
న్నరుగాన నేను ధన్యుడనయితిని, నీయందు దోషము నభివేశించుటచేత సంతల కీర్తిగల్గి
నది. రఘుపతీ! నీకును కీర్తి లభించినది. అంతల రామేశ్వర ప్రతిష్ఠలును రామతీర్థంబులును గ

రామచంద్రమహాత్మనా । తీర్థయాత్రాశతార్థ్య కస్తాకంకాకాభావః । యోగిశ్చ త్యాగయించితే సర్వత
జగసితలే । కిరవ్యంజితానూత్రాం స్యదోషశాలనాయసి । ౬౦ ॥ త్వయిత్తాంకంపరంబ్రహ్మ దోషోమాకం
భవేత్ । వద్వచప్రేజలస్పృశ్యో నమరేతయథాతతా । ౬౧ ॥ యస్యఘోరభంగమాత్రేణ బ్రహ్మాండప్రళయార్థవేత్ ।
బ్రహ్మాండాంతగోతా తేవాగ్ వారషీత్యయదామహః । ౬౨ ॥ తదాదోషమహోపేత్తే తిన్మరేతజనాదభాగ । స
త్యేమండవయోమృత్యు ర్విదధాతితవాజ్ఞయా । ౬౩ ॥ తతఃసంఖ్యాతికాకార్యా త్యయాదోషిభిరస్త్రితి । య
థాదితాణీభద్రోహీ లిఖితానిసహస్రశః । ౬౪ ॥ సమాజ్జగత్సలేవైవ తత్రదోషభవేత్స ఘం । తిథాత్వికపిత్ర
రామ త్రిధాభూత్యాత్రిధిగుణైః । ౬౫ ॥ సృష్టింకరోషిరజహా సర్వీయాచేదబాలసం । తిమాయాచేదసంహారం
విధివిష్టావభక్తః । ౬౬ ॥ అస్తాభిప్రవతోవృద్ధం తీర్థయాత్రావిధీయతే । తవతీర్థేఘ్నఃకైరామ తీర్థభూతిగుణస్య
చ । ౬౭ ॥ సర్వతీర్థేఘ్నమఖ్యాత్యా తీర్థకాలేప్యనునీభువి । తవవికీరవాదస్యాం గుప్తగ్రాజ్యతాతునా । ౬౮ ॥
తవాంఘ్రిరజసస్వగ్నా త్విద్రాశీతికాభావః । తవహదరజోమిత్రాద్యశ్శలేవ్యాపహసితాః । ౬౯ ॥ తేహ్యపి
ధాగింధీజతే । ఆరివానావిధైర్యత్యై ప్రోషయామాసరామం । ౭౦ ॥ అప్తేతీర్థతంత్రీమ ద్రామనా
కుప్తవచః । స్తుత్యరామంరామచేద త్వాజితాస్థితవాప్యసి । ౭౧ ॥ రామసిగుణసాన్నిధ్యే తస్మానీతావపివర్తితే ।

ల్లినవి. అవి భూమిలో నుండు సంతవరకు నీకీర్తియుండును. మఱియు నావలన లోకశిక్ష చేసి
నట్లుయినది. అదియెట్లనిన—“మహాత్ముండగు రాముని దోషమునే కుంభోదయంబు చెప్పి మా
పించెనె, ఇక దోషములుచేసిన వాటివలన మాకు దూరరారాకమానునా? అట్టి రాముడే తీర్థ
యాత్రచేసెను. ఇక మావంటి వారిబ్రతుకెంత? ఇట్లుచెప్పికొనుచు ననమున లోకులు వె
రచుచుండురు. తమదోషములను పోగొట్టికొనుటకు తీర్థయాత్రలజేయుదురు. శ్రీరామా! నీవు
పూర్ణుడై పరబ్రహ్మగానుండువు. తామరాకుమీడ నీళ్లంటన్న నిన్ను నా దూషణలంబువు.
కనుజామ నాడించి సంతమాత్రమున ప్రపంచప్రళయమగును. నీవు మాటిమాటికి జగదంతర్గత
ప్రాణులను సంహరించుచుండు జనార్దనుడవు. అట్టినీకు నాదోషారోప మెట్లుకలుగునీయాజ్ఞ చే
మృత్యువందరికిని క్షయమునిచ్చుచున్నది. అచ్చటనిచే దోషముచేయుబడెననులెక్కనేలవల్లెవలె
ను? గోడమీడ వివిధచిత్రములను వ్రాసి వాటిని వ్రాసినవాడే తుడిచివేసెనుపుడు గోడకే
మికోలంత? శ్రీరామా! అట్లే బ్రహ్మవిష్టు శివాత్మకుండగు నీవు సత్త్వైరజస్తమో గుణంబులచే
మూడు ప్రకారములుగా నేర్పడి నృప్తి స్థితి సంహారములను చేయుచుండువు. మేము మీ
సంతోషముగొటకు తీర్థయాత్రచేయుచున్నాము. పరిశుద్ధుండగు నీకు పీతీర్థములవలన నేమి
ఫలము? నమస్త తీర్థంబులలో నుత్తమోత్తమంబగు దేవగంగ నీకుడికాలి బొటికినప్రేరినుండి
పుట్టింది. నీకాలిదుమ్ము నంటినందున భూమిలో మిక్కిలివచిత్రముగానున్నది. ఆ నీచాదరజోమ
ిత్రంబై యిప్పటికిని అది తెల్లగానున్నది. భాగీరథిలో నీచాదధూరి యిప్పటికి నిసుకగా కను

నివాసశేషసర్వత్ర తస్మత్ప్రకాశాః । ౨౨ । * । ఇతి శ్రీమదానందరాముణ్యే వాల్మీకియే యాగకాండే చతుర్థాః స్తవః । ... .. ౧౪ ।

శ్రీవిష్ణుదాసకవచ—గురోరే ప్రస్తుమిచ్ఛామి తత్త్వం వదస్య దురం । కుంభోదరేణ మనివా యత్ పో
త్రం ఘోషాదీనితి ॥ ౧ ॥ అస్తో త్రతశ్చ తం నామ్నాం రాఘవస్య కుభ ప్రదం । శ్రవణైశ్చ తస్మాదేవే ప్రీతి కాకాంక్షితభయస్య
తత్ ॥ ౨ ॥ శ్రీరామదాసకవచ—శృణు శిష్యమహాబుధే సమ్యక్స్వప్నం త్వయా నమః । అస్తో త్రతశ్చ తం నామ్నా
రాఘవస్య వదామ్యహం ॥ ౩ ॥ శ్రీశృంగేశ్వరస్వయం సుర్యభూతోపకారకః । సర్వేషామపకారాభాం యస్మా
కాతోపకార్యః ॥ ౪ ॥ సంభవత్యేవ లోకేష్టికా సంపారభయనాశనః । యదానుదాహి లోకానాం భయముత్ప
ద్యతే తదా ॥ ౫ ॥ అవతీర్ణ్యాకరోచ్ఛ్రీమూర్త్యుః దుష్టచైక్యం నుదగ్రం । కుర్వీమ్యహం వరాహాది రూపజైవరమార్థ
ద్యక్ ॥ ౬ ॥ తత్కాలేషు చ సర్వేషాం సర్వేషామపకార్యక్తౌ । పాపానాం సమతల్యానాం భక్తానాం భక్తవత్సలః ॥ ౭ ॥
ఉపకర్తుం సారకార పురాకారేణ జాయతే । అజోయం జాయతే సంతో విక్రతో భూతభావనః ॥ ౮ ॥ తిహితదావ
తరతి భక్తానామహం సంయతా । శ్రీరాష్ట్రాదీవ దేవే శో లక్ష్మీనారాయణో విభుః ॥ ౯ ॥ అశ్వేష్టశృంఖలవ్రాభ్యాం దే
వై బ్రహ్మదీర్ఘిశ్చ వా । శేషాంశులక్షణో లక్ష్మీ కాశాశ్శంఖలవ్రా ॥ ౧౦ ॥ జాతాభరతశక్రుష్ణా దేవాస్సర్వేపివా
సరాః । అగ్రాపుత్రైవ సర్వేషాం దేవానాం భయకారిణీయే ॥ ౧౧ ॥ తత్ర నారాయణో దేవ స్ఫీరామృతః క్రతుః । సర్వ
లోకోపకారాయ భూమాస్వయమహారితత్ ॥ ౧౨ ॥ ధ్యానమాత్రేణ దేవే శో మహాపాతకనాశక్తౌ । క్రితః శ్రవ
ణాభ్యాం చ మాతాశ్చోటివారణః ॥ ౧౩ ॥ కరసంకీర్తనాదేవైవ సర్వపాపంశ్చ పోహతి । రామరామేతరామేతి
యేవ దంత్వేతి పాపిణః ॥ ౧౪ ॥ పాపకోటిశ్చ మానేభ్యః ప్రానుద్ధరతి నాస్యథా । అస్తో త్రతశ్చ తం నామ్నాం తస్యస్తోత్రం వ
బదుచున్నది” ఇట్లు వివిధమగు స్తుతివాక్యములచే కుంఢోదరుడు శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మను
ప్రశంసించి అష్టోత్తరతత నామంబులచే పూజించి నిలచెను. విదప శ్రీరాముడును సీతితోడ
వసిష్ఠసన్నిధిలో తనవీరమున కూర్చుండెను. జనులందరును సుశీతులుగానుండిరి. ॥౪॥

కుంభోదరమునికృత శ్రీరామస్తుతి.

తరువాత, వినుచున్న విష్ణుదాసుడు రామనామనితో “సావ్యమీగురువులవారూ!
కుంభోదరుడు ఏయట్లు తర నామములచే శ్రీరామునిని స్తుతించెనో వాటిని వివరణగా
ననగా రామదాసుడు చెప్పుచున్నాడు—వినుము సప్తతీయగు శిష్యుడా ! చక్కగా
నడిగితివి. సర్వేశ్వరుడును సర్వజ్ఞుడును సర్వమయుడును సర్వ భూతోపకారకుడును నిరా
కారుడైనను సాకారుడునగు శ్రీరామ పరబ్రహ్మమూర్తి సర్వజనోపకారార్థముగా ఏప్పుడెప్పు
డు భువనంబులకు భయముసంభవించునో అప్పుడు సంవృతి భయనాశకుడై యీలోకమున
నవతరించుచున్నాడు. మత్స్య కూర్మ వరాహాది మహిమరూపంబులచే పరమార్థదృశుండగు
శ్రీరాముడు నవతరించి దుష్ట చైత్యులను సంహరించి, అకాంబులలో నంతట నందరికి

దాశ్యహంఃగః॥ అస్య శ్రీరామచంద్రనామాష్టోత్తర శతమంత్రవ్య-బ్రహ్మముషీ. అనుష్టుప్ ఛందః-
జానకీవల్లభశ్రీరామచంద్రోదేవతా- ఓంబీజం. నమశ్చక్తిః. శ్రీరామచంద్ర ఇతి కీలకం- శ్రీరా-
మచంద్రప్రీత్యర్థే జపేవినియోగః- ఓంసమోభగవతే రాజాధిరాజాయ రామాయ పరమాత్మ
నే వృద్ధాయనమః. ఓంసమోభగవతే రాజాధిరాజాయ పంచాశద్వర్ణాభినే శిరసేస్వా-
హ- ఓంసమోభగవతే విద్యాధిరాజాయ హయగ్రీవాయ శిఖాయైవహట్- ఓంసమోభగవ-
తే రఘునందనాయామితేజసేకవచాయహం-ఓంసమోభగవతే శ్రీరాధిమధ్యస్థాయ నారా-
యణాయ నేత్రత్రయాయ జౌవహట్- ఓంసమోభగవతే సర్వకాళాయ రామాయ అస్మాయ
ఘట్- ఇతిపదంగః- ఏవమంగులిన్యాసకార్యః- అథధ్యానం॥ శ్లో॥ మందారాస్త్రితే పుష్పా-
మ విలసద్వక్షస్థలం కోమలం శాంతంకాంత మహేంద్రనీలమచిరా భానంసహస్రాననం॥ ఎంచే
హం రఘునందనం సురపతిం కోదండదీప్తాగురుం॥ రామంసర్వజగత్సృషేరివపదం సీతామనీవల్ల-
భం॥ ౧౬ ॥ సహస్రశీర్షేక్షైశ్చుభ్యం సహస్రాక్షాయలేసమః॥ నమస్సహస్రహస్తాయ సహస్ర-
చరణాయచ॥ ౧౭ ॥ నమోజీమూలేవర్ణాయ నమస్త్రేవిశ్వతోముఖ॥ అచ్యుతాయనమస్త్రేవ్యం

నుపకరించువాడై భక్తులకు భక్తవత్సలుండగుటచే నమవిత్తులగు సాధువులను ఉపకరించుట
కై నిరాకారుడైనను సాకారుడుగా నేర్పడుచున్నాడు. అజండునై జనించువాడు. అంతి-
ములేనివాడు. భూతభావమండై సుప్రసిద్ధుడుగా నున్నాడు. శ్రీరాధిభో దేవదేవుడై వి-
భువగు శ్రీమన్నారాయణుడు అశేషులగు చంఖచక్ర బ్రహ్మది దేవతలతోడ సర్వృష్యుడవై దేవత-
రించుచున్నాడు. అది శేషుడే లక్ష్మణుడయ్యె. లక్ష్మీయే సీత. శంఖచక్రింబులే భరితశత్రుఘ్ను-
లు. దేవతలందరును వానరులు. ఇట్లు ముందువలెనే భయశాంతికై యవతరించిరి. అచ్చట
శ్రీనారాయణుడే శ్రీరాముడుగా సర్వ లోకోపకారమునకై భూమి నవతరించెను. ధ్యానించి
నమాత్రమున షహాపావంబులను పరిహరించును. కీర్తించుటచేతను వినుటచేతను రాముడు
కోటిపాత్యులదురితమును హరించుచున్నాడు. కలియుగంబున నామకీర్తనంబుచే పాపపరిహ-
రకము. రామ రామ రామ యని ముచ్చూరుపలికినమాత్రమున పాపాత్ములను సమధరించుచు
న్నాడు. అట్టి శ్రీరాముని యష్టోత్తరనామస్తోత్రమున చెప్పెదను వినుము. • యథోక్తవిధిగా
సంకల్పాంగన్యాసాదులనుచేసి, కేల్పవృత్తాకృతీయును పుణ్యమందిరింబునగు విలసద్వక్షస్థలం-
బుగలవాడును కోమలుడును ఇంద్రనీలకాంతి కాంతుడును శాంతుడును సహస్రవక్త్రుడు
ను ధన్వంతీహస్తాంగుడును సర్వజగత్సేవితచరణుడును జానకీమనీవల్లభుడును దేవదేవుడు
నగు దశరథరాముని నేను వందించెదానని ధ్యానించి క్రింది గంగానామంబులను కీర్తించవలెను.

నమస్తే శేషశాయినే॥ ౧౮ ॥ సమోహిరణ్యగర్భాయ పంచభూతార్తనేనమః । సమోమూల
 ప్రకృతయే దేవానాంహితకారిణే॥ ౧౯ ॥ నమస్తేనర్వలోకేశ పర్వదుఃఖనిఘాదనః । శంఖచక్ర
 గదాపద్మజటాముకుటధారిణే॥ ౨౦ ॥ సమోభర్తార్యతత్వాయ జ్యోతిషాంజ్యోతిషేనమః । ఓం
 సమోవాసుదేవాయ సమోదశరభార్తృజ॥ ౨౧ ॥ సమోనమస్తేరాజేంద్ర పర్వసంప్రసిద్ధాయ
 చ । సమఃకారుణ్యరూపాయ కైకేయాప్రియకారిణే॥ ౨౨ ॥ సమోదాంతాయశాంతాయ
 విశ్వామిత్రప్రియాయతే । యజ్ఞేశాయనమస్తుభ్యం నమస్తేకతుపాలక॥ ౨౩ ॥ సమోనమఃకేశ
 వాయ సమోనాథాయశాశ్వతే॥ నమస్తేరామచంద్రాయ సమోనారాయణాయచ॥ ౨౪ ॥ స
 మస్తేరామచంద్రాయ మాధవాయనమోనమః । గోవిందాయనమస్తుభ్యం నమస్తేపరమార్తనే
 ౨౫ ॥ సమోవిష్ణుస్వరూపాయ రఘునాథాయతేనమః । నమస్తేనాథనాథాయ సమస్తైవభుసూ
 దన॥ ౨౬ ॥ త్రివిక్రమనమస్తేస్తు సీతాయాపతయేనమః । వామనాయనమస్తుభ్యం నమస్తేరా
 ఘవాయచ॥ ౨౭ ॥ సమోనమఃశ్రీధరాయ జానకీవల్లభాయచ । నమస్తేస్తుప్యావీకేశ కందర్ప
 యనమోనమః॥ ౨౮ ॥ నమస్తేపద్మనాభాయ కౌసల్యావర్ణకారిణే॥ సమోరాజీవనయన సమ
 స్తేలక్ష్మణగ్రజ॥ ౨౯ ॥ సమోనమస్తేకాకుత్స్థ సమోదామోదరాయచ । విభీషణపరిత్రాతర్ప
 మస్సంకషాణాయచ॥ ౩౦ ॥ వాసుదేవనమస్తేస్తు నమస్తేశంకరప్రియ । ప్రహ్లాదమ్యాయనమస్తు
 భ్యం మనిరుద్ధాయతేనమః॥ ౩౧ ॥ నదనద్భక్తిరూపాయ నమస్తేపురుషోత్తమస్తు॥ నమస్తే
 స్తేస్తు సప్తతాలహరాయచ॥ ౩౨ ॥ ఖరదూషణసంహరత్రే శ్రీనృసింహాయతేనమః । అచ్యుతా
 యనమస్తుభ్యం నమస్తేసేతుబంధక॥ ౩౩ ॥ జనార్దననమస్తేస్తు రమోహనుమదాశ్రయ । ఉపేం
 ద్రచంద్రవంద్యాయ మారీచమధనాయచ॥ ౩౪ ॥ సమోబాలిషహరణ సమస్సంగ్రహరాజ్యద
 జామదగ్నైవమహాదర్పహరాయహరయేనమః॥ ౩౫ ॥ సమోనమస్తేకృష్ణాయ నమస్తేభరతా
 గ్రజ॥ నమస్తేపితృభక్తాయ సమశ్శత్రుఘ్నపూర్వజ॥ ౩౬ ॥ అయోధ్యాధిపతేతుభ్యం నమశ్శ
 త్రుఘ్నసేవిత॥ సమోనిత్యాయసత్యాయ బుద్ధ్యాదిజ్ఞానరూపిణే॥ ౩౭ ॥ అచైత్రత్రయరూపాయ
 జ్ఞానగమ్యాయతేనమః । సమఃపూర్ణాయరమ్యాయ మాధవాయచిదార్తనే॥ ౩౮ ॥ అయోధ్యేశా
 యశ్రేష్ఠాయ చిత్తాత్రాయపరార్తనే । సమోహల్యోద్ధారణాయ సమస్తేచాపభంగినే॥ ౩౯ ॥ సీతా
 రామాయ సేవ్యాయ స్తుత్యాయపరమేష్ఠినే । నమస్తేబాణహస్తాయ సమఃకోదండధారిణే॥ ౪౦ ॥
 సమఃకలంకహంత్రేచ వాలిహంత్రేనమోస్తుతే । నమస్తేస్తుదశగ్రీవ పాణసంహరకారిణే॥ ౪౧ ॥

* శ్రీరామచంద్రాష్టోత్తరశతనామావళి: *

సహస్రశ్రిష్టాశయము:	యశ్శేఖరాయనము:	దామోదరాయనము:	శక్రముఖార్యాయనము:
సహస్రప్రాయనము:	శక్రపాపకాయనము:	విభీషణపరితాపనము:	అయోధ్యాధిపతియైనను:
సహస్రహస్తాయనము:	శేఖరాయనము:	(30) శుభాంగిరాయనము:	శక్రముఖసేనాయనము:
సహస్రచరణాయనము:	వాహనాయనము:	వాసుదేవాయనము:	నిత్యాయనము:
శ్రీమూలవర్ణనాయనము:	కార్తికదేవము:	శంకరప్రియాయనము:	(౬౦) సత్యాయనము:
విశ్వలోమభాయనము:	రామచంద్రాయనము:	వ్రతగ్రహాయనము:	బుద్ధానిష్ఠానరూపిణైనను:
అమృతాయనము:	నారాయణాయనము:	అనిరుద్ధాయనము:	అచ్యుతప్రహరూపాయనము:
శేషకాయనము:	రామచంద్రాయనము:	సంసర్జకరూపాయనము:	జ్ఞానగ్రహాయనము:
హిరణ్యగర్భాయనము:	మాధవాయనము:	పురుషోత్తమాయనము:	పుర్రాయనము:
పంచమూర్తినేపము:	(౧౦) గిరిదాయనము:	అభీక్షణాయనము:	రక్తాయనము:
మూలప్రకృతయైనను:	పరమాత్మనేపము:	సప్తతాలకారాయనము:	మాధవాయనము:
దేవానాంసీతకాదేవము:	విష్ణుస్వరూపాయనము:	ఖరదూషణసహస్రము:	ఉదాత్తనేపము:
సర్వరాశేఖరాయనము:	రఘునాథాయనము:	(౪౦) శ్రీనృసింహాయనము:	అయోధ్యాయనము:
సర్వముఖవిమూరనాయనము:	నాథనాథాయనము:	అమృతాయనము:	శ్రేష్ఠాయనము:
శంఖచక్రగదాపర్శజటామృతమూలనాయనము:		సేతుబంధరాయనము:	(౭౦) చిహ్నాయనము:
అమృతమూలము:	త్రివిక్రమాయనము:	జనాద్వాయనము:	పరమాత్మనేపము:
భగ్నాయనము:	సీతాయాపరియైనను:	హనుమదాగ్రయాయనము:	అపారాధ్యరాయనము:
శత్రుయనము:	వామనాయనము:	ఉపేంద్రచంద్రచంద్రాయనము:	చాపధింశినము:
జ్యోతిషాంజ్యోతిషేనము:	రాఘవాయనము:	సము:	సీతారామాయనము:
వాసుదేవాయనము:	శ్రీధరాయనము:	మూరీరమణాయనము:	సేవాయనము:
దశరథాత్మకాయనము:	(౨౦) రాజశేఖరాయనము:	చారిప్రహరణాయనము:	మృత్యుయనము:
రాజేంద్రాయనము:	హృషీకేశాయనము:	సుగ్రీవరాజ్యరాయనము:	పరమేష్ఠినము:
సర్వసంపత్ప్రదాయనము:	కందరాయనము:	(౫౦) కామదగ్ధయనము:	రామహస్తాయనము:
కాయగర్భరూపాయనము:	పద్మనాభాయనము:	యనము:	కౌండలధారిణయనము:
తైశ్నేయప్రియకారిణయనము:	కాశ్యపాగ్ధకారిణయనము:	చంద్రయనము:	కలంకపాంశయనము:
దాంతాయనము:	రాజశేఖరాయనము:	కృష్ణాయనము:	చారిపాంశయనము:
కాంతాయనము:	అక్షయగ్రహాయనము:	భీమకాగ్రహాయనము:	(౮౦) దశగ్రీవప్రాణ సహారాని
విశ్వాదితప్రియాయనము:	కామధాయనము:	వీర్యరక్తాయనము:	నేపము:

అనంతశిరస్సుండవా! అనంతనయనుండవా! అనంతకరుండవా! అనంతపాదుండవా! మే
 ఘశ్యాముండవా! సర్వాంశర్యామీ! షడ్భావవికారకూన్యండవా! భుజగశయనుండవా! బ్రహ్మో
 త్తకుండా! పృథివ్యైశ్వేశాయ్యోకాశస్వరూపుండవా (౧౦)! అనాఽమాయాస్వరూపుండా! దేవ
 తలకు హితమునుచేయవాండవా! సమస్త భువనంబులకును నియామకుండా! అందరిదుఃఖముల
 ను పరిహరించువాండా! శంఖచక్రగదాపద్మాదుధములను జడలను కీరీటమును ధరించినవాండ
 వా! తేజస్వరూపుండా! పరమార్థసదాత్మకుండా! సూర్యరూపుండా! సర్వభూతాధివాసుండ
 వా! దశరథనందనా (౨౦)! రాజరాజా! సమస్త సంపదలనిచ్చువాండా! దయాభూ! కైకేయికి
 మేలుచేసినవాండా! తపఃకేశసహనుండా! విషయసుఖాసంగుండవా! విశ్వామిత్రునికి ప్రియుండ
 వా! యజ్ఞనియామకుండా! యజ్ఞపాలకుండా! స్వవశమునందు (క=బ్రహ్మ, ల=విష్ణు, ఈశ=
 రుద్రులు. గనుక కేశాః=త్రిమూర్తులనబడుదురు.) త్రిమూర్తులునుగలవాండా (౩౦) ఆశ్రయుఁ
 డవా! శార్ఙ్గధనుస్సుగలవాండా! చంద్రునివలె లోకమున రమించువాండా! నరుని
 నుండిగల్గినవి వారంబులనగా నాకాశాఽభూతంబులకు మార్గముగానుండువాండవా! ఆహ్లాద
 కంబున రామనాముండా! అత్మీవతీ! వేదవాక్కులచే తెలియఁబడువాండా! కార్యకారణవిలక్షణు
 డగు నిత్యశుద్ధబుద్ధము క్తస్వరూపుండా! వ్యాపకస్వరూపుండా! రఘువంశమునేలినవాండా (౪౦)!
 రారాజా! మధుదైత్యుని సంహరించినవాండా! త్రివిక్రమావతారము చేసినవాండా! జానకీర
 మణి! వామనావతారుండా! దశరథరామావతారుండా! అత్మీధరుండా! సీతాప్రియుండా! క్షేత్ర
 జ్ఞరూపుండా! కామరూపుండా (౫౦)! కమలనాభుండా! కౌసల్యానందకరుండా! కమలాక్షుండా!
 లక్ష్మణునియన్నా! కకుష్ఠనివంశమున జన్మించినవాండా! లోకనామంబులు దరంబున గలవాం
 డవా! విభీషణుని సంరక్షించినవాండా! సంహార సమయమున ప్రజల నాకర్షించువాండా
 సర్వభూతాధివాసుండవా! శివమిత్రుండా (౬౦)! ప్రబలుండా! తడలేనివాండవా! పూర్వాచ
 ణుష్టయమున మూడవమూర్తీ వాల్మీకమూర్తీ సదసత్త్వల నిభాగాత్మకుండా! పరమాత్మా! అ
 ధావతనరహితుండా! సప్తతాలములను కత్తరించినవాండా! ఖరదూషణలను సంహరించినవాం
 డా! సృసింహవతారముచేసినవాండా! చ్యుతిలేనివాండా! సముద్రమునకు సేతువునుకట్టించిన
 వాండా (౭౦)! సంహారమూర్తీ! ఆంజనేయశ్రయుండా! చంద్రోపేంద్రుని వందితుండా! మారీ
 చమారణుండా! వాలివిధ్వంసకుండా! సుగ్రీవునికి రాజ్యమిచ్చినవాండా! పరశురామునిగర్వమును
 పరిహరించినవాండా! దురితపరిహరకుండా! సచ్చిదానందాత్మకుండా! భరతునియన్నా (౮౦)!
 తండ్రియందు భక్తిగలవాండా! శత్రుఘ్నునియన్నా! అయోధ్యరాజధానికిశుండా! శత్రుఘ్ను

అష్టోత్తరశతంసామ్యం రామచంద్రస్యపావనం । ఏతత్ప్రకృతయోగ్యత్యం సర్వపాతకహరణం ॥ ౪౨ ॥
 ప్రచంద్రవర్ణాశ్చక్రప్రకాశవర్ణాశ్చ ॥ తస్యకీర్తనమత్రేణ జనాయాస్యంతిసద్గతిం ॥ ౪౩ ॥ తావద్విభృంభితేహివం
 బ్రహ్మహత్యాపురస్కరం ॥ యావత్పాపాన్మృత్యుశతం పురుషోహీతిరయేత్ ॥ ౪౪ ॥ తావత్కలేమాహాత్యాహం
 సత్సంకంఠంప్రవతకలే ॥ యావత్ప్రేరామచంద్రస్య శతసామ్యంసీతిరణం ॥ ౪౫ ॥ తావద్వరుభటాః క్రూరా
 స్సంచవ్యంఠిఃకర్షయామ్ ॥ యావత్ప్రేరామచంద్రస్య శతసామ్యంసీతిరణం ॥ ౪౬ ॥ తావద్వియోవంరామస్య దు
 ర్భాగంప్రాటిహంక్షుటం ॥ యావత్సన్నిహితా రామ నామమాహాత్మ్యముక్తమం ॥ ౪౭ ॥ కీర్తితంబలితందిత్రే స్మ
 రంపంప్రారితంబుదా ॥ అశ్వత్థాశ్వమయావత్త్వం సాసీమచ్యేతపాతిహాత్ ॥ ౪౮ ॥ బ్రహ్మహత్యాపాపాహం
 మృత్యుశతంబ్రహ్మచారి ॥ రామస్తోత్రంమాసమేం బలిత్యావ్యతేవరః ॥ ౪౯ ॥ దుష్ప్రతిగ్రహదుర్భాగ్యదురా
 లాపాదిసంభవం ॥ పాపంసక్త్యక్తిరణేన రామస్తోత్రంవిహారయేత్ ॥ ౫౦ ॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణేతి మాసాగదక
 తావత ॥ అహంఠితాల్పాంశ్రియ నామకీర్తిరణావపి ॥ ౫౧ ॥ అష్టోత్తరశతంసామ్యం సీతారామస్యపావనం ॥
 అస్యశంకీకాపాదేవ సర్వాకామాన్వత్సేన్ ॥ ౫౨ ॥ పుత్రాభీలభేపుత్రాః ధనాభీదనమాప్నుయోత్ ॥ (శ్రీ

నిచే సేవింపబడినవాడ! త్రితాలాబాధ్యుడ! అవిరథరూపుడ! అంతరంగజ్ఞానాత్మకుండ! స్వాతిత్రిక్తవల్త్రాశూన్యుడవా! విజ్ఞానముచేనందఁడగినవాడ! నిండినవాడ! (౯౦) మనూహరుడ! రమారమణుడ! జ్ఞానత్వకుండ! పురుషుడ! ఉత్తముడ! ప్రజ్ఞానమూర్తి! పరబ్రహ్మహ! అపాల్యనద్ధరించినవాడవా! శివచాపమును విరిచినవాడ! సీతారమణ! (౧౦౦) సకలసేవ్యుడవా! సకలస్తుత్యుడవా! పరమమగు స్వమహియందుండువాడ! శరకరుణ! శోదండపాణి! కబంధహరణ! వాలినాశక! రావణమారక! (౧౦౧) నీకు నూలుయెనిమిది నమస్కారములు మఱియును నమస్కారంబులు. నన్నుద్ధరించి కావవే శ్రీరామచంద్రప్రభూ! అని యిట్లు చెప్పబడిన దురితహరంబగు శ్రీమద్రామాష్టోత్తరనామ స్తోత్రంబు ప్రాణుల యదృష్టానుసారంబుగా నాలోకంబున వర్తించుచున్నది. దానిని కీర్తించుటచేత జనులు సద్గతి నందుదురు. ఈ యష్టోత్తరశతనామస్తోత్రమును కీర్తించకయుండువరకే బ్రహ్మహత్యాది పాపములుండును, యమభటులసరిచారము నంతవరకే, అదివరకు శ్రీరామస్వరూపము తెలియదు. అనగా శ్రీరామనామకీర్తనముచే పాపభయములేదు, యమదూరిభీతిలేదు, రామతత్త్వము తెలియును. అశ్రద్ధతోనయినను శ్రీరామనామమును పఠించినను విన్నను స్మరించినను దురితములు పరిహించును. బ్రహ్మహత్యాది మహాపాపంబులకు పరిహారముచూపువాడు. దీనివారినల పఠించవలయును. రామస్తోత్రము నొకమాగు చదివినంతచేత దుష్ప్రతిగ్రహము దుర్భాగ్యము దురాలాపాదులు మొదలగువాటి దురితము హరించును. సకల వేదశాస్త్రపురాణాది సారస్వతజాతంబు శ్రీరామకీర్తనకు సాటికాదు. ఈ యష్టోత్తరనామకీర్తనచే పుత్రైచ్ఛికలభాను పుత్రు

యలభవతివత్సృగీశ స్తోత్రపాఠశ్రవాదా ॥ ౫౩ ॥ కుంభోదరేణమనిషా యోగస్తోత్రైరాఘవః । కుతఃపూర్వం
యజ్ఞవాతే తదేత్యాయమయాదితం ॥ ౫౪ ॥ ౧ । ఇతిశ్రీమహావంశరామాయనే వార్తీకియే యాగకాండే శ్రీరా
మనామస్తోత్రం శతస్తోత్రంవాదు వందయన్మహాః ॥ ౧ ॥ ౫౫

శ్రీరామదాసశాపాచ—అథకుంభోదరేడిశ్య ఆదిహోవలసంధితే । యజ్ఞస్తంభేశ్వరమకర్ణం బుబుగువ్రేహీ
బుత్తిః ॥ ౧ ॥ తస్మాంశానిశుభాని పృథజ్జంత్రిఃకథానిధి । సంహంత్రాపివేమిత్రాతం విహన్యద్వికృతంగవ ।
౨ । తస్మాంశుభంధైరాభ్యాక్తహోమంచక్రస్థవిస్తరం । తథానానావిద్యైర్విస్తృభుకపాయసగోమృతైః ॥ ౩ ॥ ఉధ్యా
క్తతలదూర్వాదై స్థుమధాభిశ్చపాదరం । గోమృతేషవసోధాకారాం వహన్న్యస్థులమఖండితాం ॥ ౪ ॥ గో.౩. థ
సోధ్యలభ్యేష దయమంత్రైస్థవిస్తరం । చిరకాలంహోమకండే యావద్యజ్ఞసమాపనం ॥ ౫ ॥ తదాఘాతుచయై
ర్వాస్త్రైస్త మాకాశంచఫలంతతి । నాద్యాపివ్యక్తేకుభం నీలవర్ణంప్రద్యత్యతే ॥ ౬ ॥ వైత్రమానేషహతుశ్యేష
సంత్రాసుభావమే । ఏవంప్రవతేకయామాను ర్వాజమీధంక్షుశీర్వా ॥ ౭ ॥ తాత్యుర్వజ్జిగ్ధినా హగ్నిహే
తానిపిశ్యతైః । ప్రాశ్చత్యైర్వజ్జ్యైర్వర్జితైః ద్విగ్ధజ్ఞానక్రియేశ్వరం ॥ ౮ ॥ ప్రత్యహంశాతరత్నాయ రామచంద్రస్థితే

లను ధనేచ్చగలవారు ధనమును కామేచ్చగలవారు కామమును, అందరును వారివారి
యభిలాషలనంది యానందించెదరు. విష్ణుదాసా! ఓకిల్లు కుంభోదరుండుచెప్పిన స్తోత్రమును
నిరూపించితిని॥ ౫౬

అశ్వమేధముచే పరమేశ్వరుని నారాధించుట.

తరువాత కుంభోదరుండు రమ్యవీరమున సుఖాసీనుడుకాగా, బుద్ధికులు శ్యామకర్ణం
బగు యజ్ఞాశ్వంబును యూపస్తంభంబున బంధించిరి. శిమలచే యథావిధిగా దాని యం
గంబులను వెన్నేటుగా నభిమంక్రించి ఛేదించిరి. ఆ మాంసఖండంబులను ఆశ్వంబున
తడిపి నవిస్తరముగా హేమముచేసిరి. అట్లే పిండి పాయనము గోమృతము తే
నెలొత్తడిపిన తిలలు గరిక మొదలైనవాటిచేతను సమితులచేతను సాదరఘ్నముగా నగ్నివారా
ధించిరి. పైనకట్టిన గోముఖముచే యజ్ఞపూర్తివరకు చిరకాలము అఖండితముగ గోమృతవ
సోధారము సమంత్రంబుగా నవిస్తరముగా నిచ్చిరి. అప్పుడంతటను గగనమున హేమమధూ
మము వ్యాపించి యిప్పటికిని నభంబు నీలవర్ణంబుగా నగుపడుచున్నది. ఇట్లు సుఖకరంబగు
వసంతవైశ్ర శుక్లంబున వాజమేధంబున కారంభించిరి. క్రతువిధి ననుసరించి యగ్నిహేమ
త్రాది లక్షణంబులుగల ప్రకృతివికృతియజ్ఞంబులచే ద్రవ్యజ్ఞానక్రియేశ్వరుండగు పరమేశ్వరుని
యజ్ఞ దినచర్యావర్ణనంబు.

నారాధించిరి॥ ౮ ॥ శ్రీరామచంద్రుండు నిత్యము ప్రార్థనలేది నీతతోడ శివ బ్రహ్మాది దేవతల

యా । నత్వాశంభుంబిధింశివా మసీంక్వాపిష్కృకృన్మధక్ ॥ ౯ ॥ కాశ్యపాదీశ్వరుత్తాశ్వ కాశధేనుంహృన్మి
 తం । చింతామణింకాస్తుభంవ కంఠబద్ధంరవిచ్రభం ॥ ౧౦ ॥ పుష్కలంయజ్ఞ చాట్యగ్ధ దేవానాంశజ్ఞ పూదువి ॥ తతో
 గత్వారామతీభేద స్వాత్వరామాయశామిధి ॥ ౧౧ ॥ కృత్వానీత్యంబిధింసర్వం పూజయామాశశం ॥ ౧౨ ॥ తివహ
 రాశచమర్చ్యృత కామధేనుపమన్మవా ॥ ౧౩ ॥ సహసీతాకరత్న పాత్రై స్తీరయాంఘ్రసంధప ॥ తతస్స
 పూజ్యతాంధేనుం విధింపూజ్యసదిత్రం ॥ ౧౪ ॥ ఋత్విజ్ఞనంతుసంభూజ్ఞ తథాసగుపసన్నిధా ॥ ప్రథాతేఋత్వి
 జస్సత్వ తథాదేవామనీశ్వరా ॥ ౧౫ ॥ స్వాత్వానీత్యంబిధింకృత్వా తత్పూర్వజ్ఞ ప్రియంబు ॥ రామాజ్ఞయాశశామి
 త్రినేమాంపూజాంవకారస ॥ ౧౬ ॥ దివైర్గిర్వా సూపహారానైర్గి కామధేనుపమన్మవై ॥ తతశ్చకారిశామిత్రిన్మి
 పాదీనాంప్రపూజనం ॥ ౧౭ ॥ వస్త్రైరాభరణైర్దివైర్గి పక్వాన్వైర్వివిధైరపి ॥ తథాసీతాజ్ఞ యాశ్రీగా మార్చిలా
 లత్త్యగ్ధపియా ॥ ౧౮ ॥ మాండవీశ్రుతికీర్తిశ్చ సర్వాశ్చక్రశ్రుతపూజనం ॥ అపరేఋత్విజ్ఞశ్చక్ర స్వాహాకారైర్వధా
 విధి ॥ ౧౯ ॥ హేమదుంబానావిధైర్దివైర్గిన్మగంధైర్విజ్ఞమంబు ॥ పురోదాశాన్వయాద్విధి సర్వశ్చ రామసిరీ
 యా ॥ ౨౦ ॥ వాతమేధేరాఘవస్య సాక్షాదేవాస్సయంమదా ॥ హవీషిభక్షయామానుప్రకృత్యుక్తాశింపవతే
 ౨౧ ॥ అత్సక్రావడితిప్రాచు ర్వాద్యఘోషస్సమేషవత్ ॥ క్రూయతేయజ్ఞ కాలాయాం సర్వైర్విధిభిరేతా ॥

కు నమస్కరించి మునుల నభివందించి వెవ్వేటుగా కానల్యాది తల్లూకు ప్రణమించి కామధే
 నువునకు కంఠమునందుండు కాస్తుభ చింతామణులకు మొక్కి- పుష్పకమును యజ్ఞ వాటికను
 యజ్ఞ పురుషునివందించి, పిదప రామతీర్థమునకువెడలి యథావిధిగా స్నానముచేసి నిత్యాహ్ని
 కకృత్యమును నిర్వర్తించి శ్రీ సాంబశంకరస్వామిని నీతతెచ్చిన రత్న పాత్రంబులలో కామధేను
 కల్పితంబులగు సుపహారంబులచే నారాధించి, కామధేనువును పూజించి ఋత్విజ్ఞులను సత్క
 రించి గురువన్నిధానమున సుఖాసీనుడగుచుండును. తెల్లవారిగా నందుకు ఋత్విక్కులు
 నశ్లే దేవతలు మునింద్రులును స్నానముచేసి కాల్యకృత్యమునాచరించి యజ్ఞమంబుపమున
 సంప్రవిష్టులై యావనిష్టులగుచుండిరి. శ్రీరామాజ్ఞ చే లత్త్యణుడు కామధేనువాద్యంబులగు వి
 విధసత్కారంబులచే వారిసందరి నారాధించుచుండును. పిదప లత్త్యణుడు వస్త్రాభరణవివిధ
 పక్వాన్నములచే నృపాదులను సత్కరించును. అశ్లే నీతయొక్క ఋజ్ఞాప్రకారము ఊర్చిలా
 మాండవీ శ్రుతకీర్తులందరును పూజించుచుండును. అంతనా ఋత్విక్కులు దివ్యపరిమళ హవి
 ర్గివ్యంబులచే యథావిధిగా స్వాహాకారములతోడ హేమామహాచరించెదరు. మఱి సీతారా
 ములతోడ ఉత్తమపురోదాశంబులను భజించెదరు. శ్రీరామని యశ్వమేధమున దేవతలు ప్ర
 త్యక్షముగావచ్చి హవిర్యాగములను అగ్నిలో నర్పించినమాత్రమున నాక్రమించుచుండిరి. యజ్ఞ
 శాలలో మేషమువలె వాద్యములు మ్రోగుచుండగా నంతట ఋత్విక్కులు వేదశస్త్రంబుల
 గుచ్చరించుచుందురు. మంగళంబగు యజ్ఞకుండము ఋత్విజ్ఞనపరివృతంబై మధ్యభాగమున మ

౨౧ | మధ్యమండలమహార్యం వ్యావృత్తిగ్జైశ్చరం | తనోమనీవ్రాస్మర్యే తనోనేవాస్మయంతతః ||౨౨||
 తత్సర్వాశ్రీయశ్శ్రీస్తా ప్రహోవివ్యాధరాస్థితా | తనోయమౌగంధర్వాఃస్మరాన్వగోక్షమాః ||౨౩|| తత్తే
 త్త్రయాస్మర్యే తత్తేమంతుపేవకాః | తతఃస్థితావరసార్యశ్చనోమాగధమందితః ||౨౪|| దవ్యమస్మంస్థితామజ్ఞ
 మంటియజ్ఞకామం | మధ్యాహ్నవధిచయత్వే ఋత్విజశ్చసవిప్రతా ||౨౫|| తనోమాధ్యాహ్నికంతుమాయ
 యస్తాంసరయాసదీం | కృత్యామాధ్యాహ్నికంతుమగత్యామాయజ్ఞమంటిపే ||౨౬|| హైమాసనేకుసర్యత్ర నే
 మిశ్చోపమేస్థితాః | దేవాశ్వాసీశ్వరాద్యాస్తే తస్మద్దివ్యాసనోపరి||౨౭||లక్ష్మణస్తాకప్రత్రాత్యాధ భరతేసశ్శ్రు
 తాః | సంతాప్యహేమపాత్రాది సర్వేషాంపురతప్రదా ||౨౮|| బాసకీంత్యరయామానుః పరికపణకమాది | అథ
 సీతోమాగలరమ్య తథాసామాండపిశుభా ||౨౯|| శ్రుతకీర్తిమగంధివత్త్వ స్సుహృత్సత్త్వగ్నిమాప్రకః | మ
 పేషణమాది చక్రస్తాజ్ఞమంటిపే ||౩౦|| నానావిధైర్వరానైశ్చై కామధేయసముద్భవైః | మనీశ్వరాదికా
 స్మర్యే తోవిమత్రప్రదావృత్తః ||౩౧|| సీతాదీనాంహారిణాం తదాయజ్ఞస్థమంటిపే | మేపురానాంకీర్తినాం
 శుశ్రువేసర్వలోధ్యుః ||౩౨|| యథేచ్ఛంభుజతాంసర్వే యాచ్యతాయచ్చస్థితీం | మాకంకాభోజనేకార్యా
 త్యైవ్యంయన్నరోచతే ||౩౩|| అయాదితాఃదేయాని ఐశ్వార్యాఃయథాభవతి | అఘడితాజ్ఞధారాత్ర కార్యా
 రాఘవాశ్చావత్ ||౩౪|| గృహ్యతాంకిందియాయస్తే నేతినేతిద్విజాత్రసః | ఇతిభోజనకాలేపై శుశ్రువేసర్వలోధ్య

నౌహరంబుగానుండ నంతట నందరు మునిగ్రులును దేవతలును ఉత్తమమువాసిన్లును వి
 ద్యాధర యక్ష గంధర్వ కిన్నరులును వానరులును వారివెనక త్పత్రియులు వారి నేవకులు
 వారాంగనలు వందిమాగధులు ఇల్లు సభామంటపమున సాలంకారులుగా కూర్చుండి యజ్ఞవి
 భవము నవలోకించుచుండురు. ఆ ఋత్వికులు మధ్యాహ్నమువరకు పెళానవిధినాచరించి
 మాధ్యాహ్నికమునకై సరయానదికిపోదురు. అచ్చట మాధ్యాహ్నికము నాచరించి యజ్ఞమంట
 పమునకువచ్చి కనకవీరంబులపై సుభాసీనులగుచుండురు. ఈశ్వరాది దేవతలును మునీంద్రులును
 దివ్యాసనంబులలో కూర్చుండగా, భరత శత్రుఘ్నులతోడ లక్ష్మణుడు వారినిందరిని కూర్చుం
 డబైట్టి అందరిమందరను సువర్ణపాత్రంబులను పెట్టి వడ్డించుటకు సీతను త్వరపరచెదరు. పిదప
 సీత ఉర్తిల మాండవి శ్రుతకీర్తి మంత్రీపత్నులు మిత్రపత్నులు మొదలైనవారు వేలకొదిగా
 కామధేను సృష్టంబులగు దివ్యవదాగ్ధంబులను వడ్డించుచుండురు. మను లానందించి భుజించు
 చుండురు. సీతాది శ్రీలయొక్క మాపుర కింకరీధ్యను లంతట నిండియుండును. “శ్రీరామాజ్ఞ
 చే నందరును యథేచ్ఛముగా భుజించవలయును. మదిని కావలసినదాని నడుగవలెను. భోజన
 మున సంకోచింపవలదు. ఇష్టములేనిదానిని పరివారింపనగును. యథాభుచిగా షకాన్నములను
 అపేక్షించినట్లు వడ్డించవలయును. నేతిధారవిడువకపడవలెను.” అని చెప్పబడుచుండును. వ
 డ్డించువారు ఇంకకొంచును వడ్డించినోడనియును భుజించువారు వలదువలదనియునుచెప్పెడు

నిః ॥ 3౫ ॥ కించదపీతంసామ్యమితిరామేనప్రాధికారాః । చక్రవర్తభోజనంశర్వ విజితావ్యవహారిః ॥ 3౬ ॥ ఆ
 రైయస్తోత్రశ్చక్రః కరకుంభిమనీశ్వరాః । తతోగృహీతకాలంబూలా ముజయస్తేభిరజరాః ॥ 3౭ ॥ గృహీతా
 హేతుముద్రాహి రాఘవేనవృథకవృథక । సమర్పితంపీతాహం జగన్మర్యాదాహి ॥ 3౮ ॥ తతఃపూర్వా
 వచారాద్యైః కథితైరేవపాధికారాః । చక్రవర్తభోజనంశర్వ చక్రవర్త్యాధిపతిఃపరం ॥ 3౯ ॥ శ్రీరాంభోజిహ
 రాసు పూర్వభుక్త్యావరశ్చ్రీయః ॥ సహితామనసత్పీఠి ప్రతప్తాక్షుత్రియశ్రీయః ॥ ౪౦ ॥ చక్రవర్తభోజనంశర్వా
 స్తీతయాప్రాధికారాయమః ॥ తతోవైశ్వశ్రీయశ్చక్రః పారవార్యప్రతిపరం ॥ ౪౧ ॥ తతఃపూర్వశ్రీయశ్చాపి
 మదాచక్రశ్చభోజనం । కాలానుభవమహానం తతోవాసరరాక్షసాః ॥ ౪౨ ॥ ఋషిహిరారాజసదా శ్చక్రశ్చో
 జనమత్రమం । తతఃపూర్వదాదయస్పర్శ్య తేఃపాధికారవేదకాః ॥ ౪౩ ॥ కశ్యపేత్యుధితప్రత్ర నావీత్కృష్ణంశర్వం ।
 తతోరామమృత్యుమత్రై బాంధుభిస్సచివాఃభిః ॥ ౪౪ ॥ చకారభోజనంశర్వస్థ స్తీతయాప్రాధికారాయమః । యా
 వంతోఘోమకడిరా యావంతిస్తోత్రాయదీదమః ॥ ౪౫ ॥ యావంత్యుదూనిగగనే తావంతోరాఘవాన్వశే । త్రశ్య
 హంభోజనంచక్ర ర్యప్రాద్యాప్తశ్రీయోపిత ॥ ౪౬ ॥ శ్వశూభిమంజితపీఠి ప్రతాపేవపత్నిభిః । చకా
 రభోజనంసీతా దివ్యాన్మృత్యుశ్చక్రపా ॥ ౪౭ ॥ తతఃపూర్వకుంభావతే సభావ్యత్యాకుంబులకే । కథాభిఃకీర్త
 నాగైశ్చాప్రవ్రాదైసుప్రాశ్రియైః ॥ ౪౮ ॥ వారశ్రీరాంభుత్వగీతైశ్చ శ్లోకామోహిషీయం । తతఃపూర్వభాగ్యశ్చా

మాటచే అంతట వినబడుచుండును, నడుచునడుచు శ్రీరాముడు "సామీ! కొంచ మపీత
 మా" అని విచారించుచుండును. వ్యజనంబులచే వినరబడుచు యథానుభుముగా నందరు భు
 జించెదరు. ఉష్ణోదకంబులచే నందరునుచేతులు కడిగికొని, తాంబూలంబులనంచుకొని, శ్రీరామ
 ముద్రాంకితంబులగు సువర్ణనాణకంబులను దతీణగా నంగీకరించి వారివారి స్థలములకు పోవు
 చుండురు. పిదపనల్లై మొదటయుపచారంబులచే త్తీతియులు భుజించెదరు. పిదప వైశ్యులు
 నుభుజించెదరు. శ్రీలయొక్క భోజనశాలలలో మొదట మునిపత్నులలోడ దేవాంగనలు,
 పిదప త్తీతియశ్రీలు, పిమ్మట వైశ్యాంగనలును భుజించుచుండును. మఱియనల్లై పురుష
 శాలలో వానరుల్గు రాక్షసులు ఋక్షులు పౌరులు జనపదమువారును భుజించెదరు. పిదప
 శూద్రులు మొదలగువారు రాజసేవకులును భుజించెదరు. అచ్చట నొకడైనను ఆకలికొన్న
 వాడుండదు. ఒకనికిని నీకు భోజనములేదను నిషేధములేదు. పిమ్మట రాముండు బంధుమిత్ర
 సుహృత్సచివాదులతోడ సీతచే పలుమారు పార్థింపఁబడి సుస్థితుఁడై భుజించును. శ్రీరామా
 శ్వమేధంబున పౌరిడినమును వేపంచమున భూమిరేణువు లెన్నిగలలో జలబిందువు లెన్నిగల
 వో ఎన్నిసత్తలములు గగనమునగలవో అందరు బ్రాహ్మణాదిజనులును శ్రీలును భుజించుచుం
 దురు. ఇంతకన్న నతిశయమేమి? అత్రలతోడను మంత్రిపత్నులతోడను తొడిగిడందగితోడ
 కలసికొని స్వస్థులై త్రయై సీత దివ్యాన్నములను భుజించును. అంత నాల్గవతామున శేష

పునఃసంకల్పాయథావిధిః । ౪౯ । పూర్వోక్తైశ్చకథానైర్వివికాయాఃసహచర్యయం । సమత్రికచక్రసిద్ధా
భాంసర్వావాజ్ఞానయత్తదా ॥ ౫ ॥ కథాస్యస్వస్థలంసర్వే నిద్రాంచత్రుర్విధానుఖం । పట్టపూలాససేధూమ్యాం
సీతయాసజలేపిత్రియః ॥ ౫౧ ॥ కారణద్రాంత్రీరామా మృదిదింత్యేష్టదేవతాః । అజ్ఞాభంగోపరేంద్రాదాంవిప్రా
దాంపూజ్యంపిసం ॥ ౫౨ ॥ పృథక్పయ్యుత్సవారిణా మశస్త్రుపథకచక్రే । ఆతస్మనీతయాయ క్తశ్చకారకయసంప్ర
థుః ॥ ౫౩ ॥ వివమానీర్విత్కయాంత్రిదీపచర్యాధ్యక్షప్రభోః * ఇతిశ్రీమదానందరామాక్షయే వాల్మీకీయే యాగకాం
డే యజ్ఞాంగక్రమిత దీపచర్యావర్ణనంనామ పంచస్థనః ॥ * ... .. ౧౬ ॥

శ్రీరామదాసకవచ—నుభేనాశ్చవసీపాలో యాజకాస్సదసస్మరీక । ఆపూజయత్తచాభాగాయ
థావత్సుసమాహితః ॥ ౧ ॥ అథచైత్రేవీలేపత్తేరాజాసఃప్రతిపత్రికా । ధ్వజాశారోపయామాను ర్విధివాధ్వరమం
టకే ॥ ౨ ॥ విష్ణుదాసకవచ—ఆరోపితాన్యజ్ఞాఃప్రాక్తా పాథినైర్వృజ్జయంటకే । గురోతేషాంవిధానంమాం
సమగ్యగ్నఃక్షుత్యమహానీ ॥ ౩ ॥ శ్రీరామదాసకవచ—సమగ్యగ్నీశ్వరేభ్యవ్య క్తయూహాలోపకారకః । సావ
థానమథానాత్వా త్రుణ్యవృత్తంమయోచ్యతే ॥ ౪ ॥ సాంపత్సరంప్రకంశేదం స్వకైర్వృష్టావృణుగతం । ఆరోపితా
ధ్వజాసృతై ర్విష్ణుజ్ఞాపాతేతదాయదా ॥ ౫ ॥ పోతేద్విభుగృహేష్యేవా రోపణీయాద్యజాస్సభిః । ప్రత్యేకంమథుకు
చేసికొని శ్రీరాముడు నృపుగీతవాద్య పుణ్యకథా పసంగామలచే పగలను కడపుచుండును.
ఆమెనుక సాయంసంధ్యాదికము నాచరించి మరల నగ్ని హోమాత్రీమును నలిపి నతల-భాత్రీవణా
దులచే రాత్రి రండుజాములనుకడపి అందరి నానందముగా నిద్రించుట కాజ్ఞాపించును. వారు
వారు యథానుఖముగా స్వస్వస్థలములలో నిద్రించుచుండురు. శ్రీరాముడు సీతతోడ పట్ట
మంచముపై హంసతూలికాతల్పంబున స్నానందనిద్రా ననుభవించును. రాజుల కాజ్ఞాభంగం
బును విప్రీలకు మానభంగంబును శ్రీలకు వేటుపడకయును శస్త్రములేని హింస చెప్పబడి
యుండుటచే సీతారాములు ఏకశయానిద్రితులై బరగుచుండిరి. మహాప్రభువగు శ్రీరాముని
యొక్క యజ్ఞవిధివంబున నిల్లు దీపచర్య జరుగుచుండినది ॥ ... .. ౧౬ ॥

విష్ణు ధ్వజారోహణ వ్రత మహిమాభివర్ణనము.

మత్యాహస్సునందనగా సోమరసమును పిండెడు పగటిలో శ్రీరాముడు యాజకులను
నవ్విల్వలలో పూజ్యులను సముచితంబుగా పూజించెను. పిదప చైత్రశుక్ల ప్రతిపక్షిధిలో నధ్వర
మంటవంబున రాజులందరును యథావిధిగా ధ్వజములను సంస్థాపించిరి. అనిచెప్పిన రామదాసునిని
విష్ణుదాసుడు “గురూత్తమా! నృపాత్తములు యజ్ఞమంటవమున యథావిధిగా ధ్వజారోహణ
ములను చేసినట్లు చెప్పితే, తద్విధానమును నవివరముగా విన్నోరుచున్నాను.” అని ప్రా
ర్థించెను. శ్రీరామదాసుడు చెప్పుచున్నాడు—విష్యుడా! లోకోపకారకంబగు వ్రక్షను కౌ
గుగాచేసితివి. నేనుచెప్పెదను. శ్రద్ధతోవినుము. ఇది వ్రతసంపత్సరమును చేయరగినవ్రతము

హాయా పుణ్యయాంఘ్రివత్రితా ॥ అథవాలోపణీయాస్తే శ్రీరామనవమీదినే । మధుశుక్లదళమృగంవా దళ
 మృగాశ్శీనేతి ॥ ౩ ॥ అథతోజావ్రతినిది కుక్షవత్కేటిభోద్విజ ॥ ఏతేకాలమయాప్రాప్తా ప్రతిపూర్ణశతాబ్ద
 రః ॥ ౧౮ ॥ అథవాశంధవత్కృష్ణిమ ద్వజాలోపణిశంఖజితం । వ్రతంపాపహరంపుణ్యం రామసింహోపకారిణం ॥ ౧౯ ॥
 యఃకుర్యాద్విష్ణుభవనే ధ్వజాలోపణిమ క్షయం । శంభూజ్యతేఽపిచాన్త్యై ॥ మన్తైస్సృజాభాషితైః ॥ ౧౦ ॥ హే
 మభారతపాశ్రమం యోదధ్యావృత్తుటునిశే ॥ తత్ఫలంపమవాచ్యతే ద్వజాలోపణిమకరణం ॥ ౧౧ ॥ ధ్వజాలోపణి
 కుల్యంస్యా స్మగంగాస్మానము క్తమం । అథవాకులసీసేవా శివలింగప్రపూజనం ॥ ౧౨ ॥ అహోపూర్ణమహా
 పూర్వ మహాపూర్ణంమహా క్తరం । శుభ్యపాపహరంకరణ ద్వజాలోపణిశంఖజితం ॥ ౧౩ ॥ యోఽపూర్ణాదేవత్వ
 మి త్రుమాన్యంగదహోమదు ॥ ౧౪ ॥ అథవైత్రేపితేపత్నే వ్రతంహివ్రతివత్రితా ॥ మధుశుక్లదళమృగంవా శవమృగం
 రామభస్మనా ॥ ౧౫ ॥ కార్యంవాగ్నిశమానశ్శు దళమృగంకుక్షవత్కే । ఉద్భవుక్లవ్రతిపది దశమృగంవాదిభీయతా ॥
 ౧౬ ॥ ఆదత్యంవైత్రమానేహి కార్యంవైత్రేవత్రితమనే కాన్యంవేరితవర్తకు ॥ ౧౭ ॥
 వైత్రకుక్లవ్రతిపది ప్రభాతేప్రత్యుత్పత ॥ స్వానంకుర్యాత్ప్రియతేన దంధాపిషాకాభిరం ॥ ౧౮ ॥ తతిఃపూర్వ
 సత్యకరణ మృద్విష్ణుంపశుర్యమే ॥ చతుర్భుజావ్రాజైస్సన్వితం పూర్వవస్తువైవాదనం ॥ ౧౯ ॥ వాండీర్వా ప్రకు

అప్పు డచ్చట యజ్ఞవాటంబున సంతసమున నృపులు ధ్వజాలోపణిలనుచేసిరి. అట్లు కాకున్న
 నరులు విష్ణుదేవాలయంబులలో ధ్వజములను స్థాపింపఁదగును. ప్రతిసంవత్సరమునందును వైత్ర
 శుక్లవ్రతిపత్తునాడు, అదితప్పిన శ్రీరామనవమినాడు, అదితప్పిన వైత్రశుక్ల దళమినాడు, మఱి
 యు విజయదమినాడు, అథవా కార్తికశుక్ల వ్రతిపత్తునాడు ధ్వజాలోపణికు సముచితమగుకా
 లంబులు చేప్పఁబడినవి. ఇక శ్రీరామ సంతోషకారణంబును పవిత్రంబును దురితహరంబునగు
 ధ్వజాలోపణి సంజ్ఞితంబగు వ్రతమును నిరూపించుచున్నాను. విష్ణుమందిరంబున నెవ్వఁడు ధ్వజా
 లోపణిముచేయునో వానినిబ్రహ్మదులు పూజించెదరు. ఇక నితరు లెంతటివాడు? కటుంబియగు
 బ్రాహ్మణునికి వెయ్యిబారుపలబంగారమును దానముచేసిన ఫలమును ధ్వజాలోపణిచేసినవాఁ
 డందగలఁడు. తులసీపూజనము శివలింగార్చనము గంగాస్నానముకూడ ధ్వజాలోపణిమునకు స
 మానముకాదు. అహోక్షి త్రమాత్రమంబగు నీ ధ్వజాలోపణిసంజ్ఞితవ్రతింబు సర్వపాప హరిహర
 కంబై యపూర్వముగానున్నది. దీనిసంగతులను చెప్పెదను వినుము. వైత్రశుక్ల ౧-౯-౧౦, వైస్వి
 యజశుక్ల ౧౦, కార్తిక శుక్ల ౧, ఏట్లలో ముఖ్యముగా వైత్రశుక్ల ౧ నా దీవ్రతము నాచరించవల
 యును. వైత్రమాన మతిక్రమించితే తక్కిన కాలములలో నాచరించుట ౧౭ ౧౮ పూర్వార్థమేకగలపు

విష్ణుధ్వజాలోపణి వ్రతాచరణ విధానము.

రుషుఁడు వైత్రశుక్ల వ్రతిపత్తునాడు ప్రయత్నపూర్వకముగా ప్రభాతమున శౌచవిధినాచరించి
 స్నానముచేసి నిత్యకర్మలను నిర్వర్తించి పిదప శ్రీ విష్ణుసూక్తి నారాధించునది. ఎట్లనిన; నలు

శ్వేత ధ్వజారోహణఃకూడి । ధ్వజస్తంభౌచకామిత్యై ప్రోక్షయేద్ధ్వస్త్రసంయుతః । ౨౦ । పతాకయాగ్రభాగీయా
 వై సతేయాంబుసిసుత । ఘూర్ణంచంద్రంహరుతిచ వై సతేయంప్రపూజయేత్ । ౨౧ । ధారాంపరిధాతారం త్వా
 యేక్కుంభఃద్యయే । హరిద్రాక్షతమార్యా ర్యై కృత్తుమైర్విశేషతః । ౨౨ ॥ తతోగోచర మౌక్తంకం వృంధిం
 చోపలిప్యతు । ఆధాయగ్నిస్వ్యహ్వోక్త్యై ఘృతిభాగాదికంఘ్రతః । ౨౩ । జామయాత్పాయసేనైవ ఘృతే
 వాష్టాత్తరంశతం । ప్రథమంబాదుమంఘూక్తం విష్ణోర్భుక్తేనమంత్రతః । ౨౪ । తతఃకృతై సతేనస్య ప్వాపాత్కృష్టా
 చుతిస్తథా । తథాపమాదురేష్టా చుతిఃప్వాపాతి హేమయేత్ । ౨౫ । సోమధానుంసమచ్చార్య జామయా
 త్ప్రయితస్తథా । సారాష్ట్రాత్రాకాజపేత్రత్ర కాంతిఃసూక్తానిభక్తితః । ౨౬ । రాత్రాకాగరంకార్య దువకంఠం
 మారేఖ్యచి । వివంశవదిశంకార్యం పూజనంపరమార్తవై । ౨౭ । సవరాంత్రాకాగరం కుంభాద్విత్వ ముక్తిర్నైః
 తతోదశమృతమవసి ధమ్మత్రాయచతికుచి । ౨౮ । ప్రాతఃస్నాత్యాదిత్యేమః సమప్యావంఘ్రం । గంధపు
 మ్మిద్ధిదేహావా సర్వయేత్సూర్యవత్ప్రసూతః । ౨౯ । తతోఽంగశవాదై ర్యక్త కృత్తీరైశ్చోదైః । స్వేత్తైర్వై
 స్తోత్రపత్రై ర్మయేదేవామంధ్యజం । ౩౦ । దేవస్యవారదేశేవా శిఖరేవామధ్యోతః । సుష్టింఘ్నాపగ్నేచ్ఛిన్యతి

గురు బ్రాహ్మణులతోడ స్తోత్రపివాచనమునూచరించి నాందీశ్రాద్ధముచేసి ధ్వజారోహణకర్తయం
 దు వస్త్రాలంకృతంబులగు గౌమ ధ్వజస్తంభంబులను గాయత్రిమంత్రముచే ప్రోక్షించవలయు
 ను. ధ్వజపతాకములయందు గరుడాంజనేయులను వ్రాయవలెను. సూర్య చంద్ర గరుడ వాను
 మంతులను పూజంపవలయును. రెండుకలశంబులలో ధాతృ విధాతృ దేవతలను పసపక్షతలు
 దూర్యోజ మొదలైనవాటిచేతను విశేషముగా తేల్లనిపుష్పములచేతను పూజంపవలయును.
 పిదప గోచరమౌక్త ఫంధిలమువలచి దానియందు స్వ్యహ్వోక్త విధానముగా స్నాని ప్రతి
 స్థించి ఘృతవాయుసంబులచే హోమముచేయవలెను. అందులో ౧౦౮ ఘృతాహుతులు. మొ
 డట పురుషసూక్తముచే షష్ట్యోర్ముక్తేన మంత్రముచే హోమముచేసి, పిదప వై సతేయోగి స్వా
 హాకారముతోడ నెనిమిదియాహుతులను మారుతీ నాక్షేర ఆహుతులను హేమాయముచే
 సి, సోమోధేనుం అనుమంత్రముచే హోమము చేయవలెను. భక్తితో నచ్చట సారమంత్రం
 బులను శాంతిసూక్తంబులను జపించవలయును. శ్రీవిష్ణు సాన్నిధ్యముచ శుచిగానారాతి జాగ
 రణము చేయవలయును. ఇట్లు ౯ దినములు పరమోత్సవంబులతో పూజించవలయును. ౯
 రాత్రులు హరికీర్తనచే జాగరవ్రతము చేయవలయును. అంతనావ్రతి దశవివాదులేచి శు
 చిహృతుండుగా స్నానముచేసి నిత్యకర్తానంతరము పూర్వమట్లో అట్లు క్రమముగా గంధపు
 మ్పాదులచే దేవతలస్మించి, పిదప మంగళవాద్యంబులతోడను శుక్ల వీరంబులతోడను శుభ
 నృత్యంబులతోడను స్తోత్ర పఠనంబులతోడను ధ్వజమును దేవాలయమునకు తీసికొనిపో
 యి దేవద్వార దేశంబుననొ శిఖరంబుననొ సుస్థితుడై సంతోషముగా ధ్వజస్తంభం

ధ్వజస్తంభంనుభవితం || 30 || గంధర్వమృతైర్జీవైర్జీవ్యమృతైరహారమృతైః | భక్తిభోగ్యానంద్యైః
 త్రైత్యైర్జీవైః చరితృః || 31 || ఆత్మవిమలధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం | ధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం
 ధ్వజస్తంభం || 32 || ఆత్మవిమలధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం | ధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం
 ధ్వజస్తంభం || 33 || ఆత్మవిమలధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం | ధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం
 ధ్వజస్తంభం || 34 || ఆత్మవిమలధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం | ధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం
 ధ్వజస్తంభం || 35 || ఆత్మవిమలధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం | ధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం
 ధ్వజస్తంభం || 36 || ఆత్మవిమలధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం | ధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం
 ధ్వజస్తంభం || 37 || ఆత్మవిమలధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం | ధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం
 ధ్వజస్తంభం || 38 || ఆత్మవిమలధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం | ధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం
 ధ్వజస్తంభం || 39 || ఆత్మవిమలధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం | ధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం
 ధ్వజస్తంభం || 40 || ఆత్మవిమలధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం | ధ్వజస్తంభంధ్వజస్తంభం

బులను స్థాపించవలయును. గంధ ఫలస్వాతత ధూప దీప భక్త్య భోజ్యాది వైవేద్య తాంబూ
 లాదులవే శ్రీహరి నర్పించవలయును. మఱియు, శుక్ల శ్రవితర్జు మొదలు దశదివరకు
 ౧౦ దినములింటిలో పూజించి పినవ నేనాదశినాడు ధ్వజారోహణచేయవచ్చును. దశమి
 నాడే స్థాపించినను స్థాపింపవచ్చును. అట్లే స్త్రీలియనాడుకాని చతుర్థినాడుకాని పక్షినాడుకా
 ని అప్రమీనాడుకాని నవమినాడుకాని యథావిధిగా ప్రతిక్షత్తు మొదలుకొని యర్చించుచుండి
 శ్రీవిష్ణుమూర్తికెదులగాని శిఖరమునగాని ధ్వజారోహణచేయవచ్చును. ఈవలె ప్రారంభమున
 కు ప్రతిపక్షే ముఖ్యము. ఇతరదినములు కూడదు. || 31 || మాఘశుక్లచతుర్దశినాడే నందీభృం

శివాలయాదుల యందును ధ్వజారోహణ కాలము.

గర్భాంతరంబులకు ధ్వజంబులను యథావిధిగా నర్పించి స్థాపించవలయును. అశ్వయుజ శుక్లాష్ట
 మినాడు చైత్ర శుక్లాష్టమినాడుగాని ఈశ్వరీదేవాలయంబునను, భాద్రపదశుక్ల చతుర్థినాడు
 గణపతిదేవాలయంబునను, మాగ్ధశిరశుక్ల పక్షినాడు సూర్యనన్నిధానమునను, ఇట్లే స్వేదే
 వతలకును తల్లెదుర్చు దినంబులందును తల్లెదేవతామంత్ర తంత్రవిశానాక్రంబుగా ధ్వజా
 రోహణవ్రతములచేర్చు ప్రీతి కలుగజేయదగును. చైత్రాశ్వినకార్తికంబులతప్ప తక్కినవి విష్ణు
 పుకు పరికరావు. ఇట్లు మంగళధ్వజంబులను శ్రీవిష్ణు సన్నిధిలో సంస్థాపించి విత్రాభ్యములేక
 విధివిధానముగా విష్ణునారాధించి ప్రదక్షిణముపెచ్చి యీస్తోత్రమును భక్తిపురస్కరముగా పఠిం
 చవలయును. హృదయధృమకు పుండరీకమును వ్యాపించి యచ్చట నుపలక్షితుడగువాఁడా !

తం॥ అయమేవ్యతియతైశ్చ తం ప్రవన్నోస్మిమాధవం ॥ ౪౩ ॥ నజానంతిపరందేవం సర్వేబ్ర
 హ్మదయస్సురః॥ ధ్యానంతియోగినోయంతైతం వందేజ్ఞానరూపిణం ॥ ౪౪ ॥ అంతరిక్షంతువ
 న్నాభి ద్యౌఃసూర్యార్ధాయస్యచైవహి॥ పాదాచ్ఛాభూచ్ఛవై పృథ్వీతం వందేవిత్రహూపి
 ణం॥ ౪౫ ॥ యస్యశోత్రాదిశస్సర్వా యచ్ఛక్తుర్నికృత్యచ్ఛతీ॥ ఋక్సామయజుషోయేన తంవందేబ్రహ్మరూపి
 ణం॥ ౪౬ ॥ యస్సుభాద్యాహ్వాణాజాతా యద్వాహ్మోరభవన్నృపాః॥ వైశ్వానరస్యసృతో
 జాతాః పద్మాకూడస్సభాయత ॥ ౪౭ ॥ మనసశ్చంద్రమాజాతో దినేశశ్చక్షుస్తప్తాః॥
 ప్రాణేభ్యఃపవనోజాతో ముఖాదగ్నిరజాయత ॥ ౪౮ ॥ పాపసంహాపమాత్రేణ వదంతిపురు
 షంతుయం॥ స్వభావవిమలంశుద్ధం నిర్వికారంనిరంజనం ॥ ౪౯ ॥ క్షీరాబ్ధిశాయినందేవ మనంత

శ్రీవిష్ణుధ్వజారోపణాంగ శ్రీవిష్ణుస్తోతి.

పుండరీకాకారంబులగు నయనంబులగుచాడవానికునమస్కారము. పువంచమును పట్టించువా
 డును గిట్టించువాడునగువాడా! అనాదిమూర్తీ! నీకు నమస్కారము. ఎవనిచే నీ సమస్తంబును
 కలిగినదో, ఎవనియందు ఈ సర్వంబునున్నదో, ఇదంతయు నెచ్చల అయమనండునో, అట్టి
 మాధవునికి నేను శరణాగతుడనైతిని. ఏ పరబ్రహ్మంబును బ్రహ్మదివేతలకుకూడ నేఋగక
 యున్నారో, ఎవనిని యోగులు నిరంతరము ధ్యానించుచుండురో, జ్ఞానార్తికుండగు నట్టిదేవుని
 వందించెడిను. ఎవనియొక్క నాభి గగనంబో, స్వర్గమే శిరస్సే, పాదమునుండి భూమిగల్గెనో,
 అట్టి విరాఘాపునికి నమస్కారము. నమస్తదిక్కులును ఎవనిచెవులో, సూర్యచంద్రు లెవనిక
 న్నులలో, ఎవనిచే ఋగ్వేద యజుర్వేద సామవేదంబు లుద్భవించెనో అట్టి పరబ్రహ్మకు నమ
 స్కారము. ఎవనిముఖమునుండి బ్రాహ్మణులును, ఎవనిభుజములనుండి క్షత్రియులును, ఎవని
 తొడలనుండి వైశ్యులును, ఎవనియంఘ్రిలనుండి కౌద్రులును, పనస్సునుండి వాయువును,
 ముఖమునుండి యాగ్నియును, పుట్టెనో - అట్టి విరాఘాపునికి నమస్కారము. మలమాయా
 ర్థ పాశబద్ధంబగు సంస్కృతిపాశంబులను సంధహించుటచేతనే పురుషంజ్ఞంబగు దేహంబున సం
 తిర్యాయిగానిలచిన పురుషునివెవనిని ప్రకృతినిర్మలుడనియును కేవల పరిశుద్ధుడనియును ని
 రవయపుండగుటచే నేవికారమును లేనవాడనియును నిస్సంగుడనియును జ్ఞానులభిషక్తించి చె
 ప్పించుదురో, అట్టివాడైన నాశములేనివాడును ఆంతరిక్షత్రువులగు రాగాదులచేతను బా
 హ్యశత్రువులగు రాక్షసులచేతను జయింపబడక యుండువాడును సాధువులగు భక్తులయం
 డు ప్రీతిగలవాడును వ్యాపకుడును స్వాయంభువై కానుసంధానప్రీతిచేతనే పాండరిగినవాడును
 అగు క్షీరాబ్ధిశయనస్వామిని నమస్కరిం చుచున్నాను. పృథివ్యప్రేక్షావాయ్వాకాశంబులు శబ్దస్స

మహాజితం సద్భక్తవత్సలంవిష్ణుం భక్తిగమ్యంనమామ్యహం || ౫౦ || పృథివ్యాదీనిభూతాని
తస్మాత్తాతీంద్రియాణి | సుసూక్ష్మాణిచయేనాస స్తవందేసర్యతోముఖం || ౫౧ || యద్భివృషక
మంథామ సర్వతోకోత్రమోత్రమం | నిర్గుణంపరమంసూక్ష్మం ప్రణోస్తిప్రసాపునః || ౫౨ ||
నిర్వికారమజంశుద్ధం సర్వతోపహ్నిమీశ్వరం | యమామనంతియోగీంద్రా స్పర్శకారణకార
ణం || ౫౩ || ఏకోవిష్ణుర్వహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకతః | త్రిస్తోకాన్వ్యాప్యభూతాత్తాఘ
శ్లేఃవిశ్వమగవ్యయః || ౫౪ || నిర్గుణఃపరమానంద స్సమేవిష్ణుఃప్రసీదతుః || ౫౫ || ధతుర్భిశ్చవ
తుర్భిశ్చ ద్వాభ్యాంపంచభిరేవచ | హూయతేవపునర్ద్వాభ్యాం సమేవిష్ణుఃప్రసీదతుః || ౫౬ || జగ
ద్భితార్థంయోదేహమదగ్ధలీలయాహరిః | యమర్చయంతివిభధా స్సమేవిష్ణుఃప్రసీదతుః || ౫౭ || జ్ఞా
నినాంకర్మణాంచైవ తథాభక్తిమతాంస్పృశాంగతివాతావిశ్వేభ్యః సమేవిష్ణుఃప్రసీదతుః || ౫౮ ||

శ్రీమదానందరసగంధంబులు శ్రోత్రతత్వోచితముజ్జీహ్వప్రకాశంబులు వాక్యాగ్రీవాదపాయూపస్థలు
మనోబుద్ధి చిత్తహంకారంబులును ఎవనిసల్లసమునహో సర్వపూర్ణుడగువానిని వందించెదను
ఏవరబ్రహ్మను సర్వలోకోత్రమోత్రమంబును తేజోమాఘంబును గుణహితంబును అత్యంతమా
త్మంబునైయున్నదో అట్టి పరబ్రహ్మను మరలమరల వందించుచున్నాను. వికారరహితండుగు
నేవరబ్రహ్మను సర్వలోకనియామకుండనియును శుద్ధుండనియును అనాదియనియును నిండిన
తేజస్వనియును జగన్మలకారణుండనియును యోగీందులు చెప్పుచుండురో, కేవలండును జ
నార్తనుడునగు నేనారాయణుడు మహాత్తత్వంబును వెన్నేజైన పంచవిశతి భూతంబులను
ముల్లోకంబులను వ్యాపించి తత్త్వహేతులైన నాశములేనివాడగుచు అనుభవించుచున్నా
డో, నిర్గుణుడగు నావిష్ణుమూర్తి నాకు ప్రసన్నుడగునుగాక. ఎవడు జ్ఞానలయెక్క- సమ
స్తద్భక్తము తానైయుండునో, అవిష్ణుమూర్తి నాకు ప్రసన్నుడగునుగాక. ప్రాణావత్యదేవతా
కంబులగు సప్తదశాక్షర మంత్ర శస్త్రంబులచే హూమముచేయుటకు యజ్ఞనారాయణు
డు నాకు ప్రసన్నుడగునుగాక. జ్ఞానలకును కర్మలకును భక్తులకును సర్వాంతర్యామి యెవ్వ
డు సద్గతినిచ్చుచుండునో అవిష్ణు నాకు ప్రసన్నుడగునుగాక. లోకహితముకాదు ఏ హరి నిజ
లిలచే దేహమును ధరించునో పండితు లేవనినర్పించెదరో, వాడు నాకు ప్రసన్నుడగువాని
య్య. సత్పురుషు లేవనిని నిత్యానందమూర్తియనియును సత్త్వైజస్వమోగుంబులకు నాధారం
డైనను స్వతోగుణములేక నిర్గుణుండనియును చెప్పంబడుచుండునో, వాడు నాకు ప్రసన్ను
డుగానుండని. ఎవ్వడు పరమేశ్వరుడుగాను పరమానందమూర్తిగాను పరతత్త్వముమీది

యమానునంతవైనంత స్పృహదానం.

రేణుసరమానందః పరాత్పరతరః ప్రస

చిద్రూపశ్చ

సః ప్రసిద్ధతః

పసిద్ధతః ॥ ౬౦ ॥

యదంతర్యామైర్విశ్రిం ప్రాతానామ త్రైమాత్రమం । సర్వపాపవిమర్శో విష్ణుశాశ్వతాత్మకః ॥ ౬౧ ॥ యదంత

ర్యామైర్విశ్రిం ప్రాతానాశ్చైత్రైమాత్రమత్ । అచార్యః పూజయేత్సాక్షాత్పద్మతాపాదపాదీభిః ॥ ౬౨ ॥ ప్రాతా

నానామైష్వర్యాత్ భక్తితస్మత్కృతాపరాః । పుత్రమిత్రశత్రోతైర్విభృంభయిష్యమాన్యతః ॥ ౬౩ ॥ షష్ఠీతపాం

రాశిపద్మవారాయణం రాజుః ॥ ౬౪ ॥ యత్రేతత్కర్మకాంత్యేత ద్యుతారోపణమత్రమం । తస్య పూజ్యఫలం వత్సై

కులున్యమపమాహితః ॥ ౬౫ ॥ వస్త్రం ద్యుత్యంబంబం యావచ్చలలితాయనా । తావత్సృపాశాలాది స

గ్నిత్యైతస్సంశయః ॥ ౬౬ ॥ మహాపాతకాయస్త్రై య క్తశ్చేత్సర్వపాతకైః । ద్వైతంః స్థుగృహేభ్యస్తా సర్వ

పాపైః సముచ్చతే ॥ ౬౭ ॥ యావద్వివాదిపపరి ద్యుతోహాగృహావరిః । తావద్వ్యగ్రసమాప్రాణి హరిసాన్నివ్యహా

త్మయాత్ ॥ ౬౮ ॥ ఆరోపితం ద్యుత యేభింపది రామిణాః । తేషాం ద్యోలియచ్చ్యుతే హ్యవపాతకా

దిభిః । ౯ ॥ ఆరోపితం ద్యుతంః స్థుగృహేభ్యస్త్యగంబంబం । కళాశ్చర్యాదిపాపాని భువోః యుష్మత్కలః ॥ ౭౦ ॥

ఏవంశత్యయప్రాత్రం మధ్యాహ్నవ్యాయమామం । ద్యుతారోపణమాచక్ష్యం ఫలికాశంకుశోరకం ॥ ౭౧ ॥ స

మాకశం ప్రతిః పంభాత్రైత్రైతాం వస్త్రైః । ఆరోపితాద్యుతాస్పృతైర్విశ్రియామాన్యభక్త్యభక్తః ॥ ౭౨ ॥

యవ్యక్తత చైముగాను స్వతంత్రుడుగాను జ్ఞానరూపుడుగాను తెలియరిగినవాడగునో
లట్టి విష్ణుమూర్తి నాకు ప్రసన్నుడు కావలయును ॥ ౬౦ ॥ ఎవడీ సర్వోత్తమమగు ప్రాత్రంబు

శ్రీవిష్ణు ధ్వజోత్సవస్తుతుల ఫలశ్రుతి.

ను పఠించునో వాడు సకలమరతి పరిహృతుడగును. విష్ణులోకము నందును, ఎవడు దీనిని
పఠించునో వాడు బ్రాహ్మణులను పూజించి, పిమ్మట పురోహితునింబూజించి, దక్షిణతాం
బూలాదులతోడ బ్రాహ్మణసమారాధనంతేసి, భక్తితో సత్యవ్రతుడై పుత్రమిత్రశత్రోదుల
తోడ పారణినాచరింపవలయును. నారాయణభక్తి పరవశుండగు నెవ్వడీ వ్రతమునాచరించు
నో వానికిగల్గు ఫల్యఫలమును చెప్పెనను. వినుము. ధ్వజంబుననున్న వస్త్రుబెంతవరకు గా
లికి చలించుచుండునో అంతలో వ్రతముచేసినవాని మరలంబుల్లు పరిహరించును. ఇందుకు సం
శయములేదు. మహాపాపియైనను సకలపాపములను చేసినవాడైనను విష్ణుచేవాలయంబున
ధ్వజారోపణముచేసి సర్వపాపముక్తుడగును. ఎన్నిదినములు విష్ణుమందిరమున ధ్వజముం
డునో అన్ని సమావ్రయుంబులు ధ్వజధారి విష్ణుపాన్నిధ్యము నందును. ఏమహాత్ములు ధ్వజా
రోపణమునుచూచి పండించెరో వారును పాపముక్తులగుదురు. విష్ణుమందిరంబున సంస్థాపిం
చిన ధ్వజము నిజతాకమును ఏమచు ధ్వజారోపణచేసినవాని పాపములను విడలించుచున్న
ది. విష్ణుదానా! ఇట్లు నీవడిగిన ధ్వజారోపణవిధానమును నిరూపించితిని. శ్రీరామాశ్వమేధ

భూత్వా రామంబుచాఁ దీపంస్య దాసగోపీమతాజనం ॥ ౭౩ ॥ ధ్వజస్య
పూజనం గోపీ జనఁ ధాతృత్వసారంబాఁ చైః రాత్రుభావీవా ॥ ౭౪ ॥ యజ్ఞోత్సవదర్శనా
ర్థం కృతమేకదినంబు ॥ చకరరాఘవశ్చాపి పూర్వమేవధ్వజోత్సవం ॥ ౭౫ ॥ మాఘమాసేక్యంత్రే చతుర్దశ
కార్యోచితాగతిః ॥ తదాధ్వజైః పూజితైః కృతభేగగవాంగణం ॥ ౭౬ ॥ ఇదంచరిత్రంవరమం మనోహరం ॥ శ్రీ
మధ్వజారోహణం జ్ఞకలభం ॥ వతంతిశ్యద్వంతినరాసుత్రుగ్రహం భవేచ్ఛతేషాంవియతంవిచిత్రం ॥ ౭౭ ॥
ఇతిశ్రీమదానందరామాయణే వాల్మీకీయ యాగకాండే ధ్వజారోహణవ్రతంనామ సప్తమస్కంధః ॥ ... ॥ ౭౮ ॥

శ్రీరామదాసతీవాచ—అథవైలేపితేవత్సే నవమ్యంరామజన్మని ॥ తదావభ్యుదన్నానాయ రాజేమేన
ఫలాప్రయే ॥ ౧ ॥ చకారసూచనంరాజ్ఞే రాఘవాదుగురుఃస్వయం ॥ త్వరయామానతరామం రుతాపథియాన్తు
నిః ॥ ౨ ॥ వసిష్ఠతపసంశ్రుత్య రామాలక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥ ఆద్యావభ్యుదన్నానాథ్ ముత్సన్నైర్గుణకంబును ॥ ౩ ॥ రామ
తీర్థంత్యయాభూత్వా కరిణీయంచయోచ్చతే ॥ అజ్ఞాపనీయా రాజానో నజన్తైస్త్వేనాదిభిః ॥ ౪ ॥ సజ్జీహుతాస్సక
లోధాన్విద్యుదుతికుటుపే ॥ వీర్ణంకార్యంవిజంపైస్థం కిరికారభవారణః ॥ ౫ ॥ ఆశ్వపత్రికమాయుక్తం తుంగో
ప్రగతైర్వ్యుతం ॥ నవవాన్యస్యఃకార్య స్మారాధీనాంస్యజోపిత ॥ ౬ ॥ పతాకాశ్వసహకృప్తి తోరణాదిపదం
తతః ॥ ముక్తాద్రవ్యాశ్రుప్వాది చరాకృత్యస్యరంబుటాచత్ ॥ ౭ ॥ బంధయా రాచత్కి వర్ణంకంపైకేభేషిచ ॥ కదరి

మున వచ్చియున్న రాజులందరును వెవ్వేటుగా తమతమయింద్లలో ధ్వజములను రాత్రులు
భక్తితోపూజ చేయఁదగును. యథాశక్తిగా నొకదినమైనను జరుపఁదగును. యజ్ఞోత్సవము
లను చూచుటకై యారాజులు ఒకదినమేచేసిరి. శ్రీరాముఁడును మొదట ధ్వజోత్సవంబొనరిం
చెను. మాఘకృష్ణచతుర్దశినాడు శివసన్నిధిలో నారాజులచే పాడుగైనధ్వజములు నెట్టబడి గ
గనమున ప్రకాశించుచుండెను. ఈ మనోహరంబగు ధ్వజారోహణచరిత్రంబును చదివినవారు
కూడ తప్పక చారి. మనోరథములనందగలరు ॥ ... ॥ ౭౮ ॥

శ్రీరామాశ్వమేధమున నవభృథస్నాన సన్న్యాహము

పిదప, వైతఠ్యకృతవమీ శ్రీరామ జన్మోత్సవదినమునందు అశ్వమేధయాగ ఫలావాప్తికొ
ఆకై అవభృథస్నానముచేయుటకు శ్రీరామునికి గురువగు వసిష్ఠుండు సూచననిచ్చెను. ఎండ
లతిశయించునను భీతివలన త్వరపరచుచుండు వసిష్ఠాలమూటమీఁద శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితో
“తమ్ముఁడా! ఇప్పు డవభృథస్నానమునకై యుత్సవంబులతోడ నేను వెడలవలయును. నీవు
రామతీర్థమునెఱిగి చేయవలసిన పనియేమనిన—రాజులకందరికిని వారివారి సైన్యంబులతోడ
ను రాణివాసంబులతోడను వారువారు యజ్ఞ మంటపంబున పర్వసిద్ధులుగానుండునట్లు ఆజ్ఞా
పించుము. మన సైన్యమును రథగజతురగోష్ఠి వదాతి యాన వాహనాదులతోడ సిద్ధముగా
నుండునట్లు చేయుము. నవవాన్యంబులు తుర్రాది ఘావంబులతోడ మ్రోగుచుండుని. యజ్ఞ

నామహస్తంభా శ్చేత్తుదండాస్సుసంతతిః । ౮ । పుష్పగా, వాటికాశ్చాపి వృత్తాంతాదభినిర్మితాః । స్థాపి
యాశ్చసర్వత్ర స్మర్యంతువారయోషిః ॥ ౯ ॥ సేవసియారాతత్త్వ మగ్రాశ్చేదనః । ౧౦ । పుష్పరాచాదభి
యాపి పట్టపూలాభిప్రథాః ॥ ౧౦ ॥ అన్యచ్ఛాపి మథాయోగ్యం యస్మాక్రందవచయాతవ । తత్పు యస్మాదలం
తేవ భూమిస్థుద్విచారః ॥ ౧౧ ॥ తథేమృత్యులక్షణోపి తథాసర్వంవరాధః । అపేయేమృత్యులక్షణం గ్రహణే
ప్తింపదిప్తరు ॥ ౧౨ ॥ వాటికాపేరభేదీనిం పాతాడిస్థావ్యరాకుం ॥ కీతాచాంవావ్యసగురు శ్చాదు
కోహర్మిలైస్సుక ॥ ౧౩ ॥ ముఖయోజేపాహంశ్చ సర్వేపట్రస్యతుంతతిః । సమత్రాచభూయాథ స్వద
శ్వంబుక్తమాలిపం ॥ ౧౪ ॥ యయాశ్చైశ్వరైర్నాగేన మదావందిజనైఃపుత్రః । అగ్రేగహంపతాభిజాగ్రుర
శ్చాప్తసేవరం ॥ ౧౫ ॥ తతస్తేసూర్యభామణాం కర్తారస్తురగస్థితాః । తిప్తేరాజమాతాశ్చ చిత్రోక్తిమస్మ
దంబిపః ॥ ౧౬ ॥ తతోవంశపటాద్యాశ్చ వారస్త్రిణాంతతోగణాః । తతోచేవావ్యగంధర్వా ప్రతోరావస్థసీత
యా ॥ ౧౭ ॥ ఋశ్యైర్నైర్వయావహ్ని సుయంతిఃసంధంపస్థితః । తతోమనీశ్వరాపుశ్చేర్మ ఋషిఃశ్చైర్వితోయ
యా ॥ ౧౮ ॥ తతిః, త్రయపత్నైర్వయాః స్త్రికాపుర్వాశ్చనైర్వయాః । తతస్తేత్వత్రయాపుశ్చేర్మ నానావాహ
నసంస్థితాః ॥ ౧౯ ॥ తతస్తేషామిహైవ్యాం తతోన్యేరాజసేవకాః । నవవాద్యస్వనిసాంవ వారిణావ్యాప్తసేవరం
౨౦ ॥ తతిస్సేష్టాస్త్రుతానాం శిఃటాశ్చస్త్రుతాః । లోహకారాప్తకాశ్చ చక్రకాద్యాప్తతః ॥ ౨౧ ॥

మంటపమునుండి రామత్థిరమువరకు సెనుకలోను చిత్రధ్వజ పతాక తోరణ రత్న హంబులను
అలంకరించవలయును. పూలచెట్లు మట్టితోట్లును చెఱుగుగడలును అరటిచెట్లును మార్గంబుల
లో సింగారింపబడని. నర్తనముజరుగని. రామత్థిరమున చందనరసము చల్లవలెను. పట్టు
బట్టలనుపరచి పూలుజల్లవలెను. ఇతను కావలసినవనులను నన్నుకుయే యథాయోగ్యంబు
గా చేయింపుము.” అనిచెప్పెను. లక్ష్మణుడు ఆక్షేయని స్వమును నెరవేర్చెను ॥ ౧౨ ॥

శ్రీరాముడు మునులతోడ నవధృతస్నానముచేయెట.

తరువాత చక్క గాఢుస్విక్కులు గమనేష్వినోనర్చిరి. వసిష్ఠుండు ఆశ్వినేధయోగ రథమున న
గ్నిని యజ్ఞచాత్రంబులను స్థాపించి. సీతారాముల నక్కించి తాను ఋశ్వగ్గనులతోడ రథము
నెక్కెను. అంతట ముసీంద్రులు వేదఘోషంబుల నొనర్చుచుంకిరి. విదప సునర్థాలంకృత సా
శ్వరథమున శ్రీరామ మహారాజ వందిజనవందితుడై మార్గంబున తిన్నతిన్నగా వచ్చుచుండె
ను. ముందర ధ్వజాలంకృతంబగు గజంబులు పోవుచుండెను. చతుర్ధిధవాద్యములను నాయం
చుచు నశ్వానూఢులు వెడలిరి. వారివెనుక వెండి బంగారుజ్జల రాజదూతలు సాలంకృతు
లై వెడలిరి. వారివెనుక వండులు నటులు వారాంగనలు వరుసగా వచ్చుచుండిరి. అంత గం
ధర్వులను దేవతలను ముందుపెట్టికొని శ్రీ సీతారాములు సముత్థి గగ్నిహోత్రంబుల
తోడ వచ్చుచుండిరి. వారివెనుక క్షత్రియాంగనలును వారివెనుక తక్కిన స్త్రీపరివారంబులను

ఘామిమానప్రకర్తానో రజ్జుఃపాదధారిణః । యయ్యర్థభాక్తమంశుర్వ తద్దేవంరమ్యతైః ॥ ౨౨ ॥ తిదానీసే
 కుర్యాద్దానీ : న్యకుర్వార్మహిరీ ॥ ముఃపాథావపత్త్విప్రం వవఘాః పుష్పవృష్టిభిః ॥ ౨౩ ॥ మాగోదంబ
 నాకాన్యో శుభ్రపూర్ణమందనం ॥ పద్మాస్త్రింశాగంధర్యాః ప్రజలఃపథితేయదా ॥ ౨౪ ॥ పద్మనేపేధుఃపా
 శ్చ ముఃపాస్త్రింశుర్వకాకా ॥ ఏవరాదశ్చైత్రాక్షే కాకుతాఃపంకజః ॥ ౨౫ ॥ పశ్యతాఃపంకజాన్యో య
 యోచావరిపిజితః ॥ త్తీరావశ్యమాగోహి నీతాయాఖంకరం ॥ ౨౬ ॥ ద్రష్టుంకోలాహలంపద్మ స్ఫుంకర్తాస్స
 కలాజనాః ॥ తిదాతాంస్తాదయమాను శ్చతరోవీరపాణయః ॥ ౨౭ ॥ విశేషేతదానీత్యా దుహన్తోలాహలా
 వజ్రః ॥ తత్సర్వంరామోద్యుష్ట్యో శుత్యైవప్రాహలత్త్వం ॥ ౨౮ ॥ ఏతేసర్వేశ్రుష్ట్యేష్టా జనాస్సీతాంపమాంసు
 ఖం ॥ పశ్యంతఃలహోమాన్తు తథాన్వీరితపత్త్విభిః ॥ ౨౯ ॥ సర్వనానోహయామాస పుష్పకేతాజనాన్తు
 దా ॥ తతస్తేశ్రుష్ట్యామాధా జనారామంకునోరమం ॥ ౩౦ ॥ జానేకీసహింకంకం దద్యుఃపథితైః ॥ కేచి
 దూమ్యయంపన్యాః పరిత్రాణామనోథాః ॥ ౩౧ ॥ అద్యరామంసేవితం పశ్యామిప్రమహోద్భవః ॥ కేచిదా
 మశ్చతేధవ్యాః పితరౌపస్సుజన్తా ॥ ౩౨ ॥ యయోఃపుణ్యసమైరద్య నస్మీతారామదర్శనం ॥ ఏవగన్గురిరా
 మే శ్రీయస్సర్వోరస్సరం ॥ ౩౩ ॥ సుమంత్ర్యశ్రుష్ట్యేష్టాకుంధిశ్చజానీం ॥ తిదాహావాకీప్రాహ
 లత్తీంపురఃపిత్తం ॥ ౩౪ ॥ శ్రీయస్సర్వాస్త్యయమాఖంకరి నారీకాలానుపుష్పకే ॥ ఆహానీయమైవం న్యాత్వా

ఆమెనక, రాజులును వారి నైన్యంబులు ఇతర రాజసేనకులును నవవాద్యధ్వనులతోడ గజాదు
 లును అమ్మలయెంటెలును శత్రుశక్తింబులును వారిమెనక కమ్మరులు విద్లవాండ్రు చర్మకా
 రులు రజ్జుపద్మాలాదిధాన్యలై న నేలగొలిచెడివారును, ఇట్లు యథాక్రమంబుగా నందఱును పర
 మోత్సాహంబులతోడ వచ్చుచుండిరి. అప్పుడ వాద్యంబులు మ్రోగుచుండినవి. నర్తనంబులు జ
 రుగుచుండినవి. మునిష్టంబులు రాజపత్నీలును సీతారాములమీఁద పూలవానగురించుచుం
 డిరి. వం మాగఘటా కీర్తింబుచుండిరి. గంధర్వలు గానముచేయుచుండిరి. మునులు స్వ
 రంబుగా వేదపారాయణంబుల నాచరించుచుండిరి. ఇట్లు శ్రీరాముఁడు నీతితోడ చామరపి
 తుఁడై తిన్నగా దాఁలోని వేషకలనుచూచుచు వచ్చునపుడు, లోకులందఱును సీతారాముల
 ముఖపద్మంబులను చూచుటకై సంగర్ధమువలన త్రొక్కి ధ్వజంబు కోలాహలముచేయుగా వారిని
 వేత్రపాణులు అదలించుచు గట్టిరి. సర్వమును పరిక్రించుచున్న శ్రీరాముఁడు వారి కోలాహల
 మునువిని లత్కీణుని “వీరినందరిని పుష్పకముమీఁద నెక్కింపుము. సంతోషముగా మమ్మును
 చూచుచుండఁగి. కలహమువలదు.” అని యాజ్ఞాపింపగా నతఁడేట్లేచేసెను. పుష్పకారూఘం
 లగు నాజులందఱును తిన్నగావచ్చుచు రాజమార్గంబుల నలంకరించుచుండ శ్రీసీతారాములను
 ర్శ్యప్తులై చూచుచు; కొందఱు మేము ధన్యులము సఖలమనోరథులము నేడివృత్తుల మహాచాత్మ
 వంబులతోడ శ్రీసీతారాములను చూచుచున్నాముకదా” అనియును, మఱి కొందఱు “ఇట్టి శ్రీ సీ

తారాములను దర్శించుభోగ్యముగల జన్మమునుమాకిచ్చిన లలిదండ్రులగుపును మిక్కిలి ధన్యులు." అనియును చెప్పికొనుచుండిరి. ఇట్లు శ్రీరాముడువచ్చుచుండగా శ్రీలంకకును తమలో తామలోంచి విప్లవకమునెక్కుటకై సీతాదేవిని ప్రార్థించిరి. అప్పుడు సీత లక్ష్మణునింజూచి, "సీత శ్రీలంక నందని పుష్పకమున ప్రీతాలలలోనుండనట్లు చేయుము." అని యాజ్ఞాపించినతఁ డట్లేచేసెను. వారందరును యథానుభంబుగా కూర్చుండి జాలరులేకేల రంధ్రములనుండి సీతారాములనుచూచుచు పూలవాన గురిపించిరి. అప్పుడు వీణావేణ మృదంగకాహళాది దివ్యవాద్యధ్వనుల నాదంబు దివమునందుచుండె. మంగళ నృత్యగీతవాద్యంబులు మహోత్సవంబుగానుండెను. యమస్వంజయకాంభోజ కురుకైకయ కోసలాదిన్యపులు చిత్రధ్వజపతాక గజరథాది రాజవిభవంబులతోడ సువర్ణరత్నాలంకృతులై యజమానుని వెంబడివచ్చునప్పుడు వీరి భారమునకు భూమి కంపించుచుండె. సదన్యులును ఋషిత్వకులను బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠులను వేదసాక్షులముచే నాదబ్రహ్మమును ప్రత్యక్షపరచుచుండగా, దేవర్షి పితృ గర్భధ్వలు ఘృష్ణ నృష్ణులచే తుష్టినందుచుండిరి. పుష్ప గంధ భూషణ వస్త్రంబులచే నలంకృతులగు నరులు నారులును గంధోదకము పసుపు కుంకుమలు గోరోచనాది నానారసములు తైలములు మొదలైన నావాటిని పరస్పరముగా లేపించికునుట అభిషేకించుట హాస్యములుచేయుట మొదలైన వినోదకృత్యంబుల నాచరించుచుండిరి. ఇట్లు జరుగుచుండు వేదకల నీక్షించుచు శ్రీరాముడు రథా

త్యా వసీష్ఠశ్శబ్దాస్తావాహనకార ముచ్యత్రైవిద్యద్వైవిధ్యభయవిమోహః॥౩౧॥ కేదూరుర్వసిష్ఠఃకుంభాగ్రితజా
రకోద్గోహిశ్చిదిదూరుర్విసూయోక్త్యోప్రిమహాత్రిహి॥౩౨॥ కేదూరురాఘవస్యధైర్యంపశ్యత్యయంతుసి॥
కేదూరురాఘవోద్గోహివర్తతివశ్యతాం॥౩౩॥ వితస్త్విన్యంతరేరామశ్శ్రీత్యాత్మచ్యుకోద్ధవః । వహస్యసంజ్ఞ
యాశీతా మాహూయగుహస్పదా॥౩౪॥ సీతాయాశ్శుకశ్చైవ దృత్యానుకురంతుమా । శభాయంరాఘవఃప్రా
హ వసిష్ఠంహయప్రదా॥౩౫॥ శ్రీదానమంత్రోపక్రమ్య స్తీతాదానంకరోమితి । తథోమునివ్యంధేష వసిష్ఠ్యయ
థాదిధి॥౩౬॥ అంగీచకారశ్రీదానం రాఘవోసనుర్వితం । చరితంచతదాభూతైః శర్యంథావరజం॥౩౭॥ దేహ
భానంశకస్యాసీతదాసీదతిధితవత్ । తదాసీతాంమునిప్రాహ మత్స్వశ్చేత్స్థిబాలకే॥౩౮॥ కుమాద్వితాసీరామో
త్యాంకుస్యేహంసుహృదమం । తత్ప్రవేద్యచసంక్రత్యా సీతాసాభిన్నమాసా॥౩౯॥ వాచస్పత్యేక్షగాసాధ్యేయ
నేఽప్యిష్ఠేచస్యపావిత్రే । భద్రావాక్రథూర్జత్రేతా సాహృదంధితవిగ్రహా॥౪౦॥ తతోరామఃపునఃప్రాహవసిష్ఠంవిశ

దానంబుల ననేకంబులను సదక్షిణాకంబుగా నిచ్చుచు, కామధేనువును అలంకరించి గురువుల
వారగు వసిష్ఠులవారికి దానముచేయుటకు యత్నించెను. ఆసంగతి తెలిగి వసిష్ఠుండు మనమున
“నావద్ద నందినియును కామధేనువుయొక్క కూతురి కూతుగున్నది. ఇందువల్ల నాకేమిప్రయో
జనములేదు. ఇచ్చట నేనొక యద్భుతమును చూపెదను. ఇతనికే కామధేనువు లగును. కా
మధేనువున కితఁడేతగినవాఁడు. దీనిని వదలి శ్రీరామునికి జగమున కీర్తిగల్గుటకై సదక్షిణాకం
బుగా సాలంకృతయగు సీతనిమ్మని యాచించెదను. జనులకు శ్రీరాముని యాదార్యమును
చూపించెదను.” అని నిశ్చయించి శ్రీరామునిఁజూచి, “అఘోరత్రమా! ధేనుదాన మేమిచేసెదవు?
ఇందువలన నాకు తృప్తికలుగదు. నీవొక వేళ సాలంకృతయగు సీతను దానమిచ్చినట్లుయితే,
దానివలన నాకు తృప్తికలుగును. తక్కిన నూరుమంది స్త్రీలవల్లను కలుగనేరదు.” అని చె
ప్పెను. ఆ మునిమాటవిని జనులందరును మోమువాడి హాహామని భయభ్రాంతులైరి. కొం
దరు “ఏమన్నా వీడే మిప్పుడు విక్కిలి చానస్తముగలవాఁడైనాడు?” అనియును, కొందరు
“ఆహా ఈ మునిండు డిప్పుడేమో విసౌదమును చూపుచున్నాడు” అనియును, కొందరు “శ్రీ
రాముని ధైర్యమును పరీక్షించుచున్నాడు” అనియును, కొందరు “ఇప్పుడు రాముఁ డేమిచేయు
నా చూడుడ”నియును, చెప్పికొనుచుండిరి. ఇంతలో శ్రీరాముండు గురువాక్యమును పరిభా
షించి నవ్వుచు కనుసెగచే సీతనుపిది గురుసన్నిధానమున సీతయొక్క యెడమచేతిని తనచే
తంబట్టికొని నంతోవముగా వసిష్ఠుని నానందపరచుచు పభికులు వినుచుండ “ఎను సీతాదాన
ము చేసెదను. స్త్రీదానమంత్రము చెప్పఁబడని” అని పలికెను. అట్లేయని వసిష్ఠుండు ముని
సమూహమున యథావిధిగా శ్రీరామునిచే నర్పించఁబడిన స్త్రీదానమును అంగీకరించెను. అ
ప్పుడు స్థావర జంగమాత్మక ప్రపంచంబు దిగ్భాగినినొందెను. ఒకనికైన నప్పుడు తమ దేహ

యాస్త్రః । గృహంసురభించాపీతాయైవ్యాన్వితాంపురా ॥ ౭౩ ॥ ఉయావోషేగతలాసే మన్వశేస్తాపదాయసీడు
యాపిదామహాసీతా తచ్చుత్త్యగదర్శనీత్ ॥ ౭౪ ॥ రామరావమహాహా తపోదార్యంచదర్శితం । యా
చితాతపవత్సీయం మయాతేస్తుపునకృతా ॥ ౭౫ ॥ ఆస్యాశురుకులావద్య సువశేషరఘూత్తమ । అప్రవారం
ప్రకులితం సీతయావక్తవ్యత్తమం ॥ ౭౬ ॥ మాందత్వేయంత్యయాగ్రావ్య పునఃపునఃపద్యతా । ఆశ్శర్మిలించిచ్చుని
వ్యత్యం వచనంయస్తయోవ్యతే ॥ ౭౭ ॥ ధేనుంఽంతామహిసీతాం కాస్తుభంపుష్పకంపురిం । స్వీయంకంఞ్జమయో
ధ్యాయాం త్వంచేత్కశ్యప్రదాస్యతి ॥ ౭౮ ॥ అగ్రేఃదాతిదాజ్ఞామే త్వయాలుప్తాభివివృతి । మహాజ్ఞాభింగదోషే
న బహుక్షేపిభివివృతి ॥ ౭౯ ॥ మదుక్తేషుప్రభీరాజన్ విసాయద్యత్త్యమిచ్చసి । తత్తద్దదస్యవిప్రేభ్యః త్వంనుఖం
వ్యాధిచారతః ॥ ౮౦ ॥ తద్దత్తోర్విచరంకుత్వా తథేత్యక్త్యాంఘ్రాత్తమః । సీతాంకులాయామాశ్శ్య సువశేష
నాప్తవంఖ్యయా ॥ ౮౧ ॥ కులితాంప్రతిజగ్రాహ గురోస్సాక్షీంస్త్రితావసాం । దివ్యాలంకారహీనాంతాం కంఠకీ

స్మృతికూడ కలుగలేదు. అందరును చిత్రప్రతిమలవలె నుండిరి. వసిష్ఠుండు సీతనుచూచి
“బాలిక! నీవు శ్రీరామునిచే నాకర్పింపబడినదానివుగాన నావెనుక నిలుపుము. నిన్ను నాకూ
తురివలె నెంచెదను.” అని యాజ్ఞాపించెను. అందు చింతాక్రాంతస్థాంతరయై సాగనుగూ నిలచిన
చూపులుగల్గి యానతి మనసింద్రుని వెనుకప్రక్క-లోనిలిచెను. మఱియు నామె కండ్లనీళ్లు కమ్ము
చుండ పులకితాంగియై యుండె. అంత నారాముండు గురువునుచూచి “స్వామీ! ఈ కామ
ధేనువునుకూడ పరిగ్రహించండి. మునుపు కైలాసమున ఇది సీతకేయివ్వబడినది. నేనును
దానమిచ్చుటకే తెచ్చితిని.” అని ప్రార్థింపగా; వసిష్ఠుండు “రఘువీరా! రామచంద్రా! నీయా
దార్యమును చూపుటకై నీయొక్క పత్నిని యాచించితిని. నాచే మరల నీకివ్వబడును. మం
గళాంగియగు సీమయొక్క తూకమునకు పరియైన సువర్ణమును ఎన్నిదివారులు తూచి ఆబం
గారును నాకిచ్చి మరల సేవభయందు నామాటమీఁద నీ సీతను నీవు గ్రహింపుము. వేటొక
మాటను నేనుచెప్పెదను వినుము. ఈ యయోధ్యలో నీవుండునపుడు కామధేనువును చింతా
మణిని సీతను కౌస్తుభమును పుష్పకమును ఈ యయోధ్యను సీరాజ్యమును ఎవనికివ్వ
గలవు? ఇకమీఁద నీ వేమైనచిచ్చితివా నాయాజ్ఞ నప్పుడు లోపించినవాడగుదువు. నాయా
జ్ఞను భంగపరచినందున నీవు మిక్కిలి సంకటమనుభవించువాడగుదువు. రామరాజా! నామా
టమీఁద నీవు పైనచెప్పిన సప్తపదార్థములులెప్పు టిక్కినవాటి నెవ్వరెవ్వ కేమడిగినను నివి
చారముగానిచ్చి సుఖంపుము.” అని నిరూపించెను. అప్పుడు శ్రీరాముండు గుర్వాజ్ఞాను సార
ముగా నశ్లేయని సీతను త్రాసుమీదనెక్కిరించి ఎనిమిదంతల బంగారముచేత సమానురాలు
గాచేసి మార్చికొనెను. స్త్రితాననయును రవికె చీరలను తొడిగి కొని దివ్యాలంకారములులేని
దియును అగు నవృత్తివ్రతను శ్రీరాముండు మరల పరిగ్రహించినప్పుడు విమానములయందున్న

వస్తుసంయతం || ౮౨ || తపానేమర్యాద్యాని వపర్షఃపుష్పవృక్షిభిః | మరత్త్రీయోవిహసస్థాః స్త్రీతారామా
 నువాన్యతాః || ౮౩ || పూర్వాధికాశలంకారాః శ్వదేహేభావకీదధా | జవాస్పర్శేనుసంతుష్టాస్తదాశస్తుదితా
 శాః || అథసీతాపరింసత్వా తత్పాశ్వసంస్థితాభవత్ | స్తీతానవానందమగ్నా లజ్జితారామలూచవా || ౮౪ ||
 తతోధామార్గశేఖాని కృత్యాదానాని ప్రరాత్ | ఋత్విగ్నదస్యఋగ్వాది వాసర్యాగభరణాంబరైః || ౮౫ || స్త్రీ
 యజ్ఞాతీన్నృపాన్తి త సుహృదోన్యాంశ్వసర్యశః | అభీష్టంపూజయామాప్త వస్త్రాంకారభూమరైః || ౮౬ || సర్వే
 జనానులలితోన్న దీపంబలస్ర గుప్తీషకంమకడుకులమహర్ష చారాః | నార్యశ్శకుండలయుగాలకవృందజాప్త వస్త్ర
 క్రియఃకళక మేఖలయావిరజః || ౮౭ || * || ఇతిశ్రీమదానందరామాయణే వాల్మీకీయే యాగకాండే అవభృథో
 త్సవవర్ణనంనామాష్టమస్కంధః || * || ౮౮

శ్రీరామదానందరామాయణములో శంఖుబ్రహ్మాదిభిష్టురైః | రామంచేదస్త్రైః మత్స్యైః
 ప్రత్యుగచాపురస్థితైః || ౧౧ || అద్యదన్యాదయంసర్వ యత్స్యాంస్తౌ తంనుమంకరేం | పశ్యామేవాజ్యావభృథ్యశ్చ సీత
 యాబంధుభిస్సహ || ౨ || అస్తాఃకామకాలాయం దేవదేవీకృపానిధి | తస్మాదయంసదాపుణ్యః శ్రేష్ఠికాలాభ

దేవ స్త్రీలు పూలవానగురిపించిరి. వాద్యములు వాయింపఁబడెను. శ్రీ సీతారాములు అనం
 దించిరి. సీత ముందుకన్నను అధికమగు దివ్యాలంకారములను ధరించెను. జనులందఱును ఆ
 జ్ఞానవదనమును సంతృప్తాంతరంగులునయిరి. పిదప సీతాదేవి శ్రీరామునికి నమస్కరించి తత్పా
 ర్వమును స్వానందముచే మానస్తృభయై రామునిపై కటాక్షంబులుజూచుచుండినను లజ్జించుచు
 సుస్థితయై బరగుచుండెను. పిదప శ్రీరాముఁడును విస్తారముగా ననేకదానములనొసంగి వస్త్రా
 భరణంబులచే ఋత్విగ్నభిక్షాది మహానీయులను సమర్పించి, తన జ్ఞాతులను రాజులను మిత్రుల
 ను దివ్య సత్కారంబులచే సత్కరించెను. అక్కా-లంబున పురుషులందఱును అంగులు తలపా
 గలు పుష్పహారములు రత్న కుండలాది భూషణములు దివ్య వస్తువుములును గలవారై, స్త్రీ
 లందఱును తాటంకంబులచే కవచమేచకంబులచే ముఖసంపద మీరివచ్చుచుండ కనకమేఖలా
 ద్యాభరణంబులు గలవారై, బరగుచుండిరి || ... .. ౮ ||

అయోధ్యా సరయూ రామతీర్థంబుల మహిమాభివవర్ణనము.

అవభృథస్నాతుఁడగు శ్రీరామునిజూచి శంకరుఁడు బ్రహ్మదేవతలతోడ వేదస్త్రుతుల
 చే సంస్తుతించి యెదుటనిలిచి “శ్రీరామా! నీవు సీతతోడను తమ్ములతోడను మంకళంబగు నవ
 భృథ స్నానముచేయుచుండుటను చూచుటచే మేమందరము ధన్యులము. దేవదేవుఁడగు ద
 యానిధీ! మాకిది మిక్కిలి సంతోషసమయము. అందువలన నెల్లప్పుడును ప్రత్యేజ్ఞమున నీపుణ్య
 కాలంబు మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైయుండును. నీవును సంతోషించి యిప్పుడు ఈ తీర్థమునకు విశేష

విద్యుతి । 3 । త్వంచాన్యంగీమరుష్యద్య దేహ్యస్తైనులహరావరా । అశ్వస్త్వత్ప్రతిబింబం యోగలేదర్శనం
భవత్ । 4 । తథామరుష్యుశ్చైతథాన్యస్తైనులహర్యద । అన్యానివత్కయాపూర్వం యాన్యభూమ్యుత్పాదేహి ।
x । యాత్రాకాలేనుతీకాభాని లింగాస్యవిహితాభ్యయా । కేవామపివరాసద్య వదత్సంకుమవాన్యతి । 11 । పురిషు
శ్రేష్ఠాయోశ్శేషం త్వమావ్యాద్యధ్యాయుష । సదేషుసరయూఃశ్రేష్ఠా వరైకార్యద్విద్యుద్గిరా । 12 । తచ్ఛంభు
వచసంక్రత్యా వ్రహ్మస్యరఘుసందహః । హమాకాలేబ్రహ్మ్యాన్యం యత్రైలోకాన్యవకాంకం । యత్ప్రాథికం
త్వయాశంభో తదేవహృదిమేష్ఠితం । కృణువ్యవచసంమేద్య యథామోచ్యైవ్యతేకుభం । 13 । సర్వేషామేవమా
వానాం శ్రేష్ఠ్యాయంకుభుభావత్ । వైకాభాత్కాలికశ్రేష్ఠః కాలికాన్యావనివచ । 14 । మాఘమేవాద్య
రగ్భాయం చైత్రమాసోధవిద్యుతి । చైత్రమాసేధవజ్జ్వలకుయస్తాత్తథాపుకః । 15 । వాజమేధావర్భశ్యేష స్నా
నేవాపివేశేపః । సర్వేషామధికాన్యావ మధువైవాక్యగారవాత్ । 16 । చైత్రమాసేర్భుకందత్తం హుతింస్నాతేది
చింతితం । సర్వ్యాంగీతీగంప్రాక్త మయోధ్యాయాంబీషేపః । 17 । సర్వామప్రభమాచేయం పురిషభగరీమకు ।
అయోధ్యామ క్రితాత్రితు భవిష్యతిగిరామకు । 18 । ఆశ్వత్థమత్కృతంపూర్వం వష్టిసంవర్షైరైత్యభం । తదత్రది

ఫలదంబులయిన నిన్ను చూడగల్గిన మిక్కిలి మంచివరంబుల ననుగ్రహించుము. అంతమాత్ర
మేకాక నీ వింకను భూమిలో నెన్ని తావులలో తీర్థంబులను కల్పించియుండువో ఎప్పుడున్నట్లు
శ్రీరామేశ్వరలింగములను ప్రతిష్ఠించియుండువో, అచ్చోట్లలోనంతట ప్రవర్తిల్లునట్లు నామాట
మీఁద నీవు మంచివరములనిమ్ము. మఱియు నామాటమీఁద నదులలో నరయూనదియును
పట్టణంబులలో నయోధ్యాపట్టణంబును నీ వరంబులచే మేలుగా నేర్పడవలయును. అని ప్రా
ర్థించెను. అట్టి శివవాక్యమునువిని శ్రీరాముఁడు తత్సంతోషనమయమున నవ్వుచు “శంభూ! ము
ల్లోకంబులకు నుపకారంబుగా నేది నీచే ప్రార్థింపఁబడుచున్నదో ఆసంగతియే నామనంబునగ
లదు. నామాటనువినుము. నేనుసంతోషముగా శుభమునుచెప్పుచున్నాను. అన్ని నెలలలోను ఈ
చైత్రమాసమే శ్రేష్ఠంబుగానుండును. వైశాఖముకన్నను కార్తికమాసము శ్రేష్ఠము. కార్తికము
కన్నను మాఘమాసము శ్రేష్ఠము. మాఘముకన్న నీ చైత్రమధికము. ఎందునట్లననగా చై
త్రమున నాయవతారమయినది. మఱియును అశ్వమేధావధృతంబున ఈ నెలలో స్నానములు
జరిగివవి. గనుక నీవాశ్వగౌరవముచేతను చైత్రమే మిక్కిలి శ్రేష్ఠముగానుండని. చైత్రమాస
మున చేసినది దానము హోమము స్నానము ధ్యానము ఇవన్నియును కోటింత లధికముగా
నయోధ్యయందు మఱియు విశేషంబుగా నెంచబడును. ఈ నాయొక్క-పురము అన్నిపట్టణంబు
లకును మొదటిదిగానుండని. నావాక్యముమీఁద అయోధ్య ముక్తిప్రదంబగును. ఇతరస్థలముల
లో నరువదిసంవత్సరములు చేసినంతప్రశ్నమును అయోధ్యలో మానవుల కొకదినములోనే
గలుగును. వంగళప్రదంబగు నీరాజధాని ముక్తిప్రదాననివృణగా నెఱుఁగునది. నీవు వరములను

వసేనైవ భవిష్యత్సకాంశవా ॥ ౧౫ ॥ పరిణామధురీక్షేయా రాజధానీకుభప్రదా । త్వయావైగ్ధయాచిత్తోఽపా
ద్యరాభణమహమాదరాత్ ॥ ౧౬ ॥ తవవాక్యాన్వారణేన తవకార్యాశ్చతాధికా । భవిష్యత్సత్తరచేయ మయోధ్యామ
నువృత్తా ॥ ౧౭ ॥ నదీషుసరయూశ్చేయం శ్రేష్ఠాస్తుతవనాత్తదు । సరయూపద్యశీసాన్యా నదీభూతాభవిష్యతి ॥
౧౮ ॥ అపార్థమపియంచెడ రామతీర్థంవినిమిరతం । నిజశేజఃప్రతాపేన తీర్థేగమయితుటోపమం ॥ ౧౯ ॥ భ
విష్యత్సనందేహః సర్వపాతకనాశనం । తథాయాగ్మృథివాగ్మోహీ యయాతీభాగనివృతరా ॥ ౨౦ ॥ లింగాగ్ధ్య
స్వీయనామ్నా కృతానితానిశంకర । స్నానేనదీకణాచార్యాద్యై ముక్తివాగ్ధ్యత్రసంతుతై ॥ ౨౧ ॥ రామతీర్థంవై
త్రిభూనే ప్రత్యక్షంభువిమానవై ॥ స్నాతస్యందిగనాసత్యత్ నియమైకాదువాక్యతః ॥ ౨౨ ॥ యచ్చేయియాగ్ధ్య
మేధస యగ్లోమేధసవైఫలం । యత్ఫలంసోమయాగేన తిన్నతైత్రతాపహనాత్ ॥ ౨౩ ॥ శూన్యగ్రహేభయ
తేత్రే యచ్చేయిస్నానదానతః । తిచ్చేయిస్సామ్యభాస్నానా దయోధ్యాయానుశుశేర్శర ॥ ౨౪ ॥ ఆయోధ్యా
యాంరామతీర్థే సరయూజలంస్థితే । చైత్రస్నానంప్రథమార్వాణా త్రైసరామాక్షభాగినః ॥ ౨౫ ॥ యథామాఘే
ప్రయాగేహి స్నాతవ్యంశుభమిచ్చతా । కాలికేపీయథాకాకాగ్నిం పంచగంగాజలేచ్ఛతః ॥ ౨౬ ॥ ద్వారకా
యాంయథాప్రాక్తి వైకాళిశ్చక్రతీర్థకే । ఆయోధ్యాయాంరామతీర్థే తథాచైత్రేపాహనం ॥ ౨౭ ॥ రణి

ప్రాక్థించినందున నీ వాక్యగౌరవముచే నాకు మిక్కిలి ప్రీతిపాత్రంబగు నీ యయోధ్య నీయొక్క రాజధానియగు కాశికన్నను మారితలు గుణాధికముగానుండును. ఇక నదులలో నా మాటమీఁద నీసరయూనది మిక్కిలి శ్రేష్ఠంబు. సరయువునకు సమానమైననది కలుగనేరదు. దీనియందును నాచే నిర్మింపఁబడిన రామతీర్థంబు పరమోత్తమంబు. ఇది స్వతేదస్సాన్నిధ్యముచే సర్వమరిత పరిహారకంబై తీర్థంబులలో కీరిటంబనఁబడి వెలుగును. ఇందుకు నందేహములేదు. శివుఁడా! అశ్లేష్ఠ పుడమిని నాచే నానామిడి చేసిన తీర్థంబులును శివలింగంబులును త్రేత్రంబులును స్నానపూజనసత్కారంబులచే నవవి యచ్చటచ్చట ముక్తిప్రదంబులై బరగుచుండని. నామాటమీఁద మానవులు ప్రతిసంవత్సరమునను చైత్రమాసమున నీ రామతీర్థమున నియమంబులతోడ యథావిధిగా స్నానముచేయవలయును. ఇచ్చటి చైత్రస్నానముచే అశ్వమేధఫలమును గోమేధఫలమును సోమయాగఫలంబునుకూడ నందగలరు. సూర్యగ్రహణసమయమున కురుక్షేత్రమునందలి స్నానదానాదులచే గల్గు శ్రేయస్సు, ఈ యయోధ్యానగరమున చైత్రమాసస్నానముచే కలుగును. ఆయోధ్యా సరయూ రామతీర్థ చైత్రస్నానపవతులు ముక్తిభాగులై యందురు. సుభాషేక్షగలవారు మాఘమాసంబున ప్రయాగలో స్నానముచేయవలెట్లును, ద్వారకలో చక్రతీర్థస్నానమును వైశాఖమాసమున చేసినట్లును, కార్తికమాసమున కాశీపట్టణములో పంచగంగాతీర్థస్నానము నాచరించునట్లును చైత్రమాసమున నయోధ్యా రామతీర్థస్నానము మంగళప్రదముగానున్నది. అందరును నామాటమీఁద నిట్లు ప్రవర్తించెద

యంధ్రభాగ్యైకా వచనాన్వయసర్వదా । సర్వవృషీచమాసేష ప్రథమస్థితైఃకైః ॥ ౩౨ ॥ ఏతావతాఽలపర్యం
తం మాగోపిణిః ప్రగీయతే । అచ్యుతభగవత్సత్త్వాయం ప్రథమఃఖ్యాతిమేవ్యతి ॥ ౩౩ ॥ యథాదేవేషప్రథమస్త్యం
కుహేళస్తథామధు । మాసేషప్రథమశ్చాన్వయై తథాయోధ్యాయేరీప్యతి ॥ ౩౪ ॥ చైత్రమాసేకుశంప్రాప్తే సర్వేదేవా
స్సువాసహః । బహిజాలంసహక్రిత్య తిష్ఠన్యహిమమాజ్ఞయా ॥ ౩౫ ॥ ప్రత్యుబ్ధం చైత్రమాసేత్ర యథేదాసం
సమాకతాః । అగంతవ్యంతథావర్త్య చైత్రేభాగ్యంతరవాసీభిః ॥ ౩౬ ॥ జురైరాదురైస్త్రీభి ర్యేహంయత్సన్ని
ధింకుమ । చామతీర్థంప్రగంతవ్యం సర్వత్రేభువిశంకర ॥ ౩౭ ॥ చైత్రమాసేపగాహార్థం వచనాన్వయసర్వదా । ఇతిరా
మవచఃశ్రుత్వా గిరిజాప్రాచారాణాం ॥ ౩౮ ॥ సీతేవరాస్త్యయాదేయా ఇదాసంవచనాన్వయ । నారీణాంహితా
ర్థంహి సర్వభాగోపకారకాః ॥ ౩౯ ॥ తదాడిబవచక్కుత్యా దాసేప్రాచారాదరం । పృథివ్యాంకుమతీభాగి
యాదిసంతిసహస్రశః ॥ ౪౦ ॥ అత్రాపీచమహాచ్యేష్ఠం యత్రస్నాతంకుమయాధునా । తేషుచైత్రతృతీయయా యా
వచ్యైశ్చాఖంసంధివా ॥ ౪౧ ॥ నీతాతృతీయాఽక్షయ్యాఖ్యా తావత్ శ్రీభిన్నసాదరం । స్నాతవ్యంసీతలాగారి సం
జ్ఞకంస్నానమత్రమ ॥ ౪౨ ॥ సౌభాగ్యదంమాసమీకం పుత్రపౌత్రప్రవర్ధకం । సర్వరిరామతీభిఃసర్వ వామతీ
భాంకుమాస్త్రీభిః ॥ ౪౩ ॥ ఇతితత్వావరాస్సితాఽపీతూష్ఠీంరామసన్నిధా । తతోరామంగురుఃప్రాచా గంతవ్యంయ
జ్ఞకుంటుమ ॥ ౪౪ ॥ తద్గురోర్వచసంశ్రుత్వా తథేత్యుక్త్యాంఘాన్వయాః । ఆదురోవరభంకిషుం సీతయాత్విగజై

గును, ఇదిభవకు మార్గభిర్జము మొదటిదిగా నెంచబడుచుండును ఇతఁమీఁదనదితేప్పి చైత్రమా
సము మొదటిదిగానెంచబడని, దేవతలలో నీవెట్లు మొదటివాఁడవో అట్లు మానవులలో
చైత్రము మొదటిది. అట్లే పట్టణంబులలో నయోధ్య గొప్పది. సేంద్రాదులగు డేవతలారా!
మీరందరును చైత్రమాసమురాగానే నాయాజ్ఞానుసారముగా బహిర్జలము నాశ్రయించి యుం
డవలెను. ఎందువల్లననిన ప్రతిసంవత్సరంబునను చైత్రమాసమున నిష్పణ్డెట్లు వచ్చినారో అ
ట్లే ముల్లోకములలోనుండు ముసలివారిండు ఆర్దులు స్త్రీలు అందరును వచ్చెదరు. శంకరుఁ
డా! భూమిలోనంతట నందరును నారామతీర్థమునకు పోవలసినది. ఇట్లునిన శ్రీరాముని మాట
లనువిని పార్వతీదేవి సీతనుచూచి “జానకీ నామాటమీఁద నీవును లోకోపకారకంబునును స్త్రీ
లకు హితంబులునగు వరములనిమ్ము” అని ప్రోత్సాహపరుపగా, నా జనకపుత్ర “పార్వతీదేవి
పలుకులనువిని సాదరముగా నిట్లనెను. వేలకొలదిగా నాయొక్కతీర్థంబులు భూమిలో నెన్ని
గలవో వాట్లలోను ఇప్పుడు నేను స్నానముచేసిన పరమోత్తమంబగు నీస్థలమునను చైత్రశు
క్ల తృతీయమొదలు వైశాఖశుక్లాయ తృతీయవరకు నెలరోజులు ఉత్తమంబగు సీతలా గారి
సంజ్ఞకంబయిన స్నానమును సాదరముగా స్త్రీలు చేయవలసినది. ఆనెలవారికి సౌభాగ్యప్ర
దంబును పుత్ర పౌత్రాద్యభివృద్ధి నిచ్చునట్టిదియునై యున్నది. అంతట శ్రీరామతీర్థమున కె
డమప్రక్క-నాయొక్కతీర్థముండును అని ఇట్లు వరమునిచ్చి సీత పతిసన్నిధి మారకయండ్డెను॥

స్వహ ॥౪౦॥ తతోనేదుడుగండుభీనాం ధేరీణాంస్విహా స్తతః । మృదంగవణవాదీనాం మహాఘోషాస్త్వమంతరః॥
 ౪౧ ॥ జడఘోషాస్త్వపర్యత్ర జఙ్గళశ్వాద్విజేరితాః । బహుపుషకాంత్రశ్శ్వాత్స్వ సస్వకుశ్వాస్సరోగణాః ॥౪౨॥ నా
 నోక్ష్మైఃపూర్వవచ్చ కాకుశానిసంతతః । పశ్యన్వయారాదుచంద్ర శ్వైరస్వరమంటపం ॥౪౩॥ ఆవయవ్య
 రథావ్రీపుం సీత్యాస్త్రింశుపీవత్సునః । యజ్ఞమండరానుచంద్ర సీతయాత్విక్వైస్త్వహ ॥౪౪॥ పూర్ణాకాశ
 తంతరోదత్యా వస్త్రైరాభరణైఃఫలైః । కృత్వాఽగ్నేపూజసంచాపి యజ్ఞపాత్రాదిరాఘవః ॥౪౫॥ తతోవిగర్జ
 యమాస యజ్ఞాంశేదపీణాంబహు । దామంతాస్త్వత్విజస్సర్వా న్నామిత్రంరాఘవోబ్రహ్మ ॥౪౬॥ కోశాగారంలక్ష్మ
 ణాద్య సర్వేమేఘుత్విజ స్త్వయా । సీత్యామాతాన్నిరాకృత్య తూక్ష్ణింశ్చేషంతతఃపరం ॥౪౭॥ యథేచ్ఛయమితం
 యేన గృహీతముక్తమవను । తస్మాత్త్రమేపాపణీయం వాహనాదైర్విశ్వత్త్వయా॥౪౮॥ తతోమనిజవాస్సర్వాస్తే
 యం విప్రులహ స్తతఃత్రాదువచనంత్రుత్వాలక్ష్మణోపితథాః ॥౪౯॥ తతోవిగర్జయమాస భోజయత్సారఘాత్ర
 మః । ఋత్విగ్జనాస్సంపుణీతా న్వాజిమేదాఘ్రికమాణి ॥౫౦॥ తతోరామాదురాస్సర్వాః శవాద్యైర్విప్రైర్వైర్
 తైః । పూజయమాసవివదవస్త్రాంకారవాహనైః ॥౫౧॥ దదౌశేమంశకురగాః శేషంశరీరికాండదౌ । శే
 షంరథాఃకణాఃశేషం దదౌశస్త్రైర్విశ్వేశ్వరః ॥౫౨॥ ఏనంపుశ్శ్వీనరీకాపి. సావరోధాఃసేవకాః । వస్త్రైరా

శ్రీరాముడు యజ్ఞమంటపమునకు వచ్చుట.

ర॥ అంత నావసిష్ఠుండు ఇక యజ్ఞమంటపమునకు వెడలవలయుననెను. వెంటనే శ్రీరాముడు
 అట్లేయని గురువాశ్చమును గౌరవించుచు త్వరగా సీతతోడ రథమునెక్కెను. ఋత్విగ్జనులును
 రథములకెక్కిరి. పూర్వోక్తప్రకారంబుగా మంగళవాద్యస్వనులును వేదఘోషణంబులును జ
 యుతబింబులును కోలాహలంబులును అంతట సతతయించుచుండ, స్తుత్రగీతాది మహోత్సవం
 బులు జరుగుచుండ, శ్రీరాముడు తిన్నగా మార్గమున వేదకలనుచూచుచు యజ్ఞమంటపము
 నశేకేంచి త్వరగా రథమునుండిదిగి సీతతోడను ఋత్విక్కులతోడను అగ్నిశాలలో మరల న
 గ్నిని ప్రతిష్ఠించెను ॥౪౫॥ పిదప, శ్రీరాముడు వస్త్రాభరణ ఫలామలచే నగ్నిలో పూర్ణాహుః ।

శ్రీరామాశ్వమేధ పరిసమాప్తి.

తిని సమర్పించి అగ్నిపూజనంబునొనర్చి యజ్ఞపాత్రంబులను విసర్జించి, యజ్ఞాంతమున ఋత్వి
 గ్జనులకు విశేష దక్షిణలనిచ్చువాడై లక్ష్మణునింజూచి 'తమ్ముఁడా! ఇప్పుడీ ఋత్విక్కులను
 సీపు పిలచికొనిపోయి మాతలను దూరీకరించి వీరిని కోశాగారమునవిడచి నీపూరక నిలచియుం
 డదగగును. వారివారి మనంబునకుతోచినంత వారువారు గువర్తమును తీసికొనవచ్చు. పిదప
 వారి యాశ్రమంబులకు వాటిని వాహనాదులమీఁదనింపి వంపుము. తక్కిన మునిండులకు
 చేతినుండి విశేషముగానిచ్చి నీవు తృప్తినందింపుము. ఆ శ్రీరామవాక్యంసారముగా లక్ష్మ
 ణుండు నశ్లేజరిపెను. పిదప శ్రీరాముడు తాను యజ్ఞమునకై వరించియుండిన ఋత్విగ్జనుల

ధరణై రాజ్యైః పూజయామాసభోజనైః ॥ ౫౪ ॥ తపోరామస్యకరీరే దివ్యవస్త్రాదీనందహా । తదాతంపూజయా
మాసు స్ఫులిభిర్విజయధాస్యపాః ॥ ౫౫ ॥ సరిత్యమద్రాగిరయో నాగాగావఃఖగామ్యగాః । ద్వాక్షిరిస్సర్వభూతాని
సమాజప్రాయపామనం ॥ ౫౬ ॥ సీతయాసమహారాజ స్సువాపాస్సావ్యవ్యవ్యత్యత్యః । బంధుభిస్సేవ్యమాసభ్యు దిరీజే
స్మిరివాచరః ॥ ౫౭ ॥ తత్తదదైవే ధనదో హైమచిరవరాసనం । వరుణస్ఫులిలప్రాచీ హ్యతపత్రంకశప్రభం ॥ ౫౮ ॥
వాయుశ్చవాలవ్యవనే ధమకీర్తిరామయాంప్రజం । ఇంద్రఃకీర్తిమత్కృష్ణం దండంసంయమనయముః ॥ ౫౯ ॥ బ్ర
హ్మబ్రహ్మకుయంవమః భారతీహరతు క్రమం । దశచంద్రమసింహద్ర శ్శతచంద్రమథాంబికా ॥ ౬౦ ॥ సోమాయుత
మయాసక్యాం ప్రస్తాపూపాశ్రయంరథం । అగ్నిరాజగవంచాపం సూర్యోరశ్మయూనిషాః ॥ ౬౧ ॥ భూపా
దుకేయోగమయ్యా ద్యౌఃప్రహ్లావలివస్వతం । నాట్యంతుగీతంవాదిత్ర మంత్రధానంచభేదరాః ॥ ౬౨ ॥ ఋషయ
శ్చాశిషస్సుతాశ్చ శ్శుమద్రశృంఖమాశ్రజం । సింధవఃసర్వతాపద్యో రథవిధియాహత్తనః ॥ ౬౩ ॥ తపోస్సదదుశ్శు
ర్యే స్ఫుండసంస్తురగాఃకర్కశః । శిలికాగోవృషాఃఖడ్గా దాసీర్దాసోష్ఠ్యభేదరాః ॥ ౬౪ ॥ సీతాయైస్సవప
త్నిశ్శివేదవత్సర్వశుశుచఃస్రజః । విస్త్రాంకారయానాని మాంకల్యాన్యధకంమకీః ॥ ౬౫ ॥ క్రిడోపకరణాదీని ద
దంతావపక్షివంశరాః । తతస్తాప్రాజతస్సర్వై స్సీతయాశుశువాన్యః ॥ ౬౬ ॥ ఆరురోహరథందివ్యందమ్నీ నావందిభిః

నందరిని చక్క-గా భోజనముపెట్టి యుద్వాసనచేసెను. అంత సమరవద్యులను శంకరాదుల
ను స్వవిభేవానుసారముగా దివ్యవస్త్రాభరణా ద్యలంకారంబులచే పూజించెను. అందులో
కొందరికి గుఱ్ఱములను, కొందరికి యేనుగులను, కొందరికి పల్లకీ-లులు, శత్రుంబులనుకూడ ని
చ్చెను. ఇట్లే, రాజులను వారివారి రాణివానంబులను పరివారంబులనుకూడ వస్త్రాభరణ భోజ
నాదులచే సత్కరించెను ॥ ౫౫ ॥ అప్పు డక్కడచేరియుండిన దేవతలు రాజులు నదీదేవతలు

యజ్ఞమునకువచ్చిన దేవోత్తమనరోత్తములు శ్రీరాములను సత్కరించుట,
సమద్రదేవతలు గిరిదేవతలు నాగులు గోదేవతలు ఖగ మృగాదిదేవతలు భూతదేవతలు ఆం
దరును శ్రీరాములవారికి కానుకలను సమర్పించిరి. అప్పుహారాజగు శ్రీరాముడు సీతతోడ చ
క్క-గా నలంకరింపఁబడినవాడై తమ్ములచే సేవింపఁబడుచు అపరాగ్నిమూర్తివలె రారాజం
చుచుండెను. అపుడు కుబేరుండు సువర్ణ వీరాసనంబును, వరుణుడు నీళ్లంటని చంద్రప్రభంబ
గు ఛత్రంబును, వాయుదేవుడు చామరంబులను, ధర్మదేవత కీర్తిమయంబగు వుష్పమాలిక
ను, ఇంద్రుడు ఉత్తమంబగు కిరీటంబును, యముడు సంయమన దండమును, బ్రహ్మదేవాత్మ
కంబగు కవచంబును, సరస్వతి మేలై నహారమును, రుద్రుడు దశచంద్రఖడ్గమును, రుద్రాణి శ
తచంద్రఖడ్గమును, సోముడు అమృతమయంబులగు తురంగమంబులను, త్వష్ట్రప్రహ్లా రూపా
శ్రయంబగు రథంబును, అగ్నిభట్టారకుండు ఆజగవకార్ధ్యకంబును, సూర్యుడు కిరణాత్మకబా
ణంబులను. భూదేవి యోగమయపానుకలను, స్వర్గదేవత నిత్యపుష్పమాలికను, భేదరులు నృ

శ్రుతః । స్వస్తిభిఃప్రవచన్తిభిర్విమానేషమనీశ్వరా ॥ ౬౭ ॥ విహాయహయాయస్వశ్వైర్మయాధ్యాయాన్యత
 తేఃకృతం । తతోరామారణ్యేనైవ పూర్వోక్తదత్తవశ్యతైః ॥ ౬౮ ॥ వివేకగరింరామః శ్రుతశ్శుశ్రుతైశ్చమాగ
 దైః । చత్రేందధారసౌమిత్రి ద్భక్తజాలవిరాజితం ॥ ౬౯ ॥ భరతస్థలవ్యవసం శక్రుష్ణుశ్చాన్యదవ్యయే । తాం
 బాలపాత్రంకుగీత స్తోత్రపాత్రంకుపాయజః ॥ ౭౦ ॥ సలక్ష్మీవసపాత్రం చ వాల్మీకిమమరంభరం । వాఙ్మోక్షం
 రాక్షసేంద్రో ధూపపాత్రంహిబాలవజ్ర ॥ ౭౧ ॥ వాసాఫలానాంపాత్రాణి పూజాపాత్రాణ్యనేకక ॥ సుగంధ
 ద్రవ్యపాత్రాణి దధుస్తేమంత్రిశత్రుః ॥ ౭౨ ॥ ఏవంసుగంధవస్తూని ప్రక్షిప్తవారయోషితాం । వ్యంజేషుసీత
 యారామ విశేషస్థంబశేషితః ॥ ౭౩ ॥ సుగంధరాగపూజైశ్చ జలయంత్రైః శరభ్యతైః । వారాంగసానాం
 ప్రాగ్ని సృపాదీనాంచరాభువః ॥ ౭౪ ॥ చిత్రతాన్యకతోద్రాగైః కింకురావినమాదవే । స్నేహాన్యుగంధైరాగాదైశ్చ
 రాద్రవస్త్రేషురాభువః ॥ ౭౫ ॥ క్షిప్తావరిమళాదీని చిత్రతాన్యకతోత్సుఫః । సతతశ్చవారయోషిత్సు వాగ్య
 ఘోషదత్తుచ ॥ ౭౬ ॥ క్షుభత్కుబంధివ్యంజేషు పుష్పవృష్టివిరాజితః । యయారాజ్యకృపాద్వారం రామారాజవధా
 శతైః ॥ ౭౭ ॥ మాగీశంధప్రదీప్తైశ్చ దభ్యోదకవనిమితైః । బలిదీప్తపూర్ణకుంధై రాజమాగేశపురశ్రీయః ॥
 ౭౮ ॥ చక్రక్షిరాజసంరామం స్వస్థ్యభాంసీతయామృతం । అవదవ్యరథాధరామ సీతయాగ్నివిశేషహే ॥

త్రగీత వాద్య వస్త్రాదులను, మునులు సత్కాశీర్వాదంబులను, సముద్రుడు తనయయిపుట్టిన
 శంఖమును, సింధుపర్వత నదీదేవతలు రథవిధులననగాన ప్రతిపాతరథవేగశక్తులను, రాజులం
 దరును రథగజతురగవదాని గోవృషభోష్టాదులను దాసీదానవర్గంబులను ఖడ్గాద్యాయుధంబుల
 ను క్రీడాసామగ్రులగు పక్షులగుండ్లు మొదలైనవాటిని, ఇట్లువర్వలను తే త్రదుచితంబులగు
 కానుకల నర్పించిరి ॥ ౬౬ ॥ వీరిచే సంపూజింపబడి శ్రీరాముండు సీతతోడ నగ్నిపాత్రం

శ్రీ సీతారాములు యథాపూర్వముగా రాజమందిరమునుచేరి సుఖించుట.

బులనుతీసికొని వందిజనాభి వందితుండగుచు దివ్యరథమునెక్కిను. తక్కిన రాజులి సమస్తవ
 రివారంబును పుష్కరవిమానమునెక్కి వెడలెను. అంత శ్రీరాముడు రథముమీఁదనే పూర్వో
 క్తంబులగు మహావిధవంబులతోడ తిన్నగా పట్టణమును ప్రవేశించెను. వందిమాగధులు పా
 గడుచుండిరి. లక్ష్మణుడు మా క్షిప్తవ్రంబును వట్టెను. భరతుడు తాళవృంతంబును శత్రు
 ఘ్నుడు చామరయుగళంబును సుగ్రీవుడు తాంబూలకరండికను అంజనేయుండు జలపాత్రం
 బును నలుండు ఉమిగిన్నెను అంగదుడు దర్పణమును విభీషణుడు వస్త్రువేటికను జాంబవం
 తుండు ధూపపాత్రంబును మంత్రిప్రవరులు వివిధఫలపాత్రంబులను పూజాపాత్రంబులను పరి
 మళపదార్థ పాత్రంబులను ధరించి వచ్చుచుండిరి. వారకాంతావృందమధ్యమున శ్రీరాముండు
 సీతతోడ రథారాధుండై సుగంధమార్గాదులను చల్లుచు విరాజించెను. శ్రీరాముండు రాజుల
 యొక్కయు వారాంగనలయొక్కయు వస్త్రంబులను నిజకరోద్ధృత జలయంత్రాదులచే పరి

౩౯ || ప్థావ్యస్తీయశభాంగత్వా దురోహస్తీయమాససం | తతస్తేపాథివాస్సర్వే ప్రజేమారఘసందసం || ౪౦ ||
రాజ్ఞాండుకుటరత్నాఘు ప్రభాభివదనంకతే | విరేజతురాఘవస్య తదాసింహాసనోపరి || ౪౧ || ముకుటస్థానతంపా
నాం పరాగైశ్చూజితేష్వదైః | ప్రావతుర్నితరాంశోభాం రక్షాత్పలనిభవతః || ౪౨ || సీమంకస్థచంద్రసూర్య రత్న
మాణిక్యద్వీభిః | సురపాథివపత్నీసాం సీతాయాఃపదనంకతే || ౪౩ || విరేజతుఃపరాగైశ్చ కేశబంధప్రసూ
నదైః | సురపాథివపత్నీభిః పూజితేశశోజ్యైరే || ౪౪ || తతస్సభాయాంశ్రీరామం స్తుత్యదేవైశ్చామేశ్వ
రః | శ్రీరామస్తవరాజేన శ్రీరామేణాపిపూజితః || ౪౫ || ప్రాప్యజ్ఞాంరామచంద్రస్య పావరోదైస్సురాదిభిః | ప్ర
థానంస్థస్థలంకంతుం చకారవృషమాశ్చితః || ౪౬ || స్వవత్ప్రియోపిసీతాయాః ప్రాప్యజ్ఞాంపూజితాస్తయా | యా
వాన్యాదురుహసుస్వర్వా స్తయ్యయాధ్యాయావివిర్యయః || ౪౭ || అథతేపాథివాద్యాశ్చ ప్రాప్యజ్ఞాంరాఘవస్య
చ | సావరోధాస్సవైస్సాశ్చ స్తీయరాజ్యాపితైయయః || ౪౮ || యయాశ్చోపితైలాసం సత్యలాశ్చవిధిర్యయా |
ఇంద్రాద్యానిజారాస్సర్వే స్వగ్లాలోకంయయర్చుదా || ౪౯ || అథర్విణోమహాశీలా స్వదస్యాబువ్వవానసః | స

మళద్రవ్యంబులచే చిత్రితప్రభుంబులుగాజేసెను. వాడ్యంబులు మ్రోగుచుండ గణిక లాడుచుం
డ వందులు పొగడుచుండ గాయకులు పాడుచుండ రాముడు రాజమార్గంబున తిన్నగావచ్చి
రాజమందిరంబున కేతెంచెను. దారిలో దీపకలశంబులచే దధన్వ బలిదీపంబులచే పూర్ణకుం
భంబులచే పురత్రీలు సీతారాములను మంగళప్రదంబుగా నారతుల నిచ్చుచుండిరి. అంత శ్రీ
రాముడు రథమునుండిదిగి సీతచే నిజాగారంబున నగ్నిప్రతిష్ఠచేయించి సభకువచ్చి దివ్యసిం
హాసనము నలంకరించెను. అంత నచ్చట రాజులందరును శ్రీరాముని నభివందించిరి. సింహాస
నాసీనుడగు శ్రీరాముని పాదారవిందంబులు నమస్కరించుచుండు రాజులయొక్క కీటిరత్న
ప్రభలచే రాజించుచుండెను. మఱియు వారి కర్ణపూరంబుల పరాగప్రసరణచే రక్షోత్పలంబుల
నబడినవి. సింహాసనాసీనయగు సీతయొక్క చరణకమలంబులు నమస్కరించుచుండు దేవస్త్రీ
లయొక్క సీమంత చంద్రసూర్యాధరణ రత్న కాంతులునిండి కేశబద్ధప్రసూనపరాగంబులచే న
ర్వింపబడి కనకమయంబులై బరగినవి || ౪౮ || తరువాత సభలోనున్న శ్రీరామచంద్రునింజూ

దేవదేవాదులు నిజనిజ నివాసంబులకు శ్రీరామాజ్ఞచే వెడలుట.

చి శ్రీ సాంబమూర్తి శ్రీరామస్తవరాజముచేతను వేదంబులచేతను స్తుతించి శ్రీరామునిచే పూ
జింపబడి అనుజ్ఞనంది నకలదేవతలతోడ ప్రయాణముచేసి వృషభారాఘుడై నిజావాసము
నకు వెడలెను. రాజవత్సులును రాజులును శ్రీసీతారాముల ఆజ్ఞనంది నిజనైస్యంబులతోడ

తేమనీశ్వరావ్యక్త స్వధామనియయోషదా । ౯౦ । తతోరాడుత్రావ్యవచ్చ శకాసజగతీరిలం । రమేజనకసం
 దిన్యా చిరకాలంసుఖాసుఖం । ౯౧ । మహాంతరేణకాలేన వాజిమేధావృక్షవృక్షం । ఉత్తరోత్తరత్రావ్యవచ్చ
 శంకషోకకృతాదశ । ౯౨ । ఇత్థంశ్రీరామచంద్రేణ దశమేతురగాధ్వరే । ప్రతిపాల్యనరోర్వాశ్యం సర్వస్వమపి
 ఘానురా । ౯౩ ॥ దత్తంశీలమహారాజా యథాచదిక్కుకుష్టయం । ఋత్విగ్నోద్ధవశ్రీహృదాంహి దత్తంచేతిమ
 యాశ్రుతం । ౯౪ । ఋత్విగ్నోద్ధవశ్రీహృదం రామవామై సాదరం । కృపాబిభిఃపాలనాథా మిశిష్యత్రా
 యతే । ౯౫ । ఏవంశివ్యర్థయావృష్టం రామచంద్రశ్యమంగలం । చరితంశ్రీయామిది త్రివక్త్రంయజ్ఞసంభవం
 ౯౬ । ఇదంయజ్ఞప్రాత్యధ్యానయాగకాండమనోరమం । పతివ్యతిసరఃపుణ్యం సర్వామృతానామసామృతయత్ ।
 ౯౭ । పుత్రాభీప్రాప్త్యయామృతం ధనాభీధనమామృతయత్ । యాగకాండమిదంశ్రీత్యా వాజిమేధఫలం
 ఛేత్ ॥ ౯౮ ॥ హోమకాలే బ్రాహ్మకాలే చామూర్త్యాదికేవ్యపి । జపధ్యానార్చనారంభే పూర్వనిత్యంవరేణిదం ॥ ౯౯ ॥

నయోధ్యనువిడచి నిజనిజరాజ్యంబులకు వెడలిరి. శివుడు కైలాసమునుబ్రహ్మ సత్యలోకమును
 ఇంద్రాదులు స్వర్గలోకమును చేరిరి. ఋత్విక్కులును మహాత్ములగు మునీంద్రులును వారివారి
 యాశ్రమంబులకు వెడలిరి. అంత నాశ్రీరాముడు యథాపూర్వముగా లోకమును పరిపాలిం
 చుచుండెను. జానకీదేవితోడ యథాసుఖంబుగా చిరకాలము రమించుచుండెను. పిదప సంవ
 త్సరములక్రమముగా నిరువదివత్సరంబులలో నుత్తరోత్తర మహావాత్సవాతిశయంబుగా ౧౦
 అశ్వమేధయాగంబుల నాచరించెను. ఇట్లే శ్రీరామచంద్రుండు పదియవవాజిమేధంబున వసిష్ఠు
 లవారివచనమును పరిపాలించుచు తన సర్వస్వమును చతుర్దిక్కులలోని సర్వభూమిని ఋత్విగ్జ
 నులకు దక్షిణగానిచ్చెననియును, పిదప ధర్మపరిపాలనకై వారందరిచే నాభూమి శ్రీరామునికే
 నమర్పింపఁబడినదనియును వినుచున్నాను. శిష్యుడగు విష్ణుదాసుఁడా! వినుము నీవడిగిన
 శ్రీరామచంద్రుని వాజిమేధాధ్వరమంగళ వృత్తాంతమును నీకు చెప్పితిని. ఈ యాగకాండ
 మును ప్రొద్దనలేచి యెవ్వఁడు భక్తితో పఠించునో వాడు నమస్తేష్ఠంబుల నందగలఁడు. పు
 త్రులు కావలసినవారు పుత్రులను ధనముకావలసినవారు ధనమును పొందగలరు. ఈ యాగ
 కాండమును పఠించినవారు అశ్వమేధ యజ్ఞఫలము నందుదురు. హోమసమయంబునను
 బ్రాధికాలంబునను చాతుర్మాస్యాది వ్రతకాలంబులలోను జపధ్యాన పూజాసమయంబులలోను
 మొదట దీనిని పఠించవలయును. శ్రీరాముని యశ్వమేధ యాగోద్భవంబైన దివ్యమంగళపరి

రక్ష్యంపవిత్రంరఘునాయకస్య శ్రీమచ్ఛ్రీరంభురగాభ్యుద్యోతనం ।

పటంతిశ్చంద్రికాసాన్సుపుగ్ధం లభంతిశైలజంభుచాంభరంహృది । ౧౦౦ ॥

ఇతి శ్రీమదానందరామాయనే శతశోటిరామచరితాంకర్తృ వార్తీక్షీయే యాగకాండే
యజ్ఞశమాప్తిర్నామ నవమస్కంధః॥

ఇతిశ్రీమదానందరామాయనే యాగకాండ స్సమాప్తః.

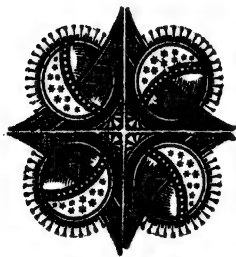
శ్రీరామచంద్రార్పణమస్తు.

త్రంబును పుణ్యప్రదంబని చదివిన వినిన జనులు తమ మనోరథంబులనుపొంది శ్రీమదానందరా
మానుగ్రహంబుచే నానందించుచుందురు॥ ... .. F॥

ఇట్లు వార్తీక్షీప్రోక్షంబగు నానందరామాయణంబున యాగకాండ సంపూర్ణమయినది.

శ్రీరామచంద్ర చరణారవిందార్పణము.

శ్రీ

శ్రీరామః పరీశ్రవోస్తుః శ్రీగణేశాయనమః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్న మానుమత్సమేత శ్రీరామ

శ్రీమ దానందరామా

నిలాసకాండశ్చతుర్థః ప్రారంభః.

శ్రీవిష్ణువాణివాద—సుకోతే పుష్టురుచ్చారు తవ్యవస్యవిష్ణు
మధునేనచ ॥ ౧॥ తంరామస్తవరాజంమే విష్ణురేంద్రకాశః ॥ ఇతిశివ్యవః

శ్రీరామదాసకవాల—సమగ్ర్యవృద్ధంత్యయాపత్ని సావిధానమనాశ్రుణు ॥

మయాధునా ॥ ౩ ॥ యత్కీరంయన్దూధారం యజ్ఞోత్తిరమలంకరం ॥ తదేవమయం

౪ ॥ శ్రీరామేతివరంబాప్యం తారకంబ్రహ్మసంబ్ధితం ॥ బ్రహ్మహత్యాదిపాపమ్ము ఎవనల్యానందనుండును ధను

రామరామేతి యేవదంత్యపిసర్వదా ॥ తేహంభుక్తిశ్చముక్తిశ్చ భవిష్యతిఃసంకయః ॥ ౧౧ ॥ వివీరుండును అగు వెలు

త్తివేనవరమత్తనా ॥ తమహంసప్రవక్ష్యేమి హరిభాగఃపురస్కరం ॥ ౭ ॥ తాపత్రయస్వలయును. వృషభధ్వ

క్యంతనం ॥ దాద్ర్యసూక్తిమనం సర్వసంపత్తివాయకం ॥ ౮ ॥ విజ్ఞానపరిధంవస్యం మోక్షైకగును హితమును

శ్రీరామదానుండు శ్రీరామస్తవరాజము నుపదేశించుట.

వినునున్న విష్ణుదానుండు గురూత్రమా! ఏశ్రీరామస్తవముచే శంకరుండు శ్రీరామచం

ద్రస్వామిని స్తుతించెనో, ఆ రామస్తవరాజంబును విస్తారముగా నానుచెప్పవలయును" అని

ప్రార్థింపగా శ్రీరామదానుండెట్లు నిరూపించుచున్నాడు—బాలండా! చక్క-గానడిగితివి. ఏకా

గ్రచిత్తుడై వినుము. ఆరామచంద్ర స్తవరాజంబును చెప్పెదను ॥ ౩ ॥ అవ్యస్తంబును శేబళం

బై త్రిగుణధారంబును శుద్ధచిదాత్మకంబును నిత్య వంశంబునగు పరబ్రహ్మమే ముక్తినిచ్చు

నట్టిది ॥ ౪ ॥ సర్వవ్యాపకంబగుటచే బ్రహ్మసంజ్ఞ నందిన జన్మమఃఖానివారికంబగుటచే తాంకింబ

నబడిన శ్రీరామయను పరమమంత్రమును జపించవలయును. అందువలన బ్రహ్మాత్మాదిసమ

స్తమరితంబులును పరిహరింపబడువని తత్తవ్విజ్ఞులు తెలియుదురు ॥ ౫ ॥ రామ! రామ! శ్రీరామ!

యని యెవరు నిరంతరము పఠించెదరో వారికి ఇహలోకమున భుక్తియును పరలోకమున ము

క్తియును తప్పకకలును. ఇందుకు సంశయములేదు ॥ ౬ ॥ మునుపు పరమాత్మయగు పరమే

శ్వరునిచే చెప్పబడిన శ్రీరామస్తవరాజంబును నేను విష్ణుభాగ్యసంతృప్తిపండిత నీకు చెప్పుచున్నా

ను ॥ ౭ ॥ ఆపూర్వీకాధి భాతికాధిదైవంబులును తాపత్రయంబును పరిహరించువాడును సకల

రక్తంపవిత్రంపాదుం । ౯ । ఆయాధ్యాగళరక్తీ రక్తమంటపమగ్నగే । పురతల్ప
 పంఠిశ్చగ్నంః । తస్య క్షేపదళంపదం సాధారణ్యపశోభితం । పురతస్య ధృవాశ్చరణం
 గన్తీ మండ్రసంసమభం । శోమలాంగంబికాలాత్మం దివ్యవర్ణకాంబికా
 గీర్ణః పరాశరీతం । రత్నగ్రాహకేయూర పరమండలమండితం ॥ ౧౩ ॥
 మ । క్రివత్సకాస్తుభోరసం ముక్తావరోపశోభితం । ౧౪ ॥ జితామణి
 దివ్యరత్న సమాయాక్తం ముద్రికాభిరలంకృతం । ౧౫ ॥ కర్పూరాగరు
 సందమందార పుష్పమాల్యైరలంకృతం । ౧౬ ॥ రామమండ్యమణంబిరం రామ
 రతం యోగశంయోగదాయకం । ౧౭ ॥ సదాసౌమిత్రిధరత శత్రుష్టు
 గంధర్వశస్త్రైః ॥ ౧౮ ॥ యోగీంద్రైర్వారదాల్యైశ్చ స్తుతిమానకమర్షితైః ।
 శరీరం । ౧౯ ॥ సనకాదివిశ్రేష్ఠైః యోగివృందైశ్చమావృతం । రామంభీష
 ం మంగళాచారసందేవం రామరాజేవలావళం । సర్వకాస్త్రార్థతత్వజ్ఞ మానంద

త్రంబును పుణ్యప్రదంబృత్తిద్య దుఃఖనాశకుడును సమస్తసంపదల విచ్ఛవాడును శాస్త్రబ్రహ్మ
 మానుగ్రహంబుచేయఁడును ఆనందాత్మ కుడును ముఖ్యముగా మోక్షసందాదాయకుడు నగు
 శ్రీరాముని నమస్కరించి పలికెదను । ౯ ॥ రమ్యముగ నయోధ్యాపట్టణంబున
 రత్నమండపంబున కల్పవృక్షమూర్తిమైన మంగళంబగు రత్నసింహాసనంబును ధ్యానముచేయ
 వలయును । ౧౦ ॥ దానినడుమ వివిధ రత్న విరాజితంబగు నక్షరభస్మరంబును భావిచవలెను.
 దానినడుమ సమాప్రాదిత్య తేజంబుగల్గి దాశరథియై తండ్రి సింహాసనము నలంకరించినవాడు
 ను ఇంద్రసింహుత్తంబులవలె కాంతిగలవాడును సుకుమార గాత్రుడును సువిశాల నేత్రుడును
 మెరుపు వన్నెలగల బట్ట గట్టినవాడును కోటిసూర్యులవలె వెల్లువాడును కిరీట హారకేయూర
 కుండలకంకణ మంజీర కటిసూత్రాదులచే నలంకృతుడును శ్రీ వత్సాంకితుడును కౌస్తుభధారి
 యును ముక్తావర సంతోభితుడును చింతామణి సంయుతుడును మణిమాలాలంకృతుడును
 దివ్యరత్న ముద్రికాశోభితుడును కర్పూర కస్తూరీ కాలాగరు కాశ్మీర దివ్యగంధమును లేపించి
 కొనినవాడును తులసీ దామముచే మల్లికా పారిజాతాది హారములచే నలంకృతాంగుడును
 మేందస్మిత ముఖారవిందుడును ఏకాగ్రసంధానంబనబడు యోగమనందా సక్తుడును యో
 గవియామకుడును యోగప్రవాడును ద్విభుజ విరరాఘవమూర్తియును ఎల్లపుడును లక్ష్మణ
 భరతశత్రుఘ్నులచే పరివృతతుడును సురేంద్ర విద్యాధర సిద్ధగంధర్వక్రిస్తూరవారదాది యోగీంద్ర
 ప్రముఖులచే సంస్తుతింప బడినవాడును వసిష్ఠ విశ్వమిత్రాది మహర్షులచే పరివృతతుడును
 సనకాది మహాయోగీంద్రులచే నాశ్రయింపబడినవాడును ధనుర్వేద విశారదుడును నకల

కుతినుందరం || ౨౧ || కాశల్యాత్సకయారామం గమర్వాగధరంహరిం | వివంశంబిరయేద్విష్ణుం యజ్ఞోగ్నిర్హోతి-
హంబరం || ౨౨ || ప్రన్యాప్తకసోధూత్యా సభామాంవృషభస్యజః | పర్వలాహితార్థాయ తుష్టపరఘవందశం
౨౩ || కృతాః జరిత్రుటోధూత్యా చింతయన్మద్యుతంహరిం || ... ..

శ్రీరామ ప్రవరాజమృతిః.

శ్రీశివశాసన—యదేకం యత్పరం సిత్తం యదనంతం చిదాత్మకం || ౨౪ || యదేకం వ్యాపకం లోకే తద్రూ-
పం చింతయామ్యహం | సర్వత్రైలోక్యసౌఖ్యాన్గం రామభక్త్యభివృద్ధయే || ౨౫ || విజ్ఞాన హేతుం చిదులా యతా-
త్మం ప్రజ్ఞానసంధివ్యనుతైః రూపం | శ్రీరామచంద్రం హరిమాదిదేవం విశ్వేశ్వరం రామమహాభవామ్ || ౨౬ || చింత-
రాగంపురుషం పరేశం సహకారయోగినమీశ్వరం | అజోరజీయాంస మనశశీర్ష్యం ప్రాణేశ్వరం రామమహాభ-
వామ్ || ౨౭ || వారాయణం జగన్నాథ మభిరామం జగత్పతిం | కవంపురాణం హాగీశం రామందకరతార్తజం || ౨౮ ||

కలామిదుడును అనందమూర్తియును దివ్యనుందరుండును కౌసల్యానందనుండును ధను
బాణధారియును కల్యాణనిలయఁడును దేవదేవుఁడును రఘుకులవీరుఁడును అగు వెలుఁ
గుల వెలుఁగైన రాజీవాత్మఁడుగు రామచంద్రస్వామి నిట్లు ధ్యానించవలయును. వృషభధ్వ
జఁడుగు శివుఁడు సభలో స్వానంది తాంతరంగుఁడై సమస్తలోకంబులకును హితమును
కోరి, అదృశ్యుఁడుగు నమృతుననుసంధానముఁజేసి సాంజలియై శ్రీరామచంద్రుని నిట్లుస్తుతించెను.

శ్రీ శివకృత శ్రీరామ ప్రవరాజము.

స్వాతిరిక్త సత్రాకూన్యంబగుటచే నెయ్యది కేవలంబును ఉత్కృష్టంబును త్రికాలా
బాధ్యంబగుటచే నిత్యంబును జ్ఞానస్వరూపంబును లోకమున పూర్ణంబునై యున్నదో ఆరూ-
పంబును, ముల్లోకములయందంతట శ్రీరామభక్తియును ఆనందంబును గలియుండుటకై నేను
భావించెదను || ౨౪ || కాశ్రు జన్యజ్ఞానకారణంబును నైర్మల్య విస్తృతేంద్రియుఁడును ప్రజ్ఞావ
రూపుఁడును కేవలానందాత్మకుఁడును జగన్నాథుఁడును సావపరిహరకుఁడును ఆదిదేవంబునగు
శ్రీరామచంద్ర సంజ్ఞగల యోగి హృదయా రామవ్యక్తిని నేనించెదను || ౨౬ || సర్వజ్ఞుఁడును
కాలా పరిచ్ఛిన్నుండగుటచే పురాతనుఁడును; ఆదికారణుఁడును; పరమాత్మయును; సమస్త
జ్ఞానేంద్రియములను మనస్సుతోడ నిగ్రహించి తేత్రజ్ఞ పరమాత్మలయొక్క ఏకత్వభావనతో
యోగమనఁబడును, అట్టి యోగముగల మహాత్ములు యోగులు, యోగత్ములు వహనాదులచే
వాకినేతరుగు వాఁడును; మాత్మైతి సూక్ష్ముఁడును; అపారశక్తికుఁడును; అగు ప్రాణేశ్వరుఁడ
యిన శ్రీరాముని నేనించెదను || ౨౭ || త్రిమూర్తి స్వరూపుఁడును అనాది సర్వజ్ఞుఁడునై నను దశ
రథసందనుఁడుగా నవతరించి లోకము నుద్ధరించుచుండువాఁడును రాజులకు రాజును రఘువంశ

రాజరాజంః ఘోరం కాసల్యానందవర్ణకం । భగ్నవరేణ్యం విశ్వేశం రఘునాథం జగద్గురం ॥ ౩౦ ॥ సత్యం సత్యప్రియం శ్రేష్ఠం జానకీవల్లభం ప్రభుం । సౌమిత్రిపూర్వజం శాంతం కామదంకమతీతాం ॥ ౩౧ ॥ ఆదిత్యం రవిమితానం ఘృణిం సూర్యుని నామయం । ఆనందరూపిణం సౌమ్యం రాఘవంకమదాకరం ॥ ౩౨ ॥ జామగ్నృణిం హిమాశ్రిం రామం పరశుధారిణం । వాక్పతిం పరదం వాచ్యం శీవతీం పక్షివాహనం ॥ ౩౩ ॥ శ్రీశాన్తాధారిణం రామం చిన్మయానందవిగ్రహం । హలధారిణమితానం బలరామం కృపావిధిం ॥ ౩౪ ॥ శ్రీవల్లభంకలాహం జగన్మోహనమ్యతే । మత్స్యకూర్మపరాహుది రూపధారిణమ్యయం ॥ ౩౫ ॥ వాసుదేవం జగద్వ్యోమి మహాదిధనం హరిం । గోవిందం గోవతిం విష్ణుం గోపీజయమౌసారం ॥ ౩౬ ॥ గోపాలం గోపవీచారం గోపకన్యాసమావృతం । విద్యుత్కుంజరవ్రతీకాశం రామం శృంగం జగద్దయం ॥ ౩౭ ॥ గోగోపీకాసహస్రీం జేణువాదనతత్పరం । కామరూపంకలావతం కామివాంకామదం ప్రభుం ॥ ౩౮ ॥ మన్మథం మధురానాథం మాధవం మకరధ్వజం । శ్రీధరం శ్రీశరం శ్రీశం శ్రీనివాసం చరాత్మరం ॥ ౩౯ ॥ భూతేశం భూపతిం భద్రం భూతిదం భూరభూమణం । సర్వరూఢిహారం వీరం దత్తవాదనమన్దం ॥ ౪౦ ॥ శ్రీవృషిం హంసం హిష్ణుం మహాంతరీక్షీతేశం । చిదానందమయం విత్త్యం ప్రణవం శ్యాంతిరూపకం ॥ ౪౧ ॥ ఆదిత్యమందంబం నమోమహావిష్ణుం మహాంతరీక్షీతేశం । చిదానందమయం విత్త్యం ప్రణవం శ్యాంతిరూపకం ॥ ౪౨ ॥ ఆదిత్యమందంబం నమోమహావిష్ణుం మహాంతరీక్షీతేశం । చిదానందమయం విత్త్యం ప్రణవం శ్యాంతిరూపకం ॥ ౪౩ ॥ విశ్వామిత్రప్రియం దాంతం శ్వదారనియత్రతే । యజ్ఞేశం యజ్ఞపురుషం యజ్ఞపాలనతత్పరం ॥ ౪౪ ॥ సత్యం సత్యశ్రోతం శంకాగతవత్సలం । సర్వక్షాపహరీణం విభీషణరప్రదం ॥ ౪౫ ॥ దశగ్రీవహరం యద్రం కేశవంకేశమదాకరం । వాజీప్రమథసంహరం మగ్నీ

జులగు వారిలో శ్రేష్ఠుండును కాసల్యానందవర్ణుండును విశ్వేశ్వరమహాభగ్గరూపుడై లోకగురుండగువాండును సీతావల్లభుండును మహాప్రభువును సత్పురుషులలో సాధుత్వముగలవలన సత్యుండును శాంతుండును లక్ష్మీశాన్తజుండును ఇష్టముల నిచ్చువాండును వద్దలోదనుండును దయానిధియును సహానందునిండును సుఖాత్మకుండును జమదగ్నీకి పుత్రుడై పరశురాముండన బడితపోమహిమచే పొగడ్త నొందినవాండును వాగీశ్వరుండును వరముల నిచ్చువాండును సేవ్యుండును సగుణబ్రహ్మమగువాండును మాధవుండును నేదాత్మక గరుడారూపిండును జ్ఞానసందగాత్ముండును శాన్తాపాణియును కృపచే బలరామ మూర్తియైనవాండును లోకమోహనుండును సకలవిద్యేశ్వరుండును మత్స్య కూర్మా ద్వపతారముల నెత్తినవాండును శ్రీకృష్ణావతారముచే గోగోపగోపీజనవల్లభుండై క్రీడలచే మన్మథ మన్మథుండై ప్రవృత్తునై పూర్వాహారకుండును లక్ష్మీపతియును లక్ష్మీధరుండును లక్ష్మీప్రదానకుండును సర్వభూతాంతర్యామియును సకలైశ్వర్య ప్రదాయకుండును సమస్తదుఃఖ పరిహరకుండును క్రూరరాక్షస సంహారకుండును భక్తిపరవశుడై భక్తుల వరంబుల నిచ్చువాండును క్షత్రసంహాననాసీనుండును శరణాగతులను రక్షించువాండును యజ్ఞ రక్షకుండును యజ్ఞ పురుషుండును విజితేంద్రియుండును సీతాపతియై యోగవత్స

శేషితరాజ్యదం ॥ ౪౫ ॥ సరవాసరశేషైశ్చ సేవితఃపానుమత్రియం । శుద్ధంమాత్మంపరంకాంతం తారకబ్రహ్మయాపి
 గం ॥ ౪౬ ॥ సర్వదూతాత్మసూత్రం సర్వాధారంసనాతనం । సర్వకారణకర్తారం నిదానంబ్రతేవరం ॥ ౪౭ ॥ ని
 రామయంవిరాభాసం వింశద్వందవరం ॥ సత్యానందంనిరాకార మదైవ్యతమశుభరంరూపరాత్మ రతరంబిత్యంస
 త్యానందంబిద్యాకం మనసాశిరసాసిత్యం ప్రణమామిరఘ్నాత్మకం ॥ ౪౮ ॥ భవోద్భవంవేదవిదాం వశిష్ఠమాదిత్య
 చంద్రానీలసంప్రభావం సర్వాత్మకంపర్వగతస్వరూపం సమామిరామంతకుః పరస్తాత్ ॥ ౪౯ ॥ నిరంజనంబిష్ట
 తియం సేవేపంసర్వాశ్రయం కారిణమాదిదేవం ॥ సత్యంధ్రువంబిద్వయస్వరూపం నిరంతరంరామమహంభజామి ॥ ౫౦ ॥
 భవాద్భిపోశంభరతాగ్రజంతం భక్తిక్రియంభానుకులప్రదీపం భూతాధిపాధం భువనాధిపత్యం భజామిరామంభవ
 రోగవైద్యం ॥ ౫౧ ॥ సర్వాధిపత్యం రంగరంగధరం సత్యంబిదానందమఖ్యస్వరూపం సత్యంశివంశజ్జంమృన్నివా
 సంశేషయంపరానందమహంభజామి ॥ ౫౨ ॥ కార్యక్రియాకారణమప్రమేయం కవింపురాణం కమలాయతాక్షం
 కుమరశేషం కరుణామయంతం కల్పదురంరామమహంభజామి ॥ ౫౩ ॥ త్రైలోక్యపాదం సరసీదహతం దయా
 నిధింద్యంద్యవివాశహేతుం మహాబలంవేదనిధింనురేశం సనాతనంరామమహంభజామి ॥ ౫౪ ॥ వేదాంతవేద్యం

వ్రతస్థాండును సచేంద్ర వానరేంద్ర సేవిత్యండును అంజనేయప్రియండును జనార్దనుండును రావ
 ణాంతకుండును సుగ్రీవంధి తార్థప్రదుండును విభీషణవరదుండును ప్రకృతినియామకుండును స
 ర్వ కారణకారణండును నిత్యబుద్ధశుద్ధ సచ్చిరానందాదైవ్యత బ్రహ్మంబునగు శ్రీరామచంద్రస్వా
 మికి సాష్టాంగముగా నమస్కరించెదను ॥ ౪౯ ॥ వేదవిద్యనిష్ఠాండును సంసారమూలండును సూర్యా
 గ్ని చంద్రతేజోహుండును సర్వాంతర్యామియును సర్వమయుండును అగు శ్రీరాముని మా
 యాతీతంబుగా నెఱిగి నమస్కరించెదను ॥ ౫౦ ॥ నిశేషండును అసమానుండును నీషిగ్రియు
 డును సర్వాశ్రయండును అనాదికారణ విగ్రహండును సత్యండునగు కేవలానంద స్వరూప
 బ్రహ్మమయిన శ్రీరాముని సేవించెదను ॥ ౫౧ ॥ సంసారోత్తారకుండును రవికులరత్నంబుగా నవ
 తరించి భరతునికగ్రజుడై భక్తిపరాధీనుడైనను లోకైకప్రభవగుటచే జననమరణ దుఃఖప్ర
 వాహరూప సంసారోగమునకు వైద్యుడై యుండు శ్రీరామునికి నమస్కారము ॥ ౫౨ ॥ సత్య
 జ్ఞానానంద స్వరూపుండును మంగళండును సాధువుల హృదంతరాళంబులలో పరమానంద
 విగ్రహండుగా ధ్యానింపఁబడువాడునయిన శ్రీరామునికి నమస్కారము ॥ ౫౩ ॥ ఈశ్వరండుగు
 టచే కారణాత్మకుడై ప్రపంచస్వరూపుండగుటచే కార్యాత్మకుడై పరిణామాధార కాలాత్మ
 కుండగుటచే కీయాత్మకుడై యిట్టివాడని యూహించుటకలవిగాని వాడును, అనాదిదివ్యరూప
 ముచే కమలాక్షుండై యుండువాడును కామితంబుల నిచ్చుటలో కల్పవృక్షంజై యుండేడు
 శ్రీరాముని సేవించెదను ॥ ౫౪ ॥ ముల్లోకములకు మూలంబును శుద్ధసత్త్వప్రధాన విష్ణురూపు
 డును జ్ఞాననిధియును శోకమోహజరామరణాది ద్వంద్వదుఃఖములను పరిహరించునట్టివాడు

కవిబూజితారకునాదిమధ్యంతమచిత్త్యమాద్యం॥ అగోచరంధిర్మలమేరూపం పరాత్పరంరామకుమారభవాని॥౫౬॥
 అశ్వచేదాత్తకమాదేవమజుం హరింరామకుమారమాంధం॥ అపారసంవిత్తులమేరూపం సమామిరామకుమారమః
 యరప్తాత్॥ ౫౭॥ తత్త్వస్వరూపంపురుషంపురాణం స్వరేణసామ్రాజితమేమేవ॥ రాజాధిరాజు రవికుండలస్థం వి
 త్త్వస్వరంరామకుమారభవాని॥ ౫౮॥ యోగింద్రస్థం రవివేద్యమానం వారాజునింధిర్మలమూదిదేవం॥ సత్సత్త్వి
 త్త్వం జగదేశనాథం హరించినాశంధమయంఘ్రంధం॥ ౫౯॥ అశేషవిద్యాధిపశింసమామి రామపురాణం తేమః॥
 పుస్తాత్॥ విభూతిదంవిత్త్వస్థం విరాజంతేషామీశం రఘువంశవాధం॥ ౬౦॥ అచిత్త్యమవ్యక్తమశంతరూపం
 త్యోతిర్మయంరామకుమారభవాని॥ అశేషమపారవికారహీన మానందసంతృప్తసుఖాధిరామం॥ ౬౧॥ వారాయ
 ణంవిష్టుకహంధభవాని సమస్తసాక్షింశకుఃపరప్రాత్॥ మునింద్రగుప్తాంబుజిహ్వమేకం కలాసధింకల్పవృక్షామే
 కం॥ పరాత్పరంయత్పరమం విచిత్రం సమామిరామం కుచతోమహాంతం॥౬౨॥ బ్రహ్మవిష్టుకృతద్రక్ష్య దేవేంద్రోద
 తతాశ్రుతా॥ అదిత్యాదిగమశ్చైవ త్వమేవరఘుశంధసః॥ ౬౩॥ తాపసాముచయస్త్విహా స్సావ్యాకృత్యమశకుప్తహ
 విప్రాజేదాశ్చయజ్ఞాశ్చ పురాణందర్శనంహితా॥ ౬౪॥ వర్ణాశ్రమశ్రుతాశ్చ వర్ణదర్శనప్రవచ॥ నాగాయజ్ఞాశ్చ
 నగు శ్రీరామునికి సమసాగరము॥ ౫౫॥ అదిమధ్యాంతే కుమార్యుడును అగోచరుడును నిమ
 లుడును కేవలచిదానందాత్మకుడును ఉపనిషత్ప్రతిపాద్యుడును సర్వజ్ఞుడునగు శ్రీరామునికి
 సమసాగరము॥ ౫౬॥ నకల సారస్వత విద్యాత్మకుడును జన్మరహితుడును అదిదేవుడును
 అనంతవిగ్రహుడును అపారజ్ఞానానందైకా కారుడునగు శ్రీహరి రామచంద్రస్వామికి సమ
 సాగరము॥ ౫౭॥ ప్రకృతి తత్త్వాత్మకుడై పురాణపురుషుడై నిజాంశమువలన నిండి తానా
 క్కడఁబుగానే నిలచినవాడై విత్తిపతియనఁబడి రవిమండల మధ్యన రియైయారవివంశమును
 రాజరాజుగు శ్రీరామాకృతిచే రంజింపఁజేసిన పరమాత్మకు సమసాగరము॥౫౮॥సనకాదియో
 గింపుల బృందముచే మందితుడై నిర్మలనిత్యజ్ఞానానందస్వరూపుడై మోక్షదామఁడగు శ్రీను
 న్నారాయణునికి సమసాగరము॥ ౫౯॥ రఘువంశాలంకార రామావతారముచేసిన పంచవ
 మునుస్మృతించిన నకలై త్వర్యపాదుడగు మాయాతీత సనాతన బ్రహ్మకు సమసాగరము॥ ౬౦॥
 నానావిధంబులగు సంస్కృతివికారంబుల కంటనివాడును పరిపూర్ణానంద ఘనుడగుటచే నభి
 రాముడను మనోవాగగోచరుడును తేజస్వినూపుడునగు శ్రీరామునికి సమసాగరము॥౬౧॥
 మహాత్తత్త్వంబులగు త్రిమూర్తులకుపైని మహాత్తత్త్వంబగు కేవలబ్రహ్మంబునుసర్వసాక్షియ
 ను సర్వాత్మకుడును దురిత పరిహరకుడును పరమపవిత్రుడును వ్యాపకుడు నగు శ్రీమన్నా
 రాయణునికి సమసాగరము॥ ౬౨॥ శ్రీరామా! బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులను త్రిమూర్తులును దేవేం
 దుగిడును సురులును సూర్యాది గ్రహంబులును నీపుగానున్నావు॥ ౬౩॥ తపస్విజనులును ఋ
 షులును సిద్ధులును సాధ్యులును ధ్యానసంపన్నులును బ్రాహ్మణులును వేదంబులును య

గంధర్వాదికావదిగ్భూతిః || ౬౫ || పశవోష్టేత్రయఃకాలరుద్రావికాదశస్త్రతాః | తారకాద్వాదకాదిత్యాస్త్ర
మేవరఘ్నసాయక || ౬౬ || సప్తద్విపాశ్చమద్రాశ్చ సదాద్యస్త్రధాన్రుమాః | స్థావరాజఃగమఃత్వేనైత్యమేవర
ఘ్నసందశ || ౬౭ || దేవతీర్వజ్జనమృగాం దాశవానాదివౌవాం | మాతాపితృభాగ్భృతా త్యుపరిఘ్నసం
శ || ౬౮ || సర్వేశస్త్రయంసరంబ్రహ్మ త్యుహ్రూపంవిశ్వమేవచ | త్వమక్షరంపరంజ్యోతిస్త్యమేవరఘ్నపుం || ౬౯ ||
కాంతంసర్వగతంసూక్ష్మం పరంబ్రహ్మసూత్రం | రాజీవలోచనంరామం ప్రణమామిదగ్గతి || ౭౦ || తతఃప్ర
సన్నశ్చిరామః ప్రవాచవ్యసభ్యజం || * || శ్రీరామశిరః—కుష్మాంసంశిరఃకాంత పృథీవ్యవరముత్తమం || ౭౧ ||
శ్రీవహ్నివాచ—మదితుష్టాపిదేవేశ శ్రీరామశిరఃజానిధే | తవాద్వివిధ్యనేవ కృతాధీశహంసంశయః || ౭౨ ||
ధన్వంతర్యత్యుత్యోహం పుణ్యోహంపురుషోత్తమ | అద్యమేసఫలంకర్మా హ్యద్యమేసఫలంకరః || ౭౩ || అద్య
మేసఫలంజ్ఞాన మద్యమేసఫలంశ్రుతం | అద్యమేసఫలంసర్వ త్యద్యదాంభోజవర్జవత్ || ౭౪ || అన్యైరేవమిదం
జ్ఞానం త్వన్నామస్తరణంతథా | త్వత్ప్రేమాంభోరుహద్యుద్వేషద్వస్త్రందేహిరాఘవ || ౭౫ || తతఃపరంఘ్నసంప్రీ

జ్ఞంబులును స్కాందాది పురాణంబులు మన్వాది శాస్త్రంబులు నారద వసిష్ఠ విశ్వముత్రాది
సంహితలు. అష్టవసువులు త్రికాలంబులు వీకాదశరుద్రులు సప్తవిశతి నక్షత్రంబులు ద్వాదశా
దిత్యులు సప్తద్విపంబులు సముద్రంబులు నదీనదంబులు వృక్షంబులు చిట్టచివరకీ చరాచరాస్త్ర
కంబగు ప్రపంచంబంతయును నీవుగానున్నావుగనుక నే నీవు విరాట్పురుషుడవై యందువు. || ౭||

శ్రీరామా! సురులకు సరులకు తిర్వగ్జంతుజాలమునకు రాక్షసులకు స్వర్గవాసులకు నందరికిని
నీవేతల్లి నీవేతండ్రి నీవేఅన్నగానున్నావు || ౭౦ || రఘువర్యా! నీవేసమస్త నియామకుడవు, స
వోక్తముడవు, సర్వవ్యాపకుడవు. నీవిరాట్పురుషమే ఈ ప్రపంచము, నీవునాశరహితు
డవు. నీవే చిత్రకాశకుండవు || ౬౯ || ఏకమలనయందు లోకపతియై సూర్యౌత్తిసూర్యు

డై యంశుల నన్నిటిలోను వ్యాపించి ఘ్రాలాతిస్థాలంబై యగోచరంబనంబడి శుద్ధసత్త్వైశ్వర్యం
బుగా నున్నాడో, అట్టి రామచంద్రస్వామికినమస్కారము || ౭౦ || * || ఇట్లు స్తుతించుచుండగా
శ్రీరాముడు పరమేశ్వరునిజూచి, “పారశ్రీపతి! నేను ప్రసన్నుండనై తిని. మేలై నవరమునువే
డుము” అని పలికెను. అందుకు శంకరుడు “దయానిధియగు శ్రీరామా! నీసప్రసన్నుడవయి
తే, నేను నీదర్శనముచేతనే ధన్యుడనయితిని. ఇందుకుసంకయములేదు. నేనేధన్యుడను. నేనే
కృతకృత్యుడను. నేనేపుణ్యవంతుడు. పురుషోత్తమా! నీపాదకమలములను దర్శించినందువలన
నేను నాసుకృతముపండినది. నారకస్సనేడుఘరించినది. నాజ్ఞానమీడినమున సఫలమయ్యె
నేడునా తెలివి ఘలితమయ్యె. సర్వమునిష్పడేనుఘలంబొడెను. శ్రీరామా! నీపాదారవిందద్వం
ద్వమున సద్భక్తిని నీనామస్తరణంబును నిర్మలంబగు నదైర్వైజ్ఞానంబును నాకిమ్ము” అని ప్రార్థిం
చెను || ౭౫ || ఆతరువాత గూడ శ్రీరాముడు సంప్రేమిడై “పూజ్యుడగుశంకరుడా! మరలనీ

రామః ప్రాచానదాశవం । సంశోభకహాభాగ తునరిష్టందదాత్మహం ॥౭౭॥ * శ్రీశివశాప—వరంసయాచేరఘ్న
నాభయన్త త్వదాబ్ధక్తిస్థితరంకుమాన్తు । ఇదంప్రియంనాభవరంప్రియచ్ఛ త్తనఃపునస్త్యాపిదమేవయాచే ॥౭౮॥
రామదాసశివాచ—ఇత్యేవమాడితోరామః ప్రాచాత్రస్తవరాంతరం తేనోక్తః ప్రవరాణాయ దక్షానానరా
లహార్ ॥౭౯॥ ఏవంశివేషయఃప్రాక్తః ప్రవరాజశ్శుభావహః । సువిద్యాత్వత్సయాపుష్టే ప్రసాగ్గోభిలోమయా
౭౯ । ఆయంశ్రీరఘునాభశస్య ప్రవరాజోహ్యతమః । సర్వసాభాగ్యసంపత్తి రాయశోమక్తిఃసప్తతః ॥౮౦॥
శిలోగీతేతేన వేదానాంసారసంక్రమాః । సహ్యాధ్యుహ్యతతోనిత్య ప్రపన్నేహాస్త్రికిరితః ॥౮౧॥ యాపత్యన్య
యమూర్త్యాపి త్రిశంద్యంశ్రద్ధయాన్వితః । బ్రహ్మహత్యాదిపాపాని తత్త్వమావివహాసినః ॥౮౨॥ హేతుస్తేయ
సురాపాన సుదతల్పాయతానిచ । గోవధాన్యపపాపాని చింతనాస్సంభవానిచ ॥౮౩॥ సర్వైస్సమచ్యుతేపా
పైః కల్పాయతతోద్భవైః । మానసంహచకంఠానికంకుణాదాసమపాజితం ॥౮౪॥ శ్రీరామచ్చరణేనైవ క్య
హాపాతసంశయః । ఇదంసత్యమందంశత్యం శత్యంనైవాన్యఃకన్యతే ॥౮౫॥ రామస్మత్యంవరంబ్రహ్మ రామత్మం

యిష్టమునుచెప్పుము ఇచ్చెద" ననెను. అందుకు చంద్ర శేఖరుండు "రాఘవస్వామీ! నేనువర
మునువేడను. నీచాదారవందభక్తి సతతము నాకు గల్గియుండని. ఈ ఒక్క-వరమును మాత్రమి
మ్ము. మరలమరల దీనినే వేడెదను" అని మందలించెను. ఇట్లు స్తుతింపఁబడినశ్రీరామండు శివునికి
వేటేవగమునిచ్చెను. శివోక్తంబగు శ్రీరామస్తవరాజంబునకును అనేకంబులగు వివిధవరంబుల ని
చ్చెను. అనియట్లు రామదాసుండుచెప్పుచున్నాడు॥౭౮॥ విష్ణుదాసుఁడా! వినుము. ఇట్లు సర్వవం
గశేత్యునిచే చెప్పఁబడిన మంగళప్రదంబగు శ్రీరామ స్తవరాజంబే నీచే నివృద్ధమగఁబడెను.
దానినే నీయెదుట నేను చెప్పితిని. ఉత్తమాత్తమంబగు శ్రీరామచంద్రుని స్తోత్రరాజంబిది ఇహ
మున సమస్త సౌభాగ్యంబులనిచ్చి పరమున ముక్తిప్రదంబై యున్నది॥ ౮౦॥ శ్రీ పరమేశ్వరు
నిచే చెప్పఁబడి దేవతలలో సారముగా గ్రహింపఁబడిన పరమ రహస్యంబగు నీ సనాతనస్తో
త్రంబు నీకు ప్రీతిచే చెప్పఁబడెను. ప్రాతర్నాథ్యాహ్న సాయంకాలంబులలో నక్క-రగల్గి యె
వ్వఁడు దీనిని పఠించునో శ్రేవణముచేయునో వాడు-బ్రహ్మహత్యాది పాపములు వాటితో స
మానములయినవి న్యర్థస్థైర్యము సురాపానము గోవధ గురతల్పగమనము మొదలగునవి మ
ఱియు నుపపాతకంబులు మఱి మానసికపాపంబులు ఇట్టి కల్పాంతరమునుండి సంచితంబులగు
సమస్త దురితంబులచే పరిముక్తుడై సుఖించును. శ్రీరామయని స్మరించినంతమాత్రమున కా
యక వాచక మానసికంబులను త్రికరం దురితంబులును తప్పక పరిహరించును. ఇందుకు సం
శయములేదు. ఇది సత్యము, ఇది యథార్థము, ఇంతకన్నను వేఱొకటి సత్యముకాదు. త్రై
కాలికాభాద్య శుద్ధ బుద్ధ సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మంబు రాముఁడొక్కడే. రామునికన్నను వే
ఱొక్కటిలేదు. కనుక శ్రీరాముని స్వరూపమునే మననము చేయవలెనుకదా! ఈ సమస్తజగం

విష్ణువిద్యతే! తచ్చద్రామగ్యరూపంహి రామస్సర్వసుదంజగత్ ౧౮౬ | శ్రీరామచంద్రరఘుపుంగవరాజవర్ణ రాతం
ద్రరామః సునాయకరామచేత | రాజాధిరాజరఘునాయకరామచంద్ర దాసోహమద్యధవతశ్చ | జాగతోష్టికా ౧౮౭ |
ఉత్సుల్లాసులకోమబోత్సలదళ శ్యామాయరామాయచా | కామాయప్రమాణనికలగుగ్రామాయరామత్వ
నే | ధ్యానారూఢమునీంద్రమానసరోహంసాయసంసారవి | ధ్వంసాయస్ఫురదోజనే రఘుశ్చ త్రంసాయపుంసేవ
మః | ౧౮౮ | ఏవంకిష్కరుయాప్రోశే యథావృద్ధస్తవయామసు | ప్రవరాణోరామవస్య శ్రవణాత్సవనాశః | ౧౮౯ |
ఇతిశ్రీ శతకోటిరామచరితాంత్యత శ్రీమదానందరామాయణే విలాసకాండే చాల్లీకీయే రఘువీరస్తవరాణోనామ
ప్రథమస్కంధః || ... .. ౧!*

విష్ణుదానశచావ—గురోశేత్రస్తుమిచ్ఛామి తత్త్వంమాంవత్సమర్హసి | అయోధ్యాయాంరాఘవేగ సీ
తయాశునిరూపయా || ౧ | * ధంధుక్రావరాభోగాః కింకిమాచరితంకుథం | చరితంతస్యశకలం వదమంగళదాయ
కం || ౨ | రామదానశచావ—సమ్యక్వృద్ధంత్యేయావత్స సావధానమనఃక్రమః | రణదీక్షంవాచమేథ దీక్షం
చరఘుసందశః || 3 || నిర్వాణ్యసీతయారేమే అయోధ్యాయాంబంధభిస్తుఖం | తాపకిరంజయామాస నానాభా
వైర్హనోహతైః || ౪ | తత్త్వంవిచ్ఛ్వాణమంగల్యం విలాసచరితంకుథం | సీతాయాఃకాసరేంద్రస్య శ్రవణాస్తంగ

బును రాముడుగానున్నది. రఘునందనుడై రాజాధిరాజునై శ్రీరామచంద్రావతారముచే
లోకరంజకుడై బరగిన పరబ్రహ్మమూర్తి నీకు చరణకింకరుండగునేను శరణాశ్రతుడై యున్నా
ను. వికసితివర మృదుళోత్పలదళ శ్యాముడును నిమకల గుణాభి రాముడును నిస్కాముః
డును రఘుకులకాంతుఃడును శాంతుఃడును ధ్యానించుచుండు మునీంద్రుల మానససరస్సులకు
రాజహంసుఃడును సంసార విధ్వంసుఃడును ర్భవివంశోత్తనుఃడును నిత్యశుద్ధ బుద్ధ ముక్త న
చ్చిదానందాద్యయ తేజంబునగు పురుషోత్తమునికి నమస్కారము. శిష్యుఃదా! ఇట్లు నీవడిగిన
శ్రీరామ స్తవరాజంబు శ్రేషణమాత్రమున దురితహరణంబగుటంజేసి నీకు చెప్పబడినదని
శ్రీరామదాసుఃడు నిరూపించెను. ... .. ౧!

శ్రీరాములవారి సుఖసామ్రాజ్యభోగ మందిరవర్ణనము.

వినుచున్న విష్ణుదాసుఃడు “స్వామీ! నేనడుగగోరదను. మీరు చెప్పటకు తగినవా
రలు. దివ్య మోహనాంగియగు సీతతోడ శ్రీరాముఃడు అయోధ్యలో నఖిలభోగంబుల నెట్లు
నుభవించెను. ఏమేమి మంగళంబులనాచరించెను. కల్యాణప్రదంబగు శ్రీరాముని నర్యచరిత్రం
బును చెప్పవలయు” నని ప్రార్థించెను. రామదాసుఃడు చెప్పుచున్నాడు—వశక్తగా నడిగితి
వబ్బా! చెప్పదను, అక్కరతోవినుము. శ్రీరాముఃడు యుద్ధదీక్షను అత్యమీధదీక్షను పరిసమా
ప్తిజేసి అయోధ్యలో సీతా లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నదులతో నానందించెను. మనోరంజకంబు
లగు వివిధభోగంబులచే సీతను సంతోషపెరచెను. విననమాత్రమున సౌభాగ్యఫలదంబైన

శ్రవణం ॥ ౫ ॥ కృత్వన్నచరితం వ్రుం తయోః క్షీడాన్విరంక్షయః । ఆతస్యంక్షేచరః ॥ ౧౦ ॥ ద్వత్వద్విరుతపస్పదా ॥
 ౬ ॥ అభసీతాయోరాయః సార్యత్యాళంకోయథా । క్షీడావకారకృతాసే యైయాధ్యాయంసరథాకోరః ।
 ౭ ॥ హైమరత్నమయేవ్యగేహేనైకుంసస్మిథే । నిద్రాస్థానరాఘవస్య మనోజ్ఞశశస్మిథం ॥ ౮ ॥ ఖిత్తర
 త్నపలాయత్ర హేమ్యుఃపంకోత్తియత్రేహ । యత్రస్తంభాస్సాటికాశ్చ యత్రహరః తోద్భవాః ॥ ౯ ॥ ప్రతో
 త్యశ్యతశోరమ్య శ్చేంద్రనీలాదిభిః క్రితాః । ముకుతైర్జ్వలాయత్ర భిత్తయశ్చిత్రవిత్రితాః ॥ ౧౦ ॥ యత్రహేమ
 మయాభూమి ర్యత్రయక్తాయాకుభా । వితాసంపుష్పహరైశ్చ ముక్తానైర్నిర్విరాజితం ॥ ౧౧ ॥ హేమతంకు
 మయాశ్శత్ర భిత్తిపస్తాగ్నిశేఖః । యత్రాయతమనైర్వ్యశ్చ సమర్థోనైవతాయతే ॥ ౧౨ ॥ ఏవంకద్విస్త్రుతం
 రమ్యం రత్నదీప్తిరరాజితం । హేమకుంభావరాజితం ప్రాసాదాగ్రహుదిత్రితాః ॥ ౧౩ ॥ యత్రచిత్రాగ్నిశేఖాని
 మౌహయంతిమృగీవృణాం । యత్రహేమమయారమ్యః పర్యంకాశ్చిత్రవిత్రితాః ॥ ౧౪ ॥ హేమకాశేమసంభూత
 తంకువస్త్రైర్నిర్విరాజితాః । మహాహవసస్తైర్ముఖానైరాచాచ్ఛితాశ్చభాః ॥ ౧౫ ॥ చతుర్మ్యజేలంబూషము
 క్తాఘోషైర్నిర్విరాజితాః । దేవధివ్యాకశివస్త్రభోవబహాణానిచ ॥ ౧౬ ॥ కేకేవక్షమయాశ్చేమ్య చామరాణిమ
 హంతీచ । గోవుచ్చతాంబూకాశీ సందభాదీనిసంతిహి ॥ ౧౭ ॥ చతుర్మ్యజేమసస్మేమం కుంభకానామమౌహ

అట్టి శ్రీసీతారాములయొక్క దివ్యమంగళ విలాస చరిత్రమును కొంచము వినుము. వారియొక్క క్షీడా కౌతుకమంగళ చరిత్రంబును సమగ్రముగా చెప్ప నెవనిదరము. కావున సంగ్రహించి నీయెదుట కొంచెము చెప్పెదను ॥ ౬ ॥ తరువాత నాశ్రీరాముండు అయోధ్యలో సీతాసమేతుడై కైలాసంబున గిరిజతోడ శ్రీశంకరుండు సుఖక్షీడలనందినట్లు క్షీడించుచుండెను. శ్రీవైకుంఠముతో సమానంబైన సువర్ణ రత్నాలంకృతంబగు రాజమందిరంబున శ్రీరాములవారి శిర్యాగృహము చంద్రునివలె వెల్గును మనోహరంబుగానుండును. అందులోని గోడలు బంగారుగారవేసి రత్నశిలలచే కట్టబడినవి. అచ్చట స్థటిక స్తంభంబులును పచ్చల కంబంబులును, ఇంద్రనీలాదులు చెక్కబడిన మధ్యమార్గంబులును, గోడలలో నలంకరింపబడి చిత్ర విచిత్రతంబులయిన దవణంబులును, గల్లియుండె. నేలంతయును బంగారము. ఎచ్చటచూచినను మంచిముత్యములు. పూలదండలచేతను ముత్యముల హారములచేతను మేలుకట్లు మేలైయుండును. బంగారునగెల తెరబట్టలు కట్టబడియుండును. అచ్చట పదివేలమంది గుంపుచేరినను అల్లరికాచాలదు. ఇట్టి మనోహరంబుగాను విస్తారంబుగాను విరాజించుచుండును. రత్నదీపంబులును సువర్ణకలశంబులును ప్రాసాదాగ్రంబులలో ప్రకాశించుచుండును. అచ్చటి చిత్రంబులు శ్రీలకు మోహజనకంబులైనవి. చిత్రాలంకారంబుల బంగారుమంచములు బరగుచుండును. అవి సరిగె పట్టుబట్టచే కప్పబడినవి. పూలపాన్పులు గలవు. నాలుగుమూలలలో ముత్యములకుచ్చులును దివ్యాంబరంబులు తలగడలు నెవలివురుల చామరంబులు ఆవుతోక

జ్వలః | రత్నదీపాప్రకాశంలే సురైర్వాగ్నిశిఖోపమాః || ౧౮ || ఉశీరవ్యజనాదీని చామరాదీనిసంతపి | య
త్రతాంబూలపాత్రాణి హేమరత్నోద్భవానిచ || ౧౯ || తథామస్తీవనాగ్నహి పాత్రాణిరాజతానిచ | యత్రరంభో
పమాదాస్య శ్శతశీరత్నభూషితాః || ౨౦ || చామరైశ్చజయంత్యశ్చ సీతారామపహర్షిణం | యత్రహేమదుయా
శ్చిత్రా బద్ధాస్తేపంజరాశ్శుభాః || ౨౧ || యేయాగేనృపపత్నిభిః శ్రీసీతాయాస్సమృతాః | యేషుతైశ్చేశోహం
హాస్సారహాస్సారాశ్శుభాః || ౨౨ || లావకాఃకోలాద్యాశ్చ నానాదేశ్యపత్రైః | నానాశ్చాస్త్రపర్యంత
శ్శతశస్త్రేషుసీతాః || ౨౩ || తేహంశ్చజ్వల్యశ్వత్సం కింప్రాకట్యంపదాన్యహం | యేరామస్తరశేనైవ జీవన్తు
క్వానసంశయః || ౨౪ || పశ్యేణహి—జయతురాఘవోజాగ్రీయుతో | జయజరాజరాజేశ్వరేశ్వరః || దశరథాత్మ
జోలక్ష్మణాద్రోహో జయతుహరిస్తాటకాంతకః || ౨౫ || జయతుకాళిః ప్యాద్యవరంగతో | జయతురత్నసాంమంకోహ
హా | జయతుగౌతమహాలయాస్తుతో జయతుజాగ్రీతాతమానితః || ౨౬ || జయతునాపతిశ్చాపఖండనో జగజ్
కరాస్త్రక్రమాలయా | నృపసభాంగశ్చకాళికామగఃపరమబోధితశ్చాత్మవిహ్నితః || ౨౭ || జయతుగ్రామకాంఘ్రాస్త్ర
దామదా | నిజకరోత్పరేష్టాప్యరాఘవః | కమలమస్తకేనాగ్రోన్నతిం | సురఘండదశపాతుఃస్ఫులింగం || ౨౮ || జయ
తుభూమిజాలింగోమహా | జనమనోహరశ్చాత్మశోధనః | భృగుభవాత్సంకృత్యైవైవమగ్నిజపితుస్తదాదర్యయా

తాటి వేరేతి పిట్టవల్లగల్గిన సామగ్రులును గలవు. మంచముల నాల్గములలోను ఎల్లప్పు
డును దివ్యకాంతులుగల రత్నదీపంబులు అగ్నిజ్వాలలవలె వెల్గుచుండును, వట్టివేరు విననకట్టి
లు మొదలయిన చామరంబులు మొదలయినవి సువర్ణ రత్నాలంకృత తాంబూలపాత్రలు
అట్లే వెండి యుమిగిన్నెలు గలవు. అచ్చట రంభాసమాన దాసీజనులు నూర్లకొలదిగా ర
త్నాలంకృతలై యుండుదు. వారు శ్రీ సీతారాములకు అమానికేంబుగా చామరంబు వేయు
చుండుదు. యజ్ఞంబున రాజపత్నులచే శ్రీ జానకీదేవికి సమర్పింపబడిన నెమళ్లు హంసలు బె
గ్గరుపిట్టలు చిలుకలు గోరింకలు కోయిలలు లావుకపిట్టలు మొదలయిన నానాపక్షులు
గల సువర్ణరత్నపంజరంబులు రంజించుచుండును. ఆగ్రాండ్లలోనవి నూర్లకొలది పలుపలు
కులచే కోలాపాలంబొసరించుచుండును. శ్రీరామస్తరగవలన నవన్నియును జీవన్తుక్తంబు
లనందగును || ౨౮ || ఆ పక్షులు శ్రీరాములచరిత్రము నిట్లు పాడుచుండినవి:—ఈశులీశుం

శ్రీరామ స్తుతిరూపక పశ్యగీతానవకంబు.

డైన యే లక్ష్మీవతి రఘువంశంబున దశరథనందనుడై యవతరించి లక్ష్మణుని యన్నయై
తాటగిని సంహరించెనొ అట్టి రాజులరాజగు రాముడు సీతాసమేతుడుగా సర్వోత్కృ
ష్టుండగుగాత. విశ్వామిత్రుని యజ్ఞమును సంరక్షించుచు రాక్షసులను సంహరించువా
డై శాపముక్తయగు నహల్యచే సంస్తుతింపబడిన జనకరాజుచే సంమానింపబడిన శ్రీ సీ
తారామమూర్తి సర్వోత్కృష్టుడై యుండని, ఏ మాయొక్కనాథుడు వైవచాపమును

బలం ౧౬౯ | జయతుసీతయాభాగ్యచ్చిరం | జయతుకైకయాప్రేరితోవశం | జయతుపర్వతేవాన్యచ్చిరంజయతు
యోఽత్రాపూజితోహతః ॥ ౩౦ ॥ జయతుయోవిరాగస్థపాతికృష్ణజయతుదూషణాదీప్రమర్దినః | జయతుయోమృగం
మోచయద్భవా | జయతుయోబంధంకృతజ్ఞప్రహా ॥ ౩౧ ॥ జయతువాచిహసేతుకారణజయతు రావణాదీప్రమ
ర్దకః | జయతుస్థంపదంప్రావసీతయా | జయతుమంగళస్నానకృస్తుదా ॥ ౩౨ ॥ జయతువాన్యతోభూమిరస్థయః |
స్థులభూతలంపర్యటాచిరం | జయతుయాగ్యల్లాశశీలయా | జయతుబాన్ధేరంజయత్కన్ధిం ॥ ౩౩ ॥ శ్రీరామ
దాశ్మణివాచ—రఘువరస్థయత్పీఠీకృతం | నవకముత్తమయఃపరివృతం | తివననిగమేభక్తిరిత్పరోబజమ
నోఽథిరంశంగమివృతం ॥ ౩౪ ॥ ఏతాద్యశేరయ్యగమే మయాశివ్యప్రవచితే | సీతయాశుభంకమే చైవపత్ని
వ్రతస్థితః ॥ ౩౫ ॥ అథసాహాసోదేవీ రంజయమాశరాధువం | స్థిరంబుచకవత్సేతం నిజద్రాదాకాతుకైః ౩౬ ॥ మం
చః స్థృప్తశ్రీరామస్త్రేకదానుభవీర్యః | సీతాసౌందర్యమాలోక్య పరాయామాశతాంమదా ॥ ౩౭ ॥ హేసీతే

ఖండించి సీతాదేవి పాణిపద్మమునుండి పుష్పమాలికనంది రాజసభలో విశ్వామిత్రానుచరుడై
మిగులప్రకాశించె నా శ్రీ సీతారామమున్న వర్షోత్సృష్టాంబుగానుండని. తన కరకమలంబుల
చే సీతా చరణారవిందంబుల నలంకరించి నిజమస్త్రకాలంకృతం బగునట్లు వందించిన శ్రీరాముడు
జయశాలియైయుండని. ఎవడు సీతానమాలింగితుఁ డగుటచే భువనసందరుండై వచ్చుచు ని
జజనకుండగు దశరథునికి పరశురామ ధనురాకర్షణముచే నిజబలమునెఱిగించె నతఁడు జయిం
చుచుండని. సీతతోడ చిరకాలము భోగించు వాడు జయించని. కైకేయిచే వనమున కంప
బడినవాడు జయించని. బహుకాలము పర్వతనాసియగువాడు జయించని. అరణ్యంబున న
త్రిచే సంపూజింపఁబడినవాడు జయించని. విరాధునిని హింసించి ఖరదూషణాదులను సంహ
రించి మాయామృగంబునకు జన్తరాహిత్యమునిచ్చి కబంధునిఁ జంపినవాడు జయాన్వితుఁడై
బరగుచుండవలయును. వానిని సంహరించి సేతువునుకట్టించి రావణాదులను నిర్మూలించి నిజ
రాజ్యమునకేతెంచి మంగళస్నానముచే లోకమోహనుఁడై వెల్లెనవాడు జయయుతుఁడగుగాక.
బ్రాహ్మణవాక్యముచే భూమిని చుట్టివచ్చి లోకశిక్షకై యజ్ఞంబుల నాచరించి సీతాదేవితోడ
క్రీడించుచుండువాడు జయియై విరాజించుచుండని ॥ ౩౩ ॥ సూర్యాస్తనమయంబున భక్తితో
నవ్వెడు ఈ పక్షులచే పాడబడిన తొమ్మిదిశ్లోకములను చదువునో వానికి మనోరథంబులు కూ
డివచ్చును. ఇట్టి మనోహరంబగు మందిరంబున శ్రీరాముడు ఏకపత్నీవ్రత పరాయణుడై

శ్రీరాముడు సీతాదేవి నభివర్ణించుట.

సీతతోడ సుఖముగా క్రీడించుచుండెను. పిదప జానకీదేవి వేర్వొకస్థితుఁడైన శ్రీరామునిని తన
యాటపాటలు మొదలగు పేడుకలచే రంజింపఁజేసెను. ఒకప్పుడు మంచముపై యెక్కియున్న
శ్రీరాముడు సీతయొక్క సౌందర్యమునుమూచి సంతోషముతో నిట్లుభివర్ణించెను. ఓసీ జానకీ!

కంజసయన్ బ్రహ్మకార్యంధంతితా | బాహువ్యహంతితోఽథ తేనశ్చంధ్రితాపిస | 3౮ || త్వద్రూపవద్యం
 వాన్యం సకాన్యజగతీతతే | బ్రతివన్యండ్రకలయా స్ఫుర్దయంతిసఖానితే || 3౯ || సఖమధ్యారక్తవర్ణా కృపా
 దాడిమవీచితే | అంగుష్ఠవర్తరహ్యా శిశ్యుంసప్తపమాతివ || ౪౦ || ద్యునలేతేపాదకరే కంజపతాంశికోపమే |
 సమేభాగ్యజయతే స్వస్తికాడిమవిహ్నితే || ౪౧ || సీతేతేఽస్మాన్విర్భాగాతా నిర్జోమాహంసరతాభా |
 ఆశిరామృదురాపీతా వ్యవస్త్రివందమావితా || ౪౨ || పాదమారేదధిశేస స్ఫురేతేరక్తవర్తరే | పాదవృష్టేసమే
 పీతే కోమలేలోమవర్జితే || ౪౩ || రవనరాప్నంక్తవజ్ఞో వర్తరాహంసరతాభా | జంఘనీపుచ్చసద్యశే వర్తరేహం
 సరతాభే || ౪౪ || నిర్జోమేమృదులేపీతే హ్యశరేవరలేవరే | వర్తరాశేమహానా మాంసరాలీజహారవత్ || ౪౫ ||
 రంభాప్తంభోపమేనోయా మాంసరత్వితికోమరా | పీతేఘనోవర్తరాతా విలామామేనుభోదితా || ౪౬ || జఘనే
 మాంసరేరమ్యేవర్తరేజఙ్గంధవత్ | పీతేవిలామేఘస్త్రిగ్ధ మమదితైకమానానే || ౪౭ || నాహంతేవగానేశకో
 రతిస్తానశ్శుభామినిగంభీరావర్తలానాభి ప్రవరమృచద్రవ్యశ్యతే || ౪౮ || వలిత్రయంకుజకరే దృశ్యతేతత్త్రివేదీవత్ |
 మృగరాజస్యకటినా కుల్యస్తేకటిరత్నమ || ౪౯ || రమ్యంతికోదరంసూక్ష్మం ద్యులంమాంసలంశుభం | విగ్రాహంపీ
 నీవు బ్రహ్మచే నెట్లు నిర్మింపఁబడియుండువు? తల్పించిచూచినపుడు అతడు నిన్ను నిర్మించలే
 దని తోచుచున్నది. సీతో సమానమగు రూపముగల వేతాకహతిని నిజగంబున నెఱుంగను.
 సీగోళ్లు పాద్యమిలాపి వంద్రశేఖితో పొర్రాడుచున్నది. సీసఖమధ్యంబులు ఎఱ్ఱని మేలైన వానియ్య
 విత్తులవలె నున్నవి. సీ బొటినప్రేళ్లు గుండ్రముగా మిక్కిలి సాగనై బిడ్డల అంగుష్ఠంబులవలె
 నున్నవి. మెల్లని నీయరగాళ్లు తామరచేకుల మధ్యభాగంబులవలె వెల్లుచు సమముగా స్వ
 స్తికధ్వజాది దివ్యరేఖాంతంబులైయున్నవి. సీ మీఁగాళ్లు సరములు కనుబడక రోమములు
 లేక బలిసి కోమలముగాను మృదువుగాను పసుపువన్నెగలదిగాను రాజస్త్రీల ప్రణామంబులకు
 తగినవిగానున్నవి. సీదరణమూలంబులు వెన్నముద్రతో పోట్లాడుచు గుండ్రముగా నెఱుగనున్నది.
 పాదవృష్టంబులు వెంట్రుకలులేక కోమలముగా పచ్చగా సమముగానున్నవి. సీచీలమండలు
 గుండ్రగా నెఱుగా బలిసి శోభించుచున్నవి. సీపిక్కులు ఆపుతొకవలె గుండ్రగా బలిసి సరము
 లుకనువడక బాగైయున్నవి. అవి సరళంబులు, మృదులంబులు, నిర్జ్వరంబులు. సీమోఁకాళ్లు
 మాదిఁగలంబులవలె గుండ్రగా బలిసియున్నవి. సీతోడలు మిక్కిలి కోమలంబులును నిర్జోమం
 బులును వీరవర్ణంబులును వర్తులంబులును దట్టముగాను నానుభవాశ్రంబులై యున్నవి. సీమడి
 కట్లు నామనంబునకుమాత్రమే మోహకరంబులై గజ కుంభస్థలంబులవలె గుండ్రగా బలిసి
 విలోమంబుగా వెలయుచున్నవి. సీరతిస్థానమును వర్ణించుటకు శేక్తుడనుకాను. సీబొడ్డు
 గుండ్రగా సాగనుగా లోతుగా కనుబడుచున్నది. సీకడుపుమీఁది మూడుముడుతలు ఆత్రివేణి
 వలె బరగుచున్నది. సీసడుము సింగపుసడుమునకు సాటియైయున్నది. సీకడుపు మృదువుగాను

తపశాంశ పుత్రోత్పత్తివిసూచకం || ౫౦ || వంశస్యకలశైవ స్వర్ణలేఖమూఘః | కృష్ణేష్టంభశోమలశ్చ
నిమ్బాలోమవివర్జితః || ౫౧ || పార్శ్వేతివృతులశీతే మాంసలేలామవర్జితే | కక్షీపీతేలామహీనే మాంస
లేకిందిగున్నతే || ౫౨ || వృధయశోమలరహ్యం మాంసలంపీతమన్నతం | దీప్తిగాంలామహీనం నుస్పిగం
సాఖ్యధంశుమ్ || ౫౩ || హేమకుంభశునాద్యా కుచాపీనాఘనాభాః | గజశండాకుండకుల్లా వీనాతేశోమలా
భుజా || ౫౪ || కృగారమ్యాశోమలాశ్చ తేనల్యాజపకాత్తతే | రక్తహాటిరేశశంఖ స్థనమత్స్యాదిహీనీతే ||
౫౫ || మాంసలేశోమలేప్రాప్త్యై స్ఫురేభామండితేవరే | కరవృష్టేలామహీనే హేంసలేశోమలేశుభే || ౫౬ || వీనా
స్థంభావద్రుతాతే జుక్తుస్తేమాంసపూఠితః | కంబుకంఠోపీతశ్చ సవలిత్రయశ్చ త్రయః || ౫౭ || మధ్యేనిమ్నంసు
పీనంశే మబుకంవద్దులంమృదు | ప్రవాలబింబసప్తశం చారువక్త్రంసుశోమలం || ౫౮ || పీతేతేభోగశోభాతి ఉ
ధుశోఽవృతశ్చిభః | కుండపుష్కలికయా స్పృహంతేదశనాశ్చవ || ౫౯ || సాంధ్రాద్యాశ్రిమవజ్రైశ్చ కృష్ణవ
ర్ణాఘనాహరాః | హేమపుష్పే హేమతంకు బంధేన్ద్రివిచిత్రైః || ౬౦ || ఉద్ధ్యాగధరశోమలస్తే రక్త
వశోగదిభాత్మయం | బుజాస్థూగమస్తృతంశే దివ్యంభాతిశునోహరం || ౬౧ || తపనైతేశంజపక్రతుర్భిషే

మనోహరముగాను పసుపువన్నెగలదిగాను రోమవిహీనముగాను పుత్రోదయమును సూచిం
చునదిగానుబలసి బాగుగానున్నది. నీవెన్నముక కోమలస్థంభమువలె వెమరుబద్దనుపొలి లోఁ
తుగా ఘనపుగానున్నది. మిక్కిలి మెత్తని నీప్రక్కలు వెంట్రుకలులేక బలిసి బాగై యున్నవి.
నీకుఱి కొంచమెత్తుగా పచ్చగా మెచ్చలేగియున్నది. నీయెడ యెత్తుగా విస్తీర్ణముగా మిగుల
రమ్యముగా కోమలముగా బంగారువన్నెగలదిగా నాకు మిక్కిలి సౌఖ్యకరంబుగానున్నది. నీస్త
నములరండును కనకకలశంబులవలె ఘనంబుగా బలిసి శోభనంబులుగానున్నవి. ఏనుగు తొం
డ్లములవలె నీ భుజములురండును సొంపుగా నిండెయున్నవి. నీవేట్లు సొగసుగా వన్నగాను
న్నవి. నీ యరచేతులు మత్స్యశంఖ ధ్వజాది దివ్యరేఖలచే నమలంకృతంబులై యెత్తుగా నెఱ్ఱ
గా చక్కగానున్నవి. నీమూఁజేతులు నీరోమంబులును కోమలంబులును శుభప్రదంబులైన న
వి. నీమూఁపులు గుండ్రముగా బలిసియున్నవి. నీమెడకొంకులు మాంసపూరితింబులై మనోజ్ఞ
మలుగా నున్నవి. శంఖమువంటి నీమెడ మిక్కిలి చక్కగానున్నది. నీగడ్డము నడుమ లోఁతు
గా మెత్తగా గుండ్రగా బలిసి సుప్తినంబై యనమానంబనబడుచున్నది. తొండవండువలె లేఁ
తచిగుళ్లవలె పగడమవలె సీనోరు మిక్కిలి ముక్కువనిచ్చుచున్నది. జానశీ నీమధురమగు నధ
రంబు దివ్యామృతంబువలె భవ్యంబై యున్నది. నీదంతంబులు కుండకుట్టలంబులతో స్పర్ధజేయు
నని నిర్ధరించదగియున్నది. మతియునవి కండ్లపుడి మొదలైన వన్నెలచే చెన్నుదారి నల్లగా
నుల్లసంధరంబులై బంగారు నరిగెకట్లచే కనకకుసుమంబులతో కాంతిప్రదంబులైయున్నవి. నీపై
పెదవి రక్తవర్ణంబై రక్తినిచ్చుచున్నది. నీయొక్క చక్కనిముక్కు యెత్తుగా మిక్కిలి మనోహ

మనోహరః । మరిశీనేత్రపద్మతే కామబాగాదివప్రియే ॥ ౬౨ ॥ తవ జోగః సువాపీనా బహుభారసహవరాః । త
వసీతేతిసున్నీధే ప్రాప్నోగంధస్తతశుధే ॥ ౬౩ ॥ కృతేభ్యుపాచాపకుల్పే కృష్ణవణేః సుకోమలే । లలాటంతివపీ నీ
ణాం మాంసలంహిషమండురు ॥ ౬౪ ॥ గంగామాలావమస్మితే వీమంతి ప్రవసుందరః । హేతురంతుసమావాస్తే
కేళాః స్నిగ్ధాః సుకోమలాః ॥ ౬౫ ॥ మధుకప్రవసూత్తశ్చ వర్షలామూఢలభ్యుభయః । హణీబంధోపరిస్మితే జఘనేవ
తితప్తవ ॥ ౬౬ ॥ చంపపుష్పవమమఖం సౌమమంధ్యమపిప్రియే । నీతేతవానశస్పర్ధీః శశాంకః క్షయమావహః ॥
౬౭ ॥ త్వస్మై త్రివిజితానీతే మృగీధావతికాననే । నీతేత్వన్యృకటిస్పర్ధీః చావంధగ్నం కుయాపురా ॥ ౬౮ ॥ తవ
నేత్రకటాక్షేణ మునివాంతుదనోద్యుతః । నేత్రయోధువచాంచల్యం మకరాన్తజ్జయత్కృహా ॥ ౬౯ ॥ తివహృగం
కుగీద్యుష్టాః యైతాన్సంధిక్తిక్రూరౌతహి । దృష్ట్యాన్యయోగ్యోజిహ్వాం సౌమమంధ్యమపిప్రియే ॥ ౭౦ ॥ సహకారత
రోశ్చాపి రక్తకోమలపల్లవః । లజ్జయాహఃకోభాతి త్వక్త్యాస్త్వియామరక్తతాం ॥ ౭౧ ॥ సౌమమంధ్యంతరాత్క
క్త్యా లజ్జయాతేషుసాపిభ్యః । ఏవంతింతికుయాకాంతే సౌందర్యంతివహానీ ॥ ౭౨ ॥ వగోనియంతువాన్యన్యం
యత్రబ్రహ్మహితురతిః । ఇత్యుక్త్యాసాధవస్మితం ప్రీత్యాతాంబరివహ్యతే ॥ ౭౩ ॥ తన్యృత్యానగణానంస్వీయం

రంబై నవి. నీనేత్రంబులు కంజపత్రంబులవలె విశాలంబులై మనఃప్రీతిపాత్రంబులై మృగీనేత్ర
సమానంబులై మన్తభబాణంబులవలె హృన్తదప్రదంబులై యున్నవి. ప్రేయసీ! నీచెవులు దట్ట
మై భారసహంబులుగా బలిసి మేలుగా లీల నొదవించుచున్నవి. నీచెక్కిల్లు మిక్కిలి చిక్కన
గా నెత్తుగా నుత్తమంబులై యున్నవి. నీయొక్క సన్నని కనుబొమ్మలు విల్లువలె వక్రంబులై
నల్లగా నుల్లాసప్రదంబులుగా నున్నవి. నీనుమరు మృదలమాంసల విశాలంబై విరాజించుచు
న్నది. నీ పాపట గంగాకుటుంబువలె సుందరంబైనది. మృదువైన నీ తలవెండ్రుకలు మిక్కిలి
కోమలంబులై కనకతంతువులవలె కాంతంబులయినవి. నీమ సకంబు గుండగా స్వస్థిప్రదంబై
ప్రళస్తంబనబడినది. సుఖనంబగు నీజడ కడుసాబగై జఘనమువరకుబడి బరగుచున్నది. ప్రీ
యగాలా! నీసౌకుమార్యంబు ఎఱ్ఱని కాంచనప్రవృత్తసమాన సుఖరాగంబైనది. హానకీ! చంద్రు
డు నీమోముతో స్పర్ధజేసి క్షయించుచుండును. సీతా! నీకండ్లచే గెలువబడిన లేడి యడవిలో
పారిపోవుచున్నది. కాంతామణీ! నీకనుబొమ్మలతో పోటిగావచ్చినదని వెనుక ధనుస్సు నాచే
భగ్గుంబయ్యె. నీ కడగంటిచూపుచే మునీంద్రులుకూడ మన్తభావిష్టలగుదురు. నీకండ్లలోని
చాంచల్యము మకరంబులకు లజ్జనిచ్చుచున్నది. చిలుకలు నీముక్కునుచూచి తిమ్మతామే నిం
దించికొనుచున్నవి. తియ్యమామిడిచిగుళ్లు నీపెదవుల యెటువునెఱిగి సిగ్గుపడి లేమ యెటువు
నువదలి వచ్చగాపోవుచున్నవి. అట్లే మేఘము నీ సౌకుమార్యమునచూచి సిగ్గుపడి పారిపో
వుచున్నది. ప్రేయసీ! వేసేమి నీసౌందర్యమును వర్ణించెదను? బ్రహ్మదేవుడును నిన్ను వర్ణింపనే
రక నశక్తుడనబడె, ఇల్లు పలుకుచు ప్రీతిచే నీతాదేవిని సమాలింగించి సానందనిర్భయడయ్యె.

లజ్జయాభ్యుత్పాదాః । కిం చిత్ స్త్రీతాపసంకృత్యా తస్మాదంశురేషుసా ॥ 28 ॥ * ॥ ఇతిశ్రీమదానందరామాయణే
వాల్మీకీయే విరాటపాదే సీతావనాశసాక్షాత్ స్మృతిమన్వరాః ॥ ... .. ॥ 1 ॥

శ్రీరామదాసకవచ—అపసాక్షాత్ సీరామం విసయాల్లజ్జతాబ్రవీత్ । రామరాజీవసత్రాక్ష కిం చిత్ప్రేమం
మమప్రభో ॥ ౧ ॥ వాఁచాన్తేతేర్మహావ్యజ్ఞాం తపీభ్యుచ్చావ్యహంతవ । తస్మిన్తాపసంకృత్యా రామవృత్రా
హవాసేం ॥ ౨ ॥ సృచ్చస్యసీతేయత్రేన్తీ ప్రప్తవ్యంమంనుభేసతే । మాశంకాంభజరంభోయ గుహ్యంచాపివదామి
తే ॥ 3 ॥ తద్రామవచసంకృత్యా సత్సాతంప్రాహవాసకీ । రామరామమహావాసో కించిదుపనిశ్చయం ॥ ౪ ॥ యే
సమాంతపంజ్ఞానం భవిష్యతిమహాజ్ఞయం । తస్మిన్తాపసంకృత్యా రామచంద్రోబ్రవిద్వచః ॥ ౫ ॥ సమ్యక్సృ
ప్తంత్యయాసీతే శ్రుణుష్వేకాగ్రమానసా । మమజ్ఞానాయతేవచి పరంకారూపాలంకృథం ॥ ౬ ॥ శ్రీరామచంద్రశ్చ
వాచ—సచిదానందరూపాఖ్య సాగరస్యతీదిచ్చయా । తరంగరూపయాత్మ్యాం లింగభృష్టోద్దిగః ॥ ౭ ॥
ఆత్మవామా మాతృధూత బుద్ధీజ్వలరసంభవః । శుద్ధసత్త్వాంతఃకరణం పితౄచాత్మవశురీతః ॥ ౮ ॥ తస్మాత్తస్యశ్చ
చత్వారో భేదాస్త్రైలంఘ్యతాః । కుర్యాత్సప్తత్రవరస్తతోజాగ్రదవస్థః ॥ ౯ ॥ స్వప్నావస్తవ్యవృత్తియశ్చ పర
ఈ స్వీయవగ్ధనంబును విని సీతాదేవి లజ్జచే తలవంచికొని మందహాసము నొనరించుచు కాం
తుండగు శ్రీరాముని యంశము నలంకరించి యుండెను... .. ॥

శ్రీరాముడు సీతాదేవికి సంజ్ఞానపేటిక ననుగ్రహించి యిచ్చుట.

తరువాత నా సీతాదేవి విసయమువలన లజ్జించుచు శ్రీరామునింజూచి “రాజీవాక్షుఁ
డగు శ్రీరామా! మన్నాహా! నిన్ను నేను కొంచమడుగనెంచితిని. నీకు నదియిష్టమైన నాజ్ఞానో
సంగము. అంత నేను ప్రశ్నజేసెద”నని విన్నవించెను. అందుకు శ్రీరాముడు “ప్రేయసీ! నీ
వేమడుగఁదలఁచితివో దాననడుగుము. శంకించవలదు. రహస్యవిషయంబై యుండినను చెప్పెద
ను.” అని యనుగ్రహించెను. అంతనా జానకీదేవి శ్రీరాముని వందించి “మహానుభావుండగు
శ్రీరామా! మహాజ్ఞానంబగు నీ సంజ్ఞానంబు నాకెట్లు లంభించునో దానినుపదేశించి యు
ద్ధరించుము.” అని ప్రార్థించెను. ఆ సీతాప్రశ్నమును విని శ్రీరాముడు ఇట్లు చెప్పుచున్నాడు.
* దేవీ! నీవు చక్కగానడిగితివి. ఏకాగ్రమానసయై వినుము, నాయొక్క విజ్ఞానముకొఱకు
నీకు మిక్కిలి కౌతుకంబగు మంగళవిషయంబును నిరూపించుచున్నాను. అదియెట్లనన—నీమే
ధాప్రతియోగియగుటచేత సత్రనబడి సంవిద్రూపంబగుటచే చిత్తనబడి నిత్యానంబగుటచే
నానందంబనబడి అపారంబును గంభీరంబునగుటచే సముద్రవద్యశంఖై న సచ్చిదానందలక్ష
ణుండగు సాగరుండగు పరమాత్మనుండి తరంగాత్మకంబగు తనయిచ్చచేత శుద్ధంబగు నాత్మాం
శబిండువు వెలువడెను. అదియే ఆత్మయనఁబడును. అయ్యాత్మ తల్లియైన బుద్ధియొక్క శడుపు
నపుట్టినది. ఆయాత్మకు శుద్ధస త్వంబగు సంతఃకరణంబు తండ్రిగాఁ జెప్పంబడినది. అట్టియా

మృషాప్రవృత్తః । మృషాయాకాశంతోస్థానం మనోవేగవహిగః ॥ ౧౦ ॥ మనోదుర్వృత్తిమారిత్య మనూ
 వేగస్యఖండనం । మాయాయాగ ప్రతప్తస్య భూవ్యసంపార్జరనిగ్రహః ॥ ౧౧ ॥ తత్తత్తుబుద్ధిహేతోహి భవార
 జ్యేష్ఠసందిం । దంభస్యనిగ్రహ ప్రత ఉంచభూతాత్మకాస్థిరా ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మనఃపరామటితా విశ్రాంతిస్థానమూ
 రితా । కామక్రోధలోభజయప్రతాకృతసంస్కృతం ॥ ౧౩ ॥ మాహాస్యనిగ్రహప్రత భక్త్యుపాయాశ్రయప్రతః ।
 రతోహంపాకురూమాయా జతరాగ్నృతదాప్యతా ॥ ౧౪ ॥ తామస్యాశ్చైవమాయాయా వియోగశ్చురదాప్య
 తః । సుఖాలాభమహత్తైశ శ్లోకభంగ ప్రతఃపరిం ॥ ౧౫ ॥ వివేకస్యాశ్రయప్రత భక్త్యుక్తేశమహిమః । ఆ
 వివేచనకృపి మ్యుతాన్మహేషసమాగమః ॥ ౧౬ ॥ అజ్ఞానతరణోపాయ స్త్రిగుణాశ్రయశ్చపి । లింగాఖ్యుగ్ర
 హప్రత మదస్యసంప్రతీతితః ॥ ౧౭ ॥ విద్రమూచత్సరస్యాపి తతోహంకారనిగ్రహః । వియోగోలింగదేహస్య
 మాయానా ప్రకృతాతః ॥ ౧౮ ॥ మృషయాకాశగమన మాసందైకసుఖంతరిః । మాయాత్యోగ ప్రతశ్చైవ సాత్వి

త్తకు నాలభేదములుగలవు. వాటినే సోదరులని చెప్పెదరు. అందులో తురీయావస్థుండు శ్రే
 ష్ఠుండు. పిదప జాగ్రదవస్థగలవాడు. మూడవవాడు స్వప్నావస్థవాడు. నాలవవాడు సుషు
 ప్రవస్థగల్గినవాడు. వానిసానంబు హృదయాకాశంబనబడును. మనోవేగంబే వాని బైటి
 సంచారము. మనంబునగల్గిన దుర్వృత్తిని ధ్వంసముచేయుట. పిదప మనోవేగమును ఖండిం
 చుట. అట్టి యాత్మకు మాయాయోగము ఘటించుచున్నది. పిదప పూర్వజన్మ సంసారము
 ను నిగ్రహించుట. పిదప దుర్బుణ్ణియే కారణమగుటచేత సంసారారణ్య సంచారము సంభవిం
 చినది. పిదప దంభమును నిగ్రహించుట. పిదప నరేండు పంచభూతాత్మకుడై నిశ్చలంబుగా
 నుండుట. ఆత్మకు షడ్గుణయే విశ్రాంతిస్థానంబుగా చెప్పబడినది. పిదప నయాశ్రయ కామ
 క్రోధ లోభంబులను జయించి యాశను కత్తరించుచున్నాడు. పిదప మోహము నిగ్రహింపఁ
 బడగా శుద్ధమాయ నాశ్రయించుచుండును. రజోరూపంబగు మాయ జతరాగ్నృత లీనంబగు
 ను. తామసరూపంబగు మాయ అపుడు తొలగిపోవును. సుఖలాభము లేదను గొప్పక్షేమము
 సంభవించగా నవ్వడు శోకభంగ మగుచున్నది. పిదప నచ్చట వివేకమువచ్చి యాశ్రయించు
 ను. అచ్చట నడుమ భక్త్యతిశయంబు వచ్చిచేరును. పిమ్మట నవివేకము నశించును. అటుమీఁ
 ద నుత్సాహము వచ్చిచేరును. పిదప సజ్జానమున నతిక్రమించుట కుపాయము సందింపఁబడి
 త్రిగుణాశ్రయంబగు గేహమునందు లింగమును నిగ్రహించుట. అందులో మదమును మర్దించి
 మాత్సర్యమును ధ్వంసముచేసి అహంకారమును నిర్మూలముచేయవలయును. పిదప లింగదేహ
 ము వియోగమైపోగా మాయతోకూడ నీయాత్మకైశ్వర ఘటిల్లుచుండును. పిదప హృదయా
 కాశమున కేతెంచుట. అంత నాసందైక సుఖముగల్గుట. అటుమీఁద మాయను వదలివేయుట
 పిమ్మట సాత్వికియగు మాయను స్వీకరించి యామెతోడ నీ హృదయాకాశంబును సచ్చిదానం

కాగ్రహగంస్త్యుతం || ౧౯ || సాత్విక్యామాయయాసార్థం వృద్ధయాకాశమత్రిమం । మహాకాశేపరాయణం
 సచ్చిదానందసంజ్ఞతే || ౨౦ || ప్రతేకసంసాగరేహి యక్తిక్షేయాత్సమ్యభా । సాయుక్త్యాసాపరిజ్ఞేయా యక్తిర్ముక్తి
 చతుస్తయే || ౨౧ || ఏవండుయయతే సీత్యా సీతేసంజ్ఞానపేటికా । నూదాక్షాణ్యేనసారాక్షే రజ్జానమతివా
 కైః || ౨౨ || మతేజ్ఞానమైవంపదకైః కైఃరత్నైః ప్రతూరితా । సమ్యుక్త్యాగృహీత్య మవ్యాయుధ్యాఽపరిలోకము
 ౨౩ || భవిష్యతిమమజ్ఞాన మస్యాస్మత్యుగ్విచారిః । తద్రామవచనంక్రుత్వా సీతాసంజ్ఞానపేటికాం || ౨౪ || నిజ
 వృద్ధుండిరేష్టాప్య బుద్ధివృద్ధ్యామహర్భుహుః । సమ్యదుష్టాట్టమాస్త్వీంసా మహూర్తానువహాకయత్ || ౨౫ || త
 దాజ్ఞాత్వాప్రళయం నిజదేహాని విహస్యరఘువీరస్యసా నామాంఘ్రిం || ౨౬ || ఆనందనిర్భరా
 వాతా సానందాశ్రువతుస్త్వితా । ఆనందోక్తుల్లరోమాంచా తూష్టిమాసీత్రదాశిణం || ౨౭ || అనందనిర్భరా
 తాం వృష్ట్యాతాంరాఘవోబలిత్ || పేటికాయాంత్యయాసీతే కింధృష్టంహం కారిః || ౨౮ || కచ్చిగ్ధంత
 తవాజ్ఞానం కచ్చిల్లబ్ధంమమత్వయా । సంజ్ఞానంవదమాంసీతే యథాజ్ఞాతంత్వయావృది || ౨౯ || జ్ఞాతంత్యయావా
 నజ్ఞాతం చేత్రుమిచ్ఛామిత్వస్తభాత్ || యదిహిచిత్త్యయానస్థ్యాం జ్ఞాతంత్యయామ్యహం || ౩౦ || ఇతిరామవచః
 క్రుత్వా నిమగ్నానిందసాగరే । మంచకస్థారామచంద్రం జానకీవాక్యదుబలిత్ || ౩౧ || * || (సీతోపాచ—

దాత్మకంబగు మహాకాశంబున చక్క-గా చేర్చునది. సాగరప్రవేతైక్యంబే ఆత్మముక్తిగా నెం
 చబడును అదియే చతుర్విధము క్తులలో సాయుజ్యముక్తి యనఁబడుచున్నది || ౨౧ || సీతాదేవి!
 ఇట్లు నీకు నేను వేదకాశ్రుసారంబులును బ్రహ్మజ్ఞానప్రదంబులును రహస్యాగ్ధంబులును అజ్ఞాన
 మతి నివారకంబులునగు ౧౧ క్లోకంబులను రత్నములచే నిండియుండు సంజ్ఞానపేటికను అనుగ్ర
 హించి యిచ్చితిని దీనిని సేపు గ్రహించి నీబుద్ధిచే దీనిని చక్క-గా నొక్కిచూడుము. దీనియొ
 క్క-చక్కని విచారముచేత నాయొక్క-జ్ఞానముకలుగును. ఇట్లని శ్రీరాముఁడు తత్త్వేవదేశ
 ముచేయఁగా నారామనాక్యామృత వచనంబులను సంజ్ఞానపేటికను జనకపుత్రి తన మనోమం
 దిరంబున సంస్థాపించి బుద్ధివృద్ధిచే పలుమారు పర్యాలోచించి చక్క-గాతెరచి యూరక ము
 హూర్తకాలము పరిభావించుచుండును. పిమ్మట వై దేహీదేవి తనయొక్క-క్రీడయగు సంగతి
 నంతటినిఁ దెలిసి నవ్వుచు శ్రీరాముని చరణకమలంబులను వందించెను. అప్పుడు సీతాదేవి ఆనం
 దతుండిలయై దేహమున నానందరోమాంచంబులును నయనంబులలో నానందాశ్రువులునుగల్గి
 యూరక క్షణకాలముండును. అప్పుడు శ్రీరాముఁడు ఆనందవిభవ-రాంగ్రియైన సీతనుచూచి
 “సంతోషకారకంబగు సంగతి సంజ్ఞానపేటికయందు వీచేనేమి తెలియఁబడినది? నీయజ్ఞానము
 నివృత్తించెనా? నాయొక్క-సంజ్ఞానంబు నీకుఁదెలిసినదా? నీకెట్లుతెలిసినదో అసంగతిని చెప్పు
 ము. నీకు తెలిసెనో తెలియలేదో నేనెఱుఁగను. నీనొటివందె విసగోరుచున్నాను. ఒకవేళ ఏదై
 నను నీకు తెలియకయుండిన దానిఁజెప్పెదను.” అని పలుకఁగా, నందుకు సీతాదేవి మంచము

రామరావణదర్శము త్వద్దత్తజ్ఞానపేటికా । మయావిహితాబుధ్యా లభింజ్ఞానంకవప్రభా ॥ 32 ॥ నిర్గుణోనిర్వి
కారస్వస్య క్రీడేయంఘోలాత్మయా । కుప్తం గాఢస్థితా భూమ్యం కృత్యానాః పితాయాసి ॥ 33 ॥ పేటికాయాం
యథాజ్ఞాతం మయాతత్త్వవదాయతే । త్వయావంచదశశ్లోకై ర్యత క్తం గుహ్యముత్తమమ్ ॥ 34 ॥ ప్రకటితత్వే, తో
మ్యద్యతే చాగ్రేరఘుసందన । సర్వేయంతుందబుద్ధివాం హితాయజ్ఞానసిద్ధియే ॥ ౩౫ ॥ జనవాంఘోఘంతుం
చరిత్రంభవతాత్రయత్, కృతంతఃస్థవిచారణ హ్యేత్తజ్ఞానంభేన్నరః ॥ 3౬ ॥ సప్తవీధానందరూపాయో విష్ణుశ్చే-
యస్సుసాగరః । భూభారహరణాదీన్న విష్ణోర్యాదాయలేకుభా ॥ 3౭ ॥ సప్తజ్ఞేయస్వరంగోత్రతయాత్మకలవ
క్కుభః । బహిఃకృతాత్మగతాన్ అత్తాఖ్యైకభ్యతేభువి ॥ 3౮ ॥ తస్యబుద్ధిస్తుజనని కాసల్యాసాత్రకభ్యతే । కుద్రత
త్వాంతఃకరణం పితాతస్యత్వస్వస్వరః ॥ 3౯ ॥ రాజాదశరథోజ్ఞేయః శ్రీమన్ సత్యవరాక్రమః । తవ్యాత్మన
శ్వచత్వాత్ శేదాస్తేయంభవస్త్వతః ॥ ౪౦ ॥ రాజసామితిభరత శత్రుఘ్నవివవాక్రహి । తుర్యావృద్ధస్తేయవర
స్సత్వేయశంభాత్వజః ॥ ౪౧ ॥ తతోబాగ్రదవపథశ్చ లక్ష్మణస్యత్రకభ్యతే । స్వప్నావృద్ధస్త్రీయశ్చ భరతో
పింగద్యతే ॥ ౪౨ ॥ అవరస్సుధాత్వరవపథస్త జ్ఞేయశత్రుఘ్నవివసః । వృద్ధయాకాశంతోస్థాన మయోధ్యా

పై అనందసాగరనిమగ్నయై శ్రీరామచంద్రుని కిట్లు విజ్ఞాపించుచున్నది. — రావణదర్శనూర
ణంబొనర్చిన రామా! నీవిచ్చిన జ్ఞానపేటికను నేను బుద్ధిచే చక్కగా నవలోకించి నీయొక్క-
సంజ్ఞానంబును సంగ్రహించితిని. నీవు నిర్గుణుడవు, నిర్వికారుడవు. నాయొక్క-సంగఘనవలన
భూమిలో లోకహితముకొఱకై ఈనను స్తక్రీడ నీచే చూపబడినది. నేనెట్లు సంజ్ఞానపేటిక
యందు తత్త్వము నెఱిగితిను దానిని చెప్పెనను, మూఢబుద్ధులగు వారందరి హితమున
కును జ్ఞానసిద్ధికిని నీవుచెప్పిన గగ్గ శ్లోకింబులలోని గూఢార్థమును ప్రకటపరుచుచున్నాను. లో
కులకు తెలివినచ్చుటకై నీచేత నేచరిత్రంబు అనుకరింపబడెనో అట్టి నీచరిత్రంబును విచారిం
చికొనుటచేత మానవుండార్త జ్ఞానము గలవాడగును ॥ 3౬ ॥ ఎవడు నచ్చిదానందరూపుడో

రామనన్నిధిలో సీతాదేవి దేహరామామణితత్త్వమును నిరూపించుట.

వాఁడే విష్ణువని తెలియబడును. అతఁడే సాగరుడు. వానియొక్క భూభారహరణాదీన్నయే
తరంగంబనబడును. వానినుండి వెలువడిన ఆత్మాంశబిందువే వ్రుకుపోత్రముండను జీవాత్మ శ్రీ
రాముడనబడును. వాని జనని బుద్ధి, ఇచ్చటనది కౌసల్య యనబడును. వానితండ్రి శుద్ధ స
త్వాంతఃకరణంబు. అది యిచ్చట సత్యపరాక్రముడగు దశరథమహారాజుగా నెంచబడును.
ఆ దాశరథియగు నాత్మయొక్క భేదంబులు నాలుగును తమ్ములుగా నెంచబడును. ఇచ్చట లక్ష్మ
ణభరత శత్రుఘ్ను లనబడుదురు. వారిలో తురీయావస్థానుభవ వ్యక్తియే శ్రేష్ఠుడగు శ్రీరా
ముడగునీవు. పిదపజాగ్రదవస్థానుభవవ్యక్తిలక్ష్మణుడు. మూడవదియగుస్వప్నావస్థానుభవవ్యక్తి
భరతుడు. కడవటి నుమృత్యువస్థ ననుభవించు వ్యక్తి శత్రుఘ్నుడనబడును. వానిస్థానము

త్రస్త్యతాకుసా || ౪౩ || మనోయోగోబహిర్యాత్రా విశ్వామిత్రాధ్యక్షకః || మనోదుర్వృత్తిసూతశ్చ తాటికా
యావద్భోత్రః || ౪౪ || మనోవేగస్యయోధింగ స్వప్నసభాఃకశ్చిద్యతే | మాయాయోగస్తత స్తస్య మత్పాదేగ
హంధ్యుతిం || ౪౫ || త్రాత్వీపంవా, రివిగ హేనా తామదగ్నేవినిగహః | తతోమబుద్ధి హేతోహి- కైకేయ్య
వదదానతిః || ౪౬ || భవారిశ్యేబంధోక్త ములపందుడకేతతే | కుంభస్థవిగ్రహస్తత విరాధస్యోత్పిగ్రహః
౪౭ || ఆత్మఃకలహకుటికా పంచభూతాత్మకశ్చులః | దేహేనానంచపటికా విశ్రాంత్యధికంకలవాక్రిహ || ౪౮ ||
తామస్యవిగ్రహాప్రాక్షః ఖరస్యోత్పిగ్రహః | క్రోధస్యవిగ్రహస్యపి దూషిగస్యోత్పిగ్రహః || ౪౯ || లోభస్య
మదానంతరి త్రిశరావిగ్రహోత్పిహి | త్రత్రాకాక్యంతసంహాక్రం బాణేనాత్రివిహునిం || ౫౦ || తస్మాత్కూర్వణ
ఖాయాశ్చ మోహస్యవిగ్రహాస్త్యుతిః | మృగమారీచమహోత్రి శుష్పనాయాశ్రయస్తతిః || ౫౧ || మమాశ్రయస్తే
వామాంగే సాత్విక్యదండుకేవనే | రతోమాపాకుయామాయా జతరాగ్నోస్త్యుతాకుభా || ౫౨ || మమరజస్వరూ
సాయాః ప్రవేశశ్చానలేత్రః || తామస్యోత్పివమాయాయా వియోగశ్చుతిదాస్త్యుతిః || ౫౩ || మమతిమోగస్యయా
పాయా హరిగంరావణేనహి | సుఖాలాభమహాక్షేత స్తవోమోగస్యరహస్తం || ౫౪ || శోకభంగస్తతిః పాక్షః ||

మృదయాకాశ మనబడినది యయోధ్యగా దేలియవలయునుగదా? మనోయోగంబు నటునై
బయట ప్రయాణమనునది విశ్వామిత్రమునివచ్చి యజ్ఞమునకుపోవుట. మనస్సుయొక్క-దుర్వృ
త్తిని నాశముచేయుటయే తాటికాసంహారమనబడును. మనోవేగముయొక్క భంగమే ధను
భంగంబనబడును. పిదప నయిన మాయాయోగమే నాయొక్క వివాహ మహేశ్వర్యవం
బు. పరశురాముని జయించుటయే జన్మాంతర సంసారమును నిగ్రహించుట. పిమ్మట కుబుద్ధి
కారణంబున ననగా కైకేయా వరదానమువలన సంసారారణ్య గంచారంబనునదియే దండ
కారణ్యసంచారము. అచ్చట విరాధుని నిగ్రహించుటయే దంభనిగ్రహము. ఆత్మయొక్క
పంచభూతాత్మక స్థిరవృత్తియే ఆకులగుడిసె. ఈదేహంబే పంచవటీశ్చేత్రము. అది నీ విశ్రాం
తికిగా నేర్పడినది. అచ్చట కామవిధ్వంసనమే ఖరునిసంహరించుట. దూషణుని సంహరించుట
క్రోధధ్వంసము. లోభమును నాశముచేయుట త్రిశరసంహారమనబడును. అచ్చట నాశాచ్చే
దనంబే బాణముచే నాశూర్పణఖకు విరూపము నేర్పరచుట. మోహానిగ్రహంబే మాయా
వృగమారీచ మథనము. పిదపశుద్ధమాయాశ్రయంబయిన దండకవనంబున సాత్వికియగు నన్ను
నామాంగమున ధరించుట. రజోరూపయగుమాయ జతరాగ్నిలో పోవునని చెప్పబడినదిగ
దా అదియే రజస్వరూపిణియగు నేను అగ్నిని ప్రవేశించుట. పిదప తామసియగు మా
యకును ఆత్మకును వియోగము గల్గననిచెప్పినది తమస్వరూపయగు నన్ను రావణుడవహ
రించుటగదా? అప్పుడు సుఖాలాభమహాక్షేతం బనునది నావరహమువల్ల నీకుపుట్టినవేదన.
అంత నయినకబంధసంహారమే శోకభంగంబనబడును సుగ్రీవుని యాశ్రయంబే వివేకాశ్రయ

బంధస్యవశాత్త్రసః । వివేకస్యాశ్రయస్తత్ర సుగ్రీవస్యాశ్రయోత్త్రసః ॥ ౫౫ ॥ భక్త్యుద్యే ప్రలాభశ్చ తిలకభో
హనుతుతః । అవివేకవగ్రోహాక్త క్వాత్రవాలివధస్తయ ॥ ౫౬ ॥ ఉత్సాహేనతత్సంగ స్సావిధివణమైత్రి
కీ । అజ్ఞానతరణోపామ సేవకుబంధోమహాదధా ॥ ౫౭ ॥ త్రిగుణాశ్రయగేహేనై లింగదేహోమ్యయేకుభే । త్రి
కుటూచలస్థానాయం లంకాయారంభునందన ॥ ౫౮ ॥ మదస్యవిగ్రహస్తత్ర కుంభకణావధస్తయ ॥ సిగహా
వత్సరస్యాపి మేఘనాదవశాత్త్రసః ॥ ౫౯ ॥ తత్రాహంకారఘాతశ్చ రావణస్యవధస్తయ ॥ వియోగోలింగదే
హస్య లంకాత్యాగస్తయూత్త్రసః ॥ ౬౦ ॥ మాయానామైక్యతాచాపి త్రివిధాయామ్యైక్యతా । వృద్ధయాకాశగ
మన మయోధ్యాగమ్యైక్యతా ॥ ౬౧ ॥ అందైకసుఖంతత్ర రాజ్యభోగస్తయూత్త్రసః । మాయాత్యాగస్తత్రై
వ వాల్మీకీరాశ్రమేనను ॥ ౬౨ ॥ త్యాగోగ్రభావిత్రైరామ త్వయాసోత్త్రవకాశితః । సాత్విక్యాగ్రహణయన్య
పునత్రైగ్రహణంప్రసరిం ॥ ౬౩ ॥ సాత్విక్యామాయయాసాధం తపోద్యోగోమయాశసా । తతశ్చవృద్ధయాకాశం
మహాకాశేవిలాపయేత్ ॥ ౬౪ ॥ అయోధ్యాసగరిమగ్రే వై ఖంతంప్రతిశేవ్యతి । ప్రవేశనంసాగరేహ సచ్చిరానంద
సంజ్ఞకే ॥ ౬౫ ॥ నరనూపంబంత్రిజ్యః స్థూరూపవ్రదర్శనం । వృణోత్తయావైవమక్తి సాయుజ్యాద్విషకరితా ॥

ణంబనంబడును. నీకు హనుమంతుండు దొరకుటయే భక్త్యుద్యేకాతిలాభంబు. నీచే వాలీ సం
హరింపఁబడుటయే అవివేకనాశనము. పిదప గల్లునట్టి యుత్సాహసంగత్యమే విభీషణుని పై
త్రిగా నెఱుంగనగును. మహానాదధిలో నేతునిర్దాణమును చేయుటయే అజ్ఞానమునుండి తరిం
చునట్టి యుక్తి. త్రిగుణాశ్రయగేహంబే త్రికుటూచలంబు. అందులోనిలింకయే లింగదేహం
బు. అచ్చట మదమునుమర్దించుటయే కుంభకణావధంబు. మత్సరమును జయించుటయే
మేఘనాదసంహారము. అహంకార సంహారంబే రావణవధ యనఁబడును. లింగదేహ సేవార
ణమే లంకాపట్టణమును విడిచినచుట్ట. త్రివిధయగు మాయయొక్క- ఐక్యమేనాతోడచేసుట.
అయోధ్య కేతెంచుటయే వృద్ధయాకాశగమనంబు. అందైక సుఖానుభవంబే రాజ్యభోగం
బు. పిదపనగు మాయాత్యాగంబనగా ఇకమీఁద జరుగబోవునట్టి వాల్మీక్యాశ్రమంబున నన్ను
విడిచిపెట్టుటను ప్రకాశపరచితివి. ఏది సాత్వికే గ్రహణంబనబడినదో అదియే మరలనన్ను చరి
గ్రహించుట. సాత్వికియగు మాయచేరి యుంచుటయే నాతోడ నీప్రయత్నంబు. పిదప వృద్ధ
యాకాశంబను మహాకాశంబున జొప్పించుటయనగా నయోధ్యను వై కుంతమునకు నీవు తిసి
కొనిపోవుట. సాగరప్రవేశేంబనగా నరనూపమునవదలి సచ్చిదానంద సంజ్ఞకంబున శ్రీవిష్ణురూ
పమును చూపుట. నరులకు నీచే నిదియే సాయుజ్యముక్తిగాఁ జెప్పఁబడినది. శ్రీరామా! నీవిట్లు
శుభాశుభరూపంబగు నేకర్ష జేసితివో అదంతయును అందరియొక్క హితముకొఱకును వివేక
ము లభించుటకును చూపఁబడినది. నిర్గుణుండును స్వాత్మరాముండును సచ్చిదానందరూపుండు
ను కర్మాతీతుండునుఅగు నీకుచేయతగినది చేయకూడనిదియునుగలదా! ॥౬౫॥ అనియిట్లు మంగ

౬౬ | ఏవంతుర్వత్వయారామ కృతంక్షుకభావభం | తత్సర్వంజపజోభాయ సర్వేమంచహితాయహి ॥౬౭॥
 కథావ్యయవ్యకథావ్యం కమాత్రితస్థితం | వినుగాస్థాత్త రూపస్య సద్విదానందరూపిణి ॥౬౮॥ ఇశ్వర్య
 యోపదిష్టామే కుభాసంజ్ఞాపేటికా | అచంతస్యాదిచారణ జీవన్ముక్తానందకాయ ॥౬౯॥ దేహారామాయణం
 సర్వయోత్తయాయుకుదశీకం | పంచదశశ్లోకరత్నైః కంఠతద్ధారవత్ప్రకం ॥౭౦॥ శ్లోకరత్నయయయో
 నైకతేహరిధిధిహి | జీవన్ముక్తక్షణాదేవ భవిష్యతిశోభతమః ॥౭౧॥ దేహారామాయణంనామ రామయతి
 ఇతితత్వయా | నేద్యశంభితంకేన నశ్యవ్యగ్రేవదివ్యతి ॥౭౨॥ ముకుప్రీత్యోపదిష్టహి త్వయైతద్రక్షుకోదన ॥ ఇ
 త్థంకోపిషణానాతి బ్రహ్మానామగోచరం ॥౭౩॥ సుహృంరక్ష్యంసుదుర్భేదం స్వల్పంజ్ఞానప్రకాశితం | దేహరా
 మాయణంనైత చ్చుపగాత్వాతకావహం ॥౭౪॥ ఇతిసీతావచఃశ్రుత్వా ప్రహస్యరామోబ్రవీత్ | విదేహతేయ
 సాధ్యి ధన్యాసిగజామిని ॥౭౫॥ సమగ్ర్యిచారితామధ్యా త్వయాసంజ్ఞానపేటికా | కించిన్న్యుగ్రంత్వయానైవ
 దృష్టమస్యాంయథాస్థితం ॥౭౬॥ బుద్ధ్యాజ్ఞానంమమజ్ఞానం మోహకాలంకృతంనం | దేహారామాయణంనామ కథ
 నీయంకస్యవీత్ ॥౭౭॥ ఏతద్గుహ్యతమంప్రాక్తం తవప్రీత్యావిదేహజే | దాంభికాయనదాతవ్యం నాస్తికాయ
 శతాయన ॥౭౮॥ అభక్తాయద్విజన్యే పరవారిరతాయన | మలిహయాతి కూరాణా నిందకాయనదాయన ॥

శంబగు సంజ్ఞానపేటిక నీచే నాకువదేశింపఁ బడినది. నేను దానివిచారమువలన జీవన్ముక్తయై యున్నాను. ఇందుకు సంశయములేదు. నీచే నాకుచూపఁబడిన దేహారామాయణంబను నది ౧౫ శ్లోకరత్నంబులచే కంఠమున హారముగా చేయఁబడినది. ఇట్టి శ్లోకరత్నమయందైన హారంబును ఏమానవోత్తముఁడు కంఠంబున ధరించునో వాఁడు తత్క్షణంబుననే జీవన్ముక్తుఁడు కాగలఁడు. శ్రీరామా! ఈదేహారామాయణంబనునది నీచేత నిక్షుడు చెప్పఁబడినది. ఈవరుకు నెవ్వరును చెప్పలేదు. ఇత నెవ్వరునుచెప్పరు. నాయొక్క ప్రీతిగోఱకు నీచే నిల్లువదేశింపఁబడినది. రఘునందనా! బ్రహ్మాదులకును అగోచరంబగు నీవీషయము ఇట్లు ఎవ్వరికిని గోచరము కాచాలదు. ఇది మిక్కిలి రహస్యంబు, రహస్యంబు, దురూహంబు, స్వల్పంబు, జ్ఞానప్రకాశితంబు. ఇట్టి యీదేహారామాయణము వినుటచేతనే చాపములను పరిహరించునట్టిది. అని చెప్పుచున్న సీతయొక్క పలుకులనువిని శ్రీరాముఁడు నవ్వుచు “నతియగుజానకీ! నీవుకృతకృత్యవయతివి. నీవు బుద్ధితేజ్జీవే సంజ్ఞానపేటికను చక్కగా విచారించితివి. నీవు తెలిసినదానిలో కొంచముకూడ కొఱతలేదు. యథాస్థితంబుగా నెఱింగితివి. బుద్ధిచే తెలియఁబడిన నాయొక్క జ్ఞానము నమస్తాజ్ఞానంబులను పరిహరించును. ఇట్టి సుప్రసిద్ధముగు దేహారామాయణంబును ఎవనికిని చెప్పకూడదు. ఇదిమిగుల రహస్యవిషయంబు నీకు ప్రీతిచే నుపదేశించితిని. విదేహపుత్రీ! దాంభికనుకును నాస్తికునికిని శకునికిని అభక్తునికిని బ్రాహ్మణవిరోధినికిని పరదారరతునికిని కల్పవన్వభావునికిని క్రూరాత్మకునికిని నిందించువారినికిని మూఁడునికిని చెప్పఁదగదు. కలియుగంబు

౭౯ || కలఁచైతన్యవ్యవస్థాం భవిష్యత్సంశయః | సహస్రేషుఃకః క్షిప్రస్థైశ్చైతన్యసంశయః | ౮౦ || సర్వచే
దాంతసారంహి మయా తే సమదీరితం | దేహరామాయణంచైత ద్భక్తిమ క్షిప్రచంపరం | ౮౧ || ఇత్యుక్త్యా రాఘవ
స్త్రితాం సర్వం కేరత్న కుండితే | శుష్కాంసీతయారాత్రా దాసీభిర్యతతస్పృఖం | ౮౨ || * | ఇతి శతకాండరా
మచరితాం తగ్ధత శ్రీమదానందరామాయణే వాల్మీకియే విలాసకాండే దేహరామాయణంనామ తృతీయస్కంధః || ౩ ||

న నిది గుహ్యంబై యుండును. సంక్షేపములేదు. వేయింటి కొకడు దీనితత్త్వము నెఱుంగు
ను. సంశయములేదు. సమస్తవేదాంతసారంబైన ఈదేహ రామాయణ రహస్యంబును నీకు
చెప్పితిని. ఇదియే భక్తిముక్తుల నిచ్చునట్టి పరమోత్తమతత్త్వంబు. ఇదియే సర్వోత్తమం
బు;” అనిచెప్పి శ్రీరాముడు దివ్యరత్నాలంకృత పర్యంకంబున సీతతోడ పవ్వళించి దాసీవర్గం
బులు వీచుచుండగా సుఖనిద్రనందెను||... .. || 3 ||

విశేషమాచన—ఇట్లే భారత భాగవతాదీతిహాస పురాణచరిత్రలుగూడ ఆత్మతత్త్వ
నిరూపణ నుద్దేశించి చెప్పియున్నట్లును, మిథ్యాభూత ప్రపంచంబున నేటియును పారమార్థిక
సత్తుకాదుగాన వ్యావహారిక సత్యంబులని వర్ణింపఁబడు సచ్చరిత్రంబులలో నన్నివిషయంబులను
“పిండాండవద్వ్యవహారం” అను న్యాయము ననుసరించి స్వదేహ స్వాత్మచింతనముచే సర్వ
మును తనలోతాను మననము చేసికొనవలయు ననియును తెలియవచ్చుచున్నది. ఇందువల్ల
నేత్రీయచ్చంకరభగవత్పాదాచార్యస్వాములవారు తమభావ్యమునకు శారీరకభావ్యమని నామధే
యమునిచ్చిరి. బ్రహ్మచింతకంబగు నౌపనిషత్సారస్వతంబు శారీరక మీమాంసయనఁబడును.
ఇందువల్లనే “శారీరకత్వా” యని యుపనిషత్తు ధ్వోపించుచున్నది. కనుకనే బ్రాహ్మ్యయజ్ఞం
బులకన్నను ప్రాణాగ్ని హోత్రమే సారతమంబని యజుర్వేదాంతమున మహానారాయణం
బు “తస్యైవంవిదుషోయజ్ఞస్యాత్మాయజమానః” అనియారంభించి స్వాత్మారాముఁడై యుండు
ట నుపదేశించుచున్నది. కావున తెలివిగల ప్రాజ్ఞులుబయటి రామకృష్ణాదుల మఱియు మహా
మునుల పుణ్యచరిత్రంబులన్నియును పారమార్థిక తత్త్వావర్థవిషయ నిరూపణ సూచకంబులని
యెఱిగి సర్వమును పిండాండంబున సమన్వయముచేసికొని కృతార్థులగుచుందురు. ఈరహస్య
ము నెఱుగని కొందరు పామరులు “పురాణంబులు పుక్కి-డికథలను కూయుచున్నవి. సూర్య
గోళముమీఁద చంద్రగోళమున్నట్లు వర్ణించిన పురాణములను నమ్మవచ్చునా? ఇవి పనికిమాలిన
వ్రాతలు” అని యజ్ఞానదోషముచే నిందించెదరు. ప్రాజ్ఞులు “ఓరి వెట్టివాఁడవా! - చంద్రమా
మనసోజాతః, చక్షోఃస్సూర్యో అజాయత- అని శ్రుతిచెప్పుచున్నదిగదా? సూర్యాదిదైవతాకం
బగు చక్షువులకుపైన చంద్రాధి దైవతాకంబగు మనస్సున్నదను పిండాండసామర సౌ్యద్వేషక

కథావర్ణనములోని విషయమును ఈవట్టి బయటి వేషములయందు సమన్వయించలేదని పురాణములనే నిందించదగినా అని తెలివిచెప్పక మానరు. కొందరు “ఎమో నాస్తికాధములు వేదశాస్త్రంబులను నిందించిన నేమహాని? గజరాజనుమాచి యెన్ని కుక్కలు మొఱుగ్గ?” అని యుపేక్షించెదరు. పోనిండు, అట్టి నాస్తికదుర్వాదవిచారము మనకేల? ప్రకృతమున—శ్రీమహా భారతమున నాదిపర్వలో ప్రథమాధ్యాయముననే “మహాభారతంబున ప్రతిపాద్యమగు నర్జును వృక్షద్యయముగా తోచుచున్నది. ఎట్లనిన—క్రోధమయుడైన దుర్యోధనుడను పృక్షిమునకు ధృతరాష్ట్రుడే వేరు, కర్ణుండు సృంధము, శకుని శాఖలు, దుశ్శాసనుడు పుష్పకలంబులు. ధర్మమయుడగు యుధిష్ఠిరుడను వృక్షమునకు శ్రీకృష్ణుడు వేదములు బ్రాహ్మణులును వేర్లు అర్జునుండు సృంధము, భీమసేనుడు శాఖలు, నకులసహదేవులు పుష్పకలంబులు.” అని సంగ్రహముగా నొకరూపకాలంకారవర్ణనచే స్వాత్మైకమనన ప్రక్రియను వేదవ్యాసులవాగుపడే శించియున్నారు. ఇక నిందులో తాత్త్వికు లిట్లాహించి తెలియుదురుగాక. దేహంబు కురు డేత్రంబున ధర్మాధర్మవిచారమే భారతయుద్ధము. సంశయాత్మక మనస్సే ధృతరాష్ట్రుడు. నిశ్చయాత్మకబుద్ధియే పాండురాజు. ప్రజ్ఞయే వేదవ్యాసుడు. పంచప్రాణంబులే పంచపాండవులు. వ్యాసండును నరుడే జీవాత్మ. అవిద్యయే జ్ఞాపది. జీవుడు తదుపాధికుడు. క్రోధమే దుర్యోధనుడు. కామమే దుశ్శాసనుడు. వంచనయే శకుని. దురహంకార వికల్పమే కర్ణుడు. వీటిచేరికయే దుష్టచతుష్టయము. మాత్సర్యాద్యనేక దుష్టణంబులే దుర్యోధనానుజులు. వినయమే వినురుడు. వివేకమే భీష్ముడు. విజ్ఞానమే ద్రోణుడు అహంకారమే అశ్వత్థామ. శ్రీకృష్ణుడే పరమాత్మ. మహామాయయే రుక్మిణి. జీవాత్మ పరమాత్మైక్యా దైవతామృత సారమే భగవద్గీత. దోషనిగ్రహమే రాజసూయము. కామక్రోధాదులను జయించి జితేంద్రియుండై నిలచుటే ధర్మరాజజయము. పుణ్యపరిపాలనమే ధర్మరాజ్యము. ఇట్లే భారతచరిత్రము సదేహమున సామరస్యము చేసికొనదగియున్నది. కనుకనే వేదశాస్త్ర రహస్యంబులు సదురూపదేశ గమ్యంబులని పెద్దలు వచించెదరు. మహాత్ముల నద్యవనంబులు సార్థకంబులని యెంచి, ఈ శ్రీ సీతారామ సంవాదాత్మక దేహారామాయణమువలె మన హిందూమతశిద్ధాంతగ్రంథములలోని సత్య-ధలు బ్రహ్మాండపిండండ్ల సామరస్యంబులై ఇహపరసాధకంబులై భుక్తిముక్తిప్రదంబులై యున్నవని యెఱుంగదగును. ఇది ఆస్తికశిరోమణుల స్వానందసిద్ధాంతంబని సుజను లాదరించదగినని విజ్ఞాననిధులు విజ్ఞాపింపఁబడుచుండురు.

శ్రీరామదాశశవాచ—చతుర్నామకస్తాయాం నిశాయాంరహునాయః ॥ శబ్దోద్భవస్థానప్రా
ప్తా రతిశాలాపహిఃస్థితాః ॥ ౧ ॥ పండితాగధాన్యుతా సతీశ్శ్రవణదామః । వాదయామసుర్యావ్యాధి
సమృత్తాన్యశోగదాః ॥ ౨ ॥ జనుకాంశగీతాసస్తోతాడివిఃధానవ । ప్రాభాతకీస్తుతింప్రాచః కలకంఠైర్నవో
రస్తాః ॥ ౩ ॥ విష్ణుశ్చరస్థులవిష్ణువివాశదక్షి । దత్తత్రైతాగ్గవతీచరస్థుతీవ । దృష్టాన్తైర్భగవానవ
దవ్యనుగా । దేమాత్మనామస్తవతేజసమప్రభాతం ॥ ౪ ॥ భావశ్చశివజయకౌగుతుశ్చక్రమందా । రాహుస్థ
కేతురదితిఃతిరాదితేయాః । శక్రాదయఃకమలభూపురుషోత్తమేంద్రో । యద్రోగోమిశితతంతవసుప్రభాతం ॥
పృథ్వీజలంజలసమాయతపుష్కరాడి । సప్తాద్రియాపిభవనానిచతుర్దశైవ । శ్రీలావనానిసరితఃపరితంపవిత్రా
గంగాదయోవిదగతాంతవసుప్రభాతం ॥ ౬ ॥ దిక్పత్రమేతదభిలంబ్యిందాదిశ్శ్రవణామ్నూపగోభజగాగరవిరు
ధశ్చ । పుణ్యాదేవదదనాఽవిలాసిదివ్యా । న్యవ్యాపాతంవిదగతాంతవసుప్రభాతం ॥ ౭ ॥ జేహన్తచంగసహితాః
ప్రృథితాఃపురాణం । కాన్యోధనాగమభోమనయోపిదివ్యాః । వ్యాపాదయఃపరసకాయాడికాయుషీగాం । గో
త్రాడివైచిదధితాం తవసుప్రభాతం ॥ ౮ ॥ * ఇతిబందితస్తస్మాతైః స్తోత్రగీతాంభిమతః । నానాపక్షిస

శ్రీరాములవారిని పందిమాగధాములు సీద్రలేపుట.

పిదప తెల్లవారుటకు నాలుగుగడియలున్న పనుపప్పటికి పందిమాగధులును సూ
తులును నలులును సర్వజనులు మొదలగువారును శ్రీరామచంద్రస్వామిని మేటికొలుపుటచే
సీద్రలేపుటకై రతిశాలకు వెలుపలవచ్చిచేరి. వాద్యములు వాయింపఁపడినవి. అగ్రసములు
నాట్యమాడిరి. నానామంగళ సంగీతంబులును స్తోత్రంబులును వాడ బడినవి. సుద్రభాతిస్తోత్ర
మును మనోహరంబులగు సవ్యక్షమధురభవనలచే నిట్లు చెప్పిరి ॥ * ॥ సమస్తవిష్ణుంబులను
పరిపాలించుటలో సమర్థుండగు విష్ణుశ్చరస్థులను భగవతియగు దాక్షాయణీదేవియును శ్రీస
రస్వతీదేవియును ఉన్నదయ్యుత్తులగు సప్తభైరవులును నవమృగలును దేవతలును శ్రీరామా! నీకు
సుప్రభాతము నొసంగుదురుగాక. సూర్యుడు చంద్రుడు అంగారకుడు బుధుడు గురుడు
శుక్రుడు శని రాహువు కేతువు అదితిదేవి దితి దేవతలు ఇంద్రాదులు బ్రహ్మ విమ మనువు
లు రుద్రుడు వీరందరును నీకు సుప్రభాతమును చేయుదురుగాక. పృథివ్యస్త్రాజో వాయ్వాకా
శంబులను పంచభూతంబులు సప్తకుల పవిత్రాభిమాని దేవతలు చతుర్దశభువన దేవతలు గం
గాది పవిత్రంబులయిన నదీదేవతలు నీకు సుప్రభాతము నిచ్చుచుండుదుగాక. ఈ సమస్త ది
క్ష్వమాహంబును దిగ్గజంబులును దిక్కులను నాగులును సువర్ణులును వృక్షలతాధిష్ఠిత దేవత
లును పవిత్రంబులగు దేవాదుతనంబులును దివ్య గుహలును సిరంతరాయముగా నీకు సుప్ర
భాతము నొసంగని. నాల్గవేదంబులును వాటితోడ నాదుశాస్త్రంబులును స్త్రోతులును పు
రాణంబులును వేదమార్గంబుల నవలంబించిన కాన్యంబులును దేవమూలును వ్యాసపట్నాంచి

మూఁదైశ్చ పూర్వోక్తైః పంజరస్థితైః ॥ మునోవాచ త్రివిధైః కర్తవ్యవ్యవహరైః ॥ మునుర్నాథో బహువానః రా
మచంద్రస్థితేహ ॥ ౧౦ ॥ అదౌ ప్రముఖానానీతా వ్యాకృష్టా రహితైః ॥ రామస్సంరాఘవీకతాశం
మాతరంఘరయూగునం ॥ ౧౧ ॥ చింతాచక్షుకామధనం చింతయామనఃవేషి ॥ తతస్సీతాపిదానాం గం
గాంచాచీరఘ్నాత్మనః ॥ ౧౨ ॥ చింతయామాతాశల్యాం గురుత్పింశ్యమావరం ॥ తతో సత్వారామచంద్రం
విషయావశాన్తైః ॥ ౧౩ ॥ అవశ్యకం సుసంపాత్య కృత్వాకౌచః క్రియాత్ ॥ దంతశుద్ధిచకారాప రామనం
ద్రశ్శుభ్రరా ॥ ౧౪ ॥ తతః పాత్యవ్యతిఃకాం కృత్వా త్యక్తివిధింశుభ్రం ॥ హుత్వాస్య హౌత్రవిధినా కృత్వా
దేవార్చనం గృహే ॥ ౧౫ ॥ వదాదాన్యానేకాని బ్రాహ్మణ్యేభ్యో యథాక్రమం ॥ విశిష్టస్సంఠితేనాత్మాత్వా
దేవీం ప్రభావ ॥ ౧౬ ॥ దేవానగ్నికర్షితాన్తత్వాత్వయాత్మాత్వామథాక్రమం ॥ తతో సత్వారామచంద్రం త
త్వాత్మేయైర్మత్తైః ॥ ౧౭ ॥ అథ రామాంసీపుత్ర ముఖాత్పింశ్యంఠాం ॥ సీతయామాన్యభిద్యోజ్జంఘ
భిశ్చ సుశుభ్రజైః ॥ ౧౮ ॥ సమ్యక్ శ్రుత్యైః చిత్తే ప్రాజయమాన్యతగుణం ॥ తతో సత్వారామచంద్రా మా గురువ
తాదీ దయావంతులును ఋషుల గోత్రమువారలును సీత సుప్రభాతమును చేయుచును గాక ॥
ఇట్లు వందమాగధ నూతాదులు స్తోత్రగీతాదులచే పూర్వోక్తంబులగు రిక్తివంజరంబులతోనుం
డు వివిధపక్షులచేతను పొగడుచు పొగడ్తించుచునుండిరి. మంగళభాషంబులచేతను సవవాద్య
ధ్వనులచేతను శ్రీరామచంద్రుడు నీతతోడ నిద్రమేలొక నెను. మొట్ట నానీతాచేవి నిద్రలే
చెను. శ్రీరాముడు పిమ్మట లేచెను. అపుడు రాముడు దేవశిలను మునులను తలెనంబులను
వసిష్ఠులను సరయూనదిని చింతామణిని కామధేనువును పిటిసి నిజచిత్తంబున ధ్యానించెను.
పిమ్మట నానీతాదేవియును శ్రీరామచంద్రస్వామిని దుర్గాదేవిని గంగాదేవిని శారదాదేవిని తన
తల్లిని కౌసల్యాదేవిని అరుంధతిని ధ్యానముచేసి శ్రీరామచంద్రుని పాదారవింధములకు వినయా
వసతలై నమస్కరించి నిలిచెను. ముఖ్యముగు సువకరణంబులను తీసికొని క్రమముగా శౌచా
చారవిధిని నిర్వర్తించి శ్రీరాముడు చక్కగా దంతశుద్ధినొనరించి నిజహాస రవ్యంబగు తీర్థంబు
న స్నానముచేసి మంగళంబగు సీత్యకర్తల నాచరించి క్రమముగా హస్తవాహులు కాహుతుల
నిచ్చి నిజగృహ దేవతార్చనంజేసి యథాక్రమముగా బ్రాహ్మణ్యోత్తములకు వివిధదానంబుల
నొసంగెను. అంతలో నీతాదేవి లేచి స్నానముచేసి పార్వతీదేవిని పూజించి దేవగుర్వన్ని
బ్రాహ్మణులను నమస్కరించి అక్షులను వందించి వినవ శ్రీరామచంద్రునిని నమస్కరించి ర
ఘునాథుని ప్రక్కలో చక్కగా నిలిచెను ॥ ౧౭ ॥ పిమ్మట శ్రీరాముడు నసిష్ఠమునులచారివలన పో

శ్రీరాముడు పురాణశ్రవణానంతరము పూజ్యులనర్చించుట.

రాణి కథను తల్లులతోడను తమ్ములతోడను నీతతోడను సుహితులతోడను ఏకాగ్రమానసుఁ
డై శ్రవణముచేసి. గురుపూజనమునొనర్చి, అరుంధతీ వసిష్ఠులను తల్లులనందరిని బ్రాహ్మణుల

తీర్చుచుమాతరం || ౮ || సర్వానశక్త్యాంశ్చవిప్రాంశ్చ పండితాశ్చైదిశాన్మరీక | యోగసంప్రదానికా వి
ప్రాణలోకాన్మరీకా || ౯ || మామాంశకాంప్రాశ్చ కుంతికాశ్చైదిశాన్మరీకా | ధర్మకాశ్చైది
శ్చైవ పంక్తిసాన్మరీకా || ౧౦ || పూజయామాసశ్రీరామ స్తీర్తయాప్రదానామతా | అదశీతాహే
మదాత్రే పూజోఽకరణాని || ౧౧ || శృహిత్యాస్యసభిభిశ్చ సత్వాసురభిరుత్తుమ్ | వాసానామైస్సం
పూజ్య భక్త్యాన్మరీకాన్మరీకా || ౧౨ || దివిద్రేపాదుపాన్మరీకా సాతాంధమతామయమ్ | తతఃప్రద
క్షింభ్యత్వా ప్రాథమ్యామాసభాషణీ || ౧౩ || కామధేనోపయన్మరీకా పశ్యాన్నాస్తికేగతిః | దివ్యాన్నాస్తి
సుకేభ్యో రామదిభ్యస్త్యయన్మరీకా || ౧౪ || ఇతిహప్రాథనాంశ్చైత్వా కామధేనువ్రజాః | తదధోక్షపా
తాత్తి స్థానయామాసభాషణీ || ౧౫ || దివ్యాన్మరీకాపూజానాని చకారసురభిర్వృత్తి | తత్సమ్యంహేమపా
త్రేత్తి శృహ్యన్నాన్మరీకాన్మరీకా || ౧౬ || పరిశేవణాథాంసంకుప్తా యయానూపురగజతా | ఏతస్మిన్నంతకే
రామ శ్చోహహారాథామదరాత్ || ౧౭ || క్షిప్రనిష్ఠాన్మరీకా సమయాపయసహజతా | ఉపావిశత్సృజసస్య
కాలయాంధ్రైస్సంస్థితః || ౧౮ || దక్షశీలేషుసర్వేతే నేమిరేభోవహాఃస్థితాః | శీతకాశేయపస్తాన్మరీకా ఘోష
తాదుక్షుంధ నే || ౧౯ || పూజితారామఃకామీ గంధమాల్యాదిభిరుదా | శ్రీభీష్మకృతివివాహ దక్షపాతాత్తి

ను సదినన్వేషేఽనుగలవారిని వేదవిద్యోమలను మునులను యోగీంద్రులను తపస్సుపన్నులను
ద్విజులను బ్రహ్మజులను కర్మ | బ్రహ్మవాదులను మాంత్రికులను ధర్మశాస్త్రజ్ఞులను ఇంద్రులను వయో
ధికులను వంశ్యులను శ్రీరాముండు సంపూజించి నీతతోడ వారినందరిని నమస్కరించెను || ౨౦ ||

నీతాదేవి కామధేనువ్రసర్పించి యందరిని సత్కరించుట.

పిదప నీతమ్మ తన చరిత్రకైలతోడ బంగారుపల్లెరములో పూజాసామగ్రులను తీసికొని కామధేను
సన్నిధానమునకుదోయి నమస్కరించి వివిధోపచారంబులచే పూజించి అగ్నినిర్మలంబులగు ప
శ్వాన్నములను విచిత్రంబులగు పాదుసాదులను నివేదించి ధేనువు నానందపరచుచు, నానీతా
దేవి ప్రదక్షిణసమస్కారముచేసి కామధేనువును “ఓకామధేను! ఓకు నమస్కరిము. బ్రా
హ్మణులకును శ్రీరామాదులకును త్వరగానీవు దివ్యాన్నంబులను వివిధపశ్వాన్నంబులను సమర్పిం
చుము.” అని ప్రార్థించి కామధేనువుయొక్క కాల్లనడము కనకపాత్రంబుల నసేకంబులుగా సం
స్థాపించెను. అంతనా కామధేనువుగూడ వాటినిండ దివ్యాన్నాదిభోజ్య వస్తువులను నించెను
అంతసరిత్యేవగా వెవ్వేరుగా బంగారుపాత్రలలో పశ్వాన్నములను తీసిపెట్టి, నూపురనాడ గజ
నగల నీతాదేవి సంతోషపడితెన్నె వడ్డించుటకువెడలెను. అంతలో శ్రీరాముండు ఉపహారము
కొఱచె నానందముగా నేడ్వెట్టులగు బ్రాహ్మణులను మంత్రులను వేలకొలదిగా పిలిచి బోజనశాల
లో వారితోడకూడి కూర్చుండెను. బంగారుపీటలపై వారందరును కనకాధరణంబులను దివ్య
వీర కాశేయంబుల నలంకరించికొని ముస్థితులై శ్రీరామునిచేతగూడ పుష్పగంధాదులచే

చన్ద్రుఁడౌ । రంగవల్లభునిదిత్రాయాం భూమ్యంత్యస్తాఃకర్తురః ॥ 30 ॥ హేమద్భవానిచాన్య పాత్రాగ్రసి
వృథాకంఠకౌ । సోపపాత్రాశిచిత్రాశి రత్నదీపయుతావన ॥ 31 ॥ స్థావరయాహనుఃకీరాన బంధునత్త రిప్తన్
రాన్యతాః । ఏతస్మిన్మంతరేశ్వరైః శ్రుతోమంజునిస్ససః ॥ 33 ॥ సూపురాణాంకి కిశీనాం కంఠానాంమహా
రహః । రత్నమూర్తికమాలానాం ఘనకాదంతిభోమహాః ॥ 34 ॥ తమంజులస్వసంక్రత్యాః పాగ్ధయంఘ్రా
యతేశ్వరః । ఇతిసంజ్యుతిత్వాన్తే వ్యగ్రనేత్రైశిత్యతః ॥ 35 ॥ అపశ్యక్తావ్రాహ్మణాద్వాగ్మ్య తావత్ప్రీతావ్యూహా
కయః । తటిత్కుంజోపమాదివిన్యం శతకోటిరవిరభాం ॥ 36 ॥ యస్యాంగులిహస్తర్వత్ర పాదయోర్వింధానప
దుత్సృష్టసప్తకాది చిహ్నితాన్యజ్ఞ్యునిప ॥ 37 ॥ దదృశురత్న చిత్రాశి హైమవాభరణానతే । తిరిహ
ర్వ్యంకిశీనాం పాదయోర్హృత్పరాశిచ ॥ 38 ॥ కృంభులవివిధారమ్యా ప్రభాగుజఽరదేశహః । వానానాపుర
భేదాశ్చ కంఠాన్యజ్ఞ్యునిప ॥ 39 ॥ తస్యాఃకట్యాందవృకున్తే పీతకాశేయమజ్జ్వలం । ముక్తాబాలలక్ష్మ
తంతు పుష్పరాజిరాజితం ॥ 40 ॥ చత్వరకంఠగభాఽశి దివ్యుత్కంఠభూనిప । దదృశున్తేహిసీతాయా
మాణిక్యవితితావన ॥ 41 ॥ సభిసంగతిచాంచన్యం కృతమంజులస్వరం । అదత్సతి బసంముక్తం సుగంధా
మదమదితం ॥ 42 ॥ సప్తీపరిదదృకున్తే రశనాయక్తతంతుహం । రత్నకంఠగర్భాభిః కింకిభిర్విరాజ

పూజింపఁబడిరి. అంతే నంగనామణులు వారియెదుట వెన్నెరుగా చిత్రపీచిత్రంబులుగా ముగ్గు
లిపిన నేటిమీఁద బంగారు ముక్తా-లువీలననువేసి వాటిమీఁద బంగారుపల్లెమును పెట్టిరి.
రత్నదీపంబులచే రాజించుచుండు సువర్ణోప పాత్రంబులనుకూడ త్వరగా లక్ష్యణ భరత శత్రు
ఘ్నపత్నులు స్థాపించిరి. అంతలో నచ్చటివారికందరికిని మనోహరధ్వనియొకటి విసఁబడెను. అది
కాలంఢెలయొక్కయు చేతిగాజలయొక్కయు చిరుగెజ్జలయొక్కయు రత్నహారంబులయొక్క
యు ముక్తాసరంబులయొక్కయు మనోహరనాదంబుని తెలియపచ్చెను. ఆ మనోహరధ్వనినివిని
దేనిశబ్ద మిది వినవచ్చునున్నది? అని సందేహించుచు చరిత్రనేత్రులై యచ్చటి బ్రాహ్మణుడు
లందరును ఇట్లుచూచి యంతలో నీతాదేవి నవలోకించిరి. మెరుపుల గుమివంటి మేనుగల్గిన
నూరుకోట్ల బాలసూర్యులవంటి తేజస్సుగల యామంగళభేదవతయగు తిల్లియొక్క కాళివేళ్ల
లోనంతట మత్స్యికమత మకరాకారంబులయిన సువర్ణరత్న సిర్కితంబులగు దివ్యాభరణంబు
లను చూచిరి. అంత నాలోకమాలయొక్క చరణకమలంబులపై చిరుగెజ్జలుగల నూపురంబు
లను గుజరాతిదేశపు పలు తెరంగులగు బంగారుగొలుసులను నడుమనడుమ రత్ననిర్మితంబులగు
కడియములను చిత్రంబులుగా నవలోకించిరి. అంతేనా జగజ్జననియొక్క నడుమున బంగారుప
రిగె పూలచే లీల నొడవించుచుండు నదియును ముత్తైముల జాలరులుగలదియును నడకవలన
మురమురలాడుచుండునదియును దర్పణ శకలంబులుగలదియును దివ్య పరిమళయుక్తంబునగు
పీతాంబరమును విలోకించిరి. దానిపైన నెమలి సింహము వృషభము పులి జింక ఇట్టి చిత్రములచే

తాం ॥ ౪౩ ॥ కేకపింహస్వదవ్యాఘ్రో ద్యుగచిత్రవిదితితాం । వీరరక్షసరస్మిల కృష్ణమాణిక్యమండితాం ॥ ౪౪ ॥ తర
 ఊర్ధ్వం దద్వక్తుస్తే పడతాఽన్యజ్జ్వలావిహి । రంభాఫలాపహాన్యేన హైమావ్యాభరణావిచ ॥ ౪౫ ॥ సహంచప
 శృంఖలాని కాచద్రవణుతానిచ । నావారత్నవిదిత్రాణి ముఖరేర్నండితాన్యసి ॥ ౪౬ ॥ నానామాణిక్యమక్రావి
 దీప్తిమంతుర్జ్వలానిహి । తతోద్దవృత్తస్తేవివ్యాఘ్రో యక్షహర్యావిచిత్రితా ॥ ౪౭ ॥ సవరత్నయతాహ
 రాః ముక్తావంగాంశ్యశృంఖలాః । మూర్తిమాలాయక్తాశ్చ యవమాలావిదితితాః ॥ ౪౮ ॥ పుష్పమాలాకాం
 చరణాస్సారికారత్నమండితాః । యక్షగుంతాన్యతామాలా హేనుభాత్రిఫలావ్యుతాః ॥ ౪౯ ॥ ప్రవాళమణిమక్తా
 సమృద్ధితాత్మకీర్తితాః । చంద్రసూత్రకళాయా శవ్యకాహేనుమాలికాః ॥ ౫౦ ॥ కంఠేమంగళసూత్రంచ పే
 టికారత్నసూపితాః । కాంచనానానుసూత్యైదాం మణిపాచివిధానిచ ॥ ౫౧ ॥ సప్తస్రవంశభూషణాని మ
 క్తానశ్చయతాన్యసి । దద్వక్తుస్తేనీతాయాః కంఠేహైమాన్యజ్జేతాః ॥ ౫౨ ॥ రశనాస్పృశాన్యేన గ్రీవాయాం
 భూషణాన్యసి । ప్రవాళమణిమాణిక్య రవితాన్యజ్జ్వలానిచ ॥ ౫౩ ॥ మక్తానశ్చాకాచగుచ్ఛాకంత్నగుచ్ఛాక
 విదిత్రితాః । ప్రవాళమణిసచ్చాశ్చ రత్నపుష్పలంఘితాః ॥ ౫౪ ॥ తతోద్దవృత్తస్తేనైశ్చైవైశ్చరీకుచకంఠకం
 హేనుకంతుభాసంచిత్రాం ముక్తామాణిక్యగుంఘితాం ॥ ౫౫ ॥ అదర్శవింబసంయతాం పుష్పరాజవిరాజితాం మ

చిత్రంబును పంచవక్త్ర పంచరత్నంబులచే నంచితంబును కనకతంతువులచే నల్లబడిన బంగారు తీ
 గెను అందు రత్నకింకణంబును విలోకించిరి. అటుమీఁద ప్రకాశించుచుండు పడకములను అరటి
 పండ్లవంటి ఆకృతివివేషంబులచే నాహ్లాదకరంబులగు నాభరణంబులను బంగారుగొలుసులను
 వివిధరత్న విచిత్రంబులుగాను పజ్రములచే నలంకృతంబుగాను చూచిరి. పిదప నవరత్న
 హారంబులను ముక్తానరంబులను దేవప్రతిమా యుక్తంబులయిన వరహాలదండలను గోధుమన
 రములను విచిత్రతంబులయిన కనక కుసుమ మాలికలను రత్నపుచిలుకలచే నలంకరింపఁబడిన
 సువృషాణిహారంబులను కనకామలక హారంబులను ముత్రైములు పొగడములు కలెసిన కనక
 చంపకా కుసుమ మాలికలను కంఠంబున మంగళసూత్రంబులను రత్నాలంకృతంబులగు తాయి
 త్రైలను వివిధమణి కనక కల్పితంబులగు కుచ్చులను ముత్రైముల కుచ్చులను ఇట్లు సువర్ణాలం
 కారంబుల ననేకంబులుగా నవలోకించిరి. మెడలో నన్నియాభరణంబులను ధారములవంటి
 వి. పొగడముల రత్నముల మాణిక్యంబుల ముత్రైముల స్ఫటికముల గుచ్ఛంబులను రత్నపు
 ష్పంబులను చూచిరి. అటుపిమ్మట, ముత్రైములు రత్నములు చెక్కఁబడిన బంగారు సరిగతో
 చేయబడిన స్ఫటిక శకలములలోచేరిన పూలవరుసలచే లీలాస్పదంబయిన నెమళ్లు మొదలగు
 చిత్రములచే నలంకరింపఁబడిన శ్రమఘర్తముచే నాద్రుమయిన చక్క-గా తొడిగిన రవికెను
 చూచిరి. అంతనా మంగళాంగియొక్క భుజములపై రత్నాలంకృతంబులయిన కేయూరంబుల
 ను, కనకమణి చిత్రంబులును రత్నచిత్రంబులును గలదియనగు భుజతామెత్తులను నిరీక్షించిరి

యూరకుప్పైశ్చ లవంగధునుమితైః || ౫౬ || చిత్రితాంశముభుత్వేనా గ్రాహణంబగ్నాంధ్యధంతితా | త
 తోదన్యకుభూజయో కేయూరేశ్చనుండితే || ౫౭ || వక్రకంకణసాద్యశ్చే హేమమాణిక్యవిమితే | రత్నచ
 త్రవిదితాశ్చ భుజయో పేటికాశ్చభాః || ౫౮ || హేమశంకుభక్తైర్బల మాననైస్సమృదుండితాః | ప్రవాళమ
 ణిమక్తవాం నానానైర్బద్ధతాపి || ౫౯ || తదగ్రఃరయోస్సశ్చే దివ్యకుభూజణానితే | రత్నమాణిక్యముక్తా
 భి శ్చిత్రితాహేమపుంభవా || ౬౦ || కరచూడాదీప్తిమితౌ హేమపుష్పదిదితౌ | కానికంకణమస్తస్థాచం
 ద్రసూర్యోపమాద్యమ || ౬౧ || తమర్ద్యాంకంకణాని హేమభానిభునానిచ | రత్నమాణిక్యముక్తాభి శ్చిత్ర
 స్సజ్జ్వలానిచ || ౬౨ || ప్రవాళమణిమక్తవాం కరహారాదిదితౌతా | కంఠయాసానికేదప్యే హ్యూర్ధ్వాగ్రాం
 త్నమండితే || ౬౩ || తమర్ద్యంకంకణాన్యేవ పుష్పచల్ల్యంకతాపిహి | దంతరాజ్యంహానిరిత్న హేమోద్భవాని ||
 ౬౪ || అంశీభుదద్యకుప్తే ముక్తకాయక్తనిమితైః | రత్నమాణిక్యముక్తాభి ర్మలహరైః || ౬౫ || ప్రవా
 లచంద్రకాంతైశ్చ సూర్యకాంతైర్బదితైః | నానాపుష్పగ్రహంబాః ప్రతిపద్యసమాశ్రితైః || ౬౬ || తతోదన్య
 కుశ్మీతాయా నివ్యంహృదేశోజ్జ్వలం | దివ్యంబయూరభిత్తః పరమక్తనిమితౌ || ౬౭ || వణిమాణిక్యము
 క్తాభి ర్యరరత్నైస్సమండితం | లంబితైర్క్రాంతిరాదీనాం పరగుత్తైస్సమృద్ధితం || ౬౮ || తతోదన్యకుశ్మీతాయాః
 క్షణమౌర్ధ్వంబానితే | మకంఢ్యసాద్యశ్చే తాటంకేత్నచిత్రతే || ౬౯ || వణిమాణిక్యముక్తాభి గుణాంభితా

వాటికిరవ బంగారుపరిగెచే చుట్టుబడిన వ్రేలుచుండు ముత్తైముల పొగడముల రత్నముల గు
 చ్చములచే నలంకృతంబులయిన చేతనామ్మలను పరికించిరి. మణిమాణిక్య వండితంబులయి
 సువర్ణ సుమాలంకృతంబులయి వెల్లుచుండు బాహుపురులను, సూర్యచంద్రులవలె వెల్లు
 చుండు గాజకడియములను వాటిపై బంగారు గట్టిగాజలను, మణిమాణిక్య ముక్తాలంకృతంబు
 లయిన కరహారంబులను, దిగువపైన రత్నమండితంబులగు చేతనారికలనును, వాటిపైన పుష్ప
 వల్లి విచిత్రితంబులగు గజదంతావధులవలె వెల్లుచున్నట్టి కనకమణ్యలంకృతంబులగు కంకణంబు
 లను పదివేళ్లలోను ముత్తైముల పగడములు పుష్పగొగములు గోవేధకములు వైహార్యము
 లు మరకతములు మాణిక్యములు వజ్రములు ఇంద్రసింహములు అను నవరత్నంబులచే దేదీప్య
 మానంబులైన గనుపులనన్నిటి నాశ్రయించిన మణిమవర్ణ ముద్రికలను చూచిరి. పిదప నీతా
 దేవియొక్క చంపకనాసికపై ముత్తైముల కుచ్చలచేతను నవరత్నరచనలచేతను రారాజుచు
 చుండు మమూరాకారంబయిన మనోహరంబగు ముక్కరను విలోకించిరి. పిదప నామెయొ
 క్కి కణంబులలో మరకధ్వజ సమానంబులయిన రత్నవిచిత్రితంబులయిన దివ్య తాటంకం
 బులను, మణిమాణిక్య ముక్తాలంకృతంబులయిన బుగడలను, రత్నపుష్పక రమణీయంబులయిన
 కల్పిభావలీలను, సువర్ణముక్తారత్న విరాజితంబులగు జంపులను, ముక్తాగుచ్ఛ ప్రకాశితంబు
 లయిన బుగడ గొలుసులను, చేవిమొదలుకొని పాపటవరకు నొసటిపక్కల నాశ్రయించిన మణి

జ్వలంతే | రత్నపుష్పాదిభిక్షయే | శ్రితరేరవిభాస్యతే || ౨౦ || తతోభిక్షురకేద్యే దుక్ఖరత్నవిదితరే | ముక్తా
భిక్షుభిక్షరేతేయే హేమపుష్పాదివైతథా || ౨౧ || కణామౌళ్యంభులాశ్చిత్రా దద్యుశూన్యవివికాతాః | ము
క్తాగుచ్ఛైగుణాంభితాశ్చ రత్నమాద్యోమండితాః || ౨౨ || ఆకణాభ్యంబుచసీకంత పరివృతంఘాలపాశ్చయోః || ౨౩ ||
పర్యుక్తబాలాని మాద్యోమహిహి || ౨౪ || ముక్తాగుచ్ఛైగుణాంభితాని వైదుర్యవిత్రితాన్యసి | తతస్తమాన్య
సీతాయా దద్యుశ్చరసిద్ధియాః || ౨౫ || సీమంతస్యోత్తరేయామ్యే కేకేషశశిభాస్మకా | దుక్ఖజౌరత్నవైసూర్య
మణిమక్తావిదితరే || ౨౬ || నీలకాశ్చరకాంతైశ్చ విద్రుమైరతిభోభితా | చంద్రసూర్యవివస్వీయ భాపాదీప
యతోద్దితాః || ౨౭ || నిజితేతిలంబరత్న మణిమక్తావిరాజితం | హైమండివ్యమజ్వలంబ కోటిసూర్యశకుప్ర
భం || ౨౮ || తతోదద్యుశుస్సీమంతే ముక్తాహరంబుచాజ్వలం | నానారత్నవిదితంబ చ్యవేదీతిలకావధి || ౨౯ ||
యాదామణిందద్యుశుస్తే జవకేసవర్తితం | నానారత్నవిదితంబ ముక్తాగుచ్ఛవిరాజితం || ౩౦ || తతోదద్యుశుశ్చ
రసి ముక్తాబాలానిభూసురాః | హేమశంకుగుంభితాని రత్నపుష్పయతాన్యసి || ౩౧ || మణిన్ద్రమాన్యకాశ్చిర
విద్రుమైశ్చిత్రతాహి || ౩౨ || తమాన్యపుష్పబాలాని సుగంధీవ్యలోకజ్ఞాః || ౩౩ || తతోవేద్యాన్యభూమిజాని దద్యు
శుస్తేపరాజిహి | నానావృత్త్యసమాన్యేన మాద్యోవ్విదితాని || ౩౪ || పుష్పాంబరకరీకన్య పురితీపుష్పజ్వల
నిచ | హేమశంకుగుంభితాని ముక్తాహరవిమిశ్రితాః || ౩౫ || అంబుచానానాదద్యుశుస్తే మణిమాద్యో
గ్గయతాః | కేణుగ్రేసంభితానాన్యకా పుష్పాపీవసవస్వతాః || ౩౬ || ఏవంసీతాంబరత్నస్తే శ్రమశ్చస్త్ర

మాణిక్యమండిత కనకహరంబులను, ముక్తాగుచ్ఛ గుంభితంబయిన రత్న వైదుర్య రాజితంబ
గు పాపబను, దాని కిరుగెలంకులలో వెంట్రుకలనడుమ నిజముగా స్వతేజస్సువలన దిక్కులను
ప్రకాశింపజేయునట్టి నవరత్నంబులచే దేదీప్యమానంబయిన చంద్రసూర్యులనంటి శశిభాస్మ-ర
భింబాభరణంబులను చూచిరి. అమెమోమున కోటిసూర్యప్రకాశమానంబై ముక్తామణి వి
రాజితంబై యుండు ఇంద్రనీలమణి తిలకంబును దర్శించిరి, విడవ జడ మొదలు తిలకమువరకు
పాపబుపై బరగుచుండు నవరత్నవిరాజితంబుగు ముక్తాహరము నవలోకించిరి. సిగ్గులు జనకరా
జుచే నమర్చింపబడిన సర్వరత్న సమాన్యంబగు చూడామణినిచూచిరి. అంతనా శిరస్సుపైన
బంగారు సరిగెనుట్టిన ముక్తాహరంబులను నద్రత్న పుష్పాలంకృతంబులుగా నవలోకించిరి. వా
టిపైన దివ్యపరిమళ పూగ్గంబులగు పుష్పమాలికలను చూచిరి. అంత నామెయొక్క జడలోని
సువర్ణనిర్మిత వివిధపత్యోక్తరత్న రాజితంబయిన జడ బంగారును అంబులో ముక్తాగుచ్ఛంబు
లను కొనలొక కనకరత్నమయంబులగు జడకుచ్చులను నడుమనడుమ పుష్పాభరణంబులను చూ
చిరి. ఇట్లుండు సీతాదేవిని ఆబ్రాహ్మణులు దర్శించిరి. ఆహా! శ్రమచే సర్వాభరణంబులను ధ
రించిన సాక్షులగ్రీవదేవినిచూచుట కెవ్వడును నమర్థండుకాదు. ఆ దివ్యాలంకారంబులలోని
రత్నకాంతులచే ప్రతిహతదృష్టులయిన బ్రాహ్మణాదులరీడరును ఎడమచేతిలో పాత్రంబును కు

విభూషణాం సర్వాంకారసహితాం తాంద్రస్తుంకోపితక్షయః ॥ ౮౫ ॥ దివ్యాలంకారంత్సానాం ప్రభయాహ
తలోపనాః । వామవాస్తవపాత్రం చ దర్శ్యదక్షిణసత్కృతే ॥ ౮౬ ॥ దివానాంపద్మచరణాం రత్నోత్పలకరాంవ
రాం । పరస్పాంసంధ్యవత్రాశీంపద్మగర్భాస్యహాసితే ॥ ౮౭ ॥ దివ్యోద్వరగంధైశ్చ చంద్రైరపిచర్మితాంశ్చ
రత్నంజీరచరణాం దివ్యకంఠానుండితాం ॥ ౮౮ ॥ స్వవహరక్రవణేన గతిదర్శయంతినిదాం । తత్సాగరద
రాసీతాం దద్యత్తుద్వియాదయః ॥ ౮౯ ॥ గతేంద్రగమనారమ్భం దివ్యపుష్పైశ్చ సుశోభితాం । దివ్యకుండాలజీను
మకూలాభిశ్చ సుశోభితాం ॥ ౯౦ ॥ సూర్యతిలకాం కుంకుమేసుశోభితాం । హరిద్రయాకజ్జలాద్యైర్వర్ణం
డితాంచస్మితాసనాం ॥ ౯౧ ॥ ఇతివృష్ట్యాభాసంతే భూషణాచిత్రవమాస్తరా । ఆత్మానందనిభృశ్యే సీతాసాం
దర్శ్యదస్తీతాః ॥ ౯౨ ॥ * ఇతిశ్రీశంకారాచారిణాంశ్చత్ర శ్రీమదానందరామానుజే చార్మకీయే నిలాసకాండే
సీతాలంకారపరిణాంవామచతుర్థాశ్మకాః ॥ ... .. ॥౪॥

శ్రీరామదాశకవచ—అభసీతాక్షణేనైవ చకారపరివేషణం । హేమపాత్రేషుశ్చేయసంక్రాంత్యై
ర్విరభ్యుదా ॥ ౧ ॥ కామహేమభూతైర్నైవ మండకాకృతాభిరూరితాః । పలుకాకృతేషుకాశ్చాపి పాయసా
న్మృజ్జ్వల్యాని ॥ ౨ ॥ పర్వతకాండద్భుతాంశ్చ కూర్మాంజవటకాంస్తథా । భృష్టశంకులరామలాభా దదక్షీరం
ఘృతీమధు ॥ ౩ ॥ వృషభాంసంపద్రోశేషు కాశ్యపివర్ణకేయవత్ । శర్కరాశ్చేవైవదాకృతైశ్చైవభంజకర్క
డిచేతితో గరితేను ధరించినదియును కమలమలవంటి సచరాములుగలదియును రత్నపుకలపుల
వంటి చేతులుగలదియును తామరరేకువంటి నయనంబులుగలదియును పద్మమలవంటి ముఖ
ముగలదియును దివ్యగంధారేఫితాంగియును మంజీరమంజుల చరణయును కింకరాలంకృత కర
కమలయును నిహంఘ్నిరక్తిమచే గమనమునుచూపునదియును అయిన సామ్రాట్టేంద్రయాపిణి
యును సీతాదేవిని దర్శించిరి. గజరాజగమనయును దివ్యపుష్పాలంకృత భవాంగియును సుర
పారిజాతాది మాలికలనంది రారాజించునదియును కింకరాలంకృతీయును కుంకుమాంకృతి
యును హరిద్రాలంకృతీయును కజ్జలాదులచే సముజ్జ్వలయునగు ఆ సీతమ్మనుచూచుచున్నవా
రందరును తమృతామృతముగక జానకీ సౌందర్య పిస్తీతిచిత్తులై చిత్రవతిమలవత నట్లులై
యుండిరి. ... .. ౪॥

శ్రీరామాదులకును బ్రాహ్మణులకును సీత వడ్డించుట.

పిదప నామంగళదేవతయగు జానకమ్మ తనమాత్రమున నచ్చటివారికిందడికిని కామధే
ను కవ్విరంబులైన పశ్చాన్నాది సమస్త పదార్థంబులను కనకపాత్రంబులలో వడ్డించెను. ఊర
బిండ్లు కోసుంబరులు గొజ్జలు పచ్చళ్లు నేతితోవండిన కూరలు నూగులవడియుములు గుమ్మడివడి
యములు అటుకులవడియములు వరుగులు ధప్పళంబులు నప్పళంబులు మండిగెలు లడ్లువులు పా
యనంబులు పక్కాన్నంబులు భక్ష్యములు లేహ్యములు చోహ్యములు పానీయంబులు బంగారు

రాః ॥ ౪ ॥ యరచాద్యుపచారైశ్చ సంస్కృతంతక్రమాత్తమం । స్మృతపాదితకాభాశ్చ చన్యవకాదాదుచిత్రదామ్ ॥
 తిలసంమిశ్రవటా నాద్యైకంవీజపూరకం । ఆహూదీవారసాంశ్చాపి రంభాదీఃఫలాన్యైః ॥ ౬ ॥ ఏణమాదీన్యైః
 తాని తోష్ణాదివిధానవ ॥ తథాతేహ్యస్థిపేయాది తానీకేమర్యచేయతః ॥ ౭ ॥ తతోరాయస్సుహృద్విత్తైః ॥ భాంకు
 ర్యక్సానుభేదః ॥ ఆకరోదవహంబం కరకుద్ధిందిధామః ॥ ౮ ॥ సర్వహంసజనత్వేన దదౌతాఃబూలమ త్తమం
 స్వహంభుక్త్యాప్రతాఃబూలం తానాంసీపరిధామః ॥ ౯ ॥ బద్ధాశోస్తాదీసన్యాదీ దృష్ట్యైకేకాజంతుఖం । ఆ
 దుహ్యోబిశాంబ్యాం యక్తానచ్చవిరాజితాం ॥ ౧౦ ॥ హైమవత్సాదిభిశ్చిత్రాం యయానిజగృహ్యహిః । బం
 భుభిస్తుదివైరిస్తై రూతై స్ఫుర్వత్రవేష్టితిః ॥ ౧౧ ॥ సుతోబందిజనైస్సుతై ర్యయాసజనసీభిః । తత్రసత్వాన
 కాసల్యాం తథామత్సార్యథాక్రమం ॥ ౧౨ ॥ ఆకిభిఃరీడితస్తాభి ర్యయారామస్సభాఃతరం । తత్రసీంసాసనీకీత్యా
 మంత్రిభిగ్మత్కాభిః ॥ ౧౩ ॥ రాజకార్యాదీసర్వాదీ చకారపితమ త్రైః । కేశాసరాజ్యంధ మేకం బుద్ధిమాణాచా
 రణాచః ॥ ౧౪ ॥ అప్రసీతోపహరన్య సభిభిశ్చోమికలాదిభిః । దేవరాణాంశామసీభిః స్వస్థభిశ్చాకరోత్సుఖం
 ౧౫ ॥ కరకుద్ధిందిధాయా భుక్త్యాతంబూలమ త్తమం । వరిధామహరిద్యస్త్రం తథాంక్రాంతిగమకం ॥ ౧౬ ॥

దొన్నెలతో నెయ్యి పాలు పెరుగు దిన్యత్రేక్రము తెల్లచక్కర ఖండశర్కర అరటిపండ్లు మా
 మిడిపండ్లు దానిమ్మపండ్లు ద్రాక్షపండ్లు వనసపండు మొదలయిన ఫలములు ఇంక ననేక పదా
 ర్థంబులు వీటినిన్నిటిని సాదరముగా సీతమ్మ వడ్డించి యభిషేకమునొనర్చెను ॥ ౭ ॥ అంతేనా శ్రీ
 శ్రీరాములవారు భుజించివచ్చి ధర్మపాలన మొనర్చుట.

రాముడు, ఇష్టమిత్రులతోడ వినోదకథా సల్లాపంబుల నొనర్చుచు సుఖముగా నాహారము
 నాగించి, కరకుద్ధిచేసికొనినవెనుక నందరికి తనచేతిమీదుగా తాంబూలంబులనిచ్చెను. తాను
 భోజనముచేసి తాంబూలమునువేసికొని వస్త్రంబుల నలంకరించికొని సమస్తాయుధములను క
 ట్టికొని నిలవటద్దములో ముఖముచూచుకొని ముతైముల కుచ్చలచే నలంకరింపఁబడియం
 డు సువర్ణాలంకృతంబయిన పల్లక్కి-మీఁదనెక్కి- నిజగృహమునుండి వెడలి ఇష్టమిత్ర బంధు మం
 త్రి దూత ప్రముఖులచే పరివృత్తుడై వందిమాగధులు పొగడుచుండ తనతల్లియింటికివచ్చి
 కాసల్యాదేవి వచ్చటవెందించి అట్లే క్రమముగా తల్లులనందరిని నమస్కరించి వారి యాశీ
 ర్వాదంబుల నంగీకరించి సభామంటపమున కేతెంచి యచ్చటి దివ్యసింహాసనంబున సుఖాసీను
 డై లక్ష్యదాది మంత్రులతోడ సీతీజ్ఞుడై రాజకార్యంబులనన్నిటిని విచారించెను. చారలోచనం
 దును బుద్ధినుతుండునైన శ్రీరాముడు ధర్మముగా రాజ్యమును పరిపాలించెను ॥౧౮॥ తరువాత
 సీత తోడికోడండ్రతోడ భుజించి యుద్యామున కేతెంచుట.

సీతమ్మ తనమరదుండ పత్నులయిన ఊర్జిలాదులతోడను తన చెలిక తైలతోడను యథాను
 ఖముగా భోజనమునాగించి చేతులు కడిగికొని తాంబూలములనంది, వీతాంబరము నలంక

హేమతంసు సుత్రమ్నాథ్యం ముక్తాబలవిసంఘితం । శేషాంతవ్యక్త్యవపన కాలయాంసంస్థితాభవత్ ॥౧౭॥ శబ్ద
భిక్ష్వత్తాదమ్య గృతాభోగోపబహుగా । తతోదివ్యాసలంకారా నిజజేదేవీదధారసా ॥ ౧౮ ॥ యేమయా
భిత్తానైవ పూర్వకృతాశ్రమేతాత్ ॥ కస్త్యావగణనేకక్తా భవేత్రశోక్తము ॥ ౧౯ ॥ చతురాస్యఃకంఠి
కోభూత్వం చాస్యశ్చపదాశః ॥ ఉచైత్రోక్తవాక్యసప్తాస్య పునరాచారోపివిగతే ॥ ౨౦ ॥ శ్రుత్వాపీతాముప
వనే గతాంతేజలపురాకా ॥ జలయంత్రాపిసర్వాణి చక్రుర్ముచివగతః ॥ ౨౧ ॥ రత్నముచకశంకాసా నీతా
చామరవీజితా ॥ జలయంత్రకామకాని దదకణనగవీరుధాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేరామ రాజకార్యాణిః
స్మృతః ॥ కృత్యాయయాసభాయాస్య జగదేహంతుబంధుభిః ॥ ౨౩ ॥ తదాయంతుభిఃసహా యే సవద్యస్యనా
అపి ॥ కంభానాంగోమభానాంచభేరిణాంతుములస్యనాః ॥ ౨౪ ॥ బహుపుర్యంత్రకర్తాస్య యాశ్యాదీనాంస్యనా
కృతాః ॥ సస్యకుర్వారవార్యక్తృ కుప్తాప్రమాణధాదయః ॥ ౨౫ ॥ తంస్యసంజానేచాపి శ్రుత్వావోషవనేస్థితా
సుభిమేగపము తీర్థ మంచకాభోపరాశనా ॥ ౨౬ ॥ వామచాస్త్రేయుగంఠితం చ్యుతపపాత్రంతుడక్షితే ॥ గృత్యా
తేనానైదేహీ రామంప్రత్యజ్జాతవై ॥ ౨౭ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేరామ ద్రుక్త్యాతాంవిహించహిః ॥ విసర్జ్యక

రించికొని ముక్తజాలంబులచేతను బంగారుసరిగె పూలునుగల యెఱ్ఱరివికే దొడిగికొని ఇంటి
లోని వెనుకటి యువవనంబును ప్రవేశించి సుఖాసీనయయ్యె. విష్ణుదాసుఁడా! మునుపు నేను
చెప్పినట్టి యలంకారములుండని, నేనుచెప్పని దివ్యాలంకారంబుల నెన్నిటినిో నిజసఖిపరివృత
యై జానకీదేవి యలంకరించికొనెను. సీతాలంకారమును వర్ణించుటకే నరోత్తముండును శక్తుఁ
డుగాఁడు. నాలుగుమోములుగల బ్రహ్మయును అయిదుమోములుగల సుద్రుఁడును ఆరువత్త
ములుగల కుమారస్వామియును యేడాననంబులుగల యగ్నిభట్టారకుండును వెయ్యిసోల్గుగల
యాదిశేషుఁడుకూడ సమర్థుఁడుకాడు. సీతాదేవి యువవనంబునకు దయచేసెనని విని జలపూ
రకులందరును జలయంత్రంబుల నన్నిటిని తెరచివిడిచిరి. మణికాంచన పర్యంకముపై సుఖాసీన
యగు సీతమ్మ దాసీజనులు చామరములు వీచుచుండగా జలయంత్ర విమోదంబులను వృక్షశా
ఖలలోనుండి చూచుచుండెను॥ ౨౭ ॥ అంతలో నా శ్రీరాముఁడు రాజకార్యంబుల నన్నిటిని
నిర్వర్తించి సభనుండి వెడలి తన తమ్ములతోడ నిజమందిరంబున కేతెంచెను. అప్పుడు దుం
శ్రీ సీతారాముల జలక్రీడామహోత్సవము నందుట.

దుఘలు సవనాద్యంబులును వాయించబడెను. వారాంగనలాడిరి. మాగదాధులు కొనియా
డిరి. ఆ కోలాహలంబును ఉపవనాసీనయగు జానకీదేవియును విని మిక్కిలి సంప్రమముతోడ
మంచమునుండిదిగి యెడమచేతిలో నర్ఘ్యపాత్రంబును కుడిచేతిలో నుపపాత్రంబును తీసికొని
శ్రీరామునియెదుట వచ్చెను. అంతలో నారాముఁడు బయట నా ముత్రైములపల్లక్కినుండిదిగి
సమస్త పరివారజనులను వదలి తమ్ములతోడ లోపలప్రవేశించెను. అంతలో నచ్చట సువర్ణా

లాకలాకా వివేకబంధుభిర్వహే ॥ ౨౭ ॥ ఏకస్మిన్నంతరేవాగ్య శ్చ తతోరుక్తః పూషితః । రామహాగ్రేడు
 త్రుప్తస్తాః స్వగ్ర్యమగమతిత్పురాః ॥ ౨౮ ॥ కాచిత్త్యుజన్మేనైవ విజయామాసకేగతః । దధారచామరే కాచిత్కా-
 చిదాపసు త్రయం ॥ ౩౦ ॥ కాచిత్త్యాంబూలపాద్రంపా కాచిన్విష్టవస్యత । పాత్రం దధార కాచిత్తు జలకుంభం
 మనోరథం ॥ ౩౧ ॥ కాచిద్దధారపస్త్రాణాం కోశం కాచిత్తు కాత్తుకం ॥ కాచిద్దధారకూడిరంతాచిద్ధన్యదధార
 సా ॥ ౩౧ ॥ ఏవమాదీస్యనేకాని తనోపకరణానితాః । జగ్మహూరామధంబ్రంతం వేషయామాసురాదరాత్ ॥ ౩౩ ॥
 తతోరామశ్చ నైవద్యాన్యం యయాజనకంపదసిం । స్వీయం మాగం ప్రతిక్షంతిం లజ్జయావశతానాం ॥ ౩౪ ॥ గృ-
 హం గణారామమశ్యే శంఖితాంశస్త్రి తానాం । గృహ్వాత్వాపంచలజ్జంతం మనాసాచారులోచనాం ॥ ౩౫ ॥ శ్చ-
 శ్చ నైస్సమాయాతీం శఫిభిః పరివేష్టితాం । తాం దృష్ట్యా రామశ్చాపి కించిత్కృతాన్వీతానాం ॥ ౩౬ ॥ చకరా-
 చమసంపత్సృష్టార్చితజరణాః । తిరిష్ఠిత్యానసేసీత్యా జలమగ్రేయయాభవః ॥ ౩౭ ॥ జలయంత్రసమీపస్థాం కా-
 లాం సీతాశకున్దరిః । తస్యాం సింహాపసేనీత్యలత్తగంప్రాహరాఘవః ॥ ౩౮ ॥ గన్ధర్వజనకాలాంత్యం లపరావసా-
 చూహుషేతః । బ్రాహ్మణాదీనామిహాది నారీణాంత్యం యశ్వహి ॥ ౩౯ ॥ ధర్మం కృత్యా మథాయోగ్యం తతో
 మాంకురసూచనాం । తథేతిరామవచనా ద్భరతేన శత్రువః ॥ ౪౦ ॥ లత్తగస్త్యరిశోగత్యా ఫర్వానామూహు

లంకృతాంగులయన దాసీజనులు తమతమవసులలో జాగరూకులై వెడలిరి. ఒకతె విననజ్జుచే
 వీచసాగెను. మఱియొకతె చామరంబులను ధరించెను. ఇకనొకతె యాననమునందుకొనెను.
 ఇట్లే తన్మవడిగనొకతె అమ్మలపాదనొకతె వస్త్రపేటికనొకతె, ధనమునొకతె, ఖడ్గమునొక
 తె, ఇట్లే శ్రీరాములవారి సర్వోపకరణంబులను ఒక్కొక్కతెయై త్రిగొని చుట్టుబారుకొనిరి. అం
 త నారఘునందనుడు కాలినడకతో వెడలి తనరాకనే గృహంగణా రామవధ్యముననిలచి త
 న్నుచూచి లజ్జించుచుండు దివ్యసుందరాంగియైన మంగళదేవతయొక్క సన్నిధానమునకు వచ్చె
 ను. అచ్చట నీతచే నమర్చింపబడిన జలములచే నాచమనముచేసి వీరమున్న కూర్చుండి దివ్యో
 దకముద్రావి ముందుకువెడలెను. జలయంత్రసమీపంబున నుండెడు లతాశాలను సీతానను.
 నివృత్తుడుగా ప్రవేశించి అచ్చిటి సింహాననముమీద కూర్చుండి లత్తణునిజూచి 'తమ్ముడా!
 నీవు భోజనశాలకుపోయి బ్రాహ్మణాదులనందరిని పిలిపించి, ఊర్చిల్లాదులను తర్వరపరచుము. అ
 నిచ్చిటి సిద్ధపరచి నాకు సూచనచేయుము.' అనిచెప్పెను. లత్తణుడు అట్లేయని భరతశత్రు
 ఘ్నులతోడ వెడలి వసిష్ఠాదిమునులను మంత్రులను ఇష్టమిత్రులను అందరిని పిలిపించెను. ఊ
 ర్చిలా శ్రుతకీర్తి మాండవులను కార్యములలో శ్రీరామాజ్ఞచే తర్వరపరచెను. అంతలో నుద్యా
 నవనమున శ్రీరాముడు చిత్రరాగంబులనునిపి కేసరాదులచే నిర్దిష్టపడిన జలయంత్రంబుల
 ననేకంబులను చేయించి వేరుగా దాసీజనులందరును సంతోషించుచుండ వాటిలో నీతను నిజ
 బాహుపాశంబులచే కట్టిపట్టి యెత్తి త్రొసెను. తానుకూడ వేరుగా జలయంత్రంబులలో యె

గతః । వస్థాపాదివిన్విత మంత్రాగ్రస్తుగృధ్రపక్షా ॥ ౧ ॥ త్వరయామాసోమిలాంచ మాండవీధరతిథియాం ।
 క్రుతకీర్తించసామిత్రః శ్రీరామవచనాత్తిదా ॥ ౪౨ ॥ ఏతస్మిన్మంత్రేరామః కేశరాదధిమిత్రైః । చిత్రరాత్రైః
 పూరితాని జలయంత్రాగ్రశేఖః ॥ ౪౩ ॥ కారయత్వాతేషుసీతాం భాచాపాతైఃసృధుమాదా । కృత్యాక్షిపద్వి
 భద్రాపాగ్ దిషువశ్యక్తువైసుఖం ॥ ౪౪ ॥ తతఃస్థియంచపాశోన్వై జలయంత్రేషువైపుష్కక్ । జలత్రీదాంధ్రమ
 ధిల్వా చకారరఘువందనః ॥ ౪౫ ॥ భుజాభ్యాంససమాలింగ్య తామమృతప్రక్షిపన్మదా । రంజయామాసైవైదేహీం
 సురాగాంజలిసేవతైః ॥ ౪౬ ॥ తతస్సుగంధత్రైలాని తథావిఘ్నశాసినీ । నానాసుగంధద్రవ్యాణి మాంగల్యాదివి
 చూరివ ॥ ౪౭ ॥ నానీభిశ్చిక్రమసీయ తామ్రభూపిచరస్వరం । వపుషాఃపసూతైర్విశ్రీదాద్రవ్యరఘునూ
 రతైః ॥ ౪౮ ॥ రాభ్యాంజలయంత్రాణి మిషస్తాసముమచతుః । రామాక్షిసంజయదాశ్య స్త్రీతాపభ్యాసీసూ
 చితాః ॥ ౪౯ ॥ వస్తుభిర్విహీరూకారం గత్యాతస్థ్యులజ్జతాః । కాశ్చిత్ ద్వాశేషతస్థుస్తా మ్నాస్తింప్రమదితావ
 నాః ॥ ౫౦ ॥ అన్యధ్ధ్యుగ్ంతతస్మై రామావహసీవాదరం । జలయంత్రేషుత్రీదాం చక్రతున్మ దిరముదాః ॥ ౫౧ ॥
 ముష్టిభ్యాంకాశేరీచం తాదయామాసభాతుకాత్ । సోపీతాంతాదయామాస మధ్యైశ్చమృతసూయాః ॥ ౫౨ ॥ చ
 చుంబితపాద్వింశోన్మ చూరాయామావతక్తుచా । ముక్త్యాతత్కంఠమీభం మాలింగ్యక్యదనుతతాం ॥ ౫౩ ॥ మ
 హాచక్రచ్చంత్రీరామః సీతాయాస్యతేగః । ఉక్షీజువస్తుచాన్దేశ తద్రంభోరూదదీకః ॥ ౫౪ ॥ శతః శేత

క్రీ-దుమకెను. ఆవైదేహితోడ శ్రీరాముడు జలక్రీడామహోత్సవంబుల కారంభించెను.
 భజనులచే నామె నాలింగించినింపలుమారు నిల్లలో పడద్రోయుచు రాగరసముక్త జలాం
 జలును చల్లుచు మిక్కిలి రంజింపజేసెను. పిదప నోట్లే పరిమళిందరంబులను దివ్య తైలంబు
 లను సుగంధిచూర్ణంబులను మంగళోద్రవ్యంబులను దానీజనులు తెచ్చి యందిచ్చుచుండగా
 నొంహారులు మీదచల్లికొనుచు క్రీడించిరి. పూలవాసలను పరస్పర మొకరిమీదఁదనొకరు కు
 రిపించిరి. మఱి వారు పిచకారులచే వసంతంబులను చల్లకొనుచుండిరి. శ్రీరాముడు కనునన్న
 చే ఘోషచేయగా సీతా సభజనులుకూడ నక్కడనిలువక దివ్యవస్తుంబుల ఘరదాలకు వె
 లువల దూరముగాబోయి లజ్జించుచు నిలిచిరి. కొందరు ద్వారప్రదేశమునపోయి సంతోషము
 తో నూరక నిలిచియుండిరి. ఇట్లుండగా నాసీతారాములు అన్య లెవ్వరిలేదని యెఱిగి రహ
 స్యమున జలయంత్రంబులలో చాలాసేపు క్రీడించుచు నానందించిరి. ఒంహారులు కనుమ ను
 కుమారంబులయిన ముష్టితాడనంబులచే ముదాన్వితులయిరి. శ్రీ పరమాత్మయగు రాముడు
 మహామాయయగు మంగళదేవియొక్క- బింబోపమును సాంసారిక మానవసఖు నిరూపణము
 ను చూపుచున్నాడనట్లు చూపించెను. కుచకుంభంబులను మర్దించెను. కంఠుక బంధమును
 వడలించి గాఢాలింగనంబుల నొనర్చించెను. ఇతను కామోత్తేజకంబులయిన చేష్టలే సీతను
 ఆనందకేలిలో తేలించెను. ఒంహారులు చరస్పర వస్త్రావహరణంబులచే పరిహాసములాడిరి.

స్మిం రామశ్చాకర్షయత్ముదా । సీతాపాత్యవశయజ్యేగా ద్రామసీమిన్సీతాసహ ॥౫౫॥ ఏవంపరస్పరంక్రిడాం
చక్రేతుదణంపతిముదా । కస్యచక్రప్రయోగక్రిడాం సదస్తారాంభవేతితుం ॥ ౫౬॥ ఏతస్మిన్నంతరేరామం భోజనార్థం
తుస్మాచసాం । కర్తవ్యయాససామిత్రి సుహృదౌచామసుహృజ్జనాక ॥ ౫౭॥ ఏషేతస్మదాసీధి ర్వశద్వారా
ద్భుహింసితః । తాహుష్యమయానాయం రామంగంతుంశచత్వరం ॥ ౫౮॥ షిరోభవాత్రసామిత్రే రామారహానీసీ
తయా । కశోతిజలయంత్రేషు జలక్రిడాంయథాసుఖం ॥ ౫౯॥ త్వస్తాప్రాహసామిత్రి ర్యస్తాభిర్వచనంవమః ।
వేదస్యంరామాను సూచనార్థంహిలత్వణః ॥ ౬౦॥ సమాగతస్తామస్తీతి తతోయాప్యామ్యసాంస్యహం । తత
స్తాసుతవాత్వేకా దాసీగత్యర్థమూర్తతుం ॥ ౬౧॥ వస్తుభిత్వేహింసిత్యా భయభీతాబిజ్జతా । కదయామాస
సామిత్రే ద్వారాంభోగమనంశ్చైతః ॥ ౬౨॥ తద్దాసీవచంశ్రుత్వా జలయంత్రాత్తుభావం । బహిఃకృత్యంగ
తశ్చ రామస్తస్యమహాస్వయం ॥ ౬౩॥ జలైరుష్మేత్రభుంహ్నాత్వా దేహమద్యర్థవాదిభిః । సుగంధద్రవ్యరా
గాదీక కృత్యాచూరంప్రియాస్థితః ॥ ౬౪॥ సీతకాశేమనానాంసీ పరిధాయాఽభవంతపి । దదతుశ్చాన్వసేప్రాణిహే
మతంత్యక్తితానిచ ॥ ౬౫॥ వాసీభ్యశ్చాన్వదాసేభ్యో రాగాదైర్భ్యుత్రితాసహి । తతస్తాజగతుఃప్రప్య చిరమాగా
శసగృహం ॥ ౬౬॥ త్రిపురార్కృత్పచారా ధిక్తర్వాతోపచారైః । ఊహికలాధిగన్నయ తాగ్రంధేషుసమ
ధృతం ॥ ౬౭॥ దశ్యభిఃస్థాణకాభిశ్చ పాత్రేషుపరివేషితం । మనీశ్వరైశ్చైశ్వరుడా మహ్నాత్రిశమద్యః ॥ ౬౮॥
మంత్రభిర్మంథుభిశ్చాసీ రామేశ్చంప్రాప్తమహావహః । తత్పాత్రంపిజయాపాశ తాశఃచామరేణసా ॥ ౬౯॥ సదస్యా

నన్యంపనెవని దరము? అంతలో నచ్చటికి భోజనసమయసూచన నిచ్చుటకై లక్ష్మణుండే తెంచి
తత్సంభజనలనజీవించెను. ద్వారదాసులచే నడ్లగింపబడి నిలచియుండు లక్ష్మణునింజూచి వారు
“శ్రీసీతారాములిరువురును రహస్యముగా జలయంత్రంబులతోడ జలక్రిడాతత్పరులై యున్నారు.
నీవుపోవలదు. ఇచ్చటనే ఊణకాలము నిరీక్షించుచుండుము.” అనిపలికిరి. అందుకు లక్ష్మణుడు
“సరియే, మీరు వెళ్లి-భోజనసమయసూచనకై లక్ష్మణుడు వచ్చి కనిపెట్టికొని యున్నాడు-అని
యింతనాత్రము చెప్పి రండి. నేడపోదును.” అని యాజ్ఞాపించెను. వారిలోనొకతే య
ప్పుడు శ్రీరామనన్నిధానమునకువెడలి తెరచాటున నిలిచిభయభీతయును లజ్జితయునై తిన్నగా
లక్ష్మణుని యాగవంతులను విన్నవించెను. శ్రీరాముడుఆమాటను విన్నతోడుతనే సీతను సీల్ల
తోట్టినుండి బయటవిడిచి తాను బయలుపచ్చి సంతసించుచు నుష్టోదకంబున నలుగుసిండి మొ
దలైన సుగంధద్రవ్యద్రవ్యవచలచే న్నానముచేసి సీతాదేవితోడ దివ్యవీతాంబరంబులను ధ
రించి సరిగెడబట్టలను దాసీజనులకిచ్చి పూలుపరచిన నేలమీదుగా భోజనశాలకే తెరిచెను.
అచ్చట పూర్వోక్తవిధానంబులకన్నను అధికముగా వివిధోపచారంబులతోడ సువర్ణచాత్రంబు
లతో ఊర్చి లాద్యంగనామణులు కామధేనుకల్పితంబులయిన పక్యాన్నాదినమస్తవదార్థంబులను
వడ్డించియుండిరి. అప్పుడు శ్రీరాముడు మునీంద్రులతోడను గురువులతోడను మిత్రులతోడను

దృశ్యబుద్ధ్యా రంజయానుసంధానం, వివిక్తత్యాభోజనంకు పృత్యాతాంబూలచర్యణం || 20 || సీతాసమన్వితం రామ స్పృహాగుణ్యకాధా, ముఖం | మంత్రభిష్పంధుభిమిత్రై | గోహంతిస్తుదవీప్రభు || 21 || సీతాపిభోజనం కృత్యా దివ్యాలంకారమంతితా | నిద్రాశాలాంసమాసీనా సభిభిఃసరివేష్టితా || 22 || చకారపారిధిక్రీడాచానీభిర్వీరితామదా | కుర్వతీంఘనాభస్య ప్రతిష్ఠాంధ్యారలాంచనా || 23 || * || శిశిమదానందరామాయణే వాల్మీకియే విల్వాశాండే పంచమస్కంధః || ... .. || 24 ||

శ్రీరామదాశవాచ—ఆథరామోబంధుభిశ్చ నిద్రాశాలాయయామదా | మృతోబంధనాచక్ర్య వివేకైకాంతమందిరం || ౧ || విపర్యయైకాదీంశ్చ దానీభిఃసరివారితః | దదర్శవాసఃసీవిద్రా కాలాయాంరఘునందనః || ౨ || సాపిష్టాత్వాగతింరామం సారీక్రీడాంచయచ | ప్రత్యుజ్జగామరామాయ సభిభిర్నూపురస్సహ || 3 || సత్యామంః శేభ్యత్యా మంచకేసన్నివేశయత్ | దత్వాపాకుజలంతిన్నై దదౌతాంబూలముత్రమం || ౪ || తిశ్చ కారశ్రీరామో విద్రాంసీతాపనస్త్రిః | దానీభిర్వీరితామదా పర్యంకేరత్నీఘనీతే || ౫ || మహారిగమాత్రాదుత్థాయ ధృతాశోకోపహంసా | తస్మానీతామంచకాచ సతీరామోవ్యయన్యతే || ౬ || దృష్ట్యాపయతితిరామం

సాధువులతోడను మంత్రులతోడను సుఖభోజనముసారగించి యానందించుచుండెను. సీతమ్మ వ్యజనముచే వీచుచు వినోదకరంబులగు చాటువాక్యంబులచే శ్రీరాముని రంజింపజేసెను. ఇట్లు భుజించి సీతాకరకమలార్పితింబయిన తాంబూలము నాస్వాదించి, అంతఃపుర దివ్యమందిరంబున శ్రీరాముండు మంత్రబంధుమిత్రపరిచారముతోడ కథాగోష్ఠీసుఖముననుభవించుచుండెను. సీతమ్మయును భోజనముచేసి దివ్యాలంకారంబుల నలంకరించిన నిద్రాశాలకేళించి సభిజనపరివేష్టితయై శ్రీరామాగమనంబును ప్రతీక్షించుచు తిద్దానము నవలోకించునదియై దానీజనులు వ్యజనాదులచే నేపించుచుండగా సాగటాలాడుచుండెను || ..... || 24 ||

శ్రీసీతారాముల దినచర్యా వర్ణనము.

శ్రీరాముండు పిదప తమ్ములతోడ సంరసముగా నిద్రాశాలకువెడలెను. వందిజనులచే స్తుతింపఁబడుచు లత్తజోతులను దానీవర్గమునువదలి ఏకాంతమందిరమును ప్రవేశించి, నిద్రామందిరమున సీతనుచూచెను. ఆమెయును శ్రీరాముని రాకనెఱింగి సారికాక్రీడనువదలి సఖులతోడ నెదుటవచ్చి శ్రీరామునిచరణకమలములకువందించి హస్తలాభవమునిచ్చి దివ్యమంచముమీఁదకూర్పుండఁజెట్టి, దివ్యపానీయంబునమర్పించి తాంబూలమును సర్వాగముగానర్పించెను. అంతనారఘునందనుండు రత్నాలంకృత పర్యంకంబున దానీజనులచే వీజతుండై జానకీదేవితోడ స్వానందనిద్రనందెను. ధరింపఁబడిన తొడతలగడగల సీత యొకమువచూర్తముకాగానే లేచి మంచమునుండిదిగి నిలచెను. అంతట వెంటనే శ్రీరాముండు మేల్కొనగా, జనకపుత్ర

దత్వాపాసుంజలంపునః । దదాసీతాథతాంబూలం రాఘవాయానిహషితా ॥ రాఘవాశ్చ సప్తభారాం విజ
యామాసురాదరాత్ । కేకపక్షసముద్యుతైః చామరైరుక్తగుహితైః ॥ ౮ ॥ సీతాదాశ్చ సప్తభారాం విజయా
మాసురాదరాత్ । ధమభువస్సద్భివైర్దివైశ్చ కృతైర్న హేమాదుమండితైః ॥ ౯ ॥ తతస్సీతాశ్చ రంభత్యా ద్రాక్షపల్లా
ఘ్నుకుంటపం । యయారామాంజాఞ్శామృతం తస్మాత్తదజలసనై ॥ ౧౦ ॥ ఉపబహూశంపృష్ట సీతాచాపస్థితో
మదా । హస్తశ్శోష్ట్రముంతిరామ దూతైఃకృత్రిమవిమలైః ॥ ౧౧ ॥ హేమరత్ననాదీదంత సుంధుతైరతివిత్రి
తైః । క్రిదాంబుధ్యేన్ద్రేనైవ చకారిసీతయాసుఖం ॥ ౧౨ ॥ తతఃపక్షివైస్సర్వైః పుషరక్షైస్సకీరియా । క్రిదా
చకారతీరామా దాసీభిర్విజితోమహాః ॥ ౧౩ ॥ ఏతస్మిన్పంతరేతత్ర సీతయాకారితాఃపురా । సమానుయోర్యా
రవాశ్చ సమృతశ్చ తక సదా ॥ ౧౪ ॥ చతుర్గీతంనుస్వరంతా మ్మజ్జస్వరసమన్వితం । తతస్తాశ్చోచ్యంతాకారా
దిత్యావస్తాదీభావకీ ॥ ౧౫ ॥ విసజాయమాససర్వా ప్రతోరాఘవకుబజితీ । క్లిత్యాపాసాదవశ్యేద్య కాతుః
చాట్టజంత్యయా ॥ ౧౬ ॥ ద్రట్టుమచ్చాశ్చకారామ శీఘ్రిమత్త్విరాఘవ । తస్మీతావచసాద్రామః ప్రాసాదంత
తీసీతయా ॥ ౧౭ ॥ గత్యాద్యాశ్చసనైకీత్యా గవాక్షైరుక్తగుహితైః । రతోద్భవతపాత్రైశ్చ ముక్తాభాఃరాజ

నిద్రలేచిన పతికి మరల పాణీయంబులగు, దివ్యజలంబులనర్పించి షిక్కిలిసంతసముతో తాంబూ
లమునలించుచుండెను. శ్రీరాముని దాసీవర్గము సాదరముగా శ్రీరాఘవేంద్రునిని నెమలితె
క్కలతోనేర్పరచిన కనకాలం కృతవ్యజనంబులచే వీచుచుండెను. అట్లే సీతయొక్కదాసీవర్గ
ముమైథిలిన ఘోషవచ్చెన్గబులుగు. సువర్ణాలంకృత చామరంబులచే విసరుచుండిరి. అంతేనా
శ్రీరామచంద్రుడు నిజకరకమలంబులచే సీతాపాణిపద్మంబును గ్రహించి అంగణమధ్యస్థ రియ
గు ద్రాక్షాలతలమంటపములకువచ్చి దానిలోనిదివ్యాసనంబున సుఖాసీనుండాయెను. సీతాచే
వికీ ఎడమపక్కలో సంతోషించుచు వెన్నులగడ నూనుకొనికూర్చుండి, రాజుమంత్రి సేనాపతు
లు గజరథపురగపదాతులు మొదలయిన సువర్ణరత్న గజదంతాదులచే బొమ్మలగా కప్పించి పెట్టి
యుండు కృత్రిమప్రతిమలచే శ్రీరాముడు జానకమ్మతోడ బుద్ధిబలముచే యథేష్టముగ్రా క్రి
డలనొనరించెను. పిదప పలుమారుదాసీజనసేవితుండైన శ్రీరాముడు సీతతోడ కంజరంబులలో
నికడుగులను పట్టికొనిక్రిడించెను. ఇంతలో వారియెదుట సీతచే ప్రియపింపబడిన వారకాంతలు
నూర్లకొలదిగావచ్చి నర్తనములాడిరి. మజ్జస్వరసమనిగ్రహముగా సుస్వనిగీతంబులనుపాడిరి. సీతా

శ్రీజానకీదేవియొక్క మహిమదారశాసనము.

దేవి పిదపవారికి వస్త్రాలంకారంబులను పారితోషికంబుగానిచ్చి యందరినివంపించి, శ్రీరామ
చంద్రునింజూచి, 'ప్రాణానాథా! మనమీయ పృథిగిమీఁద నెక్కి యంగడిబారులోనివేడుకలను
చూతము, వేగమెత్తు' అనిప్రార్థించెను. అట్టిభూపుత్రీభాషితంబునువిని సీతతోడ మేడనెక్కి
దివ్యాసనంబున కూర్చుండి మత్తెములజాలర్లుగల్గి రత్నకవాటంబులచే రాజించుచుండు కనకగ

తైః ॥ ౧౮ ॥ రాజవిభాగములకాతం దవశఃశక్తికాకుం ॥ సీతామైత్యయానానా కౌతుకానిసరామః ॥ ౧౯ ॥
 స్వీయవిషయేనానా ప్రస్థ తిజాన్యామదితానః ॥ ఏతస్మిన్మంతరేహత్యే ద్విజనత్పితృకుసీతియా ॥ ౨౦ ॥ దృష్ట్యలంకార
 వస్త్రాద్యై హీనానాటిస్త్రాధానా ॥ గచ్ఛంతిరాజమాగేణా కృతాభిషేకానామద్యతా ॥ ౨౧ ॥ తాంతాద్యశం
 నిరీక్ష్య భానానామాయవిదేహా ॥ పరచ్యూతానా దైర్ఘ్యం కిమధంహితావ్యసీ ॥ ౨౨ ॥ సాహసాత్
 భయాత్పాదాం త్యక్త్యామాంతాతలాలితాం ॥ తాతగేహేగతాభాతా తాతేపిజనోవృతః ॥ ౨౩ ॥ గరుగే
 హేవంతికాయాం వతేతేభ్యాంరామమ ॥ సహామకాశిగేహే భూనాసీతే స్థితమమ ॥ ౨౪ ॥ తస్మాత్సంస్థి
 లంకారా మమదేహేవిదేహా ॥ ఇతితస్మాదచక్రృత్వా రామాస్థంసన్నిరీక్ష్యవా ॥ ౨౫ ॥ నిజాలంకారవాసాంపి
 దదౌతస్త్రివిదేహా ॥ బ్రాహ్మణీంసాపుత్రఃప్రావా గచ్ఛత్సంలక్ష్యంప్రతి ॥ ౨౬ ॥ హేమమద్రావ్యమితా స్త్ర్యం
 గృహణమహజ్ఞయా ॥ తథేతిభాగకీంసృష్ట్యా సాయయాల్పక్షణంతదా ॥ ౨౭ ॥ పుర్యాధికాసంకారాణా స్త్ర్యదే
 హేనానకీపుః ॥ దధారదివ్యనాసాంపి హేమతంతూద్యవానిసా ॥ ౨౮ ॥ లక్ష్యంబ్రాహ్మణీకత్వా సీతావాక్యంవ్య
 వేదమతో ॥ దదౌతస్త్రివిదేహా హేమమద్రాస్త్రదేహసా ॥ ౨౯ ॥ సీతావాక్యంలక్ష్యమితా మృహమేనేనతిద్వచః ॥

వాత్సంబులలో నుండి యంగడిబజారులోని వేడుకలను చూచుచు సీతకు తనకుడిచేతి తక్కువ్వం
 గుళముచే చూపించుచు హస్తస్థుఁడైయుండెను. ఇట్లుండగా నచ్చట నంగడివీధిలో దారిద్య
 క్లిశ్యమానకరీరయై వస్త్రాలంకారాదులులేకయే నడుమున బిడ్డనిడికిని బిచ్చమెత్తుచు పోవు
 చుండు బ్రాహ్మణుని సీతయ్యచూచెను. అంతనోళ్లె యానిప్రవనితను దాసీలనంపి పిలవించెను.
 నీవేలయిట్లు అలంకారములేక యుండువని యడిగెను. ఆమె సీతనుచూచి “నామగఁడు పుట్టి
 నింట కన్నతండ్రిచే గారబముగా పెంచబడుచుండు నన్ను వదిలి తీర్థయాత్రాగఁగము వెడలి
 నవాడివరకు నింకయును రాలేదు. నాతండ్రియును ముసలివాఁడుగాన చనిపోయెను. నా సో
 దరులిరువురు అవంతిలో గురుకుల వాసము చేయుచున్నాను. ఇప్పుడింటిలో నాకుపోషకు
 లెవ్వరునులేరు. కావున నాదేహమున నేయలంకారమునులేదు.” అనిచెప్పగా నామాటలను
 విని జనకపుత్రి శ్రీరామచంద్రుని ముఖారవిందమును చక్కగా నవలోకించి తనయలంకారంబు
 లను వస్త్రంబులను ఆ బ్రాహ్మణునికి ఇచ్చి “నీవు లక్ష్యణుని వద్దపోము. నాయాజ్ఞవలన సతని
 వద్ద లక్ష్యుననగా నాణకములను తీసికొని పోము.” అనిచెప్పి పంపించగా నామె యట్లేయని
 లక్ష్యణ సన్నిధానమునకు వెడలెను. జానకమ్మ మునుపున్న అలంకారంబులకన్న సధికముగా ది
 వ్యభూషణంబులను బంగారు సరికవస్త్రములను అలంకరించి కొనెను. ఆద్విజాంగన లక్ష్యణ
 నివద్దికి పోయి సీతాదేవియొక్క యాజ్ఞ నెఱిగించెను. అప్పుడే లక్ష్యణుండు దీనిమాట దబ్బర
 యని యెంచక, లక్ష్యునవద్ద నాణకంబుల నామెకర్పించెను శ్రీరాముని రాజ్యములో దబ్బరలాడెడు
 వారుగూడ గలరా? అట్టి సాహసముగల వారెవరుగలరు? లేనేలేరు. పిమ్మట సీతయ్యను లక్ష్య

కస్మదానోఽరానరాజ్యే ముపవత్సంధఃపతిః || ౩౦ || అథసీతాపీసామిత్రం స్యాంధావేఽప్రవృత్తదా | అయో
ధ్యానాంతతారాప్తే హృదయామాశ్రయంధుభిః || ౩౧ || సప్తద్వీపేషుస్వత్ర పృథగ్యుష్కేషుసాదరం | తా
చిన్నాదీపుమాన్యూపీ వివాసద్వస్త్రధూవజైః || ౩౨ || దృష్టిశ్చైత్రహర్యాజ్ఞాతో యద్దేశేయశ్చులేశాః | తద్రా
జ్ఞాన్ముమేదండ్లో రామస్యాపివిశేషతః || ౩౩ || ఇతిచచ్చిత్తంతాత్మ స్యశాంతేఽస్మియరాష్ట్రే || వస్త్రాలంకార
భూషణి భూషణీయోద్వితాదయః || ౩౪ || సప్తద్వీపస్యపరిమత్తేభ్యంతేతాసుఃకీర్తితః | గజదుందుభిహోషేణశ్చ
చక్రప్రక్షేపచ || ౩౫ || తదారభ్యజగత్సంవ కృద్విగతభూషణః | నారేవాపురుషోవాసీత్తత్రాప్యవజ్జాధయత్ ||
౩౬ || ఏవంవానాకాతుకాని భూమ్యానీతాః రోస్తుదా | అథరామశ్చుభాంగత్యా పునర్యామేచతుర్థే || ౩౭ ||
చకరరాజ్యకార్యాణి ధర్మజైవస్యబంధుభిః | నటనాటకవేళ్యానాం కాకుకావిమహంతిచ || ౩౮ || దదన్యససధా
మచ్ఛే స్తుసీమాగధుంధిభిః | తతస్పూర్వ్యసర్వాభ్యం యయాసీతాగృహంప్రభుః || ౩౯ || సాయంసంధ్యాదికం
కృత్యా హుత్యాహుమండుభావిధి | గంధాదిభిశ్చివంత్రాజ్య బ్రాహ్మణాంశ్చాపిరాసువః || ౪౦ || వాసోపహరై
వేద్యం దత్యాతేభ్యస్య సుపునః | కృత్యోపహరంక్రీరామః శ్రుత్యాపారాణీకేకథా || ౪౧ || కీర్తనైర్నరదాహా

ణునికి తన దాసినంపించి “స పద్వీపంబులలో నంతట నితరవమకంబులలోను ఒక్కపురుషుడు
గాని ఒక్కస్త్రీగాని మంచినద్రుములును మంచినామ్ములును లేనివాడుగా లేనిదానగా చారు
లవలన నాకు తెలియవచ్చితే, ఎవ్వడేదేశమునందు ఏపురమునందట్లు లేటగ్గించునో ఆరాజునా
యొక్కశిక్షను శ్రీరామదండనమును వహింపగలవాడుగానుండును. ఇట్లు నాచేత శాసనము
చేయబడినదని తెలిసి తమకోశంబులవలన రాష్ట్రముననుండు ద్విజాతులు వస్త్రాలంకారభూ
షణంబులచే నలంకరింపబడవలయును.” అని భేరినాదముతోడనంతట డంగోరావేయించునట్లు
చెప్పింపెను. అట్లే లక్ష్మణుండు శ్రీసీతాదేవీశాసనంబును ఏనుఁగులమీఁద దుందుభులచే
మ్రోగించుచు ప్రకటించెను. దానినివిని సప్తద్వీపగతరాజులందఱును అట్లే నెరవేర్చిరి. అదిమొ
దలు జానకీదేవియొక్క భయమువలన స్త్రీగాని పురుషుడుగాని జగమున నెవఁడొక్కఁడును
ఆధరణములేక యుండలేదు. ఇట్లు సీతాదేవి వివిధకౌతుకంబులను సంతసముతోచూపుచువ
చ్చును. అంతనా శ్రీరాముండు సభకువెడలి నాలుగవయామమున తనతమ్ములతోడ ధర్మముగా
రాజకార్యంబులను నెరవేర్చెను. వందిమాగధులచే నభినదరితుండగుచు నభామధ్యంబున రా
రాజించు శ్రీరాముండు నటనాటకాదులను గణికానర్తనాదులను విలోకించెను. పిదపక్రీరా
ముండు సభనుండి సర్వజనులనువిడిచి జానకీమందిరంబునకుంజని సాయంసంధ్యావందనాది స
త్కర్తలనాచరించి యథావిధిగా నగ్నిహోత్రకర్తలనునివార్చింది గంధాద్యుపచారంబులచే
సాంబశంకరస్వామినారాధించి భూసురోత్తములను పూజించి వారికి వివిధోపచార నై వేద్యంబు
లను సమర్పించి తాను అభ్యవహరము నారగించి, పురాణకథల నాలకించి, హరినామస్తవరణం

నాం కేశ్యానానర్తనైరపి । పాపోద్ధితాభిర్యైర్భాగ్యైశ్చానాంనగామ్యైః ॥ ౪౨ ॥ సాధ్యమాంశకాన్సీ
త్యా యయావిద్రాఢ్యలంకైః । తనోరత్నద్రుకాశ్చైస్స జగముజానకీంద్రతి ॥ ౪౩ ॥ సాపిఞ్చత్యుజ్జగామానరత్న
వీరైస్సఖీయతా । తతస్ససీతయానామ పర్యంకేరత్నచిత్రితే ॥ ౪౪ ॥ చకారసీతయాః కీడా రంజనానానా
నకేం । తతస్తాదంతీనిద్రాం చక్రసుర్యేతతామహః ॥ ౪౫ ॥ దాసీభిరవ్యజ్రైస్సైతైః । క్వామరైశ్చేకామభూష
ితైః । ఏవంరామేనాసీతా సుఖమాపవతివ్రతా ॥ ౪౬ ॥ సీతయానామవ్యాపి సుఖమాపవితేవతిః । ఏవంనానా
కాతుకాని ప్రత్యహంఝునందపః ॥ ౪౭ ॥ చకారసీతయానాధాం పరిపూర్ణానానోధః । కదాచంద్రస్యత్యోత్పన్న
యా మంగళేషోద్భవప్రభుః ॥ ౪౮ ॥ చకారసీతయానిద్రాం కదాప్రాసాదమధ్యతే । ప్రాసానాభ్యంతరేవాపి గ
యావత్పవతైశ్చైః ॥ ౪౯ ॥ సుఖమానకదారామః కదారహానిమందితే । కదాశ్చృణోతానధృపవిశానమమంచతేః
౫౦ ॥ కదాద్రాక్షుంబులపాథో జలయంత్రప్రసూపతిః । కాచఘామ్యాయక్తఘామ్యం మడిఘామ్యంతోభావితాః ॥ ౫౧ ॥
స్ఫటికాదిమఘామ్యంహి కదాసుమ్యంపరామః । కదానవుత్యుక్తేవాపి రంగశాలాంతరేకదా ॥ ౫౨ ॥ కదానచిత్ర
కాలాయాం కదోకిరమయేగృహే । కదాపువ్యయేగేహే కదాంభావనేవతే ॥ ౫౩ ॥ కదాపువ్యాటికాయాం

బు నొనర్చు భాగవతులకథలచేతను చారాంగనానర్చనంబులచేతను ఉత్తమిలుగు నూరివారు
చెప్పెడు వాదలచేతను గాయకులయొక్క దివ్యగానంబులచేతను రాత్రియొక్క మొదటి
యొకటిన్నరజాయును కడపి తిన్నగా నిద్రాలయమునకువెడలెను. పిదప రత్నప్రకాశంబుతోడ
వచ్చుచుండు శ్రీరామచంద్రస్వామిని సీతాదేవి రత్నదీపంబులతోడను సఖివర్గముతోడను ఎదు
టవచ్చి పిల్చిదిగినిపోవగా నాయురువురును రత్నచిత్రితంబగు పర్యంకంబునెక్కిరి. శ్రీరాము
డు సీతాదేవితోడ సరసవల్లసాది క్రీడాకాతుకంబులనంది యానందతుందిల మృదయాంబుని
మండయ్యె. అంతనిరువురును దంపతులు దాసీజనులచే కనకరత్నచిత్రిత చామరవృక్షనంబుల
చే నేవించబడుచు సుఖనిద్రాముద్రితలైయుండిరి. ఇట్లు సతీమణియగు సీత శ్రీరామునివలన
సుఖమునందుచుండెను. సతీవ్రతుండగు శ్రీరాముడు సీతవలన విశేషసుఖమునందుచుండెను.
మఱియునిట్లే శ్రీరాముడు సీతాదేవితోడ ప్రత్యహంబునను వివిధవిమోదంబులను అనుభవించి
చుచు పరిపూర్ణమనోరథుడై బ్రగుచుండెను. ఒకప్పుడు చంద్రశాలలో నంగణంబున వెన్నెల
లోను, ఒకప్పుడు ప్రాసాద శిఖరప్రదేశంబునను, ప్రాసాదపథ్యమున గచాక్షంబుల మంగళ
నూరుతంబులచే రంజితు ముస్థలంబులలోను, ఒకప్పుడే కారితేళుద్ధాంతంబుల బంగారు గోలు
సులచే కట్టబడిన సవితానపర్యంకంబునను, ఒకప్పుడు ద్రాక్ష మంటపంబులక్రింద జలయంత్ర
సమాపంబునను, అట్లే స్ఫటికస్థలంబునను, కాంచనస్థలంబునను, రత్నస్థలంబునను, ఒకప్పుడు
పుచ్చకవిమానంబునను, ఒకప్పుడు రంగశాలలోను, ఒకప్పుడు చిత్రశాలలోను, ఒకప్పుడు ప
ట్టివేరుతడితెలపందిలిలోను, ఒకప్పుడు పూలయింటిలోను, ఒకప్పుడు అరటిపొదలలోను, ఒకప్పు

క దావ్యుడోధ్యుఁడని । శృంఖలావృత్తగుంబద్ద దోలకేరత్న విత్రితే ॥౫౪॥ క దావ్యాదుమేదివృత్త మంచకేరత్న భూ
షితే । క దావకారకులసీ వాటికాయారంఘూర్తికః ॥౫౫॥ నిద్రాజనక సందివ్యా భూయమభవకదా । క
దావ్యాదోధ్యుఁడ్రాసాదే క రైక స్తంభపద్మని ॥౫౬॥ క దావ్యగృహదేహవ్యాం క దావ్యం దావనేపచ । ఏవంససీత
యాశేమే యోధ్యాయారంఘుసందకః ॥౫౭॥ * । ఇతిశ్రీమదానందరామాయణే వాల్మీకియే విలాసకాండే సీతా
రామయోద్ధిశచర్యా వర్ణనంబామ వృత్తములు ॥ * । ... .. ౬॥

శ్రీరామవాక్సవాచ—ఏక దాగాఘవంద్రప్రం తథాస్మానుంశుభావః । కస్మిన్మహాయావాగ్నసో
మునిభిఃపరిశేష్టితః ॥ ౧ ॥ సహగతంమనింశ్రుత్వా తంప్రత్యుద్గత్యరాఘవః । సహకరిరసాధక్ర్యా సహాయజిజ్ఞాసు
రినం ॥ ౨ ॥ దత్యావరాససంతప్తై ద్విశేభ్యశ్చాపితైశ్చుధక్ । దత్యాసహాదివ్యాది చకారపూజసంపృధక్ ॥ ౩ ॥ కా
మధేనావృత్తైరత్యై యాదిభ్యాంసంభవైరివ । వ్యాసంతంభోజయామాస శువిభిశ్చాకేపృధక్ ॥ ౪ ॥ తాంబూ
లండుక్షితాందత్యా శ్రుధ్ధకరసంపుటః । పల్లవుకుళలంతప్తై వ్యాసాయసంఘుసందకః ॥ ౫ ॥ సీతాతంబిజయామాస
వ్యాసంపత్యకపిశుతం । ఏవేష్టిశ్చంతకవ్యాసో రామాయకుళలంబిజం ॥ ౬ ॥ నివేద్యవృష్ట్యాత్యేమం తమావకా
తుకాత్మసః । రామరామమహాహా యథారాజ్యంత్యయాభుః ॥ ౭ ॥ భుక్త్యైవేతథాన్యేష కేనాపివృధిభ్య

దు పుష్పవాటికాయందును, ఒకప్పుడు నృత్యముమీఁది క్రీడామందిరంబునను, ఒకప్పుడు చాట్లకం
టగట్టిన గొలుసుల రత్నచిత్రమందకంబునను, ఒకప్పుడు రత్నాలంకృతవారుపుర్యంకంబునను.
ఒకప్పుడు తులసీవనంబునను, ఒకప్పుడు సభామధ్యంబునను, ఒకప్పుడు ద్వారోర్ధ్వసాధంబున
ను, ఒకప్పుడు ఏక స్తంభముమీఁది మందిరంబునను, ఒకప్పుడునిజగృహదేహలిలోను, ఒకప్పుఁ
డు బృందావనముమీఁదను, ఇట్లే శ్రీరాముఁడు అయోధ్యలో సీతాదేవితోడ సుఖక్రీడల నం
ది యానందించుచుండెను ... .. ॥౬॥

వ్యాసులవారు శ్రీరాములవారితో మాటలాడి పోవుట.

ఒకానొకప్పుడు వ్యాసముని శ్రీరామదర్శనమునకును వైతస్నానమునకును శిష్యుల
తోడను మునులతోడను పరివృత్తుడై అయోధ్యకువచ్చెను. మునీంధ్రుఁ డేతెంచినసంగతినివిని
శ్రీరాముఁడు ఎదుటజని భక్తితోఁద్రామించి నిజమందిరమునకు పిలిచికోనివచ్చి, దివ్యాననము
నిచ్చి ఇతరద్విజవర్ణులకును వెవ్వేరుపీఠములనిచ్చి యందరిని వెవ్వేరుగా కామగేను చింతామ
ణి కాసుధ భజ్యంబులగు మహార్హనద్యస్తువులచే సత్కరించెను. జానకీదేవి మునీంధ్రులతోడ
నావ్యాసమహర్షికి దివ్యభాజనముచేయించెను. శ్రీరాముఁడు దక్షిణతాంబూలంబుల నర్పించి
చేతులుజోడించుకొని వ్యాసునియొగక్షేమంబును విచారించెను. సీతాదేవి వ్యాసమునిని వ్యజ
ముచేపీచుచు నేదించుచుండెను. అప్పుడు వ్యాసుఁడు తనకుతలోదంతంబును శ్రీరాముని కేటెగిం

తా । పురాసు క్షంసోఽన్యగ్రో భోక్తృతివృద్ధివతిః । ౮ । అన్యగ్రేత్రమహద్భ్యై మేకపత్నీవ్రతంపతి । దృష్ట్యోః
విషయస్త్రితే బాయిలేః సుపత్రమ్ । ౯ । కస్యచేతాత్రతార్యః కామదావానలంసృజః । వదన్తేయోవచేచాపి
త్వమేవాన్విశ్రితేక్షమః ॥ ౧౦ ॥ ఇతివ్యాసవచస్పృత్యా రామోవ్యాసంవచోబ్రువత్ । తదాత్రయేకృతాస్సృతి
నియమానుసంపత్తిమ్ । ౧౧ ॥ ముఖాద్వినిగతంవ్యాకృతే మేకమేవవినిశ్చితం । వక్రేషుతేషుహరిచ్చ సూచ్యతేహ్యంప
రంపునః । ౧౨ । అన్యత్సీతాంబినాన్యాస్త్రీ కాసల్యాసదృశిమమ్ । సక్రీయేహంవరాంవత్సీం మనహసినచింతయే
౧౩ । తథాయః సూతుమిచ్ఛామి బాతేనైకేకావతః । నిహన్యతేతలైకేన నాన్యంబాంసృజాన్యహం ॥ ౧౪ ॥ ఇన్ధ్రం
త్రయఃకృతాః పూర్వంవియమాన్యైశ్చత్రభూమినే । సత్యావివభవంత్యగ్రేత్రం ఖండితాస్తవవ్యాతః । ౧౫ ॥ తస్మైచాన్వి
తిసోహ్యంహ వ్యాసః శ్రీరాఘవంతదా । పునరాహమసి శ్రీమాన్ వ్యాసః శ్రీరాఘవంబ్రువత్ । ౧౬ ॥ ఏకపత్నీవ్రత
స్యాస్య ఫలదావరజస్యది । త్యంకృష్టహృదేగబహ్యే ర్వా రీరోఽప్యుత్తమీరాఘవం ॥ ౧౭ ॥ తస్మనేకచరణశ్రుత్యా విహ
న్యరాఘవోబ్రువత్ । బహ్యేశ్వకామినీరోఽప్యుత్తం కృష్ణరూపధరోఽన్యహం ॥ ౧౮ ॥ ద్వానకాయాయదాగ్రహీ ద్వా
వరేయసంపత్తిమ్ । యేనత్రతేదానేన నియమేనానంభయమనే ॥ ౧౯ ॥ బహువార్తీశ్వమేష ప్రాప్త్యావిర్భవం

చి యతేని కుశలంబులను విచారించి, మరల కుతూహలమునంది “మహానుభావుడైన శ్రీరామ
చంద్రా! ఈపుడమిని సీవు రాజ్యమేలివట్లు ఏరాజును పాలించుటలేదు. మునుపుగూడ నిల్లెవఁ
డును రాజ్యము ననుభవించలేదు. ఇకమీఁదగూడ నెవ్వఁడు ననుభవించడు. మఱియు నేకప
త్నీవ్రతమునుచూడగా నిచ్చైర్యము గొప్పది. దీనినిచూచి నామనంబున మిక్కిలి యాశ్చర్యము
గల్గుచున్నది. రాజ్యపదవివొంది పైగా క్రొవ్విస యావనముగల్గియుండగా నెవ్వడిట్లు తార్య్యా
కామదావాగ్నిని సహించగలఁడు? ఈవ్రతమున సీవే సమర్థుడవు.” అని నొక్కివక్కాణించెను.
ఆవ్యాసవాక్కునువిని అందుకు శ్రీరాముఁడు “స్వామీ! నాచేమూడునియమములు చేయఁబడి
నవి. అవియేవనిన చెప్పెదను వినుఁడు. నానొటవచ్చినమాట యొక్కటిగా నుండును. అది
వ్యర్థమెన్నటికిని కాచాలదు. దానినిమార్చి వేరుగాచెప్పును. ఇదియొకటి. మఱియొకటి యేద
నిన, సీతతప్ప తక్కిన షణ్ణతులు లోకమున నాతల్లియగు కౌసల్యాదేవికి సమానలు. నేను వే
రొకవత్నినివరించను. మనసులోగూడ చింతించను. ఇదియొకటి. ఇంకొకటియేదియనిన, నేనొక
బాణమునెత్తి యెవనిని చంపఁజూనుదునో వానినాబాణమొక్కటిచేత నేసంహరించెదనను. వే
రొక్కబాణమును విడువను. ఇట్లు నేనుమూడునియమముల సవలంబించుచున్నాను. ఇకమీఁ
దను మీవాక్యలములచే నెడదెకక నక్లే జరుగవలయును” అని విన్నవించెను. ఆవ్యాసుఁడు
అక్లే యగునుగదామని మరలశ్రీరామచంద్రునితో “శ్రీరామమూర్తీ! ఈయేక పత్నీవ్రతఫల
మువలన రాగలజన్మమున నీవుకృష్ణుడై బహు శ్రీభోగము సనుభవించగలవు.” అని పలికెను.
ఆముని వాక్యమునువిని శ్రీరామచంద్రుఁడు నవ్వి, “మునీంద్రా! ముందికమీఁద ద్వాపరయుగం

వదస్యమాం । ఇతిరామచర్యకృత్వా వ్యాసోరాఘవమబ్రవీత్ ॥ ౨౦ ॥ సమగ్రం క్షంత్యురారామ దానం త్రైవదా
 మ్యహం । ఏకపత్నీవత్రాదేవ యద్యపిత్వంచ స్త్రీర్వహూః ॥ ౨౧ ॥ లభిష్యసికథావ్యద్య దానంతవదావ్యహం । నీ
 తాధారశువశేన మూర్తిమేహంరఘూత్తమ ॥ ౨౨ ॥ ఏవంహదేశమూర్తిశ్చ తారయిత్వంపుష్కస్పృశక్ గే
 హిత్వంసరయూనద్యా స్త్రీరేవప్రభ్యుదరాత్ ॥ ౨౩ ॥ వస్త్రాలంకారభూషాదైర్వ దక్షిణాభిశ్చకాశ్చుభాః ॥ అనే
 సబలువారీస్త్యం లభిష్యస్యస్యజన్మని ॥ ౨౪ ॥ తథేతిరాఘవశ్చాపి మూర్తిఃకృత్వాదుమారహః । దదౌతాస్స
 రయూనద్యాం బ్రాహ్మణేభ్యస్తుహదేశ ॥ ౨౫ ॥ తతస్తేబ్రాహ్మణాస్తుష్టా రామాయాదేదయదావా । దత్తమేకగు
 ణంరాజా సహస్రగుణితంపురా ॥ ౨౬ ॥ అస్తాకంవచనాద్దానం సఫలంచభవిష్యతి । హదేశ స్త్రీసహస్రాణి త్యంల
 భిష్యసిశ్చయూత్ ॥ ౨౭ ॥ తథాస్త్రీత్యాహరామపి తతోవిప్రౌఢావ్యసజాయత్ । ప్రణమ్యుపాజితంవ్యాసం
 దదావాజ్ఞాంరఘూద్వహః ॥ ౨౮ ॥ అత్రైకదారామచంద్ర స్త్రీరయోసరయూతరే ; మమహానేవస్త్రుగేహే స్థితః
 క్షీడాంచకారసః ॥ ౨౯ ॥ ఏవిస్త్వంతరేయేదాన్యం నానాదేశవివాసిః । రామతీకేదదుదాస్మాతుం సమాజన్తు
 స్సహస్రశః ॥ ౩౦ ॥ శురాయహాఃస్త్వరాశ్చ గంధర్వాఃపన్నగానగాః । వజ్రకృష్ణరతిశ్చర్యా స్త్రీకాణిమహాయా
 నృపాః ॥ ౩౧ ॥ అపరసఃపన్నగాశ్చ ఖగాఃక్షేతాణివానరాః । అత్రైకదాదేవతోర్విభాత్యైశ్చృశ్చాంతిదే

ఋన ద్వాదశకలో నేను కృష్ణమూపధరుండైనను అనేకకామనుల ననుభవించుట యేవతాచరణ
 మువలన నేదానమువలన తప్పదో అట్టి దానినిచెప్పుము.” అని యడిగెను. అందుకు న్యామండు
 “రఘునాథా! చక్క-గానడిగితివి. ఆదానమును నీకు చెప్పుచున్నాను. అయిన నీకు ఏకపత్నీవ్రత
 మువలననే అనేకస్త్రీలు దొరుకుదురు. అట్లుయినను దానమును చెప్పదను. సీతతో సమానతూ
 కముగల సువర్ణప్రతిమలను గడటిని చేయించి సరయూనదీ తీరమున బ్రాహ్మణులకు దానము
 చేయుము. వస్త్రాలంకారదక్షిణలతోడ నిచ్చిన హదేశ సువర్ణప్రతిమదానమువలనజన్మాంతరమున
 బహుస్త్రీలాభము తప్పకగల్గును.” అని చెప్పగా శ్రీరాముడే ధ్యేయని మనోహరంబులగు గడ
 ప్రతిమలనుచేయించి సరయూతీరంబున బ్రాహ్మణులకిచ్చెను. అంతనాబ్రాహ్మణులు మిక్కిలి సంత
 తుష్టులై, ఒకటిగానిచ్చినది వేయింతలుగా ఫలించును. మామాలలు వ్యర్థముకావు. నిశ్చ
 యముగా నీవు గడవేలపణతులను భోగింపగలవు.” అని యాశీర్వదించిరి. రాముండు వారిన
 క్లేషపని యనుమోదించుచు పంపెను. హతీయును సత్కృతుండైన శ్రీవ్యాసమునిండు
 నిం బ్రణమించి యనుజ్ఞనిచ్చి పంపెను. ॥ ౨౮ ॥ పిదప నొకప్పుడు శ్రీరామచంద్రుండు సీతతో

శ్రీరామునిచే దేవపత్నులకు గోపికలగునట్లు వరదానము.

డ సరయూతీరమున వైత్రహాసమున పటగుహములో క్రీడించుచుండెను. అంతలో నయోధ్య
 కు నానాదేశవానులగువారు రామతీర్థమున వైత్రస్నానమునకై వేలకొలదిగా వచ్చుచున్న
 వారయిరి. దేవతలు యక్షులు రాక్షసులు కిన్నరులు గంధర్వులు పన్నగులు నాగులు మునులు

హతాం || ౩౨ || పరస్పరం తాస్యం కుంత్రిత్య నిశీతే రాఘవం ప్రతి | సహజస్పదీభవత్ప్రసక్తం తాస్య భరణమపి తాః ||
 ౩౩ || రామసాం దర్శనం భృంగీతాః కామరూప్రవీడితాః | తాదృష్ట్యా రామదూతాస్తే పునః పూర్వమగ్రాన్తితాః || ౩౪ ||
 యూయం కిం భంగం పాపాస్తా నిశీతే త్రేభిర్యావహే | కథయన్త్యం హి సస్యం మాతం రాంబయతాత్రిని || ౩౫ || తా
 ఊహరాఘవం ద్రష్టం సహయా తావయంత్రీయః | అనువాచే ద్రావవస్య దశకం నభవన్తి || ౩౬ || బాహో వసిష్ఠ
 దాస్తాం కీలకస్య దీక్షితే | ఇతి తాసాం వచః శ్రుత్యా దూతాస్తే రాఘవం జవాత్ || ౩౭ || దాస్యస్య వేదయా మామస్మిన్
 వృత్తం తత్సంప్రదం | శ్రుత్యా దాసీమభూద్రామ స్తైర్న తే మంచకన్తితః || ౩౮ || సహచారాయ త్రీయస్స రాఘవ
 కారఘనాయః | తాస్య పిదృష్ట్యా త్రీరామం మేనిశ్యకృత్య తాం || ౩౯ || తతస్తారాఘవం సత్యా లజ్జయా శోమ
 భూత్రీయః | వీడితాః కామరూప్రైశ్చ తఘః త్రీరామ సన్నిధౌ || ౪౦ || తావత్ప్రచారాఘవోఽపార్థ గమపార్థభ
 కారణం | తారాఘవం తదాప్రోయ స్సర్వం వేత్తిత్యహి శ్యవ || ౪౧ || భూత్యా తాసాం రామచంద్రో వృగ్గతం ప్రాహ
 తావత్సః | ఏకపత్నీభ్రతం మేని చైతజ్జన్మభోత్రీయః || ౪౨ || సఖేయం మే వృషావాక్యం గత్యతాం సస్వప్థలం
 వాత్ | మాభూదగమకావ్రాత్యై రాజ్ఞాం వైనిరయన్తదః || ౪౩ || ఇతి రాఘవవాక్పక్షైర్భిన్నయతూర్ధ్వలాః త్రీ

స్వపులు ఖగులు ప్లవగేంద్రులు అపురనలు నదీతీర్థ వృక్షగుల్మ మఱివల్లూది కామరూపులగు
 సధిదేవతలు కూడ వచ్చియుండగా, నొకప్పుడు శ్రీరామునియొక్క దివ్యసౌందర్య సుకుమారా
 కారమునుచూచి మన్మథబాగ్రవీడితలైన దేవపత్నులు బాసేదేవి దూరమెయ్యను సంగతి
 నెఱింగి తమలో తాముండురులా లోచించికొని అర్ధరాత్రిలో దివ్యవస్త్రాభరణలంకృత గా
 త్రలై శ్రీరాముని దర్శనమునకై వచ్చిరి. అప్పుడప్పుట రక్షకులుగానుండిన రామదూతలు వా
 రిని “భయంకరమగు నీయర్ధరాత్రిలో మీరేలవచ్చితిరి. ఎవరుమీరు? మాకు సంగతిని శంకిం
 పక చెప్పవలయును.” అని యడిగిరి. అందుకువారు “మేముత్రీయ. శ్రీరామదర్శనమునకై వ
 చ్చితిమి. ఇప్పుడును మాకు శ్రీరామచంద్రునిదర్శనము దొరకనియెడల నేటితో మాప్రాణము
 లకు సరయూనదిలో ముక్తి గల్గినది.” అని యేకగ్రీవముగా పలికిరి. ఆదూతులు ఈసంగతిని
 దూతిలకములకముగా శ్రీరామ సన్నిధి కెఱిగించిరి. దాసీలమూలముగా నామాటనువిని స
 రయూనైకతముననుంచుముపై మండితఁడైయున్న రాఘవుండు వెంటనే వారి నందరిని పిలిపించి
 కొని చూచెను. వారలును శ్రీదాశరథినిచూచి తమ భస్మతనెంచి కొనిరి. పిదప వారందరును
 శ్రీరామునికి నమస్కరించి సిగ్గుచే తలవంచికొని కామబాగ్రవీడితలై తత్సన్నిధానమున నిలి
 చిరి. శ్రీరాముండును వారినిచూచి మీరు వచ్చుటకేమి కారణమని యడిగెను. అందుకు వా
 రు “సర్వజ్ఞుండగు భగవంతుఁడైన నీవంతటిని తెలిసియున్నావు.” అని ప్రత్యుక్తరమునిచ్చిరి.
 శ్రీరఘునందనుండువరల వారి మనోభిప్రాయము నెఱింగి “ఓపరామలారా! ఈజన్మమందు
 నాకు ఏక పత్నీవ్రతముగలదు. నామాటను వ్యర్థముగా నెంచవలదు. వివాహి స్థలము

యః । యయామూర్ఖాన్ దాశవ సికతాయంసహస్రః ॥ ౪౪ ॥ తామూర్ఖానివ్యాద్యస్త్యై రామావివ్యం
 మానసః । సాస్థ్యంతోషయన్ ప్రాహ చాసార్యశ్చుయతాంతుడు ॥ ౪౫ ॥ వ్యాధ్యంభేదావహంతోద్య ద్వావేర
 కృష్ణయావద్యక్ । అకంఠతేభిఃపియం సందగోచేతపాలితే ॥ ౪౬ ॥ తదాదేవాస్తుగోపాలా భావితుద్యరదాశ
 తః । భవిష్యంతిసుతేశశ్చ సందస్తత్రభవిష్యతి ॥ ౪౭ ॥ భవిష్యథతథాయాయం గోపికాశ్చుకరావ్రజే । యస్త
 కంఠూరయిష్యయి యథేచ్ఛంవాంఛితంతదా ॥ ౪౮ ॥ రాసక్రీడాంహియస్త్యభిః కరిష్యమిససంకయః । వృందావ
 నేతుకారింద్యాం చైకలేశశ్చైవీరం ॥ ౪౯ ॥ భవన్యంస్థుపచిత్రాశ్చ గచ్ఛద్యంస్థుపలయదా । ఇతిరాజునియా
 నసుధయాశీవితాశ్చ్రీయః ॥ ౫౦ ॥ విచిత్తవృత్తాదోరామం సత్వాజన్తస్త్విజంఘలం । వితస్త్విజ్జంఘలం కేతత్రేత్రేత్రే
 నాథామదరాత్ ॥ ౫౧ ॥ మాయాపురూపుమాయతా రమ్యగుణవతిభూభా ॥ ౫౨ ॥ విష్ణుదాశవచన — కాసాలో
 త్రాగుణవతి కింకిలాశ్చర్యశ్చరా ॥ ౫౩ ॥ తద్వచిస్యసవిస్తారం కప్యాఽనీత్స్విమదాపురా । ఇతివ్యవహతుత్యా రా
 మదానోబ్రవీత్సునః ॥ ౫౪ ॥ ఇతిశ్రీమదానందరామానుజే చార్మకీయే విలాసకాండే దేవతస్త్విమదానం నామ
 సప్తమశ్శ్లోకః । ... .. ౨॥

లకు మీరుజనుడు. నారాజ్యమున, నధర్తము జరుగవలదు. అది రాజులకు నరకప్రదం
 బుగదా? అని నిరాశించెను. ఇట్లు శ్రీరాముని వాగ్దాములచే విభీష్ణుకాశ్రయింప
 శ్రీలు వేలకొలది అక్షుణముననే సరయూనైకతంబున మూర్ఖాకాంతలయిరి. ఇట్లు మూ
 ర్ఖునంది విహ్వలులగు విలాసినులను చూచి శ్రీరాముడు విహ్వలచిత్తుడై ఆమెతులను
 సంతోషపరచుచు “కామినులారా! మీరు దుఃఖపరిహారకంబగు నామాటనిప్పుడు విను
 డు. నేను ద్వాపరాంతమున నందగోపవరిపాలితంబగు గోకులంబున శ్రీకృష్ణహృషమునంది
 యవతరించెదను. అప్పుడు సురులు రాగలనావరప్రదానముచే గోపాలతులగుదురు. అచ్చట
 నిండ్రుడై నందుడుగావుట్టును. అప్పుడు మీరందరును గోప్తిలుగా నవతరించవలయును.
 అప్పుడు మీలోరికను యథేష్టముగా నెరవేర్చగలను. మీతోడ కాళిందిదీప్తి తీరమున వృందా
 వనములో రాత్రిచిరకాలము రాసక్రీడ నొనరించెదను. ఇందుకు సంశయములేదు. మీరందరు
 ను మంచిమనస్సుగలవారలై బింధుములకు సంతోషముగా పాఠించి.” ఇట్లు చెప్పిన శ్రీరా
 మనాశ్వా మృతపానముచే శ్రీలందరును బ్రతికి కొంచముసంతోషిగల వారలయి శ్రీరాముని ని
 నమస్కరించి తమతమ నెలవులకుజనిరి. ఇంతలోపల నచ్చటికి సాదరముగా మాయాపురినుం
 డి చైత్రన్నానమునకై శుభాంగియైన గుణవతియను రామానుజ వచ్చెను. అని యిట్లు చెప్పిన
 రామదాసుని వచనమును విని విష్ణుదాసుడు గురూత్తమా! అగణవతియెవతే? ఎట్టిస్వభావము
 గలది? ఎవనికూతురు? ఎవనియొక్క పత్ని గానుండ? దానిసంగతిని నాకు సవిస్తరముగా నెఱిం
 గింపు” మని వేడెను॥ ... .. 2॥

శ్రీరామదాసకవచ-అపీత్యైరియగప్యాంశే మయాపుర్యాంధ్వితోత్తమః । అత్రేయాచకశమేఠి
వేదవేదాంగపారకః ॥ ౧ ॥ అతిథేయోఽగ్నికుక్రూషీ సౌరత్రతపరామణః । ఘోర్యమారాధమన్విత్కం సామ
త్సూర్యవివాహరః ॥ ౨ ॥ తపాగతిమయశ్శాసీ స్వామ్యగుణవతీకుభా । అత్రతస్పృశ్యమేయై చంద్రవాక్మీదదా
సుతాం ॥ ౩ ॥ తమేవపుత్రవినైశ్చ సవతంపితృవద్యతే । తాకదాదివ్యసంయతౌ మత్తేద్రవరణామతై ॥ ౪ ॥ హి
మాద్రిపాదేవేగేన చేరకుప్తావితస్తతః । తావత్త్రోమశంఘోర మవశ్యతాపురస్థిం ॥ ౫ ॥ భవవిహ్వలసర్వాయం
గా వసమథోఽపలయతిం । నిహతేరక్షపాలేన కృతాంతసమయాపిణా ॥ ౬ ॥ తాతేతేత్రత్రభావేణ ధమకా
శిలతయస్తః । బ్రహ్మవశంయతౌ నీతావిష్టుగజైస్తదా ॥ ౭ ॥ యవక్షేపకుయత్తాభ్యం ఘోర్యపూజాది
కంఠ్యతం । కమలాదేవశంకుప్తః విష్ణుస్తాభ్యం బధూవహ ॥ ౮ ॥ శైవాస్సారాశ్చగాణేకానైస్సవాశ్చ క్రిపూజ
తాః । తమేవప్రాప్తువంతీహ వహావస్థాగరింయథా ॥ ౯ ॥ ఏకస్వరంబధారతః క్రియమానాభిః ॥ ౧౦ ॥ దేవ
దత్తోయథాశ్చ క్తుత్రాద్యావ్యసాహభిః ॥ ౧౧ ॥ తతశ్చతాతద్భవవాధివాసినా విహవయతౌరవివర్తపాత్రభా । త
క్తుల్యహాపావశిషస్త్విధానగా దివ్యాంగనాచంబభోగభోగినా ॥ ౧౨ ॥ తతోగుణవతీత్రుత్వా రక్షపావితాత్రభా ।

శ్రీరాముడు గుణవతిని కృష్ణావతార సమయమున సత్యభామయగునట్లు వరమిచ్చుట.

విష్ణుదాసుఁడెట్లు నిరూపించుచున్నాడు. కృతయుగాంతమున మాయాపురియందు
వేదవేదాంగ పారంగతుఁడును ఆ త్రేయిండు నయిన దేవతార్తయను భూసురవర్త్యుండుండెను.
అతఁడు అతిథిసత్కారపరుఁడును అగ్ని సేవాపరాయణుఁడును సౌరవ్రత నిరతుఁడునై నిత్య
ము సూర్యవినారాధించుచు తాను అపర సూర్యనివలె వెలుగుచు నుండెను. ముసలిఘాడగు
నతనికి మంగళాంగీయగు గుణవతియను పేరుగల కూతురొకతెయుండెను. పుత్రులులేని యీ
బ్రాహ్మణుడు చంద్రశర్తయను తన శిష్యునికి తన కూతురినిచ్చి వివాహము కావించెను. వా
నినే పుత్రునిగానెంచెను. వాఁడును తండ్రివలెనే అతనినెంచి వశముననుండెను. ఇట్టి మామ
యును అల్లుడునుచేరి యొకప్పుడు సమితుల-శాహరణంబునకై యడవికి వెడలిరి. వారిరువురును
హిమవత్పాదమున నిటటుంచరించుచునుండి యంతలో నెటుటవచ్చిన రాక్షసుని నొకనిని
చూచి యొడలు గడగడ వడకునుండ భయభ్రాంతులై పరుగెత్తి పోచాలకపోయిరి. యముని
వలెనుండు రాక్షసుఁడు వారిని చంచెను. వారు అత్యేత్ర ప్రభావమువలనను భర్తస్వభావమువ
లనను వైకుంఠము నకు విష్ణుగణముచే పిలుచుకొని పోబిరి. బ్రతికియుండువరకు వారిరువురును
సూర్యపూజాదిక వ్రతమునాచరించుటచేత నాకర్షవలన వారివిషయమై విష్ణుకూర్తివ్రసన్నుఁ
డాయెను. శ్రైవులనగా శివపూజావరాయణులును సౌరులనగా సూర్యార్చనానిరతులును గా
ణేశులనగా గణపతి సమర్పాతర్పరులును వైష్ణవులనగా విష్ణుధర్మప్రవణులును శాక్తులనగా
దేవీ పూజాసక్తులును ఇట్లే తత్తద్దేవతా పారమ్యవాదులందరును వాననీళ్లంతయును వెల్లువ

పితృభర్తృపదవిభారా విలాపభృతామరా . ౧౨ . సాగృహాపశుర్యాస్య స్వక్రియభరణకావ్యత్ .
 తయోశ్చక్రయథాశక్తి పరలః క్రియాంతివా . ౧౩ . తస్మిన్నేవపురేవాసం చక్రేనశ్చతేదసి . విష్ణుభక్తివరా
 కాంతా సత్యశౌచాజేంద్రియా . ౧౪ . ప్రతాప్తకంఠయాసత్య గాజప్రమరజాత్మకం . ఏకాదశీవ్రతంసమ్య
 క్నృపసంకాతాః స్థవః ॥ ౧౫ ॥ మామృతైత్రేమాధవే ప్నావానివ్రతివత్సం . సంమాజనంవిష్ణుగేహే స్వదీ
 కాదివివేకసం . ౧౬ ॥ నిత్యంవిష్ణుఃపూజనంచ భక్త్యాతత్సరమానసా . ఇత్థంవ్రతాప్తకంసమ్యక్ సాచకరాభధక్తి
 తః . ౧౭ . ఏకదాసాగుణవతి పారాజీమభేషి . శ్రుత్వామహాత్మలంకవ్య సాకేతేసరియూజతే . ౧౮ ॥ వైత్ర
 స్నానస్థైర్యవల్ల దాయకంజనసంయతా . యయాశ్రీరామనగరీం రామతీర్థానసమృథా . ౧౯ ॥ వైకదారాఘ
 వంద్రస్తుం సరియూజైకతస్థితం . వాసాగేహేరమాపత్న్యా శ్చ యయాభంధసమన్వితం . ౨౦ . భూటాపాత్రాణి
 మాప్తాభ్యాం భిభృతివ్యరథంస్థితా . వ్రతిహరేణరామాయ వేదితాసావివేకహ . ౨౧ ॥ వాసాగేహందడర్పాధ
 నీరయారఘనామకం . రత్నమంచనంబగ్నం దృతాఘోషోబలమాణం . ౨౨ ॥ క్షీడంతంసారిభిఃపాత్రై స్థీర
 యాలక్ష్మ్యేశవ . కైకయాతనయాభ్యాంవ ఫభిభిఃపరివారికం ॥ ౨౩ ॥ మయూరవిచ్చసంధూత చామరైఃపరి
 జితం . రత్నవిక్రమక్రథనే సూపురేవదయోర్వరే ॥ ౨౪ ॥ విభ్రంఠంశనాంకట్యాం రత్నరుక్తవిభూషితం . ర

లుపారి సముద్రమున చేరినట్లు ఆశ్రీమన్నారాయణమూర్తి సన్నిధానము నందెడెరు. ఆయొక్క
 పరమాత్మయే నామక్రియాభేదమువలన నైదువిధములుగా నాకారభేదములనం దియున్నాడు
 గదా? ఒకానొక సాంసారికుడు కుమారునిచే తండ్రియనియును అల్లునిచే మామయనియును
 మరదిచే భావయనియును తమ్మునిచే నన్నయనియును తల్లిచే బిడ్డయనియును మామచే నల్లు
 డనియును పిలువంబడు చుంకినను తానొక్కఁడుగా నుండినట్లు, శ్రీనారాయణుడు తత్త్వదేవ
 తా రూపనామ ప్రీతిగల తత్త్వదృక్ జనులచే నట్లు భావింపంబడుచున్నను తానదిగియుండై
 బరగుచునున్నాడు. అంతనా యిరువురు బ్రాహ్మణులును సూర్యసమ కాంతిగలవారలై విమా
 నమునపడవరించువారలై శ్రీహరి సన్నిధానమున తత్సమాకారముగలవారు నై దివ్యాంగనాది ది
 వ్యభోగంబులనందిరి. అటుపిమ్మట నిచ్చట రాక్షసునిచేతంద్రియును మగఁడును చంపంబడిన సం
 గతినివిని ఆత్యంత దుఃఖమునందిన గుణవతి మిక్కిలి ప్రళాపించెను. పిదప నామె ఇంటిలోని
 వస్తువులనున్నిటినున్ని వారిరువురికిని పరలోక క్రియను యథాశక్తిగా నెరవేర్చెను. మఱియు
 నాపట్టణంబుననే వసించుచు భిచ్చమెత్తి జీవించుచుండెను. ఆగుణవతి విష్ణుభక్తి పరాయణ
 యును శాంతచిత్తయును సత్యశౌచాచారములు గలదియును జితేంద్రియురాలునై, ౧ ఏకా
 దశీవ్రతాచరణము, ౨ కార్తిక విష్ణుసేవనము, ౩ వ్రతివత్సరంబును మాఘమాసస్నానంబు,
 ౪ చైత్రస్నానంబు, ౫ వైశాఖస్నానంబు, ౬ విష్ణ్వలయసంమాజనసేవ, ౭ స్వస్తికాది నివే
 శనంబు, ౮ నిత్యమువిష్ణుపూజ, అనునీ విష్ణువ్రతాప్తకమును మిక్కిలి భక్తితో తదైకమానస

త్వరుక్తభవేష్య కంకణేకరయోర్యతే ॥ ౨౫ ॥ విభ్రంతంభుజయోదిఃపృ కేయూరేరత్నభూడితే । కంకణేకా
 మ్మధంప వృద్ధిచింతామణింభుం ॥ ౨౬ ॥ విభ్రంతంవివిధాహారాః రత్నమాణిక్యవిమలాః । రథామాలా
 దక్షిణాశ్చ ముక్తాహారాస్త్రితితాః ॥ ౨౭ ॥ తులసీకావహారాశ్చ పుష్పహారావశేః । ప్రవాళమణిహారం
 శ్చ శృంఖలాఃకాంచనోద్భవాః ॥ ౨౮ ॥ పదకానివిత్రితా రత్నమాణిక్యవంశీమ్ । రంభాఫలాజ్జవద్భావం
 కారాద్విత్రితాః ॥ ౨౯ ॥ రత్నమాణిక్యసంయుక్తాః ముకుతైరతిమండితాః । నీలమారతైస్త్రితాః రామ
 నామాంకితావపీ ॥ ౩౦ ॥ అంగురీష్టపీవిభ్రంతం హస్తయోర్మదాకాశ్చభాః । రత్నమాణిక్యమక్తాద్విత్రితాదక్ష
 నిమిఃతాః ॥ ౩౧ ॥ రామనామాంకితాశ్చపీ పవిత్రాస్త్వజ్జ్వలాగపీ । రత్నముక్తాహేమమయే కణాద్యాఃకుంభ
 లేపకే ॥ ౩౨ ॥ విభ్రంతంమహాపద్మశ్యా లంకారాంశ్చాప్యనేఃశః । విభ్రంతంవిసాద్యశ్యం ముకుటంరత్నచిత్ర
 తం ॥ ౩౩ ॥ నానామణిగమాయుక్తం కంకైరతిశోభితం । ముక్తాప్రవాళవైదూర్య యుక్తంహేమమయంవరం ॥
 ౩౪ ॥ ఏవంగుణవతీరామం కోటిసూర్యగమన్రథం । హేమవణాంకుహారవ్యం కంజపత్రాయతేక్షణం ॥ ౩౫ ॥

యై నెరపేర్పుచువచ్చెను. శిష్యుఁడా! ఇట్లుది ప్రతీపరాయణయయ్యుండగా నొకప్పుడు పారాణిక
 ముఖమున ఆయోధ్యవద్ద సరయూతీరమున చైత్రస్నానముచేయుటచే కై వల్ల్యపదంబగు మ
 హాత్మలము సంఘటించుటనువిని, ఆయోధ్యానగరమునకువచ్చి రామతీర్థమువద్ద వానముచేయు
 చుండెను. ఆమె యొకప్పుడు సరయూపై కఠంబున పటగృహములో పట్నీ బంధుసమేతుఁడై
 యొండెడు శ్రీరామునిదర్శించవలెనని నిశ్చయించి పూజాసామగ్రులను తీసికొని రాజనివాసస్థ
 లమునకువచ్చి ప్రతీహరిమూలకముగా చెప్పిపంపి వచ్చుట కు త్రురవునంది లోపలప్రవేశించెను.
 ఇట్లు గుణవతి పటగృహముంజొచ్చి యచ్చటి వైభవమునవలోకించి, తొడదిండెల్ల నానుకొని సీ
 తాలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులతోడ పగడకాయలాలనాడుచు మిత్రపరివారము సేవించుచుండ
 గా; నవరత్న విచిత్రితంబులయిన దుక్కనూపురంబులను చరణములలోను, దివ్యమణిమండితంబ
 గు మొలతాడుకంటేభాగమునను, దివ్యరత్న కంకణంబులను కరకమలంబులలోను, రత్న కేయూ
 రంబులను భుజంబులలోను, కౌస్తుభంబును కంఠంబునను, చింతామణిని హృదయంబునను, నవ
 రత్నాలంకృత దివ్యహారంబులను విచిత్రితంబులగు ముక్తాహారంబులను సువర్ణహారంబులను వివి
 ధపుష్పహారంబులను తులసీదామంబులను కమల కదళీసదృశ శృంగారాలంకార హారవిశేషంబు
 లను పక్షుష్ణంబులను, చేతివ్రేళ్లలో మణిమాణిక్య మంజులకాంచన రంజిత ముద్రికలను, దివ్యక
 ర్ణకుండలంబులను కర్ణంబులలోను, దివ్యాలంకారంబులగు సూర్యనిభ కిరీటంబును మస్తకంబు
 నను ఇట్లే అన్యదృశ్యంబులును సూర్యసమాన కాంతి కాంతంబులును అమూల్యంబులునగు
 దివ్యాలంకారంబులను ధరించినవాడును; తామరలవంటి దీర్ఘనయనంబులును చంద్రునివంటి
 మోమును కమలములవంటి కరంబులును గల్గి కోటిసూర్యప్రకాశమానుండు నయిన; శ్రీరా

మానసంజనాత్తం దృష్టాకంప్రణవాదుః | తాంసమథాపయద్రామ శ్చయాశుభ్యకృతాజిః || 31 || తద్వై
 రుపహారాన్త్య స్ఫుప్రీతిస్తాంతరాబ్రవీత్ | వరంవరయమామద్య యత్రేమసంవతరతే || 32 || ఇతిరామవచస్కు
 త్యా సాహస్టారామప్రవీత్ | రామరాజీవపత్రాత్ యశేమాస్తేషవాశ్రభః || 33 || దాశ్యస్సంతిభామాంత్య
 మంగీకర్తుమిహమానః | ఇతితద్వచసంకుత్యా రాసుఃప్రాపాసన్తి తే || 34 || కథంత్యంబ్రాహ్మణీచేత్తం బదస్య
 ద్యుభయధ్రతే | మచ్చేవాంగ్కర్తుమిచ్ఛాన్తి తపహింసావదాన్యహం || 35 || శ్రుణువ్యత్వంసుణవతి కృష్ణయావద్రో
 హ్యహం | ద్వారికాయాన్వాపరహి భవిష్యద్యన్యజన్తసి || 36 || భవిష్యతిరామాంత్యం స్త్రీయాపేణసంశ
 యః | సత్రాజిదేవకమాతే భవిష్యతిపితృపుత్రః || 37 || యశ్చంద్రవామాసోహ్రోరో భవిష్యతిసభామః | సత్య
 భామేతిసామ్నాత్వం భవిష్యసిప్రియామః || 38 || తదామరవ్యదాశ్యంమే యత్రేమసంవతరతే | ఇతిరామవచః
 శ్రుత్వా కృష్ణగుణవతీమహః || 39 || సత్యాశ్రీరాసుపంసీతాం యయాన్వీత్యుత్థలంప్రతి | చైత్రస్నానాంతరం
 హి హరిద్వారయయాజవైః || 40 || ఆయుశ్శేషసహస్రాభ్యం గంగాయామగమంజిం | శబ్దవంస్సానసమ
 యే త్యక్త్వానాగంబరంగతా || 41 || తతఃకాలాంతరేణాసీ త్ప్రతాజిత్తయాభువి | బసూవః త్యక్త్వాన్యై ద్వా
 మునియొక్క- దివ్యమోహన సౌందర్యాకారమును చూచి సాష్టాంగ దండప్రణామంబు నాచరిం
 చెను. శ్రీరాముడును ఆమెను లేవనెత్తి ఆమెచే పూజితుండై ఆమె యర్పించిన ఫలాహారా
 దివస్తువులను సాదరముగా స్వీకరించి సుప్రీతుండై యామెతో “నీమనమున నేమికావల
 యునో వరింపుము. నేనిప్పుడు వరమునిచ్చెద” నని ప్రసన్నుడుగాఁ బలికెను. శ్రీరామవాక్య
 మునువిని యాగుణవతి మిక్కిలి సంతసించి శ్రీరామసన్నిధికి “రాజీవాత్ముండగు రామా! వేల
 కొలదిగా వీరెట్లు నీకు దాసీజనులుగలగో నన్ను నట్లే నీవంగీకరింపవేడెదను” అని వీన్నవించె
 ను. శుభవ్రతావరణగల దానవా! ఏమి నీవిట్లుప్పుడు బ్రాహ్మణశ్రీవయ్యుండిను ఈవిధ
 ముగా నడుగుచున్నావు . నాయొక్క-నేవను నీవుచేయనిచ్చగల్గితే అప్పుడు చెప్పెదను వి
 నుము. గుణవతి! నేను వేరొకజన్మమున ద్వాపరాంతమున ద్వారకాపట్టణంబున శ్రీకృష్ణాకారము
 న నవతరించెదను. అప్పుడు నీవు నన్ను శ్రీ రూపముచే భజించెదవుగాక. అందుకుసంశయము
 లేదు. నీతండ్రియగు దేవశర్మ మరల నప్పుడు సత్రాజిత్తుగావుట్టును. ఆచంద్రనాముడు నాకుస
 ఖుండైన అకూరుడుగా జన్మించును. నీవు నత్యభామయను పేరుతో నాకు నత్యంతప్రేమయిగా
 నుండువు. అప్పుడు నీవు నన్ను నేమింపుము పొమ్ము” అని వరమిచ్చెను. అంతనాగుణవతి మహా
 దానందమునంది పలుమారు సీతారాములనువందించి తననెలవునకుఁజని చైత్రస్నానాంతరంబు
 జనులతోడ హరిద్వారంబునకు వెడలెను. అచ్చట నాయుస్సుండునంతవరకు ధర్మములనావ
 రించుచుండి భర్తముగల తనదేహమును స్నానసమయంబున గంగానదిలోపదలి చిరకాలము
 స్వర్గముననుభవింపఁజనెను. అంతనట్లే యామె కాలాంతరంబున సత్రాజిత్తుత్రిగావుట్టి శ్రీ

వరద్యాంకాత్మం । ౪౭ ॥ ఏకావీగలావామ్నా వేద్యాంకాత్మవిదితం । నీరయావ్యవర్త్యంకే యయాసామృత
వరహః ॥ ౪౮ । విహయమాత్రరాశిం స్వవంతుపదోక్త్యైః । ఇతస్తతోబరీక్షంబి దివ్యవస్త్రాద్విహుషితాః ॥ ౪౯ ॥
సీతాభయాన్వీకంబంబి కామబాగ్భవీతా । మండితాపుష్పహారైర్వ ర్భూవజైరభీభీతా ॥ ౫౦ ॥ అజ్ఞాతా
ద్యాంపాలైస్తాన్ నిద్రితైశ్చుంబకంబయాయా । స్వకరేణవదస్పృశం కృత్యాంకంబ్రభోదయత్ ॥ ౫౧ ॥ రత్నావళు
క్తశ్శ్రీరామ స్తాంబదళాత్మరశ్మితం । సాధ్యత్వాత్సరేగాధం ప్రాథమ్యామాసరామం ॥ ౫౨ ॥ రామరాజే
నితాక్ష మయాలేద్యాపరాధితం । త్వంక్షమస్వకృపాంకృత్యా మయచామగ్రహంకురు ॥ ౫౩ ॥ తత్స్యావవనం
క్రత్యా జ్ఞాత్యాకామప్రవీడితం । తాంశమాన్యాసితుంప్రామా రామవకంబజాచనా ॥ ౫౪ ॥ ఏకశ్రీవ్రతంమే
వీస్యతేన్యంబేత్తిసింగతే । అతస్తస్త్యామపూర్వకాంబ వదామితమృణుమహి ॥ ౫౫ ॥ యథామామధురా
దుగ్రే వ్రజాద్భీష్టహవస్యకే । యాస్యామిమాకులంకంబం హత్యాస్థాస్యామితక్కురీం ॥ ౫౬ ॥ తదాగ్రజన్యసి
త్వంమాం కుబ్జారూపేణింగతే । గచ్ఛదాసీస్వయాపేణ తివ్యత్వంబంబవేత్తిసి ॥ ౫౭ ॥ అయఃక్షయ్యేత్తింబదేహం
దివ్యజ్వలచాత్మతం । ఇత్యుక్త్యాపింగంబరామా దదావాహంబయాత్ శ్రీయః ॥ ౫౮ ॥ శిక్షయామాపద్యార

కృష్ణవత్స్నియయ్యైః ॥ ౪౭ ॥ బకపృథుడు పింగలయను పేరుగల యొక వేళ్ళాంగన రాత్రికాలమున శ్రీ
శ్రీరాముడు పింగలయను గణేశకు వరమిచ్చుట.

రామనీమీద నాశగలదియయి తన కాలియొక్క గెజ్జెలగొలుసును అందెలను కట్టరుగుచున్న
దని యెత్తిచెట్టి కామబాగ్భవవీడితయయ్యగు నీగోమయొక్క భయమువలన కంపించుచు వుప్పు
మాలికలను నువ్వభూషణాద్యలంకారములను ధరించికొని నిద్రించుచుండు ద్వారపాలకులచే
నెఱుంగఁబడక యిటులుచూచుచు తిన్నగా శ్రీరాముడు సుఖనిద్రపోవుచుండు దివ్య పర్యంకము
వద్దకివచ్చి తనచేతితో శ్రీరామపాదమును స్పృశించి నిద్రలేపెను. అప్పుడు నిద్రమేల్కొనిన శ్రీ
రాముడు ఎవరుటనున్నదాని నవలోకించెను. అది చక్కగా కాల్గపట్టికొని శ్రీరామభద్రస్వామిని
మిక్కిలి ప్రార్థించెను. రాజీవాక్షుండైన రాఘవేంద్రా! నేనిప్పుడు అపరాధమునాచరించితిని. సీపు
దయచేసి నన్ను ఓమింపుము. నాయం దనుగ్రహముగలవాడగును. అను నామెయొక్క మా
టలనవి, శ్రీరాముడు కమలాక్షియగు కామబాగ్భవవీడితయైన దానిని సమాధానపరచుచు
ఓసి పింగలా! నీవీదజన్మమున నాకు ఏకపత్నివ్రతముగలవంగతి నెఱుంగుదువు. కావున సీకామ
పూర్తికోరితగు చెప్పెదను. వినుము; నేనెప్పుడు శ్రీకృష్ణరూపమున నవతరించి గోకులమునుండి
మధురాపట్టణమునకువచ్చి యచ్చట మేనమామయగు కంసుని సంహరించెదనొ, అప్పుడు త
త్పురవాసియుగు నన్ను సీపు కుబ్జారూపముతో సేవించుము. అనేకులచే ననుభవింపఁబడిన
ఈ దేహమును ఆయుష్సుముగియుచునే విడిచి దాసీస్వరూపముందాల్చి కంసమందిరంబున వ
సించుచుండుము. అనిచెప్పి యాపింగళయను శ్రీశ్రీ ఆర్జునిచ్చిపంపించి, నిద్రించుచున్న ద్వార

ఘోర దాహాదాహీర్ష్యునితః । తతస్సీతాంధ్రగోధాగ్ర శ్యామ్యత్రస్యవేదయత్ ॥ ౫౯ ॥ తద్భుత్వాభాశీత
 స్తా త్యక్త్యాపర్యంకమత్రయం । రాఘవంప్రాహసత్రోధా కథంహవంప్రబోధతా ॥ ౬౦ ॥ తదైవాద్యమయాజ్ఞాత
 మేకపత్నివ్రతంక్షుదా । భుక్త్యాదాపింగలంతుక్ష్ణీం త్వయాహంబోధితాతః ॥ ౬౧ ॥ తాంవిప్రజ్ఞంరాజద్యజ్ఞాతం
 తేచభిశంకుయా । క్షుదాత్వయాభ్రతిహతం పురావ్యాసమనోపురః ॥ ౬౨ ॥ ఏకపత్నివ్రతంమేషి కాసల్యానద్యతీ
 యమ । అన్యస్త్రీతిష్ఠమవాక్యం కథిసేత్యంపునఃపునః ॥ ౬౩ ॥ క్ష్యగతంకద్యవస్తేద్య క్ష్యగతంకద్యసీతతః । అ
 ద్యవస్తేతంస్వీయం త్యజామిసరయూజతే ॥ ౬౪ ॥ వేశ్యాయాఃపుష్కసంలగ్నాం కయ్యాంహవంస్పృశాద్యహం
 వేశ్యాసక్తంస్వామిసంతాం దృష్ట్యాద్యేహభవేత్త్యయి ॥ ౬౫ ॥ మృతాయాంమయియద్యావ్యం వేశ్యాసక్తస్యతే
 భవేత్ ॥ వేశ్యాసక్తపాశీనస్య చిరంరాన్యంసంస్మృతి ॥ ౬౬ ॥ ఇత్యక్త్యా రాఘవసత్వా దేవత్యాగభావద్య
 తా । యయాతేగేనసరయూం వశ్రుగేహ క్రటిప్తిభా ॥ ౬౭ ॥ గవ్యంతీరాఘవోద్భవ్య ముక్తకచ్చాద్రుద్రు
 వే । సంభ్రమాన్యసంస్మృత్యా భుజాభ్యాంనైకతేమతే ॥ ౬౮ ॥ అబ్రహ్మసంరంహాం మయస్తత్సంవిదేహతే । శ్రు
 ణవ్యవచసంమేత్యం దివ్యంలేప్రదివాద్యంతాం ॥ ౬౯ ॥ కయితేకవస్తైరద్య ప్రత్యయోదభవిష్యతి । కుఘాటంయ
 ఛ్చివీషిత్వం తద్వ్యంప్రవదాద్యహం ॥ ౭౦ ॥ వదతీఘ్రింజనే తే మాక్రోధంకురుభామిని । ఇతిరాజవచఃశ్రుత్వా

పాలకులను చానీదానజనులను శిక్షించెను. అంత నూరకయుండక నీరమ్మనులేపి వేశ్యాంగనా
 సమాచారంబును ఆమెకుం దెలిపెను ॥ ౫౯ ॥ ఆమూలినగానే మహాకోపమునంది మంచము

శ్రీరాముడ సీతామౌఢ్యము నివారించుట.

నుండి దిగి శ్రీరామునితో “నన్నెందువల్ల అప్పుడు నిద్రలేవలేదు? గనుకనే నాకీప్పుడు సీయేక
 పత్నివ్రతము తెల్లవాగైనని తెలిసినది. మొదట పింగలను సేవనుభవించి పిమ్మట యూరక నిద్ర
 లేపితివిగాబోలు, దానినివదలిపెట్టిన నెంతోసేపుకు సీచగిరె నాకుఁ దెలిసినది. సీపు శ్రీచ్యాసము
 సీంద్రునియెదుటపృష్ఠప్రతిజ్ఞఁజేసితివి. ఆహా! సీపు పలుమా రప్పుడప్పుడు—నాకీకపత్నివ్రతము
 గలదు, సీతతప్ప తిక్కినస్త్రీ నాకు కాసల్యానద్యశగానున్నది—అని కల్లలాడుచున్నావుగాదా? ఆ
 మాట యిప్పుడేమైనది? అవ్రత మెచ్చటికేగే? ఇప్పుడే నేనీప్రాణమును సరయాతీర్థమునందు
 విడిచెదను. లంజపుష్టము స్పృశించిన ఈ పాడుపరువును నేనంటను. వేశ్యారతుఁడగు నా
 భునింజాచి నీయందు నాకు ద్వేషముగల్గుచున్నది. నేను చావగా నేమికావలయునో వేశ్యా
 రతుఁడగు నీకదియగునుగాక. వారకాంతాసత్తుడగు రాజునకు రాజ్యము చిరకాలమునిలు
 వను.” ఇట్లని నిరాకరించుచు శ్రీరామునికి నమస్కరించి దేహత్యాగమునకై ప్రయత్నించి
 మించుబోశియగు సీతమ్మ పటగృహమునుండి సరయానదికి వెడలెను. ఇట్లు బోవుచున్న సీత
 నుచూచి శ్రీరాముడు కచ్చవీడియుండగా వెంటడించి పరుగెత్తెను. పిదప రాఘవుండు మిక్కి
 లి సంభ్రముచే జానకమ్మను నిజభోజంబులచే పట్టికొని యిసుకదిబ్బిమీఁద తిన్నగాతీయ్యని

జానకీపాహరాఘనం || ౨౧ || జానక్యవాచ—రామబ్రూహుడుహంకింఠే యేనదివ్యందహామీ | అనం ప్రస్తవ్య
 ఖోద్భూతో నమశేశశిఖాస్కరా || ౨౨ || జాననేజలధారామ పృశ్నియదిపుతాత్వయా | శేనస్తబ్ధస్తవైవాతం
 లక్షణస్థివృత్తేవహిః || ౨౩ || శస్త్రాచిత్తవృత్తఖోద్భూతా న్యాసస్పర్శ్యాసంశయః | యద్యత్ప్రత్యామితత్వస్య తవ
 దూషంశసంశయః || ౨౪ || నద్వంద్వభంతేదివ్యాధృణం కించిత్ప్రత్యామిరాఘవ || కింబ్రూయామధునాతేత్ర యోగమే
 వ్రత్యయాశుచేత్ || ౨౫ || ఏకమేవాప్రిజానేనాం తక్కురుంస్యఘాతైశ్చ | ఇదాసీమేవస్యగురుం సమాచారాయ
 రఘూత్తమ || ౨౬ || పదయాస్త్యశచభం కృత్యాతేత్రత్యయోమమ | భవిష్యత్సంసదేహ స్త్యంకురుత్వరఘూత్త
 మ || ౨౭ || ఇతిసీతావచఃశ్రుత్యా ప్రమాస్మరఘనందనః | దాస్యాసామితిమాచూరు వసిష్ఠంప్రేమయత్రదా
 ౨౮ || లక్షణగివికారాధః పురద్యారాంతింయయా | రామవాక్యాద్వారపాసి ద్వారముద్ఘాటయత్రదా || ౨౯ ||
 గత్యాపుర్యాంలక్షణస్థి గురోర్వ్యాప్తిశోభవత్ | వసిష్ఠద్వారపాదాస్యా వసిష్ఠాయస్థవేదయత్ || ౩౦ || సీతేభలక్ష
 ణద్వార మగతంత్యిశంభోమాత్ | అరుంధత్యావసిష్ఠోమీ తత్ శ్రుత్యాద్విశాలాభవత్ || ౩౧ || సీతేభలక్షణస్థ
 త్ర కిమథంమాంశమాగతః | ఏవంవిశాలుచిత్తస్థ సమాచారాయాభలక్షణ || ౩౨ || పవచ్చగమసాగృధ కార
 గంకునిశ్చక్షుః | తంశత్యాలక్షణఃపాహ రామేప్రార్థితోఽసిహి || ౩౩ || కారణవాక్రహానామ సమత్రిష్టాధు

మాటలచే “ప్రేయసీ! కోపింపవలదు. నీవు నామాటవిననుము. నేను ప్రమాణముచేసి చెప్పెద
 ను. నాయందు శివభములచే నీకు నమృతము లేకపోయిన, నీవు దుర్గుటంబగు నేప్రమాణమును
 పలికొదవో దానింజేసెదను. త్వరగాచెప్పుము. కోపమువలదు కోమలాంగీ” యని సమాధాన
 ముచేయగా, నందుకామె యిట్లనెను—శ్రీరామచంద్రస్వామీ! నీకు నేనేమి చెప్పగలను? దేని
 చే నీవు ప్రమాణమును నాకు చూపగలవు? అగ్ని నీముఖమున పుట్టినవాడు. చంద్రసూర్యు
 లిరువురును నీ నయంబులనబడుచున్నారు. నీయొక్క వాస్తవము నముద్రమయ్యె ఈభూ
 మిని నీవేధరించి యుద్ధరించితివి. ఆదిశేషుడు నీ శయనతల్పంబు మఱియు లక్ష్యణుడు వెలుప
 లనున్నాడుగదా? సకల శస్త్రంబులును నీ నొంటంబుట్టినవి. దేనిదేనిజూచెద నవన్నియును
 నీవుగానుండువే? అందుకు సంశయములేదే? నీకు దుర్గుటంబేమియునులేదు. నాకు నమృతముగ
 లుగునట్లు నేనేమిచెప్పగలను. నేనెఱింగిన దొకటిగలదు. దాని నాచరింపుము. చెప్పెదను? ఇ
 ప్పడే నీగురువును విలిపించి వారిపాదములంబట్టి ప్రమాణముచేయుము. అప్పుడు నాకు నమృత
 మగును. ఇందుకు సంశయములేదు—ఇట్టి సీతయొక్కవచనములనువిని శ్రీరాముడు వెంటనే
 దాసింపసి లక్ష్యణునిబిలిపించి వసిష్ఠులవద్దికి పంపెను. వెంటనే లక్ష్యణుడు పల్లకినెక్కి ఊరి
 వాకిలివద్దికివచ్చి శ్రీరామాజ్ఞావలన ద్వారపాలకుడు తలుపుదెరవగా నూరివెంబడిపోయి వసిష్ఠ
 గేహద్వారమున నిలచి చెప్పిపంపెను. ఆద్వారపాలకుడు దాసీమూలకముగా వసిష్ఠులవారికి
 సంగతిని తెలిపెను. అర్ధరాత్రిలో లక్ష్యణుడువచ్చి వాకిట నిలచియున్నాడన్న సంగతిని అరుంధ

నైవహి । శివితాత్మవేదాద్వారా ద్భూహి వేమవిసత్తమ ॥ ౮౪ ॥ ఇతిశ్రుత్వానారామకాశ్య దయంధత్యాతిప్రాధికారః ।
 శివితాయాదుంధత్యా స్థిత్యాశీఘ్రియయాగురుః ॥ ౮౫ ॥ తత్ప్రకృతే శివకాశంధ స్థామితి ప్రసరితోయయా ॥ ౮
 త్మదీనద్రకాశ్య క్షేప్తితోవేత్రపాశిభిః ॥ ౮౬ ॥ సమాగతంగురుంజాత్యా ప్రత్యక్షమగ్రమూర్తయః । దత్వాస
 సంవేషియై సీతయాప్రణవాదుః ॥ ౮౭ ॥ కృత్యాపూజాంసవిస్తారం వస్త్రైవాభరణాదిభిః । కథయామాసశశ
 లం పింగలావ్యత్తమాదరాత్ ॥ ౮౮ ॥ కథయామాససీతాయాః శ్రోధవాక్యావ్యవీధభుః । దివ్యంబాతుంకంబివృ
 ద్భుష్టావ్యవీధిరయామయ ॥ ౮౯ ॥ వివిక్తీతంలేవదయో ద్వివ్యంబితేవదావ్యవం । మనసాపిభుక్తానా జయావే
 శ్యాభవావరా ॥ ౯౦ ॥ ఇదంచేద్యవసంకల్పం ప్పుకామితిహితత్వే । ఇత్యుక్త్యా రామసత్వీఘ్రిం వసిష్ఠవదయోః
 కరా ॥ ౯౧ ॥ స్వీయాసంధావ్యవీధివా ప్రణవామగురుంపునః । తద్వత్ప్రకృత్యాశీతా వ్యాత్యావ్యవ్యంధరమూర్తయః ॥
 ౯౨ ॥ ప్రణమ్య మేవరాగంబం త్మమస్మేతిప్రసాదియత్ । తతస్సీతాపింగలావత్వైర్వ్య దదౌదిత్రాశిభిః ॥ ౯౩ ॥
 భూషణాంబరాశ్శన దివ్యవస్త్రైశ్చసాదయం । రామేనాశ్రయత్యాసీ వసిష్ఠఃప్రకృత్యావత్ (ప్రీత్యా ॥ ౯౪ ॥ సహిత
 శ్చివితాశంధ మువేషిః । యామాయయా । తతస్సీతాంసమాగంగ రామానిద్రావకారసః ॥ ౯౫ ॥ ప్రభాతేపిం
 తితోడ తసిష్ఠంబువిని కలతిన్దోంది, ఎందువల్ల లత్తణుడు ఈమధ్యరాత్రిలో నాకైవచ్చెనని
 చింతించి లత్తణుని పిలిచి యోదుకట్టు వచ్చితివని యడిగెను. అందుకు లత్తణుడు “స్వామీ!
 నాకేమియను తెలియదు. మీరిప్పుడు శ్రీరామునిచే స్వరింపబడితిరి. ఇప్పుడే బయలుదేరండి.
 ముగ్ధా! వాకిల వల్లక్కి-కనిపెట్టికొని యున్నది.” అని త్వరపరచెను. పిదప వసిష్ఠంబు వెం
 టవచ్చుటకు ప్రార్థించుచుండ నరుంధతితోడవచ్చి పల్లక్కి-నెక్కినను. లత్తణుడు దానివెనుక
 కూర్చుండి వేత్రపాణులగు భటులచేతను రత్నదీపకాంతులచేతను పరివృత్తుండై త్వరగావచ్చెను.
 శ్రీరాముడు దయజేసివచ్చిన గురూత్తమునింగని యెదుటజరిచి దివ్యాసంబులసర్పించి నీతతోడ
 ప్రణమించి వస్త్రాభరణాదులచే సత్కరించి పింగళావృత్తాంశమును సవిస్తరముగా విన్నవించి
 సీతాదేవియొక్క శ్రోధవాక్యములను వినుపించి, “స్వామీ! మీపాదములుతప్ప తక్కినవేది
 యను ప్రమాణభూతములుకానందున నిదిగో మీపాదములంబట్టి ప్రమాణముచేయూచున్నా
 ను. నామనసులోనయినను నాచేవేశ్యగాని యితరశ్రీలుగాని అనుభవింపబడలేదు. ఈమాట
 సత్యమగుటచేత సీపాదారవిందములను స్మరించుచున్నాను.” అనిచెప్పి శ్రీరాముడు త్వరగా
 నిజకరంబులను గురుపాదములమీఁదఁబెట్టి శిరసాస్తాంగ ప్రణామముజేసెను. దానినిచూచినీత
 వ్యలజ్జితయై శ్రీరాముడు వరిశుద్ధుండనినన్య నమిస్కరించి నాయపరాధమును తమింపుమని
 ప్రార్థించెను. శ్రీరాముండును ప్రసన్నుడయ్యె. పిమ్మట జానకమ్మ యరుంధతిని వస్త్రాభరణా
 లంకారార్హ్యాది సత్కారంబులచే పూజించెను. శ్రీరామప్రపూజితుండయిన వసిష్ఠుడు యథా
 పూర్వముగా నరుంధతితోడ పల్లక్కి-నెక్కి-కొని సంతసముతో నిజాశ్రమమునకుజనెను. అంత

గలాండాస్య సమాచూయాధశాసే | ధృక్ధక్కృత్వాసఖిభిస్తాం తాపయామాసబుధితాం || ౯౬ || సీతావా
చతదావేశ్యాం యస్తానేద్విపరాధతం | భవిష్యసీతిశానిక్రా మధురాయాంహికుభిరా || ౯౭ || వేశ్యయాప్రా
థితాప్రామా కృష్ణవృన్ధుధవ్యతి | క్రుత్వాతాంబంధతావేశ్యాం మోచయామాసరాఘవః || ౯౮ || ఏవంనానా
కాతుకాని చకారరంభునందనః | సీతాసంరంజయామాస స్వనిరత్రైమాణోరమైః || ౯౯ || * || ఇతిశ్రీమదానంద
రామాయణే వాల్మీకియే చలాసకాండే సీతాక్రొధవర్ణనం సామాప్తమగుగ్రామ్ || ౮

శ్రీరామదాసహవాచ—ఏకదాసీతియారామః కురుత్యేత్రంస్వబంధుభిః | యయాసూర్యోపరాగేషి స్నా
తుంపుష్కఃసంస్థితః || ౧ || తతఃదేవాస్సగంధర్వాః కిష్కరాశిష్టగామయః | నానాశ్రమేభ్యోమునయః పాథి
వాశ్యసహస్రశః || ౨ || తిత్రస్యాత్వారపాగ్రస్తే రాఘవస్సీతయాహుః | చకారనానానాని హస్త్యస్త్రైంధవా
జివాం || ౩ || తతస్త్రైపాథివాస్సర్వే నాసూపాయసపాణయః | యయఃశ్రీరామచంద్రస్తుం రాజసత్త్వైశ్చబాస
కీం || ౪ || అధశీతారాజసత్త్వై స్సమశింగ్యవిరాసనే | సఖిభిర్ననిదాత్రైశ్చ సుఖంహోహవిశదేదా || ౫ || ధీశ్చ
స్మంతతేతత్ర సీతయాపూజతాస్థితా | లోహమద్రావణీద్వ్యైర్జం బాహుకీరంజయన్తదా || ౬ || హేసీతేశంజయ
నే భవాన్విగజగామిని | కిందివ్యూహమారుద్రస్య పౌరుషంశుతిహేషవం || ౭ || తత్తస్మాదవశంక్రుత్వా వర్ణయా
నాశ్రీరామచంద్రుడు సీతాదేవి సమాలింగితుండై నిద్రామగ్నితుండయ్యై. తెల్లవారగానే సీత
యై దాసీలనంపి పింగలనుపిలిపించి స్తంభముననంటగట్టి చీచీయని ధిక్కరించుచు సఖులచే
కొట్టించెను. మఱియుః, పింగలా! నాకు సీతపరాధముచేసినందున మధురాపురిలో నీవుమూడు
విధములుగా వక్రద్రువు కుట్టిత్రయై యుండగలవు పొన్ననెను. ఆపింగలయును మిక్కిలి ప్రార్థించి
సీతచే కృష్ణుండుద్ధరించునని యనుగ్రహింపబడెను. శ్రీరాముండు పింగళనుబంధమునుండి తొల
గించిపంపెను. ఇట్లు శ్రీరాముండు ఘలుతెరంగులగు వేడుకలనుచూపుచు మనోహరంబులగు
నిజవర్తిత్రలచే సీతాదేవిని రంజంపజేయుచుండెను... .. ౮||

శ్రీరాముండు గ్రహణార్హనమునకై కురుత్యేత్రమునకు పోవుట.

ఒకప్పుడు సీతాలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులను పిలిచుకొని పుష్కర విమానారూఢుండై
సూర్యగ్రహణ స్నానమునకై కురుత్యేత్రమునకు వెడలెను. అచ్చటికి దేవతలు గంధర్వులు కిన్న
రులు నాగులును వచ్చిరి. సమస్తాశ్రమములనుండి ముసేంద్రులును నానాదేశములనుండి రాజేం
ద్రులును వేలకొలదిగావచ్చిచేరిరి. అచ్చట శ్రీరాముండు సీతతోడ గ్రహణస్నానముచేసి గజ
తురగోష్ఠిప్రముఖ సమస్తదానూబుల నొసంగెను. అంత సచ్చటచేరిన రాజులందఱును వివిధం
బులగు కానుకలనుతీసికొని శ్రీరామదర్శనమునకును రాజపత్నుల సీతాదర్శనమునకును వచ్చిరి.
విదవజానకీదేవి రాజపత్నులను ఆలింగనాదిసప్రహ్లానంబులచే మన్నించి సఖిజనులతోడను ముని
పత్నులతోడను సుఖముగా దివ్యానందంబును కూర్చుండెను || ౫ || ఇట్లుండగా సచ్చట జనక

మాసజానే | స్వపాదగ్రహసాక్ష్యత్యుః కురుతే త్రావధికాం || ౮ || లోపాముద్రాపిరితే శ్రుత్వా వివాహ్యపాపా
 బానే | సర్వయోగ్యతంసీతే రాఘవేణువత్సవా || ౯ || ఏకవివృథాక్షేతః కృతస్తీరీకీర్త్యువాం | మ
 చాశ్రమస్నేకుబంధే కిమథాంబీకృతిపురా || ౧౦ || కథంసకథితంబంధ జన్మనేరాఘవేహి | త్వాత్రంధకే
 పృథ్వీ సీతేయంబదాణాం || ౧౧ || శుష్కంకృత్యానోపిస్తాగో భవివ్యధతీవహి | పృథాతేశ్రమితాస్సత్యే
 వాసరాస్సేకుబధనే || ౧౨ || ఇతిపాశ్చాతఃశ్రుత్వా సగర్వంవైవిదీహా | లోపాముద్రావిహస్యాహ లో
 పాముద్రే తిరశే || ౧౩ || సవ్యక్ష్మితిరాఘవే తతేనోబంధనంబరం | తత్కారణంబిదావ్యర్థ్య శ్రుణ్వత్సం
 స్వప్నమాంబ || ౧౪ || శ్రుత్వాత్మమాస్సమాయాతా మద్వాగ్నిపాథికవస్త్రీయః | బాణేశోపహీయశ్చే త్యాగ
 రోరాఘవేహి || ౧౫ || భవిన్యతితదాత్యా బహుశ్చేతశంకితం | ఉల్లంఘనీయోజలధి శ్చేద్రామేణవిహయ
 హి || ౧౬ || తదారామంబువ్యంబి కథ జ్ఞాస్యతిరావణః | మానుశ్చ్యూతమానుశ్య గంతవ్యంవేష్య కేతీ || ౧౭ ||
 లంకాంబ్రతికారామ పాయవంకించంతిహి | యదితీర్త్యాప్రగంతవ్యం బాహుభ్యాంరాఘవేహి || ౧౮ || నోల్లం
 ఘనీయ ఏ పశ్య మూర్తిచేతిశంకితం | చేన్మనిఃకుంభజన్తావై ప్రాధానీయశపిస్తవ || ౧౯ || రామేణులకం

సీతాలోపాముద్రా సంవాదమున శ్రీరామపౌరు మాభివర్ణనము.

పుత్రిచే పూజింపబడియుండు లోపాముద్ర సంతసముచే సీతమ్మను రంజింపజేయుచు “కంభాషీ
 యగు సీతమ్మా! నీవేధన్యపు. గజగామినీ! చెవికింపయిన శ్రీరామపౌరుషంబును క్రించమభివర్ణిం
 పుము.” అనిపలుకుగా, సందుకు జానకమ్మ తనవాణిగ్రహణ మహోత్సవము మొదలుకొని
 కురుతే తమునకు వచ్చులవరకు నడచిన శ్రీరామకథను అభివర్ణించెను. లోపాముద్ర దానినిదిని
 నవ్వి సీతతోడ “జానకీ! శ్రీరాముడు చేసినదంతయునుసరియే, ఒకవిషయమునందు మాత్రము
 న్యర్థముగా క్లేశపడెనని నేనుతెలియుచున్నాను. అదియేమనిన, మునుపు సేతుబంధనకై యెం
 దుకంత గొప్పశ్రమనందవలె! శ్రీరాముడేల కుంభజమునికి చెప్పకపోయె! అతడు త్వామున నీల
 వాసాగరమును అరచేతిలో నుదుకొని త్రాగివేసి సముద్రమును శుష్కించుటచే నవ్వడకపు
 లకు మంచివారిన్నేర్పరచియుండునే. న్యర్థముగా కవులకు సేతుబంధనశ్రమను కలుగించెను.”
 అనిచెప్పెను. గర్భయత్తముగు సీమాటనువిని సీతాదేవి నవ్వి లోపాముద్రతో నిట్లనియె.—
 సతీమాణియుగు లోపాముద్రా! వినుము, శ్రీరాముడు సేతుబంధనమును చక్కగానే నెరవేర్చెను
 దాని కారణము జెప్పెదను. సమాహితచిత్తయె యాలికింపుము; ఇచ్చటనుండు రాజపత్నీలం
 దరును నావాక్యమును విందురుగాక. శ్రీరాముడు తనబాణముచే సాగరంబును శోషించినయె
 డల అనేక పాత్యావోషములుగల్గెనని శంకించెను. ఇక శ్రీరాముడు గగనమున సముద్రమును
 చాటినట్లయిన నవ్వడు రావణుడు శ్రీరామునిని మనుష్యమాత్రునిగా నెఱ్ఱించెను! మానుషం
 తుని మీదనెక్కి శ్రీరాముడు లంకకు సముద్రమును దాటిన నతని పౌరుషమునేమందురు?

కరుణం తదాశీషణాంబుధైః । మంత్రితం రాఘవేగాపి తదాన్వదివిశంకితం ॥ ౨౦ ॥ వీరోఽమృతః పునఃపునః శ్రు
తంకోధాదగన్తినా । మూతద్వారాన్పాపైస్త్యక్తప్రసాత్ ఘోరత్విమానకః ॥ ౨౧ ॥ సర్వదామూత్రవత్ ఘోరశ్చ
ధంపాతుకుచాభిః శబ్దుషిషాదువాక్యైః సులంకురంబ్యుతి ॥ ౨౨ ॥ భవిష్యదిమకుటికా పుర్వరక్షణగీతతః ।
మూత్రపాన్వితాహతేన స్ఫుకారాన్వహంజితోక్తిభిః ॥ ౨౩ ॥ కారంతుఃసంపాదేన సోఽయంచేరివశఃకరిః । పును
వింప్రార్థయామాన రాఘవోఽభయకర్తరః ॥ ౨౪ ॥ ఏమంసంమంత్రిరామేన స్ఫుకీర్తితానోకబంధం । కృతం
కేనాపివక్త్రం నకోవ్యగ్రకరివ్యుతి ॥ ౨౫ ॥ యేవరామేణజలభా శిలాస్ఫుటాన్తాతాపునః । సోఽయందాశరణరామ
శ్చేతిభ్యాశింకతోభువి ॥ ౨౬ ॥ ఇతిసీతావనోభిన్న లోపామద్రాజతారతా । తూన్యీమానక్షణంసారి సధాయాం
లజ్జితాభవత్ ॥ ౨౭ ॥ తతోవిహస్యంతేహీ లోపామద్రాంపథాజవత్ । ముగ్ధస్త్వీకృతసంభాజ్య ప్రాప్తాయా
మానతాంపునః ॥ ౨౮ ॥ మయాపరాధకంఠేద్య తతోమమస్మంతప్రతే । స్నేహశ్చేనగంజ్యస్తే ద్విచక్రరామ
పాదపం ॥ ౨౯ ॥ త్వద్భక్త్యుపారాధరామే పాదపంచేతిపేద్వ్యుహం । ఇహసంప్రాప్త్యుపారాధ్య ముగ్ధస్త్వీకృత
కామత్ ॥ ౩౦ ॥ పూజితాన్వనపత్నీభిః క్రియాసీతారఘూత్రియం । తిహారామసిన్ధ్యుశ్చైతేః పూజితోగజవాళభిః ॥
౩౧ ॥ యయానగరీంకుప్త స్తీకయాగరుడేష్టితః । యేమేనమాతాస్తత్ర తదుత్పేక్షేరేదిగహే ॥ ౩౨ ॥ తేనశ్చ
చేతులతో నిదురు సముద్రమును దాటుదమనిన బ్రాహ్మణమూలమును వాసముదాటరాదని
గంకించెను. అయిన సీమగడు నామగనిచే ప్రార్థనీయుడేనరి. శ్రీరాముడును తనమనమును
క్రోధమువలన నగస్త్వ్యుడేజరిగిని పానముచేసెనని వింటిని. అతడు మూత్రద్వారమునుండి
యెటువిడిచెను. అందునల్ల సముద్రము ఘోరమయ్యె. అట్టివానిని మరల అతడెట్లు పానము
దేయగలడు? నామాటమీద నామహర్షి సముద్రమును పుగినిలిపి నగస్త్వను నావలోకమునం
దంతట - తనకార్యమునకై బ్రాహ్మణునిచే మూత్రపానము చేయించె - నని యుక్తి లెక్క
వచ్చును." అని యిట్లాలోచించి ధర్మతత్పరుడగు శ్రీరాముడు మునీంద్రునిం బ్రార్థించలేదు.
కావున సీట్టియోచనలచే శ్రీరాముడు సేతుబంధనమును చేయించెను. ఈవక్తిలెచును చేయ
లేదు. ఇతనివలనచేయురు. ఏరామునిచే సముద్రమున తాల్గు సంతరింపఁబడిననో అట్టివాఁడు
గదా దాశరథియని నామగఁడు భ్రాతృతనంఁడెను—అని యిట్లు సీతావాక్యములచే లోపామద్ర
జయింపఁబడి లజ్జితయై సభలో కొంతసేపూరకయుండెను. అంతనాజానకవృత్తిలోపాము
ద్రును చక్కగా సత్కరించి మునిపత్నుల నందరిని పూజించి, తన్నుగా నామతో "ఓమహాపతి
వ్రతయగు లోపామద్రా! నేనమిక్కిలి యపరాధము నాచరించితినీ. దీనిని యమింపుము. స్నే
హమువలన ప్రసంగవశముగా నీయెదుట శ్రీరామపౌరుషమును చెప్పితిని. సీమగనియొక్క
సవాశీర్వాదబలముచేతనే శ్రీరామునికి పౌరుషముగల్గి యుండునని నేనెఱుంగుదును." అనియిట్లు
చక్కగా ప్రార్థించి ఆమునిపత్నుల నందరిని పంపించెను. వారిచే మన్నింపబడినదియై శ్రీరామ

స్వస్థంబగు రామదేశానవాసితాః । రామనీసగరిమధ్యే పుర శ్రీభిరుహావతి ॥ ౩౩ ॥ నిరాజితఃకుంభదీప్తి
 ర్యయానిగ్నహంబురా । రేమేజనకనందియా చిరకాలయథాశుభం ॥ ౩౪ ॥ ఏవంరామేనసాకతే పుర్యామవత
 న్మయా । నానాద్రాక్షామకాని కృత్యానియహంతవ ॥ ౩౫ ॥ యథాకృతారామేన శుభక్రీడానుసీతయా । త
 థైవోమలయాతేమే లక్ష్మణోపియథాశుభం ॥ ౩౬ ॥ మాండవ్యాభరతశ్చాపి రేమేరామాయథాశ్రీయా । త
 థైవశ్రుతకీర్త్యానీ శత్రుస్తుక్రీడంపదాత్ ॥ ౩౭ ॥ ఏవంరేవస్వీయపత్నిభిః పారాక్రీడావ్రవత్రే । నానా
 దేశవాసిత్య నానాదీప్తివాసితః ॥ ౩౮ ॥ రేమితేవపత్నిభిః స్వీయాభిరుదితాశుభం । సీతయాశామోతేమే
 యథాగార్యాశతరః ॥ ౩౯ ॥ రామేశాశరరాశ్చైత న్నోపిజగతీతే । పరదారరతోవేత్యాగామిమాదకవస్తు
 భుక్ ॥ ౪౦ ॥ నదోక్తైవనోగీ చింతాగ్రస్తానవివస్యః । నపాపాత్తజడోవాసీ స్వహోరాహిహింసఃకరం ॥
 ఏవంశత్రుయథాహోక్తం విలాసచరితంవరం । సీతయారామచంద్రస్య సాకతేసాశ్చిరవస్యకాం ॥ ౪౧ ॥ విలాస
 కాండమేతద్వై యితిపరివర్తిమానపః । ప్రాతఃకాలేచమధ్యాహ్నేనీశాయాంరామస్మిన్ ॥ ౪౨ ॥ సత్తేయారామ
 పన్నాహ్న ద్భువనానవరాపయక్ ॥ విలాసకాండపతవా ద్ధనాశీర్ధనమాప్తుయాత్ ॥ ౪౩ ॥ భోగావాప్త్యాభిభోగా

శ్రీరాముడు గరుడారూఢుడై యయోధ్యకువచ్చి సుఖించుట.

సన్నిధానమునకే తెంచెను॥ ౩౦॥ పిదప శ్రీరాముడు రాజులచే నంసేవితుడై వారర్పించిన గజ
 రథతురగాదులను కానుకల ననుమోదించి, సీతతోడ గరుడారూఢుడై యయోధ్యకేతెంచెను.
 అచ్చట కురుక్షేత్రమున సూర్యగ్రహణమునకై మెవరెవరు వచ్చియుండిరో వారందరును శ్రీరా
 మదర్శనానందముచే పూర్ణమనోరథులై తమతమ నెలపులకుంజసిరి. శ్రీరాముడును నిజనగర
 మధ్యమున దారిలో పురపురంధులచే కుంభదీప సీరాజనాదుల నంగీకరించుచు మహావిభవ
 ముతో రాజమందిరముజూచి సంతసించెను. శ్రీరామ చంద్రుడు జానకీదేవితోడ
 యథాశుభముగా చిరకాలము క్రిడించుచుండెను. ఇట్లే శ్రీసీతారాములు అత్యంతాశ్చర్యకరం
 బులయిన గొప్పగొప్ప వేదకలశేయుచు వినోదముగా నుండిరి. వారెట్లుండిరో అట్లే డొర్చి
 లాలత్సణులును మాండవీభరతులును శ్రుతకీర్తీశత్రుస్ములును నిత్యానందనిర్భరులై విలాస
 ముగానుండిరి. ఇంతమాత్రమేకాదు, పురవాసులు దేశవాసులు ద్వీపాంతరవాసులు చివరకు
 లోకులందరును తమతమ సత్తులతోడ శ్రీసీతారామవిలాసక్రీడలవంటి మౌగూత్సవంబులు
 గలవారలై యానందించుచుండిరి. శ్రీసీతారాములు శ్రీగోకేశంకరులవలె రమించుచుండిరి.
 శ్రీరాముడు రాజ్యమును పరిపాలించుచుండగా నిజగంబున నెచ్చటను పరదారరతుడుగాని
 వారకాంతానక్తుడుగాని మాదకవస్తుసేవన గలవాడుగాని దర్శింపడుగాని రోగిగానిచింతా
 క్రాంతుడుగాని వివ్వలుడుగాని పాపాత్ముడుగాని జారుడుగాని చోరుడుగాని హింసకు
 దుగాని ఒక్కఁడు నుచిక్కఁడు. అట్టివారేలేదు॥౪౧॥ శిష్యుఁడా! ఇట్లు అయోధ్యలోని లోకరం

భీకృత్రాభీకృతమత్తుయాత్ । విలాసకాండమేతద్వి రామధర్మకృతమాపహే ॥౪౧॥ యశ్చ్యుతోతి. రక్ష్య
 త్సునుభుప్రాత్తుయాన్మువి । విలాసకాండశ్రవణా న్వరపాపాత్మ్యమచ్యతే ॥ ౪౨ ॥ విలాసకాండంపరమం ర
 మ్యజుజునోహరం । ఆనందరామకందితం శ్రుతిపాప్నోదమహత్ ॥ ౪౩ ॥ యేషతంతిభ్రుగ్నాంతి సర్వా
 కామాంధంతితే । ధమాభీకృతాప్నయాన్ధమా సహాభీకృతాత్తుయాన్మువి ॥ ౪౪ ॥ కామానాన్ముభీకా
 మాభీకృతామాభీకృతామాత్తుయాత్ । విశాంయామంచకేష్టిత్యా సజసత్కృతింకేర్తుమా, విలాసకాండంపర
 మం తస్యపుత్రోభవిష్యతి ॥౪౫॥ అనవామంచకేవ్యాసం పన్నచేక్యాభిత్తురః । ద్వితీయేమంచకేష్టిత్యా సజము
 దయితయాసమా ॥ ౪౬ ॥ యఃశ్రుతోతిసాయాంహి విలాసాఖ్యంకుసూరమం । ఏతత్కాండంపరమం సమా
 పాతృప్రసాదా ॥ ౪౭ ॥ తస్యపుత్రస్యపుత్రస్యా న్నాత్రకార్యావిచారా । పుత్రాభీకృతమేతత్కేవ్యం మంచకే
 చ్యుజుబత్సవ ॥ ౪౮ ॥ శ్రోతవ్యంసాసకామేష మంచకేష్టిత్యా రైహివా । విలాసకాండమేతద్వి (శ్రీ)కామాంత
 పకేష్టిత్యా ॥౪౯॥ సభార్యాప్రాత్తుయాన్ధమాన్ సమాన్తైర్నమతయః । కుమారశ్రుణుమాదేతత్కేర్తుకృతకాం
 డముత్తమం ॥ ౫౦॥ పుత్రపుత్రసున్త్యాసం లభిష్యతివరంపరిం । విలాసకాండమేతద్వి యాఃశ్రుణ్వంసపరాః(శ్రీ)

విలాసకాండయోగి- ఫలశ్రుతి రామనానునిచే చెప్పబడుట.

జకంబయిన శ్రీసీతారాములయొక్క- విలాసవర్తిత్రంబును నీకు నిరూపించితిని. ఈవిలాసకాండ
 మునే మానవుడు ప్రార్థన మధ్యాహ్నమనీన సాయంకాలమున నర్చిత్రాతిలో శ్రీరామసన్ని
 ధానమునను పఠించునో, వ్యాడే పుడమిలో సాక్షాద్రాముడుగా నెంచబడును. సమలు విలాస
 కాండమును పఠించుచేత ధనము కావలసినవారికి ధనము, భోగము కావలసినవారికి భోగ
 ములు, పుత్రులు వలయువారికి పుత్రులు, గల్గినుఖించెదరు. రామభక్తి పరాయణుడై ఈవి
 లాసకాండమును విన్నవాడు ఇహలోకసుఖమునొందును. దీనినివినుటచే పాపములు పరిహరిం
 చును ఈవిలాసకాండము శ్రేష్ఠమైనది, మిక్కిలిపవిత్రము, లోకవృద్ధయంగమము, ఆనంద
 ప్రదంబు, విచిత్రంబు, కర్తానందంబు, కావున దీనినిబఠించిన నఫలకాంక్షలు లభించును. ధర్మ
 ధర్మలు ధర్మమును ధనార్థులు సంపదను కామార్థులు కామమును మోక్షార్థులు ముక్తిని పొంద
 గలరు. ఈవిలాసకాండమును మంచముపై పఠండి రాత్రిల్లలో నెవడు తప్పక నారునెలలుపఠిం
 చుచో వానికి నత్సుత్రుడుపుట్టును. మఱియును ఒకమంచముపై వ్యాసునిస్థాపించి దానియెదుట
 మఠియొక మంచముపై తాముదంపతులు కూర్చుండి నెలలు ఏవని శ్రవణము చేయుమరో,
 అట్టియపుత్రులకు పుత్రుడు లభింపగలడు. దీనికారణము విచారించవలదు. పుత్రార్థియైన
 వాఁకి-డై మంచముపై యుండి విననగును. తక్కిన కోర్కెల వారెవరును అట్లు విన
 దగదు. మంచునుగడు కావలసిన నాడుబిడ్డలు మరలమరల నారుమాసములు దీనినివినుచుండిన
 మంచునుగడు లభించును. ఈవిలాసకాండమును వినుచున్న పనితలకు సౌమంగల్యము తప్పక

యః ॥ ౫౫ ॥ సాభాగ్యలక్ష్మ్యసకదా తావహీనాభవంతిహి । భర్తూరాయవ్యవృద్ధ్యగ్ం స్త్రీభిశ్చస్మాసతార్య
 ౪౦ । శ్రవణీయంవిలాసాఖ్య మేతత్కాండంతునోహరం ॥ ౫౬ ॥ ... ..

రమ్యంవిచిత్రంమధురంపవిత్రం । విలాసకాండంహియథేక్షదండం ।

పాతాదిపాపాపచయప్రచండం । ధమైకకండంభవకోగదండం ॥ ౫౭ ॥

ఇతి శ్రీమద్వాల్మీకియే శతకోటిరామచరితాంశగ్రంథే ఆనందరామానుజే విలాసకాండే

కురుక్షేత్రయాత్రావర్ణనంనామ ధవమస్కం ॥ ౯ ॥

సమాప్తాయం విలాసకాండశ్చతుర్థః.

శీరామచంద్ర చరణారవిందార్పణమస్తు.

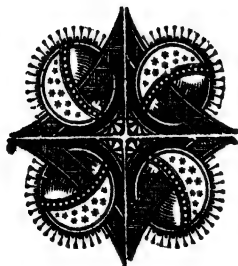

గల్గియుండును. పదాతులు భర్తల యాయుర్వృద్ధికోరికకు దీనిని స్నానముచేసి నియమముగా
 వినవలయును చెవులకింపై మఱి మనసుకుసూంపై, పవిత్రంబై మఱి విచిత్రంబై, పఠించినవారి
 పాపంబులను పరిహరించునట్టి విలాసకాండంబు భవకోగదండంబును ధర్మకుండంబునై రారా
 జించుచున్నది. ... .. ॥౯॥

ఇట్లు శ్రీమద్వాల్మీకి యానంద రామాయణంబున

విలాసకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీ రామార్పణము.

(శ్రీరామానుజమః ౧.)

శ్రీరామపంచరత్నస్తుతిః.*

శ్లో॥ ప్రాతర్నరామిరఘనాథముఖారవిందం । మంజస్థితం మధురభాషివిశాలపాలం॥
కర్ణావలంబి చలకుండలశోభిగండం । కర్ణాంతదీర్ఘనయననయనాభిరామం ॥ ౧॥

శ్లో॥ ప్రాతర్నరామిరఘనాథకరాకవిందం । రక్షోగణాయ భయదంపరదంవిజేభ్యః॥
యద్రాజనంపది విభజ్యమహేశచాపం । సీతాకరగ్రహణమంగళమాపనద్యః ॥ ౨॥

శ్లో॥ ప్రాతర్నరామి రఘునాథపదారవిందం । పద్మాంకుశాది శుభ రేఖశుభావహం॥
యోగీంద్రమానసమధువ్రతసేవ్యమాసం । శాపావహంపపదిగౌతమధర్మపత్నాన్యః ॥ ౩॥

శ్లో॥ ప్రాతర్నరామేశ్రుతిమతాంరఘునాథమూర్తిం । నీలాంబుదోత్పలసి తేతరరత్నలీలాం॥
అముక్తమాక్తికవిశేషవిభూషణాఢ్యం । ధ్యేయాంసమస్తమునినిర్జరమృత్యుహంత్రీం॥

శ్లో॥ ప్రాతర్నరామి వచసారఘనాథనామ । వాగ్దోషహరి సతతంసుఖదండ్విజేభ్యః॥
యత్ప్రాతర్నరామిసహభోక్తుకామా । శ్రీతానప్రాహరినామసమంజసాప॥ ౪॥

శ్లో॥ యావద్యవతర కమిదంరఘునందనస్య । నిత్యంప్రభాత సమయేపురుషప్రబుధ్యః ॥
శ్రీరామకింకర జనేషుసపవముఖ్యః । ధూత్యానయాతిహరిలోకమనస్యలభ్యం॥ ౫॥

ఇతిశ్రీరామపంచరత్నం సంపూర్ణం.

పైశ్రీమద్రామ పంచరత్నస్తుతులపండితునోహరస్తోత్రములును, ఇతరస్మృతేతాదుములును, నాగి
యనర్జనేదాంకరత్ననిరూపణప్రపంచమును, ఆ ధృటితోడ బ్రహ్మాస్తోత్రరత్నాకరముయొక్క మూడవభాగ
మగునది. ౩౭౩ మూడు రూపాయలు. ముఖ్యముగా నైవరత్నకావ్యం కిందికి శుభ్రావ్యయము.

శ్రీ
శ్రీరామాయణము.

చిత్రదివితాత్మక భాగము

శ్రీ సీతారామవాక్యమృత వేదాంత తత్వపార గుంభితంబునగు

శ్రీమదానందరామాయణము.

ఆ స్త్రీకులగు సుజనవర్యులకు విజ్ఞాపనము:—

“శ్లో॥ రమంతేయోగినోఽంతే సత్యానందేచిదాత్మని । ఇతిరామపదేనాసౌ పరంబ్రహ్మ
భిధీయతే=శాశ్వతః జైన సచ్చిదానందస్వరూపుడగు పరమాత్మయందు యోగులు రమించెదరు.
కనుక నట్టిపరబ్రహ్మ రామపదవాద్యంబగునని యుపనిషత్తు చెప్పుచున్నది. శ్లో॥ శ్రీరామరామరా
మేతి రమేరామేమనారమే! సహసరామతత్త్వం రామనామవరాసనే=పార్వతితోపరమేశ్వరుడు
గరిం విష్ణునామములకు సమానము రామనామమని పరిచుచున్నట్లు చెప్పిననంగతి భారతమునుండి
తెలియవచ్చుచున్నది. శ్లో॥ నాయనాయముఖతోవివాహ్యం మాభిత్తోపనశివాయంచకం! నామరామ
ఇతితాదృశంతథా తత్తదస్వయవశాచ్చతద్వయం=అష్టాక్షరంబున ముఖవర్ణంబగు రేఖలేనియెడల
(నాయనాయ) పరమపదముకొఱకుగాచాలదని యథాభేదమగుచున్నది. పంచాక్షరంబున శిరోవర్ణం
బగు మకారములేకుండిన (నశివాయ) శుభముకొఱకుగాదని యర్థభేదమగును. తావున సుభయమం
త్రములకును అగ్రక్రియాసమన్వయమగునని రామనామమని యభియక్తవచనముగలదు, ఇట్టితారక
మూర్తిచారిత్రముకన్నను మానవకోటికి రక్షకంబువేరుగలదే? గనుక, ఆ స్త్రీకులందరును రామచా
రిత్ర వర్ణనంబున నిహపరసౌఖ్యములనందవలసియున్నది. అందువలన పరమవిప్రంబగు శ్రీరామచారి
త్రంబును నిరూపించుచుండు గ్రంథములలో:—

శ్రీమద్రామాయణము గాయత్రీరామాయణంబని ప్రసిద్ధిజేందినదిగాక, దూర్వాసరా
మాయణము. వసిష్ఠరామాయణము. విశ్వామిత్రరామాయణము. మొదలుగాగలవి (గం) నూరు
రామాయణములుగలవు. వాటిలో రామోపాసనాది సమస్త తత్త్వపారస్వంబులకు మూలంబై చిత్రక
భాసవిధానములతో నొప్పుచుండు పార్వతీపరమేశ్వరసంవాదాత్మకంబగు “అనందరామాయణము”
మిక్కిలి రమణీయంబును సమస్తాస్తిక జనాదరణీయంబునై బరగుచున్నది. అది తెనుగునముద్రాయితం
బై సర్వజన సులభము కాకయుండు కొఱతను పోగొట్టి సర్వజనులు శ్రీరామచంద్ర దివ్యావదానము
లనుచదివి యానందించునట్లు చేయదలచి,” బ్రహ్మశ్రీసిద్ధాంతి. శివశంకరశాస్త్రిలవారిచే రచింపఁబడిన
ఆంధ్రభాషాతాత్పర్యముతోడ, ఈ గ్రంథము సచ్చవేయింపవలయుననిన వారిసంకల్పదేశంబునుప్రగ్భ
క్తిరీకరంబనినప్పి యీ ప్రకటనకార్యమున ప్రవర్తించియున్నారము.

ఈ “అనందరామాయణము”లోని విషయ సూచికనే ఈ ప్రకటనలోనూచనగా వేయించి
యొన్నారము. దానిని చదివినోనుటచేత ఈ మహాగ్రంథముయొక్క— ప్రయోజనము సర్వజనులకును

నువ్యక్తంబగుచున్నది. అందుమీఁద నందఁకును ఆనందముతో మాప్రయత్నమునకు సహాయభూతులగుదురనియును నమ్ముచున్నాము.

ఈ గ్రంథమున నాయా కాండలవద్ద సముద్రోచితముగా చిత్రపటములు పెట్టబడుచుండును.

ఇట్టి యమూల్యమగు “ఆనందరామాయణ”మును గ్రంథమును పై ప్రకటనములమును, దిగువ దాని తాత్పర్యమునుపెట్టి డిప్టు ౬ పేజీల నైజాలో ముద్రించుచున్నారము. ఈగ్రంథము రమారమి యిరువది సంచికలుగల పుస్తకము కావచ్చునని తోచుచున్నది. గనుక:—

దీనికి, “ఆనందరామాయణ”మునకు సర్వజన సులభముగానుండునట్లు (౬-౦) ఘటలుగల గంఠారముల సంచికయొకటికి రూ. ౦-౮-౦ చందానిష్క-పింజీరవడియున్నది. దీనికై అడ్వాన్సుగా నొక్కరూపాయమాత్రమునే ఇచ్చిననరి. పిమ్మట సంచికలనిచ్చి పయికమును తీసికొందుము. ఇప్పటికి ఆరు సంచికలు వెలువడినవి. చందాదారుగా చేరెడువారు ఇప్పడు ర రూపాయలనిచ్చి (౬) సంచికలనందవలయును. సంవత్సరము నాలుగు నెలలకు పుస్తకము పూర్తి కావచ్చును. చెన్నరాజధానితప్ప జైటిచందాదారులు, మాకు అడ్వాన్సురూపాయనుమాత్రమే మొదట పంపవలెను. పిదపఘూడునెలల కొకమాకు మూడుసంచికలను వి.పి. గా పంపించుచున్నారము. చందాదారులకు అడ్వాన్సును గ్రంథపూర్తితో ముజరా ఇచ్చెదము.

ఈ మహాగ్రంథమునకు ౫ చందాలను మొత్తముగా చేయువారు పోషకులుగా నెంచబడుదురు. ౧౨ చందాలను చేయించినవారికి ౧ ప్రతి యుచితముగానిచ్చెదము చందాదారుల పేళ్లను గ్రంథములో ప్రకటించెదము. ౧౮౯౯ వ-సం॥ జనవరినుండి సంచిక వెలువనవి.

సూచన—ఆరవ (౬) సంచిక వెలువడినవెనుక ఈ ఆనందరామాయణ చందాదారులుగా నేర్పడువారలు కడచిన సంచికలకు సంచికై ఒకటింటికి ఒక అణావంతున యెక్కువగా నివ్వవలసియుండును. ౧౦ సంచికలననగా నర్థగ్రంథమైనవెనుక చందా చేయువారికి, కడచిన సంచికలకు ౨ డేసి అణావంతున ఎక్కువ అగును. గ్రంథపూర్తియైనవెనుక కొనువారికి సంచికై ౧ టికి ౧౨ అణావంతునననగా సమగ్ర పుస్తకము ౧౫ రూపాయలగును.

ఈ యానందరామాయణమునందలి యారవసంచికయొక్క ౫-2 ఫారములనగా విలాసకాండలోని ౧౨ పూటలు, చందాదారులుగా చేరెడువారు చూచుటకై ఈ ప్రకటనపత్రికతోడ చేర్చి యున్నారము. వాటిని నను చూచి యానందరామాయణమునందలి యానందానుభవము నందుటకు చందాదారులై వెలయుడు.

ఇట్టి శ్రీరామ చరితామృతపాన ప్రయత్నమునకు మహాత్ములందఁకు సహాయులుగా నేర్పడి యాన్మదింపవలెనని ప్రార్థించుచున్నాను. ఆనందరామాయణము వలయువారు, మదరాస్, టంకసాల వీధి, 3౯2 నెం॥ గృహములో ఆనందరామాయణ ప్రకటన కార్యాలయం ఏఱుట

౧౮౯౯-వ సం॥ ౧౯౦౦.

డా॥ యం. జి. సుబ్బారాయ శాస్త్రియను నాపేరికి వ్రాయవలెను.

పర్వశంఖ్య. విషయములు.

(సావకాండము. ౧.)

౧ కాశ్యపాది వట్టమహిషీ వివాహములు.

౨ శ్రీరామచంద్రుల యుత్పత్తి.

౩ సీతాప్వయంపర వర్ణనము.

౪ బృందావన కథనము.

౫ కైకీయా దశరథుల పూర్వ వృత్తాంతము.

౬ శ్రీరామార్య వాసవర్ణనము.

౭ విరాధ ఖరమారీచాదిసంహారము.

౮ తిష్ఠింధలో వారి సంహారము.

౯ బాహువృత్తాంతము-లంకాదహనము.

౧౦ పేరు మాహాత్మ్యము కాశీ విశ్వరామనమము.

౧౧ రావణాది సంహారము

౧౨ సీతాదేవీ శ్రీరామచంద్రసామితి యాద్యక్షక వచ్చుట

౧౩ అంజనేయ పరాక్రమమును శ్రీరాములవారు పఠించుట

(దీపిలో ౨౫౩౦ స్లోకములుగలవు.)

(యాత్రాకాండము. ౨.)

౧ వాల్మీయుక్కు మొదటిపత్రికము

౨ శివరాత్రి రామాయణ విభాగము

౩ తీర్థయాత్రాగీరకు సీత రామునిప్రార్థించుట

౪ గంగాశీముఖకు రాముల ప్రయాణము

౫ మునివాక్యమున యాత్రాగమన నిశ్చయము

౬ పూర్వది క్షీర్త యాత్రావర్ణనము

౭ దక్షిణది క్షీర్త యాత్రావర్ణనము

౮ పశ్చిమది క్షీర్త యాత్రావర్ణనము

౯ ఉత్తరది క్షీర్త యాత్రావర్ణనము

(దీపిలో ౭౩౫ స్లోకములుగలవు.)

పర్వశంఖ్య. విషయములు.

(యాగకాండము. ౩.)

౧ యజ్ఞ సాదుగ్రీ వర్ణము

౨ యాగాగారంభము

౩ యజ్ఞాగ్రము భూమినిమట్టి వచ్చుట

౪ అగస్త్యురాదు సంవాదము

౫ రామనామాష్టకీరణము

౬ యజ్ఞ దిశచర్య వర్ణనము

౭ ద్వబారోప విధానము

౮ రాముల యవర్భుధ స్నానము

౯ అశ్వమేధ సమాప్తి (దీపిలో ౬౨౫ స్లోకములున్నవి.)

(విలాసకాండము. ౪.)

౧ శ్రీరామ స్వవరాజము

౨ సీతా రతికాలావర్ణనము

౩ సీతనుగురుంచి దేవారామాదుల వర్ణనము

౪ దిశచర్య, సీతాలంకార వర్ణనము

౫ జల యంత్రక్రీడ

౬ బ్రాహ్మణస్త్రీలకులంకారదానము

౭ మువర్తయార్చిదానము, దేవస్త్రీపరదానము

౮ మింగలగిరకు పరదానము [యము

౯ మదుత్తేత్ర యాత్రయందు బాసకీజ (దీపిలో, ౬౮౮ స్లోకములున్నవి.)

(జన్మకాండము. ౫.)

౧ సీతయొక్క దోహదక్రీడావర్ణనము

౨ వివిధక్రీడ, సీమంతా ద్యుత్పన్నములు

౩ రజశక్రీడ సీతాసరిత్యాగము

౪ కుళలపులకు జన్మకర్త

౫ కుళలపులకు రామరిక్షాకథనము

౬ లభ్యశీ కమల హరణమునందు జయము

౭ రాములవారికి పుత్రులతోయూర్ధ్వాదానము

పర్వశంఖ్య. విషయములు.

౮ రాజ్య మంటపమున సీతాలాభము

౯ బాలకుల జన్మోత్సవయాగాదివర్ణనము (దీపిలో ౮౦౨ స్లోకములున్నవి.)

(వివాహకాండము. ౬.)

౧ రాములవారు పుత్రులులతోడ స్వయంవరమునకు బోవుట

౨ చందకా స్వయంవర వర్ణనము

౩ మురుతి స్వయంవర వర్ణనము

౪ కుళలపులయొక్క వివాహవర్ణనము

౫ గంధర్వ నాగ కళ్యాణాచనము

౬ గంధర్వ నాగకళ్యాణుల వివాహ కళ్యాణము

౭ దానదళ వివాహ వర్ణనము

౮ యూవశక్తి పరాక్రమవర్ణనము

౯ మదిగనుంది వివాహవర్ణనము

(దీపిలో ౫౮౨ స్లోకములున్నవి.)

(రాజ్యకాండము. ౭.)

౧ శ్రీరామ సహస్రనామ కథనము

౨ రాములవారు కల్పవృక్షమును తెచ్చుట

౩ రామకృష్ణ పాశకుల సంవాదము

౪ శతశ్రుతిలకుని విదమనుపరదానము

౫ సీతయొక్క రామ విరహవర్ణనము

౬ శతమఖరావణ వర్ణనము

౭ రాములవారి భరతఖండి జయవర్ణనము

౮ ,, జంబూద్వీప జయము

౯ ,, వర్షదీప జయవర్ణనము

౧౦ యతికుండ గృహములకు శివేశ్వర గణము

౧౧ వజ్రునిశ్చలకు వర్ణనము

౧౨ మోదశంభునిశ్చలకు పరదానము

౧౩ అశ్వత్థ భాసితము, హస్తము

పర్వసంఖ్య. విషయములు.

- ౧౪ వార్తీకే ప్రియ ప్రత్యేక వర్ణనము
- ౧౫ విస్తారముగా రామరాజ్య వర్ణనము
- ౧౬ రామునిచే రాజనీతి వర్ణనము
- ౧౭ కుశకన్యాధ్యయన వర్ణనము
- ౧౮ బ్రాహ్మణులతో జరిగిన రామహాభివృత్తి వాచనము
- ౧౯ రామునియొక్క దివ్యర్యావర్ణనము
- ౨౦ అగ్ని యవతారములలోను రామావతారమునకు ప్రాత్యక్షము
- ౨౧ రామదాసికి పరదాసము
- ౨౨ నీతియొక్క కులసీమత్ర సంధాన వర్ణనము
- ౨౩ ఆనందరామాయణ ఫలశ్రుతి వర్ణనము
- ౨౪ యువకిశు, ధూమిలో ధర్మకిశు (దీనిలో ౨౨౨ పాదములున్నవి.)

(కునీపర కాండము. ౮.)

౧ లఘురామాయణ కథనము

౨ నాగరికులకును తన తల్లియలకును చేదాంతో వర్ణనము

౫

పర్వసంఖ్య. విషయములు.

- ౩ రామాభూతాహాసనాది విస్తారము
- ౪ రామతోభద్ర విస్తార వర్ణనము
- ౫ రాజులింగతో భద్రములయొక్క భేదము [యనునది
- ౬ నవమీత్రత విస్తారము. వాచికభ
- ౭ శ్రీరామలక్ష్మనామెద్యోగపాదాదివిధి
- ౮ వేదాదులయొక్క ఫలవర్ణనము
- ౯ రాములయొక్క సార్వభౌమపద్యయ భూజ
- ౧౦ చైతన్య మహిమ వర్ణనము
- ౧౧ చైత్ర స్నానమునుండి సర్వలక్ష్మణ కలి
- ౧౨ రామకీపులయొక్క అభేదదర్శనము
- ౧౩ శ్రీరామకవచము హనుమత్కీవచమును
- ౧౪ నీతియొక్క కవచాది వర్ణనము
- ౧౫ లక్ష్మణాశులయొక్క కవచములు
- ౧౬ హనుమద్వ్యక్తిము, తత్పతాకాయన
- ౧౭ సారరామాయణ వర్ణనము
- ౧౮ అంజనేయనిచే శరసేకుఖండనము (దీనిలో ౩౦౦౦ పాదములున్నవి.)

పర్వసంఖ్య. విషయములు.

- (పూర్వకాండము ౯.)
- ౧ వార్తీకే సోమవంశ విస్తారకథనము
- ౨ రామలయొక్క మాన్యీకాత్మర. ప్రయోగము
- ౩ సూర్య చంద్ర వంశజాలయొక్క యుద్ధవర్ణనము
- ౪ సోమసూర్య వంశజాల స్నేహము
- ౫ రామునిచే కుటాయలు విడువబడుట
- ౬ గంగయందు రాములవాడు నైకం తారోహణమును చేయుట
- ౭ సూర్యవంశీయ స్వప్నవర్ణనము
- ౮ ఆనందరామాయణముయొక్క అనుక్రమణిక
- ౯ గ్రంథశ్రవణ ఫలాదివర్ణనము (దీనిలో ౫౭౭ పాదములున్నవి.)

ఇట్లు, ఆనందరామాయణ విషయానుక్రమణిక

శ్రవణిక

సంపూర్ణము, శ్రీరస్తు.

శ్రీ

శ్రీబృహత్సామంత్రోత్తరత్నాకరము.

—:0:—

మొదటి భాగము.

ఇందువలన సమస్త నత్పురుషులకు తెలియచేయడమేమనగా—

శ్రీధ్యాయుక్తులగు ఆర్యులు, అనేకములైన సద్గ్రంథములను ఇదివరకే అచ్చువేయించియుండినను త్రికాలములయందు పారాయణము చేయుటకు అనుకూలములై ధర్మార్థ కామమోక్షప్రదంబులై ఋషిస్తోత్రంబులగు భగవద్వామస్తోత్రములబృందము ఇదివరకు లేదని కొదవపడుటజూచి, అస్తద్గురువులగు బ్రహ్మశ్రీ, ధూళిపాటి-అయ్యకాచల శాస్త్రిలవారు తాము మహాయాత్రణోపునండునపుడు అచ్చటచ్చట దివ్యక్షేత్రములలో పూజ్యపురుషులవలన సంపాదించబడిన స్తోత్రములతో కూడ వారి నిత్యగ్రంథ సర్గాలక్షేపములలోని పారాయణ యోగ్యంబులై పురాణాంతర్గతములైన దివ్యస్తోత్రములనున్నిటిని చేర్చి యొక పుస్తకములో క్రమముగా పరిశీలనచేసి వ్రాయించి ఆ

పుస్తకమునకు శ్రీబృహత్ స్తోత్రరత్నాకరమని నామంబిడిలోకోవకార్యమై ఈనద్యంధమును అచ్చు వేయింప నాజ్ఞాపించినందుననే దీనినిఁ బ్రచురింపఁబూనితి.

ఈగ్రంథములోని స్తోత్రంబులు అనేక వృత్తజాతుల వలన యుక్తంబులైనవిగాన గాయకులకు సహ సంతోషప్రదంబులై వృద్ధయానందకరంబులుగనుండును. ఇందులో మంగళాదివి నాయకస్తోత్రములు (౫) శివస్తోత్రములు (౬౮) విష్ణుస్తోత్రములు (20) శ్రీరామస్తోత్రములు (౨౪) గంగాది శ్రీస్తోత్రములు (౨0) మహాలక్ష్మ్యాది దేవీస్తోత్రములు (౨2) నవగ్రహస్తోత్రములు (3౯) వేదాంతస్తోత్రములు (౧౧) మొత్తము (౨౬౪) స్తోత్రములుగలవు. ఇది ౫౬౦ పుటలుగలిగి ౫౦ పానులు దళసరి గ్లేజ్ కాగితములపై అనగా ఈమోటిను వేసియుండు కాగితములవంటి కాగితములపై అతిసుందరమైన తెనుగక్షరములతో నచ్చువేయింపబడి మిక్కిలి రమ్యంబగు బైండుతోకూడి సమస్తసద్యక్షులకు లభ్యంబగునటుల నులభ్యక్రయమునకు విక్రయించబడును. ప్రతి ౧-కి రూ. ౧-౮-౦ కు ఇయ్యబడును. వ్యాల్వాగ్నేయబిత్ చార్జి ౫ అణాలు అగును ౫-౬ ప్రతులు ఒక్కసారిగా రప్పించుకొనువారికి ప్రతి ఒకటికి రెండున్నర అణా పోస్టేజి లాభముగను.

ప్రపంచములో అన్ని జన్మములకంటె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైన మనువ్యభిన్నంబును మనకు కృప జేసిన భగవంతునిని ఈజన్మములో స్తోత్రంబులచే బ్రార్థించి అత్యుత్తమమైన సద్గతినిఁ బొందగోరు సత్పురుషులందఱును ఈగ్రంథమును తెప్పించుకొని కృతార్థులు కావలెనని ప్రార్థించుచున్నాఁడను.

శ్రీ బృహత్ స్తోత్ర రత్నాకరము.

రెండవ భాగము.

మొదటిభాగమునకంటె సుమారు ౧౦౦ వేతలు అధికముగా నుండును. మంచికాగితములు. బైండు దీనికంటె అందముగా నుండును. (మొదటిభాగములోనుండు స్తోత్రములలో నొకటి కూడ ఇందులోనుండదు) అందులోలేని అపూర్వమైన శ్రీమహావిష్ణుస్తోత్రములు (౨౮) శ్రీమద్దశావతార స్తోత్రములు (౪౫) శ్రీరామస్తోత్రములు (౮) శ్రీమదాంజనేయస్తోత్రములు (౧౦) శ్రీగణేశ స్తోత్రములు (౯) శ్రీశివస్తోత్రములు (౫౬) శ్రీమహాలక్ష్మీస్తోత్రములు (౧3) అంబా స్తోత్రములు (౧౬) మొత్తము (౧౮౬) స్తోత్రములుండును దీనివెల ౧-కి ౧-౧౨-౦. వి. పి పోస్టేజి ప్రతి ౧-కి ౦-౬-౦ అగును; రెండుప్రతులుకు బైబడి మూడు ప్రతులు తెప్పించుకొనువానికి సగము టపాలు సెలవులు మేమే వహించెదము.

౧౨-ప్రతులు ఒకటేసారిగా తెప్పించుకొనువారికి ౧ ప్రతి లాభముగా నివ్వఁబడును.

ఇట్లు శాలివాహన విశ్వముఁడను,

రత్నకవి. ఎమ్. జి. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి,

3౯2 టంకసాలవిధి, మద్రాసు.

శ్రీరామాయనము.

శ్రీమహాగణపతయేనమః- శ్రీపార్వతీ పరమేశ్వరాభ్యాం నమః.

శ్రీమదానందరామాయణే

జన్మకాండః ప్రారభ్యతే.

శ్రీరామదాసశివాచ-అథరామస్మితయాన సాకేతేబంధుభిశ్చరౌ । క్రిదాంబికారవివిధాం దుర్లభాం
త్రిపతైరపి ॥ ౧ ॥ ఏకదారఘువీరస్సు సోతర్యత్నోద్దిదహశాం । హృత్పాదాశ్రమఖాత్మమీద దదౌదాహ్యుగేశక ॥
౨ ॥ బ్రాహ్మణాభోజయామాన కోటిశ్శతైరత్యహంబుదా । చకారనానాలంకారా న్నవీనాశ్రమిణితాకా ॥
౩ ॥ సీతాయుద్వివాహాంబి హేమతేతుద్భవానచ । హరితాశ్యభవీతాది రక్తానిదితితాశ్యపి ॥ ౪ ॥ కారయత్పా
భకశతైరజగైస్సుప్తాదిరాహవః । విప్రైరాశ్యతీర్థిహూడి పుష్పవత్సులఘూశ్యపి ॥ ౫ ॥ మహాభాగ్యుతిమాణి
దదౌత్వైర్నయద్యుతః । అథమాప్యేతీయేహ్ని రామద్విజవలై స్సహ ॥ ౬ ॥ వసీష్ఠేనపుంసవస్సవిధానంవిధిశ్రా
ర్వకం । సవకాశోన్మైర్వివ్రై స్మీతాయాఃపిమాదరాత్ ॥ ౭ ॥ ఘృమేధాంజనంనామి సహచూర్యసంప్ర

శ్రీరాముడు సీతాదేవి గర్భిణియని తెలిసి పుంసవనమహోత్సవముచేయుట.

శ్రీరామదాసుఁ డిట్లు చెప్పుచున్నాడు. అనంతరము శ్రీరాముండు దేవతలకుకూడ
దుర్లభంబులయిన వివిధక్రీడలను సీతాలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులతోడ నయోధ్యలో నొనర్చు
చుండెను. ఒకప్పుడు సీతమ్మ గర్భిణియనుసంగతిని దాదులముఖమునుండివిని సంతృప్తుడై యనేక
దానంబులనొసంగెను. ప్రతినీత్యము కోట్లకోలదిబ్రాహ్మణులకు సంతర్పణఁజేయించుచువచ్చెను.
సీతాదేవికొఱకు క్రొత్తక్రొత్త యలంకారములను చేయించెను. నేర్పరులగు నేతగాండ్రచే వి
విధవస్త్రంబులను విచిత్రరచనాయు క్తంబులను మిక్కిలి సూత్యంబులును పుష్పములవలె తేలిక
యైయుండునట్టి బంగారు సరిగవస్త్రములను చేయించి సరికినిచ్చెను. అంత కాలమునెలలో నొక
మందిగటిలో శ్రీరాముండు ససిహృదిబ్రాహ్మణోత్తములతోడ విధివిధానంబుగా సీతమ్మకు పుం
సవనకర్తను సాదరంబుగా మహూత్సవంబుననొనర్చెను. అందుకై ఘృమేధాజనకులను పిలిపి
చెను. జనకరాజు తనకూతురు గర్భిణియని తెలిసి పరమానందభరితుడైచూచి పుంసవనోత్సవ

రం । జనకఃపరమశ్రుష్ట స్సోతర్యశ్చిన్దిబాంసుతాం ॥ ౮ ॥ దృష్టావృంశవనోత్సాహే నీతారామోచప్రజ
యత్ । నానాలంకారవాసాంసీ హేమతంతూదృవానిచ ॥ ౯ ॥ హరితాశ్వభవీతానా సూక్ష్మాగ్రుపిలఘూనిచ । దిప్తి
కాగ్ర్యణిజీహ్వాణి నీతాయైషదదామహా ॥ ౧౦ ॥ హస్తుర్విరథకురగాణా వాసీవాణాసాణామనోమాణా । శిద్ధి
కాశ్చాపివాసాంసీ దదధరామాయపాదరం ॥ ౧౧ ॥ ఏవంసంపూజ్యశ్రీరామం నీతాచజనకఃస్త్రియా । సుమాని
తోరాఘవేణ యయాప్యంమిథిలాంతురీం ॥ ౧౨ ॥ అథరామస్సీతయాశ రేమేసుంకుప్తహంసః । గర్భాతిభారా
క్రాంతాసా నీతాశఫ్యధృషణాచణా ॥ ౧౩ ॥ పాండువజ్రాననాదీవా కృతాపివికరాంబుధౌ । ఏకదారాఘవంధా
త్రాస్తా సూచయామృతజానకీ ॥ ౧౪ ॥ మమేచ్ఛానైరరామమధ్యేద్య రంకుమస్తీర్తయాశహా । తథోపవసమధ్యేపి
పాకేతగరాద్భువీః ॥ ౧౫ ॥ తద్ధాత్రాస్తాస్త్రియావాక్యం శ్రుత్వాచాచూయలత్ప్రణం । రామోబ్రవీమ్యహం
వాచం మధురాంస్తితృప్తార్యణం ॥ ౧౬ ॥ హేసౌమిత్రేద్యశ్రీతాయా జాతానైరరామస్సృహస్తీహి । మయారం
కుంతతస్త్యంహి సూచితోపిమయాశహా ॥ ౧౭ ॥ తథేతిరామవాక్యంసానై ష్ట్యరీకృత్యలత్ప్రణః । గత్వాశభా
యామాచూయ త్వయామాశసేవకా ॥ ౧౮ ॥ చిత్రోష్టిహణ్డేత్రపాణీణ ప్రాహవాక్యంస్తితాశసః । కథనీ
యంపాట్టమధ్యే హృగరామాయాతిజానకీ ॥ ౧౯ ॥ రాఘవేగతితోయూయం వదీత్యస్త్యంబుత్యతి । తతస్సౌమిత్ర
సమయంబున శ్రీసీతారాములను పూజించెను. నీతమ్మకు మనోహరంబులగు దివ్యమకూలంబు
లను శ్రీరాములవారికి రథగజతురగపదాతులను దాసీదాసవర్గంబులను వస్తుంబులను సాదర
ముగా సమర్పించెను. ఇట్లు జనకుండు శ్రీసీతారాములను పూజించి శ్రీరామునిచే సమ్మానంహ
బడి నిజసతితోడ మిథిలాపురికి వెడలెను. అంత రాముండు సంతుష్టాంతరంగుండై నీతతోడ
క్రీడించుచుండెను. గర్భాభారాక్రాంతయును విగతభూషణయును పాండువర్ణాననయును కృత
యును దీనయునైయున్నను జానకమ్మమిక్కిలి ప్రకాశించెను. ఒకప్పుడామెదాదించే శ్రీరామునికి
“అమోఘ్యకావల నారామంబులలో నుపవసంబులలో నేను నీతోడ క్రీడింపవలయు” నని తన
కోర్కెను సూచించెను. దాదిచెప్పిన ప్రేయసీ వచనమును విని శ్రీరాముండు అత్త్యణునిఃఖించి
“తమ్ముడా! నీవదినె నాతోడ నారామక్రీడాకౌతుకము నవేక్షించినది. అందుకై నీకుసూచనచేసి
తిని”అనిన నతండు వన్నగారివాక్యమున నశ్లేయని యానందించుచువచ్చి సభలో వేత్రపాణు
లును చిత్రోష్టిమలు నగు సేవకులకు “శ్రీసీతారాములు ఆరామోత్సవమునకు వెడలుచున్నా
రు. వర్తకులారా మీరందరు త్వరపడండియని అంగడిబజారులో చాటించవలయును.” అని
యాజ్ఞాపించెను. అంతవారు నశ్లేయోయి అంగడిబజారులోని చమకమున వీధిలోనిలచి యూర్ధ్వ
హస్తులై “ఊహీరును వర్తకులును అందరును తక్కినవారును సంతుష్టులైవినుడు. నేడు నీతా

నీతయొక్క ఆరామక్రీడా మహోత్సవము.

దేవి శ్రీరాములవారితోడ నుద్యానమునకు వచ్చుచున్నారు. రాజాజ్ఞావలన మీరందరును

వచనాత్ శ్రుత్యైవేతీత్రపాదయః ॥౨౦॥ చిత్రోక్తిపాదుక్తదండా రాజమాణిచకుప్తృభే । హస్తేరీధ్యామూర్ధ్వ
హస్తాస్తదాప్రాచుర్వహస్వరైః ॥ ౨౧ ॥ పారాశరవణిజస్సర్వే తథాశ్చేవ్యవసాయః । శ్రుణ్వంతుమృత్యువృద్ధా
యాస్సీహోద్యావంధగచ్ఛతి ॥ ౨౨ ॥ రాఘవేణాధ్యవజ్ఞాతై భావస్మిన్మాత్యుతామైరి । ఏవంభర్యాన్నిజద్యాధ
జగస్తేలత్సగంధరౌ ॥ ౨౩ ॥ దూతానాక్షావయమావ పునఃసృష్టిరతిదరాత్ ॥ వాసోగోహస్థిచిత్రాణి హ్యరా
మేషుసమంతరైః ॥ ౨౪ ॥ కల్పసీయానికేకైః శోధసీయాభవకృభాః । జయంత్రాణివర్వాణి శోధసీయాసాని
రం ॥ ౨౫ ॥ నానామాంగల్యవస్తూని సుగంధేషవహంతిచ । స్థావసీయానితైత్రే వస్త్రాణ్యతిఃస్థూపచ ॥ ౨౬ ॥
ఏవమాదీన్యశేకాని కల్పసీయాసాదరం । కృంగారణియాఃప్రాసాదా స్సర్వేష్యరామసంధవాః ॥ ౨౭ ॥ దివ్యవ
స్త్రైస్తరరాదైర్విమకాక్షునైర్పురారితాః । తథేతిహతాస్తేసర్వే తథావత్రుప్త్యర్వాణితాః ॥ ౨౮ ॥ లక్ష్మణో
రాఘవంకత్యావత్యుతంప్రాపాహాదరం । ఉత్కృష్టకళకయోదైగ్ధవవతఃతేరఘుసంధవ ॥ ౨౯ ॥ కుర్యాంసిద్ధం
హిఃఃయాసం సీతాయాస్తవవాభో । తత్సృష్టితేర్వచశ్రుత్యా జాఙ్గింరాఘవోబ్రువత్ ॥౩౦॥ సీతేయాసంపదా
ద్యుత్థంయలేషవసివతః । తత్రామవచసంశ్రుత్యా శిదికాంప్రాహాజాకీ ॥ ౩౧ ॥ రామాఽపిశోచయామాస
శిదికామేవైతిహ । తత్ శ్రుత్వాలక్ష్మణ్యాని శిధీరత్నభూషితే ॥ ౩౨ ॥ హేతతరతుద్యుతైర్వస్త్రైః సుర్వత

మొదట నెడలంపి” అని యుచ్చస్వరంబుతో నుచ్చరించి యుచ్చటినుండి సౌమిత్రినన్ని ధికివచ్చిరి. విదవ లక్ష్మణుడు పురల దూతులకు “శీఘ్రముగా నారామంబులలో నంతట విచిత్రంబులగు పటగృహంబులను పరిశీల్నింపవలెను. నేలలు మంగళకరంబులుగా పరిశుద్ధంబులుగా నుండదగును. జలయంత్రంబులను చక్క-పరచిపెట్టుడు. సమస్తసౌమంగల్యనద్యస్తవ్రలు సర్వసిద్ధములుగా నుండవలయును. ఇంక ననేక శృంగారములనుచేయించి పెట్టవలయును. ఉద్యానంబులలోని మేడలన్నియును దిన్యన(స్త్రితోరణ ధ్వజాదులచే నలంకరింపఁబడని” అని యాజ్ఞాపించెను. వారు నశ్లేయిని సత్సవై వారివారిపనులలోనుండిరి. లక్ష్మణుడు శ్రీరామసన్నధికివచ్చి నమస్కరించి సాదరముగా “స్వామీ! రఘుకులస్వామీ! ఇప్పుడే ఉద్యానప్రయాణోద్యోగ సమమైయున్నది. సీకును వదిలెకును ఎట్టివాచానమును సిద్ధపరచునది?” అని యింపుగానడిగెను. అందుకు శ్రీరాముండు సీతాదేవినిడిగి తనకును ఆమెచెప్పినశ్లేయచించగా “పల్లకి-లను సిద్ధపరచునది” యని యనుజ్ఞనిచ్చెను. ఆమాటవిని లక్ష్మణుడు బంగారు పరిగిదుప్పట్లాలచే శృంగారింపఁబడి సువర్ణరత్నముక్తానరసముజ్వలంబై దేదీప్యమానంబుగానుండు రెండు పల్లకులను తెప్పించెను. శ్రీరాముండు సంతోసముతో నాపల్లకినెక్కెను. అంతనాసాండురంగియగు హృషీదేవి తగుబాటి భూషణంబులుగలదియై దాసీలీచ్ఛుచుండు హస్తలాఘవంబులతోడ తిన్నగావచ్చి పల్లకి-నెక్కి-ఁజూగుదిండునానుకొని తొడదిండ్రననుకొని దాసీజనులు నేపించుచుండగా పల్లకి-లోని ముక్తాజాలవీరౌజిత సువర్ణరత్నగుచ్ఛంబును నిజకరకమలముచే బట్టికొని ముత్తైములచే నేర్పరచి

వృత్తిశేఖరే । ఆనయామాసమాతైశ్చ మృతకాలవిరాజితే ॥ 33 ॥ ఆదురోహశ్రీరామ శ్శిరికాంధరయూదా । తరిస్వీతాపాండురాంగీ మమేయవిహుంగా ॥ 34 ॥ కృణాంఘస్త్విహాసీధి దళాదైశ్చాస్త్రాయాశ్చై ॥ 40 ॥ దివా మాయరోహభ వృష్టలగ్నివిహవాణా ॥ 35 ॥ దాసీధిర్వీజితాచాపి ధృతాఞ్జోహివహవాణా । దిభరశిరివాణ వృం హేమతంకువిమితం ॥ 36 ॥ విలంఘితంమద్రాధి స్వీతాస్వీయశరేణతం । మృతకాలవాతైశ్చ యశ్యం తిహమహుప్తయః ॥ 37 ॥ రాజమాంశాతాశ్శేష కాకుకానిసమంతతః । దదేశశ్చ త్రంవేగ్యావాం సభిధిః ॥ 38 ॥ తతః ప్రేబంధవస్సర్వే బంధువత్స్వీకృమాతరః । శివితా సూచిసంవిష్ట దివ్యానుచివృభక్తృభృష్క ॥ 39 ॥ అగ్రేతేభాగితరస్సర్వే తతఃపుర్యాకృమాతరః । సీతాద్యాబంధుత్వైశ్చ సర్వమంతురహోయః ॥ 40 ॥ ఏ వంతేనమయ్యశ్చర్వే పశ్యంతోరాఘవంమహుః । వపురుర్వారవర్త్యై శేనుర్వాద్యానగ్నేశకః ॥ 41 ॥ రాఘవస్త్వీక బంధిసశ్చర్వే సీతాంచరఘునాయకం । ఏవంనానాసమిత్యపై రారామంసమయామహా ॥ 42 ॥ రాఘవస్త్వీక యాయక్త పైవైశ్చపుర్యత్రేష్టితః । విశేవాసోగేహంస సనీహోరఘుశంధసః ॥ 43 ॥ వాసోగేహేమసర్వతే తత్కపారాపుమంతః । పాట్వాపుమంతేకర్మాసన్నపురుర్యారయోపితిః ॥ 44 ॥ వాసోగేహేస్ససీతాయా భిక్షయో వస్త్రవిమితాః । వంచక్రోశమితాయాహ్వానభావిస్తారోపిత ॥ 45 ॥ వంచక్రోశమితాహ్వానభా శత్రుశరే.

యుండు గవాక్షంబులనుండి రాజమార్గంబులలోని వేడుకలనడుగుడుగుననుచు చూచుచు నడుమ నడుమ నర్తనంబుల నాలోకించుచుండెను. అట్లే లక్ష్మణాది రామాజులు నిజవత్సలలతోడ పల్ల క్కిలినేక్కిలినవిధవంబుగా మొదటవెడలిరి. వారివెనుక తల్లులువెడలిరి. అందరికిముందర పసి పులవారువచ్చుచుండిరి. ఇట్లు వారందరును శ్రీరాముని దర్శించుచు వచ్చుచుండిరి. వారకాంతలు నాట్యమాడుచుండిరి. వాద్యంబులు మ్రోగుచుండినవి. వందిమాగధులు శ్రీసీతారాములను పొగడుచుండిరి. కట్లు వివిధవిమోదంబులను ఛరికించుచు శ్రీరాముండు సైన్యంబులుచుట్టు పారవచ్చుచుండగా నారివ్యారామంబును ప్రవేశించి సీతమ్మతోడ నొకరాజాహార దివ్య వస్త్ర మందిరంబును ప్రవేశించెను. ఆపౌరులందరును అంతట పటగృహంబులలో నిలిచిరి. ఎచ్చట చూచినను తోటలో నంగడి బజారులు నిండియుండెను. వేశ్యానర్తనంబులు జరుగుచుండెను. సీతమ్మక్క వననమందిరంబు, విచిత్రవస్త్ర చిత్రింబులగు గోడలచే నొప్పుచుండెను. ఐదు కోసులు నిడుపును ఐదుకోసులు వెడల్పునుగల తోటలో సీత విహరించుచు రాజపౌత్ర్య ప్రదంబై రాజించుచుండు దివ్యారామము నవలొకించెను. ఆవనంబెట్టిదనిన, రిసాలంబులనగా మామిడిచెట్లచే రసమునకాలయంబు. అశోకవృక్షంబులచే శోకనివారకంబు. తాటిత్రాసుండు గిరుతాడి ఏచెట్లచే వ్యాపించినది. పోకచెట్లు లోకోత్తరంబులు. బిల్వవృక్షంబులచే చెల్వయినది. అగరుచెట్లచే వనశ్రీ పొగరెక్కును. వెలగచెట్లలో కపిశిశువులు వెలయుచుండును. వనశ్రీస్తనంబులంబోలి గజవిష్ణుపండ్లు ఘనంబులైయుండు. అమృతఫలంబులుగల యర

మేదేవతాః । ధర్మకాంక్షాసక్తిః గారామస్యపసౌఖ్యదం ॥ ౪౬ ॥ రహాయంరహితైర్న రిశోకైశ్చోకవార
 ణాః । తాద్రహ్మతైర్నితైర్న తాద్రైస్సర్వత్రకాలిం ॥ ౪౭ ॥ ఖపురైఃఖపురకారం శ్రీపరైఃప్రీతిపరిణాః । గు
 రుత్రాంత్యగురుభిః కిషింకం విశ్వతః ॥ ౪౮ ॥ వశత్రయఃకుచాకారై లఃకుచైశ్చనునోరహం । సుధాఫలశుభారంభై
 రఃభాభిఃపరిభాసితం ॥ ౪౯ ॥ మరంధ్రశ్చాపినారంధ్ర రంగమంటపవప్రియః । వాపీరైశ్చాపివేదైః పీఠజ
 యైఃప్రభూతం ॥ ౫౦ ॥ మందాదోభిశ్చాయూర కదలీదలశంజయూ । విశామాక్షశ్రమపాపా నానాగంధమి
 వాఽన్యగాః ॥ ౫౧ ॥ పుష్పాగ్రశంఖపుష్పాగ్ర పల్లవైఃకరపల్లవైః । కలయంతిమహారై రర్చితాఃప్రభవనం ॥ ౫౨ ॥
 విద్యదాదీమేఃస్వాంతం దిశాఃకంతంనరాగతం । మాధవీగమహాదేవ స్థివ్యంతమివస్వంతః ॥ ౫౩ ॥ ఉనుంబత్తై రం
 బరై రసంకఃకాలభిః । బ్రహ్మాదికోటివిధింత మనంతమివస్వంతః ॥ ౫౪ ॥ పసదైర్వనవాసాభైశ్చునానైఃప
 లాశ్చకైః । పలాశనాద్విరహీణాం పరత్రైక్యైరివావృతం ॥ ౫౫ ॥ కదంబవాదికోనీపా వృద్ధ్యాకంబుకైశ్చైవ । సమం
 తశోభాజమానం కదంబకదంబుకైః ॥ ౫౬ ॥ నమేరుభిశ్చమేకోశ్య కింబైరివరాజితం । రాజాద్యైశ్చమదైశ్చ
 దనైరివకామినాం ॥ ౫౭ ॥ సమంతఃపలుమతైరుత్ప్రేచటమత్యైతం । కలబస్త్రబత్తభావ మధ్యైతమకరం ॥ ౫౮ ॥
 కరకుచైఃకరైశ్చ కరంబైశ్చకదంబుకైః । సమాశ్చరవద్యైః కుభిఃప్రకర్ష్యులైశ్చకైః ॥ ౫౯ ॥ నీరాజితమకో
 టిచెట్లును, సురంగనారంగంబుల రంగమంటపంబులును, అబ్బరంబుగు ప్రహ్వచెట్లును, మాన్యం
 బులగు మాతులుగంబులును, శ్రీమాద్గురులను విశ్రమించుటకై పిలచునట్లుండు దళచలునము
 గల కర్పూరకదలికలును, కరపల్ల వాందోళనముగల పున్నాగంబులంబోలు సహజవపున్నాగ వృ
 థంబులును, రాగాన్యంబులును చూపుచున్నవన్నట్లు విరిసినపండ్లచే నిండియుండు దాసీమృచె
 ట్లును, నిమ్మచెట్లును, వసంతమల్లికలచే నల్లుకొనబడి మేఘముల నందుకొనుచుండు మేడిచెట్లును,
 వననాసాధంబులగువననచెట్లును, చిలుకముక్కవంటి పూలుగల్గిన విరచాల పలాశనమున పత్ర
 హీనంబులయిన పలాశవృక్షంబులును, కదంబనామము నందిన కడిమిచెట్లునుచూచి కంటకీరంబు
 లగు కడపచెట్లును, మేరుభిఖరంబులవంటి నమేరువృక్షంబులును, ప్రియాశ్రయంబులగు ప్రియా
 థు వృక్షంబులును, కామినదనంబులయిన మదనవృక్షంబులును, పటకుటికృత పటనృక్షంబులు
 ను, బకాధిష్ఠితంబులవలెనుండు ప్రభంకంబులుగల కొండమల్లెలును, కిలివెచ్చెట్లును, వెలుతురుచె
 ట్లును, క్రానుగుచెట్లును, సహస్రకరంబులచే నగ్ధిజనులను ప్రత్యుల్లసించుచుండు కోరకరంబు
 లచే నిండినరాజచంపక వృక్షంబులును, కమలాకరంబులంబోలు కుసుమిత శాల్మలీవృక్షంబు
 లును, రాత్రులవరుసయగు బ్రతసాత్రంబులయిన తమాలవృక్షంబులును, కాంతియుక్త కాంచన
 కేతకీవృక్షంబులును, సంగతంబులగు గంగరేగుచెట్లును, చందన రక్తచందన తిందుక బంధుజీవక
 పుత్రజీవక వృక్షంబులును, సారంబులగు గారచెట్లును, కరుణకాలయంబన తరుణ జంబీరంబు
 లును, నిజకరశాఖాగత ముక్తాకుసుమంబులచే ధరాచూపధరుండగు హరునర్పించు నట్టావృ

స్త్రీవై రాజనిగళోంతైః | సప్తమృత్యుశీభిశ్చ జితవదూరక్రియాం || ౨౦ || కృతిప్రబలైరుత్తైః కృతిత్కాం
చనకేతైః | కృతమాలైర్వక్తూనైః శ్రోతృహృద్యంత్యంత్యవితైః || ౨౧ || కరంధుభుజీకైశ్చ పుత్రకైశ్చర
జితం | నిశంసుకేనుదీభిశ్చ కరుణాకరుణామయం || ౨౨ || గలవృక్షాశ్చమమైః ధగంయూచధరంహరం | సప్తాస్త్ర
ముక్తముక్తాభి రిర్ముకుతిమవానిం || ౨౩ || సర్వాజానాంజనైర్భీకైర్వ్యజనైర్భీభ్యూహవత్ | నాశకైర్వృ
క్షాకైర్భృతప్రసృజివాంబరైః || ౨౪ || అమంద్రపిమమంద్రశ్చ మంద్రాక్షోవివాంకైః | హలంబులింబింబు
టాం కాళోమైకరంబుకైః || ౨౫ || ఉద్బంధైర్బృహిశేసుందైః గంధపుష్పైర్విరాజితం | విమలైఃప్రీతైఃప్రీత
లకాంతకుప్రకం || ౨౬ || అక్షైఃపుష్పైఃపుష్పకీర్తి దేవదాయకూర్తిరుమైః | సదాశలసదాపుష్ప వృక్షవర్దీరదాజితం ||
౨౭ || ఏలావంగమరిచ నులంజనవదాపుతం | జంత్యామ్రతకర్ణభరైః శేలుక్రీడితాదేహిణం || ౨౮ || కాశశ్చ
వనైరన్యం చంద్రైర్వక్తచంద్రైః | హరితకీడికాకార భాస్రీపదిభూషితం || ౨౯ || ద్రాక్షవర్షిణాగవర్షిణా
వర్షిణాత్పాతం | ఉల్లికాయూకాకాశంధ మదసుంకీసుంధితం || ౩౦ || కులసీపుష్పఖండైశ్చ క్షిగ్గృక్ష్మిన్రుమై
ద్యుతం | భీమపుష్పమరూహాభి మాంబలిభిరంభృతం || ౩౧ || అలిప్పలాగత్యంభుం గోపీరంబుమనోశ్శశ్చ | మగం
ధవారంబుమం కామసంజనకంబరం || ౩౨ || నానామృగగణాకీర్ణం నానావక్షిపదాజితం | నానాశరీర్విరసన్న్
తైఃపల్లవైఃసగింపితం || ౩౩ || ఉత్పల్లంబుమివాఘంధైః పతత్యుత్పల్లవైః సతం | కేకీకారైర్మూలరాశ్చ
ర్వంతంస్యాగతంబి || ౩౪ || ఏత్యాశ్రంహ్యుపవసం కాశకీరందదశశాసా | కుమారహృద్యశశశైవై వివరారిత్రికప్ర
తైః || ౩౫ || ఇతిశ్రీకళోటిరామచరితాంశ్చత్ర శ్రీమదానందరామాక్షయే వాల్మీకీయే జన్మకాండే ప్రథమస్కంధః ||

నట్టి యిప్ప చెట్లును, గగనవృత్తింబులవంటి ఖర్జూరవృక్షంబులును, వృజనంబులచే వీచుచుండు
నట్టివయిన నారికేలవృక్షంబులును, మద్దిచెట్లు వేగిన కరక నెల్లి వేప చింత సేరేడు
మామిడి బీడి నల్ల తుమ్మికిచెట్లును, పారిజాత వృక్షంబులును, దేవకాంధన వృక్షంబులును, ఘో
ట కరహాట పాటలవృక్షంబులును, ఉద్బంధ శేహుండంబులును, అక్షుష్ణ క్షంబులును, తిలకపకు
లంబులును, ఉల్లసల్మల్లకీవృక్షంబులును, ఇశ్లేసదాశులసదాపుష్ప సముదయంబులయిన సదవృ
క్షసమూహంబులు గల్గి రారాజించుచుండును. ఏలాలవంగమరిచ జాజీపూగంబులచే పరిమ
ళించుచుండును. మఱియనా యారామంబు తులసీవన పరిశుద్ధంబు, ద్రాక్షాలతలు పిప్పలి
తలు మల్లికాలతలు నాగవల్లిలతలు పెద్దగోరంటలు నిండి ఘుమఘుమ లాడుచుండును. గోపీ
వృక్షంబులసమిమ నల్లనుగంధ పాలచెట్లలో నల్లనితుమ్మెద లాడుచుండ కృష్ణక్రీడ ననుకరించి
నట్లుండును. వివిధవృక్షంబులును వివిధవక్షులును వివిధసరస్సులును, విలాసప్రదంబులై యుం
డును. అంతట వడియకుంటలు పరితోపావహంబులు. ఇటు పూలురాలియున్న నవి భూరి ద
క్షిణీలను పాఞ్జన్యనట్లుండును. నెమళ్లు కేకలు వేయచుండిన నవి దూరమునుండి వచ్చువారికి
స్వాగతంబులఁ బలుకునట్లుండును. ఇట్టి దివ్యారామంబును నిరీక్షించుచునే పరితృప్తయగు జాన
కీదేవి యిటులు సంచరించుచు సంతోషించుచుండును || ... .. ||

శ్రీరామదాశకవాచ—అథసీతారామచే రమ్యుపవసనముమ్ । శ్రీదాశ్యకారవిధా శ్రీమిత్రైరపి
 సుస్తుతాః ॥ ౧ ॥ దావనాంతఃప్రాసాదే కదావశ్రుగ్మహేమసి । కదావశ్రుగ్మహేమసి । కదావశ్రుగ్మహేమసి
 ఘనా ॥ ౨ ॥ కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే । కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే । కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే
 సాశ్రయాయోయే సారమేదాఃకోశ్మదా । కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే । కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే
 నాకాథా కదారంభవనేషునా । కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే । కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే
 నిమగ్నేషుగ్మహేమసి । కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే । కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే
 వాకదానునా । కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే । కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే
 కస్తంభోద్ధిగేహేపి సఖీభిఃసంజ్ఞితా ॥ ౧౨ ॥ కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే । కదానాజలయంత్రాణాం సమీపస్థరాసనే
 దానాదాదీవనే ॥ ౧౩ ॥ వృక్షసంబద్ధపర్వతసంస్థితారామచేదహి । చకారసాకరాక్రీడాం పాండురాంగీచ్చ
 ఘోషి ॥ ౧౪ ॥ పరిద్యస్త్రయతారక్త కంఠకాగ్రాసకీలకా । సోపయంత్యాంజంజం తదావృక్షదర్శనైః ॥
 ౧౫ ॥ చకారవ్యాకులరామం విశ్వాదేహీతాసనా । జ్ఞాత్వాత్సాహసరామచేద పృథ్వీసమగ్నీవిద్యుచ్ఛి ॥ ౧౬ ॥ య

సీతాదేవియొక్క దోహద శ్రీదావన్దనము.

సమంతరంబున జానకీదేవి శ్రీరామునితోడ దేవతలచే సంస్తరంబులయిన క్రీడ
 లను అనుభవించుచుండెను. ఒకప్పుడు తోటలోనున్నరిగమీదను, ఒకప్పుడు పశుగృహంబున
 ను, ఒకప్పుడు మామిడి చెట్టు కిందను, ఒకప్పుడు పూలతోటలోను, ఒకప్పుడు జలయంత్రం
 బులవిడి ద్వివృషీరములమీదను, ఒకప్పుడు కొలనిగట్టునను, ఒకప్పుడు నదీతీరమందును, ఒక
 పుడు సరయువులోనినావమీదను, శ్రీరామునితోడ క్రీడించుచుండెను. ఒకప్పుడు రాత్రిజలక్రీడ
 ను, ఒకప్పుడు పగటిజలక్రీడను, చేయును. ఒకప్పుడు చెఱువులోనిపడవమీదను, ఒకప్పుడు ఆ
 రటితోటలలోను, ఒకప్పుడు వృక్షగ్రమందెరుంబునను, ఒకప్పుడు వట్టివేరుమేడలోను, ఒకప్పుడు
 సరయునదిలో నిర్మించిన గృహములలోను, ఒకప్పుడు కృత్రిమగృహములలోను, ఒకప్పుడు
 పూలయిండ్లలోను, ఒకప్పుడు చిత్రశాలలోను, ఒకప్పుడు పుష్పకవిమానంబునను. ఒకప్పుడు
 మొగలిరేకులమందెరుంబునను, ఒకప్పుడు స్తంభగృహమునను, ఒకప్పుడు నావమీదిమేడలోను,
 ఒకప్పుడు సరయూనదియొక్క యిసుకదిబ్బలమీదను, ఒకప్పుడు సఖులతోడ నొంటికంబు
 మేడమీదను, ఒకప్పుడు రహస్యముగా శ్రీరామునితోడ నందళముమీదను, ఒకప్పుడు దాని
 వృత్తోటలోని పర్వతచక్రమధ్యంబునను, ఒకప్పుడు తరునిబద్ధపర్వతంబునను, ఇల్లు వివిధస్థలం
 బులలో పాండురాంగీయును పృథూదరియునగు జానకమ్మ యథానుభవముగా క్రీడించుచుండెను.
 సీతమ్మ పనుపుచీరెను ఎత్తిరవికెను లోడిగి ప్రకాశించుచుండెను. ఒకప్పుడు సీతాదేవినిబిడ త
 రుపల్లనంబులచే నాచ్చాడితెయై మరుగననుండి నవ్వుచు శ్రీరామునిని వ్యాకులపరచును. తన్ను

ద్రావణంభిమాద్రావం తక్కువేదోర్థతేకరోత్ ఏవసీతారామయోః క్రిడపంబరమద్భుతం ॥ ౧౩ ॥ దివ్యతేజ
హోవిత్వం సమభావ్యద్భిరేతే ॥ ఏకఏవసమభోకాభూవాన్బ్రీక్షిమాన్సప్తకః ॥ ౧౪ ॥ శతకోటియితంయేనబల
తంచరితంయోః ॥ సారంసారంయద్యుద్విచక్రత్ప్రవర్ణితే ॥ ౧౫ ॥ వారస్త్రీణాంకవాస్యత్వం సీతాఽరా
మేదవర్కసా ॥ కదామక్రవవాద్యాని మంజులౌపమహంతిచ ॥ ౧౬ ॥ కదాచిత్రఃభారత్యా శ్చైంద్రబాలానివా
చా ॥ కదావంశోహదాది కామకానివదళకసా ॥ ౧౭ ॥ కదామభోద్భవదివ్యం దదళకాకుఃతయహా ॥ క
దాకలానాంకాశ్చల్యం సూత్రబంధైర్వివిమలతం ॥ ౧౮ ॥ కద్యాత్రిమమత్స్యైవి నానాహాపాటివైపతేః ॥ సీతా
దదళకమళైర్ధ్వతాస్యాత్తయతాశ్చిరే ॥ ౧౯ ॥ ఏవసీతాఽరామమధ్యే మాసమేకంసామసా ॥ యయారా
మేగనగరిం స్మత్ప్రగీతాదభిశ్చైతేః ॥ ౨౦ ॥ సౌధస్థాభిపురస్త్రీభిరవక్షిణతామసుమాదిభిః ॥ సీరాజతామంధజీవై
డిగ్రైర్నాథస్త్వేదనూద్భవైః ॥ ౨౧ ॥ మామతైలసగ్ధపాద్యైర్నాబలిభిరదరాత్ ॥ యయాజగన్మహాసీతారా
మతేగసమన్వితా ॥ ౨౨ ॥ ఏవసానాకౌతుకైశ్చ వానాదోహదతూరజైః ॥ రామప్తారంజనూమాస సాపీరాయం
స్ఫులియాయ ॥ ౨౩ ॥ పక్షేమాసేర్వభప్రాప్తే సీతాయారామహోమహా ॥ సీమంభోశ్చయసంవిదై ర్విశిష్టేషవకా

శ్రీరాముఃడు కనుగొనగానే పరుగెత్తివచ్చి కంఠాలింగనమునిచ్చుచుండెను. ఇట్లు శ్రీసీతారాము
లయొక్క దివ్యక్రీడను అభివర్ణించుటకు భూమిలోనెవడు నేర్వరిగానుండును? శతకోటి రామా
యణమునుఛెప్పిన మునిశ్రేష్ఠుడగు వాల్మీకియొక్కడే సమర్థుడు. దానిలోని సారమైన కొన్ని
సంగతులనుమాత్రము నేను వివరించుచున్నాను. ఆదివ్యాసామంబున సీతాదేవి ఒకప్పుడు వా
రకాంతలనెర్చనమును విలోకించుచుండును. ఒకప్పుడు దివ్యమనోహర మహావాద్యంబున నాల
కించుచుండును. ఒకప్పుడు మంజులసత్కథల నాకర్ణించుచుండును. ఒకప్పుడు ఇంద్రజాలమహేం
ద్రజాలాదిక్రీడను దొంబరాట మొదలయిన ఆటలను చూచుచుండును. ఒకప్పుడు గడ్డమీఁది
వినోదమును నిరీక్షించును. ఒకప్పుడు సూత్రములచే కట్టబడిన చేతిపనుల నేర్పరితనమును
విలోకించును. ఒకప్పుడు నేర్పునల్లేర్పరచిన నిజపతియొక్క కృత్రిమ మత్స్యకూర్పాదినజనరూపం
బులను పరికించును. ఇట్లు జానకమ్మ ఆరామమధ్యమున నొకనెల కడిచినవెనుక శ్రీరామునితోడ
నయోధ్యానగరమునకువెదలి తిన్నగా సృతగీతాదివాద్యంబులతోడను ఊరిమేడలమీఁది పుర
పురంగ్రులునవ్విం చెడు ప్రవృత్తులతోడను దివ్యసీరాజనంబులతోడను కుంభదీప దద్యన్నాదు
లగు నివాళికలతోడను తిలనర్జునాది బలిప్రదానంబులతోడను నిజరాజమంజిరమునకు వచ్చిచే
రెను. ఇట్లు శ్రీరాముఁడు వివిధకాతుకంబులచే నానాదోహదపూరణంబులచే సీతను రంజింపఁ
జేసెను. ఆమెయును స్ఫులిలచే శ్రీరాముని నానందపరచుచుండెను ॥౨౩॥ పిదప సీతాదేవికి నార

సీతమ్మ యారునెలల గర్భిణియైనపుడు సీమంతుడు.

పమానమురాగానే శ్రీరాముఁడు అత్తమామలగు సుమేధాజ్ఞకలను సాదరముగా పిలపిం

చమాపైః శ్రీహస్త్యం పాశ్యతే తువః । పంచమాస్త్రైశ్చాసంగా ద్దంపత్యైః శ్రీకాశేః ॥ ౩౭ ॥ ఆత్రికింశరీయం
హి వత్సంశ్యకురాద్యమాం । చత్వేదశీయానీతేయం మిథిః ప్రతివైమయా ॥ ౩౮ ॥ తిహిత్రాపిమగంకుం
ధివ్యతినిమద్యుః ॥ కిందిత్కాలం సీతాయా వియోగోయేషమేధవే ॥ ౩౯ ॥ ఉపాక్షాశ్చః ధారవ్య శ్చితి
తోస్త్రీయూపిత, జాకాపవాదభీత్యానం రజతోస్త్రీవలాపి ॥ ౪౦ ॥ గంగాయాదపిశేవిత వాల్మీకీరాశ్రమేకు
శే । త్యైకామిభాకీంకుదాం కిచిత్కాలాంతరాత్పునః ॥ ౪౧ ॥ ఏవాంశుశంసయ్యైవ ప్రత్యయంతుంభదాశ్చ
తి, తతోశయాచిరంకాలం వానాభోగాకాభజాద్యహం ॥ ౪౨ ॥ జపకాద్యత్వయాతితి విజవత్సా గ్రమమేధయా
వాల్మీకీరాశ్రమేగత్సా స్థేయంవిహితపంచవై ॥ ౪౩ ॥ తథేభ్యంగీచకారాభ జపకోపినుమేధయా । సీతావ్యంగీచ
కారాభ పశ్యుర్విహస్త్యకీద్యుః ॥ ౪౪ ॥ అధిరామదదావాహ్లాంశప్రీతియంజంమదా । సగత్సామిభలారాశ్యేస్త్వీ
యంసంహృత్యనుంత్రిం ॥ ౪౫ ॥ యయానుమేధయాశీసుం వాల్మీకీరాశ్రమంనురా । కిందిత్సీదాపస్త్యై వా
జవారణపేష్టితి ॥ ౪౬ ॥ వానోచచారాకాసీతాధగం శుఃగ్రహ్యశఃటాదభిః । చరాగేహంభివలం వాల్మీకీశ్చమ
భావహం ॥ ౪౭ ॥ సర్వసంభ్రంశాయక్తం బహుగోమహిషీయతం । పూరితంభాగ్యసంభ్రంశ వత్సైరాభరణాది
భిః ॥ ౪౮ ॥ కాసాతోపవారాదు త్వువారికతావృతిం । గతాత్మైశ్చంద్రకాంతాహం కసాపైశ్చసమన్వితం

నికరము. మామగారూ! ఇచ్చట నేనేమిచేయవలయును? సెలవిండు. మిథిలకు సీతను పంపించిన
ను అచ్చట కూడ నేనువచ్చిచేరు నట్లవకాశముండను. కొంతకాలమువరకు సీతావియోగము
ను నేననుభవించవలసియున్నది. గనుక నేనొకఉపాయమును చింతించియున్నాను. ఏమనిన-నే
ను లోకాపవాదభీతివలనను చాకలవానిమాట నెపముమీఁదను గంగానది దక్షిణతీరమునంద
లి వాల్మీకీయొక్క దివ్యాశ్రమంబున పరిశుద్ధురాలగు జానకిని పరిత్యజించెదను. కొంతకాలమ
యినవెనుక నురలపిలించెదను. నాకు నామెనమ్మకము నీగలదు. పిదప నీమెతోడ చిరకాలము
వివిధభోగముల ననుభవించెదను. జనకరాజా! ఇప్పుడు నీవచ్చట నీవత్సీయగు సుమేధాదేవి
తోడ వాల్మీక్యాశ్రమంబునకుపోయి ౫ సంవత్సరములవరకు వసించవలయును." అని, రిహస్య
ముగా హృదయాభిప్రాయమును చెప్పెను. అట్లేయని సుమేధతోడ జనకుండు అంగీకరించె
ను. మగనిమాటకు నప్రవ్రను సీతాదేవియును సంమతించెను. అంతనాశ్రీరాముండు అత్తివోమా
లకాజ్ఞనిచ్చి సంతోషముతోడ పంపెను. ఆజనకరాజు తనమిథిలారాజ్యమున మంత్రిని సంస్థా
పించి సుమేధతోడ త్వరగా వాల్మీక్యాశ్రమంబునకువెడలి, మితమైన దాసీవాససైన్య గజశు
రగాది పరివారముతోడను సీతమ్మకొఱకు వివిధోపచారాన్వ సదవస్థుపరిపూర్ణంబులగు శిశుంబు
లతోడను వాల్మీకీ ఋష్యాశ్రమమునుచేరి, అచ్చట వాల్మీకీమునీంద్రునికి సుభావహంబును స
మస్తైశ్వర్యసంపూర్ణంబును గోమహిషాదిపశు సమృద్ధంబును ధాన్యపూరితంబును వస్త్రాభరణా
లంకృతంబును కొలనులు తోటలు పుష్పవాటికలు క్రీడారామంబులు గలదియును చంద్రకాంత

స్వేదో ధౌమోజ్వాలరజఃస్వలోత్ । త్యంక్త్యక్త్యాపాలయమృగం ఒకేవస్తుమక్షమః ॥౬॥ త్యంక్త్యవ్యవంధ్రమద
 నాం కామామేతివతాధతే । త్యిక్త్యయోగస్సుసన్నిధౌ ద్వివామేత్రకథంభకేత్ ॥ ౭ ॥ తప్తాత్కృత్యోయంస్నిగ్ధం
 స్ఫుత్యంవిద్విమసూరమే । వంపవమకాశంరేణ పునకాత్యమేంతిం ॥ ౮ ॥ లోకానాంప్రత్యయాభాంత్వం శవ
 భంహికర్మిణి । భూమేర్వివరమాగేణా స్థిత్యాసంహాసహిరి ॥ ౯ ॥ యదాకచ్చసిపాతాం జగత్కృత్యాజిత
 రా । భువన్త్యత్సభూమయత్స త్యామంకేషాపయాయ్యహం ॥ ౧౦ ॥ పుత్రాభ్యాంపచయన్తే తతోభోగాన
 వాప్నుగ్మి । మత్తేన్ద్ర్యైఃకుశోక్త్యేన్ద్ర ప్రవపుత్రోభవవర్తి ॥ ౧౧ ॥ మత్తేన్ద్రవ్యప్రభావేణ భవవర్తిత్వవర్తేలపః । వ
 త్తీకేరాశ్రమేచైవ కుమారాద్యేభవవర్తితః ॥ ౧౨ ॥ గత్యాగ్రేవకేనైవ త్యక్త్యాగ్రంపర్యహజం । ససుమేధేనస
 కలం కృతమ్ సద్విమజ్జయా ॥౧౩॥ తురుష్యవర్తయయత్త్యా మవర్తతేజనకాత్తతే । పాల్వీకేన్ద్రయభాపూర్వం
 దంపకేగారమితతే ॥ ౧౪ ॥ తుద్వయాంగస్థితాతద్య న్నేవామాంగేపాశునా । వాల్వీకేరాశ్రమేగంతుం నుగద్య
 యమిత్రితా ॥ ౧౫ ॥ భూత్యాత్మకాశ్రమేస్థిత్యా మద్వియోగంప్రదశాయ । త్రేతాపితౄన్యంకుశోద్భిత్తా దాస్యా
 మదశకానరహః ॥ ౧౬ ॥ తథేతిరాహవచనా జ్ఞాపేన్ద్రీతానా । రజస్తమోమయంస్వీయాం ఛాయాంవిరాయ
 పాదరం ॥ ౧౭ ॥ శ్రీరాఘవస్యవామాంగే సశ్చిరదూపాలయంయయా । తతోరామస్యభాంగత్యా రాత్రిజ్ఞానై
 పరిపాలించెదను. సేవద్దమండ నేరను. చంద్రముఖయగు నిన్నుజూచి నాకు కామమధికమగుచు
 న్నుది. నీవియోగము నిర్బంధము మీఁదగాక నాకెల్లుగల్గును అందువల్ల నిర్బంధము నేర్పర
 చిని. సత్యమగావినము. మనోహరోహీ! అయిదు వత్సరములునునవెనుక మరల నానమీప
 మునకువచ్చి లోకమును మెప్పించుటకై శపథమును చేయగలవు. భారంధ్ర మార్గముగా నీవు
 సింహాసనము మీఁదగూర్చుండి పాతాళమున కెప్పుడుపోగలవో, అప్పుడు భూదేవిని స్తుతించి
 భూషించి జగత్పూజితవగు సితోడ వసించుచుందును. ఇద్దరు కొడుకులతోడను నాతోడను
 నీవు భోగంబుల ననుభవించగలవు. నావలన నీకు కుతూడను జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు కాగలడు. ముసీం
 ద్రుని తపఃప్రభావంబువలన లవుడను మఱియొకఁడు కాగలడు. వాల్మీక్యాశ్రమంబుననే ఇరు
 వురుబిడ్డలు పుట్టుదురు. మీతండ్రి మొదటనేవడలి నీకు తగిన గృహములను సిద్ధపరచియున్నాడు.
 మీతల్లియ నచ్చటనే వసించుచున్నది. అట్లు చేయుటకు నేనే అజ్ఞ నిచ్చితిని. ఇప్పుడు నేనుచెప్పి
 నట్లు చేయుము. మునుపు దండకారణ్య గాతమీతీరమున నీవు నాయెడమప్రకాశో వసించు
 చున్నట్లు ఇప్పుడును నావామాంగమున వసించుము. వాల్మీక్యాశ్రమంబునకు పోవుటకై రజ
 స్తామసగుణ వివిశ్రితయైవెల్లి యాశ్రమంబున నావియోగమును నటించుము. అచ్చటను కుశు
 డు పుట్టినపుడు రహస్యముగా దర్శనమిచ్చుచున్నాను. "అనివలుకగా, సీతాదేవి యజ్ఞేశ్వరీకాని
 వ్చని హసన్తుభయై సాదరముగా రజస్తమోమయంబైన నిజచ్ఛాయనునిర్మించి శ్రీరాముని
 వామాంగంబున సత్యాలయము నాశ్రయించెను ॥ ౧౭ ॥ విదప, జ్ఞానై కవిగ్రహుండైన శ్రీరా

కః ప్రహః ॥ ౧౮ ॥ నుంత్రితికాంతతత్త్వజై బాలసుభై నిర్వయోద్ధితః । సమంతతోఽక్ష్యతస్య స్తప్తాసంహస
 వోపరి ॥ ౧౯ ॥ తత్రోపనిష్ఠం రాజానం సువృక్షైః కుర్మహిసిరే । హస్త్యైశ్చాకాకభాభిశ్చ హస్తయస్తస్థితాః ప్రభుః ॥
 ౨౦ ॥ కథాప్రసంగాత్త్రిశుచ్య రాజావిజయవాచకం । పౌరాజానపదానామే కింవదంతికుభావధం ॥ ౨౧ ॥
 సీతాంతానా తరంవామే భృగీశ్వరావ్యాక్తే యానభ సభేతస్య త్వయాబూహి కాపి నేమిమావరి ౨౨ ॥ ఇ
 స్యోక్త్యప్రాచావిజయో దేవసత్వసంతతితే । పృతం సుగుహ్నిరః కమరా మేగినిదితాస్తవా ॥ ౨౩ ॥ తథాప్యే
 వంపవంతి తాన్ జవాస్తవేవదాన్యథాం । కింబువాత్సాదశగ్రీవం సీతానువృత్తిగ్రానువః ॥ ౨౪ ॥ అమఃకంపున్య
 తఃకృత్వా స్వకేత్రప్రతిపాదయత్ । కీదృశం హృదయంతిస్య సీతాసంభోగజః సుఖం ॥ ౨౫ ॥ యావత్సాతావిజనే
 పూర్వం రావణేనవచేతదా । అపదవేగినిపర్తి యాసిత్సృకువహంభేతే ॥ ౨౬ ॥ యావత్సృకువతైరరాజా తా
 దృశ్యోనికుతాః ప్రభాః । ఇతివాపాదిభావాచః కవదంతిపురాకః ॥ ౨౭ ॥ అన్యత్క్రిందిత్సిత్వా మృతా సాత్ర
 రజకోడిరిం । గుమాగః గాంధర్వరజశీం భార్యాః ప్రోషవశేనపతి ॥ ౨౮ ॥ నిజః ప్రాచాభోం దే సాహంరామా
 నమైశ్చిత్ ॥ రావణస్యకృతే స్వస్థం స్థితామ గీచకారయః ॥ ౨౯ ॥ యథేచ్ఛంశ్చరః దేత్వ స హారాచః చా

శ్రీరాముడు లోకవాక్రలను విచారించుట.

ముఖదు రాత్రి సభకువచ్చి మంత్రిముఖ్యులు వృద్ధముఖ్యులు సేనాప్రముఖులు నంతట పరివే
 ప్తించియుండగా సింహాసనము నలంకరించెను. ఇట్లు సింహాసీతాసీనుడగు శ్రీరామరాజును సు
 హృత్తులు సేవింపచుండిరి. మఱియు హాస్యనినోద నల్లాపంబులచే ప్రభువనోకంజకులై యుం
 డిరి. అప్పుడు శ్రీరాముడు కథాప్రసంగవశమున విజయుడను పేరుగలనానితో “ఉధివారు
 కాని దేశమువారుకాని సీతనుగురించిగాని ననుగూర్చిగాని మాతల్లినిగూర్చిగాని తమ్ములను ద్రే
 శించిగాని కై కేయినిగురించిగాని శుభాశుభంబుల నేమిచెప్పుదురు? నీవెంతమాత్రము వెరువక
 చెప్పుము. నాయాజ్ఞ నందియిందువు.” అని యడిగెను. ఇట్లుడుగఁబడిన విజయుండు “మహాప్రభూ!
 అందరును నినుగూర్చి - విజ్ఞానిధియగు శ్రీరాముడు దుష్కరంబున మహాకార్యంబును చేసె
 నని - సంక్లాఘించుచున్నాడు. అయిన శ్రీరాముడు రావణాసురుని సంహరించి సీతను వెచ్చి
 కొని వ్యధిచారి భావవిశేషరోషమును వెనుకద్రొక్కి తనయింటిఁజేర్చికొనెను. మునుపు విజన
 వనమున రావణుడైనతెను గొనిపోయెనట్టి సీతయొక్క సంభోగసంభవసంతోషము నెంచునట్టి
 యతని హృదయమెట్టిది? అకస్మాత్తుగాగల్గిన దుష్కర్మయను శ్రీలయందు వ్యధిచారిభావవిశే
 షము నిచ్చుచున్నది. రాజెట్టివాడగునో ప్రజలును తప్పుక నట్టి వారలగుచుండురు. ఇట్లు
 నానావిధంబులుగా పౌరులు పలుకుచుండురు. చాకలివాడు చెప్పిన వేరోక్క-సంగతిని విన్న
 వించెడను. ఏమనిన, ఆచాకలివాడు దుర్మార్గురాలయిన తనభార్యనుచూచి క్రోధమునంది“ఓసి
 సీచురాలా! నృపముగా రావణాసురుని యింటిలో వసించుచుండివచ్చిన సీతసంగీకరించెనే, ఆరా

చరే | గన్ధితాచమయామగో రజకేనసమీరితం | 3౦ | ఇతిరామశ్రుతంభూర్వం త్వయాస్పృష్టంనివేదితం | య
 స్మృత్యపీహితంచాచర తత్కురుధ్వరఘాతము | ౩౧ | శ్రుత్వాతద్వచనంరామః స్వజవాన్యర్థ్యచ్చుర | లేపితత్వా
 బ్రువకారామ మేవమేతన్నసంశయః || 3౨ | తతోవిస్మజ్యసదివా నివజయంసువృద్ధస్తథా | ఆచూయంత్రాం
 రామా వచనంచేదమబ్రవీత్ | 3౩ | లోకావవాదస్తుమహా స్థితామాశ్రిత్యమేధవేత్ | సీతాంప్రాతఃస్మహసీమ
 వాల్మీకేర్వాశ్రయంతికే | 3౪ | త్యక్త్యాసీఘ్నిరభేదత్యం పునరాయాహింత్రిత | వత్స్యసేయదివాంచీ దద్రవంహ
 రివాపసి | 3౫ | ధిత్వాసీతాఘజం లోకప్రత్యయాధికాంసమానయ | ఇత్యక్త్యాసత్కంఠరామాక్త కేయంద్రఘ్నమా
 యయా || 3౬ | ఏతద్విన్యంతకసీతాం కైకేయరహసీస్థితా | చంద్రచ్చకాఢకాత్మితే ధిత్వారఘ్నవశాసనం || 3౭ |
 మానద్రవిశోకామస్వాద్య తాంప్రాచారాణాకీర్తనా | మయావలొలోకైవ కదాపిసదశాసనం || 3౮ | యదానన్తం
 పంచవట్కం మాంప్రాప్తాకాతమీతరే | తదాదృష్టిస్తదంగష్టా మయాదక్షిణపాదజః || 3౯ | రత్నీతాచచసంక్ర
 త్యా కైకేయాప్రాచారాంపునః | యథాదృష్టస్త్యయాంగస్తప్తథాధిత్వారిఘ్నసీ | ౪౦ | రథోరహాకీర్త్య తదం
 గుప్తంభయాశకం | కైకేయైదశోకయామాస తామహంత్రిగృహంయయా | ౪౧ | అంగష్టాసీత్కేయ్య యథా

మునివ.టివాడు నేనుకాను. నీయిచ్చవచ్చినట్లు నీవుబామ్ము. రాయినివలెనే నాచరించను.” అను
 మాటను దారిలోపోవుచు నేనువింటిని. శ్రీరామచంద్రస్వామీ! నీయాజ్ఞచే నిట్లువిజ్ఞాపించితిని.
 ఈవిషయముగ్గంఠు హితమగు నట్లీచరించవేడెదను. అని విజయుండు విజ్ఞాపించెను. ఆమాట
 విని శ్రీరాముండు స్వజనునడిగెను. వారును సరియే ఇందుకు సలశయములేదనిరి. అంత నా
 మంబ్రలన్చు మిత్రులను విజయునిని పంపివేసి, లక్ష్మణునిలిలిచి “లోకావవాదము గొప్పది,
 సీతవలన నాకు సహవాదము గల్గెను. తమ్ముడా! నీవు ప్రొద్దున జానకిని తీసికొనిపోయి వాల్మీ
 క్యాశ్రమసమీపంబున విడిచిపెట్టి రథమునెక్కి వెచ్చివేయము. అప్పుట నేమియనమాటాడి
 తివా నన్ను చంపినట్లు. సీతయొక్క భజమునుఛేదించి లోకప్రత్యయముకొఱకు గొనిరమ్ము.”
 అనిచెప్పి, యచ్చటినుండి కైకేయినిచూచుటకు వెడలెను || 3౬ || అంతలో రహస్యముగా

కైకేయివంచించి సీతచే రావణాంగశ్ఠమును వ్రాయించుట.

కూర్పుండియుండు కైకేయి సీతనుచూచి “జానకీ! ఈగోడమీఁద రావణుని వ్రాసి నాకు
 చూపుము” అని వేడుకగా నడిగెను. అందుకామె “అత్తగారూ! నేనెప్పుడను రావణునిజూడ
 లేదు. గౌరవాతీరమున పంచవటిలో నన్నుపహరించుటకు వచ్చినపుడు వానికుడికారిబొటిన
 వ్రేలు నొకటిని చూపితిని” అనిచెప్పెను. పిమ్మట కైకేయి మరల “పోనిమ్ము, సీతచూచినట్లే
 ఆయంగుష్ఠమును వ్రాయుము” అనియత్సాహసరచెను. అంత నట్లేయనిసీతమ్మ ధయావహం
 బగు రావణాంగశ్ఠమును వ్రాసి చూపించి, యనుజ్ఞనంది నిజమందీరింబునకుఁజనెను. ఆకైకే
 యి ఆయంగుష్ఠముమీఁద యథాయోగ్యముగా నిజశిల్పకాళలముచే దశముఖుని రూపమును

యోగోపకాశః । లిఖితస్థస్య హస్తే రామంద్రష్టుంకుమర్తిః ॥ ౪౨ ॥ తావద్రామంసమాయాతం దృష్ట్యాపాశం
భ్రమిస్తా । భిత్వంతికారాఘవాయ దదావాసమత్రిమం ॥ ౪౩ ॥ రామవిసత్వా కైయో మాససేసంస్థితోఽ
భవత్ । దవశభిత్తలిఖితం చిత్రతంతందాశః ॥ ౪౪ ॥ రామఃపప్రచ్చకేనాత్ర లిఖితోయందాశః । కై
యాశభయామాస సీతయాభిభక్తియై ॥ ౪౫ ॥ యత్రయత్రమహోగ్నం పుర్యతేవృద్ధితస్యిదా । శ్రీయాశ్చరిత్రం
కోపత్తి శివాద్యాఃపాహితాఃప్రియా ॥ ౪౬ ॥ కైయోవపసంచేత్థం శ్రుత్వారామాయామహాః । సీతాశ్రయం
సభావృత్తం కైయోమాహుచిస్తరాత్ ॥ ౪౭ ॥ లక్ష్మణేనత్యుభాయంబ శ్వసీతాంబాహ్నువీతపే । సీతాభుజంవసే
చ్చిత్వా సమానియాత్రమగ్రరా ॥ ౪౮ ॥ సామిత్రస్తూతభాపారా స్తశశయివృద్ధితస్యయాత్ । సీతయాభిభక్తియ
స్తా త్యుభుజేషదాశః ॥ ౪౯ ॥ శ్రీహర్యాభ జునాలక్ష్మ తద్వధేలక్ష్మణోమయా । సహోదితశ్చతాంహంసా భ
క్షయివృద్ధితైక్షరాత్ ॥ ౫౦ ॥ ఇతిరామవచస్పృత్వా కైయోముచితాభవత్ । సీతాయాచిరహద్రామా నేదం
రాజ్యత్రాశ్శతి ॥ ౫౧ ॥ సేవాంరామచంద్రస్య లక్ష్మణోపిశాస్త్రితి । తదాశ్రీరామవాక్యేః రరతోమేవరా
శ్శతి ॥ ౫౨ ॥ ఇహసంబంధ్యుద్భవయే కైయోముచితాభవత్ । రామవిసత్వాకైయోం సుమిత్రాంసాంచమా

లిఖించి శ్రీరామునికి చూపవలెనని దుర్యుధ్ధినాలోచించెను. ఆవేళకు శ్రీరాముడు వచ్చుచుం
డగా నామె మిక్కిలి సంత్రమము గలిగినదియై ఆగోడప్రక్కనే శ్రీరామునికి ఉత్తమ వీరం
బును చూపెను. శ్రీరాముడును తల్లినవందించి వీరముపై కూర్చుండి ప్రక్కనగోడలో చిత్ర
ముగా వ్రాసియుండు రావణుని రూపముజూచెను. అప్పుడు కేకయు ఈచిత్రము నెవరువ్రాసి
రని యడుగఁబడి సీతలిఖించెనని తిన్నగా ముట్టించెను. శ్రీజాతికి ఎచ్చటెచ్చట మనసాప్తి
యుండు నడగదాస్తృతివధంబగుచుండును. శ్రీలయొక్కచరిత్రము నెవరెఱుంగుదురు. పరమేశ్వ
రాదులును శ్రీచే మోహితులయిరి. ఇంక చెప్పఁదగినదియేమి? మహామానసుండగు శ్రీరాముడు
ఆకైకేయోవాక్యమునువిని యామెతో సవిస్తారముగా సీతనుగుఱించి గల్గినసభలోని సంగతిని
చెప్పి “తల్లీ! లక్ష్మణునిచే రేపు సీతను గంగాతీరమున పరిత్యంజించెదను. నాయాజ్ఞచే లక్ష్మ
ణుడు సీతయొక్క భుజమును కత్తిరించితెచ్చి నీకును పౌరులకును చూపుచున్నాడు. ఇదిని
కుగ్రహంబు. శ్రీహత్యతిగదని నేను లక్ష్మణునికి చంపునట్లుచెప్పక రావణుని వ్రాసినభుజమును
ఛేదించు ట్లు చెప్పితిని. పిదప దానిని నవ్నజంతువులు త్వరగాభక్షించివేయును.” అని యను
కూలముగానొక్కి వక్కాణించెను. ఆశ్రీరామవాక్యములనువిని కేకేయి - ఆహా! ఇకశ్రీరా
ముడు సీతాచిరహమవలన రాజ్యమునేలజాలఁడు. రామసేవాపరాయణుడైన లక్ష్మణుడు
తత్సేవకోఱకై రాజ్యము సంగీకరించడు. పిదప నాయొక్క భరతుడు రామాజ్ఞచే రాజ్యమును
పాలించును - అనియిట్లు మనమున నాలోచించి సంతసించెను శ్రీరాముడు కైకేయిని వం
దించి వెడలి, సుమిత్రకును తనతల్లికిని సభలోని సమాచారమును కైకేయీ మందిరవృత్తాం

తం || ౫౩ || సభావృత్తంచక్రేయో గోపేయజ్ఞాతమాదరాత్ । బ్రాహ్మయామాససకలం వృత్తంసీతాశ్రయంభ్రుః ॥
 ౫౪ ॥ సత్యానుమితాంకాసల్యారామస్తీతాగృహంయయా । సీతయాదత్తపాద్యామ్యుగ్ధాసమంగీచకారసం ॥ ౫౫ ॥
 సభావృత్తంచక్రేయో గోపేయజ్ఞాతమాదరాత్ । బ్రాహ్మయామాసతత్త్వార్చ్యం వృత్తంతాంబాసలీయవా ॥ ౫౬ ॥
 తక్త్రుత్వాభాశేపాహ కైకేయ్యవచనాదయ । అంగుష్ఠవిలిఖితస్తయోద్ధింబలిఖితోధియా ॥ ౫౭ ॥ అంగు
 స్థాయయాపేద దశాస్యోదవృద్ధిరథ । తత్ప్రేతావచనంశ్రుత్వా భాసకీమానాఘవ ॥ ౫౮ ॥ కటిల్యబద్ధింకై
 య్యా స్పృశగ్రాంకేద్యహంబ్రియే । ఇత్యుక్త్యాసాఘవస్తీతా మాశ్రింగ్యాస్యంయమంబస ॥ ౫౯ ॥ సీతయాపే
 దువర్యంకే ఘక్త్యాభోగాఢమపుష్కలాత్ । వివోదాభంబంఘుపతిః ప్రాహరాత్రౌవిదేహవాం ॥ ౬౦ ॥ స్త్రీణాం
 సీతేషగర్భాణాం వాంఛితేవాంఛతేమహః । కాశేవాంఛావదస్యత్యం తాంకేదాస్యమినిశ్చితం ॥ ౬౧ ॥ ఇలిరామ
 వచస్కుత్యా భావికార్యంయంత్రితా । హాప్రాహరాఘవంరామం గంగాతీరస్థితంప్రయాత్ ॥ ౬౨ ॥ మునీనామా
 శ్రమాంశ్చాపి ఋషిఃత్పిత్సత్సనా । వాంఛతేమేమనోద్రవ్యం శీఘ్రంప్రేమయత్రప్రమాం ॥ ౬౩ ॥ ఇలిసీతావచఃశ్రు
 త్యా తథాస్త్రీలిఃఘుక్తః । ప్రాహసీతేలత్తుగోస్య నేవ్యుతిత్యామహజ్ఞయా ॥ ౬౪ ॥ పుఃప్రాహరాఘమశ్రే
 ష్ట స్తీతేతేక్షితవాచిః । జుషధ్యావాచకంసర్వం విప్రసంయద్యయాపురా ॥ ౬౫ ॥ తత్కల్పకోవ్యవసానీతే గతాయాం

తమును వినుపించి కౌసల్యా సుమితలను నమస్కరించి || ౫౪ || సీతయొక్క అంతఃపురమునకు

శ్రీ సీతారామ రహస్య సల్లాపము.

వచ్చి, జానకీదేవియిచ్చిన అప్యూపాద్యాది సత్కారముల సంగీతరించి యామెతో సభాసమా
 చారమును కైకేయీ గృహవృత్తాంతమును చక్కగా వినుపించెను. అందుకు సీతమ్మ “హ్వ
 మీ! ఆకైకేయీ గృహభిద్రిమీఁద నామెయాజ్ఞ మీరక రావణుని యంగుటము నొకటి నే
 వ్రాసితిని. ఆమె నిజబుద్ధికౌశలముచే రావణరూపము నూహించివ్రాసెను. ఇదిసర్వబుద్ధిగదా”
 అని విన్నవించెను అంతినాశ్రీరాముఁడు “వేయసీ! సమగ్రముగా కైకేయియొక్క ధుమ్మిద్ధిని
 నేనెఱుంగుదును.” అనిచెప్పి, సీతనాలింగించి ముద్దుబెట్టి, సీతతోడ దివ్యకనకపర్యంబున
 యభేష్యముగా దివ్యభోగంబుల ననుభవించి వినోదార్థముగా నానాత్రి శ్రీరాముఁడు సీతతోడ
 “గర్భవతులగు శ్రీలయొక్క మనస్సు ఏదైన నొకవాంఛితంబును వాంఛించుటగలదు. నీకేమి
 వాంఛగలదు? చెప్పము. నిత్యయుముగా నీకుదానిని అనుకూలపరచెదను.” అనిపలికెను. ఇట్టి
 రామవాక్యమునువిని జానకీదేవి భవిష్యత్కార్యవశవత్తెనియై “గంగాతీరమునందలి వృక్షంబు
 లను మునీంద్రుల యాశ్రమంబులను ఋషివత్సులను నినువిడచి చూడవలయునని నామనస్సు
 అపేక్షించుచున్నది. త్వరగా నన్నువంపుము” అనిచెప్పగా నక్కేయని “వేయసీ! నాయాజ్ఞచే
 లక్ష్యులుఁడు రేపు నిన్నుతీసికొని పోవుచున్నాడు.” అని, మతియు “సీతా! నీయొక్క క్షీణనా
 దులచే జుషధ్యానాది సత్కర్మలన్నియును మరచిపోయినవి. నీవు కాననమునకు పోయినపుడు

68

భీత్యాత్మాం త్యక్తవాక్రంభవోవశే ॥ ౭౭ ॥ జోహ్వకృత్వేహ తగ్వాక్రమవదంతుః ॥ ఇత్యుక్త్యాతాం
పరిత్యక్త సఖ్యావాసాగ్విపజితాం ॥ ౭౮ ॥ యయారభేషసామితి త్తూర్వమాగ్గణాత్మానీం ॥ శిష్ట్యైశ్చత్య
భవార్తీ జ్ఞానకేసశుమేధయా ॥ ౭౯ ॥ యయా స్తీర్ణిద్వికైర్యుక్త పూజయామాసభావీం ॥ వికాయాంస్థి
వేశ్య విభావాచురాదిభిః ॥ ౮౦ ॥ నానావాద్యంనాదైశ్చ నైశ్చావాంతానైర్యతే ॥ ప్రవనైమాగ్గదీనాం
టాదీనాంసుగాయనైః ॥ ౮౧ ॥ నినాఽజపఃస్థితా వార్తీశ్రేరాశ్రమేమదా ॥ వస్యపుష్పమునివత్పృష్ఠ వపస్సు
జానకీంమదా ॥ ౮౨ ॥ జానకీశిశువాగ్రే తేమద్రుత్యైత్రపాంయః ॥ ఏవవివేశసానీతా వార్తీశ్రేరాశ్రమంశ్రుతి
౮౩ ॥ చక్రస్త్రిరాజసంధీనై మునివత్పృష్ఠజానకీం ॥ జానకీమేదపర్యంకే నృతాభోంపటమాదా ॥ ౮౪ ॥ శు
ఖమాపాశ్రమేతస్య వార్తీశ్రేకవపిన్వః ॥ జానకీంపూజయామాను మునివత్పృష్ఠాచ్యుధకవృన్ద ॥ ౮౫ ॥ దివ్యా
నైష్ట్యస్యసంభూతై ర్వస్యపుష్పైష్ఠిరంతరం ॥ జ్ఞాత్యావరాత్ససూలత్తీం మునివాక్యేనభక్తిః ॥ ౮౬ ॥ జోహదా
న్మూర్తయామాసు స్థితాయాప్తామునిశ్రియః ॥ శిశువాంస్థితానీతా దదకావసకాత్కం ॥ ౮౭ ॥ యథాశుఖంతు
పాశేతే పూర్వమాపదిదేవా ॥ తథామనోరాశ్రమేది నుఖమాపదిదేవా ॥ ౮౮ ॥ ॥ ఇతిశ్రీశంకారాచార్య
తాత్పర్యానందరామాయనే వార్తీశ్రేయే జన్మకాండే తృతీయస్కంధః ॥ ... .. ౩॥

దేదోమమును లేదు. మునియొక్క సదాశ్రమమునకు వెడలుము, అని యిట్లు పలికి సఖదాసీ
సంపేదిత్యను సీతమ్మకు ప్రదక్షిణమాచరించి, రథమునెక్కి యథాపూర్వముగా గంగాతీర
మునకు వెడలెను. ౭౮ ॥ శిష్యులవలన సమాచారమును వినిన వార్తీశ్రమవార్ది సుమేధాజనకు
వార్తీశ్రమవార్ది సీతాదేవిని నిజాశ్రమంబునకు తీసికొనిపోవుట.

లను మునిపత్నులను బ్రాహ్మణులను వెంటపిలిచి కొనిపోయి జానకీదేవిని పూజించి, పల్లకి
బిందనెక్కించి షుభ్ర చామరామ్యపచారములతోడను వివిధవాద్యంబులతోడను పండిమా
గధ సంప్రసంబులతోడను నటనల నృత్యైతంబులతోడను సమస్త రాజోపచారంబులతోడ
ను నిజాశ్రమంబునకు పంతోమముతో తీసికొని వచ్చెను. వన్యపుష్పంబులచే మునిపత్నులు
సీతమ్మబింద వానగురిపించిరి. వైదేహీశిబికముముందర వెండిబంగారు కల్పలవాగు పరుగెత్తు
చుండిరి. ఇట్లు తిన్నగా సీతమ్మ మునీంద్రాశ్రమంబును ప్రవేశించెను. మునిపత్నులు దీపంబు
లచే జానకీదేవికి సీరాజనంబుల నర్పించిరి. తపస్వీయగు వార్తీశ్రమోగ్గ దివ్యాశ్రమంబున
జానకీదేవి కనకరత్న మంతకముపై తొడదిండ నానుకొని సుఖముగా సుస్థితయైయుండెను.
పరమాత్మయొక్క సాక్షాత్కృత్యే ఈసీతమ్మయనుసంగరిని మునివాక్యముచే నెఱిగి భక్తిచేది
వ్యాన్నంబులను వన్యమంబులను వెవ్వేరుగావచ్చి సమర్పించి, గర్భిణీ కుతూహలంబులనీడే
ర్పును కృతకృత్యలగుచుండిరి. వైదేహీ పల్లకి-నెక్కి మునుపు అయోధ్యలో నారామక్రీడ
నెట్లనుభవించుచుండెనో అట్లే ఈతపోవనంబున నంతట కౌతుకములవారోకించుచు సుఖముగా
నుండెను. ... .. ౩॥

[illegible]

లక్ష్యముఁడు సీతయొక్క కృత్రిమ భుజమును తెచ్చి చూపుట.

అంత నాలక్ష్యముండు గంగాతీరమునకువచ్చి తనమనమున “స్వయంబ్రహ్మవగు శ్రీరాముడు కాస్తాజ్ఞను పాలించువాడై తనకామనిగ్రహముకొఱకు స్వేచ్ఛాకాతుకమున ప్రతికుద్ధయగు నీతను త్యజించెను. ఇట్లుండ, నతఁడు రహస్యముగా నాకనీలయొక్క భుజమునకత్తరించి తీసి కొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించెను, నేనును శపథమునువిని యోచించి యతని నడుగకపోతిని. ఇప్పుడేమిచేయుదును? రాముని సన్నిధికల్లుపోదును? సీతాభుజములేక నేనవ్వటేజనిన నాశ్రీరాముడు ఏమిచెప్పగలఁడు! ఎవతెచేత నేను తనదీడ్వవలె నిత్యము పాలింపఁ బడితిని? అట్టి సీతాదేవియొక్క భుజమును నేనెట్లు చేదించగలను? ఇప్పుడు నేన్నీప్రవేశముఁ జేసెదను. రామునికీ ముఖముఁజూపను ” అని చింతించి చితిన్నేర్పరచుటకు దృఢముగా నిశ్చయించెను. అంతలో బ్రహ్మాజ్ఞనొందిన విశ్వేశ్వరయను దేవశిల్పి వడ్లవానివేషముఁదాల్చి గొడ్డలినిగైకొని కాననమున తిరుగుచువచ్చెను. లక్ష్యముండు వానిఁజూచి “నీకుతావలసినంత డబ్బునిచ్చెదను. గొడ్డలిచే చెల్లనునరికీ చితివేర్చుటకు నాకు కట్టెలనిచ్చి సాహాయ్యము చేయుము. ఇదివిక్కువము” అని యడిగెను. వాడును లక్ష్యమునిఁజూచి “చితానిర్మాణ కారణమేమి చెప్పుమనెను. అంత నతఁడా తక్షణికి వెనుకటిసంగతిని సవిస్తరముగాఁపలికెను. అందుకు వడ్లవాడు “ఘృతి యుఁదా! ఈయల్పవిషయమునకై నీదేహము నగ్నిలో నాపాతిగానియ్యవలదు. ఇదిగో మౌమాత్రమున సీతాదేవిభుజమును నిర్మించియిచ్చెదను.” అనిచెప్పి తన్నేర్పరచుమాంసవిధిర మేదో మజ్జాస్థి సహితంబును కందుకీముక్తంబును సీతాలంకార సంయుతంబును అగు వానకీబాహు

తంశకుయంప్రభుః | రాక్షసుః || దీనా లాగుంటాముత్సాహంబునా | ౨౨ | పుష్కరస్థితస్త్రీం క్షిత్యాకాశ
 ఛాయా | వార్తీశరాశ్రమేనా క్షులః శుభ్రావసాసః | ౨౩ | తతోవార్తీశానిప్తే మిత్రైశ్చకాశ్ర
 మః | తాతేమాణిపంసారాం శృతారవిధిభార్యం | ౨౪ | సీతాయాఃపురితఃపుత్రా శశమహాఃయత్తదా ద
 దాదానాశ్చసేవాని స్వప్నప్రభంధాస్యం | ౨౫ | చతారవిధివచ్చిత్తం పుత్రజన్మమూర్త్యచే | దేవదురుభ
 యోనేదుర్బుధుఃపుష్పవృక్షిః | ౨౬ || మరాస్సీతాంశకురామం శస్యకుః శేఖరశ్రీయః | శేషజగత్పాద్య
 విశ్వతుర్యాయాపిరః | ౨౭ | కుష్టుపుమాగధాద్యశ్చ సీతాంరామంశకుఃషుచుః | ఋషివత్సృశ్చకుంసీతాం
 రామందీప్తేస్సుధూపితాః || ౨౮ | పుష్కజ్జీరాశసంకృత్యా జనగీతంహిమస్వరం | వస్త్రాద్వైశ్చాజయమాశ
 తాస్సర్యారఘుపందసః | ౨౯ | సీతారామావిదేహాపి పూజయామాణవిప్రరాత్ | వార్తీశుభకైశ్చాంతం చ
 తారవిధినాశీః | ౩౦ || కాంత్యభంగప్రాక్షిత్త్యస్తా త్కులైస్తత్తుక్కుళఃస్త్రీతః | వార్తీశానాథుపాగ్గే ని
 ర్మితంబాలశ్శ్రీహి || ౩౧ || ఏకంవాపాశమత్సపై సీత్యాశ్రద్ధిరాంకుభం | తిత్తస్థాశ్రాశరాపాహ ముక్తా
 గజశస్యహి || ౩౨ || యస్తాద్వాతాగమిగఞ్చే చాశ్రమాదస్యతైమనే | సమేదింశ్చోధరదేవ శ్రుతరూపా
 శసంశయః || ౩౩ || ఇత్యుక్త్యాశ్రాశ్రాపుష్టయనిసంత్యపునఃపునః | సీతామాయంత్యశ్రీరామా యాసంభా | తా

తోడను మిత్రపరివారుడై జాతకర్తాది సంసారంబులను విధివిధానంబుగా నాచరించెను.
 సీతాదేవియెదుట సంతోషముతో పుత్రవరముఖము నాలోకించుచు నిజవస్త్రాభరణాదులు
 మొదలుగాగల దానంబుల నేనకంబులుగానిచ్చి పుత్రజన్మ మహూర్తవసమయంబున యథా
 విధిగా నాందీశ్రాద్ధము నాచరించెను. దేవదుందుభులు మ్రోగినవి. జేతేల పూలవాసలు శ్రీసీతా
 రాములమీఁదను శిశువుమీదను కురిసినవి. దేవశ్రీలాడిరి. జనకమహారాజయొక్క మహావా
 ద్యంబులు వాయింపఁబడెను. గణికలు నాట్యమాడిరి. వందిమాగధులు సీతాగాములను శిశు
 వును సంక్లాపించుచుండిరి. ఋషివత్సులందఱు సాలంకృతలయి శ్రీసీతారాములను శిశువును
 దివ్యరత్న దీపంబులచే నానతులనైత్తి చెపులకింపుగా పాటలు పాడిరి. వారిసందరిని శ్రీరాఘ
 వుడు వస్త్రాలంకారంబులచే పూజించెను. జనకమహారాజ జానకీ దాశరథులను నవిధవంబుగా
 సంపూజించెను. వార్తీకిముందఁడు శిశువునకు కుశములచే క్రమముగా శాంతికర్తనాచరిం
 చెను. కుశశాంతికర్తలో మంత్రప్రాక్షితుడగుటచే కుశుడని చెప్పఁబడెను. అట్లు వార్తీకిచే
 రామునియెదుట బాలకునికీ నామ గేయంబిడఁబడెను. ఇట్లనేక మహూర్తవసంబులతోడ నచ్చట
 యథానుఖంబుగా నారాత్రినికడవి యచ్చటనున్న వారందరితో “ఇచ్చటికి నేనువచ్చిననంగతి
 ని ఈయాశ్రమమందుతప్ప మఱియెచ్చటనైనను ఎవరుచెప్పుదురో వారు నాచే దంధింపఁబడు
 దురు. నాకు వారు ప్రత్యక్షిశత్రువులు.” అనియిట్లుచెప్పి యందరివద్ద ననుజ్ఞనంది మునిండ్రుని
 పలుమారువందించి సీతాదేవివద్ద సెలవుగైకొని రమ్మనితోడ పుష్కరవిమానమునెక్కెను. మ

దుశానుః ॥ ౩౪ ॥ విహయపాక్షవాత్సవ చాశేరభయభందపః । అవదన్యవిహవాత్స తూర్వకన్తిదితో
గృహే ॥ ౩౫ ॥ అథరామవాజమేధ శతంతుకుతునోదధః । కృతాన్యగతుయోనీతం వస్త్రాంకారభూ
షితాః ॥ ౩౬ ॥ పాదీసంతసాంతుప్తం భర్తృగనింబాసరాంభర్తృగనివ్యేషిణీంక్రూరాం చారకంకాశితృరాం
౩౭ ॥ భతారాంకుమిచ్చంతం సదాంలవనాదీం । పరభక్తాంపావంతం భర్తృవత్కంరానినం ॥ ౩౮ ॥
యేనాపరిసంస్థం గతాపితామృతంత్రియం । త్యక్తృమకముకారాగృ పత్తివిప్రస్యమకం ॥ ౩౯ ॥
హైహికారాగృహాలైశ్చ నైశ్చైకార్యాకురాలః । కూర్తృకారాగృత్రుకుయా శ్చశ్చకామనీధ్యయోరం
అథవాసర్వకైశ్చ కార్యాపత్తికురాంచన । రామవిక్రృతాసాదీగృ మ్నిహూరించకారం ॥ ౪౦ ॥
వశేనయవాసీతాసీతాపదంజరేదా । సమాభావాత్కుశకుయా కృతారామేవానః ॥ ౪౧ ॥ అన్యేకాదయం
పత్తిం విధాయకూమధిపః । అగ్నిహూత్రముపాశంతే నిత్యత్యాగతీగహీతః ॥ ౪౨ ॥ కృభిచారపతి
పాపా భర్తృగనివ్యేషిణీతథా । ఆధానేపాపంకృత్యా శవాత్కృత్యాదతాంతరత్ ॥ ౪౩ ॥ విశ్వేషవన్యాంహి
స్సావన్యభర్తృభాధిం । కతుగంభీరవకారావ ప్రదావిప్రైతీరధా ॥ ౪౪ ॥ భాగీరథ్యుతరతీరే జ్ఞాన
మించకారం ॥ ఆరయగాన్తస్థలపాశ్రమాయావచ్చదక్షిణే ॥ ౪౫ ॥ కాన్తస్థ్యుతరతీపాం వృకారస్యకాలం
గతే ॥ యాశ్చకమస్యపాన్తిధృ భాగీరథ్యుత్తదస్యహా ॥ ౪౬ ॥ యశ్చవన్యాధానకృత్యా యజారి భంచకార

టియోక త్తేమాత్రమున విమానమునుండి దిగి గృహమున ముందువలె నిద్రించువాడైయుం
డెను ॥ ౩౫ ॥ పిదప శ్రీరాముడు వనసభామణాలంకృతయగు సువర్ణ సీతాప్రతిమను పెట్టికొని

శ్రీరాములవారు బంగారు సీతతోడ శతాశ్వమేధ క్రయత్నము.

శతాశ్వమేధముల నాచరించనంచెను. దురితస్వభావయును మలినయును దుష్టయును పరినిందా
పక్రమును కాంతునితో పోల్చాడునదియును క్రూరాత్మయును దొంగరించునదియును పశుహ
త్య నెంచునదియును నిత్యకలహాప్రియుయును జూరిణియును మగనిమాటదోసి స్వేచ్ఛాచారిణి
యును నష్టయునయిన స్త్రినిగానో చచ్చినదానిని దున్నీతిగలదానిని పరిత్యజించి, బ్రాహ్మణుడై
నయెడల సత్ర-రాచరణసమయంబున కుశమయియును భార్యనేర్పరచి కొనవలయును. శ్త్రీ
యుడైనచో సువర్ణప్రతిమను వై శ్శ్యండైతే రజితప్రతిమను శూద్రుడైనపక్షమున తామ్రప్రతి
మను సర్వస్వవృక్షార్హసిద్ధికై భార్యగాచేసి పెట్టికొనడగును. అట్లుగాకున్న నన్ని వర్ణములవారును
బంగారు ప్రతిమను చేయించవచ్చును. శ్రీరాముడు సువర్ణకృత్రిమ సీతను చేయించిపెట్టికొని
యగ్నిహోత్రంబుల నాచరించుచువచ్చెను. ఇతరులు కుశమయపత్నులనంది గృహస్థులగ్నిహో
త్రంబుల నాచరించెదరు. సంతతము విడిచిపెట్టుట మిక్కిలి నింద్యము. వ్యభిచరించుచు పతితో
కలహించుచు పాపినియైన పరాధిని ఆధానకర్తయందు పరిత్యజించవలయును. మతాంతరమున
ప్రాదుశ్చిత్ర పూతగావించి పరిత్యజించక పెట్టికొనవచ్చును. శ్రీరాముడప్పుడు బ్రాహ్మణుల

(౪)

జన్మ కాండః పంచమః.

సః । అజ్ఞానదృశ్యో గ్రహిష్ఠంతు చరాంశ్వరణమితాం । ౪౮ । తామాంగపాంశుప్రయాసాం జ్ఞానదృశ్యశ్చ
 త్విం । చిద్రస్త్వైవత్రైరాహా లాభఃతీలాః మారణం । ౪౯ । యజ్ఞాంతేస్వరణాంపీతాం దదాస్యశుభేషు
 ఏవంయజ్ఞశ్రేయత్ర సురజేతమాశీరయః । ౫౦ । యాస్యమృతా రామేన తాహంధాపతశ్శపి । మహాశ్ర
 మహాప్రభృత్యోన్మద్యంప్రీతాంశతంపుః ॥ ౫౧ । వ్యారకాయాః కృష్ణయాహా ఏవాహేనాద్యహిన్ద్రుః । ప్రతి
 జ్ఞానాభంగా దుశ్యంరాహుమహాచమ । ౫౨ । చతుర్విద్యైశ్చక్రమపరిక్రమ్యజయహయః । ఏవంశర్యచ
 యాగేషు యయావాతీవృక్షకావాత్ । ౫౩ । పుష్కళస్థశక్రకుఘ్నా హయరక్షంచకారై । ఏవంశవాహజ్ఞ
 తే చిరజేడితయాప్రభుః । ౫౪ । సవనతియజ్ఞాః శ్రీరామేదైవకృతాశ్చభాః । తరతప్యాప్రచారంభం రాహ
 యజ్ఞస్థసాఽకశోత్ । ౫౫ । గంగాయాదక్షిణేతీరే మధ్యపశ్యాశ్రమాదీహి । యత్రతస్యాంతిశ్శిగంగా దక్షిణేచ
 ఉద్యతేహి । ౫౬ । దివాదిశ్చాత్మీః స్మికాయాంశంధ్యయారపి । శ్రీరామరక్షయాచక్రే బాలకాయాభిమంత్రిణః
 ౫౭ । కుశంధాతరచాచక్రే మునిశ్చోదజేడితే । చకారశర్యపంపా రాజ ముత్తీరాభువాజ్ఞయా ॥ ౫౮ । ఏవం
 శరాలశ్చత్ర వత్సధేహశ్చలాలితః । జపశ్చమేఘాద నావాచిత్రైన్సుగోర్ధై । ౫౯ । శోభయామాపదాహి
 తోడను వసీష్ఠంలవారితోడను పక్షపక్షంబునను ఆపభృహన్ననముచేయ నిశ్చయించెను ॥ ౬౦ ॥

శ్రీరామఁడు శతాశ్వమేధముల నాచరించుట.

ఏదవ శ్రీరాముఁడు గంగానదికి ఉత్తరతీరంబున ప్రయాగమొదలు దక్షిణమున ఉత్తరవాహిని
 యగు గంగా ప్రవాహముగల ముద్గలాశ్రమమువరకు నశ్చై గంగకు త్తరంబునను విస్తారముగా
 బంగారునాగేళ్లచే యజ్ఞభూమి నేర్పరచెను. కనకమయయుగు బాసకీదేవితోడ యజ్ఞ మునకా
 రంభించెను. ఆహా! శ్రీరాములవారి మహిమనైమనవచ్చును! జ్ఞానదృశులనగా తపస్సంపన్నులు
 మాత్రమే చూచునట్లు సాత్వికీయై సాత్వాల్లోకైకమాతయుగు జానకీదేవి తనయెడవువక్క
 లో నిరంతరముగాధరించుచు, అజ్ఞానదృశులనగా పామరలోకులు చూచునట్లు బంగారుసీతను
 చేయించివెట్టికొనెను. యజ్ఞాంతమున నాసీతాప్రతిమను నిజగురువగు వసీష్ఠముని కర్పించును.
 ఇశ్చై నూరు యజ్ఞంబులలోను మారు సీతామూర్తులు గురువులవారికంపఁపఁబడెను. అట్టి శత
 నువ్వు సీతాప్రతిమాదాన ఫలముచేతనే దా్వారలో శ్రీకృష్ణపావతారమున గల వేలమందికి
 మీఁద నూరుగురిని పెండ్లాడుచున్నాడు. ప్రతియజ్ఞంబునను శ్రీరాముఁడు నల్లనిచెట్టిగల య
 జ్ఞాశ్వంబును విడచుచుండును. అది నాల్గదినములలో చతుర్దిక్కులను చుట్టివచ్చును. ఇశ్చై
 వెవ్వేలుగా గుట్టిములు అన్నియజ్ఞంబులలోను వచ్చుచుండెను. శత్రుఘ్నుఁడు పుష్కళవిమాన
 మునెక్కి యజ్ఞ తురగములను వెంబడించి పాలించుచుండును. ఇశ్చైలవృషుడు యశ్చాలలో
 శ్రీరాముఁడు దీక్షవహించి రారాజించుచుండెను. ఇవిధంబుగా ౯౯ యజ్ఞములనులవరించి
 శ్రీరామచంద్రస్వామి గంధ- యజ్ఞంబునకు నారంభించెను ॥ ౫౫ ॥ గంగానదిముక్క- దక్షిణ

త్రం నానావ్యాఖ్యసభాదిభిః । బాలాపీఠంబయమాశు స్వక్రీడాభివృద్ధిచా- ॥౬౦॥ ఏకదాదితరంప్రేంభే దృ
ష్ట్యాబాలంబునోపురః । అన్యోరర్థజిహ్వగ్రాంచ శుభంప్రీయాంస్వహుతరం ॥ ౬౧ ॥ జగదంబాపీసానీతా దృష్ట్యా
సర్వాకాబహిగతాత్ ॥ ఆశ్వినేరదివారేన నద్యాంత్వా తంసమాద్యతా ॥ ౬౨ ॥ మనంతంబాలంబయం కృ
త్యాధరమసాంబుయా । దాస్యామగేగగచ్చంతి దదకాపథివారీం ॥ ౬౩ ॥ కటిస్థంధమస్తకేషు భిగ్ధిం
పంచబాలకాత్ ॥ తాంబృష్ట్యావృత్తుంస్త్వత్వ చింతయజ్ఞానకీర్తుది ॥ ౬౪ ॥ తిర్భగ్యనావస్తవత్యా వావర్యాబా
లతాస్యహే ॥ స్నేహశ్చప్రైంబియంతే ధిక్షాంమాశవదేహతాం ॥ ౬౫ ॥ ఏకంబాపీసానీతాం త్యక్త్యాదేహేద్య
గమ్యతే । కయూదిమాధయోక్త్యా తం భువ్యత్రక్షణికంబుఖం ॥ ౬౬ ॥ ఇతిధిగ్యత్వచాత్మాసం పరివృత్త్యాశ్రమం
యయా । ఏకస్మిన్మంత్రేకేహే వాస్తీతిమానివుంగమ ॥ ౬౭ ॥ గతస్థులభుకంకాభం కార్యాభణంపటవోగ
తాః గృహీత్యాపాకుళంప్రేంభా ద్య - సీతాబహిఃపునః ॥ ౬౮ ॥ దాస్యాభవాదీగత్యా పసిన్నాసంచారానై
అప్యష్టాభమసిబాళం దీక్షుకంభిశ్శస్యతైమహః ॥ ౬౯ ॥ సీతాకావధయాచ్చక్రే తై బాళంసత్రార్యవత్ ॥ ౭౦ ॥

వాల్మీకిముని తపశ్శక్తిచే లవుని నిర్మించి సీతాదేవికిచ్చుట.

తీరంబున ముద్గలాశ్రమముగలదుగదా! అచ్చట దానినమీపమున ఉత్తరవాహినియగు గంగ
గలదు. తదుత్తరతీరమున వాల్మీకిముని గందినములు రాత్రిలోను సంధ్యాకాలములయందును
శ్రీరామరక్షచే బాలకుని నభిమంత్రించెను. గంగ- దినమునందు ఆబాలకునికి కుశుఁడని నామ
కరణముచేసి శ్రీరామాజ్ఞానుసారముగా నన్నిసంస్కారములను ఆచరించెను. ఇట్లు ఆశీశువు తల్లి
చే లాలించఁబడుచు వృద్ధివొందుచువచ్చెను. సుమేధాజనకులు తమజాహిత్రునిని మంగళకరం
బులగు నునౌహారవస్తువులచేతను పులిగోరు మొదలయిన వివిధరక్షావస్తువులచేతను అలంక
రించి యానందించుచుండిరి. ఆబాలకుండును తనయాటలచే తల్లిని సంగోపపట్టుచుండును.
ఒకప్పుడు సీతమ్మ వాల్మీకియెదుట చౌతామీఁద నిద్రించుచున్న బాలకునిజూచి, వేటొక
పనిమీఁద తనచెలికత్తెవెడలఁగా, తనతల్లిదండ్రులయిన సుమేధాజనకులు మొదలగువారం
దరును వెలుపల వెడలిస సంగతి నెఱింగి ఆశ్వినభానువాసరమున నదీస్నానము చేయనొంది,
బిడ్డను రక్షించికొని యుండునట్లు వాల్మీకిమహర్షి తోఁజెప్పి, తాను దాసితోడ తమసానదికి
బయలుదేఱెను. ఇట్లుపోవుచు దారిలో నడుముమూఁపురలలమీఁద అయిదుపిల్లలనెఱింగించికొని
క్రీడించుచుండు ఆడకోరినిచూచి తనబిడ్డనురలంచి మనమునఁబిర్భగ్యినిలోఁబుట్టిన ఈకోరి
తనపిల్లలను స్నేహముచే వెంటఁబెట్టికొని పోవుచున్నది. ఛీఛీఛీఛీ, మానవజన్మమె త్తిన నేను నా
యొక్కబిడ్డను ఇంటిలోఁబెడిచి మూఁదురాలై స్నానమునకు పోవుచున్నాను. ఈభూమిలోని ను
ఖముక్షణికమయినది. "నిలెన్ను తానేనిందిందికొని వెనుకకుఁదిరిగి యాశ్రమమునకువచ్చెను.
అంతలో నిచ్చటయింటిలో వాల్మీకిముని అల్పశంకకు వెడలెను. శిష్యులగువలువులు వారివారి

హాలేశంబ్రాక్ష్య జీవయామహఃకః || ౨౦ || జ్ఞానద్యష్ట్యవ్యగ్రతయా మునివాహనాః || తతస్సీతాపీసు
స్మాతా దాహ్యగేహంశైర్యయా || ౨౧ || కర్తవ్యసీత్యాకంబాలం దక్షమాపురస్థయా | శ్రేంభేఃకంబాలం
|| ద్యష్ట్య మునివప్రచ్యుతాః || ౨౨ || శ్రేంభేఃప్యాశ్శుకుశ్చాయం సోపిద్యష్ట్యతామకం | కటిప్రదేశేజాగ్రా
విష్టయంపరదుంకః || ౨౩ || పమస్సుత్యతదాసీతాం స్యంవృత్రంశ్యవేదయత్ | అఙ్గేఃపిధాతంబాలం సీతా
యాఅబ్రవీష్టః || ౨౪ || ప్రసాదాన్తమైదేహ ద్యుతీయాంఘ్రతప్రక | భవత్యద్యుతీనామ్నా లత్యర్థప్రాప్తి
నిమిః || ౨౫ || ౨ లీక్యేవవార్యసీ శికుంజగ్రాహజాః || మున్తయోర్నామచక్రే తతోశ్చేష్ట్యతతోలం ||
౨౬ || తాతకమాఙ్గలస్కా రాఘవస్యాపిచకారసః || తిదానేడుర్వాద్యాని భూత్యాంశేఽపిదవేశాం || ౨౭ ||
వసుధాకాశకీంబాతా వాల్మీకిశుమైష్టురాః | చకరజనక్యాపీ సుమేధాపరిచారిభాః || ౨౮ || శ్రీమేగవి
ద్యాసంబన్యా సీతాపుత్రాఽరేజః || దశర్విద్యాతప్త్రువిద్యాం శిక్షయామాసతోమః || ౨౯ || కృత్స్నాంరా
మాఘాంఘ్రియం కృతంధేనసుశీత | యస్మిన్వాసంధరవ్యంవ చరిత్రంరాఘవస్థామి | ౩౦ || కుమారాస్యరం

పనులమీఁదవెడలిరి. అప్పుడు సీతమ్మ చవుతామీఁదనుండి బిడ్డనై త్రికొని మరల బయలుదే
తెను. అట్లే దాసీతోడ తమసానదిలో ప్రాతఃస్నానము నాచరించెను. ఇచ్చట ముసీంద్రుఁడు
బిడ్డనుకొనక మరలమరల నిట్టూర్చువిడుచుచు సీతాదేవి శపించునేమోయను భయమువలన
లవంబులచే (కోఁతకడ్లనియును తెల్లవట్టివేటనియును ఇచ్చట లవశబ్దమున కర్థమగుచున్నది.)
యథాపూర్వముగా నొకబాలునిఁజేసిపెట్టి నిజలేపోబలముచే ప్రోక్షించి త్వరగాఁజవశ క్రిందిచ్చె
ను. అప్పటి యాతురతచే ముసీంద్రుఁడు జ్ఞానద్యష్టిచే యథార్థము నెఱుంగడయ్యె. అంత నాసీత
మ్మయును స్నానముచేసి దాసీతోడ తిన్నగా నింటికి వచ్చెను. నడుమున కుత్సనినై త్రికొని
చోతామీఁద మఱియొకబాలునిఁగని “చవుతామీఁద నెవఁడీబాలకుఁడు?” అని ముసీంద్రునడి
గెను. అతఁడును సీతాదేవియొక్క కటిప్రదేశమున కుత్సనింజూచి మిగులనాశ్చర్యమునంది.
సీతాదేవి నమస్కరించి సర్వవృత్తాంతమును విన్నవించెను. మఱియు నాబాలకునిని సీతాదేవి
యొక్క తొడమీఁద కూర్చుండబెట్టి “జానకమ్మా! నాయొక్క ప్రసాదమువలన నీకు వీఁడురండ
వకొడుకగును. వీనిని లవములచే నిర్మించుటంబట్టి వీనిపేరు లవుఁడని చెప్పఁబడును.” అనియాన
తిచ్చెను. అంత నాయంతియును వాల్మీకి వచనానుసారముగా నాశిశువు సంగీకరించి లాలించు
చెను || ౩౫ || ముసీంద్రుఁడు అబాలకులిరువురిలో పెద్దవానికి కుశుఁడనియును చిన్నవానికి లవుఁ

వాల్మీకిముని కుశలపులకు విద్యనేర్పి శ్రీరామచరిత్ర సువదేశించుట.

డనియును పేర్లుపెట్టి, లవునికీకూడ జాతకర్తాది సంసారంబులనుచేసెను. అప్పుడు పుడమి
లోను స్వర్గములోను వాద్యములు మ్రోగినవి. దేవతలు సీతాదేవిమీఁదను బాలకులమీఁదను
వాల్మీకిమీఁదను పూలవానఁగురిపించిరి. సుమేధాజనకులు పరమేశ్వరంబులను చేయిం

ఁవ్వా నుందరావర్ణవాచిన | తంత్రీలయశ్రమాయుక్తా గాయంతాచెరుర్యతే | ౮౧ | తత్రత్రయసివాంతుశుమా
శేషుమహాపీఠా | గాయంతాపతీతద్వప్త్య విప్లితామగయోఽబ్రువత్ | ౮౨ | గంధర్వద్వివేక్సృతేషుభుజవాచే
వేషుజేవామయే | పాతాలేవ్యభవాచకుమారాభిగృహే లోకేషుభర్తృభుచలః ప్రాభిర్భరతీభిర్భరతరం దృష్ట్వాఽవస్థ
ర్యతో | బాహ్యాయాద్విశగీతవాద్యగరిమ వాదకావాక్రూపిచ | ౮౩ | ఏవంశుభద్భిరభితృద్విభిః ప్రతివాహరం | ఆ
సూతేషుభుపీఠాంతే వాల్మీకీరాశ్రమేచిరం | ౮౪ | యక్షకంఠగమంతరీ నూపురైస్తాద్విభూషితా | కేయూరరశనా
హర కుండలైరతిశోభితా ||౮౫ || నిజక్రీడాకాకుత్స్థస్తా బాలవాక్త్యయనోహరైః | సీతాంసుశుభాంజనకంఠం
జయమాసకుమారానిం | ౮౬ | ౦ | ఇతిశ్రీకళింగీటిరామచరితాం ద్విరామందరామాయణే వాల్మీకీయ జన్మకాండే
కుశలజన్మకథనంనాథ చతుర్థస్కంధః | ... .. ౪౩ |

విష్ణుదాసుశాపాచ—శ్రీరామరక్షయద్రోక్షం కుశాయహ్యభిమంక్రణం | కృతంతేనైవమవివా గురో
తాంతు పరాశయ | ౧ | రామరక్షయందరాపుణ్యం బాలాహంకాంతికాంతం | ఇతిశిష్యవచఃక్రత్యా రాజేదా
సోబ్రవిష్యచ | ౨ | శ్రీరామదాసుశాపాచ—సమ్యక్ప్రవృత్తంత్యయాశిష్య రామరక్షయోద్యతే | యాదోక్తాశం

చిరి. క్రమముగా నాబాలులిరువురును విద్యాసంపన్నులయిరి. వారికి వాల్మీకిధనుర్విద్యను ఆ
స్తువిద్యను చక్కగానేర్చెను. శ్రీరామునియొక్క ఆనందరవ్యంబగు చరిత్రంబుగల సమగ్ర
రామాయణంబును తానునిర్మించినదానిని నేర్పించెను. అశ్వినీదేవతలవలె సుందరాంగులయిన
బాలకులు మధురస్వరసంపన్నులై వీణాపాణులై తాళలయానకారముగా శ్రీరామ దివ్యచా
రిత్రంబును వాడుచు వనమునను మునిసమాజంబులలోను సంపరించుచుండిరి. గానముచేయు
నట్టి కుమారులనుచూచి అత్యంతాశ్చర్యమునందైన మునీంద్రులు “ఆహా! చిరకాలమునుండి
చిరజీవులగు మేము గంధర్వులలోను కిన్నరులలోను దేవతలలోను స్వరభూపాతాళకైలాసవత్స
లోకాది షమస్తలోకంబులలోను సర్వఽఽఽలలోను విశేషముగా సంగీతమును వింటిమగాని,
ఇట్టి గీతవాద్యనైపుణ్యమును మేమెఱుంగము. మేమెన్నడును వినలేదు.” అనియిట్లు పొగడు
చుండిరి. ఇట్లు సర్వసంస్తులై కనకాభరణాలంకృతులైన కుమారామూర్తులయిన కుమారులి
రువురును వాల్మీక్యాశ్రమంబులో నేకాంతమున సుఖముగా చిరకాలము వసించుచుండిరి. ఆ
బాలకులు బాలక్రీడలచేతను బాలభాషణంబులచేతను సీతాదేవిని సుమేధాజనకులను వాల్మీకి
మునీంద్రునింగూడ నానందపరచుచుండిరి. ... .. ౪౩ |

శ్రీరామరక్షాస్తోత్రాభి వర్ణనము.

“గురువరా!వాల్మీకిముని శ్రీరామరక్షచేత కళునినభిమంక్రించె నని సెలవిచ్చితిరే,ఆ
ట్టిశ్రేష్ఠంబును పుణ్యపదంబును బాలదోషకాంతి కారియేయైన శ్రీరామరక్షను నాకుననుగ్ర
హించి చెప్పవలయు”నని ప్రార్థించిన విష్ణుదాసుఁడను శిష్యునికి రామదాసుఁడెట్లు నిరూపించు

భువార్యం సుందాన్తిగిజాన్తరి ॥ ౩ ॥ శ్రీశకువాచ—దేవత్రస్మందత్తత్రాయ రామరత్నాభిముత్యం
 కురుతాంకపూతాయా ధనుఃకోశాయంభవిష్యతి ॥ ౪ ॥ ఇత్యుక్త్యాభయాహుశ రామరత్నాంకపూతాయా శ్రీశకు
 యరామంధ్రం కురుద్యుత్తాజితేంద్రియః ॥ ౫ ॥ అభధ్యానం ॥ వామోదండదండంబిజరగవతీ దక్షిణ
 బాదమోః ॥ పశ్చాద్భాగేచిత్త్యందతమభివ్రతం పానీకూడిరభారం ॥ వామేవామేవపద్భాగ్యంసహమిలితతమం
 జానకీత్పూర్ణాభ్యాం ॥ క్యామంరామంభజేహం ప్రణతజనకుఃఖేదవచ్చేదదత్తం ॥ ౬ ॥ ఓడుస్యశ్రీరామరత్నాజిత
 మంత్రస్య-బుధకాశిబుషి- శ్రీరామచంద్రోదేవతా-రామభిరీజం-అనుష్టుప్-ఛందః- శ్రీరామశ్రీకృష్ణభావపేవి
 యోగః-౬౦ ॥ చరితంరఘువాధస్య శతకాటిప్రవిస్తరం ॥ ఏకైకమక్షరంప్రంసాం మహాపాతకశాశం ॥ ౬౧ ॥ ధ్యా
 త్యానీతాత్పలక్యామం రామంరాజీవోదేవం ॥ జానకీలక్ష్మణోపేతం జటామకుటమండితం ॥ ౬౨ ॥ పానీకూర్ణాభ
 యాం పాదీంశక్రంచరాంతకం ॥ స్వరీలయాజగత్ప్రాకు మావిద్యుతమబంధం ॥ ౬౩ ॥ రామరత్నాంకత్పాజిత

చున్నాడు—శిష్యుడా! నీవు చక్కగానడిగితివి. మునుపు సుందునికొరకు పార్వతితో పరమేశ్వరుడు చెప్పిన శ్రీరామరత్నము చెప్పుచున్నాను. వినుము, శ్రీశ్రవణ్డల్లనెను—దేవీ! మనసం దుఁడను పుత్రునికి రామరత్నాభి మంత్రమును చేయుము. ఇందువలన నితడు తారకాసుర సంహారమున సమర్థుడు కాగలడు. ఇట్లని శ్రీరామచంద్రస్వామికి నమస్కరించి పరిశుద్ధుఁడుగా జితేంద్రియుఁడైన సాంబశంకరమూర్తి సతితోనిట్లనెను॥ ౫ ॥ (ఇది మొదలు ౪౦వ శ్లోకము వరకు శ్రీరామరత్నానుతి భక్తితోడ పఠించవలసినది. అర్థవివరణము ననుసంధానము చేయఁ దగును. మూలశ్లోక పారాయణమువలననే భక్తిగలమానవుఁడు యథోక్తఫలముల నందగలఁ డు. ఇట్లే రామాష్టోత్ర రామసహస్ర రామస్తవరాజముల నెఱుంగునది.) ॥ ౬ ॥ తామర వంటి తనయెడమచేతిలో ధనుర్గండమును కుడిచేతిలో బాణమునుధరించి వెనుకఁబ్రక్క-లోభద్ర మును అమృతపాదనుదాల్చి, తనయెడమప్రక్క సీతాదేవియును కుడిప్రక్క లక్ష్మణస్వామియును నిలచియుండగా, నల్లనిమేనుగల్గి నల్లలితాకాయుడై వెల్లుచుండు భక్తుల మనస్సంకటంబులను పరిహరించుటలో మిక్కిలి సమర్థుఁడైన శ్రీరామచంద్రస్వామిని భజించుచున్నాను॥ అనియిది ధ్యానము॥ ౬॥ (ఇప్పుట మఱియెచ్చటను ప్రణామోచ్చారణంబు శ్రీ శౌద్రులకు తగదు. తక్కిన పౌరాణిక మంత్రస్తోత్ర పారాయణంబు సమస్తేష్ట ప్రదంబుగానుండును.) ఈ రామరత్నాజిత మంత్రమునకు బుధకాశికుడు ఋషియైయుండును. దీనికి దేవత శ్రీరామచంద్రుడు. దీనివీణము రామనామము. దీనిఛంద స్పష్టమృచ్ఛనబడును. శ్రీరామక్రితై దీనివినియోగింపఁదగినది. శతకోటిప్రవిస్తరంబైన శ్రీరామచరిత్రంబున నొక్కొక్కయక్షరంబును నకునికి మహాపాపంబులను పరిహరించునంతటిది. నల్లకలువలవలె నల్లనినల్లలితాంగము గలవాఁడును కమలములవంటి కన్నులుగలవాఁడును సీతాలక్ష్మణ సమతుఁడును జటాకిరీటాలంకృతుఁడును ధనుర్బాణాభద్రకూ

పాపస్మింసభ్యుకామదాం । శిరోమేరాఘవఃపాకు ఘోరవశరభాత్తివః ॥ ౧౦ ॥ కాసత్యేయోద్భవాపాకువిశ్వా
మిత్రస్త్రియఃశ్రుతి । స్థూణంపాకుమఖత్రాతా మఖంబామిత్రవత్సలః ॥ ౧౧ ॥ జన్యంవిద్యానిధిఃపాకు కంఠ
ంతవందితః । స్థూంధాదివ్యాయూధఃపాకు భుజాభగ్నశ్రకామఃకః ॥ ౧౨ ॥ కరాకీతాపరిఃపాకు వృద్ధయంబా
మదగ్నస్థితః । పార్శ్వస్థుఘవఃపాకు మక్షిణిశ్చైతన్యశంకః ॥ ౧౩ ॥ మధ్యంపాకుఖరద్యువీ శాభింబాంబవదా
శ్రయః । మగ్నీవేశజటింపాకు పక్షిసహమత్సప్తః ॥ ౧౪ ॥ ఉయారఘూత్రమఃపాకు నవ్యంరక్షఃపలాంశ్శక్తః ।
బాహుసేతుకృత్పాకు జంఘదశమఖాంతః ॥ ౧౫ ॥ పాదావిధీషణశ్రీః । పాకురామఖిలంవపుః । ఏతారామ
బలాశేతాం రక్షాంశ్చైతన్యస్థింశతః ॥ ౧౬ ॥ శనిరాయమృభిపుత్రీ విజయావిరయాభిశతః । పాతాలభ్రులవోగ్య
మచారిశ్చద్రచారిః । నద్రస్తుమహిశక్తాస్త్రే రక్షితంరామశాకుభిః ॥ ౧౭ ॥ రామేతిరామభద్రేతి రామచంద్రే
తివాస్త్రరకః । నరోపనిశ్చితేపాస్త్రే ద్యుక్తింమక్తింవందిత ॥ ౧౮ ॥ జగత్తైత్రికంప్రేణ రామశామ్నాభిరక్షితం
యఃకంఠధారయే త్రస్య కరస్థాస్థుర్యసిద్ధయః ॥ ౧౯ ॥ వజ్రవంజరవామేదం యోరామఃకవచంశతః । అవ్యాహతాశ్చ
స్థుర్యైర్ లభతేజయమంగళం ॥ ౨౦ ॥ ఆదిష్టవాక్యాయథాస్యక్తే రామంక్షుమహంహరః । శిఖారిభిరవాక్రప్తా

శీరంబులను ధరించినవాడును రాక్షసాంతకుడును స్వయంప్రభువుగాన నిజలీలచే లోకముల
ను రక్షింతుటకై యవతరించినవాడునయిన శ్రీరామచంద్రస్వామిని ధ్యానించి ॥ ౯ ॥ సమస్తే
వైష్ణవబులనిచ్చునట్టిదియును దురితపరిహారకంబునయిన రామరక్షను ప్రాజ్ఞుడు పఠించవలయును.
రాఘవుడు నౌతలను రక్షించని. దశరథనందనుడు నాపాలమును పాలించని ॥ ౧౦ ॥ కాసల్యా
మిత్రుడు నాకన్నులనుజ్రోచని. విశ్వామిత్రప్రియుడు చెవులను, యజ్ఞరక్షకుడు నాముక్కు
ను, లక్ష్మణవల్లెలుడు నాముఖమును, విద్యానిధి నానాలుకను, భరతస్తుతుడు కంఠమును,
దివ్యాయూధుడు నామూపులను, శివునివిల్లువిరిచినవాడు నాభుజములను, జానకీనాథుడు నాచే
తులను, పరశురాముని జయించినవాడు నాశిందమును, రఘువరుడు నాప్రక్కలను, ఇశ్వా
కువంశజుడు నాకడుపును, ఖరాంతకుడు నానడుమును, జాంబవదాశ్రయుడు నాబొడ్డును,
సుగ్రీవనాథుడు నాశీటిప్రదేశమును, హనుమన్నాయకుడు నాపైతోడలను, రఘూత్రముడు
నాకిందితోడలను, రాక్షసాంతకుడు నాగువ్యంబును, సేతువును కట్టినవాడు నామీగాళ్లను,
రావణాంతకుడు నాపిక్కలను, విధిమణికి సంపదనిచ్చినవాడు నాపాదములను, శ్రీరాముడు
నర్వాంగమును కాపాడుగాత. ఇట్టి రామశక్తియుక్తంబగు రక్షను ఎన్నడును పఠించునో వాడు
ఆయుస్సీఖ్యంబులును వినయవిజయంబులును పుత్రులును గల్గినవాడగును ॥ ౧౬ ॥ రామనామ
ములచే రక్షింపబడినవానిని త్రిలోకపంచారులును మోక్షగాండ్రును చూచుటకుగూడక క్తులు
కాచాలరు ॥ ౧౭ ॥ రామయనిగాని రామభద్రయనిగాని రామచంద్రయనిగాని స్మరించుమాన
వుడు పాపముక్తుడై ఇహపరగతుల నందగలడు. లోకైకవిజయ మంత్రంబయిన రామనామ
ముచే రక్షింపబడినవాడెవడు దీనిని కంఠమునధరించునూ సవశాసిద్ధులును వానిశేతఃజ్యే-

తః ప్రబుద్ధోబుధకాశికః ॥ ౨౬ ॥ రామదాశరథిశ్శూరో లక్షణాచరోబలి । కాశ్యపఃపురుషప్రాణః కాశల్య
 సంపదగణః ॥ ౨౭ ॥ వేదాంతిశ్చోషశ్చేశః పురాణపురమోత్తమః । బాగవత్సంభక్తిమా నప్రమేయపరాక్రమః ॥
 ౨౮ ॥ ఇత్యేతానిజన్మేష్టం మద్భక్త్యర్హయన్వితః । ఆశ్వమేధాఃపుణ్యం లభతేనాశ్రమశోభణః ॥ ౨౯ ॥ స
 స్మద్భక్తపక్షిణీ చాపరాగరోయవా । గచ్ఛేత్తమనోరథోఽపాకా రామపాశుపత్క్షణః ॥ ౩౦ ॥ తరుణోహ
 విధంవన్న సుకుమారాచహర । పుండరీకవికలాక్ష విరక్తజ్ఞానజనావర । ౩౧ ॥ ఫలమూలాశవాంత
 తాపసాప్రచారణౌ । పుత్రదశరథస్త్రితః భ్రాతృకారామలక్షణౌ ॥ ౩౨ ॥ ధన్వినోబధన్త్రీంశః కాశపత్
 ధరాశ్రుతః । విరామాంశధర్మక్షేతాం తామ్రభారామలక్షణౌ ॥ ౩౩ ॥ శరణ్యసర్వపత్త్యానాం శ్రేష్ఠాసర్వపత్త
 తాం । రక్షణులభిహంతారా త్రాయేతానోరఘూత్తమా ॥ ౩౪ ॥ ఆత్మసజ్జధమవిహస్యకా । మక్షయాశుగవి
 వింగళుగినా । రక్షణానుమరామలక్షణౌ । పగతేపథిపదైవగచ్ఛతాం ॥ ౩౫ ॥ అంశుశల్పచృక్షణాం విహ
 మస్సలహదాం । అభిరామశ్రీలోకానాం రామశ్రీమూలగళఃపథః ॥ ౩౬ ॥ రామాయరామభద్రాను రామ
 నవి । వజ్రపంజరనామకంబుగు నీరామకవచంబును పంకంబినవాడు అంతట నిజాజ్ఞ చెల్లుచుండ
 గా జయమును మంగళంబు నందగలడు ॥ ౩౭ ॥ ఈరామరక్షను శివుడు స్వప్నమునందెట్లుచె
 ప్పెనో అట్లే బుధకాశికుండు మేల్కొని ప్రొద్దున వ్రాసెను ॥ ౩౮ ॥ రామాదిగా సప్రమేయ
 పరాక్రమః- అనుభరకు నుండెనురెండు శ్లోకములను నాయొక్కభక్తుడెవ్వడు అక్కరతో పఠిం
 చుచుండనో వాడు అశ్వమేధముకన్న నధికమయిన పుణ్యమునందగలడు. ఇందుకు సంశయ
 ములేదు ॥ ౩౯ ॥ చాపబాణంబులను కవచఖడ్గంబులను ధరించిన తరుణుడును యుద్ధసన్నద్ధం
 డునై లక్ష్మణునితోడ పోవుచుండు మా మనోరథమూర్తియగురాముడు రక్షించి ॥ ౪౦ ॥
 సుకుమారులును సుందరాంగులును మహాబలులును తిరుణులును కమలాయతనేత్రులును నారు
 మల్లను కృష్ణాజినంబులను ధరించినవారును ఫలమూలభక్షకులును జితేంద్రియులును తపస్సం
 పన్నులును బ్రహ్మచారులును అనురూపసహజాతులును వీరులును ధనుర్బాణ ఖడ్గధారులును
 చెవులమీఁద కాకపక్షధారులును దశరథనందనులునయిన శ్రీరామ లక్ష్మణులు నన్నుదారిలో
 రక్షించుచుండ ॥ ౪౧ ॥ సమస్తప్రాణులకు రక్షకులును, ధనుర్ధారులలో శ్రేష్ఠులును, రాక్ష
 సకులాంతకులునయిన రఘువీరులు మముఃబ్రోచుగాత ॥ ౪౨ ॥ అక్షయతూణీరంబులుగల రామ
 లక్ష్మణులు వింటినెక్క-బెట్టి చేతబాణమునందికొని నిరంతరము నాయొక్కరక్షణకొఱకు దారి
 లో నెదుట పోవుచుండని ॥ ౪౩ ॥ నాయొక్కప్రభువగు శ్రీరాముడు కల్పవృక్షంబులకు నారా
 మంబు (ఉద్యానవనము - అన్నికోరె-లనీడెర్చువాడు) ననుస్తవిపత్తులకును విగామంబు
 (అంతము-అపదలను తొలగించును) ముల్లోకములకును అభిరాముడు (సుందరుడు - కష్టము
 నుపరిహరించి కోరికెలనిచ్చినవానికన్న నెవడు సుందరుడు) ॥ ౪౪ ॥ యోగిచిత్తంబులలో

చంద్రాయచేధనే । రఘునాథాయనాథాయ సీతాయావతయేనమః ॥ ౩౨ ॥ శ్రీరామరామరఘునందనరామరామ । శ్రీరామరామభరతాగ్రజరామరామ । శ్రీరామరామరంగరఘురామరామ । శ్రీరామరామశరణభరతరామరామ ॥ ౩౩ ॥ లోకాధిరామరంగధీరం । రాజీవశ్రీకంఠఘమంశనాథం । కాద్యుపాత్రంకయణాకరంతం । శ్రీరామచంద్రంశరణంప్రవక్ష్యే ॥ ౩౪ ॥ దక్షిణేలక్ష్మణోయస్య వామేచజనకాత్మరా । పురతోహుతిఃస్యస్య త.వం దేరఘునందనం ॥ ౩౫ ॥ గొప్పదీక్షితవారాళం మశకీగృహిరాక్షసం । రామాయణమహామాల రత్నంవందేలొత్తజం ॥ ౩౬ ॥ అఘాఘుతిష్ఠనూరేత్యం లోకాస్త్వింశతిదూరతః । పరివర్తితాదాస్తాకం వృద్ధిరాపాదవ్యర్థకః ॥ ౩౭ ॥ మనోజవంహుతికుల్యచేగం । తతేంద్రియబుద్ధిశతాంఠవం । తాతాత్తజంవాపరయూధమఖ్యం । శ్రీరామదూతంశరణంప్రవక్ష్యే ॥ ౩౮ ॥ రామరామతపపాదపంకజు చింతమామిధివబంధముక్తయే । వందితంసురకేంద్రమాలిభిద్యాగయితంమనసియోగిభిస్తుదా ॥ ౩౯ ॥ రామంలక్ష్మణశ్రారవ్యజంరఘువరం సీతావతింసుందరం । కామతోష్ఠంకరుగ్రాస్తంసంగుఢం విప్రప్రియంధార్మికం । రాశేంద్ర సత్యధ ధందశరధతనయంశ్యాంలంకాంతమూర్తిం । వందేలోకాధిరామరఘుకులలిలం రాఘవంరావణారిం ॥ ౪౦ ॥ ఏతానిరామనామాని ప్రాతీత్యైతాయావతేత్ ॥ అప్ర

సంచువాడు మంగళముగా రియును లోకాహ్లాదకుండును పరమార్తయును రఘుకులతలకుండును ఈశ్వరుండును జాగ్రత్తవల్లభుండునయిన శ్రీరామునికీ నమస్కారఘం ॥ ౩౨ ॥ శ్రీరామా! నిన్ను పంతుమ్మిదిమార్లు స్మరించెదను. నాకునీవు రక్షకుండగుము ॥ ౩౩ ॥ లోకమోహనుండును యుద్ధసూరుండును కమలజయనుండును రఘుకులనాయకుండును దయానిధియును రక్షకుండనయిన శ్రీరామచంద్రస్వామిని పొందుచున్నాను ॥ ౩౪ ॥ కుడివక్రలో లక్ష్మణుండును ఎడమప్రక్కలో సీతయును ఎదుట నాంజనేయుండునుగల రాఘవమూర్తిని వందించెదను ॥ ౩౫ ॥ సముద్రమును ఆవుయొక్క అడుగుగాఁజేసికొని లంఘించినవాడును, రాక్షసులను దోమలుగాజేసికొని దుమ్ముదులిపినవాడునగు శ్రీరామచరిత్రమనుహరమున రత్నమువలె రంజించునట్టి వాయుపుత్రుని వందించెదను ॥ ౩౬ ॥ కోదండవాణియుగు శ్రీరాముండు నిరంతరము మామనమున నివసించుట చేత పాపసమాహూ! నీవు దూరముగాపొమ్ము. రోగములారా! మీరుదూరమున నిల్వడిగును ॥ ౩౭ ॥ మనస్సువంటి వేగమును వాయువువంటి గమనశక్తియును జితేంద్రియత్వము ధీమాంతుల లోక్రేష్టత్వము కపిసైన్యమునప్రాఘుఖ్యము శ్రీరామకిరీతత్వమునుగల వాయునందనుండగు నాంజనేయస్వామిని రక్షకునిగానందెదను ॥ ౩౮ ॥ శ్రీరామా! నిరంతరము యోగులచే వనంబున ధ్యానింపఁబడుచుండెడు దేవరాజ సరరాజ కిరీటంబులచే వందింపఁబడుచుండెడు నీయొక్క చరణకమలాంబులను జన్మసంకట పరిహారమునకై చింతించుచున్నాను ॥ ౩౯ ॥ రామా, లక్ష్మణాగ్రజా, రఘువీరా, సీతావతీ, సుందరా, కకుత్స్థకులజాతా, దయానిధి, గుణాధీ, బ్రాహ్మణప్రియా, భార్యకా, రాజరాజా, సత్యంసంధా, దశరథనందనా, శామలాంగా, శాంతమూర్తి, లోకసుందరా, రఘువంశరత్నమూ, రాఘవా, రావణాదైరీ! నినువందించెదను ॥ ౪౦ ॥ * ॥ ఈ ౫వ శ్లోకము

తొలభలేత్తత్రం ధనాశీలభలేశం ॥ ౪౧ ॥ మతారామకృతారామచంద్రః । స్వామిరామకృతారామచంద్రః । సర్వస్యమేరామచంద్రోదయాభు । రావ్యంజానేనవానేనవానే ॥ ౪౨ ॥ శ్రీరామనామకృతతమం త్రివిజ సంతపితేష్యసనీప్రవిష్టా ॥ హలాహలంవాప్రళయాశలంవా మృత్యోమూలఖంబావిశతామృతాభిః ॥ ౪౩ ॥ శ్రీకృష్ణార్యః జగత్పరమార్థం జయద్యమేవాపిపునఃప్రయాత్రం ॥ త్రిప్పత్కర్తృవర్ణనాధనామ జపాస్తిహాస్యాద్విజ్ఞాతాహత్యాః ॥ ౪౪ ॥ ఏవంగిరీంద్రజేంద్రాక్తా రామరక్షామయాశం । మయాపవష్టయాస్యచ్ఛే విశ్వామిత్రాయవైపురా ॥ ౪౫ ॥ రామదాశశవాచ—ఏవంశేసేసుపదిష్టాం శ్రుత్వాదేవీగిరీంద్రహ । రామరక్షాంబలిత్వాహస్మాందంసంకుభిమంత్రయత్ ॥ ౪౬ ॥ తస్మాస్తేజోవలేనైవ జహూనతారకానుగం । ఏడానఃకృతాదేవ కృతకృత్యోభవత్కురా ॥ ౪౭ ॥ సైవేమరామరక్షాతే మయాభ్యాతాతిపుణ్యదా । యస్యాః శ్రవణమాత్రేణ స్వాపిసభయం భవేత్ ॥ ౪౮ ॥ వార్తీనానయాభూర్యం కుశాయవ్యభిషేచనం కృతబాలగ్రహజాం చ కాత్యభాంసామయూదితా ॥ ౪౯ ॥ బాలానాంగ్రహకాంత్యభాం జపసియానిరంతరం । రామరక్షామహాశక్తేషుహహాఘోషువారిహిః ॥

మొదలు ౪౧వ- శ్లోకమువరకుగల శ్రీరామనామాంకిత శ్లోకంబులను కెళ్ళిటిని ప్రాద్దునలేక నొవ్వండువరించునో, వాడు పుత్రులులేనివాడైన పుత్రులను, ధనాధిగానుండిన ధనమున పొందగలడు ॥ ౪౧ ॥ నాతల్లియును నాతండ్రియును నన్నేలినవాడును నాచెలికాడును మఱియు నాసర్వస్వంబును దయాభువైన శ్రీరామచంద్రుండొక్కడే. వేటొకనిని సేనఱుగను, నిక్కముగా నెఱుగను. నాకుఁ దెలియదు ॥ ౪౨ ॥ శ్రీరాములవారి దివ్యనామంబును అమృతమంత్రముయొక్క- బీజంబయిన రామభక్తియును సంజీవనీరసము మనంబునప్రవేశించియుండగా, కాలకూటవిషంబునను ప్రళయాన్నియందును మృత్యుముఖమనందును ప్రవేశించినను భయములేదు ॥ ౪౩ ॥ “శ్రీజయరఘునాథ జయజయ”-అను మంత్రము అతిదీపులు జపించువానియొక్క బ్రహ్మహత్యాద్యనేక పాపంబులు పరిహరించును ॥ ౪౪ ॥ వార్తీ! మునుపు నేను విశ్వామిత్రునికి స్వప్నమున నెఱువదేశించితినో అట్లే రామరక్షను నీకు నుపదేశించితిని ॥ ౪౫ ॥ అని శివుఁడు అనుగ్రహించెనని రామదాసుఁడు మరల చెప్పుచున్నాడు-వార్తీదేవి ఇట్లు శివునిచే నుపదేశింపబడిన శ్రీరామమంత్రరక్షచే కుమారస్వామి నభిమంత్రించెను. మునుపు మఱుఖుఁడు దాని మహిమవలననే తారకాసురుని సంహరించి ధన్యుఁడాయెను ॥ ౪౬ ॥ ఆ యీరామరక్షను విష్ణుదాసా! నీకునేను చెప్పితిని. ఇది మిక్కిలి పుణ్యకరంబు దీనిని విన్నందువలన దేని భయమునులేదు ॥ ౪౮ ॥ శ్రీవాల్మీకిముని బాలగ్రహకాంతికొఱకు ఈరామరక్షచేతనే కుశుని నభిమంత్రించెను ॥ ౪౯ ॥ మహాదురిత పరిహారకంబగు నీశ్రీరామరక్షను బాలగ్రహహిదాడిహారాధ్యమునిరంతరము జపించఁదగును ॥ ౫౦ ॥ దీనికి మించిన మేలైనస్తోత్రములేదు. దీనికన్నకు మంచి

వాప్యః ఐరతరంప్రాత్రా వాప్యః ఐరతరతోజహః | వాప్యః ఐరతరంకించి త్నిత్యం పస్యం వహన్యహం || ౫౧ || *
ఇతిశ్చ శతకోటిరామఐరతరంత్రిశ్చ శతకోటిరామాయణే వార్తీక్రియే జన్మకాండే రామరిక్షాకథనసాదు మం
చమస్సగణాః || * || ... .. ||

శ్రీరామదానవచనముకబాల్పాక్షిప్తాహ వార్తీక్రిమునిపుంగవం | కథమస్మద్రతుయేక రామయో
గోభక్తస్తనే || ౧ || తిస్సితావచనంశ్రుత్వా వార్తీక్రిస్తాంఘ్రోబ్రవీత్ | ప్రతిపక్షనమరభ్య యావత్సానమవిసీతా |
తావన్నవచనసీతే ప్రతంబురుమయోచ్యతే | ప్రతిపక్షిరామచంద్ర పాదుకేభాగునిమితే || ౩ || కృత్యావ్యుత్తర
దురై దోహితుం ప్రాంబలి కుభం | తతిశ్రుత్రాశనాభ్యంత్రియం జన్మకాండంకుభంః || ౪ || అస్తాదశః మరైశ్చ
ద్విరీమాయాః కుభంజలిం దురైదోహిపూజనాతే పరిపాదుకయోమాదా || ౫ || పరినివాశ్చ్రీయావాన్య
త్సూజనియంహరైవతం | జన్మకాండద్వివారంకు ట్రుణుభుక్త్యాకుచిప్రతే || ౬ || ఏకంవృద్ధిర్నవాజ్ఞైశ్చ కార్య
శీధిన్ | కవహ్యమేకాశ్చిత్తైః త్వాజ్యస్యర్థకృపాదుకే || ౭ || నవవారి జన్మకాండ్వి త్పుత్రాన్య

లలేదు. ఇంతకన్నను గొప్పది మఱియొక్కటిలేదు. నేను సత్యముగా జేయుచున్నాను.
౫౧ ||*|| (ఈసర్గలో చెప్పబడిన రామరక్షను పట్టు ఖునీకై శివుడు దేనికుమదేశించెనని కా
లన్యత్యావధోపమని శంకించదగదు. వేదమున రామతాపిన్యవనిషత్తుల శ్రీరామకథగలదు.
ధాతాయథా పూన్యమకల్పయత్ - అనియుండుటచే కుమారోత్పత్తికి నెనుకటి దే.దోకల్ప
ములోని శ్రీరామరక్షయని యెఱుంగదగను.) ... .. ||౫||

వార్తీక్రిముని సీతాదేవికి సంయోగకరణ ప్రతము నుపదేశించుట.

ఒకప్పుడు జానకీదేవి వార్తీక్రిమునింగునింజూచి “మునీంద్రా! శ్రీరాముని సమాగ
మము కలుగునట్టి ప్రతము నుపదేశింపుము.” అనివేడెను. అసీతావాక్యమును విని వార్తీక్రి
ట్లనెను—సీతమ్మా! నేనొకప్రతమును చెప్పెదను, వినుము. శుక్లశక్తిమున పాద్యమిమోలు
నవమివరకు ప్రతము నావరించవలయును. పాద్యమినాడు శ్రీరామచంద్రునియొక్క ధాతుర
చితములయిన పాదుకలను చేయించిపెట్టి పూజించి తొమ్మిది తామరపూలుగల మంథ్రాంజ
లిని సమర్పించవలసినది. పిదప నీతిద్ద నోటిమీఁదుగా మంగళశకరముగు జన్మకాండమును పిను
ము. రెండవనాడగు విదియయందు పతిపాదుకలకు ౧౮ కమలములుగల మంథ్రాంజలి సర్పిం
చదగను. నిమిషములలో జన్మకాండమును రెండుమార్లు విసవలయును. పతినిత్య పేర్కడై
వసుచు శ్రీమ పూజంపరాదు. మూడవనాడు ౨౭ కమలములు, ౩మార్లు జన్మకాండ కథవి
నుట, ఇట్లపై వృద్ధినిొందుచురాగా తొమ్మిదియవనాడు ౮౧ కమలముల మంథ్రాంజలిసర్పించి
౪మార్లు జన్మకాండమును పుత్రులనుండి పిసవలయును. అంత రక్షమినాడు మంగళన్ననము

భాగ్యంసుఖః క్రుణుః । తతోదశమ్యాంనున్నాత్ర కాశీతిద్విజదంపతీకా ॥ ౮ ॥ సుభాజ్యవస్త్రాధరతై ర్భౌమసుప్తా
త్రమైథలిః । దత్వాతేభ్యోదశీనాస్త్రం పశుజామగ్రణమ్యతాకా ॥ ౯ ॥ అనేనత్రతరాశేన జన్మకాండోక్తేదేహిః ।
అదిరాత్మనామోగం ప్రాప్యజితేంద్రియజేహతే ॥ ౧౦ ॥ సంయోగకరణంనామ ప్రతీంచేదంసుపుణ్యదం । యేతర్హ
త్యత్రయజ్ఞాః స్వీయైర్భౌగలభంజితే ॥ ౧౧ ॥ తమునేర్వచనంక్రుత్యా దాశక్తిప్రాపతంపునః । బహూన్యజ్ఞాని
సాకతే పుష్కరావజలశయే ॥౧౨॥ సుతః ప్రతివై గంతుం సమర్థస్త్యివావతీకతే । రామాజ్ఞయారామదూతైః
క్రియతేరక్షణంసదా ॥ ౧౩ ॥ తస్మీతావచనంక్రుత్యా తత్పురస్కృష్టిగోలవః । అబ్రవీత్పాతరంభాక్యం పంచవనకా
వయస్థిశః ॥ ౧౪ ॥ అంతారంభంక్రతేస్సాద్య త్వంకుం మ్యవిరాడిహ । అబ్రాహ్మణ్యంప్రదాస్యైవ సమావయస్థిరం
తరం ॥ ౧౫ ॥ తల్లవస్థవచఃక్రుత్యా వివాప్యలింగ్యతాలకం । చుచుంబతస్తుఖంసీతా లవంపనమబ్రవీత్ ॥౧౬॥
పంశాశీధంపత్య త్వంసమావీడుదాశ్మినీ । అసంఖ్యాతైరామమాతైః క్రియతేరక్షణంసదా ॥౧౭॥ తస్మాత్సవచసం
క్రుత్యా లవఃప్రాహుసమాతరం । అంబత్వేత్ ప్రత్యపానేన వార్తీకశ్శ్రువిద్యయా ॥ ౧౮ ॥ తథాశీధియన్తేర్హాని
రామస్యావీధయ్యమే । కళ్యాణపాపావంపేద్య మామయజ్ఞానుమహానీ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్త్యావతరంపత్యకా

చేసి యిచ్చట ౮౧ బ్రాహ్మణులంశుల్లకు వస్త్రాధరణాలంకారాది సత్కారములచే పూజించి,
మంచిభోజనము పెట్టి తాంబూలదక్షిణలనిచ్చి నమస్కరించి పంపుము. ఈ సర్వోత్తమవ్రతము
నాచరించుటచేతను జన్మకాండ శ్రవణముచేతను నీవు త్వరగా నీవతితోడచేరుదువు. ఇది మి
క్కిలి పుణ్యకరంబయిన సంయోగకరణమును పేరుగలవ్రతము. పతిభక్తిగల్గి యెవని ఈ వ్ర
తమునాచరించెదరో వాడు తమవారియొక్క సమాయోగము గల్గియుండును. అనియిట్లు చెప్పి
న వార్తీకిమునీలదునియొక్క మాటనువిని మరల సీతమ్మ “మునీందా! ఆయోధ్యలోని పుష్కా
రామంబున సర్వోపరమునందు కావలసినిన్ని తామరలుగలవు. అచ్చటికి పోయివచ్చునట్టి సమ
ర్థుడు ఇచ్చట నెవడుగలడు? అక్కడ శ్రీరామదూతులు రాజాజ్ఞచే చక్కగారక్షించుచుం
డును.” అని మందలించెను. అప్పుడచ్చట నెదుటనున్న లవుడు సీతావాక్యములనువిని యై
చేండ్ల వయస్సుగలవాడైనను తనతల్లినిచూచి “తల్లీ! త్వరగా నీవిపుడే వ్రతమునకారంభింపు
ము. నిరంతరమును నిరంతరాయముగా తామరలనుతెచ్చి. నీకు సిద్ధపరచుచున్నాను.” అని
వక్కాణించెను. ఆబాలకుని మాటనువిని సీతమ్మ నవ్వి యాచిన్న వాని నాలింగించుకొని మో
మును ముద్దుపెట్టి “వత్సా! ఎల్లప్పుడెను లెక్కలేని రామదూతులు రక్షించుచుండుచే, అట్టి
శ్రీరామారామ సరసియహంబుల నెట్లుంపు తెచ్చియివ్వగలవు?” అనియడిగెను. అందుకు లవు
డు “తల్లీ! నీ సప్తస్వానలముచేతను వార్తీకిముని యుపదేశించిన కేస్తునిద్యచేతను మునీంద్రా
శిర్వాపములచేతను శ్రీరామునియొక్క ధయము గూడ నాకు లేదు. జననీ! నాయొక్కపాద
పమును చూడుము. నన్నిప్పుడు పంపుటకు తగియుండువు.” అని యిట్లుచెప్పి తల్లికినమస్కరించి

త్రిశింశదశశతకం । అభిరీడితస్తాభ్యాం ధృతకూడిరకాద్భుతః ॥౨౦॥ వస్త్రాలంకారసంయుక్తస్త్రీరాశిరభూ
 ణ్ణితః । యయాలవస్త్రయోగ్యాయాం శ్రీహీనాంజనకం ॥౨౧॥ కోకోవిరిరథంస్థాస్య పద్మాభిరూరమహ
 యయా । తావన్దధ్యాత్మచయే గతాఅరామరక్షణః ॥౨౨॥ భోజనాభ్యాంస్వగేహం లవోద్భాసితవాహరత్ ।
 పుష్కలస్యంధనశ్చిత్వా గత్యాక్రమవచంతుః ॥౨౩॥ సత్యామనిమరింస్త్రాల పుకతావ్యభియస్త్రా మది
 తాజాశీవామీ ప్రతార భవభావకతోత్ ॥౨౪॥ ఏవంసప్రదివాన్యజ్ఞా వ్యావయామాసరాలః । సవిమరామయా
 తాస్తే నీయంతేజ్ఞానిచేరిహ ॥౨౫॥ అభాష్టమదినేయాభ్యాం పూజనశ్చలవోజయా । అరామస్యబహిఃస్థాస్య
 రథంపద్మాభియాయావః ॥౨౬॥ గత్యారామధృతాహరం గృహీత్యాజ్ఞానిభాగము । శనైర్యావద్రథంప్రాప
 తావదారామయాయః ॥౨౭॥ తేకద్వప్త్యంబంసాజ్ఞం పత్రయ్యుర్విస్తయాన్వితాః । సత్సంధ్యైః దాస్తాభిః
 శ్రీరామానుజలేషుహి ॥౨౮॥ కదారభ్యరామనేవా త్మయాచాంగీకృతావద । యతఃస్త్రయంవిభాగయోద్ధాని గృహీ
 త్యాగచ్ఛనీప్రభుం ॥౨౯॥ రాక్షసాశీవంశః క్షుత్యా విహస్యాకాలవోహిషః । వాల్మీకిగ్రమచర్యామా సరామదేశ
 కమ ॥౩౦॥ వాల్మీకిరాజ్ఞయాజ్ఞాని నీయంతేప్రతిగ్రహంతిత్రిత్రి । మయాయస్త్రైరైర్వై పృష్టహంపతరా

రించి వాల్మీకినివందించి వాసీయిరువురి యాశీర్వాదంబులనంది ధనుర్బాణములను ధరించిన
 వాడై వస్త్రాలంకారభూషణాన్వితుడునై ఒంటరిగా రథమునెక్కి శ్రీదేవిలేనియయోధ్యకు
 త్వరగావెడలి కోసెడుదూరముననే రథమును నిలిపి కాలినడకతో నుద్యోగవసనమునకు వచ్చెను.
 అంతలో నాడు మధ్యాహ్న కాలమున తోటయొక్క కావలివారందరును తమయింద్రకు భోజన
 మునకై వెడలిరి. ఆనమయంబున లవుడు కావలసిన కమలములను సరోవరమున తీసికొని
 వచ్చి, మరలనల్ల రథమునెక్కి మునింద్రాశ్రమమునకేలేంచి, వాల్మీకిని తల్లికిని వందించి
 సంతోషముగా దామరలనర్పించెను. జానకీదేవియును వ్రతాచరిణియున కారంభించెను. ఇ
 న్నట్లే రిద్దినములు బాలకుండు కమలములనుగొనివచ్చెను. ఆరామరక్షకులెవ్వరును చూడలేదు.
 అంత నెనిమిదవదినమునందు అయోధ్యాపట్టణమున ముందువలెనే లభ్యుండే తెంచెను. తోటకు
 బయట రథమునునిలిపి కాలినడకతో వెడలి, తిన్నగా సరోవరమున నిర్భయముగా కమలములను
 తీసికొని యథాపూర్వముగా తనరథమువద్దికివచ్చెను. అంతలో నచ్చటికి రక్షకులగు రామ
 దూతులువచ్చి కమలములతోడనున్న లవునిజూచి యాశ్చర్యమునంది యిట్లుడిగిరి—“మీము
 నిస్సైవ్యుడును శ్రీరాముని యనుచరులలో నొకనిగానెఱుంగముగదా! సేవు భయములేక
 తామరలను తీసికొని పృథుస్థానికి పోవుచుండుటచే విచారించుచున్నాము ఎవ్వడు మొదలు
 నీవు శ్రీరామునినేన కొప్పికొనియున్నావు చెప్పుము.” అని యడిగిన శ్రీరామదూతులమాట
 విని లవుడునునవ్వెను “నేను వాల్మీకిమునియొక్క అజ్ఞ చే పరిడినమందును ఇచ్చటనుండి
 కమలములను కొనిపోవుచున్నాను. మీరలిప్పుడే నన్ను చూచితిరి. మునుపెవ్వడును మీరెఱుంగ

౪౨ || ౩౧ || ఇతితద్వచనంశ్రుత్వా వాల్మీకియంబవంశదా । భూత్యామాతాపాఠశ్రీయం శ్రోధాద్వచనమ్బ్రువన్ ||
 ౩౨ || రామస్వయాశ్రయస్థైర్యశశస్పష్టంత్యయాపుః । వాజ్ఞానీశోపిరామేన నీయంతేష్టానప్రత్యహం || ౩౩ ||
 సభాతమతదప్రాప్తిస్తేదానీతివత్సమాజ । అపరాధ్యసిరామస్య త్యాగేష్యహవయంప్రభుం || ౩౪ || ఇత్యుక్త్యా
 త్యుక్త్యవంధాశం దయభూరామసేవతాః । చక్షుఃశక్త్య్రుపాప్తా స్వకతారామత్యయదాః || ౩౫ || తాదృష్ట్యా
 స్వయంభవస్థి లహోపాగోపావశ్యచ । యూయంగవ్యక్తీరామం మద్యస్త్రంబూతపాదరాత్ || ౩౬ || యద్యపిహ
 దమంరామే తహియాశ్యతిమాంసతి । తత్తస్యవచనంశ్రుత్వా శ్రోధాద్వతావనోబ్రువన్ || ౩౭ || మర్తకామః
 ౪౧వత్త్య త్యుమిశంవల్లసేమదా । త్యాంబధ్యావయమేవాద్య విశేష్యహరస్మా త్తమం || ౩౮ || ఇత్యుక్త్యాతేలవం
 ధకుం యయస్వస్థరథాంతికం । తాదృష్ట్యాఃకటంపాప్తా రామదూతాకలవోష్టిఫః || ౩౯ || అగ్రవ్యవహ
 చాచ్యవం శరాశ్చంధాయశేకతః । అబ్రవీత్తాత్పురస్కార్యాం మంగంత్యంమమాంకం || ౪౦ || మార్గాజైరధు
 వాయుప్తా త్యుకామిభామంతిశి । ఇత్యుక్త్యాతాత్పురస్కార్యా త్తస్యంధ్యంధ్యంధ్యతాత్ || ౪౧ || రామా
 గ్రేహాశీవర్షాజైరియాధ్యమంబిశి । చతుర్దిశరామదూతా లవమార్గతాదితాః || ౪౨ || నివేషితుర్విత్యాస్తి
 త్య రామాగ్రహాన్మనీకతే । శతీశారామదూతాస్తే దృష్ట్యావత్త్రువలాయసం || ౪౩ || లవోపిబయోఃస్థుం పూ
 ర్యవచ్చాత్రేమయయా । సమర్పాజ్ఞానీతామైస్సవ్యత్త్యవ్యవచయత్ || ౪౪ || చతుర్దిశరామదూతాః స్వ

గరు." || ౩౧ || అనిచెప్పగా నామాటలనువిని శ్రీరామదూతులు లవునిని అన్యనిగానెఱిగి కోధము

లవుడు శ్రీరాముని యుద్ధానవనమ్మన పరాక్రమించుట..

చేసేవు శ్రీరామునిఁ జూడనేలేదు? మఱి మమ్మును సేవడుగలేదు. రామునియు త్తరువులేకయేతా
 మరలను కొనిపోవచా? ఇట్లని మాకు తెలియలేదు. నిలువుము. పోవలదు. శ్రీరామావరాధిగా
 నున్నావు. నిన్ను ప్రభునన్నిధికి కొనిపోవుచున్నాము." అనిచెప్పి లవునిదారి నడ్డగించిరి. ఇట్లు
 నిరోధించిన తోటకు సిద్ధజల్లెడువారు నూరుపంపిలోడ ముట్టడించిన ౧౪ మంది బలులను
 చూడ రథముమీఁదనున్న లవుడు నవ్వి "మీగువెడలి శ్రీరామునికి నానంగతిని చెప్పండి.
 రామునికి పౌరుషముండిన సతఃజేవావద్దికి వచ్చును." అనిగర్జించగా, వారు కోధమునంది
 "బాలకా! నీవు చావుగోరి యిట్లు మొఱుగుచున్నావు. నిన్ను కట్టికట్టి యిపుడే శ్రీరామనన్ని
 ధికి తీసికొనిపోవుచున్నాము." అని లవునిబట్టుటకై రథమువద్దికివచ్చిరి. సమాపించినవారిని
 చూచి లవుడు తనగొప్పధనుస్సు నాకర్జించి త్వరగా బాణముల ననుసంధానముచేసి "నావ
 ద్దికరావలదు. బాణములచే మిమ్మును శ్రీరామునివద్దికి పంపెదను." అనియనుచు అతురపడివ
 చ్చుచున్నవారిని వివేచనముగా యజ్ఞమంటపమున శ్రీరామనన్నిధికి బాణములచే పడద్రో
 సెను. ఇట్లా పరునాల్గురు రామదూతులు గంగాతీరమున శ్రీరామనన్నిధిలో లవశరవిధులై పడి
 మూర్ఛితులైరి. తక్కిన నూరారుమంది తోటవాండ్రు పరుగెత్తిరి. లవుడును జయముగల

స్థవిత్తాత్మి రేణతే । సర్వవృత్తిరంశువాదయ కథయామానురాదరాత్ ॥ ౪౫ ॥ తత్ శ్రుత్వా రామచంద్రోఽపి విష్ణు
యావిష్టమానసః । సహస్రదాతానారామ రక్షణార్థం ప్రచోదయత్ ॥ ౪౬ ॥ అవోహ్యథభవమ్యంశ సాకేతీతూ
ర్వవ్యయో । సహస్రంగమదూతాస్తే లవయోద్ధంశముద్యతాః ॥ ౪౭ ॥ అవస్తానాపాయాప్తకం ప్వామి నారా
ఘచేహి । యదాసీతావనేతీర్తతా జనుశ్రీశ్చగతాదిదా ॥ ౪౮ ॥ యాప్తకంశానువహ్యపీ కచ్చన్యంరాఘవంపునః ॥
యాప్తాభిర్దామయాద్ధం కఠిన్వ్యంమరణోన్ముఖైః ॥ ౪౯ ॥ సీతాత్యాగేతయూప్తకం ప్వామి నారామచంద్రమ్ ॥
ఇతి తేలవదాగ్నౌజై భిశ్చమృతాఘృతా ॥ ౫౦ ॥ దూతాశ్చ స్వాదీమయాచ్యుతవోపరీమహస్వినైః । లవోపిచా
పమాన్యవ్య రామదూతాన్వహ్యమాగతైః ॥ ౫౧ ॥ ప్రాప్తిపత్నూర్వనద్రామం తచ్చప్రాప్తుంబివార్జయ । ఆరామతో
యదాదూతా శ్చక్రస్థ ర్వవలాయనం ॥ ౫౨ ॥ యయాంవశ్యువిజయీ పూర్వవత్క్రమలాన్వితః । ఆశ్రమంమర
ణంశ్చ సర్వవృత్తింస్థపేదయత్ ॥ ౫౩ ॥ పుత్రస్యపామవం శ్రుత్వా తుతోఽవానశీదా । వృత్తింసేదయామా
శూ రామదూతారఘూత్తమం ॥ ౫౪ ॥ గతమార్చ్యలవశతై భిశ్చ దేహమఖాంకరే । రామరామచంద్రాహం
శ్రుణుస్వపూర్వమాదరాత్ ॥ ౫౫ ॥ పంచపక్షిణయబాశేన వయమద్యంబరాజతాః । వార్తాక్షేప్తవిద్యస్థ సజేయాల
క్షణాదిభిః ॥ ౫౬ ॥ తద్వక్షేమంక్రయస్వాద్య త్వమపాయంబరఘూత్తమ । సీతాత్యాగాదివచనై నకస్తూపిందితా

వాఁడై త్వరగా మునుపటివలె నాశ్రమంబునకువచ్చి సీతాదేవికి తామరలనర్పించి నడచిన న
మాచారమును విన్నవించెను. కొంతసేపటికి ఆపదునాల్గుమంది రామదూతులు సర్వవృత్తాంత
మును శ్రీరామనన్నిధికి సాదరముగా విన్నవించిరి. ఆసంగతినివిని శ్రీరాముండును షణ్ముస
నాశ్చర్యమునంది తోటకావతికి వేయిమంది భటులను పంపెను. అంతనాలపుండును నవమినాడు
యథాపూర్వముగా నయోధ్యకువచ్చెను. వేయిమంది రాజభటులును లవునితోడ యుద్ధమున
కు సన్నద్ధులయిరి. వారినిచూచి లవుండు “ఎవ్వడు మీప్రభువగురాముండు సీతాదేవిని వస
మున కంటిపేసెనో అప్పుడే మీకును మీయజమానునికిని జయంపద తొలగెను. మరల రా
మునివద్దికే పొంది. చావు నెదురుచూచువారై మీరు నాతోడ కలహింపవలదు. మీరాజుకు
సీతనువిడుచుటలో పొరువ మేగాని ననుగుఱించి శౌర్యములేదు.” అనిచెప్పగా, నాలవుని వచ
నశరంబులచే కీర్ణునిగిన నాదూతులు ఆగ్బాటముచేయుచు తమశస్త్రంబులను ప్రయోగిం
చిరి. లవుండు వాటినిఖండించి వారిని మునుపటివలెనే రామనన్నిధికి పారవేసెను. తోటకు నీ
ర్లుజలైదు తక్కిన దూతులందఱును పరుగెత్తిరి. లవుండును మునుపటివలెనే జయమునంది కమ
లములతోడ నిజాశ్రమమునకుపోయి తల్లికివందించి సంగతులనన్నిటని విన్నవించెను. అదివిని
సీతమ్మ పుత్రుని పొరువమునుగుఱించి మిక్కిలి సంతసించెను. అచ్చట యజ్ఞవాటికలో లవుని
శరంబులచే మూర్ఖాకాంతులై యుండిలేచిన రామభటులు “శూరాగ్రణియైన శ్రీరామప్ర
భూ! సాదరంబుగా మొదట వినవలెదము. అయిదేండ్ల బాలకునిచే మేమునేడు జయంపఁబడితిమి.

౪౨ || ౫౭ || చకారసిందాంత్రిరామ గతిభీష్ట్యేవనయః । తత్తేహంచవనైర్వృత్తిం కృత్వమాకర్ణ్యరాఘవమ్ ॥
 ౫౮ || సుకుంత్రిస్సదివైర్దూతం వాల్మీకిప్రేషయజ్జవాత్ । శత్రౌమసింరామదూతో రామవాక్యంశ్యజీదయత్ ॥
 ౫౯ || యస్తేశిష్యుఃకహిర స్సృగరాధ్యక్షితైశ్చను । తంప్రేషయాత్వాతేన త్వహగచ్ఛస్యతువృత్తిమ్ ॥ ౬౦ ॥ దిష్టౌ
 త్యాపూర్వమేవస్యం నావహతోపీక్షమస్మత్ । తద్దూతవచనంశ్రుత్వా రామీయమునిరబ్రవీత్ ॥ ౬౧ ॥ శిష్య
 భ్యామస్యంచాహ మేవయాస్యాదివృత్తంప్రజ । తథేతిరామదూతోపి మునిశత్రౌయయానుభవమ్ ॥ ౬౨ ॥ జాన
 స్మేవంధాఃకృత్మాదౌరామానునియమ్ ॥ నావ్యయామాశశిష్యభ్యాం రాశేశివృత్తిమాశ్రితః ॥ ౬౩ ॥ స్వీయ
 ప్రతిసమాప్తింసా కళ్యాణీతాపీవాదరమ్ ॥ * ॥ దిష్టదాశకువాచ ॥ * ॥ ఆశక్తైశ్చకళంకార్యం ప్రతమేతద్వదస్య
 మామ్ ॥ ౬౪ ॥ రామదాశకువాచ ॥ * ॥ కాంచనస్యాథరాశ్యం స్వాధరాతామ్రమిమాతే । కాశ్యేష్టేపాదుకేర
 మ్యే రామవస్యశుభానుభవమ్ ॥ ౬౫ ॥ ఆభాజేకలూనాంచ పుష్పైర్బంజలిరీరితః । ఏకాశీదివంతినాం కళఃశ్రూ
 జనేతరా ॥ ౬౬ ॥ పూజసియాత్కమగ్నాచ నవకత్వాథవానుభవమ్ ॥ స్వకత్వాభూషణకార్యం దిత్రకాశ్యంపరిత్య
 వాల్మీకివలన విద్యలనందిన వానిని లక్ష్యణాదిమహా యోగులుగూడ జయింపజాలరు. సీవు వా
 నిని నిగ్రహించుటకు తిగిన నదుచాయమును యోనింపవలయును. సీతాత్యాగాది వాక్యముల
 చే నాబోలుకుండు నిన్నుగూడఁపిందించెను. వాఁడు బంటరిగానుండినను నిధికాయముగానున్నా
 డు." అని మొఱపెట్టగా, నావాక్యములనువిని శ్రీరాముఁడు॥౫౮॥మంత్రులతోడ నాలోచించి, వా

శ్రీరాముడు వాల్మీకిని పిలుపించుట.

ల్మీకివద్దికి నొకదూతు నంపించెను. ఆ రామదూత నచ్చి వాల్మీకిమునికి నమస్కరించి, "మహావీ
 రుండగు శిష్యుఁడు నీకవ్వెడుగలఁడో వాఁడు మావిషయమై యవరాధిగానున్నాడు. వానిని
 పంపించుము. వానివెంటఁబెట్టుకొని నాయజ్ఞమునకు నీవై ననురమ్ము. మఱపుచే మొదటనే నిన్ను
 యజ్ఞమునకు పిలువలేదు. దానిని క్షమింపుము." అని మాప్రభువుగారు మీకు వన్నెవించిరిని
 చెప్పెను. వాల్మీకిముని శ్రీరామవాక్యమునువిని "సీవుపోమ్ము. నేనివుత్తరు శిష్యులతోడ వచ్చు
 చున్నాను." అనివలుకగా నశ్లేయని మునికి మ్రొక్కు-లిడి రామదూత యజ్ఞవాటమునకువచ్చె
 ను. విష్ణుదానా! వినుము. ఇకమీఁదనిట్లు కాబోవుచున్నదని యెఱిగినవాడు కాబట్టియే శ్రీ
 రాముఁడు మొదట శిష్యులతోడ నావాల్మీకిని పిలుపింపలేదు. అచ్చల జానకీదేవియును తానుప
 ట్టినప్రతమును పూర్తిజేసెను. అనిన రామదాసునిగుఱిఁచి విష్ణుదాసుఁడు, "గురూత్తమా!
 అశక్తులయినవారు ఉప్రతము నెట్లు చేయవలయును. చెప్పుమని" వేడిను. అందుకు రామ
 దాసు చెప్పుచున్నాడు. బంగారములోగాని వెండిలోగాని రాగిలోగాని గతిగల్గిన దానిలో
 శ్రీరామునియొక్క పాదుకలను చేయించవలయును. కమలములు దొరకకపోయిన సామాన్య
 ముగా పూజాయోగ్యంబులగు నేపుష్పములచేతనైనను అంజలి నర్పింపఁదగును. ౮౧ దంప

తే॥ ౭ ॥ అనేసదూరగపాపం సంయోగకృతవేదవారే । భూమికార్యాదివేగభవ్యంబివేసంకయః ॥ ౮ ॥
ఇతిశ్రీమద్భక్తియోగతాతపిరామచరితాంతగీతే ఆనందరామాయనే అష్టాంశే సంయోగకరణాశ్రయంబావ
వ్యవహారః ॥ ... .. ౬ ॥

శ్రీరామచంద్రచామ—అభరామచంద్రరాత్న చరమేతురగార్హరే । చాయంమహావశత్రుఘ్నప్రభ
వృష్టేయహావారే ॥ ౧ ॥ దక్షిణాంబుభూమకా మత్తరాంతురగోత్రమః । అతిశయకృతభావప్రాప్తిం యజ్ఞస్థానం
స్యవరతే ॥ ౨ ॥ స్వవతిభ్యస్థుతస్తేభ్య కృత్రుఘ్నవసుకోటికః । గృహీత్యాత్రేష్టైర్వైద్యైర్మరగపాప్యనగోయ
యా ॥ ౩ ॥ సేనయాచతురంగినాంధరసహస్రసంఖ్యయా । తస్మిన్విరాజేమునయ స్సర్వేరాజవిరాజ ప్రభావః ।
బ్రాహ్మణాక్షత్రియావైశ్యా స్థుభూజస్తస్థుభూజః । చరమాధ్వరేతేద్రప్రం చామసోభ్యర్చివమాగతా ॥ ౪ ॥ వాల్మీకి
రవీశంకృత్యా గాయంతోభూమిభారత్వజై । జగాదుముషిచాటస్య సమిపంసీతయానుఖం ॥ ౫ ॥ మాగోఽప్యవధమా
హేమ శివీకాస్థాపీతావళిః । సమిపంపాథిగవాస్ఫుర్యే జనాస్తపితభరితే ॥ ౬ ॥ సమేధయాజ్ఞాపి యాయా
రామాధ్వరంబ్రతి । క్రోధద్యయంతరేత్రార్య యజ్ఞచాటాప్ససిన్ధుః ॥ ౭ ॥ కృత్యాంకగాటటింరహ్యం తాభ్యాం
తథాసతీతయా । వాల్మీకిగోపయమాశ చరాకుట్యాంబిదేహజాం ॥ ౮ ॥ స్వవతివారిదాసేన జనకృష్ణమేధ

తులన పూజించుటకు శక్తిలేకపోయినా మంది దంపతులను పూజించునది. అందుమీఁద వా
నివాని, శక్తియున్నంత జేయవచ్చును. ఎట్లయినను కల్గి వంచించకూడదు. ఈవ్రతమువలన
దూరంగతుల్యైన బ్రయులును తమతోడవచ్చి చేరుచుండురు. కాలగిన కార్యంబులు త్వరగాన
గును. ఇందుకు సంశయములేదు॥౬౮॥ ... .. ॥౬॥

౧౦౦వ- శ్రీరామాశ్వమేధంబునకు వాల్మీకి సపరివారముగావచ్చుట.
అనంతరము ధర్మాత్మండగు శ్రీరాముడు చివరదియగు నశ్వమేధయాగంబున గుఱ్ఱ
మును విడిచెను. దానివెనుక శత్రుఘ్నుండు త్వరగావెడలెను. దక్షిణపశ్చిమోత్తర. దిక్కులన
తిక్కిమించి యయ్యశ్శోత్రమంబు తూర్పునవచ్చుచు యజ్ఞస్థానమును చేరెను. దానివెంటనే
శత్రుఘ్నుండును వేలకొలది రాజులనుండి సమర్పింపఁబడిన కోట్యంతరద్రవ్యమును తీసికొని ఆ
రాజులతోడను పదివేలుచతురంగ సైన్యంబుతోడను వచ్చిచేరెను. అయ్యజ్ఞంబున కడవటియా
గముగాన శ్రీరాముని యుత్సమును చూడవలయునని సమస్తముగిండ్రులును రాజులును
బ్రాహ్మణులును క్షత్రియులును వైశ్యులునువేలకొలదిగా వచ్చిచేరిరి. వాల్మీకిమునియును కుశల
వులను వెంటతీసికొని సీతతోడ ముఖముగావెడలి యజ్ఞమునకువచ్చుచున్న ఋషులందఱుండఁద
గిన వాడకట్టుకువచ్చెను. నడుమదారిలో పల్లకి-నెక్కివచ్చుచున్న జానకీదేవిని రాజులును జ
నులును అశ్లేయిలరులును ఎవ్వరు నెఱుంగరయిరి. జనకరాజు సుమేధతోడ రాముని యజ్ఞ
మునకేఠించెను. వాల్మీకి యజ్ఞచాటికకు తూర్పున రెండుకోసెల దూరముననే మనూహరమగు

యా । స్వస్వస్యయయాకూర్ణీం రామజానానీషిః ॥ ౧౦ ॥ వాల్మీకిరవిత్రాహూ స్వస్త్వంకారకుండితః ॥
టాచీరాజసధరా సీతాపుత్రాదుపధియా ॥ ౧౧ ॥ అత్రత్రచగాయంతో తురేషిధిహస్థరః । రామస్యాశ్రేత
గాయేతం కుక్రూమర్మదిరామః ॥ ౧౨ ॥ అజన్మకాండాత్కాండాది సగేయాస్యత్రకాలరా । యాహారోక్త్య
హంచాక్షాం గాయేతంశంకరా ॥ ౧౩ ॥ సగ్రాహ్యంతద్వ్యువాఖ్యాం స అదికించిత్సద్వ్యాసః । ఇతితాచోదిత
త్రత్ర గాయమానోవిచేరతుః ॥ ౧౪ ॥ అహో క్షంబుషిజాతూర్వం త్రత్రత్రాభ్యగాయతాం । తాంకుమ్రావకా
కుష్ఠః పూర్వంర్యాకృతింతతః ॥ ౧౫ ॥ అపూర్వంవద్యవృత్తాది గేయైశ్చసమభిభుతాం । బాలాఖ్యాంరామహాకుత్యా
కామూహలమేయివా ॥ ౧౬ ॥ అథకర్తంతశేరామ స్వమాహాయజుఃకర్తవ్యా ॥ రాజైశ్చైవసరవ్యాఘ్ని
పండితాశ్చైవనైగదూ ॥ ౧౭ ॥ పారాటికాకల్పపిహో గంగాంకృదిత్సర్వా ॥ నానాకల్పవిభుతాం ప్ర
థావృత్తాద్విదితాకా ॥ ౧౮ ॥ యజ్ఞవాటేకుతాకల్పాజ్ఞ గాయాసంప్రచేతయత్ । తేసర్యేవ్యక్షమసో
రాజానోబ్రాహ్మణాదయః ॥ ౧౯ ॥ రామంతేదారకాన్యప్యై విన్దితాస్త్విమేవకాః । అవోచకాన్యవిన్దితై వర
స్సరమథాకతా ॥ ౨౦ ॥ ఇమారామస్యవిద్యకౌ బింబాన్వింబమవోదితః । జటిలాయదిసహ్యతాం సవంలంధా
రిణా ॥ ౨౧ ॥ విశేషంవాదగచ్ఛమా రామహస్యాయోప్తవా । ఏవంసంవదతాంతేషాం విన్దితానాంవరస్థరః ॥

నొకప్పుడాలను కల్పించి యందులో సీతమ్మను దాచిపెట్టి కుశలవులతోడ నివసించెను. జనక
రాజు రాజసేనానివానంబులలో తనపైనయమును తీసికొని సుమేధతోడ నూరకపోయి శ్రీరా
మునిచే చూడబడెను. వాల్మీకి అలంకారంబులను తీసిపెట్టి నారబట్టలు కట్టుకొనిన కుశలవుల
నుచూచి, “మంచిబుద్ధిగల బిడ్డలారా! ఊరిలో ఏధులలో నంతలనచ్చటచ్చట శ్రీరాముడు
వినువాడుగానుండిన వానియెదుటను చక్కగా జన్మకాండము వరకు శ్రీరామాయణము
ను పాడండి. ఇచ్చట పాడవలదు. నేనెప్పుడాజ్ఞాపించెదనో అప్పుడు సమస్తమును పాడండి.
ఆతడు ఏమైననిచ్చిన మీరు కొంచముకూడ తీసికొనవలదు.” అనియిట్లు ప్రేరించెను. వారు
నశ్లే ఊరిలోపాడుచు సంచరించుచుండిరి. ఇట్లు వాల్మీకిముని చెప్పినట్లు పాడుచున్న వారి
యొక్క దివ్యగానమును శ్రీరాముడు వినెను. అపూర్వరచనచే రమ్యంబయిన రాగయుక్తంబగు
గానంబును విని కుతూహలమునందెను. పిదప నాశ్రీరాముడు యజ్ఞకర్తా చరణాంతరంబున
ముసీంద్రులను రాజులను పండితులను వేదజ్ఞులను పారాశికులను వైయాకరణులను జ్యోతిషి
కులను వైద్యులను శిల్ప కళాబాది చమత్కారవిద్యులను నేర్పినవారిని అశ్లేష్ఠపుష్ప బ్రాహ్మణా
దులను అందరినియజ్ఞవాటికలో చక్కగాపూజించి ॥౧౮॥గాయకుల నిర్వచుని ప్రవేశింపజేసెను.
రాజులును బ్రాహ్మణులును మొదలుగాగల వారందరును సంతృప్తచిత్తులయి శ్రీరాముని నా
యజ్ఞవాటంబున శ్రీరామసభకు కుశలవులు ప్రవేశించుట.

బాలకులనుకూడ గొప్పవేయకచూచి యాశ్చర్యమునందుచుండిరి. అంతనచ్చట వచ్చినవారంద

౨౨ | తివాహరామదూలోపి లవబాహుజంశ్చరత్ | రామచంద్రంజ్జవాల స్థితంవైసుభ్ర)మేణహి || ౨౩ | లవ
మంగలిసావీరం దళేశముంశ్చముచుచుచు || రామరామమహాబాహు తమేసంశ్యజైలవం || ౨౪ | యేనా
ప్రకంశరామైశ్చ ప్రక్షిప్తకవసపిద్ధా | సీతాధిశకాబ్ధాని సుగంధీనినిరంతరం || ౨౫ | సీతాత్యాగవిమిద్రేః యే
నలేనావీవైముచు || కృతావిందాగర్వితేన త్యద్దండై కాభిశాప్రభో || ౨౬ | తివందిడభయాదేవ పూర్వజ్ఞాని
సావీరః | రంభప్రాధరణాని శ్రేష్ఠాగ్రహిణివచయ || ౨౭ | ధృతాసంబలాదిం దీపహవాన్నదృశ్యతే | త్యయా
వ్యదంఽసీయాయ | బంధుసారాతిగ్రహే || ౨౮ | ఇతిస్వధూతవాక్యాని శ్రుణ్వన్నపీరఘాత్రిమః | ప్రేక్షావతా
యామాస సుధాక్షిణ్యంశుమాచు || ౨౯ | బాలవపీసభాసంస్థా న్నమస్కృత్యిహకాత్రిమం | రాఘవస్య
పితృవ్యాంశ్చ వసిష్ఠంబ్రచీవత్యవ || ౩౦ | ఉవచక్రదుకుగాఘం పితేరంజురిశ్చ భే | తతివ్రత్యత్రంబధురం గాం
సవఙ్గీతమత్రమం || ౩౧ | శ్రుత్యాతన్నధురంగీతం రామస్తోషచువచన | తాభ్యాంబ్రతంస్యచారం బలాసావ
ధ్యమక్రమాత్ || ౩౨ | యద్యదాచారిత్రారవ్య సీతయాపహసాభ్యదం | తతోపరాక్ష్యాత్రీరామః | ప్రసన్నచిహ్నాయ
జ || ౩౩ || ఉవాచతౌశకుగ్రంవై శ్వోగేఽంశుమచుసపిద్ధా | తథేతిరామవచసం తావంగీచక్రమస్తదా || ౩౪ || తతో

రును పరస్పరంబుగా “బింబమునుండి ప్రతిబింబము పుట్టింట్లుండెనువారై న వీరిరువురు చిన్న
వాండ్రు శ్రీరామునికి సమానులుగానున్నారు. అయిన మీ నారబట్టలు కట్టుకొని జడలుదా
ల్చియున్నారు. అయినను శ్రీరామునికిని వీరికిని రూపముననే విశేషమును కనిపెట్టజాలము.”
అని వాదించుచుండిరి. ఇట్లుండువారిలో నొకరామదూత లవునిబాణముచే గాయము గొన్న
వాడు తనపెట్టునున్న రించును సంభాంఠినంది యజ్ఞ వాల్మంబుననున్న శ్రీరామునితో “రామ!
రామ! మహాకూరుడా! వానినే లవునిగా నెఱుంగుము. వీడే మమ్మును బాణములచే నీవ
దిక్కి పడద్రోసి చివ్యపరిమళ యుక్తంబులగు బంగారుతామరలను తీసికొనిపోయినవాడు. సీత
నువడలినిమీ త్రము పెట్టుకొని వీడే మిమ్మును నిందించినవాడు. కావున వీడు సీశిక్షనపే
క్షించునట్టి గర్విగానున్నాడు. నీవెచ్చట శిక్షించెదవో అను భీతివలననే మొదటివేదమును
మార్చియున్నాడు. రథమును చివ్యసమ్రంబులను శస్త్రంబులను భూషణంబులను వడలి నార
బట్టలతో వచ్చి బీదవాడుగా కనుబడుచున్నాడు. బంధుసారముచే మిక్కిలివ్రోవైన వీనిని సీపుత
పుక శిక్షింపుము.” అని మొఱపెట్టిన నానూతవాక్యంబులను విన్నవాడైనను శ్రీరాముడు
బిడ్డలను పలుమారు ఆమృతకటాక్షంబులచే ప్రేమతోచూచెను. ఆబాలకులును సభా
సీనుడైన శ్రీరాముని నట్లేక్రమముగా లక్ష్మణాదులను పినతండ్రులను వసిష్ఠమహామునిని వం
దించి, వీరిలను వాయించుచు పాడవారంభించిరి. అంత నప్పుడు గాంధర్వదివ్యగానము వెలువ
డెను. వారు పాడుచువచ్చిన సీతతోడ తాననుభవించిన విలాసకాండ చరిత్రమువరకుగల ని
జచరిత్రమును విని యానందమునందెను. పిదప నపరాక్షాసమయమున శ్రీరాముడు సుప్రసన్న

రామాలవంప్రాహ మేనుష్యవ్యపరాధితం । త్వయాపూర్వతథాపితౌ తుష్టిహంవాతీశ్చయే ॥ ౩౫ ॥
 దీక్షితమచ్చురైతది శ్రీహంబద్ధమేననః । సరాంబుశాంతిమాపన్నం త్వత్ప్రసంగమితంయూ ॥ ౩౬ ॥ అనునా
 కుద్భయంతిక్వాత్వ స్వంసుఖంఽచరాదిహి । తద్రామవచనపత్రతాన్ వోర్వాఘవజబ్రవీత్ ॥ ౩౭ ॥ యయాసరాధి
 తరణం ప్రవహించినకాశ్యయా । మనపరాధితంప్రత్యైతైతాహూతోహంయూప్రయా ॥ ౩౮ ॥ అంతేమ
 శంసేనైవ పౌరుషంధిమాగతిం । తీర్థమేకపాతీతాతాతీహగేగాయవాది ॥ ౩౯ ॥ ఇహ్యక్వాత్వేనస్మాత్ప్రే
 బంధునాగంకుమద్యతః । భవయాప్రాగ్ కుశామా స్థలస్థేయంఽరీకీకృతం ॥ ౪౦ ॥ రామాయుతింవసుతియా ర్భుర
 తేఽప్రదాపయత్ । వీయమానంసుఖంతౌ నత్యజ్యహుకుప్తదా ॥ ౪౧ ॥ రాజహమేమ్మకిమేతేవ హ్యయన్ న
 వస్యభోజినా । కృపావహిక నేనైవ పాహిత్వమానియూప్తదా ॥ ౪౨ ॥ ఇతిసంశయభ్యసంభవత్ బగ్గుకుమార
 థం । అసీన్పుత్యవ్యసరితం రామోహ్యద్యదపిత్వేత్ ॥ ఉతోపిషకలంవృత్తం వాన్తీకింమాతిరంతథా । సవేన్బా
 హ్యుపిస్సాసుం శాసుకేసుయాసుఖం ॥ ౪౩ ॥ లవస్సుయనిశుభిత్కృతీద్రవమాచరత్ । ఏతిస్త్వంతిరేయత్ర

ముఖారపిందుడై బాలకులను చూచి “మీరిరువురును రేపునచ్చి నచగ్రముగా పాడనల
 యను” అని నిరూపించెను. అంతనట్లే యనిచారు సంగీకరించిరి. అప్పుడు రాముడు ల
 వునితో “సీత నావిదయమే నేను తేసినవాడవై యున్నను సంక్షుభుడగు నేను నిన్ని
 చ్చట శిక్షించను. సీతతోవాడబడిన నాచరిత్రమును వినుటచే నామనంబు మిగుల విశ్రాంతి
 నందియున్నది. నేను సీతవ్యసమస్మించితిని. ఇప్పుడు నాభయములేక సీత సుఖముగా ని
 చ్చట సందరింపవచ్చునుగదా” అని యనుగ్రహించెను. అందుకు లవుడు “మహారాజా! నీ
 దర్శనమును కోరి సేనపరాధము నాచరించితిని. నాతత్వనుతలుచిగదా నన్ను పిలుపించితిని. ఇ
 ప్పుడు నీదర్శనమువలననే నాకు పౌరుషమధికమగుచున్నది. సీయెదుట గానముచేయుటచే నా
 కు గొప్పకీర్తిగలిగెను.” అనిచెప్పి యూరికె కుశునితోడ వెడలఁదొడఁగెను. ఇట్లు సభనంజి లే
 చిపోవునన్న కుశలఫలముచూచి శ్రీరాముడు పదివేలవరాలను భరతునిచే వారికిప్పించెను.
 ఇచ్చుచున్న ద్రవ్యమును వారంగీకరింపక శ్రీరాముని నీక్షించి “మహారాజా! ఈబంగారుచే
 మాకేమిఫలము? మేమిరువురును కందమూలఫలది భక్షకులుగదా? సీత నిరంతరము ద
 యాద్యష్టలచే మమ్ము రక్షింపుము.” అనిచెప్పి ఇచ్చిన సువర్ణమును విడిచిపెట్టి మునిసన్నిధి
 కి నడలిరి. శ్రీరాముడు తనచక్రమువిని మనమున నాశ్చర్యమునందెను. కుశుడు నచ్చ
 టి నను ప్రవృత్తాఁబును వాల్మీకిమునికిని తల్లికిని తెలిపి కుశూహలముతో గంగాస్నానము
 నకై సుఖముగావెడలెను. లవుఁడుతక్కిన మునిధింభకులతోడ బాలక్రీడలలో నుండెను ॥౪౪॥

లవుఁడు శ్రీరామాశ్వమును బంధించి భారతాదులను జయించుట.

అంతలో లవుఁడెచ్చట బాలురతో క్రీడించుచుండెనొ అచ్చటికి యజ్ఞకారులు గుఱ్ఱమును

లవోక్తాంబరకారః || ౪౫ || తాలకై ప్రత్రసంప్రాప్త మ్మరగోద్వరకారిం | క్షృత్వాక్రిడాంబకృణ్ణు మశ్వంశు
 త్యోటకారికే || ౪౬ || వృక్షేబంధశతభిః పూర్వవర్తిష్టవసంవృధాత్ | తఃశేత్రిష్టకంప్రాప్త దృష్ట్యాబద్ధం
 కురంగమం || ౪౭ || మాత్యాలకృతంసర్వే శత్రుఘ్న ద్యావిహస్యతే | దూతానాజ్ఞాపయామాను ద్దవశతాం
 కురగన్ముఖం || ౪౮ || తవప్రానాకాతృదృష్టై వానవాన్త్రీశైశ్చైవ | సంకుశ్రితతాక్షమారాధ లీలయా
 శకుసంయుతః || ౪౯ || జంఘానానై ప్రయాసం మాప్త్యశ్వరభృంశం | శత్రుఘ్నవాపిత్రైశ్చతైః ఫేభూత్తదృఢీ
 మశోవతుం || ౫౦ || తయ్యౌత్కారామచంద్రోపి వ్రేవయామాసపాదరం | సుగ్రీవమంగదంసీలం మైందంబాంబ
 తంజలం || ౫౧ || సుమంతంభరతంవాయుపుత్రం తాత్కాలివిభీషణం | సుషేణాచార్థిరాశ్చ సర్వాశ్చ స్యస్యా
 మితలలైర్మతాశ్చ || ౫౨ || ద్వివిధంధివక్త్రం చ వానరాన్త రిధ్వజం | తేవంతుద్రుతద్వరా ద్యుద్ధంచత్రస్తయా
 విలాసాః || ౫౩ || తానాకాతృలవోదృష్టైః స్యచిత్తతంతభువి | దూతస్యచమోచవాన్దగతస్యశరాశ్రవం || ౫౪ ||
 తూడిరంచస్యమంభృత్యా యాయోద్ధాన్యోద్విరాగ్యతః | తదత్కృత్కమచ్యావం చింతయామాసచేతసి || ౫౫ ||
 పితృవ్యాద్యాః పితాయోద్ధుం మయ్యాత్మరీతస్త్రీహ | తవషేభిశ్చయోద్ధవ్యం మయాచసమరాంగతే || ౫౬ ||
 ధంతీక్షాకద్యౌశ్చా శేతేషుషష్ఠీపాత్యహం స్వీయావాంచధఃరారం మాంసీతామనిరాధవాః || ౫౭ || సహివ్యం
 తిభంధస్త్యైశ్చ కర్తవ్యంః-మయాసనా యథాత్మరాత్మభోహంతే ద్భూత్యాగ్చ్ఛామితంమహిం || ౫౮ || వార్తీకే

తీసికొనివచ్చిరి. దానినిచూచి లవుడెట్లును విడిచి త్వరగా నాతురంగమునుపట్టి పుష్కళా
 లవద్గ చేట్టునకంటగట్టి, మునుపటివలె మునికుమారులతో నాటలాడుచుండెను. అంతనాకాశ
 మున పుష్పక విమానమువచ్చెను. శత్రుఘ్నదులు కట్టబడిన గుట్టమునుచూచి పిల్లలాటగా
 నెంచి నవ్వి దూరలనుచూచి సుఖముగా గుట్టమును విడువించెడని యాజ్ఞాపించిరి. లవుడె
 వారువచ్చుట నెఱిగి వాయువ్యాస్త్రముచే నొక త్వణమునుపంత్రించి వారిమీఁద విడిచి
 బాలకులతోడ లీలనుండెను. ఆ లవబాణమునపుట్టిన జంఘామారులంబులచే చతురంగ సై
 న్యములతోనిండిన పుష్పకవిమానము శత్రుఘ్ననితోడను ఆదూరలతోడను గగనమున తుమ్మె
 దవలె భ్రమింపసాగెను. ఆసంగతినివిని శ్రీరామచంద్రుండు అంగద సుగ్రీవ నల సీల మైంద ద్వి
 విధ దధివక్త్ర మకరధ్వజాపకపివీరులను సమస్తరాజులను గరుడాంజనేయులను సుమంత
 భరతాదులను వారివారి సైన్యములతోడ శత్రుఘ్నునికి సహాయముగా నంపెను. వారు గర్వ
 ముచే త్వరపడి పరుగై లవునితో కలహింపఁబూనిరి. లవుడె వచ్చుచున్న వారినిచూచి, త
 ప్పించికొనుటకై వచ్చిన ఒకానొకదూతునియొక్క నేలబడిన ధనుస్సును తూటిరంబునుతీసికొని
 తానుధరించి, యుద్ధమునకు వెడలి. ధనుష్ఠంకారముచేసి తన మనమున “నాయెదుట నివ్వడు
 పీవలండ్లు మొదలయినవారు యుద్ధసన్నద్ధులై యున్నారు. రణాంగణమున వీరితోడ నే నెట్లు
 జగడమాడుదును? ఎట్లు వీరలమీఁద తీక్షణబాంబులను ప్రయోగింతును న్వజన హింసకుడ

శీతాదివ్యాధిర్ని పాదఫలభవత్ । అతిశేషమపివధం విహయద్ధం తోమ్యహం । ౫౯ ॥ ఇతిశ్చిత్త్యమపి మే
 ఘోబ్ధవదాహతాః । అగమ్యతేకీమధ్యంహం యుష్టభిః బ్రూతవేగతిః । ౬౦ ॥ యూయంసీతాః త్వలంహం సీతనాథ
 మిహగతాః । సీతాక్షానలవారంహమద్యశ్చేత్తభోభలాః । ౬౧ ॥ సీతోష్ణోవృష్టితోగ్రాన్వి త్యాలాభివోహద్యహ
 రువః । విద్యుంశమ్ములంహా నద్యసీయంమహాపిచి । ౬౨ ॥ ఇతిస్వరాకృర్భగ్నపృథుర్యాః సలవోపుషః । మో
 హయామాససలాః మోహవాన్త్రుంవిష్యజ్యచ ॥ ౬౩ ॥ తతోలవస్థువిజయ ముంశ్రుంభరంతరీకాః దృష్ట్యస్తక
 ష్మయోశ్చిమృతం కరాభ్యాంవాయసంధవం । ౬౪ ॥ సుగ్రీవంచయదాచ్యత్యా సీతాయైతాః ప్రదర్శయత్ । దృష్ట్య
 సీతాసీతాః తిర్యాక మోహవాన్త్రీగ్రామోహితాః । ౬౫ ॥ పుత్రాస్తాన్వచయామాస రక్షయామాసతానవాః ।
 తాన్సీతాన్రావవః శ్రుత్యా త్యగంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬౬ ॥ తోదృశంపాదుషంబంధో రావశేనాపిసోక్తం । యథాకృ
 తింతాలకేశకరణీ ఉంతిమత్రైః ॥ ౬౭ ॥ తద్రామవచసంశ్రుత్యా లక్ష్మణః ప్రాహరాహుం । మాదితేయం ర్వియాకార్యా
 దృత్యాహంతంశంక్షితాత్ । ౬౮ ॥ త్యక్తిస్త్విధావానయామి సింహామృగశిఖంయథా । ఇన్ద్రియైరాఘవంశ
 త్యా రథాయానోయయాజవాత్ । ౬౯ ॥ సేయోసచివైయక్తో వాల్మీకీర్యసంస్థలం । తమాగత విమధ్యాభవో

గు నన్నుచూచి సీతారామ వాల్మీకిమునులు ఎట్లు సహించెదరు? ఇవుడు నేనేమిచేయఁదగిన
 ది? యుద్ధమునుండి నేను వెనుకదిరిగి మునింద్రుని సన్నిధికి పోతినా, వాల్మీకి నేన్నైన విద్య వి
 ఫలమై పోవుచున్నది. అందువలన నెవ్వరికిని ప్రాణముపోనట్లు యుద్ధముచేసెదను.” అని యా
 లోచించికొని మేఘమువలె గర్జించుచు “ఎందుకునాకోఅత్త వేగముగా వచ్చుచున్నారు? మీ
 రు సీతయందు ప్రీతిగలనన్ను పీడించుటకై వచ్చితిరిగదా? దుష్టులారా! నన్ను సీతయొక్క దుః
 ఖాన్ని నార్చెడువానినిగా నెఱుంగుదు. జానకీదేవియొక్క నిట్టూర్పుల యన్ని జ్ఞాపకముచే మీ
 యొక్క పాదముకాళినది. నేను దానిని చక్కగా లోకమునకు చూపించఁదగియున్నది.” అని
 యిట్లు తనములుమాటలచే భిన్నవృద్ధయైతన వారిసందర్శిని మరల మోహనాన్త్రుమును ప్ర
 యోగించి మూర్ఛితులంజేసెను. అంతేనా లవుండు సుమంత్రభరతులను తనచంకలలోను సుగ్రీ
 వాంజనేయులను చేతులలోను పట్టుకొని పోయి వారిని సీతాదేవికి చూపించెను. సీతమ్మగూడ
 మూర్ఛితులగు వారినిచూచి పుత్రునినుండి విడిపించి రహస్యముగా వారిని రక్షించెను. ఇట్లు
 డ నిచ్చట భరతాదులను లవుండు కొనిపోయెనని తెలిసి శ్రీరాముండు లక్ష్మణునితో “తమ్ము
 డా! ఇట్టికౌరువమును రావణుడు కూడచూపలేదు. బాలుఁడైనను ఎట్లుచేసెను చూచితివా?
 మనమేమి చేయఁదగినది?” అని యాలోచించెను. ॥౬౭॥ అందుకు లక్ష్మణుండు “అన్నా! సీవుచింతిం

లవుండు లక్ష్మణుని జయించుట.

వలలదు. నేనావిడను తగచులోపట్టి సీసన్నిధానమునకు సింహము జంకపిల్లను పట్టితెచ్చినట్లు
 తెత్తును.” అని శ్రీరామునికి నమస్కరించి రథమునెక్కి సైన్యముతోడను మంత్రులతోడను

యున్న నకచ్చుతిలకానందాః ॥౩॥ సాహజ్యంబు పొందుతే రుద్రవిభుండుపవితరిం । తన్ముచ్చలవశర ప్రహర
 యున్నుతిలకాః ॥౪॥ ఇన్ముక్తా వవాత్మ్యం రాములతేనకవేదమతే । తానిశ్రుత్యరాములతో కుష్టిమానీత్ర
 దాక్షిణం ॥౫॥ బోపిలత్తుణులబాజై ర్విరాములభిద్విధం । అపుంబుగ్గు సేరాణా శ్శరీరలక్ష్యగమి ॥౬॥
 తతఃకావలీతాత్మ్యక్షణోదేవతత్రై ॥౭॥ లవదేహాస్యశ్రావణీ భవంబిభరాణిహి ॥౮॥ దృష్టేనకగ్రచిత్త
 స్పృశ్శీలంబంబిత్తవైశాది । బ్రహ్మస్త్రీలవంబుద్ధా సాశ్వరాక్షేత్రవేదమతే ॥౯॥ బ్రహ్మస్త్రుయోగయోగ
 స్థీం యయాశామలవోపిహి । రామవస్తుసమానతం దృష్టవలక్ష్యగమి ॥౧౦॥ రాసన్నవీసురంసీయంకా
 గుంబంగుయోగవాక్ ॥ మహాత్మా రుద్రభక్తంబునో శ్రీమేనంబిధిరాహుజం ॥౧౧॥ ద్విజహత్యాధయంత్యక్త్యా
 ఘాతయన్వైరంబుద్యహి । రామః ప్రావాణపొదిత్ర ర్భాయః శ్రేష్ఠేనకగ్రచిత్త ॥౧౨॥ భరతాన్వైరంబుద్యహి
 నాయంకేతాదీనోపిహి । ఆస్యదేహాక్షతంబైక మంబిదృశ్యతేనకగ్రచిత్త ॥౧౩॥ తద్భూత్యాశామంసాహజ్యప్ర
 వ్యాసానంద్యయా । కేసోపాయేతేనకగ్రచిత్త భావదీపమహాగతి ॥౧౪॥ గోపాయంబినింబుభక్తం సక
 రామకాంక్షమా । నవంబిత్తవైరంకావీ స్వతేనకవేదమతే ॥౧౫॥ తతఃకావలీతాత్మ్యక్షణోదేవతత్రై ॥౧౬॥
 చంద్రసామీ! మున్నునూరకే యజ్ఞమంటపమున చూచుచుండువా ఏమి? ఆలపుని చంపుటకు
 వేరొకయశాయమును చింతింపుము. మహాప్రభూ! శస్త్రాస్త్రంబులచే నాలపుండు రణమున
 చావను. బంధునల్పులుడా! తమ్మునిమీఁద నీకు బ్రతీయించవలెనను కోరికగల్గియుండైన నాల
 పుని ప్రహరమునుండి తప్పిబ్రతుకునట్లు సాహ్యముచేయుము. అనిమొఱచెట్టి లవుని మాటలను
 విన్నవించిరి. ఆమాటలను విని శ్రీరాముడు కొంతసేపూరక యుండెను. లవుండును పదిబా
 ములచే లక్ష్యణుని పదమొత్తెను. ఆబాణములు పుంఖములవరకు శరీరమున నాటినవి. అంతనా
 లక్ష్యణుడు క్రోధావిప్లుడై లక్ష్యణు డతిత్వరితముగా నేమి నాబాణములు లవునిదేహ
 మును విఫలములై బోవుచున్నవని కలతనంది కొంతసేపు మనమున నాలోచించి బ్ర
 హ్మస్త్రమును ప్రయోగించి గుఱ్ఱముతోడ వానిని శ్రీరామ వన్నీధిలో తెచ్చి విడిచెను.
 ఆలపుండును బ్రహ్మస్త్రంబును గౌరవించును తిన్నగావెడలెను. శ్రీరాముడు వానిని తెచ్చుచు
 న్న లక్ష్యణునింజూచి, తనకోడుకునుసంగతి నెఱింగినవాడైనను లోకమునకాశ్చర్యమును చూ
 పించువాడై “తమ్ముడా! గొప్పపనిజేసితివి వీనిని క్షత్రియుండని యెఱిగి, బ్రహ్మహత్యాభ
 యములేక ఇప్పుడే చంపవలయునుగదా?” అనిచెప్పెను. అందుకు లక్ష్యణుడు “అన్నా; వీడు
 శస్త్రంబులచే చావువాడుకాడు. భరతాదులచేతను నాచేతను వీడు పలుమారు నరకబ
 డిను వీనిదేహమున నొకగాయము గూడలేదు. చూడుము.” అని విన్నవించగా. రాధాభగవ
 ణీవుబాలకుని నడుగుము. ఎట్లు నీకుమరణము గల్గుననుసంగతిని నాయెదుట నీపడిగిన తూ
 రులగువాడు వధకాంక్షచే మృత్యువును దాచకు. ఒకప్పుడు నన్నుతమాడకు. నల్లలముచేతన

జలస్యవేదాద్వృద్ధిం స్వీయాంజ్ఞాత్వామనేగిరా ॥ ౯౫ ॥ కావట్యుద్ధారోకాన్తిః కళయోద్ధురూత్రియం
జలస్యవేదనాద్యో మృత్యుమేవస్మిన్ భవత్ ॥ ౯౬ ॥ తస్యస్యవసంక్రమ్యా కిలయాంతంశితశ్శివః సేవసం
తోయోగతైః కారయామాసత్క్షణం ॥ ౯౭ ॥ యాధ్యావాసిభిర్నాశీ పురుషైఃసరిమాదరాత్ ॥ చిరుమకాక్షైశ్చ
దూఘైశ్చ వహస్థితైశ్చకృటికః ॥ తథాకార్యజైశ్చాసి రథోద్భివారణాదిభిః ॥ ౯౮ ॥ అమృత్యైఃలంఘ్యు
నిషేవలవబాలకం ॥ యథామథాజలైశ్చంపా సేవసంచక్రీరజవాః ॥ ౯౯ ॥ తివారథాలవస్తతః పర్వవగ్గణిహో
యథా ॥ సప్తతాళైశ్చహఠోభూత్ పృథ్వాభీరుసరాక్షసుః ॥ ౧౦౦ ॥ తతస్తలక్ష్యగ్రాహిత్యూలవమృషే
తం ॥ నామంతవఘోపామః స్వశ్చంద్రగంధకృతఃఖలు ॥ ౧౦౧ ॥ లవోవాన్యవఘస్థాయితం కాటిశ్చైఃప్రకారయథా
యథాతైలక్షయేదీహా వృద్ధిమంతేనగచ్ఛతి ॥ ౧౦౨ ॥ తథామమక్షయేమే పృథ్విపశ్యక్షగంత్యిహం ॥ తివ్యాగ్రిం
మానయోగైశ్చ సేవయస్తంపలక్ష్యం ॥ ౧౦౩ ॥ జలైఃకాగైస్సమాసితైః పూర్వవచ్చైపునఃపునః ॥ కాన్తసోపా
మాగేగం సేవసంచక్రీరజవాః ॥ ౧౦౪ ॥ బ్రహ్మోగం నిమగ్తః ప్రచచాలవస్తదా ॥ భురావాస్పాయమాస తథో
దూబాలీలయా ॥ ౧౦౫ ॥ తంపృథ్వురుద్రతస్పృశ్య త్యక్తావోయఘ్రాసః ॥ శక్యమాత్రం ప్రమంచతో ముక్తః
చ్ఛాలితక్షణాః ॥ ౧౦౬ ॥ ఏతిష్ఠిస్తం తత్రకీర్తక గంగాయాతాన్తనాన్మృశః ॥ వద్రచ్చాద్యమహిష్మీరం కిమథం

బ్రతికియుండును." అని యాజ్ఞాపింపగా, సంతనాలక్ష్యబుండక్షేప్తే ప్రన్నతేనను. అందుకు లవుః
దు తనకునమున వాల్మీకిమని మాటచే తనమీఁద నిట్లుముంచిపోయిటచే తనకు వృద్ధియగు
చుండునను సంగతి నాలోచించుకొని కలటబుద్ధిచే లోకులకు నిజవరాక్రమమును చూపిం
చువాడై "నానెత్తిని నీట్లుపోయిటచే నాకుమృత్యువు ఘటిల్లు" ననిచెప్పెను. అథాటనువిని
లక్ష్యబుఁడు వానిని బండమీఁదనిలిపి జలకుంభములచే నభిషేకము చేయింపనాగెను. అప్పుడు
నీట్లుచాలక యూరివారగు శ్రీఘనుఘలను రాజసేవకులను నానాపాత్రలలోను వాహనాదుల
మీఁదను నీట్లుతెచ్చి పోయిచువచ్చిరి. ఎట్లెట్లు జలాభిషేకము చేయుచువచ్చిరో అట్లట్లే మే
ఘమువలె ఏమతాటిచెట్లగూడు పెరిగెను. అంత వానినిచూచి లక్ష్యబుఁడు "లవుఁడా! నీవు
దబ్బరాడితివి, ఇది నీముక్క-వఘోపాయముకాదు. నీయభివృద్ధికై యిట్లు చేసితివిగదా?" అని
యాక్షేపించెను. అందుకు లవుఁడును కుటిలత్వముచే వచ్చిచుంఁగాడై "చమురుముగిసినప్పుడు
దీపము పెద్దదగునట్లు ఆయుఃక్షయసమయంబున నేనునిట్లు పెరుగుచున్నాను." అనిపలుకగా
నామాటను సత్యమనినట్టి లక్ష్యబుఁడు జలాభిషేకమును చేయించుచుండెను. అందఱును ముం
దువలెనే గంగోదకమును తెచ్చి కొయ్యపడికట్ల దారిగావచ్చి నీట్లుపోయిచుండిరి. అప్పటికి బ్ర
హ్మశ్రుమునుండి ఏముక్తుడైన లవుఁడు చలించి బిడ్డలాటచే భజమునలట్టి తొడనాస్సారిం
చెను. దానినిచూచి యందఱును జలపాత్రంబులనట్లే వదలి కచ్చలబీడిపోవ మలమూత్రంబు
లను విసర్జించుచు లవునినేచూచువారె యెచ్చటివారచ్చట పరుగె తిరి ॥ ౧౦౭ ॥ అంతలో

నీయతే నాథః ॥ ౭ ॥ జన్మప్రాప్త్యవహంతు మప్రాప్తిర్నియతే నలం । విశ్వప్రైక్షవహాశ్చైవ తత్ క్రుత్వా సమయా
 కుః ॥ ౮ ॥ సంగృహ్యప్రాప్తమాచ్యుతం తూణీరేచగవత్తరః । అవంహాచయకుంచాపం తథాత్మత్వాన్వర్త్యతే ॥
 ౯ ॥ కుశచాపధ్వనిం క్రుత్వా తిక్తామృతీం లవత్క్షణం । తతోద్భష్టాభ్యుక్తం ప్రాప్తం యయా యోధుం సలత్క్షణం ॥ ౧౦ ॥
 తింధ్రస్థాపనః శాపా ఫలితావాపకీలపాః । త్వయా రామేన తాత్త్వ తయోః కుశం వినిష్కర్షిం ॥ ౧౧ ॥ అ
 హం ప్రాప్తోఽస్మి హం బాలం లవవత్త్వం సమాసయ । యవయోః పాదం వహార్థం శిశవస్తీతి వేద్యగం ॥ ౧౨ ॥
 సీతాశ్లాఘానల్యానాం సందగ్ధయవయోన్మిలం । సమమాగ్రస్ఫుటం కార్కశం యవభాగ్యముపహాస్యత్ ॥ ౧౩ ॥
 వాన్తీశీతాంబిద్యాం రామంత్యావద్యతాదయే । ఇత్యుక్త్యాకుములయోధం పితృవ్యోచకార్కః ॥ ౧౪ ॥ అ
 సకావధావాశీయే లక్ష్మణోఽస్మి పద్మమగళాః । రామాణామక్రూరభాత్వా శీమవికాత్రలక్షణం ॥ ౧౫ ॥ తాతో
 స్తీతి వశీకీర్తితాంబిద్యాం గాఢదామ్రం మహాచసః । హృద్రధక్షణం పురస్కృత్య సతద్వింశతి యుధాన్ ॥ ౧౬ ॥ వాన్తీ
 పితునింశా తాతాచేన్యధియంతితి । తద్భవస్థాభగరాజామ్రం సామిద్రేః కుంతికాగరి ॥ ౧౭ ॥ భయభీతిః పుష్టి

• కుశుడు నిజపరాక్రమముచే లక్ష్మణునితో యుద్ధముచేయుట.

నచ్చట గంగాతీరమున నాటలనుచున్న కుశుడు ఆజనులనుచూచి మీరేల నేను పలుమారు
 స్థిరమాయుచున్నారనెను. అందుకు వారు లవునిమాటనునప్పి వానిని చంపుటకు స్థిరమో
 యుచున్నారనుమిది. అంతనాకుకుశుడు అతితృప్తితముగావచ్చి నిజాశ్రమంబున ధన్యును అమ్మ
 లపాదలను గైకొని లవునివిడిపించుటకై యజ్ఞవాటికవద్దికివచ్చి ధనుష్పాంకారముచేసెను. వా
 ని చావనోదమునువిని లవుడు కొంతసే పూరకయుండెను. కుశుడు వచ్చుచుండుట నెఱిగి
 లక్ష్మణుడుపోయి తారసీల్లెను. వానినిచూచి సామిద్రీ (సీవును రాముడును లోకులును జా
 నకీదేవిని లవుని మోసబుచ్చితిరి. వాటికితగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేయుటకై నేను వచ్చియు
 న్నాను. లవునివలె నన్ను బాలకునిగా నీవెంచవలదు. మీ యన్నదముల పౌరుషంబు శ్రీ
 యందును శిశువునందును మాత్రమే గలదని నే నెఱుంగుదును. సీతాదేవియొక్క దుఃఖాగ్ని
 జ్వాలలచే మీబలంబు దగ్ధమైనది. హస్తాస్పదంబుగా నాయెదుట చూపవలదు. వాల్మీకివ
 ద్ద నేర్చిన విద్యను నీకును రామునికిని చూపెదను." అనిచెప్పి పినతండ్రితోడ దొమ్మి యుద్ధ
 ము నాచరించెను. కుశునిమీఁద లక్ష్మణుడు ప్రయోగించిన బాణములు వ్యర్థములయినవి.
 అక్కడ లవుడు రామాయణకథచే నిచ్చట శేషుడే లక్ష్మణుడుగా నవతరించెననుట నెఱి
 గి వానిని వధించుటకై గారుడామ్రమును ప్రయోగించెను. మఱి యుద్ధమున తండ్రినిజంపి
 నను క్షత్రియునికి పాపముకాదనుటనెఱిగి పినతండ్రివిషయమై రణాంగణమున హింసాభయ
 మునందలెను. ఆగారుడామ్రంబును చూచి లక్ష్మణుని గతిచెడెను. భయభ్రాంతుఁడై రథము
 సుండి నేలబడెను ॥ ౧౧౭ ॥ దీక్షాయుక్తుడైనను శ్రీరాముడు లక్ష్మణుడు నేలబడుటనుచూ

వ్యంహి పశులక్ష్యచోధత్ | తేంద్రప్రస్వరాదుచంద్రేన్ దీక్షయైవితగః || ౧౮ | దృశ్యానాంవిశ్వా
 నీం యజ్ఞకుండాగ్రతఃస్థితః | రాషేసంధామప్రవృత్తం సౌమిత్రేష్టివికాశయా || ౧౯ | యజ్ఞాదరాగమా
 తే గాయదోవిసాదరం | తేనతచ్ఛాంతిషగవద్భువస్త్రేఃకుగాయదం || ౨౦ | తతఃకుస్థందభేన తస్మాన్త్రురా
 ఘవోపరి | ఉవాచనాహంతితావ త్పులధీశ్చరీతుంశ్చయో || ౨౧ | జనాన్తశ్చయతుంసీత్యం పాతవంశాశేవ
 నే | త్యక్తాన్తస్యమాప్యశ్వాశ్చర్యో బానేనాంతవచేష్టితః || ౨౨ | వాల్మీకివీతాంవిద్యాం మహాద్యోవికాశయ
 నోచేత్త్యంయాహీశరణం వాల్మీకివాశేకుపి || ౨౩ | తద్వ్యాన్తైర్భిగ్నమకూటానాన్సృష్టివిలాగ్భిర్బా
 త్స్వప్తంసప్తతేఘోరం తేనతచ్ఛాంతిమావై || ౨౪ | సందధేపారమేయాన్త్రం కుశస్త్రంరాఘవంపుః | రాజా
 విమాసలాస్త్రేగి సారిమేయాన్త్యరారయత్ || ౨౫ || వస్త్వాన్త్రస్థంసప్తతేఘోరం కుశోపిరాఘవః || ౨౬ || శ్శ
 వారశుచ్యుతిద్రామా మేఘాస్త్రేగిలః || ౨౭ || వాహవ్యంసప్తతేరామం శాశేవశరోద్భవః | విసారియచ్య
 తద్రామా వంతరాస్త్రేగిలలియో || ౨౮ || వక్త్రాస్త్రంసప్తతేరాఘం సీతేయఃపరమాదరాత్ | యాహ్యూస్త్రేగిదాధ
 రాచాపి వక్త్రాస్త్రంసప్తత్యరారయత్ || ౨౯ || వక్త్రాస్త్రంసప్తతేరామం సీతేయఃపరమాదరాత్ | హహాకారస్త్రవా
 చాసీ ద్రాఘవశ్యాన్త్రం || ౩౦ || శ్శ్వవారశుచ్యుతిస్త్రాస్త్రం వైష్ణవేనఘాతకం | తతోరామంకుశస్త్రేన్సృష్టి
 రాచాంశ్చతఃపుటః || ౩౧ || మహావిరాఘవస్త్వాపి మాగదాశ్చతఃపుటః | ఏవంశత్రుమలంకారైః పథావ
 ప్రవారతయో || ౩౨ || తదాసీత్కైశ్చంరామ కుశయాన్త్యుగ్ధోతీకుఘాత్ | రామచాపవిమూక్తా గతయే

కుశఃదును శ్రీరాములును యుద్ధముచేయుట.

చి త్వరగా చాపమాణీరంబుల నందికొని యజ్ఞకుండమునకెదుట నిలిచెను. మణియు నాల
 త్త్యులుని బ్రతుకోపవలెనను నాశచే గాయదాన్త్రముమీన బ్రహ్మాన్త్రమును ప్రయోగించెను.
 అంతలోనది శాంతమయ్యె. అప్పుడు లవుడు శ్రీరామునిమీఁద సర్వాన్త్రమును ప్రయోగిం
 చి “నేను సీతవలె సులభముగా నీవల్ల వెనుకద్రోతుక్-వాడనుకొను. మునుపు వ్యర్థముగా
 మీ పౌరుషమును జనులుచూడవలయునని సీత నరణ్యమునకంపితివి. నీచేష్టితమును నేనెఱు
 గుదును. వాల్మీకివద్ద నేను నేర్చినవిద్యను నీవిప్పుడు చూడుము. అట్లుగాకున్న నీచే వాల్మీకి
 చునికిని సీతానతికిని శరణాగతుఁడగుము.” అని వాగ్బాంబులనువిడిచెను. అంతనారాముఁ
 డు సర్వాన్త్రముమీఁద మాఘాళాస్త్రమును ప్రయోగించెను. అది శాంతమయ్యె. కుశఁ
 డు శునకాస్త్రంబునువేయగా రాముఁడు మనలాస్త్రముచే దానిని నిగ్రహించెను. పిమ్మట
 కుశఁడు ప్రయోగించిన ఆగ్నేయాస్త్రంబు శ్రీరాముని మేఘాస్త్రంబుచే మాయమయ్యె. కు
 శఁడు వాయువాస్త్రమును విడువగా లీలచే రాముఁడు పర్యతాస్త్రముచే దానిని నివారిం
 చెను. కుశఁడు తనవజ్రాస్త్రము రాముని యమాస్త్రముచే శాంతివొందగా బ్రహ్మాస్త్రమునే
 ప్రయోగించెను. అప్పుడు రామునియజ్ఞాంగణమున హహాకార కోలాహలముపుట్టెను. శ్రీ
 రాముఁడు దానినికూడ వైష్ణవాస్త్రముచే నణఁచెను. అంత నూరకుండిక కుశఁడును శ్రీరా

యేపతిత్రింశతిః ॥ ౩౨ ॥ తేతేశ్వరశ్చత్రమంగో పరిష్టాద్ధరితీశః, పరితీష్టతథాయేమే కుశచాపవ్యగరాతా ॥
 ౩౩ ॥ శరాస్తేరాచవంద్యస్య పరితీష్ట పదాంతీశః, తద్వస్త్యకాయంరామా విషయావిష్టమాసః ॥ ౩౪ ॥ ఆ
 జ్ఞాపయిన్వ్యసదివం గచ్చివాల్మీకిసస్పృధిం, శ్చుచ్చస్యతంశకుశ్చుత్వ్య కాశేష్యవిమాచరీ ॥ ౩౫ ॥ తతోజ్ఞాత్వా
 సయామూరతే రిష్ట్యదుమంతీషడాత్, తథేతిరామవనాత్పితుంధరీరథమాస్థితః ॥ ౩౬ ॥ క్రోధద్వయాంతరైశ్చ
 సక్యంత్యత్వాకలవం, దృష్ట్యాత్వాశవాత్మికిం రామశ్చాగ్రాన్త్యజేవయత్ ॥ ౩౭ ॥ ముఃప్రామామంత్రిగంత్విం వ
 దిరామాయమేవచః, శభామధ్యేగాయనస్య కాశేష్యవిదితంతః ॥ ౩౮ ॥ భవిష్యతిశకుశ్చంపీ వృత్రంబాలయా
 క్కుభం, తతోదుంత్రిశ్చనేర్వాక్యం రామవాయస్యవేవయత్ ॥ ౩౯ ॥ కుశంబంశకుశచూయా వాల్మీకిరీతామ
 దా, శమలింగ్యథాభిప్రాం వివాదరేఖింశుభం ॥ ౪౦ ॥ * ఇతిశ్రీమచ్ఛ్రీకాశీరామచంద్రాంతగోత్రే శ్రీమదా
 సందరామాయణే వాల్మీకీయ జన్మకాండే కుశలవయోః పరాక్రమవర్ణనామ షష్ఠమశ్శుకః ॥ * ... ౭ ॥

శ్రీరామదాశువాచ—అప్రవభారేరామేగ శమచూతాప్రభాశీశా, శ్చాయామంమాతరేవ శభా
 యాంజగ్మశుమరా ॥ ౧ ॥ వాల్మీకీరాజ్ఞయాభారా జటాకృష్టాజినాంబరా, జన్మకాండంత్యేకమేవ జగతుస్తా
 పితుఃపురః ॥ ౨ ॥ జన్మేశ్వరశ్చుచ్చచరిం రామామౌదతవిన్వీతః, అప్రస్తవాప్యపిశశ్యే విషయావిష్టమాసః ॥

ముఃకుమరీ తీక్షణీనారాచంబులచే కొంతసేపు పోరాడిరి. అప్పటి రామకుశలయుద్ధమున కెత్తుక
 మొకటిజరిగినది. రాముడుప్రయోగించిన బాణములన్నియును కుశునితలమీఁకుగానేలఁగూ
 లుచుండెను. కుశుడుప్రయోగించిన వన్నియును రామునిపాదముమీఁదుగా నేలజారుచుండె
 ను. అసంగతిలో శ్రీరాముడు ఈవేడుకనుచూచి యాశ్చర్యచిత్తుడై తనమంత్రీసేపు వాల్మీకి
 మునిసన్నిధికిపోయి నమస్కరించి ఎవరు వీరిరువురు బలిష్ఠులగు నీశిష్యులలో అనియఁదిగి తెలు
 సికొనెరవ్వు. నేను సంగతిసంతోగి విప్పట వీరి సందహరివయమై మది నెంచెదను.” అని యా
 జ్ఞాపించెను. అంత నతడొక్కేయని రథమునెక్కి వెడలి రెండుకోనులు దూరముననే కుశలపు
 లను కుడిప్రక్కజేసి వాల్మీకిమునికి నమస్కరించి శ్రీరామవాక్యమును విన్నవించెను. అమ్మనిం
 ద్రుఁడు మంత్రినిచూచి “బాలకులయొక్క-మంగళవలిత్రంబు సమగ్రముగా రేపు నధలో గా
 నముజరుగునపుడు తెలియును. అని నామాటగా చెప్పము. పోయ్యు.” అని వంపించెను. అతఁ
 డొక్కే రామునికి విజ్ఞాపించెను. అచ్చట వాల్మీకి కుశలవులను సంతసముతోపిలిచి యాలింగిం
 చి, కథలచే నా రాత్రిని శుభముగానడచెను ॥ ... .. ౭ ॥

యజ్ఞసభలో కుశలవులు జన్మకాండమును పాడుట.

అంత మఱునాడు ప్రార్థన శ్రీరాముండు బాలకులనుపిలుపించెను. జటాకృష్టాజినాం
 బరథారులగు నాకుశలవులు వాల్మీకిని నైదేహిని వందించి సభలో ప్రవేశించి సంతోషముతో
 వాల్మీకి యనజ్ఞునంది తండ్రియెదుట జన్మకాండముకట్టిన పాడిరి. శ్రీరామచంద్రుఁడు జనుల

3 || హృత్సవీతాపహరాత సంతోషపరమయయః | ఏతిస్త్వంతిరేశ్వర్యే లవనాయ్యప్రసీదతాః | ౪౮ | శక్తు
 స్సూర్యాయుష్మక్రియాప్రభావస్వరూపః | అంగదాద్యాపాథిభావాన్మహానాన్ప్రకటితాః || యయ
 స్సువానరాస్యై లక్ష్మణోపియవతుః | సర్వేత్యైరామనంద్రం తస్మప్రస్థాంతకేమదా | ౪౯ | అసంకుంత్రి
 రామై తౌవిప్రభావరేణిహి | రాక్షసేంద్రలక్ష్మణంచ శక్తుష్టుంతుఃకర్షణం | ౫౦ | అంగదంచమహేంద్రచాం
 బవంతంవోబవీత్ | ఆనంద్యుంతువిరం సవీరందేవసంవితం | ౫౧ | అద్యస్తవస్తవాంకుస్థ్యైరత్యయైతై స
 భాంగణే | గంగాయావత్తైతీతే సభాకార్యామతాకుభాః | ౫౨ | కరోవీశవధంసీతా మహాగ్రీవాన్చావీరైః మ
 నీశ్వరాద్యాస్సర్వైతాః జానంతుఃతకల్పమం || ౫౩ | తథామహాపితార్తీకే కృష్ణంబానంతుఃకరః | ఇతిరవ్యవసం
 క్రుత్యై లక్ష్మణాద్యాసునిగతాః | ౫౪ || ఊచుర్మహోక్తరామేణ వార్తీకేలక్ష్మణాదిభాః | రామస్యవ్యవసంస
 ర్యై హృత్సావార్తీకీర్ణవీరః | ౫౫ | సమృత్తాకామతుఃక్రొద్యాత్ లక్ష్మణాయసంకర్ష్యచ యుష్మదీశవధంతుం
 మహాకర్ణంకీరావసంచరి | ౫౬ | శ్వకరివర్ణితైస్సీతా శవధంజనసంపది | యోషితాంసరమాదేవః | ౫౭ | త
 సచావరః | ౫౮ | సతివివాగతీకావ్యా నార్యాచావీరకత్తియే | లక్ష్మణాద్యైరత్యైశ్చైవ రామమగర్భైరత్యైః ||
 ౫౯ | సుతుత్రాడింశ్చక్రుర్వీరా నాశుపాయపకుర్వత | వార్తీకేకరచంపాపా దూచుస్సంఘస్సనాయకం ||

తోడ తనచరిత్రమునువిని అత్యంతాశ్చర్యమునందెను. లోకులును విన్నయావిష్టులై వీర్వు సీనిమ్మ
 యొక్క ముద్దుబిడ్డలనియెఱిగి ముదమునందిరి. అంతలో లవుని వాయవ్యాశ్రుముచే పీడితులై
 యున్న శీత్రుష్టుదులును మోహనాశ్రువుగ్గులైయున్న అంగదాదికపివీరులును మహారాజ
 లును గాయమునందకయుండెడు లక్ష్మణుడును అచ్చటికివచ్చి శ్రీరామచంద్రస్వామిని వందించి
 తత్వేన్నిధానమున సంతోషముతో కూర్చుండిరి. అప్పుడు రాఘవుడు ఆబాలకులను సాదర
 ముగా వంపించెను || 2 || పిదప శ్రీరాముడు విభీషణ లక్ష్మణ శీత్రుష్టు మకరధ్వజాంగద సు

శ్రీరాముడు సీతాదేవిని వార్తీకిని పిలువించుట.

షేణ జాంబవంతులతో నాలోచించి “దేవపూజ్యుడగు వార్తీకిమునీంద్రునిని సీతాదేవితోడ
 తీసికొనిరండి. నేడైవనో సభికులనడుమ సభాంగణమున నమ్మకము కావలయును. గంగయొ
 క్క దక్షిణతీరమున మంగళకర్మమైన గొప్పసభ నేర్పరుపవలెను. గంగాతీరమున నాయెదుట
 సీత శవధముచేయుగాక. మునీంద్రులందరును ఆమెను పాపములేనిదానిగా నెఱుంగని. అట్లే
 నాయొక్క నిమగ్నమగ్నిమును వార్తీకియొక్క పారిశుద్ధ్యమును తెలియదురుగాక.” అనిచె
 ప్పిపంపెను. ఆమాటనువిని లక్ష్మణాదులు మునీంద్రునివద్దికివచ్చి శ్రీరామవచనములను విన్న
 విందిరి. అప్పుడు ఆమహర్షి శ్రీరాముని హృదయాభిప్రాయము నెఱింగి సమానింపఁబడిన సు
 మంత్రాదులను లక్ష్మణుని వశమునకునమర్పించి వారినిచూచి “శ్రీరామునికి నామాటలనిట్లు
 మీరు విన్నవించవలసినది. శేవు సభామధ్యమున సీతాదేవి శవధము చేయుచున్నదిగా? శ్రీ

[illegible]

విశ్వకర్మ నిర్మిత సీతాభుజ మద్భిక్షమగుట.

జయ్యెన నీతాదేవినిచూచి తేలియనివానివలె సముఖముననున్న లక్ష్మణునితో “మునుపు నాకు చూపుటకై నీతయొక్క భజమును తేల్చిచూపితివిదా? దానిని బదిలముగా పెట్టియందిన పుడు పోకొనినరము” అనియాజ్ఞాపించెను. అతడు వట్లేయని సాదరముగా పెట్టిలోనుండి నీతాభజమున న్ని ఆమెయెగుట రామలచారికి చూపించెను. అయిదేండ్లకుమునుచే ఛేదివం బడి మాంసపూరితంలై నీతాభజమువలె నుండెను దానినిచూచి అందరు నాశ్చర్యము నందు

తైర్విశ్వామేః । అంతాయామపిద్యుష్టమే వైదేవ్యః । ప్రత్యయాయామహా । ౪౪ । దేవానాంపురతః క్షేప ముఖిరం
 సంప్రతేతా । సేయంబాః భయాద్భిన్న స్వపాపాపిద్యుతేతా । ౪౫ । సీతామయాపత్యక్తా తద్భవాత్తామయ
 మహానీ । మత్సోహతోపీతానామి ఓహోయంచలవప్యయా ॥౪౬॥ అతైర్విశ్వామేః క్షేప సీతాకాపభయా
 న్ననే । తథాపీతాకాపానాం త్రయంసీతాత్రప్రత్యయం ॥౪౭॥ తోహతోహంభంచాపి సభాయాంతవసద్విధాను
 ధాయాంజగతమధ్యే సీతామంగీకరోమ్యహం ॥౪౮॥ తదాతప్యనభందప్తమాసాత్ గాతాస్థమత్తుకాః । సభాయాం
 లాసకీచాప తథాకాశేయవాసిన్ ॥౪౯॥ ఉదయభీష్యాభోమ్యప్టిః । ప్రాంజలిర్యాకృతమబ్రవీత్ । రామాదవ్యమహంచేద్ది
 మసాపిసంభవే ॥౫౦॥ తహామేధరణీదేవీ వివరందాతుయవాతి । ఏవంశపంత్యాస్సీతాయాః । ప్రాదురాస్మిహ
 గ్భృతం ॥౫౧॥ ఘోరలాద్వివ్యమత్యగ్ధం సింహసనమత్రయం । భువోవివరమాగేతానాం సుహాసితంనరమం ॥౫౨॥ నాగం
 దైర్భీమాయాంతర ద్వివ్యదేహం వివరం । ధూమేభావకీహోంభ్యైర్భృత్యాదుమేతరంసంజాంఘాంస్యాగతాసీతామ
 క్త్యాససేవాసవ్యజేయత్ । మహాంకారప్రగ్ధం ముగంధైఃపూజ్య మైథేవీంఘ్రింసహరింగ్యాధభూదేవీ విజయా
 మాసహదరం । తదావైశ్యవైశ్యమ్యాన్యం గుప్తం సింహసంసంత్సహత్ ॥౫౩॥ సింహసనస్థాంవైదేహం । ప్రవిశంతిం

మండగా నావిశ్వోక్త్యవిర్మితభంజం బన్యశ్వంబయ్యె. అంతనుచూచి జనులు ఆత్యంతాశ్చర్య
 మునందిరి. శ్రీరాముఁడును ఆశ్చర్యమునందినవాఁడై వాల్మీకిమునినిచూచి నమస్కరించి “మ
 హానుభావా! ఇప్పుడు నీవు నాతో చెప్పినదంతయు నశ్లేషరి. నిర్వలంబులైన నీమూటలచేనాకు
 నవ్వుకము చక్కగాగల్గినది. లంకలోకూడ దేవతలయెదుట సీతవలన నేను ప్రత్యయమునందితి
 ని. అందువల్లనే అంతఃపురమున నామెనంగీకరించితిని. అట్టి యీమెను లోకభీతివలన నేను ప
 రిత్యజించితిని. దానిని నీవుక్షమించుము. ప్రాజ్ఞాండా! కుసుండు నావల్ల గల్గెనని యెఱుఁగుదును.
 సీతాకాపభయమువలన భ్రాంతిచే నీవు లవుని లవంబులచే నిర్మించితివని తెలిసియున్నాను.
 అయినను ఈలోకులందరికిని నన్నకమునిచ్చుటకై సీత ఈనిర్వలనభలోసియెదుట శపథమును
 చేయవలయును. లోకులయెదుట సీతనంగీకరించెదను.” అనిచెప్పగా, నవ్వుచా శపథమును చూ
 చుటకు జనలందరును సముత్సాహులైరి. అంత పట్టుబట్టకట్టికొనిన జానకీదేవి నభలో నుజవి
 బట్టి యుత్తరదిక్కునుచూచుచు నేలచూపుగలదై “శ్రీరామునికన్నను వేటొకనిని మనంబున
 గూడ తలంచిన దాననుకాను. అట్లున్న సీభూదేవి నాకు రంగధమునిచ్చునుగాక” అని యిట్లు శ
 పించుచుండగా నొకవంటజరిగెను. భూమినిరిసి యారంగధమునుండి మిక్కిలిమనోహరంబగు మే
 లై నసింహాసన మొక్కటివెలుపడెను. భూదేవిప్రత్యక్షమైనచచ్చి తనకూతురగు సీతమ్మనుచేపట్టి
 నుఖముగా వచ్చినదానవయితినిచెప్పి దివ్యదేహులగు నాగేంద్రులచే ధరింపఁబడి యార్యప్ర
 భంబగునాసింహాసనమున కూర్చుండబెట్టి వస్తుభూషణగంధమాల్యాదులచే సరిత్యజించి యా
 లింగించిపాదరముగా పీచుచుండెను. అప్పుడు తిన్నతెన్నగా సింహాసనము భూమిలో క్రుంగినదా

కసాలం । దృష్ట్యాకాశ్చితాదేవాః । (త్రీయగ్వర్ణాన్తస్సంధి)మాత్ ॥ ౫౩ ॥ నిరంకిరాభిర్వైదేహీం వనస్సుపుష్పవృ
క్షిణిః । సాధువాదశ్చనుమహా స్పృహనుమకీర్తికాత్ ॥ ౫౪ ॥ అంతరిక్షేతథూహాద సర్వస్థావరమగదుః । తదా
బభూవచకిం నీతాశ్చిదదృశాత్ ॥ ౫౫ ॥ ఉడుప్రేబహుధావాన్ వానరాశ్చఃరాధిహః । కేదంబింతానిరాశ్చ
చ దాశ్చధ్యాయనంబాహుః ॥ ౫౬ ॥ కేద్రామంఃకీర్తితః కేదర్శితామరేతః । ముచూతామాత్రంరేతస్సర్వం
తూష్ణీభూతమరేతం ॥ ౫౭ ॥ స్రవిశంతి భువంసీతాం దృష్ట్యాపంచహితంజగత్ ॥ ఏతద్వైష్ణవేతరామఃప్రళం
తించహతిరే ॥ ౫౮ ॥ విదేహాంతదాపుష్ట్యా వామహప్రేతస్సంధి)మాత్ ॥ తాంధరారిః కదాచో ధృత్యాకాశ్చైవై
భువం ॥ ౫౯ ॥ తతస్తాంప్రాశ్నయామాశు భువంఃరఘునందనః ॥ ౬౦ ॥ * ॥ శ్రీరామచంద్రఉవాచ— దేవిత్వం
పర్వతాకాశాం నివాస్థానమైవం ॥ ఎవీశాక్రమాతాత్మం మహాస్యాస్యాదిభూ ॥ ౬౧ ॥ పరశాస్త్వయా
పాత్వం వసుదాశ్చలకాజవాత్ ॥ స్వరాశంబోదాసన్ద్రువం కిలోపిశ్చిత్సర్వేదీహః ॥ ౬౨ ॥ త్వీమగాగర్వింస్య
రాలస్త్రీ మారుఃప్రేషియాకుభా ॥ త్వీమేవాద్యాతమేశ క్లిప్తిమిలాపిమస్తుమహి ॥ ౬౩ ॥ సత్తాదరాద్రదానీత్వం
ధాతూస్త్రిత్యాజవాసదా ॥ ఉమాయుక్త్యాగమేవాసి సూక్తాసూక్తాఃకరూపా ॥ ౬౪ ॥ తాఃకీమఃస్యే గుం త్వ

యెనుసింహానమున కూర్చుండి ఎసారిలంబునకు దిగిబడి పోవుచున్న జానకివస్తుమూచి గగన
మున దేవత్రీలు సీతమీద నెడచెక్కి పూలవానగుంపించిరి. ఆహా! ఎంతమంచిది ఎంతమంచిది
నిదేవతలక్కిరించిరి. అప్పుడు భూమిలోను అంతరిక్షముందును గల చరాచరప్రపంచమును సీతాశ
పథమునుమాచుటవలన భయభ్రాంతింబయ్యె. నరాధిపులును వానరాధిపులును విచ్చలవిడిగా
మాటలాడుచుండిరి. కొందఱు చింతాక్రాంతులయిరి. కొందఱు ధ్యాననిష్ఠులైరి, కొందఱు
శ్రీరాముని నీక్షించుచుండిరి. కొందఱు సీతాదేవినవలోకించుచుండిరి. సీతభూమిలోప్రవేశించుట
నుమాచి యిజ్జగంబు సంమోహితంబై యచేతనంబై మొకముహూర్తకాల మూరికెయింద
ను. అంతలో నపుడు శ్రీరాముడు పోవుమండు సీతనుసంధామమువలన నెడవచేతితోపట్టి ధ
రించి కుడిచేతిలో భూదేవినిపట్టి యిట్లుప్రాధ్నించెను ॥ ౬౦ ॥ దేవీ! నీవు సర్వలోకములకును ఉత్త

సీత భూమిలోగ్రుంగునపుడు శ్రీరాముడు భూదేవిని ప్రార్థించుట.

మనివాసస్థానమయితివి. నీవు పుణ్యవృక్షావపు. సకలజనులకును నీకడుపునుండి సువస్థమునిచ్చె
దవు. నీవశేషతృప్తిదంబులగు నౌషధులనుచేయుచున్నావు ॥ ౬౧ ॥ నీవేదుర్గాదేవి, నీవేత్రీదే
వి, స్వరాత్రిక, విష్ణువగునాకు నీవేప్రియురాలయిన మంగళదేవత. నీవే ఇష్టాదిచ్చుట నాశక్తిగా
నున్నావు. నిన్ను నేనెనిర్మించితిని ॥ ౬౩ ॥ నీకడుపునుండి లోకులకు త్రీతితో ధాతువులనిచ్చుచు
న్నావు. తతము నీవే వేదసూక్తోక్తకర్మలు ఇతరశాస్త్రోక్తకర్మలు మొదలైనవాటిలో తమ
గల్గినదానవు ॥ ౬౪ ॥ ఈశానకీ నీకూతురు. ఇష్టాదిచ్చుట నాకు నీవత్తగారుగానున్నావు. నాకు
కన్యాదానముచేయుము, మునుపు చేయలేదుగదా ॥ ౬౫ ॥ దేవీ! నీవు సుప్రసన్నవగుము. యి

క్రూర్స్యం మేధునాత్మికమ్ । కన్యాదానశయముదా త్యయాపూర్వకృతంపహి ॥ ౬౫ ॥ స్రవీదజేవివోచేత్తే త్వయ
క్రూరోభవన్యతి ॥ * । రామదానశయముదా త్యయాపూర్వకృతంపహి ॥ ౬౬ ॥ నారీకాశ్యభా
వాత్సా నాశ్యభోద్రాహువేరితం । శక్త్యైరగ్రస్మితా సహితాపాశాగమమ్ ॥ ౬౭ ॥ తాంకన్యంతింపునర్వప్యై
భువరామాభ్యుతామహి । బహువక్రౌధతామ్రూప్యప్రదాలత్నగజుబహిత్ ॥ ౬౮ ॥ చాపమానయసామిత్రే శక్తియే
హా భువన్యతి ॥ ౬౯ ॥ తనోహుత్సానానీతిం కరోదండముత్తమం ॥ ౭౦ ॥ భృత్యాభ్యాశోపణంకృత్యా శరసంధానమాత
నోత ॥ తిదాంబామహాన్యామై శ్చుభ్యభేలవదాగదః ॥ ౭౧ ॥ తారానిచేతుధరణీం బహుపుస్తకజాదిశః । చ
కంపేదగజీచామిత్రాహితిదత్తముహుః ॥ ౭౨ ॥ కరాభ్యాంబానీంకృత్యా రామసాంకేయకేయత్ ॥ స్వయం
క్రీరామనదయో త్పరసానమనంద్యధాత్ ॥ ౭౩ ॥ తిదాభేదేవదాన్యామిత్రేమహుమహువృష్టిభిః । వవహులూకానీం
రామం దేవసంఘామదాన్యామిత్రా ॥ ౭౪ ॥ తనోరామసామిత్రాద్యప్యై చదయోర్వముతింభువం । స్వక్రౌధంకాంత
మహో త్క్రీరాభ్యాంబానీంకృత్యా ॥ ౭౫ ॥ విప్రజ్యస్తాపయామాస స్వకరోమావనిత్రభుః । తింసానరామం
సత్యా ప్రసాద్యత్రపునఃపునః ॥ ౭౬ ॥ దత్వాదిదేహాన్యామై తిన్హింహాసనముత్తమం । సీతాంస్తుత్యాభతాంకృత్యా

కాశిపోయిన నీయందు నాకు క్రోధముపుట్టుచున్నది.” అనిమహాత్మ్యేడగు రామపురుషు ప్రార్థిం
చినను, శ్రీకృతస్యస్వభావముచే నాభూదేవి రామునిమాటవివసనీతాదేవితోడ తిన్నతిన్నగా
నేలఁదిగఁబడి పోవుచుండెను ॥ ౬౭ ॥ చెప్పినట్లు విసకపోవుచున్న భూదేవిచూచి శ్రీరాముడు

శ్రీరాముని యాగ్రహము నొరవ్వజాలకభూదేవి సీతమ్మ నమ్మగించినదలంబు.

కన్నులఁబాగుచుండ లక్ష్మీణునిచూచి “తెమ్మఁడా! ధనుస్సును తెమ్మ. ఈభూమిని శీఘ్రంఁచెదను.
నాశీఘ్రబాణముచే నీభూదేవి సీతను నాకర్పించుచున్నది. దీనినివధించును” అనియజ్ఞాపించెను.
అంతినితఁడు చాపమునఁదిన్నగా, కోదండరాముడు ధనుష్షంకారముచేసి బాణమును అనుసం
ధించెను. అప్పుడు చండమూలతము వీవసాగెను. లవణాంబుధి యల్లకల్లోలమయ్యె. చుక్కలు
నేలరాలుచుండె. దిక్కులలో దుమ్ముకమ్మె. భూమికంపించె. భూదేవి పలుమారు రిక్షింపుమనివే
డుచు సీతమ్మను చేతులతో నెత్తుకొనివచ్చి శ్రీరామునితోడమీఁద కూర్చుండబెట్టి, శ్రీరాముని
కాళ్లమీఁదఁబడి ననుసరించెను. అప్పుడు గగనమున దేవవాద్యములు మ్రోగినవి. సురులు
సీతారాములమీఁద విరులవాన గురిపించిరి. అంత నారాముడు తనకాళ్లలోఁడియుండు భూ
దేవినిచూచి తనకోపమును చల్లార్చుకొని ధనుర్పాణంబులనువదలి ధరణీచేతనెత్తెను. అంత
నావసుధాదేవి పలుమారు రామునిననుసరించి ప్రసన్నునింజేసి సీతాదేవికి శ్రేష్ఠమైనతల్పిం
హాసనమునిచ్చి కొనియాడివిచారించి సీతచేసంపూజించఁబడి శ్రీరాములవారివద్ద నెలవంది తు
ణములోనంతల్లిరితయయ్యె. అప్పుడు లోకులందఱును సీతమ్మను మరలపుట్టి వచ్చినదానిగా

తయాసంపూజితావతః ॥ ౩౩ ॥ ఆయుర్ర్యోగమునందున్నట్టి తదాదంతిహితార్థంబు. తదానీతాంతాభ్యుత్థై ర్భు
జాతాంతుమేసిరే ॥ ౩౪ ॥ జయకైర్యుజ్జ్వలముత్తాం చక్రభూజాంబుభక్తృవృత్ ॥ దదావానాభ్యుత్థైశాపితా
రామోమహాద్విజః ॥ ౩౫ ॥ కవచాద్యుపహారాన్య సంబధాభ్యుత్థులంతః ॥ కన్యకురారాభ్యుత్థై ర్భుత్తుతమణి
మాగధాః ॥ ౩౬ ॥ సీతాయాభ్యుత్థైశ్చ తావత్త్యాదక్షిణేకతే ॥ సీతాకుండలభూజితం కల్రతీర్థాంబధూవ
తత్ ॥ ౩౭ ॥ విహితాశ్రుజలంపుష్పం సంకప్తమహావనం ॥ అపేదవ్యుపిత తీర్థే సీతాభ్యుత్థానారాత ॥ ౩౮ ॥
తద్రతానీకంజం పురగాద్యునునాకసం ॥ పశ్యరామోమహాద్విజః ॥ ౩౯ ॥ సీతాభ్యుత్థానారాత ॥ ౪౦ ॥
తద్రతానీకంజం పురగాద్యునునాకసం ॥ పశ్యరామోమహాద్విజః ॥ ౪౧ ॥ సీతాభ్యుత్థానారాత ॥ ౪౨ ॥
తద్రతానీకంజం పురగాద్యునునాకసం ॥ పశ్యరామోమహాద్విజః ॥ ౪౩ ॥ సీతాభ్యుత్థానారాత ॥ ౪౪ ॥
తద్రతానీకంజం పురగాద్యునునాకసం ॥ పశ్యరామోమహాద్విజః ॥ ౪౫ ॥ సీతాభ్యుత్థానారాత ॥ ౪౬ ॥
తద్రతానీకంజం పురగాద్యునునాకసం ॥ పశ్యరామోమహాద్విజః ॥ ౪౭ ॥ సీతాభ్యుత్థానారాత ॥ ౪౮ ॥
తద్రతానీకంజం పురగాద్యునునాకసం ॥ పశ్యరామోమహాద్విజః ॥ ౪౯ ॥ సీతాభ్యుత్థానారాత ॥ ౫౦ ॥

నెంచిరి. వెవ్వేఱుగా నందఱును జయజయ కోలాహలముతోడ సీతాదేవినిపూజించిరి. అపు
డు రాముఁడనందభరితుఁడై ననేకదానంబులనొసంగెను. ఎచ్చట చూచినను నవవిధవాద్యం
బులు మ్రోగుచుండెను. గణేకలాడుచుండిరి. వనిమాగధులు పొగడుచుండిరి ॥ ౩౦ ॥ గంగాద
శ్రీరాముఁడు సీతతోడ యజ్ఞపూర్తికేసి యందరికిని సెలవిచ్చిపంపుట.

శ్రీరాముని సీతయెచ్చట శవభముచేసెనో అచ్చట సీతాకుండమును నొకదివ్యతీర్థముగల్గినది.
అచ్చట సీతయొక్క నివ్వవంటి దుఃఖిసంతప్తంబగు కన్నీరు పరిశుద్ధంబుగా నత్తీర్థంబునపడినందున
ను సీతయొక్క వేడినిట్టార్పులవల్లను అది తప్తతీర్థంబననొప్పియున్నది. ఆకుండమును స్మరించి
నమాత్రమున భయములుపడును. శ్రీలు పతులయాయుర్యధిగోతరు దానిని సేవించవలయును.
అంతనా సీతాదేవి వస్త్రాలంకారయుతులగు పుత్రులతోడ వెనుకఁజెప్పిన మహాలాభసంబుల
తోడ నవభృథసానమునాచరించెను. శ్రీరాముఁడెట్లు గంగ యజ్ఞంబులను పూర్తికేసి, విభిష
కారముగా లవునికి జాతకర్తావసంసాగరంబులనుచేసి, వివిధదానంబులనొసంగి, భక్తితోదేవ
తలనుపూజించెను. పిదప మునులను ఋక్యకులను వచ్చియున్న బ్రాహ్మణాదులనందరిని ధన
ధాన్య దక్షిణాదిప్రదానంబులచే నానందపరచిపంపెను. రాజులనందరికిని వారివారిసెలవులకుసెల
విచ్చెను. ॥ ౩౧ ॥ అంతనాసాన్ని సీతతోడనుపుత్రులతోడనుతమ్మలతోడను అయోధ్యనుప్రవేశిం

మరల సీతారాములు పుత్రులతోడ నయోధ్యను ప్రవేశించుట.

చెను. పట్నీ పుత్రులతోడ నేనుగమిఁదనన్కి- మహాలాభసముగా నూరిలోవచ్చుచున్న రాఘ

పురస్త్రి ర్భారగర్భారక్షాత్తమః । నీరయాతనయాభ్యాం చ యయానిజగ్మవంబ్రతి ॥ ౯౦ ॥ తథాచాత్మభ్య
 బ్యాసీ దయోధ్యాయాంశుమంతః । దిరకాశేనైవేవ్యో దళానంచజిహ్వైశ్చ ॥ ౯౧ ॥ తస్యోష్ఠపాదకాతాభ్యా
 బ్య విశసజారక్షూద్యుతః । జ్వళంచగుమేధాంచదవావాక్షాంభితాంతురే ॥ ౯౨ ॥ తిరిస్సీతాయతోరామఃపుత్రా
 భ్యాబంధుభిశ్చ ॥ పునఃపత్నీసుఖంకేమీదిరకాలంరక్షూద్యుతః ॥ ౯౩ ॥ రామేనీతియాసాద్యం శుభాప్రా
 దీత్రయాదళః పమాణ్యుత్రక్యంతరాజ్యం కన్తికాకాలేద్విజౌత్తమ ॥ ౯౪ ॥ ఏకాదశశుభాప్రాదీ పత్నీరాణీమహం
 తివ । తస్మైకాదశపమణి మాసాపికాదశైవతు ॥ ౯౫ ॥ దినాన్వైర్వికాదశైవాత్ర రామేనీతియాశుభా । ఆయా
 భ్యాయాంశుతంరాజ్యం కన్తికాకాలేద్విజౌత్తమ ॥ ౯౬ ॥ ఏకాదశశుభాప్రాదీ వైకాదశనినివ । శస్త్రద్వీపవతి
 పాతా రామోభూత్పిల్వభేతః ॥ ౯౭ ॥ దళపమణశుభాప్రాదీ దళపమణతానవ । రామేనీతియారాజ్యంకన్తికా
 కాశేత్తయ్యైశ్చ ॥ ౯౮ ॥ ॥ ఇతిశ్రీకళింగీరామచరితంశిగణే శ్రీమదానందరామాయనే జన్మకాండే వాల్మీకియే
 బాణకీర్తనానంబామాప్తమస్తుకమ్ ॥ ౮

శ్రీరామధాశుభావా—అధోమిణలామాండవీచ శ్రుతీర్థిశ్చప్రైవతాః । బహుపురంతరాత్పిల్వంచీదం
 తర్యతోష్ఠ్యుగ్మహూదరాః ॥ ౧ ॥ తాసాంచకారసీతాసా కాకుకావీచసాదరం । తాసాంపుంసపనాదీని వివిధా
 నిరక్షూత్తమః ॥ ౨ ॥ అచూయపత్నీర్విజౌత్తం కారయామాశబంధుభిః । దోహదాన్మరయామానుప్రాసాంపా

పుండుపురనాచలచే సమర్పింపఁబడు నీరాజనాది సత్కారముల నానందముచేనంగీకరించెను. ఇ
 ట్లువచ్చి రామచంద్రుఁడు రాజమందిరముచేరి రారాజించుచుండెను. బహుకాలమునకు నీతాదే
 వియొక్క—దర్శనము లోకులకు లభించినందుచే నయోధ్యలో మహాత్మ్యవంబులు మనోహరం
 బులై బరగుచుండెను. అంత శ్రీరాముఁడు తక్కిన రాజులకు సెలవిచ్చిపంపి, అత్తమామలను
 మిథిలాపురికి సాదిరముగా నంపించి, పత్నీ పుత్రులతోడను తమ్ములతోడ చిరకాలము సుఖము
 గానుండెను. వినము, విష్ణుదాసా! శ్రీరామచంద్రుఁడు పదుమూడవేలయైదు సూరేండ్లు రాజ్య
 మేలుచున్నట్లును; ౧౧౦౧౧ సంవత్సరములు ౧౧ మాసములు ౧౧ దినములు నీతతోడ రా
 జ్యమేలినట్లును; ౧౧ వేలేండ్ల ౧౧ దినములు రాజ్యమేలినట్లును; ౧౧ వేలేండ్లుమాత్రమే రా
 జ్యమేలినట్లును; కల్పాంతరభేదముచే తెలియఁదగును. .... ౮౦॥

లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులకు పుత్రులుపుట్టుట.

తరువాత క్రమముగా కొంతకొంత యంతరముగా ఊర్కిలా మాండవీ శ్రుతకీర్తులు
 గభీణులయి వెలసిరి. నీతాదేవి వారికి సాదరముగా పలు వేడుకల్పించెను. శ్రీరాముఁ
 డు అత్తమామలను మిథిలనుండి పిలువించి తన తమ్ములచే వారికి పుంసవనాది సంస్కారం
 బులను సవిభవంబుగాఁ జేయించెను. పౌనాచులు సువృత్కాంతలును వారియొక్క—వేది

రమ్యౌత్ శ్రీయః ॥౩॥ తాసాంసర్వాః సముత్పన్నాః నేవిష్యత్సానఘాతైః | వస్త్రాంకారఘాతైః స్తావ
యానానతాస్సుఖం ॥ ౪ ॥ అథోమికాలాసారసయం సుఖవేషరచితమం | తదస్మామాంధరీపుత్రం సుఖవే
షరచితమ్ ॥ ౫ ॥ తతస్సాత్రుతకాశ్య సుఖవేషరచితమ్ | కాలాంతరేణోమికాలాయా ద్విత్వీయస్తవయోధ
వత్ ॥ ౬ ॥ తథాపరస్మమాంధర్యాః పుత్రికాలాతరాదధూత్ | తాతః మాంధర్యసంహారం నేహంరామఃపుత్ర
పుత్రక్ ॥ ౭ ॥ చకారసూక్ష్మాస్త్రైః పరాహిత్యైః పుత్రైః ॥ ౮ ॥ లక్ష్మీనాథైః కృత్రిమైః పరాస్త్రైః ॥
౯ ॥ మాంధర్యాపుంసూక్ష్మైః కిన్చిత్ప్రక్షవామః ॥ శ్రువీత్యేకస్మదాహిత్య యూపకతుః పరాస్త్రైః ॥
౧౦ ॥ ఏవిష్యత్సానఘాతైః సుఖావిషయైః ॥ ఏతేతరేణసంహతాః కాలకాలేక్షమేషం ॥ ౧౧ ॥ తేత్రేకత్రయయా
ప్రాక్తాః పుంశ్చేషేహంకర్తవ్యైః | సర్వేహంభక్తకాలేషు సురాస్యకేయదాస్త్రైః ॥ ౧౨ ॥ వాచయామాసు
ర్వాద్యాని వత్సహంపుష్పవృద్ధిః | మాప్నోభిఃపితృభిఃకృత్వా కాలకాలసూర్యసన్నిభాః ॥ ౧౩ ॥ రాజద్వ
యహవాసీ చుష్పవృద్ధ్యాపాత్రయా | ఏవేసుర్వవద్యాని నకృన్మాస్మదోగణః ॥ ౧౪ ॥ వాచయంతిస్త్రీ
ర్వాసి కుష్టపుర్రుదిమాగధాః | నగరీభోగమామానునతాకాన్యైఃకరిష్యే ॥ ౧౫ ॥ సుహృదఃపాథికావాస్యత్య
రామాదీవాంచపూజనం | వస్త్రైరంభరీత్యైః చక్రేతేవ్యైఃకృత్వా ॥ ౧౬ ॥ సమదాహనివిషేభ్యో రాహ

శ్లను పూర్తిజేయుచుండిరి. వారివంశని పిలువించి శ్రీరాముడు వస్త్రాంకారాది సత్కారం
బులచే నానందపరచెను. విషవ డ్దులచేసి తొలుత కుమారునింగనెను. పిమ్మట మాంధరీదే
వికి పుత్రుడువయించెను. అటుమీద శ్రుతకీర్తి అమడవిడలింపునపుట్టిరి. కాలాంతరమున
ఉత్పిల రెండవపుత్రునింగనెను. మాంధరీయు సర్వే మజ్జిమైకనింగనెను. శ్రీరాముడువసింపల
వారిచే వారంకరికి జాతకర్తాది సంస్కారములనుచేయించి యథావిధిగా వెవ్వేలుగాపేర్లుపె
ట్టించెను. లక్ష్మణుని జ్యేష్ఠపుత్రుడు అంగముడు. రెండవవాడు చిత్రకేతువనువాడు. మాంధరి
యొక్క మొదటికొడుకు పుష్కరుడు. ఇంకొకడు తిమ్మడనువాడు. శ్రుతకీర్తియొక్క జ్యేష్ఠ
సుతుడు సుశాసనురాముడు. కనిష్ఠుడు యూపకేతువనువాడు. కల్లు వారికి వసిష్ఠుడు పే
ర్లుపెట్టెను. కాలక్రమముగా నిట్లందరికిని బిడ్డలు పుట్టినవంగరిని సంక్షేపముగా సీకుచెప్పితిని.
వారువారు పుట్టినప్పుడంతఃకును, దేవతలందరును సంతోష యుక్తులై మంగళవాద్యములను
వాయించిరి. తలిదండ్రులతో నాబిడ్డలమీద విరులవానగురిపించిరి. రాజజ్ఞుచే నగరుముం
దర గొప్పయుత్సవములయ్యె. నవవాద్యములుమ్రోగినవి. అపురసలాడిరి. వందిమాగధులువం
చించుచుండిరి. చిత్రధ్వజవతాకామలచే పురమునలంకరించిరి. మిత్రులు రాజులందరును శ్రీరా
మాదులకు వస్త్రాధరణాదులచే వెవ్వేలుగాపూజించిరి. రామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులు నాందీ
ప్రాథ బ్రాహ్మణభోజనాది సత్కార్యలనాచరించిరి. ఇట్లు శ్రీరామాదులయొక్క యెనిమిదిమంది
మద్దుబిడ్డలు తిల్లులచేలానింపలకును చంద్రునివంటి ముఖముగలవారలై సుఖముగావిరాజిం

వ్యాజ్యవశ్యతే । బాహుకాఙ్గోజయమాసు క్వాహిదశ్రురాధరాత్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవమప్తకమరాస్తే రామాది
నామనోరథాః । వపుఃకుండవదనా మాత్మభిర్దాతామృణం ॥ ౧౭ ॥ శృంఖలాబద్ధత్వాది నిమిశతేనవరోహ
చ । ప్రేంభేహసితమరాస్తే విరోహాత్కథ్నూషితాః ॥ ౧౮ ॥ ఘోరేష్యగమయాశ్వత్థ పదాశ్వశిమహంతిచమ
త్కఫలావలంబీ శోభయంతిస్తబాలకాః ॥ ౧౯ ॥ కంఠేరత్నముడిత్రాత మగ్ధ్యవీరివభాంధితాః । కణాయోస్య
గోసంవన్న రత్నాజాననతాలకాః ॥ ౨౦ ॥ సింహానమణిమంతీర కటిఃసూత్రాంగదైర్యతాః । స్తీరవత్క్వా
దశనా ఇంద్రసిలమణిప్రభాః ॥ ౨౧ ॥ అంగజేరింగమాదాశ్వ ప సూరైస్సంస్కృతాశ్చభాః । తేపిత్రాకరంజ
యామాసు ర్భాత్యక్వాదివిశేషతః ॥ ౨౨ ॥ నావాశకుక్రీడపక్ష శ్చేష్టితేరుభయంబునైః । బాల్మక్రియధైర్యశక్తగమ
నైర్భురేరైః ॥ ౨౩ ॥ తత్తేజబాలకాశ్వత్థ వస్త్రాలంకారభూషితాః । సభాయూరాక్షవంశత్వా తస్థస్థింహ
సనాపరి ॥ ౨౪ ॥ ఏకదారాసువఃప్రాహ వసిష్ఠంపదస్థితం । అవలోకయతాలావాం త్వంచిహ్నస్థియథాక్రమం
౨౫ ॥ తస్మిన్త్యారామవననం వసిష్ఠోహుమతైస్సహ । ఆదౌకశంసమాకూటు వృష్ట్యారామంచోబ్రవీత్ ॥ ౨౬ ॥
వసిష్ఠోవాచ—సంచ సూత్రానంచదిభిః సుప్తరక్షిష్యమన్నతః । త్రిపుష్పర్షణుగంధీరో ద్వాత్రింశత్కక్షగస్తయంతి
౨౭ ॥ పంచదీప్తగంధిశ్చాపి యథాదీప్తగాయమాస్యచ । భుజోనేత్రేహనకాణసు నానాచరతశ్చశ్యతే ॥ ౨౮ ॥

చిరి. బంగారుగొలుసులుగల యుయ్యాలలో కనకాలంకృతులై వెలుచుండిరి. మోమున ము
క్తాలంకృతంబులయిన రావిరేకలు ఆబాలురను ప్రకాశింపజేసెను. కంఠమున నవరత్నహారమధ్య
వ్యాఘ్రనఖంబులును కర్ణంబులలో కనకరత్నకుండలంబులును దేహంబున శబ్దించుచుండు రత్న
నూపురంబులును కనకకటిసూత్రకేయూరంబులును వెలయుచుండ నగుమోములలో నింద్రసిల
మణినిభంబులయిన చిట్టివలువరను బరగుచుండె. కాలోచితమంగళసంస్కారంబులచే సంగతు
లగు నాబాలకులు ముంగిలిలో గొటలాడుచు తలిదండ్రులను వివిధబాలక్రీడలచేతను చుంబనా
దిచేష్టలచేతను కృత్రిమయధములచేతను మంచినడకలచేతను సంతోషపరచుచుండిరి. అంత
కొంతకాలంబునకు నావిడ్లలు వస్త్రాలంకారయుక్తులై వధులో శ్రీరామునివందించి సింహాసనం
బులమీఁద కూర్చుండిరి. ఒకప్పుడు శ్రీరాముండు సభాసీనులగు వసిష్ఠులవారినిచూచి “బాల
కులయొక్క లక్షణంబులను చూడవలయు” నని వేడెను ॥ ౨౫ ॥ వసిష్ఠుండు ఆమాటవిని బ్రాహ్మ

వసిష్ఠులవారు కుశలవాడులకు సాముదికాది లక్షణంబులను చెప్పట.

ఋతోడకూడి, మొదట కుశునింబిలచి పరికించి శ్రీరామునితో నిట్లనెను—౫ సూక్ష్మంబులు,
౫ దీప్తంబులు, ౨ వెల్లినివి, ౬ బొడవయినవి, ౩ విరివియైనవి, ౩ చులకనివి, ౩ లోలేతయినవి,
ఇట్టి ౩౨ శుభలక్షణంబులు గలవాఁడీతఁడు. దీర్ఘాయుష్షంతఁడగు నితనికి ౫ దీర్ఘంబులయినవి
చక్కగానున్నవి. అవియేవనిన, భుజములు నేత్రములు మోకాళ్లు చెక్కిళ్లు ముక్కు. గొంతు
పిక్కలు మేహనము అనువివిమూడును వ్రాసెములు. స్వరము బొడ్డు మనస్సు ఇవిమూడును

వాజంసూమహాదైత్య త్రిభిర్గోసస్యాయమాదితః । స్వరేణవత్త్వవాభిభాగం త్రిగంధీరశ్చకుక్కుభః ॥ ౨౯ ॥ కృత్కా-
 శాంసురిదశనా వర్యాన్యంఘరిజాన్యపి । తథాభ్యవంచశూత్వాణి సూచయంతివరాంఽయం ॥ ౩౦ ॥ పాన్యంఘీర-
 లనేతాంతే తాలజవ్యంఘోష్టకం । సప్తానుగంచసశఖ మన్విరాజ్యసుఖప్రదం ॥ ౩౧ ॥ వక్షఃకుక్కులికశ్శుంధ-
 కచక్రీచదున్మతం । తథాత్రిద్యశ్యతేరాతే మహాదైత్యరథభోభాగ ॥ ౩౨ ॥ లలలాటజివతోధి శ్రీవిస్తీర్ణోఽ-
 థావ్యాసా । సర్వతేజోమహైశ్వర్యం తథాపావృత్తిహాస్యథా ॥ ౩౩ ॥ అద్భిన్నాత్మజాగ్రంప్రావ్య తథారేఖాశ్శ-
 ద్యశ్యతే । కన్దస్యప్తివిర్యాతా దీర్ఘాయువ్యంఘాభవేత్ ॥ ౩౪ ॥ కమళవృష్టకలినా వకనుకరణోరా । రా-
 జ్యహేనూకరోఽప్య పాదాచాన్యనిజోమతా ॥ ౩౫ ॥ పాదాసమాంసభారక్త సమాశూత్వానుకోభనా । సహం-
 నుత్యప్యనేహేన స్పృహాదైత్యర్యసూచకా ॥ ౩౬ ॥ స్వల్పభిరంశభాగి క్షూరకాభిభుదానుభి । లింగేనశ్శక్త-
 న్నేన రాజరాతోభవిన్యతి ॥ ౩౭ ॥ ఉక్తటాసనస్సస్థి గ్వాభిరస్యాపివతులం । దక్షిణావతరాదునా మహా-
 దైత్యర్యసూచకం ॥ ౩౮ ॥ ధాదైశామూత్రయత్యస్థిక్ దక్షిణావతరానిహది । గంధర్వవిగ్రహదునూ ర్యగిహిర్య-
 తిదాస్యపః ॥ ౩౯ ॥ విస్తీర్ణామాంసభాస్పృహ భుజావశ్యసుఖోదితా । వామావతరానుప్రలంబా రోమయాక-
 ణోదితా ॥ ౪౦ ॥ క్రివత్సవజ్రచక్రాబ్జ మత్యేకతోదండదంధభృత్ । తథాశ్శక్రగారేఖా యథాపాత్రివిదస్తతి ॥

గంధీరంబులు. తోలు వెంట్రుకలు వ్రేళ్లు పల్లు వ్రేళ్లగనుపులు ఇవియొందును సూత్తంబులు నై-
 గొప్పనంపదను నూచించుచున్నది. అరచేతులు అరకాళ్లు నేత్రాంతములు దవడలు నాలుక
 పెదవి గోళ్లు ఇవి యాఱునోకటియును ఎఱ్ఱనివిగాన రాజ్యసుఖదాయకంబులు. ఎద కడుపు
 నుడుగు మూఁపులు చేయి నొరు, ఇవి యాఱునున్నతంబులుగానున్నవి. ఇవి మహాదైత్యర్య
 భోగప్రదంబులు. ఎద నుడుగు మొల, ఇవి మూడును విరివియొనవి. సకలతేజంబులుగల మహై-
 శ్వర్యము ననుభవించును. చిటికినవ్రేలు మొదలు జుట్టనవ్రేలివరకు నెడదెగక బారినరేఖక
 నుపవడుచేత నితఁడు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడుగా నుండును. ఇతనిచేతులు శత్రుసంహారకార్యమున
 తాఁబేలివుపవలె కఠినంబులు. ఇది రాజ్యప్రదంబు. ఇతని పాదములు సమములు మృదువులు
 సూత్తములు కోమలంబులు పుష్పంబులు దేహముతో సరియైన వ్రేళ్లుగలవి, ఇవి ఐశ్వర్యసూ-
 చకంబులు. చేతిలో రేఖలు కొద్దిగాగలి యవియెఱ్ఱగా తెలియుటచే వీడు నిత్యసుఖానండు-
 ను. లింగము ప్రాస్వముగా కృశమైయుండుటచే రేరాజుగానుండును. గుడము చీలమండలు
 పింఛందలయున్నతి బొడ్డు ఇవి గుండ్రముగానుండుటచేతను కుడి నుడి యెఱ్ఱబాఱియుండుటచే
 తను మహాదైత్యర్యముగలదు. కుడినుడిగా నొక ధారగా మూత్రము పడుచుండిన వీర్యము మీ-
 ననుభుగంధము గలదిగానుండిన నవ్వుడు రాజుగానుండును. ఇతని భుజములు విస్తీర్ణంబులును
 బలిసినవియును చిక్కనగలవియునుగాన సుఖార్హంబులు. మఱియుమిక్కిలంబములై యెడను
 నుడిగలవిగాన భూరక్షణకులిగినవి. శ్రీవల్మీకీ చక్ర కమల మత్యేక చాప దండములను ధ-

౪౦ | ద్వ్యత్రింశద్దశశ్చాయం పరకంబుకీర్తిధరః | క్రాంచదుంధుభిషంపాభి స్వరస్వశ్చరారాధకః | ౪౧ | అమ
భుపింగళేత్రోపా నైవంశ్రీ పృథజతిక్యదితే | నంచరేఖాలలాటస్తు తథాసింహాదరభృతః | ౪౨ | ఊర్ధ్వరేఖాం
కితపదో నిశ్చస్పద్దగంధవా | ఆచ్ఛిద్రపాడిస్సుఃసో మహాలక్షణవాసయం | ౪౩ | ఏవంకంఠిరిష్టాథ శ
ర్యాదృష్ట్యైకమేనః | లపాదీనామనివశ్చి పూర్వవత్పానరాఘవం || ౪౪ || తతఃప్రీతమనారాఘఃప్రాజయో
మాసకంఠయః | వస్త్రైరాధరశ్చైత్యవ యయాహమోత్తతోగృహం | ౪౫ | ఏతస్మిన్మంతరీతా భూమిదత్తవ
రాసనే | సంస్థితావలైర్దిగైర్దై దాఃసీధిఃపరిపీజితా | ౪౬ | శభభిస్సీధితాంమ్య ధృతాఘోఙోపబహుదా
ముకుతస్సందితీతీ ముఖంచంద్రభంవరం | ౪౭ || రామస్యాగదునంత్రత్వా సంచలాలసనాజ్ఞవాత్ | తతో
దదశక్రీరామం బాలకైఃపరదక్షిణం || ౪౮ || స్వకట్యాయాపకేతుంచ దధానమవరోశుం | తద్దైవదక్షిణేనాస్తే
దధానంచాగదంతుభం | ౪౯ | కుశంబంపుంస్కృత్య సమాయాంతంశ్చైక్యతైః | తస్మిన్మేసాదదర్శాన లక్ష
ణంబాలకాద్భుతం || ౫౦ | తత్తతఃకట్యాంపుష్కరంచ దధానందక్షిణేశకరే | తస్మిన్మేసాదదర్శాన లక్ష
ణం || ౫౧ | చిత్రకేతుంశుంకట్యాం దధానంయక్తుండితం | తద్దైవదక్షిణేనాస్తే మరాహంపంశేత్కం || ౫౨ ||
తస్మిన్మేసాదదర్శాన శక్రుష్టంబజకాత్తతా | రామకస్తాడిభిభృతం సమాయాంతంశ్చైక్యతైః || ౫౩ | ఏవం

రించునట్టి దివ్యరేఖలుగల్గి ముల్లోకములకు నాయకుడుగానున్నాడు. ఇతఁడు ౩౨ దంతములు
గలవాఁడు. శంఖమువంటి గొంతుగలవాఁడు. హంసక్రాంచ మేఘదుంధుభివాద్యముగలవీఁడు.
సర్వైశ్వరాధికుఁడు. తేనెవంటి పింగళనయనుండుగాన నీతనిని శ్రీదేవి యొకప్పుడను వదలదు.
నొసట నైదురేఖలును సింహమువంటి కృశోదరంబును గలవాఁడుగాన మంగళాంగుఁడు.
ఊర్ధ్వరేఖలచే నంచితంబగు పాదములుగలవాఁడు. ఊపిరివిడిచిన తామరసగంధముగలదు.
దట్టమైన కరతలములు. మంచిముక్కు. కాపున నితఁడు మహాలక్షణ సంపన్నుండుగానున్నాడు
ఇట్లు కుతునికీచూచి పిదప క్రమముగానందరి శుభలక్షణంబులను పరీక్షించి తొలుతచెప్పినట్లే
వరుసగా వచించెను. అంత నాశ్రీరామచంద్రుఁడు సుప్రీతుఁడై ఆగరువును వస్త్రాధరణంబు
లచే పూజించి, నిజరాజనందిరమునకరిగెను. అంతలో నంతరక్షరమున సీతాదేవి భూదేవియి
చ్చిన దివ్యాననంబున కూర్పుండి దాసీజనులు చామారామలను వేయించుండ నశ్శిష్యులు సే
వించుచుండ నొండుదిండ్ల నానుకొని చంద్రవ్రభంబగు నిజముఖంబును నద్దములో చూచు
కొనుచు సుఖముగానున్నచైశ్రీరామచంద్రస్వామియొక్కచాకనువిని యాననమునుండిలేచివెడలి,
తననమసునాయూపకేతువును కుడిచేతిలో నంగదుని నెత్తుకొని ముందర కుశలవులను పెట్టు
కొనివచ్చుచుండు రామునిని, ఆవెనుకనెడమచంకలో తత్తుని కుడిచేతిలో వుమ్మరుని నెత్తుకొని
వచ్చుచున్న లక్ష్మణునిని, వానివెనుక చంకలో చిత్రకేతువును చేతిలో సుబాహువు నెత్తుకొని
వచ్చుచున్న భరతునిని, వానివెనుక శ్రీరాముని శత్రుంబులనుధడించి తిన్నతిన్నగా వచ్చుచు

నాభానువృష్ట్యా సీతాప్రత్యక్షజగదతం । నిజవృత్తిరకనా సీతాకీనుధాంసీ ॥ ౫౪ ॥ కరాభ్యాంపురతో
యాతం లవంసృత్యాచుచుంబతా । నిధాయతంలవంకటాగ్ం దృత్యాహస్తేపరంబుకం ॥ ౫౫ ॥ యయాగ్రైవస్సరా
మేగ వదతిస్సృష్టంపునః । శుభీధిర్వృష్టితాసీతా రంజయామాసరాభువం ॥ ౫౬ ॥ అభరామిసీతాయాః స్థిత్యా
సింహస్సనఃపరి । అభయాయాపురతక్వాపి బాలకాస్సస్థితాంశ్యభః ॥ ౫౭ ॥ సీతాయైదశామౌక్తిత్యా లాబయా
మాసనాదరం । సీతాయైరాభువంప్రాహ శభాయాంనదనాపురా ॥ ౫౮ ॥ యాన్యక్తానినువిశ్మని శకూవాంతా
వివిస్తూత్ । శ్రుత్యైరానుభూతాని సీతాతేమంపరంబుయా ॥ ౫౯ ॥ రాఘవఃప్రాహైవదేహీ మూర్ఖులారిపి
జితాం । సీతేగదందిత్రకేతుం లక్ష్మణాంకేస్యచేశయ ॥ ౬౦ ॥ తదావనచపంశ్రుత్యా సీతాశీఘ్రింశకూబయా
తావదృష్టాయబామిత్ర ద్దజ్జయాగంబుచద్యుతః ॥ ౬౧ ॥ తిగంకుకామంగరామసి దృష్ట్యాతామండపింత్రాః । శ్రు
తీతీకంకజనేత్ర శంజ్జయాదోదయత్రదా ॥ ౬౨ ॥ తాభ్యాంసృతోభభూమిత్రః స్థితాస్సభ్యాశ్చపావిశత్ । తా
వద్రదతయాస్థితాతక్ష్మాత్రాసస్పృశేశయత్ ॥ ౬౩ ॥ తద్వచ్చుధిరతస్యాంకే స్వవేశ్యతత్పుష్కరా । శ్రుత్యుష్మాం
కేనుతాచుంప యూవకేతుంశ్యచేశయత్ ॥ ౬౪ ॥ తతస్థితాంపునఃప్రాహ స్థితాస్సస్పృశమావృషహః । విజయం
కూర్ములాద్యాశ్చ ప్యస్యంవ్యామిషమాదరాత్ ॥ ౬౫ ॥ తతిప్రాదుత్రుతస్సర్వా శుభీభిర్జితాపుతాః । వ్యజన్త

న్న శత్రుఘ్నునినిచూచి సంతోషన్వాంతయై, యల్లే నిజవస్త్రాలంకారంబులు నిగనిగలాడు
చుండ నెదుట వచ్చుచున్న లవునింగని చేతులతోఁపట్టి ముద్దుపెట్టి మొలనెత్తుకొని యాకుశు
నింజేతపట్టుకొని తిన్నగా రామునితోమాటలాడుచు మరల నిజస్థానమునకేతెంచెను. సఖుల
తోడ నాజానకి జనకజామాతను రంజింపజేసెను. అంతనారాముడు సీతమొక్క సింహాసన
మునకూర్చుండి తొడలమీద బిడ్డలను కూర్చుండబెట్టుకొని సీతకు చూపుచు వానినిలావించె
ను. మఱియు నక్కాంతామణికి సభలో వసివులవారానతిచ్చిన బాలకుల లక్షణంబులనన్నిటిని
నిరూపించెను. శ్రీరాముని నోటినుండి వాటినివిని జానకమ్మ పరమానందధరియయ్యె ॥ ౬౦ ॥

శ్రీరాముడు తమ్ములతోడ సరసములాడుట.

ఊర్జిలచే సేవింపబడుచున్న సీతాదేవితో శ్రీరాముడు “నతీ! అంగమని చిత్రకేతువును లక్ష్మ
ణుని తొడమీద కూర్చుండబెట్టుము.” అనిచెప్పగా; నామె ఆబిడ్డలనుతీసికొని త్వరగావెడలె
ను. అంతలో సిగ్గుచే లక్ష్మణుడు వెడలఁదొడంగెను. దానినెఱిగి రాముడు మాండవీతులకి
ర్తులను లక్ష్మణునిని పోనియ్యవలదని కనునయిగచేసెను. నవప్రయ వారసన్మఱేవచ్చి బావనడ్డ
గించిరి. లక్ష్మణుడును కూర్చుండెను. అంతనాసీత వానిబిడ్డలను వానితోడమీద విడిచెను
అల్లే ధరతునితోడపై రతుపుష్కరులనువిడిచి, శత్రుఘ్నుని తొడమీద నుబాహు యూప
కేతువులను కూర్చుండబెట్టెను మఱియు రాముడు సీతనుచూచి నవప్రయ “ఊర్జిలాదులు
కూడ వారివారిపతులను వీచుచుండురుగాక” అనిచెప్పెను. అంత వారందఱును సిగ్గుపడిపరు

ర్వీజయామానుః స్వంస్వంకాంతంకులజ్జితః ॥౬౭॥ ఏవంవావాకాకుకాని భోజనాశనకమానుః । కారయామా
నవై దేహ్య బంధ్యాదీనారోఘాద్యహః ॥౬౮॥ అథరామౌపవీత్యం ఏకదావాక్యమబ్రవీత్ । ఓకస్యాశ్శలపస్యాపి
వ్రతబంధోద్ధీక్షితాం ॥౬౯॥ తథేతిగురుప్రాక్షాత్యుత్తరాయామశ్శుభేదీతే । గణకాకాధనమామాయా మంత్రయా
మాససాదరం ॥౭౦॥ కురూయంశంశంశంశం ॥౭౧॥ దిన్మన్వ్యసంలవాదాద । జ్ఞాతౌత్తేగణాస్మత్తే నురుకుక్రాది
కంబలం ॥౭౨॥ దృష్ట్యపంచాంగపత్తేయ రాఘవంవాక్యమబ్రువత్ । బ్రాహ్మణస్యాష్టమేప్రాశ్నో ద్వాదశక్షేత్రి
యశ్శుచ ॥౭౩॥ తైశ్శిష్యయాదేశవమే వ్రతబంధోమునీశ్వరైః । జన్మత్ ఏషేతథాగభాగ త్సప్తమేద్యేవశ్శు
చ ॥౭౪॥ వ్రతబంధోవిధాతీవ్యో యత్న తిశ్శుబలాధికః । బ్రహ్మవర్చసకామశ్శు కార్యంవివ్రత్యపంచమ ॥౭౫॥ రా
జ్ఞోబలాధికాదష్టమే తైశ్శిష్యాభాగభిన్నోష్టమే । ఋద్ధ్యశ్శోపశయస్ మేవంకాప్తేయనిగణయః ॥౭౬॥ ఆలోగ
భాగచ్చమేద్యే తే పుత్రియోద్వంశపూత్రయ । నుఖంకురూపవయనం మమూరకంశ్యణుసాదరం ॥౭౭॥ ఆద్యార
భ్యనంశంశ దినేద త్తంతుకాయాహి । పతంతిరేగతంతుత్వా మమూరకంశ్యణుసాదరం ॥౭౮॥ గణకాకాధనవి
ప్రాప్త్యై శ్రాజ్యలక్ష్యంకులబ్రవీత్ । ఆకారీడియరాజాన స్సువృద్ధశ్శుచిశ్వరాః ॥౭౯॥ పాంతిపురాశ్శుపౌరా
శ్శ్యశ్శ్యశానవైపున । శృంగారీడియాయోధ్యేయం పరిభాష్య ప్రసాదరం ॥౮౦॥ శోధనీయాప్తకాసాధ స

గత్తి సఖజనులచే పట్టబడిరి. సిగ్గులో రామాజ్ఞానుసారముగా తమతమ పతులను వీనుచుం
డిరి. ఇట్లే శ్రీరామచంద్రస్వామి సీతతోడ భోజనాదినవయంబులలో లక్ష్మణాదులను వినిదప
రచుచుండెను ॥౮౦॥ వీడవ నొకప్పుడు రాముడు పసిష్ఠులవారితో “కుశునికి”లప్రసికిని ఉపస

శ్రీరాముడు కుశునిలకు పనయనము చేయుట.

యనమును చేయించెదగుగాక” అనిప్రాధ్ధించెను. అట్లేకానిమ్మని గురువులవారాజ్ఞాపింపగా,
శ్రీరాముడు శుభదినమున దైవజ్ఞులను పిలువించి వారితో సాదరముగా నాలోచించెను. అప్పు
డాగణులు కుశునికి విదేంద్రనియును లవునికి కొంచముతక్కువగా నైదేంద్రనియును తెలిసి,
పంచాంగములనెత్తి గురుకుక్రాది బలములను పరిశీలించి శ్రీరామునితో “బ్రాహ్మణునికి నెని
మిదవయేటను క్షేత్రియునికి ౧౨ వ యేటను వైశ్యునికి ౧౬ వ యేటను ఉపనయనంబని ముసీం
ద్రులచే స్వరింపఁబడియున్నది. అట్లేబలాపేక్షగల రాజునకు జన్మాదిగా నాఱవయేటను గర్భా
దిగా నేడవయేటను పయత్నించి పడుగుచేయ వలయునందురు. బ్రహ్మవర్చన కాముండగు
బ్రాహ్మణునికి నైదవయేట నుపనయనమును చేయఁదగును. బలాపేక్షగలరాజున కాఱవయే
టను ధన్యాదులకు వైశ్యున కెనిమిదవయేటను పడుగుకాదగినది. ఇట్లు శాస్త్రవిజ్ఞయుముగల
దు. కావున శ్రీరామస్వామీ! గర్భాదిగా నాఱవయేటిలో నీవుత్రుల కుపనయనమును చే
యింపుము. సాదరముతో మువ్వార్తమును వీనుము. నేటికిమొదలు ౧౫వ-దినమునందు కుశు
నికి నుముహూర్త మివ్వఁబడినది.” అనిన దైవజ్ఞులమూలనువిని శ్రీరాముడు వారినిధనకనక

మూహశ్రతభాకుభాః । దత్వాచితాదితేభ్యాది ప్రాసాదేషసమంతరః ॥ ౮౦ ॥ దేవాయేషసశ్చేష సుభాదేషా
 దనోరమా । తేభిరమూదితాది స్థావ్యంతాంబలయఃపుష్క ॥ ౮౧ ॥ బంధనీయాఃపతాకాశ్చ రోపణీయాన్య
 రాఽపి । సమంతతస్తరణాది బంధనీయానిలత్నః ॥ ౮౨ ॥ వేద్యఃకార్యార్థకమయ్యా బంధనీయాశ్చకుంబపాః
 శృంగారిణీయామస్త్రశ్చ కిలికాశ్చసహస్రః ॥ ౮౩ ॥ అన్యద్వాపియథాయాగ్ధం యద్భజ్జానానిలత్నః । తత్త
 త్కురువ్యయన్న క్తం యదూతపరమూత్తమ ॥ ౮౪ ॥ తద్రామవచసంక్రత్యా తత్కేళిశ్చాన్యలత్నః । తథాచకార
 తత్సర్వం యథారామేణకీతః ॥ ౮౫ ॥ తతోమహారేణశ్రీరామః స్వానకభ్యంగపూర్వః । కృత్యామకూరై
 రైవదేవ్య బంధుస్త్రీభిశ్చబంధుభిః ॥ ౮౬ ॥ నానాలంకారవస్త్రాది పరిధాయాభలేశ్చుపా । పుణ్యాహవాచసంచ
 శ్రే నదుంపూజ్యముషీశ్వరా ॥ ౮౭ ॥ నాందీశ్రాధాన్యైశ్చ ప్రతిష్ఠాందేవశ్శృవ । చకారిమఃగైశ్చూర్వనా
 దైస్సీతాపదవ్యః ॥ ౮౮ ॥ తతోయయాఃకీటిశ్చే పాథివాశ్చమునిశ్వరాః । సప్తదీపాంతరస్థాశ్చ పావరో
 ధాశ్చరాహనాః ॥ ౮౯ ॥ తైస్సామూఢ్యశరీదావ్యాప్తా వితత్కేతరాంతరా । తతోమహారేణకీతః పసిష్టాబ్రా
 హ్మణ్యుతః ॥ ౯౦ ॥ రామశ్చాభ్యుతపాశ్చ మధ్యేభ్యత్వాంరంపటం । ఉపాచందగరాశ్చేవ సుస్వైరక్షాభరతాత్
 రైః ॥ ౯౧ ॥ ॥ ధ్యాత్వాశ్రీగణాదయకంపిధిమతాంకంఠువిధింమాధవం । లక్ష్మీశైలసుతాంవిధేస్తుదయతా మింద్రం

వస్త్రాదులచే సత్కరించి పంపిం, లక్ష్మణునితో తమ్ముడా! అంతఃపురమువారు పురమువారు
 దేశముపారు మొదలగువారితోడ రాజులను మిత్రులను మునీంద్రులను పిలుపింపవలయును.
 ఇయ్యయోధ్యను శృంగారింపవలయును. అగడ్తలనేడింటిని శోధింపవలయును. మంగళసౌ
 ధ సమూహాంబులలో చిత్రాలంకారంబులను చేయవలయును. దేవాలయంబులందంతట
 నున్నముపూయించి చిత్రములను వ్రాయించి బలులనర్పింపదగును. అంతట వితానములుకట్టి
 ధ్వజములను స్థాపించి తోరణంబులను బంధించి, మంటపములనువేయించి సువర్ణవేదికలను క
 ట్టించి, వేలకొలది గజభక్తురగాండోళనంబులను సాలంకృతంబులంజేయించి, మఱియు నెట్లే
 యథాయాగ్ధంబుగా నీయుల్లంబున కుల్లానంబగునట్లు నేనుచెప్పివాటినిగూడ చేయింపుము.
 అని యాజ్ఞాపించెను. అంత నాసామిత్రి యత్లేమని తదాజ్ఞానుసారముగా సర్వమునుచేయి
 చెను. పిదప శుభముహూర్తమున శ్రీరాముడు సీతతోడను కుమారులతోడను తమ్ములతో
 డను అధ్యంగమంగళసన్నాసముచేసి వివిధభూషణ వస్త్రంబుల నలంకరించుకొని వారందఱితో
 డ పుణ్యాహవాచనముచేసెను. మునీంధులను పసిష్ఠులవారిని పూజించెను. నాందీశ్రాధము
 నాచరించి కులదేవతను ప్రతిష్ఠించెను. మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండినవి. అంత నచ్చటికి
 సపరివారులుగా రాజులును మునీంద్రులును సప్తదీపవాసులందఱును వచ్చిచేరి. ఉల్లసకుల
 చే నిండి యయోధ్య మిక్కిలి చక్కగానుండెను. అంత మహూర్తదినంబున పసిష్ఠుడు బ్రా
 హ్మణులతోడ శ్రీరామునికిని కుశునికిని నడుమ దివ్యమంగళవస్త్రమును అద్దముగావట్టి పధు

సురాంబుః గ్రహాః । పుణ్యాగ్రాహవర్షిన్ముగాశ్చ సుమనీకా స్వీయాంబులస్యా వికాం తాతంబుతరమాదరే
 గవలనే భూయాశ్చదామంగళం ॥ ౯౨ ॥ తదేవేగ్మంసుదిసంతదేవ తారాబలంచంద్రబలంతదేవ విద్యాబలంచైవ
 బలంతదేవ సీతావతేర్యత్ పురణదిధేయం ॥ ౯౩ ॥ ఇతిహానామంగరాద్విగ్రహార్యమూపైర్వశోహరైః । ఓంకార
 రహితైర్వసుగురు ద్భూతాంతేనబలంతదా ॥ ౯౪ ॥ తతః పురాణువస్యాంకే నివేశ్యమాచనాదిం । విధిక్యత్వాంభ
 గాసేన దృఢంచాధ్యక్షమండలం ॥ ౯౫ ॥ బధ్యాదౌరుక్తకాంబూంజీ బబంధైజాతసంతదా । తతఃపిశాచుశుభ
 గాః శ్రీమహావష్టవాః ॥ ౯౬ ॥ బ్రహ్మచర్యవ్రతాదీని శుభకాయాపద్వివాహాః । కృత్యోక్తవిధివాహావంశర్యా
 దాచమనంతథా ॥ ౯౭ ॥ దంతాకాశవ్యూహవిరోధ్యాం కృత్యాయులవిరోధసం । స్వాత్మ్యాబుజేబైరుకాంతైః । ప్రా
 దానామయ్యుత్తరైః ॥ ౯౮ ॥ ఉపధానంరక్షోత్వా సంధ్యయోరుధయౌరసి । అగ్నికార్యంతతఃకృత్య బ్రా
 హ్మణాశ్చభివాదయేత్ ॥ ౯౯ ॥ బ్రువన్ముఖగోత్రోహ మభివాదయత్కృషి । ధారయన్దేహిలాంబంధో పవిత్రాజ్ఞమే
 వచ ॥ ౧౦౦ ॥ అపిద్యౌచరతైర్వృక్షైః బ్రాహ్మణేషుత్తమృతయే । వాగ్యతోస్తువ్యక్తాహో భుజీతాన్మృతక

రాక్షసరంబులను సువ్వరంబులునుగల మంగళరంబులను వచించెను—“శ్రీమహాగణపతిస్వామిని
 సావిత్రీదేవిని శంకరునిని బ్రహ్మను విష్ణువును లక్ష్మీచాణీసరస్వతులను ఇంద్రాదిదేవతలను గ్రహం
 బులను పుణ్యాత్ములగు గిరినదీదేవతలను మునీంద్రులను నిజకులదేవతలను జనసేజనకులను వీరిసం
 దక్షిణి ధ్యానించి పాదరముగా ప్రార్థించునట్టిది యేమనిన ఈవలుపుకు నిరంతరము మంగళ
 మగుగాక. శ్రీసీతావతిని చక్కగాస్తరించవలయును. ఎందువల్లనినన, నతని స్వరూముచేయునట్టి
 కాలమే దివ్యలగ్నము. అద్దియేనుదినంబు. అదిగదా చంద్రతారాబలయుక్తంబు. విద్యాబలం
 బు నదియే. వైవబలంబు నదియే.” ఇట్లు విధవిధ మంగళశ్లోకంబులతోడను వాద్యఘోషంబు
 లతోడను ప్రణావనాదంబులతోడను వసిష్ఠుడు తెరబల్చును తీసివేసెను. పిమ్మట శ్రీరామునితోడ
 మాఁడ సుశునింగూర్చుండజెట్టి హేమామాదికము నాచరించి, విధివ్రతారముగా కొసినమును
 కమండలువును ఇచ్చి సువర్ణమాంజని బంధించి జింకచర్మమునుకట్టి, కుశునికీ వసిష్ఠుండు గాయ
 త్రీ మంత్రము నుపదేశించెను. బ్రహ్మచర్య వ్రతకర్తంబులను చక్కగా కెలిపెను. ఎట్లనిన—

కుశునికీ వసిష్ఠులవారు ద్వివిధర్తంబుల నుపదేశించుట.

చెప్పఁబడినట్లు శౌచవిధినాచరించి ఉపమనముచేసి పండ్లను నాలుకను తోమికడిగి మురికికడి
 గిగాని జలదేవతామంత్రంబులంజెప్పుచు స్నానముచేసి ప్రాణాయామముంబట్టి రెండుసంధ్యల
 లోను సూర్యోపస్థానమునుచేసి అగ్నికార్యమునాచరించి పిదప బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించు
 నది. వందించునపుడు దండకమండలూహ వీతాశనంబులనుధరించి ఇట్టిగోత్రమువాడగునే న

త్వన్మః ౧౧ ఏకాన్మననమక్ష్మీయాత్ క్రాంతేక్ష్మీయాత్తదావది । ద్విభారంనైవధుంకరీ దివాక్యాపిద్విజోత్తమః ౧౨ । సాయంప్రాతర్ద్విజోక్ష్మీయా దగ్ని చూత్రదిధావదిత్ । ఉభయమాంసంప్రాణిహింసాం భాగ్నరాలోకశం ౨౩ । ౩ । శ్రీయంవయ్యక్ష్మీతోద్భిష్టే చరివాదందివజామౌత్ । యథేష్టచేష్టాభరణే ద్యురోన్నయనగోచరః ౧౪ । సమానునగ్నక్ష్మీయా త్వరోక్షేప్యంశేషణం । నువనిందాభవేద్యత్ర పరివాదస్తుజాత్రచ ౧౫ । క్రురీపిభ్యామ స్థాతవ్యం యతవ్యంపాతతోస్యతః । సమాత్రాపితుఃస్వప్రా సస్వప్రైకాంతశీలతా ౧౬ । బలవంశంధియాన్యత్ర మోహయంత్యుతికోదివా ౧౭ । ఏవమాదిప్యనేకాని బ్రహ్మచారివ్రతానిహి ౧౮ ॥ తస్మైగురుశ్శౌచదిశ్య దదాదా నాస్యనేకః ౧౯ । భోజయామాశుతమాత్రా సహనానోత్పన్నైస్తదా ౨౦ । కారయత్సాధుపాలాః పూజసందితృ ర్యశం ౨౧ । తేవాపికుశలాశేష దేవకస్యదివజాశం ౨౨ । చకారాన్యచేదైవ సీతయాశురుస్తదా ౨౩ । తతోరామః స్వచిత్తి జగన్తేవాపితూజః ౨౪ । చకారభసవస్పాదైశ్చ ముష్టాద్విప్రాశ్చస్త్పూదివా ౨౫ । అచాందాలాంస్తదారామ స్తావయామాశుసాదరం ౨౬ । ౨౭ । ఏవవానాశమత్సహై మాశుషమేకంబాహుషః ౨౮ । రామిదప్రజాయా

భివాదనముచేసినదనని చెప్పవలయును. దూష్యులురాని బ్రాహ్మణులవద్ద తనజీవనమునకై భిక్షాచర్యము నాచరించితెచ్చి మోనముని గురువు ఆజ్ఞనిచ్చినవెనుకే ఆయన్మమును నిందింపక భక్షించవలయును. ఒకయన్మమునే తిననగును. ఆపద్విషయమునందు శ్రాద్ధభోజనమును చేయవచ్చును. రెండుమార్లు భుజింపగూడదు. ఎప్పుడును పగలు రెండుమారులు ద్విజోత్తమునికి భోజనముకూడదు. అగ్నిహోత్రక్రమము నెఱిగినద్విజుడు సాయంకాల ప్రాతఃకాలములలో భుజించదగును. మద్యము మాంసము ప్రాణిహింస నీటిలోనూర్చునింజూచుట శ్రీ ఎంగిలి చర్చి అపవాదము, వీటిని విడువవలయును. గురువునకు కనుపడనట్లు యథేష్టముగా చేష్టలుచేయరాదు. అవిశేషముగా పరోక్షమున పేరును గ్రహించరాదు. ఎచ్చట గురునింద అపవాదము చెప్పబడుచుండునో అచ్చట నిలువలసియుండినం జెప్తులమూసి కొనవలయును. అటుగాకున్నచచ్చట నిలువకపోవలయును. తల్లితోడను మేనత్తతోడనుతోబుట్టుతోడనైనను ఏకాంతమున వసింపరాదు. గొప్పపండితులనుకూడ ప్రబలమగు నింద్రియంబులు మోహింపజేయును. ఇవియే మొదలైన బ్రహ్మచారివ్రతములను ఆవసీష్ఠముని కుశుని కువదేశించి వివిధదాసంబుల వ్రాసంగి, అతనికి తల్లితోడ వివిధోత్సవంబులు జరుగుచుండగా భోజనముచేయించెను. అప్పుడు విధివ్రకారముగా పాలాళి పూజనంబునుచేయించి సీతారాములతోడ వెరసి వసిమఁడు దేవక వినజణనమునుచేసెను. పిదప రాముడు రాజులచేతను జనకునిచేతను పూజింపఁబడిన వాడై ధనకనకవస్త్రాదులచే బ్రాహ్మణులను నృపాదులను ఆచందాలాంతము పకలప్రాణులను

మాం తతస్తాన్వాహిరాదికాః ॥ ౧౦ ॥ ఏవంబహుం తరాద్రామా ప్రతబంధంసంసృజ్ | చరారతూర్వవద్యమే
 త్సమాచూయస్థపాదికాః ॥ ౧౧ ॥ తతస్తాబంధారమ్య వేదాధ్యయనముక్తకుం | చక్రతుగూఢసాన్ని ధ్యేవి
 ధివచ్చద్విభక్తమా ॥ ౧౨ ॥ ఏవం తేషాంతుబాలానాం శర్యమారఘుసంపదః | ప్రతబంధదిధానా యథాకాలేన
 మోక్ష్యంతే ॥ ౧౩ ॥ చరారగూఢానితైః శ్శుచుమూయస్థపాదికాః | విశేషైర్విజిత్రాభ్యాం చరారశకు
 మోక్ష్యంతే ॥ ౧౪ ॥ ఆకరోదధికంవిం మృన్నుగ్గమకరోద్ధిక్ | తతస్తేబాలాశ్శర్య బ్రహ్మచరప్రతేష్ఠి
 తాః ॥ ౧౫ ॥ చక్రస్తేగురుసాన్ని ధ్యే వేదాధ్యయనముక్తకుం | అథరామైవైవేద్య బాలక్రైవరివారిః ॥ ౧౬ ॥
 విశేష్టేషుందగంపా ంభిరేవ్యయథాశవః | అథతేబాలాశ్శర్య కృత్యాధ్యయనముక్తకుం ॥ ౧౭ ॥ వేదాదీ
 నాంగురుముఖా బ్రహ్మహంస్యగుహాశ్రతః | జన్మస్తీథానివైకతుం సేవయానురువంత్రిభిః ॥ ౧౮ ॥ పుణ్యవ్యాం
 భారతేఖండే యానితీథాః కానితే | కృత్యాధ్యయనమువం మున్నైస్యకగోకైః ॥ ౧౯ ॥ బాలాశ్రమా
 గతాశ్రమాశ్శర్యోధయన్వానికాంత్రం | ప్రత్యుజ్జగామసామితిః పురస్కృత్యాధరగారిం ॥ ౨౦ ॥ తేషుక్ష్త్యై

సాదరముగా నధ్యక్షులంజేసెను. ఇట్లు వివిధమనఃకౌత్యవంబులచే నొక నెల గడచిననెనుక నం
 దజీని వారివారి స్థలములకుపంపించెను. ఇట్లే సంవత్సరమయిన వెనుక యథాపూర్వముగా
 లవ్వునికిని ఉపనయము చేసెను. అంత నాయరువురును కుశలపులు గురునన్ని ధానమున విధి
 ప్రకారముగా వేదంబుల నధ్యయనముచేసిరి. ఇట్లే శ్రీరాముడు తక్కిన చిన్న వాండ్రకును
 తత్తత్కాలలోచితంబుగా క్రమముగా రాజులను గురుదేవద్విజులనరుప్పించి తనకొడుకులకన్న
 సతిశయంబుగా పలువేడుకలతోడ వడుగులుచేయించెను. ఒకటికన్న నొకటి యధికముగా
 నుండునుగాని యెందును ఏకొఁజాయనులేదు. అంతనాబాలకులందఱును బ్రహ్మచర్యవ్రతస్థు
 లైరి. గురునన్నిధిలో నందఱును వేదాధ్యయనము చేసిరి ॥ ౧౦౮ ॥ పిదప రాముడు సీతానమే

బాలకులు విద్యనేర్చి తీర్థయాత్రజేసి యయోధ్య కేతేండులు.

తుండై బాలకుల చేరివృతుండై గౌరీగణేశకుమార పరివృతుండగు పరమేశ్వరునివలె ప్రకాశిం
 చెను. అంతనాబాలకులు విద్యాభ్యాసముచేసి వేదాదివిద్యా తత్త్వసింబులను గురుముఖమునుం
 డి తెలిసికొని గుర్వాజ్ఞనంది గురువు మంత్రులు సేనలు వెంబడించినప్పుచుండగా తీర్థాటనము
 నకువెడలి భూమిలో భారతఖండమున నెన్ని తీర్థములుగలవో వాటినిన్నిటిని చరించి తిన్నగా
 నైదునెలలలో మరలివచ్చి యయోధ్యను ప్రవేశించిరి. బాలకులువచ్చుచున్న సంగతినివిని
 లక్ష్మణుడు పురమును శృంగారింపఁజేసి వారిని పిలచికొనివచ్చుటకై భద్రగజమును ముందు
 పెట్టుకొని వెడలెను. వారు లక్ష్మణునిజూచి నమస్కరించి లక్ష్మణునిచేత నాలింగింపఁబడి దివ్య

క్షుణ్ణశేషమస్తతేకాలింగితాపి । నానోన్నైర్యయుర్పులా అయోధ్యాయాన్యథాంతరః ॥ ౨౩ ॥ తుంగేశు
 గోతరశ్చిధి శ్చస్తభాభిస్తుపమితాః । కృష్టిభిఃకనుమాదీనాం దీప్తేర్నైరాతతాపి ॥ ౨౪ ॥ తతస్తేచాంకా
 పుర్య పథాయాంఘ్రుపందహః । శేషస్తతాలింగితాశ్చ యమస్వితాగృహంతరః ॥ ౨౫ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేనీతో
 మిలాలాపామాండవితథా । క్రుత్తిరిశ్యవగళ చక్రర్షిరాజసంపురగ్ ॥ ౨౬ ॥ దభ్యోదగళతైదీప్తైః పరాన్తైర్నై
 పైంపాచితైః । నహంతైరవతేమాన్తైః తోయతుంధైశ్చసాదరం ॥ ౨౭ ॥ తతస్తేచాంకాపుర్య శేషస్వితాంపు
 ర్భక్తవృగ్ ॥ తతోశేషస్వితాంకాశ్చ పూర్వంఘ్రాపితామహీం ॥ ౨౮ ॥ తతస్తేచాలాపుర్య దదుదానా
 న్యశేః ॥ బ్రాహ్మణాభోజయామానుః కోటిః స్తేవృగ్భక్తవృగ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవంనాకేర్నైరాక్షత బధ్నాపూరా
 దుపద్రవి । అభతేచాలాపుర్య శృంగదనాదిసంస్థితాః ॥ ౩౦ ॥ దివ్యవస్త్రాణిదిరాణి వరిధాన్యపటంతరః । అ
 యోధ్యారాజమాగోష మాట్టేషుచవతుమృతే ॥ ౩౧ ॥ ఆరామావపవారణ్య కాటికాసుపదీకటే । గజనాగదు
 శేవక్ర స్పేషయానుంధ్రితాలక్రైః ॥ ౩౨ ॥ ఏవంపాకేతస్యగర కాలక్రస్పీకయానుఖం । రమ్యగురుభిర్యుక్త శ్చ

మంగళ మహోత్సవంబులతోడ నగరమున వచ్చుచుండిరి. దారులలో మేడలమీఁదనుండెను
 పురాంగనలు పుష్పవృష్టులం గురిపించుచుండిరి. మంగళదీపంబుల నారతులనెత్తుచుండిరి. అంత
 నాబాలకులు రాజమందిరమును ప్రవేశించి నభాసీసుందరైన శ్రీరామచంద్రస్వామి చరణారవిం
 దంబులకు దండప్రణామంబుల నాచరించి శ్రీరామదివ్యమంగళ దేవాస్పర్శమునంది యమందాసం
 ద తుందిత్తులై సీతాదేవియొక్క అంతఃపురమునకువచ్చిరి. అంతలో నచ్చట సీతోద్రిలాశ్రుత
 కీర్తి మాండవులుచేరి వేటుగా నారతులనెత్తిరి. పెరుగన్నము పశ్యాన్నము జైలపఃవస్తువులు
 పిల్లతోడ దీపములు ఆవాలు ఉప్పు ఉద్దులు జలకుంభములు పిల్లచేనాదరముగా దిగుతుచువు
 లనుచేసిరి. అంతనాబాలకులు తొలుత నాయనమ్మలను వందించి పిమ్మట సీతాదేవికి అభివాదన
 ముచేసి తమతమ తల్లులకు నమస్కారముచేసిరి. వెంటనే అనేకవాసధర్మముల నాచరించిరి.
 కోట్లకొలది బ్రాహ్మణులకు సంతర్పణలు చేయించిరి. ఇల్లు పలువేడుకలు శ్రీరామమందిరమున
 జరుగుచుండెను. పిమ్మట నిత్యము యథాసుఖముగా నారాజకుమారులు తమకిచ్చవచ్చిన తోడు
 గులను తోడిగి కావలసిన వాహనంబులనెక్కి దివ్యాలంకారయుక్తులై మంత్రి పుత్రులతోడ
 సేనలు వెంటబిందివచ్చుచుండ రాజమార్గంబులలోను అంగశ్శబ్దజారులలోను నలుదారులు చే
 రడుచుట్టలోను తోటలలోను ఉద్యానవనంబులలోను వనంబులలోను నదీతీరంబులలోను
 రాకపోకచే రారాజించుచుండిరి. ఇల్లు సాకేతరాజధానిలో రామచంద్రస్వామి సీతాదేవితో
 డను తమ్ములతోడను పుత్రులతోడను చిరకాలము రమించుచుండెను ॥ ౩౩ ॥ శిష్యుడగు విష్ణు

రంరాజాభయశ్చభాః । ౩౩ । ఏవంశిష్యశ్చయోక్తాంతం జన్మకాండమిదంతః । కథానిశాంబుజాని శుభాకా
 శ్శత్రుత్వరూప్ । ౩౪ । రద్యంపదిత్రహశంధ దాయకంవిదుశోచరం । పుత్రపౌత్రప్రదంజన్మ కాండమీశ్వ
 భావహం । ౩౫ । జన్మకాండమిదంపుణ్యం యోగుగ్ధంశిశోత్తమాః । తేషాంపుత్రైశ్చపౌత్రైశ్చ నియోగోశభ
 వివర్తితి ॥ ౩౬ ॥ జన్మకాండమిదంయేనై భక్త్యాశ్రుగ్ధంశిశుశవాః । తేషాంప్రియాంవియోగోహి శభవాశ్శుత్ర
 బాయతే । ౩౭ ॥ జన్మకాండమిదంపుణ్యం యోగుగ్ధంశిశుశ్రేత్త్రీయైః । స్వభక్త్యాభిర్వియోగంకా శభవ్యంతి
 యథారమా । ౩౮ । గ్రామందేశాంతరంభిభాం యోగశాశ్వదిరంశరాః । తేషామగమకాభవాంహి జన్మకాండం
 పఠేదదం ॥ ౩౯ ॥ యేషాంభాషిశికార్యాణి లబ్ధాంత్యరయతేమః । తైర్మృతైఃపశస్తియంతై జన్మకాండంశిశేః
 ౪౦ ॥ పూర్వేదిశేచైకవారం జ్వవారంచాపరేదిశే । ఏవంశపదిశంవృద్ధి స్తత్రైకేషేయోపిహి । ౪౧ ॥ కార్య
 సర్వైశ్చవృత్తైః ప్రేషాంకార్యంభవివృత్తి । పరిమేళంపరేదేవ తుత్రైకంభేద్యుతం । ౪౨ ॥ పుత్రాశ్శిశుప్రాప్తు
 యాతుప్రతి భవాశ్శిశుభవాంపుయాత్ । ఇష్టాకామాంశ్చకామ్యాశ్శిశు జన్మకాండకవాన్తతే । ౪౩ ॥ ఆనంద

జన్మకాండ ఫలశ్రుతి.

చాసా! వినుము. కుశాదులయొక్క- పుట్టుక దేనియందు వర్ణింపఁబడినదో అట్టి జన్మకాండమును
 సేకుచెప్పితిని. ఈజన్మకాండము. పుత్రపౌత్రప్రదంబు, మిక్కిలి- సుఖావహంబు, ఆనందదాయ
 కంబు, రమ్యంబు, పవిత్రంబు, మనోహరంబు నైయున్నది. పుణ్యరూపంబగు నీజన్మకాండము
 ను ఏమానవోత్తములు వినుచుందురో వారు పుత్రపౌత్రులతో నెప్పుడు నెడబోయకయుండు
 రు. ఈజన్మకాండమును పసరులు భక్తితో శ్రవణముచేయుదురో వారు ఎన్నటికిని పశ్చిమియో
 ముగ నొందజాలరు. ఏత్రీయ ఈజన్మకాండమును భక్తితో నవధరింతురో ఆకాంతలు త
 మపతృలతోడ నిత్యానచాయనియైన శ్రీదేవీవలె నెప్పుడు నెడబోయక వర్తింపెదరు గ్రామము
 నకు దేశాంతరమునకు తీర్థమునకుపోయి రాకయుండెడు వారిని రప్పించుటకై యాజన్మకాండ
 మును పఠించవలయును. ఎవగు భవిష్యచ్చుభకార్యంబులనుత్వరగా కావలయునని యెంచెదరో
 వారు నిత్యము ఈజన్మకాండమును పఠించవలయునుగదా? కార్యసిద్ధిని కోరువారు తొలివా
 డు ఈజన్మకాండము నొకమాటు, రెండవవాడు రెండుతూర్లు, మూడవవాడు మూడుతూర్లు.
 ఇట్లు తొమ్మిదిదినములవరకు వృద్ధిగాజడివి; పిమ్మట తొమ్మిదిదినములు ౯-౮-౭-౬-౫-౪-౩-
 ౨-౧ ఇట్లు తగ్గించుచు పఠించినట్టి స్వస్థచిత్తులగు వారియొక్క కార్యము తప్పక సిద్ధించుచు
 న్నుది. ఇట్లు ఒకసంవత్సరము పఠించినయెడల పుత్రులు లేనివాడు పుత్రవంతుఁడగును. జన్మ
 కాండశ్రవణమువలన పుత్రులు కావలసినవారు పుత్రులను భవము కావలసినవారు భవమును
 తక్కిన యిష్టార్థములు కావలసినవారు వారివారి యిష్టార్థములను పొంది సుఖించెదరు. ఆనం

రామాయణమధ్యసంస్థం శ్రీజన్మకాండంతనయప్రదంబ । పారాయణంశ్రవణంతథావా శ్రోతాయోజాశుభే
 క్షుప్తత్రం । ౪౪ । * * * * *

ఇతి శ్రీకళాదీరామచంద్రకాండగీత శ్రీరామచంద్రరామాయణే వాల్మీకియే

జన్మకాండే మళలవాదీనాం జన్మకథనం నామ సప్తమస్కంధః॥

ఇతి జన్మకాండః పంచమస్కంధః॥

శ్రీరామచంద్ర చరణార విందార్పణమస్తు.

శంతతం శ్రీరస్తు.

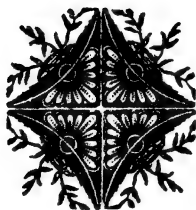

దరామాయణ మధ్యంబుననుండెడు సంతాన సౌఖ్య ప్రదంబగు సేజన్మకాండమును లేవకపరిం
 చి వినునట్టి పుణ్యాత్ములు వంశాభివృద్ధిగల్గి సంసారసుఖ సంపదలచే నానందించుచుండురు ॥

ఇట్లు శ్రీమద్వాల్మీకి యానందరామాయణంబున

నైదవ జన్మకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీరామచంద్రార్పణము.

శ్రీరామాయః

శ్రీమహాగణపతయేనమః-వార్హికిమునయేనమః.

శ్రీమదానందరామాయణే

వివాహకాండ స్వప్నః ప్రారభ్యతే.

శ్రీరామదానందరామ-అథరామస్సృగౌడుధ్యే కుంధిరిఃపరివేష్టితః । తస్మాసింహాసనైః మేఘైః పరచ్చత్రో
 వహోధితః ॥ ౧ ॥ ఏతస్మింతరేతత్ర కల్పిష్టాతస్సహాయయా । సత్వాసభాయాంశ్రీరామం స్వామివృత్తంశ్యవేద
 యత్ ॥ ౨ ॥ పూర్వదేశాధిపతిరా రాజ్ఞాశ్రీఘోషీతిహా । ప్రేషితోస్త్రీకుమారాజ ద్రష్టుంత్వత్పదవంశజం ॥ ౩ ॥
 చత్రంపరిత్యాశ్రీరామ కార్యావత్స్వామినంకృపా । ఇత్యుక్త్యారామచంద్రస్య కశేపత్రంవ్యవేదయత్ ॥ ౪ ॥ రామ
 దూహోపిసామిత్రైః పురస్తాత్పత్రమాదరాత్ । స్థానయామాసవేగేన సత్వాతస్థానజన్మతే ॥ ౫ ॥ తిరస్కృత్యణువ
 త్రం వంబంధనపట్టితం । సమష్టాల్పరాఘవాగ్రే వపాతమంజాలస్యరః ॥ ౬ ॥ సేనాకృతిమపుష్పదైగ్య రంజితం
 కుంకుమాన్వితం । దదృశా దేవమాంగల్య శూచికంఠోపకారకం ॥ ౭ ॥ ఉపాచవత్రలిఖితై రక్షరైర్నక్షత్రగృహైః శ్చితః
 శ్రీరామపురతో విరసింహాసనాంతికే ॥ ౮ ॥ శ్రీమాశ్రీరాఘవేంద్రోజయతు దశరథేంద్రనాథాంజగత్కాలః । కా
 సల్యాయాంవృషేహో దశరథతపయశ్చేతిహమ్నవలింకాః । తస్మాహంఘోషిహింసావదజయహయో గ్ధంకమాహు

శ్రీరామసన్నిధికి భూరికీర్తి స్వయంవరలగ్న పత్రిక సంపించుట.

:౦

తరువాత నొకనాడు శ్రీరామచంద్రస్వామి సఖమధ్యమున దివ్యచ్ఛత్రాలంకృత
 సింహాసనముమీఁద కూర్చుండి మంత్రి పరివేష్టితుడై బరగుచుండెను. అంతలో నచ్చటికి
 ఒకానొక దూతవచ్చి సభలో శ్రీరామునికి నమస్కరించి, “స్వామీ! పూర్వదేశాధిపతియైన
 శ్రీఘోషీర్తి మహారాజుగారిచే పంపబడినవాడై తమదివ్యపాదారవిందములను దర్శించుటకు
 వచ్చియున్నాడను. రామచంద్రస్వామీ! ఈమంగళపత్రికను చదివి మాదొరగారిని కృపజేయ
 వలయును.” అని విన్నవించి పత్రిక నర్పించెను. శ్రీరామదూతయు నస్త్రోత్పత్రికనైత్రి లక్షణ
 స్వామి యెదుటఁజెట్టి తాను తనతావులో నిలచెను. అంత నాసామిత్రి అతికించియుండెడు
 జాబును తీసికొని శ్రీరామునియెదుట విప్పి బంగారుపూలచే నలంకరింపఁబడి కుంకుమాంకితం
 బునై చూచినమాత్రముననే మంగళశకార్యమును సూచించునట్టి సంతోషకరమైన పత్రికను
 మనోహరస్వరముతో శ్రీరామసన్నిధిలో మెల్లగా పఠించెను—“శ్రీకాసల్యాగర్భంబున దశరథ
 తపయుడనుపేరుతో జగంబున దశకంఠ శిరశ్చేదనాథంబుగా నవతరించిన శ్రీమంతుడగు
 శ్రీరామచంద్రస్వామి సర్వోత్కృష్టుడుగా నుండునుగాక. అట్టి శ్రీరాముని పాదారవిందంబు

శూకానుః । కృత్యాన్వీయంతరక్షభృతపరవశిం (ప్రాధానాంప్రాధాన్యాదుః ॥౧౬॥ మతుతాత్రాత్రభేరాదు చం
వికాసునుతీతవ । తియోస్థ్యైశుంవరాధాంశ మాయంతిబహవోశ్చపాః । ౧౦ । బంధువుత్రైబంధులిస్త్యం
స్వసుతాభ్యాంవతుంతిభిః । మహాబలైస్తథాపౌతై చ్చవరోధస్త్వనీసయాః । ౧౧ । అగచ్ఛస్వతుశ్చతురం యది
కృత్యానుమాత్కృపాం । వికలాంప్రాధానాంతుత్యం మామయ్యత్వికూంభభాగ్ ॥ ౧౨ । ఇతివత్రాధానాగ్ని
స్వభిద్రోహః । స్వజ్ఞంమంతరితగంతుం గుమణాభిశ్చయంవృథాత్ । ౧౩ ॥ తతోబ్రవీత్పరమితి మ
ద్యసేవాంవహోదయ । శ్వేహంఽచ్చామిత్రాభ్యాం త్వయామంత్రిజన్మసహ । ౧౪ । భరతేనాపియమైకంపు
త్రైశ్శక్తిఃస్థూలంయతిః । స్వయంబరంశుభాశ్రితః పౌత్రైరాగవదైస్సహ । ౧౫ । విజయోగగిరిరాజ్యం పారి
కుంఘాదితీయయా । అదైగవన్త్రుగవనీ బహిర్మయామిలత్సా । ౧౬ । ఇంధానంశోధజంత్యధానామా
తాస్త్యర్థావితాః । గచ్ఛంశుకులసారథిః పుష్పకేణవిహాయతా । ౧౭ ॥ తథేలిలత్సాశ్చోక్త్యా చరాగ్రయభాది
తం । రాఘవేనసభామధ్యే ప్రబద్ధకరణంపుటః । ౧౮ । తతోద్వితీయదివస ప్రభాతేఘనందవః । ప్నాత్వాన్త్య
విధ్యోత్వా సేనాయాగ్నికాప్రవృత్తిమ్ ॥ ౧౯ ॥ స్థానియామాపతుండేషు భక్త్యాఘృచ్చజన్మసహ । తరిస్మీతంశ
మాచారాయ త్వరయామాసరాఘవః ॥ ౨౦ ॥ తతఃశ్రీమత్ప్రదాసర్వా స్తీతాద్యుత్పన్నాః యాః మామరుచు
లలోని దివ్యపరిమళమును ఆఘ్రాణించనెంచి భూరికీర్తియును నేను నాతలను తుమ్మెదగా జేసి
కొని యాప్రాధానను (ప్రాధింపుచున్నాను—మహాప్రభూ! నాపుత్రుని పుత్రికలు చంపకాను
మతులను వాటిరువురు గలరు. వారిస్వయంవరము కొలుకు పెక్క-ండురాజులు వచ్చుచున్నారు.
తమను తమ్ములను తమ్ముల కుమారులను మీకునూళ్లను తీసికొని మంత్రి మిత్రపరివారముతో
డను ఊరివారితోడను రాణివాసముతోడను సేనలతోడను నాపట్టణమునకు వయజేసి రావల
యును. నాయొక్క-ప్రాధానను వ్యర్థపరచవలయు మహాప్రభూ” అని చదువబడిన శుభవత్రికా
సమాచారమును విని సమాహిత మనసుండైన శ్రీరామచంద్రుడు వసిష్ఠులవారితో నాలో
చించి స్వయంవరమునకు పోవుటను నిశ్చయించి లక్ష్మణునితో “నేడు సేనలను పంపించుము.
రేపు, సీతతోడ నేను సీపు భరతత్రైపుఘ్నులు కుశేలపులు మీపుత్రులు పౌరులు జనపదము
వారునుకూడ వెడలవలయును. విజయునిని నగరమును రాజ్యమును పాలించుటకై స్థాపించి
యున్నాను, నేడే గుడారములను వెలువలికి పంపనగును. దూతలు త్వరగావెడలి దారులను
చక్కఁబరచని. శ్రీలండణును పుష్పకవిమానమునెక్కి-గగనమున వెడలని.” అని యాజ్ఞాపిం
చెను. అట్లే యని శ్రీరాముడు చెప్పినట్లు శగినయేర్పాటుచేసి లక్ష్మణుడు శేలుమూడ్చి
శ్రీరామనన్నిధిలో సేరిచెను. అంత మఱునాడు ప్రాతఃకాలమున రాఘవుడు స్నానముచేసి
నిత్యకృత్యంబుల నాచరించి సుహృజ్ఞనులతోడ యగ్నిహోత్రంబులను పుష్పకంబున సముచిత
కుండంబులలో స్థాపించి సీతాదేవిని పిలిచి త్వరగా పయాము పోవలయునని త్వరపరచెను.

శ్చిక్షుం దివ్యవస్త్రానిమండితాః ॥ ౨౦ ॥ తతోరామాగణాధో వరచ్చత్రోపతోధితః । యయావగ్రీవాచరా
 దైర్విశ్రీకరీశ్చముమూహమాః ॥ ౨౧ ॥ రామాగ్రీవారణాధో యయాశ్చిక్షుంసరుస్తదా । రామవస్త్రపృష్ఠభా
 గ్గోంస్థోలత్త్రణోయయా ॥ ౨౨ ॥ తతఃకులాద్యాస్తేష్టవ బాలాజనగ్గజశ్చితాః । తతోభరతశక్రఘ్నా జగ్గతు
 గజానంధితా ॥ ౨౩ ॥ తతస్సర్వకుంఠిగశ్చ పారాశాపదాదయః । వానావాహనసంస్థాస్తే యయాస్సర్వేత్వ
 రాన్వితాః ॥ ౨౪ ॥ చతురదంతేశ్వరచక్రే వారణేరాఘవోచితే । సంస్థితోరాఘవోకేశే ముక్తాబాలవిరాజితే ॥
 ౨౫ ॥ ఏవంరాక్షసైర్మూర్తే మందిమాగధసంస్తుతః । శృంగ్యకవాద్యనినాదాశ్చ యయాశ్రుంగ్యోశంకరైః ॥ ౨౬ ॥
 వవహస్సులబాహ్యైః పుష్కరస్థారఘూర్తమం । పుష్పవృద్ధిరారాధంధ ఛారితారాఘవేక్షణాః ॥ ౨౭ ॥ నిశేచున్న
 పదాద్యాని శస్యకుర్యారయోషితాః । జనుగీతానిరమ్యాణి పురతస్సేవతాదయః ॥ ౨౮ ॥ ఏవంరాక్షసైర్మూర్త్యా
 పాకేతాద్యోజనీపం । సేనానివాససంస్థానం నిమిరంతరద్వరేశః ॥ ౨౯ ॥ అవతమ్యాగజేంద్రాశ్చ విశేషవస్త్రగృ
 హం । ఏవంరాక్షసైర్మూర్తీనాం పక్ష్యగజేరాజానసోరమూర్తాః ॥ ౩౦ ॥ తీర్థ్యాభాగోరీఢింగంగాం విలంఘ్యఃటకా
 చ్రభుః । యయావింశద్విస్థానారిశేరేణేశమనుక్తమం ॥ ౩౧ ॥ ధూంకీర్తిప్రతీమాతో గత్యాజవిభుంజ
 తాత్ । కథయామోసరామశ్చ మదాగమపమాదరాత్ ॥ ౩౨ ॥ ధూంకీర్తిర్వృషశ్చురీత్యా గతుసంరామవస్త్రశః ॥

అంత నపుడు సీతాది స్త్రీలందఱును దివ్యవస్త్ర భూషణాలంకృతలై త్వరగా తమతమ యా
 నములనెక్కిరి. అంత నాశ్రీరాముండు దివ్యగజమునెక్కి ఛత్రవాహరాలంకృత్యుండై మొదట
 వెడలెను. రాముని ముందర వసియ్యుండు గజారూఢుండై వెడలెను. రాముని వెనుక నేనుగునెక్కి
 లత్తులుండైతెంచెను. అంత నా వెనుక కుశాదు లెనమండుగురు బాలకులును వెవ్వేలుగా నేనుఁ
 గులనెక్కి వచ్చుచుండిరి. వారివెనుక గజారూఢులై భరతశక్రఘ్నలు బయలుదేరిరి. అంత
 నందఱు మంత్రులును నాగరీకులును దేవమువారును క్రమముగా వివిధవాహనారూఢులై వెడ
 లిరి. శ్రీరాముండుతనకు తగినట్లు నాల్గుదంఠములుగల మోక్షికాలంకృతమయిన ధవళవారణం
 బున రారాజించుచుండెను. ఇట్లు శ్రీరాముండు పూర్వదిగ్గమియై మార్గమున వచ్చుచుండగా
 వందిమాగధులు పొగనుచుండిరి. పుష్పకంబున నుండెడు నామలు సంతసించుచు శ్రీరాముని
 నిరీక్షించువారలై విరులవానఁ గురిపించుచుండిరి. నవవిధవాద్యములు మ్రోగుచుండెను. గణి
 కల యాటపాటలు జరుగుచుండెను. నటాదులు మనోహరగీతంబులను పాడుచుండిరి. ఇట్టి
 విభవముతో రఘునందనుండువచ్చి యయోధ్యకు నామడదూరమున నేర్పరచియుండు సేనా
 నన్నివేళ స్థానమునుచూచి వాహనమునుండిదిగి పటగృహమును ప్రవేశించెను. ఇట్లే రాముం
 డు తిన్నగా దారిలో మనోహరంబులగు ప్రదేశంబుల నవలోకించుచు గంగానదినిదాటి కటకరా
 వ్వింబుల నతిక్రమించి ౨౦ దినములలోగా భూరిక్రీర్తి ప్రదేశమునకువచ్చెను. అంత నచ్చట
 భూరిక్రీర్తి దూతముఖమునుండి శ్రీరామాగమనంబును విని మిక్కిలి సంతోషమునంది త్వరగా

కుతోపరిరాంక్రమా రామప్రకృత్యయోజనాత్ ॥ ౩౪ ॥ స్వప్రసంగోధయానున తతాభ్యుత్పన్నైః ॥ హ
రణేంద్రపురస్కృత్య సమాయాత్యైవైవైపుర ॥ ౩౫ ॥ యేయేసమాగతా ప్రత పాథివాభ్యుత్పన్నయంతే ॥ ఏవ
న్తాపాథివాభ్యుత్పన్నైః కృగ్గిరితాప్రథమ ॥ ౩౬ ॥ స్వప్రసంగోధయానున తతాభ్యుత్పన్నైః ॥ త్యక్త్యాక్రీరా
మబాలాది కర్మేష్టాగ్రహణ్యతా ॥ ౩౭ ॥ ఇతివింతాదివృత్తాః ప్రకృత్యుత్పన్నైః ॥ రామందూరాభ్యుత్పన్నైః
తత్ప్రేమాచక్రరాన్వితాం ॥ ౩౮ ॥ తతస్త్రాసవంశతోపాయనాదిభ్యుత్పన్నైః ॥ రామేగాలింగితాభ్యుత్పన్నైః
కృగ్గిరితాప్రథమ ॥ ౩౯ ॥ తతస్సుభూతికాభ్యుత్పన్నైః ప్రతాభ్యాంశభ్యుత్పన్నైః ॥ సత్యారామదికాభ్యుత్పన్నైః
రంజనాదైః ॥ ౪౦ ॥ నివాయనగరింస్థిత్యాం గోపురాట్టాలకుండితాం ॥ నతాభ్యుత్పన్నైః ॥ తాద్యేషువిభద్యు
చ ॥ ౪౧ ॥ క్షుభక్తుచంద్రవంశేష వివేకసగరింధ్రభుః ॥ తదాతత్కురవాద్యుత్పన్నైః ॥ శ్రుత్యారామంశమాగతం ॥ ౪౨ ॥
ఏవంక్షుభకారాణి దుశ్రుతగోపురాదిని ॥ క్షిప్రీహయమహాపుర్యా చద్యుత్పన్నైః ॥ ౪౩ ॥ కాదిత్య
బాలకంత్యక్త్యా ఉదంతంబిజయంతే ॥ దురావరాసవంధ్రభుః పరప్రాసాదమస్తే ॥ ౪౪ ॥ కాదిత్యబాలా
దికా ॥ కృత్యాహవత్కృతిందా ॥ తావచ్చుత్పన్నైః ॥ రామందూరాభ్యుత్పన్నైః ॥ ౪౫ ॥ కాదిత్యక్త్యా
శ్రీరామునిః బిలచిగోని వచ్చువాడై నిజనగరమును చిత్రధ్వజ పతాక తోరణాదులచే నలంక
రింపించి, తనయూరికి వచ్చియుండెను రాజులనందఱిని, తీసికొని భద్రగజపురస్కృతుడై శ్రీరా
మసన్నిధికి వచ్చెను ॥ ౩౫ ॥ ఆస్వయంవరమునకై యెవ్వరెవ్వరువచ్చి యుండిరో ఆరాజులంద
శ్రీరాముడు సపరివారుడుగా భూరికీర్తి పురమును ప్రవేశించుట.

ఋను విషణ్ణములును చకితాంతరంగులునై తమవంశులలో నాహా! ఎట్టిస్వయంవరంబున
చంపకానుమతులు శ్రీరాముని బిడ్డలను వదలి మమ్మును వరించెదరు! అను చింతచే నాక్రాంత
స్వాంతృలై యెట్లో శ్రీరామ సన్నిధికితెంచి దూరముననే శ్రీరామసేనను శ్రీరామునిని దర్శిం
చి నమస్కరించి కానుకలసర్పించిరి. శ్రీరాముడు వారిని సమచితాలింగనాదులచే సంతోష
పరచి తనవ్రక్కలో నిలిపెను. అంత నాభూరికీర్తియును తనపుత్రులతోడకూడి శ్రీరామచం
ద్రాదులనందఱిని వండించి వస్త్రాభరణవాహనాదులచే సత్కరించి గోపురాట్టాల శోభితంబగు
నిజరాజానికి పిలచిగొనివచ్చెను, వారకాంతలు సర్పించుచుండ మంగళవాద్యంబులు మ్రో
గుచుండ వండిమాగధవృందంబు పొగడుచుండ నాస్వయంప్రభువగు శ్రీరామసన్న్యాసు పట్టణ
మును ప్రవేశించెను. అప్పుడచ్చటి పురశ్రీలందఱును శ్రీరామునిరాకనువిని తమతమ పనులను
వదలి రఘునాథునిదర్శన కుతూహలంబులచే గోపురాద్యున్నత ప్రదేశంబులను త్యగగానక్కిరి
ఒకవనిత యేడ్చుచుండు తనబిడ్డను మంచముపైవదలి రాముని చూచు వేడుకచే పరుగెత్తి
గోపురాగ్రముమీద నెక్కినను. ఒకకాంత కాంతునికి విడియములందిచ్చుచుండి యట్లే శ్రీ
రామాగమనమునువిని మిక్కిలి ముక్కువతో పరుగెత్తెను. మఱియొకతే భోజనమునువిడిచి,

భోజనంతు కాచిత్యకస్యసేవనం । కాచిత్యకబహిష్టా ముక్తకళాయాయజవాత్ ॥ ౪౬ ॥ సతిహానిగితాచాచి
 స్మిషాన్యైశ్చపతే॥ ౪౭ ॥ యయాచేగేసలంవా పరప్రాసాదమస్తకం ॥ ౪౮ ॥ ఔయంతిపతేపాద సుకంఠ
 ఔల్యకామిసి । యావజ్జగ్రాహసాన్యంతు తావచ్చుత్వాపహగతం ॥ ౪౯ ॥ సీతయా రామచంద్రంహి శిశుండుద్రా
 వాకళరా । కాచివృత్తామంబుమానా దూరంభ్యత్యచతస్థఖం ॥ ౫౦ ॥ దుద్రావరాఘవంద్రస్తుం ప్రాసాదేశ్రస్త
 ప్లవా । కాచివృత్తిదితాధర్మో త్విక్త్వాభిదాంత్యోవాన్యతా ॥ ౫౧ ॥ విస్తీర్ణాజ్ఞామంద శేతానిద్రాధర్మ్యాన్యతా
 శేతాభ్యాంకుంధితాకేకా వారసుంతీజపాద్యయా ॥ ౫౨ ॥ త్వక్త్వాభ్యంగంహి కాచిత్యే కర్తవ్యతీరస్పదీం
 యయాచేగేసప్రాసాదం శ్రుత్వా రాఘవమాగతం ॥ ౫౩ ॥ కాచిదేవదేవత్యే నామృతాదీవిభావసి । అపకేతుకాశామ
 సా తేదేవబాలలమాయయా ॥ ౫౪ ॥ కృత్యంతుశుభావతానా స్వసంతుష్టిప్రతితాస్థితా । శ్రుత్వా రామంశ్రమా
 యూతం దుద్రావగజగామిసి ॥ ౫౫ ॥ కాచిన్మిషంతుంపాత్రే శుర్వశివంశేమగ ॥ భూమాత్యక్త్వాస్త్రప్రాంతంపా
 యాశామంనిరీక్షితుం ॥ ౫౬ ॥ కాచితేన్నా త్యాజ్యవనప్రాసా కర్తవ్యతీరాపదక్షిణాః । తులసీంచమహాదేవం శ్రు
 త్వారామంయయాచవాత్ ॥ ౫౭ ॥ కాచిద్రజ్జుటంతుపే కృత్యాహోయాభాముగ్యతా । త్వక్త్వారజ్జుటంతుపే
 దుద్రావేదేవభోజనా ॥ ౫౮ ॥ కాచిభ్యైశ్చాలకంస్తస్యం రహఃపాయుసీవసూః । సుచయోర్యాకంధృత్యాత్తదేవ

యంకోకతే వంటచేయుటనుమాని, వేటాకతే కొప్పుపెట్టుకొనుచున్నట్లే వెంట్రుకలు విరియ
 బోసికొని, త్వరగా పగులిడిరి. మఱియొకమగువ మగఁడాలింగించుచుండ కాంతుని కరములను
 త్రోసివేసి గోవురాగ్రమునకు వేగముగా నేగెను. ఇంకోక యంతిపెనిమిటియొక్క పాదము
 నొకటినికిడిగి మఱియొకటిని వదలవచ్చెను. ఇంకోక యిల్లాల్లు మగడు ముద్దుపెట్టుచుండగా
 నతనిముఖమునుత్రోసి కాళ్లు తడబడుటనెఱుంగక ప్రాసాదమునకు పరుగెత్తెను. మఱియొక
 తనుకీ పతితోడ పాన్సుపై పవ్వళించి నిద్రించుచుండినది దబ్బునలేచి కన్నులకాటుక కలసియుం
 డ నిద్రాభిక్తులై యుండ కన్నులకడ్డమగు ముంగురులను సవరించుకొనుచు త్వరగానేతెంచె
 ను. మఱియొకనాతి సిద్ధమగు సభ్యంగమునుమాని రాముని రాకనుచూడగారి రయమునవెడ
 లెను. మఱియొకప్రమద యొకచేతికినివకె దొడిగికొని మఱియొకచేతికి దొడిగికొనునంతలో
 నట్లే త్వరపడివచ్చెను. మఱియొకకామిని యొకకానికి కడియముపెట్టికొని మఱియొకటికి
 పెట్టికొనునంతలో నిల్వనేరకవచ్చెను. ఇంకోకమందయాన పతికి శుభవార్త వినుపించుచు
 నెదుటనున్నది రామాగమనమునువిని యట్లే బయలువెడలెను. ఒకగయ్యాలి మగనికివడ్డించు
 చు నాయన్న పాత్రమునట్లే పారవేచి రాముని చూతుననీ పరుగెత్తెను. ఒకసువాసిని స్నాన
 ముచేసి దివ్యనస్తుము నలంకరించినాతి తులసీప్రదక్షిణమును చేయుచున్నది మహాదేవుండగు
 రాముడేతెంచెననివిని త్వరగా చూడవెడలెను. వేటాకచపల మాతిలో నీళ్లుచేదుచుండి చెం

పాయయాజవాత్ ॥ ౫౯ ॥ కాచిత్యాపరిధాయాథ విశ్రుంకన్యంకే శాసా ॥ కర్కశామాయయాశేగా త్తస్యైవా
 ట్టాలమ స్తం ॥ ౬౦ ॥ ఏవంకమాగ్నానేకాని తుర్వంత్యస్తాఃపురశ్రీయః ॥ విహతాస్సస్యాత్తే యయారామం
 నిరీక్షితం ॥ ౬౧ ॥ దృష్ట్యైరామంగజభృతా వివహణాపుష్పవృష్టిభిః ॥ ఊయపంపుననార్య శృతకోట్టాలసంస్థితా ॥
 ౬౨ ॥ ధన్యాసారామజననీ కాన్యల్యాయారఘూత్రిమం ॥ సుహవేరాజరాజానం విరపూణామనోరథా ॥ ౬౩ ॥ కా
 శ్చియామశ్చస్యావ్యా నీతాజకశంధి ॥ యస్యాబింబాధరగళ మంగిఃశోలిరాఘవః ॥ ౬౪ ॥ కాశ్చియామస్తయా
 తత్తుం బాన్యాదుమగ్ధురంతవః ॥ పూర్వజన్మయత్కుల్యా ద్రాజరాజప్రియాధవత్ ॥ ౬౫ ॥ కాశ్చియామస్తయా
 మంద భాగ్యామృజకీతితే ॥ నీతారాస్యేనబాతాస్తన్ రామసేవకత్పిరాః ॥ ౬౬ ॥ ఇతి నావిధానాని స్తాసాం
 శ్రుత్యవ్రఘూత్రిమః ॥ యయాసరాజమాగ్నాన్య స్వపకల్పితమందిరం ॥ ౬౭ ॥ తత్రామయహ్యనాగేంద్రా ద్విశేషవ
 రమందిరం ॥ తస్మానుభేదబాన్యా బంధుభిరావళక్తఃప్రభుః ॥ ౬౮ ॥ * ॥ ఇతి శ్రీకళ్యాటిరామచరితాం తిగత
 శ్రీరామచందరామాయణే వాల్మీకీయ వివాహకాండే స్వయంవరాధానం భూతిశేఠాః పురంధరి శ్రీరామకమవం
 నామ ప్రథమశ్లోకః ॥ ... .. ॥

బుచ్చేత్రాల్లనల్లే పారవేచి పరుగెడైనను, మఱియొక ఘట్టం రహస్యముగా బిడ్డకు పాలిచ్చుచున్న
 ది పాలిండ్లపై బాలకునివత్తుకొని యట్లే జవముగానేతెంచెను. మఱియొకఁడే చీరెగట్టకొని
 కచ్చవేసికొనుచునే గోపురాగ్రమునకు వచ్చిచేరెను. ఇట్లు వారివారి పనులలోనుండిన పురశ్రీ
 లండఱును శ్రీరామచంద్రునమునకై తమపనులనుమాని కుతూహలంబుతో వచ్చిచూచుచుండిరి.
 వారందఱును శ్రీరామునిమీఁద విరులవాన గురిపించిరి. ఒండ్రులు నాచులు పలుతెఱుంగులు
 గా మాటలాడుచుండిరి. కొందఱు ఏకాసల్యాదేవి రాజరాజగు శ్రీరామచంద్రస్వామిని కనెనో
 పూర్ణమనోరథయగు నామెయె కృతకృత్యురాలనిరి. మఱి కొందఱు శ్రీరామచంద్రుఁడు ఏవతే
 యొక్క బింబాధరమధుర రసమునాస్వాదించునో ఆసీతాదేవిగదా ధన్యురాలనిరి. ఇంక
 కొందఱు జానకమ్మ పుర్వజన్మంబులలో కళోరతపము నాచరించినది, యిప్పుడు రాజేంద్రుఁడగు,
 రామునికి ప్రేయసీమణియయ్యెననిరి. కొందఱు మనము నిర్భాగ్యురాలంద్రము, నీతయొక్క దా
 నీజనులై పుట్టి శ్రీరామసేవాపరాయణలై యుండకపోతిమని చింతించిరి. ఇట్లు చెప్పికొనుచుం
 డు సగరశ్రీల సంభాషణంబులనువినుచు వినుదముగా శ్రీరామచంద్రుఁడు రాజహ్మంబున
 వచ్చి భూమీర్ధికల్పిత రాజమందిరముంజేరి దివ్యగజముచుండిదిగి యచ్చట నీతాల్మట్టా ధరిత
 శత్రుఘ్న పుత్రమిత్ర పరివారసమేతుండై మహావిభవంబుల నందుచు మహానాన్నతుండై
 బరగుచుండెను. ... .. ॥౧॥

శ్రీరామదాసమీపాన—అథాపరేదిశేరామం భూరితీర్థస్సమామయా । సత్త్వాప్రావరఘుశ్రేష్ఠం స
భావాగంతుమహాసి ॥ ౧ ॥ తథేతిరాఘవశ్యోక్త్యా బాలశ్రయభూషితైః । రుక్మశంకూద్భవశ్రేష్ఠ కంచుకా
స్థీపతుండితైః ॥ ౨ ॥ ఖడ్గైఃపిధానవిమతైః కటిబంధోదరియతైః । ధూమ్రైరైరవృత్తిశృఙ్ఖం కిదిశ్చాస్థాస్సమామయా ॥
౩ ॥ సభాయాంయేషుపాపూర్వ మాసశేషచసంస్థితాః । క్రుత్వారామంసమాయాంతం సంభ్రీమాత్తస్మిరోయ
యా ॥ ౪ ॥ చక్రశృంగైరాఘవాదు ప్రణామాన్వార్థివోత్తమాః । తేహింసామానిరామంతం దీక్షాకాక్షైఃపుష్క
పుష్క ॥ ౫ ॥ చిత్రోష్ఠీహరామదూతాః ప్రాయశ్చ్యవేత్రపాణయః । వస్త్రాంశారమామిది భూషితామదితా
సనాః ॥ ౬ ॥ రాజరాజస్యపత్యాయం కణాటవిషయేస్థితః । విజయస్తేప్రణామాంశ్చ కరోతిత్వంవిలోకయ ॥ ౭ ॥
రాఘవేంద్రస్థపత్యాయం శ్రీమాణ్డవిషదేశజః । కంబుకంఠోప్రణామాంస్తే కరోతిత్వంవిలోకయ ॥ ౮ ॥ దీపనాథ
స్యపత్యాయం వివిధవిషయేస్థితః । అంగవాఙ్ప్రణామాంస్తే కరోతిత్వంవిలోకయ ॥ ౯ ॥ మహారాజస్యపత్యాయం
మాగధేవిషయేస్థితః । పరంతపఃప్రణామాంస్తే కరోతిత్వంవిలోకయ ॥ ౧౦ ॥ సీతాకాంతస్యపత్యాయం వ్యాపంతిర్థః
ప్రతాపవా ॥ ఉగ్రరావంప్రణామాంస్తే కరోతిత్వంవిలోకయ ॥ ౧౧ ॥ రఘువీరస్యపత్యాయం స్థితోహైహయ

సకలరాజులును సమూహముతో శ్రీరామాదులను సభాసీనులంజేయుట.

రెండవనాడు భూరికీర్తి శ్రీరామసన్నిహితమునకువచ్చి సమస్త-రించి సభకుదయచేయ
వలయునని ప్రార్థించెను. అట్లేయని రఘునాథుడువలికి - బంగారు సరిగెబట్టెను దివ్యసువర్ణ
రత్నాభరణంబులను దివ్యకంచుకోష్ఠీపంబులను అలంకరించి కొనినవారును మొనలుమునాసిన
కత్తులు డట్టిలు దివ్యోత్తరీయంబులు వీటిచే నలంకృతులును సుందరాంగులునయిన ఎనిమిది
మంది పుత్రులు పల్లకీలనెక్కి వరుసగా వెంబడించి వచ్చుచుండగా - వెడలి స్వయంవరమంట
ప సభవద్దికవచ్చెను. అంతకుమునుపు సభలో కూర్చుండియుండిన రాజులందఱును శ్రీరాముని
రాకనువిని సంత్రుమముతో నెదుటపోయి ప్రణామంబుల నర్పించుచుండిరి. అప్పుడు చిత్రోష్ఠీ
షాడ్యలంకారయుక్తులయిన వేత్రపాణులగు శ్రీరామదూతలు హస్తస్థులై ఆరాజులయొక్క-
నామధేయంబులను వెవ్వేటుగా దీర్ఘనాదంబులతో విన్నవించుచుండిరి. ఎట్లనిన—రాజరా
జేంద్ర శ్రీరామప్రభూ! విజయనామధేయ కణ్ణాటదేశాధీశ్వరుండగు నీరాజు ప్రణమించుచు
న్నాడు, ప్రసాదించుము. శ్రీరాఘవస్వామీ! శ్రీసుతుండును ద్రవిడదేశాధిపుండ్రునయిన కం
బుకండుడను నీస్వపుండు నినునమస్తరించుచున్నాడు, నిరీక్షించుము. కరుణాపయోధియగు
దాశరథీ! విదర్భదేశమున వసించుచుండు అంగనాథుడను నవనీశుడు నీకు వినమించుచున్నా
డు, విలోకింపుము. మహారాజా! మగధదేశపతియైన పరంతపుండ్రును పృథ్వీపతి యభివాదనము
చేయుచున్నాడు, అనుగ్రహించుము. శ్రీజానకీవల్లభ! అవంతీనాథుడైన ఉగ్రబాహువను నుత్స

వత్సనే । చరిత్రప్రణామాంశ్య కరోతిశ్చంద్రియాంశ్య ॥౧౨॥ హేరాదు స్వవత్సాయం కూరసేనేస్థిరమహా ।
 సుషేణప్రణామాంశ్య కరోతిశ్చంద్రియాంశ్య ॥ ౧౩ ॥ కోసలేంద్రస్వవత్సాయం చారిద్వారస్థిరమహా । నీపా
 న్ద్యయేయజ్జీతిః । కరోతిశ్చంద్రియాంశ్య ॥౧౪॥ అయోధ్యేశ్వరస్వవత్సాయం కలింగదండయేస్థిః । హేమాంగదస్త్రబే
 శ్య కరోతిశ్చంద్రియాంశ్య ॥౧౫॥ రావణాశ్వవత్సాయం నాగవత్సంద్రియాంశ్య ॥ చాండ్యాయంకలిమాకూరిః । కో
 తిశ్చంద్రియాంశ్య ॥ ౧౬ ॥ ఏవంశేషాప్రణామాంశ్య మానవాశ్వవత్సాయంశ్య ॥ విశేషబంధుభిరావై స్ఫురాయాం
 చంద్రియాంశ్య ॥ ౧౭ ॥ తక్రమింహసనేదివ్యే చిత్తమానందతోహరిః । ఉపావిశ్చక్రూర్యాస్య శ్చక్రచామర
 మండితః ॥ ౧౮ ॥ రామస్యసప్తశామిత్రైః కైకేయాయాస్థితైః । తస్యప్రచారామహమే కుశాచ్యాయంకలిబ
 కా ॥ ౧౯ ॥ శత్రుస్యసప్తసంశ్చ మృదుంత్రాద్యామృదుంకలిః । పశూయామశ్చక్రయామే పక్షాశ్చక్ర
 పాదికాః ॥ ౨౦ ॥ నేమిత్రభోషమాశ్చక్రః స్వసుమృత్యుక్రమంద్రియాంశ్య ॥ చిత్తమాభిమాభాఃపూర్వే నన్యతరార్థాయా
 ప్తితః ॥ ౨౧ ॥ అట్టాలసంప్రాప్తిపాద్యా దివ్యకుశాకుంకుమాత్ । తతోపదిక్ష్వావత్సయే ధూపేతుప్రజ్వలన్ముచ ॥

పతి వందించుచున్నాడు, చూడము. చీరాగ్రాణీ! వ్రాహ్మదేశాధీశుడైన ప్రతీపుడను ధూప
 తి ప్రణామముచేయుచున్నాడు, పరికింపుము. రఘుకులరత్నమహా శూరసేనదేశస్థితుడగు సుషే
 ణుడను వసుధేశుడు వందించుచున్నాడు, విలోకింపుము. కోసలేంద్ర! హరిద్వారవిషయవ
 ర్తియగు నీపాన్ద్యయాలంకారుడగు యజ్జీకీర్తియను వసుమతీశుడు నమస్కరించుచున్నాడు,
 నిరీక్షింపుము. అయోధ్యానిలయా! కలింగదేశాధీశుడైన హేమాంగదుండను మహాపతి విన
 మించుచున్నాడు, విలోకింపుము. రావణదర్పవిరామా! నాగవత్సనమున వసించెడు శూరుడు
 నుధీరుడునయిన పాండ్యరాజు ప్రణమించుచున్నాడు. ప్రసన్నుడగుము - ఇట్లు అచ్చటిరాజు
 లందఱియొక్క నమస్కారముల నీక్షణమాలిమున సంగీకరించి తమృతలతోడను మిత్రులతోడ
 ను పుత్రులతోడను శ్రీరామచంద్రుడు సభలోప్రవేశించెను. అచ్చట పడమట దివ్యసింహాసం
 బున చక్రచామరాలంకృతుడై శ్రీమన్నారాయణుడు సుఖాసీనుడయ్యె. శ్రీరాముని కుడిప్ర
 క్క అక్షిణ భరతశత్రుఘ్నులును ఎడమప్రక్క కుశాదులును మంత్రిపుత్రులును కూర్చుండిరి.
 శత్రుఘ్నుని కుడిప్రక్క సుమంత్రాది మంత్రులు కూర్చుండిరి. సభలో ను తరదక్షిణంబులలో
 వితరరాజులందఱును వారివారి పుత్రమిత్ర పరివారములతోడ వరుసగా వీరాసీనులయిరి. పూ
 ర్వభాగంబున పశ్చిమాభిముఖంబుగా వారకాంతలు న త్రనముచేయుచుండిరి. పై మంచకంబు
 లలో నివసించువారలై విద్రోతములు ఆగొప్పవేడుకను చూచుచుండిరి. వాటిపై మేడలమీ
 ద నంతఃపురాంగనలు గవాక్ష జాలంబులనుండి స్వయంవర మహోత్సవమును నిరీక్షించుచుం

చంపకాసుమతులు స్వయంవర మంటవమును ప్రవేశించుట.

దివి ౨౨! అప్పుడు గణికలు నర్తించుచుండ మాగధులు పాడుచుండ వండులు పొగడుచుండ

౨౨ । శరణ్యువారసారిష గాయత్రుమాగధాదిషు । నువత్సువందివ్యంధేషు సభాయాంప్యవహారికః ॥ ౨౩ ॥
 వికాశ్ఠేదివ్యవత్స్రు దివ్యాంకారకుండితే । నవరత్నమహామాలా భృతరత్నకోత్పతే ॥ ౨౪ ॥ తేషామగ్రతూర
 మ్యే సభాగ్రస్థేదిరజతుః । తయోక్తేత్రకటాత్తైశ్చ భిన్నకుమారాభలాశ్చపాః ॥ ౨౫ ॥ బభావ్యుభయభాస్వర్యే కా
 మబాదైర్విశేషః । స్థిరతగాదభిరేకమగ్రకుమ్భాంతోష్ఠతాఽఽకా ॥ ౨౬ ॥ సభాంతాంచపితానామ్నా వహ్ని
 ణోగ్యాన్విజహ ॥ ఈశోనాచ్యవసుతి సుభాంతాంసంవిజేహ ॥ ౨౭ ॥ ఆధోమతావృద్ధానా భృతహస్తాగ్ర
 యష్టికా । సభాయాంచపితానామ్నై దక్షిణస్థానాభ్యధికవృధకః ॥ ౨౮ ॥ క్రమేవగ్రయామాస సందాశ్వన
 తిసత్తమా ॥ తథాన్యాచసభాగ్రామ్నై భృతహస్తాగ్రయష్టికా ॥ ౨౯ ॥ సుసందాభ్యాతిజరతా ముత్యైశ్చవరీక
 కమాత్ ॥ వణయామాసోత్తరస్థా సుమతావృధకవృధకః ॥ ౩౦ ॥ అథసాంచపితాంప్రాచా నీత్యాంతాంప్యవ
 తేపురః ॥ వికాశ్ఠాంతోమహతా సందాచామరవీజతాం ॥ ౩౧ ॥ రాజగణ్యేచంపికేత్ర త్రువ్యద్వచవసంమహాపి
 సంస్యవంశగయామ పశ్యత్కందుదహోవసుం ॥ ౩౨ ॥ పాండ్యోయంతిమహ్నామ్నా నాగప త్తనసంధిః । కూ
 రోరీశ్వర్యశ్రేష్ఠః । ప్రభాపాలశరత్కరః ॥ ౩౩ ॥ యదితేలోచచేచితై వరయైశ్చమమత్రమం । అశ్వత్థింవహ్నిహీ
 త్యా నాగప త్తనసంధిః ॥ ౩౪ ॥ క్రిడస్యమదితానేన చుప్రాపాదరాజిషు । సంధోక్తంచపితాశ్రుత్వా వ్యగ్ధం

గా నానభాంగగమనకు భూరికీ ర్తియొక్క- మనుమరాండ్రువురును దివ్యాంకారముల నలం
 కరించికొని నవరత్నమాలికలను చేతఃబట్టికొని పల్లకిలనెక్కి- ప్రవేశించిరి. ఇట్లువచ్చి సభా
 గ్రమున విరాజించుచుండు నాబాలికలయొక్క- కటాక్షంబులచే నచ్చటి రాజులందఱును విశేష
 లిత మర్చస్థులును వికలచిత్తులునై పెదవెలారి గొంతుయెండి యప్పుడెంతమాత్రము సుఖ
 మునందినవారుకారు. చంపికయనుకన్య ఆగ్నేయ దిగ్భాగమునుండి సభనుప్రవేశించెను.
 సుమతియను సుకుమారి యీశాన్య దిగ్భాగమునుండి సభను ప్రవేశించెను. అంతమునంది
 యైన యుపమాలే నందయనునది చేతకలైనానుకొని వెంటవచ్చుచు చంపికకు దక్షిణభాగము
 ననున్న, రాజులను వెవ్వేలుగా వర్ణించిచెప్పుచుండెను. అట్లే యుత్తరభాగంబున సునందయను
 నుపమాలే దండవలంబితవాస్తయై సుమతికి నృపులసభివర్ణించి చూపుచుండెను ॥ ౩౦ ॥ పిదప

సందయనునది చంపికకు రాజుల సభివర్ణించి చూపుట.

పల్లకి-నెక్కి- చామరవీజితయై యుండెడు చంపికను నంద యొక రాజుముందర నిలిపి, “రాజపు
 త్రీ! ఇచ్చట నామాటవినుము. ఈరాజున వర్ణించెదను. ఇతడు కామునివంటివాడు, మతి
 మంతుఁడను. పేరుగలవాఁడు, పాండ్యనాథుఁడు, నాగప త్తనమున వసించును, శూరుఁడు, ప్ర
 జావాలననిపుణుఁడైన రాజేంద్రుండు, నీకు మనస్సు ఒప్పితే ఇయ్యినుత్తమునివరింపుము. వీనికి
 నీవు రాణివై నాగప త్తనంబున మేడలమీఁద క్రిడింపుము.” అనిచెప్పగా నానిపుణుడు చంపి
 క నంద పలికిన యనుత్తముఁడను మాటచే వీడు వ్యర్థుఁడనియెంచి (నీవుకన్న నుత్తముఁడు లేని

వాక్యమనత్తమం || ౩౫ || సబుంధవనప్రస్థస్సవతేకుతిమత్తరి | వోదయామాససంధాంతాం చాగ్రగంఠం
స్వపాంతరం || ౩౬ || తదాశ్రింశ్యవతింసంధా నీత్యాకాంకివిశాస్థితాం | చంపితాంప్రాహవేగేన పశ్యేన్యవారి
కేనమం || కలింగవిషయోవాహ్ను హేమాంగదోమహా || కోటికోవారణేంద్రాణాం యగ్యగండప్థలాదిమ |
౩౭ || ముక్తాబాలాతివ్యాకృతాంతేకేమరాసే | అశ్వత్థంకుహిషీఘాత్యా గవాత్ప్రేస్సగరస్థం || ౩౮ || పశ్యం
తీరాకుంభారత కోషిక్రీవనాదికం | అశ్వప్రీప్సందమద్యేత్యం భవమాభ్యాద్యకవ్యకే || ౪౦ || ఇత్యుక్త్యాపితయా
శస్త్రి సందయాచంపితాస్యపే | తస్మిన్కావోసబంధాశ్రిం గంతుంతామహోదయత్ || ౪౧ || సపత్నీభియమాట్య
సమిత్తి శ్రుతవ్యతి | అకుహానితాకేక సందయాశూచితాపిహ || ౪౨ || తతోశ్రింశ్యంస్యంతింగత్యా నందాప్రా
వాదివిహం | పశ్యేన్యవారింతుగ్ధే హరిద్వారనివాసినం || ౪౩ || నీపాశ్రియసముద్భూతిం వ్యాభ్యావివసా
రం | యజ్ఞానాంస్యవతేరశ్శ కీర్త్యాగతిమందతే || ౪౪ || యజ్ఞకీర్తిరిభ్యాగతిః పృథ్వీకప్రమదాపియః | ఐర
యైశంస్యవంపుత్రి యక్తసూచిభూషితం || ౪౫ || అప్యాద్యాకుహిషీఘాత్యా గంగావివివరంసరా | వాకాప్థా
శస్త్రిశ్రియహి వరయైశంస్యసా త్తతం || ౪౬ || అశ్వపత్నీపత్నీశ్రియం భవమాగ్రేర్రానతే | ఇత్యుక్త్యాపితయాశ్రి
స్యబంధనిజంసం || ౪౭ || త్వంపరిష్టామాభవేతి నందయాగ్రేప్రతేతా | వోదయామాససంధా మగ్రగంఠం

వాడు అను త్రముడు అనగా నవో త్రముఁడనియును, ఉత్త్రముడు కానివాడ ను త్రముఁడన
గా వ్యర్థుడనియును రెండర్థములు స్ఫురించుచున్నది.) 'వానిని మోహింపక వేటాక భూపతి
యెనుటకు పోవుని నందనుప్రేరించెను. అప్పుడు నంద యింకొక రాజువద్దికి పోయినిలచి చంపి
కతో 'వరవర్ధిని! ఈనరనాథుని నిరీక్షింపుము. ఇతఁడు కళింగదేశమునందుండు హేమాంగ
మఁడను మహామహారాజు. కమలముఖ! ఇతనియొక్క కోట్లకొదిగవల యేనుఁగల గండస్థ
లంబులవై ము త్రైములకుచ్చలు వెలయుచుండును. వీనికి నీవు రాణివై గవాక్షంబులనుండి
నముద్రముయొక్క- నేడుకలను నిరీక్షించుచు క్రీడించెదవుగాక. వీనియొక్క ప్రియురాల
క్షనదును నీచే ముఖ్యవైయుండుము." అని పలుకగా, నాచంపిక పెక్కులందు పత్నీబుగలవా
డు ఎన్నఁడైనను త్యజించునను భీతిచేతను మహామహారాజును మాటచే గొప్పవాడు కాఁడని
యును సందావాక్యసూచనను గ్రహించి వానియందు మనస్సును నిలుపలేదు. అంత మజ్జియొ
క రాజువద్దికివచ్చి నంద యిట్లనియె—“సవమోహనాంగీ! ఈనరేంద్రుని నీక్షింపుము. ఇతఁడు
సంపదేశమునకు నముద్రమునకు చంద్రునివలె వర్ధకుడు, హరిద్వారనివాసి, ఈరాజు చేయునట్టి
యజ్ఞములవలన గలిగినీశ్రిచే నితనికి యజ్ఞ కీర్తియనుపేరు గల్గినది. ఇతఁడు విలాసినీ విసాద
పరుడు. దివ్యాంకృతుఁడగు సీరాజును నీవు వరింపుము. ఇవుడు నీవితనికి పత్నివై పదవమూ
దనెక్కి గంగాసంగతరంగ మంగళవిహారంబులం బడయుచుండువు. ఇతని పత్నులలో నీవు
గొప్పదానవుకావా? లోలాంబకీ! ముందాలోచింపుము." అని వచించినను సందావాక్యముల

స్వకంతరం । ౪౦॥ సంధాన్యస్యంస్యపథిత్యా చంపికాంప్రాహవగతః । పత్యై గ్రంథస్యపతింహృత్ కురసేహవాన్య
యేవతః । ౪౧॥ దీతేః తోతివైరాజ్యం సుషేణోయమనత్రయః । కురగావాయువేగాశ్చ యస్యవత్సైగ్ధ్యగీ
ద్యుః । ౪౨॥ యస్యాంగగోవారివారి పృత్యైఘాషప్రవహ్నిశం । పరియైవంచంపికేద్యై తవాననపదానంబుగౌ
అస్యత్వంకుపీషీభూత్యా జన్మసాఫల్యతాంబుడు । వారిప్రీతింబంట్రుత్యా తదావాన్యకునత్రయః । ౪౩॥ శబ
బంధుశ్చప్రప్తిస్సృజితౌతాంప్రహృతయత్ । అపసావోదితాసంధా తయాన్యంస్యపతింహృతయత్ । ౪౪॥ సహాయ
శిలికాప్తారాం చంపికామాహవాదరం । పత్యై గ్రంథస్యపతింబాత స్థితింహైహమనత్రయే । ౪౫॥ శుభాప్రాజ్ఞాన
వంశస్య భూషణంకులద్యుశం । ప్రతిపద్యోవాన్యాయం భూత్యైఘాషప్రవహ్నిశం । ౪౬॥ పరియైవంచంపికాన్యం
గచ్చహేద్యుశుపీషీ । అస్యత్వంకుపీషీభూత్యా తేహాయంపతిహానయః । ౪౭॥ కిరివ్యవీజలక్ష్మిదాం చంపికే
శ్రుణుకుద్యుశుః । ఇన్యత్వంపీతయాశిస్యై నబబంధమసూప్యే । ౪౮॥ పరియైవంచంపికే శంభాన్యైదకుహ
రశీ । స్వలోయంతేతివాశ్శేద్యై శ్రుత్యాచ్యుత్యభావిదుత్రమా । ౪౯॥ ఏవంబావాన్యవాదాంసా పరానానిపుష్పక
పుష్పక । సుతిరూపపీషీధాని కుశూంబంఽస్యపాత్తిజా । ౫౦॥ జగదాంబికాప్రసాదా శసందాభిరతాజయః । సు
కుంఠాదీనింక్రమ్య శ్రుత్యాశ్శిరామకుంఠిణి । ౫౧॥ తతిఃప్రాహవసానందా పత్యై గ్రంథభిరతాజయః । తోశతం

లో నితనిని సేవు పెండ్లాడితే గోష్ఠదానపుకాపు ఆలోలాంబకీ! యనియును ముందాలోచింపు
మనినందుకు మఱియొకనిని చూడుమనియును అర్థము నాలోచించి వానిని వరించక నందను
ముందు వెడలుమని ప్రేరించెను. అంత నానంద సానందముగా మఱియొక సేరపతియెదుట
“నుండదీ! ఇతని నవలోకింపుము. అను త్రముండగు శూరసేనదేశాశీతుండైన సుషేణుండను
రాశేరివ్రుండితడు. ఇతని గుట్టుములు వాయువేగంబులు. హరికాక్షులితనికాంతలు. ఇతని యిం
ట నెల్లప్పుడును బోగము వాండ్రాడుచుందును. సీముఖమువంటి ముఖముగలవీనిని వరింపుము.
నీవు వీనికి సతివై జన్మసాఫల్యత నందుము.” అని నొక్కి- వత్కా-కించిన నాతాన్యములచే
చంపిక వీడు త్రముడు కాడనియును గణికాలోలుండనియును గ్రహించి, వానిని హృదయంగ
మునిం జేసికొనక వేతొకచోటపొమ్మని నందనుప్రేరించెను. అంత నల్లె యామె యింకొక స్త్ర
వుని సన్నిధికింజని “కన్యామణీ! వీనిని విలోకింపుము. హైహయ రాజభానియందుండు వాడి
తడు. కార్తవీర్యార్జునిని వంశమున కలంకారభూతుడు. కమలములవంటి నేత్రములుగలవా
డు. ఇతనిపేరు ప్రతిభుడు. పరమమహారథుడును శూరుడైన వైఖ్యాతి నందియన్నాడు. సప్రే
మ మన్యుని (ప్రేమమన్యుడు=ప్రణయకోపరసికుడు) వరింపుము, మానినీ! వీనికి సేవు చేయసి
వై “తేహానదిలో బలితోడ జలక్రీడనాచరించెదవు. చంపిక! నామాటవినుము.” అని పలుకగా,
నామె పరమమహారథుండనుచోట పరము అమహారథుండనియును సప్రేమము అన్యుని వరింపు
మని యర్థమును గ్రహించి, నాకు వీడు వలదు, ముందుకు పొమ్మని నందను ప్రేరించెను. ఇట్లు

ద్రవ్యరామస్య బంధుమేకోదకోపనం । ౬౦ ॥ అయోధ్యావాసిసంరామ రాజవాక్యావతరితాం । వరయైసం
చంపీకేద్య క్రతీకీర్త్యాగ్రస్యసాధవ । ౬౧ ॥ ఇత్యుక్త్యాపితయాతస్మి శత్రుఘ్నే ధీమానసః । సబంధభువానం
హృదుగ్గంతుంచకారతాం । ౬౨ ॥ తతస్సాధరతంసిత్యా సందాతామామంతాం । శత్రుఘ్నస్యాగ్రజంవైసం
క్తే కేయాజకోదకోపనం । ౬౩ ॥ రామసేవారతంకాంతం యవానంనియతాప్రియం । వరయైసంబాలీకేద్య భూం
దవ్యాసరయూజలే । ౬౪ ॥ కపిష్ఠాపిజలక్రీడాం నాకాస్థాధరతేసహి । తతస్తత్యంజ్ఞయానందా లక్ష్మణంచంపికాం
జవాత్ । ౬౫ ॥ సిత్యాస్థామిత్రీకీర్తంకాం వెణయామాపహదరం । పుత్ర్యసంలక్ష్మణంబాలీ నమిత్రాజకోదకో
పనం । ౬౬ ॥ అయోధ్యావాసిసంరామ సేవారక్తంమనూహరం । వరయైసంచంపీకేద్య మేఘనాదప్రయదానంశే
షాంకసంధవంధిరం యోమిలాయాస్యసాధవ । ౬౭ ॥ సర్వాకృత్యరామసేవా రక్తాపత్నీయతాపిస
త్రచాకరహీనాంశ్చ రోచయామాపతాన్వసా । ౬౮ ॥ తతస్తత్యంజ్ఞయానందా శ్రీరామశ్రీస్వయంవరాం । సీ
త్యాతామాపహదరం స్తోతుంతుంధుసందసం । ౬౯ ॥ మహాత్రేచంపీకేదైవ మేసంశ్శిరీసానమం । ధన్యానామ
పియానామ దృష్టాప్రేతుంపురర్థితా । ౭౦ ॥ క్వాహంమందమతిర్నారీ క్షయామినుసాగరః । నాహంకోస్త
వచేత్తా వాత్సీర్యతమంతః । ౭౧ ॥ శతకోటిమితైఃకోక్త శ్శ్రీరంరామంభవహి । మునివాదరీకంతచ్చ శత

చంపకాచేవి నందయను సువమూత స్తుతించునట్లును వేంటనే నీ సేధించునట్లునుకూడ వెన్నేట
గా రాజుల నభివర్ణించుచుండగా నందజీ నలిక్రమించి 'శ్రీరామమంత్రులని విని సుమంత్రాది
మంత్రులను షడలి, పల్లకిమీఁచుగావచ్చి శత్రుఘ్నుని యెదుట నిలిచెను. అపుడు నంద
"రాజపుత్రి! భరతానుజుడును కౌసల్యా నందవర్ధనుండగు శ్రీరాముని తమ్ముడును అన్నలతో
నే కోదరునివలె బరగువాడును అయోధ్యా వాసియును రామరాజయొక్క వాక్యానువర్తి
యును అగునీ శత్రుఘ్నస్వామిని వరింపుము, ఇతని భార్యయగు శ్రుతకీర్తికి చెల్లెలయైయుండు"
మని చెప్పగా, నాచంపిక శత్రుఘ్నునిపై కటాక్షములనునపక ముందుకువెడలెను. అంత నా
నంద భరతునియెదుట చంపకనుచూచి "కన్యారత్నమా! కైకెయియొక్క గర్భమున నుద్భ
వించినవాడును శత్రుఘ్నుని కన్నయును శ్రీరామసేవారతుండును శాంతుడును తరుణుడును
ప్రేయసీ ప్రియుడునగు నీభరతచక్రవర్తును వరింపుము. సరయూనదిలో నాకనెక్కి మాండవీ
దేవియును నీవును భరతునితోడ జలక్రీడా ముగిసాల్సవము నందగలవు." అని యభివర్ణించి
వలికి చంపిక యతనిని మోహింపక విముఖయైయుండ నప్పటినుండి లక్ష్మణస్వామి యుండెడు
సింహాసనము వద్దకి వచ్చి చంపికనుచూచి "బాలామణీ! ఈమహానుభావునిని సగీక్షింపుము.
ఇతడు నమిత్రానందసంధు. అయోధ్యావాస్తవ్యుడు, శ్రీరామసేవాపరాయణుడు మనూ
హరాకారుడు, ఇంద్రజిత్సంహరకుడు, శేషాంశసంధవుండు నయిన యితనిని వరించి యూ
ర్హిలాదేవికి చెల్లెలయి యుండుము." అని వచించెను. చంపక యంతటినివిని శ్రీరామసేవార

కోట్యంశఃపిరతం || ౭౩ || తస్మాన్మనఃసంకల్పే త్కరోమియత్ క్రుణువ్యత్ | సూర్యవంశభూషణశ్రీ ద
శరభస్యపాత్రజం || ౭౪ || కాశల్యాశ్రమంరామం పాత్యన్మాయానందితం | తాటికాంతిరంభిం గాధికా
ధ్యపాతం || ౭౫ || అచల్యాధారిణంశ్రేష్ఠం శివచామైఖండనం | జానకీవల్లభంరామం చామదగ్గృధవా
శలం || ౭౬ || స్వస్వం దైకశీతార, భరతప్రాగాదాయనం | తాతాజ్ఞాపాలకంభ్రాతౌ నీతయావస్థవాసిం
దిరాధవదగనంభ్యామం ఖగదూహనదానం || ౭౭ || త్రిశరామ్యగమారీచ కబంధపాలిమదానం | సహద్రబంధ
సంలంకారాక్షసాంతకరంప్రభం || ౭౮ || రావణాంతప్రకృతాశరం నీతయారాజ్యకాసిం | తీర్థయజ్ఞప్రకృతా
రం నీతాశ్రీవశతత్వరం || ౭౯ || జానకీత్యాగౌత్యారం నీతాగ్రహణతత్వరం | కుశలవాత్త్రాభ్యాసం వాజ్యభం
యద్ధకారిణం || ౮౦ || ఏకపత్నీప్రతంకాంతం శత్యభాషణతత్వరం | ఏకరాగమాభ్యాస నామాసంకూరుతిస్థజం
౮౧ || కోవిదారద్యజంరాగ ద్యజంప్రద్యజంకుభం | తాత్యగద్యజంప్రమృత్యం తాత్యగవాయజవాహనం || ౮౨ ||
నానారావాహనం శుక్లాత్ప్రగ్ఘోషిభీరం | వరసింహాసనానీసం చక్రచారుమండితం || ౮౩ || వరయేసం

క్రులు ఏరు పత్నీ సమీతులును ఛతచామరరహితులునుగాన ఏరు నాకు వలదని నందకు సంజ్ఞ
జేసెను. అంతినానంద స్వయంవరయగు చంపికను శ్రీరామసన్నిధానమున నిలిపికొని రఘురా
ముని నిల్లు స్తుతించెను ఏసిచంపికా! నీవు మహాత్ముడైన పాత్యదేవునిగా నీశ్రీరామునిని
దర్శించుచున్నావు. ఈశ్రీరాముని నిల్లెమటనిలిచి స్తుతించుటచే నేను కృతకృత్యరాలుగా
నున్నాను. అయిన మంగమతియగు నేనెక్కడ? సుగుణసాగరుండగు శ్రీరామచంద్రుడెక్కడ?
శ్రీవాల్మీకి మహామునిగూడ నెవనిని వర్ణించుటలో నశక్తుడయ్యెనో నేనతనిని వర్ణించుటకుశక్తు
రాలనుకొను, అముంద్రుడు శతకోటి శ్లోకములచే నారామచంద్రునిచరిత్రము నభివర్ణించె న
పుటికిని నామహాత్ముని యనంతమహిమవర్ణనమున మాటిలోనొకపాలుకాదు. అట్టి స్వామిని కొం
చమభివర్ణించి చెప్పదనుచునుము. రవికులరత్నంబు, దశరథనందనుండు, కాసల్యానందవర్ధనుడు,
సాత్యన్మాయానందు, స్వయంవిభవగువాడు, తాటికానంహరకుండు, మహావీరుడు, విశ్వా
మిత్రయజ్ఞరక్షకుండు, అచల్యాశ్రపావవిమోచకుండు, శ్రీకంఠచాపఖండనుండు, వైదేహీవల్లభుండు
పరశురామగర్వభంజనుండు, జితిరాజులోకుండు, భరతప్రాగరక్షకుండు, పితృవాక్యపరిపాలకుండు,
నీతాలత్కృణులతోడ నరణ్యమున వసించినవాడు, విరాధసంహరకుండు, ఖరదూషణవిమర్ద
నుండు, త్రిశరుని మారీచచ్యుగములను కబంధునిని వాలిని సంహరించినవాడు, సముద్రమునకు
సేతువును కట్టించినవాడు, లంకారాక్షసాంతకుండు, మహాప్రభు, రావణుని సంహరించినవా
డు, నీతతోడ రాజ్యమేలువాడు, తీర్థాలనయజ్ఞాచరణ నివహనుండు, జానకీభేలనాన క్తుండు,
జానకీదేవిని లోకులకు లోకాపవాదభీతిని చూపువానివలె పరిత్యజించి ప్రతిజ్ఞానశేమున పరిగ్ర
హించినవాడు, కుశలవలను పుత్రులతోడ నశ్వమేధాశ్వముకొఱకు యుద్ధము నాచరించినవా

చంపికేద్య సీతయాభజనానామ । నవవర్షాశ్వాత్మయం సప్తద్వీపాధిపాపిచ ॥ ౮౪ ॥ బాణవిత్తివర్షయశ్చ
నాన్యంమాభేదమాచర । నవరత్నమాలికాశ్చగ్రీవాయామమమప్రజ ॥ ౮౫ ॥ ఇత్యుక్తానందయాచారా శ్వల్ప
పుష్పాభిధేర్వరాత్ । నలుంఘనానోరామే సీతాంశంస్త్ర్యత్యచంపికా ॥ ౮౬ ॥ ఏకపత్నీత్రతంరామం సీతయాభా
భజేతిచ । భేదమాచరతత్కంఠే మాణంకాకదవోదితా ॥ ౮౭ ॥ తతస్తత్యంజ్ఞయాశండా తాంనియమకంఠ
తి । ప్రోవాచమధురంభాశ్చా కుశలగానహస్వితా ॥ ౮౮ ॥ ఏనంవిశ్వాబుధియం శ్రీరామతనయంకంఠం । తా
నకేజతోహృత్కంఠే క్షేప్రంభార్యాభిగంఠికుం ॥ ౮౯ ॥ అచాగ్రబంధమర్చ్యేన సత్పుణంధికయాస్వితం । పితృశంక్రా
మకతారం చార్చికిమధికితం ॥ ౯౦ ॥ ఏనంపుణీవ్యరాజేత్వం కురమాశనంఘ్రికం । నవరత్నయూమాలా
మస్యకంఠసుంకుడు ॥ ౯౧ ॥ ఇతిశండాపరశ్చత్యా చంపికానాస్తితాపనా । మమచమాలికాంతం శ్వ
రాభ్యాంహకశ్యహి ॥ ౯౨ ॥ తదానితేచర్యాద్యా నిరుష్టుపుర్యంధిమాగధా । చ్చయాధోమఖోలేశే సభాయాం

దు, ఏకపత్నీవ్రతుండు, కాంతుండు, సత్యవ్రతుండు ఒకటేబాణము గలవాడని సుప్రసిద్ధమైన
పేరుగలవాడు, బాణ వజ్రావీధార హనుమద్దక్షిణంబులుగలవాడు, గరుడదృష్టాండు, పుష్పకా
యాధుండు, గరుడాంశుసేయాయాధుండు, నకలరాజసిరీట్ట నీరాజివజ్రదారవిందుడు, ఇట్టి ఛత్రచా
మరాలంకృత దివ్యసింహాసనాసీన శ్రీరామచంద్రస్వామిని వరింపుము. చంపికా! సీతాదేవితోడ
నితనినిభజింపుము. ఇతండు నవవర్షములకును నాయకుండు, సప్తద్వీపాధిపుండు, ఏనంపికాబా
ణము కత్తిమూల శుమూడునుపేక్షాకటిలేదోఅట్టిపీనివదలి చింతింపకుము. నవరత్నమాలికను
ఇతనికంఠమున నర్పింపుము పోవలదు. “అనియభివర్ణించిన సందావాక్యములను వినినను చంపిక విధి
వశమున నల్పపుణ్యయగుటంజేసి “ఏకపత్నీవ్రతుండు, సీతతోడభజింపుము, అర్పింపుము, పోవ
లదు.” అను మూలసెంచుచు శ్రీరామునియందు మనసును నిలువకనందము ముందుకు వెడలమని
సంజ్ఞాతేనను ౮౭ అంత నామ శ్రీరామునిని వదలి కుళునివద్దివచ్చి హసన్తుభయై చంపిక
స్వయంవరమున చంపిక కుళుని వరించుట.

తో “చిన్నవయస్సుగల మకుమారాంగుడను నీ శ్రీరామపుత్రునింబాడుము! ఇతనిపేరు కుళు
డు, కుశేలుడు, జానకీగర్భసంభూతుండు, ప్రేయసీమణి సభ్యర్థించుచుండు తరుణరత్నము, లవు
నియన్నునలదును, భనుపేదనిల్లిలుండు, మగుగుసంపన్నుడు, శ్రీమదార్చీక్షిముండునిచే
శిక్షింపినవాడు, జనకునితో సంగ్రామమునర్జినవాడు, సురనరవందితుండగు నితనిని వరిం
పుము. నవరత్నాలంకృతమాలిక నితనికంఠమున కలంకరింపుము.” అనిన సందావాక్యములను
విని సానందయగు చంపిక స్త్రీతముభయై కుళుని కంఠమున రెండుతేటలతో నారత్నమాలిక న
ర్పించెను. అప్పుడు మంగళవాద్యములుమ్రోగినవి. వందిమాగధులు పొగిడిరి. బాలకుండగు
కుళుడు లజ్జచేత నవనరముఖుడై విరాజించుచుండెను. అప్పుడు రాజులందఱును సరిక్షించు

కుశలః । ౯౩ । తదామృతాదురీతిః కుశంశేచపిశాంకుభాం । శ్వావయామాసవేగేన పశ్యత్సుప్తపతిషు
చ ॥ ౯౪ ॥ దదికశాలంధ్రైశ్చ ప్రాపాదస్థావిదేహతా । మహాదధితరాం ప్రీధిమకమారామబోఽవిశాఖా ॥
ఇతిశ్రీమదానందరామామితే చార్తీయే వివాహకాండే చండికాశ్వాసంవరోశామ ద్వితియస్సర్గః ... ౨ ॥

శ్రీరామదాశీవాచ—అథాశ్వాసాశభాగ్రాప్త మమతిమ త్రరస్థితా । స్వపాపిశానదిగాభా త్పు
శరదావృతయస్థితా । ౧ । క్రమేగవగయామాస కిదికాస్థాంసులోచనాం । బాలశ్రుణుత్సమేవాగ్ధం విశ్రేణ్యం
త్వంస్వతా త్తమః ॥ ౨ ॥ అవంతిష్ఠన్వోగ్రబాహు బామానంచమ్యమ త్తమః । నానేకస్థభృశశ్చి త్స్పృశిత్వాం
వరోశేస్యః । ౩ ॥ వరయైవంస్యవంశాగ్రే గన్యత్వంగజగామి ॥ అశ్యత్వంజహి పీఠాత్వాపీప్రాపద్యాన్తై
॥ ౪ ॥ వస్త్రుగచాన్తితానేన మఖంజీడస్యభామి ॥ అన్యత్తమంచేతిష్ఠాం ద్వ్యభగంపామకతిత్రరా ॥ ౫ ॥ శ్రు
త్వాప్రసవరయేతి సుసందాయావచాత్మః । శ్రుత్వాతాన్వోదయామాస తాతానీత్వాస్వపాంతరం ॥ ౬ ॥ సు
సందాయామతింప్రాపా వస్త్రేణ్యశఃత్వంస్వపవరం । అంగనాథావ్యాఢంశ్రేష్ఠం విధర్షణియస్థితం ॥ ౭ ॥ పూర్వ
వత్త్రజరాతేనా వృత్తిప్రేసంస్వతా త్తమః । ప్రీతామంస్యవంశాం భుజేయూరరాతరం ॥ ౮ ॥ అశ్యత్వం
జహిపీఠాత్వా వియోష్టిజలచిదిష ॥ కుఖంకుమజలక్రీడాం పృషేహానేకభామి ॥ ౯ ॥ విసంభవేవ్యహచేతి హ్య

చుండగా నానందతుందిలుండై న భూరిక్తి త్వరగావచ్చి చండికాశ్వాసము కుశుని తొడమీ
ద కూర్చుండఁజెల్పెను. మేడమీఁదనున్న సీతాదేవి జాలరంధ్రములనుండి శ్రీలతోడ మిగుల
నానందించెను. శ్రీరాముఁడును మిక్కిలిసంతసింపెను. .... ౧౨ ॥

సుమతికి న్యాయంవర మంటపమున నునంద రాజులనభివర్ణించి చూపుట.

అటువెనుక దండధారియైన సునందయును పేరుగలయుషమూత పల్లకిలోబరగు
చుండెను సుందరియును సుమతికి నీశాన్యదిగ్భాగమునుండి యుత్తరపార్శ్వమునగల రాజులనం
దఱిసిచూపుచు నొకరాకొనురుని యెదుటనిలచి, సుమతితో “నామాట విముము నారీమణీ!
ఉగ్రబాహువను పేరుగలవాఁడితఁడు అవంతినివానుండై యనుత్తమన్యభృతముండై యున్నాడు.
పుడమిని వీనితోనమానమైన రాజులేడు. మంచిది యీరాజును వరించుట, యేల ముందుకుపో
దువచ్చు! వీనికి సీప్రక్రియారాలవై పీప్రానదియొక్క సైకరభూములలో పటగృహనివాసినియై
సుఖజీడలనందుచువుగాక.” అని మందలించగా, నాసుమతి అనుత్తముడనియును ఈరాజునవరిం
చుట యేల? ముందుకు పోదువచ్చు! యనియును సునందావాక్యాశ్వాసమును గ్రహించి, ఉగ్రబా
హువు నుల్లాసపరువక వెడలెను. ఆసునంద యవ్వుడు “అంగనామణీ! మఱియొక రాజునుచూ
డుము, శ్రేష్ఠుఁడగు నంగనాభుఁడను పేరుగల యీరాజు విదర్భదేశము నేలుచున్నాడు. ఎం
చిది, పూర్వమువలె వడలుటలేకదు. వీనినివరించుట బలుబాగు. చిన్నవయస్సుగల శ్రీకాయు
కుఁడితఁడు దివ్యాభరణశాలంకృతుండై యున్నాడు. వీనికి సీత్రవత్పైత్రే వయోష్టిసరిలో జలక్రి

పమాత్రాసువోదితా | అగ్రగంతుంకుసంధాంసా వోదయామాససంజయా | ౧౦ | తనోస్యంస్వపతింసిత్యా సు
సంధాతాంవవోబ్రువీత్ | పత్తైగ్విశంస్వపతింరాతే దేశేమాగధమజ్జితే | ౧౧ | రాజ్యంకోరోత్త్యజుంక్షమాన్మామాన్
భ్యాతేఃపరంతపః | నరయైశంభ్యపంమాగ్రే గచ్ఛాత్కలంసాధివోత్తమం | ౧౨ | అశ్వత్థంతుహిషీధూత్యా తప్త
నిరద్రుతావతే | బ్రహ్మతీర్థేనవాక్రేదాం హేతుంతేభవభామిని | ౧౩ | మైశంస్వపంవరయేతి క్షీతాసాశుసంధ
యా | వోదయామాసతాంవృథాం సాతానిశ్యేస్వపాంతరం | ౧౪ | కుశంధాబాలికామాహ శ్రుణువ్యత్కుగళో
చనే | పత్తైగ్విశంస్వపతింరక్ష్యం ద్రావిడేవిదయేద్ధితం | ౧౫ | కంబుకంఠావ్యయంక్రేష్టం కాంతిపుర్యా నికాసి
సం | ఏశంస్వపంవృతీహ్యద్య మాత్మకాన్యస్వరా తమం | ౧౬ | కాంతిపుర్యాదునేపశ్యం సర్వతీర్థేశునోరమ్
క్రేదాంధివస్యంప్రీతే హేతుకంఠవిరాతతే | ౧౭ | విష్ణుంవరదరాజాఖ్యం శివమేకాంబరావ్యయం | పూజయ
స్యపదానేన కంబుగ్రీవపునీచ | ౧౮ | పృథీమైశంస్వపంమాద్య సామాన్యకృతవత్త్యజ | ఇతిష్టద్భావచక్కు
త్వా గ్రీతాంగంతుంక్రవోదయత్ | ౧౯ | కుశంధాన్యంస్వపంసిత్యా సుమతీంవాగ్ధుతుబ్రవీత్ | ఏతేగ్విశంస్వపతిం
మాన్దే మత్తమాతంగగామిని | ౨౦ | కదాకాలవిషయస్థంత్వం విజయంసాధివోత్తమం | కదరాన్యంఠంబాహుగ
కమలాంఘ్రిగామజ్జులం | ౨౧ | ప్రితాశ్శయంఠపయం విజయాఖ్యంపురీధితం | శ్రుణువ్యదచసంపేద్య పృథీ

దా మహాత్మనమునంది యానందింపుము" అని చెప్పగా సుమతీయొక్క మాటలలో, మంచి
ది పూర్వమువలెవదలుట. తగదు వీనిని వరించుట బలుబాగు! అని స్వతితీర్థాధ్యమయిన సూ
సంధామాచనేగు తెలిసికొని, విముఖయై సుసందను ముందువాప్తుని పంజ్జిచేసెను. అంత నొక
క ధూపతివద్దిజని యచ్చట సుసంద సుమతితో "మానీమణి! మగధదేశాధిపుండైన శ్రీమ
న్నాముడైన మహీపతి నితని నవలోకింపుము. ఇతడు కూరుండు. మంచిది వీనిని వరించుట.
ఏల యింకొక పార్థివో త్రమునిం జూతము? వీనికి నీవిల్లాలవై వేడినీళ్లతోనిండిన బ్రహ్మతీర్థములో
హేమంతమున నెల్లప్పుడును క్షీడించుచుండును." అనివచించెను. ఈమాటలలో "మంచిది, వీ
నినివరించుటేల? ఇంకొక పార్థివో త్రమునింజూతము." అనెడు సుసందాభిప్రాయము నంగీకరిం
చి, స్వపాంతరము నవలోకింప నుద్యమించెను. అంత నావృద్ధయగు సుసంద మఱియొక మహీ
పతివద్దికివచ్చి నిలిచి "బాబామణి! భావింపుమితనిని, కంబుకంఠుడను నితడు ద్రవిడదేశాధి
శుడు. కాంతిపురిలో నితని నివాసంబు. కనకకమలవిరాజితంబగు సర్వతీర్థంబను సరోవరంబున
నితనితోడ విహరింపుము. వరదరాజనువిష్టుమూర్తిని ఏకామ్రనాథుడను సౌంబమూర్తిని ఈ
రాజుతోగలసి సేవించెదవుగాక. ఈపువుని నీవువరించుట మేలుకాదు సామాన్యరాజునుగానెం
చి విడుచుటబాగు." అనిన వృద్ధావచసములువిని భావగ్రాహిణియగు భామామణి ముంనకు
పోవ నాసుసందనుప్రేరించెను. అట్లేసుసంద యింకొకరాజవద్దికివచ్చి సుమతితోనిల్లనను—
"మదగజగామినీ! ఈనరేంద్రు సవలోకింపుము. ఇతడు కర్ణాటదేశమునందుండు విజయుడన

స్వల్పవయసం సీతాలలితము క్షయం । తాల్మీకృపయాల్ప విద్యుంధమ్యంకుగానః ॥ ౩౩ ॥ వృణీప్యసంకుభేత్
 వంశస్యహరికాంకురు । కుశాంశేచపిశేయంతే స్వసాయద్యంత్యోతాద్యహి ॥ ౩౪ ॥ రథాత్మమపిభూమ్యం
 వాంశేనంధితాధవ । ఇలితస్యావచఃక్రుత్వా మనందాయాన్వితాసహ ॥ ౩౫ ॥ లవశ్శక్తంతహషేగా లజ్జయా
 వశాసహ । సుమర్తిజబాహుభ్యో మర్మయామాసమాలికాం ॥ ౩౬ ॥ తదావిశేషరూపాద్వి జన్మస్తేగాయ
 తాస్తవా । నవకుర్వారవార్యస్య తుప్తపుర్యంబిమాగధాః ॥ ౩౭ ॥ భూరితీరాస్యవస్తుప్తా లవాంశేమతింతదా
 క్షిప్యంశ్యవేకయామాస పరిపూర్ణామసారథః ॥ ౩౮ ॥ తోషమావరఘుశ్రేష్ఠ స్తీతాప్రాసాదసంస్థితా । బాలరం
 ద్రైస్సవత్పీఠం లవంద్యప్యైకతోషసా ॥ ౩౯ ॥ తతస్సర్వాస్యపాకాభూజ్య భూరితీరాస్యవత్తమ । ప్రార్థ
 యమాశ్రయిష్యిష్య వచస్తప్తకృతీతః ॥ ౪౦ ॥ వివాహకామ్యంధ్యప్యై భవద్విగ్రహ్యతామిలి । తథేతిచేపి
 ప్రాచ్య ర్యమూర్వాప్యతలసహి ॥ ౪౧ ॥ రామాశ్రేణంగరంకుర మసమధాగతశ్రియః । ధూవానవాగతోత్సహః
 కాదురాగప్రవీడితాః ॥ ౪౨ ॥ రామాపిబంధుభిరాకరే ర్యయావాప్యతలంమదా । అథావరేనేరామం భూరి

డయని లవుండను నుందరాంగునిం. ఇతఁడు చిన్ని ప్రాయముగలవాఁడు, (శ్రీ) కుతూహలచిత్తం
 ఁ, జానకీదేవిచే లాలింపఁబడుచుండువాఁడు, శ్రీమద్వాల్మీకియొక్క- దివ్యానుగ్రహముచే నక
 లకలాకుశలుడై బరగుచుండు. కుశునితమ్ముఁడితఁడే దివ్యమోహనాంగుండు, ముఖముగా నీవిత
 నిని వరింపుము. ఇతని కంబుకంతంబున రత్నమాలిక నర్పింపుము. కుశునియంకముమీఁద నీ
 యక్క-చంపిక శ్రుకాశించుచుండునట్లు ఇప్పుడితనియంకమున నీవును ప్రకాశించుదానవు.” అని
 నొక్కి-వక్కాణించెను. అంత నక్కాంతామణి హసన్ముఖయై లవునికంతమున నవరత్నమాలి
 కను శిరితమాలికలవంటి నిజనుకుమార బాహువులచే నర్పించెను. అప్పుడప్పుల మంగళమ్మ
 హావాద్యంబులు మ్రోగెను. గాయకులు గానములంజేసిరి. వారకాంతలు నర్తనమాడిరి. వం
 దిమాగధులు క్లాఘించుచుండిరి. అపుడు భూరికీర్తి మహా పరిపూర్ణమనారంభుండై వచ్చి ఆను
 మరిని లవాంశమున త్వరగా కూర్చుండజెట్టి, యమందానందమునంచెను. నిత్యానందమూర్తి
 యగు శ్రీరాముండు సంతసించెను. మేడమీఁదనున్నది జానకీదేవి బాలరంద్రములనుండి లల
 నానమీతుండగు లవునింజూచి హర్షించెను ॥ ౩౯ ॥ పిదప నాభూరికీర్తి మహారాజు సమస్తరాజేం

కుశలవుల వివాహ మహోత్సవాభి వ్యసము.

బ్రలనుచూచి సంపూజించి వారియెదుటనిలిచి సవిసయముగా “మహారాజులారా! నాయం
 యగర్లి యిది వివాహమహోత్సవమును సాంతముగాచూచి నన్నుండవరచి సత్కృత్యలైవెడల
 వలయునని వేడుకొనెనుచున్నాను” అనిసంప్రార్థించెను. వారందఱును అట్లేయని యంగీకరించి
 శ్రీరామునియెదుట యుద్ధముచేయనేరక నిస్తేజస్సులును నిరుత్సాహులును రామబాణప్రవీడు
 తులును దీనాననులునై తమతమ విడదొడ్లనుచేరిరి. శ్రీరామచంద్రస్వామికూడ తనతమ్ములతో

కిరీపుమానుయా ॥ ౪౩ ॥ పురోహితోపనిష్ఠస్సు క్షత్వా రామం తవో బ్రహ్మ ॥ ద్రష్టవ్యో లగ్న దివసః శుక్లురూ
 తా శుక్లవచసః ॥ ౪౪ ॥ మాకుంగీతయరామాన్య క్షత్వా వాక్రేణ కామకం ॥ ఉభయో స్త్యంకుంటవయోః కా
 రాగ్యన్యజ్ఞానయద్రోహ ॥ ౪౫ ॥ తథాతిరామవశ్యోక్త్యా వసిష్ఠం వోపయత్తవా ॥ సోపిరామాన్యయాన్యోతి శ్వాశ్రు
 త్తైః పువేష్టితః ॥ ౪౬ ॥ ముచూతాంకధయామాస పంచమేనారామం ॥ రితశ్చస్తురూపీతిహ గణేశం గ్న
 పత్రిం ॥ ౪౭ ॥ సుపూజ్యగణాంశ్రేయ పండితావైదికాదికాః ॥ బంధుత్వత్రాపిభిశ్చైత్య శ్చిరామం ప్రా
 జయత్తవా ॥ ౪౮ ॥ సత్వా రామం గృహం గత్వా చకారకుంటపాదికం ॥ రామాన్యయాన్యోపి చకారకుంటపా
 దికం ॥ ౪౯ ॥ తదావలపురిరమాన్య పతాకాధ్యక్షతోరైః ॥ పురుషోత్తమరాజధాని తేజోగణోధనః ॥ ౫౦ ॥ తతో
 ముజూతానమయే పహుచ్చిహంబికాంకుశం ॥ లవంచలివ్యతైలాక్రాంతం సీతావ్యామరతరస్రదా ॥ ౫౧ ॥ కరవంభాం
 శ్చక్రదికాతు జలపూర్ణాశాదీపకాః ॥ సంతాప్యస్తావయామాను హాహవాద్యపురిపురం ॥ ౫౨ ॥ తైలా
 భ్యంగంబికాయుక్తం సీతావ్యాపియతాలక్రైః ॥ సప్తైవచక్రరావంద పూరితావక్త హూపితాః ॥ ౫౩ ॥ అభ్యంగ

డను పుత్రులతోడను నిజనివాసగౌజయందరంబున కేతెంచెను. అంత నామఱునామ భూరికీర్తి
 పురోహితుని వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి శ్రీరామసన్నిధిలో నమస్కరించి సుఖాసీనుడై “స్వామీ!
 సుఖవహంబైన సుముహూర్తమును, సులగ్న దినమున కటూషీంచి యానందించవలయును!
 శ్రీరామప్రభూ! నన్నిపుడు నీ చరణారవింద కింకరునిగా నంగీకరింపుము. విద్యూలవారి యిరు
 పురియొక్క మంగళమంటవంబులలోను నీవేక రవ్యంబుల నాజ్ఞాపించుచుండవలయును.” అని ప్రా
 ర్థించెను. అశ్రేయని వసిష్ఠమహామునీంద్రునిని ఆపనిలో నియోగించెను. అతఁడంతట జ్యోతి
 శ్వాశ్రుచారిణులగు చైవజ్ఞులతోడ పరివేష్టితుడై నేటికైదవనాడు సుముహూర్తదినమని
 నిశ్చయించిచెప్పెను. అంత నానందమునందిన భూరికీర్తి శ్రీమహాగణపతిని లగ్నపత్రికను పూ
 జించి గణకులను పండితులను వైదిక మండలిని సత్కరించి సుతపోదరసమేతుండయిన శ్రీరామ
 చంద్రస్వామినిసేవించి నమస్కరించి యనుజ్ఞనంది నిజమందిరమునకువచ్చి మంటపాలంకరణాది
 కార్యంబుల కారంభించెను. అచ్చట లక్ష్మీణుడును శ్రీరామాజ్ఞానుసారముగా మంటపాదుల
 ను మనోహరంబుగా నిర్మింపజేసెను. అప్పుడు సముద్రతీరమునందలి వలపురి పురుషోత్తముని
 రాజధానియై చిత్రధ్వజతోరణ పతాకాలంకృతంబై మంగళ మహూర్తవంబులచే గారాజం
 చుచుండెను. అంత ముహూర్తసమయమురాగా సీతాదేవ్యాది ము త్రయదువుల కుళిపవులకు
 సువాసినీ పూజాశేషితంబులయిన వసపుమొదలగు మంగళ లేపనంబులతోడ తైలాభ్యంగ
 గమును కావించి, నలుదెసలలోను నీర్లునింపినకలశంబులను దీపంబులతోడ సంస్థాపించి మం
 గళవాద్యంబులు మ్రోగుచుండగా పరిమళజలంబులచే దివ్యమంగళ స్నానంబులం జేయించు
 చు, జానగ్యాదిరాజ మహిమలను ఆచాలకులతోడ హరిద్రాంకిత తైలాభ్యంగ మంగళ స్నా

శూర్యకంఠస్సు నేరమాద్యాపదామదా । సమావూహితశస్త్రీతాం ముత్తానాంస్యక్షిప్తం ॥౫౪॥ వసిష్ఠాః
నిభిర్బుధైర్భుకభ్యాంరాహువేణి । గంధార్వాంశారయత్వా పుణ్యాశాదిత్రయంక్షిమాత్ ॥౫౫॥ దోచారా
కులచారా నిష్ఠదేవీంప్రత్యాజయ । కారయామాసదిధివత్ప్రతిష్ఠాందేవకస్యచ ॥౫౬॥ తదాజనకసందిహ్య రజసి
కుమమాద్భిత్ ॥ విరజజుఃస్త్రీకదంబ క్తితాయావదవంజే ॥౫౭॥ సీతాద్యాస్త్రాస్త్రీయఃస్పర్వా హరిత్రీతాయ
తైర్వైః ॥ హేడుతంత్యంజితైర్వత్సైర్జితామంటసంగతాః ॥౫౮॥ స్వయంవశోస్త్రవేత్రాభ్యం నాగతాయేసహ
శ్రవః । త్రవ్యోత్సాహంవివాహశ్య కుశస్యచలవస్యచ ॥౫౯॥ తతస్సుహయయుస్సైర్వ ముదాతత్రమనీశ్వరా
తాశ్చర్వాకాయనంద్రాపి వస్త్రాభరణదేమభిః ॥౬౦॥ పూజయామాసదిధివత్ప్రత్యాయాత్మదాభిః । ధూంకీతిః
సృతైర్బుధైర్మహావాద్యపురస్సరః ॥౬౧॥ స్వయంకుశలహేహం నేకుకామస్సుహయయా । కుంటపేత్రాజ
యామాస ధూంకీతేర్యరస్సరః ॥౬౨॥ కుశంకథాలవంచాపి కసీయాః ధూంకీతిః ॥ హేడుతంకుంభాన్వైర్ద
వ్య వస్త్రైరాభరణాదిభిః ॥౬౩॥ తదావిరజకుర్వాత్ తథాతేవ్యంగదాదయః । తతఃప్రవారణేంద్రభృ దివ్యదామ

నంబుఁ జేసికొనిరి. అట్లే ముదముతో నాశ్రీరామాదులును అభ్యంగ మంగళ స్నానముచేసిరి.
పిమ్మట వసిష్ఠమహాముని మునీంద్రులతోడ శ్రీరామచంద్రులన్ని ధానమున కుశలవులను కూ
ర్చుండఁజెట్టుకొని, శ్రీమహాగణపతిని పూజించి పుణ్యాహమునాంది నవగ్రహము అను నీమూ
డు కర్తలన్నారించుచు దేశాచారంబులను కులచారంబులను అనుసరించి యిష్టదేవతను
ప్రార్థించి కులచేవతసన్నిధి విధివిధానంబుగా దేవకమ్మార్చిని ప్రతిష్ఠించెను. అప్పుడు జానక
మ్మ మునిపత్యులు మొదలయిననువాసినుల కందరికిని వనపు కంకుమలనిచ్చి వారిపదమకూర్చుం
డియుండగా నీతాదేవియొక్క కంకుమహరిద్రాంకిత సుకుమార వరణారవిందంబులు రాజిం
చుచుండెను. మఱియు నామైధిలి మొదలుగాగల మానసిషణులు ఎఱుపువనపు పసరుపన్నెల
బంగారుసరిగ్గ చీకెల నలంకరించికొని మంగళ మంటపమునడుమ మంగళ దేవతలవలె వెల్లు
చుండిరి. స్వయంవరసమయమున రాకయుండిన మునీంద్రులు వేలకొలదిగా కుశలవ కీర్త్యాణ
మాహాత్మ్యవంబులనువిని కుతూహలముతో రాగా వారిందఁజిని శ్రీసీతాలక్ష్మణులతోడను
శ్రీరామచంద్రుడు వస్త్రాభరణ ధనకనకవస్త్ర వాహనధేన్వాదులనిచ్చి సత్రంబింది సంతోషపర
చుచు చక్కగానారాధించెను. నిరంతరము దివ్యవాద్యంబులు భివ్యవాదంబులచే కర్ణానంద
ప్రదంబులుగానుండెను. తరువాత భూరికీర్తి భూపతి ఇతర రాజలోకముతోడ మంగళవాద్య
పురస్కరంబుగా కుశలవులను నిజరాజమందిరంబునకు పిలచికొని పోవుటకై యేఱెంచెను. అ
ప్పుడా శ్రీరామమంటపంబున భూరికీర్తియొక్క శ్లోకపుత్రుఁడు కుకునికి వరశాఙ్గజేసెను. ధూ
ంకీర్తియొక్క కనిష్ఠపుత్రుఁడు అపునికి వరశాఙ్గజేసెను. అప్పుడు కుశలవులు మామరిచ్చిన మం
గళ దివ్యకనకవస్త్రాంబులచే నలంకృతులై పెండ్లికొడుకులు కండ్లపండుగగా నుండిరి. అట్లే

రవీజితా ॥ ౬౪ ॥ పశ్యంతోతాతాన్యగ్రే వారీశ్రీరాంస్థితానా ॥ క్రుంగంతోవాద్యభూమింశ్చ పటీతానా
గధాదిభిః ॥ ౬౫ ॥ సీతాదిభిర్యారణేషు సంస్థితాభిస్తథాపతి ॥ ప్రాసాదోపరిసంస్థాభి ర్హరీభిఃపుష్పవృక్షైః ॥ ౬౬ ॥
వారిద్రాపీతధాతైర్భిశ్చ నుంగతైర్భూమీకైరపి ॥ లాజాభిహేమపుష్పైశ్చ పరితాపిత్తామనాః ॥ ౬౭ ॥ జ
గ్మత్సర్వలతాపవం పశ్యంతోకాకుత్సాహి ॥ దదశశకువాటికాన్యైర్భువనపుష్పవిషమితాః ॥ ౬౮ ॥ తథాకృత్రి
మపుష్పంశ్చ పతాకాంశ్చదృశంస్తథా ॥ తథాపధిభవాప్యత్యైకా వహ్నిస్సూరారిషిత్తా ॥ ౬౯ ॥ శకటస్థానా
పధిభిః పురితాకృత్రిమకాజా ॥ తథావ్యాఘాదికాహింవా నౌపధిభిఃప్రచురితా ॥ ౭౦ ॥ తటిద్వి
మాసనాకాగగనే ప్రాకారానా పధిభవా ॥ కేకివక్రోపహదీంశ్చ చంద్రతోశ్చాన్యైర్ముక్తిత్రయైః ॥ ౭౧ ॥ ఏవం
దదశశకుర్వానా కాకుత్స్థపాత్రజా ॥ తతస్తాధూరికీలేశ్చ గత్వామంటనముద్రిమం ॥ ౭౨ ॥ నావావనో
శ్చైవై బాలో చామరవృత్రిమండితౌ ॥ అపమహ్యగజేంద్రాభ్యాం తప్తకుమరంబురంగనే ॥ ౭౩ ॥ మధువర్జవిభా

అంగదాది రాజపుత్రులందఱును సాలంకారులై సానందముగా నచ్చటముచ్చట లాడుచుండిరి.
అంత నాకుశలవులు గజరాజంబులనెక్కి- ఛత్రచామరాది రాజోపచారంబులనందుచు వార
కాంతలహట్టంబులను పరికించుచు శుభవాద్యంబుల నుస్వరంబులనాకర్షించుచు హస్తస్థులై
వందిమాగధులు కీర్తించుచుండగా నాడయెనుగలనెక్కిన సీతారి పట్టమహిమలతోడ వటు
పురీ రాజమార్గమనవచ్చుచుండిరి. అప్పు డుప్పరిగెల్పైనుండి పురపురంధ్రులు శ్రుష్పంబులను
పనపక్షతలను ముతైములను లాజలను కనకకుసుమంబులను వర్షించుచు మిక్కిలి మక్కువతో
నొక్కినెక్కి చూచుచుండిరి. కుశలురవ గాకుశలవులు దారివేడుకలం జూచుచుండిరి. అవి యేవ
నిన-రాజమార్గము నందిరుగెలంకులలోను పుష్పవృక్షవాటికలు కల్పింపఁబడియుండె. మఱియు
నచ్చట కృత్రిమపుష్పవాటికలు సహజపుష్పవాటికతో గలసి వాటికివీటికి విశేషముతోచనట్లు
రాజించుచుండెను. వింతవింతలయిన చిత్రధ్వజతోరణ పతాకాదులు విరాజించుచుండె. వెల్లిం
చినమాత్రమున లేజోవనంబులను చూపునట్టి నల్లమందుచే చేయఁబడిన పృథుంబులు నడుమ
నడుమ నేత్రానంద దాయకంబులైయుండె. బండ్లుపోవుచుండుట, వాటిపైజనులు సంచరించు
చుండుట, అట్లే నడుమనడుమ వ్యాఘ్రాదిజంతువు లార్యాటముచేయుట, అంతయును తన
మాత్రమున బయలుపెడలుట, అంతలోనంతర్నిత మగుట, ఇట్టి నల్లమందు బాణవేడుకలుబా
గై బరగుచుండె. పగలువత్తులు పెన్నెలవత్తులు మించువత్తులు నెమలివత్తులు మొదలయిన
వెల్లువత్తులు వెల్లుచుండె. గగనప్రాకారంబులను నఖోపృథుంబులను వ్యోమలతలను చూపున
ట్టి యాకాశబాణంబులు ఆనందావహంబులై వెల్లుచుండె. ఇట్లు పలుమహిమార్పవంబులతో
డ ఛత్రచామరాది రాజోపచార రాజాజితులయిన కుశలవులు వివిధవిసాదంబులను విలోకిం
చుచు భూరికీర్తినిర్జిత వివాహమంగళ మంటపమువద్దికివచ్చి గజేంద్రంబులనుండిదిగి మంటప

నాని విస్తరాదిని క్రమాత్ । తయోఽనూచక్రకుప్తా బ్రాహ్మణైః పరివేష్టితా ॥ ౭౪ ॥ తతోఽన్యైః పూజనాదిసీత
యారః సుసంధేః ॥ చకార సుతా యుక్త ఘృతాశమం బహుంకరే ॥ ౭౫ ॥ తతో లగ్న మహా రోహం కుశం చంపి
కయానుజ ॥ తథా బంధుకత్వాపి పృథగ్నడికయా ప్రదా ॥ ౭౬ ॥ కృత్యానుసంహితా వోథా చంపత్యోరంతరేన
దా ॥ పృత్యోధయోః పృథక్ప్రతా మాతవా హేతుకంతుతా ॥ ౭౭ ॥ నానామంగలభూషాన్య ముపభిక్ష్వక్రతుర్
దా ॥ అపఃసర్వజనాశ్రూష్టిం క్రుద్ధవోయోగంకల్పనాత్ ॥ ౭౮ ॥ * ॥ ఇతి క్రీకకటిరామచరితం తదంత
క్రీమదానందరామాయణే వివాహకాండే చంపికాసుతుతీర్థయంవర వర్ణనం నామ తృతీయస్కంధః ॥ ... 131

క్రీరామదానంతివాచ—క్రీసీతారఘనాయక్యగిరీవా శంభుగండేశ ప్రథా ॥ సందీపన్ముఖతజ్జీవభర
తః కంజోద్భవశ్చక్రమా ॥ సర్వేత్యేనయమృరాశ్చదిశిశోస్తీభాగనివద్యోనవా ॥ దిక్పాలకృశిభాసరాచనాను
మాకా కుర్వంతుమాంకలం ॥ ౧ ॥ తదేవలగ్నం సుదివంతదేవ తారాఖలంచంద్రబలంతదేవ ॥ విద్యాఖలంచైవ
లంతదేవసీతాచతేర్యంత స్వరంబిధేయం ॥ ౨ ॥ పంచమంగళభూషాన్య నానావాద్యపురస్కరం ॥ తత స్వంతఃపదేయ
త్వా పీఠత్యాకాపితిత్తర ॥ ౩ ॥ తయోస్తేపాణిగ్రహం విధానంబిధిపూర్వం ॥ లాభాహూమాదిసంభవంచ

సఖామధ్యమున వేదికలపై సుఖాసీనులైరి. వారికి బ్రాహ్మణవర్ణవారముతోడ పరివేష్టించబడిన
పురోహితాచార్యులు మంగళ పీఠంబులనిచ్చి మధుపర్వాది సత్కారములను విధిప్రకారముగా
నాచరించిరి. అంత నాక్రీరాముండు సీతాదేవితోడ వసేష్ఠులవారు చెప్పినట్లు ఆమంటచుంగణ
మున వధూరత్నంబులయిన చంపికాసుతులను సత్కరించిరి. అపుడు వసేష్ఠుండు వివాహాల
గ్న ముహూర్తమునకు సంముఖముగా చంపికాకుసులను సుమతిలవలను వెవ్వేట్లు వేదికలపై
నిలిపి వారినడుమ కనకతంత్రు కనుపీయంబులయిన దివ్యవస్త్రమును తెరవైచి పట్టుకొనిరి. వి
విధమంగళ వాద్యంబులు విశ్వజనానందంబుగా వాయించబడుచుండెను. ముగ్ధులందఱును
స్వప్తివాచనంబులను ఆమోఘంబులుగా నుచ్చైస్ఫురంబులతో వచించుచుండిరి. సమస్తజనులు
ను సుమంగళ సుస్వరంబులను సుఖముగా నూరకె యాకర్షించుచుండిరి. ... 131

కుసులవలయొక్క—వివాహ విధానమహోత్సవము.

“క్రీ సీతాలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్న హనుమత్సమేత క్రీరామచంద్రుండును, క్రీపార్వ
తీ విఘ్నేశ్వరనంది ముఖ్యులసమేత చంద్రశేఖరుండును, వాణీహరణ్యగర్భుండును, ఇంద్రాగ్నియ
మ నిరతుతివరణవాయు కుబేరేశానులును దిక్పాలకులును, ముప్పదిమూడుగొట్ట దైవతలును,
నూర్వంద్రులును సమప్రమునింద్రులును, సకలసదీ తీర్థదేవతలును, అందఱును మీకు
మంగళ ప్రదులుగానుగదరుగాక సాక్షాల్లక్ష్యపతిని స్మరించుట యేదికలదో అదియే సులగ్నం
బు, సత్కృతబలంబు, చంద్రబలంబు, విద్యాబలంబు, దైవబలంబు, నై యున్నదిగాన క్రీశానకీ
రమణుని భజింపవలయును.”—అని యిట్లు మంగళ వాక్యంబులు నుష్ఠింపింది వివిధశుభవా

త్రయంగళపూర్వం || ౪ || తదాదువోవాద్యభూమి విశేషదుగాంటపాంగనే | సస్మృతుర్నాదృశ్యైశ్చ తదా
గధవందితః || ౫ || జనుదుగాంగళీతాని కుష్టువు నైకుహస్యైః | తదాదావాన్యతేకాని చక్రకుప్తాస్సహా త్రయ
౬ || భూరిః తిరామచంద్రా మహతోపప్రవూతా | అథతా బాలకాంధ్య నిజబుద్ధిర్నివేశ్యతే || ౭ || సీతోబి
లాదిభిః శ్రీభిశ్చ కుభోజభగ్నకం | తతగారీపరాతాన్య చక్రకన్యాద్రుసింధవం || ౮ || తతోహ్యభూరి
యా నుకుత్సానహోపిత | చక్రకుభోజభగ్నోభా స్త్రీభిః పుర్యత్రవేష్టితా || ౯ || తాత్రాశహావశయతే వివా
హేభార్యయాశహ | అశ్యేనైవభోక్తవ్యం భుక్తంచక్రతఃస్పృతః || ౧౦ || రాహసిబంధుభిఃసాలై శ్చుప్త
భిఃపాథిజోక్తమే | చవారభోజభంభూరి తేకస్పద్యనివైమదా || ౧౧ || ఏవంసీతాపిసారిభి శ్చవారభోజభం
భిఃపాథిజోక్తమే | చవారభోజభంభూరి తేకస్పద్యనివైమదా || ౧౨ || తతోనానాశమత్వాచా భూరితే
కదా | భూరితేకాస్త్తుమిహిస్సా ప్రాథికాతాపందితామహం || ౧౩ || తతోనానాశమత్వాచా భూరితే
శ్చవారభా | అథతా బాలకాంధ్య స్త్రీవాక్యైశ్చమాతృసమ్మితా || ౧౪ || శ్వశ్రీశ్రాసమ్మితాచాస్త్రిభిః పుర్యత్ర
వేష్టితా | శ్వశ్రవత్యాస్త్రిపదయా శ్వశ్రీశోభ్యాంశమహమః || ౧౫ || చక్రకుప్తాపశ్చతానా తేకాపది
వేష్టితా | శ్వశ్రవత్యాస్త్రిపదయా శ్వశ్రీశోభ్యాంశమహమః || ౧౬ || చక్రకుప్తాపశ్చతానా తేకాపది

ద్య సమష్టోషంబులతోడ తెరబట్టనత్రివేసి స్వప్తివాచనము నొనర్చి వారిరువురిని విధిపూర్వ
కంబుగా పాణిగ్రహణ విధానంబునుగావించి లాజహామాదిక సమస్త కల్యాణశుభకర్మల నొన
రించిరి ఆపుడు పెండ్లివందిలిసమయ దివ్యమంగళ మహావాద్య భూషణంబులు కళాసంతోషంబు
లుగానుండె. నటిసర్వనంబులు నయనానంద జనకంబులయినవి. వందిమాగధులు వందనగీత
మాలికలు మంగళ సంగతంబులై యుండ నుచ్చన్యనంబుతో నుతుల నుచ్చరించుచుండిరి. ఆపుడు
అకాశేంద్రుండగు భూరికీర్తియును రాజరాశేంద్రుండగు శ్రీరామచంద్రుడును మహానందధరి
తులై వివిధధానంబుల నొసంగిరి. అంత నాకుశలవులు చంపికాసుమతులను వధువులను తమ
సభములమీద నెత్తికొని సీతోర్మిలామాండ విశ్రుతకీర్త్యాది శ్రీ పరివారముతోడ భోజన
గృహంబునకువెడలిరి. అప్పుడు పార్వతిపరమేశ్వరులను సంతానించి ఆమసించన మను మామిడి
చిగుళ్లచే వంసెంత మంగళోదకము నొంజారులు విధివిధానంబుగా చల్లికొను కల్యాణామహా
త్సవమును సలిపిరి. అంత కుశుండు చంపికతోడను లవుండు సుమతితోడను అంతట మగువ
లు నింియుండ నడుమ వినోదభోజనముండేసిరి. ఉపనయనంబున తల్లితోడను వివాహంబున
పత్నితోడను భుజింపవలయునుగాని యితరులతో నెన్నడును భుజింపరాదు. అట్లు భుజింపనే
ని పఠితుడగునని స్త్రుతిశాసనము. శ్రీరామచంద్రుండును తమ్ములతోడను పురజనులతోడను
మిత్రులతోడను రాశేంద్రులతోడను భూరికీర్తిమందిరంబున నానందభోజనమునండెను. అట్లే
భూరికీర్తియొక్క కోడండ్రచే పలుమారు ప్రార్థింపఁబడి వందింపఁబడి సీతాదేయియు ఇతర
నారిబృందముతోడ భుజించిరి. అంత నాభూరికీర్తి వినోదావహంబులై న వివిధమహాత్మ్యం
బులును విశేషముగా చేయించెను. పిమ్మట నావరబాలకులరువురును అత్తలయెదుటను తల్లుల

తాననే । వధూపరాశ్వురేభశ్చ నిరోహంతేదరజరే । ౧౫ । కుంకుమాంతిపాదతే దదకుర్వల్లభాంకయోః । ఏ
పంసానాశుమత్సప్తై రతిక్రాంతిం దిశ్యత్రయం । ౧౬ । చతుర్థాదిపనేరాతౌ వంశపాత్రనిరాజితే । దీప్తైర్నీరా
జితావోధా బాలకాతాదీరజకుః । ౧౭ । తతిస్తూతాలకావత్సృగ్ని స్వస్వప్నప్తేనిచేశ్వరం । చక్రకుస్తాండవంస్ప
ర్త్య కుశభాదులపాంకజే । ౧౮ । మాతృశ్శక్త్యాభ్యేషవాద కేషులక్ష్మిస్ససాదరం । పారిభవాంఘాఃకీర్తితాశు
కాయచలవామచ ॥ ౧౯ ॥ దదౌకుస్తుమనాస్మిన్మం రామసంబంధమాపికతః । నిమిత్తాన్వారణంప్రాంశ్వ శబి
కాశ్చాపిత్సన్నితాః । ౨౦ ॥ కురంగాస్తంచనిమిత్తం నియుతాన్ శృంగదవాన్ దదౌ । ద్వాభ్యాంపుష్కంపుష్కంపా
త్రీ ధవాభ్యాంద్రవ్యపూరితాన్ । ౨౧ ॥ నానాలంకారవాహంశీ గాదాసీస్వేరకాంస్తథా । దదౌతాభ్యాంఘారి
కీర్తి ర్మహేంశంభ్యావనిద్యతే ॥ ౨౨ ॥ ఏవంసంమావితప్తేన శ్రీరామాఘాంకీర్తితాన్ । శంఖ్తీరాభ్యాంపుత్రాభ్యాం

యెదుట శ్రీలసరనాలాపంబులచే నారీబృందమునడుమ నానందీతాంతరంగులై తమతమ పత్నీల
పాదంబులకు పలుమారు ప్రణయవందనంబులనావరించిరి. ఆపథ్యపులు వర్షుల పాదారవిందంబు
లకు భక్తి వందనంబుల నానందముతో నర్పించుచుండిరి. వధూపరులును అచ్చటి సత్మణులు
ను వేమజామున వెలయుచుండిరి. నలుగిడిన కుంకుమలాక్షయ్యుని చరణారవిందంబులను ఆప
ధూమణులు ఎరరత్నంబుల తొడలపైయుడుచుండిరి. ఇటు ప్రేమప్రపంచ నవనాటకరంగ
భూమియన న్నానివాహమంగళ మందిరంబున నుత్సాహక్రీడా పరంపరలచే నందఱ నానంద
తుందిల వృద్ధయారవిందులై యుండ మూడుసినములు గలిగించెను. పిదప నాలగవనాడు రాత్రి
వంశపాత్రంబులలో దివ్యదీపారతు లై త్రైబడిన కుశలపులు రాజించుచుండిరి. అంతరా రాజ
కుమారులు తమపత్నీలను తమమీఁద నెక్కించికొని మంగళమంటవ మధ్యమున నాట్యవిదు
లై తల్లలు అల్లలు మొదలైన బంధువర్గములు వారందఱును బంధురంబుగా నిరీక్షించుచు సానం
దించుచుండగా సర్వనములనాడిరి. అప్పుడు మహారాజు శ్రీరామసంబంధము గల్గినదని సంతో
షించుచుండఁ దై కుశలపులకు ౫ లక్షగుట్టములను లక్షవల్లక్కిలను లక్షయేనుగులను లక్షర
షితస్వాంతుఁ దై కుశలపులకు ౫ లక్షగుట్టములను లక్షవల్లక్కిలను లక్షయేనుగులను లక్షర
థములను పారిబర్తముగానిచ్చెను. ఇట్లు పౌత్రీపతుల కిచ్చుచురికిని వెచ్చెఱుగానుపభోగవస్తుపూ
ర్ణంబులకు వాహనంబులను దివ్యామూల్యకనక పట్టవస్త్రంబులను గోదాసీ సేవకాదులను మ
ఱియు విశేషంబులయిన రాజభోగ్య వద్యవస్తువుల నపారంబుగా నర్పించెను. నిక్కముగ దాని
లెక్కనొక్కంత వక్కాణించుటకు నక్కజంబనదగు ॥ ౨౩ ॥ ఇట్లుభూరికీర్తిమహారాజుచే సం

శ్రీరాముడు సవరివారంబుగా పూర్వోద్దధిలో క్రిడించుట.

మానింపబడిన శ్రీసీతాయుతరామచంద్రస్వామి చంపీశాసుమతుల తోడఁగూడి సాంఘలయుం
పంది ముచ్చటగానుండు గజారూఢులయిన కుశలపులను పిలిచిని తిమ్మలతోడను తత్పుత్రు
లతోడను మిత్రులతోడను రాజ సమూహముతోడను యథాపూర్వముగా మంగళమహావా

గజస్థాభ్యంసమన్వితః || ౨౩ || సీతయాబంధుభిఃపాతైః సుసృక్ష్ణభౌగ్నిభిఃస్పృశైః | త్రానావమత్సూరైః శ్రీశ్చ
 సయయాస్వీయమంటపం || ౨౪ || పటపుర్యాంతతోరామో మాసమేంధవాససః | చకారసీతయాత్రీదాంవాకా
 శంఖోమహాదధా || ౨౫ || తతఃస్మహభ్యాంశ్రీరామో యయోజితురీంసుఖం | ఆయాభ్యాంవిజయోవి
 శ్రుత్యానమంసమగతం || ౨౬ || యపుర్యార్యరక్షణాఽహంహి రామేజ్ఞాపితేపురా | సపురీంశోభయామాస ప
 తాకాన్వజగోరజైః || ౨౭ || వారణేంద్రంపురస్కృత్య సూర్యపుత్రపురస్సరం | విజయోవామపవిత్రో రామంబ
 క్తుద్యయా జవాత్ || ౨౮ || ఆభోసదత్సూవాద్యేషు రామోబాలైః సుసృజ్జనైః | స్మహభ్యాంసీతయాబంధుపత్నీ
 భిభౌగ్నిత్యభిఃపురిం || ౨౯ || విశేషసేయాపాలైః వశ్యస్సృత్యాదికంసఖి | తదాభ్యావస్యహస్తైః స్తుప్తుపుర్యంది
 మాగధాః || ౩౦ || స్వస్వపత్నీయుతౌబాలౌ వరవారామ్యాఃశ్చితౌ | తదాపకేతకుమాగగో త్తీభిఃపుస్తైఃపునః
 తా || ౩౧ || ఏవంరామోగృహగత్వా బాలాభ్యాంస్వీయపత్నీని | కారయిత్యానమార్యాంసః దదౌదావాన్యశేక
 శః || ౩౨ || తదాబంకారవచ్చాదైశ్చ స్థంభౌజ్యరంభుసందనః | సుహృదస్సకలాన్సౌరాన్స్తాకాశంపదాస్తృపాకా ||
 ౩౩ || ఆచందాబాదికాన్సృత్యాన్ శంకుప్తానకతోస్తుదా | తతస్సహుంకీర్తేప్తాన్ మంత్రింసైవ్యసంయుతాన్ ||
 ౩౪ || సంత్రాజ్యప్రేషయామాస స్వదేశంరంభుసంసః | తతస్సంస్కృతాఃపదాశ్ సుహృదశ్చక్షుసంకమాన్ || ౩౫ ||

దాద్యద్యుత్సవ పరంపరలనంది నిజ శుభమంటపంబున కేతెంచెను. అంతనాపటపురిలో నొకనెల
 వసించియుండెను. అప్పుడు శ్రీరామచంద్రుడు సీతాసమేతుడై యాదినేక్కి పూర్వపురుషుడ్ర

శ్రీరాముడు కొడుకులు కోడండలతోడ నయోధ్యకేతించి పెండ్లిచుట్టముల సంపింనుట.

మున వివారింపుచుండెను || ౨౫ || పిదప శ్రీరాముడు కోడండను తీసికొని యయోధ్యారా
 జధాని నిచ్చెను. అప్పురిలో పురరక్షణకై స్థాపింపబడియుండిన విజయుడును శ్రీరాముని రా
 కనువిని చిత్రిధ్వజతోరణ పతాకలచే దివ్యాలంకారము చేయించెను. దివ్యగజంబును పురసగ
 రించికొని తూర్వవృత్తి వాద్యంబులతోడ శ్రీరామమంత్రియైన విజయుడు జనమున నెదు
 రోలు వెడలెను. అంత మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండగా శ్రీరాముడు సీతాసమేతు
 డై క్రొత్తపెండ్లికొడుకులగు కొడుకులతోడను క్రొత్త పెండ్లికాతుండగు కోడండ్రతోడను త
 మ్ములతోడను తమ్ములపత్నులతోడను పౌరులతోడను సైన్యంబులతోడను దారిలో నర్రనా
 దుల నవలోకించుచు నిజపట్టణమును వ్రేవేశించెను. వారకాంతలాడిరి. వందిమాగధులు స్తు
 తించుచుండిరి. కుశలపులు నిజకాంతలతోడ నేనుగులమీఁద వచ్చుచు పురాంగనల పూలవా
 నలనంది డ్రకాశించుచుండిరి. ఇట్లు శ్రీరాముడు నిజరాజసందిరమును ప్రవేశించి కొడుకులచే
 లక్ష్మీపూజచేయించి యనేకదానంబుల నిచ్చెను. అప్పుడు రఘునందనుడు నాగరికులను దేశము
 వారిని మిత్రవర్గమువారిని రాజులను దివ్యాలంకారవస్త్రంబులచే నలరేరించి, సంతోషముతో
 నాచండాలాంతముగా ప్రజలనందజేసి నానందపరచెను. అంత నాభ్యాసీర్తిరాజును వానిమం

విభవదాదికానాథాం గంకుంస్వస్థస్థలందదా । తిక్తస్థైర్యరాసునంతే వస్త్రాభరణవాహనైః ॥ 31 ॥ స్వస్థా
తైశ్చసంభూత్య సత్యరామాయయముదా । స్వస్థైర్యదేశంబితైస్త్రిస్తైః శ్రీరామేణాతిహసితా ॥ 32 ॥ తథ
రామఃస్థుమేభ్యాంచ పుత్రాభ్యాంబుధభిః శ్రీయా । కుఖంకారరాజ్యం ధర్మేణాప్రితుంబిరింబి ॥ 33 ॥ తతః
బ్రాహ్మసభ్య ద్దేశమరభ్యుదయ ॥ బ్రాహ్మస్థైర్యాయనిని సమత్వాదిదానినీ ॥ 34 ॥ తేషుసర్వైశ్చతు
రామం సావశోధంబాలంకం । స్వప్రసంగంబిరింబి నివాసవరకుదరాత్ ॥ ౪౦ ॥ తూజయాహుషేధిసద్యస్తా
లంకారవాహనైః । యద్వివాసిసంస్థాస్థైర్యదదావాహుపునఃపునః ॥ ౪౧ ॥ సంవత్సరసమత్వానా దిదానిమేదకాను
నా । విష్ణువామయతేగ్గే కథ్యంతేతాంబైశ్చులు ॥ ౪౨ ॥ బ్రాహ్మసభ్యమహాసభ్య కుమారాః శ్రీస్తాప్రతీరితా
భాద్రకల్గ చతుర్థీరు విజయదశమితథా ॥ ౪౩ ॥ దీపావిల్వైశ్చచత్యారి దివాస్థైర్యమహారింబి । ముగ్ధాః పేషం
చమీచ నీతావష్టితథాపునః ॥ ౪౪ ॥ సంక్రాంతిదేశరాభ్యాకు తథావరభసప్రమీ । ముత్యావేష్టితకల్గ ప్రతి
వచ్చాదిపుణదా ॥ ౪౫ ॥ అక్షయ్యభ్యాశ్చతీయాచ తథావేష్టితకల్గదా । పంచమబ్రాహ్మకల్గ మేదత

త్రులను సైన్యంబులతోడ చక్క-గా సంమానించి వానిదేశమున కంపించెను. అంత పెండ్లికి
వచ్చియున్న వారినందఱిని దేశస్థులను మిత్రులను కపింధులను విభవమాదులను స్వస్థదేశంబు
లకుం జనుట కాజ్ఞానోసంగి సంమానించెను. అంతవారందఱును తమతమ కోశంబులలోనుండి
తెచ్చిన వస్త్రాభరణవాహనంబులచే శ్రీరామచంద్రస్వామికి కానుకలవర్పించి నమస్కరించి నిజ

పెండ్లిజరిగిన సంవత్సరములోని విశేషోత్సవంబులు.

సైన్యంబులతోడ తమతమ నెలపులకుంజనిరి. ॥ 32 ॥ అంత నప్రతిముందైన శ్రీరామదండ
దు జానకీదేవితోడ శ్రాత్రగావచ్చిన కోడండ్రతో కొడుకులు కోర్కెలుతీర క్షీండుచుండ
వారితోడను లక్ష్యభాగ్యనుజాలతోడను ధర్మముగా రాజ్యపరిపాలనము చేయుచుండెను. పిదప
శ్రావణమాసామావాస్య మొదలు ౧౬ దినములు నమత్సజనంబులై యెద్ది వచ్చుచుం
డెనో వాటిలో నన్నిటిలో, భూరిక్షీర్తిమహారాజువచ్చి శ్రీరామచంద్రమూర్తి పుత్రులతోడను
రాణివాసము వారితోడను నిజరాజనియుగు పటపురికి తీసికొనివెల్లి పలువేడుకలుచేసి వివిధవస్త్రా
లంకార వాహనంబులచే నతనిరించి కొన్నికొన్ని దినములు కలసిమెలసియుండి మరలమరల పం
పించుచు నిట్లు సంతోషించెను. వినుము విష్ణుదాసా! నేనుచెప్పిన పెండ్లియైన సంవత్సరములోని
షోడశసమత్సవాదినంబులెవ్వ యనినఁ జెప్పెదను శ్రావణమాసము మొదలుకొని (౧) ఆ
మానాస్య మిక్కిలిశ్రేష్ఠముగా చెప్పఁబడినది (౨) భాద్రపదశుక్ల చతుర్థి. (౩) అశ్వయుజశుక్ల
విజయదశమి (౪-౫-౬-౭) ఆశ్వయుజ కృష్ణత్రయోదశి మొదలు నాలుగుదినంబులు ఖిక్కిరి
గొప్పవి. (౮-౯) మార్గశిరమాసమున పంచమియును నీతావష్టియును, (౧౦) మకరసంక్రాంతి
(౧౧) రథసప్తమియనగా మాఖశుక్ల నవమి, (౧౨) హుతాశనియనగా ఫాల్గున శుక్ల పూర్ణిమ

వంశ్యతానిహి । ౪౬ । సంవత్సరసమత్వానా దివాన్యతిమహంతిక । ఏతేషుభూరిక్షితాస్సరా మన్విత్యాప్రభా-
యత్ । ౪౭ । ఏవంకుశస్యచరణా లవన్యవిసవిస్తరాత్ । వివాహావధికతాన్య యథాభార్యంక్రూతామయాశరా-
యదాశ్రీరామచంద్రస్య తైమరాశోహంతుభం । భవన్యతితయోధ్యా తుర్వాంతై సరయాజలైః ౪౮ । కుశః
శ్రీయూచంపికయా జలక్రీడాంకవిన్యతి । తస్యదక్షిణహస్తస్య కంఠంయశ్చ నిమిశం ॥ ౪౯ ॥ సరయాజలమధ్యే
కు పరివృత్తిమహోజ్జ్వలం । తత్త్రోయేవస్యగస్య కుమదస్యకుమద్యతి ॥ ౫౦ ॥ స్వసాదృష్టాకంఠంత్వస్యహి
త్వాపద్ధయాస్యతి । కుశోపికంఠార్థంహి తాంఠంధారయన్యతి ॥ ౫౧ ॥ సరయాశోహణాభంహి సస్వర్ధ-
శ్చభవిన్యతి । తతస్సామన్యంఠత్వా సరయాఃప్రాథమ్యన్యతి ॥ ౫౨ ॥ సోపిదృష్టాకంఠద్వం స్వసామావా-
యసాదరం । కుశమాగర్భభంఠత్వా స్వసాంతస్తైత్రదాస్యతి ॥ ౫౩ ॥ రత్నానికంఠంఠత్వా తేజస్కంఠంఠిన్యతి ।

ఏవంకుమద్యతిభార్య గ్రేతస్సాన్యభవిన్యతి ॥ ౫౪ ॥ తస్యాంకుశాత్కుశపయా తిథిర్నాన్యభవిన్యతి । చంపికా-
యాదుహితర స్సంభవిన్యతినోమతా ॥ ౫౫ ॥ అతిభేషూన్యవంశోగ్ర చిరంవిస్తాం మేన్యతి । ఏవంకుశస్యద్యేవ

కామదహనదినము, (౧౩) చైత్రశుక్ల ప్రతిపత్తు (౧౪) అశ్వియుత్యతియ, (౧౫) శేవశుక్ల తా-
ర్దిమ (౧౬) శాశివశుక్ల పంచమి. ఇట్లు ౧౬ దినంబులు చెప్పబడినవిగదా? ఇవి పెండ్లియైన
సంవత్సరమున మిక్కిలి సముత్సాహాదినంబులు. ఏట్లలో భూరిక్షిత్రరాజ శ్రీరామధర్మద్రునిదీసికోని

శ్రీరామావతార పరిసమాప్తిలోని కథాసూచనము.

వెడలి సంఘాజించెను. ॥౪౭॥ శిష్యుడగు విష్ణుదాసా! నేనెట్లువింటినో అట్లు కుశలప్రలయొక్క వివా-
హవిషయమును నీకు నిరూపించితిని. ఎపుడు మంగళకరంబయిన శ్రీరామచంద్రునియొక్క-
తైమరా శోహణము నడుచుచున్నదో అప్పుడు అయ్యయోధ్యాపురిలో సరయాజలంబులలో
కుశురిడు నిజపత్నియగు చంపికతోడ జలక్రీడాచరించును. అతని కుడిచేతిలోనున్న దివ్యము
వర్ణకంకణంబు సరయానదిలో పడుచున్నది. అచ్చటనే శ్లోలో కుముదుడను పన్నుగేంద్రుని చెల్లె-
లైన కుముద్యతి యాకంకణమునుచూచి తీసికొని తనయింటికి పోవుచున్నది. కుశుడును శం-
కణము కొఱకు బాణము ననుసంధానముచేయుచున్నాడు, ఆబాణంబు సరయాజలంబులను
శోషించుటకు సర్వసిద్ధమగుచున్నది. అంతనాసరయాదేవత కుముదుని వద్దికిపోయి ప్రార్థించు-
చున్నది. అతడును కోపావిష్టండైన కుశునింజూచి నెరచి సాదరముగా తనచెల్లెలని తీసికొని
వచ్చి కుశుని పన్నిధింతరి నమస్కరించి కుముద్యతిని కానుకగా నర్పించుచున్నాడు. ఆదివ్యసు
వర్ణరత్నకంకణము నప్పగించి తైత్రినంది యానందించుచున్నాడు. ఇట్లు కుముద్యతియను మణి-
యొకపత్ని ఈకుశునికి కాపోవుచున్నది. దానిగర్భమందు కుశునికి అతిథియనునందనుండు జనిం-
చుచున్నాడు. చంపికాగర్భంబున కూతుండు జనించెదరుగాని పుత్రులుడయింపరు. అతిథిసం-
డి సూర్యవంశము ఇంకమీద విస్తారముగా పోవుచున్నది. ఇట్లు కుశునికిపుత్రు పత్నీలువర్ణిం

త్వాన్య వరాతాశిష్యవై మయా ॥ ౫౭ ॥ అభస్వీయగృహేపత్వాన్య కతాశ్చిదాంకుశస్సుఖా ॥ తథాస్వీయగృహేపత్వాన్య కతాశ్చిదాంకుశవీచ ॥ ౫౮ ॥ * ఇతిశ్రీకవిరాజనరతాచరణాత శ్రీమదానందరామాయణే చాత్రికీయే వివాహకాండే కుశలవయోర్వివాహానామ చతుర్థః స్కంధః ॥ ... .. ౪॥

శ్రీరామదానవచ—నీకదారఘువీరస్స నీతయాబాలబంధుభిః । పాత్ర మంగలజనైరిష్టైః పుష్కళాఘోషాయావసం ॥ ౧ ॥ పశ్యన్నాపకాతుకాని రంజయన్ బాసకీంమదా । యయానందకారణ్య మగస్తేరాశ్రమాంతికం ॥ ౨ ॥ రామమాగతమాకణ్డ్యా కుంభజన్మానునీశ్వరః । ప్రత్యుద్గమ్యరఘుశ్రేష్ఠం విదాయన్నాశ్రమంప్రతి ॥ ౩ ॥ తతస్సమనవర్యస్తు స్వాత్మరహస్వీసంస్థితః । అన్నపూర్ణాణాంమహాత్మ్యం చింతయామాసచేతసిః । తదా తస్యసామప్తు ౭౭౦౪౪ సామశేత్యరీ । దదౌతిస్తైపాయసేన పూరితంపాత్రము త్రయం ॥ ౪॥ అన్నపూర్ణాణాం నింప్రపాన స్థాల్యామవివిధానిని । పశ్యన్నానియథేష్టాని నిష్కాశ్యతవభామసి ॥ ౫ ॥ సశ్రేయశుగ్రతశ్శీఘ్రం కరోతుచరితమగం । ఇత్యుక్త్యాసాన్నపూర్ణాణాం మునిమంతదకథేతదా ॥ ౬ ॥ లోపాముద్రామనేపత్నీ స్థాల్యానిష్కాశ్యతకరః । దివ్యాన్నానివిదితాఽఽ సశ్రేయఃపూరితస్తదా ॥ ౭ ॥ రామాన్వితానాంమనీసాం చకారవరిచేషణం । అథతుష్టరఘుశ్రేష్ఠం కంఠేరేత్సవిమూలే ॥ ౮ ॥ దదౌముదాకుంభజన్మా నీతాయైవికర్యమండలే । ఏవం పఞ్చషటి. ఆనంగతియల్లుండ నాకుశలపులిరుపురును చంపికాసుమతులతోడ తమతమ దివ్యమందరంబులతో సంసారానందసముద్ర పరిమగ్నులై కేళిందేలుచుండిరి. ... .. ౪॥

శ్రీరాముడు సవరివారముగా నగస్త్యాశ్రమమునకే తెంచుట.

ఒకప్పుడు శ్రీరఘురాముడు నీతాదేవితోడను తమ్ములతోడను మంత్రులతోడను ఇష్టమిత్రులతోడను పుష్కళమునెక్కి వనమునకునెడలెను. దారిలోని వివిధకౌతుకంబులను విలోకించుచు జానకీదేవిని రంజింపజేయుచు సంతోషముతో దండకారణ్యమునందలి యగస్త్యాశ్రమము వద్దకివచ్చెను. శ్రీరామచంద్రుని రాక నెఱిగి కుంభసంభవము సింద్రుడు ఎదురొంటిల పొయి తన యాశ్రమమునకు శ్రీరామన్నామిని పిలిచినివచ్చెను. అంత నాముసింద్రుడు స్నానముచేసి రహస్యప్రదేశమున సుఖాసీనుడై మహాత్మ్యేయగు నన్నపూర్ణాదేవిని మనంబున ననుసంధానముచేసెను. అప్పు డన్నపూర్ణాంబ యతని తపంబుచే సంతుష్టయై ప్రత్యక్షముగా వచ్చి పాయస పరిపూర్ణంబున పాత్రము ననుగ్రహించి యిచ్చి “మునీంద్రా! వినము! ఈ పాయస పాత్రమునందు బహు విభవక్యాన్నాదులు సమస్తభోజ్యవస్తువులును నిండియున్నవి. వాటిని సేవత్నియైన లోపాముద్ర యథేష్టముగానెత్తి అందఱియెదుట త్వరగావడ్డించవలయును” అని యాజ్ఞాపించి యంతర్యామయ్యై పిమ్మట అగస్త్యుని లోపాముద్ర ఆతప్పెల్లనుండి విచిత్రంబులగు పశ్యానంబులనుతీసి శ్రీరామాదులతోడ నచ్చటనుండెండు మునీంద్రులకందఱి కిని వడ్డించెను. అంత నగస్త్యుడొకప్పుడు సంతసించుచుండెడు శ్రీరామచంద్రునికి దివ్యరత్న ని

సంభాజితస్తేన మదివారఘనందనః ॥ ౧౦ ॥ సహివోగస్థినాస్థిత్యా పుష్పకేపూర్వవర్త్యుః । పశ్యన్నందకార
శ్చేద్యాకుశానిసమంతరీకః ॥ ౧౧ ॥ విచారరఘుశ్రేష్ఠాదశయామాసమైథిలీం । నానావృత్తాః పర్యతాంశ్యస
దీపకమలాకమృగా ॥ ౧౨ ॥ పంచాపురసహోనామ దదకాసాభ్యుక్తాఃసరః । తత్రతేరాఘవోరాత్రా నివా
సముఃకోస్తదా ॥ ౧౩ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేరాత్రో నృత్యమపురసాంకుభం । కృతావధురంగీతం సీతయామం
చత్రప్రభుః ॥ ౧౪ ॥ తేసీశ్రేష్ఠశుభ్రపుస్తస్మత్సంగీతంచమస్వరం । అద్భుష్టాపురసప్రత్ర తనాశంఘుఃపంద
నః ॥ ౧౫ ॥ పరశ్చక్రంభజస్తానం గీతంసృత్రంకుతస్త్వీదం । క్రూయతేమునికూటాల వదస్వత్సంపదస్తరంగి ॥ ౧౬ ॥
ఇతిరామవఃశుత్యా తమగ స్థివఃకోటబిత్ । రామరాజీవపత్రాక్ష కింత్వంవేత్థిశ్చైత్థిదం ॥ ౧౭ ॥ సర్వాసేతా
స్త్రుష్టశేషే పృత్రంక్రావయితుంమదా । కేస్తాంపుచ్చసీతహ్యోగధర్తి తవాగ్రేపిపదాశ్రియం ॥ ౧౮ ॥ పురాగంధర్వరా
జస్య పుత్ర్యఃపంచమసౌరమాః । అభజస్కామదాక్రీడాం చక్రరత్రసహోవరే ॥ ౧౯ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేరాత్రా నాగ

ర్త్యిరంత్రంబులగు కంకణంబులను సీతాదేవికి దివ్యకుండలంబులను సమర్పించెను. ఇట్లు కుంభజునిచే
సంభాజించబడిన శ్రీరామచంద్రుడు ॥౧౦॥ అగస్త్య మహామునీంద్రునిగూడ పిలచికొని య

శ్రీరాముడు అగస్త్యునితోడ పంచాపురస్సు రోవరమునకువచ్చుట.

భాతూర్వముగా పుష్పకమునెక్కి- దండకారణ్యమునందంటట వింతలను విలోకించుచు సంచ
రించువాడై జానకమ్మకు వివిధపుష్ప విచిత్రంబులను బహువిధ పర్యవచనేష్యులను నానావి
ధ నదీపినోదంబులను పలుతెఱుగుల పక్షులవిహారంబులను అనేక ప్రకారంబులయిన మృగ
ముల సాగనులను చూపించుచువచ్చి పంచాపురస్సును పేరుగల దివ్యనరోవరంబును చూచి
దాని తీరముననారాత్రి సంతోషముగా నందఱితోడ నివాసముచేసెను. అంతనానామ రాత్రి
యచ్చట సీతతోడ మంచముమీఁద పవ్వళించిన శ్రీరాముడు మంగళసంగతంబయిన అపురస
లయొక్క- నర్తనంబును మధురంబగు గీతంబులను వినెను. ఇతరులందఱును ఆనృత్యగీతంబుల
నుస్వరంబులను వింతగా విన్నవారయిరి. అప్పుడు శ్రీరాముడు అపురసలు మాత్రముకంటికి
కనుపడనందున “మూంబ్రదా! ఇవియేమో వినవచ్చుచున్నదిగదా సవిస్తరముగా నాసంగతినె
ఱిఁగింపుము. ఈనృత్య గీతంబులెచ్చటివని” అగస్త్యముని నడిగెను. అంత నగస్త్యుండందుకు
శ్రీరామునితో నిట్లు చెప్తామన్నాడు- రాజీవాత్ముండగు రామచంద్రస్వామీ! సర్వజ్ఞుడైన
సీకు ఈసంగతి తెలియదాయేమి! ఇదియు నొక విమోదమా! అయిన వీరికందఱిని నాచే నీ
వృత్తాంతంబులను వినుపింపవలెనని నీవిట్లు నన్నడిగెదవు. అయిన నీయెదుట చెప్పెదను
॥౧౦॥ మునుపు గంధర్వరాజయొక్క- పుత్రికలయిదుమంది మనోహరాంగులు రజస్వలలు కా

అగస్త్యుడు శ్రీరామునికి పంచాపురో నాగకన్యకలవృత్తాంతము నెఱిఁగించుట.

నివాసు సంతోషముతో సీతరోవరంబున క్రీడించిరి. అంతలో సరోవరమునుండి క్రీడించుటకై

కన్యాశుభ్రవారో । శ్రీదాధాన్యార్థయ్యున్నత బహిరహాప్రయోగనా । ౨౦ । తాహంపరస్పరమంతో బహు
వరమునంతః । తత్రితానాగకన్యాశ్చ తథాగంధర్వకన్యాః । ౨౧ । యతాయతంబదావృత్తిః శ్రీదాధాన్యార్థ
స్పృశే । తవతామునినాత్ర ముచార్యాత్కర్మి వారతాః ॥ ౨౨ ॥ మాగచ్ఛన్యంకుష్మిః టే చేతితాబాలభావతః ।
అమానయంత స్తద్వాక్యం సమాజన్మర్మిరంతరం ॥ ౨౩ ॥ ఇంద్రేణివోధితాత్మాపి తత్తవోధ్యంసంప్రతి । మునిశ్చ
పితవోవాళం దృష్ట్వాకాదినాతవా । ౨౪ । వివాతాపేతాసాంసం దుఃఖంపశుంత్రయద్ధృది । ఆత్మవాక్యగార
వేణ జలఃపిప్రవోదయత్ ॥ ౨౫ ॥ తద్వాక్యజలదేహివా మధ్యాత్మీ స్వీయమందరిం । నిస్సర్వత్వాబలాదే
న యత్రకేమంగతిర్నహి । ౨౬ ॥ గంధర్వాపన్నగాయత్ర గంతుంశక్తానచాభివక్తా । తహంతేనమునిః సర్వగం
తిప్తాత్రసంస్థితాః ॥ ౨౭ ॥ తాస్యర్వాజలదేహివా గోహేసంత్త్యమవాప్రభో । ఇదంవృత్తమానుషం దిధిరామస్త
యవదం । ౨౮ ॥ తాత్రజలదేహివా జలంతగతస్పదన్ । కర్మంతిస్సృష్టిగీతాన్ తాచాంసంక్రూతు తద్వర్ణాః
౨౯ ॥ ఏవంరామయథావృత్తం త్వయాసర్వంకుయాతథా । వృత్తంతవాక్రః ధిరంత కురుమేసహితంధిదేవో ॥ ౩౦ ॥
ర్వాచాంసాగకన్యానాం గాంధర్వీణాంతథాభివో । మునినావోదితశ్శక్యం తదానీతానిరీయవా । ౩౧ ॥ లక్ష్మణం

యావనమునందని యెదుగురు నాగకన్యకలు వెలువడివచ్చిరి. వారలందఱికిని వీరితో సరస్వరన్నే
హము హేనగను, ఇట్లు ఈగంధర్వకన్యకలును ఆనాగకన్యకలును శ్రీడించుటకై సర స్వీరంబు
న రాకపోకలన్న జరిగించుచుండిరి. ఇట్లుండ నచ్చట తపమాచరించుచుండిన మునీంద్రుడు వీ
రిని మీరిచ్చట రావలదని పలుచూరు నిరాకరించెను. వారు బాల్యవోషముచే నతనిమూటను
లక్ష్మ్యపెట్టిక యెల్లప్పుడును వచ్చుచుండిరి. దేవేంద్రును ఆమునీంద్రుని తపోనాశనమున్నకై మఱి
కొంత వీరినిప్రోత్సాహపరుపగా నీమగువలు రచ్చజేయుచుండిరి. అంతనాముని వీరికి శాపాదుల
నిచ్చినట్లయిన తన తపోధంగమగునని యాలోచించి, శాపమునివ్వక వీరిని దండింపవల
యునని యెంచి తన వాక్యమునందు గౌరవముగల జలదేవతలను ప్రేరించెను. అంత నాముని
వాక్యమహిమచే జలదేవతలు ఎచ్చట పోయినచూత్రమున నెవరికిని నెనుకకువచ్చుటకు ఏలు
లేదో గంధర్వులును నాగులును ఎచ్చటికి పోవుటకు శక్తులుకాదో అట్టి తనయింటికి మధ్యా
హ్నకాలమున నాపంచాపురసలను నాగకన్యకలను బలాత్కారముగా పట్టి తీసికొనిపోయిరి.
తపశ్శృంగానంతరము ఆముని స్వర్గమునకువెడలెను. వారందరు నచ్చట జలదేవతలయొక్క- నీటి
యింటిలో నివృత్తిని నివసించియున్నారు. ఈవృత్తాంతమును నవీనంబనియును ఆశ్చర్యకరంబ
నియును తెలియుము. వారచ్చట జలదేవతలయొక్క- జలంతస్సృహమున నృత్తగీతంబుల నాచ
రించుచున్నారు. వాటియొక్క- మనోహరనాదము విసవచ్చుచున్నది. శ్రీ రామచంద్రా! ఇట్లు
నీవడిగిన సంగతిని విన్నవించితిని. యథా స్థితి నెఱిగిన నీవు ఆనాగకన్యకలకును అపూరుపంచ
కంబునకును సంతోష మగునట్లు కార్యమును నెరవేర్చుము. ఇట్లు అగస్త్య మునీంద్రునిచే ప్రే

ప్రాహమేచాన మానయాద్యక్షణాదిహ । ముక్త్యాబాణంచాచయామి దధ్యాదేవీజలస్థితాః ॥ ౩౨ ॥ శక్తికాచ
 స్తు గ్ధానాంచ తథాగంధర్వశక్తికాః । ఇతితద్రామవాక్యంస శ్రుత్వాబామితరాదరాత్ ॥ ౩౩ ॥ కిన్నరీశ్వరంస
 మాదీం దదౌశ్చిరాఘవంప్రతి । తతఃకోదండముద్యమ్య టటత్సత్త్వర్ధమాద్యహ ॥ ౩౪ ॥ శరభజ్ఞాచతురీ
 రా మ్నిజహమాంశితంశితం । తదాచచాలధరణీ చతుభుజ్జప్తసాగరాః ॥ ౩౫ ॥ పవనాగ్రతఃకోదాయా రతీ
 శ్యాప్రాదీకోభవత్ । తారాపేతుధరణీం దుద్రువుర్వనచారిణః ॥ ౩౬ ॥ పర్వతాఃకంపితాలకా వపనాగ్రహి
 తస్యనాః । తత్ జ్ఞాత్వాజలదేవ్యస్తాః శ్రుత్వాచావన్వనింతరా ॥ ౩౭ ॥ భయభీతాశ్చమాజస్తప్తాభిస్సర్వారాద
 రాత్ । ప్రణేమస్తాస్తదారాతం బాలికాస్తాస్తుద్యుతశః ॥ ౩౮ ॥ రామాయార్యయామాసు దివ్యభూష
 ణభూషితాః । రాఘవంజలదేవ్యస్తాః ప్రాభకాయమానురాదరాత్ ॥ ౩౯ ॥ రామరామకుహాబాహూ స్తాభిర్వి
 దపరాధితం । తత్ క్షుచస్వరఘుశ్రేష్ఠ మ్మామంచస్వచత్త్రిణం ॥ ౪౦ ॥ నకశ్చక్తుర్వనంశేదూత్ (శ్రీ) హత్ర
 ప్రహరకః । త్వయాపీఠీకతాపూర్వం స్త్రీత్యావృత్తాకామ్న వీతపే ॥ ౪౧ ॥ యద్రావయాకుశలభః కృత్సైధిల
 కవ్యయా । తాటికాదిరాక్షసీహ యత్క్రితంరాణమాచసం ॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మహత్యయాపూర్వం తస్మిన్వేదంహితా

రింపఁబడిన సీతాపతి ॥ ౩౧ ॥ లక్ష్మణునింబిలచి “తమ్ముఁడా! నాధనుబాఁణంబులను తీసికొనిరమ్ము
 బాణమును ప్రయోగించి జలదేవతలును శిశించి నాగకన్యకలను గంధర్వకన్యకలను త్కణమా
 శ్రీరాములవారు అప్పురకన్యకా నాగకన్యకలను విడిపించుట.

త్రమునవిడిపించెదను.” అనియాజ్ఞాపించెను. అంతనామాటవిని లక్ష్మణుఁడు సాదరముగా నా ధ
 నుస్సన్నను తూణీరంబునుతెచ్చి సమర్పించెను. రాముఁడా చాపంబును చేతఁబట్టి టంకారము
 చేసి తూణీరమునుండి నిజనామాంకిత బాణమునెత్తి ధనుస్సులో నంధానము చేయనెఱచెను.
 అప్పుడు భూమిచరించె. సాగరంబులల్ల కల్లోలంబులయ్యె అంతట చండమారుతంబులు ప్ర
 చండంబులయ్యె. దుమ్ముకల్పి చిక్కులుకానరాక దిమ్మదిరుగుచుండె. చుక్కలువ్రాలుచుండె. వన
 చరులు పరుగెత్తిరి. పర్వతంబులు కంపించెను. మేఘములలో నెత్తురువానగురినె. ఇట్టి మహా
 త్యాతంబులను చూచి శ్రీరాముని ధనుష్పంకారధ్వనినివిని జలదేవతలు భయభ్రాంతలై అక్క
 న్యకల నందఱిని వెంటదీసికొనివచ్చి శ్రీ రామచంద్రస్వామియొక్క చాదారవిండముల మీఁదఁ
 బడి ప్రణమిల్లిరి. దివ్యభూషణాలంకృతలగునా పండ్రెండుమంది కన్యకలను శ్రీరామనన్నిధికి స
 మర్పించిరి. మఱియు నాజలదేవతలు “మహానుభావుఁడై శ్రీరామచంద్రస్వామీ! మాయపరా
 ధమును మన్నింపుము రఘువీరా! బాణమును ప్రయోగింపవలదు. ఈసూర్యవంశంబున నొ
 క్కంఁగును శ్రీలమిఁద బాణప్రయోగము చేయలేదు. నీవుకూడ గంగాతీరమున సీతాదేవి ప్ర
 తిజ్ఞజేసిరవప్పుడు భూదేవిని బాణప్రయోగముచేయక రక్షించలేదా? అయిన నేనతాటికా ది
 రాక్షసశ్రీలమిఁద శస్త్రములను ప్రయోగించలేదాయని శంకింపవలదు. బ్రహ్మహత్యాది మ

యచ । ఇతితాసాంవనఃశ్రుత్వా విహస్యరఘునందనః ॥ ౪౩ ॥ స్థాపయామానుతూడితే పూర్వవశ్రంస్యమాగ్గం!
 తతస్తాత్మిభ్రాతృశస్త్రతదా మృష్టరఘూత్రమః ॥ ౪౪ ॥ జలదేవీదశాదావాజ్ఞాం స్వస్థలంగవ్యతామితి । ఏతస్మిన్మంత
 రేతి గంధర్వాశ్చాదపన్నగాః ॥ ౪౫ ॥ విదిత్యాసకలంరామ కృతంరామంతికయయః । సత్వానామంససీతం
 చ తిథాతంకుంధగంధవం ॥ ౪౬ ॥ ఉపాయనాశ్చనేకాని సమర్పయిషునందనం । ఉపమస్తేమంజులవాక్యం । ప్ర
 బద్ధకరసంపుటాః ॥ ౪౭ ॥ * ॥ ఇతిశ్రీ శతకోటిరామచరితాంతగీత శ్రీమదానందరామాయణే చాల్లీటీయే వివాహ
 కాండే జలదేవీదేవదాసం బాలికాపాచనంబాను పంచమస్తకం ॥ ... .. ౫ ॥

గంధర్వవస్త్రగాఢీమః—రామకంఠాశ్చసామ్యమి న్నోదితాబాలికాప్రయః । వివాహసరజస్కాసాం
 పుష్పైస్త్యంకురామహానీ ॥ ౧ ॥ అద్భుతస్యావయంసర్వే నఃకులంపావనంకృతం । త్వయారామమహాబాహూ
 తారతామ్యోశ్చసంశయః ॥ ౨ ॥ సప్రజన్మయత్యూస్థం కృతమస్త్రీరఘుద్యహా । అస్త్రాల్లిప్తేశంబంధ స్త్రయోద్య
 భంతిభ్రాతృ ॥ ౩ ॥ శ్రీరామదాశుకవాచ—ఇతిలేహింవచఃశ్రుత్వా సీతాయాసంఘాద్యహః । అంగీకృత్యవచస్తేమ
 దగప్రీతువలూకయత్ ॥ ౪ ॥ తదాప్రామాకుంధజన్మా రాఘవంవచనంమనిః । రామైస్త్వాగ్రేషుమధస్థ స్వసానా
 మ్ముకుమద్యతే ॥ ౫ ॥ త్వయాప్రాప్తేమివైకుంఠం కుశపత్నీభవిష్యతి । చంపికాయై శతసయాభవిష్యంతిరఘూద్య

హాపాతకములచే పాపిష్ఠురాలిద్రయినవారిని సంహరించుట లోకహితముకొఱకై చేసినట్లయి
 నదిగానీ (శ్రీ) హత్యగానెంచబడదు.” అనియిట్లు మిక్కిలి భయభక్తులతో ప్రార్థించగా, వారి
 ప్రార్థననువిని శ్రీరామచంద్రుఁడు నవ్వి తనబాణమును యథాశూర్యముగా తూణీరమున స
 ణ్ఠాపించెను. అంత, నా జలదేవతలచే శీఠిరాముఁడు సంతాపించబడి సంతృప్తాంతరంగుఁడై జల
 దేవతలను మీఠ్యలములకు మీరు నుఖముగాపొండని యాజ్ఞాపించెను. ఆవేళకచ్చటికి గంధర్వ
 లును నాగులును ఇచ్చటి సమస్తవృత్తాంతము నెఱిగినవారై శ్రీరామ నన్నిధానమునకేఠించి,
 శ్రీ సీతారాములను అగస్త్యముసీంద్రుని వందించి, శీఠిరామునికి బహువిధంబులయిన జానుక
 లనర్పించి బద్ధాంజలులై మనోహరవాక్యంబులచే నిట్లు సంపార్థించిరి. ... .. ॥౫॥

నాగగంధర్వలు శీఠిరామునిఁ బార్థించుట.

“రాజీవాక్షుఁడైన రామచంద్రీస్వామీ! నీవీ బాలికలను చెరనుండి పీడుపించితివి.

రజస్వలలు కాని యిక్కన్యకలను నీపుత్రులకు పత్నులనుగా నంగీకరించి వివాహమొనగాత్మ
 వంబులను చేయింపుము. మేమండలము కృతకృత్యులయితిమి. మాయొక్కకులము మిక్కిలి
 పవిత్రమయ్యె. నుహనుభావుఁడగు నీవు మచ్చునుద్ధరించితివి. ఇందుకు సంశయములేదు. మేము
 ఏడుజన్మలునుండి చేసినపుణ్యము ఇప్పటికి ఫలించి నీసందర్శనసౌఖ్యము సంఘటించినది”
 అనియిట్లు పార్థించిన గంధర్వనాగుల ప్రార్థనను విన శీఠిరామచంద్రుఁడు నీతతోడ నట్లేయ
 ని వారిచేట నంగీకరించి అగస్త్యముసీంద్రుని నవలొకించెను ॥౪॥ అంత నగస్త్యుఁడు రాము

హ. ౧౬ || కుతాన్యత్రోక్తముద్వత్సా మతిక్రిస్తుభవవ్యతి | రాజ్యకర్తావంతఃతా సవీవాగ్రేభవవ్యతి || ౧౭ || అ
త స్త్యమధునారామ నాగకన్యాఃకుశలినా | సస్తతాసస్తపుత్రేభ్యః త్రయచ్చవిధివాన్విజైః || ౧౮ || చంచగంధర్వ
కన్యాశ్చ యూవకేతుంకుశలంబం | వివాస్యవంపపుత్రేభ్యః త్రయచ్చరఘునందన || ౧౯ || రాక్షసేనవివాహేన
యూవకేతుశ్చికుప్తవ | అగ్రేవత్సీంమహానేమ కరిష్యత్సంరాంకుభాం || ౨౦ || ఏవంరామగుతాస్సత్వే స్వస్వస్త్రీ
భ్యాంయథాగుశుం | క్రీడయన్యంతిపౌత్రాస్తాక్ భవన్యంతిప్రపౌత్రకాః || ౨౧ || ప్రపౌత్రస్యప్రపౌత్రంత్వం దృ
ష్ట్యాసీతా సమన్వితః | శుఖంగచ్ఛన్తేకుశం బంధుభిర్వగరిష్ఠితైః || ౨౨ || ఏవంశ్రుత్వామనోవాక్య మంగీక
ర్యరఘూవహః | తాసాంనామానివృత్త్య గంధర్వవన్తగాఢపి || ౨౩ || తదాబ్రవీశ్చగంధర్వః స్వపుత్రీరాంసవిప్ర
రాత్ | తాసాంనామానిరామ్యగ్రే మందానాంసంసప్తతేః || ౨౪ || చందికాచంద్రవదనా చందలాచపలాచలా | ఏ
వంనామానిపంచానాం క్రీడేతరఘునందనః || ౨౫ || శ్రుత్వావలొకయామాన వన్తగాఢేపిచాబుజ్జం || కంబా
ననాకంజనేత్రా కంబాంఘ్రిచకలావతి || ౨౬ || కలికామలాచైవ మాలతీసప్తకీర్తితాః | ఏవంనామానిపర్యంసాం
క్రీడేతరఘునందనః || ౨౭ || శ్రుత్వాతాంపుష్పకేస్తావ్యతైర్బిద్రామకరోన్మితః | అభిషేధాతేకీరావః స్నాత్వా
హుత్వా యథావిధి || ౨౮ || గంధర్వవన్తగాంధృపి తదావచనమబ్రవీత్ | ఏభిజ్జాన్తైకయానాం వివాహార్థం

పంచాష్టరో వాగకన్యకల వివాహములు.

నితో ‘స్వామీ! వినుము; నీవు వైకుంఠమునకు పోవునవ్వుడు కుముదునియొక్క యెల్లలయిన
కుముద్వతియనునది కుశపత్నిగా నేమడును. శ్రీరామా! ఈచంపికకు మొగబిడ్డలుపుట్టరు. కుము
ద్వతిగర్భమేన కుశునికి అతిథియనువాడు జనించుచున్నాడు. వాడే రాజ్యము నేలువాడును
వంశవద్ధికుడునై విరాజించుచుండును, అందువలన నిష్కడు కుశుడు తప్ప. తక్కిన లవాదిపు
త్రులకు వాగకన్యకల నేమచుందిని విధివిధానముగా నిష్పించి బ్రాహ్మణులచే వివాహములను
చేయుంపుము. సిబిడ్డఁడగు యూపకేతువు ఇంకొకపత్నిని రాక్షసవివాహవిధిచే చేసికొనుచు
న్నాడు. ఇతఁడు మిగులసమన్ముఁడు. ఆ రాగలపత్నియును మంగళాంగిగానుండును, శ్రీరామా!
ఇట్లు నీకొమాల్లందఱును తమతమపత్నులతోడ యథానుశుముగా క్రీడించుచుండుదు. వారికి
కొడుకులును మనములును కాగలరు. మనములకు గలిగెడు మనుములనుకుడ చూచిన
వాడవై నీవు బంధుమిత్రీపౌర పరివారముతోడ వైకుంఠమునకు వెడలుచుండువు.” అనిప
లికిన అగస్త్యమునీందుని పలుకులనువిని అశ్లేసరియని యంగీకరించి శ్రీరామచంద్రస్వామి
ఈకన్యకలపేళ్లేమని వాగగంధర్వలనడిగెను. అప్పుడా సరస్వీరమున గంధర్వలు తమబిడ్డల
యిదుగురియొక్క నామంబులను ‘చంద్రిక చంద్రవదన చంచల చపల అచల’ అని విన్నవిం
చిరి. అంతనా రఘునాథుఁడు గంధర్వవాక్యమును వినినవెనుక నాగుల నవలోకించెను. అం
దుకు వారును ‘కంజానన కంజనేత్ర కంజాంఘ్రి కలావతి కలిక కమల మాలతి’ అని యీక

రహితం || ౧౯ || నైవయోగ్యం సమాగతం మత్స్యలోకనివాసిన్ || తస్మాచ్ఛ్రుణుస్త్వం మద్యాకృతిం శుక్లాదస్ప
కలాశ్శుభం || ౨౦ || యూయంగత్యావిజ్ఞానం స్వప్రీతిశ్చ శుక్లాజ్జనైః || అగంతవ్యం వివాహార్థం మయోధ్యాం
మేయథామఖం || ౨౧ || అథ నాచంతుగచ్ఛామి పురీమగ్రేతేహి || వివాహసావిమానేన పతాకాఢ్యజహా
న్ || ౨౨ || తథేతి రామవచనా తేకతాః స్పృహసిహి || రామాపి మునినాతాభి బాఠిభాభిస్సుతైః శ్రీయాః || ౨౩ ||
వివాహసామృతకన్ఠో యయావత్కృతవనాసః || అయోధ్యాం ప్రవారేజైవ మదాప్రాపరఘూద్వహః || ౨౪ || నీరా
జకోపురశ్రీభి ర్వికళరాజమందిరం || వన్శిగేహేతాస్సర్వాః ప్రేమయామాపరాఘవః || ౨౫ || అథ రామశ్చ భా
దుఢ్యే సామితి మదమ్రుచిత్ || ఆకారణీయారాజాన శ్చుక్వాదశ్చ మునీశ్వరాః || ౨౬ || సాంఠిపురాపృసారాశ్చ
స్వస్వలాభవచైశ్చ || శృంగారదేయయోధ్యేయం పరిభాష్యప్రసాదరం || ౨౭ || శోభనీయాస్తథాసౌధ సమా
హేహ సుధాకుభా || దేయాచిత్రాశిలేఖ్యాని ప్రాసాదేహ సమంతతః || ౨౮ || దేయామేహ సర్వేషామ సుధాదేయా
మమారమా || శేఖరీయాని చిత్రాశి బలయః స్థావర్యాంపుథక్ || ౨౯ || బంధనీయాపతాకాశ్చ రోహిణీయాధ్యతా

న్యకలు పిలువబడుచుందురను నంగతిని యేడుగురు నాగకన్యకలయొక్క నామంబులును చె
ప్పిరి. వీడవ శ్రీరామచంద్రుడు వారందఱి యభిధానంబుల నాలకించి వారినీ పుష్పకవిమాన
ముననెక్కించి యందఱితోడ నారాత్రి సుఖనిద్రనందెను. మఱునాడుదయమున న్నానముచేసి
విధ్యుత్ప్రకారముగా నగ్ని హోత్రంబుల నారాధించి గంధర్వపన్నగులనుచూచి “ఈజనుల
తోడ మనుష్యలోకవాసియగు నేను వివాహమునకై నాగలోకమునకుగాని స్వర్గలోకమునకు
గాని వచ్చుట యోగ్యముకాదు, శుక్లాదులగు మీరందఱును అందువలన మంగళంబగు నా
మాటనువినుడు. మీరు మీస్థానములకుపోయి మీమిత్రులతోడను కళత్రములతోడను వివా
హమునకై నాయయోధ్యాపట్టణమునకు రావలయును. ఇదిగో ఇతక్షణమున నేను ధ్వజపతా
కావందన మాలికాలంకృతమయిన విమానము మీఁదనెక్కి గగనమున నయోధ్యకు పోవుచు
న్నాను.” అని నిరూపించెను. అట్లే కానిప్పుని నాగులును గంధర్వులును శ్రీరామవాక్యము
నంగీకరించి తమతమ నివాసస్థలములను చేరిరి || ౩౦ || ఇచ్చట శ్రీరామచంద్రస్వామి అక్కగన్య
లయోధ్యలోని వివాహ మంగళాలంకార విధానము.

కలను పుత్రులనుతీసికొని సకలపరివారముతోడ పుష్పకమునెక్కి వసంబుల నవలొకించుచువె
డలి యొకజాములోపల సంతోషములో నయోధ్యాపట్టణమునుచేరెను. పౌరనాథుల నీరాజనం
బుల ననుమోదించుచు రాజమందిరమునుచేరి రామచంద్రుడు రారాజించుచుండెను. గంధర్వ
నాగకన్యకలను వన్శిష్ఠమునీంద్రుని యింటికిపంపించెను. పిమ్మట నభాసీనుండైన రఘురాముడు
లక్ష్మణునిఁజూచి “పురస్థులను జనపదస్థులను పరివారములను కూడ వీలిచికొనివచ్చునట్లు మీ
త్రులకును రాజులకును శుభలేఖలను పంపవలయును. అంతటగల మునులనందరిని పిలువంపవ
లయును. ఈ యయోధ్యాపట్టణమును శత్రుగారింపవలయును. ఏడగడ్డలను శోధింపవలయును.

అసి । సమంతరసారణాని బంధనీయానిలత్నైః ॥౩౦॥ వేద్యైశ్చార్యాదుక్తమయ్యో బంధనీయాశ్చమంటపాః । శృం
 గారశీయామాన్త్యశ్చ శివితాశ్చపమాద్రకః ॥ ౩౧ ॥ గంధర్వర్మ్యపశ్య గేభ్యో వసుం గేహానిత్యైవభక్ । మదవ్య
 నూతనాన్యస్తవ వస్త్రాన్తైశ్చతూతానిచ ॥ ౩౨ ॥ అశ్వచ్ఛాపని ధాయోగ్యం యద్యజ్ఞవానిలత్నైః । తత్రకుట
 వ్యయస్త్రిక్తం జురూతవరఘూద్యహ ॥ ౩౩ ॥ తద్రామచనంత్రత్వా తథేత్యక్త్యాసలత్నకః । తథాచకారతత్వ
 ర్యం యథారామేణశీతైః ॥ ౩౪ ॥ అథగంధర్వరాజస్తు తథానైశ్చవస్త్రగా । సువృష్ణిసానవరోధాన్తే యయా
 శ్రీఘ్నీమద్యాంతాః ॥ ౩౫ ॥ సర్వామాసపరూపేణ చాప్త్యశ్వరథసంస్థితాః । గంధర్వాక్యాపివైవైర్నితే సాకేతో
 వవిసంయుతః ॥ ౩౬ ॥ తతస్తానాకతాశ్చత్రత్వా త్రత్యర్థవర్ణఘూద్యహః । నానావాద్యనివాతైశ్చ నృతైర్వర
 ప్వరసాంపురిం ॥ ౩౭ ॥ సీత్యాసంస్థాపయామాస విస్తీర్ణేషుగృహేషుసః । అథతైశ్చేదారామ శుభాయాంసంస్థిత
 స్సుఖం ॥ ౩౮ ॥ జ్యోతిర్విద్యుష్టమాచూరాయ వసిష్ఠంతత్కురోధసః । వృధగ్నివాచాశ్చ-కుంభం ముహూర్తానాశరి
 కుంభాత్ ॥ ౩౯ ॥ సమగ్నివారయామాస వసిష్ఠమధ్యసవిష్టరం । జ్యోతిర్విద్యుష్టమాచూరాయ ముహూర్తానాశరి

సమ ససాధంబులకును క్కొత్తగా నున్నముపుయించి బాగుచేయించవలయును. అంతటి ప్రా
 సాదంబులలో చిత్రములు వ్రాయించవలయును. సకలచేవాలయంబులను చిత్రములచే నలంక
 రించి బలులను సంస్థాపించి మనోహరంబులగునట్లు చక్క-పరుపదగును. పతాకంబులను కట్టిం
 పవలయును. ధ్వజంబులను స్థాపింపవలయు. అంతటి తోరణంబలను అలంకరింపజగును. సువర్ణ
 వేదికలను వేయించవలయును. మంగళమంటపంబులను కల్పింపవలయును వేలకొలది గుఱ్ఱము
 లను ఏనుగులను పల్లకిలను శృంగారించిపెట్టింపుము. గంధర్వలకును నాగులకును పసిం
 చుటకుతగినట్లు అన్నవస్త్ర ధనకవస్త్ర వాహనపూరితంబులయిన నూతనగృహంబులను సిద్ధ
 పఱుపుము. ఇవిగాక నేనుచెప్పకయుండెడు వాటిని యథాయోగ్యముగా నీకు తోచినట్లుచే
 యింపుము." అని యాజ్ఞాపించెను. లత్యణుడు శ్రీరామవాక్యంబులను శిరసాపహించి యథో
 క్తవిధానంబుగా నెర్వమును సిద్ధపరచెను. అంతగంధర్వరాజును అశ్వే సప్తనాగరాజులును త
 మతమరాణి వాసంబులతోడను మిత్రులతోడను మానవాకారంబులను స్వీకరించి మాత్రాంత
 రంగులై నిజసైన్యంబుల తోడవచ్చి అయోధ్యారాజధానియొక్క ఉద్యానవనమునకుచేరిరి.
 పిదప గంధర్వనాగులు వచ్చిరిని విని శ్రీరామచంద్రుడు రాజవిభవంబులతోడ నెదుర్కొ-లుపో
 యి వారినందరిని సంమానించి వివిధవాద్యంబులతోడను మంగళ నృత్తగీతంబులతోడను నగ
 రములోనికి తీసికొనివచ్చి విలాసంబులగు విడిదియిండ్లలో సంస్థాపించెను ॥౩౭॥ అంత నొకదినము

పండ్రెండు పెండ్లిండ్లకు ముహూర్తములను నిశ్చయము.

సందు శ్రీరామచంద్రస్వామి సుఖముగా సభాసీనుండై జ్యోతిశ్చాన్త్ర పారంగతులగు దైవజ్ఞుల
 ను పిలుపించి, వసిష్ఠులవారిని నాగగండర్వ పురోహితులనుచూచి వెవ్వేలుగా వివాహములను

సౌఖ్యదాక ॥౪౦॥ పక్షంతరేనైకాభే ద్యౌః పరాతేనాభావహా । తథాదదుమౌనాతాద్య శ్రేష్ఠే
పక్షాంతకాలే ॥ ౪౦ ॥ ద్వావేపమాగఃకీషేపి త్రిన్వాఘేపాన్లునేపిచ । ఏవద్వాదభవారిణాం సత్కుర్వన్మవిసి
శ్చయం ॥ ౪౧ ॥ అపస్యాథాంగదస్యాశ్చ వివాహాతైర్వివిశ్చితౌ । జ్యోతిర్విభిర్విశ్చిత్తేనైక వైకాభేరాభువాగతః ॥
౪౨ ॥ చిత్రకేతోపుష్కరస్య వివాహాతైర్వివిశ్చితౌ । శ్రేష్ఠేషాన్విమేదైవ పక్షేపక్షేపునకేపునకే ॥ ౪౩ ॥ తత్స
స్యాథకుభావోశ్చ వివాహామాగఃకీషేపకే । పక్షంతరేనైకామాగ్రే జ్యోతిర్విభిర్విశ్చితౌ ॥ ౪౪ ॥ యూపకేతో
రంగదస్య చిత్రకేతోర్వివిశ్చితౌ । మాఘమాసేవివాహాశ్చ జ్యోతిశ్చాన్త్రువికారైః ॥ ౪౫ ॥ పుష్కరస్యాథతత్స
సుబాహోఃఫాల్గునేశుభే । వివాహావిశ్చితాశ్చివ్య రామాగ్రేఽఞ్జస్తవా ॥ ౪౬ ॥ ఏవంవిశ్చితాశ్చ త్వే వివాహాద్య
దశక్రమాత్ । జ్యోతిర్విభిశ్చితాఘ్నిత్యా గణకానర్చయన్యథాః ॥ ౪౭ ॥

ఇతి శ్రీశతతితారావచరతాంబరతానందరామాయణే చాత్మకీయే వివాహకాండే

ద్వాదశ వివాహ వినిశ్చయోవాచ మన్వస్మకః ॥

నెరవేర్పుటకు దివ్యమంగళ ముహూర్తంబులను నిర్ణయింపుండని విచారించబూనెను. అ
ప్పుడు జ్యోతిర్విదులు మిక్కిలి సౌఖ్యకరంబులయిన ముహూర్తంబుల నిటు వక్కాణించిరి.
వైకౌఘమాసమున ౧౫ దినము లంతరముగా శుక్లపక్షమున నొక ముహూర్తము కృష్ణపక్ష
మున నొక ముహూర్తమును శుభకరంబులుగా నున్నవి. అట్లే శ్రేష్ఠమాసమునను శుద్ధము
న నొకటియును బహుళమున నొకటియును సుభావహంబులైయున్నవి. అట్లే మార్గశీర్షమాస
మున రెండు ముహూర్తములే గలవు. మాఘమాసమునందు మూడు ముహూర్తములు ము
చ్చటగానున్నవి. ఫాల్గున మాసమునను మూడు ముహూర్తములు మేలైనవి గలవు. ఇట్లు
౧౨ ముహూర్తములు ౧౨ మంది కన్యకలకును వివాహమంగళ సంగతంబులై యున్నవని
నిర్ణయించిరి. పిమ్మట వారందఱును వసిష్ఠులవారితోడ నాలోచించి శ్రీరామనియెడుట లప్రని
కిని అంగదునికిని వైకౌఘమాస ముహూర్తములను నిష్కర్షించిరి. చిత్రకేతు పుష్కరులకు
శ్రేష్ఠమాసమున వెవ్వేఱుపక్షంబులలో సులగ్నంబులను నిశ్చయించిరి. తత్సనుబాహువులకు
మార్గశీరమాసమున నిర్ణయించిరి. యూపకేతువునకును అంగదునికిని చిత్రకేతువునకును మా
ఘమాసమున వరుసగామూడు సుమూర్తములు విధింపఁబడెను. పుష్కరునికిని తత్సనికిని సుబా
హువునకును ఫాల్గున మాసమున క్రమముగా మూడు ముహూర్తములు నిరూపిరి. ఇట్లు గ
ణకులు ద్వాదశవివాహ ముహూర్తములను నిర్ణయించిన పిమ్మట శ్రీరామచంద్రుడు అధిగతిని
విని యందఱిని క్రమముగా సంమానించెను. ... .. ॥౬॥

శ్రీరామదాసశ్చవాచ—అథ శ్రీగణేశస్తోత్రే వసిష్ఠస్తోత్రోద్ధృతం । నమోఽస్మాదా వివాహంశ్చ సత్కుశీ
 రాఘవాగ్రతః ॥ ౧ ॥ కంబాససాలవాయాః కంబాక్షియగదాయక । గణకాశ్చయంవక్త్రః కంబాక్షి ౧౨౩౪౬
 తవే ॥ ౨ ॥ కలవలీంపుష్కరాదు తథాతత్త్వయయాసికాం । సుబావాచేచకమలాం మాతలియూపశ్చ ॥ ౩ ॥
 గణకైస్సప్తరాషింసాగకన్యావినిశ్చితః । చంద్రికామంగదాయక చంద్రాప్యచిత్రకేతకే ॥ ౪ ॥ చంచుభాగ్నిం
 పుష్కరాదు తత్త్వయ చలలంకథా । సుబావాచేతుప్యచలం ప్రాచస్తేకణకాదయః ॥ ౫ ॥ ఏవ గంధర్వకన్యా
 స్తాః పంచవిప్రేక్ష్యిశ్చితః । ఏవంవినిశ్చయత్యైత్య గణకాక్షిరఘాక్షయః ॥ ౬ ॥ విప్రస్యమైథిరీ గత్యా చర్చిం
 వృత్తస్యవేదయత్ । తతోయయాకోటిశస్తే పార్థివాశ్చ మనీశ్వరాః ॥ ౭ ॥ సప్తద్విపాంతిస్థాశ్చ సావకోధా
 ప్సుబాలకాః । నానావాహనసంస్థాశ్చ పార్వత్యాశ్చవర్చ్యజైః ॥ ౮ ॥ తైస్సాయోధ్యాపురివ్యాపా పరీక్షినితరా
 తదా । యయాభీషణ్యాశ్చ సుగ్రీవోష్ఠపదంగస్తైః ॥ ౯ ॥ యయాసఘోరికీర్తిశ్చ పుత్రాభ్యున్మీనుచిరాత్ ।
 యయాసజనక్యాపి యథాజిత్యయతాతదా ॥ ౧౦ ॥ కాశ్యాధూమ్యుపత్రాయా గాంధనావ్యాప్తయ నమః ॥

తరువాత నాగణకులును వసిష్ఠండును ఆగంధర్వనాగుల పురోహితుడునుచేరి శ్రీ
 రామచంద్రుని సన్నిధానమున గంధర్వనాగకన్యకల నిట్లుపంచిరి. కంబాసను లవునికీరి, కంబాక్షి
 ని అంగదునికీరి, కంజాంఘ్రిని చిత్రకేతువునకును, కలవలీని పుష్కరునికీరి, కాలికిను తక్షు
 నికీరి, కమలను సుబావాపునకును. మాలినిని యూపకేతువునకును, ఇచ్చి వివాహముకలు
 ర్తములను నెరవేర్చుటకు పొంతినములు మొదలయినవి చక్కగా నవరియన్నచేరి యెడుగు
 రు నాగకన్యకలకును గణకాదులు వరులను నిశ్చయించిరి. చంద్రికను అంగదునికీరి చంద్రా
 స్యను చిత్రకేతువునకును, చంచలను పుష్కరునికీరి, చవలను తక్షునికీరి, అచలను సుబావా
 పునకును, ఇచ్చి పెండ్లిజరుపుటకు తగియున్నదని తైన్జలు గంధర్వకన్యక లైడుగురికిని సభాప
 ర ఘటితార్థనిష్ఠయము నొనరించిరి. శ్రీరామచంద్రుడు ఇట్లు సభలోనందటి యెనుట ౧౨ వి
 వాహములలోను వధూవరులను నిశ్చయించికొని, గణకాదులను సత్కరించి పంపింది సీతా
 దేవికి సమస్తవృత్తాంతమును సవిస్తరముగా చెప్పెను. ॥౨॥ అటుమీద కోట్లకొలది సప్తద్వి

శ్రీరామచంద్రుడు ఏడుగురుకొమార్లకు పండ్లైడు వివాహములను చేయించుట.

పములలోగల రాజేంద్రులు తమతమపత్నులతోడను బాలకులతోడను పౌరజానపదాది స
 మస్తపరివారంబులతోడ వివిధవాహనార్హులై యయోధ్యానగరమునకు వచ్చిరి సముస్త
 మునీంద్రులును నిజశివ్యవర్గంబులతోడ నయచేసిరి. వారలందఱిచేసింది యయోధ్యానగరాజ
 థాని నారాజించుచుండెను. విభీషణుడును, కపీంద్రులతోడ సుగ్రీవుండును, తనయిరువుర
 కొడుకులతోడ భూరికీర్తిరాజును, సపరివారుడగు జనకమహారాజును, యథాజిత్యకూడ నంద
 టును వచ్చిచేరిరి. కానల్యాదేవియొక్క బంధువులును సుమిత్రయొక్క బాంధవులును నంద

అథరామనుచైతాళు కుశ్యేన్విజయైస్సహ ॥౧॥ పురోధసాసువృద్ధిశ్చ స్వావమధ్యంగపూర్వకం । కృత్యాలవా
యమాంగం స్వావాధాన్త్రీప్రహోదయత్ ॥౧౨॥ తతోమహాతాపమయే విమూద్ధిష్టాంబాలవం । ప
వ్యుత్థిలవ్యనుతైలాద్రాం సీతాద్యామాతరస్తదా ॥౧౩॥ స్వయంసముద్భవాసర్వా మూర్ఖానాస్తస్యబాలకాః
అథరావాదేవకస్య ప్రతిష్ఠాంబ్రాహ్మణైస్సహ ॥౧౪॥ ఆద్యత్యాగదపతేః పూజాంసచ్యగ్యథావిధి । పుణ్యాహ
దిత్రయంచాది కృత్యాపూర్వంవిస్తరం ॥౧౫॥ చకారవిధవత్తుప్తేః పూజయామాసమైస్ససీకా । తతోమహాతాప
శమయే గత్యవస్థగమంఃరం ॥౧౬॥ లవప్యకంజనయనా వివాహంవినివర్తయత్ । చతుర్థేదివసేవంకపాత్ర
శ్చైర్భూదీపకైః ॥౧౭॥ ఓరాజితస్తదాలవో వికేతేమంటపేత్త్రీయా । తతోవిజగృహంగత్యా పురోన్వైక్షుత్స
వాదిభిః ॥౧౮॥ లవకేకరయామాస లక్ష్మీపూజనముత్తమం । తతోదావాస్యనేకాని దదౌశరముఖందశః ॥౧౯॥
తతఃప్రేమాధిగతాస్సత్యే తథాతేషస్సగలః । సువృద్ధశ్చాధగంధర్వాఃపారాజపదదాయః ॥౨౦॥ పూజయా
మానుక్రిరామం పవైర్భాధవదాదిభిః । తథాతాల్లతాదీంశ్చ కుకాద్యాశ్చానిరాలకాః ॥౨౧॥ తతఃసాస్వ

కావలసిన వారందఱునువచ్చిరి. అంత శ్రీరామచంద్రుడు వైశాఖశుక్లమున, బ్రాహ్మణులతో
డను పురోహితులతోడను మిత్రులతోడను అభ్యంగ మంగళశ్చన్నములనాచరించి లవునిని
మంగళశ్చన్న పూర్వకముగా పెండ్లికొడుకును చేయుండని వృద్ధునువాసినులను పేరించెను.
వారునట్లే వధూద్భిష్టమనిన సువాసిపూజాప్రార్థనాశేషముగ మంగళశరమయిన పసపును
పూసి లవునికి దివ్యపరిమళతైలంబులచే నభ్యంగమును చేయించి, సీతాదేవి మొదలయిన త
ల్లులుగూడ మంగళశ్చన్నమును చేయించి, వారును మంగళాభ్యంగశ్చన్నములంక్షేసికొని య
లంకార పూర్ణులయి నెలయుచుండిరి. బాలకులందఱును సున్నాతలై సాలకృత్తులై బరగుచుం
డిరి. తూర్వాది మంగళనాద్యంబులు సంగతంబులై మ్రోగుచుండినవి. వీరిప శ్రీరఘురాముం
డు బ్రాహ్మణులతోడ దేవకప్రతిష్ఠనుచేసి శ్రీమహాగణపతిని పూజించి యథావిధానంబుగా చ
క్కగావార్ధించి, పుణ్యాహ నవిగ్రహనాందులను కర్షత్రయమును నెరవేర్చి, విధివిధానంబుగా
ముగిండులనందఱిని పూజాసత్కారంబులచే సంతోషపరచెను. అంత ముహూర్తసమయంబు
నకు పన్నగరాజుల విడిదియింటికి వెడలి లవునికిని కంజనయనకును కండ్లపండుగగా పెండ్లి
చేయించెను. నాలగవనాడు లవుండు మంగళమంటపంబున నూతన పత్నితోడ వంశపాత్రం
బులలోని రత్నదీపంబులచే నీరాజుతుండై విరాజించుచుండెను. పూర్వోక్తంబులయిన సమస్త
విధవోత్సవంబులతోడ శ్రీరాముండు నిజరాజమందిరంబునకువచ్చి లవునిచే శ్రీమహాలక్ష్మీ పూ
జనంబునుచేయించి వివిధంబులగు మహాదానంబుల నొసంగెను. అపుడు పెండ్లికివచ్చియుండిన
సమస్తరాజులును నాగులును మిత్రులును గంధర్వులును నాగరికులును దేశమువారును శ్రీరా
మచంద్రస్వామిని వస్త్రాధరణా ద్యమూల్యదివ్యవస్తువులచే తూజించిరి. అట్లే లక్ష్మణములును

పత్నీశ్చ సుహృత్ పత్నీశ్చ పృథక్ | నాగపత్నీశ్చ గంధర్వ పత్నీశ్చాన్యైశ్చ పృథక్ప్రియః || ౨౨ | సీతా
 ద్యాపూజయామామః పత్నీరాధరణాభిః | సీతాపీతాస్సుకృత్పత్నీ పృథాపార్థివకామినిః || ౨౩ | పూజయా
 మాసద్ధిపద్మపత్నీరాధరణాభిః | రామపీఠమృదాపారాఙ్ గంధర్వాఙ్మహాస్పృహా || ౨౪ | పత్నీరా
 ధరణైర్యానైః పూజయామాసనాచరం | ఏవంవైశాఖమాసేతు వీరేపత్నీవశ్యసః || ౨౫ | కృత్యావివాహంరామ
 స్స కృష్ణవత్సేతుమాదతే | చకారభూర్వపద్మదా ద్వివాహంహ్యంగదశ్యసః || ౨౬ | చిత్రకేతూఃపుష్కరస్యవివా
 హకారఘనందశః | శ్రేష్ఠమాసేశుక్తకృష్ణ పక్షయారకరోస్తదా || ౨౭ || తతస్సర్వాఙ్మహాదీంశ్చ దదావాజ్ఞాంతు
 పూజితాః | తతఃపునస్తావాహూయ పూర్వపద్మాఙ్గీర్షణాః || ౨౮ | తత్సాక్ష్యాధ్యక్షుబాహూశ్చ వివాహవశ
 రోత్సాహిభుః | తతస్సర్వాఙ్మహాఙ్గీర్షణాః దదావాజ్ఞాంతుమ్పూజితాః || ౨౯ || తతఃపునస్తావాహూయ సూక్ష్మమా
 సేనుహృత్పూజితాః | యూపకేతూర్గంధర్వ చిత్రకేతూర్షాహూత్యైః || ౩౦ | వివాహశోభాదామపార్థివ
 వాన్మనీషజః | పుష్కరస్యాసతతశ్చ సుబాహూశ్చకుహూత్యైః || ౩౧ | చకారస్సుసేనుహృత్ సీతా
 చాజ్ఞాపక్షిణః | ఏవంకృత్యావివాహంశ్చ రామద్వాదశనాచరం || ౩౨ || సృష్టేపుపూజితస్సర్వాఙ్మహా
 కుశాదిరాజపుత్రులను సత్య-రించిరి. పిదప సృష్టపత్నీలును మిత్రపత్నీలును నాగపత్నీలును
 గంధర్వపత్నీలును వెవ్వేలుగా సీతాదేవి మొదలుగాగల యంగనామూలనందతీని వస్త్రాధి
 రణాది దివ్యవస్తువులచే నారాధించిరి. సీతమ్మయ్యను వారినిందతీని సముచిత సత్కారంబులచే
 సంతోషపరచెను. ఇట్లు వైశాఖమాసంబున శుక్లపక్షంబున లవునికి వివాహమునుచేసి, శ్రీరా
 మచంద్రుడు వైశాఖకృష్ణపక్షమున యథాశుభ్యముగా మిక్కిలివాగ్ద ముతోడ అంగదునికి వి
 వాహమహోత్సమును చేయించెను. శ్రేష్ఠశుక్ల కృష్ణపక్షంబులలో చిత్రకేతుపుష్కరులకు పెం
 డ్డిండ్లు బాగుగా జరిగినవి. అప్పుడు శ్రీరఘురాముడు సమస్తరాజులను మిత్రులను సత్య-రించి
 యాజ్ఞ నిచ్చిపంపించెను. అంత నశ్లే మరల వారిని పిలిపించి తూర్వమువలెనే మార్గగీర్షణా
 సమునతక్షునికినిబాహువునకును వివాహములనుచేయించెను. అంతశ్రీరాముడు మిత్రమం
 డలికిని ధాత్రీపతిమండలికిని ఆజ్ఞ నిచ్చిపంపించెను. మరల వారినిపిలిపించి, వచ్చి మిలతరాజబృం
 దముతోడ మాఘమాసంబున యూపకేతువునకును అంగదునికిని చిత్రకేతువునకును అత్యం
 తవైభవంబులచే వివాహములను చేయించి రాజులను పంపకయశ్లే నిలిపికొని, ఘల్లనమా
 సమున పుష్కరునికిని తక్షునికిని బాహువునకును మహూత్సవంబులతోడ పెండ్లిండ్లు చే
 యించెను. ఇట్లు జానకీరమణుడు పండ్రెండు మంగళవివాహములను చేయించి సమస్త రాజ
 బృందముచే నారాధింపబడి, వారినిందతీని సముచిత సత్కారంబులచే సంతోషించి పంపిం
 చెను. మఱియు మునీంద్రులనందరిని సంతోజించి వారి వారియాశ్రమంబులలో వదలిపెట్టెను.
 గంధర్వులును పన్నగులును సాకేతరాజధానిలోనే వసించువారలై సామ్రాట్ రామచంద్రస్వా

జ్ఞాన్యచర్తీకదదా । పూజయత్సామసంక్రాంతిః ॥ ౩౩ ॥ గంధర్వవన్నగాస్త్వ తేసాకేతేత్రసం
స్థితాః । రామంశక్త్యానతేనైజం స్థలంజగర్తుదాన్వితాః ॥ ౩౪ ॥ మంత్రిణఃసైవయామానాః స్వస్వరాశ్చేషులేష్య
భక్ । యదారామస్సచైతంత మగ్గగచ్ఛతికాలః ॥ ౩౫ ॥ తదాసాంతాపకాళాలోకాం స్తేగచ్ఛంతిసంశ్రయః ।
అభరామావన్నగానాం గంధర్వవ్యానగచ్ఛన్ ॥ ౩౬ ॥ వాహ్నికేషాత్సత్వేషత్ర సామరోధమున్ముజ్జతైః । పాతైః ।
స్వీయైభోజనాది గత్యాహ్యంగీకరోత్సదా ॥ ౩౭ ॥ శరదామహోత్సవాశ్చాస్మయోధాభ్యామంగ్యహేగృహైః
అనందస్సర్వదైవాసీ స్నానీకులత్రావ్యయంగలం ॥ ౩౮ ॥ అథతేహంరాఘవేన పుత్రాణాంచపృథక్పృథక్ । అన్య
పుత్ర్యానగేహవి పృథక్పుత్ర్యానగంథయః ॥ ౩౯ ॥ తేషుతేష్టాపితాశ్చత్యే స్వస్వత్రీభ్యాంపుథక్ముఖం । తథాతే
లక్ష్మణాద్వాశ్చ పృథగ్గేహేషురాంధవా ॥ ౪౦ ॥ పూర్వమేవస్థాపితాశ్చ స్వస్వతత్పూర్ణముదాన్వితాః । మమిత్రా
సాకుసామిత్రైః స్వీయగ్గేహేవత్యుఖం ॥ ౪౧ ॥ కైకేయాధిరతవ్యానగేహేమాసమవాససా । తస్మాశ్చత్రుష్టు
గేహేషి మాశ్చత్రుష్టుయథాముఖం ॥ ౪౨ ॥ ఏవంసాపుత్రయోగేహేన కరోద్వాసముదాన్వితా । కౌసల్యాపా
రామగేహే తస్థాపితాపీతా ॥ ౪౩ ॥ తేషుత్యేరాంధవాపుత్రా నిజయావైశ్చసేవతైః । స్వదాసీగోధనాదే గ్

మి సాంగత్యమున గల్లిచుండు బ్రహ్మానందమును వదలిపోజాలక యచ్చటనే విహరించుచుండిరి.
మఱివారు తమతమ రాజ్యంబులకు వెవ్వేఱుగాతమతమమంత్రిలను పంపించిరి॥౩౪॥కాలక్రమ

బంధుపుత్రాదులతోడ శ్రీరాముడు కలసిమెలసి యుండుట.

ముగా నికనెపుడు శ్రీరాముడు వైకుంఠనగరమునకు వెడలునా, అప్పుడు ఆగంధర్వవన్నగులు
నిజనిజసంతానంబులుగల లోకంబులకు పోదురు. అంతవరకు శ్రీరామవరబ్రహ్మసన్నిఘానమును
వడలరు. ఇందుకు సంశయములేదు. అంతనా శ్రీరామచంద్రుడు గంధర్వవన్నగుల యిండ్లలో
వారి కాదిమహోత్సవ దినములయందు తన సమస్తపరివారముతోడను వెడలి వారుచేయు
చేడు భోజనాది సమస్తసత్కారంబులను అంగీకరించుచుండెను. అయోధ్యాపట్టణమున నిరం
తరము మహాహస్సవంబులు జరుగుచుండినవి. ఇంటింటను మంగళవిధవంబులు సంగతంబులై బ
రగుచుండె. అంతట నానందంబు నిండియుండె. ఎచ్చటను అమంగళముననిది యడు గంటిపోయె.
పిమ్మట శ్రీరామచంద్రుడు ఆ పుత్రుల సమండుగురికిని వెవ్వేఱుగా దివ్య రాజహందిరంబులను
కట్పించి వాటికి విధిప్రకారముగా వాస్తుకాంతులనుచేయించి, వాల్లలో నాపుత్రులను వారి
వారి పత్నీపరివారంబులతోడ సంస్థాపించెను. మునుపే నిజనిజ పత్నీపరివారంబులతోడ లక్ష్మ
ణాదులు సంతోషముగా పృథగ్రాజహందిరంబులలో బరగుచున్నారగదా? ఆనుమిత్రాదేవి
తనయొక్క లక్ష్మణుని యింటిలో సుఖముగా నివసించుచుండెను. కైకేయి ఒకనెల యాశాసు
ఖముగా భరతుని యింటిలోను ఒకనెల శత్రుఘ్నుని యింటిలోను ఐల్లది తనయరువురి కొడు
కుల యిండ్లలోను సంతృప్తహృదయయై తూజ్యరాలైయుండెను. శ్రీకానల్యాదేవి శ్రీరామమం

శ్చ సుఖమాత్మసృఫక్ పృథక్ ॥ ౪౪ ॥ అథ తేలత్పదాద్యాశ్చ కుశాద్యాబాలకాపి । స్వప్నగోచేమనై ప్రాతః
 స్నాత్వా మేమామాణశివార్చనం ॥ ౪౫ ॥ గోద్వితాంబుదిసంపాద్య తిథి నేరాఘవం మయః । సత్యావంశాసకీం
 తే తస్మదివ్యావసూచరి ॥ ౪౬ ॥ తేహి సర్వాశ్రీయశ్చాపి స్నాత్వాదుగాణాం ప్రతాప్యైవ । గత్యాసీతాంబ
 జేమస్తా ప్రథస్మీతాజ్ఞయాచసనే ॥ ౪౭ ॥ తతః ప్రేక్షదాద్యాశ్చ కుశాద్యాః స్వసంకల్పభాత్ । కథాపారాదీ
 కీంక్రత్యా జన్మస్యంప్రంగృహ్యచతి ॥ ౪౮ ॥ తతః పుర్యోమగోచే సమాచారామదాన్వితాః । ఉపహారాన్పు
 ఛక్రచక్ర మణధ్యాపేభోజనాశ్శరీ ॥ ౪౯ ॥ ఏవం తేహిం శ్రీయశ్చాపి సమామూతావసీతయా । ఉపహారాణా
 భోజనాని చక్రస్మీత్యాశ్చాపేసదా ॥ ౫౦ ॥ కదామదాన్వీయగోచే రాఘవేణాథసీతయా । ఉపహారాణాభోజనా
 ని చక్రప్రేతావతాదిభిః ॥ ౫౧ ॥ ఏవం తైగ్గుంధభిరాతైః ప్రావకుర్చితరాంకుటం । సీతారామాదానాసీత
 లహః శ్యాపికశ్శరీ ॥ ౫౨ ॥ * ఇతి శ్రీకృతికోటి రామచరితాంశగత శ్రీమదానందరామాక్షణే చార్తీయే వివా
 హకాండే ద్వాదశవివాహపర్వానామ సప్తమస్కంధః ॥ 21

దిరంబున జానకీధేవీనంసేతయై నిలచెను. ఇట్లు నమ సబాంధవులును పుత్రులును నిజనిజ వా
 హనంబులతోడను సేవకులతోడను స్వదానీదానవర్తములతోడను గోధనంబులతోడను వెవ్వే
 టుగా నానందించుచుండిరి. అంతనా లక్ష్మణాదులును కుశాదిబాలకులును తమతమ మందిరం
 బులలో ప్రాతఃస్నానంబులను అగ్నిహోత్రంబులను శివార్చనంబులను గోబ్రాహ్మణ తాజాన
 త్కారంబులను నెరవేర్చి శ్రీరామన్నీధివచ్చి శ్రీసీతారాముల చరణారవిండంబులకు వందించి
 నుఖానీనుఖుచుంచురు. వారి వత్సులందఱును కూడ స్నానంబులనాచరించి గారీతాజనాది స
 త్కార్యంబులను నెరవేర్చి సీతాదేవి వద్దికేతించి యామెనువందించి తదాజ్ఞానుసారముగా పీ
 తమృతపై యానీనులగుచుంచురు. అంతనందఱును లక్ష్మణాదులు కుశాదులు తత్రత్సత్సృజులును
 శ్రీవశిష్ఠమునిండులవారు అనుగ్రహించి చెప్పెడు పౌరాణిక గాథలనువిని నిజనిజ దివ్యమందిరం
 బులకు వెడలుచుంచురు. అంత నందఱును శ్రీరామమందిరంబునకువచ్చి ఫలాహారాదులను ము
 ధ్యాపేభోజనంబులను సంతోషముగా నారగించుచుంచురు. ఇట్లే సీతామందిరమునందు సుం
 తతమ జానకీదేవిచే పిలువబడి తోడికోడండ్రును కోడండ్రునుగొన్ని ప్రసాదంబులనంది యా
 నందించుచుంచురు. ఒకప్పుడు శ్రీరాముడు బ్రాహ్మణులతోడను సీతాదేవితోడను ఫలాహార
 భోజనాదులు స్వీకరించి యానందించుచుండు. ఇట్లు శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మవస్తు జగన్నాటక
 పదర్శకుండై తమ్యుండ్రతోడను కొడుకులతోడనుచేరి సంసారవిభవ భోగంబులనందుచుండె
 ను. ఒకప్పుడును ఒకరితోడను శ్రీసీతారాములకు వైమనస్యకలహంబులనునది లేదు. ఇదికదా
 సంసారసారము. 121

శ్రీరామదాసశవాచ—అక్షైః దాడక్షితేహి శివకాంత్యానుహరితః । కంబుకంఠోఽపహృతాన్ నిజ
కన్యాస్వయంవరం ॥ ౧ ॥ కర్తుకామేషుపాన్వర్యా నాన్యాయామాసపాదరిం । తదాతే పాథివాస్సుత్యై పుత్రా
డిహిపుష్కకోపుష్కక ॥ ౨ ॥ పూర్వవైరమన్వత్ప్రత్య ఖళప్యాపిలవస్యచ । స్వయంవరేస్త్యేయమాశ భంగవోద్భూత
హృత్స్థితం ॥ ౩ ॥ ప్రేమయామానర్చ్యులం సయముత్పన్నయంవరం । తేహంప్రత్రాడిసర్వ్యాడి కంబుకంఠోదద
శ్శాపః ॥ ౪ ॥ సత్యఘటిభిత్ స్వేక్ష్య వివాహస్థంబాన్యగుం । యనినాయాగిరామస్య బాలకాస్తే స్వయంవరే ॥
౫ ॥ మయసర్వోత్పేహియామా జంబుద్వీపాంతంస్థితాః । ఇతితేహాన్భిప్రాయం ప్లాత్యాసస్యపతిస్తదా ॥ ౬ ॥ సస
మాకూతుశ్రీరామ మాన్యయామాసపాథివాన్ ॥ స్వయ చాపిసర్వర్త్యైరు తిదేవంరామంప్రియోః ॥ ౭ ॥ చం
పికానుమతిపాటి గృహణీయంపురాతనం । తత్తేపాథివాస్సుత్యై శ్రుత్యాదాయంహినాగతం ॥ ౮ ॥ సప్రదీపాం
తరస్థాన్వ యయోఃకాంతిపురీం ॥ ౯ ॥ అథతాంకంబుకంఠస్య కన్యాంబుదఃకుండలీం ॥ ౧౦ ॥ ప్రాపాదసంస్థీం దృ
ప్త్యా శాందభాషృమాయయా । సఖీభీస్సామింపుజ్య విశయాత్కరతఃస్థితా ॥ ౧౧ ॥ తస్యవ్యవారదంభక్త్యా వి
శ్రాంతతాతాక్షైః । ఖటస్ఫుమాగతంస్పృహిత సమ్యక్తేక్యానునావద ॥ ౧౨ ॥ భవదాంతశ్శాసేనాద్య పాదీశ్రీం

కాంతిపురీ కంబుకంఠరాజ తనకూతురికి స్వయంవరమును చేయించుట.

అంత నొకప్పుడు దక్షిణభాగంబున శివకాంతిలో కంబుకంఠనాముడయిన మహాశ
త్రువగు రాజాక్షాడంబు సంప్రన్నదాంధుడై తనకూతురికి స్వయంవరమహాత్మనమును చేయనిం
చి సాదరముగా నందఱురాజులకును శుభలేఖను వ్రాసివంపెను. అప్పుడారాజులందఱును వె
వేఱుగా తమకుచ్చిన పత్రములచూచికొని కుశలవులయొక్క చంపికానుమతీ స్వయంవర
సమయమునందలి వైరమును స్మరించినవారలై తమకప్పుడుగల్గిన యవమానముచే దుఃఖించు
చు కంబుకంఠునికి చెప్పింపవలెగాని యొకనైనను స్వయంవరమునకు రాకపోయిరి. వాని ప్ర
త్యుత్తరముగా వ్రాసినజాబులను కంబుకంఠరాజు చూచి చదివితానెను. అందఱు వ్రాసినసం
గతియు నొక్కటిగానుండును. అది యేమనిన. “నీవుచేయించు స్వయంవరమునకు శ్రీరాముని
పుత్రులు రాకయుండిన సహృదుమేము తప్పక వచ్చుచున్నారము. వారువచ్చు పక్షమునందు
మేము రాచాలము.” అనియిట్లు వ్రాసియుండిన సమస్తపుల లేఖనమును పరిభాషించి, ఆరా
మపుత్రులయందు అప్పటి చంపికానుమతీ స్వయంవర జన్మవైరమును తానుగూడ స్మరించు
వాడై శ్రీరామచంద్రస్వామిని పిలువక తక్కిన నరపాలకులనందఱిని పిలుపించెను. పిదప స
ప్రదీపాంతరగతులయిన సమస్తభూపతులును శ్రీరాముడురాతేదను సంగతినిజిగి కాంతిపు
రికి సంతోషముతోనే తెలిచిరి. ఇట్లుండగా గగనమునుండి నారదముగీంద్రుడు భూలోకమున

మందననుండరితో నారదముని మాటాడిపోవుట.

కవతరించుచు మేడమీద వేమకల పండుగానుండిన కంబుకంఠ రాజపుత్రియెన మదననుండ

పరమంగతా । ఇతితస్మాదవశ్యత్వత్వం చిత్ స్థిత్యున్మిషదా ॥౧౨॥ తామహారాతస్సతోకా దాగతోస్స స్థిమ
నాత్యధాం । అయోధ్యాధాయారామపస్య పుత్రాణాంసుపుథక్ స్పృశక్ ॥౧౩॥ కేహీసంభోష్టకామోద్యో విగతతో
స్థివిహజుశా । ఏతస్థిన్నంతరేకాంతి పుత్ర్యాప్తస్యానివైబహిః ॥ ౧౪ ॥ దృష్ట్యైవ హి నైస్యాని సంతతిచ్ఛాది
చింతితం । తతఃపాంధ్రముఖాన్పుత్ర్య తవచాత్రస్యయవరం ॥ ౧౫ ॥ తదావినిశ్చితం దిశ్యే మయారామఃస్వ కుం
వతే । అత్రైవాస్తివ్యగతశ్చే త్రంపశ్యామిసభాఃకం ॥ ౧౬ ॥ వైవాస్తివ్యగతశ్చేద్యై తిహియాస్యావ్యుతఃప
రం । స్వయంవతోవిహారామం సభవివ్యతిసాత్రజం ॥ ౧౭ ॥ పశ్యావ్యుత్రైంతరామం వృథాగ్రగమసంమమ ॥ ౧౮
శ్చిత్తేశ్వంధమాతాత స్రగోద్భవ్యైరఘ్నాత్రమం ॥ ౧౯ ॥ కథంరామోనాగతోత్ర చేతివృష్టాస్సపామయా । సృపాభి
పామిశుమాకణ్యతా తదాభిన్నంమనోమమ ॥ ౨౦ ॥ సప్తద్వీపవతింరామం బంధుబాలకఘ్నయతిం । స్వయంవరమ
వామనాయ తస్మిన్త్రాప్తితేస్సప్తైః ॥ ౨౧ ॥ అధునాహాన్త్రగచ్ఛామి సాకేతఘ్నఘ్నాత్రమం । మందభాగ్యానిహ
రేత్వం స్సుహారామవసృతేః ॥ ౨౨ ॥ యతోహతాస్సైనాగ్రి విదిత్రాక్షరణాగతిః । ఇత్యుక్త్యాబాలితాంస్య
రినిచూచి యశ్చే యాకన్యకయోక్తః- అంతఃపురసౌధమును ప్రవేశించెను. సభజనపరివృతయ
గు ఆమదనమందరి మునీంద్రునింబూజించి విక్కిలి భయభక్తులతో నెదుటనిలిచెను. మాతీయు
నామునీంద్రునిని, “నాస్యమీ! ఎచ్చటినుండి దయచేసితిరి? ఇప్పుడెచ్చటికి పోవుచున్నాడు. తమ
దర్శన మగుటచేత నివృథా మిక్కిలి పవిత్రతగల్గినది.” అనియత్కృత విషయముతో విన్నవించె
ను. అంతనా నారదముని యాలనామణి యొక్క పలుకులనువిని కొంచెము చిటునవ్వునవ్వి
యామెతో, “బాలికా! నేనిప్పుడు స్వర్గలోకమునుండి వచ్చుచున్నాను. అయోధ్యారాజధానిలో
శ్రీరాముని సన్నిధానమున నెనమండుగురు పుత్రులు వెన్నేలుగా తమతమ యింద్రులలో నత్యం
తవైధువ భోగంబులనందుచుండురు. వారియింద్రులలో పోయి భుజింపవలయునను కోరికగల్గి వె
డలితిని. ఇదిగోపోదును. అయితే నేను గగనమార్గమున వచ్చుచుండగా నికాంతిపురికి చు
ట్టిత బంతుట విశేషముగా నైస్యములు నిలిదియుండగా నివియెవటివని చింతించి నడుమనోక
బాటసారివలన నీకు స్వయంవరమహోత్సవంబు జరుగుచున్నదను మంగళవృత్తాంతమును
వింటిని. అప్పుడు నామనమున శ్రీరాముండు ఈస్వయంవరమహోత్సవమునకు వచ్చియుండిన
పక్షమందు నేనిచ్చటనే పుత్రులతోడ నాశ్రీరఘురానుమా రిని దర్శించెదనని కతూహలిత చి
త్తుండైతిని. ఒకవేళ శ్రీరాముండు పుత్రులతోడ నిచ్చటికి దయచేయకయుండిన సప్తపద అ
యోధ్యకు పోదును. పృథావేల ప్రయాసపడవలయును? సపుత్రుండగు శ్రీరాముచంద్రునివిడి
చి స్వయంవరముకూడ జరుగునా? అని నిశ్చయించికొని వచ్చిచూచితిని. శ్రీరాముండు రాడ
య్యె. ఏమి ఇట్లుజరిగినదని మీతండ్రినడిగితిని. అతని యభిప్రాయమునువిని నామనస్సు మి
క్కిలి కలతనందెను. ఆహాచూచితివా! మీతండ్రి సప్తద్వీపాధిపతియై చక్రవర్తిగా రారాజం

స్వవారదోగంతుముఖ్యతః ॥ ౨౨ ॥ తత్సంప్రాప్తాయామాస నారదంతారికామహుః । భిన్నచిత్రశ్రుతా
గాః స్థానాస్యాస్మరితాగరా ॥ ౨౩ ॥ రోమాంచిత్రముఖాగ్ధా గతీగగన్దవస్తరా । యేనాహంచునిపాశ్చాత్త్ర
స్సుపాత్రీరాఘవస్యచ ॥ ౨౪ ॥ భద్రమ్యమితథాకార్యం త్వయాత్వంశరంగగతా । ఇత్యుక్త్యామఃపర్యస్య పాద
యోఃస్థాప్యసాశిరిః ॥ ౨౫ ॥ చకారకరణాంబాలాం తదాతాంమునిరబ్రవీత్ । మాచింతామయరంభోఽత్యముత్తి
ప్యధ్యబాలికే ॥ ౨౬ ॥ భవిష్యసిత్వంరాచస్య స్సుపాదుత్సృంకరోమ్యహం । ఇత్యుక్త్యాతాంసమాన్వయ్యోఽహం
ణమునిర్యయా ॥ ౨౭ ॥ ఏతస్మిన్మంత్రేయోధ్యా పుర్యాఃస్యందనసుస్థితః । యూపకేతుర్వనంశశ్యం ప్రహసాతీరమా
యయా ॥ ౨౮ ॥ కించిత్రైస్యగ్ధాతౌబాలస్తజపాయాంవిగాహ్యః । యావత్సంధ్యాదికంకరుణ ముపవిష్టప్త
దామసి ॥ ౨౯ ॥ దదశేవారదంసత్సా పూజమామాసపాదరం । తతఃప్రవృత్తముఖే యూపకేతుఃప్రకృష్ఠితః ॥
౩౦ ॥ కుతస్సుమాగతంచేతి తచ్చుత్సావారదోమనిః । సర్వంవృత్తంసద్విస్తారం కథయామాసబాలం ॥ ౩౧ ॥ తచ్చు
త్సాపకలంబుత్తం సత్సావారదంమనిః । అబ్రవీద్బాలకోపకేత్యం సర్వోఽస్మంభృహసిద్ధిః ॥ ౩౨ ॥ మనోపేపా

చుచుండు రామచంద్రస్వామిని వదలి యీ రాజులతోగలసి నీకు స్వయంవరమహోత్సవము
ను జరిపించుచున్నాడు. ఇదిగోనేను సాకేతరాజధానికి వెడలిపోవుచున్నాను. నీవు దురదృష్టము
గలదానవై శ్రీరామచంద్రస్వామికి కోడలు కాకపోతివి.” అనియట్లు మాటలాడి నారదమునీం
ద్రుఁడు బయలువెడలుట కుద్యమించెను. అంత నామదనసుందరి మిక్కిలి చింతాకాంతయై
కన్నీరు కబ్బివచ్చుచుండగా గద్గదస్వరంబును రోమాంచంబును స్వేదంబును అధరస్పందంబును
నిజమస్థితిని చూపుచుండగా వాదిన మోముగలచై “స్వామీ! ఎట్లయినను నన్ను శ్రీరామచం
ద్రస్వామియొక్క కోడలగునట్లు చేయవలయును. అందుకై మిమ్మునే శరణమని నవ్వియున్నా
ను.” అనిచెప్పి మునీంద్రునియొక్క పాదరవిందములమీఁద తనలేలనవచివ్రణమించెను. ఇట్లు
అంగలాచ్చుచుండు మదనసుందరినిచూచి నారదుఁడు “ఒకన్యాయము! తమ్ము! నీవు శ్రీరామ
చంద్రస్వామియొక్క కోడలుకాగలవు. నేను దానికితగిన యత్నమునుచేయుచును.” అనిచెప్పి
యామెను సమాధానపరచి తనదారిలో తానువెడలెను ॥ ౨౭ ॥ అంతలో నయోధ్యాపట్టణము

మదనసుందరి స్వయంవరవృత్తాంతమును యూపకేతువునకు నారదుఁడుచెప్పట

నుండి రథాహుళుండయిన యూపకేతువు వనమును అవలోకించుచు తనసానదీతీరమునకు
వచ్చెను. అచ్చట తగుబాటి సైన్యములతోడనున్న యూపకేతువు సంధ్యావందనాది నిత్యక
ర్మలను ఆతమసానదిలో స్నానముచేసి నెరవేర్చుచుండు నవ్వుటికీ, నారదమునీంద్రుఁడు అచ్చటికే
తెంచెను. యూపకేతువు మునీంద్రునిజూచి యర్ఘ్యపాద్యాదికములనిచ్చి పూజించి యెదుటని
లిచి యెచ్చటనుండి తమరాకయని కుశలప్రశ్ననడిగెను. అంతనా బాలకునికి నారదుండు స
మస్తవృత్తాంతమును సవిస్తరముగాచెప్పెను. అంత నామాటలనవిని విదితవృత్తాంతుండైన

జాంఘర్యేషాం దేవబుద్ధిక్యైశ్చ సే । యావాతాసాద్యసర్వేషాం శ్లేయాసభాః రీజవాత్ ॥ ౩౩ ॥ కంబుకంఠాదభూ
షానాం సారంసశ్యామహీరణే । మునేశ్వత్కృపయాసర్వాః జిత్యాతామానయామ్యహం ॥ ౩౪ ॥ ఇత్యుక్త్యా
సయయాకాంతిం పంచమేనావసీసయా । వారదోపినుయారామం ద్రవ్యంప్రీతమవాస్తదా ॥ ౩౫ ॥ రామేణా
జితఃప్రేష్టా భోజనాభోజనమంతితః । అభభోజనజీవానాం యూపకేతుంఽర్హుశ్చయ ॥ ౩౬ ॥ అద్భుత్యలక్షణం
ప్రాచా యూపకేతుర్వద్యత్యతే । బాలేపకంభోజనాభం లక్షణాశ్రమమామ్య ॥ ౩౭ ॥ తదాసమాంతింగత్యా
పప్రచ్యులక్షణోజనాత్ । సాప్రాచావనమధ్యేన్యం చిన్తేన్యాయుతోగతః ॥ ౩౮ ॥ తచ్చుత్త్యాలక్షణోవృత్తం
ధయామాసరామపం । అభరామభోజనాని సంపాద్యునివాసహ ॥ ౩౯ ॥ యయాసభాయామాసీత్ ప్రమదా
వాక్యమబ్రవీత్ । పంచసప్తదినాన్యత్ర శ్లేయమద్వచనా త్వయా ॥ ౪౦ ॥ తథేతివారదఃప్రాచా సభాయాంస
ప్రీతిస్సుఖం । అభరాత్రాయూపకేతు వృద్ధప్రార్థమునంచనః ॥ ౪౧ ॥ ఉపవారకంఠాకామః పునర్వత్కృతుబ్రవీత్
ఆకారయయాపకేతుం నామాంవృష్టోచయాశితః ॥ ౪౨ ॥ తథేతిరామవచనా త్వనగత్యాతుమాంతే । పప్రచ్య

యాపకేతువు క్రోధావిష్టుడై ‘మునింద్రా! వినుము, ఈరాజులందఱిని శ్రీరామచంద్రస్వామి
యందు ద్వేషబుద్ధిగలుగుటచేత నిదియేదో అసర్థమును కలుగింపకమానదు. కంబుకంఠుడే
మొదలైన పహారాజులయొక్క సామర్థ్యమును నేనురణమున పరీక్షించిచూచెదను. మునీం
ద్రుఁడా! నీయనుగ్రహమువలన నేనందరిని జయించి యామదనసుందరిని తీసికొనివచ్చుచున్నా
ను.” అనిచెప్పి నారదునికి నమస్కరించి యైదవనాడు కాంతిపురికి వెడలెను. ఇచ్చట నారదుఁ
డును శ్రీరామదర్శనమునందు మిక్కిలి కుతూహలముగలవాడై యయోధ్యకువచ్చి శ్రీరాము
నిచే సంభాషింపబడి యచ్చటనే అభ్యవహారమునకు నభ్యర్థింపబడెను. అంతసందఱును కూ
ర్పుండి భోజనము చేయునప్పుడు శ్రీరాముడు యూపకేతువు కానరానందన లక్ష్మణునింజూచి
‘ఎచ్చట యూపకేతువు కనుపడలేదు. బాలకులతోడ నతనిని భుజించుటకు తీసికొనిరమ్మ’ అ
ని యాజ్ఞాపించెను. అంతనతఁడువచ్చి యూపకేతువత్నియైన మాలతిని సీమగఁడెచ్చటపోయెనని
యడిగెను. అందుకామె ‘కొంతసేనను వెంటతీసికొని వనమధ్యమునకు వెడలెను.” అని విన
యముగా పలికెను. లక్ష్మణుఁడానంగతిని శ్రీరామనన్నిధానమునకు విన్నవింపగా సరియని
యందఱితోడ మునింద్రునితోడను భుజించి సభకేతెంచెను. అప్పుడాసభలో శ్రీరామచంద్రుఁ
డు నారదునిని ‘తపోధనా! నీవు ౫-౭ కొన్నిదినములు ఇచ్చటనే ఆతిథ్యము నంగీకరించి యా
నందించుచురీడవలయునని ప్రార్థించెదను.” అనిచెప్పగా, నతఁడు నోట్లేయని యంగీకరించి నఖా
సీమగఁడై సుఖముగానుండె. అంతనారాత్రిగూడ యూపకేతువును చూడనందున దశరథాత్మ
జుండు రాత్రిభోజనమును స్వీకరించాలక మరల లక్ష్మణునితో ‘తమ్ముడా! చిన్నవానిని తీసి
కొనిరమ్ము, నాబిడ్డఁడగు యూపకేతువును నేనుచూడలేదు. మిక్కిలివ్యాకులముగా నున్నది.” అని

యూపకేతుం సాప్రాహనాగతస్త్రితి || ౪౩ || తత్సద్వివస్వాభూత్వా రామంవృత్తస్థపేదయత్ | రామః
 వాగతఃక్రూత్వా వివస్వలభిష్టమానసః || ౪౪ || తత్సాన్యాశాశీత్రవత్స్త్రిబంధూభ్యాంవివస్వాభవత్ | డుద్రాభరామ
 వాగేనా సర్వేత్సాక్షింభంస్థితః || ౪౫ || ఇతితాత్ప్రహవైదేహీ తదాసర్వేరిఃవ్యలః | త్రిక్షోవ్యవహారా
 వేగేన తస్మిన్భావంసమద్యతః || ౪౬ || తదాతామ్యవ్యలాదృష్ట్యా నారదఃప్రాహరామం | కాంతివృత్తం
 యూపకేతోః ప్రయాణాదికమాదరాత్ || ౪౭ || తత్సర్వంరామపశ్యత్వా కించిత్ప్రకృతాప్రదా | లక్ష్మణంప్రాహ
 వేగేన శత్రుఘ్నైరైశ్చివగచ్ఛతు || ౪౮ || సేవయాచతురంగిణ్యా జవాత్కంఠింకుశాదిభిః | తథేరిత్త్యగశ్చక్రా
 వోపహరన్నిధాయశః || ౪౯ || సేవయాబాలైర్వేగాచ్ఛత్రుఘ్నంప్రేషయన్స్థితః | రామసత్వానశత్రుఘ్నఃశిఖ్రం
 శ్శంధంసంస్థితః || ౫౦ || యయాకాంతిసమీపంస పశ్యేహనిమదాన్వితః | ఏతస్మిన్మంత్రేకాలః పుర్యాఃతత్రస్య
 యంవత్ || ౫౧ || సభాయారాజాదూతాస్సంస్థితాప్రేమదాన్వితః | అథసాంవికారాధామయామదనఃసం
 దరీ || ౫౨ || కించిత్ప్లానహభీడుఃఖాత్ స్వరంతింహరదేరితం | వృద్ధోపమాతాతాత్సర్వాః దశకయామాస

చెప్పెను. అట్లేయని లక్ష్మణుడు శ్రీరామవాక్యముచొప్పున మరల మాలతివద్దికివోయి మగఁ
 డెచ్చటయని యడిగి యామగువ యీవరకురానేలేదని చెప్పగా నానంగతిని శ్రీరామనన్నిధికి
 విన్నవించెను. ఆమాటవిని శ్రీరాముడు చింతాక్రాంతిలేత్తుండై కలతపడుచుండెను. సీతాదేవి
 యీ నంగతినివిని విచారపడుచు వరుగై తివచ్చి శ్రీరామనన్నిధానమున “ఏమండఱును ఊరకె
 యున్నారే” అని జాగరూకత నిచ్చుచుండెను. అప్పుడు అందఱును ఆహారాదుల నట్లేవదలిచిం
 తతో యూపకేతువును త్వరగావెదకుట కుద్యమించి || ౪౬ || ఇట్లు పరితపించుచుండు, శ్రీరామా

శ్రీరామాదులు యూపకేతువునెఱుంగక చింతించుట.

దులనచూచి నారదమునిండుడు కాంతిపురిలోని మదనసుందరి స్వయంవరవృత్తాంతమును
 యూపకేతు ప్రయాణసమాచారమును తిన్నగా మందలించెను. ఆనంగతిని శ్రీరామచంద్రుడు
 సమగముగావిని మనమున కొంతయానందమునంది యప్పుడు లక్ష్మణునిచూచి “త్వరగా ని
 ప్పడె శత్రుఘ్నుడు పోనిమ్మ. చతురంగసైన్యములతో కుశాదిపుత్రులతోడను నెడలవలయు
 ను.” అనియాజ్ఞాపించెను. అట్లేయని లక్ష్మణుడు అభ్యవహరమునువదలి సేనతోడను బాల
 కులతోడను శత్రుఘ్నుని నారాత్రిపంపించెను. శత్రుఘ్నుడపుడు శ్రీరామచంద్రుని చరణారవిం
 దములకు నమస్కరించి రథాయాధుండై వెడలి, ఆరవనాడు సంతోషముతో కాంతిపురి నమీప
 ప్రాంతములను చేరెను || ౫౧ || అంతలో నక్కాంతిపురిలో నాస్వయంవరమున సభలో రాజేంద్రు
 న్స్వయంవరమంటపమునుండి మదనసుందరిని యూపకేతువు జయించి తెచ్చుట.

లందఱును ఆనంద తుందిలాంతఃకరణులై సుఖాసీనులై యుండిరి. సమనంతరమున నామదన
 సుందరి కొంచమునాడిన మోముగలదై దుఃఖమున నారదవచనమును తలంచుచు పల్ల

పాక్షివాచా ||౫౩|| యూపకేతు స్తవావేగా ద్ధర్మాత్మాక్షింసభాంగం | మోహనాశ్రుంబిస్సభాగ్ధ మోహయా
 మానతాంశభాం || ౫౪ || మోహితే మోహనా ప్రేణ న్యస్తాంతవ్యాకృతభావి | రభేఃశిలికాంత్యా ద్భూత్యా
 చుదనమందరిం || ౫౫ || సభాభిధావంసంత్రావ్య తాంకుప్తామఃకోత్రదా | అభవావరయామాన పీరంబుదనసుం
 దరీ || ౫౬ || స మోచమాటాంతక్తుం తే నవరత్నమయీంకుభాం | తతస్సయూపకేతుపిః రభేచుదనసుందరిః ||
 ౫౭ || విశేష్యతాంతపుర్యాస్య బహిగత్యాప్తికోభవత్ | తామహదయతాంపీర స్త్విదాసీత్సంభయంత్యజ్ఞః || ౫౮ ||
 జిత్యాసర్వాన్తస్య పాశద్వ త్వియాగచ్ఛామ్యహంపురిం | తత్తస్యవచసంత్రుత్యా పాత్రాహవచవంతదా || ౫౯ || బహ
 వస్సంతిరాజాన స్త్యమేకఃస్వల్ప సేవయా | అసంఖ్యాతానిసైన్యాని తేహంశ్యసంకుంతితః || ౬౦ || యయద్ధం
 ఘటేదత్ర మామరుహ్యద్వసంగరః | కీప్యంహంసయసాకేతం తతోరామేనసేవయా || ౬౧ || యుద్ధంకురుదస్యప్రైష్టోరం
 శ్రుణుమద్యవసంప్రభో | మోహనాశ్రుంకురుదస్యత్ర ప్రాథమయామితీమహి || ౬౨ || ఇతిశిశ్యావచఃశ్రుత్యా
 తామశ్యాస్యపునఃపునః | ఉపసంహరయామాన మోహనాశ్రుంసంభయం || ౬౩ || తదాతేపాక్షివాచాస్య ర్వే శ్రు
 త్యానీతాంవహంబలత్ | శశ్రుష్టుత్రయేనేతి స్త్రీవాక్యస్యస్యందనేతితః || ౬౪ || సర్వయఃకోటికోయాదుం
 స్వద్వసేనావ్యతాజవత్ | చంపికాయాశ్చురుత్యాశ్చ పూర్వైరేవదత్పితా || ౬౫ || దుశ్శువుత్సేమమగేణ
 క్కి-నేక్కి- యానభాభవనమును ప్రవేశించెను. ముసలిపియగు దాది యామెకు సమస్తరాజుల
 ను చూపించుచువచ్చెను. అప్పుడు యూపకేతువు మిక్కిలితీర్చరగా నానభామంటవమును ప్రవే
 శించి ఆసభనంతయును మోహనాశ్రుమును ప్రయోగించి మూర్ఛాకాంతిక్షణమండేసెను. ఆమో
 హనాశ్రుముచే మూర్ఛాకాంతులైన వాహకులు పల్లక్కిని నేలబెట్టి పడియుండగా నాయాం
 దోళనమువదికి రథారాఘండైన యూపకేతువువచ్చి యామెనుపట్టి తనమేరుచెప్పి యామె నా
 నందకేళిసందించెను. అంతనామె నవరత్నాలంకృత దివ్యమంగళహారమును యూపకేతుకుంత
 ఘ్నను కలంకరించి యతనిని ప్రాణనాశునిగా పరించెను. పిదప యూపకేతువు మదనసుందరిని
 రథముననెక్కించికొని కాంతిపురియొక్క యెల్లనతిక్రమించి నిజపరివారముతోడ సుస్థిరంజై ని
 లచి, మదనసుందరినిచూచి “ప్రేయసీ! నీవివుడు భయపడవలదు. ఈరాజుల నందఱిని జయిం
 చి నిన్ను సాకేతరాజధానికి కొనిపోవుచున్నాను” అని యావీరుడు పలికెను. ఆవీరాలాపం
 బులనువిని యామె “రాజులైననో పెక్కిండుగలరు. నీవె ననోమిత పరివారముతో నొక్కఁడు
 గానున్నావు ఎచ్చటచూచినను సేనలేకనుపడుచున్నవి, వారిపై న్యంబు లసంఖ్యాకంబులు, చూడు
 ము. ఇట్టిపిలిలో నెట్లు యుద్ధముఘట్టిలును? ఇప్పుడు నీవు రణసాహసమునకు వెడలవలదు. త్వ
 రగానన్ను అయోధ్యకు తీసికొనిపొమ్ము. పిమ్మట రామునియొక్క మఱిసైన్యములయొక్క సహ
 యమునందిరాజులతోడ ఘోరనంగరము నొసరింపుము. మహావీరు! నామాటవినుము. నిన్ను
 నేనెట్లు పలుమారు పార్థింపుచుచున్నాను. సాహసీంపకుము.” అని పార్థింపుచుండు మదనసుం
 దరియొక్క మాటలనువిని, మరలమరల యామెను సమాధానతరచుచు వినోదముగా నా

దృశ్యస్థంధస్థితం । యుక్తమదనము దిగ్భా విధృతంబాలికావృద్ధి ॥ ౬౬ ॥ తిలక్పయముచున్నట్లే నానా
స్థానానైనకా; యూపకేట సహావేగాత్ తణ్డ్యత్యమహాధమః ॥ ౬౭ ॥ వాయువ్యాప్తేణాశ్చర్యా నుద్ద
హృతమృగః । క్షయితృప్తిభావానైస్త్వైః నానావాహనసంస్థితాః ॥ ౬౮ ॥ తదానకంబుకఃకోపి హున్తి
వైరయస్థరకా । చంపికాయాస్సునుత్యాశ్చ స్యమంవరసముద్భవం ॥ ౬౯ ॥ విశేషాన్నిజస్యాయా వైరతోహ
సాబలత్ । మహాకోదాస్త్విన్యాస్య సైస్యేవమాతావృత్తిః । ౭౦ ॥ కుర్వకదురుభిసోమంశ్చ యుద్ధాన్ధం
మూసకేతునా । యూపకేతురపిశుత్యా దుంభీనామహత్ స్వనం ॥ ౭౧ ॥ కాంతిపుష్పధిరవ్యార పురతస్సం
క్లిరోరథి । టంత్కర్మిణిచాచ్యవం సందధశస్త్రముత్తమం ॥ ౭౨ ॥ యేయేవోపురవ్యారా స్మగ్ధాతాశ్చబ
హిశత్రైః । తాఃజహూషక్షహాస శ్రీలైర్వ్యాకరండురోధసః ॥ ౭౩ ॥ తందృష్టాయూసకేతోశ్చ కంబుకంబాప
రాక్షసం । యయాస్య సుంధ్యందనేన ప్రేతసంఘవిదార్యనః ॥ ౭౪ ॥ శేషతే స్వేనసంయుక్తో యూపకేతుంకు
ధాజాత్ । తదహాయూసకేతుంకు మయాత్వంసంగరంపనః ॥ ౭౫ ॥ మేతాన్తశకాకహత్యా పాపమంకున్య
నేజవ । ఇత్యుక్త్యానస్థిర్భాదై ద్యూపకేతుంజహూనసః ॥ ౭౬ ॥ తాన్మానానాగతాకన్యప్యై యూపకేతుమ్మ
తైశ్చత్రైః । తాకానిత్యానవతానైస్త చ్చాసంపారథినంవ్యజం ॥ ౭౭ ॥ కవంయుకుటంభిత్యా జహూషతురగాదృశి

మోహనాస్త్రమును ఉపసంహరముచేసెను. అప్రదా రాజులందఱును బలాత్కారముగా శత్రు
ఘ్ననందనుండగు యూపకేతువు కన్యారత్నము నంటుకొనిపోయెనని శ్రీలవాక్యములచే నెఱిగి
రథారూఢులై క్లిట్టకొలదిగా తమతమ సైన్యంబులనుతీసికొని త్వరగా యుద్ధోన్ముఖులైనచచ్చిరి.
ఇట్లు చంపికానుమతీ స్వయంవరవైరముచే మదోన్ముఖులైనప్పుడు రాజులందఱును మదన
సుందరీదత్త రత్నమాలికాలంకృత కంఠంజైన రథారూఢుండగు యూపకేతువును విభాగింతు
లై విభాగించిరి. అంత నందఱిసైనికులును నానాస్త్రంబులను యూపకేతువు మీఁద నేకకాల
మున పరియోగించిరి. అప్పుడతఁడు నిజధనుస్సు నెక్కుపెట్టి టంకారముచేసి వాయువ్యాస్త్ర
మును పరియోగించి వారిసందఱిని పదిదిక్కులకును చివ్రెను. వివిధవాహనంబులనెక్కిన వను
మతీశులను వారివారి సైన్యంబులతోడ నిట్లు పడమొత్తి వెదజల్లగా నప్పుడు కంబుకంబుకాదు
ను చంపికానుమతీ స్వయంవరజన్యతైన వైరమును స్మరించుచు మతియు తనకూతురిని బలా
త్కారముగా నవహరించినందున నతిశయ శత్రుత్వమునువహించి కోరిధావిష్టుండై తనయు
క్కు మహాసైన్యములను తీసికొని రణవాద్యములు మోయుచుండగా యూపకేతువులతోడ
యుద్ధమునకేతెంచెను. ఇచ్చట యూపకేతువు రణసుందుభిల నాదమునువిని కాంతిపురము
క్కు యుత్తరద్వారమున రథారూఢుడైనిలచి ధనుష్టంకారముంజేసి ఉత్తమశస్త్రము నను
సంధించెను. ఏవీరులు ఊరిబయటికివచ్చుచుండురో వారిసందరిని ఊహమాత్రమున నీయూప
కేతువు సహరించుచుండగా నాద్వారము పీనుగులచే నడ్డగింపబడెను. అట్టి యూపకేతువు
యొక్క పరాక్రిమమును కంబుకంఠుడుచూచి తానే రథారూఢుడై ప్రేతసంఘమును భేదించి

నద్వాక్తేరవాకంబుకంటా గదామదామద్రుపే || ౭౮ || తావత్సహస్రధావాజై యోవకేశుశ్చకారతాం | తతో
 బహ్వస్యోమమప్తిం కంబుకంఠ స్వర్యానితః || ౭౯ || హృదయేయావకేతోస్తాం జహూనాచలస్సన్నిధాం | తదా
 సయోవకేతం స్తం శ్వసంస్థంబి సూచతి || ౮౦ || ధృతేబంధకేగేన ఖడ్గంజగ్రాహసంభీమాత్ | కంబుకంఠకీర
 స్వేరం కనుకాంతంసమునశ్చితం || ౮౧ || దృష్ట్యన్యత్యాఃరంకస్య సఖద్వంసంభోహస్యతా | తమాహస్యత్యాసావీరం
 తదాచుదనసందరి || ౮౨ || విద్యావాచిగతోత్సాహావేపంతీహ్యశుభాచనా | హమతాతంకంబుకంఠ మేపంహాసి
 కథంప్రభో || ౮౩ || మక్షికాపతంః పూర్వం గ్రాసేయద్యక్షభాత్వయా | సుఖారంభేపూర్వమేవ దుఃఖమావ
 లంబితం || ౮౪ || మద్యాత్యాన్యైవహంతివ్యప్తస్తాత్వాప్రాధాన్యావ్యహం | ఏవమదృశమందర్యా వదఃశ్రుత్వా
 విహస్యసః || ౮౫ || కరాన్యస జ్వతంఖడ్గం స్వశూతంబాదయన్మదా | శేషయాసయాయావ స్విభాయోధ్యాం
 పురోఽపరి || ౮౬ || తావద్గుణిః పూర్వాహ సగ్రేశుతావసేయా | పునశ్చానంవృద్ధీశ్చ యూవకేతుప్రదాపథి ||
 ౮౭ || కన్యాగ్రేవాచినీతేరి చింతయామాసేతేసి | తతశ్చరంముమాయైకం నిజసాహంకితుఃపాత్ || ౮౮ || యోజ

కొని మిగిలిన సేనతోడ క్రద్ధుడై త్వరగా యూవకేతువునకు సముఖముగానిలిచి, ఓరి జడఁ
 డా! ఈదోమలసంటి మానవులను చంపినమాత్రమున నేమి నీపాదపమును గొప్పగాలిలంచెడ
 వు? నాతోడ యుద్ధముచేయముని అని ధిక్కరించి దేండు బాణంబులచే యూవకేతువును
 పడమొత్తెను. ఆ వచ్చుచున్న బాణములను చూచి యూవకేతువు నిజ నారాచరంబులచే వాటి
 ని ఖండించి, మఱి తొమ్మిది బాణంబులచే వాని ధనస్సును ధ్వజమును సారథిని ఖడ్గమును
 కవచమును కిరీటుమును గుఱ్ఱంబులనుకూడ ధ్వంసముచేసెను. అప్పుడు కంబుకంఠఁడు త్వరార్థి
 తుడై పర్వతతుల్యమగు దృఢముష్టిచే యూవకేతువుముక్కు హృదయమున కొట్టెను. అంత
 నా యూవకేతువు కంబుకంఠుని నారథమువిడచి నల్లెత్రాటితో ధ్వజస్తంభమున కంటగట్టి
 వేగముగా నలనిని సంహరించుటకై ఖడ్గమునెత్తెను. అప్పుడు మదనసుందరి ఖడ్గసహితమై

• యూవకేతువు కంబుకంఠునిని కాపాడుట.

త్వరపడుచుండు మగని కరమునపట్టుకొని సంధ్రమాన్వితయై నమస్కరించుచు “ప్రభూ! నా
 తండ్రియైన కంబుకంఠరాజును ఎల్లు చంపెడవు? అట్లు చంపితే నోటికెత్తినకడిలో నీగవడినట్లు
 కాదా? సుఖారంభమున మొదట నీమఃఖికర్క యారంభింపబడుచున్నది. నామాటమీఁద
 నితడు చంపబడకూడదు. అందువలన నేను నిను ప్రార్థించుచున్నాను.” అని యుత్సాహ
 ముతగి కలతనంది క్షేత్రపమచు కన్నీరు మున్నీరుకాగా కంబుకంఠునిని రక్షింపుమని ప్రార్థించు
 చుండెను. అంతనా యూవకేతువు ఆఖడ్గమును పారవేచి తన సారథిని వ్రేరించెను. ఆసారథి
 యట్లే యయోధ్యానగర మార్గమున సపరివారముగా రథమున్నుతిప్పి నఁపెను || ౮౬ ||

నాంతరసేనాయాం శరత్కృష్ణుః సన్నిధౌ । పపాతతిత్తదాగ్రేతం దృష్ట్యసంకీర్తనమ్ ॥౯౦॥ శరత్కృష్ణాయా
 పకేతో ర్వాచదృష్ట్యభ్యశక్త్రుహః । నిశ్చితవాన్యూపకేతుమా గేఽఽగ్రేవతేభ్యునం ॥౯౧॥ తత్కృష్ణేనశ
 క్త్రుః స్వహామంతిమ త్రమం । శరంసంధాయవిముఖం యూపకేతుంమహాచహ ॥౯౨॥ సశశాయూపకే
 తోశ్చ మస్తకాదాధ్యతే ప్రదా । అపతిత్తవృత్తభాగేన తిందదర్శపితుశ్శరం ॥౯౩॥ తదావ్యుష్టాయూపకేతుః
 కుర్వకృదుంశుభివస్వహా । గత్వావేగేనశక్త్రుః స్వహామంతిమధాదగ ॥౯౪॥ సహాచుపితిరంపత్వా శ్శరం
 బుకః తంప్రదశశయత్ । తదాతంసుచ్యుదృష్ట్యా మోచయామాసశక్త్రుహః ॥౯౫॥ కంబుకంఠముఖాయ్పుత్వా
 సర్వంవృత్తంవిస్తరం । శక్త్రుః ప్రాథమికేనైవ సుమృదాతక్కురీయయా ॥౯౬॥ కాంతిపుర్యాంబుకః క్షిత్వా
 కంబుకంఠమతేవసః । ఆకారదాధ్యక్షంబుగ్నాయ రామందూతాస్సనోదయత్ ॥౯౭॥ తదాతేకంబుకంఠశ్శర శక్త్రు
 ఘ్నప్యాపితేగతః । ఆకారదాధ్యక్షంబుగ్నాయ యయామాతామద్యాతాః ॥౯౮॥ * ॥ ఇతి శ్రీకవిరాజీ రామ
 చరితాంశుర్గతానందరామాయణే వివాహకాండే వాల్మీకీయే మదనసురీహరణం నామాష్టమస్కంధః ... ॥౧౦॥

శక్త్రుః స్వండు యూపకేతువును విడిపించుట.

ఇట్లు వచ్చుచుండునపుడు యూపకేతువు దారిలో నెదుట సేనతోడ వచ్చుచుండు దుందుభినాద
 మును విచెను. అప్పుడు యూపకేతువు సురల ధనుస్సును దృఢపరచుకొని ఎవనిది యీ సేన
 యని చింతిస్తున్న సంత తిన్నగా నొక బాణమును ప్రయోగించెను. అయ్యూపకేతు నామాం
 కిత బాణము వెడలి యోజనాంతరమునందుండు పైన్యకధ్యంబున శక్త్రుః స్వండు పాదములమీఁ
 దఁబడెను. అతడు దానినిచూచి యిప్పుడు చకితుడై బాణమూలమున యూపకేతువుయొ
 క నామమునుచూచి తప్పక దారిలో యూపకేతు వెదుట వచ్చుచున్నాడని నిశ్చయించి, యం
 త తానుగూడ చాపమున నిజనామాంకితముగు బాణమును తలక్రిందుగా ననుసంధానముచేసి
 యూపకేతువుమీఁద ప్రయోగించెను. ఆ బాణము యూపకేతువుయొక్క తలమీఁదుగా వె
 డలి వీపుప్రక్కఁబడెను. అంత నతఁడు దానినిచూచి తండ్రిప్రయోగించిన బాణమని యెఱిగి
 యత్యంతానందమునంది దుందుభి వాద్యంబులను వాయిచికొనుచు త్వరగా ప్రయాణముచే
 సి శక్త్రుః స్వండు కనుపడగానే తలాలున రథమునుండి దిగి పత్నితోడ ప్రణమించి, కంబుకం
 ఠుని జూపించెను. అపుడు శక్త్రుః స్వండు వానిని సుహృదునిగా నెఱిగి విడువించెను. అం
 తనా కంబుకంఠునినుండి సమస్త వృత్తాంతంబునెఱిగినవాడైన శక్త్రుః స్వండు మిత్రుడగు
 కంబుకంఠునిచే సంప్రార్థించబడి వాని పట్టణమునకు వెడలి, యచ్చట యౌరిబయటనే
 యతని యభిగ్రాహముచొప్పున నిలిచెను. మదనసుందరీ వివాహలగ్నమునకు దయచేయవల
 యునని శ్రీరామసన్నిధానమునకు కంబుకంఠుని దూతులును శక్త్రుః స్వండు దూతులును సంతో
 షముతో శ్రీరామచంద్రస్వామిని పిలిచికొని వచ్చుటకై యయ్యయోధ్యకు వెడలిరి. ... ౧॥

శ్రీరామదాశవతః—గత్యయోధ్యాపురీందూత రామవృత్త్యేదయత్ । రామపీఠత్యత
 ద్వృత్తిశ్చైత్యై సంస్థితేదయత్ ॥ ౧ ॥ తతోమహారోశ్రీరామ స్సవరోధజైస్సహ । పాత్రాశాసవైస్స
 రైస్స స్సవృద్ధిస్సేనయాసహ ॥ ౨ ॥ నారదేనయతాంతి మాద్యంముక్తిపురీంద్రతి । తతిశ్రుత్వాకంబుకంఠ
 క్షిప్యంరాఘవమాగతం ॥ ౩ ॥ తప్రత్యుద్దమ్యుద్ధిపయా స్సత్సాసఃపూజయన్మదా । యూపకేతుంతతిశ్రాజ్య వా
 రణస్థఃపురీందయయా ॥ ౪ ॥ వారస్త్రీవృత్తిశ్చైత్య శూన్యగోమైర్విహాయసః । తతికాంతిపురీంపాత్రః (శ్రీయ) ।
 ప్రాసాదసంస్థితాః ॥ ౫ ॥ దృష్ట్యైరామంయూపకేతుం వవహఃపుష్పవృద్ధిభిః । తతోరామశ్చైకాస్తుం కర్ణ
 తింగ్యమాముక్తితుం ॥ ౬ ॥ సత్వాన్యస్త్వామహారోశ్రుత్వా పూర్వోక్తకామైస్సఖం । యూపకేతోద్వివాహంసద
 కారవరమేత్సవః ॥ ౭ ॥ తతోవివాహంవిష్కార్య కంబుకంఠేసపూజతిః । మాస్త్యైకభసాదాత దాసదాసీజ
 నాదిభిః ॥ ౮ ॥ యయాశుదనసుందర్యా రామయోధ్యాపురీ నిశాం । తతోవిజేతగరిం శేషర్యాద్వానితైరదా
 ౯ ॥ సస్మతురారావ్యక్త్య త్పుష్పపుష్కరాధాయః । ప్రాసాదస్థాః (శ్రీయ) రామం వవహఃపుష్పవృద్ధిభిః ॥ ౧౦ ॥
 మాగేకపాజతిః (శ్రీయ) విజేతగరిం ॥ కారయత్యైరమాపూజాం దదావాపాస్యనేకః ॥ ౧౧ ॥ సుహృదః

శ్రీరామండు మదనసుందరీ వివాహమున కేతెంచుట.

తరువాత నాదూతులు శ్రీరామచంద్రస్వామికి సర్వవృత్తాంతమును సవి ప్రరముగా వి
 స్తరించిరి. రఘునాథుడును ఆవృత్తాంతమును విని సీతాదేవికి తెలిపించెను. అంతటా వివాహ
 ముహూర్తమురాగా శ్రీరామచంద్రుడు అంతః పురజనులతోడను పౌరజానపదాది ప్రముఖు
 లతోడను సమస్తమిత్రులతోడను సేనలతోడను నారదమహామునీంద్రునిని వెంటబిలిచికొని
 మొదటి ముక్తిత్రయగు కాంతిపురికి వెడలెను. అంతనానంగిని కంబుకంఠుండు త్వరగా
 శ్రీరాముండు వచ్చుచున్నాడని విని ఎదురోలుపోయి వినయావసతుండై శ్రీరామచంద్రస్వామి
 ని సంతోషముతో సంపూజించెను. గజారాఘండగు యూపకేతువునకు వరపూజజేసి నృత్య
 గీతవాద్యాది సమస్తవిభవంబులతోడ కాంతిపురిలోనికి తీసికొనివెడలెను. అంత వన్యరిలోని
 మేడలమీదనెక్కి వేడుకలుజూచుచుండు నాగరికులగు నారలందరును యూపకేతువుమీఁ
 ద విరులవాన గురిపించిరి. అంతనా కంబుకంఠుండు శ్రీరామచంద్రస్వామికి విడిదిల్లును విభవో
 పేతంబుగా నమర్చి విశేష వినోదంబులతో వివాహమును విధివిధానంబుగా చేయించెను. అ
 టుమీఁద రఘురాముండు కంబుకంఠునిచే సంపూజింపబడి అతండు సమర్పించిన గజరథతురగ
 పదాతి దాసదాసీ వాహనాది సమస్తంబును స్వీకరించి యతని సమగ్రహించి మదనసుందరీ
 యూపకేతువులను నూతన వధూవరులను తీసికొని నిజరాజధానియగు సయోధ్యాపురికి వచ్చె
 ను. అంత నగరప్రవేశము చేయునపుడు మంగళవాద్యంబులు చక్కగా వాయింపబడెను.
 గణికలాడిరి. గాయకులుపాడిరి. వందిమాగధులు స్తోత్రపాఠంబులంజెప్పుచు సంహారించుచుం

౫౦౮

పూజయామాస రాఘవోపసాదిభిః | తతోవిసజ్జయామాస సర్వాః స్వస్వస్థులంబుగి || ౧౨ || అపసృజమానా
శ్చ లవాద్యాః స్వస్వచేత్సని | చక్రుః క్రిడాంపునః స్త్రీభ్యాం కుశశ్చంపికయాః తోత || ౧౩ || చంపికయాదుహ
తరః కుశాజ్ఞాతాశ్చ భావవ | కుశాయాగ్రేణముద్యత్యాం భవిష్యంత్యశూనవః || ౧౪ || భవిష్యంతికథాన్యాత్వే
కాచంవశమాచిపి | క్షేప్తపుత్రోఽథితి నామ్నారాజ్యంకరివ్యతి || ౧౫ || చకురకశసుమత్యావ్యః శ్రీయశ్చ
ర్యాశ్రమిగహి | ముపుత్రప్రసయానస్త కన్యకాపిపునః పృథక్ || ౧౬ || సదృశకశతపాత్రా నౌత్రిశ్చ
వకుసారమాః | త్రయోవిశ్రామచంద్రో లాలయామాససీతయా || ౧౭ || కుమద్యతీభావిపుత్ర సహితాభ్యః
వక్కుభాః | సవికచృతమాసంస్తే తథాపాత్ర్యప్రతిశ్చిభాః || ౧౮ || చకుర్వింశతితాపశః సర్వాశ్చిద్యాహితా
స్యచై | తథాత్రిరాదుపాత్రైశ్చ సృణకద్యాఅనేః శః || ౧౯ || కాశ్చిత్వయంవేతజైవ కాశ్చిద్రాక్షపమోగతిః | కా
శ్చిద్రాంకర్యయాగేన కాశ్చిద్యైవాహామహా || ౨౦ || పరితాపామహా తాపాంసంభ్యానవ్యతే | తాపాం
హిమతరివస్తు కస్పకుఢోఽభివేదిహ || ౨౧ || ఏవంసయూపకేతోశ్చ వివాహాపైరదశ్చభిః | సంపాద్యతా
రహః శ్రీమాన్ డభాయూరఘునందం || ౨౨ || రామవామసాగ్రేణ సూతోక్తేవాతిథ్యతిః | స్తుత్యాత్రిరాఘ

డిరి. ప్రాసాదంబులమీడి విలాసినులందఱును శ్రీరామచంద్రస్వామిమీడ పూలవాసగురిపించి
రి. నడుమనడుమ నారీమణులు సమర్పించుచుండు రత్నరీరాజసామలను అనుగ్రహించుచు రా
జమందిరమును ప్రవేశించెను. మఱియు నాయూపకేతువుచే లక్ష్మీపూజచేయించి వివిధంబులగు
సమస్త దానరీతులనొసంగి, మిత్రమండలిని కనకవసనాదులచే శత్రుగించి, యంత నందఱిని
వారివారి స్వస్థలంబున కంపించెను || ౧౨ || అనంతరము లవుడే మొదలుగాగల యేడుగురు కు

శ్రీరామచంద్రస్వామియొక్క వంశాభివర్ణనము.

మాల్లును తమతమ రాజమందిరంబులలో వెవ్వేటుగా నిజవత్సులతోడ నానందకేళి నందుచుం
డిరి. కుశుండు చంపికతోడ విహరించుచుండెను. కుశునివలన చంపికయందు తొమ్మిదిమంది
మంగళాంగులగు పుత్రులు జనించిరి. ఇకమీడి కుశునికి కుముద్యతీగర్భమున నెనమండుగు
రు పుత్రులు జనించెదరు. అట్లే మరియొకనన్యకూడ చంపకమాలిని యనునది జనించును.
అతిథియను పేరుగల క్షేపపుత్రుండు రాజ్యమునేలగలడు. సుమతి మొదలయిన ౧౪ మంది
కోడలందు వెవ్వేటుగా నొక్కొకరు రామంది మొగలిడ్డలను ఒక్కొక యాడలిడ్డను కనుమం
డిరి. శ్రీరామచంద్రుండు నీతాదేవితోడ ౧౧౨ మంది మనుమలను ౨౩ మంది మనుమరాం
ద్రును లాలించుచుండెను. కుముద్యతీయొక్క భవిష్యత్పుత్రులతోడ ౧౨౧ మంది పౌత్రులు
ను, అట్లే మించుబోడులగు ౨౪ మంది పౌత్రులును అయిరి. అందఱును రాజులచే వివా
హితై వెలయుచుండిరి. అట్లే ఆశౌత్రులను పువకన్యారత్నంబుల ననేకంబుగా పెండ్లడిరి.
కోందఱు స్వయంవరంబులలోను కొందఱు రాక్షసవివాహవిధితోను కొందఱు గాంధర్వవివా

